

Universitat Autònoma de Barcelona

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi doctoral i la seva utilització ha de respectar els drets de la persona autora. Pot ser utilitzada per a consulta o estudi personal, així com en activitats o materials d'investigació i docència en els termes establerts a l'art. 32 del Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual (RDL 1/1996). Per altres utilitzacions es requereix l'autorització prèvia i expressa de la persona autora. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona autora i el títol de la tesi doctoral. No s'autoritza la seva reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre ni la seva comunicació pública des d'un lloc aliè al servei TDX. Tampoc s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de la tesi com als seus resums i índexs.

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis doctoral y su utilización debe respetar los derechos de la persona autora. Puede ser utilizada para consulta o estudio personal, así como en actividades o materiales de investigación y docencia en los términos establecidos en el art. 32 del Texto Refundido de la Ley de Propiedad Intelectual (RDL 1/1996). Para otros usos se requiere la autorización previa y expresa de la persona autora. En cualquier caso, en la utilización de sus contenidos se deberá indicar de forma clara el nombre y apellidos de la persona autora y el título de la tesis doctoral. No se autoriza su reproducción u otras formas de explotación efectuadas con fines lucrativos ni su comunicación pública desde un sitio ajeno al servicio TDR. Tampoco se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al contenido de la tesis como a sus resúmenes e índices.

WARNING. The access to the contents of this doctoral thesis and its use must respect the rights of the author. It can be used for reference or private study, as well as research and learning activities or materials in the terms established by the 32nd article of the Spanish Consolidated Copyright Act (RDL 1/1996). Express and previous authorization of the author is required for any other uses. In any case, when using its content, full name of the author and title of the thesis must be clearly indicated. Reproduction or other forms of for profit use or public communication from outside TDX service is not allowed. Presentation of its content in a window or frame external to TDX (framing) is not authorized either. These rights affect both the content of the thesis and its abstracts and indexes.

Universitat Autònoma de Barcelona
Facultat de Filosofia i Lletres
Doctorat en Llengua i Literatura Catalanes i Estudis Teatral

LA SELECTA, CENTRE DE L'EDICIÓ
I DE LA VIDA LITERÀRIA (1943-1962)

Mireia Sopena

TESI DOCTORAL

Directora: Dra. Olívia Gassol Bellet

Tutor: Dr. Víctor Martínez-Gil

Bellaterra, setembre de 2021

*A Francesc Parcerisas,
mar clara que desborda*

«L'édition représente pour les intellectuels non seulement un champ de manœuvre, mais une des conditions de leur existence.»

LOUIS BODIN,
Les intellectuels existent-ils? (1997)

«[La] unanimitat dels elogis dels autors, enemics tradicionals dels editors, vol dir molt. Ja sap el meu amic [Cruzet] que més de quatre vegades des de les llunyanes terres d'Amèrica on el destí m'ha portat, li he dit com admirava la valentia i tenacitat amb què treballava en la tasca ingrata i aspra de salvar la llengua catalana del total oblit en què hauria caigut de no haver sorgit com per miracle l'editor Josep M. Cruzet.»

ANTONI LÓPEZ-LLAUSÀS,
Josep M. Cruzet i la seva obra (1974)

«La gent no sabrà mai el que jo he tingut de lluitar —i estic lluitant encara— amb aquestes dificultats, que el 1952 sembla inconcebible que puguin produir-se encara.»

JOSEP M. CRUZET,
carta a Manuel Brunet (1952)

SUMARI

RESUM / ABSTRACT 11

INTRODUCCIÓ 15

Justificació 15

Estat de la qüestió 17

Hipòtesi principal i derivades 18

Marc teòric 19

Objectius generals i específics 22

Metodologia 25

Criteris d'edició 27

Agraïments 27

PRIMERA PART. La constel·lació de la Selecta

1.1. Josep M. Cruzet, un emprenedor d'arrel noucentista 31

1.2. Quatre brúixoles per a un editor 63

1.2.1. De La Renaixença a L'Avenç 63

1.2.2. Catalònia 69

1.2.3. Ediciones Selectas 80

1.3. De murs, pilars i contraforts 96

1.3.1. Els professionals 96

1.3.2. Els còmplices 132

1.3.3. Els mecenes 145

SEGONA PART. L'arquitectura editorial

2.1. L'estètica, en el gest i el producte 159

2.2. A la recerca d'autors entre les pedres disperses 187

2.2.1. Els (des)acords econòmics 187

2.2.2. El perfil dels autors 204

2.2.2.1. Els clàssics 213

2.2.2.2. Els contemporanis 254

2.2.2.3. Els joves i els exiliats 304

2.3. Un catàleg sota vigilància draconiana 345

2.3.1. El ribot de la censura 345

2.3.2. La taxonomia dels llibres 378

2.3.2.1. Les col·leccions 378

2.3.2.2. Les tipologies 405

TERCERA PART. La redescoberta del públic

3.1. Els Premis de Santa Llúcia, un monopoli 439

3.1.1. El Joanot Martorell (1951) 454

3.1.2. El Víctor Català (1953) 468

3.1.3. El Josep Yxart (1956) 479

3.1.4. El Pere Maspons i Camarasa (1959) 486

3.1.5. El Sant Jordi (1960) 489

3.2. Entre el diàleg i la competència (o els altres editors) 524

3.3. A l'altra banda de l'aparador 543

3.3.1. La promoció 543

3.3.1.1. Les activitats	543
3.3.1.2. Els recursos publicitaris	561
3.3.1.3. Les condicions de venda	568
3.3.2. Les distribuïdores i les llibreries	593
3.3.3. La recepció crítica	605

CONCLUSIONS 627

ANNEXOS

Catàleg 641

Plans editorials 657

ARXIU I FONTS CONSULTATS

Arxius 697

Testimonis 699

Fons documentals 701

Publicacions periòdiques buidades 701

Bibliografia 701

RESUM

Si durant la postguerra la Selecta va adquirir un prestigi incontestable va ser pels models editorials que va prendre com a referència (Renaixença, Il·lustració Catalana, Catalònia) i, sobretot, per la tenacitat i l'exigència del seu fundador, Josep M. Cruzet, que entre el 1943 i el 1962 va envoltar-se d'un equip plenament professional, en part dependent de la llibreria que havia fundat el 1924 amb Antoni López Llausàs i Manuel Borràs de Quadras. Més enllà de l'equip editorial (tècnics editorials, auxiliars i comercials), amb què va crear una marca editorial amb personalitat, s'estenien tres cercles concèntrics integrats per còmplices d'aquest pinyol: els professionals externs, els avaladors i els mecenes. Mentre que els primers col·laboraven amb altres empreses editores i els avaladors davant de les autoritats franquistes eren elements pròxims al règim, el grup dels mecenes compartia uns antecedents familiars burgesos i una ocupació laboral reeixida com a industrials.

Sota l'amenaça franquista, Cruzet articulà un catàleg que no sols emmiralla el paper dels intel·lectuals durant els anys quaranta i cinquanta, sinó que s'erigeix com un dels principals referents editorials del segle XX per la seva categoria literària i regularitat comercial. Així com en la selecció de títols va bastir un pont amb els editors catalans que l'havien precedit, en el disseny de les seves tres col·leccions es va inspirar en models d'èxit com el de l'editorial Aguilar per als acabats nobles de la Biblioteca Perenne i la Biblioteca Excelsa, i el de Penguin per al grafisme de la popular Biblioteca Selecta. Entossudit a publicar els principals títols de la història de la literatura catalana, Cruzet bastí una línia editorial formada per autors clàssics, moderns i contemporanis, bona part de les obres dels quals s'inscrivien en quatre tipologies editorials: les obres completes, les antologies, les traduccions i les guies de viatge.

En la planificació comercial Cruzet va mantenir el seu lideratge en el sector. A despit d'un entorn polític i mediàtic hostil, va concebre iniciatives tan heterogènies com un butlletí de novetats, un espai radiofònic, sessions literàries, concursos per als lectors i fins i tot homenatges al

mateix editor. Mercès a aquesta activitat, la Selecta va esdevenir l'epicentre de la vida literària de la postguerra, un espai de trobada d'autors amb editors, entre autors i entre editors. Amb uns recursos raquítics, l'editorial i les seves distribuïdores a l'interior i a l'exili van fer una aposta decidida per invertir en publicitat a la premsa, acompanyada de la impressió de díptics, fulls volants i targetes comercials, amb motiu de l'aparició de novetats, dels aniversaris dels autors o de les campanyes pròpies del sector. No obstant aquesta inversió, els avantatges oferts als subscriptors i l'acollida d'alguns títols, les vendes escasses abocaren l'editorial a una crisi que assolí una dimensió incorregible després de la mort del fundador.

PARAULES CLAU

Editorial Selecta, Josep M. Cruzet, Premis de Santa Llúcia, postguerra, censura franquista

ABSTRACT

If during the Spanish post-war period the Editorial Selecta acquired an indisputable prestige it was thanks to the publishing models it took as a reference (*Renaixença*, *Il·lustració Catalana*, *Catalònia*) and, above all, for the persistence and thoroughness of its founder, Josep M. Cruzet. Between 1943 and 1962, Cruzet was surrounded by a fully professional team, partly belonging to the bookshop he had founded with Antoni López Llausàs and Manuel Borràs de Quadras in 1924. Besides the editorial board (editorial, auxiliary and commercial technicians), with which he created a publishing brand full of personality, there were three concentric circles made up of external professionals, mediators and patrons. While the former collaborated also with other publishing companies, the mediators in front the Francoist authorities were people close to the regime, and the patrons shared a bourgeois family background and a successful career as industrialists.

Under the Francoist dictatorship, Cruzet articulated a catalog of Catalan books that not only mirrors the role of intellectuals during the 1940s and 1950s, but stands out as one of the main Catalan publishing references of the 20th century due to its literary significance and commercial consistency. With his selection of titles, he built a bridge with the Catalan publishers who had preceded him, and in the design of his three collections he was inspired by successful models such as the Editorial Aguilar for the fine presentation of the *Biblioteca Perenne* and the *Biblioteca Excelsa*, and Penguin for the graphics of the popular *Biblioteca Selecta*. Determined to publish the main titles in the history of Catalan literature, Cruzet built an editorial line made up of classical, modern and contemporary authors, whose works came out in four publishing typologies: complete works, anthologies, translations and travel guides.

In commercial planning Cruzet maintained its leadership in the sector. Despite a hostile political and media environment, he conceived such heterogeneous initiatives as a news bulletin, a radio space, literary sessions, contests for readers, and even tributes to the publisher himself. Thanks to this activity, Editorial Selecta became the epicenter of Catalan post-war literary life, a

meeting place for authors and publishers, between authors and with other publishers. With meager resources, the publishing house and its distributors at home and in exile made a firm commitment to invest in advertising in the press, printing of leaflets, leaflets and business cards, either on the issue of novelties, anniversaries of the authors or campaigns of the bookselling sector. Despite this investment, the benefits offered to subscribers and the reception of some titles, low sales plunged the publisher into a crisis that reached an insurmountable dimension after the death of the founder.

KEY WORDS

Selecta Press, Josep M. Cruzet, Santa Llúcia Literary Prizes, Spanish Post-war (1943-1962), Francoist censorship

INTRODUCCIÓ

Justificació

La secular tradició de les arts gràfiques ha estat crucial en el pes econòmic actual de la indústria del llibre. A desgrat de les crisis periòdiques amb què és sotregada, el nivell de productivitat de les darreres dècades n'ha afavorit la professionalització, alhora que ha consolidat el valor social, polític i cultural del producte que la defineix. No entendríem l'estat de les empreses editores en actiu sense el *boom* editorial de primeries dels seixanta, que al seu torn deriva tant de la impulsió dels seus antecessors, que van basquejar-se per reprendre l'activitat cultural contra el franquisme, com de la ineludible liberalització del règim franquista. D'entre els primers que van posar a prova el règim, despunta amb diferència Josep M. Cruzet, no sols perquè l'obtenció del permís per a editar la primera obra de magnitud literària en condicions draconianes constituí un moment fundacional de la represa, sinó en especial perquè dissenyà meticulosament —i executà— un pla editorial ambiciós, coherent i regular.

Existeix un consens generalitzat que el fundador i ànima de la Selecta l'arribà a convertir en la principal editorial de la meitat de la vintena centúria. De les objeccions que se li feren en vida, n'han perdurat dues de nuclears que, per poc esteses que fossin, calia estudiar críticament. D'una banda, el qualificatiu de «català de Franco», sinònim de l'etiqueta «editor franquista» i, de l'altra, la focalització en les temàtiques envellides del catàleg, atribuïdes a voltes a velles glòries i joves poc innovadors. En comptades ocasions aquesta imatge conjunta tan reduccionista com anacrònica ha menystingut el principal mèrit de Cruzet, aplaudit àmpliament: la creació d'un canó literari de plena actualitat. Un

dels que al seu temps elogià de manera pública l'excel·lent singladura de l'editor fou Joan Fuster, que el 1961 pronuncià un parlament visionari en la celebració dels tres-cents números de la Biblioteca Selecta. Bé que aleshores no es podia albirar la preconització dels estudis culturals a casa nostra, el crític valencià pronosticà la centralitat dels editors, i de Cruzet en concret, en la futura història cultural:

A Josep M. Cruzet devem un esforç positiu i sostingut en aquesta empresa, potser un dels més dilatats i coherents que pugui recordar la tradició editorial del país. Quan, d'aquí a cent anys, o els anys que siguin, es faci la història del nostre temps, els catalans hauran d'ocupar-se, no sols dels poetes i dels novel·listes, dels dramaturgs i dels erudits, dels assagistes i de Josep Pla (que ell sol ja val per tot un gènere literari), sinó també dels editors. Els editors tant com els escriptors mereixeran l'estudi i l'atenció dels historiadors del futur, perquè els uns tant com els altres contribueixen a possibilitar el fet social de la nostra literatura d'avui, plantant cara a les pitjors i més dramàtiques adversitats amb què ha hagut d'enfrontar-se la cultura catalana. No sé què diran ells, analistes i crítics de demà, no sé què diran de nosaltres, els escriptors. Podem dubtar més o menys, segons la mesura de la nostra modèstia, de la ració de glòria i de memòria que demanem a la posteritat. Però els editors de la nostra època que, com Josep Maria Cruzet, han dedicat tot llur entusiasme, tota llur tenacitat, a la literatura catalana, ells sí que tenen, des d'ara, la posteritat assegurada: la gratitud de les generacions futures. Nosaltres, avui, en aquest homenatge, no fem sinó anticipar-nos-hi.¹

Sense obviar els mites a l'entorn de Cruzet, de què ens proposem verificar la correspondència amb els fets, la tesi que presentem analitza quina fou l'aportació de la Selecta al món del llibre tant per conèixer de manera més contrastada les interioritats del

---

¹ Joan Fuster. «S'ha celebrat, a Barcelona, la publicació del volum 300 de la Biblioteca Selecta». *Pont Blau*, any X, núm. 102 (abril 1961), p. 150-151. (Reimprès a Autors diversos, *Josep M. Cruzet i la seva obra*, Barcelona: Selecta, 1964, p. 110-111.)

nucli editorial i la significació de les obres que n'integren el catàleg com el diàleg amb els editors coetanis.

Estat de la qüestió

Dos lustres més tard d'aquella intervenció de Joan Fuster, ell mateix seria un dels pioners de la recerca de la història editorial,² amb un extens article publicat en la nadala de Lluís Carulla en què encadenà les principals fites des dels seus orígens. El seu treball s'amplià amb la contribució de caràcter periodístic de Jordi Verrié i la de Josep Massot i Muntaner, erudita i documentada, que focalitzaren el llibre durant el franquisme.³ Vers la dècada dels anys vuitanta Albert Manent i Francesc Vallverdú, tots dos molt pròxims al sector professional, van divulgar les primeres monografies.⁴ Mentre que Manent s'especialitzà en alguns segells amb vocació cultural, Vallverdú capturà una lectura sociològica de la producció editorial dels anys vint als vuitanta del segle XX que és de consulta obligada. Va ser el conjunt d'aquestes aproximacions els que van cimentar la maduració dels estudis culturals.

Els precursors de la història de la Selecta en particular foren Josep Pla, que dedicà un homenot a Cruzet, i Joaquim Molas, autor de l'article més exhaustiu sobre l'editorial.⁵

² Joan Fuster. «L'aventura del llibre en català». Dins: Autors diversos. *Commemoració dels 500 anys del primer llibre imprès en català, 1474-1974. L'aventura editorial a Catalunya*. Barcelona: Lluís Carulla i Canals, 1972, p. 7-59. (Reimprès a *L'aventura del llibre català*, Barcelona: Empúries, 1992.)

³ Jordi Verrié, «Resistir amb llibres», *Serra d'Or*, any XX, núm. 223 (15-IV-1978), p. 17-21. Jordi Verrié, «Permís per a llegir. 1939-1975: ja és història», *Serra d'Or*, any XXI, núm. 235 (10-IV-1979), p. 21-26. Josep Massot i Muntaner, «La represa del llibre català a la postguerra», *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, núm. 17 (setembre 1979), p. 88-102.

⁴ Albert Manent, *Escriptors i editors del nou-cents*, Barcelona: Curial, 1984. Francesc Vallverdú, «Cinquanta anys de l'edició en català», dins: Autors diversos, *Vint-i-cinc anys (1962-1987)*, Barcelona: Edicions 62, 1987, p. 111-118.

⁵ Josep Pla, «Josep M.ª Cruzet, editor», dins: *Homenots. Novena sèrie*, Barcelona: Selecta, 1962, p. 87-125 (reimprès a Autors diversos, *Josep M. Cruzet i la seva obra*, Barcelona: Selecta, 1964, p. 28-68). Joaquim Molas, «La Selecta. Una editorial significativa», *L'Avenç. Història dels Països Catalans*, núm. 6 (octubre

Els van seguir les tres grans obres de referència que cimenten la historiografia sobre l'edició en català: la monumental monografia de Maria Josep Gallofré sobre la censura franquista, la imprescindible història de la cultura sota el franquisme de Joan Samsó i la magna sèrie *L'edició a Catalunya* de Manuel Llanas.⁶ Totes tres es van enriquir amb l'edició de la correspondència de Cruzet amb Josep Pla i Gaziol, sengles obres —a cura de Gallofré i Llanas— aprofundeixen en el món polític, cultural i editorial de l'època.⁷ Els reculls d'homenatge al fundador i els testimonis que en van reportar els escriptors i alguns dels seus col·laboradors arrodoniren les primeres aproximacions.⁸ Així com la bibliografia existent perfilà la dimensió de la principal casa editora de mitjan de segle, faltava indagar en aspectes troncats com ara la formació de l'equip editorial, la influència d'altres segells, les relacions amb el règim, el sentit de la imatge corporativa, la dinàmica autor-editor i entre editors coetanis i la recepció dels títols.

Hipòtesi principal i derivades

Aquesta tesi parteix de la hipòtesi que Josep M. Cruzet hauria situat la Selecta en una posició capdavantera durant dues dècades amb la col·laboració de més persones de les

---

1977), p. 39-43 (reimprès a *Obra crítica*, vol. 2, Barcelona: Edicions 62, 1999, p. 212-221).

⁶ Maria Josepa Gallofré, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991. Joan Samsó, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, 2 vols., Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994-1995. Manuel Llanas, *L'edició a Catalunya: el segle XX (1939-1975)*, Barcelona: Gremi d'Editors de Catalunya, 2006.

⁷ Josep Pla, Josep M. Cruzet, *Amb les pedres disperses. Cartes 1946-1962*, edició i pròleg de Maria Josep Gallofré Virgili, Barcelona: Destino, 2003. Manuel Llanas (ed.), *Gaziol i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta). Correspondència (1951-1964)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013.

⁸ Autors diversos, *Josep M. Cruzet i la seva obra*, Barcelona: Selecta, 1964. Autors diversos, *Els cinquanta anys de la Llibreria Catalònia. Records i impressions*, Barcelona: Selecta, 1974. Autors diversos, *Llibreria Catalònia: 1924-1999. 75 anys d'història*, Barcelona: Llibreria Catalònia, 1999. Tomàs Garcés, «Josep M. Cruzet i la represa del llibre català a la postguerra», dins: Autors diversos, *Commemoració dels 500 anys del primer llibre imprès en català, 1474-1974*, p. 91. Autors diversos, *Josep Miracle i la seva obra*, Tàrrrega / Andorra la Vella: F. Camps Calmet / Erosa, 1973. Josep Miracle, *Quatre coses del meu temps. Memòries*, Barcelona: La Paraula Viva, 1976.

conegudes fins ara. Si bé la història editorial ha tendit a presentar una lectura simplificadora dels responsables editorials talment com si fossin herois solitaris, partim de la base que Cruzet va combatre els esculls d'una societat emmordassada pel govern franquista amb la companyia d'aliats procedents de mons paral·lels. Amb el bagatge professional adquirit al costat d'un editor d'èxit comercial, el fundador de la Selecta entreteixí una nòmina de col·laboradors altament qualificats del món editorial, cultural i polític, sense els quals no es pot explicar ni el seu paper en el redreçament cultural ni l'orientació del seu catàleg.

Com a hipòtesis derivades, apuntem que ni el seu origen benestant ni la seva presumible proximitat amb el règim, sobre la qual s'havia especulat sense documentació concloent, expliquen per si sols l'èxit literari de l'empresa. Hi tingueren una influència notòria el disseny de la marca editorial, que responia a una motivació estudiada, i l'aspecte formal dels llibres, a què podrien haver contribuït els editors precedents. Sens dubte, l'interès del públic en els llibres de la Selecta provenia d'aquesta imatge creada, que es devia veure poc alterada per la competència. És de suposar, tanmateix, que l'editorial s'esllanguí arran de la mort de Cruzet i la marca perdé amb el temps la capacitat d'atracció dels nous lectors tant per la pèrdua d'un director editorial amb personalitat com per uns resultats econòmics negatius. Són algunes de les conjectures que hem de poder respondre a través del diàleg de l'editor amb els integrants del seu entorn.

Marc teòric

Com apuntàvem, en qualsevol empresa editora participa un estol de col·laboradors que són fonamentals en la creació del catàleg. La tradició acadèmica francesa ens ofereix un

punt de partida per a analitzar les interaccions entre individus i les xarxes de relacions, com als anys noranta desenvolupà Pierre Bourdieu en la seva citadíssima teoria del camp. Podem definir el camp editorial com l'àmbit social en què actuen els professionals que, en moments i graus diferents, intervenen en la creació de les obres culturals. En actuar, el camp editorial experimenta un intercanvi d'interessos que els afecten en funció de la posició global que hi ocupen (un editor de llibres populars o un editor de bibliòfil), alhora que esdevé un terreny de lluita entre uns competidors que s'obstinen a preservar o transformar el seu estatus. És d'aquesta manera que l'espai de la correlació de forces esdevé un camp de poder en què els agents o les institucions amb prou capital ocupen punts de dominació en el camp cultural i econòmic.

Per a Bourdieu, endinsar-se en un camp editorial significa posar-lo en relació amb el camp del poder (un microcosmos dins d'un macrocosmos), estudiar les condicions internes del camp editorial (amb grups que competeixen per situar-s'hi) i conèixer l'*habitus* mutable dels protagonistes (gustos i aptituds, preferències i comportament, pertinença a una classe social). És en el camp on es trenen relacions marcades per la dominació *versus* la subordinació, o la complementarietat *versus* l'antagonisme, posem per cas. No s'entén el paper de cadascú en el camp sense considerar la seva posició, la seva dinàmica amb els altres i el seu potencial. Bourdieu defensa que en el camp, en què els ocupants malden per alterar el poder, la pugna esdevé un motor de l'espai d'oposicions i contradiccions. Els lligams objectius entre els llocs de poder sustenten i guien les estratègies dels ocupants per defensar i àdhuc millorar la seva ubicació, marcades per les seves intencions i les expectatives del públic.⁹

---

⁹ Pierre Bourdieu, *Les règles de l'art. Gèneses et structure du champ littéraire*, París: Seuil, 1992. Pierre Bourdieu, «Le champ littéraire», *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, núm. 89 (setembre 1991), p. 3-46. Pierre Bourdieu, «Une révolution conservatrice dans l'édition», *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, núm. 126-127 (març 1999), p. 3-28.

Al marge de la distinció amb rivets maniqueistes entre els dominadors i els aspirants a arrabassar-los el poder, Jean-François Sirinelli, mestre de la història dels intel·lectuals francesos, havia obert una altra línia amb un article programàtic publicat el 1986. Des d'un angle sociològic i cultural, englobà en la figura de l'intel·lectual els creadors, els mediadors culturals, els periodistes, els escriptors i els professors de secundària. A parer seu, el compromís social d'aquests agents irradia tensions i reptes, alhora que indirectament és un paradigma de la consciència del seu temps fent circular la cultura i creant espais ideològics. Creà el concepte de les «estructures de sociabilitat», vertebrades per uns elements que, més o menys temporalment, i en un grau d'institucionalització divers, participen en un grup. La sociabilitat crea tant una xarxa —que a voltes estructura amb elements tan imprecisos com l'afinitat o la gelosia— com un «microclima», un microcosmos intel·lectual particular.¹⁰

A Catalunya, el Grup d'Estudi d'Història de la Cultura i dels Intel·lectuals de la Universitat de Barcelona, dirigit per Jordi Casassas des del 1989, inaugurarà la recerca a l'entorn de l'«intel·lectual professional», terme encunyat per referir-se més a l'intermediari d'un col·lectiu, amb uns trets idiosincràtics del moviment cultural autòcton, que no pas a l'individu. Segons Casassas, històricament l'intel·lectual català no sols s'ha vist forçat a compaginar la seva activitat creativa amb un altre ofici que li procurava uns honoraris dignes, sinó que, en les etapes de resistència, ha hagut de comprometre's amb l'esfera sociopolítica, de manera que el seu paper va íntimament vinculat a una professió. Al delà de l'estudi de cas i del marc geogràfic de l'Estat nació, per a ell la categoria dels intel·lectuals i el poder als segles XIX i XX rau en la presència pública d'unes «elits

---

¹⁰ Jean-François Sirinelli. «Le hasard ou la nécessité? Une histoire en chantier: l'histoire des intellectuels». *Vingtième Siècle. Revue d'Histoire*, núm. 8 (1986), p. 97-108.

culturals» que, motivades per uns valors i unes condicions singulars, han estat decisives en la construcció de la imatge del país.¹¹

Amb aquest coixí teòric, hem recorregut als treballs d'història cultural que ens permetien ampliar l'anàlisi del catàleg, com ara els de Joaquim Molas i Jordi Castellanos, en què el sector editorial ha estat un motor de primera magnitud, i les semblances d'Albert Manent, amb què reivindicà personatges que havien contribuït a iniciatives clau de la vintena centúria.¹² Per a examinar una empresa de la significació de la Selecta, amb un espai notable dedicat als escriptors clàssics, ens ha semblat primordial situar-la en la tradició editorial i articular-ne la història externa amb un enfocament transdisciplinari, entrecreuant-hi les mirades que poden oferir la història política, la sociologia, les relacions laborals, el disseny corporatiu, el grafisme, la filologia, la publicitat i l'economia. És des d'aquesta composició que ens ha semblat que podíem interpretar el paper referencial que ostentà en el món editorial de Barcelona i en la cultura del país.

Objectius generals i específics

L'objectiu general d'aquesta tesi és descriure i analitzar l'etapa de la Selecta que abraça des de l'any en què es creà, el 1943, fins a la defunció de Josep M. Cruzet, el 1962, anunci del nou paradigma promogut en part per la liberalització del règim. Per a conèixer els factors que van encaminar l'hegemonia que ostentà, exposem una lectura de la història

---

¹¹ Jordi Casassas (coord.). *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya. Materials per a un assaig d'història cultural del món català contemporani: 1808-1975*. Barcelona: Pòrtic, 1999, p. 23-30.

¹² Joaquim Molas, «La cultura catalana i la seva estratificació», dins: Autors diversos, *Reflexions crítiques sobre la cultura catalana*, Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1983, p. 131-155. Jordi Castellanos, «Mercat del llibre i cultura nacional (1882-1925)», *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, nova etapa, núm. 56 (octubre 1996), p. 5-38. Albert Manent, *Solc de les hores. Retrats d'escriptors i de polítics*, Barcelona: Destino, 1988. Albert Manent, *Semblances contra l'oblit*, Barcelona: Destino, 1990.

editorial que depassa la qualitat literària de les seves obres. Un estudi de cas com el de la Selecta, amb una confluència de valors marcats per la renovació, la coherència i la productivitat —poc corrent en les empreses editores—, no sols emmiralla els corrents estètics i literaris del moment, sinó que, per la seva alta professionalitat, permet fixar tres objectius específics: l'articulació d'una xarxa d'aliances personals, el diàleg amb la tradició editorial i l'activitat editora.

Com a epicentre de la vida cultural, en primer lloc, la història de la Selecta enclou una cartografia de relacions personals. N'obrim la trajectòria amb la biografia del fundador, que imprimí l'orientació ideològica i empresarial, i l'eixamplem amb el col·lectiu humà que l'acompanyà en l'esfera interna i externa. Semblantment, l'ofici que els seus protagonistes van anar adquirint amb el pas dels anys és tant o més indicatiu del resultat empresarial que les complicitats personals i ideològiques que trenaren entre ells. Mercès als testimonis que ens han perviscut d'aquesta aventura, teixim una interlocució estratificada, des dels tècnics del nucli editorial, els mediadors i els mecenes fins als principals artífexs del catàleg, els autors, que crearen lligams tant amb els agents del món cultural com amb altres creadors de l'exili interior i exterior.

En segon lloc, el capital humà que envoltà el director seguia una tradició. Cruzet, de formació llibreter, havia observat l'obra de les primeres plataformes editorials en català i els productes dels editors estrangers de més èxit. Qualsevol editor, per molt que obviï els seus referents, es forma com a lector d'altres catàlegs i el seu programa és més una prolongació o una resposta a les pràctiques anteriors que no pas un model tan singular que hagi d'interpretar-se en clau de genialitat. En el cas de les editorials que acullen autors clàssics, la filiació amb les antecessores és clarament indissociable pels paral·lelismes que, des de la diferència d'estructura i presentació, les uneixen. Mentre que una mirada

diacrònica al catàleg irradia l'aportació de la Selecta vinculant-la amb els seus predecessors, una de sincrònica revela els equilibris de l'editorial amb els segells coetanis.

En tercer lloc, la història externa no pot articular-se sense la diagnosi d'un punt cardinal, la dinàmica editorial, que recolza sobre un catàleg que, pel rigor i el volum de negoci, suggereix múltiples lectures. La conscienciosa planificació de Josep M. Cruzet en totes les fases de la cadena de producció cohesionà la imatge corporativa i revalorà el principal actiu de l'editorial o, dit altrament, els autors i les col·leccions. Recuperem els autors segons el vincle de caràcter generacional que hi mantenia Cruzet, presentant-los en tres plèiades que considerem proporcionades al lloc que ocupen en el catàleg: clàssics, contemporanis i —en un sol grup, per la inferioritat de títols— joves i exiliats. L'estudi de la producció per autors, col·leccions i tipologies editorials, acompanyada de la incidència censoradora, perfila una àmplia cartografia tant de la relació de la Selecta amb el règim com dels escriptors i els llibres més fustigats.

L'obra dels autors no hauria assolit un grau d'influència tan alt sense el foment dels certàmens literaris, la publicitat, la distribució i la recepció crítica, que no sols promogueren la literatura, sinó que posaren les bases per a la modernització de la indústria del llibre. En aquest sentit, s'imposa estudiar en quina mesura Cruzet va explotar els recursos apresos a la Catalònia i va poder treure rèdit dels mitjans humans, econòmics i empresarials que la llibreria va posar a la seva disposició. Sense aquests elements no s'explica per quines vies va reeixir a prestigiar la presència pública del català i va col·laborar amb els col·legues, amb qui van fundar una festa que encara avui marca la història literària del país, la Nit de Santa Llúcia. Aquesta aproximació als editors coetanis hauria d'acabar de perfilar un mapa en què dialoguen autors, editors, distribuïdors, llibreters, i també polítics, industrials i acadèmics.

Metodologia

Abans de bastir la història externa de la Selecta, hem creat el corpus de títols publicats amb el darrer catàleg general que se'n conserva de l'època de Cruzet, el del 1961, confrontat amb un de posterior, del 1973. Hi hem consignat les sèries de la Biblioteca Selecta publicades per l'editorial com a annex d'una novetat del 1961 i una col·lecció omesa en els catàlegs difosos per l'editorial, però registrada en repertoris bibliogràfics: la Biblioteca Popular Teatral. En conjunt, hem aplegat quatre-cents quatre títols amb la informació tècnica bàsica: número de la col·lecció, autor, prologuista, traductor, any de publicació, número d'edició, editors precedents, gènere, sèrie i premi. Hem vinculat l'anàlisi d'aquesta base de dades amb una altra sobre la tramitació de la censura (títol, número d'expedient, data de consultes,ensors i dictàmens) i una altra sobre el compte de resultats conservat d'alguns títols (cost de producció, acompte, subvenció, tiratge i vendes anuals).

La font arxivística principal ha estat el Fons Josep M. Cruzet – Selecta, que entre el 2005 i el 2006 la Biblioteca de Catalunya va adquirir al nebot i successor de l'editor, Sebastià Borràs, traspassat el març de 2021. La Secció de Manuscrits de la BC ha destinat tots els recursos disponibles per a avançar en l'inventari del fons en paral·lel al nostre buidatge. Custodia cent vint-i-cinc capses amb documentació personal de l'editor; correspondència amb els fundadors de la Catalònia, els autors i la censura; plans editorials i memòries econòmiques; contractes, liquidacions, mecanoscrits, proves d'impremta i mostres gràfiques; continguts sobre premis literaris, publicitat, reculls de premsa i fotografies. Dissortadament, el fons ens ha pervingut incomplet per causa d'un incendi esdevingut l'agost de 1979 a la llibreria Catalònia (en què s'esbarriaren fotos, originals i

correspondència) i per la disgregació d'una part que en va fer Borràs i que conservà fins a la seva mort (alguns originals, dossiers gràfics d'obres, invitacions, menús, correspondència i fotografies, a què vam accedir parcialment).

La consulta als arxius enumerats en els annexos ens ha permès d'aplegar informació dispersa i inèdita (especialment vinculada a la creació dels autors) i analitzar-la d'acord amb el context polític, cultural i editorial. Si bé era de preveure que en algun punt ens conduïria a interpretacions anàlogues a les de la bibliografia existent, les dades recollides precisen detalls que fins ara s'havien inferit de manera aproximada com ara la presumible adhesió de Cruzet al franquisme, el paper de l'equip editorial, el gust literari de l'editor, les iniciatives intereditorials o la intervenció de la censura. Com a botó de mostra, les línies interpretatives establertes per Maria Josepa Gallofré per a conèixer l'actuació de les autoritats franquistes —font de consulta ineludible per als estudiosos de diverses literatures— no ens han privat d'accedir a l'efecte de la censura sobre les obres inèdites.

Per a avançar en la recerca han estat igualment estimables els aclariments, els indicis i les opinions que ens han reportat aquells que havien estat vinculats a la Selecta —les que van conèixer de prop l'editor i el seu entorn— i els especialistes en els autors que hi van publicar. Alguns d'aquests testimonis ens han procurat documents autobiogràfics inèdits que ens han matisat les biografies, les autobiografies, la premsa periòdica i les obres de referència sobre la cultura de la postguerra, la censura i el sector editorial. Són persones que no han tingut una tribuna des d'on manifestar la seva visió dels fets i que ofereixen un seguit d'aportacions amb què hem polit tant la imatge que la Selecta i el seu fundador van voler projectar com les interioritats que es vivien en el nucli editorial i que van determinar el ritme productiu de l'empresa tant o més que els contratemps deguts al pressupost o la ingerència de la censura.

Criteris d'edició

Hem fet constar l'arxiu de les cartes inèdites i les publicades, algunes de les quals són en un fons diferent —l'hem precisat— d'on eren en el moment en què van ser fetes públiques (en els casos esporàdics en què no hem esmentat el fons és perquè no hem pogut localitzar on estan dipositades en l'actualitat les cartes publicades). En la reproducció dels documents, hem optat per respectar l'original i, amb independència de les preferències gramaticals dels seus autors, hem esmenat els noms mal ortografiats, els errors dactilogràfics i els descuits mecànics d'acord amb els usos normatius actuals. Qui s'endinsi en la història de la Selecta comprendrà que qui signa aquestes línies s'excusi no sols per les llacunes que la inexperiència hi hagi deixat per resoldre, sinó per les errates que s'hi hagin esllavissat i que n'hagin entorpit empipadorament la lectura.

Agraïments

En posar el punt final a aquesta tesi, no podem fer altra cosa que reconèixer el deute contret amb aquells que hi han contribuït més substancialment. A Sebastià Borràs, *in memoriam*, per la confiança, l'estímul i l'afecte amb què ens va obsequiar. Al personal de la Biblioteca de Catalunya que ha atès els nostres nombrosos requeriments abans, durant i després del procés d'inventari del fons de la Selecta; ells saben a qui ens referim en concret i com n'és de sincer el nostre agraïment. Als testimonis que ens han respost amablement, en especial Víctor Hurtado i Oriol Vernis, i als col·legues que en el decurs d'aquests anys s'han encuriós per l'evolució de la recerca amb una generositat tan

ennoblidora com emotiva. A Olívia Gassol Bellet, que ens ha acompanyat ben a la vora i ens ha entusiasmat amb reflexions d'una altura acadèmica memorable. A Víctor Martínez-Gil i Lluís Cabré, per les seves píndoles provocadores. A Pere J. Quetglas i Meritxell Anton, principals responsables que se'ns presentés l'oportunitat laboral dels nostres somnis i animadors perquè seguíssim una via investigadora oficial en què, per damunt de tot, ens havíem de fixar propòsits defensables davant d'un tribunal acadèmic. A Francesc Foguet, per mostrar-nos la via per on canalitzar el compromís social al marge de la militància política. I, com sempre i per sempre, a Montserrat Bacardí. Confiem que tots se sentiran rescabalats de les seves atencions quan justificadament es facin seves les troballes que pugui aportar aquest estudi.

PRIMERA PART

La constel·lació de la Selecta

1.1. Josep M. Cruzet, un emprenedor d'arrel noucentista

Els orígens familiars poden definir circumstàncies d'un itinerari personal, sempre que la temptació d'identificar un subjecte amb una condició de l'*habitus*,¹ com ara l'economia relativament acomodada dels seus progenitors, no faci menystenir fets isolats, sovint intransferibles, que es produeixen en el recorregut vital i que poden simbolitzar el desencadenant d'una orientació altra respecte del que havia marcat l'herència de l'entorn més immediat. A grans trets, aquells qui van tractar Josep M. Cruzet, com Albert Manent, el retrataren com un senyor burgès, «de parlar una mica lent i de conviccions fermes»,² distant i alhora amb dots de diplomàcia: «alt i prim, lleugerament demacrat, pentinat enrere, tot un cavaller de l'Eixample, una mica tímid i aparentment fred, però més aviat cerimoniós».³ Sembla enraonada, doncs, la hipòtesi divulgada de viva veu que el confort de què va gaudir els primers anys en família estimulà la seva capacitat d'emprenedoria, per bé que aquest apriorisme no hauria de negligir les contrarietats del camp cultural que, superades amb determinació, l'enrobustiren com a empresari.

Josep Maria Cruzet i Sanfeliu va néixer el 25 d'octubre de 1903 al carrer de Casp, número 70, entre Girona i Bailèn, en un barri que s'estava expansionant i que era ocupat majoritàriament tot i que no en exclusiva per la burgesia mitjana i alta.⁴ La família del pare, Narcís Cruzet Bosch, provenia de terres gironines i es guanyava la vida amb l'agricultura, i la de la mare, Joaquina Sanfeliu Cerdà, nascuda a l'Hospitalet de

---

¹ Pierre Bourdieu. «Le champ littéraire». *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, núm. 89 (setembre 1991), p. 3-46.

² Albert Manent. «Memòria personal de la Catalònia». Dins: Autors diversos. *Llibreria Catalònia: 1924-1999. 75 anys d'història*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1999, p. 38.

³ Albert Manent. «Tomàs Tebé i el temps de la "Selecta"». Dins: *Solc de les hores. Retrats d'escriptors i de polítics*. Barcelona: Destino, 1988, p. 143.

⁴ Ramon Alberch i Fugueras (dir.). «L'Eixample». Dins: *Els barris de Barcelona*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana / Ajuntament de Barcelona, 1997, vol. 1, p. 253-343.

Llobregat, era d'una família originària de Vilafranca del Penedès.⁵ El matrimoni, que va tenir tres fills —Enric, Josep Maria i Carme—,⁶ va atènyer una posició social prou folgada per a poder fer, en una etapa de desenvolupament de l'estiueig com a pràctica de salut i d'oci de les classes benestants, estades a la vil·la de Sitges (en què el 1918 es va urbanitzar la ciutat-jardí Terramar) i a paratges del Vallès (a la masia senyorial de la Llobeta, a Aiguafreda, i a l'hotel El Rabassalet, a Sant Cugat).⁷

Fig. 1. Alumnes de 9è curs de La Salle Comtal (1915). El tercer de la tercera filera és Josep M. Cruzet a 12 anys. LSC.

Quan Cruzet va ingressar al Col·legi Comtal, erigit el 1906 per Bonaventura Bassegoda davant d'un Palau de la Música Catalana en construcció, la família ja s'havia mudat al carrer de Bilbao, número 198 (cantonada Jonqueres), que en pocs anys esdevindria, amb el nom de Via Laietana, un espai senyorial que connectaria l'Eixample amb el port i que, en el marc d'una discutible operació consistorial, contribuiria a fer de Barcelona una metròpoli moderna i cosmopolita. L'escola estava inspirada en l'ensenyament de sant Joan Baptista de La

Salle i encara avui és coneguda com La Salle Comtal, denominació que conserva de l'època en què estava emplaçada al número 35 del carrer homònim. Era dirigida pels Germans de les Escoles Cristianes, que es dedicaven a obres pietoses i socials, i tenia unes

⁵ Dels pares de Josep M. Cruzet, no se'n conserven notícies als arxius locals (Arxiu Històric de Girona, Arxiu Històric de la Ciutat, Arxiu Municipal de l'Hospitalet).

⁶ Conversa amb Carmen Cruzet Crusellas (filla de Carme Cruzet Sanfeliu), 15-V-2018.

⁷ Josep Pla. «Josep M.ª Cruzet, editor». Dins: *Homenots. Novena sèrie*, Barcelona: Selecta, 1962, p. 87-125. (Reimprès a Autors diversos, *Josep M. Cruzet i la seva obra*, Barcelona: Selecta, 1964, p. 28-68.)

instal·lacions a mig camí entre les del centre de la Bonanova, més imponents, i les de la Barceloneta, on es formaven els fills de les famílies pobres.⁸

La vida escolar entre els *hermanos* discorria sense incidents coneguts mentre fora de les aules, superada la revolta anticlerical i antimilitarista de la Setmana Tràgica, els nuclis d'esquerres que havien guanyat les eleccions de Barcelona el 1909 quedaren per darrere de la Lliga Regionalista en les de les Corts espanyoles del 1910. Aquells anys Cruzet va coincidir per primera vegada amb condeixebles lletraferits de cursos avançats com Sebastià Gasch i Marià Manent, un dels alumnes més brillants. Semblantment ell i el seu germà gran Enric hi van obtenir qualificacions altes i van ser guardonats amb pràcticament tots els premis, de manera que van aparèixer retratats en les memòries escolars entre els tres millors alumnes del curs.⁹ Sabem per l'homenot de Josep Pla que Cruzet, delicat de mena, tenia el costum de dinar a casa, on trobava «una taula ordenada i discreta»,¹⁰ si bé la curta distància des de l'escola ja devia representar un motiu de pes per fer renunciar els pares a la mitja pensió.

Provada la seva capacitat per a l'estudi, Cruzet va prosseguir a l'Escola Especial d'Intendents Mercantils de Barcelona (1917-1919),¹¹ on, amb el títol de perit mercantil, tindria l'oportunitat d'ocupar una plaça de la secretaria (1920-1922),¹² una dedicació

---

⁸ Alexandre Galí. «Germans de la doctrina cristiana». Dins: *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936*. Barcelona: Fundació Alexandre Galí, 1986, vol. 20, p. 356-363.

⁹ A Josep M. Cruzet només se li va resistir el premi de gimnàstica. Els guardons s'atorgaven d'acord amb les modalitats següents: premi d'honor, a l'alumne que guanyava vuit o més bitllets d'honor durant el curs; el premi d'examen, a l'alumne que en el conjunt de les notes dels cinc exàmens del curs obtenia excel·lent, notable o aprovat; el premi de doctrina, als primers alumnes del certamen general de final de curs; el premi especial d'exactitud, als alumnes que no havien comès cap falta d'assistència ni de puntualitat; el premi de treball de vacances, als alumnes que l'havien fet d'acord amb les condicions indicades pels professors; el premi d'exposició als tres alumnes amb millors treballs escolars de final de curs, i el premi de gimnàstica (Col·legi Comtal, *Boletín de la repartición de premios*, 1911, p. 38). Agraïm a la directora de La Salle Comtal, Marta Martínez, les facilitats d'accés a les memòries escolars.

¹⁰ Pla, «Josep M.ª Cruzet, editor», p. 90.

¹¹ En els exàmens oficials de l'Escola Especial d'Intendents Mercantils, Cruzet obtingué excel·lents (geografia humana i segon d'anglès) i notables (càlcul comercial, primer de legislació mercantil especial, tercer de francès, exercicis sobre correspondència i documentació comercial) (Col·legi Comtal, *Boletín de la repartición de premios*, 1919, p. 76).

¹² BC, Fons JMC – Selecta, «Documentació personal de J. M. Cruzet», c. 1, certificat mecanoscrit de José María Núñez y Jover, Barcelona, 25-I-1922.

Fig. 2. Expedient de l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona del 1919. AESAB.

laboral que no li feu renunciar a la seva vocació. Essent així, el 1919 va fer l'examen d'accés a l'Escola Superior d'Agricultura¹³ —que havia inaugurat vuit anys abans Enric Prat de la Riba al recinte de l'Escola Industrial i que actualment està adscrita a la Universitat Politècnica de Catalunya—, on durant un curs es formà en agricultura i ramaderia,¹⁴ i hi adquirí una cultura general:¹⁵ «A Josep M. Cruzet li hauria agradat de ser enginyer agrònom, o almenys perit agrícola. La terra l'atreia; la renovellada meravella del sembrar i del collir el seduïa.»¹⁶ Va reprendre

els estudis de línia econòmica a l'Escola d'Alts Estudis Mercantils el curs 1924-1925, en què constatà més inclinació per la geografia humana i els idiomes que no pas pels números.¹⁷

La reforma de l'Escola Industrial, la primera centrada en la formació professional, i la creació d'institucions culturals d'homologació europea són dos exemples, a desgrat de la manca de recursos i les restriccions legislatives imposades per un Estat hostil, de la remarcable política de la Mancomunitat en matèries d'ensenyament i cultura des de la

¹³ Cruzet va obtenir un notable de l'examen d'aritmètica, que va avaluar un tribunal integrat per Carles Pi i Sunyer, Isidre Pòlit i Francesc Tàrraga (Arxiu de l'ESAB, Fons documental UPC, acta de qualificació de l'examen d'admissió, Barcelona, 19-XII-1919). No es conserva, emperò, cap expedient d'estudis ni cap llibre de registre de titulats d'aquells anys en què aparegui el nom de Cruzet, o bé perquè no s'hi va arribar a matricular o bé perquè els canvis administratius de l'escola podrien haver ocasionat la desaparició de documents històrics (correus-e de Núria Sánchez, 22-X-2018 i 5-XI-2018).

¹⁴ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 22-IV-1949. Reproduïda a Josep Pla, Josep M. Cruzet, *Amb les pedres disperses. Cartes 1946-1962*, edició i pròleg de Maria Josep Gallofré Virgili, Barcelona: Destino, 2003, p. 93.

¹⁵ Mireia Artís i Mercadet, «L'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona des de la seva fundació fins al 1936», *Arxius de l'Escola Superior d'Agricultura*, 5a sèrie, núm. 1 (1998), p. 5-17.

¹⁶ Josep Miracle, *L'obra de Josep Maria Cruzet*, Barcelona: Selecta, 1963, p. 3.

¹⁷ En el seu expedient acadèmic constaven excel·lents (primer d'anglès, segon d'anglès, geografia humana, tercer d'anglès), notables (legislació mercantil espanyola, tercer de francès, documentació comercial, càlcul comercial) i aprovats (ciències fisiconaturals, dibuix lineal, taquigrafia i mecanografia, pràctica mercantil, comptabilitat general, indústries i comerç d'Espanya) (BC, Fons JMC – Selecta, «Documentació personal de J. M. Cruzet», c. 1, original de paperetes d'examen i de la «Certificación académica personal», Barcelona, 5-X-1924).

seva creació el 1914. Prat de la Riba i el govern competent i eficaç que va configurar, amb alguns elements d'afiliació ideològica i social heterogènia respecte de la Lliga Regionalista, consolidaren una identitat nacional diferenciada de l'espanyola i posaren els pilars de la cultura catalana contemporània amb l'obertura de l'Institut d'Estudis Catalans, impulsor interterritorial d'una normativa ortogràfica prescriptiva i de la cohesió interna de la comunitat científica, com també de la Biblioteca de Catalunya, de qui van dependre unes biblioteques populars descentralitzades que no sols s'estrenaren en el préstec de llibres i el lliure accés dels fons, sinó que fomentaren la lectura.¹⁸

Probablement per influència dels de casa, el jove Cruzet va estar vinculat a una entitat religiosa que depenia de l'Església Conventual de Nostra Senyora del Rosari dels pares dominics del carrer d'Ausiàs Marc, número 54, l'Associació del Rosari Perpetu, on es practicava el res del sant rosari sense interrupció,¹⁹ i, com s'estilava entre alguns joves, va fer de *brancardier*, transportant malalts al santuari occità de Lorda.²⁰ Amb el temps devia mancar-li un espai on poder conjugar la devoció religiosa amb la patriòtica perquè el 1919 s'adherí a la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat,²¹ que liderà un dels principals referents de les forces polítiques nacionalistes, Josep Torras i Bages. Integrada per la sectorial religiosa de la Unió Catalanista, l'Acadèmia de la Llengua Catalana i una part del Cercle Artístic de Sant Lluc, la Lliga Espiritual reivindicà tant el paper social de l'Església com el poder polític de Catalunya, i aplegà personalitats de la categoria de Jaume Bofill i Mates, Josep Carner, Manuel Carrasco i Formiguera, Tomàs Carreras i Artau, Francesc Matheu i Enric Prat de la Riba.²²

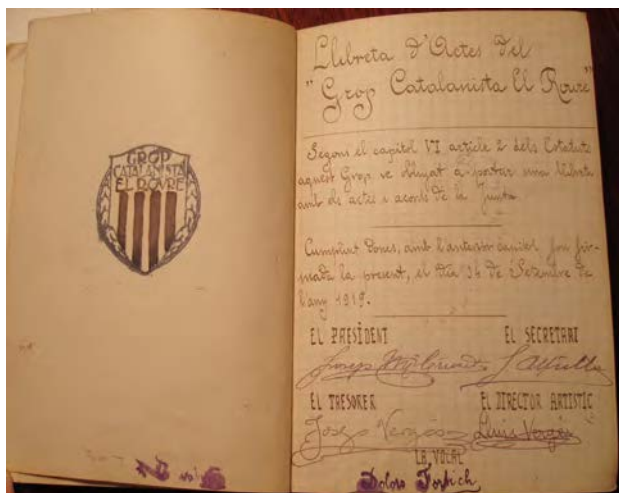
¹⁸ Albert Balcells, Enric Pujol, Jordi Sabater. *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*. Barcelona: Proa, 1996, p. 433-457.

¹⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Documentació personal de J. M. Cruzet», c. 1, informe mecanoscrit per a la censura, s.a.; *La Vanguardia*, 9-III-1927, p. 9.

²⁰ Autors diversos, *Josep M. Cruzet i la seva obra*, Barcelona: Selecta, 1964, p. 80.

²¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Documentació personal de J. M. Cruzet», c. 1, formulari d'alta.

²² Josep Massot i Muntaner, «La Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat», dins: *L'Església catalana al segle XX*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1975, p. 137-143. Alexandre Galí,

Fig. 3. Llibre d'actes del Grup Catalanista El Roure, amb el logo estampat a la pàgina parell. ASB.

L'activitat associativa de Cruzet adoptà una dimensió políticament militant en les conspiracions amb Josep Vergés i Fàbregas, un company de classe del Comtal tan aplicat com ell que a partir dels anys cinquanta s'incorporaria a l'equip de la Fundació Bernat Metge.²³ En efecte: el 14 de setembre de 1919 Cruzet presidí la

primera junta del Grup Catalanista El Roure (1919-1921), fundada amb els germans Josep i Lluís Vergés (tresorer i redactor), Jordi Utrillo (secretari) i M. Dolors Fortich (vocal), al carrer de Freneria, número 5, just darrere de la catedral, en una finca on vivien les famílies Vergés i Fortich.²⁴ Van crear un logo quadribarrat amb una branca de llozer a banda i banda i, en un concurs de poesia convocat per instituir un himne propi, van escollir la composició «Germanor» de Miquel Aumatell. En dos anys de singladura, van promoure conferències, lectures de poesia i excursions,²⁵ i, amb un propòsit de perdurabilitat, del 1919 al 1921 van ciclostilar un periòdic mensual d'un tiratge modestíssim, de dotze a quaranta exemplars, i una extensió de sis a vint pàgines en què no van defugir l'actualitat

«Lliga Espiritual de Nostra Senyora de Montserrat», dins: *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936*, Barcelona: Fundació Alexandre Galí, 1986, vol. 20, p. 233-243. Ramon Corts, Joan Galtés, Albert Manent (dirs.), *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona: Generalitat de Catalunya / Claret, 2000, vol. 2, p. 494-495.

²³ Montserrat Franquesa. *La Fundació Bernat Metge, una obra de país (1923-1938)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013.

²⁴ Per a Albert Manent, Miquel Aumatell formava part del grup fundador i no M. Dolors Fortich («Centenari de Josep M. Cruzet, l'estrenu primer editor de la postguerra civil», *Revista de Catalunya*, nova etapa, núm. 189 (novembre 2003), p. 3). Cruzet ocupà la presidència del grup en dos mandats (de les noranta-quatre juntes, en presidí vint-i-quatre: setze juntes de 1919 i vuit de 1920). En l'última junta, presidida per Lluís Vergés, Fortich arribà a ser vicepresidenta, mentre que el seu marit, Josep Grau, feia de tresorer (la seva família era propietària de la finca de Freneria 5); Florentí Samaranch (emparentat amb els Vergés), de director artístic; Josep Vergés, de director del Museu; Cruzet, de director excursions; Miquel Aumatell, de redactor; J. Terol, de vocal, i Florentí Vergés i A. Fortich, d'ordenances (ASB, «Llibreta d'actes del Grup Catalanista El Roure»). Correus-e d'Oriol Vergés, 8-IV-2018 i 15-IV-2018.

²⁵ Les destinacions foren Montalegre, Núria, Ripoll, Montnegre, Montserrat, Castellterçol, Girona i Caldetes (ASB, «Llibreta d'actes del Grup Catalanista El Roure»).

política, ans al contrari.²⁶

Les notícies que ocupaven les portades de la premsa estrangera, com ara l'actitud del govern espanyol respecte del Marroc i les negociacions per la pau d'Irlanda, i especialment d'altres de la premsa nacional, suscitaron comentaris intensos i fins un «incident» dins del grup, segons que consta en l'acta de la reunió. Arran de la recepció d'un vers polític que s'havia ofert a Cruzet, el secretari es preguntà per la ideologia compartida i el rebutjà per «separatista» —epítet que la premsa espanyola havia fet circular arran de les reivindicacions de les acaballes del segle XIX, que havien irritat la classe política de la capital—. ²⁷ En aquesta disjuntiva, Cruzet, defensor sense vacil·lar dels símbols patriòtics, respongué amb contundència que «El Grup és separatista», encara que no tots secundaren la seva posició. ²⁸ Van ser proposades seves fer onejar la bandera de la seu a mig pal per condemnar la mort del polític i advocat sindicalista Francesc Layret, de qui valorava el perfil catalanista, o enviar una carta de felicitació al reelegit president de la Mancomunitat de Catalunya, Josep Puig i Cadafalch, que aleshores ja admirava: «Des de la meua adolescència el seu nom il·lustre ha despertat en mi, els més elevats sentiments d'admiració i respecte.» ²⁹

Més que per rebuig a la unitat espanyola, al marge de la qual no s'imaginava cap estructura d'autogovern, al jove Cruzet devia violentar-lo fer de soldat per l'exhibició de la força que implicava i per la pruija d'abocar-se als seus projectes d'emancipació personal i econòmica. Per poder-se acollir a la reducció de la durada del servei militar

---

²⁶ Les famílies Borràs i Vergés no conserven exemplars del periòdic. Les úniques notícies de què disposem són les aparegudes a la «Llibreta d'actes del Grup Catalanista El Roure», que no informen sobre el format, el títol, els col·laboradors (que, atesa la dimensió del grup promotor, devien ser els mateixos fundadors) ni els punts de distribució. Per a Josep Pla, els socis també celebraren sessions de cinema (cf. Pla, «Josep M.ª Cruzet, editor», p. 91).

²⁷ Andrew Dowling. *La reconstrucció nacional de Catalunya, 1939-2012*. Barcelona: Pasado & Presente, 2013, p. 34.

²⁸ ASB, «Llibreta d'actes del Grup Catalanista El Roure», 22-III-1920.

²⁹ ANC, Fons Josep Puig i Cadafalch, ANC1-737-T-1249, carta manuscrita de Josep M. Cruzet a Josep Puig i Cadafalch, Barcelona, 26-II-1954.

obligatori prevista en la Llei de reclutament de 1912, la seva mare es comprometé a pagar la matrícula de l'Escuela Militar del Tiro Nacional,³⁰ un dels centres d'ensenyament de preparació militar fora de files creat el 1900 com a entitat esportiva privada que, supeditada a la Sociedad de Tiro Nacional i avalada pel govern espanyol,³¹ instruïa els homes en l'ús de les armes com un deport «noble, higiénico y agradable», seguint l'exemple d'altres països europeus.³² Això no obstant, els generals trobaven que era una formació militar deficient i, als anys vint, Miguel Primo de Rivera decretà que, en els plans d'estudi i els mètodes pedagògics, s'hi reduïssin les classes teòriques i s'hi incrementessin les pràctiques de tir per al soldat a fi de «robustecer su organismo, fomentar su agilidad e infiltrarle las virtudes militares».³³

En contra de l'ocupació que el govern reservava als nois, i il·lusionat amb la política transformadora de la Mancomunitat, Cruzet preferia desenvolupar les seves inquietuds culturals des d'entitats que vertebraven la societat civil, amb un precoç esperit de lideratge. El 1923 ell mateix, inscrit a l'Associació de Música Da Camera (1913-1936), en sol·licità l'alta dels amics Vergés.³⁴ L'anomenada A. de M. da C. havia estat capitanejada per joves de la classe mitjana i alta barcelonina que, mercès a la col·laboració d'artistes de renom nacional i —fet insòlit— internacional, esdevingué una de les principals institucions musicals del país. Dirigida per Enric Granados i Pau Casals, la Camera presentà audicions, festivals i sessions monogràfiques de música antiga i moderna, amb una preferència pels compositors d'avantguarda, que tant encuriosiren com

---

³⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Documentació personal de J. M. Cruzet», c. 1, rebuts del centre jurídic-administratiu Subirachs (1924-1926) i rebut original de l'escola, sense capçalera ni logotip (Barcelona, 4-VI-1924).

³¹ *Gaceta de Madrid*, núm. 319 (15-XI-1900), p. 564.

³² Manuel Hernández Vázquez, Diana Belén Ruiz Vicente. «Tiro Nacional: preparación para la guerra». *CAFYD. Portal de la ciencias de la actividad física y del deporte*. <http://www.cafyd.com/HistDeporte/htm/pdf/1-2.pdf>.

³³ *Gaceta de Madrid*, núm. 129 (9-V-1925), p. 764.

³⁴ BC, Col·lecció d'autògrafs Ramon Borràs, c. 16, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet al secretari de l'Associació de Música Da Camera, Barcelona, 21-IX-1923.

escandalitzaren el públic. En foren socis Alexandre Cirici, Jaume Bofill i Ferro, Josep Bartomeu, Adolf Florensa, Lluís Guarro, Josep Llimona, Francesc Matheu, Joan Miró, Joan Lamote de Grignon, Lluís Millet i Francesc Pujol.³⁵

Quan la Mancomunitat modernitzava el país amb una política bibliotecària dirigida en part per un intel·lectual amb atribucions «omnímodes»,³⁶ Eugeni d'Ors, Cruzet s'afilià a dues institucions d'alta volada,

Fig. 4. Carnet de la Biblioteca de Catalunya. BC, Fons JMC – Selecta (c. 1).

la Biblioteca de Catalunya, on al vespre predominaven joves universitaris i

investigadors,³⁷ i l'Ateneu Barcelonès, que tenia la biblioteca de referència del país. De l'Ateneu, se'n podria haver fet soci influït per l'editor Antoni López Llausàs, que era un dels integrants del grup de Joaquim Borralleres, juntament amb Màrius Aguilar, Joan Crexells, Joan Estelrich, Pompeu Fabra, Enric Jardí, Josep M. Junoy, Rossend Llates, Eugeni d'Ors, Josep Pla, Alexandre Plana, Francesc Pujols, Jacint Reventós, Josep M. de Sagarra i Joaquim Sunyer, entre d'altres.³⁸ La penya, probablement la més freqüentada de la ciutat,³⁹ va constituir l'eix medul·lar de la vida ateneística els anys 1919-1920 pels homes que la integraren, situats ideològicament al centre esquerre moderat, i per la seva irradiació dels principals moviments culturals, polítics i científics d'Europa.⁴⁰

³⁵ Francesc Cortès i Mir, *Història de la música a Catalunya*, Barcelona: Base, 2011. Marta Muntada Torrellas, *L'Associació de Música «Da Camera» (1913-1936)*, tesi doctoral, Barcelona: Universitat de Barcelona, 1984.

³⁶ Joan Fuster. *Literatura catalana contemporània*. Barcelona: Curial, 1976, p. 152.

³⁷ Reis Fontanals, Marga Losantos. *Biblioteca de Catalunya. 100 anys (1907-2007)*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 2007.

³⁸ Enric Jardí. *Quim Borralleres i els seus amics*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1979.

³⁹ Josep Pla. «La penya de l'Ateneu». Dins: *Obra completa. Prosperitat i rauxa de Catalunya*. Barcelona: Destino, 1977, vol. 32, p. 403-529.

⁴⁰ Jordi Casassas i Ymbert. *L'Ateneu Barcelonès. Dels seus orígens als nostres dies*. Barcelona: La Magrana / Institut Municipal d'Història, 1986, p. 104-119.

Segons les directrius de Miguel Primo de Rivera, i sota la presidència de Josep M. Milà i Camps, el 1925 l'anomenada Junta Liquidadora abolí la Mancomunitat. Si bé la població augurava que el general actuaria amb tolerància envers la identitat catalana, els partits quedaren condemnats a la clandestinitat, i la llengua i la simbologia foren perseguides, en part, per la confusió entre autonomisme i separatisme. L'Església, acusada d'haver predicat un regionalisme radical, va haver de renunciar al catecisme en català, i la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat va ser reprimida. Mal que la llengua havia quedat condemnada al clos domèstic, els socis de l'Ateneu van mantenir l'activitat i el 1927, per iniciativa de la penya Borralleres, crearen un certamen de narrativa catalana inspirat en el Goncourt, el Premi Crexells, concedit el dia en què traspassà el company de la penya —traductor i assagista— que donava nom al premi, el 13 de desembre. En poc temps la política anticatalana del directori va desvetllar el catalanisme en l'opinió pública, que va promoure la fundació d'empreses i el consum cultural en la llengua autòctona.⁴¹

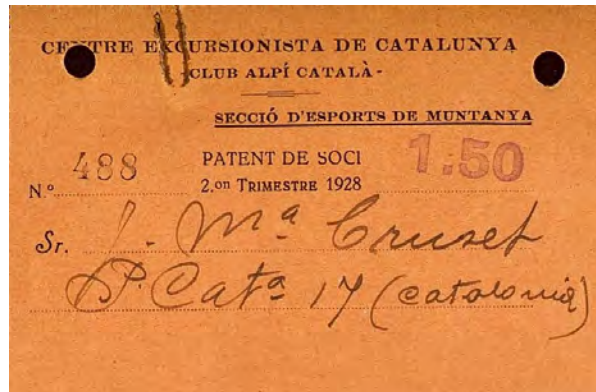
---

⁴¹ Josep Maria Roig i Rosich. *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.

Mentre que el món de la cultura i l'associacionisme ocupava un espai propi entre les classes populars, altres opcions de lleure aparegudes a la primera de la vintena centúria, com els clubs esportius, es distingiren pel seu caràcter elitista.⁴² A Cruzet, ultra les sortides a la muntanya del Centre Excursionista de Catalunya, devien interessar-li les conferències que en preparaven les diferents seccions des del 1899. En els estatuts del CEC s'estipulava

que «Té per objecte recórrer les comarques de Catalunya a fi de conèixer, estudiar i conservar tot el que hi ofresquen en notable la naturalesa, la història, l'art i la literatura de totes llurs manifestacions així com la llengua, les tradicions, els costums dels seus habitants, valent-se de l'excursionisme per a divulgar llur

Fig. 5. Rebut de quota de soci del Centre d'Excursionista de Catalunya. BC, Fons JMC – Selecta (c. 1).

coneixement i fomentar l'estimació que en mereixen.»⁴³ En plena activitat associativa, Cruzet, atent a la distinció de classe, s'afilià igualment a un de les primeres entitats esportives de Barcelona, el Real Club de Tennis del Turó,⁴⁴ que des de la seva fundació al barri de Sant Gervasi, sis anys més tard que el CEC, s'identificà amb la burgesia i amplificà la seva oferta amb un programa d'abast cultural, amb teatre i música.⁴⁵

Només la terrible tragèdia que suposà la mort del pare, per suïcidi,⁴⁶ alterà les

⁴² Carles Santacana, Xavier Pujadas. «La popularització de l'esport» i «Del primer excursionisme al turisme». Dins: Borja de Riquer (dir.). *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1995, vol. 8, p. 366-374.

⁴³ Agustí Jolis i Felisart (coord.), *Centre Excursionista de Catalunya. 120 anys d'història: 1876-1996*, Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya, 1996, p. 48.

⁴⁴ Josep Mir Puigbert. «En el 75è aniversari del Turó». Dins: Josep Mir Puigbert (dir.). *Real Club de Tennis del Turó. 75 aniversari, 1905-1980*. Barcelona: Real Club Tennis de Turó, 1980, p. 26-74.

⁴⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Documentació personal de J. M. Cruzet», c. 1, carnet núm. 4981 de la Biblioteca de Catalunya (caducitat: 31-XII-1923), rebut de 50 ptes. de l'Ateneu Barcelonès (núm. 3684, 21-VI-1924), subscripció a la Secció d'Esports de Muntanya (núm. 488, 2n trimestre 1928) i informe mecanoscrit per a la censura, s.a. Sebastià Borràs conjectura que Cruzet devia conservar el carnet del club de tennis, però no hi jugava mai (consulta, 24-V-2018).

⁴⁶ AOV, Jesús Vernis, *Notes disperses*, original manuscrit (febrer 2006), p. 25.

prioritats de Cruzet, que es va veure obligat a abandonar *nolens volens* la vida acadèmica.⁴⁷ Per la publicació d'un anunci, el 1923 va trobar una oportunitat en un taller d'arts gràfiques del carrer de la Diputació,⁴⁸ número 95, regentat per un home amb estudis inacabats d'enginyeria i de dret,⁴⁹ Antoni López Llausàs (Barcelona, 1888 – Buenos Aires, 1979).⁵⁰ En aquell moment el gerent estava desbordat pel ressò de la primera obra que havia editat amb el segell d'Edicions Pàtria, *Història nacional de Catalunya* (1922-1934), d'Antoni Rovira i Virgili, distribuïda en fascicles de gran format, il·lustrats, i sense la intervenció de la censura primoriverista.⁵¹ Per reconduir el ritme de sortida dels fascicles, cercà algú que pogués interpretar «la lletra enrevessadíssima de l'historiador»⁵² i que, per damunt de tot, s'ocupés de la gestió amb els subscriptors.⁵³ Tot i la nul·la experiència de Cruzet, López Llausàs, que tenia bon instint per a contractar efectius, li confià l'enviament i el cobrament setmanals, que, segons el mateix editor, el jove va gestionar amb eficiència.⁵⁴

L'any 1928 el personal del taller va experimentar una millora qualitativa. Amb l'acord amb els propietaris de *Mediterráneo*, que anava de mal borràs, van guanyar espai per al taller als números 212-214 del carrer de Casanova. De la fusió va néixer la Nacional de Artes Gráficas, SA, la NAGSA, on López Llausàs aportà els seus bens (maquinària,

⁴⁷ Entrevista a Pilar Umbon (secretària de Josep M. Cruzet), 15-V-2018.

⁴⁸ El 1948 Cruzet es reivindicava davant de Josep Pla, a qui declara que «Fa 25 anys que tracto amb autors i llibres» (ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 8-V-1948; reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 79).

⁴⁹ Baltasar Porcel. «Antoni López Llausàs, editor de dos mons». *Destino*, segona època, any XXXII, núm. 1706 (13-VI-1970), p. 42. (Reimprès a *Obres completes. Grans catalans*, Barcelona: Proa, 1994, vol. 6, p. 681.)

⁵⁰ Gloria López Llovet. *Sudamericana. Antonio López Llausàs, un editor con los pies en la tierra*. Barcelona: Random House Mondadori, 2005, p. 15-18.

⁵¹ Roig i Rosich, *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya*, p. 607-608.

⁵² Manuel Borràs de Quadras. «Els primers passos enfront de la Llibreria Catalònia». Dins: Autors diversos. *Els cinquanta anys de la Llibreria Catalònia. Records i impressions*. Barcelona: Selecta, 1974, p. 34.

⁵³ El nebot de Josep M. Cruzet assegura que l'èxit de vendes de la reedició d'aquesta obra de referència publicada per la Gran Enciclopedia Vasca va permetre de sufragar les obres de la Llibreria Catalònia després de l'incendi del 1979 i contrarestar els balanços econòmics de la llibreria als anys noranta (consulta a Sebastià Borràs, 26-XI-2018).

⁵⁴ Antoni López Llausàs. «La Fundació de la Llibreria Catalònia». Dins: Autors diversos. *Els cinquanta anys de la Llibreria Catalònia. Records i impressions*. Barcelona: Selecta, 1974, p. 13-14.

mobiliari i matèries primeres).⁵⁵ Formalitzada la fusió, l'editor va explotar els mitjans de la revista per presentar una bona qualitat d'impressió en dues publicacions d'èxit: l'una, capitanejada per Josep M. Planes, era el setmanari satíric *El Be Negre*, que es confeccionava al segon pis de l'Ateneu, i, l'altra, la revista d'actualitat *Imatges* era codirigida entre Planes i Irene Polo⁵⁶ i redactada per Melcior Font, Josep M. de Sagarra, Domènec de Bellmunt, Rossend Llates, Carles Soldevila, Joaquim Vayreda i María Luz Morales.⁵⁷ Com a empresa de serveis editorials, els anys 1933-1935 la Junta Municipal d'Exposicions d'Art confià a la NAGSA una publicació, de paper estucat i amb gravats, *Art*, que comptava amb la col·laboració d'un Josep M. Junoy allunyat de les inclinacions avantguardistes i convertit al catolicisme.⁵⁸

En plena expansió del negoci d'arts gràfiques de López Llausàs, un seu exprofessor de Dret Internacional de la Universitat de Barcelona i diputat al Congrés per la Lliga Regionalista, Josep M. Trias de Bes Giró, li oferí, per encàrrec de la seva sogra, Enriqueta de Quadras, que l'acceptés a sòcia capitalista a canvi que un dels seus fills es pogués incorporar a la impremta. L'astronòmica fortuna de la vídua de Borràs provenia tant de les finques que li havia llegat el seu marit,⁵⁹ com de les pròpies accions de la filatura Cuadras i Prim, que, amb seu a Sabadell, ocupava la primera posició estatal del sector llaner.⁶⁰ D'antuvi López Llausàs acceptà la incorporació de Manuel Borràs de Quadras (Barcelona, 1902-1975) pel suport que necessitava Cruzet; ara bé, en poc temps, proposà al seu soci d'invertir en una llibreria la suma proposada inicialment per la seva mare. El que no va

---

⁵⁵ Manuel Llanas, Ramon Pinyol. «Notes sobre l'activitat professional d'Antoni López-Llausàs fins al 1936». Dins: Montserrat Bacardí, Francesc Foguet, Enric Gallén. *La literatura catalana contemporània: intertextos, influències i relacions*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2013, p. 171.

⁵⁶ Porcel, «Antoni López Llausàs, editor de dos mons», p. 42. (Reimprès a *Obres completes. Grans catalans*, p. 682.)

⁵⁷ Josep Miracle. *Quatre coses del meu temps. Memòries*. Barcelona: La Paraula Viva, 1976, p. 214-215.

⁵⁸ Joan Torrent, Rafael Tasis. *Història de la premsa catalana*. Barcelona: Bruguera, 1966, vol. 2.

⁵⁹ Entrevista a Sebastià Borràs, 14-V-2018.

⁶⁰ Esteve Deu i Baigual. «Els orígens de la indústria estamera a Sabadell: la S.A. Cuadras i Prim». *Arraona. Revista d'Història*, 3a època, núm. 13 (1993), p. 30.

preveure en aquell moment l'impressor és que Cruzet, que se'n considerava un «fidel deixeble»,⁶¹ s'hi volgués sumar comptant amb els estalvis de la seva mare:⁶²

«Sr. López, veig que parlen amb en Manuel Borràs d'instal·lar una llibreria; com que la meva mare té també algunes pessetes disponibles, m'agradaria que en aquest negoci m'hi deixessin entrar.»

Era evident que els meus joves col·laboradors tenien més diners que jo.

No vull negar que la pretensió d'en Cruzet va sorprendre'm, però va afalagar-me i agradar-me molt. En primer lloc, perquè vaig veure que estava intoxicat per aquest negoci tan atractiu com és el dels llibres, i també perquè confiava que amb els coneixements que ja tenia en Cruzet i que encara no tenia en Borràs, la Llibreria podia encaminar-se millor.⁶³

Si la resposta de Cruzet sorprengué López Llausàs va ser per l'esforç notable que, a l'hora de la veritat, Joaquina Sanfeliu va haver de fer un per igualar l'aportació d'Enriqueta de Quadras i satisfer la il·lusió del seu fill de convertir-se en copropietari del negoci.⁶⁴ Amb un capital de quaranta mil pessetes de Borràs, quaranta mil de Cruzet i una suma inferior de López Llausàs, de vint mil pessetes, i aprovada una distribució tripartida dels beneficis,⁶⁵ el 1924 va obrir les portes la llibreria, que els socis batejaren consensuadament amb una forma llatinitzada d'origen medieval, Catalònia.⁶⁶ Bé que els

---

⁶¹ Josep M. Cruzet. «Discurs de gràcies». Dins: Autors diversos, *Josep M. Cruzet i la seva obra*, p. 172.

⁶² López Llausàs, «La fundació de la Llibreria Catalònia», p. 14-15.

⁶³ *Ibíd.*, p. 16.

⁶⁴ Entrevista a Pilar Umbon, 15-V-2018.

⁶⁵ Gloria López Llovet, *Sudamericana. Antonio López Llausàs, un editor con los pies en la tierra*, p. 21. Les fonts, tanmateix, discrepen sobre la participació de cada soci en el negoci. Mentre que López Llausàs relatà que hi contribuïren amb un capital inicial de cent mil pessetes «entre els tres socis fundadors» («La fundació de la Llibreria Catalònia», p. 16), la família Borràs considerà que l'experiència i el fons editorial que hi aportava López Llausàs, que no hi destinà capital econòmic, equivalia a les cent mil pessetes que lliuraren, a parts iguals, Borràs i Cruzet (entrevista a Sebastià Borràs, 24-V-2018). No n'hem pogut esclarir les dades al Registre Mercantil de Barcelona (en què la primera inscripció conservada data del 1929), ni tampoc a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona.

⁶⁶ Isabel Lletget López. *Memòries de la família Lletget López del 1872 al 1942*. Biblio3W, núm. 718 (20-IV-2007), p. 72. <http://www.ub.edu/geocrit/b3w-718.pdf>.

col·legues llibreters consideraren una bacinada que confiessin a cobrir un lloguer de 1.500 ptes. mensuals per un local emplaçat al rovell de l'ou de Barcelona, la llibreria de la plaça de Catalunya, número 17, esdevingué un centre cultural de referència de la ciutat. S'hi dispensava una atenció preferent al llibre català,⁶⁷ amb una actitud rigorosa i resolutiva per part d'un personal que es professionalitzà com pocs: «Vender libros no es ser librero. En esta casa somos libreros», sentenciava el rètol penjat per López Llausàs l'any de la fundació.⁶⁸ El cas és que la Catalònia atragué la flor i nata del país, en especial, com rememorà Manuel Borràs, els socis de l'Ateneu i els escriptors del moment:

Entre els clients de la llibreria vam comptar des del primer moment amb la majoria de socis de l'Ateneu Barcelonès, capitanejats pel sempre recordat amic Quim Borralleres. Hi assistien Pere Coromines, Joan Bta. Solervicens, Rossend Llates, Josep M. de Sagarra, Prudenci Bertrana, Joan Puig i Ferrer, Gaziel, Carles Riba, Joan Estelrich i molts d'altres. També venien amb freqüència Víctor Català, Joaquim Ruyra, Santiago Russinyol, Vallès i

Fig. 6. A la primera filera, Josep M. Cruzet, Joan Estelrich, Antoni López Llausàs i Manuel Borràs. BC, Fons JMC – Selecta (c. 118).

⁶⁷ Veg. l'entrevista feta a Antoni López Llausàs a «La Librería Catalonia», *La Gaceta Literaria*, any I, núm. 21 (1-XI-1927), p. 6.

⁶⁸ Antoni Palau i Dulcet, *Memòries d'un llibreter català*, Barcelona: Llibreria Catalònia, 1935, p. 413.

Pujals, Just Cabot amb la seva simpatia i el seu famós i atrotinat capell, etc.⁶⁹

L'evolució creixent del negoci va ser tan accelerada que el setembre de 1926 Cruzet es decidí a explorar si a Buenos Aires podia obrir-ne una filial per difondre llibres en català. Ana Martínez Rus atribueix al desconeixement del mercat llatinoamericà i a l'escassa difusió del llibre espanyol l'emergència, durant el primer quart de segle, de la figura del viatjant del llibre, un comercial que es desplaçava des de la península Ibèrica per estudiar el negoci, contactar amb clients i promocionar personalment les publicacions. Amb aquesta inversió els editors aspiraven a expandir-s'hi i a desplaçar els editors francesos de la primera posició que ocupaven com a distribuïdors de llibre en castellà.⁷⁰ L'expectativa no hauria estat tan alta sense el creixement econòmic experimentat per l'Argentina, que havia potenciat una indústria amb editorials, ben aviat emblemàtiques, com Porrúa Hermanos (1914), Ediciones Selectas-América (1919) i El Ateneo (1922),⁷¹ i la situació privilegiada de la capital, port d'arribada dels llibres que s'enviaven des de Barcelona i punt de distribució per a l'Amèrica del Sud.⁷²

La posició que havia assolit la llibreria a Barcelona, l'èxit dels editors espanyols a l'Argentina i la presència de la comunitat catalana a Buenos Aires havien tingut un paper de primer ordre en la iniciativa dels fundadors de la Catalònia. Cruzet no tenia propensió a l'aventura, més aviat al contrari, emperò un disgust sentimental amb una de les germanes del seu soci Manuel el va acabar d'impel·lir a travessar l'Atlàntic.⁷³ Ni ell ni López Llausàs descartaven rebre alguna mena de suport d'una dels empresaris més influents de la

---

⁶⁹ Manuel Borràs de Quadras, «Els primers passos enfront de la Llibreria Catalònia», p. 37.

⁷⁰ Ana Martínez Rus. «El comercio de libros. Los mercados americanos». Dins: Jesús A. Martínez Martín (dir.). *Historia de la edición en España (1836-1936)*. Madrid: Marcial Pons, 2001, p. 269-305.

⁷¹ Fernando Larraz. *Una historia transatlántica del libro. Relaciones editoriales entre España y América Latina (1936-1950)*. Gijón: Trea, 2010, p. 27.

⁷² Philippe Castellano. *Enciclopedia Espasa. Historia de una aventura editorial*. Madrid: Espasa, 2000, p. 494.

⁷³ Entrevista a Pilar Umbon, 15-V-2018.

ciutat, Francesc Cambó,⁷⁴ a qui el veterà soci de la Catalònia havia comprat l'Editorial Catalana uns mesos abans. A l'Argentina el líder lligaire havia fet amistat amb polítics i financers per la seva vinculació amb l'empresa que presidí el 1927, la Compañía Hispanoamericana de Electricidad, la qual pretenia expandir nombroses empreses elèctriques i de transports urbans a l'Amèrica del Sud i Europa.⁷⁵ No tenim indicis, tanmateix, que Cruzet i Cambó coincidissin a l'altra banda de l'Atlàntic.⁷⁶

El jove llibreter viatjà a la capital argentina amb la companyia Navigazione Generale Italiana, en primera classe.⁷⁷ Al continent americà el sector que simbolitzava la catalanitat no era homogeni i, de fet, arrossegava el llast de diferències germinals que derivaven del grau de politització, l'activisme cultural i fins i tot l'honestat atribuïda a cada grup, i que, ben mirat, impossibilitaven una federació d'orfeons, centres socials i

Fig. 7. Bitllet de la companyia naviliera amb destinació a Buenos Aires. BC, Fons JMC – Selecta (c. 1).

publicacions periòdiques. Als anys vint els catalans vinculats al Centre Català (1886) i el Casal Català (1908) vivien escindits entre aquells que manifestaven tendències més autonomistes i els que, com el Casal, defensaven un separatisme radical, accentuat per la dictadura primoriverista; tanmateix, als anys quaranta l'anhel d'ampliar la incidència

⁷⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Documentació personal de J. M. Cruzet», c. 1, carta mecanoscrita d'Antoni López Llausàs a Josep M. Cruzet, Barcelona, 16-IX-1926.

⁷⁵ Borja de Riquer. *Cambó en Argentina. Negocios y corrupción política*. Barcelona: Edhasa, 2016.

⁷⁶ Borja de Riquer ens ha confirmat que, en la documentació amb què ell ha treballat sobre les relacions de Francesc Cambó amb l'Argentina, tampoc no ha trobat rastre de la seva relació amb Josep M. Cruzet (consulta, 8-IV-2019).

⁷⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Documentació personal de J. M. Cruzet», c. 1, bitllet de transport.

social conduiria a la fusió de totes dues entitats. En aquest context Cruzet va ser acollit com una autoritat per la comunitat catalana, si ens atenim a la crònica del redactor de *Ressorgiment* que es va fer ressò de la visita:⁷⁸

Es a l'Argentina el compatrici J. M. Cruzet, representant de cases editorials de Barcelona, qui ha vingut a estudiar la possibilitat d'establir a Buenos Aires una llibreria, l'objecte bàsic de la qual fóra la difusió de les obres catalanes.

Havem tingut el goig d'estrènyer-li la mà en la nostra redacció, i havem escoltat del propi llavi els projectes que l'han portat a aquest país, el principal dels qual és, com havem dit, la difusió en forma sòlida i pràctica del llibre català.

No cal dir com li havem ofert tot allò que estigui al nostre abast, per tal d'ajudar-lo en aquesta seva empresa d'innegable importància patriòtica i cultural.⁷⁹

Més enllà de prendre el pols al mercat del llibre, Cruzet se sentia motivat per una dèria estrictament personal, la de fer diners per compte propi amb la terra, com li havia aconsellat Jacint Puget, terratinent d'un patriotisme granític que l'hi engrescà: «Aquest home [...] és un tipus formidable, únic, que ha mantingut en la seva agitada vida, tan lluny del país, una catalanitat inflamada i una fidelitat a tota prova a favor de la cultura catalana.»⁸⁰ Devia ser un puntal de la Catalònia, si considerem la reacció de López Llausàs, a qui desplaqué que marxés obnubilat pels bons auguris d'un emprenedor. Segons que li reportà Puget, el govern de l'Argentina fornía terrenys en condicions avantatjoses als immigrants per treballar-hi «criant ovelles, passant molt fred i moltes privacions, [i que] podia fer-se en pocs anys una bonica fortuna», com descrigué irònicament el

---

⁷⁸ Joan Rocamora. *El Casal de Catalunya a Buenos Aires*. Barcelona: Curial, 1991, p. 44-46, 61-64.

⁷⁹ «El llibre català a Amèrica», *Ressorgiment*, any XI, núm. 123 (octubre 1926), p. 2000. En part citat a Manuel Llanas, Ramon Pinyol, «Notes sobre l'activitat professional d'Antoni López-Llausàs fins al 1936», p. 173 n. 15.

⁸⁰ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Fuster, Barcelona, 17-VI-1961.

llibreter.⁸¹ Amb una mirada més distanciada, Josep Pla, que en relatà l'experiència, coincidí a reconèixer la solitud i la manca de confort material que hi va viure Cruzet:

Es passà unes mesades a la *estancia* «El Caballo Blanco», davant de la qual hi havia una família de Lleida. La *estancia*, com les del voltant, era immensa. No es podia passar la filferrada que les rodejava sense exposar-se, seriosament, a perdre's en la immensitat de la pampa. Era sempre possible d'haver de passar un dia a cavall per recollir els xais escampats i portar-los al *potrero* per ésser netejats i esquilats. A la pampa de les terres del sud de l'Argentina, Cruzet s'enyorà molt, sobretot quan es trobava sol a la *estancia*, els lleidatans havent-se'n anat al poble més proper. En aquesta situació, el que encara el distraigué més era llegir llibres de poesia: les de Josep Carner li feren especialment molta companyia. No crec pas que Cruzet fos l'home exacte per a aquesta classe d'emigracions. Moralment no fou pas fet per resistir una solitud massa còsmica. Materialment, els països sense cuina, sense

Fig. 8. Maria Borràs de Quadras, Josep M. a Tey i Manuel Borràs. BC, Cruzet, Maria Teresa Llovet Arnal, Antoni López Llausàs, María Josef Fons JMC – Selecta (c. 118).

⁸¹ López Llausàs, «La fundació de la Llibreria Catalònia», p. 23.

confort i sense entregant no li podien pas convenir.⁸²

Home calculador, abans de partir a fer les Amèriques Cruzet havia aconseguit el compromís de López Llausàs, director gerent de la Catalònia, de conservar-li *sine die* les funcions laborals, de manera que al cap d'uns dotze mesos, en posar fi a una aventura infructuosa, es va reincorporar al negoci.⁸³ El 1928, en què la societat privada Llibreria Catalònia «havia adquirit els aires d'una veritable institució»,⁸⁴ es convertí en la societat anònima Catalònia, S.A., amb l'aportació de mecenes industrials que n'adquiriren accions com ara Enriqueta de Quadras; Josep M. Trias de Bes Giró i el seu germà, Joan de Déu Trias de Bes Giró; Francesc Cambó; Delmir de Caralt, fill d'industrials del tèxtil i realitzador cinematogràfic, cosí polític de Manuel Borràs; Miquel Mateu i Pla, net d'un gran industrial del ferro, fill del cofundador de l'empresa d'automoció Hispano Suiza, nebot del futur cardenal Enric Pla i Deniel i primer alcalde franquista de Barcelona; Francesc Ripoll, que havia estat regidor de l'Ajuntament de Barcelona per la Lliga Regionalista, i l'empresari que descobrí la fibra d'amiant i que comercialitzà amb el nom d'Uralita, Josep M. Roviralta.⁸⁵ Més encara: López Llausàs reconegué aportacions de Claudi Ametlla, Frederic Bernades, Josep M. Blanc, Francesc Cambó, Enriqueta Ramoneda, Domingo Valls i Taberner, gairebé tota la família Borràs «i molts d'altres».⁸⁶

Cruzet, que era president del Consell d'Administració,⁸⁷ ocupava un estatus de consideració per a aspirar a prometre's amb algú del nivell de Maria Borràs, a desgrat de les primeres desavinences que havien tingut tots dos. La família de la promesa no ho va

---

⁸² Pla, «Josep M.ª Cruzet, editor», p. 94-95.

⁸³ López Llausàs, «La fundació de la Llibreria Catalònia», p. 23.

⁸⁴ Miracle, *L'obra de Josep Maria Cruzet*, p. 3.

⁸⁵ ANC, Fons Llibreria Catalònia, ANC1-1039-T-2, informe mecanoscrit «Historial y actividad de CASA DEL LIBRO, S.A.», s. sign., Barcelona, 15-VI-1969.

⁸⁶ López Llausàs, «La fundació de la Llibreria Catalònia», p. 27-28. Josep Vergés va cedir les seves accions i les de Joan Teixidor a un dels accionistes de la Catalònia en adquirir el fons de títols de Josep Pla (veg. Josep C. Vergés, *La censura invisible de Josep Pla*, Barcelona: SD Edicions, 2017, p. 78).

⁸⁷ RMB, fol. 178, full 17260, inscripció 1a, Barcelona, 26-VIII-1929.

veure amb bons ulls, ni tan sols Manuel, que mantenia distàncies amb el seu soci tot i la cordialitat aparent, això no obstant la seva germana, que, com Cruzet, tenia una edat avançada per l'època, n'estava decididament enamorada i va insistir a fer valer els seus desitjos.⁸⁸ Es casaren a Barcelona tres anys després de la proclamació de la República, el juny de 1934,⁸⁹ en una cerimònia oficiada per un dels eclesiàstics més eminents del món religiós, polític i cultural, el caputxí Miquel d'Esplugues, a qui Cruzet admirava més pel perfil humà que per la seva prosa assagística, sobre la qual posteriorment manifestaria algunes reserves:

També jo vaig ésser molt amic seu, —ell em va casar— i era una bellíssima persona, de la que tots el que el tractarem en guardem un inoblidable record. Però això no obsta per reconèixer que era també un home d'escriure i sobretot de parlar confús i la seva obra encara que en molts aspectes excel·lent, es té de considerar al meu entendre de segon ordre comparada amb la de Maragall i Torras i Bages.⁹⁰

Cruzet i Maria Borràs van emprendre el viatge de noces amb un Opel «descapotable i una mica tronat» que els va dur fins a un dels establiments més luxosos de la Costa Brava,⁹¹ l'Hostal de La Gavina de s'Agaró, obert al públic dos anys abans per la família Ensesa a partir del disseny de Rafael Masó.⁹² Van seguir l'itinerari devers l'estranger, i van fer parades a França, Itàlia —on ell va quedar enlluernat per Venècia— i Àustria. De tornada, en reprendre la vida ordinària, es van instal·lar al quart primera del bloc de pisos propietat d'Enriqueta de Quadras, al carrer de Consell de Cent, número 391, entre Bruc i

⁸⁸ Entrevistes a Sebastià Borràs, 22-X-2017 i 14-V-2018.

⁸⁹ Ministeri de Justícia, RCB, acta 523, tom 94, fol. 266.

⁹⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 31, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Manuel Brunet, Barcelona, 30-III-1951.

⁹¹ Pla, «Josep M.ª Cruzet, editor», p. 95.

⁹² Els propietaris de l'Hostal de La Gavina no conserven documentació sobre els hostes dels anys trenta (correu-e de Pere Gay, 15-XI-2017).

Girona (on van viure cinc dels set fills Borràs de Quadras), sempre acompanyats de servei domèstic. Als estius solien passar alguns dies a la casa dels Borràs de Calella de la Costa (carrer d'Anselm Clavé, núm. 44)⁹³ i s'instal·laven al pis de lloguer de Castellterçol, un dels pobles d'estiu convertit en ciutat-jardí, amb «un aire rural i senyorívol alhora» per dir-ho a la manera de Ferran Canyameres.⁹⁴

El canvi d'aires del poble contribuïa a mitigar els problemes pulmonars que Cruzet devia arrossegar de la seva estada a la Patagònia del 1926. En una contribució datada l'estiu de 1952, l'editor confessà que Castellterçol reunia un seguit de virtuts que li permetien menar-hi una vida delectable, com ara la distància respecte de la capital catalana, l'entorn paisatgístic, el pes de la història i la cultura popular, la gastronomia o l'estatus i el tarannà de les famílies del poble, amb un sentit del treball anàleg al d'un dels seus fills il·lustres, Prat de la Riba, la casa pairal del qual Cruzet tot sovint admirava des de la seva finestra:

A Castellterçol, tot hi és fet a escala humana, i altura, extensió, densitat i paisatge són d'un terme mitjà encantador. D'altra banda, la seva situació geogràfica a tan enraonada distància de Barcelona és una cosa perfecta. És veritat que el clima és dur, fred a l'hivern i a vegades tempestuós a l'estiu, però en aquests rigors és on precisament es troba el picant necessari per a valorar les seves excel·lents condicions naturals.

.....

Influïda per la normalitat d'aquest medi ambient, sovint he pogut observar en la gent de Castellterçol l'aliança de dos dels nostres trets temperamentals més acusats: l'esperit de treball i el seny ordenador, primordials virtuts de la raça, que fa alguns decennis van culminar en la figura del seu fill més il·lustre.

Sota l'impuls generador del secret revelat, es fan explicables totes les excel·lències de

---

⁹³ Entrevistes a Sebastià Borràs, 8-VI-2017 i 14-V-2018.

⁹⁴ Ferran Canyameres. *El Vallès: rigor i bellesa*. Barcelona: Selecta, 1960, p. 66.

la població: pervivència d'antigues famílies nobles i patriarcals; conservació de velles pedres gravades en el marc dels seus portals i finestres; amor al seu passat i als seus costums, amb el manteniment d'un culte intacte a les seves danses populars, les més senyorívoles de Catalunya. I en l'ordre material, cal fer esment de la magnífica tradició gastronòmica de Castellterçol —el nom de Prudenci i la seva enyorada cuina són tot un símbol de l'art del ben menjar— a què ha d'afegir-se la fama indiscutible de les exquisides i autèntiques llonganisses que s'elaboren en aquesta terra.

.....

Des de la casa on visc, encarada a migdia, albiro a primera hora el castell que emergent d'un mar de boira, situat entre boscos, en un turó de poca alçada més baix que la Vila (emplaçament estratègic explicable), em fa pensar en una petita fortalesa de les vores del Rin. Cap a l'esquerra, carretera de Barcelona enllà, el paisatge, tan apreciat pels escandinaus radicats al país, s'anirà tornant més nòrdic... A sol ixent, l'orejat camí de Castellcir, d'amplis horitzons, recorda, sobretot cap al tard, sota la llunyania blavosa del Montseny, els quadros melangiosos de Martí Alsina i Urgell.⁹⁵

És plausible que, als Borràs de Quadras, mai no els acabés de fer peça Cruzet, excessivament reservat. No participava en les reunions familiars que tenien lloc al pis de la seva cunyada Teresa, on anys més tard farien tertúlia i, seduïts per la novetat tecnològica del moment, mirarien la televisió. De fet, per norma general, no es relacionava gaire amb la família, en vivia al marge. Només se'l veia còmode i relaxat amb un dels fills de Manuel, el seu fillol Sebastià, que convidava de gust a fer excursions per les contrades del Moianès els dies d'estiu i al cinema durant el curs escolar, mentre eren a Barcelona. A Castellterçol menava una vida plàcida, lliurat a la correspondència i la lectura al matí, i al

---

⁹⁵ Josep M. Cruzet. «El secret de Castellterçol». Dins: Autors diversos, *Josep M. Cruzet i la seva obra*, p. 178-180.

passeig a la tarda en companyia de la seva dona.⁹⁶

Els que van tenir l'oportunitat de tractar-lo amb més freqüència el veien com un home poruc, que tendia a un estat depressiu, de què ell no s'amagava.⁹⁷ En esclatar la revolució del 1936 com a resposta al cop militar, atemorit, Cruzet abandonà el país seguint l'exemple de Josep M. Trias de Bes i Antoni López Llausàs,⁹⁸ que havia quedat impactat per les amenaces que rebien escriptors acusats de feixistes, com Josep M. de Sagarra, i per la mort de Josep M. Planes a la carretera de la Rabassada a mans d'un escamot de la FAI per haver denunciat a *El Be Negre* les afinitats d'alguns anarquistes amb organitzacions criminals.⁹⁹ De fet, la vida de López Llausàs corria perill per la seva condició de burgès i pel seu suport als militars rebels com a president accidental de la Cambra Oficial del Llibre, declarat explícitament el novembre de 1936 en una carta adreçada al director general de Comerç del Ministeri d'Indústria i Comerç.¹⁰⁰

Cruzet travessà la frontera per la vall de Núria, amb dos o tres desconeguts, en una escapada que durà dies i que afrontà amb penalitats de tota mena, també climatològiques. L'avançada sota la neu el debilità tant que s'hauria abandonat a mig camí si no hagués estat perquè un company l'ajudà a arribar fins a la frontera.¹⁰¹ Els obstacles continuaren en terres nord-catalanes, quan la gendarmeria el va recloure a un camp de concentració: «Huyó por la montaña y después de larga y penosa odisea, llegó á Francia, donde las

⁹⁶ Entrevistes a Sebastià Borràs, 22-X-2017 i 14-V-2018.

⁹⁷ A part dels testimonis de Josep Miracle i Sebastià Borràs (AJS, entrevista en casset de Joan Samsó a Miracle, 14-V-1985, i entrevista a Borràs, 27-XI-2017), conservem una carta de Cruzet en què ho va insinuar, en sintonia amb altres epístoles d'un to anàleg. Després que la filla de Miquel dels Sants Oliver s'ofengués perquè la Selecta li havia comunicat que les obres completes del seu pare només podrien sortir amb un patrocinador, l'editor confessà obertament a Guillem Colom que havia demanat a Jesús M. Piña que li ho aclarís perquè «jo no estava pas en estat d'ànim de fer-ho» (BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 44, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Guillem Colom, [Barcelona], 21-XII-1955).

⁹⁸ Albert Manent. «Com se salvaren els prohoms de la Lliga Catalana». *Serra d'Or*, any XXIX, núm. 333 (20-VI-1987), p. 36. (Reimprès a «1936. Com se salvaren els prohoms de la Lliga Catalana», *De 1936 a 1975. Estudis sobre la guerra civil i el franquisme*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 56-57.)

⁹⁹ López Llausàs, «La fundació de la Llibreria Catalònia», p. 29.

¹⁰⁰ BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, Cámara Oficial del Libro de Barcelona, *Libro de actas*, vol. 17, fol. 100.

¹⁰¹ Pla, «Josep M.ª Cruzet, editor», p. 96.

autoridades francesas le detuvieron por carecer de documentación y le destinaron á un campo de concentración.»¹⁰² En sortir-ne, va arribar a un poblet deshabitat amb uns companys, que hi sojornaren, i ell, amb un estat de salut més precari, avançà tot sol fins als Banys de Sant Tomàs, a Fontpedrosa,¹⁰³ per refer-se en les aigües d'aquest balneari decadent mentre Maria Borràs s'instal·lava a París.

Amb la salut de Cruzet restablerta, la seva esposa va anar-lo a cercar per tornar plegats a la capital, on van coincidir amb Antoni López Llausàs i Joan Estelrich, que, resident a París des del 1937, dirigia l'oficina de premsa i propaganda creada, entre d'altres, per Cambó en favor del bàndol autoanomenat «nacional», el qual, segons càlculs dels cambonistes, instauraria una dictadura més cruenta però breu que la de Primo de Rivera.¹⁰⁴ Els Cruzet van viure durant uns mesos en un pis confortable que els havia cedit al districte setè, a tocar del Quai Branly, l'empresari tèxtil Emili-Carles Tolrà,¹⁰⁵ que als anys cinquanta es casaria amb una neboda de Josep M. Trias de Bes Giró.¹⁰⁶ El maig de 1937 Cruzet abandonà França i feu cap a Pamplona, on col·laborà amb el seu cunyat, Trias de Bes, membre de la comissió formada el desembre de 1938 pel govern de Burgos per evidenciar internacionalment que l'acció republicana havia estat il·legal des del febrer de

---

¹⁰² BC, Fons JMC – Selecta, «Documentació personal de J. M. Cruzet», c. 1, informe mecanoscrit per a la censura, s.a. Del camp en què el van recloure —dada deliberadament oclulta de la semblança biogràfica escrita per Pla—, no n'hem trobat indicis, tant perquè la majoria dels refugiats no van ser censats en arribar a França com perquè, segons el fons dels controladors generals dels camps del 1939 conservat als Arxius Nacionals de París, van tornar tan ràpidament que no deixaren rastre en la documentació de l'administració francesa, com assegura Marie Landelle, conservadora dels Arxius Departamentals de l'Arqueologia i del CCRP dels Pirineus Orientals, que custodia els fons dels camps d'Argelers i Ribesaltes (correu-e, 28-V-2018 i 12-XII-2018). Els responsables dels centres arxivístics d'Òlt i Garona, Tarn i Garona (camp de Setfonts), l'Erau (camp d'Agde), els Pirineus Atlàntics (camp de Gurs), l'Aude (camps de Bram i Montolieu), els Alts Pirineus (centres d'acollida) i l'Arieja (camp de Vernet) coincideixen amb Landelle a afirmar que no conserven cap registre sobre Cruzet (correu-e d'Stéphane Capot, 24-V-2018; Damien Blachon, 24-IX-2018; Sylvie Desachy, 26-IX-2018; Mélissa Feddal, 2-X-2018; Marie-Béatrice Jeanjean, 6-XI-2018; François Giustiniani i Geneviève Escaich, 10-IX-2019).

¹⁰³ Els propietaris del balneari no disposen d'un arxiu històric propi (correu-e d'Stéphane Fortas, 3-XII-2017).

¹⁰⁴ Borja de Riquer. *L'últim Cambó (1936-1947). La dreta catalanista davant la guerra civil i el franquisme*. Vic: Eumo, 1996, p. 55-58.

¹⁰⁵ Pla, «Josep M.ª Cruzet, editor», p. 96.

¹⁰⁶ Entrevista a Sebastià Borràs, 26-XI-2018.

1936:¹⁰⁷

Pudo burlar la vigilancia y entrar en la Zona Nacional donde residió desde Mayo de 1937 hasta la liberación de Barcelona, pasando sus revistas militares anuales de 1937 y 1938, ante las autoridades nacionales como puede comprobar documentalmente, ofreciendo sus servicios gratuitos a Jefe del Parque Móvil de Pamplona, ayudando al Dr. Trias de Bes en calidad de mecanógrafo y compaginando su labor diaria con otros varios servicios relacionados con sus actividades [...] residiendo en la España Nacional desde Mayo de 1937 á Febrero de 1939, afiliándose á Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.¹⁰⁸

Fig. 9. Carnet de la FET y de las JONS del 1941. ASB.

A trenta-quatre anys, i per camuflar el seu passat catalanista i procurar-se una sortida laboral a la nova administració,¹⁰⁹ Cruzet requerí l'ingrés a la Falange «cuya disciplina estoy dispuesto a servir y acatar con el mayor entusiasmo»,¹¹⁰ declarà el gener de 1938 a Eugeni d'Ors, amb la retòrica pròpia del bàndol vencedor, de rivets hiperbòlics.¹¹¹ Si bé Borja de Riquer demostra que la direcció catalana del partit rebutjava les sol·licituds dels membres de la Lliga si no havien abjurat de les seves

¹⁰⁷ Borja de Riquer. «Els catalans de Burgos». *Arreu. Setmanari d'Informació General de Catalunya*, núm. 5 (22/28-XI-1976), p. 43.

¹⁰⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Documentació personal de J. M. Cruzet», c. 1, informe mecanoscrit per a la censura, s.a.

¹⁰⁹ El carnet de falangista obria portes de l'organigrama governamental, l'administració i el cos policial (Bernat Muniesa, *Dictadura y Transición. La España lampedusiana. I: La dictadura franquista, 1939-1975*, Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2005, p. 80). Entre el 1939 i el 1941 molts catalans —entre els quals carlins, monàrquics, lligaires i alguns republicans— s'hi donaren d'alta o bé per convicció ideològica o bé coaccionats per les autoritats (Borja de Riquer, Joan B. Culla, *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)*, dins: Pierre Vilar (dir.), *Història de Catalunya*, Barcelona: Edicions 62, 1989, vol. 7, p. 65).

¹¹⁰ ANC, Fons Eugeni d'Ors, carta manuscrita de Josep M. Cruzet a Eugeni d'Ors, Pamplona, 19-I-1938.

¹¹¹ ANC, Fons Eugeni d'Ors, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Eugeni d'Ors, Barcelona, 28-X-1940.

arrels catalanistes,¹¹² no ens consta que els falangistes manifestessin objeccions a un simpatitzat del partit de Cambó com Cruzet. Degué obtenir el carnet d'adherit de la Falange amb l'aval de Trias de Bes,¹¹³ que el 1938 col·laborà a la Facultat de Dret de la Universidad de Salamanca amb el primer governador civil de Barcelona, tots dos especialitzats en dret internacional.¹¹⁴ En la mateixa carta el llibreter felicitava Ors pel seu nomenament com a secretari perpetu del flamant Instituto de España, que, sota l'impuls de l'escriptor mateix i d'un amic de joventut de Franco, el ministre d'Educación Nacional Pedro Sainz Rodríguez, agrupava diferents reials acadèmies a la manera de l'Institut de France, i al mateix temps, en un gest que implicava acostar-se a les posicions oficials autoritàries, es posà a la seva disposició per treballar a l'àrea de publicacions:¹¹⁵

Veo que una de las funciones del Instituto, se refiere a ediciones, publicaciones, y administración de las mismas. Si en este aspecto, mi modesta colaboración, pudiera encajar en algún nuevo cargo administrativo, le agradeceré me tenga presente.¹¹⁶

Al cap de dues setmanes hi insistí enviant-li un projecte de butlletí bibliogràfic amb novetats editorials i publicacions estrangeres relacionades amb España, que a parer seu

¹¹² Riquer, *L'últim Cambó (1936-1947). La dreta catalanista davant la guerra civil i el franquisme*, p. 160-164.

¹¹³ L'any 1941 es renovà el carnet (ASB, carnet de FET y de las JONS, expedit a Barcelona, núm. 536364, núm. Policial 40864, 8-V-1941). Quan el 1977 el Consell de Ministres aprovà la dissolució del Movimiento Nacional com a partit únic, el ministre de la Governació, Rodolfo Martín Villa, ordenà que les *jefaturas* i les delegacions provincials de l'antiga FET y de las JONS es defessin dels seus fons (Salvador Sánchez-Terán, *De Franco a la Generalitat*, Barcelona: Planeta, 1988, p. 261). Joan M. Thomàs ha certificat la temença dels falangistes per un imminent canvi de govern que motivà la destrucció dels documents (Joan Maria Thomàs, *Falange, guerra civil, franquisme. F.E.T. y de las J.O.N.S. de Barcelona en els primers anys del règim franquista*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, p. 15). Agraïm a l'historiador que ens confirmés que no li consta cap referència a Cruzet en la documentació de l'Archivo General de la Administración ni en la de la Falange oficial i que, com a simpatitzat autoritzat, no havia militat en cap de les organitzacions que el 1937 integraren el partit únic (correus-e, 24-II-2020 i 2-III-2020).

¹¹⁴ Javier Tébar Hurtado. «Los años de implantación de la dictadura en Barcelona (1939-1945)». Dins: Autors diversos. *Gobernadores. Barcelona en la España franquista (1939-1977)*. Granada: Comares, 2015, p. 9.

¹¹⁵ Sobre la seva tasca d'Ors al capdavant de l'Instituto de España, veg. Enric Jardí, *Eugeni d'Ors. Obra i vida*, Barcelona: Quaderns Crema, 1990, p. 260-264, i Javier Varela. *Eugenio d'Ors, 1881-1954*. Barcelona: RBA, 2017, p. 392-398.

¹¹⁶ ANC, Fons Eugeni d'Ors, carta manuscrita de Josep M. Cruzet a Eugeni d'Ors, Pamplona, 4-I-1938.

podria administrar, redactar i distribuir personalment amb el patrocini de l'Institut o bé amb la Delegación de Prensa y Propaganda de la Falange, dirigida per Serrano Suñer.¹¹⁷ Tanmateix, Ors i Sainz Rodríguez, que en la dècada dels anys vint havia fet de director literari del primer gran grup editorial en castellà, la Compañía Ibero-americana de Publicaciones (CIAP),¹¹⁸ tenien un projecte propi per al territori hispanoparlant. Entre el 1938 i el 1939 perfilaren un pla editorial amb les obres de Marcelino Menéndez Pelayo, una col·lecció d'autors llatinoamericans, una altra d'integrada per autors grecoromans, un diccionari enciclopèdic d'abast hispànic coordinat pel president i el secretari perpetu i un anuari amb les publicacions dels acadèmics. Nogensmenys, el pla s'acabà reduït a les obres de Menéndez Pelayo i a un sol volum de l'anuari pel cessament del ministre, que, havent discrepat amb el Caudillo, desaparegué per fer d'assessor de Joan de Borbó.¹¹⁹

Des de Pamplona Cruzet va desplaçar-se cap a Hondarribia i Sant Sebastià, on, com a altres ciutats, els catalans que havien fugit de la violència incontrolada del 1936 havien creat, mentre preparaven el retorn a Catalunya,¹²⁰ «una petita comunitat força tancada» i majoritàriament adherida al Movimiento Nacional.¹²¹ Malgrat el nombre de refugiats, la virulència que s'exhibí al carrer contra el català fou la més intensa de la zona franquista segons Josep Benet. El diari falangista *Solidaridad Nacional*, que denunciava l'ús de llengües no castellanés a la via pública, publicà una portada amb una consigna comminatòria que faria fortuna entre els repressors: «Si eres español, habla español».

¹¹⁷ ANC, Fons Eugeni d'Ors, carta manuscrita de Josep M. Cruzet a Eugeni d'Ors, Pamplona, 19-I-1938. No hem trobat documentat que el requeriment de Cruzet es materialitzés.

¹¹⁸ En el catàleg de la CIAP figuren col·leccions sobre literatura universal i literatura castellana, documents de valor històric i una col·lecció d'assaig, amb la flor i nata de la intel·lectualitat: Manuel Azaña, Azorín, Francisco Cossío, Eugeni d'Ors, Ramón Gómez de la Serna, Juan Ramón Jiménez, Salvador de Madariaga, Gregorio Marañón, Antonio Machado, Gabriel Miró, Miguel de Unamuno y Ramón María del Valle-Inclán (veg. Miguel Á. López-Morell, Alfredo Molina Abril, «La Compañía Iberoamericana de Publicaciones, primera gran corporación editorial en castellano», *Revista de Historia Industrial*, any XXI, núm. 49 (2012.2), p. 111-145, i Jesús A. Martínez Martín (dir.), *Historia de la edición en España (1836-1936)*, Madrid: Marcial Pons, 2001).

¹¹⁹ Varela, *Eugenio d'Ors, 1881-1954*, p. 397-398.

¹²⁰ Riquer, Culla, *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)*, p. 62.

¹²¹ Riquer, «Els catalans de Burgos», p. 42-46.

L'odi que els guiava era tal que el governador militar delegà en unes patrulles de «guardias cívicos» el control i el càstig amb multes de cent pessetes per l'ús del català i el basc.¹²² Era un ambient asfixiant i espordidor, compartit per Josep Pla —redactor del *El Diari Vasco*—¹²³ i Josep M. Cruzet, que passats els anys n'evocà un episodi com a mostra de l'admiració que tenia a l'escriptor:

En el trànsit d'un any a l'altre, el temps és propici a evocar les reminiscències del passat. Vagi, doncs, avui, un record que moltes vegades he estat temptat de contar-li, havent-me'n dissuadit fins ara el temor de caure en unes vagues formes sentimentals, tan oposades al seu —i també al meu— temperament.

Em refereixo a una tarda a S[ant] S[ebastià], durant l'horrible guerra civil espanyola. Jo havia sortit a donar una volta i, en arribar a un dels ponts, el vaig veure a vostè que caminava lentament davant meu —tot sol— ria amunt. El vaig seguir una estona i vaig estar a punt d'aconseguir-lo, però no el coneixia prou i en vaig desistir. D'aquella tarda i de la seva figura solitària vista d'espatlles, immersa en una atmosfera esborronadora i representant per mi la imatge del gran pensador català que és vostè, atuit per la cruel tragèdia que estàvem patint, me n'ha quedat un record inesborrable i un respecte immens — que ha anat creixent de dia en dia— per la seva persona i per les seves idees.¹²⁴

Juntament amb la seva muller, i dos editors experimentats com l'emprenedor Juli Gibert Mateus i el seu cunyat Josep M. Borràs, Cruzet publicà novel·les d'aventures i assaigs amb el peu editorial J. Gibert (Sección Hymosa) i els distribuï a la zona dominada

¹²² Josep Benet. *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, p. 151-161.

¹²³ Cristina Badosa. *Josep Pla, el difícil equilibri entre literatura i política (1927-1939)*. Barcelona: Curial, 1994, p. 448-456.

¹²⁴ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 3-I-1957. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 605-606.

pels sublevats.¹²⁵ El 1909 Gibert, el periodista Salvador Gibert Mateus, l'impressor Joan Pijoan Claramunt i Josep M. Borràs, emparentat amb una família de possibles,¹²⁶ havien obert Julio Gibert y Cia. Sociedad en comandita, que va redactar i imprimir la popular revista *El Hogar y la Moda* (que donaria nom al nou segell editorial, HYMSA), on van incorporar un suplement literari i artístic, *Lecturas*, que arribaria a disgregar-se'n per centrar-se en la premsa rosa. Reconvertida en societat anònima el 1920, la societat va comptar amb altres socis, entre els quals un dels treballadors, Josep Zendrera, que el 1923 cofundà l'editorial Joventut amb Gibert i la família Molino, a qui finalment comprà les accions. Tres anys més tard Borràs figura igualment com a accionista de les Edicions Mentora, creades pels administradors de Joventut amb l'objectiu de difondre publicacions infantils en català.¹²⁷

Probablement a través de Trias de Bes, el gener de 1939 Josep M. Milà i Camps, home de l'entorn de Primo de Rivera que havia liquidat la Mancomunitat, i màxim responsable de la Diputació de Barcelona (1925-1930, 1939) que aleshores ocupava la presidència de la Comisión de Incorporación Industrial y Mercantil núm. 2, creada pels rebels per reactivar la indústria catalana,¹²⁸ concedí a Cruzet un permís per a reprendre les seves funcions com a conseller de la Catalònia.¹²⁹ Milà i Camps, que feia més de dos lustres que ostentava el títol de comte del Montseny, seria destituït per Serrano Suñer després d'haver-li apuntat els greuges dels industrials catalans per l'intervencionisme estatal, s'alinearà amb els partidaris de la monarquia borbònica i s'incorporarà a la

---

¹²⁵ Mònica Baró Llambias, *Les edicions infantils i juvenils de l'Editorial Joventut (1923-1969)*, tesi doctoral, Barcelona: Universitat de Barcelona, 2005, p. 90, <http://hdl.handle.net/2445/35852>. Juli Gibert i Josep M. Borràs s'havien conegut per l'industrial tèxtil Joan Coma Cros, membre de la junta del Gran Teatre del Liceu, on havia coincidit amb Borràs. Arran de la revolució, Gibert s'exilià a França i, des d'allà, s'embarcà cap a Buenos Aires, on devia estar-se vora un any; amb la seva esposa, que era basca, devien tornar a Sant Sebastià el 1938 (consulta a Montserrat Bou, neboda neta de Juli Gibert, 5-XI-2018). AGA, Cultura, c. 21/7297, exp. 7801, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Juan Beneyto, Barcelona, 19-I-1944.

¹²⁶ Entrevista a Sebastià Borràs, 24-V-2018.

¹²⁷ Baró Llambias, *Les edicions infantils i juvenils de l'Editorial Joventut (1923-1969)*, p. 72-81.

¹²⁸ Francesc Cabana. *La burgesia catalana. Una aproximació històrica*. Barcelona: Proa, 1996, p. 141.

¹²⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Documentació personal de J. M. Cruzet», c. 1, certificat mecanoscrit signat pel president de la Comisión, J. Carandell, Bilbao, 27-I-1939.

Comissió Abat Oliba per a l'entronització de la Mare de Déu de Montserrat.¹³⁰ Concedida la butlla pel comte, el mes de febrer Cruzet encara era a Sant Sebastià i requerí al seu cunyat Manuel que, amb Trias de Bes, reclamessin la seva presència a Barcelona, que ja havia estat ocupada pel bàndol sublevat. Hi tornà al maig, amb nous projectes personals en perspectiva, i renuncià al càrrec de director administratiu de la Catalònia, tot i que, per cautela, en mantingué els de conseller i col·laborador.¹³¹

A Barcelona se sumà a dues noves iniciatives del seu cunyat Josep M. Borràs vinculades amb la distribució comercial. Va vendre llibres a crèdit a l'Organització Llibros a Plazos (OLAP), que, amb seu en una finca de la família Borràs, al carrer de la Diputació, número 296, el germà de Manuel havia creat el 1942.¹³² Més polèmica va ser una altra empresa amb què també ofería obres a terminis, la Llibreria Occident, inaugurada l'abril de 1944 al passeig de Gràcia, número 73, amb un capital de tres-centes mil pessetes a parts iguals entre

Josep M. Borràs, Manuel Borràs i Cruzet.¹³³ A diferència d'OLAP, la nova llibreria creà

Fig. 10. Anunci de les obres completes de Jacint Verdaguer publicat per OLAP a *El Correo Catalán* (10-VI-1943).

¹³⁰ Albert Manent. «Com se salvaren industrials, monàrquics alfonsins, carlins, periodistes». *Serra d'Or*, any XXXI, núm. 352 (març 1989), p. 20. (Reimprès a «1936. Com se salvaren industrials, monàrquics alfonsins, carlins, periodistes», *De 1936 a 1975. Estudis sobre la guerra civil i el franquisme*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 81-82.)

¹³¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Documentació personal de J. M. Cruzet», c. 1, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Manuel Borràs, Barcelona, 12-V-1939.

¹³² Si bé Josep Pla afirmà que el fundador d'OLAP fou Cruzet (cf. «Josep M.ª Cruzet, editor», p. 97), Sebastià Borràs testimonia que, segons la memòria familiar, el fundador i accionista majoritari fou Josep M. Borràs de Quadras (consulta, 24-V-2018). El 8-XI-1952 la direcció oferí un àpat als treballadors amb motiu del desè aniversari de la fundació (BC, Fons JMC – Selecta, «Menús i recordatoris», c. 114, menú del restaurant La Masia, al Tibidabo).

¹³³ BC, Fons JMC – Selecta, «Catalònia-Casa del Libro», c. 2, escriptura de la societat Borràs y Compañía, Barcelona, 18-IV-1944. Els propietaris s'assignaren un salari inicial de 700, 600 i 700 ptes./mes

malestar amb López Llausàs i els membres de la família Borràs, accionistes de la Catalònia, per la competència que aquell negoci representava en un moment tan arriscat com sever per al mercat del llibre.¹³⁴ No va ser fins al 1943 que Cruzet, que tenia l'experiència i les pretensions d'un empresari de primera fila, aconseguí d'endegar el seu primer projecte personal en el món del llibre, emancipat de López Llausàs i la família Borràs.

---

respectivament i convingueren de repartir-se els beneficis amb una proporció del 35%, 30% i 35% respectivament.

¹³⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Documentació personal de J. M. Cruzet», c. 1, carta manuscrita d'Antoni López Llausàs a Josep M. Llovet, [Buenos Aires], 31-V-1944. Entrevista a Sebastià Borràs, 24-V-2018.

1.2. Quatre brúixoles per a un editor

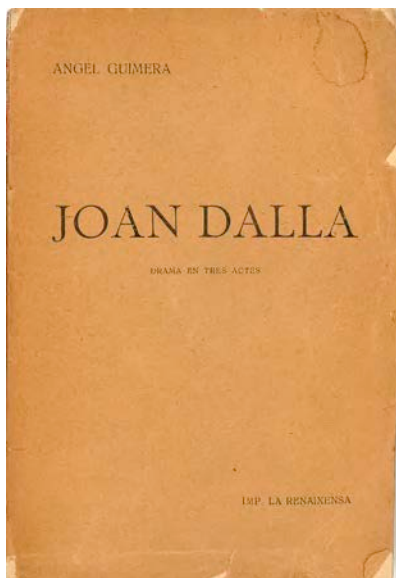
1.2.1. De La Renaixença a L'Avenç

El correlat històric de la neorenaixença liderada per Josep M. Cruzet es remunta a la segona meitat del segle XIX, quan es començà a reivindicar una literatura severament menystinguda. No ha de sorprendre, doncs, que els autors de renom contractats per ell en la postguerra, en què la cultura catalana resistia per l'esperit de recuperació patriòtica, haguessin publicat per primera vegada en les empreses de la Renaixença, les dirigides pels primers editors que es desvincularen del taller d'impressió. A desgrat de les limitacions del mercat modern del llibre i dels complexos de la burgesia catalana, durant aquelles dècades la literatura autòctona havia arribat a viure una etapa d'expansió mercès a millores en les arts gràfiques com l'aparició de les màquines rotatives i la linotípia, l'alfabetització de la classe treballadora, la reducció de la jornada laboral, la creació dels gabinets de lectura que cedien llibres i revistes per subscripció i el consegüent increment del nombre de lectors.¹³⁵

Amb una vocació d'editor de referència, Cruzet es va emmirallar en les plataformes capdavanteres del vuit-cents com la que encara avui és conceptuada sense ambages com la primera editorial contemporània, La Renaixensa (1871-1905), que va néixer amb una decidida voluntat de dignificació lingüística i nacional. Creada com a revista quinzenal (1871-1880), fou reconvertida en diari per irradiar més àmpliament el seu programa (1881-1905) i, ensems, oferir una alternativa respecte d'un mitjà conservador, *La Veu de Montserrat*, fundat pel canonge Jaume Collell. Si bé Pere Aldavert fou un dels fundadors

¹³⁵ José Carlos Rueda Laffond, «La fabricación del libro. La industrialización de las técnicas. Máquinas, papel y encuadernación» (p. 73-110) i Jesús A. Martínez Martín, «La circulación de libros y la socialización de la lectura. Nuevos públicos y nuevas prácticas» (p. 455-472), dins: Jesús A. Martínez Martín (dir.), *Historia de la edición en España (1836-1936)*, Madrid: Marcial Pons, 2001.

de la Lliga de Catalunya, en la qual arribà a ocupar la presidència, ell i els seus socis de La Renaixensa canalitzaren, indiferents a l'obediència de cap partit, un programa nacional, renovador i progressista tant a través del diari com de la impremta fundada el 1873.

Fig. 11. Coberta de *Joan Dalla*, d'Àngel Guimerà (La Renaixença, 1921).

L'editorial va treure a llum títols de política, història i filosofia, fins que l'entrada en la direcció del gran amic d'Aldavert, Àngel Guimerà, augmentà el pes d'obres de caràcter literari, entre les quals la seva pròpia obra dramàtica —que el va erigir en autor per excel·lència de la casa— i els primers llibres de Carles Bosch de la Trinxeria, Martí Genís i Aguilar, Maria del Pilar Maspons i Labrós, Apelles Mestres, Dolors Monserdà, Narcís Oller, Josep Pin i Soler, Joan Pons i Massaveu, Emili Vilanova, i uns volums antològics de poesia sobre la pàtria, la fe i l'amor. La Renaixensa va descobrir traduccions de narrativa estrangera de literatures culturalment pròximes com l'alemanya (E. T. A. Hoffmann), la francesa (Maupassant), la italiana (Pellico) i l'anglosaxona (Dickens); d'altres de menys explorades com l'escandinava, l'hongaresa, la polonesa i, la més representada, la russa d'adscripció realista, amb Puixkin, Gogol, Turguenev, Dostoievski i Tolstoi.¹³⁶

En conjunt, va estampar més de 250 títols que, no obstant l'esforç de qualitat i regularitat, no tingueren prou sortida comercial, de manera que, com va revelar Carola Duran en el seu estudi monogràfic, Aldavert va haver de renunciar, abatut i empobrit, a l'edició de llibres:

Estic de l'edició cansat de debò. Sols me serveix per perdre diners i tinc ganes de desfer-me

¹³⁶ Carola Duran i Tort. «*La Renaixença*», primera empresa editorial catalana. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.

de tot lo que tinc existent.

Mon entusiasme per dar a conèixer obres i autors se me n'ha anat enlaire, perquè presumo per certs indicis que algú pensa que hi guanyo diners, quan ha sigut tot lo contrari.¹³⁷

El primer director de *La Renaixença*, i amic incondicional d'Aldavert i Guimerà, havia estat Francesc Matheu, una de les personalitats més eminents de les acaballes del segle XIX i primeries del XX. Simpatitzant de la Unió Catalanista i de la Lliga, des del 1871 participà en l'organització dels Jocs Florals, en què no sols va exercir diversos càrrecs sinó que hi va ser guardonat, i el 1920 fou nomenat president de l'Ateneu Barcelonès. Defugint de competir amb els amics de La Renaixença, que ja apareixia en format de diari, el 1882 Matheu va adquirir els drets de la revista *La Il·lustració Catalana* (1880-1894, represa del 1903-1935 com a *Il·lustració Catalana*) i, amb el prestigiós impressor Josep Thomàs,¹³⁸ n'incrementà la consideració per la pulcritud amb què s'editava i per la categoria dels seus col·laboradors (Alexandre de Riquer, Joaquim Vayreda, Josep Llimona). L'acollida de la revista el va esperonar i, semblantment a la iniciativa dels directors de La Renaixença, el 1884 Matheu fundà un segell editorial que es mantingué actiu ben bé mig segle.

L'editorial *Il·lustració Catalana* publicà 525 títols, adscrits majoritàriament a la col·lecció *Lectura Popular* (1913-1921, 21 vols.), que estava integrada per obres de trenta-dues pàgines difoses cada setmana arreu de les terres catalanes i que assolí un nombre de subscriptors més que respectable: deu mil.¹³⁹ Matheu reconegué des dels inicis que el seu

¹³⁷ BC, Fons Josep Pin i Soler, Ms. 4362, carta de Pere Aldavert a Josep Pin i Soler, s.l., 10-XII-1890. Reproduïda a Duran i Tort, «*La Renaixença*», primera empresa editorial catalana, p. 150.

¹³⁸ Joan Torrent, Rafael Tasis. *Història de la premsa catalana*. Barcelona: Bruguera, 1966, vol. 1, p. 377-381.

¹³⁹ Joan Carreres i Péra. «Francesc Matheu i Fornells. Poeta i editor». Dins: *La nostra gent: història de Catalunya*. Esplugues de Llobregat: Plaza & Janés, 1988, vol. 3, p. 286-287.

propòsit era més de signe patriòtic que crematístic, per tal com aspirava a publicar tots els autors de la literatura catalana moderna, sense exclusions, en uns volums presentats de manera elegant i distribuïts a un preu mòdic:

El pensament que ens impulsa i ens guia al emprendre la publicació d'aquesta Biblioteca, l'hem dit en els nostres prospectes i circulars, i tornem a dir-lo aquí: divulgar la nostra moderna literatura.

[...] ens hem arriscat a fer aquests quaderns setmanals a deu cèntims, amb trenta dues planes de text atapeït, contenint abundosa lectura, amb el retrat i la nota biogràfica de cada autor. Formaran un volum de prop de sis-centes planes cada quatre mesos, i per relligar-lo oferirem una elegant enquadernació al preu més reduït.

No ens ha espantat l'aspecte econòmic d'aquesta publicació, perquè l'hem empresa amb esperit patriòtic i a base de sacrifici. No hi busquem cap negoci, que no hi pot ser. [...]

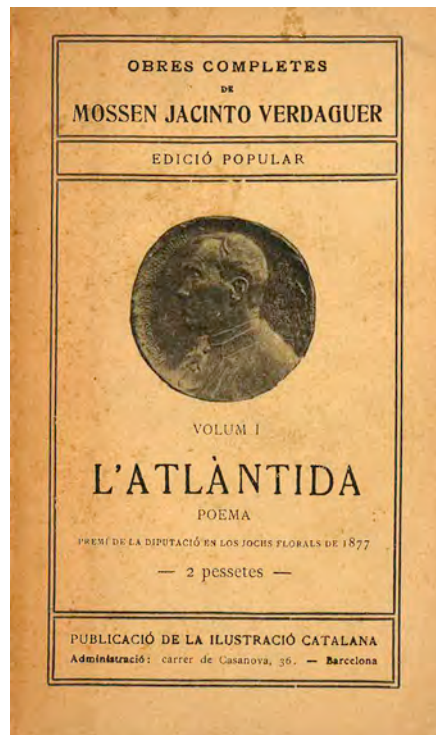
No tenim el dret de fer una tria, ni que el tinguéssim ens hi atreviríem. Tot aquell que s'ha fet un nom entre nosaltres, tot aquell que ha deixat una obra estimada, tot aquell que ha persistit en una actuació transcendent, tots tenen dret al nostre agraïment i a la nostra consideració, i a tots tenim obligació de fer lloc en aquesta verdadera antologia.

Tampoc hem d'excloure a ningú per raó de les modes literàries que han anat succeint-se, tan respectables les de cinquanta anys enrere com les que volen imposar-se a hores d'ara.¹⁴⁰

---

¹⁴⁰ «Lo que'ns proposem». Dins: Autors diversos. *Lectura popular*. Barcelona: Il·lustració Catalana, [1913], vol. I, p. III-IV. Reproduïda a Roser Matheu, *Vida i obra de Francesc Matheu*, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1971, p. 135.

A aquestes obres, s'hi van sumar les de Martí Genís i Aguilar, Eduard Girbal Jaume, Apel·les Mestres, Dolors Monserdà, Narcís Oller, Josep Pous i Pagès, Joaquim Ruyra i Frederic Soler, i les obres completes de Marià Aguiló, Joan Alcover, Miquel Costa i Llobera, Miquel dels Sants Oliver, Emili Vilanova i les de l'autor més popular del moment, Jacint Verdaguer (27 vols.), en una edició popular que li confià el poeta vuit dies abans de morir i que arribà —aviat és dit— a quinze mil llars.¹⁴¹ A despit de les dues-centes cinquanta mil pessetes que els anys deu va perdre en les seves iniciatives editorials,¹⁴² Matheu va materialitzar la seva pretensió d'aplegar els principals autors en llengua catalana en un primer intent per cartografiar el potencial dels escriptors i projectar una continuïtat literària, essencialment identificat amb l'esperit tradicional de la Renaixença, a l'entorn del qual es van adherir els fermes opositors de la reforma fabriana.¹⁴³

Fig. 12. Coberta del volum 1 de les *Obres completes*, de Jacint Verdaguer (Il·lustració Catalana, 1914).

La política lingüísticament anacrònica d'un referent públic com Matheu, reconsiderada poc abans de la guerra civil, en què acceptà les normes de l'Institut d'Estudis Catalans,¹⁴⁴ era als antípodes de la defensada per la Tipografia L'Avenç (1891-1915), creada per Jaume Massó i Torrents i Joaquim Casas-Carbó i màxima propagandista de l'obra de Pompeu Fabra, el qual va haver de fer front als antinormistes, la diglòssia

¹⁴¹ Roser Matheu, *Vida i obra de Francesc Matheu*, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1971, p. 133-135. Albert Manent, «Roser Matheu. Entre la cultura del vuit-cents i la del nou-cents», *Serra d'Or*, any XXV, núm. 282 (març 1983), p. 25.

¹⁴² Albert Manent. «Roser Matheu. Entre la cultura del vuit-cents i la del nou-cents». *Serra d'Or*, any XXV, núm. 282 (març 1983), p. 24.

¹⁴³ Manuel Llanas. «Francesc Matheu i la Il·lustració Catalana». Dins: *L'edició a Catalunya: el segle XX (fins a 1939)*. Barcelona: Gremi d'Editors de Catalunya, 2005, p. 143-146.

¹⁴⁴ Matheu, *Vida i obra de Francesc Matheu*, p. 204-205.

imperant i l'oposició del poder polític espanyol. És prou conegut que L'Avenç, comparada amb la Kelmscott Press de William Morris pel seu compromís amb el socialisme i la seva concepció tipogràfica,¹⁴⁵ va constituir un referent de modernitat. Per a Jordi Castellanos, l'editorial estroncà la dinàmica perniciosa de la Renaixença, en què, fora d'excepcions com les d'Innocenci López Bernagossi, que s'adreçava a la classe menestral i obrera, la producció editorial s'havia concebut bàsicament per a una burgesia que havia contribuït a mantenir un imaginari cultural català subordinat al castellà.¹⁴⁶

En la seva col·lecció amb més sortida comercial, la Biblioteca Popular de L'Avenç, aparegueren 152 obres de literatura i assaig en un format 10,5 × 15,5 cm, signades per Joan Alcover, Gabriel Alomar, Prudenci Bertrana, Víctor Català, Gaziell, Pompeu Gener, Ignasi Iglésias, Joan Llongueras, Joan Maragall, Alfons Maseras, Dolors Monserdà,

Fig. 13. Coberta de *D'aquí i d'allà*, de Santiago Rusiñol (L'Avenç, 1903).

Manuel de Montoliu, Miquel dels Sants Oliver, Narcís Oller, Josep Pous i Pagès, Joan Puig i Ferrer, Santiago Rusiñol i Jacint Verdaguer. Van fer-se càrrec de les traduccions, entre d'altres, Joan Maragall, Narcís Oller, Joan Puig i Ferrer i Joaquim Ruyra (d'autors clàssics, Dante, Goethe, Goldoni, Maquiavel, Molière, Novalis, Perrault, La Rochefoucauld, Shakespeare, Swift i, de contemporanis, Andersen, Bjørnson, Giacosa, Gorki, Leopardi, Pellico, Ruskin, Tolstoi, Turguenev, Whitman, Zola).¹⁴⁷ El seu encert literari va ser tal que encara avui

ocupa un espai preponderant en la història editorial per la

¹⁴⁵ Eduard Valentí. *El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*. Barcelona: Ariel, 1973, p. 237-238.

¹⁴⁶ Jordi Castellanos. «Mercat del llibre i cultura nacional (1882-1925)». *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, nova etapa, núm. 56 (octubre 1996), p. 6-17.

¹⁴⁷ Ramon Pla i Arxé. *El núcleo intelectual de «L'Avenç» en la evolución de «La Renaixença» hacia el «Modernisme»*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1974. 2 vols.

qualitat i l'heterogeneïtat dels seus originals.

1.2.2. Catalunya

La tercera plataforma editorial de referència del segle XIX que dona compte dels orígens editorials de Cruzet pertanyia a l'avi de López Llausàs, Innocenci López Bernagossi, un gironí d'ascendència italiana. Involucrat en la Revolució de Setembre de 1868,¹⁴⁸ era tan cèlebre que, en els moments en què les autoritats recruaven la persecució, el poble cridava «Ja han agafat en López!»¹⁴⁹ S'havia introduït al món llibreter per Lluís Tasso, de qui s'allunyà en comprar el 1855 la Llibreria Espanyola del carrer Ample per estrenar-se com a editor en català amb el gènere en voga, la novel·la per entregues. Més tard obrí una sucursal de la llibreria a la Rambla, als baixos de l'Hotel Oriente, un punt de trobada ineludible per a elements de les esferes polítiques i culturals, que hi feien tertúlia. Amb un capital mòdic, López Bernagossi eixamplà i diversificà el negoci publicant setmanaris satírics com *La Campana de Gràcia* i *L'Esquella de la Torratxa*, sovint suspesos per la superioritat, i, en el camp de la literatura, tragué a llum un *best-seller* com la sèrie dels *Singlots poètics* de Frederic Soler, que contribuï a crear un catàleg de vocació eminentment popular, amb una acceptació notable.¹⁵⁰

Per bé que treballa encara amb patrons econòmics més aviat preindustrials i, doncs, amb

¹⁴⁸ Isabel Lletget López. *Memòries de la família Lletget López del 1872 al 1942*. Biblio3W, núm. 718 (20-IV-2007), p. 22. <http://www.ub.edu/geocrit/b3w-718.pdf>.

¹⁴⁹ Veg. l'entrevista que Baltasar Porcel va fer a López Llausàs a «Antoni López Llausàs, editor de dos mons», *Destino*, segona època, any XXXII, núm. 1706, 13-VI-1970, p. 42 (reimprès a *Obres completes. Grans catalans*, Barcelona: Proa, 1994, vol. 6, p. 679).

¹⁵⁰ Gloria López Llovet, *Sudamericana. Antonio López Llausàs, un editor con los pies en la tierra*, Barcelona: Random House Mondadori, 2005, p. 7-9. Llanas, «Innocenci López i la Llibreria Espanyola», p. 161-165.

recursos econòmics modestos, el gironí Innocenci López Bernagossi (1829-1895) regenta, a Barcelona, una de les editorials de més èxit i projecció de tot el vuit-cents. La seva importància ve determinada, també, per la vastitud de la seva heterogènia producció, destinada sobretot al consum massiu i marcada per una ideologia republicana i anticlerical.¹⁵¹

Fig. 14. Santiago Rusiñol i Antoni López Benturas a la llibreria (Jaume Passarell i Àngel S. Escó, *Vida, obra i anècdotes d'en Santiago Rusiñol*, Barcelona: Llibreria Espanyola, 1935).

El pare de López Llausàs, Antoni López Benturas, fitxà nous autors, com ara Emili Vilanova, Apel·les Mestres i, en especial, Santiago Rusiñol, un dels contertulians assidus a la llibreria,¹⁵² juntament amb Gabriel Alomar. Ja aleshores el seu fill pronosticà el poder de la publicitat i reservà una pàgina de *L'Esquella* per a anunciants que aconseguia ell mateix.¹⁵³ No obstant això,

la línia editorial de López Benturas va ser mínimament renovadora i el compte de resultats alertà de la manca de rendibilitat d'aquell immobilisme. Per acabar-ho d'adobar, l'esclat de la Primera Guerra Mundial perjudicà tant el negoci que, en morir el llibreter, s'havia arruïnat. Des del 1920 López Llausàs, que confessava haver tingut diferències de concepció de l'ofici i de tarannà amb el seu pare¹⁵⁴ —recordat, en la família, pel seu «caràcter absorbent i autoritari»—,¹⁵⁵ se n'havia apartat per alçar les portes d'un taller d'impressió al carrer de la Diputació, número 95, A. López

¹⁵¹ Llanas, *L'edició a Catalunya: el segle XIX*, p. 161.

¹⁵² Maria Rusiñol. *Santiago Rusiñol vist per la seva filla*. 3a edició. Barcelona: Aedos, 1968, p. 160.

¹⁵³ Lletget López, *Memòries de la família Lletget López del 1872 al 1942*, p. 69.

¹⁵⁴ Antoni López Llausàs. «La fundació de la Llibreria Catalònia». Dins: Autors diversos. *Els cinquanta anys de la Llibreria Catalònia. Records i impressions*. Barcelona: Selecta, 1974, p. 12.

¹⁵⁵ Lletget López, *Memòries de la família Lletget López del 1872 al 1942*, p. 67.

Llausàs, impressor, que estamparia les obres d'Edicions Pàtria, cofundades el 1922 amb l'industrial Joan Artigues, l'amic Joaquim Borralleres i un altre contertulià de l'Ateneu, August Matons.¹⁵⁶

Un dels escriptors que va tractar el pare i el fill a la llibreria, Josep M. de Sagarra, va deixar un testimoni més positiu de l'experiència comercial de López Benturas, potser influït per l'empenta i l'èxit del fill, amb qui havia compartit tertúlia a la penya Borralleres i sortides nocturnes a l'Excelsior de la Rambla,¹⁵⁷ un cabaret que atreia la burgesia, mentre que la menestralia i la petita burgesia es distreien al Paral·lel:

Entre els joves de la penya destaca aleshores Antoni López Llausàs, que encara havia de ser el gran editor i l'afortunat de tantes empreses. Aleshores, cultivava l'elegància esportiva i era un dels més famosos patinadors del país. Sofria les conseqüències de ser fill de família, i fill d'un pare que es portava l'oli, com era el famós don Antoni López, conegut pel seu gran clatell, pel seu gran volum i pel seu finíssim sentit comercial, que a penes deixava respirar les intel·ligències que li feien «La Campana de Gràcia» i «L'Esquella de la Torratxa». El vell López, a més de ser amo d'aquells dos periòdics, ho era de la «Librería Española» de la Rambla del Centre.

Aquella llibreria era tan diminuta que, si hi havia més de dues persones, la tercera ja no cabia dins el local, i per a conversar havien de sortir a la Rambla. El vell López s'havia triat una mena de secretari o de permanent a la llibreria que fos menut i ocupés poc espai, perquè un de gros com ell ja no hauria fet possible ni la col·laboració ni el diàleg en l'interior de l'establiment. Era aquell soci, més aviat reduït, el comediògraf i humorista Josep Burgas, autor de bons sainets, que, per dos rals, feia gairebé tota la literatura de «L'Esquella» i de «La Campana».¹⁵⁸

¹⁵⁶ López Llovet, *Sudamericana. Antonio López Llausàs, un editor con los pies en la tierra*, p. 12-14. Llanas, *L'edició a Catalunya: el segle XX (fins a 1939)*, p. 146-149 i 297.

¹⁵⁷ Julià Guillamon. *El dia revolt. Literatura catalana de l'exili*. Barcelona: Empúries, 2008, p. 143-145.

¹⁵⁸ Josep M. de Sagarra. *Memòries*. Barcelona: Aedos, 1954, p. 472-473.

Quan el 1931 l'edifici de la Canadenca on s'havia instal·lat la llibreria Catalònia va ser enderrocat, oferiren un traspàs a la casa Vilardell, especialitzada en gènere de punt, de la ronda de Sant Pere, número 3.¹⁵⁹ Antoni López Llausàs, per la seva llarga experiència, n'havia estat nomenat director gerent, Manuel Borràs es va centrar en l'atenció dels clients i Josep M. Cruzet va fer de director administratiu. Un dels principals encerts de López Llausàs va ser contractar Antoni Palau, que, com a fill del llibreter de vell del mateix nom del carrer de Sant Pau i amb experiència a la Llibreria Francesa, ensenyà l'ofici a Cruzet, Borràs i els nous venedors, alhora que, en un local més espaiós que l'anterior, revolucionà la presentació dels llibres que sortien de la prestatgeria i eren a l'abast dels lectors més curiosos, en unes taules centrals,¹⁶⁰ dos anys més tard que s'hi hagués atrevit la Casa del Libro de CALPE.¹⁶¹ A la Catalònia, pionera per la modernitat i l'uropeisme, es van formar professionals que continuarien vinculats al sector, com Margarida Palau i Maria Cugueró:

Així com el meu germà Manuel s'ocupava de la botiga o venda al detall, En Josep M. es va encarregar, a més, de l'administració general, de la Secció de Distribució, la qual ha estat sempre molt laboriosa, tant pels llibres que distribuïa i distribuïm a les llibreries de Barcelona i de tot Catalunya com per les corresponents liquidacions als editors i als autors.

En el seu rengló de llibreter [Cruzet] va ser un mestre triant col·laboradors i perfeccionant-los. De la Catalònia han sortit Antoni Vancells i Margarida Palau, fundadors de la Llibreria Mediterrània a la Diagonal, Maria Cugueró, primera encarregada de la Llibreria Argos, Enric Casas Font, actual cap de la Llibreria Occident, Ricard Coll, primer gerent d'E.D.H.A.S.A.; i em cal remarcar que l'actual administrador, Jesús Piña, va ser un

¹⁵⁹ Lletget López, *Memòries de la família Lletget López del 1872 al 1942*, p. 75.

¹⁶⁰ Josep Pla. «Josep M.ª Cruzet, editor». Dins: *Homenots. Novena sèrie*. Barcelona: Selecta, 1962, p. 92.

¹⁶¹ Juan Miguel Sánchez Vigil. *CALPE. Paradigma editorial (1918-1925)*. Gijón: Trea, 2005, p. 166-176.

deixeble de molts anys del meu malaurat marit.¹⁶²

L'obsessió dels llibreters per accedir al públic no sols els obligà a vetllar per la professionalitat del personal, sinó per unes accions de màrqueting mai vistes fins aleshores, com una espectacular parada al carrer durant la diada de Sant Jordi que prefiguraria l'èxit popular de la festa del llibre. Amb iniciatives com aquestes, orientades a la configuració d'una empresa innovadora i moderna, López-Llausàs va arribar a crear un grup editorial *de facto*, maldant pel foment de la lectura amb la creació de la NAGSA; una editorial i una distribuïdora homònimes, Catalònia, que devia despertar els recels dels altres editors representats; l'explotació de quioscos en estacions de ferrocarrils,¹⁶³ metro i vestíbuls de llibreries,¹⁶⁴ i la programació de cursos de català a càrrec de Josep Miracle. Tampoc no van desatendre altres prestacions complementàries com l'oferta d'obres en francès, subscripcions a premsa autòctona i estrangera, venda de llibres a terminis, material d'escriptori i papereria, enquadernació de volums i fins l'accés a una sala per a conferències i mostres d'art,¹⁶⁵ on exposà un novell Salvador Dalí.¹⁶⁶

Les mesures decretades per Primo de Rivera per relegar la llengua catalana i de la censura infligida especialment a la premsa no evitaren que les noves empreses que pretenien reprendre l'impuls lector que havia potenciat la política mancomunatària operessin amb una tolerància relativa. Van aparèixer publicacions periòdiques en català com la *Revista de Catalunya*, *Mirador* i *El Matí*, i *La Publicitat* es va aventurar a treure

¹⁶² Maria Borràs de Quadras. «Records i agraïment». Dins: Autors diversos. *Els cinquanta anys de la Llibreria Catalònia. Records i impressions*. Barcelona: Selecta, 1974, p. 91-92.

¹⁶³ Cap el 1914 Manuel Aguilar dissenyà un pla comercial per a l'Agence Générale de Librairie et Publications que incloïa l'obtenció de concessions de quioscs en estacions ferroviàries (Manuel Aguilar Muñoz, *Una experiència editorial*, Madrid: Aguilar, 1963, p. 155).

¹⁶⁴ Pla, «Josep M.ª Cruzet, editor», p. 93.

¹⁶⁵ Manuel Llanas, Ramon Pinyol. «Notes sobre l'activitat professional d'Antoni López-Llausàs fins al 1936». Dins: Montserrat Bacardí, Francesc Foguet, Enric Gallén. *La literatura catalana contemporània: intertextos, influències i relacions*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2013, p. 173.

¹⁶⁶ Gloria López Llovet. *Sudamericana. Antonio López Llausàs, un editor con los pies en la tierra*. Barcelona: Random House Mondadori, 2005, p. 35.

una versió en català. Alguns elements de la burgesia que inicialment havien fet suport a la dictadura, com ara Francesc Cambó, van rectificar la seva afecció al règim dictatorial creant fundacions que havien d'ampliar el desplegament de la cultura catalana.¹⁶⁷ En el sector editorial en particular, amb tants pocs referents en la llengua autòctona, la iniciativa privada de Barcino i Proa va permetre l'eclosió d'alguns segells que ben aviat van adquirir prestigi per la seva pulcritud.

És en aquest context que López Llausàs comprà l'Editorial Catalana, presidida el 1917 per Cambó i concebuda per Prat de la Riba amb el propòsit de crear «un autèntic

Fig. 15. Coberta de *La inútil ofrena*, de Josep Carner (Editorial Catalana, 1924).

trust», com el definí Albert Manent, que aplegués l'editorial, la impremta Tipografia Empòrium i revistes com la moderna *D'Ací i d'Allà*.¹⁶⁸ Si el catàleg va excel·lir va ser en especial per les col·leccions Biblioteca Catalana i Biblioteca Literària, que, dirigides per Josep Carner, es van fondre el 1923. Mentre que la primera aplegava prosistes moderns i contemporanis de la talla de Bertrana, Carner, Víctor Català, Lleonart, Martínez Ferrando, Alexandre Plana, Riber, Roig Raventós, Ruyra, Sagarra, Vayreda,

Verdaguer i Vilanova, en la segona predominava

l'eclecticisme: clàssics grecollatins, novel·listes del segle

XIX i clàssics moderns versionats sobretot per Josep Carner (que signà algunes traduccions amb pseudònim) i Carles Riba, a més de Marià Manent, Josep Lleonart, Jesús Ernest

¹⁶⁷ En una entrevista amb Baltasar Porcel, Gabriel Ferrater denuncià que l'autèntic mecenes de la Fundació Bernat Metge fou Carles Riba, per les condicions laborals en què hi treballà: «Fíjate en la famosa Fundació Bernat Metge: nunca fue una tal fundación, por cuanto en ningún banco hubo jamás una cuenta a su nombre. Era un negocio particular del señor Cambó, señor que no fue ningún mecenas. El mecenas fue Carles Riba, trabajando años y años por un pequeño sueldo mensual...» (Baltasar Porcel, «Gabriel Ferrater y la poesía moral», *Destino*, segona època, any XXX, núm. 1572, 23-IX-1967, p. 39; reimprès a *Los encuentros. Primera serie*, Barcelona: Destino, 1969, p. 175).

¹⁶⁸ Albert Manent. «L'Editorial Catalana: Carner traductor professional». *Jospe Carner i el Noucentisme. Vida, obra i llegenda*. Barcelona: Edicions 62, 1969, p. 183-186.

Martínez Ferrando, Llorenç Riber i Maria Antònia Salvà, que maduraren una llengua acabada de codificar.

Juntament amb el seu precedent, la Biblioteca Popular de L'Avenç, la Biblioteca Literària emblemàtica l'exigència per oferir les principals obres de la literatura universal a la vintena centúria. En vuit anys Cambó i els seus socis van divulgar títols inèdits de novel·listes moderns que el lector català ja coneixia (Daudet, Dickens, Erckmann-Chatrion, Grimm, Materlinck, Mistral, Molière, Poe, Puixkin, Scott) i en descobriren d'altres de desconeguts (Bédier, Conrad, Gautier, Jerome, Kipling, Lagerlöf, Manzoni, Musset, Scribe, Tagore, Twain). Hi va tenir una presència preponderant la literatura clàssica i anglosaxona, entre les quals fins i tot obres per a joves que, com la resta del catàleg, havien d'amotllar-se a l'ideari moralment edificant del noucentisme.¹⁶⁹ En conjunt, editaren 170 llibres que assoliren uns tiratges d'un cert impacte, de tres mil a cinc mil exemplars.¹⁷⁰

Quan l'any 1925 l'Editorial Catalana va passar a mans de López Llausàs com a Llibreria Catalònia,¹⁷¹ travessava una crisi econòmica deguda, essencialment, al fracàs de l'acció política del catalanisme burgès.¹⁷² En la segona etapa es donà una nova embranzida a revistes tan impactants en aquell moment com *D'Ací i d'Allà*, sota la direcció de Carles Soldevila; se'n distribuïren de noves com *Imatges* i *El Be Negre*; es publicaren obres d'èxit com *Per la concòrdia* (1930)¹⁷³ de Cambó i el *Diccionari general de la llengua catalana* (1932) de Fabra, i es recuperà la Biblioteca Literària, on Joan

¹⁶⁹ Sobre el sentit de la traducció i el pla editorial de Josep Carner, veg. Lluís Cabré, Marcel Ortín, «Aproximació a Josep Carner, traductor (Els anys de l'Editorial Catalana: 1918-1921)», *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, núm. 31 (1984), p. 114-125.

¹⁷⁰ Marcel Ortín. «La direcció de l'Editorial Catalana». *Josep Carner i la traducció*. Lleida: Punctum, 2017, p. 55-63 i 226 n. 11.

¹⁷¹ El catàleg i les vendes d'Editorial Catalana, com també el conveni amb López Llausàs, van ser estudiats a Manuel Llanas, Ramon Pinyol, «El traspàs de l'Editorial Catalana a Antoni López-Llausàs (1924-1925): context i documents», *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, tercera època, núm. 95 (2011), p. 72-93.

¹⁷² Josep Murgades. «El Noucentisme». Dins: Martí de Riquer, Antoni Comas, Joaquim Molas. *Història de la literatura catalana*. Barcelona: Ariel, 1985, vol. 9, p. 50.

¹⁷³ Lletget López, *Memòries de la família Lletget López del 1872 al 1942*, p. 73.

Estelrich, que l'havia pilotada des que Carner plegà el 1921 per fer de diplomàtic, programà més aviat reedicions, política que López Llausàs discutí per la seva escassa sortida comercial.¹⁷⁴ En la sèrie Biblioteca Catalònia s'aplegaren prosistes catalans (Guansé, Jordana, Puig i Ferrer, Sagarra, Santamaria) i, en la Biblioteca Univers, que planificà Carles Soldevila, traduccions de literatura universal dels darrers segles (Voltaire, Tolstoi, Dostoiewski, Baudelaire, Goethe, Gogol, Hugo, Dickens, Balzac), a més de les obres completes d'Iglésias, Oller i Verdaguer.

L'obra editorial de López Llausàs, format en un sector preindustrial i impulsor d'una empresa més professional que la dels seus antecessors, ha estat jutjada amb rigor per la manca d'un pla coherent i d'aportacions significatives a la modernitat literària.¹⁷⁵ No se li coneixen descobertes d'autors com les que faria en futures empreses editorials, ja als anys quaranta i en castellà, segurament per les seves «conegudes imparcialitats mercantils» — per dir-ho a la manera de Joan Fuster— i per la preferència per un catàleg d'abast popular, amb traduccions més econòmiques i comercials que les de l'Editorial Catalana.¹⁷⁶ Un dels seus autors i company de penya a l'Ateneu, Josep Pla, admeté la regressió que suposà la seva gerència respecte de l'etapa carneriana, això no obstant normalitzà que un empresari com López Llausàs pretengués amortitzar els costos de cada un dels títols que programava:

En la societat de Barcelona, López Llausàs fou un home molt *répandu*. Conegué tothom i tingué molta popularitat. Fou sempre atacat, com a productor d'edicions literàries, de grollerot. En relació amb els llibres de la Biblioteca Catalana, que inicialment dirigí Josep Carner, ho fou notòriament. Però potser no tingué altre remei. López Llausàs no volgué

¹⁷⁴ Per a les notícies sobre la relació editorial entre López Llausàs i Estelrich, veg. Manuel Llanas, Ramon Pinyol, «Notes sobre l'activitat professional d'Antoni López-Llausàs fins al 1936», p. 169-182.

¹⁷⁵ Joaquim Molas. «La cultura catalana i la seva estratificació». Dins: Autors diversos. *Reflexions crítiques sobre la cultura catalana*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1983, p. 136.

¹⁷⁶ Joan Fuster. *L'aventura del llibre català*. Barcelona: Empúries, 1992, p. 50.

perdre mai diners i s'hagué d'emmotllar a aquesta situació indefectiblement. Aquets fet, per mi, és normal. Tota la resta, és parasitisme. Que López Llausàs fou el primer editor català de després de la guerra del 14-18 no té el més petit dubte.¹⁷⁷

Simultàniament a la inauguració de la Llibreria Catalònia, el segell més potent de l'època, en van néixer d'altres amb un volum de producció inferior que van coadjuvar a l'increment de la massa lectora. L'Editorial Barcino (1924-1939, 1946-), obra de Josep Maria de Casacuberta, difongué els autors medievals amb *Els Nostres Clàssics* i un coneixement integral a través dels volums de l'Enciclopèdia Catalunya.¹⁷⁸ En l'afany d'anostrar títols estrangers excel·liren la col·lecció Bernat Metge (1923-), editora de clàssics grecolatins gràcies als beneficis de la CHADE obtinguts per Cambó i integrada posteriorment a l'editorial Alpha,¹⁷⁹ i Proa (1928-1939, 1944-), una iniciativa de Marcel·lí Antich i Josep Queralt que va assumir l'edició del Premi Crexells i va comptar amb Joan Puig i Ferrer, director literari d'una sèrie centrada en novel·la catalana i estrangera del segle XIX i XX, l'A Tot Vent.¹⁸⁰

El general Primo de Rivera, que, segons que evoca Gonzalo Santonja, concebia els llibres com un producte cultural elitista, fins i tot de luxe, de difícil accés per a un poble que calia salvaguardar d'idees perniciososes, els havia bandejat del control censor.¹⁸¹ De fet, en el camp de l'edició en català, per a Francesc Vallverdú aquells anys es produí un

¹⁷⁷ Josep Pla. «La penya de l'Ateneu». Dins: *Obra completa. Prosperitat i rauxa de Catalunya*. Barcelona: Destino, 1977, vol. 32, p. 495-496.

¹⁷⁸ Llanas, «López-Llausàs i el trust de la Llibreria Catalònia», p. 297-302. En relació amb la Barcino, veg. Albert Manent, «Josep Maria de Casacuberta i l'Editorial Barcino», dins: *Escriptors i editors del nou-cents*, Barcelona: Curial, 1984; el catàleg de l'exposició del Museu d'Història de Catalunya *Clàssics i més. L'Editorial Barcino i Josep Maria de Casacuberta*, Barcelona: Barcino, 2005, i la biografia de Faust Ripoll Domènech, *Josep Maria de Casacuberta. La construcció de la nació catalana*, Catarroja: Afers, 2017.

¹⁷⁹ Per a una aproximació a la història de la Bernat Metge, veg. Raül Garrigasait, *Els fundadors. Una història d'ambició, clàssics i poder*, Barcelona: Ara Llibres, 2020 i, per a un estudi dels apareguts els primers lustres, consulteu Franquesa, *La Fundació Bernat Metge, una obra de país (1923-1938)*.

¹⁸⁰ Manuel Llanas, Ramon Pinyol (eds.). *Proa, 1928-2003. 75 anys A Tot Vent*. Barcelona: Proa, 2003.

¹⁸¹ Gonzalo Santonja. *La República de los libros. El nuevo libro popular de la II República*. Barcelona: Anthropos, 1989, p. 10.

autèntic «fenomen editorial», que ell atribuï tant al valor minoritari de la llengua com a la millora de les condicions dels escriptors. Ho argumentà en un estudi pioner i modèlic, en què reconstruí la diversitat d'editorials i col·leccions que penetraren en el mercat i que, en cobrir la demanda d'un públic heterogeni, contribuïren a la normalització del llibre en català:

El panorama que a grans trets acabem de descriure confirma que, durant aquests anys, l'edició catalana iniciava una etapa de consolidació, caracteritzada per: *a)* un increment de la *diversificació* editorial (des de la literatura clàssica i moderna fins a la literatura de circuit popular, passant per les obres científiques, les publicacions religioses i els breus manuals informatius); *b)* una estabilitat més accentuada en un nombre important d'empreses editorials; i *c)* una *continuitat en les publicacions* que tenien èxit, fins i tot en el cas que l'empresa editora desaparegués, car la iniciativa era prosseguida per altres editors.¹⁸²

Amb l'adveniment de la República, la cultura catalana assolí una projecció inèdita, amb un volum de producció editorial que, impulsat des d'instàncies privades i públiques, no s'igualà fins al tardofranquisme.¹⁸³ Els editors assumiren els riscos empresarials amb els seus propis recursos i el govern de Francesc Macià, que tenia atribucions en educació i ordre públic, i un finançament carestios, se centrà en el foment de la lectura en català i es

---

¹⁸² Francesc Vallverdú. «L'edició catalana de 1923 a 1930». *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, núm. 9 (1977), p. 29. Just Arévalo amplià el repertori de Vallverdú amb les empreses editorials que es proposaren d'atendre temàtiques menys publicades fins aleshores com ara l'humor, la sexualitat, l'erotisme i els baixos fons (veg. «Notes sobre editors, col·leccions i obres populars i de consum que sí varen existir a la Barcelona del primer terç del segle», *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, nova etapa, núm. 67 (octubre 2000), p. 107-123).

¹⁸³ Antoni M. Güell i Modest Reixach recopilaren les xifres de la producció en català en el decurs de mig segle, del 1927 al 1977 (Antoni M. Güell, Modest Reixach, *La producció editorial a les àrees lingüístiques restringides: el cas català*, Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 1978, p. 82-99). Fins al 1936, reproduïren les dades de Francesc Vallverdú, que a partir de diverses fonts fixà aquests totals: 660 llibres el 1927, 740 el 1933 i 865 el 1936 (Francesc Vallverdú, «Els mitjans de comunicació social», dins: *L'escriptor català i el problema de la llengua*, 2a ed. revisada, Barcelona: Edicions 62, 1975, p. 106).

féu càrrec dels premis literaris, entre els quals el Premi Crexells.¹⁸⁴ Entre els nous projectes despunta un que pretenia competir amb la Catalònia i l'A Tot Vent amb uns quaderns de quiosc més comercials, Els Quaderns Literaris (1934-1938) de Josep Janés,¹⁸⁵ que sovint alternava reedicions de L'Avenç amb obres incisives que «constituïren, pel preu i pel disseny, una autèntica revolució dels del camp editorial català».¹⁸⁶

Mentre que López Llausàs i Cruzet participaren en el rumb de l'editorial fins que els insurrectes s'alçaren contra la República, Borràs, lector precoç que des de jove havia volgut ser llibreter, no tenia cap altra aspiració que despatxar a la Catalònia, mantenint-se al marge dels afers comptables.¹⁸⁷ Durant la revolta anarcosindicalista, quan López Llausàs i Cruzet sortiren escàpols, Borràs aconseguí de mantenir les portes obertes de la llibreria, si bé qui la dirigia era el comitè obrer, que, entre d'altres, encomanà a Josep Miracle, aleshores col·laborador de Fabra a l'Institut d'Estudis Catalans, la redacció d'una gramàtica en català.¹⁸⁸ En el decurs del trienni bèl·lic Borràs, home pacífic,¹⁸⁹ acomodat a les seves funcions i el seu estatus, servà invariablement el crèdit en els seus consocis, a qui anava informant de les novetats. En vèncer els insurrectes, Cruzet li escrigué des de Sant Sebastià per agrair-li l'esforç i defensà sense vacil·lar la necessitat d'adaptar el negoci a la política del règim:

Estoy completamente de acuerdo con todo lo que me dices en la misma [carta] y nadie ni

¹⁸⁴ La Generalitat convocà el Premi Crexells de novel·la (1928-1938), el Joaquim Folguera de poesia (1932-1938), l'Ignasi Iglesias de teatre (1932-1938), el Joan Maragall d'assaig (1936-1939), el Valentí Almirall de periodisme (1937-1938) i el de Teatre Català de la Comèdia (1938) (veg. Josep Faulí, *Premis literaris catalans*, Sabadell: Minerva, 1983, p. 16).

¹⁸⁵ Jacqueline Hurlley, *Josep Janés. El combat per la cultura*, Barcelona: Curial, 1986, i Josep Mengual, *A dos tintas. Josep Janés, poeta y editor*, Barcelona: Debate, 2013.

¹⁸⁶ Molas, «La cultura catalana i la seva estratificació», p. 138.

¹⁸⁷ Entrevista a Sebastià Borràs, 8-VI-2017.

¹⁸⁸ AJS, entrevista en casset de Joan Samsó a Josep Miracle, 15-III-1991. El gener de 1938 el representant de la Catalònia a la Càmera Oficial del Llibre va ser Ricard Coll, que el mes de juny, en ser mobilitzat, fou substituït per Manuel Edreira. Manuel Borràs ocupà el seu lloc a partir del febrer de 1939 (BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, Càmera Oficial del Libro de Barcelona, *Libro de actas*, vol. 17, fol. 119, 133 i 148).

¹⁸⁹ Entrevista a Núria Patau (secretària de Jesús M. Piña), 18-X-2018.

antes ni ahora, habría sabido defender la casa como tú lo has hecho de un modo admirable. Yo procuraré venir lo antes posible y no desperdicio ninguna gestión en este sentido. [...] Desde luego hay que dar a la librería lo más pronto posible la nueva orientación, y ponerla incondicionalmente al servicio de la nueva España, en todos sus aspectos, organización, sala de conferencias, etc.¹⁹⁰

Els dos socis que seguien l'evolució de la llibreria des de la distància, més ambiciosos, es professaven un respecte distant i tingueren divergències personals malgrat l'efecte pel temps compartit. Aquesta és la lectura que si més no s'infereix d'una carta en què Cruzet confessà al seu cunyat que ell i la seva dona havien tingut algun disgust amb López Llausàs:

También he tenido noticias tuyas [de López Llausàs] de vez en cuando, y aunque ya sé [que] se ha portado muy bien contigo, ya te explicaré como quedamos, pero no puedo ocultarte que tanto María [Borràs] como yo, hemos tenido en otro aspecto una decepción. [Regresar] Creo que sería una imprudencia temeraria de su parte, que podría ocasionarle consecuencias desagradables su vuelta por ahora. De modo que si tú tienes ocasión no dejes de hacérselo presente y cree que este es el mejor consejo de las personas que quieren evitarle disgustos.¹⁹¹

1.2.3. Ediciones Selectas

La guerra havia estat l'enfrontament civil més violent, sagnant i atroz del segle XX. Acabà

---

¹⁹⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Documentació personal de J. M. Cruzet», c. 1, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Manuel Borràs, Sant Sebastià, 10-II-1939.

¹⁹¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Documentació personal de J. M. Cruzet», c. 1, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Manuel Borràs, Sant Sebastià, 22-II-1939.

amb 54.000-59.500 morts directes per la repressió franquista i la republicana, 15.000-20.000 morts indirectes per l'empitjorament de les condicions de vida i 60.000-70.000 exiliats (entre els quals escriptors, artistes i professors universitaris). Comptes fets: una reducció de més del 4,5% de la població catalana del 1936. Arran de la fi del conflicte, s'instaurà un règim de caràcter dictatorial i antidemocràtic, marcat per la pèrdua de llibertats. Amb el suport del sector majoritari de l'Església catòlica, la ideologia franquista es forjà, d'una banda, amb la defensa exacerbada de la nació espanyola talment una veritat absoluta, incontrovertible, i, de l'altra, amb el despotisme per garantir la disciplina i l'obediència.¹⁹² Abolides les institucions autonòmiques i el sistema de partits, el 1939 l'autoanomenat Nuevo Estado, que s'inspirà en el feixisme i que recolzà sobre la tradició reaccionària, antiliberal i ultranacionalista de l'extrema dreta, estava dominat per la Falange Española Tradicionalista y de las JONS.

Amb una repressió, brutal i persistent com cap altra, el franquisme es proposà de perllongar un programa de govern amb una base contrarevolucionària, mercès a l'actitud permissiva de les potències occidentals. El control ideològic i el càstig, que pretenia ser exemplar per desarticular l'oposició, s'institucionalitzaren. La ciutadania, escindida entre vencedors i vençuts, restava severament vigilada per l'exèrcit i l'Església, i la superioritat, que classificà la població segons el grau d'adhesió a la defensa de la unitat sacrosanta espanyola, va recórrer a coaccions, persecucions, confiscacions i càstigs per esclafar la dissidència, si no a execucions, empresonaments de llarga durada, tortures policials i depuracions professionals com les del primer franquisme. El règim restablí l'ordre social conservador i aplicà una política ultranacionalista i totalitària que marcà la vida econòmica i laboral de la postguerra.¹⁹³ Amb el seu control ferri de l'economia, la moral i la religió, el

---

¹⁹² Borja de Riquer, Joan B. Culla. *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)*. Dins: Pierre Vilar (dir.). *Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1989, vol. 7, p. 22-24 i 63-64.

¹⁹³ Riquer, Culla, *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)*, p. 81 i 107.

govern generà una censura estricta, escassetat, fam i pràctiques corruptes com l'estraperlo, tràfic d'influències i favors, xantatges i beneficis per a especuladors i funcionaris.¹⁹⁴

Els militars s'havien sollevat contra la llibertat d'expressió, reunió i associació i, en l'esfera parlamentària, contra quatre projectes de reforma del govern republicà: la reforma agrària, que pretenia abolir els privilegis dels terratinents; la reforma militar, que volia despolititzar l'exèrcit i tecnificar-lo; la reforma educativa, que n'apartaria l'Església, i la reforma de l'administració, que bandejaria el funcionariat inepte i aprovaria una organització territorial que en el millor dels casos hauria estat federalista.¹⁹⁵ La defensa de la unitat patriòtica derivà en l'intent d'aniquilar els valors nuclears de l'esperit catalanista. Malgrat les vacil·lacions inicials, en què Dionisio Ridruejo i Joan Ramon Masoliver havien previst fer accions de propaganda en català —avortades tot seguit pels militars—, ben aviat aquesta llengua va ser considerada oficialment com un dialecte, sense capacitat d'abstracció cultural, i se'n perseguí i se'n castigà l'ús públic. L'única cultura reconeguda oficialment era la castellana, que assimilà i uniformitzà les altres cultures de l'Estat.

Així com fins a la guerra civil el catalanisme pretengué aconseguir l'autonomia per modernitzar Espanya, durant la dictadura el catalanisme es preocupà de preservar la identitat cultural. Per a Joaquim Molas, a partir del 1939 la cultura catalana va haver de fer front a quatre factors essencials: en primer lloc, la subsistència, que havia d'incloure totes les opcions antifranquistes; en segon lloc, la coordinació dels elements que havien quedat en l'exili interior i que havien estat vençuts en graus diferents amb els que havien fugit i reconstruïen la vida a l'estranger; en tercer lloc, la recuperació de la massa lectora en català i l'intercanvi amb el jovent que no havia patit la guerra i s'estava formant en un context d'assimilació cultural, i, en quart lloc, la represa de les iniciatives que havia

---

¹⁹⁴ Carme Molinero, Pere Ysàs. «La dictadura de Franco, 1939-1975». Dins: José María Marín, Carme Molinero, Pere Ysàs. *Historia política de España, 1939-2000*. Madrid: Istmo, 2001, p. 17-56.

¹⁹⁵ Muniesa, *Dictadura y Transición. La España lampedusiana. I: La dictadura franquista, 1939-1975*, p. 17-19.

estroncat el cop d'estat i la tradició demonitzada pel règim.¹⁹⁶ En l'àmbit editorial, aquell Any Zero en què s'havia negat el passat només quatre editorials sobrevisqueren: Abadia de Montserrat, Fundació Bernat Metge, Barcino i Millà.¹⁹⁷ L'episodi en què els insurrectes calaren foc a la *Història nacional de Catalunya* i destruïren les planxes del diccionari Fabra¹⁹⁸ arranà l'activitat editorial de la Catalònia fins als anys setanta. La llibreria, que havia estat víctima de saquejos i destrucció de llibres en català,¹⁹⁹ va ser rebatejada el 1941 com a Casa del Libro per imperatiu legal.²⁰⁰

Mentre Cruzet aconseguí de tornar a Barcelona amb avals, el 1940 López Llausàs es desplaçà fins a l'Argentina per ocupar-hi la gerència de l'Editorial Sudamericana, registrada l'any abans per editors del país i alguns espanyols establerts a Buenos Aires. Resident al continent americà fins a la mort, anà comprant accions de l'empresa fins a esdevenir-ne president i va fer-se amb una antiga empresa argentina, La Librería del Colegio, de la qual va obrir quatre sucursals gestionades pel seu fill Jordi.²⁰¹ Un dels seus assessors, Cèsar August Jordana, que hi havia fet de lector, corrector i traductor de l'anglès al castellà des dels anys quaranta, el retratà com un nou ric a la novel·la *El món de Joan Ferrer*.²⁰² Com a gerent de la Sudamericana, López Llausàs apostà per la modernitat publicant Faulkner, Woolf, Mann, Malraux, Steinbeck, Hemingway, Čapek i, gràcies als bons oficis de Paco Porrúa, descobrí alguns dels títols llegendaris de Julio Cortázar i *Cien*

¹⁹⁶ Molas, «La cultura catalana i la seva estratificació», p. 145. Per a una perspectiva antropològica, veg. les entrevistes en profunditat que Patrícia Gabancho recollí a *La postguerra cultural a Barcelona (1939-1959)*.

¹⁹⁷ Manuel Llanas. *L'edició a Catalunya: el segle XX (1939-1975)*. Barcelona: Gremi d'Editors de Catalunya, 2006, p. 23.

¹⁹⁸ Lletget López, *Memòries de la família Lletget López del 1872 al 1942*, p. 72.

¹⁹⁹ Josep Benet. *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, p. 295.

²⁰⁰ RMB, fol. 179, full 17260, inscripció 4a, Barcelona, 1-II-1941. Veg. Benet, *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*, p. 306. La llibreria va recuperar el seu nom el 1976 (Sebastià Borràs Tey, «La Catalònia fa tres quarts de segle», dins: Autors diversos, *Llibreria Catalònia: 1924-1999. 75 anys d'història*, Barcelona: Llibreria Catalònia, 1999, p. 18).

²⁰¹ López Llovet, *Sudamericana. Antonio López Llausàs, un editor con los pies en la tierra*, p. 5-6, 30, 38-39.

²⁰² En la caracterització del personatge de Pau Vallès, *alter ego* de López Llausàs, remarcà la seva faceta explotadora i gasiva (Cèsar August Jordana, *El món de Joan Ferrer*, Barcelona: Proa, 1971, p. 21-23).

años de soledad, de Gabriel García Márquez.

Des de l'any 1937, en què Cruzet travessà el Pirineu per exiliar-se, s'havia anat allunyant de la gestió de la llibreria, fins aleshores conduïda per Manuel Borràs, i, com li anuncià un cop establert de nou a Barcelona, desenvolupà el projecte d'un negoci editorial i comercial propi. Durant els anys de la conflagració Cruzet havia advertit que, atès l'estat devastador en què havia quedat el sector de les arts gràfiques, la via més adequada per a reintroduir-se al món del llibre era la comercialització, àmbit en què havia treballat amb Josep M. Borràs i Juli Gibert des de Sant Sebastià. Tanmateix, ja aleshores planificava la creació d'una empresa editora amb un catàleg dissenyat per ell mateix, sense el peatge que representava l'autoritat de López Llausàs ni la dependència econòmica de la família Borràs. Precisament per l'experiència d'aquells mesos, en què havia pogut aproximar-se a les limitacions del sector, no se li escapaven les dificultats que un estat franquista autoritari havia imposat:

[...] conviene iniciar un cambio en los negocios, que permita llegar a una situación personal más independiente de cada uno de nosotros, y por mi parte desde ya antes del Movimiento, tenía intención de ir reduciendo mi intervención en la librería y montar personalmente un pequeño negocio editorial y de comercio de libros por España.

En el presente, y por las dificultades existentes, no sé hasta que punto, ni en que forma podré realizar mis planes que muy modestamente inicié durante los últimos meses de la guerra [...].²⁰³

Per complir el seu somni com a editor independent, a les primeries dels anys quaranta

---

²⁰³ BC, Fons JMC – Selecta, «Documentació personal de J. M. Cruzet», c. 1, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Manuel Borràs, Barcelona, 9-V-1939.

Cruzet creà el segell Ediciones Selectas,²⁰⁴ amb un logotip simplement format per dues lletres E adossades amb un efecte mirall i, just a sota, dues lletres S en la mateixa disposició, damunt d'unes onades, i en registrà la seu al seu domicili particular, si bé és molt probable que hi treballés des del seu despatx de la Casa del Llibre. Dissenyà un programa editorial amb obres de referència de caràcter assagístic, il·lustrades, curosament impreses, alhora que obrí una línia literària, apuntalada en traduccions al castellà d'escriptors moderns. Des de la seva estrena personal, doncs, va manifestar una voluntat altament professional, tant pels materials que difonia, amb qualitat literària i formal, com per la determinació d'arribar a un ventall ampli de lectors, que abracés des d'aquells que tenien un gust estètic i poder adquisitiu per a adquirir obres il·lustrades com aquells que en preferien d'altres de caràcter literari i popular, en format de butxaca.

L'experiència de Cruzet com a llibreter li havia procurat un coneixement del mercat i l'havia posat en contacte amb els professionals del sector de les arts gràfiques i amb els cenacles culturals. De l'entorn professional, devia rebre el suport financer del seu cunyat Josep M. Borràs,²⁰⁵ amb qui compartien la gestió de la llibreria Occident i l'OLAP, i, per a la impressió, va confiar en la NAGSA, un taller que li garantia que la presentació dels llibres seria prou curosa i que havia assolit tanta anomenada que imprimia les pàgines d'un setmanari com *Destino*.²⁰⁶ Cruzet devia tenir més dificultats per a trobar alguns autors amb cosmovisió patriòtica, per tal com la victòria falangista havia condemnat al silenci o a l'exili els intel·lectuals compromesos amb la República. S'havia de preocupar,

---

²⁰⁴ Agraïm a Lluís Jou la gentilesa amb què ens va certificar que a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona no es conserva cap escriptura de les Ediciones Selectas. La reconstrucció del catàleg ha estat possible gràcies al material promocional conservat a la capsa de l'editorial Aedos de la Biblioteca Bergnes de las Casas, custodiada per la Biblioteca de Catalunya (c. 332), com també als repertoris bibliogràfics de la Red de Bibliotecas Universitarias, WorldCat, Iberlibro, Unilibro, la Biblioteca Nacional de España i les Biblioteques Públiques de l'Estat.

²⁰⁵ ANC, Fons Eugeni d'Ors, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Eugeni d'Ors, Barcelona, 7-I-1941.

²⁰⁶ La NAGSA imprimí del número 101 (primer número de l'etapa de Burgos) al 244 de *Destino*, és a dir, del 1939 al 1942, any en què se'n traslladà la impressió als tallers de *La Vanguardia* (veg. Joan Torrent, Rafael Tasis, *Història de la premsa catalana*, Barcelona: Bruguera, 1966, vol. 2, p. 888).

en tot cas, que l'enfocament temàtic dels autors no pogués despertar les suspicàcies de la censura.

En l'etapa d'Ediciones Selectas, planificada amb constància i coherència, Cruzet va recórrer a historiadors amb càrrecs acadèmics. S'estrenà el 1940 amb la col·lecció Laus

Fig. 16. Portada de *Las cien mejores obras de la arquitectura española*, de Luis Monreal Tejada (Ediciones Selectas, 1945).

Artis Hispanicae, que aplegà en tres volums les principals obres pictòriques, escultòriques i arquitectòniques de l'art espanyol. Dirigida i prologada per un dels col·laboradors de la NAGSA, Josep M. Junoy, que un any abans havia abandonat la llengua materna i s'havia adaptat al nou govern «per un atac de carpetovetonisme molt agut»,²⁰⁷ la sèrie va incloure textos de José M.ª Santa Marina —germà de l'amic i protector de Junoy Luys Santa Marina—,²⁰⁸

Josep Francesc Ràfols i Luis Monreal Tejada,²⁰⁹ amb sengles notes preliminars de Juan de Contreras y López de

Ayala —més conegut com a marquès de Lozoya—, Manuel Gómez-Moreno i Francisco Íñiguez.

Amb un format de 20 × 28 cm, oferia vora cent cinquanta imatges en escala de grisos i deu làmines a pàgina impreses en color sobre paper estucat, una relligadura en tela amb lletres daurades i una sobrecoberta en quatre tintes. Cada un dels volums es podia adquirir a un preu ajustat de 100 ptes. al comptat, o bé 115 ptes. a terminis. Eren anys en què els salaris, que estaven congelats des del 1936, no permetien assumir les necessitats més peremptòries i els preus augmentaven a un ritme accelerat; com a botó de mostra: el

²⁰⁷ Josep Pla. «Josep Maria Junoy: Inestabilitat». Dins: *Homenots. Quarta sèrie*. Barcelona: Destino, 1975, vol. 29, p. 121.

²⁰⁸ Jaume VallcorbaPlana. «Introducció». Dins: Josep Maria Junoy. *Obra poètica*. Barcelona: Quaderns Crema, 1984, p. CXVI.

²⁰⁹ *Las cien mejores obras de la pintura española* (1940), de José M.ª Santa Marina; *Las cien mejores obras de la escultura española* (1943), de Josep Francesc Ràfols, i *Las cien mejores obras de la arquitectura española* (1945), de Luis Monreal Tejada.

1940 una família de classe mitjana de Barcelona destinava 221,8 ptes. a l'alimentació, 213,4 ptes. a la indumentària, 156,3 ptes. a les despeses domèstiques, 145,4 ptes. a les despeses generals i 100 ptes. a l'habitatge.²¹⁰ En distribuir-la, l'editor la presentà com una obra de referència pròdiga en il·lustracions, que podia atreure tant un públic especialitzat com lectors interessats en la història:

Por sus especiales características constituye esta colección antológica una sugestiva Historia del Arte Español, con sus mejores ejemplos y abundante ilustración —parte de ella totalmente inédita—, que interesa por igual a toda persona culta, a los artistas, profesionales, estudiosos y aficionados, y que no puede faltar en ninguna biblioteca pública ni privada.²¹¹

En un moment en què l'administració del paper estava estrictament controlada pel règim, Cruzet havia aconseguit que la col·lecció s'imprimís en el més òptim per a les imatges gràcies a la influència d'Eugeni d'Ors, intermediari amb Javier Lasso de la Vega,²¹² cap d'Archivos, Bibliotecas y Registro de la Propiedad Intelectual del Ministerio de Educación Nacional (1938-1939) i president de la Rama del Papel dependent del Ministerio de Industria y Comercio (1939-1941).²¹³ L'autarquia econòmica, el bloqueig internacional, les restriccions energètiques i l'escassetesa de divises per

Fig. 17. Coberta d'*Imágenes españolas de la Virgen*, a cura de Joan Subias Galter (Ediciones Selectas, 1941).

²¹⁰ *Anuario estadístico de España*. Madrid: Instituto Nacional de Estadística, 1943, p. 1146-1147.

²¹¹ BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 332, Aedos, díptic «La gran colección de arte español LAVS ARTIS HISPANICÆ».

²¹² ANC, Fons Eugeni d'Ors, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Eugeni d'Ors, Barcelona, 7-I-1941.

²¹³ Esperanza Martínez Montalvo. *Investigación y producción científica en Documentació. La obra de Javier Lasso de la Vega (1892-1990)*. Madrid: Fragua, 2000, p. 110-112; *Boletín Oficial del Estado*, núm. 347 (9-XII-1939), p. 7011.

comprar a l'estranger que els industrials catalans havien deplorat perquè perjudicava els seus interessos, com també l'envelliment de la maquinària i l'utilatge, havien afectat la productivitat i la competitivitat de la indústria paperera. En les matèries primeres, el paper s'havia reduït en varietat i qualitat per la manca de fusta i fibres vegetals, al mateix temps que s'havia encarat i estava limitat per les quotes que n'assignava el govern.²¹⁴

No pas per atzar, el 1941 Ors rebé

l'ofertament de redactar un volum sobre el Greco per a la Biblioteca de Arte Hispánico.²¹⁵ Editada personalment per Cruzet i dirigida de nou per Junoy, la col·lecció s'havia inaugurat amb un servei editorial finançat pels Amics dels

Fig. 18. Díptic de la Biblioteca de Arte Hispánico. BC, Museus al Palau de la Virreina, que Biblioteca Bergnes de las Casas (c. 332).

havien organitzat una mostra a Ramon

Martí i Alsina. El crèdit que Cruzet concedia a la col·lecció devia ser notable, no sols per la inscripció d'alguns dels títols en prometedores sèries internes distingides pel color de la sobrecoberta segons la matèria (pintura, escultura, plàstica religiosa, catedrals i arts aplicades), sinó per la fidelització d'alguns dels autors, que articularen un solvent coixí

²¹⁴ Isabel Martín Sánchez, «La producción impresa. Precios, volumen y tiradas» (p. 405-443) i José Bonifacio Bermejo Martín, «Las artes gráficas y la fabricación del libro» (p. 445-472), dins: Jesús A. Martínez Martín (dir.), *Historia de la edición en España (1939-1975)*, Madrid: Marcial Pons, 2015.

²¹⁵ Entre els títols de la Biblioteca de Arte Hispánico figuren *Ramón Martí y Alsina* (1941), amb pròleg del marquès de Lozoya i apunts biogràfics de Junoy; *Imágenes españolas de la Virgen* (1941), de Joan Subias Galter; *Cerámica española* (1942), de Francesc de P. Bofill; *Damián Forment. El escultor de la Corona de Aragón* (1942), de Manuel Abizanda Broto; *Juan Martínez Montañés* (1942), de María Elena Gómez-Moreno (traduït a l'italià per Fratelli Fabbri el 1966); *La catedral de Vich. Su historia, su arte y su reconstrucción: las pinturas murales de José María Sert* (1942), de Luis Monreal y Tejada; *Imágenes españolas de Cristo* (1943), de Joan Subias Galter; *Juan de Juanes* (1943), d'Antoni Igual Úbeda; *El Greco* (1943), de Manuel Gómez-Moreno; *Ribera: El Españolito* (1943), de José M.ª Santa Marina; *Velázquez* (1944), d'Enrique Lafuente Ferrari. Van restar inèdits, entre d'altres, el títol anunciat de V. de Sambricio, *El divino Morales*, i els encarregats a Agustí Duran i Sanpere sobre la catedral de Barcelona i al Mestre de Sant Jordi (ACSG, Fons Agustí Duran i Sanpere, «Correspondència personal-professional», carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Agustí Duran i Sanpere, Barcelona, 11-XII-1941).

teòric. Delegà encàrrecs a Melchor Fernández Almagro, Bonaventura Bassegoda, Rafael Benet, Agustí Duran i Sanpere, Joaquín Romero Morube, Xavier de Salas, Joan Teixidor, Manuel Trens i, en especial, Eugeni d'Ors.²¹⁶ Era tal l'interès que Cruzet tenia per fitxar-lo que li proposà que ell mateix fixés una remuneració per l'encàrrec, advertint-li que considerés la seva capacitat econòmica com a editor novell:

Ruego que cuando me conteste sobre el particular tenga presente al señalar sus condiciones para este encargo —si como espero lo acepta— mi posición de modesto editor que empieza una colección con gran entusiasmo, pero por el momento a base de unas tiradas cortas y precios de venta muy ajustados.²¹⁷

La Biblioteca de Arte Hispánico mantenia el rigor acadèmic i l'elegància de la sèrie *Laus Artis Hispanicae*, amb un aspecte més econòmic que havia d'incrementar les vendes per l'edició en rústica a 25 ptes. i una altra en tela a 30 ptes. per a un centenar de pàgines.²¹⁸ D'un format 17 × 24 cm que optimitzava al màxim el paper, les obres ocupaven entre cent i dues-centes pàgines, impreses a dues tintes, amb una trentena d'il·lustracions a pàgina, adherides en cartolina i enquadernades en rústica amb sobrecoberta a dues tintes. La coberta, impresa en color grana, presentava una peça tipogràfica amb textos en versaletes, emmarcada amb tres filets que contribuïen a la definició de la marca. Sense renunciar a un aspecte acurat i noble, Cruzet presentà monografies divulgatives sobre les principals obres i artistes de l'àmbit espanyol escrites per historiadors eminents. A la crítica no li passaren per alt els acabats, que va aplaudir des del primer número, el d'homenatge a Martí i Alsina:

²¹⁶ Joan Subias Galter. *Imágenes españolas de la Virgen*. Barcelona: Ediciones Selectas, 1941, segona solapa.

²¹⁷ ANC, Fons Eugeni d'Ors, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Eugeni d'Ors, Barcelona, 6-VI-1941.

²¹⁸ BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 332, Aedos, «Listín de obras publicadas por Ediciones Selectas», Barcelona, 5-VII-1942.

Espléndida y cuidadosamente editada, con magníficas láminas, cuatro de ellas en color, constituye en los actuales momentos, tan llenos de dificultades, un verdadero alarde editorial, digno, en verdad, de ser imitado y favorecido por cuantos sientan verdadero amor por el conocimiento y difusión de las Bellas Artes en España.²¹⁹

Pocs mesos després de sol·licitar l'alta de la marca Ediciones Selectas al Registre de la Propietat Intel·lectual, cursada el 1942 per a l'edició de «libros y publicaciones de todas clases»,²²⁰ i enmig d'un dels episodis de fam més cruents de la postguerra,²²¹ Cruzet difongué un impressionant projecte de la Biblioteca de Arte Hispánico, en què figuraven en preparació 74 títols sobre pintura, 20 sobre escultura, 33 d'arquitectura i 10 d'arts aplicades, no obstant les limitacions de l'abastament de les primeres matèries, que no li permetien garantir una regularitat del nombre de novetats, el tiratge ni el preu, per la qual cosa animava els lectors a adquirir els llibres abans no se n'exhaurís l'estoc:

Las circunstancias actuales nos impiden determinar el número exacto de volúmenes que aparecerán anualmente. En todo caso, éste no será superior a diez, y el precio de cada uno de ellos estará sujeto a su contenido y a las variaciones en el coste de las materias primas, ajustándose, no obstante, en todo momento, a las características especiales de esta Biblioteca.

Los suscriptores recibirán los tomos a domicilio, francos de portes, y tendrán asegurada la recepción de todos los volúmenes que aparezcan aun cuando, por las indicadas causas, sean muy ajustadas las tiradas.

---

²¹⁹ Valentín de Sambricio. «Bibliografía». *El Arte Español. Revista de la Sociedad Española de Amigos del Arte*, tercer trimestre (1941), p. 20.

²²⁰ ANC, Fons Llibreria Catalònia, ANC1-1039-T-1, sol·licitud del registre, Barcelona, 9-II-1942.

²²¹ Carme Molinero, Pere Ysàs. *Els industrials catalans durant el franquisme*. Vic: Eumo, 1991, p. 63.

Por dicho motivo, recomendamos especialmente se curse a la mayor brevedad, ya sea directamente a la casa editora o distribuidora, ya por mediación de un librero, el adjunto *Boletín de suscripción*.²²²

La monografia sobre el Greco inicialment proposada a Ors va aparèixer el 1943 signada per Manuel Gómez-Moreno, mentre que aquell mateix any el director del Instituto de España col·laborà en un diccionari que Cruzet, desdoblant de distribuïdor, editava amb Joaquim Horta, impressor per excel·lència dels noucentistes que havia estampat una de les seves obres gràfiques més notòries, *L'Almanach dels Noucentistes* (1911),²²³ dirigida pel factòtum del Noucentisme i saludada amb un ressò fenomenal. El *Diccionario hispánico manual. Enciclopedia universal en lengua española* (amb les equivalències en francès, anglès, alemany, italià i portuguès) (1943), que s'inscrivía en la tradició que havia arrencat a la segona meitat del segle XIX i que, per la concentració d'empreses i personal, havia fet de Barcelona la ciutat de referència de les obres lexicogràfiques i enciclopèdiques en castellà,²²⁴ arribà a totes les llars a través de l'Agencia Editora y Distribuidora de Obras Selectas (AEDOS) i, per a la venda a terminis, l'OLAP.

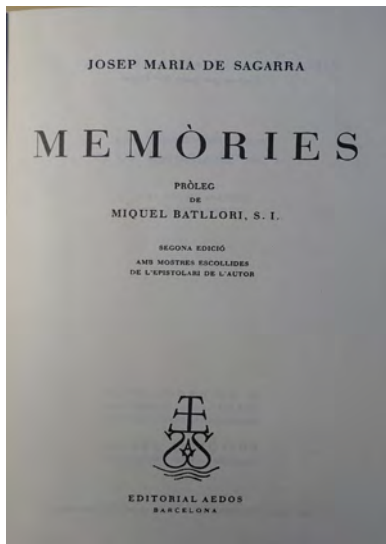
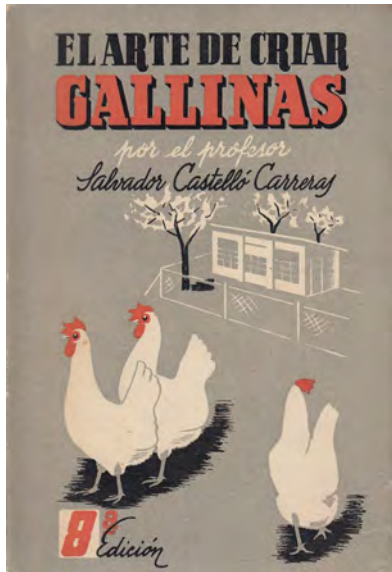

Fig. 19. Full del *Diccionario hispánico universal*. BC, Biblioteca Bergnes de las Casas (c. 332).

²²² BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 332, Aedos, fullet «Imágenes españolas de la Virgen».

²²³ Eliseo Trenc Ballester. *Les arts gràfiques de l'època modernista a Barcelona*. Barcelona: Gremi d'Indústries Gràfiques de Barcelona, 1977, p. 50.

²²⁴ Tasso s'havia estrenat amb un diccionari enciclopèdic en quatre volums (1863-1868), que precedí els vint-i-quatre volums del de Montaner i Simon (1887-1898), els nou de Salvat (1906-1914) i un dels antecedents d'una enciclopèdia llegendària, la *Enciclopedia universal ilustrada europeo americana. Versiones de la mayoría de las voces en: francés, italiano, inglés, alemán, portugués, catalán y esperanto* d'Espasa (1907) (veg. Philippe Castellano, *Enciclopedia Espasa. Historia de una aventura editorial*, Madrid: Espasa, 2000, p. 97-110).

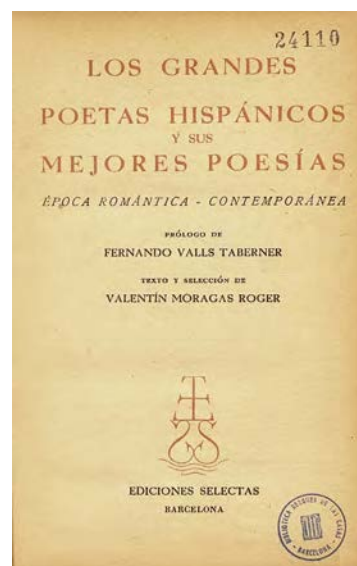
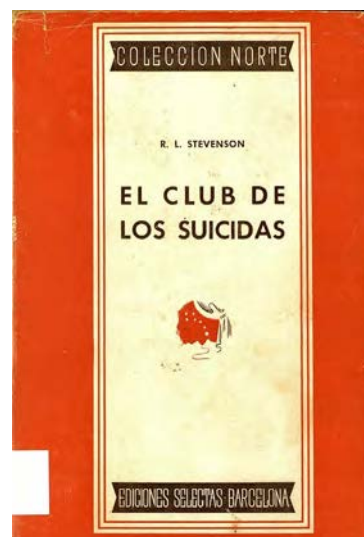

Fig. 20. Coberta d'*El arte de criar gallinas*, de Salvador Castelló, i portada de les *Memòries*, de Josep M. de Sagarra, ambdós apareguts a Aedos.

En la línia de les obres sobre belles arts, l'any següent distribuí *Historia de la pintura gòtica en Catalunya* (1944), de Josep Gudiol Ricart, director de l'Institut Amatller d'Art Hispànic.²²⁵ L'obra estava enquadernada en cartoné, amb una estampació en el frontal i amb el lloc en or fi, i aplegava una norantena d'il·lustracions a pàgina, de 20 x25 cm, impreses a una tinta en fototípia. El cos del text, amb una disposició tipogràfica proporcionada i elegant, va ser imprès en paper alfa extra i en cartolina de fil. Cruzet va endegar l'activitat editorial pròpia amb cautela, amb un tiratge que no va depassar els cinc-cents exemplars i, de retruc, un preu de venda que s'enfilà fins als 150 ptes./volum per a 66 pàgines. La seva quota de mercat continuava sent preferentment la de més poder adquisitiu, disposada a guarnir les prestatgeries de la biblioteca i el menjador amb obres de referència que li atorguessin un estatus cultural.

²²⁵ En un catàleg de les Ediciones Selectas s'anuncià una *Historia de la pintura romànica en Catalunya* que restà inèdita (BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 332, Aedos, díptic «Extracto de catálogo»).

El període centrat en la distribució de llibres de literatura, assaig i llibre pràctic, durant el primer lustre dels anys quaranta,²²⁶ donà pas cap el 1947 a l'edició de llibre pràctic bàsicament en castellà amb el segell Aedos. Fundat per Cruzet, l'editor el deixà en mans de la seva muller — malgrat les crítiques—²²⁷ i ell es reservà la interlocució amb alguns dels autors amb qui havien compartit afinitats. Quan Cruzet fundà la Selecta, Aedos integrà el catàleg de les Ediciones Selectas i als anys cinquanta inaugurarà noves col·leccions de biografies com la Biblioteca Biogràfica Catalana, història de Barcelona, història de la música catalana, història del teatre català, l'Enciclopèdia Catalana (geografia, història de Barcelona, història de Catalunya i biografies) i llibres d'agricultura, ramaderia, zootècnia, avicultura, cunicultura, art i cuina. Tot i que l'editor hi derivà les memòries d'escriptors com Josep M. de Sagarra, Narcís Oller i Adrià Gual, Aedos s'especialitzà sobretot en el llibre tècnic, en què va incloure algun títol d'èxit com ara les vuit edicions d'*El arte de criar gallinas*, de Salvador

Fig. 21. Sobrecoberta d'*El club de los suicidas*, de R. L. Stevenson, i portada de l'antologia poètica editada per Valentí Moragas. Van sortir el 1941 a Ediciones Selectas.

²²⁶ A mitjan anys quaranta Aedos distribuïa títols publicats, entre d'altres, per Josep Janés i Destino, inscrits en col·leccions de literatura (Gacela, Cristal, La Rosa de Piedra, Constelación Nobel, Constelación Humoristas, Constelación Biografías, Biografías Femeninas, Nausica, Áncora y Delfín, Ulises, Ediciones Alba, Ave Phoenix, Grano de Arena, Biblioteca Grano de Arena, Obras de Ramón del Valle Inclán. Aldebaran, Teseo, Marfil), assaig d'història, biografies i art (Las Quintaesencias, Historia de la Segunda Guerra Mundial, Las Nieves de Ayer, Una Historia de Amor, Historia, La Historia Vista y Vivida, Las Mejores Biografías Breves, Mozart y Pentagrama, Lavs Artis Hispanicae, Biblioteca de Arte Hispánico), llibres infantils (Cuadernos de Mari-Pepa, Recortables Orvy, Lucerito, Popular Lucero, Cuadernos Pintura Lucero, Edige), diccionaris, guies i mapes de carreteres, llibres de cuina, llibres d'agricultura, divulgació i pedagogia infantil (BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 332, «Catálogo de obras en distribución», 1945).

²²⁷ Entrevista a Sebastià Borràs, 8-VI-2017.

Castelló, assolides pòstumament.²²⁸

L'accés a les classes populars s'havia de produir amb dues col·leccions literàries de les Ediciones Selecta: una formada per autors de l'àmbit espanyol, Biblioteca Hispánica, i una altra de clàssics de la literatura universal, Norte. Eren obres en format de butxaca, amb un disseny essencialment tipogràfic que podia afavorir-ne l'atemporalitat, a un preu de 7-9 ptes. per unes dues-centes pàgines.²²⁹ Mentre que en la primera sèrie aparegueren *Los grandes poetas hispánicos y sus mejores poesías: época romántica-contemporánea* (1941), a cura de Valentí Moragas i Roger, amb pròleg de Ferran Valls i Taberner i dotze dibuixos d'E. C. Ricart, en la segona sortiren *El club de los suicidas* (1941), de R. L. Stevenson, traduïda per Alberto Gracián, i *Leyendas de La Alhambra* (1941), de Washington Irving, a cura d'Alfons Nadal.²³⁰ Feia un any que Janés havia començat a publicar en castellà i el 1947 López Llausàs, de l'Argentina estant, fundà a Barcelona l'Editora y Distribuidora Hispano-Americana, SA (EDHASA), amb el capital del seu cunyat, l'industrial Josep M. Llovet, i de l'enginyer Patricio Palomar.²³¹ Aquesta competència devia impel·lir-lo a aventurar-se en un segell editorial exclusivament en

---

²²⁸ Agraïm a Fernando Castelló que ens facilités una còpia digital dels crèdits i la coberta de la darrera edició de l'obra del seu besavi, de finals dels anys cinquanta.

²²⁹ BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 332, Aedos, «Listín de obras publicadas por Ediciones Selectas», Barcelona, 5-VII-1942.

²³⁰ En el títol d'Irving s'anunciarien obres inèdites de Camilo Castelo Branco (*Amor de perdición*), Bjönstjerne Björnson, Flaubert, Auguste Villiers de L'Isle-Adam, Theodor Storm, Thackeray, Hawthorne, E. T. A. Hoffman (Washington Irving, *Leyendas de La Alhambra*, Barcelona: Ediciones Selectas, 1941, segona solapa). Les traduccions d'Ediciones Selectas aparegudes a finals dels anys cinquanta i principis dels seixanta foren editades per Éxito, que, domiciliada a Barcelona i comercialitzada per Joaquín de Oteyza a Madrid, sol·licità permisos al règim per a importar traduccions de les Ediciones Selectas de Buenos Aires (AGA, Cultura, c. 21/12584, exp. 4976-4978). Representant de l'editorial Sopena als anys vint, Oteyza havia tingut un èxit inusual com a primer viatjant del llibre per terres americanes, de manera que als anys trenta havia distribuït llibres espanyols a l'Argentina i, a partir dels anys quaranta, llibres argentins a l'Estat espanyol (veg. Alfonso Mangada Sanz, Jesús Pol Arrojo, *Libreros y editores (1920-1960)*. Joaquín de Oteyza: *biografía de un empresario del libro*, Madrid: Paraninfo, 1996).

²³¹ Si bé Cruzet i Josep M. Trias de Bes no figuren en l'escriptura del Registre Mercantil de Barcelona (fol. 112, full 1177, inscripció 1a, Barcelona, 20-II-1947), Pep Carrasco els esmenta entre els fundadors d'Edhasa i, a propòsit d'un canvi de direcció a Edhasa, l'editor de la Selecta comenta les decisions del Consell d'Administració en primera persona del plural. Veg. Carrasco, «Así nació Edhasa», dins: Antonio Largo Caballero, Nicanor Gómez Villegas (eds.), *Un viaje de ida y vuelta: la edición española e iberoamericana (1936-1975)*, Madrid: Siruela, 2006, p. 200; ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, Palafrugell, 21-IX-1960, reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 665.

català, per al qual comptà amb una colla de còmplices i professionals que havien de garantir-li la primera posició en el sector.

1.3. De murs, pilars i contraforts

1.3.1. Els professionals

No caldria ni dir que una obra cultural no és mai el producte d'un sol home. Si un personatge tan cautelós i temorenc com Cruzet s'abocà a l'edició en llengua autòctona sota el franquisme fou per la preservació del lligam amb els intel·lectuals que havien freqüentat la llibreria més paradigmàtica de la dècada dels vint i trenta, el pal de paller de l'activitat cultural en català; tant és així que, des de l'angle personal i editorial, però també l'ideològic, l'esperit de la Catalònia pervisqué en el catàleg de la Selecta i en l'altell de la Casa del Llibre. En aquella dictadura autàrquica i anticatalanista, que gairebé arranà un dels sectors més dinàmics de l'economia i el condemnà a una resistència amb escassos recursos primaris, Cruzet, com a agent cultural, no sols va contractar col·laboradors que s'havien format en l'entorn editorial i que havien defensat la cultura catalana abans i després de l'ensulsiada, sinó que, a través de còmplices i mediadors, explotà les esclertes del règim amb una resoluta finalitat política.

La inclinació reservada de Cruzet no li impedí de conrear «l'art de cultiver les contacts mondains»,²³² d'aproximar-se, enderiat a erigir-se en el principal editor en català, a escriptors i autoritats per qui tenia admiració si no sublimava. Que Antoni López Llausàs s'hagués establert a l'Argentina, des d'on la seva ombra no podia allargar-se excessivament, i que l'any 1943 Cruzet obtingués el permís per a publicar les *Obres completes* de Jacint Verdaguer, van esperonar-lo a adoptar el lideratge de la seva joventut. Sempronio donà la mesura del seu nivell de relacions en retratar-lo com a

---

²³² Pierre Bourdieu. «Une révolution conservatrice dans l'édition». *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, núm. 126-127 (març 1999), p. 14.

«Extraordinariamente civilizado, cordial, lleno de delicadezas, su círculo de relaciones sociales era infinito.»²³³ Va fer d'enllaç entre persones afins afavorint trobades, entre Josep Pla i Francesc Pujols posem per cas,²³⁴ o en tertúlies com la dels dissabtes a casa de Maria Rusiñol, filla de l'escriptor unida amicalment amb els López²³⁵ i que havia refermat els llaços amb els Cruzet Borràs arran de la publicació a Aedos de la biografia del pare.²³⁶ Les discrepàncies íntimes entre Cruzet i Borràs, que menaven vides separades, no obstava per defugir l'escàndol moral compartint,²³⁷ talment un matrimoni ben avingut, àpats amb altres parelles com les del grup integrat per l'empresari tèxtil August Malvehy i Cecília Cortina, l'advocat Josep M. Pi Sunyer i Josefina Pascual, i l'editor Gustau Gili i Rosa Amorós.²³⁸

En consonància amb la figura de mediador estudiada per Jean-François Sirinelli, Cruzet estava compromès socialment, participant en la vida cultural tant de manera directa amb altres actors —a qui oferia una plataforma pública— com de manera indirecta, convertint-se en el paradigma d'una pràctica cultural i ideològica del seu temps:

Direct, avec les fonctions d'acteur, aux côtés d'autres agents du jeu politique, ou de témoin, qui réfracte et clarifie — en les décantant ou en les amplifiant — les tensions et les enjeux de son temps. Indirect, en tant que conscience de son époque : dans ce cas, il n'est pas seulement un élément des microclimats intellectuels ou un baromètre de l'air du temps politique ; il devient, dans un rôle qui peut d'ailleurs rester passif, un agent de la circulation des masses d'air culturelles, qui détermine l'installation des grandes zones idéologiques

²³³ Autors diversos, *Josep M. Cruzet i la seva obra*, p. 140.

²³⁴ Fundació Francesc Pujols, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Francesc Pujols, Barcelona, 11-X-1951.

²³⁵ Isabel Lletget López. *Memòries de la família Lletget López del 1872 al 1942*. Biblio3W, núm. 718 (20-IV-2007), p. 63. <http://www.ub.edu/geocrit/b3w-718.pdf>.

²³⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 39, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Miquel Llor, Barcelona, 11-I-1952.

²³⁷ Entrevista a Sebastià Borràs, 14-V-2018.

²³⁸ ASB, dossier «Josep Pla», carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Antoni López-Llausàs, [Barcelona], 24-I-1957.

d'une période.²³⁹

L'ambient que Cruzet va viure a la Catalònia, en què el bagatge cultural prestigiava, havia fomentat el seu interès per la lectura. Més enllà de les notícies que tenim sobre la seva preferència en edat escolar per Jules Verne,²⁴⁰ podem convenir que l'editor tendia a acostar-se sense apriorismes a l'assaig i la literatura. A diferència d'Antoni López Llausàs, que va excel·lir com a gerent d'empreses editores amb l'assessorament de directors literaris, Cruzet va programar personalment el catàleg de la Selecta considerant les circumstàncies polítiques i el valor literari dels originals. Tenia habilitat per a tractar amb els autors, a qui felicitava per les publicacions editades per altres i a qui a cops tributava un comentari personal escrit, a desgrat de les hores que la correspondència epistolar li llevava de les obligacions empresarials. A Agustí Duran i Sanpere, director de l'Institut Municipal d'Història de Barcelona durant els anys quaranta i cinquanta, li envià per carta les seves impressions havent llegit *Per a la història de l'art a Barcelona: glosses a documents dispersos*, aparegut a l'Institut d'Estudis Catalans:

Vaig tenir ocasió de llegir darrerament —gairebé d'una sola tirada— el seu llibre sobre aportació de documents per a l'història d'art a Barcelona, publicat per l'I. d'E.C. que em va interessar vivament i en el que com sempre encerta la difícil mestria de lligar admirablement l'erudició i els treballs d'investigació, a l'amenitat de la lectura.²⁴¹

Qualsevol circumstància personal es convertia en una excusa per refermar els llaços personals. Les nades o les felicitacions postals amb motiu de les onomàstiques, que en el

---

²³⁹ Jean-François Sirinelli. «Le hasard ou la nécessité? Une histoire en chantier: l'histoire des intellectuels». *Vingtième Siècle. Revue d'Histoire*, núm. 8 (1986), p. 99.

²⁴⁰ Josep Pla. «Josep M.ª Cruzet, editor». Dins: *Homenots. Novena sèrie*. Barcelona: Selecta, 1962, p. 90.

²⁴¹ ACSG, Fons Agustí Duran i Sanpere, «Correspondència personal-professional», carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Agustí Duran i Sanpere, Barcelona, 15-IX-1960.

primer franquisme havien permès vehicular poesies clandestines,²⁴² exemplifiquen l'esforç d'autors i editors per entreteixir vincles i fomentar la creació en català pensant en el restabliment de la democràcia.²⁴³ En l'àmbit íntim, aquests recordatoris tenien el mateix valor cívic, polític i cultural que, en l'àmbit públic, tenien els actes d'homenatge a personalitats, de manera que, per a Albert Manent, les nadales de López-Picó, Foix o Garcés constituïen «un signe de supervivència».²⁴⁴ Bé que Cruzet sovint s'excusava amb els autors per les poques cartes que els trametia, no deixava de transmetre afecte, confiança i exemplars de la Selecta als autors que admirava. Com a norma general actuava «amb un entusiasme fred, prudent, habilíssim»,²⁴⁵ fora del tracte amb els autors de qui valorava l'excepcional aportació intel·lectual o literària, a qui no escatimava elogis. Després que Pere Calders li agrais que l'hagués reconegut com «un dels escriptors més importants de les noves generacions literàries catalanes»,²⁴⁶ l'editor confessà:

El que les meves pobres paraules li serveixin d'estímul per a la prosecució de la seva obra d'escriptor català —assegurant la continuïtat de la nostra més alta literatura— és la millor resposta que podria rebre.²⁴⁷

La seva opinió assentada sobre la qualitat dels llibres li permetia desenvolupar de manera integral les funcions d'editor que va dur a terme en projectes concrets. Van ser intervencions aïllades, com quan va prendre la iniciativa de publicar les obres completes

²⁴² Carme Ribé. «La literatura catalana de la resistència». Dins: Autors diversos. *Cataluña en la época franquista (1939-1975)*. Barcelona: Destino, 1976, p. 74.

²⁴³ La Casa del Llibre tenia la tradició d'enviar nadales. Carta manuscrita de Caterina Albert a Josep Miracle, [l'Escala, 1949]. Reproduïda a Víctor Català, *Epistolari de Víctor Català*, edició a cura d'Irene Muñoz i Pairet, Girona: CCG Edicions, 2009, vol. 2, p. 451.

²⁴⁴ Gabancho, *La postguerra cultural a Barcelona (1939-1959)*, p. 73.

²⁴⁵ Tomàs Garcés. «Josep Miracle, creador de cultura». Dins: Autors diversos, *Josep Miracle i la seva obra*. Tàrrrega / Andorra la Vella: F. Camps Calmet / Erosa, 1973, p. 210.

²⁴⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 31, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Pere Calders, Barcelona, 30-VIII-1956.

²⁴⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 31, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Pere Calders, [Barcelona], 30-X-1956.

de Ramon Llull, que donen fe de les seves preferències estètiques, exquisides, i d'un coneixement dels canals de distribució, adquirit com a llibreter i posat en pràctica a les Ediciones Selectas. En la preparació de les obres lul·lianes no sols va cercar el finançament de mecenes, sinó que es va documentar i va demanar consell a Miquel Batllori per a la selecció de textos, els criteris d'edició i la nòmina d'autors proposada com a prologuistes.²⁴⁸ Batllori reconegué que va ser l'editor mateix qui havia pres la iniciativa de crear un comitè directiu heterogeni, que havia d'oferir una visió completa del corpus lul·lià, i qui havia triat el nom del volum:

El bell *Tirant* de Riquer obrí amb un gran to la nova sèrie [Biblioteca Perenne]. No [hi] podia mancar Ramon Llull; però tampoc no podia ésser encomanat a un sol estudiós. [Cruzet] Tenia prou lluc per a adonar-se'n, ell tot sol. Quan me'n parlà per primera vegada, ja havia format el comitè directiu per a l'edició, el qual amb pocs canvis, seria el definitiu; i ja havia triat el títol, *Obres essencials*, calcat en el semblant anglès, «Essential Works».²⁴⁹

Per poder-se centrar en la direcció literària, i en contraposició als editors unipersonals que històricament han vertebrat el sector, Cruzet va delegar funcions en un equip que en bona part s'havia professionalitzat a la Catalònia. El més veterà de tots era Jesús M. Piña Coma (Barcelona, 1909-1997), que, format al taller de López Llausàs, entrà a la llibreria com a meritori a dinou anys.²⁵⁰ Deslliurat del servei militar per miop,²⁵¹ en ple conflicte bèl·lic es va mantenir al costat de Manuel Borràs de Quadras, amb la benedicció de Cruzet: «veo que Piña, va imponiéndose en su cargo con la serenidad que le

---

²⁴⁸ AHCJC, Fons Miquel Batllori, «Correspondència general», 2003/3-20, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Miquel Batllori, Barcelona, 22-VI-1951.

²⁴⁹ Miquel Batllori. «La meua amistat amb Josep M. Cruzet». *Galeria de personatges. De Benedetto Croce a Jaume Vicens Vives*. Barcelona: Vicens Vives, 1975, p. 214. Reproduït a *Josep M. Cruzet i la seva obra*. Barcelona: Selecta, 1964, p. 73.

²⁵⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Casa del Libro-Llibreria Catalònia», c. 4, original manuscrit, fitxa de personal.

²⁵¹ Entrevista a Lluís Piña (fill de Jesús M. Piña), 30-X-2018.

es habitual y la falta de personal, no es más que una cuestión de tiempo y acoplamiento».²⁵² Durant la postguerra va arribar a ser el gerent i el cap de personal de la Catalònia sota l'ègida de López Llausàs, que hi compartia una dèria reditícia, mentre que Borràs se cenyia discretament a les seves obligacions i Cruzet podia ser vist com un competidor pel dirigent de Sudamericana.²⁵³

Sense abandonar la gerència de la Catalònia, que ostentà fins a la jubilació,²⁵⁴ Piña va assumir la direcció comercial de la Selecta, on el contacte amb els autors es limità a la tramesa de les liquidacions o la campanya informativa sobre la circulació, amb una relligadura en rústica, dels llibres immobilitzats al magatzem. Les seves atribucions s'ampliaren a mitjan dels anys cinquanta quan, liquidada la Selecta com a societat,²⁵⁵ que havia tingut un baix nivell de vendes,²⁵⁶ començà a exercir com a administrador de l'editorial, bé que era un càrrec bàsicament comptable. Ell mateix ho reportà a Xavier Benguerel, dissimuladament orgullós, quan, en rebre la proposta d'editar el teatre complet de Joan Oliver, el va informar que els accionistes de la Selecta havien exclòs Cruzet de la gestió econòmica per encomanar-la-hi a ell: «a conseqüència de certes disparitats de criteri, en l'aspecte econòmic entre els components de l'editorial i ell [Cruzet], (haver publicat més de 300 volums en català ho explica tot) va quedar apartat d'aquest aspecte administratiu, que ara recau sobre mi».²⁵⁷ Des del 1954 els socis de l'editorial instaren Cruzet a millorar la planificació editorial i el compte d'exploració amb mesures que arribarien a afectar els acabats dels llibres i la selecció de títols.²⁵⁸

---

²⁵² BC, Fons JMC – Selecta, «Documentació personal de J. M. Cruzet», c. 1, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Manuel Borràs, Barcelona, 9-V-1939.

²⁵³ Entrevistes a Sebastià Borràs, 8-VI-2017 i 26-XI-2018, i Lluís Piña (fill de Jesús M. Piña), 30-X-2018.

²⁵⁴ Entrevista a Pilar Umbon, 19-VIII-2019.

²⁵⁵ RMB, fol. 160, full 1863, inscripció 5a, Barcelona, 6-X-1956.

²⁵⁶ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 20-I-1954. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 440-441.

²⁵⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Jesús M. Piña a Xavier Benguerel, Barcelona, 11-XI-1959.

²⁵⁸ Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 493-514.

Fig. 22. Homenatge a Jesús M. Piña amb motiu dels cinquanta anys de dedicació a la Casa del Llibre (1978). BC, Fons JMC – Selecta (c. 119).

Baldament les competències de Cruzet haguessin quedat laminades, l'operació tingué una contrapartida favorable, en virtut de la qual l'editor s'estalvià la part ingrata de negociar amb els escriptors el finançament, que reservava a un treballador històric de la casa, i tan sols intervenia per reconduir diferències en casos en què el to epistolar de Piña, formulari, expeditiu i poc empàtic en definitiva, feria el seu amor propi. El gestor assajava de mantenir la formalitat de Cruzet i en solia emular declaracions de reconeixement envers l'obra dels autors, com quan concretà l'avançament a Joan Fuster per a una antologia d'Ausiàs March: «No cal dir que el vostre treball val molt més, però també sabem que us fareu càrrec de les limitades possibilitats de l'edició catalana avui, i en especial, d'aquesta obra.»²⁵⁹ Sigui com vulgui, no fora escaient d'induir a la confusió: Piña, que a la Catalunya havia après si més no a respectar l'entorn del llibre, no pretenia disputar —ni disputà— el lideratge cultural a Cruzet.²⁶⁰ Jesús Vernis, que hi va treballar de prop, destacà l'astúcia d'un home que tenia rivets autoritaris:

²⁵⁹ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Jesús M. Piña a Joan Fuster, Barcelona, 13-X-1959.

²⁶⁰ Entrevista a Sebastià Borràs, 27-XI-2017.

En Piña era un home que vaig tenir prou temps per conèixer: intel·ligent, de ràpida imaginació, intuïtiu com pocs, sagaç i, també com pocs, baladrer, ordinari en certs moments i garrepa, sobretot quan la cosa concernia l'empresa.

Hi ha una anècdota que quan la vaig saber em va fer molta gràcia. Un dia, a la botiga, el dependent Antoni Berasategui, gran persona i bon català, estava servint un client quan en Piña sortí del seu despatx i es posà a cridar desafortadament contra algun altre dependent per alguna causa que no recordo però que no era important. El client, en veu baixa, preguntà: «És l'amo?» i el dependent Antoni contestà: «No senyor, és el domador.» Retrata bé al posició d'en Piña, no era l'amo però feia petar la tralla.²⁶¹

La implicació de Piña amb la Selecta, i sobretot la Catalònia, va créixer en paral·lel a la intimidació que sentia el personal de la llibreria, que el percebia com un home enèrgic i estricte que havia arribat a col·locar miralls pels racons per capturar una vista àmplia dels moviments dels empleats.²⁶² Per a Jean-François Sirinelli, «La sympathie et l'amitié, par exemple, et, a contrario, la rivalité et l'hostilité, la rancune et la jalousie, la rupture et la brouille, jouent, comme dans toute microsociété, un rôle parfois décisif.»²⁶³ Piña se sentia enfortit tant pels incentius laborals com per la compra d'accions,²⁶⁴ formalitzades

²⁶¹ AOV, Jesús Vernis, *Notes disperses*, original manuscrit (febrer 2006), p. 2.

²⁶² Entrevistes a Sebastià Borràs, 8-VI-2017; Lina Soriano (vídua de Tomàs Tebé), 27-XII-2017, i Oriol Vernis (fill de Jesús Vernis), 29-XII-2018.

²⁶³ Jean-François Sirinelli. «Le hasard ou la nécessité? Une histoire en chantier: l'histoire des intellectuels». *Vingtième Siècle. Revue d'Histoire*, núm. 8 (1986), p. 104.

²⁶⁴ De la Catalònia, el setembre de 1955 Manuel Borràs cobrà 4.044 ptes., Josep M. Cruzet, 3.000 ptes., i Jesús M. Piña, 3.984 ptes. El juliol de 1961 Piña cobrà 7.627 ptes., més que Borràs (6.044 ptes.) i Cruzet (6.000 ptes.) (ANC, Fons Llibreria Catalònia, ANC1-1039-T-36, original manuscrit, full de nòmnes, anys 1955 i 1961). El règim havia prohibit els augmentos salarials i, atesa l'exigüitat de la nòmina, va aprovar la creació de diferents plus, com ara el de càrregues familiars i el de carestia de la vida, que fins el 1943 van representar el 20% del salari i, cap el 1950, en algunes empreses va vorejar el 50% (veg. Carme Molinero, Pere Ysàs, «Patria, justicia y pan». *Nivell de vida i condicions de treball a Catalunya, 1939-1951*, Barcelona: La Magrana, 1985, p. 78-81, 124-125). D'acord amb l'escriptura del juliol de 1948, la Junta General d'Accionistes de la Selecta fixà el repartiment següent dels beneficis: el 5% perquè la gerència el distribuís «como crea conveniente» entre el personal; el 10% per a retribuir la gestió de la gerència, «Y el resto de beneficio se repartirá en la forma y cuantía que acordase la Junta General, bien en forma de dividendos a las acciones que constituyen el capital social o bien en cualquier otra. También pueden

oportunament gràcies a les filtracions de la seva secretària —que l'avisava quan n'hi havia a la venda— i a les ofertes acceptades per altres consocis com el mateix Cruzet.²⁶⁵ Arribat el moment en què era la persona física que acumulà el paquet empresarial més elevat,²⁶⁶ els Borràs, que eren els accionistes majoritaris d'ençà de la defunció de Cruzet, van quedar petrificats. No havien previst que aquell que pretenia disputar-los el control de la llibreria fos Piña, l'home per qui apostà Maria Borràs en les seves diferències amb l'editor històric de la Selecta. Vernis en relatà un ascens assolit per la seguretat que —li ho havia assegurat el mateix Piña— infonia en les famílies Cruzet i Borràs:

Quan jo vaig entrar-hi ja feia anys que era el gerent [de la Catalònia], després de passar pels estadis d'encarregat i apoderat. D'absoluta confiança dels dos patrons de la casa, els senyors Manuel Borràs de Quadras i Josep M. Cruzet Sanfeliu, que n'eren fundadors junt amb el senyor López Llausàs, que vivia a l'Argentina, en Piña era una mena de «conseller àulic» per a les dues famílies. Qualsevol problema que tenien, fos econòmic, familiar o professional li ho consultaven i ell, pel que jo sé, els donava consells atinats i fins i tot els el solucionava personalment. Auster i molt interessat, vivia principalment per a l'empresa. Casat, pare [de] dos fills, va viure molts anys a casa de dues cunyades, fet incòmode que ell, sovint amb aquella manca de pudor que a voltes exhibia, ironitzava amb certa crueltat. A la dècada dels setanta va comprar un pis i s'alliberà del jou. El seu interès per l'empresa —la llibreria, com sempre l'anomenava— era de tal magnitud, que no dubtava a quedar malament amb tothom si això l'afavoria. Escanyava els sous i primes al personal per una

---

dedicarse cantidades para el mejoramiento de las condiciones de trabajo y vida de los trabajadores, para perfeccionamiento de la producción o para cualquier otro fin social» (RMB, fol. 72, full 1862, inscripció 1a, art. XXII, Barcelona, 23-VII-1948). Pel nebot de Cruzet, ens consta concretament que Jesús M. Piña instaurà un salari mínim i una comissió variable per a tots els treballadors per tal de reduir la despesa social de l'empresa (consulta a Sebastià Borràs, 26-XI-2018).

²⁶⁵ Jesús M. Piña havia comentat al seu fill que Josep M. Cruzet s'anava venent accions per poder invertir-ne els guanys en la hipoteca del pis que comprava per a una amiga (entrevista a Lluís Piña, 30-X-2018). Per a Josep M. Ainaud de Lasarte, les *queridas*, paradigma de la doble moral de la postguerra, simbolitzaven el poder dels homes benestants (Patrícia Gabancho, *La postguerra cultural a Barcelona (1939-1959)*. *Converses*, Barcelona: Meteora, 2005, p. 30-31).

²⁶⁶ Entrevista a Sebastià Borràs, 26-XI-2018.

banda i drets d'autor per una altra, i per això s'havia guanyat l'antipatia d'uns i altres. Cal dir, però, que aquesta mena d'austeritat se l'aplicava a ell mateix. El sou que percebia, segons vaig saber de cert, no era digne d'un gerent, i si bé tenia dret a beneficis, com que l'empresa en tenia pocs, a ell no n'hi tocava gaires. Amb tot, com una formigueta, va anar aplegant recursos, amb el pas dels anys, que li permeteren anar adquirint accions de la Catalònia fins que en posseí el 25 per cent. Ho feia adquirint-les mig d'amagatotis als accionistes decebuts pel baix rendiment de l'empresa. Quan el senyor Manuel Borràs se n'assabentà li digué força irritat que havia actuat de manera «capellanesca». Tot això ho sé pel propi Piña, que m'ho comentava tot encara que jo no fos el seu confident sinó perquè era una mica bocamoll.²⁶⁷

Josep Miracle Montserrat (Barcelona, 1904-1998), que havia arribat a tenir la categoria de subdirector de l'editorial tot i que hi feia d'editor de taula, n'havia plegat decebut quan, en finir Cruzet, la seva vídua s'orientà més amb els consells de Piña que no pas amb els seus. De jove havia participat activament en grups culturals del barri de Sants i havia corregit impresos de l'Orfeó Renaixement i de les revistes *L'Horitzó* i *Ginesta*. Va ser el seu germà Lluís qui, el 1926, li descobrí un anunci de la impremta Antoni López Llausàs, punt de partida de la seva col·laboració amb Pompeu Fabra, amb qui corregí les galerades del *Diccionari general de la llengua catalana* i treballà a les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC.²⁶⁸ Autor de traduccions per a *D'Ací i d'Allà*, la Biblioteca Univers i la Biblioteca de la Rosa dels Vents, algunes signades amb pseudònim per raons ideològiques,²⁶⁹ és principalment conegut per la seva *Gramàtica catalana* (1938),

²⁶⁷ AOV, Jesús Vernis, *Notes disperses*, original manuscrit (febrer 2006), p. 15-16.

²⁶⁸ Josep Miracle. *Quatre coses del meu temps. Memòries*. Barcelona: La Paraula Viva, 1976.

²⁶⁹ Signà amb un pseudònim de ressonàncies esclaves, Olga Savarin, les traduccions d'autors russos (Gogol, Gorki, Tolstoi, Turguenev i Txékhov) i, amb el pseudònim Joan Ll. Puig-Franqueses, la de *Dafnis i Cloe*, per una escena eròtica, que, com a catòlic militant, l'incomodà. Tampoc no signà les seves traduccions al castellà per a Janés, Montaner i Simon i Ariel (veg. Josep Llorca i Brull, *Josep Miracle*, Barcelona: Millà, 1987, p. 100, 101 i 139; Montserrat Bacardí, Pilar Godayol (dirs.), *Diccionari de la traducció catalana*, Vic: Eumo, 2011, p. 346).

reeditada cinc vegades;²⁷⁰ un *Diccionari català-castellà i castellà-català* (1969), obres literàries i biografies (Verdaguer, Guimerà, Fabra i Víctor Català), que li meresqueren la Creu de Sant Jordi el 1983.

Durant la guerra li ordenaren d'incorporar-se al front. El 1939 «[vaig] ser internat en un camp de concentració francès»,²⁷¹ d'on aviat l'alliberà un conegut d'origen occità. Instal·lat a París, va poder col·laborar amb la *Revista de Catalunya* com a «encarregat tipogràfic» i «corrector de proves», gràcies al conseller de Cultura de la Generalitat Antoni M. Sbert. Quan considerà de repatriar-se, la seva dona es va inquietar per un comentari de Sebastià Sánchez Juan, que, censor a la delegació de Prensa y Propaganda de Barcelona, «havia dit que jo estava a la llista negra, i que si tornava me'n passaria alguna»;²⁷² això no obstant el maig de 1940 travessà la frontera amb un passi del Consolat per poder cuidar la seva filla, que havia emmalaltit. La majoria d'amics, contrariats, auguraren que el detindrien i, de fet, en passar la frontera, el van fer anar a una *jefatura* de policia, des d'on se l'endugueren detingut cap al castell de Figueres per no haver-se presentat als controls en la data reglamentària. El traslladaren al camp de Miranda de Ebro i fou condemnat a un any de treballs forçats a Oyarzun, d'on pogué sortir als cinc mesos amb avals familiars.²⁷³

Participà en tertúlies clandestines i impartí conferències a l'Institut Francès malgrat les temudes represàlies.²⁷⁴ A través del doctor Leandre Cervera, que els anys trenta havia cofundat Acció Catalana Republicana i havia col·laborat amb la revista *La Medicina Catalana* impresa per la NAGSA,²⁷⁵ el gener de 1941 Miracle trobà feina de corrector de proves a l'editorial Salvat. L'any següent Cruzet, amb qui havien coincidit a la

---

²⁷⁰ Sebastià Borràs assevera que no se'n va exhaurir ni la primera edició i que probablement Jesús M. Piña en va donar l'ordre de reimpressió per fer una concessió a Josep Miracle, amb qui no congeniaven (consulta, 18-I-2019).

²⁷¹ Miracle, *Quatre coses del meu temps*, p. 268.

²⁷² Miracle, *Quatre coses del meu temps*, p. 271.

²⁷³ Miracle, *Quatre coses del meu temps*, p. 280.

²⁷⁴ Llord i Brull, *Josep Miracle*, p. 147-148.

²⁷⁵ Joan Torrent, Rafael Tasis. *Història de la premsa catalana*. Barcelona: Bruguera, 1966, vol. 2, p. 801.

Catalònia,²⁷⁶ li proposà de corregir les obres completes de Verdaguer mentre encara era a Salvat, ocupació a què renuncià per fer de director tècnic amb ell.²⁷⁷ En un etapa primerenca, en què Miracle desconeixia com podria evolucionar la relació amb Cruzet, el 1943 creà amb Jaume Rosquellas l'editorial Vela, on aprengué recursos dialèctics per a negociar amb les autoritats que li foren útils també a la Selecta, pel caràcter més aviat «tímid» del fundador, que l'inclinava a delegar les converses sobre els tràmits de la censura.²⁷⁸

Miracle va esdevenir la mà dreta de Cruzet, en nom del qual atenia els autors quan ell s'absentava. L'espai físic de la Selecta era al fons i a l'esquerra de la llibreria, i el del subdirector era, segons la definició de Josep Pla, «un despatx de forçat»,²⁷⁹ una definició que no s'allunyava gaire de les incomoditats descrites per Tomàs Garcés quan evocà l'ocupació de Miracle, que, com a coordinador del procés d'edició, feia un seguiment dels encàrrecs de tots els col·laboradors, corregia proves i feia valoracions d'originals per a Cruzet:

A l'esforç de Cruzet es lligà, durant vint anys, el de Miracle. En aquella mena de caixó inhòspit, gairebé asfixiant, que era el seu despatxet de la Llibreria Catalònia, entre minsos envans de vidre i fusta i sense cap finestra, Miracle, hores i hores, revisava textos, corregia proves, triava, en la pedrera dels originals disponibles, els que li semblaven de publicació més aconsellable. Acomplia, doncs, la seva feina, silenciosa i humil, mig de secretari, mig de director literari. No, a director literari no va arribar-hi mai, per bé que probablement en portà el títol. El director literari indiscutible fou, mentre va viure, el propi Cruzet. L'editor s'aconsellava de vegades en Miracle o en mi, en Riba o en Manent, i més sovint en Pla o en

²⁷⁶ AJS, entrevista en casset de Joan Samsó a Josep Miracle, 14-V-1985.

²⁷⁷ BC, Fons Manuel de Montoliu i de Togores, «Contractes editorials», c. 3/1, Ms. 4414, carta mecanoscrita de Josep Miracle a Manuel de Montoliu, Barcelona, 30-XI-1947.

²⁷⁸ Miracle, *Quatre coses del meu temps*, p. 342.

²⁷⁹ Citat per Albert Manent a «Tomàs Tebé i el temps de la "Selecta"», dins: *Solc de les hores. Retrats d'escriptors i de polítics*, Barcelona: Destino, 1988, p. 143.

Gaziel. Era ell, però, qui decidia sempre, no cal dir-ho, i qui orientava la col·lecció en la forma que, dintre del seu pla general ben establert, la situació del moment senyalava com a més favorable.²⁸⁰

Fig. 23. Al fons, Tomàs Garcés, Josep M. Cruzet i Martí de Riquer. En primer terme, J. V. Foix i Marià Manent. Davant seu, Josep M. Castellet, Josep Miracle, [?], [?], Joan Triadú. BC, Fons JMC – Selecta (c. 116).

Per molt que Cruzet solia estar neguitós,²⁸¹ i tenia canvis d'humor sobtats i violents que atemorien els treballadors,²⁸² el personal més pròxim, com Miracle, va manifestar-li sempre una fidelitat i un reconeixement incondicionals. Adaptar-se al seu caràcter no devia ser fàcil per a algú com Miracle, que era susceptible²⁸³ i «una mica esquerp (quan no se'l coneixia, feia una mica de por)»;²⁸⁴ no gensmenys, els unien uns valors professionals basats tant en el respecte pels autors com en el rigor procedimental. Cruzet el definí com «una bona persona, ple de zel i entusiasme pel llibre català, però al mateix temps de caràcter un xic estrambòtic i arrauxat».²⁸⁵ Home d'ofici, Miracle controlava les fases del

²⁸⁰ Garcés, «Josep Miracle, creador de cultura», p. 211.

²⁸¹ Manent, «Tomàs Tebé i el temps de la “Selecta”», p. 143.

²⁸² Entrevista a Sebastià Borràs, 14-V-2018.

²⁸³ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 37, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Tomàs Garcés, [Barcelona], 8-VIII-1958.

²⁸⁴ Entrevista a Josep M. Cadena, 10-IV-2018.

²⁸⁵ BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 9, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Agustí Calvet, Calella de la Costa, 16-VIII-1961. Reproduïda a Manuel Llanas (ed.), *Gaziel i Josep M. Cruzet (i*

procés editorial i, malgrat l'alt volum de feina que el presentava com «un paquet de nervis»,²⁸⁶ aconseguia de treballar amb cura i, alhora, vetllar pel compliment del calendari editorial. Autors com Carner, a qui Miracle sovint havia d'empaitar, li agràiren la paciència: «Amic Miracle, entre la vostra bondat, la vostra amistat, la vostra competència i el vostre nom taumatúrgic, sou a cada moment indispensable i insubstituïble.»²⁸⁷

La bona entesa entre Miracle i Cruzet permeté que la tensió arran de la biografia de Verdaguer publicada pel corrector el 1952 a Aymà, quan Aedos tenia en dansa una altra d'escrita per Sebastià Juan Arbó, no fracturés la seva relació. Com que el llibre de Miracle havia sortit entre un i dos mesos abans, Cruzet l'«increpà durament» per la coincidència comercial i ordenà que a la Catalònia es vengués preferentment el de Juan Arbó,²⁸⁸ que d'altra banda considerava de més erudició, bellesa i força que el d'Aymà.²⁸⁹ Tanmateix, malgrat la inquietud de l'editor, una polèmica encesa per Joan B. Solervicens —que, segons Josep Pla, buscava raons per aconseguir que Narcís de Carreras es desvinculés de la Selecta—,²⁹⁰ incentivà que totes dues edicions s'arribessin a exhaurir.²⁹¹ L'escàndol s'havia desfermat arran d'uns «escrits combatius» de mossèn Joan Bonet contra la negació de la vocació sacerdotal de Verdaguer que havia fet Juan Arbó i que inicialment s'atribuí a Miracle, que es va haver de justificar davant del bisbe Gregorio Modrego.²⁹² Comptes fets, aquelles primeres discrepàncies de Cruzet envers el seu editor no obstaren que mesos després la Selecta en promogués un sopar d'homenatge:

---

l'Editorial Selecta). *Correspondència (1951-1964)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013, p. 393.

²⁸⁶ BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 9, carta mecanoscrita d'Agustí Calvet a Josep M. Cruzet, Sant Feliu de Guíxols, 31-VII-1961. Reproduïda a Llanas (ed.), *Gaziel i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*, p. 384.

²⁸⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 32, carta manuscrita de Josep Carner a Josep Miracle, s.l., 12-IX-1957.

²⁸⁸ Llord i Brull, *Josep Miracle*, p. 161.

²⁸⁹ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 18-XI-1952. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 324-325.

²⁹⁰ ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, Palafrugell, 27-XI-1952. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 328.

²⁹¹ Llord i Brull, *Josep Miracle*, p. 161-162.

²⁹² Miracle, *Quatre coses del meu temps*, p. 326-328.

Els que signen, considerat l'interès de l'obra de l'escriptor Josep Miracle, en els seus diferents aspectes, així com la seva important contribució personal a la divulgació de la literatura catalana i sobretot de les seves figures més importants, es complauen a invitar-lo al sopar que a honor seu se celebrarà el vinent dia 16 de juny, a dos quarts de deu de la nit, al saló de festes de l'Hotel Orient.²⁹³

Si en algun moment la vinculació de Miracle amb la Selecta va trontollar abans de la mort de Cruzet va ser el 1961, tant és així que el corrector va buscar alternatives en el sector del llibre per poder abandonar l'editorial, on se sentia incòmode per qüestions ètiques: «Molt del meu temps s'escola en la preparació del moment que deixaré la meua actual ocupació professional i posar el punt final a l'incident que em violenta moralment en l'exercici del càrrec.»²⁹⁴ La causa de la dimissió prevista per Miracle podria haver tingut relació amb la seva filla, caixera de la Catalònia, d'on Piña la va acomiadar per haver comès una pràctica condemnable.²⁹⁵ Segons Sebastià Borràs, Miracle devia patir-ho doblement, pel gest reprobable de Maria Rosa i pel vincle de lleialtat que ell mantenia amb la casa.²⁹⁶ Havia emparaulat col·laboracions amb una revista d'arquitectura i amb Aymà, emperò és plausible que Cruzet, coneixedor del paper nuclear de Miracle en

---

²⁹³ ARP, invitació «Sopar d'homenatge a Josep Miracle», Barcelona, 3-VI-1953. S'hi adheriren Clementina Arderiu, Jaume Aymà Ayala, Jaume Aymà Mayol, Francesc Baldelló, Josep Maria de Casacuberta, Víctor Català, Leandre Cervera, Guillem Colom, Josep M. Cruzet, Joan Escofet, Tomàs Garcés, Rafael Gay de Montellà, Miquel Llor, Isidre Magriñà, Marià Manent, Andreu Massanés, Roser Matheu, Joan Oller Rabassa, Carles Riba, Llorenç Riber, Pere Ribot, Salvador Rovira, Jordi Rubió, Josep M. de Sagarra, Elisard Sala, Octavi Saltor, Santiago Salvat, Maurici Serrahima, Carles Soldevila, Ferran Soldevila, Rafael Tasis Marca, Emili Vendrell, Antoni Vilanova, l'Agrupació Cultural Folklòrica de Barcelona, l'Esbart Verdager, l'Obra del Ballet Popular, l'Orfeó de Sants, el Consell General de la Unió Excursionista de Catalunya i la delegació de Sants de la Unió Excursionista de Catalunya. Els tiquets del sopar, de 100 ptes., es poden adquirir a la Casa del Llibre, la Sala Rovira (Rambla de Catalunya, 62), l'Orfeó de Sants (c/ Sants, 73) i l'Hotel Orient (Rambla dels Caputxins, 20).

²⁹⁴ AHCJC, Fons Miquel Batllori, «Correspondència general», 2003/3-30, carta manuscrita de Josep Miracle a Miquel Batllori, s.l., 13-II-1961.

²⁹⁵ La filla de Josep Miracle devia ser acomiadada durant la campanya de Nadal de 1960, per tal com el desembre de 1960 desaparegué el seu nom dels fulls de nòmina (ANC, Fons Llibreria Catalònia, ANC1-1039-T-36, original manuscrit, full de nòmnes, 1960).

²⁹⁶ Entrevista a Sebastià Borràs, 22-I-2018.

l'editorial, el retingués, perquè no en va plegar fins dos anys després de la seva mort per discrepàncies amb Maria Borràs i Piña.²⁹⁷

Miracle, que vivia en cos i ànima per l'editorial, no donava a l'abast. Com a editor de taula, als anys cinquanta també s'incorporà a la Selecta Manuel Borràs Tey (Barcelona, 1930-1993), un dels fills de Manuel Borràs de Quadras, que havia deixat inacabats els estudis de dret que havia començat. Primer va estar-se amb l'oncle, amb qui no es van entendre pel temperament fort de tots dos, i a continuació amb Maria Borràs a Aedos, amb qui tampoc no acabà de congeniar. Amb vocació d'editor, Borràs Tey va obrir una filial de l'editorial De Vecchi a Barcelona, on fitxà el seu germà petit Sebastià, fillol de Cruzet.²⁹⁸ Va tenir prou èxit amb la venda directa per a arribar a projectar delegacions a Llatinoamèrica; tanmateix les desavinences amb el fundador De Vecchi, que devia ser tot un caràcter, posaren fi a l'aventura. Als anys vuitanta s'instal·là per compte propi amb el segell Borràs Edicions, domiciliat al carrer de Diputació, 296, entresol, en un pis de la família, on continuà publicant llibre pràctic, amb un parell d'excepcions dignes d'esment: *¿Has vist, algun cop, Jordi Bonet, Ca N'Amat a l'ombra?* (1976) i *Tomeu Pons* (1978), ambdues de Blai Bonet, amb qui van lligar una amistat estreta.²⁹⁹

---

²⁹⁷ Manent, «Tomàs Tebé i el temps de la "Selecta"», p. 144. Miracle, *Quatre coses del meu temps*, p. 364.

²⁹⁸ Fundada el 1952 per Giovanni De Vecchi, es va especialitzar en llibres d'història, manuals pràctics i guies. El 2010 Edhasa en va comprar el fons a Albin Michel, que cinc anys abans l'havia integrat al seu grup (veg. Marc Menchén, «Edhasa compra el negoci de De Vecchi en España», *Expansión*, 9-X-2010, <http://www.expansion.com/2010/10/09/catalunya/1286592647.html>).

²⁹⁹ Entrevistes a Sebastià Borràs, 26-XI-2018 i 18-II-2018.

Fig. 24. Premis de Santa Llúcia, 1951. D'esquerra a dreta: Manuel Borràs Tey mirant a la càmera, [?], Manuel Borràs de Quadras, Marta Borràs Tey, Sr. Badosa, [?]. ASB.

Qui va tenir més bona sintonia amb el director de la Selecta i va poder alleugerir la càrrega de treball de Miracle va ser Tomàs Tebé Vilasaló (Barcelona, 1928-1977),³⁰⁰ un dependent de la cèlebre camiseria Vehils i Vidal de la plaça d'Universitat que el 1955 es presentà per carta a Cruzet, al qual impactaren les pulsions literàries del jove.³⁰¹ En l'adolescència Tebé havia patit una peritonitis molt greu que l'havia obligat a fer una estada de repòs en una casa de Prats de Lluçanès, on va passar les hores llegint els clàssics catalans moderns. Lector voraç, amb els diners que el pare li donava per a l'esmorzar anava al mercat de Sant Antoni per comprar-se novel·les, sobretot de Folch i Torres; quedà desolat, quan el pare, sever i dogmàtic, se'n va assabentar i li'n va estripar un exemplar. A Tebé li quedà clavada aquella anècdota de per vida, com el fet que el pare, cap de vendes dels magatzems Can Jorba, l'hagués orientat cap als estudis de comerç i li hagués impedit de cursar estudis universitaris sobre literatura per la impossibilitat de procurar als dotze fills exactament les mateixes oportunitats.³⁰²

Tebé havia quedat tan seduït per les novel·les de joventut que a vint anys tenia la

³⁰⁰ Ministeri de Justícia, RMB, secció 3a, tom 295, fol. 485.

³⁰¹ Manent, «Tomàs Tebé i el temps de la "Selecta"», p. 141-148.

³⁰² Entrevista a Lina Soriano (vídua de Tomàs Tebé), 27-XII-2017.

il·lusió de convertir-se en «un gran escriptor».³⁰³ Les sortides amb l'associació Joventuts Musicals, on va conèixer la seva esposa, i sobretot la jornada a l'editorial, que va acabar absorbint-lo, no li deixaren gaires estones de lleure per a escriure obra de creació. Ben mirat, amb els companys de la Selecta i els escriptors amb qui es feia, no en parlava, dels seus escrits, que probablement considerava provatures de joventut per polir. Tanmateix, Albert Manent revelà que es va veure amb cor de presentar-se al Premi Prudenci Bertrana: «Discret, prudent, segons com tímid, tenia per la literatura un gran delit i algun d'aquests originals va arribar a concursar al premi Prudenci Bertrana.»³⁰⁴ De retop, la seva incapacitat per a consagrar-se a l'escriptura amb la regularitat que exigia redoblava la consideració per autors com Víctor Català, a qui feia arribar notes crítiques il·lustratives de la seva lectura particular:

Aprofito aquesta ocasió, que he tingut la sort de poder-me dirigir a vostè, per a expressar-li la meva més entusiasta admiració per la seva prodigiosa obra de narradora i novel·lista, i dir-li que la lectura de les seves obres, és de les que més m'ha impressionat per la seva extraordinària força i vigor, per la bellesa del llenguatge i per l'emoció ruda i vivíssima que m'han produït, fent-me sentir orgullós del nostre idioma, que pel sol fet de tenir conreadors tan il·lustres i excepcionals com vostè, prenen per això sol una categoria veritablement europea.³⁰⁵

L'interès per compartir les seves crítiques amb els autors l'agullonava des que havia arribat a l'edat adulta. Uns mesos abans de treballar a la Selecta, a vint-i-cinc anys, Tebé quedà corprès pels llibres en català de Sebastià Juan Arbó, a qui n'envià algunes

³⁰³ ACVOC/AHT, Fons Agustí Bartra, «Correspondència», 48/1, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Agustí Bartra, Barcelona, 25-I-1958.

³⁰⁴ Manent, «Tomàs Tebé i el temps de la "Selecta"», p. 146.

³⁰⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 28, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Caterina Albert i Paradís, [Barcelona], 12-VII-1961. Reproduïda a Català, *Epistolari de Víctor Català*, vol. 2, p. 54.

impressions, posem per cas de *Tino Costa*, per a ell «la millor novel·la de tota la literatura catalana i una de les més grans de la literatura europea del segle XX». ³⁰⁶ Era una etapa en què li preocupava la minorització de la literatura autòctona, fins a l'extrem que no sols confessà a l'escriptor ebrenc la seva indignació per les reedicions de novel·les en castellà de menor qualitat que la seva obra (verbigràcia: *Mariona Rebull*), sinó que, com «el seu més gran admirador», es declarà decebut per l'opció de Juan Arbó per «la llengua que ens ha valgut ésser imposada a la força, brutalment» i el comminà a escriure en català com a «deure moral» per nodrir la literatura autòctona, en què mancaven escriptors de categoria. ³⁰⁷

Fig. 25. Casa del Llibre. Començant per l'esquerra, Baltasar Porcel, Maria Borràs de Quadras i, assegut a la dreta, Tomàs Tebé. BC, Fons JMC – Selecta (c. 118).

³⁰⁶ AMSCR, Fons Sebastià Juan Arbó, «Correspondència professional rebuda, Editorial Selecta, Tomàs Tebé, 1954-1974», carta manuscrita de Tomàs Tebé a Sebastià Juan Arbó, Barcelona, 21-III-1954.

³⁰⁷ *Ibidem*.

El seu compromís era irreductiblement ferm tant amb la cultura com amb el restabliment democràtic. Com a secretari de l'Orfeó Català treballà «amb eficàcia i silenci»³⁰⁸ i s'oferí a col·laborar esporàdicament en accions antifranyquistes. A vint-i-nou anys se solidaritzà amb Ferran Canyameres per la «revoltant notícia», en paraules seves,³⁰⁹ que suposà la condemna de sis anys de presó i, obertament emocionat, l'endemà del consell de guerra que condemnà l'escriptor,³¹⁰ li suggerí d'amagar-se de manera indefinida al seu pis del carrer d'Aribau,³¹¹ on havien restat ell i els seus onze germans un cop el pare n'havia marxat per casar-se en segones núpcies.³¹² Aquella època Albert Manent, amb qui es portaven dos anys, li havia encomanat feines clandestines com escriure adreces en sobres o llençar-ne a les bústies seguint un itinerari concret, que va executar amb prudència.³¹³ Mai no es resignà a acceptar la colonització orquestrada pel règim. Li inquietava l'efecte lingüístic de la immigració, la castellanització del jovent i l'apatia de la ciutadania, i només contemplava com a solució escometre la mala bèstia que havia convertit Catalunya en un país bilingüe:

Certament has alertat la meva curiositat amb l'esdeveniment que anuncies per la tardor vinent de cara a la nostra supervivència. Ja saps que sóc pessimisme [*sic*] per naturalesa, i perquè crec que la realitat —invasió massiva de xarnegs, descatalanització de la joventut general, indiferència deplorable de tothom— és massa descoratjadora per poder ser optimisme. Per això m'alegra qualsevol notícia que pugui fer albirar alguna perspectiva grata en aquest aspecte.

³⁰⁸ Manent, «Tomàs Tebé i el temps de la “Selecta”», p. 147.

³⁰⁹ ACVOC/AHT, Fons Ferran Canyameres i Casamada, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Ferran Canyameres, Barcelona, 16-VIII-1957.

³¹⁰ Ferran Canyameres. *Diari íntim*. Barcelona: Pòrtic, 1972, p. 574.

³¹¹ Canyameres respon agraït pel seu gest, que considera excepcional, i l'informa que en poques setmanes sortirà en llibertat condicional (ACVOC/AHT, Fons Ferran Canyameres i Casamada, carta mecanoscrita de Ferran Canyameres a Tomàs Tebé, Barcelona, Presó Cel·lular, 24-II-1958).

³¹² Entrevista a Lina Soriano (vídua de Tomàs Tebé), 16-IV-2018.

³¹³ Manent, «Tomàs Tebé i el temps de la “Selecta”», p. 146.

Tanmateix l'ideal fóra l'esclafada del cap i potes de l'escurçó que ha embrutit la península i possiblement aconseguit convertir la nostra pàtria en un país bilingüe i habitat per un 51% —almenys— de forasters. Faig vots —com diu en Cruzet— perquè com a celebració del gloriós XXV aniversari del Movimiento, algun foll lúcíd es decideixi a fer-ho en benefici de tots.³¹⁴

Cruzet es comunicava amb ell per una finestreta, que s'obria a un espai allargat amb més companys, i més enllà hi havia el despatx de Miracle.³¹⁵ Com a secretari editorial, Tebé contactava amb els escriptors per informar-los de qüestions relacionades amb les proves d'impremta o la promoció, alhora que protegia l'editor vetllant que els autors no s'irritessin pel seu silenci o les seves negatives. Tebé manifestava obertament a Cruzet la seva valoració dels originals i apostava per les joves promeses, tot i que ell, de vegades influït per Miracle, que tenia una concepció literària més convencional, preferia evitar-ne els riscos comercials. En l'ambient de la Selecta, entre llibres, autors i tertúlies setmanals, Tebé va viure amb plenitud i, de tan ben considerat que estava per Cruzet i Maria Borràs, va assumir-ne la direcció literària arran de la dimissió de Miracle el 1964.³¹⁶ Devia comptar a favor seu el tracte familiar i càlid que dispensava als autors, amb qui sempre compartia una lectura bonhomiosa de l'ambient, fins i tot de les petites tensions laborals:

Aquí a la Selecta ens ho passem divinament com sempre, amb histerismes de les noies, bronques del Sr. Piña, càrrecs del Sr. Cruzet, follies d'en Vernis i malhumors del Sr. Miracle, i «gamberrades» dels nois. Un retaule fresquíssim, com veus. (Exageracions i hipèrboles a part).³¹⁷

---

³¹⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 41, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Albert Manent, [Barcelona], 7-VIII-1961.

³¹⁵ Manent, «Tomàs Tebé i el temps de la “Selecta”», p. 143.

³¹⁶ Entrevista a Lina Soriano (vídua de Tomàs Tebé), 27-XII-2017.

³¹⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 41, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Albert Manent,

A l'entorn d'un nucli editorial eminentment masculí, Cruzet comptà amb els integrants de la Secció d'Administració. Rafael Zendrera Pijoan (Barcelona, 1928-1997) havia assistit Cruzet abans de la contractació de Tebé, en especial en el contacte amb els col·laboradors. Era una persona despolititzada per la por que la dictadura franquista, antidemocràtica i anticatalana, havia inoculat en les classes

Fig. 26. Rafael Zendrera (1972). AFZP.

populars.³¹⁸ El seu pare, Enric Zendrera, que era cosí del fundador de Joventut, morí jove, i va ser l'avi matern, l'impressor Joan Pijoan Claramunt, qui el va introduir a l'ofici de les arts gràfiques. Tenaç i treballador, adquirí prou responsabilitat a la Selecta per a tenir el suport administratiu d'una secretària, Josefa Ferrandis, i devia fer-se la il·lusió de ser promocionat, perquè, en rebre una oferta laboral més prometedora, en plegà a contra cor. Pilar Umbon assegura que passats els anys Cruzet es penedí de no haver-la-hi igualat.³¹⁹ A la Herder va fer d'editor de taula i de traductor del francès i l'alemany fins que s'hi produí un canvi de direcció. A la segona meitat dels anys seixanta va estar-se a una empresa d'arts gràfiques fundada per un cosí de la seva mare, Prograf, abans d'incorporar-se a Hymosa, on es jubilà com a editor de llibres de viatge poc després que la família es vengués el negoci al grup suís Edipresse.³²⁰

Per cercar reforços en l'àrea administrativa, Cruzet havia recorregut a coneguts tant de l'entorn personal com professional, com Joan Triadú, a qui havia demanat referències

---

[Barcelona], 7-VIII-1961.

³¹⁸ Sobre les percepcions i les actituds que les classes populars tenien en relació amb el franquisme, veg. Borja de Riquer i Permanyer, «Rebuig, passivitat i suport. Actituds polítiques catalanes davant el primer franquisme (1939-1950)», dins: Autors diversos. *Franquisme. Sobre resistència i consens a Catalunya (1938-1950)*, Barcelona: Crítica, 1990, p. 179-193.

³¹⁹ Entrevista a Pilar Umbon, 29-XI-2018.

³²⁰ Entrevistes a Marta Zendrera (filla de Rafael Zendrera), 18-XII-2018 i 2-IX-2019.

de deixebles «eixerides» que sabessin escriure en català.³²¹ En el cas de Josefa Ferrandis Rovira (Barcelona, 1925-2014), va ser el caputxí i artista Josep M. de Vera (nom religiós d'Alfons Ramon i Uribe),³²² amic de les famílies Ferrandis i Borràs, qui l'ajudà a entrar a quinze anys a Aedos, on la conegué Cruzet, que la contractà per a les liquidacions dels drets d'autor de la Selecta. Renuncià a la feina cap el 1962, havent estat mare, per ocupar-se de la família.³²³ Mentre Ferrandis era a la Selecta coincidí atzarosament amb Pilar

Fig. 27. Pilar Umbon.
APU.

Umbon Fortuny (Barcelona, 1934), que aleshores ja era parella del seu germà i que havia tingut notícia de l'oferta laboral per un anunci publicat el 1956. Amb estudis de peritatge mercantil i experiència laboral en l'àmbit de les assegurances, Umbon feu de secretària de Cruzet i, com la resta de l'equip de la Selecta, i malgrat la «malaltissa tímidesa» de l'editor, que l'allunyava del personal,³²⁴ i els seus cops de geni, la secretària sempre professà lleialtat incondicional a Cruzet i la seva empresa, d'on plegà el 1999.³²⁵

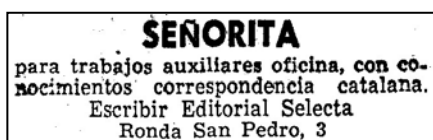

Fig. 28. Anunci d'oferta laboral de l'Editorial Selecta (*La Vanguardia*, 14-I-1962).

Per al tram comercial, l'editor havia comptat amb la tia d'una neboda de Maria Borràs, Maria Sandiumenge Puig (Barcelona, 1889-1984).³²⁶ D'origens benestants,³²⁷ als anys trenta s'havia adherit al Lyceum Club i havia estudiat a l'Institut de Cultural

³²¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 54, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Triadú, Barcelona, 6-VII-1954.

³²² *Josep M.ª de Vera (Alfons Ramon i Uribe)*. Barcelona: s.ed., 1992. Biblioteca Hispano Caputxina, sig. 25-7-10.

³²³ Entrevista a Pilar Umbon, 29-XI-2018.

³²⁴ La definició és de Jesús M. Piña, que la compartí amb Jesús Vernis (AOV, Jesús Vernis, *Notes disperses*, original manuscrit (febrer 2006), p. 23).

³²⁵ Veg. nota 323.

³²⁶ Ministeri de Justícia, RCB, secció 3a, tom 514, fol. 595.

³²⁷ Entrevista a Sebastià Borràs, 26-XI-2018.

i Biblioteca Popular de la Dona. Vicesecretària del Consell Directiu i secretària de la secció d'organització i propaganda de l'institut dirigit per Francesca Bonnemaison,³²⁸ vindicà, des d'aquest entorn conservador, els «ensenyaments que li procurin [a la dona] els gaudis a què aspira tota ànima selecta i tota intel·ligència mitjanament cultivada».³²⁹ Va publicar traduccions a *La Veu de Catalunya* de Verlaine i Maria Luisa Fiumi, *Corte, prueba y armada* d'Elisa Jaro (Gustau Gili, 1935), versionà una de les *Històries de Shakespeare*, de Charles i Mary Ann Lamb —avui encara inèdita—³³⁰ i rebé l'aplaudiment dels lectors i de part de la crítica per *Les aventures d'en Pinotxo* (Joventut, 1934), de C. Collodi.³³¹ S'estava algunes hores a la Selecta —on feia tasques administratives de la direcció i comercial—, de resultes que el seu germà Magí, pintor, poeta, traductor i fundador de la Llibreria Italiana, malbaratés la fortuna familiar menant una vida bohèmia.³³² La seva neboda, Victòria Sandiumenge, havia fet liquidacions de drets d'autor en el tombant dels anys cinquanta i seixanta.³³³

A la primera meitat dels cinquanta Cruzet recuperà un comercial d'abans de la guerra,³³⁴ Enric Casas Font, que mantingué el contacte amb els llibreters fins que, pocs anys després, es dedicà a la Llibreria Occident.³³⁵ A partir del 1956 la Secció Comercial va ser conduïda per Jesús Vernis Puig (Barcelona, 1913 – l'Hospitalet de Llobregat, 2012),

³²⁸ Rossend Llates, *Francesca Bonnemaison de Verdaguer i la seva obra*, amb la col·laboració de M. Cinta Balagué i Domènech, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1972, p. 91, i Dolors Marin Silvestre, *Francesca Bonnemaison. Educadora de ciutadanes*, Barcelona: Diputació de Barcelona, 2004, p. 243.

³²⁹ AHCB, Fons Institut de Cultura Popular de la Dona, top. 6C-48/8, parlament de Maria Sandiumenge en la inauguració de curs del Centre Avenç d'Esplugues de Llobregat el 16-XI-1933 (original mecanoscrit, p. II).

³³⁰ Bacardí, Godayol (dirs.), *Diccionari de la traducció catalana*, p. 500; Neus Real Mercadal, *Dona i literatura en els anys trenta. La narrativa de les escriptores catalanes fins a la guerra civil*, tesi doctoral, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2003, p. 124 i 1339; *Butlletí de l'Arxiu Nacional de Catalunya*, núm. 19, març 2008, p. 19.

³³¹ Mònica Baró Llambias. *Les edicions infantils i juvenils de l'Editorial Joventut (1923-1969)*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2005, p. 365-374. <http://hdl.handle.net/2445/35852>.

³³² Entrevista a Sebastià Borràs, 26-XI-2018.

³³³ Entrevista a Sebastià Borràs, 24-III-2019. Llanas (ed.), *Gaziel i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*, p. 217, 283, 331-332, 337 i 378.

³³⁴ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 2-VII-1952. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 267-268.

³³⁵ Sebastià Borràs conjecturà que el pas de la Selecta cap a Occident es podria haver produït per diferències entre Casas Font i Piña (entrevista a Sebastià Borràs, 26-XI-2018).

que treballava entre la Selecta i la Catalònia.³³⁶ Orfe de pare a sis anys, hagué d'abandonar els estudis de peritatge mercantil, en què havia obtingut bones qualificacions, i es guanyà la vida en el món del comerç. Exempt del servei militar per ser «excedent de cupo», en produir-se l'alçament militar s'exilià a França i, en tornar, va ser reclòs en un camp de concentració de Santander. Entrà a la Catalònia per fer d'administratiu i amb els anys arribà a assumir la direcció de la distribuïdora. Així com Vernis i Tebé s'avingueren tot d'una per la seva inclinació per l'humor, la lectura i la música, el tarannà del primer distava del de Piña, de qui això no obstant reconegué el mestratge.³³⁷ S'esbargia relatant anècdotes o acudits a què s'afegia, si corria per l'editorial, Bartomeu Bardagí.³³⁸ Arran de la mort prematura de Tebé per una cirrosi hepàtica, Vernis compaginà, fins que es jubilà, les tasques d'edició amb el càrrec de cap de distribució de la Catalònia.³³⁹ En unes notes biogràfiques lamentà que el secretari de Cruzet hagués patit més que ningú la seva susceptibilitat:

El senyor Josep M. Cruzet Sanfeliu era un home especial. El senyor Piña em va advertir de manera molt seriosa que no el contradigués mai: «és un home molt nerviós i sensible», digué. En efecte, ho era i prou que en patírem tots els que hi estàvem a prop, especialment el malaguanyat amic Tomàs Tebé, el seu secretari i, a vegades, esclau.³⁴⁰

---

³³⁶ AOV, Jesús Vernis, *Notes disperses*, original manuscrit (febrer 2006), p. 1.

³³⁷ Entrevista a Oriol Vernis (fill de Jesús Vernis), 29-XII-2018.

³³⁸ Manent, «Tomàs Tebé i el temps de la "Selecta"», p. 145.

³³⁹ AOV, Jesús Vernis, *Notes disperses*, original manuscrit (febrer 2006), p. 2-3. Jesús Vernis apareix per primera vegada al full de nòmnes de la Catalònia l'abril de 1963 amb el mateix salari que el de la secretària de Jesús M. Piña, Núria Patau, 3.000 ptes. (ANC, Fons Llibreria Catalònia, ANC1-1039-T-36, original manuscrit, full de nòmnes, 1963). Pilar Umbon precisa que mai no va ser designat director literari i que compaginava les tasques d'edició amb les obligacions comercials (entrevista a Pilar Umbon, 19-VIII-2019).

³⁴⁰ AOV, Jesús Vernis, *Notes disperses*, original manuscrit (febrer 2006), p. 1-2.

Fig. 29. Jesús Vernis, a l'esquerra, amb ulleres (1968). AOV.

Si de la desena de treballadors de la Selecta alguns provenien de l'entorn dels Borràs era per les garanties que cercava un director com Cruzet sobre el tarannà del personal, preferiblement obediènt i servicial. A l'editorial convisqueren uns quants anys els coetanis a l'editor, com Piña, Miracle i Sandiumenge, amb una generació més jove integrada per Tebé, Ferrandis i Umbon. L'estabilitat laboral afavoria la comunicació interpersonal, la cohesió del grup i el nivell de productivitat. A despit de la simpatia col·lectiva pel catalanisme conservador, l'equip aglutinava des dels que havien defensat la cultura catalana a l'exili o la clandestinitat fins als que vivien paralitzats per les amenaces del règim. La majoria provenien de classe treballadora, radicada a la capital catalana, i havien fet estudis de peritatge mercantil. Per l'ambició de l'editor, a la Selecta van tenir l'oportunitat de conèixer l'ofici del llibre. Els idiomes que havien après contribuïen a la professionalització de l'editorial tant en matèria de contractació de títols a l'estranger, com en l'edició i la comercialització, mentre que el perfil intel·lectual d'alguns d'ells, autors d'obres amb bona acceptació, ennoblí el caràcter cultural de l'empresa. De portes enfora, Cruzet sempre reconegué l'«esperit entusiasta de cooperació per part dels meus

col·laboradors permanents, que han donat un rendiment molt superior a l'habitual»,³⁴¹ consideració que li va valdre el respecte i la fidelitat de tot el personal.

Per a Antonie Prost, les emocions, els sentiments i les accions expressades pels integrants d'un grup responen als seus interessos i tenen una explicació històrica.³⁴² Els testimonis conservats de la Selecta permeten una aproximació a un camp científic tan relliscós com el de la història de les emocions, amb unes limitacions reconegudes pels mateixos teòrics (ateses l'obscuritat i la imprecisió de l'objecte d'estudi que la regeix), de manera que no existeix un consens sobre si se circumscriu a les emocions, els afectes o les sensibilitats.³⁴³ Si un enfocament com aquest enclou cap interès en el món editorial és per dilucidar en quina mesura les reaccions i les actituds personals són una derivació de la dinàmica laboral, sovint tan estressant, i d'un context històric amb una alta precarietat, atès que, com assevera Monique Sheer, «[...] thought and emotion are embodied and understandable only in their social context».³⁴⁴ La història de les emocions dels treballadors de la Selecta —insistim-hi: treballadors, homes que ocupaven funcions de responsabilitat que han estat més documentades que les tasques de les dones, de condició laboral més baixa— defineix les seves relacions de poder i humanitza l'engranatge empresarial. Així com el temperament volcànic de Cruzet i la fiscalització de Piña, posem per cas, reforçaven la jerarquia, el tacte d'un secretari editorial com Tebé assuavia la relació del director amb els autors de qui vivia més distanciat.

³⁴¹ BC, Fons JMC – Selecta, c. 9, «Memòria i balanç corresponent al primer exercici 1947», original mecanoscrit, 31-XII-1947, p. 2.

³⁴² Antoine Prost. «Sociale et culturelle, indissociablement». Dins: Jean-Pierre Rioux, Jean-François Sirinelli. *Pour une histoire culturelle*. París: Seuil, 1997, p. 135, 143 i 144.

³⁴³ Juan Manuel Zaragoza Bernal, «Historia de las emociones: una corriente historiográfica en expansión», *Asclepio*, núm. 65 (1) (2013): e012, DOI: <http://dx.doi.org/10.3989/asclepio.2013.12>. El filòsof Robert C. Solomon s'aproximà a una teoria de les emocions des de la psicologia popular en el seu darrer llibre, *True to Our Feelings: What Our Emotions Are Really Telling Us* (2007). Peter Burke remarcà la necessitat de definir l'objecte d'estudi, el grup social, el mètode i les fonts a «Is There a Cultural History of the Emotions?», dins: Penelope Gouk, Helen Hills (eds.), *Representing Emotions. New Connections in the Histories of Art, Music and Medicine*, Nova York: Routledge, 2005, p. 35-47.

³⁴⁴ Monique Sheer. «Are Emotions a Kind of Practice (and is That What Makes Them Have a History)? A Bourdieuan Approach to Understanding Emotion». *History and Theory*, núm. 51 (maig 2012), p. 193-220.

Més enllà de l'equip de la Selecta-Catalònia, s'expandien tres cercles concèntrics integrats per còmplices del nucli empresarial: els professionals externs, els mitjancers i els mecenes. Mentre que el grup reduït dels col·laboradors externs pivotava a l'entorn de Miracle i els patrocinadors es relacionaven amb Cruzet, en el grup dels avaladors davant de les autoritats franquistes, tan decisiu en un règim corromput, hi havia un primer subgrup que, per les seves filiacions polítiques, més aviat rebia sol·licituds de mediació de part de l'editor, i un segon subgrup format per autors, que rebia tant instruccions de Cruzet com de Miracle. A diferència del col·lectiu d'autors, heterogeni dins de la uniformitat ideològica i estètica imposada per les circumstàncies, els patrocinadors que van impulsar les edicions de la Selecta compartien uns antecedents familiars acomodats, de classe burgesa, i una ocupació laboral reeixida com a industrials. Com López Llausàs i Cruzet, alguns d'ells s'havien exiliat el 1936 arran de la persecució viscuda per eclesiàstics, polítics de dretes i homes de negocis, i havien donat suport als insurrectes amb l'esperança que restablirien l'ordre i defensarien els seus interessos de classe, la religió i uns principis polítics.

Miracle va contactar amb professionals que, per volum de feina, bé haurien pogut formar part de l'equip intern en un context més prometedor, com és el cas de Francesc Almuni Gol (Barcelona, 1903-1993),³⁴⁵ amb qui s'havien conegut en una escola de dibuix de Sants i havien col·laborat plegats a l'editorial Vela.³⁴⁶ L'artista havia estudiat a Llotja i, als anys vint, havia rebut dues beques de l'Ajuntament de Barcelona

Fig. 30. Autoretrat de Francesc Almuni (*Mirador*, 20-VIII-1936).

³⁴⁵ Ministeri de Justícia, RCB, secció 3a, tom 763, fol. 380.

³⁴⁶ Miracle, *Quatre coses del meu temps*, p. 147 i 304. Josep Miracle ressenyà la figura de Francesc Almuni com a pintor a *Mirador* (any VIII, núm. 388, 20-VIII-1936, p. 7).

per fer viatges d'estudis.³⁴⁷ Trobà una sortida laboral en el dibuix publicitari i la il·lustració. Comparat al seu moment amb Joan Junceda, se'l recorda pels retrats a una tinta dels frontispicis de la Biblioteca Perenne i la Biblioteca Excelsa, i per les sobrecobertes en color de la Biblioteca Selecta, d'un registre més aviat clàssic potser per voluntat dels editors. El 1961 modernitzà l'estil amb les cobertes dels premis de la Nit de Santa Llúcia. Si a la sobrecoberta de *L'últim replà*, de Josep M. Espinàs (Premi Sant Jordi), dibuixà un local amb músics de jazz i tres espectadors en una barra, a la de *La Xera*, d'Estanislau Torres (Premi Víctor Català), feu aparèixer una dona somrient que se subjectava el barret d'ales mentre descansava damunt d'una barca i mostrava unes cames estilitzades.

Fig. 31. Bartomeu Bardagí.

Cruzet delegà en Miracle tant els encàrrecs d'il·lustració com la correcció externa, per a la qual va comptar amb un col·laborador del taller de López Llausàs. Bartomeu Bardagí Moras (Barcelona, 1915-2003) és, juntament amb Eduard Artells i Osvald Cardona, un dels correctors més cèlebres de la història editorial, sobretot per la seva traducció dels articles de Josep Pla a la revista *Destino* i per la traducció, la transcripció i la correcció de la seva obra completa,³⁴⁸ fins al punt que en el sector editorial corria la llegenda que, en realitat, l'estil de Pla era el de Bardagí.³⁴⁹ Havia assistit a classes nocturnes amb Pompeu Fabra i seguí les tesis de Joan Coromines. Ell mateix es considerava un corrector que cantava o, segons l'època, un cantant líric que corregia. Estudià alemany per fer de tenor i compartí escenari amb Montserrat Caballé el dia del seu debut i amb l'actriu Ingrid Bergman en l'oratori *Joana*

³⁴⁷ J.[osep] F.[rancesc] Ráfols (dir.). *Diccionario de artistas de Cataluña, Valencia y Baleares*. Barcelona: Edicions Catalanes / Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca, 1980, vol. 1, p. 24.

³⁴⁸ Albert Jané. «En la mort de Bartomeu Bardagí». *Llengua Nacional*, núm. 45, IV trimestre 2003, p. 39.

³⁴⁹ Oriol Izquierdo. «Desde la trastienda». *La Vanguardia*, núm. 43798 (6-X-2003), p. 38.

d'Arc a la foguera, d'Arthur Honegger, que presentà una posada en escena efectista a càrrec de Roberto Rossellini.³⁵⁰

Albert Manent, que el conegué de prop, en retratà l'agudesia, la bonhomia i el domini d'un català genuí, popular:

És un home vivaç, intel·ligent i vitalista. Irònic de bona llei, serva les típiques virtuts del català d'un barri nostrat de Barcelona: fonètica i lèxic genuïns, amb la saba de les frases fetes i dels refranys. Esmalta la conversa amb reflexions agudes i mai pedants. Tot ell té el caient de la saviesa popular. [...] Fa un metre seixanta d'alçada. Però el cos és ple i traspua salut i fortalesa. El mateix Bardagí es riu amb bonhomia del fet que sigui curt de talla i, parlant d'una ensopegada, diu allò que féu riure tant el seu amic Artells: «Vaig caure tan curt com sóc.»³⁵¹

Havia treballat a l'Extensió d'Ensenyament Tècnic de la Generalitat —on, sota la direcció d'Emili Vallès, i amb l'ajut d'Eduard Artells i Maria de l'Assumpció Pascual, ell, Joan Sales i Jaume Aymà, entre d'altres, formaren per correspondència funcionaris i professors— i a l'Oficina de Correcció d'Estil, capitanejada per C. A. Jordana.³⁵² Un anunci de la Llibreria Catalònia l'animà a fer-hi de meritori el 1930 i *Miracle*, que va introduir-lo en la correcció, es convertí en el seu mestre,³⁵³ amb qui corregiren les proves de la segona edició del *Diccionari Fabra*.³⁵⁴ Arran de la guerra, el mobilitzaren al front i fou capturat, tot i que aconseguí evadir-se de la presó.³⁵⁵ Entre els anys quaranta i vuitanta

³⁵⁰ Bartomeu Bardagí. *Humor amb lletra i música*. Barcelona: La Campana, 1991, p. 44-46 i 74-76.

³⁵¹ Albert Manent. «Bartomeu Bardagí, tenor i corrector mític». Dins: *Semblances contra l'oblit*. Barcelona: Destino, 1990, p. 27.

³⁵² Bardagí, *Humor amb lletra i música*, p. 7, 16 i 20.

³⁵³ Lluís Bonada. «Bartomeu Bardagí: La consciència lingüística de Pla era formidable». *El Temps*, any VIII, núm. 360 (13-V-1991), p. 68.

³⁵⁴ R.[amon] Aramon i Serra. «Advertiment. Dins: Pompeu Fabra. *Diccionari general de la llengua catalana*. 2a edició. Barcelona: A. López Llausàs, 1954, p. xx.

³⁵⁵ Manent, «Bartomeu Bardagí, tenor i corrector mític», p. 32.

compaginà les actuacions com a tenor amb algunes traduccions³⁵⁶ i, sobretot, les correccions de la meitat de la producció editorial en llengua catalana (Aedos, Aymà, Club Editor,³⁵⁷ Destino, Edicions Catalanes de París,³⁵⁸ Empúries, Polígrafa, Selecta, Vergara i Vicens Vives).³⁵⁹ Redactor de la *Gran enciclopèdia catalana* des del volum 3 (1971), a partir del 1976 creà, amb Joan Fortuny, la secció de correctors del diari *Avui*.³⁶⁰

Durant la postguerra Artells i Bardagí preservaren el model lingüístic de la Mancomunitat i la República. Criticats per implementar una varietat uniforme, combateren l'embastardiment de la llengua escrita, en defensaren un estil genuí i posaren les bases del català estàndard.³⁶¹ Mentre que un dels principals autors de la Selecta, Gaziell, el qualificà d'«admirable expert i home de tacte extraordinari»,³⁶² Odó Hurtado, que en lloà l'extraordinària competència i el bon gust, discrepà d'altres minúcies com ara un «llur» que li introduí i el canvi dels articles personals de minúscula a majúscula,³⁶³ poca cosa en comparació amb les objeccions que li feia Joan Sales, que el titllà de «gramatiquet».³⁶⁴ Cruzet, que per mediació de Miracle li confiava les dues correccions ordinàries dels llibres, el defensà davant d'Hurtado: «El senyor Bardagí és avui per avui el corrector de català més competent que tenim». Es dolgué que s'hagués excedit perquè la seva prioritat com a editor era respectar el lèxic de l'autor si seguia les normes i reblà el

³⁵⁶ Bacardí, Godayol (dirs.), *Diccionari de la traducció catalana*, p. 61.

³⁵⁷ Marta Pasqual. *Joan Sales, la ploma contra el silenci*. Barcelona: A Contra Vent, 2012, p. 29.

³⁵⁸ Albert Manent. «Bartomeu Bardagí, un corrector excepcional». *Serra d'Or*, núm. 528 (desembre 2003), p. 23.

³⁵⁹ Manel Pla; Ferran Toutain. «Bartomeu Bardagí: un tenor entre correctors». *Diari de Barcelona*, «Lletres», any I, núm. 11 (10-III-1990), p. v.

³⁶⁰ Josep M. Mestres i Serra. *Cent anys de correcció de textos i normalització a l'Institut d'Estudis Catalans (1907-2007)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2012, p. 100 n. 60.

³⁶¹ Manent, «Bartomeu Bardagí, tenor i corrector mític», p. 36-37.

³⁶² BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 8, carta mecanoscrita d'Agustí Calvet a Josep M. Cruzet, Madrid, 26-III-1958. Reproduïda a Llanas (ed.), *Gaziell i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta). Correspondència (1951-1964)*, p. 68.

³⁶³ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 38, carta mecanoscrita d'Odó Hurtado a Josep M. Cruzet, Mèxic, D.F., 28-VIII-1958.

³⁶⁴ FPC, carta mecanoscrita de Joan Sales a Joan Coromines, Barcelona, 12-XI-1958. Reproduïda a Joan Coromines, Joan Sales, *Epistolari Joan Coromines & Joan Sales*, a cura de Josep Ferrer i Joan Pujadas, Barcelona: Curial, 2004, p. 200.

clau concloent que una relació dels criteris de l'autor hauria facilitat la correcció.³⁶⁵ Tomàs Tebé, que s'expressava amb franquesa amb Hurtado, reivindicà novament el bon fer de Bardagí i li comentà punt per punt els aspectes més controvertibles, algun dels quals, en sintonia amb l'Institut d'Estudis Catalans, amb un secretari general al capdavant, Ramon Aramon, acusat de rigidesa i barcelonisme:³⁶⁶

L'amic Bardagí, el millor corrector que avui tenim de català, i que, com us ha dit el Sr. Cruzet, és el que ha tingut cura de la revisió de la vostra novel·la, té un zel extraordinari en l'exercici de la seva professió. La seva labor té dos aspectes: correccions indispensables i correccions aconsellables. Sobre les primeres no hi ha res a dir; deixeble avantatjat d'en Fabra i completament al dia sobre l'evolució normal de l'idioma, cal admetre sense vacil·lar les seves indicacions.

Ara bé, quant a les altres, la cosa ja té lògicament elasticitat, i el criteri de Bardagí en aquest aspecte no és pas gens rígid, i quan un autor té preferència per determinats mots o expressions, fent unes indicacions prèvies al corrector, la cosa queda arranjada del gust de tots, a més de perfectament ortodoxa.

En el vostre cas no hi ha hagut certament aquesta facilitat del diàleg profitós, degut tant a la distància que ens separa com a l'interès que hem tingut tots a apressar el curs de publicació de la vostra magnífica novel·la.

Entrant ja en el detall, l'article «en» era naturalment potestatiu posar-lo en majúscules o deixar-lo en minúscules; i és llàstima que ací no hagin coincidit el criteri de Bardagí i el vostre. Tanmateix, us vull fer present que l'Institut d'Estudis Catalans recomana emprar la partícula «En» en majúscules. Per això Bardagí prefereix aquesta fórmula. Ara bé, si en

---

³⁶⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 38, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Odó Hurtado, [Barcelona], 6-IX-1958.

³⁶⁶ Albert Manent. «Ramon Aramon i Serra. Simbiosi entre filologia i pàtria». Dins: *En un replà del meu temps. Retrats d'escriptors i de polítics*. Barcelona: Proa, 1999, p. 34-35. Sobre les diferències entre Joan Coromines i Ramon Aramon, veg. Albert Balcells, Enric Pujol, «La polèmica segona edició del *Diccionari general* de Fabra (1954) al si de l'Institut d'Estudis Catalans», *Afers. Fulls de Recerca i Pensament*, vol. XVIII, núm. 46 (2003), p. 715-732.

altres llibres de la Selecta l'heu vist en minúscules és per indicació expressa de cada autor. El gir «del que» l'ha corregit sens dubte perquè el considera castellanisme. I quant al «llur» està actualment en un desús tan absolut, que gairebé no pot considerar-se ja falta canviar-lo, i per tant direm que respecti la vostra forma. En conjunt, doncs, m'ho he mirat una mica a fons i no us heu de preocupar perquè el resultat ha estat molt estimable.³⁶⁷

Els punts més controvertibles es reduïen tant a esmenes que els escriptors d'obres literàries trobaven excessivament cultes —anàvem a dir: anacròniques— com a les que pretenien uniformitzar les varietats dialectals, en què eren especialment sensibles els autors de fora de la demarcació barcelonina.³⁶⁸ En teoria la Selecta preferia mantenir els criteris dialectals de l'original, com declarà Cruzet a Josep Sebastià Pons: «Tingui la seguretat que en la revisió que faran T. Garcés i M. Manent del seu manuscrit respectaran en absolut el seu català. Tant ell com jo som uns admiradors del sabor, la gràcia i la vivesa del seu llenguatge que de cap manera gosaríem retocar perquè el considerem un valor més dels molts de la seva obra.»³⁶⁹ No obstant aquesta norma d'estil, una autora com Víctor Català, que acceptà la regularització ortogràfica, insistí enèrgicament que se li respectés l'expressivitat lèxica després d'haver revisat galerades corregides de llibres anteriors:

Donant una ullada als treballs que va deixar-me, he vist les correccions en ells fetes. Jo escric a l'antiga per comoditat, sapiguent que de l'ordenació ortogràfica se'n cuidarà el corrector de proves. Però aquests respectables senyors solen gaudir d'un sentit dictatorial, aplanadorament igualitari, que tira sempre a destruir tota mena d'estils i modalitats particulars, que és lo que dona encís als treballs literaris. Així, jo prego a V., bon amic Sr.

³⁶⁷ AOH, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Odó Hurtado, Barcelona, 10-IX-1958.

³⁶⁸ Altres correctors professionals, posen per cas Jordi Pla, que treballava habitualment a Pòrtic i que revisà les obres completes de Josep Pla editades per Destino, havien estat titllats d'excés d'intervencionisme en les llicències dialectals d'autors com Blai Bonet (cf. Mireia Sopena, *Editar la memòria. L'etapa resistent de Pòrtic*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006, p. 43).

³⁶⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 46, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep S. Pons, Barcelona, 22-IX-1955.

Miracle, que, en tot quan haja d'anar sota el meu nom, i, per lo tant, de la meua responsabilitat, me faci la mercè de no deixar-los-hi alterar el lèxic, la construcció i la meua manera de dir i fer, que no sempre coincidirà, segurament, amb la usual del llenguatge barceloní, una mica artificios i confusionari, a voltes, i que als que hem mamat el català fora d'aquí, ens posa sovint els cabells de punta. Entre una correcció gramaticalment encara errada i una incorrecció viva i vital, que doni flexibilitat i naturalitat a l'expressió, prefereixo, de molt, aquesta. En fi; ja parlarem de tot això quan revisem les proves.³⁷⁰

Per a la selecció d'originals Cruzet, que «no era un home impulsiu, sinó que es deixava aconsellar»,³⁷¹ comptà amb la col·laboració de persones que van ser sempre al seu costat. Un dels principals, conegut del temps de la Catalònia, era Tomàs Garcés,³⁷² autor a més a més d'una de les primeres edicions aparegudes a la Biblioteca Selecta, *El caçador* (1947) i traductor de la reedició de *Maria Chapdelaine* de Louis Hémon (1952). Secretari de la societat de la Selecta, va tenir un paper de primer ordre en matèria legal, política i literària.³⁷³ Se'l considerava un advocat noble i hàbil,³⁷⁴ i Cruzet destacava que, per a les negociacions amb altres editors, era «molt expert [...] i d'un temperament combatiu».³⁷⁵ Sovint feia d'assessor literari, fins a l'extrem que l'editor havia rebutjat obres per les seves

³⁷⁰ Carta manuscrita de Caterina Albert a Josep Miracle, Barcelona, 12-IV-1949. Reproduïda a Català, *Epistolari de Víctor Català*, edició vol. 2, p. 452. En el contracte que havia signat amb el seu anterior editor, Albert Puig Palau, l'escriptora feu constar una clàusula precisa sobre la correcció del seu lèxic: «Editorial Barna, S.A. podrá emplear en su edición el sistema ortográfico que estime conveniente, pero no podrá alterar el léxico ni modificar los conceptos que emplea el autor como no sea de común acuerdo con este, el cual se reserva el examen y revisión del texto» (BC, Fons JMC – Selecta, «Fotocòpies de contractes», c. 17, contracte mecanoscrit signat entre Víctor Català i Albert Puig Palau, Barcelona, 25-XI-1946).

³⁷¹ AJS, entrevista en casset de Joan Samsó a Josep Miracle, 14-V-1985.

³⁷² AJS, entrevista en casset de Joan Samsó a Josep Miracle, 15-III-1991.

³⁷³ Valentí Soler i Noguera. «Tomàs Garcés, l'editor i conseller editorial». *Revista de Catalunya*, nova etapa, núm. 244 (novembre 2008), p. 92-97. Per a la Selecta feu «trabajos profesionales en el estudio, preparación, discusión y formalización de los contratos relativos a edición de “obras completas”», per una minuta que, d'abril a octubre del 1946, ascendí a 15.000 ptes. netes (BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 37, minuta mecanoscrita de Tomàs Garcés Miravet, Barcelona, 15-X-1946).

³⁷⁴ Albert Manent. *Tomàs Garcés, entre l'Avantguarda i el Noucentisme*. Barcelona: Edicions 62, 2001, p. 100.

³⁷⁵ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 24-XII-1952. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 338.

objeccions, posem per cas les memòries de Joaquim M. de Nadal.³⁷⁶ No recorria a ell per carregar-se d'arguments contra autors que rebutjava —per a això ja tenia a Piña i les seves propostes crematístiques—, sinó per tenir un suport lector en propostes com les de Joan Oliver, a qui suggerí que, com que ell no donava a l'abast, comentés el seu projecte amb Garcés.³⁷⁷

Cruzet li devia tenir prou afecte per demanar a Josep Pla que canviés el nom d'un personatge de la narració «Un mort a Barcelona» de *La vida amarga* (1957), anomenat Garcés, que podia ferir la sensibilitat del poeta.³⁷⁸ Si bé Pla li assegurà que no s'hi havia inspirat,³⁷⁹ no tingué cap inconvenient a canviar-lo pel de Ferrer. És possible que fos el mateix Garcés qui hagués provocat la sol·licitud de l'editor, que es prengué la molèstia de notificar-li que, amb l'esmena, pretenien estalviar-se de suprimir tota una narració del «millor» autor de la Selecta,³⁸⁰ bé que al darrer moment el conte va quedar descartat.³⁸¹ Pla ja feia temps que coneixia Garcés, de la redacció de *La Publicitat*, però en l'etapa de la Selecta tingué l'oportunitat de veure que, tocant a la renovació literària que l'empordanès propugnava, era un lector amb criteri: «En les converses —escasses— amb Garcés, m'he convençut que és un conseller molt ben orientat.»³⁸² L'editor, que no se sorprengué del veredicte de Pla, definí Garcés com a secretari editorial:

³⁷⁶ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 16-II-1953. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 350.

³⁷⁷ AHS, Fons Joan Oliver i Sallarès, AP163/3, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Oliver, Barcelona, 24-VII-1952.

³⁷⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 37, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Tomàs Garcés, [Barcelona, 11-XI-1957].

³⁷⁹ ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, Mas Pla, 4-V-1957. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 610.

³⁸⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 37, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Tomàs Garcés, [Barcelona, 11-XI-1957].

³⁸¹ En el conte recuperat en l'edició de les obres completes de Destino, el perfil de Garcés no sembla correspondre's amb el publicat sobre el dependent Manuel Ferrer, «un senyor petit, insignificant, ros amb llentilles, els ulls glaucs i una pell de la cara de color de confitura de grosella» (Josep Pla, *La vida amarga*, Barcelona, Destino, 1974, p. 76).

³⁸² ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, Palafrugell, 25-IX-1951. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 189.

No em vaig equivocar, en efecte, al triar a Garcés com a secretari de la Selecta. És molt bon xicot, hàbil negociador, d'excel·lent consell, i un dels homes de confiança de Mateu, Recasens, etc., etc. Vostè té d'anar-lo coneixent més.³⁸³

L'habilitat dialèctica de Garcés es posà a prova enfront de les pràctiques autocensuradores del Ministerio, especialment quan n'eren directors generals l'opusdeista Florentino Pérez Embid (director general de Propaganda, 1951-1952, i d'Información, 1952-1957), de qui els autors i els editors catalans confiaven que rebrien un tracte més igualitari en comparació amb les obres en castellà, i l'exvalencianista Juan Beneyto, signant de les *Normes de Castelló* de 1932, cap de la Sección de Censura (1939-1953, que primer va dependre de Propaganda i després d'Informació) i director general de Prensa (1957-1958).³⁸⁴ A diferència de Cruzet, el poeta i Miracle havien viatjat a Madrid per negociar amb les autoritats franquistes l'aprovació dels títols que es vetaven o es dilataven. En una ocasió va haver de respondre, amb una agudeses incontrovertible, la pregunta sobre per què la Selecta només publicava en català:

Una vegada, a Madrid, el cap de la Censura, potser per justificar la lentitud i la mala gana amb què ens concedia els permisos, va preguntar-me com era que només publicàvem llibres en català. «¿Qui ho farà —vaig preguntar-li amb vivesa—, si no ho fem nosaltres? I, a més, què dimoni!, suposo que a Espanya el català no és una llengua estrangera.» El censor, tot escoltant-me, jugava amb la cadena del rellotge, i callava, sobtat.³⁸⁵

³⁸³ ASB, carta manuscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Castellterçol, 29-IX-1951. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 193.

³⁸⁴ AGA, Cultura, c. 21/8209, exp. 1211, carta manuscrita de Tomàs Garcés a Juan Beneyto, Barcelona, 6-III-1948. Per a conèixer l'organigrama de censura, veg. Benito Bermejo Sánchez, «La Vicesecretaria de Educación Popular (1941-1945), un ministerio de la propaganda en manos de Falange», *Espacio, Tiempo y Forma*, sèrie V, núm. 4 (1991), p. 74-86, i Eduardo Ruiz Bautista, *Los señores del libro: propagandistas, censores y bibliotecarios en el primer franquismo (1939-1945)*, Gijón: Trea, 2005, p. 83-114 i 271-286.

³⁸⁵ Tomàs Garcés. *El temps que fuig*. Barcelona: Laertes, 1984, p. 93.

Garcés pertanyia al grup d'avaladors que, davant de les autoritats governamentals, podien aplanar els tràmits de la censura, entre els quals figuraven personalitats més o menys benvistes pel règim. En un projecte cultural el grau de companyonia, la fidelitat i els afectes poden ser tant o més definitoris que els recursos econòmics, més que més en unes circumstàncies hostils en què la qualitat literària i la inversió que s'hi feia estaven condicionades per uns límits morals i polítics que impedièren el desenvolupament de la cultura en llengua autòctona. En el conjunt de mitjancers que, posicionant-se en favor dels autors i l'editorial, coadjuvaren a la regularitat dels títols de la Selecta hi havia un grup d'un carés més aviat polític i, un altre, més nombrós, format per autors que per raons personals o polítiques tenien fil directe —o trobaven la manera d'accedir-hi, per consell de l'editor— amb autoritats dels organismes censoradors. Cruzet estava obligat a diversificar les seves relacions pel volum de títols que havia de fer passa per la censura:

[...] degut al número d'originals catalans que jo presento anualment a censura, no arriba a haver-hi, per a mi, cap element clau que no es gastí. I em tinc d'anar valent de múltiples mitjans i recomanacions per anar aconseguint els meus propòsits.³⁸⁶

1.3.2. *Els còmplices*

Editar sota un règim tan clientelista com el de la postguerra, en què les coneixences personals podien contribuir a complir un programa d'acció mal vist per la superioritat, exigia crear una xarxa de contactes que poguessin fer aplanar els tràmits oficials i triar els avaladors més escaients per a cada circumstància. Aquest conjunt de persones formaven

---

³⁸⁶ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 5-I-1950. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 103.

una part del que Jean-François Sirinelli definí com «élites de la médiation culturelle»,³⁸⁷ en què agrupà tots els que tenien un cert poder d'influència en la història cultural i participaven en els debats públics. Bé que l'estatus dels mediadors polítics no era garantia que assolissin l'objectiu de l'editor, sí que la seva adhesió al règim o la seva condició professional els permetia d'accedir directament als alts càrrecs. Ni tan sols un editor tan ben posicionat com Cruzet podia disposar d'un esplet de valedors infal·libles, tanmateix aquest conjunt de personalitats aconseguí que, amb independència del perfil de l'autoritat de torn, els dictàmens negatius dels lectors fossin reexaminats.

Si ho hem de dir com Pierre Bourdieu,³⁸⁸ el camp del poder polític estava integrat per Ignasi Agustí, Josep M. Trias de Bes Giró, el professor opusdeista José M.ª Albareda, Martí de Riquer i l'historiador Melchor Fernández Almagro, als quals l'editor dosificà els precés per no malbaratar-ne la influència.³⁸⁹ Mentre que Agustí avalà *El boig de la pineda* (1950), de Josep Roig i Raventós,³⁹⁰ el cunyat de Cruzet l'auxilià novament en recordar al director general d'Informació Vicente Rodríguez Casado (1957-1962) «la alta calidad intelectual y el prestigio internacional» de Gaziel i li pregà que, en la revisió de *Portugal enfora* (1960), es limitessin a assenyalar «alguna pequeña supresión, si la juzgan indispensable».³⁹¹ Integrant del grup de la revista *Arbor*, Albareda coneixia Pérez Embid, Rodríguez Casado, el subsecretari d'Educació Popular Luis Ortiz Muñoz i el director general de Propaganda Pedro Rocamora, a qui recomanà la publicació de les obres de Joan Amades.³⁹²

³⁸⁷ Jean-François Sirinelli, «Les élites culturelles», dins: Rioux, Sirinelli, *Pour une histoire culturelle*, p. 275-296.

³⁸⁸ Bourdieu, «Le champ littéraire», p. 5.

³⁸⁹ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 21-III-1955. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 527.

³⁹⁰ AGA, Cultura, c. 21/8929, exp. 5981, carta mecanoscrita d'Ignasi Agustí a Juan Beneyto, Barcelona, 23-XII-1949.

³⁹¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 38, carta mecanoscrita de Josep M. Trias de Bes a Vicente Rodríguez Casado, s.l., 29-VIII-1960.

³⁹² UN, Arxiu General, Fons José M.ª Albareda, carta mecanoscrita de José M.ª Albareda a Josep Miracle, Madrid, 21-VI-1949. ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 5-I-1950;

Després d'haver treballat en l'edició del *Tirant lo Blanc* per a la Selecta, el 1947 Riquer signà un contracte per unes *Novel·les catalanes medievals*.³⁹³ Bé que el curador no devia ni presentar l'original a Cruzet, la primera col·laboració entre tots dos havia contribuït a crear les condicions perquè l'editor no dubtés a recórrer a les seves influències entre els alts càrrecs del règim. La mediació de Riquer permeté que el director general de Propaganda reconsiderés la denegació de *Les aventures d'en Perot Marrasquí* (1950), de Carles Riba, sense que Cruzet n'hagués presentat el recurs prèviament, això no obstant el seu aval no havia bastat per superar el veto a «los idiomas regionales» per les obres completes d'Emili Vilanova tres anys abans ni la denegació del conte «Judita» de Francesc Trabal, pel tractament del sexe, a l'*Antologia de contistes catalans (1850-1950)* aquell mateix any.³⁹⁴

A redós de Fernández Almagro, la Selecta procurà aprovacions mercès a la seva relació amb intel·lectuals i polítics afins al govern, fruit de la col·laboració amb els rebels durant el trienni bèl·lic,³⁹⁵ i un ajut a través de la Fundació Joan March, creada el 1955 per un dels empresaris més poderosos del món, a la manera de grans capitalistes com John D. Rockefeller.³⁹⁶ Havia estat Joan Mascaró qui havia convençut March, l'anomenat «banquer de Franco», que podria perpetuar la seva figura si destinava part de la fortuna a

---

reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 103.

³⁹³ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 47, contracte mecanoscrit signat entre Martí de Riquer i Josep M. Cruzet, 15-X-1947.

³⁹⁴ Veg. una aproximació complaent a l'activitat de Martí de Riquer com a delegat de Prensa y Propaganda (1940-1942) a Cristina Gatell, Glòria Soler, *Martí de Riquer. Viure la literatura*, Barcelona: La Magrana, 2008, p. 183-218. AGA, Cultura, c. 21/8878, exp. 5069, carta mecanoscrita de Juan Beneyto a Martí de Riquer, Madrid, 23-I-1950 i c. 21/8028, exp. 2897, targeta manuscrita de Martí de Riquer a Juan Beneyto, s.l. i s.d. Ho va recollir Maria Josepa Gallofré a *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, p. 281-282 i 340-341, i se'n van fer ressò Gatell, Soler a *Martí de Riquer. Viure la literatura*, p. 200-201.

³⁹⁵ Entrevista a Pilar Umbon, 15-V-2018.

³⁹⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Correspondència i convenis amb mecenes», c. 9, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Melchor Fernández Almagro, Barcelona, 30-XII-1959. Veg. nota 462. Per a conèixer l'origen i els activitats de la Fundació Joan March, veg. José Manuel Sánchez Ron, *Cincuenta años de cultura e investigación en España. La Fundación Juan March (1955-2005)*, Barcelona: Crítica, 2005.

la concessió de premis, ajuts a la recerca beques d'estudi i aportacions de beneficència.³⁹⁷ Amb prudència, Cruzet destrià les obres del seu pla editorial més susceptibles de ser finançades, de manera que 1960 el patronat de la fundació acceptà de col·laborar en aquelles d'autoria o temàtica mallorquina.

Encara entre el grup d'amics de fora de Catalunya, no és gratuït d'esmentar el paper de Cruzet per fer trobar, a la Casa del Llibre, Dionisio Ridruejo i Pedro Laín Entralgo amb els autors catalans.³⁹⁸ Amb el propòsit d'establir ponts amb aquells que havien estat afins al règim i de fer sortir la literatura catalana de la resistència cap a la presència, el 1951 l'editor convidà Ridruejo, quan ja s'havia instal·lat a Catalunya, per primera vegada a una presentació sobre l'epistolari entre Joan Maragall i Miguel de Unamuno a la Casa del Llibre i fins el rebé a casa seva per presentar-li «la plana major de la poesia catalana»,³⁹⁹ just abans no tornés a la tribuna pública amb el seu article «Excluyentes y comprensivos» del primer número del setmanari *Revista*, fundada el 1952 per Albert Puig Palau, i abans no se celebressin els congressos de poesia:

Riba, Foix i Manent han tornat eufòrics del Congrés de Segòvia. En realitat, han seguit línia política que jo vaig iniciar l'any passat amb la memorable conferència d'en Ridruejo.⁴⁰⁰

A propòsit de les notícies aparegudes a la premsa sobre la sessió dedicada a Unamuno i Maragall, l'editor de la *Selecta* felicità Ridruejo per la seva intervenció i l'animà hàbilment a prosseguir la seva dedicació a la poesia i, en especial, a encaminar-se per recuperar la seva posició en l'esfera política:

³⁹⁷ Pere Ferrer. *Joan Marc. L'home més misteriós del món*. Barcelona: Ediciones B, 2008, p. 420-421.

³⁹⁸ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 15-III-1952. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 243.

³⁹⁹ BC, Fons JMC – *Selecta*, «Dossiers d'autors», c. 39, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep M. López Picó, Barcelona, 3-XII-1951.

⁴⁰⁰ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 2-VII-1952. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 267.

Quiero aprovechar también esta ocasión para reiterarle de nuevo mi fervorosa felicitación por su magistral conferencia. Y darle un modesto consejo, que le ruego no lo tome a mal. Aunque tuve la impresión que la dirección de la Radio Intercontinental le tenía muy absorbido, no deje de cultivar la poesía, que es mucho más importante, y prepararse para entrar de nuevo en las lides políticas en las que estoy seguro —que más tarde o más temprano— ha de jugar Vd. un gran papel.⁴⁰¹

Cruzet mantingué la relació amb Ridruejo, a qui feu arribar novetats de la Selecta com ara les obres completes de Joan Alcover i les de Miquel Costa i Llobera. En una carta en què l'exfalangista li agrai l'obsequi, l'informà que, si bé havia parlamentat amb la censura sobre l'actitud regressiva dels darrers anys, en què s'havien vetat les traduccions al català, era escèptic sobre el canvi que desitjaven i sospità que una presentació com la celebrada a la Casa del Llibre el 1951 no fructificaria en el respecte i la benvolença que voldrien de les autoritats envers la cultura catalana:⁴⁰²

Me dijo Tomás Garcés que pensaba venir por aquí. Me gustaría que así fuese por el placer de verle y por mi deseo de cambiar impresiones con alguno de los amigos de ahí. Ya sé las dificultades, molestias y hasta impertinencias que han tenido ustedes con las lecturas de esa casa. No tiene remedio. Parece que las gentes de quienes depende el porvenir de este país están decididas a dejárnoslo envenenado hasta los huesos. Por mi parte he hecho últimamente, con más entusiasmo que esperanza, algunas tentativas por restablecer la razón sobre algunos de los problemas más fáciles de entender. Se ha reconocido que mis puntos de vista eran justos, pero no sé y en cierto modo no espero que se obre en consecuencia. En fin,

---

⁴⁰¹ CDMH, Archivo Dionisio Ridruejo Jiménez, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Dionisio Ridruejo, Barcelona, 10-XII-1951. Reproduïda a Jordi Gracia (ed.), *El valor de la disidencia. Epistolario inédito de Dionisio Ridruejo, 1933-1975*, Barcelona: Planeta, 2007, p. 220.

⁴⁰² Sobre aquesta presentació, veg. el subapartat 2.2.2.1, «Els clàssics».

mucho temo que nuestro acto de la Casa del Libro, del que podía salir algo positivo, se haya quedado reducido a la mera ocasión para que unos amigos pudieran encontrarse y reconocerse. Ya sabe usted que yo soy de ustedes con toda sinceridad y que disponen de mí para todo.⁴⁰³

Així com la Selecta no va poder confiar en la mediació d'Eugeni d'Ors, que havia amollat a Miracle «Si no sou afectes al règim, com voleu que el règim sigui afecte a vosaltres?»,⁴⁰⁴ va recórrer a altres autors catalans ben situats a la capital espanyola, com mossèn Llorenç Riber, que hi vivia des del 1939, «allunyat progressivament de la intel·lectualitat catalana i reclòs en la seva torre d'ivori de la Real Academia Española».⁴⁰⁵ Després d'haver renunciat a la poesia de l'Escola Mallorquina i d'haver-se aproximat a «una dreta monàrquica, espanyolista i feixistitzant» els anys trenta,⁴⁰⁶ participà activament en la vida cultural de la ciutat, es feu un lloc entre els intel·lectuals del règim per la traducció castellana de clàssics llatins i mantingué «relacions freqüents i amistoses» amb Pedro Laín Entralgo, Alfredo Sánchez Bella, Pedro Rocamora, Juan Aparicio i Juan Beneyto. Per a la Selecta, va fer de mitjancer fins a la meitat de la dècada dels cinquanta,⁴⁰⁷ acompanyant Tomàs Garcés en les visites a les autoritats,⁴⁰⁸ o bé intercedint contra la suspensió de llibres.⁴⁰⁹ Cruzet devia considerar Riber un home prou decisiu per a

⁴⁰³ CDMH, Archivo Dionisio Ridruejo Jiménez, carta mecanoscrita de Dionisio Ridruejo a Josep M. Cruzet, Madrid, 9-III-1954. Reproduïda a Gracia (ed.), *El valor de la disidencia*, p. 272-273.

⁴⁰⁴ AJS, entrevista en casset de Joan Samsó a Josep Miracle, 15-III-1991.

⁴⁰⁵ Josep Massot i Muntaner. *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1939-1950)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, p. 164.

⁴⁰⁶ Damià Ferrà-Ponç. «Cultura i política a Mallorca (III). Tres intel·lectuals davant la guerra civil», *Randa*, núm. 4 (1976), p. 43.

⁴⁰⁷ Damià Pons i Pons. «Biocronologia de Llorenç Riber i Campins». Dins: Autors diversos. *Actes de les jornades d'estudi sobre Llorenç Riber*. Binissalem-Campanet, 11 i 13 d'octubre de 2008. Palma / Barcelona: Consell Insular de Mallorca / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2011, p. 116 i 119.

⁴⁰⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 47, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Llorenç Riber, Barcelona, 6-XI-1951.

⁴⁰⁹ Mentre que a les acaballes dels anys quaranta reaccionà davant de la denegació de *Les aventures d'En Perot Marrasquí* de Riba, i davant de la suspensió i la requisita d'exemplars d'*El criteri* de Balmes, a principi dels cinquanta avalà el conte «Judita» de Trabal. Veg. Gallofré, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, p. 335; Biblioteca Lluís Alemany (Consell de Mallorca), Fons Llorenç Riber, carta

presentar-lo com el director d'un butlletí, *Vida literària*, de què sol·licità el permís normatiu; així i tot la influència es revelà com a mínim dubtosa perquè, per molt que l'editor negués oficialment la difusió pròpia d'una revista, la censura sospità que el projecte podia tenir una acollida excessiva i el vetà.⁴¹⁰

El perfil de Josep Pla depassava, en tots els nivells, el d'un autor. Era, més que un conseller preferent, un còmplice, a qui Cruzet explicava confidencialment les diferències amb els seus consocis, les autoritats polítiques o altres editors. En l'esfera literària, Cruzet va recórrer a ell en la negociació per la compra d'obres dels hereus de Joaquim Ruyra i de Víctor Català i acceptà d'incorporar, per coincidència estètica, bona part dels autors que periòdicament li aconsellava.⁴¹¹ En les seves propostes, d'inspiració tan subjectives com arbitràries, Pla insistia repetidament que la Selecta, de què parlava com una editorial pròpia, havia d'evitar que se la identifiqués amb cap cenacle concret i havia de garantir que la presència d'autors joves fos significativa. Més que no pas l'encert literari ni comercial de les seves recomanacions, Pla brindà un suport inestimable a Cruzet infonent-li coratge i procurant-li informació sensible sobre personalitats del món polític i cultural, que li permeteren conèixer la correlació de forces al Ministerio o els interessos de la competència:

[...] sàpiga que l'obra de la Selecta, feta amb la major bona fe i que, a pesar dels seus defectes, vostè judica tan benèvolament, no hauria estat possible sense el seu ajut i

---

mecanoscrita de Josep Miracle a Llorenç Riber, Barcelona, 2-VII-1948; BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 47, carta mecanoscrita de Josep Miracle a Llorenç Riber, Barcelona, 2-I-1951.

⁴¹⁰ AGA, Cultura, c. 21/8606, exp. 365.

⁴¹¹ Per ordre de recomanació, en la nòmina d'autors figuren Manuel Brunet, Santiago Rusiñol, Joan Alcover, Miquel dels Sants Oliver, Josep Carner, Alexandre Plana, Raimon Casellas, Jaume Massó i Torrents, Jesús Ernest Martínez Ferrando, Àngel Ruiz i Pablo, l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria, Eudald Duran i Reynals, el baró de Maldà, Francesc Pujols, Edgar A. Poe i, sobretot, Gaziell. En canvi, probablement per diferències de gust, Cruzet declinà de contractar l'obra d'Eduard Girbal Jaume (Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 33, 36, 40, 48-50, 60-61, 70, 77 i 81). Si bé l'escassa premsa dedicada al llibre en català no es feu un ressò significatiu d'aquests autors, ens consta que de les obres d'aquests autors de què es conserven les liquidacions en el Fons JMC – Selecta de la BC (Alcover, Massó i Torrents i Martínez Ferrando), es vengueren entre 1.300 i 1.000 exemplars.

encoratjament moral i material. Li repeteixo el que no em cansaré de proclamar i és que vostè és la persona que m'ha entès i m'ha seguit millor.⁴¹²

Pla signà sense esmenar-hi ni una coma les cartes per a les autoritats de la censura que Cruzet redactà. Pla sol·licità permisos aprovatoris per a les seves obres, que envià, de manera habitual, a Juan Beneyto, a qui en concret va demanar que li confirmés l'aprovació de la seva obra *Un senyor de Barcelona* (1951)⁴¹³ i, per petició de Cruzet,⁴¹⁴ de les *Proses completes* (1952), Eudald Duran Reynals, que havien estat denegades. Quan Pérez Embid va ser nomenat director general de Propaganda, Pla li va recordar l'estadi d'aquestes obres i reclamà a les autoritats un tracte igualitari per als llibres en català, baldament fos Cruzet qui l'hagués redactada. Pla hi acceptava la censura de fragments que poguessin contravenir el judici moral, religiós o polític, que es comprometia a introduir fil per randa; no obstant això, deplorava les proscripcions en bloc, que generaven perjudicis econòmics i, en la mesura que la literatura catalana formava part del patrimoni hispànic, fins i tot patriòtics:

Todos los autores de Cataluña, que escribimos indistintamente en castellano y en vernáculo, tenemos puestas en Vd. nuestras mejores esperanzas para poder desarrollar nuestra labor en un plan de concordia y mutuo afecto. Todos nos sometemos, desde luego, a las normas vigentes en materia de censura, pero estamos dolidos —y estimo es un deber para mí, hablarle con la mayor franqueza— de las denegaciones que de vez en cuando se producen sobre obras catalanas, que no infringen en absoluto las citadas disposiciones.

Ni que decir tiene que si la Censura estima necesaria la supresión de algunas frases o

⁴¹² ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 26-X-1955. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 572-573.

⁴¹³ BC, Fons Tomàs Garcés, «Impresos, crides i manifestos», c. 11/1, 2, carta mecanoscrita de Josep Pla a Juan Beneyto, s.l. [1951].

⁴¹⁴ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 7-IX-1951. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 182.

conceptos en determinadas obras literarias, nos atenderemos siempre a estas indicaciones, pero la denegación total de una obra, que no afecta a la religión, a la moral o al Estado, nos produce la intranquilidad, perjuicio y preocupación que Vd. pueda imaginar. Yo le ruego Sr. Pérez Embid, que al libro catalán —que estoy seguro considera Vd. como yo, como parte integrante del acervo cultural hispánico— y cuyo porcentaje de edición es insignificante con relación al castellano, no se le aplique un trato de inferioridad con relación a este. Y crea que al hacerle esta petición, me mueven los más elevados sentimientos patrióticos, espirituales y humanos.⁴¹⁵

Semblantment, Sebastià Juan Arbó escrigué al cap d'Inspección de Libros de la Dirección General de Propaganda, Joaquín Úbeda, i al director general d'Información, Rodríguez Casado, tant per defensar la restitució dels seus textos originals com per l'aprovació de les obres d'altres escriptors.⁴¹⁶ La seva pròpia obra apareguda a la Selecta, de què circulaven edicions íntegres en castellà, fou escapçada per les «escenas de encendida sensualidad» (*Terres de l'Ebre*, 1955); per la cruesa del llenguatge i la temàtica extremament dramàtica (*Camins de nit*, 1954), i per la immoralitat i la irreverència (*L'hora negra*, 1961).⁴¹⁷ Un dels casos més polèmics va ser la mutilació de la seva biografia *Verdaguer. El poeta, el sacerdot i el món*, publicada per Aedos el 1952, que les autoritats havien confós amb la de Josep Miracle.⁴¹⁸ Segons Arbó, la campanya

⁴¹⁵ BC, Fons Tomàs Garcés, «Impresos, crides i manifestos», c. 11/1, 2, carta mecanoscrita de Josep Pla a Florentino Pérez Embid, s.l. [1951].

⁴¹⁶ ACM, Fons Sebastià Juan Arbó, c. 10704, «Correspondència personal», carta mecanoscrita de Joaquín Úbeda a Sebastià Juan Arbó, Madrid, 6-IV-1954, i carta mecanoscrita de Vicente Rodríguez Casado a Sebastià Juan Arbó, Madrid, 20-XII-1960. Veg. les consideracions estilístiques de Juan Arbó a propòsit de les mutilacions de *Camins de nit* (1954) a les cartes adreçades al director general de Propaganda (AGA, Cultura, c. 21/10662, exp. 1321, carta manuscrita de Sebastià Juan Arbó a Joaquín Úbeda, Barcelona, 14-IV-1954); també s'oferí a Benguerel per avalar *El desaparegut* a Pérez Embid (BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 39, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Sebastià Juan Arbó, Barcelona, 8-XI-1954).

⁴¹⁷ AGA, Cultura, c. 21/7959, exp. 1100, informe mecanoscrit de Luis Miralles de Imperial, Madrid, 27-III-1947; c. 21/10662, exp. 1321, informe manuscrit de Manuel Sancho Millán, Madrid, 12-III-1954; c. 21/13018, exp. 5745, informe mecanoscrit de José de Pablo Muñoz, Madrid, 19-XI-1960.

⁴¹⁸ Per la confusió entre totes dues biografies, veg. *supra*. El mateix 1952 Aedos en feu circular una segona edició reescrita amb el títol *La vida tràgica de mossèn Jacint Verdaguer*, en què, per posar un exemple,

orquestrada en contra del llibre s'adreçà tant a l'autor com a l'editor, víctima d'enveges per la seva emprenedoria.⁴¹⁹ Per les seves memòries, tenim notícia de l'estat d'abaltiment en què quedà Cruzet per l'esporgada que havia desfermat la posició crítica de l'autor envers el bisbe Josep Morgades i el marquès de Comillas:⁴²⁰ «Nunca he visto a Cruzet, el editor, más desolado; ya sabemos el hombre que era, asustadizo siempre y temeroso.»⁴²¹

El fet és que les autoritats només reconsideraren les pàgines ratllades després que, tal com Juan Arbó havia acordat amb Pérez Embid, acceptà de formar part de la junta de l'Ateneu Barcelonès, amb què l'opusdeista estava tan vinculat a mitjan anys cinquanta. Si bé l'escriptor ebrenc havia renunciat a formar part de la junta que havia presidit Luys Santa Marina per la incomoditat amb la presència de tants falangistes, n'acabà formant part per assegurar-se l'aprovació del *Verdaguer* i pel tarannà del nou president de l'Ateneu, Pere Gual Villabí, que, abans de ser nomenat ministre sense cartera el 1957, ja dispensà una protecció a l'escriptor que ell sempre agrai.⁴²² L'aprovació integral de la biografia alliberà Cruzet del desconcert i el neguit extrem que representava que el règim hagués qüestionat un filó editorial com el de Verdager:

No me suprimieron ni una coma, con gran alegría del señor Cruzet, tan abatido y desalentado que casi enfermó. [...] Cruzet tuvo, sí, una gran alegría; casi me abrazó y le vi las lágrimas en los ojos, y no sólo por el gasto que llevaba hecho, sino también por la

---

l'autor eliminà la frase «[Collell] se sentia també remordit» (p. 587). Les esmenes foren una derivació de l'escàndol eclesiàstic i el veto de la censura franquista, que no sols havia mutilat la crítica al bisbe Josep Morgades i el marquès de Comillas, sinó el caràcter «polémico y atacante» de l'epíleg de la primera edició (AGA, Cultura, c. 21/9869, exp. 1891). Sobre el contingut i les crítiques de la biografia d'Arbó, veg. Llorenç Soldevila, «Sebastià Juan Arbó, biògraf de Verdager», *Anuari Verdager*, núm. 20 (2012), p. 171-189.

⁴¹⁹ Sebastià Juan Arbó. «Pròleg a l'edició de 1970». Dins: *La vida tràgica de mossèn Jacint Verdager*. Barcelona: Planeta, 2002, p. 23-24.

⁴²⁰ AGA, Cultura, c. 21/9869, exp. 1891, informe mecanoscrit del lector Romà Perpinyà, [Madrid], 7-VII-1952. Llorenç Soldevila, «Sebastià Juan Arbó, biògraf de Verdager», *Anuari Verdager*, núm. 20 (2012), p. 180-185.

⁴²¹ Sebastià Juan Arbó. *Memorias. Los hombres de la ciudad*. Barcelona: Planeta, 1982, p. 213.

⁴²² *Ibidem*, p. 212-213.

confianza que tenia en la obra y la ilusión que había puesto en su publicación.⁴²³

Així com Marià Manent avalà *L'home de les fires* de Cèlia Suñol,⁴²⁴ Miquel Dolç no sols requerí a Juan Beneyto que s'interessés pel seu *Llibre de Sant Jordi*,⁴²⁵ sinó que també va recórrer al fil directe que tenia amb les autoritats per demanar que vetllessin pel *Portugal enfora* de Gaziél, la traducció de *Barrabàs, L'estrany / La caiguda* d'Albert Camus i les poesies completes de Paul Valéry, que ell havia prologat.⁴²⁶ Coneixia Florentino Pérez Embid, que li havia publicat ressenyes a la revista del CSIC de l'òrbita opusdeista, *Arbor*, i el seu substitut, Vicente Rodríguez Casado, amb qui, com Jaume Vicens Vives, tenien una relació de proximitat per haver coincidit a la Universitat de Sevilla, on l'historiador havia fet de catedràtic. Tan estupefacte com revoltat per les negatives de la censura, Dolç les atribuí a un gir polític per a ell inexplicable i, de la Universitat de València estant, es comprometé a recórrer tant a Rodríguez Casado com a altres càrrecs polítics:

Companys meus, professors d'aquesta Universitat —oriünds de Madrid, Múrcia, Aragó— s'han quedat veient visions en assabentar-se'n. Veuré ara què en pensarà el cònsol de França i el director de l'Aliança Francesa, dels quals vaig rebre una bona ajuda per escriure el pròleg a Valéry i que esperaven el llibre amb interès.⁴²⁷

---

⁴²³ Juan Arbó, *Memorias*, p. 214.

⁴²⁴ AGA, Cultura, c. 21/8885, exp. 5168, carta mecanoscrita de Marià Manent a Juan Beneyto, Barcelona, 5-X-1949.

⁴²⁵ AGA, Cultura, c. 21/9819, exp. 1089, carta mecanoscrita de Miquel Dolç a Juan Beneyto, Osca, 4-III-1952.

⁴²⁶ BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 9, carta mecanoscrita de Miquel Dolç a Josep M. Cruzet, [València], 12-VII-1960. Reproduïda a Llanas (ed.), *Gaziél i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*, p. 298. BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 34, carta mecanoscrita de Miquel Dolç a Vicente Rodríguez Casado, València, 18-XII-1958.

⁴²⁷ Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 34, carta mecanoscrita de Miquel Dolç a Josep M. Cruzet, València, 12-VII-1960.

No eren només ells i Riber, Pla i Juan Arbó els qui acudien a les autoritats. Com la resta d'editors del moment, Cruzet era procliu a aconsellar als autors que es preocupessin personalment pels expedients dels seus llibres, sovint a partir de cartes redactades prèviament per ell mateix o Miracle. Fins i tot una personalitat tan poc sospitosa com Eugeni d'Ors va enviar a censura l'aval del director de l'Instituto Nacional del Libro Español que el 1946 Cruzet havia aconseguit per a les seves obres.⁴²⁸ També a curadors i prologuistes que s'oferiren a parlamentar amb autoritats, com Manuel de Montoliu, que recomanà les obres completes de Narcís Oller a Juan Beneyto.⁴²⁹ Per aplanar les relacions amb el règim, a través de Miracle, Cruzet instigà els equilibris polítics informant Maur M. Boix i Selva d'una visita del director general de Propaganda per si el volien convidar al monestir, una iniciativa que havia de facilitar l'aprovació de l'antologia mariana que en aquell moment preparava el monjo:

[...] el Sr. Cruzet m'indica de fer-li arribar també la notícia que el Sr. Pere Rocamora, director general de Propaganda, arriba avui a Barcelona i s'estatjarà a l'Hotel Ritz. Aquesta notícia la facilita el Sr. Cruzet, recordant l'interès que va demostrar S.P. d'invitar al Sr. Rocamora al monestir, i per si creia escaient d'aprofitar la present avinentesa.⁴³⁰

Els autors s'oferien d'entrada a corregir el que els lectors de la censura consideressin i, més que això, que podia generar suspicàcies, acuitaven les autoritats argüint que l'editor esperava el vistiplau per comercialitzar l'obra, sovint per aprofitar la diada de Sant Jordi. Un dels novel·listes més joves, Josep Antoni Baixeras, contactà amb el seu «amigo» José

⁴²⁸ *Gualba, la de mil veus* i *La Ben Plantada* van ser aprovades directament pel cap de censura, sense l'informe del lector, tot i l'oposició que posteriorment manifestà l'Església des de la seva tribuna, *Ecclesia* (Gallofré, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, p. 245-246).

⁴²⁹ BC, Fons Manuel de Montoliu i de Togores, c. 3/1, Ms. 4414, Contractes editorials, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Manuel de Montoliu, Barcelona, 15-I-1947.

⁴³⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 31, carta mecanoscrita de Josep Miracle a Maur M. Boix i Selva, Barcelona, 4-II-1950.

M.ª Serradell, advocat com ell, per obres de Víctor Català, Gaziell i Pla.⁴³¹ En les dues dècades de la direcció editorial de Cruzet, el director general que rebé més requeriments d'escriptors catalans per a obres d'altri va ser Pérez Embid, entre els quals Maurici Serrahima (el pròleg que Vicens Vives publicà a *El archiduque Carlos de Austria*, publicat per Aedos el 1953) i *Quan mataven pels carrers*, de Joan Oller Rabassa),⁴³² Josep M. de Sagarra (*Araceli Bru*, d'Odó Hurtado)⁴³³ i Jaume Vicens Vives, ben relacionat amb intel·lectuals de l'Opus, introductor de Pérez Embid als cercles catalans i amic de Rodríguez Casado.⁴³⁴ Era Josep Pla mateix qui demanava a Vicens Vives —o feia demanar a Cruzet— que intercedís en favor de bona part dels seus llibres:⁴³⁵

El domingo pasado, hablando con José Pla en una deliciosa playa de la Costa Brava, me rogó te escribiera solicitando tu intervención para que la Inspección de Libros sea benévola

⁴³¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 29: cartes mecanoscrites de Josep Miracle a Josep A. Baixeras (Barcelona, 19-I-1960), de Josep A. Baixeras a Tomàs Tebé (Tarragona, 31-I-1960), de Josep A. Baixeras a José M.ª Serradell (Madrid, 31-I-1960), de Josep Miracle a Josep A. Baixeras (Barcelona, 12-IV-1960) i de Josep M. Cruzet a Josep A. Baixeras (Barcelona, 25-VIII-1960).

⁴³² ANC, Fons Maurici Serrahima, cartes mecanoscrites de Josep M. Cruzet a Maurici Serrahima, Barcelona, 23-II-1953 i 5-II-1954.

⁴³³ AOH, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Odó Hurtado, Barcelona, 10-X-1955.

⁴³⁴ Per a una aproximació dels vincles de l'historiador amb les autoritats del règim, veg. Cristina Gatell, Glòria Soler, *Amb el corrent de proa. Les vides polítiques de Jaume Vicens Vives*, Barcelona: Quaderns Crema, 2012, p. 130-133, 242-247 i 474, i cartes mecanoscrites a Florentino Pérez Embid, s.l., 5-VIII-1952 i 12-IV-1957, dins: *Epistolari de Jaume Vicens Vives*, a cura de Josep Clara, Pere Cornellà, Francesc Marina i Antoni Simon, Girona: Centre d'Estudis Històrics i Socials, 1994-1998, vol. 2, p. 319 i 326. Ha quedat constància de la mediació de Vicens Vives en els llibres de Josep Pla *Girona* (1952); *Llagosta i pollastre* (1952); *Les hores* (1953); *Nocturn de primavera* (1953); *Contraban* (1954); *Cartes d'Itàlia* (1955); *Madrid, 1921* (1957), i la tercera sèrie dels *Homenots* (1959) (Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 323, 372 i 447; AGA, Cultura, c. 21/10608, exp. 427, nota mecanoscrita de Joaquín Úbeda al director general d'Informació, [Madrid], 26-II-1954; UdG, Fons Jaume Vicens Vives, targeta manuscrita de Josep M. Cruzet a Jaume Vicens Vives, s.l., 10-III-1954, i cartes mecanoscrites de Josep M. Cruzet a Jaume Vicens Vives, Barcelona, 2-III-1953, 25-IV-1953, 12-I-1955 i 18-XII-1959; ASB, dossier «Josep Pla», carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Jaume Vicens Vives, Barcelona, 9-V-1959). Així mateix, s'oferí a parlar amb les autoritats per a l'aprovació de *Les formes de vida catalana* (1955), *Els fugitius* (1956) i *Castella endins* (1959) (BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 36, carta mecanoscrita de Josep Ferrater Mora a Josep M. Cruzet, Bryn Mawr, Pa., 11-IX-1954; UdG, Fons Jaume Vicens Vives, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Jaume Vicens Vives, Barcelona, 21-XI-1955; BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 9, carta mecanoscrita d'Agustí Calvet a Josep M. Cruzet, Sant Feliu de Guíxols, 23-IX-1959; reproduïda a Llanas (ed.), *Gaziell i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*, p. 254).

⁴³⁵ Sobre l'amistat entre Pla i Vicens Vives, veg. Josep M. Muñoz i Lloret, *Jaume Vicens Vives (1910-1960). Una biografia intel·lectual*, Barcelona: Edicions 62, 1997, p. 353-356. L'escriptor en va compartir el seu retrat personal en les darreres pàgines del seu homenot «Jaume Vicens Vives», *Homenots. Vuitena sèrie* (Obres completes, vol. 27), Barcelona: Selecta, 1962, p. 195-206.

para una obra que tiene allí presentada. Su título es *Girona*. Me dijo que describía en ella su crisis espiritual juvenil, y que el censor fuera benévolo para respetarle íntegramente el texto. Tratándose de Pla, espero que ejercerás tu benévola protección.⁴³⁶

1.3.3. *Els mecenes*

Per aconseguir la viabilitat econòmica del seu ambiciós projecte editorial, Cruzet el presentà a accionistes, patrons i benefactors dins de l'entorn polític i empresarial, el camp del poder econòmic. Com a primer pas, el 1948 convertí l'editorial en una societat formada pels accionistes següents: Cruzet, amb 206 accions;⁴³⁷ Manuel Borràs de Quadras, 25; l'únic amic de Franco a Catalunya en paraules de Josep Pla, Miquel Mateu i Pla, era propietari d'una biblioteca fenomenal, 26;⁴³⁸ el secretari polític de Cambó, Narcís de Carreras, 10;⁴³⁹ el banquer Francesc Recasens Mercadé, 26;⁴⁴⁰ els industrials Brugarolas Canals (8 accions per a cada un dels tres germans: Santiago, Miquel i Guillem, membre de la Comissió Administradora de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i

⁴³⁶ Carta mecanoscrita de Jaume Vicens Vives a Florentino Pérez Embid, s.l., 5-VIII-1952, dins: *Epistolari de Jaume Vicens Vives*, a cura de Josep Clara, Pere Cornellà, Francesc Marina i Antoni Simon, Girona: Centre d'Estudis Històrics i Socials, 1994-1998, vol. 2, p. 319.

⁴³⁷ Cruzet adquirí les accions aportant 530.000 ptes. en efectiu i 500.000 ptes. en concepte dels permisos obtinguts a favor seu per a publicació exclusiva dels autors previstos en el pla editorial.

⁴³⁸ Josep Pla. «Miquel Mateu i Pla». Dins: *Retrats de passaport*. Barcelona: Destino, 1970, vol. 17, p. 535-537. Des del 1934, i amb el segell Biblioteca del Palacio de Perelada, publicà una trentena de monografies sobre història de Catalunya i l'Empordà, algunes de les quals en català a partir dels anys seixanta (veg. Albert Manent, «Com se salvaren industrials, monàrquics alfonsons, carlins, periodistes», *Serra d'Or*, any XXXI, núm. 352 (març 1989), p. 19; Miguel Golobardes Vila, *Perelada. Condado, villa, palacio*, Peralada: Ediciones de la Biblioteca del Palacio de Perelada, 1959, p. 97 i 105, i Inés Padrosa Gargot, «Exposició Homenatge a Don Miquel Mateu a la Biblioteca del Castell de Peralada», *Butlletí de Peralada*, núm. 5 (1998), p. 18). Agraïm a Inés Padrosa Gargot, arxivera del Castell de Peralada, que ens procurés un dels catàlegs de la Biblioteca del Palacio de Perelada, el de l'any 1968, bé que consta que van aparèixer publicacions posteriorment.

⁴³⁹ Jaume Fabre, Josep M. Huertas. «Narcís de Carreras: la Lliga que no va poder ser». *L'Avenç. Revista d'Història*, segona època, núm. 31 (octubre 1980), p. 10-17.

⁴⁴⁰ Juntament amb Rosend Riera i Domingo Valls i Taberner, Francesc Recasens fou un dels promotors del Teatre Romea (veg. Francesc Cabana i Vancells, *Eduard i Francesc Recasens, dos empresaris de Reus*, Tarragona: Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Reus, 2003, p. 187-197).

Navegació de Barcelona el 1938⁴⁴¹),⁴⁴² i els escriptors J. V. Foix, 23, convençut per Tomàs Garcés,⁴⁴³ que al seu torn en tenia 13.⁴⁴⁴ Més tard s'hi adheriren industrials vinculats a la Llibreria Catalònia, com Francesc Cambó i Joan de Déu Trias de Bes Giró,⁴⁴⁵ que n'era president el 1951,⁴⁴⁶ i, en un moment en què Cruzet havia de reflotar l'empresa, fins hi feu implicar Josep Pla.⁴⁴⁷ La societat va prendre algunes decisions que afectaren el capital de l'empresa, com ara la retribució anual del gerent, Cruzet, de 60.000 ptes. (5.000 ptes./mes).⁴⁴⁸

En pocs anys Cruzet constatà les dificultats per amortitzar els costos i per fer circular un estoc que, immobilitzat, incrementava les pèrdues. «Quan la Selecta anava coixa, la Catalònia hi ajudava»;⁴⁴⁹ tanmateix, el suport de la llibreria fou insuficient.

⁴⁴¹ Carme Molinero, Pere Ysàs. *Els industrials catalans durant el franquisme*. Vic: Eumo, 1991, p. 56.

⁴⁴² El pare dels Brugarolas Canals fundà l'empresa de lubricants que continuaren els fills, Brugarolas SA. Sembla que Santiago Brugarolas Canals es va mantenir al marge de cap mena d'adhesió política. A parer del seu fill, ni ell ni els seus oncles no patrocinaren empreses culturals, bé que desconeixia que havien estat accionistes de la Selecta (consulta a Lluís Brugarolas Fàbregas, 2-I-2019).

⁴⁴³ Manent, *Tomàs Garcés, entre l'Avantguarda i el Noucentisme*, p. 99.

⁴⁴⁴ RMB, fol. 73, full 1862, inscripció 1a, art. xxv, Barcelona, 23-VII-1948.

⁴⁴⁵ Probablement per suggeriment de Cruzet, a principis dels anys cinquanta Helena Cambó, Joan de Déu Trias de Bes Giró i Narcís de Carreras li vengueren les seves accions a canvi d'altres de la Casa del Llibre, la compra de llibres de la Selecta amb un 30% de descompte i la compra de llibres en general de la Casa del Llibre. El 1952 Helena Cambó es despreguà de les seves 20 accions de la Selecta, que equivalien a 52.500 ptes., per 35.000 ptes. en 70 accions de la Casa del Llibre, 8.750 ptes. en concepte de compra de llibres de la Selecta amb un 30% de descompte i 8.750 ptes. en compra de llibres en general de la Casa del Llibre (BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 56, contracte mecanoscrit de cessió d'accions d'Helena Cambó de Guardans a Josep M. Cruzet, 29-I-1952). Narcís de Carreras en vengué 9 per 25.000 ptes. amb les mateixes condicions repartides de la manera següent: 16.500 ptes. en 33 accions de la llibreria, 4.250 ptes. en compra de llibres de la Selecta amb un 30% de descompte i 4.250 ptes. en compra de llibres en general (BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 56, contracte mecanoscrit de cessió d'accions de Narcís de Carreras a Josep M. Cruzet, 15-II-1955). Joan de Déu Trias de Bes Giró se'n vengué 7 per 17.500 ptes. amb les mateixes condicions repartides de la manera següent: 12.000 ptes. en 24 accions de la llibreria, 12.750 ptes. en compra de llibres de la Selecta amb un 30% de descompte i 2.750 ptes. en compra de llibres en general (BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 56, contracte mecanoscrit de cessió d'accions de Joan de Déu Trias de Bes Giró a Josep M. Cruzet, 15-II-1955).

⁴⁴⁶ Centro Documental de la Memoria Histórica, Archivo Dionisio Ridruejo Jiménez, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Dionisio Ridruejo, Barcelona, 13-XI-1951. Reproduïda a Jordi Gracia (ed.), *El valor de la disidència. Epistolario inédito de Dionisio Ridruejo, 1933-1975*, Barcelona: Planeta, 2007, p. 217.

⁴⁴⁷ ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, s.l. [data de recepció: 22-X-1955]. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 567.

⁴⁴⁸ RMB, fol. 73, full 1862, inscripció 1a, art. xxv, Barcelona, 23-VII-1948. El novembre de 1950, en compliment de l'acord de la junta d'accionistes extraordinària, Cruzet es reduí el sou a la meitat (RMB, fol. 74, full 1862, inscripció 3a, Barcelona, 7-XI-1950).

⁴⁴⁹ AJS, entrevista en casset de Joan Samsó a Josep Miracle, 14-V-1985. Jesús Vernis ratificà la declaració de Miracle: «La Selecta, malgrat tenir entitat pròpia, no era altra cosa que un apèndix de la llibreria» (AOV, Jesús Vernis, *Notes disperses*, original manuscrit (febrer 2006), p. 1).

L'editor deplorà la manca d'una entitat que sostingués la Selecta, de manera que el febrer de 1956 presentà un pla per a donar carta de naturalesa a una fundació privada d'abast ampli, el Patronat Pro-Selecta, com anys abans la Proa de l'exili intentà de crear-ne un que esdevingué «una utòpica proposta».⁴⁵⁰ S'inspirà en els models de la Benèfica Minerva (1943-1967) —que, conduïda per Fèlix Millet, finançava les publicacions de l'IEC i els llibres de bibliòfil de traductors com Carles Riba, entre d'altres— i la Fundació Bernat Metge,⁴⁵¹ amb la diferència que, respecte d'aquesta darrera, l'editor augurava que la de la Selecta «seria més útil i essencial encara, per la matèria més viva i genuïna que abarca i perquè apoiant-se en la tradició —única forma possible de progrés— ha de mantenir en tot moment l'actualitat de la millor literatura catalana».⁴⁵² Cruzet feu a mans el projecte de la fundació, entre d'altres, a empresaris vinculats a la Benèfica Minerva, com ara l'industrial Domingo Valls i Taberner, del sector cotoner, el de més pes econòmic,⁴⁵³ el farmacèutic Joaquim Cusí, Josep Ferrater Mora i Xavier Benguerel.

Més concretament, a Valls i Taberner, empresari tèxtil de referència,⁴⁵⁴ li presentà una alternativa particular: instituir una fundació al seu nom per poder difondre en edicions populars els principals escriptors de la història de la literatura, sense consideracions ideològiques, i, en darrer terme, publicar una revista en català. En la carta, Cruzet invocà la seva consciència política afirmant que editar llibres en català representava tant un esforç digne de consideració com una heroïcitat d'aquells qui, atesa l'hostilitat inflamada pel moviment sediciós del 1936, lluitaven pel futur amb clàssics de la literatura o, altrament dit, obres de qualitat incontestable:

⁴⁵⁰ Josep Camps i Arbós. «La continuïtat a l'exili (1944-1964)». Dins: Manuel Llanas, Ramon Pinyol (eds.). *Proa, 1928-2003. 75 anys A Tot Vent*. Barcelona: Proa, 2003, p. 87.

⁴⁵¹ Joan Samsó. *El mecenatge cultural a Catalunya durant el segle XX*. Barcelona: Proa, 2005, p. 41-60 i 103-119.

⁴⁵² BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 40, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Domingo Valls i Taberner, Barcelona, 4-XII-1954.

⁴⁵³ Borja de Riquer, Joan B. Culla. *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)*. Dins: Pierre Vilar (dir.). *Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1989, vol. 7, p. 113-114.

⁴⁵⁴ Francesc Cabana. *La burgesia catalana. Una aproximació històrica*. Barcelona: Proa, 1996, p. 159.

[...] no pot defugir-se —si es vol tocar de peus a terra— que l'editar llibres catalans en l'actualitat representa anar contra la corrent, perquè el vent segueix bufant d'una manera adversa des de 1936 i no sabem quan canviarà ni de quina forma; però si això per un cantó representa un augment de sacrifici i de resistència, col·loca als que estan disposats a fer-lo, en el lloc preferentíssim dels pocs predestinats que en temps confosos, han sapigut actuar de cara al futur —pròxim o remot— per damunt el mur de frivolitat -que salvant poques excepcions- és una de les característiques més lamentables i generals de l'època —per altra part tan apassionant— que ens ha tocat viure.⁴⁵⁵

El projecte del Patronat Pro-Selecta que redactà Cruzet era encapçalat per una citació d'un dels seus referents intel·lectuals, Prat de la Riba: «La literatura catalana és un arbre sec, sense la política.» Havent constatat que l'editorial no era un negoci rendible, Cruzet exposà fórmules de finançament per als títols programats. Els camps d'actuació serien els següents: 1) subvencions que permetessin d'amortitzar la immobilització del capital invertit i de reeditar; 2) ajuts a joves escriptors en general i a novel·listes en particular; 3) creació d'un premi anual d'assaig, i suport als premis Joanot Martorell i Víctor Català per igualar-los amb els castellans; 4) bonificacions per a la venda dels títols amb una nova encuadernació de la Biblioteca Selecta en rústica, a fi de competir amb l'oferta del llibre en castellà, amb tiratges superiors; 5) millorar les comissions dels comercials que tenien una cartera d'editorials en castellà per «captar-los» per a col·leccions de la Selecta, i 6) augmentar la inversió en propaganda per contrarestar la manca de publicacions periòdiques i activitats públiques en català.⁴⁵⁶

---

⁴⁵⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 40, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Domingo Valls i Taberner, Barcelona, 4-XII-1954.

⁴⁵⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Memoràndums Patronat Pro-Selecta», c. 9, original mecanoscrit «Patronat Pro-Selecta» [de Josep M. Cruzet], Barcelona, febrer 1956.

El patronat es reuniria anualment en un sopar i estaria constituït per quatre menes de col·laboradors: a) Els «col·laboradors fundacionals» assumirien la meitat del cost de l'edició d'un volum de la Biblioteca Perenne o la Biblioteca Excelsa (és a dir, 125.000 ptes. per a la Perenne i 75.000 ptes. per a l'Excelsa), i l'editorial faria constar, previ consentiment, el seu nom en els preliminars del llibre i en distribuïria proporcionalment els beneficis. b) Els «col·laboradors protectors» finançarien la meitat del cost de l'edició per als volums estàndards (10.000 ptes.) i els volums extra (15.000 ptes.), o bé aconseguirien un lot de deu subscripcions a un preu especial de 7.500 ptes. per a obsequiar a particulars, biblioteques, associacions, orfeons, grups sardanístics, etc. c) Els «col·laboradors honorífics» donarien anualment 1.000 ptes. que el director editorial destinaria o bé a edicions deficitàries d'interès cultural, o bé al manteniment i millora de les dotacions dels premis literaris. d) Els «col·laboradors adherits» serien els subscriptors que obsequiarien algú amb una altra subscripció a un preu de 750 ptes. o aquells que farien una donació anual de 500 ptes. per a edicions deficitàries o premis literaris.⁴⁵⁷

Com que el patronat no s'acabava de constituir —i, de fet, no es constituí—, Cruzet cercà l'ajut d'altres benefactors esporàdics, sobretot homes de negocis, fundacions i escriptors que costejaren la meitat del cost de l'edició. A partir del 1957 feren col·laboracions empresaris, com ara el constructor exiliat a Mèxic Jeroni Bertran Cusiné; Lluís Carulla; l'emprenedor Jacint Puget; l'industrial Albert Puig Palau, excol·laborador de *La Publicitat* i mecenes de Josep Pla que renegava de la seva entrada a Barcelona amb

---

⁴⁵⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Memoràndums Patronat Pro-Selecta», c. 9, original mecanoscrit «Patronat Pro-Selecta» [de Josep M. Cruzet], [versió 1], Barcelona, 1957. N'existeixen quatre versions originals, que probablement són adaptacions per a cada destinatari. En una versió prèvia del 1954, Cruzet oferia tant col·laboracions més elevades com alguna altra de més flexible, proposant, d'una banda, el finançament del cent per cent dels costos de producció editorial i, de l'altra, inversions personals («Donatiu d'una quantitat d'import lliure, a invertir a criteri del director d'Editorial Selecta, el qual lliurarà el corresponent rebut i indicarà oportunament —si és que es desitja saber-ho— on ha estat destinada. | Aquesta fórmula s'aplica preferentment a l'edició d'obres que convé que siguin editades i que difícilment poden produir un marge de benefici») (BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 15, original mecanoscrit «Memoràndum editorial» [1954], p. 7).

les tropes franquistes;⁴⁵⁸ el joier Rogeli Roca Plans; banquers com ara Josep Garí Gimeno, patrocinador des dels anys vint de l'Institut d'Estudis Catalans,⁴⁵⁹ un dels membres de la CHADE el 1936 i membre del consell d'administració del Banco Español de Crédito, proper al govern franquista;⁴⁶⁰ Lluís Figueras-Dotti, diputat per Barcelona (1943-1946);⁴⁶¹ la Fundació Joan March;⁴⁶² l'advocat Eusebi Isern Dalmau; promotors de la Benèfica Minerva: el financer Francesc Recasens Mercadé; Rossend Riera Sala, vinculat als fundadors d'*El Matí*;⁴⁶³ l'empresari de la construcció Josep Maria Roviralta, i Domingo Valls i Taberner; polítics com Francesc Cambó, Narcís de Carreras i Josep M. Trias de Bes Giró,⁴⁶⁴ i els escriptors Tomàs Garcés, J. V. Foix i Xavier Benguerel, que costejaren

⁴⁵⁸ Jaume Fabre, Xavier Febrés. *Tío Alberto. Vida, secreto y fiesta de Alberto Puig Palau*. Barcelona: La Esfera de los Libros, 2007, p. 25-70.

⁴⁵⁹ Santiago Gorostiza Langa. «Josep Garí Gimeno (1886-1965)». *Recerques*, núm. 67 (2013), p. 149.

⁴⁶⁰ Cabana, *La burguesia catalana*, p. 128-135.

⁴⁶¹ Ignasi Riera. *Els catalans de Franco*. Barcelona: Plaza & Janés, 1998, p. 211.

⁴⁶² A través del doctor Jacint Vilardell, consogre del fill de Joan Marc, el qual formava part del consell del patronat juntament amb el seu pare i el seu germà, Cruzet escrigué a l'empresari per demanar-li que patrocinés les seves edicions d'autors mallorquins amb 300.000 ptes. (BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 15, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Marc, Barcelona, maig de 1958). Segons la correspondència amb el secretari de la fundació, el desembre 1960 la Fundació Joan March es comprometé a aportar 150.000 ptes. per a l'edició de les *Obres completes* (1962) de Llorenç Riber (80.000 ptes.); un *Llibre de Mallorca*, inèdit de Miquel Dolç (15.000 ptes.); les *Obres completes* (1961) d'Àngel Ruiz i Pablo (10.000 ptes.); les *Poesies completes* (1962) de Miquel Ferrà (10.000 ptes.), i una obra de Jesús Ernest Martínez Ferrando publicada per Aedos, *La tràgica història dels Reis de Mallorca* (35.000 ptes.) (BC, Fons JMC – Selecta, «Correspondència i convenis amb mecenes», c. 9, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Alejandro Bèrgamo, conseller secretari del Patronat de la Fundació Joan March, Barcelona, 17-XII-1960; Mercedes Cabrera, «El ilustre financiero y filántropo», dins: *Juan March (1880-1962)*, Madrid: Marcial Pons, 2011, p. 392-412).

⁴⁶³ Samsó, *El mecenatge cultural a Catalunya durant el segle XX*, p. 111.

⁴⁶⁴ Segons que consta en els exemplars impresos, Jeroni Bertran Cusiné va finançar l'*Antologia de la prosa catalana* (1957), a cura de Lluís Nonell; Jacint Puget, *Vint-i-cinc anys a Llivia* (1962) de Manuel Anglada i Ferran; Josep Garí i Gimeno, les *Poesies* (1958) de Ramon Llull; Francesc Recasens Mercadé, *Antologia de contes* (1960) d'Agustí Esclasans (10.000 ptes.; BC, Fons JMC – Selecta, «Correspondència i convenis amb mecenes», c. 9, contracte mecanoscrit signat entre Selecta i Francesc Recasens, [Barcelona], 3-VI-1960); Rossend Riera Sala, el primer volum de les *Obres essencials* (1957) de Ramon Llull (100.000 ptes.; BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 40, contracte mecanoscrit signat entre Josep M. Cruzet i Rossend Riera, Barcelona, 30-I-1953); Josep Maria Roviralta, *Obres completes* (1958) de Frederic Mistral (75.000 ptes.; BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 42, contracte mecanoscrit signat entre Josep M. Cruzet i Josep Maria Roviralta, Barcelona, 20-IX-1955), i Domingo Valls i Taberner, el segon volum de les *Obres essencials* (1960) de Ramon Llull (125.000 ptes.; BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 40, contracte mecanoscrit signat entre Josep M. Cruzet i Domingo Valls i Taberner, Barcelona, 10-XII-1955). L'obra que va aplegar més patrocinadors va ser l'homenatge *L'obra de Josep Carner* (1959), amb les subscripcions de 2.000 ptes. d'Albert Puig Palau, Francesc Recasens Mercadé, Rossend Riera Sala, Rogeli Roca Plans, i les de 1.000 ptes. de Luis Figueras-Dotti, Josep Garí i Gimeno i Eusebi Isern Dalmau (ASB, dossier «Josep Carner», subscripcions mecanoscrites). Per a la resta de benefactors, veg. AJS, entrevista en casset de Joan Samsó a Josep Miracle, 15-III-1991, i BC, Fons JMC – Selecta, «Correspondència i convenis amb mecenes», c. 9, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Antoni López Llausàs, [Barcelona], 8-VII-

edicions d'amics.⁴⁶⁵

Cruzet requerí en especial la implicació dels autors de fora del Principat, que podien procurar-li noms i adreces de persones que, per patriotisme, s'avinguessin a cofinançar l'edició de llibres en català. Amb el propòsit d'abraçar tot el domini lingüístic, convidà Guillem Colom a suggerir-li títols d'autors mallorquins i, sobretot, noms de persones que tinguessin sensibilitat per la cultura catalana i poguessin tenir interès a finançar les obres escrites per autors illencs:

No cal dir que en aquestes gestions no es pot prejutjar cap resultat, però per part meua sempre que es tracti de persones simpatitzants amb la cultura catalana, i existeixi alguna possibilitat d'èxit, estic disposat a posar-m'hi en contacte. Per provar, no es perd res —més que el temps— i en canvi tinc d'anar intentant resoldre els problemes més greus que afecten a l'edició catalana, que no escaparan a la seva perspicàcia: la insuficiència de públic i, consegüentment, el dèficit que produeixen la major part de les obres que es van publicant, i que obliguen a cercar ajuda econòmica per les successives.⁴⁶⁶

Els burgesos que declararen públicament les seves discrepàncies amb el règim foren «una ínfima minoria d'individus poc escoltats i menys seguits»⁴⁶⁷ i, en particular, els mecenes de la Selecta —empresaris, industrials i banquers aïllats— tenien més recursos econòmics que no pas incidència política, malgrat el seu suport propagandístic al Movimiento Nacional. A part d'algun «addicte» al falangisme com Lluís Figueras-Dotti, la

---

1954.

⁴⁶⁵ El 1956, d'acord amb una conversa mantinguda entre Cruzet i Tomàs Garcés, el mateix Garcés i J. V. Foix «es comprometien a quedar-se una partida de tres-cents (300) exemplars —ptes. 7.000— de “La meua vida” (II vol.) d'Agustí Esclasans» (BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres. Contractes», c. 16, còpia mecanoscrita de l'annex del conveni del segon volum de *La meua vida*, signat per Agustí Esclasans i Josep M. Cruzet, Barcelona, 12-VI-1956). Xavier Benguerel destinà «reservadament» 3.000 ptes. per a l'edició de les *Tres comèdies* de Joan Oliver (BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Jesús M. Piña a Xavier Benguerel, Barcelona, 22-IX-1960).

⁴⁶⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 42, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Guillem Colom, [Barcelona], 9-II-1955.

⁴⁶⁷ Riquer, Culla, *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)*, p. 136-137.

majoria havien pertangut a l'entorn de la Lliga fins abans de la insurrecció militar. Havien prioritzat la defensa de la seva classe benestant per davant de la democràcia; tanmateix, per la seva condició de catalans i —ho havia indicat Cambó— per l'aposta per una monarquia liberal d'elements com Josep M. Trias de Bes, van haver de demostrar que abjuraven de la «falsa ruta» a què, segons l'article programàtic de Ferran Valls i Taberner, havia conduït el regionalisme.⁴⁶⁸ Incapaços de crear una alternativa política dins del règim, l'elit industrial va quedar integrada en l'oligarquia financera espanyola i els anomenats «prohoms» de la Lliga van ser bandejats de la primera línia i, en el millor dels casos, van ocupar càrrecs com a funcionaris o buròcrates a l'administració local.⁴⁶⁹ La seva contribució a la Selecta, limitada a un patrocini esporàdic i insuficient, permeté si més no l'editor de fer perviure el seu projecte editorial fins els darrers anys de la seva

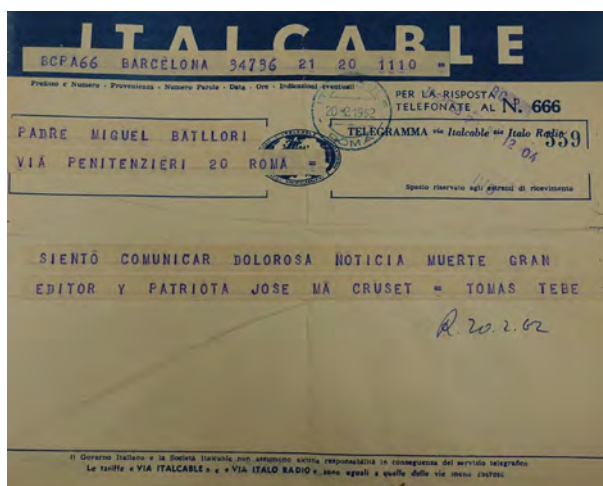
vida.

Josep M. Cruzet va morir el 17 de febrer de 1962, a cinquanta-vuit anys.

Unes afectacions al pulmó —per un episodi de grip— i a la pròstata⁴⁷⁰

l'obligaren a allitar-se més dies del que el seu capteniment neurastènic podia

sofrir,⁴⁷¹ tant és així que la família visqué amb preocupació el seu progressiu

Fig. 32. Telegrama de Tomàs Tebé per a Miquel Batllori el 20-II-1962. AHCJC, Fons Miquel Batllori.

⁴⁶⁸ Francesc Vilanova. «1939: la “falsa ruta” de los regionalistas catalanes». *Espacio, Tiempo y Forma*, sèrie V, núm. 9 (1996), p. 189-205.

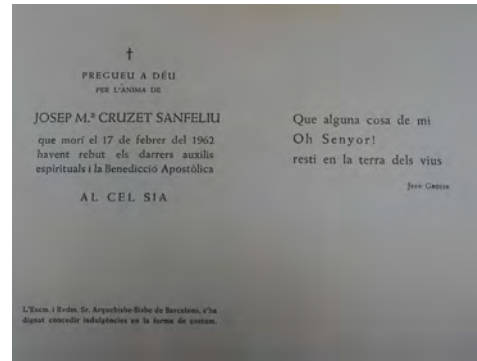
⁴⁶⁹ Josep Lluís Martín i Berbois. «L'evolució personal dels exmembres de la Lliga Catalana en els anys de la gran confrontació entre la dictadura i la democràcia». Dins: Carles Santacana (coord.). *Entre el malson i l'oblit. L'impacte del franquisme en la cultura a Catalunya i les Balears (1939-1960)*. Catarroja / Barcelona: Afers, 2013, p. 212.

⁴⁷⁰ Josep Pla, *Notes per a Sílvia*, Barcelona: Destino, 1974, vol. 26, p. 241. AHCJC, Fons Miquel Batllori, «Correspondència general», 2003/3-30, carta mecanoscrita de Josep Miracle a Miquel Batllori, [Barcelona], 20-II-1962.

⁴⁷¹ Miracle, *Quatre coses del meu temps*, p. 359.

entotsolament.⁴⁷² L'amenaça que havia proferit sobre una resolució dràstica⁴⁷³ s'acabà materialitzant quan, després d'escriure una nota per a Maria Borràs en què la definia com l'única dona que havia estimat,⁴⁷⁴ es va precipitar pel celobert de

casa. No cal ni dir que un desenllaç tan misteriós com impactant va ser objecte de comentaris de tota mena entre els lletraferits,⁴⁷⁵ incrèduls arran de l'enraonia que «el senyor Cruzet», amb una bona posició social, havia estat vençut per la infidelitat de la seva amant, a qui l'editor hauria sorprès amb un home més jove:⁴⁷⁶

Fig. 33. Esquela de Josep M. Cruzet, 17-II-1962. AHCJC, Fons Miquel Batllori.

Segons en Piña, el matrimoni Cruzet-Borràs no havia estat tan reeixit com semblava. Ell, sensible, emotiu, elegant, senyorívol i, en bona mida, egocèntric, tenia quelcom de feminal i la senyora Maria Borràs, alta, de faccions dures, veu escardada i maneres que contrastaven amb les ínfulas aristocràtiques que exhibia, s'acostava més a una imatge varonil. De fet era corrent el comentari que es feia en el sentit que era una parella canviada. No se sap quan ni on —almenys en Piña no ho digué o no sabia—, en Cruzet s' enamorà d'una senyora que, sembla, era molt atractiva i l'home s'hi lliurà plenament però, això sí, amb la seva acostumada circumspecció, el contacte amb la seva amant es feia amb molta discreció, cosa que privà que algunes persones de l'entorn n'estessin assabentades. Ho sabia la senyora

⁴⁷² Maurici Serrahima. *Del passat quan era present (1959-1963)*. Edició de Josep Poca i Gaya. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, vol. 3, p. 304-305.

⁴⁷³ Entrevistes amb Sebastià Borràs, 22-I-2018 i 24-V-2018.

⁴⁷⁴ Josep Pla. *Fer-se totes les il·lusions possibles i altres notes disperses*. Edició de Francesc Montero. Barcelona: Destino, 2017, p. 217.

⁴⁷⁵ Juan Arbó, *Memorias*, p. 138-139.

⁴⁷⁶ S'arribà a especular que la mort de Cruzet s'havia desencadenat per l'actriu argentina Pepita Serrador, filla de pare català i mare valenciana, a qui es relacionà sentimentalment amb Maria Borràs. Totes dues havien fet viatges plegades i vivien al pis del carrer de la Diputació amb el mateix Cruzet. A propòsit de la presentació de la reedició de *Vida privada*, Joan de Sagarra desvelà públicament la condició sexual tant de Borràs com de l'editor, de qui afirmà que era homosexual (Eva Piquer, «La gran novel·la sobre Barcelona», *Avui*, any XXXII, núm. 10816 (24-X-2007), p. 44; entrevista amb Sebastià Borràs, 26-XI-2018).

Maria? En Piña creia que sí. El cas és que el melodrama començà a gestar-se quan en Cruzet rebé informes inquietants respecte a la fidelitat d'aquella senyora —segons en Piña, una mena de *demi-mondaine*—, sospites que es confirmaren: tenia un altre amant, segons en Piña creia, més jove i atractiu. No queda clar si en Cruzet es va enfrontar amb la dona, sembla que sí, però el fet es que va quedar destrossat, vençut i humiliat. Els seus sentiments i el seu ego sofriren una grossa patacada, un cop baix que no podia assumir. Es posà malalt, s'allità i durant dies no contactà amb ningú de l'exterior. Una matinada, enfollit, desesperat, debilitat, incapaç de controlar les seves emocions es llevà, anà al recambró del safareig i malgrat que la finestra era molt petita s'hi enfilà i es llençà al buit. Així acabà la seva vida, exactament com havia temut —sempre deia als seus íntims que li feia por que algun dia acabés com el seu pare, que s'havia suïcidat.⁴⁷⁷

La influència política de Josep M. Trias de Bes simplificà els tràmits perquè en el certificat de defunció constés que l'editor havia estat víctima d'una hemorràgia interna i perquè rebés religiosament sepultura al cementiri del Poblenou.⁴⁷⁸ Segons la crònica publicada, que havia rebut les condolences de personalitats com ara el ministre Pere Gual Villabí i l'abat de Montserrat, va estar acompanyada per una multitud de persones del món editorial, artístic, polític i religiós:

A despecho de no haberse hecho pública la noticia del fallecimiento del señor Cruzet, una verdadera muchedumbre se reunió ayer tarde en la casa mortuoria, sita en la derecha del Ensanche, para acompañar el cadáver a la iglesia parroquial.

Asistió el todo Barcelona no sólo intelectual y artístico, sino que vimos también las primeras figuras de la Economía y del Comercio barceloneses, mezcladas con gran número

---

⁴⁷⁷ AOV, Jesús Vernis, *Notes disperses*, original manuscrit (febrer 2006), p. 24-25. Veg. nota 265. Després de la mort de Cruzet, Jesús M. Piña visità personalment la jove per anunciar-li que deixaria de rebre ingressos per la venda d'accions de la Catalònia (entrevista a Lluís Piña, 30-X-2018).

⁴⁷⁸ Entrevistes amb Sebastià Borràs, 22-I-2018 i 24-V-2018. Ministeri de Justícia, RCB, tom 259, p. 170.

de anònims devots de les lletres. Els editors i llibrers poden dir-se que acudien en massa.

Presidien el duel, amb el Rvdo. Pedro Ribot, el germà del difunt don Enrique Cruzet i els familiars don Francisco i don Manuel Borrás, don José María Trías de Bes i don Ricardo Llorens. El duel femení, a l'església de la Concepció on es va celebrar una missa de *corpore insepulto*, estava encapçalada per la vídua del finat, doña María Borrás, acompanyada per diversos familiars.

El desfilé duró llarg temps, sent innumerables les persones que es desplaçaren al cementiri.

En el domicili de la família Cruzet se han rebut múltiples testimonis de condolència, figurant entre ells, el del ministre senyor Gual Villalbí i del abat de Monserrat, dom Aurelio María Escarré.

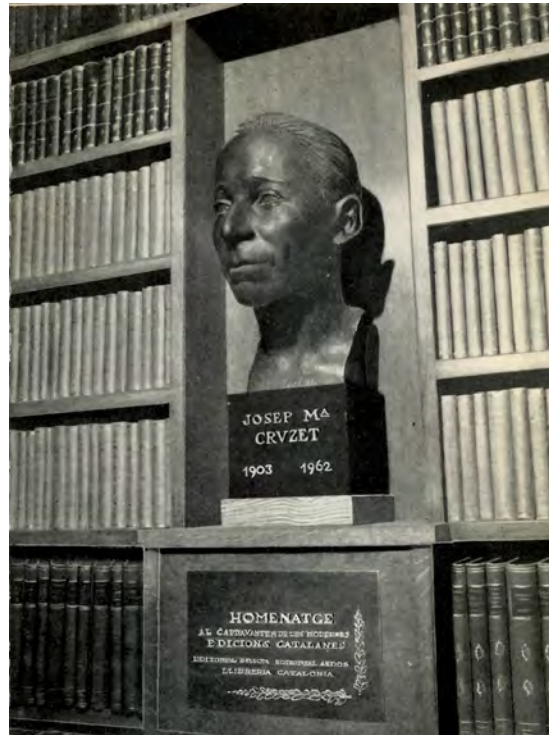
¡Descanse en paz el ilustre editor! *Diario de Barcelona*, en cuya redacció contaba el senyor Cruzet innumerables amics, se associa al dolor que en tota la ciutat ha despertat tan inesperat óbito, i molt particularment fa arribar el pésame a la vídua del finat, doña María Borrás, i demés deutes.⁴⁷⁹

D'ençà de la mort del pare, Josep M. Cruzet havia superat les adversitats privades i empresarials amb una força que contrarestà amb una natura inclinada al pessimisme. Animat per l'efervescència cultural dels anys vint i trenta, s'havia decidit a emprendre iniciatives amb què pretenia contribuir al progrés nacional, alhora que aspirava a assolir un estatus social i cultural. La dictadura franquista ni l'acovardí ni el deturà en l'impuls per bastir un catàleg en una llengua perseguida, amb què aspirava tant a recuperar l'autonomia nacional com a convertir-se en el principal editor dels territoris de parla catalana. Així com tingué l'agudesia de definir un pla editorial coherent i ambiciós,

---

⁴⁷⁹ «Ha fallecido el editor Don José María Cruzet». *Diario de Barcelona*, any CLXXII, núm. 43 (20-II-1962), p. 33.

igualment s'envoltà dels col·laboradors més professionals i de les personalitats més ben posicionades al règim per dur-lo a terme. L'estudi de la nòmina d'autors, de les col·leccions i de les tipologies editorials certifiquen l'èxit literari del seu programa, a despit de la ingerència de la censura, que inexorablement en determinà l'evolució.

Fig. 34. Bust de Josep M. Cruzet, obra de Josep Viladomat que es va inaugurar a la Casa del Llibre el dia de Santa Llúcia de 1963 (Autors diversos, *Josep M. Cruzet i la seva obra*, Barcelona: Selecta, 1964).

SEGONA PART

L'arquitectura editorial

2.1. L'estètica, en el gest i el producte

L'impacte de la primera obra de la Selecta apareguda el 1943 no precipità l'articulació del pla editorial, redactat per Josep M. Cruzet més tard, després d'haver sondejat un govern franquista que, arran de la derrota de les potències de l'Eix, s'havia hagut d'adaptar a «una realidad internacional indeseable pero ineludible».¹ Va ser el 1945 quan el règim, amb part dels seus objectius inicials aconplerts i amb el propòsit de maquillar la seva política fèrria davant de l'opinió pública mundial, endegà un procés epidèrmic de reformes que desembocà amb la proclamació d'una de les normes que tangencialment empararia el món del llibre: el Fuero de los Españoles,² garant de la llibertat d'expressió, reunió i associació. Bé que el govern negligí el compliment pràctic de la nova disposició, i preservà fins als anys seixanta la Llei de premsa que havia decretat a Burgos el 1938 per imposar la censura prèvia, les restriccions legals no aconseguiren de paraitzar aquell segment de la societat que, esperonat per la victòria aliadòfila, advocà per una flexibilització política i econòmica que acabaria obrint esclatxes d'acció.

L'ocupació preferent de Cruzet per la literatura en català, en una etapa en què, per dir-ho amb la fórmula que va divulgar l'antifranquisme, la llengua era objecte d'«un autèntic intent de genocidi cultural»,³ representà un acte de resistència com el de «qualsevol acció editora que tingui l'habilitat de desvirtuar les disposicions coercitives amb subtilitats burocràtiques o amb murrieries dins el tràmit reglamentari».⁴ Mentre els comandaments franquistes s'inquietaven per les baixes massives d'afiliació a la Falange,⁵

¹ Carme Molinero, Pere Ysàs. «La dictadura de Franco, 1939-1975». Dins: José María Marín, Carme Molinero, Pere Ysàs. *Historia política de España, 1939-2000*. Madrid: Istmo, 2001, p. 61.

² Andrew Dowling. *La reconstrucció nacional de Catalunya, 1939-2012*. Barcelona: Pasado & Presente, 2013, p. 108.

³ Josep Benet. *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, p. 273.

⁴ Jordi Verrié. «Resistir amb llibres». *Serra d'Or*, any XX, núm. 223 (15-IV-1978), p. 21.

⁵ Borja de Riquer, Joan B. Culla. *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)*. Dins: Pierre Vilar

l'opció idiomàtica de l'editor significà un trencament en tota regla amb aquella adhesió nominal als principis del Movimiento Nacional. Des d'un prisma tan empresarial com cultural, l'aposta per la llengua autòctona insinuava l'abast del seu projecte, amb què, si superava les adversitats generades per la legalitat imperant, pretenia erigir-se en el principal editor del territori. Per a Gisèle Sapiro, la coherència de la trajectòria dels agents culturals rau tant en la seva formació educativa com en la seva adaptació personal al context:

Une erreur méthodologique fréquente en histoire des idées consiste à chercher la cohérence de l'œuvre ou des prises de position d'un intellectuel dans son parcours singulier. Or la cohérence des prises de position esthétiques aussi bien qu'éthico-politiques d'un écrivain réside non seulement dans son «habitus», c'est-à-dire dans ses dispositions héritées et acquises, son milieu familial d'origine, son éducation, mais aussi dans l'évolution du champ. Ce sont les ajustements de la trajectoire individuelle à l'évolution de l'espace social et avec celle de l'espace des possibles et des pensables constitutives du champ littéraire à un moment donné qui donnent leur sens aux prises de position successives.⁶

En un estadi preliminar Cruzet ja pressentia que el judici envers la seva obra es fonamentaria en el grau de rigor que el guiava —tampoc no hauria sabut dirigir l'empresa altrament—. Per al comunicòleg i dissenyador Joan Costa, la imatge corporativa és la representació col·lectiva d'uns valors, producte d'un conjunt d'impressions que influeixen en l'actitud i la modifiquen. L'editor, amb els seus col·laboradors, va reeixir a vincular la Selecta a una pauta d'actuació que, adaptada a les necessitats de cada moment, transmetia conceptes tan positius com dignes d'elogi. Per fer-ho possible va implementar una

---

(dir.). *Història de Catalunya*, Barcelona: Edicions 62, 1989, vol. 7, p. 155.

⁶ Gisèle Sapiro. «Pour une approche sociologique des relations entre littérature et idéologie». *CONTEXTES. Revue de Sociologie de la Littérature*, núm. 2 (2007). <https://doi.org/10.4000/contextes.165>.

estratègia de comunicació que, malgrat la parcialitat i la interrupció consubstancial als missatges que s'emeten des de diferents nivells (relacions interpersonals, producte, crítica...), presentà una imatge cohesionada. És en aquesta projecció que radica un dels capitals de l'empresa, per a Costa, la que en crea la marca i n'asegura el mèrit d'acord amb l'evolució dels signes positius i inigualables que exposa.⁷

Els diferents nivells de lectura sobre el comportament d'una empresa estan vinculats al subjecte i l'espai temporal: la mirada del públic sobre com opera l'empresa, la mirada de l'empresari sobre com es pensa que actua i la mirada prospectiva sobre com ell vol ser en un futur.⁸ Si bé els autors, la crítica i els lectors vivien al marge de l'atmosfera en què treballava el grup de la Selecta —dominada pel neguit de l'activitat intensa—, la consideració social sobre els seus protocols, eminentment professionals, concordava amb la valoració global que feien els responsables de l'editorial sobre el resultat del seu esforç, el del llibre acabat. Aquesta sintonia entre la interpretació endògena i l'exògena cristal·litzà per la maduresa de la filosofia de l'editorial, que imbricà dues òrbites indestriables: l'una de caràcter visual o material, identificada amb el producte físic (els llibres), i l'altra de caràcter conceptual o simbòlic, que aportava idees, identitat, valor i símbols (ambició, sobrietat, cura, honradesa, tradició, catalanitat).⁹

Així com alguns coetanis s'havien adscrit a la tradició de batejar la pròpia casa editorial amb un nom patronímic o reivindicativament simbòlic, Cruzet en preferí un de descriptiu, clar i simple, amb un atribut que denotava les seves pretensions, sense marge per a la confusió. La marca Selecta, òptima per a la pronunciació i la mnemotècnia, aliava tres components que havien de ser garantia d'èxit: classicisme, elegància i qualitat. En vista de l'obstrucció legal que hauria trobat per traduir al català Ediciones Selectas, Cruzet

---

⁷ Joan Costa. *La imagen de empresa. Métodos de comunicación integral*. Madrid: Centro de Investigación y Aplicaciones de la Comunicación, 1977, p. 19-27.

⁸ *Ibidem*, p. 122-129.

⁹ Joan Costa. *Los 5 pilares del branding. Anatomía de la marca*. Barcelona: CPC Editor, 2013, p 17.

s'inclinà pel terme en singular, de factura bilingüe, que —segons que se n'inferia— havia d'oferir les millors obres de la literatura catalana amb una preocupació pel fons i la forma que les faria despuntar. Per presentar-se amb un emblema tan compromès, l'editor havia de comptar —i, de fet, comptava— amb un suport financer, un equip professional i un programa equilibrat, amb els quals, sota el jou del règim, volia ultrapassar la producció editorial en català dels anys vint i trenta.

La societat Editorial Selecta «dio principio a sus operaciones comerciales» l'1 d'abril de 1948.¹⁰ Al juny Cruzet n'inscrigué el nom a la Propietat Intel·lectual amb la finalitat de posar en circulació «libros, revistas y publicaciones»¹¹ i, constituïda com a societat anònima un mes després, declarà un capital social de dos milions de pessetes, amb seu al carrer de Consell de Cent, número 391. En aquell temps l'editor fins i tot ponderà la publicació de diaris, segurament inspirant-se en la Catalònia, que no arribà a concretar en cap pla de premsa periòdica: «La Sociedad tendrá por objeto primordial los negocios de publicaciones, ediciones y distribución de libros, periódicos y revistas, si bien podría dedicarse a cualquier otro negocio u operación que acordase la Junta General de Accionistas.»¹² Va ser al 1950 que la Junta d'Accionistes acotà definitivament l'activitat comercial al mercat del llibre.¹³

Més enllà de l'eloqüència de la identitat verbal i del seu àmbit d'explotació, elements com ara l'actitud intervenen igualment en la descripció del producte. En el seu itinerari personal i laboral, Cruzet promogué de manera tan discreta com efectiva un estil basat en uns principis de deferència per l'autor que traçaren l'actuació de l'editorial i que, pel respecte i el compromís que els havien inspirat, evocaven la civilitat orsiana, amb uns

¹⁰ RMB, fol. 73, full 1862, inscripció 1a, art. XXV, Barcelona, 23-VII-1948.

¹¹ ANC, Fons Llibreria Catalònia, «Escriptures de les marques», sol·licitud del registre, Barcelona, 22-VI-1948.

¹² RMB, fol. 68, full 1862, inscripció 1a, art. II, Barcelona, 23-VII-1948. Una de les atribucions del gerent era redactar les memòries per sotmetre-les a la Junta, que es reunia el primer trimestre de cada any (RMB, fol. 68, 69 i 71, full 1862, inscripció 1a, art. V, XII i XIX, Barcelona, 23-VII-1948).

¹³ RMB, fol. 74, full 1862, inscripció 2a, Barcelona, 18-II-1950.

vocatus i uns comiats propis dels manuals de correspondència administrativa divulgats als anys vint.¹⁴ Com a empresa cultural, la Selecta presentava un objecte que fomentava l'evasió de les estretors de la postguerra i la imaginació dels lectors, alhora que amb aquest capteniment s'erigia en paradigma d'aquells «valors espirituals col·lectius» que als anys quaranta Maurici Serrahima, un dels que més va fer per mantenir viva una cultura destinada a desaparèixer, reclamava en emplaçar el poble català a reconstruir l'obra dels anys deu i vint més enllà «de les realitats materials i de les formes polítiques».¹⁵

La imatge corporativa adquirí significació en atribuir-hi les propietats que dimanaven de la conducta del personal de la Selecta entre si i amb els externs. Joan Costa formulà que la comunicació ideal entre els actors d'un mateix entorn laboral hauria de ser propera, recíproca, amb intensitat i efecte durador.¹⁶ En aquest sentit, l'estil de la Selecta envers els escriptors estava dominat per la formalitat i l'atenció personalitzada de Cruzet, adoptades, per analogia, per la resta de l'equip amb una naturalitat —llegiu-hi: fidelitat— que s'acabà convertint en el propi de la casa, un signe d'identitat empresarial practicat durant quatre lustres. La verbalització de l'entusiasme per l'obra de molts dels creadors, que depassava la correcció cívica, aflorava tant en la relació epistolar com en els arguments publicitaris apareguts al butlletí editorial, *Crònica literaria*, en què, posem per cas, la Selecta reivindicà l'autenticitat dels autògrafs:

USTED PUEDE TENER UN AUTÓGRAFO Y UN TÍTULO

Un autógrafo o dos, si bien se mira. Y ambos de valor indiscutible. Trátase de una cuartilla autógrafa del príncipe de la prosa catalana, Joaquim Ruyra, y de una poesía escrita de puño y letra del ilustre poeta contemporáneo Josep M. López-Picó, cuya posesión le es dable a

¹⁴ Cèsar A. Jordana, Sanç Montnegre. *Com s'han d'escriure les cartes comercials*. Barcelona: Barcino, 1927.

¹⁵ Maurici Serrahima. *Mentrestant. Meditacions en temps de silenci*. Edició de Jordi Amat i Josep Poca. Barcelona: RBA, 2014, p. 128.

¹⁶ Costa, *La imagen de empresa*, p. 71-78.

usted obtener. Ambos autógrafos sobrevaloran y ennoblecen aun más los títulos de suscripción que, impresos sobre papel de hilo, numerados y nominados, Editorial Selecta ofrece a cuantos se suscriben a las Bibliotecas Perenne o Excelsa. Los referidos títulos, con el preciado autógrafo, van comprendidos en los tomos que encabezan ambas Bibliotecas: las *Obres completes* de Jacint Verdaguer y las *Obres completes* de Josep M. López-Picó. ¿Ha pensado seriamente lo poco que cuesta obtener un título y un autógrafo que tanto valen?

Suscríbase a la Biblioteca Selecta. Recibirá el volumen antes de ser puesto a la venta.¹⁷

El tracte que l'equip dispensava als artífexs indiscutibles del catàleg va pesar en l'aplaudiment que va rebre, redoblat per una autoexigència editorial poc corrent en un període en què escassejaven els recursos materials i humans. Els autors admetien l'ofici del personal i elogiaven la presentació física dels llibres, com sentencià Josep Carner de manera no més lacònica que sincera en aparèixer les seves *Obres completes* a la Biblioteca Perenne: «L'edició és molt digna i acurada.»¹⁸ El mateix Cruzet era el primer a treballar amb una minuciositat malaltissa, que d'altra banda li permetia solidaritzar-se amb autors que tenien propensió a reescriure indefinidament, com Sebastià Juan Arbó, a qui havia avançat acomptes quantiosos per *La masia* mentre l'entrega de l'original s'ajornava termini rere termini.¹⁹ No debades l'editor compartí amb ell uns fragments d'una biografia sobre Velázquez publicada per Ortega y Gasset que l'havien impactat per la reflexió sobre el sentit quimèric del perfeccionisme:

[...] em permeto fer-vos una amical indicació en el sentit que no apureu en excés els retocs en el vostre original. Jo que soc un home que peço per minucios, us dono aquest diguem-ne

---

¹⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Vària Llibreria Catalònia – Editorial Selecta», c. 111, *Crònica literaria*, núm. 5 (abril 1950), p. 3.

¹⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 32, carta manuscrita de Josep Carner a Josep M. Cruzet, Barcelona, 27-XII-1957.

¹⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 39, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Sebastià Juan Arbó, Barcelona, 8-VI-1953.

consell —que no he donat mai a ningú—, puix crec que vós també pequeu més per excés que per defecte.

Precisament acabo de llegir un llibre de l'Ortega i Gasset sobre «Velázquez», varis textos del qual, no em puc estar de reproduir a continuació puix venen com l'anell al dit, en apoi del que us dic. Diu Ortega: «Las cosas en su realidad son “poco más o menos”, son solo aproximadamente ellas mismas, no tienen un perfil riguroso, sino que flotan en un margen de imprecisión que es su verdadero ser. La precisión de una cosa es su leyenda.» I afegeix unes pàgines més avall:

«El naturalismo de Velázquez consiste en no querer que las cosas sean más de lo que son, en renunciar a repujarlas y perfeccionarlas; en suma, a precisarlas. La precisión de las cosas es una idealización de ellas que el deseo del hombre produce. En su realidad son imprecisas. La precisión de las cosas es precisamente lo irreal, lo legendario en ellas.»

Encara que aquests magistrals comentaris es refereixin a [la] pintura, jo crec que poden aplicar-se en part a la literatura, i proporcions guardades i mesurades en el cas de què estem parlant. Veritat que em compreneu, amic Arbó?²⁰

Detalls com la meticulositat en els fets i les paraules cimentaren una marca d'honestedat que autors, crítics i consumidors reconegueren. En la seva correspondència l'editor s'entretenia a respondre els comentaris de l'interlocutor punt per punt, amb mètode, actitud lloada per Josep Pla que, en comparar-lo amb Albert Puig Palau, li confessà: «Vostè té una cosa superior sobre aquests amics. Vostè contesta les cartes. Vostè fa marxar un comerç.»²¹ Tampoc no tenia cap pudor de confessar obertament el disgust amb els proveïdors quan no treballaven amb la precisió esperada, àdhuc si el seu corresponsal havia obviat la negligència comesa. En rebre la felicitació d'Octavi Saltor pel

²⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 39, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Sebastià Juan Arbó, Barcelona, 2-IX-1950.

²¹ Josep Pla. «Notícies d'aquella època: els llibres catalans». Dins: *Articles amb cua*. Barcelona: Destino, 1976, vol. 31, p. 367.

resultat de les obres completes de López-Picó, Cruzet manifestà el disgust amb la impremta, que no havia estat tan responsable com els seus col·laboradors, a qui «jo ja els hi demano contínuament més del que poden fer».²² Tanmateix, recrear-se en els accidents hauria minat els equilibris interns, marcats per un alt volum productiu, de manera que, ni que fos en els acabats, Cruzet evitava de mortificar-se i es persuadia que els aspectes gràfics passaven desaparebuts al públic general, sense que per això renunciés a «perfeccionar» el conjunt del seu catàleg editant curosament els títols que tenia en cartera:

En quant a les *Obres completes* d'en López-Picó, celebros que tant ell com vos hagueu apreciat l'esforç realitzat, si bé dec dir-vos que el treball de la impremta no ha estat a l'altura dels altres elements que han intervingut en l'edició del volum, principalment a la tasca realitzada pels meus col·laboradors més immediats, que com haureu pogut constatar ha estat insuperable. De totes maneres s'ha de tenir present que el públic no s'adona com nosaltres d'aquestes petites deficiències i d'altra banda la meva preocupació constant és la de perfeccionar incessantment les meves edicions.²³

La projecció externa dels procediments laborals, que vertebraven la relació amb autors i col·laboradors, enfortien la imatge corporativa. Aprovat un llibre estàndard per la censura, l'edició i la impressió es desenvolupaven en tres mesos.²⁴ Per raons de calendari, pautat per les campanyes estacionals de distribució comercial, la direcció literària s'aventurava a interrogar els autors per la seva preferència en relació amb les proves d'impremta, amb la intenció que, si declinaven de rebre-les, pogués guanyar temps per

---

²² ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 26-VI-1961. Reproduïda a Josep Pla, Josep M. Cruzet, *Amb les pedres disperses. Cartes 1946-1962*, edició i pròleg de Maria Josepa Gallofré Virgili, Barcelona: Destino, 2003, p. 702.

²³ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 52, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Octavi Saltor, Barcelona, 2-IV-1948.

²⁴ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 11-X-1951. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 199.

complir la data de sortida prevista. Quan els escriptors novells o els exiliats no rebien les galerades corregides (en aquest cas, forçosament per avió), l'editorial assumia en solitari els imponderables i anteposava el risc d'una esguerrada per damunt de la dilació.²⁵ Enfront dels retrets per les errates que s'esllavissaven, l'editor responia amb professionalitat, admetent-ne l'incident, i sense menystenir l'esforç que Miracle, el corrector i el taller havien fet per controlar el procés, ben al contrari. En sortir el primer volum de l'antologia sobre prosa de Lluís Nonell, Cruzet, que lamentà els errors denunciats pel curador, els dimensionà i es comprometé a mostrar-li les galerades del segon volum que tenien programat:

Sento les errades que fatalment es produeixen en aquest tipus d'edicions, confiant, no obstant, en què no sien moltes, puix el que sempre passa en aquests casos és que la primera impressió dona una idea exagerada de la realitat. De totes maneres, però, tal com li vaig dir de paraula, pel que fa referència al segon volum, sàpiga que el meu interès és que vostè revisi totes les proves d'impremta que calguin, a fi de reduir les errades al mínim.²⁶

És unànimement compartit que, en el terreny de la marca, el signe d'identificació per excel·lència és el grafisme. Només uns mesos abans del registre de l'activitat econòmica del segell en català, el 1947 Cruzet notificà oficialment el nom i el logotip de la Biblioteca Selecta per poder-lo compondre amb un seguit de mides i tipografies.²⁷ Des de l'eclosió del número 1 de la Selecta, les *Obres completes* de Jacint Verdaguer, l'editor havia estat imprimint un imagotip amb valor simbòlic: una branca de roure —un arbre

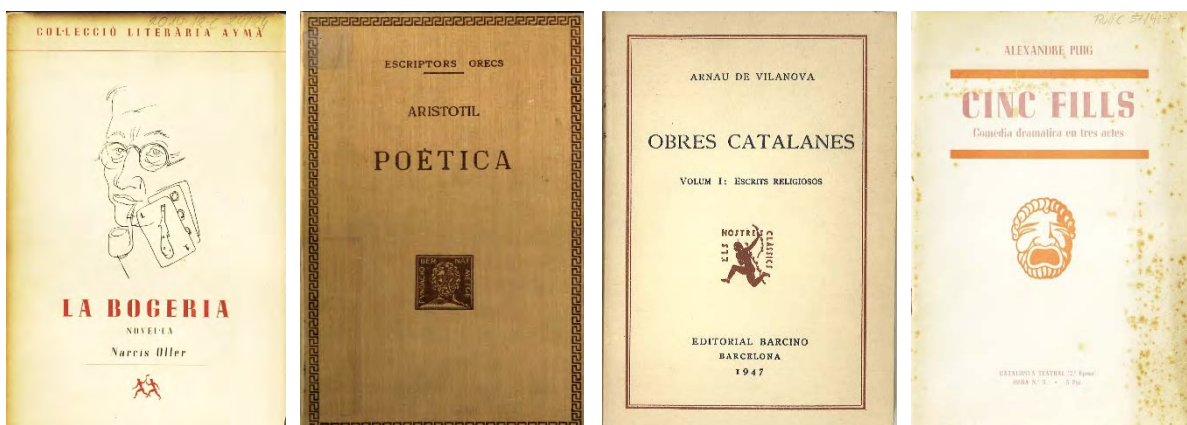
²⁵ Les trameses de llibres per correu ordinari entre Catalunya i els països llatinoamericans podien allargar-se dos mesos per a l'anada i dos mesos més per a la tornada (AOH, carta mecanoscrita d'Odó Hurtado a JMC, Mèxic, D.F., 10-X-1957).

²⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 43, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Lluís Nonell, [Barcelona], 6-IV-1957.

²⁷ ANC, Fons Llibreria Catalònia, «Escriptures de les marques», sol·licitud del registre, Barcelona, 21-II-1947.

caducifoli, emperò robust i resistent— amb cinc fulles i dues aglans disposades en una posició inclinada, cap a la dreta, que contribuïa a reconèixer i memoritzar el missatge del negoci. El logo, que suportava perfectament la reductibilitat i que es mantingué inalterable en el decurs de la direcció de Josep M. Cruzet, atorgà unitat a les tres col·leccions on apareixia estampat: la Biblioteca Perenne (BP), la Biblioteca Excelsa (BE) i la Biblioteca Selecta (BS), adreçades a quotes de mercat amb necessitats heterogènies.

En sintonia amb el grafisme intrínsec a l'edició d'autors clàssics, les sobrecobertes de la Selecta se sustentaven en el tipus de lletra, que els conferia tant una imatge d'atemporalitat com, per la tradició històrica i la varietat de pesos, claredat i equilibri. Per a les camises de la Biblioteca Perenne, Cruzet va recórrer a un paper estucat blanc,

Fig. 1. Cobertes d'editorials coetànies: *La bogeria*, de Narcís Oller (Aymà, 1947), la segona edició de la *Poètica* d'Aristòtil (Bernat Metge, 1946), el volum 1 de les obres catalanes d'Arnau de Vilanova (Barcino, 1947) i *Cinc fills*, d'Alexandre Puig (Millà, 1948).

laminat, on reproduïa una fotografia a dues tintes i una pòlissa sense serifs, la Futura, amb què des del 1927 l'alemany Paul Renner, afí al cercle de la Bauhaus, havia revolucionat la història de la tipografia per la llegibilitat i la proporció.²⁸ D'aquest disseny derivava el de la Biblioteca Excelsa, d'un format més petit, en què el text amb la Futura apareixia més ordenadament que la de la BP —si bé la prosa de les lletres era massa oberta per a una font sense rematades— i la fotografia en negre es tancava dins d'un marc imprès amb una

²⁸ Sobre l'obra de Paul Renner i la seva època, veg. Christopher Burke, *Paul Renner, maestro tipógrafo*, València: Campgràfic, 2000.

segona tinta.²⁹

En una línia gràfica més vistosa que la de la BP i la BS, la sobrecoberta de la Biblioteca Selecta es definia per un fons de color perfilat amb una versió depurada del logo, convertit en una gran fulla de roure amb una aglà en què el dissenyador Enric Cluselles havia reservat un espai per imprimir el text i una il·lustració en negre sobre un paper òfset de color os, sense pel·licular.³⁰ La peça tipogràfica que englobava el detall arbori estava composta amb una font romana de traços tan contrastats com els de la creada per Giambattista Bodoni al segle XVIII.³¹ Si bé la fulla reforçava la personalitat gràfica, alhora limitava la disposició del text, que els componedors reduïen per adaptar-s'hi en cada cas com els semblava, no sempre de manera harmònica entre uns títols i els altres. Amb la recuperació de l'emblema editorial per dissenyar la col·lecció més popular de la Selecta, Cluselles reinventà el logo, consolidant la força gràfica i corporativa.

---

²⁹ En la Biblioteca Excelsa aparegué un títol particular, el volum de poesia de Josep Carner. Tant l'enquadernació amb tela vermella com la sobrecoberta són fora de sèrie. El disseny de la camisa transmet l'elegància tipogràfica pròpia de l'ús de les versaletes i de la combinació de dues tintes, vermella i negra, que remet a la Biblioteca de la Pléiade. No tenim cap constància documental que Carnés posés com a *conditio sine qua non* uns acabats particulars, així i tot sembla plausible que l'acceptació d'aquesta irregularitat gràfica per part de Cruzet respongués a la necessitat d'acabar de seduir un poeta que per a ell era excepcional.

³⁰ Sobre la vinculació d'Enric Cluselles amb els editors, i en especial amb Josep Janés, veg. Julià Guillamon (ed.), *Enric Cluselles. Ninots i llibres*, Barcelona: Barcino, 2015.

³¹ Per a una aproximació a la vida i l'obra de Bodoni, veg. Piero Trevisani, *Bodoni: epoca, vita, arte*, Milà: Ulrico Hoepli, 1940. Segons Alberto Corbeto, l'admiració dels impressors espanyols pel tipògraf italià arrenca al segle XVIII, en què els seus tipus ja havien esdevingut cèlebres (Albert Corbeto, «La fascinación por los tipos "modernos" de Giambattista Bodoni en el ocaso de la época dorada de la tipografía en España», *Boletín del Instituto de Investigaciones Bibliográficas*, nova època, vol. XIV, núm. 1-2 (2009), p. 37-89).

Fig. 2. Frontals i contracobertes de la BP, la BE i la BS.

El paratext material, per dir-ho amb un dels neologismes de Gérard Genette que ha fet més fortuna,³² ennoblí les col·leccions de la Selecta tant o més que l'embolcall, amb un tipus de lletra que s'assemblava deliberadament a la Times New Roman dels llibres de butxaca de la Penguin.³³ A càrrec de tallers emplaçats al centre de Barcelona, el grafisme transmetia elegància, rigor i, comptes fets, el disseny de construir una obra de país.³⁴ En feien lloances els autors, que enaltien un producte curiosament imprès quan la qualitat dels materials era deficient i la manca de formació en català dels componedors incrementava les errates. De manera excepcional el 1952 Josep Pla —que, com a pal de paller de la

³² Gérard Genette. *Seuils*. París: Seuil, 1987, p. 13.

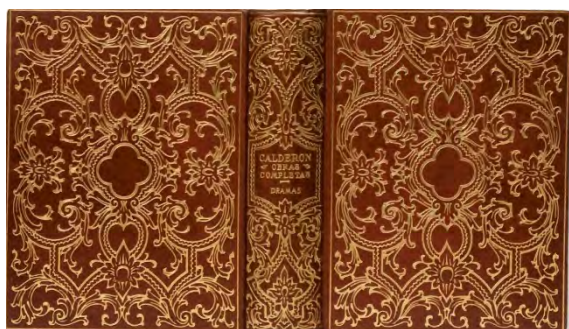
³³ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 30-VII-1955. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 547.

³⁴ La Selecta confià en la NAGSA, Ponsa, Ariel (c/ Aragó, 255), Nebots de López Robert i C.^a (c/ Nou de la Rambla, 63), Tallers Gràfics Agustí Núñez (c/ París, 208), Gráficas Ramón Sopena (c/ Provença, 93-97), SAHIE (c/ Alfons XII, 8), S.G. de P. (c/ Borrell, 243-249), Artes Gráficas Castells – Bonet, S.A. (c/ Londres, 190), Gráficas Londres, GASA (c/ Casanova, 113), Altés, Imp. Juvenil (Alcalá de Guadaira, 14), Impremta Moderna (c/ París, 132), Gráficas Diamant (c/ Berlín, 18) i Impremta Comas (Via Laietana, 102).

Selecta, s'atrevia a judicar les novetats sense manies— no sols li etzibà que se sentia avergonyit per la venda d'alguns exemplars de *Girona* amb errors en la composició dels paràgrafs i amb plecs mal alçats, sinó que sentencià que un llibre mal paginat «és una pura i simple enganyifa».³⁵ Cruzet, que replicà amb franquesa, apel·là a la pulcritud dels seus protocols de correcció, compaginació i impressió:

Jo li prego que, tal com he fet jo —i encara que tingui molta feina pensi que els dos ens trobem en el mateix cas— llegeixi el *Girona* de nou. Potser sí que hi trobarà alguna errata més, però poques seran. En tot cas, el que sí [que] trobarà és que la seva carta manca en absolut de ponderació i equanimitat. [...]

Jo treballo habitualment amb els correctors, linotipistes i impremtes més preparades per fer llibres catalans. Per a les edicions dels autors morts, segueixo el criteri de l'Institut d'Estudis Catalans i faig treure unes proves més que el que és corrent en els llibres de tipus normal i pels vivents dono als seus autors les més àmplies facilitats per assegurar la millor correcció dels seus llibres.³⁶

³⁵ ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, Palafrugell, 3-XI-1952. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 317.

³⁶ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 10-XI-1952. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 320.

Fig. 3. A la pàgina anterior, coberta d'Obras Eternas i els volums de Joya. A dalt, la col·lecció Crisol, totes d'Aguilar (María José. Aguilar Blas Ruiz, *Historia de una editorial y de sus colecciones literarias en papel biblia (1923-1986)*, Madrid: Librería del Prado, 2012).

Per a l'aspecte físic, Cruzet s'emmirallava en el catàleg de Manuel Aguilar: «pot fer-se en català i millorant la presentació el mateix que en castellà ha fet la casa Aguilar, considerada actualment com un dels primers negocis editorials de Madrid». ³⁷ El 1928 l'editor valencià havia creat les seves Obras Eternas per aplegar-hi peces completes o escollides de clàssics de la literatura universal, d'un format 18 × 24 cm i unes 1.500 pàgines, amb una il·lustració en el frontispici i uns acabats de luxe (en pell, estampació daurada en la coberta amb motius vegetals, guardes en moaré i cinta de lectura). Un any després feu conèixer la col·lecció Joya, integrada per autors amb un volum de títols inferior, que, si bé mantenien el frontispici il·lustrat, es componien amb unes proporcions més reduïdes que les Obras Eternas, a 15,5 × 11 cm i amb 1.000 pàgines, i es relligaven amb uns materials més assequibles (en pell, retrat estampat en el frontal i guardes amb un gravat imprès a una tinta). ³⁸ Tant el continent com el pla editorial de la Selecta seguien les dues col·leccions d'Aguilar, un programa que el mateix editor recollí en les seves memòries:

Concebí las dos colecciones con un propósito cultural categórico:

- a) Publicar obras completas.
- b) Ceñir esas obras completas a autores cuya producción, contrastada por el tiempo, había pasado al acervo literario común de la humanidad o, por lo menos, del mundo hispánico.

³⁷ IC, original mecanoscrit «Edició d'obres completes dels grans escriptors catalans», Barcelona, novembre 1946, [p. 2].

³⁸ María José Blas Ruiz. *Aguilar. Historia de una editorial y de sus colecciones literarias en papel biblia (1923-1986)*. Madrid: Librería del Prado, 2012.

Esto no excluía el proyecto de incorporar también autores contemporáneos de valor indiscutible.

c) Publicarlas impresas en un papel ligero y a la vez resistente, y encuadernadas en piel y oro.³⁹

Així com la BP i la BE compartien el peritext⁴⁰ propi de les obres completes (la primera, 15 × 21 cm, 1.200-2.500 pàgines, 250-375 ptes.; la segona, 10 × 15 cm, 1.000-1.600 pàgines, 150-225 ptes.), la Biblioteca Selecta s'emmotllava al format de butxaca (10 × 14 cm, 200-230 pàgines, 25 ptes. en rústica i 45 ptes. en tela grisa).⁴¹ En l'interior, totes tres s'agermanaven pel frontispici (on s'imprimia un retrat de l'autor o una il·lustració de Francesc Almuni —en la BE, amb el marc en relleu en sec—) i per la signatura facsimilada de l'autor, símbol admiratiu que guarnia l'edició. La composició es definia per un text base amb un cos petit, una interlínia proporcionada i uns marges estrets però justos. Mentre que la BP, la de format més gran, es compaginava a doble columna per aprofitar l'amplada de la caixa sense perdre llegibilitat, el cos i la interlínia de la BS s'ajustaven en funció de les pàgines de l'original amb la voluntat de mantenir inalterable el preu de venda al públic, una fixació de Cruzet.⁴²

---

³⁹ Manuel Aguilar Muñoz. *Una experiencia editorial*. Madrid: Aguilar, 1963, p. 204.

⁴⁰ Genette, *Seuils*, p. 21-40.

⁴¹ Per a un estudi sobre els autors i els títols, veg. el subapartat 2.3.2.1, «Les col·leccions».

⁴² ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 4-XII-1950. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 116.

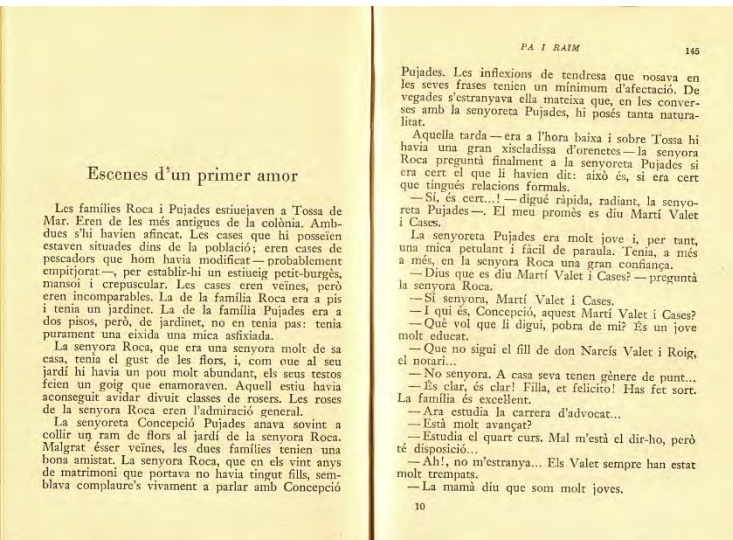
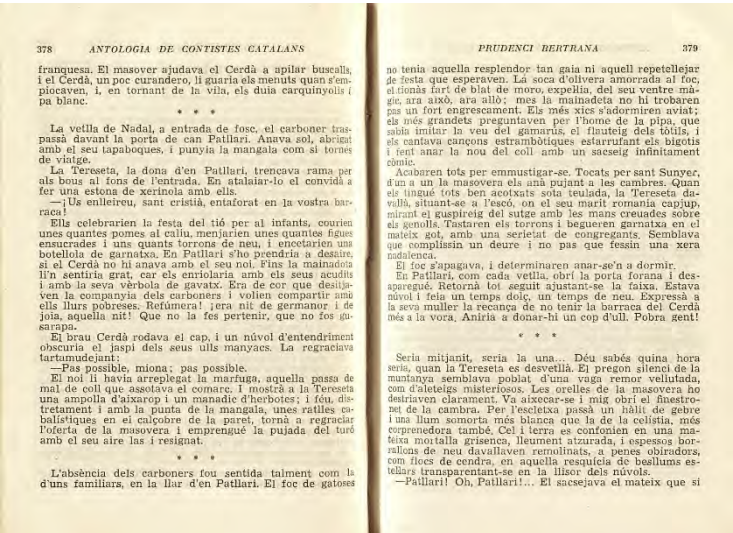
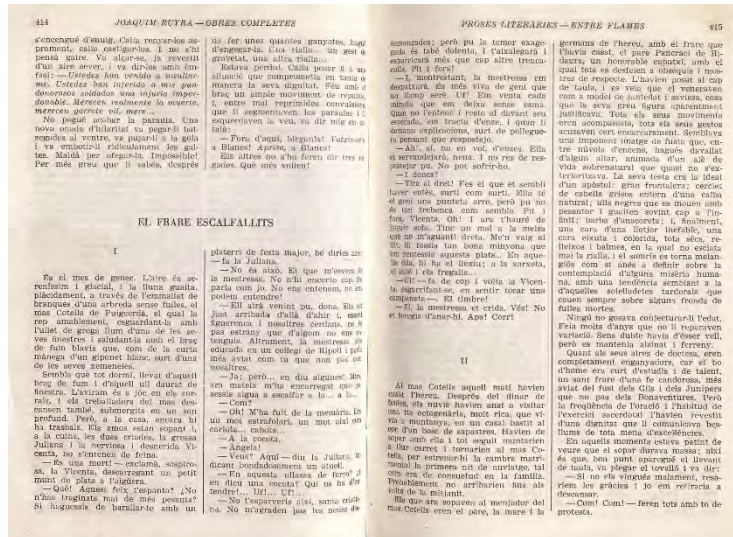

Fig. 4. Doble pàgina de la BP, la BE i la BS.

A desgrat del subministrament elèctric discontinu i de la pobresa del paper, escàs i

feble, la relligadura de les obres de la Selecta ha pedurat més de mig segle. Com les Obras Eternas i Joya, la BP i la BE s'imprimien en paper bíblia, que havia quedat fora del subministrament controlat pel govern⁴³ i concentrava resistència, opacitat i lleugeresa. Cruzet, observador d'Aguilar, esdevingué el primer editor en català que, a diferència d'aquells que imprimien en òfset verjurat de color os i estucat —predominants en el sector—, publicà obres literàries en paper bíblia.⁴⁴ Per arrodonir l'exterior, la BP i la BE s'enquadraven amb pell tafilet (l'una en verd i l'altra amb una coloració que transfigurava del granat al marró més fosc), una capçalera acolorida (l'una amb or i l'altra de color os) i els títols gravats en or fi. En les campanyes publicitàries l'editorial exalçava els seus materials, que podien fer de reclam fins i tot per a aquells compradors que, com a mostra de distinció, no pretenguessin altra cosa que ostentar els volums en una prestatgeria:

Totes les obres mestres de les grans figures de la literatura catalana clàssica i moderna han estat publicades o estan en curs de publicació en les dues col·leccions bàsiques constituïdes per BIBLIOTECA PERENNE i BIBLIOTECA EXCELSA, que no poden faltar en cap bona biblioteca, puix que reuniran el millor patrimoni cultural vernacle degudament ordenat i agrupat en volums d'una excel·lent presentació.⁴⁵

---

⁴³ Aguilar Muñoz, *Una experiència editorial*, p. 248.

⁴⁴ La producció de paper de baix gramatge, que s'inicià després de la guerra civil per cobrir la demanda dels editors de llibre religiós, de fullets i de diaris, es va estendre als anys cinquanta i es perfeccionà als seixanta (veg. Miquel Gutiérrez-Poch, *Tradición, conocimiento y modernidad. Las claves del éxito de Miquel y Costas & Miquel, SA (siglos XVIII-XXI)*, Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 2016, p. 211).

⁴⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Vària Llibreria Catalònia – Editorial Selecta», c. 111, fullet amb la coberta en color [1951], [p. 25].

Fig. 5. Full volent a quatre tintes de la BP, la BE i la BS. BC, Biblioteca Bergnes de las Casas (c. 332).

De les tres col·leccions, la BS és, per l'acumulació de títols, la que va experimentar més variacions físiques. El format petit amb què Cruzet la inaugurà, que li permeté d'obtenir-ne els plàcets sense encendre alarmes en instàncies governamentals, n'emulava una que havia tingut èxit comercial a Aguilar.⁴⁶ En efecte: els títols relligats amb cartoné eren deutors de la col·lecció de butxaca Crisol, que sortí el 1943 amb un 10,5 × 15 cm, coberta en pell amb estampacions daurades, paper bíblia, i un retrat de l'autor en una làmina o bé una imatge representativa del contingut amb la seva signatura. La BS, concebuda per a un lector encara més popular que el de Crisol, s'imprimia amb un paper Alfa superior, s'enquadrava amb pell xagrinada i lluía un detall gràfic en el frontal, estampat amb or fi, talment com el carràs de raïm, la fulla de roure i l'espiga que, en el llom, auguraven una bona collita de llibres. Cruzet estava persuadit —havia d'estar-ne— que, amb aquesta col·lecció, esdevindria l'editor més ben posicionat per accedir a un segment ampli de lectors:

⁴⁶ AJS, entrevista en casset de Joan Samsó a Jesús Vernis, 23-V-1985.

Em plau posar al teu coneixement que quan ho cregui oportú —puix ara encara és un xic prematur— penso llençar una col·lecció catalana popular i econòmica destinada al gran públic. Inútil dir-te que la cartera d'autors que tinc i el material que vaig imprimint, em permetrà fer-ho en millor posició que qualsevolga altra persona.

Et prego per tant que no et comprometis en aquest sentit amb ningú, abans de parlar amb mi, ja que és possible que en un moment determinat, tiri aquest projecte endavant.⁴⁷

Des de la primera meitat del segle XX les empreses editores havien explorat amb més o menys fortuna solucions imaginatives que els permeteren de crear un estil i fidelitzar el públic.⁴⁸ Emmirallant-se en estructures empresarials més desenvolupades com les de la família Espasa, Germán Plaza i Manuel Aguilar,⁴⁹ el 1952 la Selecta anuncià per 75 ptes. un moble de fusta de faig per incitar a la compra els números de la BS,⁵⁰ que aquell moment havien arribat al centenar. Els primers estants previstos per a vint volums s'acoblaven els uns damunt dels altres,⁵¹ convertint-se en una prestatgeria que, amb una mida de 64 × 136 × 15 cm, atorgava prestància a uns llibres petits, alhora que fomentava el desig de completar números, autors i sèries. A les acaballes de 1961, per celebrar el 300 de la BS, l'editorial obsequià, amb un moble de castanyer i un bitllet per a un sorteig d'altres llibres, els lectors que n'adquirissin deu volums:

⁴⁷ BC, Fons Miquel Llor, «Correspondència / Editorial Selecta», carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Miquel Llor, Barcelona, 28-III-1947.

⁴⁸ Sobre els mobles domèstics per a llibres a la França del segle XVIII, veg. Roger Chartier, *Lectures et lecteurs dans la France d'Ancien Régime*, París: Seuil, 1987, p. 180-184.

⁴⁹ Christine Rivalan Guégo. «Formas y formatos. El libro de bolsillo». Dins: Jesús A. Martínez Martín (dir.). *Historia de la edición en España (1939-1975)*. Madrid: Marcial Pons, 2015, p. 494-496.

⁵⁰ BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 332, full volant de la BS [anys 1950].

⁵¹ BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 332, díptic de la BS [1949].

OFERTA OBSEQUI DE LA BIBLIOTECA SELECTA AMB MOTIU DE LA PUBLICACIÓ

DEL NÚM. 300 DE LA COL·LECCIÓ BIBLIOTECA SELECTA

La primera col·lecció catalana que ha assolit la publicació de 300 vols. es complau amb aquest motiu a OBSEQUIAR amb un bell i valuós MOBLE-LLIBRERIA d'excel·lent fusta de castanyer vernissat a tots els compradors al COMPTAT o TERMINIS del lot de 10 volums en TELA, que es detalla. Si ja es té algun volum o volums d'aquesta oferta, es poden substituir per d'altres de la mateixa col·lecció. [...] Els que adquireixin els volums ressenyats en rústica, seran obsequiats amb un útil i vistós estoig en cartoné. [...]

LOT DE 10 NOVEL·LES triades entre les millors de la col·lecció. Poden adquirir-se al comptat o a terminis de 50 ptes. mensuals, sense augment. A cada modalitat de compra s'inclou l'obsequi del moble-llibreria o estoig corresponent.

A més, els compradors d'un LOT de 10 volums de la Biblioteca Selecta seran obsequiats amb un número d'un sorteig especial per als clients d'Editorial Selecta amb els importants PREMIS següents:

1er. Una subscripció gratuïta als 2 volums de GEOGRAFIA DE CATALUNYA (valor aproximat de 3.000 ptes.).

2on. Un lot de llibres per valor de 1.500 ptes. (*).

3er. Un lot de llibres per valor de 750 ptes. (*).

El sorteig s'efectuarà davant de notari el dia 15 de gener de 1962.

Els números dels butlletins agraciats es publicaran al diari *La Vanguardia*, de Barcelona del 17 de gener de 1962, a més d'ésser exposats als aparadors de CASA DEL LLIBRE, Ronda de Sant Pere, 3, Barcelona (10).

* Els llibres es podran escollir del catàleg d'Editorial Selecta.⁵²

---

⁵² BC, Fons JMC – Selecta, «Vària Llibreria Catalònia – Editorial Selecta», c. 110. Les deu novel·les triades foren, per ordre invers d'aparició: *Viure no és fàcil*, *Doble blanc*, *Un camí de Damasc*, *Es té o no es té*, *La maroma*, *Abans-d'ahir*, *Betúlia*, *Els fugitius*, *Solitud* i *Fanny*.

Fig. 6. Prestatgeries per a l'enciclopèdia Espasa, Pulga i la BS (catàleg *Enciclopedia Espasa. El mejor diccionario del mundo*, [p. 22]; *Catálogo ilustrado Enciclopedia Pulga*, núm. 1-200, [p. 15]; ASB).

Si bé les campanyes comercials no feien remuntar les vendes fins a amortitzar amb regularitat els costos, el preu del sòl possibilità si més no de destinar espai del magatzem als tiratges en raima, que es podien anar relligant segons les comandes en ferm dels llibreters.⁵³ Aquesta sistema d'enquadració segons la demanda simplificà la reorientació del balanç deficitari de la BS —*a priori*, la sèrie més comercial— amb una presentació més econòmica abans dels anys cinquanta. Ara bé, la reducció dels costos afectà inevitablement tant l'objecte com el benefici de les parts. L'alternativa de folrar amb tela els volums que fins aleshores havien estat enquadrats amb pell tenia contrapartides més enllà de l'estètica en aspectes tan desvinculats com ara la llegibilitat dels textos, que es perdia quan el daurat s'estampava sobre el fons en tela verdgrisosa, i el percentatge de les vendes que pertocava a escriptors de la influència d'Eugeni d'Ors:

[...] el hecho de no haber podido mantener exclusivamente la edición en piel de mi pequeña Biblioteca Selecta, y tener que encuadernar la mayor parte de la misma en tela, así como el

⁵³ Mònica Baró Llambias. *Les edicions infantils i juvenils de l'Editorial Joventut (1923-1969)*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2005, p. 233. <http://hdl.handle.net/2445/35852>.

ritmo lento de venta del libro catalán, me han obligado a fijar el anticipo [de l'*Oceanografía del tedi*] en la cantidad de mil seiscientas pesetas.⁵⁴

Fig. 7. Els tres formats petits de la BS. Sobrecoberta de l'edició en tela, encuadernació en pell i relligat en rústica de les *Poesies completes* (1951), de Joaquim Folguera.

Poc temps després, la BS es distribuí amb un relligat en rústica i una sobrecoberta encolada al llom, menys noble però més manejable, com els que s'estilaven per a l'anomenada novel·la popular.⁵⁵ Això no obstant, la tendència en tela i en rústica, habitual en el sector,⁵⁶ no acabà de resoldre un detall formal que aviat va ser objecte de crítiques dels socis de la Selecta i de Josep Pla, per a qui els llibres de la BS «semblaven

⁵⁴ ANC, Fons Eugeni d'Ors, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Eugeni d'Ors, Barcelona, 27-I-1948.

⁵⁵ Rivalan Guégo, «Formas y formatos. El libro de bolsillo», p. 494.

⁵⁶ Baró Llambias, *Les edicions infantils i juvenils de l'Editorial Joventut (1923-1969)*, p. 314-322.

devocionaris». ⁵⁷ Inevitablement Cruzet, que, malgrat les resistències, havia entès que un empresari ha de complir les expectatives que genera, acabà rectificant. Foren decisives les observacions d'autors que trobaven el format massa petit, com Víctor Català i Xavier Benguerel, i de la prevenció que la competència els seduís amb una presentació més moderna, com Aymà havia fet amb el mateix Benguerel i Miquel Llor. ⁵⁸ Amb la correcció de la mida de la BS a mitjan de la dècada dels cinquanta es proposà tant accedir a més consumidors —ja no calia dissimular les edicions en català— com retenir aquells a qui havia publicat, entre els quals els joves de la generació de Jordi Sarsanedas:

Vull fer-li també present que, apart la qüestió econòmica sobre la qual jo li diré amb tota franquesa a la vista d'un original fins allà on puc arribar, si vostè preferís veure editat algun dels seus llibres en un format més gran que el de la Biblioteca Selecta, no hi tindria cap inconvenient. Jo soc partidari de la unificació i de la continuïtat, però no fins a l'extrem de perdre un valuós original seu. ⁵⁹

L'aparició de competidors havia impulsat la renovació de la Selecta. Si bé Alpha, Barcino i Millà, que havien reprès la seva activitat als anys quaranta, no suposaven una amenaça comercial, Cruzet temia que els segells apareguts als anys cinquanta, centrats en la narrativa contemporània, li restessin èxits populars. Per molt que tingués un pla editorial ben definit, el grafisme s'hauria de distingir especialment del catàleg d'Aymà (Col·lecció Literària Aymà, 1947-1959, que albergà 17 títols; Daphne, 1951-1953, amb 3 títols), El Club dels Novel·listes (1955-, amb obres de Xavier Benguerel, Sebastià Juan Arbó, Jordi

⁵⁷ Entrevista a Pilar Umbon, 15-V-2018.

⁵⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 28, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Caterina Albert, s.l., 3-IV-1959. BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Xavier Benguerel, [Barcelona], 20-IV-1955. BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 39, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Miquel Llor, [Barcelona], 25-IV-1955.

⁵⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 52, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Jordi Sarsanedas, [Barcelona], 26-IV-1955.

Sarsanedas i Josep M. Espinàs) i Santiago Albertí (Nova Col·lecció Lletres, 1951-1962, 65 títols de narrativa amb un format una mica més gran que la BS, entre els quals de Xavier Benguerel, Pere Calders, Josep M. Espinàs, Ramon Folch i Camarasa, Odó Hurtado, Enric Massó, Manuel de Pedrolo). No tingué tantes prevencions envers els editors de l'exili,

Fig. 8. Coberta de *Sóc un assassí*, de Xavier Benguerel (Albertí, Nova Col·lecció Lletres, 1957).

com Proa (que ha via reprès l'activitat el 1944), els editors menys comercials, com la Biblioteca Literària Catalana de Rafael Dalmau, Els Llibres de l'Óssa Menor de Josep Pedreira o els llibres d'inspiració religiosa d'Estela i Nova Terra.

Les revisions gràfiques prosseguien a la recerca d'un públic que volia massiu. L'any 1956 Cruzet, preocupat per satisfer el gust d'un nou lector de novel·les,

anuncià el pas del format petit a un altre de més gran sense solapes, alguns centímetres més alt que la Pléiade i un cos de text engrandit en un punt.⁶⁰ El 11,5 × 18 cm allunyava la

Selecta del prototipus de llibre de butxaca anglès i francès, encara que en compartia l'esperit fundacional de ductilitat i difusió màxima, amb accés «au panthéon des classiques».⁶¹ Amb aquest aspecte més atractiu per a l'època i amb el manteniment del preu de venda al públic (PVP), l'editor vehiculà tant les reedicions d'obres que als anys vint i trenta havien fet forrolla com les primeres edicions que havien de garantir la continuïtat de la tradició literària. Per a inaugurar la nova presentació amb bombo i platerets no podria haver triat un llibre més emblemàtic que el primer volum de les obres completes de Josep Pla, en què l'autor agrupava, revisats, els títols exhaurits amb format

⁶⁰ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 26-X-1955. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 571.

⁶¹ Genette, *Seuils*, p. 23.

petit:

Ultrapassat el volum núm. 200 de la Biblioteca Selecta, i atenent diverses raons —la principal de les quals ha estat la de poder mantenir un preu de venda al més ajustat possible— l'editor ha decidit de canviar-ne el format i donar-la en rústica, a l'estil d'extenses i similars col·leccions que es publiquen en altres idiomes. Aquest canvi representa, dins la continuïtat de la Biblioteca, l'inici d'una nova època, el primer llibre de la qual s'honora amb la publicació del primer volum de les «Obres completes» de Josep Pla.⁶²

La col·lecció en què s'inspirà Cruzet per a la línia editorial de la BS, l'Austral d'Espasa-Calpe (11,5 × 18 cm),⁶³ englobava els títols cromàticament per gèneres des del seu naixement el 1937,⁶⁴ talment com la sèrie precursora dels llibres de butxaca al segle XX, Penguin Books (11 × 17,5 cm), que el 1935

Fig. 9. Col·lecció Austral d'Espasa-Calpe.

esdevingué un model gràfic més complet per a la rústica en format gran de la BS que no ho fou el referent espanyol. Les cobertes amb la divisió tripartida del frontal i el dibuix del pingüí, obra del primer director de producció de l'editorial, Edward Young, van tenir un ressò extraordinari per dos elements de què és directament deutora la BS. En primer lloc,

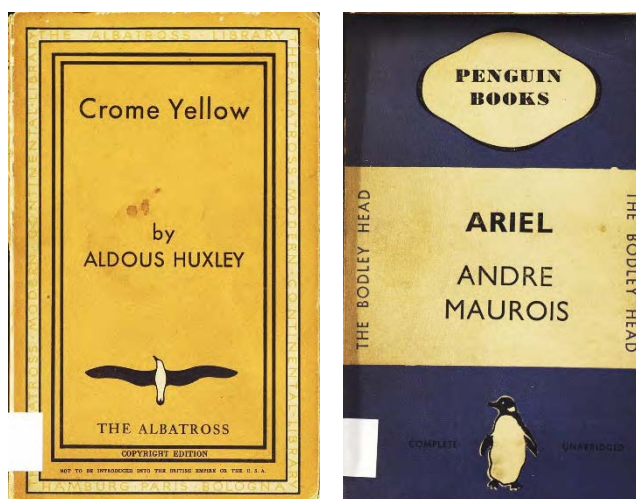
⁶² Josep Pla. *Primers escrits. Obres completes, I*. Barcelona: Selecta, 1956, p. 1. Biblioteca Selecta, 201.

⁶³ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 10-I-1949. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 90.

⁶⁴ Manuel Durán Blázquez, Juan Miguel Sánchez Vigil. «En vanguardia de la cultura: apuntes para una historia de Austral». *Ínsula. Revista de Letras y Ciencias Humanas*, any LIII, núm. 622 (octubre 1998), p. 6-11.

per les franges de colors, que, de fet, havia creat Giovanni Mardersteig per a identificar cada gènere de l'editorial Albatross pocs anys abans de l'eclosió de Penguin,⁶⁵ i, en segon lloc, per la peça tipogràfica, que recolzava sobre dues fonts molt populars a l'època, les negretes de la Bodoni i la Gill Sans:

The original cover design had a tremendous impact in bookshops, appearing very fresh and modern with its directness. It was an important element in attracting new customers to book-buying and in inspiring confidence in the new Publisher.⁶⁶

Fig. 10. Cobertes de *Crome Yellow*, d'Aldous Huxley (Albatross, 1933) i *Ariel*, d'André Maurois (Penguin, 1935).

Per tal d'evitar que l'increment natural del cost de les primeres matèries repercutís en els lectors i, alhora, estimular la mobilització dels estocs del magatzem, Cruzet es va veure forçat a rebaixar el preu de venda gairebé al cost edició, sense el marge de benefici editorial, i enquadernà les tripes que tenia emmagatzemades amb un relligat encara més

⁶⁵ Richard B. Doubleday. *Jan Tschichold, designer. The Penguin Years*. Oak Knoll Press / Lund Humphries: New Castle / Hampshire, 2006, p. 29.

⁶⁶ Phil Baines. *Penguin by Design. A Cover Story, 1935-2005*. Londres: Penguin, 2005, p. 20.

econòmic.⁶⁷ La nova estratègia comercial, batejada com a Biblioteca Selecta Popular,⁶⁸ contribuí a la circulació d'un bon nombre de títols, entre els quals els de Víctor Català, a qui el 1958 Jesús M. Piña notificà que, per atraure un públic amb menys poder adquisitiu, partirien de les raimes del magatzem i difondrien dos llibres mensuals en format petit en rústica a la BS a un «preu popular» de 25 ptes. l'exemplar solt i 20 ptes. el preu per subscripció:⁶⁹

Distingida senyora i amiga:

Davant de la puja constant del material d'enquadernació que dintre de poc ens obligaria a augmenar el preu dels dos-cents primers títols de la Biblioteca Selecta en tela i per altra banda comprovada la necessitat de què aquests volums catalans tinguin més mobilitat i arribin a un públic més modest, el comitè de publicacions d'aquesta editorial ha decidit iniciar la presentació rústega dels dits volums als preus populars de 25 ptes. volums solts i ptes. 20 preu subscripció.

Aquesta presentació que titularem «edició popular» serà posada a la venda regularment a raó de dos títols mensuals. Hem preparat el programa d'aquest any d'acord amb les proves d'impremta que ens plau adjuntar-li.

En el cas concret de vostè veurà que hi figura la seva obra *Caires vius*, per quin motiu ho posem prèviament en el seu coneixement.

Aprofitem l'avinentesa per a saludar-la molt atentament els seus afectíssims,

EDITORIAL SELECTA

p.p.

J. Piña Coma⁷⁰

⁶⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», dossier de Joan Fuster, c. 37, butlleta de subscripció.

⁶⁸ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 21-XI-1957. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 632.

⁶⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Jesús M. Piña a Xavier Benguerel, s.l., 3-XI-1958.

⁷⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 28, carta mecanoscrita de Jesús M. Piña a Caterina Albert, s.l., 13-II-1958.

Fig. 11. Sobrecoberta de *Viure no és fàcil* (1961), d'Enric Massó, il·lustrada per Francesc Almuni.

Abans del 1962 la BS encara va desenvolupar una variant gràfica per reforçar una imatge de modernitat amb les sobrecobertes il·lustrades i el recobriment brillant. El trencament amb la presentació essencialment tipogràfica es va fer públic en les edicions del Premi Víctor Català dels anys 1957, 1958 i 1959, que reproduïen el mateix fons d'ocells que s'envolaven amb les ales esteses,⁷¹ i el Premi Sant Jordi 1960, amb una sobrecoberta impresa amb tres

tintes i un dibuix de Francesc Almuni que representava un grup de músics de jazz i tres persones assegudes davant de la barra d'un club.⁷² La nova orientació no fou saludada amb gaire entusiasme, si ens guiem pel contundent judici que Joan Oliver envià a Joaquim Molas sobre la sobrecoberta de *Viure no és fàcil*: «Jo només puc dir que la portada és infame: pretén ser comercial i és d'un mal gust estentori.»⁷³ Bé que aquests dissenys revelen l'esforç de l'editorial per adaptar-se al nou gust, s'implementaren d'una manera tan insegura com erràtica i, comptes fets, prefiguren el final de l'etapa daurada de Josep M. Cruzet, marcada per una entesa amb els autors en termes estètics i econòmics.

⁷¹ Mercè Rodoreda, *Vint-i-dos contes*, Barcelona: Selecta, 1958, Biblioteca Selecta, 249. Josep M. Espinàs, *Varietés*, Barcelona: Selecta, 1958, Biblioteca Selecta, 264. Josep Anton Baixeras, *Perquè no*, Barcelona: Selecta, 1960, Biblioteca Selecta, 289.

⁷² Enric Massó. *Viure no és fàcil*. Barcelona: Selecta, 1961. Biblioteca Selecta, 305.

⁷³ BMVB, Fons de Joaquim Molas, carta mecanoscrita de Joan Oliver a Joaquim Molas, s.l., 1-V-1961. Reproduïda a Joan Oliver, Joaquim Molas, *Diàleg epistolar il·lustrat (1959-1982)*, a cura de Xavier García. Lleida: Pagès, 2015, p. 71.

2.2. A la recerca d'autors entre les pedres disperses

2.2.1. Els (des)acords econòmics

En el món editorial de la postguerra —en què els agents de la cultura catalana vivien lluny d'una professionalització amb uns honoraris dignes—, les aliances personals i el respecte que les sustentava van operar com a foment productiu. En aquest sentit, Josep M. Cruzet, cortès amb els escriptors i admirador de la seva activitat literària fins a ratllar a voltes la idealització, els infongué una autoritat que havia de refermar la confiança en la creació pròpia, alhora que ell mateix, en vertebrar un catàleg madur, de qualitat, havia de dignificar la consideració de la literatura catalana en l'imaginari col·lectiu. En el moment més decisiu de les relacions entre l'editor i els autors, quan havien de concretar les condicions contractuals, Cruzet apel·lava gairebé maquinalment a l'esperit de sacrifici bilateral que exigia el llibre en català i reivindicava el seu pla editorial com una obra de cultura que havia d'enorgullir autors, llibreters, lectors i, al capdavant, tot un país:

I permeteu-me, amic Trabal, en acabar, que us repeteixi que l'edició de llibres catalans, obliga ara, a situar-se a autors i editors, en un terreny de sacrifici. Jo ja sé que el vostre llibre val molt més del que us puc oferir, però tingueu a la vegada en compte que, si cada escriptor no estigués animat del dit esperit, no seria pas possible —en les circumstàncies en què ens ha tocat de viure— la realització del meu pla editorial de conjunt, que, amb tots els seus defectes, té una certa envergadura. Prengueu-ho en consideració —us ho prego— i penseu que no es tracta d'una obra personal, sinó col·lectiva.⁷⁴

---

⁷⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 54, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Francesc Trabal, Barcelona, 15-IX-1955.

Així que es constatà el baix nivell de vendes, a les acaballes dels quaranta, la Selecta percaçà la contribució econòmica d'entitats, mecenes i els mateixos escriptors. Que l'editorial amb el programa més fèrtil i regular hagués de recórrer al patrocini dels qui sovint eren els més desfavorits, era tot un símptoma de la pobresa —si no devastació— del camp cultural. No va ser l'única de la postguerra que va implementar una pràctica certament lligada als orígens dels editors, nascuts com a impressors que prestaven serveis editorials;⁷⁵ no obstant això, quan va córrer la brama que el finançament predeterminava el catàleg de la Selecta, aquest mètode va ser condemnat de manera enèrgica pels autors, exigents i desconfiats envers l'empresariat: «A Cruzet, se li féu una fama d'estiracordetes, per no dir d'escanyapobres, difícil de fixar», confessà Josep Pla.⁷⁶ Justament Joan Fuster, que sobrevivia a les penúries del mercat, comparà el tracte diferencial de Cruzet amb els autors en general i amb Pla en particular:

A Casacuberta, li vaig proposar l'edició d'un llibre d'Estellés, cosa que acceptà de seguida. Però es queixà, al mateix temps, de l'escassa venda dels llibres d'autors valencians: insinuava que potser fora convenient, per a les publicacions de valencians a *La Revista*, buscar alguna espècie de mecenatge... De la Selecta, em contaren que molts autors paguen per veure-s'hi publicats, i que a Pla, li donen 5.000 pessetes per llibre... Quin negoci!⁷⁷

No ens consta que els autors arribessin a costejar el cent per cent de l'edició dels seus llibres, com tampoc que Cruzet es guiés en exclusiva pel compte d'explotació, tant és així que rebutjà originals d'escassa qualitat literària malgrat dur encadenada una proposta

---

⁷⁵ Jesús A. Martínez Martín, «La edición artesanal y la construcción del mercado», dins: Jesús A. Martínez Martín (dir.), *Historia de la edición en España (1836-1936)*, Madrid: Marcial Pons, 2001, p. 29-71. En la seva etapa a l'exili, Josep Queralt acceptà originals costejats pels autors (Josep Camps i Arbós, «La continuïtat a l'exili (1944-1964)», dins: Manuel Llanas, Ramon Pinyol (eds.), *Proa, 1928-2003. 75 anys A Tot Vent*, Barcelona: Proa, 2003, p. 88).

⁷⁶ Josep Pla. *Notes per a Sílvia*. Barcelona: Destino, 1974, vol. 26, p. 243.

⁷⁷ Joan Fuster. *Dos quaderns inèdits*. Alzira: Bromera, 2004, entrada del 19-VI-1954, p. 88-89.

de finançament íntegre. Quan l'editor consultà a Fuster si la poesia del valencià Enric Duran i Tortajada, poeta prototípic dels Jocs Florals de València, mereixia ser publicada amb una contribució econòmica, en va acabar declinant l'oferiment per consell del crític.⁷⁸ Més aviat la fórmula ordinària consistia en l'acceptació per part de la Selecta de la despesa total de l'edició i la producció amb el benentès que l'autor renunciaria a l'avançament que li corresponia i al percentatge dels drets sobre el PVP fins que l'editor aconseguís d'amortitzar-ne els costos. Ben mirat, Marià Villangómez no fou una excepció en descartar l'ingrés dels drets pel *Llibre d'Eivissa* (1957), que Cruzet es comprometé a devengar-li en cobrir les factures de correcció, compaginació, impressió i enquadernació:

[...] agraint les facilitats que per endavant m'oferiu amb la renúncia de drets, crec que, arribat el moment, el que podria estudiar-se en tot cas és que comencéssim a devengar els drets a partir del moment en què el producte de la venda hagués cobert el cost de l'edició, com ja s'ha establert amb altres autors davant la trista realitat econòmica de l'edició catalana actual.⁷⁹

L'editor, decidit a construir un catàleg fidel al seu gust, presentava desacomplexadament aquesta opció fins i tot quan temptava autors que, per la seva trajectòria, volia incorporar al catàleg. En les seves aproximacions ell i el seu equip feien mèrits per no ferir la sensibilitat dels autors i s'aplicaven a repetir la consideració pel conjunt de la seva obra literària. La resposta predominant era la renúncia dels drets, si ells no contribuïen a l'edició per una de les tres modalitats establertes: finançament directe, adquisició d'exemplars impresos o compra de llibres a la Casa del Llibre, on alguns tenien

⁷⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 37, cartes mecanoscrites de Josep M. Cruzet a Joan Fuster ([Barcelona], 8-VIII-1956) i de Joan Fuster a Josep M. Cruzet (Sueca, 11-VIII-1956).

⁷⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 58, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Marià Villangómez, [Barcelona], 26-X-1956.

obert un compte. Des de la Secció de Comptabilitat, i potser per iniciativa de Jesús M. Piña, a mitjan anys cinquanta s'animà tots els autors, amb independència de la seva notorietat en l'ecosistema literari, que destinessin el guany de la liquidació que els enviaven a la compra de llibres de l'editorial amb el 30% de descompte:

Ens plau incloure-li així mateix un catàleg de les nostres edicions i li quedariem molt reconeguts si vostè dedicqués l'import —total o parcial— de l'esmentada liquidació a adquirir obres del nostre fons, corresponent per la nostra part a la seva atenció fent-li extensiu sobre la mateixa —donat el seu caràcter d'autor de la Selecta— el 30% de descompte.⁸⁰

Aparegudes les *Cròniques de la veritat oculta* (1955, II Premi Víctor Català), Pere Calders anuncià el seu desconcert a Cruzet en descobrir un títol seu en la propaganda de l'editorial. Li aclarí que no podia patrocinar-ne l'edició en els requisits que Piña havia apuntat a Vicenç Caldés quan li parlà del nou llibre del seu fill i concloué —no sense ironia— que el seu segon recull de contes no devia tenir prou qualitat literària si la Selecta en condicionava la sortida al suport econòmic.⁸¹ La carta arribà a l'editor a través de Caldés, passat un mes de la seva redacció. En quatre setmanes el pare del narrador, que es preocupava per la difusió dels seus originals de Catalunya estant i que hi discrepava «per una raó sentimental», no havia aconseguit que s'hi repensés. Caldés transcrivé a Cruzet la carta taxativa que ell mateix havia rebut del seu fill en resposta a la seva insistència, en

---

⁸⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 41, carta mecanoscrita de Jesús M. Piña a Marià Manent, Barcelona, 12-II-1954. Segurament per iniciativa pròpia, sense haver rebut cap sol·licitud prèvia, Cruzet contactà amb J. V. Foix per proposar-li tant d'incorporar-se al seu catàleg amb la seva obra en prosa i en vers com de contribuir a l'edició d'un llibre amb el compte que tenia obert a la Casa del Llibre a favor seu, que era de 7.500 ptes. i al qual «no crec que hi haguéssiu d'afegir una quantitat gaire elevada, a més de les esmentades 7.500 ptes.» (BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 36, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a J. V. Foix, [Barcelona], 9-XI-1959).

⁸¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 31, carta mecanoscrita de Pere Calders a Josep M. Cruzet, Mèxic, D.F., 11-VII-1956.

la qual l'escriptor confessava que, per principis, es negava rotundament a pagar per publicar i reclamava que l'obra literària es pogués defensar tota sola, sense altres factors distorsionadors:

Inloc a la present una carta del meu fill, adreçada a vostè, que fa ja bastants dies que havia d'haver-l'hi lliurat. Abans de fer-ho, però, vaig fer-hi algunes objeccions a les quals el meu fill replica, dient-me: «Fa temps que estic resignat a escriure de franc, però he fet per a mi una qüestió de principis no pagar per a escriure. És per aquest motiu que no s'ha publicat cap llibre meu a l'exili i m'estimo més que no se'n publiqui cap altre a Catalunya si he de transigir en una cosa que em sembla fonamental. Per altra banda així com soc impacient per a gairebé tots els meus afers, tinc una infinita paciència per aquest de publicar, per la senzilla raó que crec de tot cor que una obra, si és bona, es publicarà un dia o altre sense la intervenció extraliterària de l'autor i que si és dolenta és millor per a tothom que no es publiqui.»⁸²

Com a professional del món del llibre de la preguerra i dels segells editorials que s'havien creat a Amèrica Llatina arran de l'arribada dels refugiats catalans, Calders no podia obviar que l'oferta que havia rebut de la Selecta era més freqüent del que autors i editors haurien preferit a una banda i l'altra de l'Atlàntic. Desestimaria les condicions mercantilistes amb tanta fermesa que, un any i mig després d'haver raonat la seva posició respecte de la iniciativa de la Selecta, confessà a Rafael Tasis que la negativa a assumir els costos dels editors radicats a la Ciutat de Mèxic condemnà al calaix tres novel·les seves. En el fons de la reflexió subjeia una denúncia periòdica, que en algunes etapes històriques ha estat vinculada al patriotisme i que, comptes fets, denota la fragilitat de l'ecosistema editorial. Mentre que els autors accepten de mal grat treballar sense retribució

---

⁸² BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 31, carta mecanoscrita de Vicenç Caldés a Josep M. Cruzet, [Barcelona], 11-VIII-1956.

proporcionada, de vegades per compromís social, els altres agents del sector aconseguixen de guanyar-se la vida amb més o menys dignitat mercès a l'esforç de la baula més feble de la cadena:

[...] tinc tres novel·les inèdites. No les he publicat a Mèxic per una vella actitud que ja coneixes (i comparteixes). No em vull pagar el gust d'escriure. Vull dir pagar-lo amb diners a l'editor, ja que en realitat, com també saps, es paga de moltes altres maneres. Pel que fa a les nostres lletres, el patriotisme demana uns sacrificis als editors i uns altres als escriptors. Jo accepto, només, la part que em toca.⁸³

La Selecta estava disposada a negociar fins al final per garantir la continuïtat de Calders, que —no en tenia cap dubte— enriquiria el seu catàleg. Continuar-lo publicant no sols li permetria ampliar una producció que havia estat dominada per autors de finals del segle XIX o primeries del XX, amb títols que recreaven gustos i convencions d'èpoques superades, sinó que podria atraure un segment més ampli del públic, els més joves, aquells que garantirien la continuïtat i la projecció del llibre en català. N'hi ha prou de llegir la solapa de les *Cròniques de la veritat oculta*, que consagraren Calders, per conèixer la valoració literària de la Selecta, que, amb el to hiperbòlic propi de les cobertes, el presentà com el contista més preeminent d'entre els que havien iniciat la carrera abans de la guerra:

[...] ens trobem davant l'obra del més qualificat dels contistes de la seva generació, qualificació guanyada a pols a través dels anys i de les revistes; i fins podríem dir dels paral·lels i dels meridians, perquè allà on sigui que hagi aparegut una revista literària catalana allà ha fet acte de presència el conte que ha prestigiat la signatura de Pere

---

⁸³ UAB, Biblioteca d'Humanitats, Fons Rafael Tasis, carta mecanoscrita de Pere Calders a Rafael Tasis, Mèxic, D.F., 13-I-1958. Reproduïda a Pere Calders, *Fe de vida. Cartes a Rafael Tasis*, edició a cura de Montserrat Bacardí i Francesc Foguet, Barcelona: Acontravent, 2012, p. 131.

Calders.⁸⁴

Piña i Cruzet no escatimaren esforços per reconduir la negociació amb un autor que encara figurava entre les promeses de la literatura catalana, aclarint-li que havien previst una compra d'exemplars amb descompte en lloc de l'entrega d'un xec o d'una transferència monetària. Era una justificació més delicada però que igualment exigia la participació econòmica de Calders i fou l'editor mateix —no el cap de la Secció Comercial de la Selecta, suspecte de moviments de caràcter lucratiu i interlocutor amb escriptors prescindibles— qui hagué de reblar que aquesta proposta no pretenia menystenir la seva obra. En el debat sempre aflorava una conjuntura difícil de sostenir, derivada tant de l'intent de publicar de manera regular novetats en català —amb la tirada mínima per poder mantenir el preu de venda en un temps de poder adquisitiu raquític— com de la indiferència del públic i la consegüent acumulació d'estocs al magatzem:

Jo soc víctima de l'aparença de normalitat i fins d'esplendor que he volgut donar a l'edició catalana —per a assegurar la seva continuïtat— mitjançant la publicació intensiva dels volums de la Selecta. La veritat, veritat oculta m'atreveixo a dir-ne, és tota una altra i la indiferència d'extensíssimes zones del nostre públic ha fet anar creixent muntanyes enormes de paper imprès (els mínims de les tirades que jo dec fer per sostenir els preus de la col·lecció, es converteixen en màxims) en proporcions veritablement abrumadores.⁸⁵

En la part superior de la resposta que es conserva de Cruzet figura, manuscrit amb llapis, «Model», com si aquesta carta hagués d'aplicar altres autors esverats per les temptatives mercantilistes de Piña. De fet, es conserven documents del gerent editorial en

⁸⁴ Pere Calders. *Cròniques de la veritat oculta*. Barcelona: Selecta, 1955. Biblioteca Selecta, 170, primera solapa.

⁸⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 31, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Pere Calders, Barcelona, 30-VIII-1956.

què, a despit de les paraules elogioses que dedica a originals com *Crònica del país natal* (1958) d'Artur Bladé i Desumvila, sol·licita l'anomenada «col·laboració editorial».⁸⁶ La Selecta enviava «un model de contracte», en virtut del qual l'autor o els hereus es comprometien a aportar el 50% dels costos d'edició, és a dir, en els llibres de la BS, unes 7.000 ptes. per a 1.000 exemplars, i després s'obria la negociació, amb poc marge per a uns autors que indagaven opcions per abaratir costos.⁸⁷ En aquest cas, Cruzet donà notícia a Bladé que el manteniment del preu fix de la col·lecció els impedia de reduir els tiratges i el convidà a valorar, com a alternativa a la donació econòmica, la compra de 300 llibres amb un descompte del 35% per vendre'ls personalment a Amèrica.⁸⁸ L'obra s'acabà publicant pels 200 exemplars adquirits per l'autor i per la cooperació de Pere Calders, que, amb el germà d'Agustí Bartra, dirigia la Distribuidora Selecta, representant en exclusiva de l'editorial a Mèxic.⁸⁹

Les exigències de la Selecta van ser prou comentades en els cercles literaris per desfermar un debat públic. En vista de la carta de Tomàs Tebé a Fèlix Cucurull acceptant la segona part de *Només el miratge* (1956) si ell podia invertir en l'edició, el gener de 1957 l'autor recriminà a Cruzet la confiança cega que ell li havia fet fins aquell moment. La tardor anterior, mentre era a l'estranger, l'havien convidat a participar en una campanya en favor «dels editors catalans que han aparegut darrerament», arran de la qual llegí un

⁸⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Jesús M. Piña a Artur Bladé Desumvila, [Barcelona], 18-II-1957.

⁸⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Jesús M. Piña a Artur Bladé Desumvila, [Barcelona], 6-IV-1957. Hi ha casos en què el tant per cent de cada part varia. El 1954 Cruzet i Lluís Ferran de Pol signaren un contracte en què, de les 15.000 ptes. del cost de l'obra, l'autor n'aportà el 40% i l'editorial el 60% (BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 36, contracte entre Lluís Ferran de Pol i Josep M. Cruzet, 24-III-1954). El 1959 l'editor i Joaquim Buïgas acordaren aportar, de les 12.000 ptes. del cost de l'obra, un 60% l'autor i un 40% l'editorial (BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 31, contracte entre Joaquim Buïgas i Josep M. Cruzet, 22-V-1959).

⁸⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Artur Bladé Desumvila, [Barcelona], 14-IV-1957.

⁸⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Jesús M. Piña a Artur Bladé Desumvila, Barcelona, 4-X-1957. M. Eugènia Gisbert, «Una correspondència entre Pere Calders i Joan Oliver», *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, nova etapa, núm. 71 (desembre 2002), p. 71 n. 8. El 1961 Cruzet reconegué a Bladé que el seu original *L'edat d'or* li havia agradat però que la qüestió financera era decisiva (BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Artur Bladé Desumvila, Barcelona, 4-IX-1961). L'obra va aparèixer a Columna el 1996.

article d'opinió en què s'instava a atacar «certa editorial que ha conseguit guanyar-se un prestigi com a defensora de la cultura catalana» i a boicotejar els autors que costegessin les seves edicions, desvirtuant la qualitat de la literatura catalana.⁹⁰ L'any 1956 havia pres embranzida El Club dels Novel·listes. Mordaç i coercitiu, Cucurull volia creure — asseverava — que els promotors del boicot havien estat víctimes d'un malentès i que la seva obra tindria continuïtat a la BS.⁹¹ La seva negativa a edulcorar la carta abans que Tebé la fes a mans de Cruzet, com el secretari li havia proposat, precipità que el Comitè de Publicacions desestimés l'edició de *La recerca*, plausiblement amb més indiferència que recança.⁹²

A mitjan la dècada dels cinquanta Cruzet encara intervenia en la configuració del catàleg per a sol·licitar a Jordi Sarsanedas, un dels joves talents que com Calders havia estat inclòs en l'antologia de contistes de Triadú, una opció prioritària per por que Aymà li prengués l'autor del I Premi Víctor Català (*Mites*, 1954), demanda editorial poc corrent: «el que jo desitjaria és que vostè em reservés un dret preferent sobre els seus futurs originals —fins allà on bonament li sia possible— i, sobretot, que no quedés lligat per tota la seva obra i sí en llibertat per a decidir en cada cas el que millor cregui convenient».⁹³ Cruzet s'hi engrescava i, tanmateix, no podria correspondre. Així com Sarsanedas s'havia presentat al Víctor Català aconsellat per ell després que l'autor li hagués reconegut que no podia finançar-ne l'edició,⁹⁴ el 1957 Cruzet hagué d'apel·lar el Comitè de Publicacions — que a efectes pràctics integraven ell mateix, els socis de la Selecta, Piña i algun assessor

⁹⁰ No hem trobat l'article en cap publicació del moment (*Cap d'Any* de Raixa, *Destino*, *La Nova Revista*, *Pont Blau*, *La Vanguardia*), ni referències de la campanya en la correspondència del Fons Fèlix Cucurull, en epistolaris (Pere Calders, Joan Coromines, Joan Fuster, Joan Oliver, Josep Pla) ni dietaris (Maurici Serrahima).

⁹¹ BFF, Fons Fèlix Cucurull, carta mecanoscrita de Fèlix Cucurull a Tomàs Tebé, s.l., 30-I-1957.

⁹² BFF, Fons Fèlix Cucurull, cartes mecanoscrites de Tomàs Tebé a Fèlix Cucurull, Barcelona, 2-II-1957 i 18-II-1957.

⁹³ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 52, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Jordi Sarsanedas, [Barcelona], 26-IV-1955.

⁹⁴ Patrícia Gabancho. *La postguerra cultural a Barcelona (1939-1959). Converses*. Barcelona: Meteora, 2005, p. 117.

com ara Garcés— per rebutjar l'original que havia rebut de Sarsanedas atesa la manca de patrocini, tot i el seu indubtable interès:

Distingit amic:

He llegit la seva novel·la que m'ha interessat vivament i que m'hauria plagut poder veure publicada a la Biblioteca Selecta.

No obstant, per diverses raons, ara no depèn de mi l'admissió d'originals, essent un comitè de publicacions el que decideix i sentint, pel molt que estimo el seu nom i la seva obra, que no hagin pogut acceptar el seu original.

Agraint l'atenció que pugui tenir en pròximes ocasions d'oferir algun altre original de vostè a aquesta editorial, rebi, amic Sarsanedas, una encaixada ben cordial del seu afm. amic,

J. M. Cruzet⁹⁵

La migrada facturació dels llibres de poesia en comparació amb els de narrativa, gènere popular per excel·lència, podria haver estat l'origen del fet que la Selecta n'incrementés les condicions. Mentre que el 1952 Cruzet havia ofert al fill de Guerau de Liost la publicació de les *Sàtires* i una antologia poètica a canvi que l'eximís d'abonar-li els drets d'autoria, i assumint-ne ell el cost total de la producció editorial,⁹⁶ en altres casos que no formaven part dels seus plans primerencs amplià les demandes. En rebre les novetats d'Agustí Bartra, el 1956 Cruzet, agraït, li avançà que voldria publicar una de les seves obres publicades a Mèxic, *Màrsias i Adila*, amb «una col·laboració econòmica» de què ja havia parlat amb l'amic del poeta i futur autor de la Selecta, Antoni Ribera.⁹⁷ Aquell

---

⁹⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 52, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Jordi Sarsanedas, [Barcelona], 18-II-1957.

⁹⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 31, carta mecanoscrita de [Josep M. Cruzet] a Jaume Bofill i Bofill, Barcelona, 8-II-1952.

⁹⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Agustí

mateix any Bartra declarà la seva disposició a renunciar als drets d'autor per afavorir-ne l'edició⁹⁸ i, com que l'editor li havia anunciat que amb això malauradament no bastava,⁹⁹ es comprometé que la distribuïdora regentada pel seu germà i Calders acceptés alguns exemplars més dels 25 que solia quedar-se de les novetats.¹⁰⁰

Cruzet solia fer tiratges de 2.000 exemplars de la BS, dels quals relligava 300 en pell i 1.700 en tela, i reservava per als autors el 10% d'un PVP de 45 ptes. els primers i 25 ptes. els segons.¹⁰¹ Gaziell va ser un dels que, coneixedor del marge de negociació autor-editor, va exigir insistentment el 15% de drets en igualtat de condicions amb els autors en castellà. Bé que en un primer moment Cruzet el va convèncer que, com va fer per a *Castella endins*,¹⁰² pujar un percentatge del 10% al 12% significava un sacrifici per a l'editorial, després de reclamacions insistent i fins d'amenaques de publicar amb altres, l'editor va cedir al 15% per no perdre a qui considerava un dels millors prosistes en català.¹⁰³

Els contractes recollien el nombre d'exemplars que la Selecta lliuraria gratuïtament als autors per a cada impressió, una desena, sense distinció per la col·lecció. Les raons per les quals l'editorial n'arribà a lliurar vint-i-cinc no responen ni a les vendes previstes per

Bartra, Barcelona, 20-VIII-1956.

⁹⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita d'Agustí Bartra a Josep M. Cruzet, Ciutat de Mèxic, 27-VIII-1956.

⁹⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Agustí Bartra, [Barcelona], 31-X-1956.

¹⁰⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita d'Agustí Bartra a Josep M. Cruzet, Ciutat de Mèxic, 24-IV-1958. No se'n conserva el contracte ni al dossier de Bartra ni a la capsa de contractes de la BC, com tampoc al Fons Agustí Bartra de l'ACVOC/AHT. Altres cartes sobre aquest llibre intercanviades entre editor i autor aparegueren a Agustí Bartra, «Quatre cartes a J.M. Cruzet. A cura de D. Sam Abrams», *Reduccions. Revista de Poesia*, núm. 93 (2009), p. 15-24.

¹⁰¹ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 22-III-1947. Reproduïda a Josep Pla, Josep M. Cruzet, *Amb les pedres disperses. Cartes 1946-1962*, edició i pròleg de Maria Josepa Gallofré Virgili, Barcelona: Destino, 2003, p. 53.

¹⁰² BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 8, cartes mecanoscrites d'Agustí Calvet a Josep M. Cruzet (Madrid, 2-V-1959 i 13-V-1959) i carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Agustí Calvet (Barcelona, 9-V-1959). Reproduïdes a Manuel Llanas (ed.), *Gaziell i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta). Correspondència (1951-1964)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013, p. 201-206.

¹⁰³ BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 9, cartes mecanoscrites d'Agustí Calvet a Tomàs Tebé ([Sant Feliu de Guíxols], [setembre 1961]) i a Josep M. Cruzet (Sant Feliu de Guíxols, 17-IX-1961), i carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Agustí Calvet (Barcelona, 13-IX-1961). Reproduïdes a Llanas (ed.), *Gaziell i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*, p. 419-425.

un llibre en concret ni a la consideració personal o literària que Cruzet hi pogués tenir, sinó que es podrien deure al resultat de la negociació de l'autor amb l'editorial. Les cartes conservades revelen que, inevitablement, hi havia excepcions. Per a la BE, l'editor es comprometé a lliurar de manera gratuïta 25 exemplars a Víctor Català i, per als volums de la BS, 50.¹⁰⁴ La recepció dels volums s'acompanyava d'una altra mesura favorable per a autors, prologuistes i curadors que consistia en l'opció del 30% de descompte en la compra de llibres, estratègia que, encara avui, garanteix més la difusió dels títols que no perjudica l'amortització dels costos d'edició.¹⁰⁵

En les antologies sobre temàtiques religiosa, amorosa, marítima o festiva, Cruzet abonava al curador entre 1.000 ptes. i 3.000 ptes. en funció del finançament que aportava a cada volum,¹⁰⁶ o bé li reservava el conjunt dels drets d'autor. Els incidents viscuts pels aplecs de 1950 motivaren que la Selecta fes comprometre per escrit al curador que, per als textos subjectes a drets, ell mateix es preocuparia de gestionar-los. El cas és que, si bé sembla que Triadú havia demanat el permís de reproducció d'un conte de Cèsar August Jordana a la seva filla, el narrador, en veure la novetat que li feu a mans López Llausàs de part de la Selecta, escrigué a Cruzet per deplorar que no el n'hagués informat personalment i, de passada, en reprovà la breu introducció per inescaient, on Triadú havia descrit la seva literatura com «exessivament literària».¹⁰⁷

En una antologia publicada per la vostra empresa, he vist un conte meu, precedit d'una nota

¹⁰⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 28, contracte entre Caterina Albert i Josep M. Cruzet per *Obres completes*, Barcelona, 19-IX-1947. ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Caterina Albert, Barcelona, 19-IV-1948; reproduïda a Víctor Català, *Epistolari de Víctor Català*, edició a cura d'Irene Muñoz i Pairet, Girona: CCG Edicions, 2009, vol. 2, p. 447.

¹⁰⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 32, circular mecanoscrita «L'obra de Josep Carner», Barcelona, febrer 1959.

¹⁰⁶ Enric Duran i Tortajada, poeta inclòs en l'*Antologia de la poesia valenciana* (1956), es comprometé a adquirir 300 exemplars a 25 ptes./unitat tal com havia proposat l'editor, de manera que, gràcies al fet que va compartir els costos amb Cruzet, Joan Fuster pogué rebre una renumeració de 3.000 ptes. (BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres. Contractes», c. 16, «Equivalent a conveni de l'obra *Antologia de la poesia valenciana* de Joan Fuster»).

¹⁰⁷ Joan Triadú (ed.). *Antologia de contistes catalans (1850-1950)*. Barcelona: Selecta, 1950, p. 1113.

més aviat impertinent. Crec que un crític té dret a ésser impertinent, si així creu expressar la seva opinió; però no crec que cap editor tingui dret a publicar res sense autorització de l'autor i propietari legal. Com sabeu prou bé, demanar permís, en aquest cas, no és sols una qüestió de dret, sinó també de cortesia.¹⁰⁸

L'editor degué afigurar-se que Joan Triadú se'n preocuparia i, després d'excusar-se'n, es comprometé a aclarir-ho amb ell.¹⁰⁹ Si no tots els autors van ser obsequiats amb el llibre en què se'ls havia inclòs va ser per la gasiveria de l'editor, segons que Triadú va argüir davant de Joan Oliver. Arran de la reprovació d'Oliver per no haver-li fet a mans cap de les dues antologies en què el 1952 havia aparegut obra seva (la de poesia i la de contes a cura de Triadú), Cruzet es defensà al·legant les dificultats per fer arribar exemplars a autors a qui ell erròniament ubicava a l'exili. Tant pel temor de perjudicar la seva imatge com per rigor professional, l'experiència d'aquella primera antologia de Triadú emmenà l'editor a ser més escrupolós en la sol·licitud de permisos i en la tramesa de les novetats, com s'infereix de la carta que Oliver va enviar a Xavier Benguerel després de l'aparició d'un recull publicat el 1951 en què Garcés havia incorporat un poema seu:

Ha sortit una antologia d'en Garcés, *Llibre de Nadal*, on hi ha el teu poema: «Reculls la tendresa que el Nadal exhala...» Per cert que he tingut un creuament de cartes amb en Cruzet, l'editor d'aquesta i d'altres antologies (les d'en Triadú). Jo he sabut que l'editor donava un exemplar de cada antologia a «alguns» dels poetes inclosos. En canvi, quan jo vaig demanar-ne un al Triadú, em va dir: «Oh, no és pas fàcil això... En Cruzet és molt “agarrat”...», etc. I les vaig haver de pagar. Ara, amb motiu de la d'en Garcés, he escrit a en Cruzet una carta bastant impertinent, però justa. Temia que no em contestaria tan sols. Però

¹⁰⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 54, carta mecanoscrita de Cèsar August Jordana a Josep M. Cruzet, Buenos Aires, 1-VIII-1951.

¹⁰⁹ ANC, Fons Cèsar August Jordana, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Cèsar August Jordana, Barcelona, 9-VIII-1951.

ho ha fet, cantant el meu culpa i declarant que ell té per costum demanar permís als autors per a incloure'ls a les tries i donar-los un exemplar. Que si en el meu cas no ho havia fet era «perquè creia que jo era fora del país» (sic), etc. i acaba amb un elogi de la meva obra. I m'envia les tres antologies. Ara les coses han quedat clares. Precisament estan preparant una antologia de Sant Jordi, en la qual també hi deuràs sortir. Jo, de tu, escriuria a en Cruzet (Josep Maria), Consell de Cent, 391, demanant els exemplars. Pensa que aquests llibres són els que es venen més, ara. I amb mil ptes. que dona al compilador, se'n surt.¹¹⁰

La indignació de l'editora d'Estel, que Albert Manent definí com a «excèntrica i dominant», no va aixecar tanta polseguera.¹¹¹ A Maria Montserrat Borrà, a qui desplaugé el *Llibre de la Mare de Déu de Montserrat* (1950) a cura de Maur M. Boix per la competència que representava respecte de l'antologia lírica nadalenca i la montserratina que ella havia editat precoçment, es plantà a la Casa del Llibre per doldre's de la publicació fraudulenta d'un poema del seu marit, Joan M. Guasch. Cruzet ho minimitzà per les referències que tenia de l'editora, definida com una dona «desequilibrada», i per la sortida prèvia a Estel d'una poesia de Verdaguer prescindint igualment de l'autorització dels hereus.¹¹² Boix reconegué a Cruzet que, per desconeixement, només invocà el permís als autors de poemes inèdits,¹¹³ de manera que l'editor mirà de corregir-ho enviant-ne un exemplar a cada un dels antologats, que la majoria van agrair. Arran d'aquests incidents, en el contracte que el 1951 Cruzet signà amb Rossend Llates per l'antologia teatral i en la

¹¹⁰ BC, Fons Xavier Benguerel i Llobet, c. 18, carta mecanoscrita de Joan Oliver a Xavier Benguerel, [Barcelona], 14-I-1952. Reproduïda a Xavier Benguerel, Joan Oliver, *Epistolari*, a cura de Lluís Busquets i Grabulosa, Barcelona: Proa, 1999, p. 348-349.

¹¹¹ Sobre Maria Montserrat Borrà, veg. Albert Manent, «Maria Montserrat Borrà i l'Editorial Estel (1944-1952)», dins: Autors diversos, *Miscel·lània Joan Triadú*, Barcelona: Abadia de Montserrat, 1993, p. 233-242 (reimprès a *Del noucentisme a l'exili* amb el títol "L'editorial Estel de Maria Montserrat Borrà (1944-1952)", p. 127-137). Samsó reconegué que partí de Manent per al seu apartat «Editorial Estel», vol. 2, p. 223-225.

¹¹² BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 31, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Maur M. Boix, Barcelona, 21-IV-1950.

¹¹³ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 31, carta mecanoscrita de Maur M. Boix a Josep M. Cruzet, Montserrat, 24-IV-1950.

de Josep Romeu per *Llibre de muntanya* el 1952 es preocupà d'explicitar-hi que els curadors gestionarien els permisos de reproducció.¹¹⁴

No ha d'estranyar que, com a pràctica ordinària, l'editorial s'estalviés la bestreta per als autors que patrocinaven la pròpia obra, bé que els en liquidava els exemplars venuts. La Selecta s'hi repartia el guany de manera equitativa quan tots dos havien recuperat el finançament amb què havien contribuït a la publicació—en aquest ordre: primer l'editor i després l'autor—, tal com estipulava el contracte de Carles Sindreu, que havia assumit el 50% de l'edició del seu llibre:

TERCERO. A final de cada semestre natural, a 30 de junio y 31 de diciembre, se practicarán liquidaciones de ejemplares vendidos de la OBRA deducido el descuento de administración del 45%, aplicando en primer lugar dicho producto líquido a amortizar el capital aportado por el EDITOR y a continuación a amortizar la aportación del AUTOR.

Reintegrado el capital, el beneficio resultante, producto de las liquidaciones sucesivas de ventas practicadas en la misma forma, se irá repartiendo por partes iguales.¹¹⁵

Els contractes, redactats prescriptivament en castellà, encloïen clàusules que han perviscut durant dècades, com ara el compromís de l'autor a lliurar un text original i a cedir en exclusiva la distribució en català i en diferents formats, així com el percentatge dels drets d'autor sobre el preu (que continua sent del 10%), els volums que l'editor destina a promoció (un 5% del tiratge) i el descompte per la compra d'exemplars (avui ronda el 40%). En els contractes de la postguerra per les obres completes, l'editor limitava la llibertat d'elecció de l'autor (obligat a publicar els inèdits amb la mateixa editorial), es

¹¹⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 39, contracte entre Rossend Llates i Josep M. Cruzet, Barcelona, 1-IX-1951, i c. 48, contracte entre Josep Romeu i Josep M. Cruzet, Barcelona, 15-II-1952.

¹¹⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 52, contracte entre Carles Sindreu i Josep M. Cruzet, [Barcelona], 1-VI-1954.

comprometria a treure l'obra en cinc anys (tres més dels actuals, sobretot pels obstacles de la censura) i ometia la durada de l'acord, el termini de l'abonament d'honoraris i el nombre màxim d'edicions i exemplars. Amb el temps, alguns editors han incrementat la seva protecció contractant totes les llengües, delimitant els dies de revisió de proves entre una i dues setmanes, i fins anunciant —més per escrit que de viva veu— el recàrrec per excés d'esmenes (mai superior al 5-10% del total del text).

Dels expedients dipositats al fons de la Selecta,¹¹⁶ es pot concloure que només la meitat dels autors van rebre avançaments, transferits en tres tongades: un terç quan la censura n'aprojava l'edició, una segona part en posar-se l'obra a la venda i una altra tres mesos després de la distribució comercial.¹¹⁷ Van ser excepcionals episodis com el protagonitzat per Sebastià Juan Arbó, que, a còpia de reclamar-ho a l'editor, va percebre la bestreta abans de lliurar l'original de *La masia*.¹¹⁸ L'acompte més estès per a autors i alguns traductors se situava entre les 1.000 i les 2.000 ptes., que van rebre Joan Amades, Maria Aurèlia Capmany, Josep Carner, Pere Coromines, Fèlix Cucurull, Guillem Díaz-Plaja, Agustí Duran i Sanpere, Agustí Esclasans, Josep Ferrater Mora, Marià Manent, Jesús Ernest Martínez Ferrando, Manuel de Pedrolo, Joaquim Ruyra, Josep M. de Sagarra, Carles Soldevila, Joan Triadú i Llorenç Vilallonga.

L'editorial va reservar un avançament entre 2.500 i 5.000 ptes. per a títols de Maria Aurèlia Capmany, Víctor Català, Joan Fuster, Sebastià Gasch, Gaziel, Sebastià Juan Arbó, Eugeni d'Ors, Josep Pla, Carles Riba i Josep Romeu. Un autor tan ben informat com Joan

¹¹⁶ Al Fons JMC – Selecta de la BC només es conserven 129 contractes dels 377 títols publicats en l'etapa de Cruzet.

¹¹⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 32, contracte entre Maria Aurèlia Capmany i Josep M. Cruzet, 23-VI-1956.

¹¹⁸ A propòsit d'una sol·licitud de Sebastià Juan Arbó, que necessitaria 7.435 ptes, Josep M. Cruzet respongué que podia avançar-li un acompte per a *La masia* de 5.353,25 ptes. (a més de 1.606,95 ptes. per a *Camins de nit*) abans no n'esllestís la redacció i que, si finalment no la rebia, aquest import el descomptarien de les liquidacions de la biografia sobre Verdager que publicà Aedos (Arxiu Comarcal del Montsià, Fons Sebastià Juan Arbó, c. 10706, «Liquidacions i relació editorials», carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Sebastià Juan Arbó, Barcelona, 8-VI-1953).

Fuster havia observat de manera esmolada que Cruzet solia abonar a Josep Pla 5.000 ptes. per llibre, desglossades en 4.500 ptes. en efectiu i 500 ptes. en concepte d'exemplars addicionals als previstos habitualment.¹¹⁹ No era la bestreta més elevada, que a la segona meitat dels anys cinquanta va ascendir a xifres tan insòlites com les que basculen entre les 6.000 i les 10.000 ptes. per a Joan Santamaria per *Visions de Catalunya* (1954) i *Visions de Mallorca* (1955), Xavier Benguerel per *Els fugitius* (1956) i Josep M. Espinàs per *Viatge al Priorat* (1962). Atesa la manca d'indicis documentals que expliquin aquestes sumes formidables, ens aventurem a atribuir-les a l'habilitat negociadora de cada autor, esperançat a dedicar-se a l'escriptura *pro pane lucrando*.

En general, era Cruzet qui pensava en el prologuista basant-se en articles o crítiques que prèviament havia llegit sobre l'autor. Es preocupava per una representació eclèctica malgrat els límits de la crítica, a la qual mancaven plataformes de projecció pública en la llengua pròpia. Preferia alternar els prologuistes, segons que comentà a Marià Manent quan el poeta declinà d'introduir les obres completes de Verdager i que Cruzet prioritzés Jordi Rubió o Carles Riba abans de recórrer a Manuel de Montoliu, com li havia suggerit el mateix Manent: «Respecte a Montoliu, no m'interessa encarregar-li, puix s'ocupa dels prefacis de l'Oller i en Ruyra, i com comprendràs no m'agrada prodigar un mateix nom.»¹²⁰ Alguns prologuistes que van encapçalar més d'un volum es van desdoblar en autors de la casa: Salvador Espriu, Marià Manent, Manuel de Montoliu, Carles Riba, Llorenç Riber, Josep M. de Sagarra, Octavi Saltor, Carles Soldevila i Joan Triadú.

La retribució que la Selecta tenia fixada per als autors de les introduccions podia dependre del gènere de l'obra. La tarifa habitual era 100-150 ptes./foli,¹²¹ honoraris màxims amb la finalitat de preservar el marge de benefici per a cadascú amb un PVP que

¹¹⁹ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Castellterçol, 15-IX-1952. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 284.

¹²⁰ AFM, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Marià Manent, Castellterçol, 27-IX-1948.

¹²¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 34, carta mecanoscrita de Miquel Dolç a Josep M. Cruzet, València, 15-XI-1960.

Cruzet s'obstinava de respectar. Bé que l'equip editorial continuava repetint als autors que aquests imports estaven per sota de la seva talla intel·lectual, la declaració no obstruïa reclamacions de millora. Si el prologuista indagava la possibilitat d'un augment, la Selecta arribava a pujar les 1.500 ptes. a 2.000 ptes., tal com acordà amb Manuel de Montoliu per a les obres completes de Víctor Català.¹²² No és impensable que el fet que l'autora suggerís el seu nom i que Cruzet, sol·lícit, s'estimés més no contrariar-la, determinessin que l'editor hi accedís:

[...] el Sr. Cruzet em diu que fent-se càrrec de les dificultats que vostè argüeix està d'acord a fixar-la en la quantitat de 2.000 pessetes, tot i que per part seva no pot deixar de tenir en compte les innúmeres dificultats que comporta l'edició catalana, afectada avui més que mai per la crisi, i pel poc interès que posen en ella, tant el públic com els sectors que més haurien d'encoratjar-la.¹²³

2.2.2. *El perfil dels autors*

Lliure de sospites polítiques, Cruzet penetrà en el sector editorial en català amb un projecte que sorprenué tothom tant per l'amplitud com per la gosadia. Els autors que hi acollí s'inscrivien en un arc cronològic ampli, des de l'edat mitjana fins a les noves fornades, amb obres per a una quota de mercat prou acotada i sense competència: «aspiro a reunir la producció dels millors autors catalans de tots els temps».¹²⁴ Per reprendre la

---

¹²² BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 28, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Manuel de Montoliu, Barcelona, 20-XI-1950.

¹²³ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 28, carta mecanoscrita de Josep Miracle a Manuel de Montoliu, Barcelona, 7-XII-1950.

¹²⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 40, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet al reverend pare superior del convent de Sant Francesc de Lluçmajor, Barcelona, 27-III-1950.

tradició estroncada per la guerra i, en paraules de Gisèle Sapiro, «contribuer à la réunification symbolique du champ littéraire»,¹²⁵ Cruzet vertebrà la història literària redescobrint al públic català una nòmina d'autors prestigiosos, amb un aplaudiment i una popularitat unànimes, sense privar-se de l'oportunitat de divulgar veus poc o menys conegudes. El seu pla s'inspirava en l'ordre i l'excel·lència deutes del seu màxim referent polític, Prat de la Riba:

Mitjançant la Biblioteca Selecta, jo he intentat de dotar a la literatura catalana d'un instrument integrador, inspirant-me —proporcions guardades i a escala modesta— en el que va fer Prat de la Riba en el camp de la política. I comprovo amb tristesa que aquests principis d'ordenació àmplia i coherent, tan convenients en tots els ordres, el sentim molt poc els catalans, irremeiablement abocats a la dispersió i a la novetat.¹²⁶

En la memòria que Cruzet redactà el novembre de 1946 per aconseguir patrocini, les obres completes hi ocupen un espai nuclear. En un moment en què s'especulava que, malgrat la por i la intimidació governatives, la severitat contra el llibre en català es podia esquarterar, l'editor reivindicà el seu esforç en la contractació dels clàssics moderns i contemporanis. La nòmina d'autors irradia el gust i la curiosa planificació amb què, com analitzà Joaquim Molas, «es proposà de fer un inventari total del passat. Un inventari més caut que rigorós».¹²⁷ En aquest estadi preliminar Cruzet preveïé tres línies editorials complementàries a la dels títols canònics: una tria de peces per a uns volums selectes, llibres solts en una sèrie a part i, en un futur, traduccions i assaigs de pensadors polítics. Com a avals, l'editor es gloriejava del seu compromís llunyà amb el sector llibreter i

¹²⁵ Gisèle Sapiro. *La guerre des écrivains, 1940-1953*. París: Fayard, 1999, p. 67.

¹²⁶ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Salvador Espriu, Barcelona, 21-VI-1959 (en la data apareix mecanoscrit el dia 22 i, damunt de la segona xifra, una ratlla vertical que indueix a conjeturar que el dia de redacció fou el 21).

¹²⁷ Joaquim Molas. «La Selecta. Una editorial significativa». *L'Avenç. Història dels Països Catalans*, núm. 6 (octubre 1977), p. 40. (Reimprès a *Obra crítica*, Barcelona: Edicions 62, 1999, vol. 2, p. 213.)

anuncià amb bombo i platerets que estava venent la segona edició de les *Obres completes* de Verdaguer.

En la sèrie més popular, la Biblioteca Selecta, Cruzet integrà una selecció de les principals peces de la literatura catalana, senyorejades d'antuvi per reedicions, més admissibles a ulls del govern: 1944, *L'Atlàntida* i *Canigó* de Jacint Verdaguer; 1946, *La Ben plantada* d'Eugeni d'Ors i *Fanny* de Carles Soldevila; 1947, *La punyalada* de Marià Vayreda, *Pilar Prim* i *La papallona* de Narcís Oller, *La parada* i *Pinya de rosa* de Joaquim Ruyra, *Estances* de Carles Riba, *La vida i la mort d'en Jordi Fraginalls* de Josep Pous i Pagès, *Els sots feréstecs* de Raimon Casellas; 1949, *El comte Arnau* de Josep M. de Sagarra; 1951, *L'auca del senyor Esteve* de Santiago Rusiñol, *Laura a la ciutat dels sants* de Miquel Llor, *El carrer Estret* (1a ed.) de Josep Pla; 1952, *Anys d'aprenentatge* de Salvador Espriu, *Solitud* de Víctor Català; 1953, *Arbres* (1a ed.) de Josep Carner; 1954, *Mites* (1a ed.) de Jordi Sarsanedas, *Mort de dama* de Llorenç Villalonga, *Camins de nit* de Sebastià Juan Arbó; 1955, *Cròniques de la veritat oculta* (1a ed.) de Pere Calders; 1956, *La ciutat i el tròpic* (1a ed.) Lluís Ferran de Pol, *Els fugitius* (1a ed.) de Xavier Benguerel, *Vals* de Francesc Trabal, *Betúlia* (1a ed.) de Maria Aurèlia Capmany; 1958, *Vint-i-dos contes* (1a ed.) de Mercè Rodoreda.

Dels 151 autors publicats per Cruzet, només una quarta part no havien nascut al Principat: 12 a les Illes Balears i Pitiüses, 4 al País Valencià, 1 a la Catalunya Nord i 10 fora dels Països Catalans. El dèficit de propostes valencianes i el tabú del règim envers l'anostrament d'obres estrangeres, acabà convertint en predominant la presència d'obres de balears: els títols essencials del pare de la literatura catalana, Ramon Llull (1957-1960); les obres completes d'un clàssic modern com Miquel Costa i Llobera (1947), les de l'exdirector de *La Vanguardia*, Miquel dels Sants Oliver (1948), i les d'un poeta i traductor de clàssics llatins pròxim a l'editorial, Llorenç Riber (1949, 1962); una antologia

poètica d'una dona, Maria Antònia Salvà, a càrrec de Josep Carner (1957), i els títols de dos escriptors més joves: per suggeriment de Salvador Espriu a Cruzet,¹²⁸ *Mort de dama* de Llorenç Villalonga (1950) i, per iniciativa de Marià Villangómez, un volum de la sèrie de guies, el *Llibre d'Eivissa* (1957). La literatura rossellonesa hi fou simbolitzada amb l'aplec de narracions de Josep Sebastià Pons, *Llibre de les set sivelles* (1956), «singulars i bellíssimes proses del Rosselló».¹²⁹

Tot i la predilecció del règim pels clàssics, tretze autors donaren a conèixer la seva *opera prima* amb Cruzet, entre els quals Jordi Maluquer (20 anys), Joan Vila Casas (39 anys) i, per mediació de Joan Sales,¹³⁰ Guillem Viladot (37 anys).¹³¹ Tots ells, per joventut i divergència de perfils, representen una aposta tan tímida com decidida en favor de la modernitat. Si bé s'atribuí a les obres de Vila Casas la mateixa estructura elemental que era subjacent en les d'un dels autors més prolífics de la Selecta, Josep M. Espinàs, algun crític interpretà que la simplicitat conferia ritme a les novel·les.¹³² A Cruzet l'estil el convencé i, de *Matèria definitiva* en concret, beneí la denúncia de «la hipocresia del país».¹³³ Entre els candidats als Premis de Santa Llúcia com Vila Casas i Espinàs, els jurats descobriren un renovador de la contística, Jordi Sarsanedas,¹³⁴ i només uns mesos després, Cruzet fitxà una altra jove promesa, Manuel de Pedrolo.¹³⁵ De tots Sarsanedas fou l'únic que, tres anys abans del premi, havia estat inclòs en la controvertida *Antologia de*

¹²⁸ Damià Ferrà-Ponç, «Notes autobiogràfiques de Llorenç Villalonga», *Randa*, núm. 15 (1983), p. 151. Josep M. Llompart atribuï el paper de mediador entre Villalonga i Cruzet a Manuel Sanchis Guarner (Llorenç Villalonga, *333 cartes*, a cura de Jaume Pomar, Palma: Moll, 2006, p. 127, n. 1).

¹²⁹ Josep M. Espinàs. «Panorama literari de Barcelona, 1956-1957». *Cap d'Any 1958*. Palma: Moll, 1957.

¹³⁰ Ramon Salvo Torres. «Guillem Viladot en el temps d'estrena de l'experimentació». *Revista de Catalunya*, núm. 280 (octubre-desembre 2012), pàg. 95.

¹³¹ Jordi Maluquer, *Tina, a interludis*, Barcelona: Selecta, 1956, Biblioteca Selecta, 217. Guillem Viladot, *Temps d'estrena / Hem deixat Riella / Setissis / Ketubim*, Barcelona: Selecta, 1959, Biblioteca Selecta, 275. Joan Vila Casas, *Doble blanc* (finalista Premi Joanot Martorell 1959), Barcelona: Selecta, 1960, Biblioteca Selecta, 287.

¹³² Joan Triadú. *La novel·la catalana de postguerra*. Barcelona: Edicions 62, 1982, p. 124.

¹³³ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 14-IV-1961. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 696.

¹³⁴ Jordi Sarsanedas, *Mites* (Premi Víctor Català 1953), Barcelona: Selecta, 1954, Biblioteca Selecta, 142. Josep M. Espinàs, *Com ganivets o flames* (Premi Joanot Martorell 1953), Barcelona: Selecta, 1954, Biblioteca Selecta, 143.

¹³⁵ Manuel de Pedrolo. *El premi literari i més coses*. Barcelona: Selecta, 1953. Biblioteca Selecta, 121.

contistes catalans (1850-1950) a cura de Joan Triadú.¹³⁶

La reparició d'un autor permetia de relançar-ne els primers títols, que es posaven en circulació novament per generar-ne una demanda.¹³⁷ Espinàs és un dels que hi tenen més de quatre llibres, entre els quals despunta en solitari Josep Pla (43), que és seguit per Josep M. de Sagarra (12), Santiago Rusiñol (10), Joan Amades (10), Jacint Verdaguer (9) el mateix Espinàs (9), Josep Roig i Raventós (8), Víctor Català (6), Gaziel (6), Miquel Llor (5) i Joaquim Ruyra (5). A excepció feta de Pla, que hi publicà de manera ininterrompuda de 1949 a 1962, i d'Espinàs, que s'hi estrenà el 1954, els altres escriptors més assidus concentraren la producció abans de la meitat dels anys cinquanta. Fou a partir d'aleshores que Cruzet orientà el catàleg cap a una heterogeneïtat amb què havia d'amplificar el públic, guiant-se amb orientacions d'autors i consellers només si concordaven amb el seu gust estètic, que imperava àdhuc quan els autors cofinançaven l'edició.

La devastació de l'ecosistema cultural i les penalitats de la diàspora havien afermat els lligams entre autors, fins al punt que alguns desenvoluparen funcions addicionals al seu paper de creadors i assessors —més que més si tenien una autoritat moral que els havia convertit en referents culturals—. Mentre que Joan Triadú requerí a Carles Riba que revisés els originals de l'antologia de poesia catalana i Joan Fuster va acudir a Joaquim Molas per a la recopilació de poesies d'Ausiàs March,¹³⁸ Josep Carner acudí tant a Riba com a Marià Manent per fer-los llegir l'original d'*Arbres*.¹³⁹ Una altra modalitat d'assistència era la mediació entre la Selecta i els exiliats, els quals delegaven la revisió de

¹³⁶ Sobre les obres polèmiques a cura de Joan Triadú, veg. el subapartat 2.2.2.3, «Els joves i els exiliats».

¹³⁷ ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, Palafrugell, [octubre 1953]. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 408.

¹³⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 54, carta mecanoscrita de Josep Miracle a Joan Antoni Maragall i germans, Barcelona, 7-XII-1950. BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 37, carta manuscrita de Joan Fuster a Josep Miracle, Sueca, 31-VII-1959.

¹³⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 28, carta mecanoscrita de Josep Carner a Josep M. Cruzet, Brussel·les, 11-XII-1951.

les proves d'impremta als amics (Josep Ferrater Mora les confià a Xavier Benguerel)¹⁴⁰ o que subvenien a les liquidacions de drets d'autor amb comptes corrents de l'estranger (Ferran Canyameres i Joan Gili reberen la transferència dels honoraris de Carner).¹⁴¹

En l'esfera íntima, les felicitacions onomàstiques procedents de l'entorn editorial estrenyien un lligam tan emotiu com estimulants, alhora que adquirien una dimensió cívica i política anàloga a la dels homenatges públics orquestrats per Cruzet en circumstàncies hostils. Circumscrietes en la resistència cultural, aquestes expressions simbolitzaren un compromís que esdevingué una mena de subgènere editorial de la postguerra, amb un ritual propi. Sense mitjans per a la promoció del llibre en català, l'editor es valia de les efemèrides per a valorar-lo i fer-lo conèixer (aniversari d'un autor o d'una primera edició, viatge d'un autor exiliat, visita d'una autoritat, festes nadalenques...).¹⁴² Des de la Selecta o la Casa del Llibre s'enviaven, a manera de circular, invitacions a còctels, fórmula de categoria que encoratjava els autors a continuar conreant una literatura viva i fomentava l'atenció dels cronistes de la premsa escrita, tan poc inclinada a la literatura catalana.

De Barcelona estant, la llibreria irradiava l'obra dels escriptors vinculats a la Selecta i, amb la seva sala d'exhibició, n'amplificava la projecció desplegant-hi objectes personals, com ara els records d'Oller o els llibres de Josep Pla.¹⁴³ Per suggeriment de Cruzet o de Miracle, la Selecta reté homenatge a la Casa del Llibre tant a escriptors de la

¹⁴⁰ BC, Fons Xavier Benguerel, c. 19, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Ferrater Mora, Barcelona, 28-III-1960.

¹⁴¹ ASB, dossier «Josep Carner», nota manuscrita de Josep M. Cruzet, 17-III-1953. BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 32, carta manuscrita de Josep Carner a Josep M. Cruzet, Brussel·les, 11-XI-1959; reproduïda a Josep Carner, *Epistolari de Josep Carner*, a cura d'Albert Manent i Jaume Medina, Barcelona: Curial, 1995, vol. 2, p. 216.

¹⁴² És ben probable que, per capacitat laboral i convenció formal, la Selecta distribuís nades amb regularitat, bé que només tenim constància de la del 1948, encartada entre mitjans de desembre i Reis en els títols en pell de la BP, BE i BS, impresa amb paper de fil Guarro, numerada, amb la portada il·luminada a mà i amb cinc poemes nadalencs, inèdits i autògrafs d'Arús, Garcés, López-Picó, Riba i Sagarra (BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 332, full volant, desembre 1948).

¹⁴³ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 28, carta mecanoscrita de Josep Miracle a Caterina Albert, Barcelona, 25-XI-1955; reproduïda a Català, *Epistolari de Víctor Català*, vol. 2, p. 488. ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, Palafrugell, 14-III-1955; reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 317.

influència de Víctor Català, Narcís Oller i Josep Ferrater Mora, com a d'altres que podien ser bons aliats polítics, com Camilo José Cela.¹⁴⁴ El 1955 s'hi celebrà el seixantè aniversari d'Agustí Esclasans i, entre els autors amb residència a l'estranger que visitaven la ciutat, s'oferiren còctels en honor a Just Cabot (1951), al fill d'Antoni López Llausàs (1953) i al mateix editor de Sudamericana (1957).¹⁴⁵ Els assistents eren fidels de la llibreria com Miquel Llor, a qui Cruzet convidà personalment a una copa de cava que «un grup d'amics» havia organitzat per al fill de Joan Alcover i Guillem Colom:

Em plau invitar-te al xampany d'honor que un grup d'amics oferirem als Srs. Pau Alcover i Guillem Colom de Mallorca, que es troben uns dies entre nosaltres per assistir a la representació d'*Antígona*, traduïda pel segon dels dits senyors, i a la sessió extraordinària d'homenatge dedicada a Joan Alcover. El dit oferiment tindrà lloc a les set del vespre, del proper divendres dia 8, abans de començar l'esmenat acte.

Esperant veure'ns honorats amb la teva assistència, et saluda molt atentament el teu afm.

J. M. Cruzet¹⁴⁶

El teixit cultural entrelaçat pels cercles de la resistència animà els seus elements més actius a planificar per compte propi actes de reconeixement que l'editor secundava des d'un segon terme. El sopar dedicat a Carles Soldevila, «el novel·lista més distingit del

---

¹⁴⁴ ANC, Fons Carles Riba – Clementina Arderiu, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Carles Riba, Barcelona, 24-III-1953. Sobre l'actitud —més reditícia que militant— de Camilo José Cela com a censor de revistes a la Delegación Nacional de Prensa, veg. Camilo José Cela, *Memorias, entendimientos y voluntades. Una autobiografía de mano maestra*, Barcelona: Plaza & Janés, 1993, p. 331-333; Ian Gibson, *Cela, el hombre que quiso ganar*, Madrid: Aguilar, 2003, p. 96 i, en especial, Justino Sinova, *La censura de prensa durante el franquismo*, Madrid: Espasa-Calpe, 1989, p. 137-141 i 298.

¹⁴⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 35, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Agustí Esclasans, Barcelona, 29-XI-1955. BC, Fons Miquel Llor, «Correspondència / Editorial Selecta», carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Miquel Llor, Barcelona, 5-VI-1951. BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 35, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Estelrich, Barcelona, 15-VI-1953. ANC, Fons Carles Riba – Clementina Arderiu, saluda mecanoscrit de Manuel Borràs i Josep M. Cruzet a Carles Riba i Clementina Arderiu, Barcelona, 1-VI-1957.

¹⁴⁶ BC, Fons Miquel Llor, «Correspondència / Editorial Selecta», carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Miquel Llor, Barcelona, 5-VI-1951.

període d'entreguerres»¹⁴⁷ i un dels primers autors publicats a la Biblioteca Selecta, va ser promogut per l'editor juntament amb Santiago Barceló, Màrius Gifreda, Eusebi Güell López, Isabel Llorach, María Luz Morales, Rogeli Roca, Josep M. de Sagarra, Joan Teixidor, Joan de Déu Trias de Bes i Josep Vergés. Se celebrà el 1951 en un espai més sumptuós que la llibreria, el Saló de l'Hotel Orient,¹⁴⁸ en què van haver d'encabir més taules de les previstes per la rebuda que havia merescut la convocatòria.¹⁴⁹ Com a mostra de l'abast popular que es perseguia, la invitació puntualitzava que no era prescriptiu vestir-se d'«etiqueta», bé que els tiquets es venien a la Casa del Llibre, la Llibreria Francesa i el mateix hotel per 125 ptes., una sisena part de les 762,9 ptes. mensuals que una família de classe mitjana destinava a l'alimentació.¹⁵⁰

Qualsevol iniciativa per ressuscitar la cultura catalana era sotjada per la censura, que no sols imposà la llengua oficial per a les intervencions en els actes públics, sinó que no tingué contemplacions a l'hora d'intervenir en el programa previst si els ponents no responien a un perfil tolerable. No cal estendre-s'hi: amb les accions punitives —per esporàdiques i lleus que fossin als anys cinquanta—, els dirigents esperaven atemorir la resistència antifranquista i avortar el desplegament del seu potencial. L'any 1952, en l'homenatge que la Catalònia ofrenà a Miquel Llor, la delegació barcelonina del Ministerio de Información y Turismo vetà el parlament de Maurici Serrahima. Com en altres testimoniats prou divulgats, l'escriptor va recórrer a una alternativa imaginativa per transgredir el veto, en lloc d'acceptar el silenci integral de l'investida censoradora:

Avui, homenatge a en Miquel Llor, a la Casa del Libro. Jo havia de parlar, entre altres. Però ahir van venir en Saltor i en Miracle al despatx a dir-me que la meva intervenció no havia

¹⁴⁷ Triadú, *La novel·la catalana de postguerra*, p. 191.

¹⁴⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 53, invitació impresa, s.d.

¹⁴⁹ Maurici Serrahima. *Del passat quan era present (1948-1958)*. Edició de Josep Poca i Gaya. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, vol. 2, p. 230.

¹⁵⁰ *Anuario estadístico de España*. Madrid: Instituto Nacional de Estadística, 1952, p. 484.

estat autoritzada. Sembla que la prohibició de parlar en públic no es refereix únicament a aquest cas, i que soc, diríem, a la «llista negra». Així van les coses... Quina bestiesa! I quina vergonya! De tota manera, ens hem posat d'acord amb en Saltor, i ell ha llegit, intercalades en el seu parlament, esmentant de passada el meu nom, algunes pàgines del que jo pensava dir. He assistit a l'acte i he donat a en Llor, íntegre i mecanografiat, el discurs que havia pensat fer. En Llor m'ho ha agraiït i n'ha estat molt content.¹⁵¹

En un entorn més popular, tres anys després de l'aparició de *Les formes de la vida catalana* (1955, premi Concepció Rabell 1943) de Josep Ferrater Mora, foren Xavier Benguerel, Tomàs Garcés, Josep Miracle i Joan Oliver els qui convocaren el 1958 un sopar a Can Joanet, a l'actual passeig de Joan de Borbó, núm 66, amb un tiquet més econòmic, a 90 ptes. per persona.¹⁵² Restaurant de la Barceloneta que havia servit als pescadors i els mariners, les primeres dècades del segle XX guanyà en elegància, amb cambrers ben vestits, i fou freqüentat per burgesos i periodistes, que hi celebraven banquets en unes sales espaioses.¹⁵³ La sortida de la primera edició a Catalunya del llibre de Ferrater Mora era digna d'enaltiment per la seva excepcional invitació a prendre consciència de la pròpia identitat amb un assaig especulatiu. Conegut pel cèlebre *Diccionario de filosofía* (1941), l'autor hi desenvolupà un estudi caracteriològic que, en sintonia amb l'ideari de Prat de la Riba, esdevingué una obra de capçalera per al mateix Cruzet i un clàssic per a diferents generacions.

¹⁵¹ Serrahima, *Del passat quan era present (1948-1958)*, vol. 2, p. 256.

¹⁵² BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 36, invitació mecanoscrita, Barcelona, juliol de 1958.

¹⁵³ Lluís Permanyer. «El restaurante Can Joanet de la Barceloneta, servido por cuatro generaciones, cumple un siglo». *La Vanguardia*, núm. 38098 (10-I-1988), p. 22 (trad. cat.: Lluís Permanyer, *Establiments i negocis que han fet història*, Barcelona: La Campana, 1990, p. 115-199). No ha de sorprendre que, dos anys abans, els mateixos Garcés i Oliver, entre d'altres, haguessin convocat un homenatge al mateix restaurant en honor a l'editor de l'Óssa Menor (Mireia Sopena, *Josep Pedreira, un editor en terra de naufragis*, Barcelona: Proa, 2011, p. 53).

2.2.2.1. Els clàssics

El grup d'autors en qui Cruzet pensà en primer lloc amb vista que la censura els acollís positivament per la seva naturalesa de clàssics medievals o moderns, incontestables, l'havien antecedit en el temps. La seva obra, circumscrita en uns corrents literaris més vinculats a la literatura modernista que no pas a la renovació que abans de la guerra havien introduït el simbolisme, les avantguardes o el realisme, els alliberava de la sospita de desafecció, si bé el seu catalanisme i la seva popularitat podien suposar senyals d'alarma per a un règim que restringia severament la difusió dels signes identitaris que poguessin qüestionar el nacionalisme centralitzat. Amb la fidelització d'aquests autors, la Selecta tingué el mèrit de tornar a posar en venda clàssics que havien desaparegut del mercat per l'intent genocida dels franquistes i cimentà un cànon literari que encara avui no admet discussions.

El llibre amb què Cruzet s'estrenà el 1943 fou escollit amb tota la intenció. D'entre els escriptors de la Il·lustració Catalana i la Catalònia, n'espigolà el Poeta amb majúscula i, innocu per als dirigents franquistes, el presentà d'acord amb l'ordenament jurídic dels vencedors, amb el nom castellanitzat. A partir de l'edició en rústica de Francesc Matheu,¹⁵⁴ i amb un pròleg de Frederic Mistral, les *Obres completes* de Jacinto Verdaguer s'estamparen amb un copyright de la Casa del Libro i el peu editorial d'una anomenada Biblioteca Selecta, bé que en poc temps l'obra es tranfigurà en el número 1 de la col·lecció Biblioteca Perenne. La NAGSA en va imprimir un tiratge de vora 1.500 pàgines i 3.000 exemplars, que havien de permetre d'amortitzar els costos d'edició i producció,¹⁵⁵ per bé que el preu de 175 pts.¹⁵⁶ era massa elevat considerant el d'obres homologables de

¹⁵⁴ Josep Miracle. *Quatre coses del meu temps. Memòries*. Barcelona: La Paraula Viva, 1976, p. 306.

¹⁵⁵ AJS, entrevista en casset de Joan Samsó a Josep Miracle, 14-V-1985.

¹⁵⁶ *El Correo Catalán*, any LXVIII, núm. 20265 (10-VI-1943), p. 2.

la competència, de vora 125 ptes.,¹⁵⁷ i el de novel·les en castellà de dues-cents pàgines, unes 15 ptes.¹⁵⁸

Cruzet havia impulsat el projecte el 1941, quan, com descrigué Josep Faulí, «gairebé tots el consideraven un il·lús».¹⁵⁹ Sense les expectatives que s'havia pogut fer Alpha en un primer moment —amb un director que havia creat una oficina de propaganda per difondre el moviment dels sediciosos i amb fil directe amb els ministres—,¹⁶⁰ aquesta edició de la Selecta s'erigí com el primer llibre amb entitat aparegut en català, d'una ambició literària insòlita en ple franquisme, vista amb reticències pels qui consideraven que les pretensions de l'editor no tindrien continuïtat i pels qui titllaven de col·laboracionisme les pràctiques culturals amb salconduit governatiu.¹⁶¹ En aquella hora ningú no podia augurar que la irrupció de la Selecta acabaria estimulants altres iniciatives que contribuïren a la recuperació del llibre en català, segons Joan Samsó:

[...] la situació era tan precària que la gosadia de Cruzet fou jutjada escèpticament per molts, i per d'altres, encara, titllada de fer el joc. Però Cruzet, en adaptar-se a l'ordre legal i fer un acte de presència real, establí un precedent i posà els fonaments d'una àmplia acció editorial.¹⁶²

Josep M. Cruzet cursà el primer permís per editar en català en encetar la dècada dels quaranta, el març de 1941, dos anys abans de la sortida del llibre. Entre el 1939 i el 1943

---

¹⁵⁷ Blas Ruiz, *Aguilar*, p. 166.

¹⁵⁸ BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 331, Casa del Llibre, «Boletín de novedades», desembre 1943 – gener 1944.

¹⁵⁹ Josep Faulí. *L'interludi tràgic (1939-1975). Notes i documents sobre la resistència cultural catalana*. Barcelona: Edicions 62, 1981, p. 21.

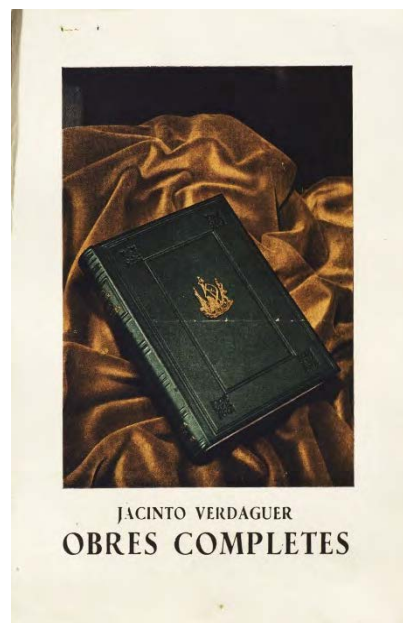
¹⁶⁰ Maria Josepa Gallofré. *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, p. 86-104.

¹⁶¹ Sobre la virulenta reacció manifestada en la premsa clandestina i de l'exili contra les edicions en català, i en especial contra els escriptors en castellà i *Destino*, veg. Joan Crexell, Albert Manent, *Bibliografia catalana: cap a la represa (1944-1946)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, p. 12-47.

¹⁶² Joan Samsó. *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, vol. 2, p. 230.

s'imprimiren autoedicions sense peu editorial; novetats religioses del Foment de Pietat amb censura eclesiàstica (com ara el *Mes de Maria Eucarístic* del 1939 —poesies de Lluís G. Otzet presentades a manera de recordatori de primera comunió per Alcides, abans que la *Rosa mística* de Camil Geis del 1942—), i obres literàries de dos segells de la preguerra, Moll —que es reintroduí al mercat amb les rondalles i la poesia— i la col·lecció Bernat Metge.¹⁶³ Eren excepcions en un context de clandestinitat o semiclandestinitat. L'embranchida que lideraria la Selecta esperonà altres editors a enfrontar-se a les estructures del règim i a incrementar la producció oficialment permesa, sempre dins dels límits de la legalitat.¹⁶⁴ Tant és així que, d'acord amb l'estadística elaborada per Francesc Vallverdú, el 1947 van sortir 53 títols; el 1950, 43; el 1953, 137; el 1960, 183 (173 originals i 10 traduccions), i el 1962, 270 (221 originals i 49 traduccions).¹⁶⁵

Segellat prèviament per la delegació barcelonina de Propaganda, el permís presentat a Madrid per les obres completes de Verdaguer fou aprovat a mitjan abril de 1941 amb una sentència que, com acredità Maria Josepa Gallofré, suposava una humiliació sense pal·liatiu contra el llibre en català: «Autorizado, con la

Fig. 12. Full volant de les obres completes de Verdaguer, imprès en estucat i color. BC, Biblioteca Bergnes de las Casas (c. 332).

¹⁶³ El 1941, Moll feu circular *Aplec de rondaies mallorquines d'en Jordi des Recó* d'Antoni M. Alcover, *Cap al tard* de Joan Alcover, *La ciutat de Mallorca* de Miquel dels Sants Oliver i *L'hostal de la bolla i altres narracions* de Miquel dels Sants Oliver, i el 1942, *Poemes bíblics* de Joan Alcover (Moll); *Rosa mística* de Camil Geis (Impr. Joan Sallent), *Lo miracle del Tallat* de Josep Pin i Soler (Impr. Cunillera), *Vides paral·leles* de Plutarc (Bernat Metge) (veg. Joan Crexell, Albert Manent, *Bibliografia catalana dels anys més difícils (1939-1943)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, p. 27-32).

¹⁶⁴ Per a una aproximació a les condicions legals en què van aparèixer les primeres obres al territori català, veg. Josep Massot i Muntaner, «La represa del llibre català a la postguerra», *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, núm. 17 (setembre 1979), p. 88-102 (reimprès a *El primer franquisme a Mallorca*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, p. 429-462).

¹⁶⁵ Francesc Vallverdú. «Els mitjans de comunicació social». Dins: *L'escriptor català i el problema de la llengua*. 2a ed. revisada. Barcelona: Edicions 62, 1975, p. 106.

ortografía de la época».¹⁶⁶ L'obra hauria d'aparèixer imperativament seguint el model de llengua difós dècades enrere per un antifabrista com Francesc Matheu, sense que el dictamen fos atenuat per l'aval d'Ignasi Agustí, que —segons la documentació de la Subsecretaría de Prensa y Propaganda exhumada per Gallofré— durant la tramitació de l'expedient havia escrit al cap de censura, Santiago Magariños. Per defensar-ne la reedició, l'escriptor falangista havia apel·lat amb paraules mesurades a autoritats com Dionisio Ridruejo, que havia considerat viable l'edició d'obres clàssiques en català, i a Ramón Serrano Suñer, que havia reconegut la llengua catalana com a integrant de la pàtria espanyola:

Si vale mi modesta opinión y si acierto lo que creí entender, me apresuro a indicar que nada me parecer tan justo y oportuno como una reedición de las obras completas de nuestro gran

---

¹⁶⁶ AGA, Cultura, c. 21/6632, exp. 581, instància de Josep M. Cruzet del 14-III-1941 amb nota manuscrita del 15-IV-1941. Per a Joan Fuster, que citava Carles Riba, l'ideòleg de la fórmula de la normativa prefabriana fou un dels intel·lectuals del règim, Antonio Tovar, subsecretari de Prensa y Propaganda, que, fomentant el «valor filològic», relegava la llengua a una condició antiga: «Reflexionando sobre el “lingüicidio” intentado contra el catalán, Carles Riba me decía: “Eso no sale de un cuarto de banderas, sino de una cátedra de Filología.” O sea de quienes saben, professional y profesoralmente, cómo se puede ahogar un idioma, cuando se pusieron a ello, hicieron lo posible. De una lectura rápida de las *Memorias* de Maurici Serrahima salta la sospecha de don Antonio Tovar» (Antonio Beneyto, *Censura y política en los escritores españoles*, Barcelona: Euros, 1975, p. 226). Juan Beneyto desmentí que, com havia conjeatrat Riba, la iniciativa fos de Tovar evocant, com havia explicat Dionisio Ridruejo, la destrucció dels primers fulls volants en català que es volien difondre el 1939 havia estat ordenada pel general Eliseo Álvarez Arenas: «Con respecto a la utilización literaria de los idiomas españoles no oficiales, un oficio de la Subsecretaría, con fecha 16 de marzo de 1939, establece su proscripción, salvo que sirvan a dar mejor ambiente o mayor divulgación a las obras del Movimiento y del Gobierno. Sin duda en esa línea estaban —y en tal ocasión de modo oficial— los textos preparados en Burgos para el avance sobre Cataluña. Serrano hizo traducir al catalán un discurso para ser difundido durante aquellas operaciones. Se lo tradujeron no recuerdo si Ignacio Agustí o Juan Ramón Masoliver... pero al ser descargados sus ejemplares de los camiones que los transportaban fueron destruidos por el mando militar. (Esto echa por el suelo la afirmación de Carles Riba de que no era cosa que saliera de un cuarto de banderas sino de un catedrático de Filología, achacándolo a Tovar. No se olvide que el propio Serrano había estudiado bachillerato en área de lengua catalana, en Castellón, teniendo por profesor de Literatura a un hombre como Luis Revest.) Solamente se salvaron algunas publicaciones tradicionales como el *Calendari del pagès*. Más tarde hubo un acuerdo de la Junta Política y una cierta inobservancia de éste —que era tajante— para las obras de creación, principalmente poesía» (Juan Beneyto Pérez, «La censura literaria en los primeros años del franquismo», *Diálogos Hispánicos de Amsterdam*, núm. 5 (1987), p. 33; Dionisio Ridruejo, *Casi unas memorias*, Barcelona: Península, 2007, p. 357-359). Així mateix s'hi havia oposat el governador civil, Wenceslao González Oliveros, decidit a esbandir el català de la vida pública (Javier Tébar Hurtado, «Los años de implantación de la dictadura en Barcelona (1939-1945)», dins: Autors diversos, *Gobernadores. Barcelona en la España franquista (1939-1977)*, Granada: Comares, 2015, p. 18-19). Maria Josepa Gallofré observà que, si la pretensió hagués estat de caràcter científic, les autoritats haurien exigint edicions filològiques (Gallofré, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, p. 158).

poeta, que justamente por el alto sentido nacional español y por el dilatado y humano contenido, encajan como las de nadie para inaugurar generosa y eficazmente el propósito.¹⁶⁷

La interpel·lació de Cruzet devia destemprar unes autoritats que suspengueren durant més de dos anys, fins al desembre de 1943, una segona sol·licitud presentada per Ediciones Selectas a finals d'abril de 1941 (probablement aquesta es creuà amb la primera aprovació).¹⁶⁸ El plàcet d'aquesta segona instància arribà quan feia més de nou mesos que la mateixa censura havia aprovat el dipòsit d'exemplars de la primera sol·licitud, que ja eren al mercat. No hem de descartar que en aquestes contradiccions intervingués un factor merament administratiu, més que no pas polític. Fet i fet, si la tramitació pels conductes oficials evidenciava escletxes era més per la deficiència de les autoritats en l'articulació d'un engranatge censorador impenetrable que no pas per una política repressiva tènue o efímera contra la dissidència. Va ser la persistència dels editors per endegar o reprendre la seva activitat la que desbordà tant la planificació com la capacitat del personal dedicat al control i la censura.

L'obligatorietat d'editar amb una llengua arcaica, que suscitaria estranyesa entre els lectors que s'havien format en l'època de la Mancomunitat i la República, no sols eixamplava la distància entre un autor modern i el públic de la postguerra, sinó que esdevingué un dels elements axials de la campanya franquista que pretenia substituir la literatura catalana per una de castellana que complís amb els principis del Movimiento, incontrovertiblement espanyola, ortodoxament catòlica i moralment immaculada.¹⁶⁹ Malgrat l'aspecte noble i modern dels volums de la Biblioteca Perenne, la reducció de la

¹⁶⁷ Gallofré, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, p. 156.

¹⁶⁸ AGA, Cultura, c. 21/7297, exp. 7800, instància d'Ediciones Selectas del 30-IV-1941 amb dictamen manuscrit del 3-XII-1943.

¹⁶⁹ En el cas de la llengua basca, el franquisme discriminà entre un model de llengua popular, escrit amb ortografia espanyola, i un altre de culte, escrit a la manera de Sabino Arana (veg. Ibon Urizarri Zenekorta, «Censura(s) en la traducció al/des vasco», *Quaderns. Revista de Traducció*, núm. 20 (2013), p. 39).

literatura catalana a una pràctica folklòrica i arqueològica permetria el règim de fossilitzar-la, ignorada pels joves que volien recuperar la lectura en la seva llengua, com testimonià una escriptora que es donaria a conèixer poc després, Maria Aurèlia Capmany:

El fantasma de Verdaguer, amb la vella ortografia, obria un nou període. Ell ja no inquietaria ningú, ningú no se'l llegiria, persistiria la imatge dolça i carrinclona i si per atzar éreu testimoni de la santa venjança que despertava el seu nom, de les paraulotes que feia esclatar només el seu record davant algun supervivent, algú que havia conegut de veres mossèn Jacint Verdaguer, poeta, us quedàveu esbalaït davant la fidelitat dels odis.¹⁷⁰

El sector més purista de la resistència i part de l'exili reaccionaren amb intransigència contra el pragmatisme dels mediadors culturals. Per als seus detractors — que, ben mirat, eren una minoria— no es podia recuperar ni reconstruir la noblesa del passat assumint la desigualtat de la cultura catalana respecte de la que era oficialment hegemònica. L'acceptació de les condicions infames i fins vexatòries del règim eren vistes com una traïció a la lluita sacrificada que encara es menava des de les catacombes i des de la diàspora, no pas com una renúncia ineludible. Encara més: quan els crítics del possibilisme feien una prospectiva de la situació sociolingüística, conclouïen que era més acceptable la defunció de la llengua per les investides rebudes que un acord amb aquells que encara intentaven ofegar qualsevol rastre de catalanitat:

Quan Cruzet acceptà aquesta condició, fou durament criticat pels grups culturals que preferien la mort ideològica dins la clandestinitat ortodoxa abans que sortir condicionats a la llum pragmàtica i possibilista.¹⁷¹

---

¹⁷⁰ Maria Aurèlia Capmany. *Pedra de toc*. 2a edició. Barcelona: Nova Terra, 1971, p. 88.

¹⁷¹ Jordi Verrié. «Permís per a llegir. 1939-1975: ja és història». *Serra d'Or*, any XXI, núm. 235 (10-IV-1979), p. 24.

A desgrat de les crítiques esmentades per Jordi Verrié, l'única acusació explícita publicada contra l'editor que hem pogut localitzar no aparegué fins als anys seixanta a la revista clandestina *Horitzons*, d'òrbita marxista (més tard, rebatejada com a *Nous Horitzons*). Des d'un angle cultural amb rivets dogmàtics, Ramon Roig, pseudònim de Francesc Vallverdú, llançà un dard contra l'activitat de Cruzet i l'entorn d'Òmnium Cultural asseverant que el Sant Jordi havia estat «finançat per cinc *pròcers* catalans, entre els quals hi ha “lligueros”, un editor franquista i el propietari del més fabulós negoci de “caldo en cubitos”». ¹⁷² La contundència d'un jove de vint-i-sis anys com era el principal redactor de la revista no sorprendria si no fos perquè no judicà amb la mateixa severitat l'evolució de Josep M. Castellet, col·laborador de *Nous Horitzons* format en la «resistència silenciosa». ¹⁷³ L'etiqueta sobre l'adhesió franquista de Cruzet es va popularitzar durant dècades, fins a l'extrem que, al segle XXI, en un context que admet tan pocs matisos com el d'una entrevista periodística, un acadèmic arribà a sentenciar que «Cruzet era un català de Franco, si no no hauria pogut editar cap llibre.» ¹⁷⁴

Ben mirat, l'atac de Vallverdú responia més aviat a motivacions polítiques. En el terreny cultural, els exiliats no sols no havien compartit aquesta interpretació sinó que havien defensat Cruzet de la malvolença de les plataformes del règim. El 1948 *La Nostra*

---

¹⁷² R.R. [Francesc Vallverdú], «Els Premis Literaris de la Nit de Santa Llúcia», *Horitzons*, núm. 2 (1961), p. 60. Un lustre més tard l'editorial de la revista denuncià que el règim pretenia maquillar la seva política anticatalana oferint càrrecs als industrials (de manera que s'imposava combatre els oligarques del país per tal de recuperar els drets nacionals i democràtics), alhora que s'esforçà per desmentir l'«aureola antifranquista» d'Òmnium Cultural recordant que a principis del 1966 es divulgà una carta del bisbe de la Seu d'Urgell en què assegurà al ministre Manuel Fraga que els fundadors de l'entitat «es proposen arrabassar a l'oposició antifranquista la bandera de la defensa de la llengua i la cultura catalanes per posar-la al servei del regim oligàrquic, en virtut de la qual cosa —reclamava el bisbe— el govern del general Franco hauria de recolzar totes llurs iniciatives» («Contra el fals catalanisme. Llibertats democràtiques», *Nous Horitzons*, núm. 7 (primer trimestre 1966), p. 4). El mateix Vallverdú reconegué en la dècada dels setanta que la seva crítica havia estat «justa en l'essencial, però potser massa dura en alguns extrems» (Francesc Vallverdú, «La cultura i la qüestió nacional a “Nous Horitzons” (1960-1976)», *Nous Horitzons. Edició facsímil 1960-1961*, Barcelona: PSUC, 1979, p. 17-21).

¹⁷³ Jordi Gracia. *La resistència silenciosa. Fascisme y cultura en España*. Barcelona: Anagrama, 2004.

¹⁷⁴ August Rafanell. «Els franquistes van veure que les llengües no es liquiden així com així». Entrevista de Sebastià Roig. *Diari de Girona*, núm. 22209 (27-V-2012), p. 71.

Revista de Mèxic reproduí un resum de l'entrevista que Del Arco dedicà a l'editor per al *Diario de Barcelona*, on expressà el seu malestar per la «mala bava» destil·lada en les «preguntes capcioses» que feu el periodista i elogià la «digna habilitat» de les respostes de Cruzet.¹⁷⁵ En el decurs de l'entrevista Del Arco havia preguntat tendenciosament si es llegien tants llibres en català com es deia, si no havien sorgit nous valors i si no era perjudicial publicar en «una lengua de área reducida». Quan l'entrevistador volgué saber si Cruzet disposava de prou títols en cartera, l'editor respongué amb ambició i contundència: «Mi plan, de los autores clásicos y contemporáneos, es de tan vastas proporciones, que tengo para toda mi vida y cien años más.»¹⁷⁶ La defensa de la revista fou reblada a mitjan anys cinquanta per Pere Calders, que declarà a l'editor el reconeixement unànim de la diàspora:

Distingit senyor: no puc dominar l'impuls d'expressar-vos que, tant com l'haver obtingut el premi Víctor Català, em satisfà enormement el poder incorporar el meu nom a la Biblioteca Selecta. El fet de col·laborar d'alguna manera en aquesta obra vostra, d'una transcendència única, és un honor altíssim.

Voldria saber explicar com coincidim tots nosaltres, grups separats sovint per diferències de pensament, a considerar la vostra labor com la més eficaç i perdurable que es pot fer en els moments actuals.

Em plauria que comptéssiu sempre amb la meva admiració i el meu respecte i que, si en soc mereixedor, acceptéssiu la meva amistat.¹⁷⁷

La publicació de Verdaguer representà una fita històrica que enlluernà el públic: «L'anunci del volum verdaguerià ens va deixar perplexos i incrèduls. Tal era la misèria del

---

¹⁷⁵ *La Nostra Revista*, any III, núm. 27 (31-III-1948), p. 112.

¹⁷⁶ Del Arco. «José María Cruzet». *Diario de Barcelona*, any CLVII, núm. 19 (22-I-1948), p. 2.

¹⁷⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 31, carta mecanoscrita de Pere Calders a Josep M. Cruzet, Mèxic, D.F., 14-II-1955.

temps per a la nostra cultura.»¹⁷⁸ Contràriament al que pretengué el règim amb el dictamen sobre la llengua, l'edició fou acollida amb una tal voluntat de resistència que els exemplars s'exhauriren en poc més d'un any.¹⁷⁹ Bé que el 1945 Cruzet en diligencià el pròleg i les notes en castellà, que foren aprovades l'endemà,¹⁸⁰ la segona edició aparegué el 1946, amb el peu editorial de la Biblioteca Perenne. Per poder restituir el nom català de l'autor i regularitzar l'ortografia dels textos, Cruzet hagué d'esperar fins a una tercera edició, ampliada i impresa el 1949 amb la fórmula «propietat literària reservada» en lloc del copyright, un text introductori de Marià Manent i un epíleg de Joan Bonet.

La butlla per al primer títol de Verdaguer animà Cruzet a demanar el vistiplau per a tres de les seves obres més populars, prèviament publicades per segells com la *Il·lustració Catalana* i la *Catalònia*. El propòsit, previst des de les beceroles de la seva activitat editora, era inaugurar una col·lecció que abraçaria un públic més ampli, la *Biblioteca Selecta*, amb la sortida simultània de tres llibres de l'autor modern més llegit de tots els temps, d'una acceptació amplíssima: *L'Atlàntida*, poema èpic inspirat en el descobriment d'Amèrica que en vida de Verdaguer, traduïda en vers i prosa a diverses llengües, el consagrà més enllà de Catalunya;¹⁸¹ *Canigó*, poema d'adscripció romàntica centrat en la gènesi de la nació catalana, escrit amb una fabulació portentosa, diversitat d'estils i força lingüística,¹⁸² i *Montserrat*, recopilació de poemes de temàtica montserratina que havien permès al poeta recuperar la popularitat com a escriptor religiós i patriòtic després dels seus conflictes amb el bisbe.¹⁸³

En un període de transició editorial —per no dir de tempteig—, el novembre de

¹⁷⁸ Tomàs Garcés. «Josep Miracle, creador de cultura». Dins: Autors diversos, *Josep Miracle i la seva obra*. Tàrraga / Andorra la Vella: F. Camps Calmet / Erosa, 1973, p. 210.

¹⁷⁹ Massot i Muntaner, «La represa del llibre català a la postguerra», p. 93.

¹⁸⁰ AGA, Cultura, c. 21/7592, exp. 894.

¹⁸¹ Joaquim Molas i Batllori. «Jacint Verdaguer». Dins: Martí de Riquer, Antoni Comas, Joaquim Molas. *Història de la literatura catalana*. Barcelona: Ariel, 1985, vol. 7, p. 224.

¹⁸² Molas i Batllori, «Jacint Verdaguer», vol. 7, p. 271.

¹⁸³ Ramon Pinyol i Torrents. «Montserrat». Dins: Àlex Broch (dir.). *Diccionari de la literatura catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2008, p. 660-661.

1943 Cruzet tramità la sol·licitud de les tres obres a nom d'Ediciones Selectas, que, per l'acumulació, corrien el risc de ser llegides com una ofensiva, segons Maria Josepa Gallofré.¹⁸⁴ En l'informe sobre *Canigó*, Leopoldo Panero en va lloar la significació literària, si bé la desaprova per la mateixa raó que la superioritat rubricà al final del dictamen: «Se recuerda que estas obras son suspendidas de acuerdo con el criterio que prohíbe los idiomas regionales.»¹⁸⁵ Igualment el lector de *L'Atlàntida* i *Montserrat*, l'economista reusenc Romà Perpinyà,¹⁸⁶ en vetà la publicació, i el mes de desembre el cap de la Secció de Censura i el delegat nacional de Propaganda en ratificaren el suspens per la pretensió de divulgar tres mil exemplars de cada obra.¹⁸⁷ No obstant això, abans de fer-ne arribar la denegació, el delegat les autoritzà amb la condició que apareguessin com una edició de caràcter erudit:

En relación con sus instancias de fecha 24 de noviembre solicitando la autorización de publicación de las obras *L'Atlàntida*, *Canigó* y *Montserrat*, de Jacinto Verdaguer, cúmpleme comunicarle que de dichas obras se halla reservada la edición solamente para eruditos con las limitaciones propias de este carácter de autorización.

Por Dios, España y su Revolución Nacional Sindicalista.

Madrid, 17 de diciembre de 1943

El delegado nacional de Propaganda¹⁸⁸

En rebre el *nihil obstat*, l'editor es comprometé davant de Juan Beneyto a respectar

---

¹⁸⁴ Gallofré, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, p. 188.

¹⁸⁵ AGA, Cultura, c. 21/7297, exp. 7800.

¹⁸⁶ Manuel L. Abellán inscrigué Pedro de Lorenzo, Leopoldo Panero i Romà Perpinyà entre els censors de l'època que definí com a «gloriosa» (Manuel L. Abellán, *Censura y creación literaria en España (1939-1976)*, Barcelona: Península, 1980, p. 110 n. 75 i p. 288). Sobre aquests censors, veg. també Eduardo Ruiz Bautista, *Los señores del libro: propagandistas, censores y bibliotecarios en el primer franquismo (1939-1945)*, Gijón: Trea, 2005, p. 284-286, i Fernando Larraz, *Letricidio espanyol. Censura y novela durante el franquismo*, Gijón: Trea, 2014, p. 88-90.

¹⁸⁷ Gallofré, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, p. 188.

¹⁸⁸ AGA, Cultura, c. 21/7297, exp. 7801, carta mecanoscrita del delegat nacional de Propaganda a Josep M. Cruzet, Madrid, 17-XII-1943.

la legislació: «estoy dispuesto a atenerme a las indicaciones, de que las obras por su presentación, encuadernación y precio, puedan considerarse destinadas solamente a los eruditos».¹⁸⁹ Com a resposta als dubtes que li suscità la consigna, el delegat nacional de Propaganda li recordà l'ús de la normativa prefabriana, amb aquesta fórmula que s'instaurà oficialment per condemnar les edicions en català a una raresa per a un públic acotat, el dels erudits. Cruzet, que complí l'ordre en matèria lingüística, distribuí els llibres en un format de butxaca que escamparia més enllà dels especialistes, arreu del territori (no ens consta la mediació de cap personalitat que corregís la consigna limitada i possibilités la difusió àmplia d'aquestes novetats). L'oportunitat d'editar originals d'acord amb les normes de l'Institut d'Estudis Catalans arribà amb el número següent de la BS, *Gualba, la de mil veus* (1946) d'Ors.

Els tres primers volums de la Biblioteca Selecta són els únics de la sèrie sense un pròleg. La Selecta corregí aquesta mancança en els ulteriors llibres del poeta, introduïts per crítics i escriptors amb qui l'editor mantenia afinitats. Si es ponderava l'estat del llibre en català, a cap dels prologuistes no se li podia escapar que l'empresa de Cruzet era, per la seva formació i per les personalitats del seu entorn, la més potent de totes les aparegudes contra el franquisme. Van acceptar prologar edicions de Verdaguer primeres figures: Carles Riba (*Antologia poètica*, 1949), Marià Manent (*Eucarístiques*, 1952), J. V. Foix (*Prosa antològica*, 1952) i Octavi Saltor (*Flors de Maria i altres poemes marians*, 1954), com també Miquel d'Esplugues, que incorporà un assaig a *Sant Francesc. Flors de Calvari* (1953). Com a homenatge al poeta, el 1952 Aedos publicà la biografia de Sebastià Juan Arbó, *Verdaguer. El poeta, el sacerdot i el món*, desencadenant de l'escàndol que s'atribuí erròniament a la semblança publicada per Josep Miracle a Aymà.¹⁹⁰

¹⁸⁹ AGA, Cultura, c. 21/7297, exp. 7801, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Juan Beneyto, Barcelona, 19-I-1944.

¹⁹⁰ Sobre la polèmica amb l'obra de Miracle i la reacció de Cruzet en rebre les mutilacions de l'edició de

Amb la campanya de Verdaguer, Cruzet emergí com un excel·lent estratega des dels punts de mira polític, econòmic i comercial. En unes condicions polítiques de severitat extrema, l'editor va tenir la perspicàcia d'emprendre l'activitat amb un autor «clàssic» i eclesiàstic, un perfil que fins als cinquanta es considerà prou «útil».¹⁹¹ Sense tenir-ne indicis feaents, Cruzet s'estrenà amb un autor que el règim, més que tolerar, intentaria assimilar al patrimoni espanyol, una glòria espanyola, aprofitant la distància que hi va marcar la crítica més moderna de principis de centúria i relegant-lo al passat. La poesia verdagueriana posava la religió en un pla preeminent i la seva concepció unitària d'Espanya, basada en el regionalisme que fomentava l'amor a Catalunya dins de la pàtria espanyola, concordava amb la sacrosanta unitat instaurada pels franquistes. No obstant l'estratègia del govern, el poeta, que en part s'havia fet popular pels escàndols de la seva vida, va merèixer una bona acollida dels lectors per la temàtica i la riquesa lingüística de la seva obra, alhora que fou reivindicat pels nuclis de l'exili i la resistència com a poeta nacional i creador de la llengua catalana moderna.¹⁹²

L'edició d'un autor com Verdaguer, desaparegut des de feia dècades, facilitaria a la Selecta la revisió de proves i —encara més important— l'eximíria d'abonar els drets, no pas perquè els seus llibres fossin de domini públic, sinó perquè la propietat intel·lectual era en mans de la família política de Cruzet, a qui els havia estat llegada abans de la guerra.¹⁹³ L'herència, impensada, es remuntava a la venda de drets que les hereves universals designades per Verdaguer, les germanes Amparo i Mercedes Durán, van

---

Juan Arbó, veg. el capítol 1.3, «De murs, pilars i contraforts».

¹⁹¹ ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, Palafrugell, [octubre 1953]. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 409. Pla, que evoca un Josep M. Cruzet més pessimista i desorientat que no pas revela l'ímpetu amb què empenia els seus projectes, s'atribueix el mèrit d'haver-lo instat a editar en català —per a ell, un projecte «urgent» i «indispensable»— i fins d'haver-li suggerit el nom de Verdaguer (Josep Pla, «Notícies d'aquella època: els llibres catalans», dins: *Articles amb cua*, Barcelona: Destino, 1976, vol. 31, p. 367).

¹⁹² Olívia Gassol Bellet. «Verdaguer, Maragall, Riba, Espriu: l'evolució de la imatge del poeta nacional durant la postguerra». Dins: Ramon Panyella, Jordi Marrugat (eds.). *L'escriptor i la seva imatge. Contribució a la història dels intel·lectuals en la literatura catalana contemporània*. Barcelona: L'Avenç / Grup d'Estudis de Literatura Catalana Contemporània de la UAB, 2006, p. 271-278.

¹⁹³ AJS, entrevista en casset de Joan Samsó a Josep Miracle, 15-III-1991.

traspasar a Josep Agustí Sala. Durant els anys 1906 i 1912 l'editor Agustí en va difondre primer les obres completes i després peces soltes fins que, havent contret un deute de 11.200 ptes. amb Enriqueta de Quadras per no haver-li pogut reemborsar un préstec, li va ser embargat el dret de propietat intel·lectual sobre els llibres de Verdaguer, que De Quadras va transmetre als seus set fills Borràs de Quadras.¹⁹⁴

L'èxit d'aquell primer títol esperonà Cruzet a planificar-ne la reedició, que comercialment feu coincidir amb el centenari del naixement del poeta. El 1945 el règim explotà la popularitat de Verdaguer programant un seguit d'activitats oficials que havien de desmentir, davant de les potències de l'Eix, que la cultura catalana era perseguida.¹⁹⁵ De fet, l'editor de la Selecta, que havia conegut personalment les restriccions del règim, no dubtava que la segona edició havia estat aprovada com una excepció, amb motiu de l'efemèride: «por el momento no ha habido nuevos permisos para obras importantes en catalán, y el caso de Verdaguer ha sido una verdadera excepción, motivada principalmente por la conmemoración del centenario».¹⁹⁶ De fet, com observà Joan Samsó, l'homenatge va representar el preludi de les concessions del règim, *nolens volens*, envers les «literaturas regionales»:

El fet és que, amb el resultat de la guerra europea, la política d'«unidad» sostinguda a Catalunya fins aleshores, d'uniformització cultural i lingüística sense matisos, es feu insostenible. El règim ja no podia ignorar ni amagar una realitat que anys enrere va creure haver desbaratat de tot. I per desmentir que s'ofegava la cultura catalana, en escaure's el centenari de Jacint Verdaguer, el maig de 1945, aprofità per a celebrar-lo i fer-se'l seu:

¹⁹⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 56, original mecanoscrit «Notas sobre la propiedad intelectual de las obras de J. Verdaguer», s.d. A la BC hi ha un expedient voluminós sobre els procediments judicials que van desencadenar els drets del poeta, un autèntic culebrot.

¹⁹⁵ Samsó, «El centenari de Verdaguer», vol. 1, p. 57-62. Llorenç Soldevila i Balart, «Contribució a l'estudi de les commemoracions verdaguerianes de 1945 als Països Catalans», dins: Autors diversos, *Miscel·lània Ricard Torrents. Scientiae patriaeque impendere vitam*. Vic: Eumo, 2007, p. 529-547.

¹⁹⁶ ANC, Fons Eugeni d'Ors, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Eugeni d'Ors, Barcelona, 1-III-1946.

Verdaguer era massa important perquè fos silenciàt. Amb aquella celebració oficial s'inaugurava una nova política «normalitzadora» del fet cultural català, consistent a mistificar-lo com si fos una particularitat localista i, la llengua literària, com un vernacle espontani de condició espanyola. El prefaci del que s'ha convingut a denominar l'«escletxa» —una certa tolerància—, cal situar-lo en aquell centenari verdaguerià.¹⁹⁷

Si bé en la immediata postguerra el règim es proposà d'anorrear la llengua i la literatura catalanes, després conclogué que aquesta postura havia estat un error estratègic.¹⁹⁸ Mentre l'oposició assimilava la continuïtat del règim, s'obria l'etapa de relativa tolerància batejada per l'oposició com l'«escletxa», amb concessions inevitables que si bé es mira pretenien afeblir l'oposició antifranquista, desarmant-la en la seva denúncia contra el règim. Autoritzades les sardanes pel governador civil Antonio Federico de Correa y Veglison (1940-1945), el seu substitut, Bartolomé Barba Hernández (1945-1947), partidari d'un «regionalismo lícito» per desarticlar un separatisme que no deixà de combatre implacablement,¹⁹⁹ adoptà tres mesures que representaren els primers signes d'un tímid redreçament: la represa de l'activitat de l'Orfeó Català, l'escenificació de peces de teatre i la defensa a Madrid de la publicació, amb molts límits, de llibres en català —mentre l'Institut d'Estudis Catalans continuava il·legalitzat—. L'atreviment de Barba li comportà una destitució fulminant per l'ús públic del català i l'exhibició de la senyera a les Festes de l'Entronització de la Mare de Déu de Montserrat el 1947, que, per a Andrew Dowling, ha esdevingut una data clau més per la interpretació posterior dels catalanistes catòlics en la reconstrucció de la identitat que no pas pel fet mateix.²⁰⁰

Als anys cinquanta el règim incorporà elements propis de la cultura catalanista amb

¹⁹⁷ Samsó, «El centenari de Verdaguer», vol. 1, p. 58-59.

¹⁹⁸ Andrew Dowling, *La reconstrucció nacional de Catalunya, 1939-2012*. Barcelona: Pasado & Presente, 2013, p. 79.

¹⁹⁹ Manel Risques Corbella, «El gobierno civil de Barcelona en la postguerra mundial, 1945-1951», dins: Autors diversos, *Gobernadores*, p. 64-99.

²⁰⁰ Dowling, *La reconstrucció nacional de Catalunya, 1939-2012*, p. 116-117.

la pretensió de legitimar-se. Progressivament descartà l'aniquilació de la cultura catalana i apostà per la dilució en la castellana. El seu propòsit era més aviat controlar i perseguir les activitats del redreçament cultural que tenien un caràcter polític, de manera que adaptà el grau de la seva repressió atès que la ferocitat del primer franquisme ja havia aconseguit de combatre les reivindicacions nacionals. A les acaballes de la mateixa dècada la identitat, la llengua i la cultura catalanes havien resistit a l'intent d'aniquilació programat pel franquisme en la immediata postguerra i el seu objectiu de substituir-les per la castellana s'havia frustrat. Els progressos en el redreçament forçaren les autoritats a abandonar la via de l'aniquilació de les manifestacions culturals per concentrar-se més en la persecució de les activitats de caràcter polític que no pas en la recuperació de la cultura catalana.²⁰¹

A desgrat dels signes d'obertura, el 1946 les aprovacions eren tan poc prometedores que els editors ni gosaven aventurar-se a treure novetats de narrativa, el gènere popular per excel·lència. L'intent de genocidi havia dificultat l'accés a un gruix d'escriptors que fessin un acte de fe en el futur d'una llengua prohibida i que forgessin un talent per cooperar a la construcció del mercat. Feia set anys que l'ecosistema literari havia quedat arranat, amb una intel·lectualitat exiliada, silenciada o perseguida, i els pocs autors en actiu vivien al marge de les novetats europees i incomunicats d'un públic que els havia d'esperonar. Les biblioteques particulars que havien custodiat les edicions de L'Avenç, Proa o Janés representaven, per a ells, l'única via per inspirar-se en una literatura ambiciosa literàriament i en català. El testimoni de Maurici Serrahima, tan proper a Jaume Aymà i Mayol, aporta clàries sobre la cautela primerenca de les cases editores, tenallades pel marc legal vigent:

Ahir a darrera hora va venir al despatx Jaume Aymà, fill, i vam parlar de publicar llibres en

---

²⁰¹ *Ibíd.*, p. 126-128.

català. Parla també d'una sèrie detectivesca, en castellà, a base d'obres originals, i cerca gent jove que les pugui fer; jo l'he adreçat al meu parent Celestí Martí i Farreres, que col·labora amb en Castanys a *El Once* —versió actual del *Xut!*—, i a en Jaume Picas, que parlava de fer unes novel·les sud-americanes, però de *rancheros* catalans; és intel·ligent, i encara que una mica irregular, el crec ben capaç de trobar la fórmula d'una col·lecció d'aquesta mena. L'Aymà no es veu amb cor de llançar una col·lecció de novel·les en català; no hi ha gaires novel·les reeditables i per ara —com és natural— no sabem de ningú nou que valgui la pena. Potser una col·lecció de literatura narrativa, en la qual, excepcionalment, hi podria haver alguna obra de teatre, o fins poemes, però que prendria com a base uns textos del tipus —em diu— com ara els d'en Martínez Ferrando. Potser m'hi publicaria els meus contes. Ahora, posa en marxa una col·lecció —no passa per la censura— d'obres erudites, històriques i d'arqueologia, ben editades i en tiratges no gaire llargs, que no solen trobar obstacles, tot i que, oficialment, la censura només autoritza els llibres de poemes, de narracions i —amb comptagotes— de teatre. Li proposo que m'hi publiqui els assaigs sobre autors de la Renaixença —Verdaguer, Matheu, Oller—, entre els quals podria encabir una reducció, adaptada, del llibre sobre Maragall, i un Guimerà, que tinc a mig fer. Però em va dir que no són prou «històrics» i, encara menys —i això és cert— «erudits», i temo que no el vaig pas convèncer.²⁰²

El primer editor que en encetar el segle XX havia fet conèixer de manera regular l'obra de Santiago Rusiñol havia estat Antoni López Benturas, que havia previst que la popularitat de l'autor milloraria el seu descoratjador compte de resultats. Abans que Cruzet publicés tot Rusiñol el 1947, a la Biblioteca Selecta havien aparegut *L'illa de la calma* (1946) i, el mateix 1947, *Del Born al Plata*, *El poble gris*, *El català de La Mancha*, *En Josepet de Sant Celoni*. *Novel·la picaresca* i *Oracions*. Autor teatral prolífic, després

---

²⁰² Maurici Serrahima. *Del passat quan era present (1940-1947)*. Edició de Josep Poca i Gaya. Barcelona: Edicions 62, 2003, vol. 1, p. 341.

encara sortirien, a la mateixa col·lecció, *Teatre selecte, I (El místic, La mare, El pati blau, Gente bien)* (1949), *L'auca del senyor Esteve* (1951) i *Teatre selecte, II (L'auca del senyor Esteve, La bona gent, Els savis de Vilatrista, L'alegria que passa)* (1952). Amb un ritme de vendes tan sostingut com excepcional, els tres mil exemplars de les obres completes, que ocuparen unes dues mil tres-cents pàgines i es vengueren a 325 ptes., s'arribaren a exhaurir.²⁰³

Els plàcets del 1946 per a la represa dels espectacles teatrals en català dugueren als escenaris les peces d'autors tan aplaudits com Pitarra, Àngel Guimerà i Santiago Rusiñol. De fet, el règim no va veure cap perill en les obres de Rusiñol publicades per la Selecta, fora de les dotze pàgines obliterades d'*El català de La Mancha* el 1947²⁰⁴ i del conte «L'estudiant», que, descartat de les obres completes del mateix any,²⁰⁵ fou vetat en bloc per irreverent en l'antologia humorística del 1953 de Rossend Llates. El text proscrit adquireix una significació afegida si pensem en Rusiñol com a inventor de les bases de l'humor modern català, amb continuadors com Carner, Pla, Trabal, Oliver, Calders i Espriu.²⁰⁶ El lector Romà Perpinyà jutjà amb una castedat desmesurada aquest relat protagonitzat per un seminarista que, seduït per la remor de la festa del poble, sospesa renunciar a la seva vocació.²⁰⁷ Per contra, la censura no al·legà objeccions perquè s'incloués en la segona edició de les obres completes, la del 1956.

²⁰³ ASB, dossier «Santiago Rusiñol», original mecanoscrit «Obres completes de Santiago Rusiñol», novembre 1955. BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 332, «Nota de precios», [1948].

²⁰⁴ Si bé en l'Archivo General de la Administración no es conserven ni l'informe ni les galerades amb les pàgines escapçades d'*El català de La Mancha*, ens consta que el lector que en provocà la mutilació fou Luis Miralles de Imperial (AGA, Cultura, c. 21/7998, exp. 2182).

²⁰⁵ Agraïm a Margarida Casacuberta que ens aclarís que es desconeixen les raons del conte descartat en les obres completes (correu-e 7-XI-2020).

²⁰⁶ Joan Fuster. *Literatura catalana contemporània*. Barcelona: Curial, 1976, p. 100.

²⁰⁷ AGA, Cultura, c. 21/10325, exp. 3246.

Fent gala d'un actiu editorial de més de dos milions de pessetes, la Selecta difongué una oferta econòmica «privada» per costejar la segona edició de les obres completes amb el suport de familiars, amics i accionistes. Per a

un cost d'edició que ascendia a tres-cents mil pessetes, oferí una subscripció de dotze pòlisses de vint-i-cinc mil pessetes cada una. El caràcter privat del llançament havia de reduir el nombre de subscriptors i recomanava una

Fig. 13. Díptic de promoció de les *Obras completas*, de Santiago Rusiñol (1956). BC, Biblioteca Bergnes de las Casas (c. 332).

inscripció simultània de diferents pòlisses per exhaurir-la més

ràpidament. Segons els seus càlculs, les pòlisses reportarien un benefici del 7% anual a partir de l'1 de gener de 1956, interès que s'abonaria el mes següent de cada anualitat passada, a més de dues mil pessetes anuals en valor de prima de liquidació. Amb aquesta operació, i per mitjà d'amortitzacions anuals sortejades davant d'un notari, l'editorial preveia que abans de dotze anys podria reintegrar el total del capital aportat pels subscriptors.²⁰⁸

L'editorial pretenia aprofitar la repercussió que el 1956 havia assolit el vint-i-cinquè aniversari de la mort de Rusiñol. Per celebrar-ne l'efemèride, que liderà la Casa del Llibre,

²⁰⁸ ASB, dossier «Santiago Rusiñol», original mecanoscrit «Oferta privada de colaboración económica a la 2.ª edición de las *Obras completas* de Santiago Rusiñol», gener 1956.

s'havia organitzat una comissió organitzadora presidida per la filla de l'homenatjat i integrada pel mateix Cruzet i Miracle, juntament amb Joan Ainaud, Camil Bas Massana, Domènec Carles, Josep M. Espinàs, Adolf Florensa, Màrius Gifreda, Rosend Llates, Joan Antoni Maragall, Àngel Marsà, Esteve Molist Pol, Josep Pla, Josep M. Planàs, Xavier Regàs, Joan Rusiñol, Josep M. de Sagarra, Octavi Saltor, Miquel Saperas, Carles Soldevila, Ferran Soldevila i Pere Voltes Bou. La Comissió publicà una declaració d'intencions —forçosament en castellà— en què presentà un programa d'activitats tancat i s'oferí a patrocinar iniciatives empreses per entitats de «la clase social que sea», radicades als municipis a què va estar vinculat l'artista:²⁰⁹

[...] ante la multiplicidad de aspectos con que puede ser honrada su memoria, los que suscriben, a título de ideas generales, sugieren:

que en Madrid, Mallorca, Sitges, Aranjuez, Bilbao, Gerona, Granada, Játiva, Tarragona, Valencia y en cuantas otras poblaciones de España o del extranjero —República Argentina, Francia, etc.— estuvo Rusiñol en vida estrechamente vinculado, se formen agrupaciones de sus amigos que mediante el adecuado pregón propugnen y patrocinen la celebración de actos en su memoria;

que además de un mayor conocimiento de la obra de Rusiñol que se lograría con la intensificación de las representaciones de sus dramas y comedias por parte de las compañías de teatro profesional o de aficionados, y con la mayor profusión de sus libros tanto en

---

²⁰⁹ Entre els patrocinadors figuren entitats, mecenes de la Selecta i personalitats del món polític, empresarial i cultural: amb 5.000 ptes., els germans Josep M. Roviralta i Manuel Roviralta; amb 2.500 ptes., Francesc Recasens i Rossend Riera; amb 1.000 ptes., Frederic Bernades Alavedra, Joan Andreu, Lluís Figueras-Dotti, Albert Folch Rusiñol, Francesc Picas, Carles Rabassó, Rogeli Roca i Josep Valls i Taberner; amb 500 ptes., Delmir de Caralt, Domènec Carles, Ramon Cunill, Fèlix Escalas, Joaquina Fina de Rosa, Gustau Gili, Francesc Giralt Valls, Ramon Guardans, Institut Francès, Eusebi Isern Dalmau, Enric Prat de la Riba; Pere Sensat, Josep M. Trias de Bes, Domingo Valls i Taberner i Isidre Valls i Taberner; amb 400 ptes., Antoni Florensa; amb 250 ptes., Arca de Noé, Emili Brugalla, Santiago Barceló, Orfeó de Sants i Francesc Pi i Sunyer; amb 200 ptes., Josep M. Beleta, Miquel Company i Joaquim Cusí; amb 150 ptes., Manuel Riera; amb 100 ptes., Institut Italià de Cultura, Francesc Labarta, Rafael Gay de Montellà, Josep M. Llovet, Manuel Ribé, Claudi Salvia i Francesc Vilardell; amb 50 ptes., Josep M. Millàs-Vallicrosa (ASB, dossier «Homenatge Rusiñol», original mecanoscrit «Persones que han contribuït econòmicament a l'homenatge a Santiago Rusiñol», maig-juliol 1956).

bibliotecas públicas como privadas, durante el corriente año podrían publicarse estudios sobre el hombre y la obra en la prensa y difundirlos por radio, en conferencias y otros actos culturales;

que en donde no existieran, se diera el nombre de Rusiñol a una calle, una plaza o una fuente y se perpetuara su memoria en una forma plástica;

que se dieran audiciones de las partituras de los compositores que se inspiraron en la letra de Rusiñol;

que sería interesante la creación de becas para actores y pintores jóvenes patrocinadas por aquellas entidades y personas que estén en condiciones de recoger generosamente esta sugerencia;

y, en fin, que los que amen los jardines, festejen al que tanto los quiso; que los museos y coleccionistas recuerden al fundador del Cau Ferrat y al reivindicador del Greco en España; que el comercio barcelonés evoque y recree en sus escaparates las obras de Santiago Rusiñol, especialmente su máximo y definitivo personaje simbólico: el senyor Esteve.²¹⁰

Una de les iniciatives malauradament limitades a la commemoració fou la convocatòria d'uns premis finançats amb donatius lliurats per tres menes de col·laboradors: 25-250 ptes. dels adherits, 500 ptes. dels honorífics i 1.000-5.000 ptes. dels protectors.²¹¹ Amb aquest suport, es definiren tres modalitats d'ajuts que havien de contribuir a fer conèixer tant la vida com l'obra de Rusiñol entre escriptors, artistes i periodistes: a) el premi de novel·la humorística catalana, dotat amb 15.000 ptes. i lliurat en una convocatòria única a la Nit de Santa Llúcia;²¹² b) la creació de beques destinades a

---

²¹⁰ BC, Fons Joan Fuster, «Homenaje a Santiago Rusiñol conmemorativo del XXV aniversario de su muerte» [1956], p. 2-3.

²¹¹ ASB, dossier «Homenatge Rusiñol», original mecanoscrit «Homenatge a Santiago Rusiñol (1931-1956)», s.d.

²¹² Se'n va convocar una sola edició per l'escàs nombre d'originals rebuts i per la possibilitat de donar sortida als possibles textos en altres premis (BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, original

actors i pintors joves, i c) un premi de periodisme al millor article publicat sobre la vida i l'obra de Rusiñol, guardonat amb 3.000 ptes. El jurat del premi de novel·la, que es concedí per Santa Llúcia i el 1957 publicà la *Selecta*,²¹³ estava format per Maria Rusiñol (presidenta), Ramon Planes, Josep M. de Sagarra, Carles Soldevila i Màrius Gifreda (secretari),²¹⁴ i el del «concurs periodístic Santiago Rusiñol», per Joan Rusiñol (president), Rossend Llates, Àngel Marsà, Octavi Saltor i Josep Miracle (secretari).²¹⁵

D'acord amb el programa divulgat, la Comissió patrocinà altres activitats que, més enllà de l'àmbit editorial, contribuïren a difondre l'obra de l'escriptor, com ara una emissió nocturna per Ràdio Barcelona de *L'auca del senyor Esteve*; un sopar homenatge el 12 d'abril a l'Hotel Orient de Barcelona per l'aniversari de l'aparició de la biografia que Maria Rusiñol publicà a Aedos (del qual es conserven els menús amb un valor afegit propi de l'època: la signatura manuscrita dels assistents), i funcions d'homenatge a l'escriptor al Teatre Romea i el Teatre Borràs.²¹⁶ L'Agrupació Dramàtica de Barcelona posà en escena *L'auca del senyor Esteve* al Teatre del Liceu, en què diverses personalitats feren una desfilada, entre les quals Josep M. Cruzet, Josep Miracle, Ramon d'Abadal, Frederic Amat, Ignasi Agustí, Alexandre Cirici Pellicer, Adrià Gual, Ramon Guardans, Eusebi Güell, Rossend Llates, Fèlix Millet, Maurici Serrahima, Carles Soldevila i Ferran Soldevila.²¹⁷ Durant les festes de la Mercè l'Ajuntament de Barcelona, governat per Antoni M. Simarro, s'adherí a la celebració organitzant un concurs d'aparadors

---

mecanoscrit «Notes sobre "Llibertat o Planificació dels Premis Literaris"», novembre 1960, [p. 4]).

²¹³ Jaume Uyà i Morera. *Pst!... Sintetitzem* (Premi de Novel·la Humorística Santiago Rusiñol). Barcelona: *Selecta*, 1957. Biblioteca *Selecta*, 230.

²¹⁴ ASB, dossier «Homenatge Rusiñol», original mecanoscrit «Homenaje a Santiago Rusiñol», s.d.

²¹⁵ ASB, dossier «Rusiñol (Homenatge)», «Concurso periodístico Santiago Rusiñol», Barcelona, 26-V-1956.

²¹⁶ ASB, dossier «Homenatge Rusiñol», original mecanoscrit «Homenaje a Santiago Rusiñol», s.d. ASB, dossier «Homenatge Rusiñol», original mecanoscrit «Homenaje a Santiago Rusiñol», s.d. ASB, dossier «Rusiñol (Homenatge)», targeta impresa, tiquet del sopar imprès i menú del sopar, «Homenaje a Santiago Rusiñol», s.d.

²¹⁷ Jordi Coca. *L'Agrupació Dramàtica de Barcelona. Intent de Teatre Nacional Català, 1955-1963*. Barcelona: Publicacions de l'Institut del Teatre, 1978, p. 181-182.

vuitcentistes «al uso y estilo de la época de *L'auca del senyor Esteve*»,²¹⁸ amb motiu del qual l'editorial oferí als llibreters un 5% de descompte en la compra dels llibres de l'escriptor.²¹⁹

Amb una recepció entre els lectors igualable a la de Verdaguer, Joan Maragall, que abans de la guerra havia assolit una categoria moral excepcional, seria un reclam per a aquells que als anys quaranta buscaven referents intel·lectuals en un mercat en què la pobra oferta en català circulava, en primer lloc, gràcies a l'empenta i la perserverança dels editors. Descartada pels fills la primera edició de Gustau Gili del 1914 com a referència, Cruzet partí del text i del pròleg de Josep M. Capdevila de la coneguda «edició dels fills», la «definitiva», dirigida per Joan Estelrich i publicada en format de butxaca per la Sala Parés (1929-1936, 24 vols., més el vol. 25 d'apèndix del 1955). En sortir un volum de les obres completes en català i castellà al desembre de 1947, i l'antologia a cura de Carles Riba el 1954, Cruzet reafirmà el seu compromís per reprendre la tradició i contribuí a la difusió popular d'un dels seus autors predilectes, que havia recuperat orgullosament al costat de Verdaguer i Josep Carner:²²⁰

---

²¹⁸ ASB, dossier «Homenatge Rusiñol», original mecanoscrit «Homenaje a Santiago Rusiñol», s.d. ASB, dossier «Homenatge Rusiñol», original mecanoscrit «Homenaje a Santiago Rusiñol», s.d. ASB, dossier «Rusiñol (Homenatge)», targeta impresa, tiquet del sopar imprès i menú del sopar, «Homenaje a Santiago Rusiñol», s.d.

²¹⁹ ASB, dossier «Homenatge Rusiñol», circular mecanoscrita de la Casa del Llibre adreçada als llibreters, s.d. La crida de la Comissió atragué, com a patrocinadors o organitzadors d'actes propis, l'Ajuntament de Sitges (bateig de jardins amb el nom de l'artista, exposicions, una conferència, actuacions musicals i teatrals, guarniment d'aparadors), l'Institut Italià de Cultura (100 ptes.), el Cercle Català de Madrid (acte d'homenatge), l'Ajuntament de València (dedicatòria d'un carrer a l'escriptor), l'Ajuntament de Girona (una funció popular al teatre municipal, una exposició d'olis de Rusiñol a la Sala Municipal i una conferència de Joaquim Pla Cargol a la Biblioteca Pública), la Cooperativa de Consum i el grup empresarial La Rubinense (un acte al Teatre Domènech de Rubí amb ofrena de Maria Rusiñol, una conferència de Rafael Tasis, una lectura de treballs literaris, una representació de *La mare* per part de l'Estudi de Teatre Selecte), el Centre Excursionista de Catalunya (250 ptes.) i l'Orfeó de Sants (250 ptes.) (ASB, dossiers «Rusiñol (Homenatge)» i «Homenatge Rusiñol»).

²²⁰ Sobre la negociació entre Cruzet i Joan Antoni Maragall, veg. Ignasi Moreta, «Els articles catalans de Joan Maragall. Estudi i edició crítica», treball de recerca dirigit per Narcís Garolera, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2004, p. 96-101. Agraïm a Francesco Ardolino que ens adrecés a aquesta part del treball de recerca de Moreta, que es reimprimí a «La transmissió de l'obra de Maragall: cinc edicions de les obres completes en cent anys», dins: Joan R. Veny-Mesquida i Jordi Malé (eds.), *La filologia d'autor en els estudis literaris. Textos catalans dels segles XIX i XX. Homenatge a Josep Maria Pujol*. Lleida: Aula Màrius Torres / Pagès, 2013, p. 424-428.

Permeti'm que li confessi, amic Carner, i disculpi aquest petit esclai de part meva, que dels títols adquirits en la meva vida professional que m'enorgulleixo més, són els d'ésser editor de les obres completes de Verdaguer i Maragall, i estic amb el delit —perquè no dir-ho— de poguer depositar el nostre conveni junt amb els d'ells, en el lloc d'honor del meu arxiu, completant la trilogia dels primers poetes de Catalunya.²²¹

En un informe del 1946, el lector Luis Miralles de Imperial —germà de Carlos Miralles del Imperial, cap de la secció de censura en temps de Juan Beneyto— formulà «reparos» per «Algunos pasajes catalanistas algo encendidos». *L'any*, aprovada en castellà, fou suspesa íntegrament en català en un dels darrers vetos sentenciats per raons de llengua, previ a l'etapa més permissiva de censura —llegiu-hi: pragmàtica—. ²²² Les tisorades perpetrades pel règim afectaren cinc volums: vol. 1, 13 pàg.; vol. 2, 40 pàg.; vol. 3, 3 pàg.; vol. 4, 79 pàg.; vol. 5, 12 pàg.²²³ Mentre que Cruzet en sol·licità una revisió «basada en la apreciación conjunta de todo el texto, y en el criterio sustentado en autores y obras ya publicadas de categoría y extensión similar»,²²⁴ paral·lelament els fills de Maragall van recórrer a la mediació del governador civil per recordar al director general de Propaganda que la primera edició havia estat aprovada sense supressions en acabar la guerra, que les mutilacions esparses invalidaven la concepció d'unes obres completes i que, en el pla ideològic, «sería difícil encontrar algún autor contemporáneo de fuste cuyo

²²¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 32, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Carner, s.l., 13-III-1950.

²²² AGA, Cultura, c. 21/7884, exp. 4116, informe manuscrit de Luis Miralles de Imperial, s.l., 17-IX-1946. Un any abans Edimar va rebre el plàcet per a una recopilació de textos del poeta en castellà, emperò no en català, malgrat la recomanació del governador civil Bartolomé Barba (Galofré, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, p. 227-228).

²²³ AGA, Cultura, c. 21/7884, exp. 4116, ofici mecanoscrit del director general de Propaganda, Madrid, 9-X-1946. En el seu estudi del 1991 sobre els criteris d'edició dels títols pòstums de Maragall, Glòria Casals ja identificà mancances en aquestes obres completes, que aleshores ja va atribuir a la censura governativa o a l'autocensura familiar (veg. «Notes sobre les edicions pòstumes de la poesia de Joan Maragall», *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, nova etapa, núm. 43 (febrer 1991), p. 80).

²²⁴ AGA, Cultura, c. 21/7884, exp. 4116, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet al director general de Propaganda, Barcelona, 24-I-1947.

criterio no haya estado sujeto a alguna fluctuación».²²⁵ El 1947 s'aprovà.

No és gratuït recordar que la projecció social i el catalanisme de Maragall eren els dos factors que més temien les autoritats, tant és així que, abans de concretar l'edició de les obres amb Joan Antoni Maragall, Cruzet havia previst de suggerir-li que, si esqueia, podrien llimar-ne algunes expressions amb el seu vistiplau i l'assessorament de Tomàs Garcés (si bé no hem trobat indicis documentals que familiars o editor l'acabessin autocensurant):

[...] si ho creguéssiu convenient —però estant absolutament a la vostra mà el decidir-ho— l'edició podria ser objecte d'una moderada i cauta revisió de cara al moment actual i a cura de la persona que semblés més adient. Crec que en aquest aspecte també podria assessorar-nos degudament el nostre estimat amic Tomàs Garcés.²²⁶

L'abast del mestratge de Maragall i del favor social de què gaudí foren decisius perquè passats tres lustres, havent-se venut pràcticament les existències de la primera edició i molts dels volums de Gili,²²⁷ Cruzet proposés una nova edició que els fills presentarien com una «doble commemoració maragalliana» amb l'escaiença del centenari del naixement el 1960 i el cinquantenari de la mort, que s'esdevindria l'any següent. No ha d'estranyar que Cruzet s'hi aboqués amb decisió: per a ell, que no s'aventurà amb nous homes ni dones de lletres fins que hagué acumulat algunes figures de categoria indiscutida, el seu projecte empresarial s'havia basat des del primer moment en la reivindicació dels principals autors de la història literària catalana, sense la difusió dels

---

²²⁵ AGA, Cultura, c. 21/7884, exp. 4116, carta mecanoscrita de Bartolomé Barba a Pedro Rocamora, Barcelona, 5-II-1947.

²²⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 41, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Antoni Maragall, s.l. i s.d.; reproduïda a Moreta, «Els articles catalans de Joan Maragall», p. 98-99. En la part superior de la carta, tanmateix, consta el text manuscrit: «no cursat | vegi's carta 7-IX-56», que no es conserva en el fons de la Selecta.

²²⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 41, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Gregorio Marañón, s.l., juliol 1957.

quals no podia garantir la continuïtat d'una tradició d'una dignitat incontrovertible.

La novetat editorial es presentà públicament com una «edició mancomunada» de la *Selecta* i els fills Maragall. En un tom dedicat a l'obra en català —prologat per Josep Carner— i un altre per a l'obra en castellà —que prologà Pedro Laín Entralgo per la defunció de Gregorio Marañón—,²²⁸ Cruzet aplegà tots els pròlegs d'edicions anteriors, il·lustracions, cronologia d'obres, bibliografia i índexs, fermament decidit de l'aportació cultural que feia amb un recull tan exhaustiu. Si bé Joan Antoni Maragall havia dubtat de la sortida per si el jovent ignorés la reedició, Cruzet la defensà per damunt de les opinions que pogués merèixer a un segment de públic que, per a l'editor, era massa propens a subratllar les pròpies diferències amb les generacions precedents i jutjava amb la mateixa severitat les obres literàries de qualitat que les de segona fila simplement pel fet que actuava com a reacció a uns autors i uns moviments que representaven una època que pretenia superar:

El que passa en literatura i poesia —com en art deus trobar-t'hi també tu molt sovint— és que les noves generacions acostumen a exercir una crítica fortíssima contra les anteriors de la que tenim de fer un cas molt relatiu (a part el no estar-hi d'acord), majorment quan com en aquest cas concret i en referir-se a Maragall, es fa la rotunda afirmació que alguns dels seus poemes són obres de les més altes que hagi escrit un poeta de qualsevol època.²²⁹

Com a pas previ a l'edició, es constituí una Junta de l'Homenatge en reconeixement a la faceta cívica i literària del poeta, domiciliada de bell nou a la Casa del Llibre i integrada per un Patronat, una Comissió i un Comitè Executiu, que creà la subscripció

²²⁸ Josep M. Cruzet. «Marañón i tres figures catalanes: Rusiñol, Cambó i Maragall». *Cataluña al doctor Marañón. In memoriam*. Barcelona: Diputació Provincial, 1964, p. 37-38.

²²⁹ BC, Fons JMC – *Selecta*, «Dossiers d'autors», c. 41, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Antoni Maragall, Barcelona, 8-V-1951.

«Pro-Commemoracions Maragallianes» per cobrir les despeses dels actes religiosos i literaris, les representacions teatrals i les audicions musicals.²³⁰ Així com en el Patronat figuraren personatges de renom en el món acadèmic i associatiu, el Comitè Executiu fou conduït per Joan B. Solervicens, Octavi Saltor, Cruzet, Felip Cid i Enrique Badosa, que convidaren a participar a la Comissió intel·lectuals, entitats, institucions i lectors tant de l'àmbit català com hispànic,²³¹ tots estudiosos o amics de la vida o l'obra de Maragall, més que no pas persones amb un estatus acadèmic o polític.²³²

²³⁰ El Comitè Executiu sol·licità cent mil pessetes a l'Ajuntament de Barcelona, on va viure i morir el poeta, i Lluís Carulla hi aportà 3.000 ptes (BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 52, esborrany mecanoscrit d'instància, s.d., i «Homenatge a Joan Maragall», c. 27, carta mecanoscrita de Lluís Carulla a Josep M. Cruzet, Barcelona, 5-XI-1959).

²³¹ Pertanyien al Patronat Ramon d'Abadal i de Vinyals (president de la Reial Acadèmia de Bones Lletres), Josep M. de Sagarra (Junta de l'Ateneu Barcelonès), Fèlix Millet i Maristany (president de l'Orfeó Català), Josep M. de Casacuberta (president de l'Institut d'Estudis Catalans), Josep M. Pi i Sunyer (degà del Col·legi d'Advocats), Raimon Noguera (Acadèmia de Jurisprudència i Legislació), Joan Oller i Rabassa (secretari del Consistori dels Jocs Florals), Ramon Guardans (president del Cercle Artístic de Sant Lluc), Felip Bertran i Güell (president de la Societat Econòmica d'Amics del País), Eusebi Güell i Jover (president d'Amics de Gaudí), Antoni Martínez Tomàs (president de l'Associació de Premsa de Barcelona), Guillem Díaz-Plaia (director de l'Institut del Teatre) i Fèlix Duran i Canyameres (Centre Excursionista de Catalunya). La Comissió estava integrada per: Ignasi Agustí, Vicente Aleixandre, Dámaso Alonso, Clementina Arderiu, Andreu-Avel·lí Artís, Joan Arús, Azorín, Miquel Batllori, Maria Beneyto, José Bergamín, Joan B. Bertran, Manuel Bertran i Oriola, Jaume Bofill i Ferro, Joaquim Buxó, Helena Cambó de Guardans, Josep M. Capdevila, Ramón Carande, Josep Carner, Narcís de Carreras, Alberto Casás, Josep M. Castellet, Camilo José Cela, Guillem Colom, Jaume Conangla, Josep M. Corredor, Miquel Dolç, Agustí Duran i Sanpere, Fèlix Escalas, Agustí Esclasans, Salvador Espriu, Evangelista de Montagut, Melchor Fernández Almagro, Josep Ferrater Mora, J. V. Foix, Joan Fuster, Tomàs Garcés, Rafael Gay de Montellà, Gaziell, Llorenç Gomis, Joan M. Guasch, Fernando Gutiérrez, Pedro Laín Entralgo, Rossend Llates, Artur Llorens Opisso, Néstor Luján, Marià Manent, Roser Matheu, Gregorio Marañón, Frederic Marès, Julián Marías, Jesús Ernest Martínez Ferrando, Joan Ramon Masoliver, Roser Matheu, Ramon Menéndez Pidal, Josep Miracle, Esteve Molist Pol, Manuel de Montoliu, Xavier Montsalvatge, Joaquim M. de Nadal, Antoni Oriol Anguera, Jesús Pabón, Josep Pedreira, August Pi i Sunyer, Josep Pijoan, Jordi M. Pinell, Josep Pla, Josep Sebastià Pons, Josep M. de Porcioles, Francesc Pujols, Pere Ribot, Dionisio Ridruejo, Martí de Riquer, Josep Roch, Tomàs Roig i Llop, Josep Romeu, Josep Rubió, Ramon Rucabado, Maria Rusiñol, Ramon Sarró, Maurici Serrahima, Carles Soldevila, Ferran Soldevila, Vicenç Solé de Sojo, Josep Subirà, Josep M. de Sucre, Josep Tarín, Rafael Tasis, Joan Teixidor, Eduard Toldrà, Joan Triadú, Lluís Valeri, José M.ª Valverde, Víctor Català, Pere Voltes, Jaume Vicens Vives, Joan Vinyoli i Joaquín Zuazagoitia (BC, Fons JMC – Selecta, «Homenatge a Joan Maragall», c. 27, díptic «La doble commemoració maragalliana»).

²³² BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Fuster, 19-X-1959.

LA DOBLE COMMEMORACIÓ MARAGALLIANA

El dia 10 d'octubre de 1860 va néixer a Barcelona Joan Maragall. Hi morí el 20 de desembre de 1911. Són, doncs, imminents, el centenari de la seva naixença i el cinquantenari de la seva mort.

No caldria evocar ací els valors de la vida i l'obra d'un dels esperits més fins de l'Europa del seu temps. En el seu exemple i en les seves creacions pogueren educar-se totes les generacions posteriors, sempre interessades en l'eficàcia formativa del magisteri estètic i social maragallà.

D'altra banda, la projecció humaníssima del poeta i la multiplicitat orientadora de les seves actuacions literàries i cíviques, informaren els moments més gràvids de la seva època. A més a més fou Maragall l'interpret indiscutit del més ample diàleg hispànic, que encara avui pot ésser mantingut sota el seu patronatge, i el més qualificat i conscient dels portaveus de la nostra conciliació interna.

Per aquests motius, invitem a participar en les esmentades commemoracions als intel·lectuals de tots els horitzons catalans i hispànics, i a tots els admiradors de Maragall, units a la memòria del poeta que, per damunt de tot, assumí, en suprema executòria cordial i cristiana, el missatge excels i sensible de la poesia, com a vincle entranyable d'unió integradora de les ànimes.

Junta de l'Homenatge

Patronat: Ramon d'Abadal i de Vinyals, president de la Reial Acadèmia de Bones Lletres; Josep M.ª de Sagarra, de la Junta de l'Ateneu Barcelonès; Fèlix Millet i Maristany, president de l'Orfeó Català; Josep M.ª de Casacuberta, president de l'Institut d'Estudis Catalans; Josep M.^a Pi i Sunyer, degà del Col·legi d'Advocats; Raimon Noguera, de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació; Joan Oller i Rabassa, secretari del Consistori dels Jocs Florals; Ramon Guardans, president del Cercle Artístic de sant Lluc; Felip Bertran i Güell, president de la Societat Econòmica d'Amics del País; Vescomte de Güell, president d'Amics de Gaudí; Antoni Martínez Tomás, president de l'Associació de la Premsa de Barcelona; Guillem Díaz-Plaja, director de l'Institut del Teatre; i Fèlix Duran i Canyameres, del Centre Excursionista de Catalunya.

Comissió: Clementina Arderiu, Vicente Aleixandre, Dámaso Alonso, Joan Arús, Andreu-Avelí Artís, Ignasi Agustí, Azorín, Maria Beneyto, Miquel Batllori, S. J.; José Bergamín, Manuel Bertran i Oriola, Joan B. Bertran, S.J., Jaume Bofill i Ferro, Joaquim Buxó, Helena Cambó de Guardans, Josep M.ª Capdevila, Ramon Carande, Josep Carner, Narcís de Carreras, Alberto Casás, Josep M.ª Castellet, Camilo José Cela, Guillem Colom, Jaume Conangla, Josep M.ª Corredor, Miquel Dolç, Agustí Duran i Sanpere, Fèlix Escalas, Agustí Esclasans, Salvador Espriu, Pare Evangelista de Montagut, Melchor Fernández Almagro, Josep Ferrater Mora, Josep Viçens Foix, Joan Fuster, Tomàs Garcés, Rafael Gay de Montellà, Gaziell, Llorenç Gomis, Joan M.ª Guasch, Fernando Gutiérrez, Pedro Laín Entralgo, Néstor Lujan, Rossend Llates, Artur Llorens Opisso, Roser Matheu, Maria Manent, Gregorio Marañón, Frederic Marés, Joan Ramon Masoliver, Julián Marías, Jesús-E. Martínez Ferrando, Ramón Menéndez Pidal, Josep Miracle, Esteve Molist, Manuel de Montoliu, Xavier Montsalvatge, Joaquim M.ª de Nadal, Antoni Oriol Anguera, Jesús Pabón, Josep Pedreira, August Pi i Sunyer, Josep Pijoan, Jordi M. Pinell, O.S.B., Josep Pla, Josep Sebastià Pons, Josep M.ª de Porcioles, Francesc Pujols, Maria Rusiñol de Planàs, Mossèn Pere Ribot, Dionisio Ridruejo, Martí de Riquer, Josep Roch, Tomàs Roig i Llop, Josep Romeu, Jordi Rubió, Ramon Rucabado, Ramon Sarró, Maurici Serrahima, Carles Soldevila, Ferran Soldevila, Vicenç Solé de Sojo, José Subirà, Josep M.ª Sucre, Josep Tarín, Rafael Tasis, Joan Teixidor, Joan Triadú, Eduard Toldrà, Víctor Català, Lluís Valeri, José M.ª Valverde, Jaume Vicens Vives, Joan Vinyoli, Pere Voltes i Joaquín Zuazagoitia.

Comitè executiu: Joan B. Solervicens, Octavi Saltor, Josep M.ª Cruzet, Felip Cid i Enric Badosa.

Barcelona, 1960

Donat que aquesta Junta ha d'ésser forçosament limitada, els que la constitueixen - vinculats en un o altre aspecte a la memòria de Maragall - consideren espiritualment unides a ella a totes les persones i entitats que es puguin sentir incorporades a la seva tasca.

La Junta de l'Homenatge encoratja tots els actes, revestits de les degudes eficàcia i dignitat, que s'organitzin en honor a Maragall, i prega que siguin posats en el seu coneixement a fi de poder-los coordinar i donar-los-hi una publicitat de conjunt.

La Junta resta domiciliada a Ronda de Sant Pere, 3 - Barcelona

Fig. 14. Díptic per a convidar a la celebració de Joan Maragall. BC, Fons JMC - Selecta (c. 27).

La Junta va rebre cartes de suport —per ventura massa lacòniques però obertament compromeses— de Vicente Aleixandre, Azorín, Dámaso Alonso, José Bergamín, Melchor

Fernández Almagro, Pedro Laín Entralgo, Gregorio Marañón, Julián Marías, Ramon Menéndez Pidal, Dionisio Ridruejo i Joaquín Zuazagoitia. A alguns d'aquests intel·lectuals, com ara els falangistes Laín Entralgo i Ridruejo, s'havia aproximat el ministre d'Educación Nacional (1951-1956) Joaquín Ruiz-Giménez quan a primeries dels cinquanta acceptà la presència de la literatura catalana en tribunes públiques per integrar-la en l'espanyola. Pocs anys després, fora del govern, l'exministre estrenaria la revista *Cuadernos para el Diálogo* amb la publicació en català de l'«Oda a Espanya», un gest simbòlic envers el catalanisme regionalista.²³³ En el fons —ho argumentà Olívia Gassol Bellet—, la pretensió d'aquests cenacles castellans no era cap altra que reinventar un catòlic fervent, Maragall, com a escriptor bilingüe i iberista.²³⁴

Mentre un sector del règim adoptava i instrumentalitzava Maragall per poder-lo incorporar al patrimoni espanyol com a membre de la generació del 98, les altes instàncies governamentals en continuaren vigilant zelosament la imatge pública ben bé fins a la dècada dels seixanta, en què la segona edició del *Maragall i la Setmana Tràgica* de Josep Benet va ser fustigada per la censura. Juan Beneyto raonà la seva actuació en una carta per al subdirector general de Difusión del Ministerio de Información y Turismo, en què no sols titllà d'inacceptable la reproducció d'un document que presentava l'escriptor com un defensor del catalanisme i el separatisme, sinó que li reconegué que, si aquella interpretació ideològica predominava en tot el llibre, preferiria vetar-lo en bloc. Només tenia una reserva per executar aquesta pena draconiana, l'hipotètic cost polític:

En cuanto a la otra parte de vuestra tachadura, me parece un poco fuerte permitir que Maragall aparezca, como se trata de hacer en este libro, como un gran partidario de la

²³³ En números posteriors dels anys seixanta la censura avortà l'intent de la revista per fer conèixer l'obra de Salvador Espriu, Maurici Serrahima i Octavi Fullat (veg. Javier Muñoz Soro, *Cuadernos para el Diálogo (1963-1976). Una historia cultural del segundo franquismo*, Madrid: Marcial Pons, 2006, p. 160-173).

²³⁴ Gassol Bellet, «Verdaguer, Maragall, Riba, Espriu: l'evolució de la imatge del poeta nacional durant la postguerra», p. 271-286.

separación y del catalanismo político. Yo no dudo de la veracidad del documento que se cita, pero no me parece oportuno el que eso se airee ni creo que ese texto sea representativo de la postura completa de Maragall ante el problema catalanista. De todas maneras, me da la impresión de que todo el libro trata de eso precisamente: de hacer ver que Maragall fue un gran catalanista. Si esto es así —yo no he leído todo el libro—, mi consejo sería no autorizar nada de la obra. En cualquier caso, y como esta decisión drástica realmente no debe adoptarse, lo que sí conviene es estar advertidos del momento de su salida al público con objeto de comentar adecuadamente, en la *Estafeta* y otros periódicos, la obra.²³⁵

La victòria dels aliats a la Segona Guerra Mundial impel·lí el règim a afrontar el fracàs de la seva política autàrquica. Les vagues de Madrid, Euskadi i Barcelona —en aquest cas, com interpretà el règim, per l'augment de preus dels tramvies el 1951 i també per la discriminació contra la ciutat, el comerç, la seva llengua i la seva cultura—,²³⁶ foren les més populars des del 1936 i encetaren la liberalització de l'economia. Amb aquestes concessions el govern pretenia garantir-se el suport de l'Organització de les Nacions Unides, que el 1950 havia anul·lat la resolució amb què l'havia condemnat quatre anys abans. En poc temps l'acceptació internacional de la dictadura quedà segellada tant en els acords bilaterals amb els Estats Units i el Vaticà en matèria econòmica, militar i religiosa, com en la incorporació d'Espanya a organismes com ara l'Organització Mundial de la Salut, Unesco, l'Organització de les Nacions Unides, el Fons Monetari Internacional i el Banc Mundial. Fou en aquest context d'obertura en què Ruiz-Giménez, de qui depenia la Delegación Nacional de Prensa y Propaganda, apostà per una política de liberalisme cultural que suscità divergències en el cos ministerial.

El debat sobre Catalunya i Espanya aflorà el 1951 a l'epicentre de la cultura

---

²³⁵ Carta mecanoscrita de Jaime Delgado a Joaquín Benítez Lumbreras, Madrid, 17-VII-1964. Reproduïda a Josep Benet, *Maragall i la Setmana Tràgica*, Barcelona: Edicions 62, 2009, p. 14.

²³⁶ Dowling, *La reconstrucció nacional de Catalunya, 1939-2012*, p. 234.

catalana, la Casa del Llibre, on Cruzet i Miracle organitzaven conferències sobre història i literatura que, comptes fets, eren una invitació a la lectura de les novetats de la Selecta. Aquell any l'epistolari de Maragall-Unamuno publicat per Edimar es convertí en un subterfugi per estimular un diàleg polític entre Octavi Saltor i Dionisio Ridruejo a la llibreria, on per primera vegada d'ençà del 1939 el delegat de censura havia permès un parlament públic en català, el de Saltor. Feia quatre anys que el poeta de Sòria s'havia oposat al règim pel seu abandó dels postulats falangistes i que, destituït de càrrecs públics i desterrat per les autoritats, s'havia instal·lat a Catalunya. Amb un auditori inclinat a l'entesa, feu una interpretació de l'epistolari en clau política, com a emblema de la concòrdia entre castellans i catalans, i defensà el cant a la vida de Maragall contraposant-lo al pessimisme d'Unamuno.²³⁷

El 1952, durant el primer congrés de poesia celebrat a Segòvia i promogut per Rafael Santos Torroella amb el plàcet del ministre Ruiz-Giménez, es reprengué la política del «diàleg» i la «comprensió». Per reconduir dissimuladament les aspiracions catalanistes per la via del regionalisme,²³⁸ els organitzadors hi van convidar Carles Riba, Clementina Arderiu, J. V. Foix i Marià Manent, que compartiren sessions amb personalitats més o menys afins al govern, com ara Vicente Aleixandre, José Luis Cano, Pedro Laín Entralgo, Eugeni d'Ors, Luis Rosales, Antonio Tovar i Ridruejo. De tots els participants catalans, el més esperat fou Riba per la controvèrsia prèvia a l'acceptació que es generà entre el jovent i els exiliats catalans. El seu parlament sobre la literatura catalana d'Aribau a Maragall, exposat en un ambient tan tens que Arderiu temé que l'empresonessin, deixà enlluernats els assistents.²³⁹

²³⁷ Albert Manent, «Dionisio Ridruejo, una consciència lúcida», dins: *El molí de l'ombra. Dietari polític i retrats (1946-1975)*, Barcelona: Edicions 62, 1986, p. 154-155. Albert Manent, *La represa. Memòria personal, crònica d'una generació (1946-1956)*, Barcelona: Edicions 62, 2008, p. 167-168.

²³⁸ Gassol Bellet, «Verdaguer, Maragall, Riba, Espriu: l'evolució de la imatge del poeta nacional durant la postguerra», p. 287-291.

²³⁹ Per a una recopilació dels testimonis dels congressos, veg. Jordi Amat, *Las voces del diálogo. Poesía y*

Precisament la integració de la literatura catalana fou un dels elements que enfrontà els «comprensivos» i els «excluyentes», dues categories encunyades interessadament per Ridruejo que marcaren un punt d'inflexió en l'evolució ideològica dels diferents corrents del règim.²⁴⁰ Les posà en circulació en un article que aquell any havia publicat a *Revista*, fundada per Albert Puig Palau, l'industrial que havia conegut a Burgos i que li confià «algo más que la asesoría».²⁴¹ Amb una línia editorial marcada per un «vague revisionisme liberal-conservador»,²⁴² segons Santamaria el setmanari esdevingué un dels òrgans d'expressió d'un nou moviment defensat des dels organismes públics, el *barcelonismo*, que, sense abandonar ni el catolicisme ni l'espanyolisme, acabà reemplaçant el catalanisme perseguit. Va ser a les seves pàgines que el tàndem Riba-Ridruejo pogué desenvolupar la discussió encetada durant el congrés.

L'enfrontament entre «comprensivos» i «excluyentes» havia arrencat de l'aparició d'*España como problema* (1948), on Laín Entralgo havia defensat la conciliació del tradicionalisme espanyol amb el liberalisme i la integració centralista del regionalisme, i de la resposta de *España sin problema* (1949) de Rafael Calvo Serer, amb què li haviat replicat que la victòria del bàndol sublevat el 1939 havia liquidat el problema nacional i s'havia d'avançar cap a una monarquia autoritària amb la col·laboració dels exregionalistes, entre d'altres. Mentre que amb els anys Ridruejo anà evolucionant cap a la democràcia cristiana, igualment tingué interès a remarcar que, per a ell, el grup catòlic de Calvo Serer, Florentino Pérez Embid i Vicente Rodríguez Casado —socis de l'Ateneo de Madrid i dirigents de la revista *Arbor* de Consejo Superior de Investigaciones

---

política en el medio siglo, Barcelona: Península, 2007.

²⁴⁰ Sobre *Revista*, veg. Jaume Fabre, Xavier Febrés, *Tío Alberto. Vida, secreto y fiesta de Alberto Puig Palau*, Barcelona: La Esfera de los Libros, 2007, p. 106-142; Núria Santamaria, «*Revista* (1952-1955) i la introducció del realisme social narratiu», *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, núm. 39 (gener 1989), p. 95-109; José-Carlos Mainer, «Los primeros años de *Revista* (1952-1955): diálogo desde Barcelona», dins: Jean-Michel Desvois (coord.), *Prensa, impresos, lectura en el mundo hispánico contemporáneo. Homenaje a Jean-François Botrel*, Bordeus: Université Michel de Montaigne Bordeaux 3, 2005, p. 405-421.

²⁴¹ Mainer, «Los primeros años de *Revista* (1952-1955): diálogo desde Barcelona», p. 408.

²⁴² Santamaria, «*Revista* (1952-1955) i la introducció del realisme social narratiu», p. 96.

Científicas— optava per un tradicionalisme més triomfalista, tot i les bones relacions que ben mirat van tenir amb Jaume Vicens Vives, defensor del paper nuclear de la burgesia per a la modernització. Amb independència de l'interès de Ridruejo per desmarcar-se'n, ambdós grups estaven units per la defensa del catolicisme i la unitat del règim.

La categoria dels escriptors castellans i catalans que debateren sobre la literatura animà mitjans com *Alcalá*, *Ateneo*, *Destino* i *Ínsula* a fer-se'n ressò. Un dels que s'adherí a l'homenatge a Maragall i que el 1953 havia protagonitzat un acte a la Casa del Llibre, Camilo José Cela, oferí les pàgines dels *Papeles de son Armadans* per publicar-hi dos o tres articles.²⁴³ Fundats a Palma el 1956 gràcies a la bona entesa de l'escriptor gallec amb Juan Aparicio, aquesta revista «aperturista» fou editada per Josep M. Llompart²⁴⁴ i impresa pel taller Mossèn Alcover —que Francesc de B. Moll havia venut a l'encarregat—. ²⁴⁵ Amb la col·laboració esporàdica de Fundació March,²⁴⁶ i pensant en la seva projecció estatal i internacional com a novel·lista, Cela hi donà cabuda als bandejats pel règim i assolí un prestigi en cenacles europeus que, segons Ian Gibson, li aplanà el camí devers el Premi Nobel de Literatura.²⁴⁷ Entre els poetes catalans que hi foren divulgats als anys cinquanta figuren Riba, Foix, Oliver, Teixidor, Villangómez, Perucho i Blai Bonet:²⁴⁸

²⁴³ ANC, Fons Carles Riba – Clementina Arderiu, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Carles Riba, Barcelona, 24-III-1953.

²⁴⁴ Sobre la participació de Josep M. Llompart en la revista, veg. Pilar Arnau i Segarra, «Introducció», dins: Josep M. Llompart, *Articles i traduccions a «Papeles de son Armadans» (1956-1961)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007, p. 5-27; Catalina M. Sala i Barceló, «Josep M. Llompart, impulsor de la nostra cultura des de la revista *Papeles de son Armadans*», *Estudis Baleàrics*, núm. 44-45 (novembre 1992 – març 1993), p. 37-42; Joan Fuster, *Correspondència*, edició de Josep Ferrer i Costa, Joan Pujadas i Marquès, Joan Ferrer i Costa, València: Eliseu Climent, 2002, vol. v, p. 295-302.

²⁴⁵ Francesc de B. Moll. *Els altres quaranta anys (1935-1974)*. Mallorca: Moll, 1975, p. 91-92.

²⁴⁶ La Fundació Joan March hi publicà anuncis i en comprà exemplars (veg. Gabriel Ferret, Fernando González, *Cela en Mallorca*, Palma: Consell Insular de Mallorca, 1989, p. 50).

²⁴⁷ Gibson, *Cela, el hombre que quiso ganar*, p. 162-168.

²⁴⁸ Francisco Linares Alés. «Trayectoria de la revista *Papeles de son Armadans*». Dins: Autors diversos. *La palabra en libertad. Homenaje a Camilo José Cela*. Múrcia: Comisión V Centenario, 1991, vol. 2, p. 148-151.

Mi distinguido amigo,

Es para mí un honor adherirme a los actos que puedan celebrarse en homenaje del altísimo poeta Joan Maragall, así como que mi nombre figure, sin más méritos que los de mi decidida admiración a su persona y a su obra, entre los de la comisión, como tan gentilmente me piden.

Es más. Envíenme con tiempo dos o tres artículos (dígame antes los nombres de los posibles autores) sobre Maragall y los publicaré en *Papeles de son Armadans*, haciéndolos coincidir con el n.º de octubre de 1960. Sabe usted bien que soy un «catalanista» decidido, actitud que solo, lógicamente pensado, podemos tomar los que amamos a Cataluña desde fuera de sus lindes geográficas pero muy desde dentro de su corazón.

Salude a los demás miembros de la comisión y reciba el más cordial abrazo de su muy sincero amigo,

Camilo José Cela²⁴⁹

No s'escatimaren esforços de promoció per fomentar activitats en record de Maragall a tots els municipis catalans.²⁵⁰ Se celebraren actes religiosos (misses, romiatge per indrets maragallians...), literaris (creació de premis de poesia i periodisme, conferències, presentacions, lectures a escoles...) i cívics (visita a la casa de Maragall, poesies esculpides, monument a Barcelona...), espectacles, concerts i novetats editorials,²⁵¹ entre les quals la biografia signada per Josep M. Corredor i publicada a Aedos el 1960, els tres volums que del 1960 al 1962 li dedicà la revista caputxina *Critèrion* (especialment admiradors de dues figures tan estimades per Cruzet com

²⁴⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Homenatge a Joan Maragall», c. 27, carta mecanoscrita de Camilo José Cela a Josep M. Cruzet, Palma, 28-X-1959. En una nota manuscrita en llapis, Cruzet anotà en la part inferior de la carta: «Contestat, suggerint-li [que] dediqui núm. especial de *Papeles de son Armadans* a J. Maragall.»

²⁵⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Homenatge a Joan Maragall», c. 27, «La doble commemoració maragalliana».

²⁵¹ Es conserva un inventari mecanoscrit amb les activitats recopilades per la família Maragall (BC, Fons JMC – Selecta, «Homenatge a Joan Maragall», c. 27, original mecanoscrit «Dia a dia de les commemoracions de Joan Maragall, 1960-1961», 83 p.).

Verdaguer i Maragall)²⁵² i els monogràfics apareguts a *Destino*²⁵³ i *Serra d'Or*,²⁵⁴ que obriren el debat sobre la vigència de la llengua i l'obra de l'escriptor. Amb aquesta sincronització d'esdeveniments es pretenia divulgar un dels principals escriptors de la història cultural i reivindicar l'esplendor d'una literatura menyspreada i perseguida.

En consonància amb la reinvençió del Verdaguer de l'*Oda a Barcelona*, creador de la llengua i cantor d'Espanya,²⁵⁵ la Diputació de Barcelona i l'Ajuntament incorporaren elements de l'obra de Joan Maragall per consolidar-se. La Diputació se sumà a la iniciativa promoguda per la Junta de l'Homenatge amb un acte el maig de 1960 encapçalat pel president, Joaquim Buxó, i el ministre d'Educació Nacional (1956-1962), Jesús Rubio García-Mina, amb la participació de Ramón Menéndez Pidal, president de la Real Academia Española; José María Valverde, catedràtic de la Universitat de Barcelona; Nicolás González Ruiz, professor i publicista, i Ramón Roquer Vilarrasa, prior de Sant Jordi i director de l'Institut Laboral d'Ensenyament Mitjà.²⁵⁶ Durant el mandat de Josep

²⁵² Mireia Sopena. *El risc de la modernitat. La revista «Crítèrion» (1959-1969)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2018. *Maragall 1860-1911*, vol. 1 (*Crítèrion*, 1960), d'Octavi Saltor, Marià Manent, Joan Oller i Rabassa, Agustí Esclasans, Josep M. Rovira Artigues, Joan Bta. Manyà, Basili de Rubí, canonge Jaume Sarri, Lluís Jordà, Joaquín de Zuazagoitia, Jordi de Barcelona, Frederic Alonso i Orfila, Joaquim M. de Nadal, Tomàs Roig i Llop, Lluís Gassó i Carbonell, Leonard de Torrefeta. *Maragall*, vol. 2 (*Crítèrion*, 1961), d'Osvald Cardona, Joan Arús Colomer, Àlvar Maduell, A. Balasch Torrell, Guillem Díaz-Plaja. *Maragall*, vol. 3 (*Crítèrion*, 1962), de Jaume Sarri, Octavi Saltor, Miquel Arimany, Joan Oller i Rabassa, Esteve Albert i Corp, Francesc Pujol Algueró, Josep M. Llompert, Maria Castanyer, Antoni Closses, Josep M. Fènech, Joan Sallarès, Tomàs Roig i Llop.

²⁵³ «Número extraordinario con motivo del centenario del nacimiento de Juan Maragall». *Destino*, segona època, any XXIV, núm. 1179 (12-III-1960), p. 12-59. Amb les col·laboracions de Vicente Aleixandre, Azorín, Joan Baptista Bertran, Blai Bonet, Pere Català Roca, Camilo José Cela, Josep M. Corredor, Josep M. Espinàs, Melchor Fernández Almagro, Joan Fuster, Llorenç Gomis, Aquilino Iglesia Alvariño, Pedro Laín Entralgo, Artur Llopis, Nèstor Luján, Jordi Maragall, Manuel de Montoliu, Joaquim M. de Nadal, Ramon Otero Pedrayo, Joan Perucho, Josep Pla, Tomàs Roig i Llop, Josep M. de Sagarra, Carles Soldevila, Joan Teixidor i Jaume Vicens Vives. Veg. Carles Geli, J. M. Huertas, *Les tres vides de «Destino»*, Barcelona: Col·legi de Periodistes, 1990, p. 47-48, i Isabel de Cabo, *La resistencia cultural bajo el franquismo. En torno a la revista «Destino» (1957-1961)*, Barcelona: Àltera, 2001, p. 176-187.

²⁵⁴ «En el cinquantenari de la mort de Joan Maragall». *Serra d'Or*, segona època, any III, núm. 11-12 (novembre-desembre 1961), p. 3-58. Hi col·laboraren Joan Argenté, Josep Benet, Josep M. Capdevila, Jordi Carbonell, Alexandre Cirici-Pellicer, Joan Colomines, Jordi Cots i Moner, Tomàs Garcés, Salvador Giner, Gonçal Lloveras, Albert Manent, Joaquim Molas, Jordi M. Pinell, Carles Riba, Geoffrey W. Ribbans, Anton Sala-Cornadó, Núria Sales, Maurici Serrahima, Rafael Tasis, Joan Teixidor, Arthur Terry, Joan Triadú i Francesc Vallverdú. Sobre les diferents mirades sobre el poeta, veg. Carme Ferré Pavia, *Intel·lectualitat i cultura resistents. «Serra d'Or», 1959-1977*, Galerada: Barcelona, 2000, p. 109-110.

²⁵⁵ Gabancho, *La postguerra cultural a Barcelona (1939-1959)*, p. 155-156.

²⁵⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Homenatge a Joan Maragall», c. 27, «Acto académico de homenaje a Juan

M. de Porcioles, aquell mateix mes l'Ajuntament autoritzà un concert de l'Orfeó Català al Palau de la Música, on un sector de Cristians Catalans aprofità per entonar el *Cant de la senyera* i escampar uns fulls volants contra el dictador. Els anomenats Fets del Palau, que acabaren amb l'empresonament de Jordi Pujol, foren presentats com un moment clau de la resistència antifranquista.

Després de publicar clàssics ja desapareguts com Verdaguer, Rusiñol i Maragall, Josep M. Cruzet reedità una autora de qui es confessà «un fervent admirador», Víctor Català.²⁵⁷ La devoció que li tenia s'estenia a la seva esposa, Maria Borràs, de qui l'editor sempre enviava records afectuosos,²⁵⁸ i, encara més a Josep Miracle, un dels principals difusors de la seva figura, a la qual dedicà una biografia apareguda a Alcides el 1963. Com a escriptora en actiu, va ser una de les més homenatjades de la Selecta amb la presidència honorària d'un premi literari, edicions i trobades de format divers. Arran «de les seves noccs literàries», el 1952 Miracle i Cruzet van preveure una celebració a què donaren suport Concha Espina, Melchor Fernández Almagro, Maximiliano García Venero, Roser Matheu, Manuel de Montoliu i Maria Antònia Salvà.²⁵⁹ En una escala més reduïda, set anys després, pel seu norantè aniversari i el cinquantè aniversari del Premi Fastenrath per *Solitud*, Miracle liderà una excursió fins a l'Escala amb alguns escriptors i lectors²⁶⁰ i, amb un propòsit més perdurable, poc després la Selecta convidà vint-i-un contistes per

---

Maragall», Barcelona, maig 1960.

²⁵⁷ AHE, Fons Víctor Català, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Caterina Albert, Barcelona, 19-XI-1946. Reproduïda a Català, *Epistolari de Víctor Català*, vol. 2, p. 445.

²⁵⁸ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Caterina Albert, Barcelona, 1-II-1947. Reproduïda a Català, *Epistolari de Víctor Català*, vol. 2, p. 447.

²⁵⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 28, carta mecanoscrita de Josep Miracle a Caterina Albert, Barcelona, 13-II-1952.

²⁶⁰ Hi assistiren Ramon Bardés, Osvald Cardona, Josep Casanova, Josep M. Descels, Rafael Gay de Montellà, Joan Grases, Francesc Guixà, Miquel Llor, Pau Martínez-Puig, Xavier Mauri, Josep Miracle amb la seva muller, Maria Rosa Miracle, Joan A. Muntaner, Joan B. Roca i Caball, Enric Seguí i Pou, Francesc de Solà, Montserrat Soler i Rafael Tasis (BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 28, carta mecanoscrita de Josep Miracle a Caterina Albert, Barcelona, 8-VII-1959). L'editorial hi convidà igualment guardonats en els Premis de Santa Llúcia, representats com a mínim per Josep Anton Baixeras (Premi Víctor català 1959) i Maria Aurèlia Capmany (Premi Josep Yxart 1957 amb Jordi Sarsanedas, Manuel de Pedrolo, Josep M. Espinàs i Joan Perucho), que s'hi van conèixer (Agustí Pons, *Maria Aurèlia Capmany. L'època d'una dona*, Barcelona: Meteora, 2017, p. 229).

homenatjar-la públicament amb un volum.²⁶¹

L'obsessió de Cruzet va ser difondre'n tots els títols en unes obres completes que no van aparèixer fins al 1951, prologades per Manuel de Montoliu. Bé que n'admirava la trajectòria, l'editor reconegué obertament a Josep Pla, a qui el 1946 invocà que fes de valedor per aconseguir-ne els drets d'edició, que la seva producció era intrínsecament irregular, com la de qualsevol autor:

Ja sé que la Sra. Albert ha escrit coses molt bones i altres de bastant fluixes. Però em segueix interessant editar les seves *Obres completes* (d'autors que viuen s'han o s'estan publicant les de Concha Espina, Marquina, Benavente, Fernández Flórez, etc.) que presentaria en forma semblant a les de Verdaguer i, a ésser possible, també podria interessar-me editar *Solitud* en un volum solt.²⁶²

Mentre negociava l'edició de les obres completes, Cruzet la incorporà com a prologuista de la reedició de *La família dels Garrigas* (1946) de Josep Pin i Soler, primera part del cicle narratiu dels Garrigas, d'estil costumista, novè títol de la Biblioteca Selecta. Dels llibres de Català, apareguts prèviament a la Biblioteca Popular de L'Avenç i Joventut, la Selecta en va reeditar amb regularitat cinc que a les primeres del segle XX l'havien convertida en una autora de referència: *Drames rurals* (1948), amb què esdevingué un mite; *Caires vius* (1948); *Vida molta* (1950); *Jubileu* (1951, amb pròleg de Josep Miracle,

---

²⁶¹ Segons el prologuista, l'obra fou una iniciativa de Joaquim Carbó i Sebastià Estradé (Joan Triadú, «Pròleg», dins: autors diversos, *Els 7 pecats capitals vistos per 21 contistes en homenatge a Víctor Català*, Barcelona: Selecta, 1960, p. 10). Incorporava un pròleg de Joan Triadú, un epíleg de Josep Miracle i narracions de Josep A. Baixeras, Pere Calders, Maria Aurèlia Capmany, Joaquim Carbó, Josep M. Espinàs, Salvador Espriu, Sebastià Estradé i Rodoreda, Ramon Folch i Camarasa, Albert Jané, Rosa Leveroni, Miquel Llor, Jordi Maluquer, Jesús Ernest Martínez Ferrando, Francesc Nel·lo, Manuel de Pedrolo, Joan Perucho, Mercè Rodoreda, Jordi Sarsanedas, Maurici Serrahima, Carles Soldevila i Estanislau Torres.

²⁶² ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 11-III-1946. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 35.

commemorava el cinquantè aniversari del primer llibre publicat per l'autora),²⁶³ i l'obra que la projectà internacionalment, *Solitud* (1952, amb proemi de Manuel de Montoliu), que el 1905, blasmada pels noucentistes pel caràcter salvatge de l'ambientació rural i pel llenguatge,²⁶⁴ s'havia exhaurit en un mes i mig.²⁶⁵

Drames rurals fou víctima del flagell governamental, malgrat l'aprovació dictaminada en favor del *Mosaic* editat per Dalmau durant la «primavera» de 1946 —per qualificar-ho a la manera de Maria Josepa Gallofré—.²⁶⁶ Després del vistiplau de Luis Miralles de Imperial,²⁶⁷ el 1947 el cap del Negociat la interdí dràsticament obeint les ordres superiors contra el català. Cruzet al·legà que el llibre, amb traducció castellana des del 1921, era el més remarcable després de *Solitud* i que l'autora, de setanta-quatre anys, «es considerada como la venerable decana de las letras catalanas, y en méritos de su valiosa labor literaria fue homenajada por la Real Academia de las Buenas Letras de Barcelona que la proclamó académica en solemne recepción pública, contrastando este acto con la expoliación de que fue objeto por parte de las hordas en el año 1937 que invadieron su hogar y destruyeron la mayor parte de sus manuscritos».²⁶⁸ El recurs desencadenà una autorització sense esporgades després que Romà Perpinyà, aleshores professor de la Universidad Complutense de Madrid, en remarqués tant el valor literari com l'espoli que havia patit l'autora «por la horda roja»,²⁶⁹ de manera que fins i tot va poder ser inclosa en les obres completes del 1951.

Els esculls de la censura no aconseguiren de corregir l'obstinació de Cruzet per

²⁶³ Víctor Català. *Lo cant dels mesos*. Barcelona: L'Avenç, 1901.

²⁶⁴ El 1942 censura mutilà la traducció castellana que Joventut va reeditar (Gallofré, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, p. 204-205).

²⁶⁵ Margarida Casacuberta. «Víctor Català». Dins: Àlex Broch (dir.). *Història de la literatura catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana / Barcino / Ajuntament de Barcelona, 2020, vols. VI, p. 377.

²⁶⁶ Gallofré, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, p. 244.

²⁶⁷ AGA, Cultura, c. 21/8070, exp. 4182, informe mecanoscrit de Luis Miralles de Imperial, Madrid, 20-X-1947.

²⁶⁸ AGA, Cultura, c. 21/8070, exp. 4182, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet al director general de Propaganda, Barcelona, 18-XII-1947.

²⁶⁹ AGA, Cultura, c. 21/8070, exp. 4182, informe manuscrit de Romà Perpinyà, Madrid, 23-XII-1947.

aplegar tota la producció de Víctor Català en un tom. L'editor presumia que el cost polític que hauria tingut per al govern proscriure una autora que havia esdevingut un clàssic de la literatura i que, com poques, havia estat traduïda a diverses llengües, havia de contribuir a l'obtenció dels permisos aprovatoris. En la hipòtesi que els dirigents franquistes no obstruïrien els seus plans havia negligit que qui podria acabar condicionant-lo seria la competència. Quan Cruzet descobrí que el 1946 l'editorial Barna —fundada tres anys abans—²⁷⁰ n'havia adquirit les obres completes per a una Col·lecció d'Autors Catalans, confessà la seva indignació a Josep Pla per les vel·leïtats d'un industrial com Albert Puig Palau, sense ofici, que a través de les gestions de Joan B. Solervicens,²⁷¹ s'havia apropiat d'uns títols que, segons ell, li pertanyien com a depositari del llegat de la Catalònia:

La conversa amb la dita senyora —que va durar gairebé una hora— no va poder ésser més afable i cordial, però de resultat negatiu, doncs em va manifestar que, feia aproximadament un any, havia cedit els drets que jo li demanava a l'Alberto [Puig Palau]. A mi em sembla molt bé que aquests nous milionaris, que fan els diners que volen amb les sedes i els teixits, protegeixin escriptors i inclús emprenguin edicions que un professional no pugui enfocar en un aspecte comercial, però que es fiquin en el terreny en que un està bregant fa més de vint anys i amb les obres que he treballat tota la vida, i teníem en el nostre catàleg, francament és una cosa que, com pot suposar, ens té que molestar en gran manera.

Sembla, no obstant, que aquests drets els té cedits per una sola edició i crec que la Sra. Albert —a la que vaig oferir un volum de Verdager que li va agradar moltíssim— sentia sincerament no poder-me complaure i tindria present el meu interès per les seves obres. Queda per tant, encara, i temps a venir, aquesta lleugera esperança.²⁷²

²⁷⁰ Sobre l'editorial Barna, veg. Fabre, Febrés, *Tío Alberto*, p. 101-105.

²⁷¹ Pla, «Notícies d'aquella època: els llibres catalans», vol. 31, p. 365.

²⁷² ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 5-IV-1946. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 37.

Des del retorn a Barcelona, Cruzet havia treballat de manera tan calculada com infatigable per obtenir els drets d'una selecta nòmina d'autors. Amb Albert Puig Palau negocià el traspàs del contracte de Víctor Català i els de Joan Alcover, Miquel Costa i Llobera, Miquel dels Sants Oliver, Joaquim Ruyra i Josep M. de Sagarra.²⁷³ La seva oferta preveia la liquidació a l'industrial de la bestreta que havia acordat prèviament amb els autors i un plus de 120.000 ptes.²⁷⁴ Ara bé, la proposta de conveni, que persuadí un emprenedor sense l'estructura organitzativa ni comercial de la Selecta, no es pogué formalitzar amb la celeritat desitjada per Cruzet perquè Puig Palau ni havia rebut les còpies rubricades per tots els autors, ni totes les rebudes estaven en vigor. Pels antecedents de Barna o per l'itinerari de Cruzet —un editor que es vantava d'haver-se format en un negoci tan reeixit a la preguerra com la Catalònia—, la Selecta hauria de revisar les condicions amb uns autors o hereus que podrien incrementar el nivell d'exigència.

Víctor Català havia cedit a Puig Palau tota la producció editada, de la qual Barna havia previst un tiratge de 4.000 exemplars per cobrir la despesa d'un avançament de 9.000 ptes. i per obtenir-ne un marge de benefici.²⁷⁵ L'acord quedà invalidat quan el novembre de 1946 l'empresari comunicà a l'autora que Cruzet li n'havia reemborsat l'avançament.²⁷⁶ D'acord amb les clàusules del contracte signat entre Caterina Albert i Cruzet per a l'edició del conjunt de les seves publicacions, ella percebria un 5% del PVP per als primers 3.000 exemplars venuts i un 10% a partir del 3.001 exemplars i,

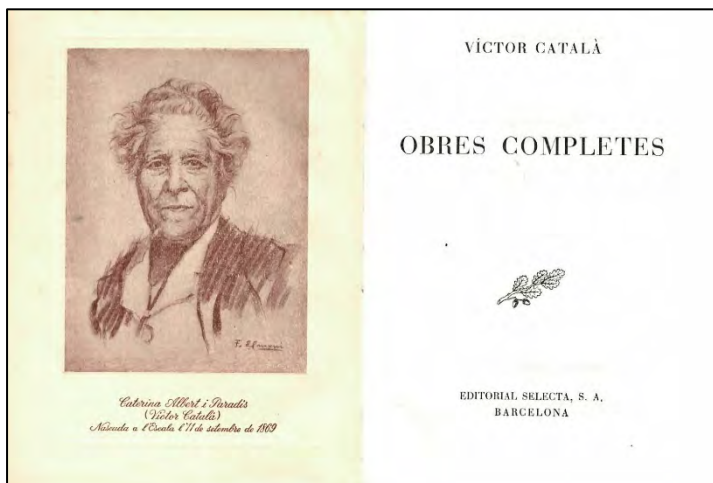
²⁷³ Albert Puig Palau també havia arribat a un acord amb els hereus de Santiago Rusiñol i Llorenç Riber, tenia tractes amb els de Joan Maragall i Narcís Oller, i preveia contactar amb els d'Àngel Guimerà, Prudenci Bertrana i M. Antònia Salvà (veg. AHE, Fons Víctor Català, carta mecanoscrita d'Albert Puig Palau a Caterina Albert, Barcelona, 11-VIII-1943; reproduïda a Català, *Epistolari de Víctor Català*, vol. 2, p. 404).

²⁷⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 15, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Albert Puig Palau, Barcelona, 4-X-1946.

²⁷⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Fotocòpies de contractes», c. 17, contracte entre Víctor Català i Albert Puig Palau, Barcelona, 25-XI-1946.

²⁷⁶ AHE, Fons Víctor Català, carta mecanoscrita d'Albert Puig Palau a Caterina Albert, Barcelona, 25-XI-1946; reproduïda a Català, *Epistolari de Víctor Català*, vol. 2, p. 407. La darrera notícia que es conserva en la correspondència entre els dos editors testimonia que Cruzet avançà a Puig Palau 80.513 ptes. i deixà a la seva consideració la resta de l'import compromès (BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres. Contractes», c. 16, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Albert Puig Palau, Barcelona, 20-X-1947). En els crèdits de les obres de Català publicades per la Selecta no consta cap menció a Barna.

segurament per compensar l'escàs percentatge de drets sobre les primeres vendes, seria obsequiada amb un nombre d'exemplars gens negligible: 25 de gratuïts de les obres completes i 50 de les editades de forma solta.²⁷⁷ Finalment el 1951 les dilatades negociacions quallaren en l'edició de les *Obres completes* a la Biblioteca Excelsa.

Fig. 15. Frontispici i portada de les obres completes de Víctor Català.

En la correspondència de Caterina Albert amb el personal de la Selecta traspua la curiositat de l'escriptora pel jovent, a qui va contribuir a promoure amb el patrocini del premi a què va donar nom. Va quedar enlluernada per l'obra guardonada el 1957, *Vint-i-un*

contes, la primera de Mercè Rodoreda publicada d'ençà de l'aparició d'*Aloma* el 1938: «Vaig restar encisada. Quina riquesa de vocabulari català autèntic, sense invencions estrafolàries, desfiguradores del caient normal del nostre idioma! Quina facilitat de ploma, quina naturalitat en el concebre i en el fer, quina gràcia i frescor de cosa collida de viu en viu!»²⁷⁸ Semblantment, interpretava l'atenció que els seus llibres mereixia als escriptors més joves —com li havien fet avinent arran de la promoció que n'havia fet Joan Triadú—²⁷⁹ com un honor personal i un signe d'esperança de la seva pertinença a una cultura i una

²⁷⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Fotocòpies de contractes», c. 17, contracte entre Albert Puig Palau i Josep M. Cruzet, Barcelona, 19-IX-1946. El contracte no obligava la Selecta a fer constar el nom de Barna en la seva edició, de manera que no se'n fa menció.

²⁷⁸ ASB, carta manuscrita de Caterina Albert a Josep M. Cruzet, l'Escala, 30-IV-1958. Reproduïda a Català, *Epistolari de Víctor Català*, vol. 2, p. 491.

²⁷⁹ El 1947 Joan Triadú escrigué una nota crítica de *Solitud*, exalçada com «la millor novel·la rural catalana», si bé lamentà que «caldria haver revisat el lèxic i fins i tot —a aquestes altures!— l'ortografia» (*Ariel. Revista de les Arts*, any II, núm. 10 (juny 1947), p. 49). En la carta a Josep Miracle del 1951 Víctor Català més aviat es devia referir a la presentació que pocs mesos abans el crític havia aplegat a l'*Antologia de contistes catalans (1850-1950)*, on posà en relleu el valor de *Solitud*, una «obra mestra», i una dotzena de narracions, a l'altura de qualsevol literatura estrangera per «la mobilitat de l'acció, els ambients, la força de

identitat diferenciades de l'oficial:

¿Sap que, a conseqüència de la crítica del Sr. Triadú, alguns joves han rellegit els meus pobres esplais i m'escriuen entusiasmats? És curiós, en veritat; molt curiós. Si els joves reaccionen, podrem ben dir, amb els castellans: «¡Aun hay patria, Veremundo!» L'escepticisme; la fredor espiritual de la joventut és més que la mort; és l'anquilosi senil anormal, injustificada. Que aquesta joventut, enfredorida per mil anòmales gelebrors, s'interessi per quelcom, siga lo que siga, i estem salvats. Joestic molt contenta, doncs, d'aqueixes cartes que he rebut, no perquè me diuen a mi lo que me diuen, sinó perquè senten l'impuls de dir-ho, de dir quelcom de qualsevulla dels seus precursors.²⁸⁰

Per l'experiència prèvia en el món de la distribució i la venda de llibres, Cruzet examinava les possibilitats de comercialització de les novetats abans de d'emprendre'n l'edició; tant és així que, fins i tot entre el grup d'autors moderns que havia programat, de menys risc, en descartà algun que era massa desconegut per al públic i que li podria impedir d'amortitzar els costos d'edició i producció. Si més no aquest va ser l'argument que va adduir a Josep Carner en declinar la reedició d'un escriptor de perfil costumista com Joan Pons Massaveu, que assegurà que havia arribat a incloure en la programació editorial (mal que no figura ni en el pla d'«Edició d'obres completes dels grans escriptors catalans» de 1946 ni en el «Memoràndum editorial» de 1954, els dos únics documents d'aquesta tipologia que es conserven):

Fa pocs dies vaig parlar amb l'amic Carles Sindreu (autor d'*El senyor Joanet del Guinardó*, publicat a la Selecta), el qual celebraria que s'incorporés a l'esmentada col·lecció alguna

---

la poesia», a més del coneixement de llengua i de tècnica narrativa (Barcelona: Selecta, 1950, Biblioteca Excelsa, 8, p. 443-445).

²⁸⁰ AHE, Fons Víctor Català, carta manuscrita de Caterina Albert a Josep Miracle, l'Escala, 12-VI-1951 (Català, *Epistolari de Víctor Català*, vol. 2, p. 471-472).

obra del seu parent Joan Pons Massaveu. Aquest és un autor que jo fa temps tinc anotat en el meu pla, però hem anat ajornant la seva publicació per tractar-se d'un escriptor llunyà i per tant amb molt escasses possibilitats de la venda mínima que seria necessària.²⁸¹

2.2.2.2. Els contemporanis

Al costat del grup d'autors clàssics, que durant la preguerra havien obtingut un ampli reconeixement, Cruzet va comptar amb un cercle d'escriptors contemporanis a ell mateix, amb qui mantenia una relació més propera i compartia l'experiència de la ruptura política i cultural que havia significat la victòria franquista del 1939. Tenien una obra madura, acollien els joves i garantien la continuïtat d'una tradició ininterrompuda entre antics i moderns. Van ser aquests els primers autors que es van haver de qüestionar si acceptaven o no de publicar en català segons la normativa vigent, la imposada pels vencedors.²⁸² Per continuar la seva carrera literària no sols haurien de fer-ho en unes condicions estrictes i precàries, sinó que podrien ser objecte de crítica dels més puristes, que, per publicar en català amb el vistiplau del règim, els acusarien de col·laborar amb l'enemic.

El fitxatge de Carner, un dels símbols de la literatura més renovadora de principis de segle, s'allargà de manera exasperant. A Cruzet li interessava explotar tant l'autoritat que havia assolit com a poeta nacional com les traduccions del memorable fons de l'Editorial Catalana, que la Selecta havia adquirit a la Catalònia de López Llausàs. Feia deu anys que Carner, de Brussel·les estant, no publicava legalment a Catalunya i els lectors dels anys

²⁸¹ BC, Fons Josep Carner, Ms. 4877, c. 21, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Carner, Barcelona, 26-VI-1959. Institut Cambó, original mecanoscrit «Edició d'obres completes dels grans escriptors catalans», Barcelona, novembre 1946. BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 15, original mecanoscrit «Memoràndum editorial», [1954].

²⁸² Sobre l'actitud dels escriptors catalans, veg. Samsó, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, vol. 1, p. 72-77.

quaranta, per l'ascendent i per la distància, el veien més com un mite —configurat des de l'exili a Mèxic— que no pas com un autor en actiu que els pogués atraure. El juny del 1946 Riba no dubtà a aconsellar-li que acceptés la invitació de Cruzet per tornar a les llibreries: «Pot ésser-vos personalment avantatjós; ho serà per al nostre públic, per a un públic que necessita els seus clàssics i no els troba en el mercat.»²⁸³

Com a targeta de presentació, l'octubre del 1946 l'editor desplegà tots els seus trumfos: soci fundador de la Llibreria Catalònia, casat amb una cosina germana de la vídua de Jaume Bofill i Mates i amic d'un dels mentors del poeta, el pare Miquel d'Esplugues. Li anuncià els autors que havia contractat i li oferí un conveni per a les obres completes, per les quals percebria 60.000 ptes., en concepte del 10% del preu si es mantenia a 200 ptes. i se'n feien 3.000 exemplars. Potser advertit del zel de Carner per Marià Manent —que coneixia Carner des del 1918, quan els posà en contacte Carles Riba—,²⁸⁴ Cruzet es comprometé explícitament a no fer imprimir proves sense el seu vistiplau i aportà l'aval d'un dels seus homes de confiança, Riba, que estava disposat a col·laborar amb tots dos per prologar i ordenar el volum:

El nostre bon amic Carles Riba (les obres del qual figuraran també en la col·lecció al·ludida) recomana la meva proposta i té molt d'interès que vostè l'accepti; en aquest cas li faria molta il·lusió de fer el pròleg i col·laborar amb vostè en l'ordenació del seu volum.²⁸⁵

Essent lluny de les dinàmiques culturals del país, Carner s'havia de procurar informació sobre els editors que s'hi posaven en contacte. Ho va fer l'any 1950 amb Triadú, quan li requerí els antecedents de l'editorial que insistia a publicar les seves obres

²⁸³ Targeta manuscrita de Carles Riba a Josep Carner, Barcelona, 21-VI-1946. Reproduïda a Carles-Jordi Guardiola (ed.), *Cartes de Carles Riba. II: 1939-1952. Els orígens*, Barcelona: La Magrana, 1991, p. 271.

²⁸⁴ Jaume Subirana. «Presentació». Dins: Josep Carner. *Epistolari de Josep Carner*. A cura d'Albert Manent i Jaume Medina. Barcelona: Curial, 2002, vol. 5, p. 7.

²⁸⁵ ASB, dossier «Josep Carner», carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Carner, Barcelona, 8-X-1946.

completes, i hi tornà al cap dels anys amb Cruzet, amb qui lligà una relació prou estreta per a preguntar-li pels seus col·legues. En el cas de la Selecta, la garantia de Triadú sobre la «serietat i importància»²⁸⁶ de l'editor no fou definitiva perquè el poeta es decidís a acceptar les condicions que li havia presentat. Li va caldre temps per consentir-hi no tant per una desconfiança envers l'editor, de qui al capdavall no podia tenir més bones referències professionals, sinó per una tossuda resistència a publicar sota la dictadura franquista.²⁸⁷ Marià Manent, que feia de mediador en les negociacions amb la Selecta des de mitjan anys quaranta, s'hi hagué d'aplicar sense descans per persuadir l'autor:

El meu amic Cruzet us escriu sobre un projecte editorial. Les vostres obres no poden mancar en un pla com el seu. És, per altra banda, persona molt recomanable i estic segur que us serà agradable de tractar-hi. El conec de quan érem infants. Les edicions que fa es caracteritzen per una presentació molt digna; a més, té una organització comercial molt ben muntada. Espero que acollireu la seva suggerència amb simpatia.²⁸⁸

Per primera volta, el juny de 1949 Marià Manent preparà l'escenari perquè Carner cedís l'exclusiva de les seves reedicions a la Selecta. El poeta, que fins aleshores havia mostrat una aparent indiferència davant la possibilitat que es tornessin a posar en circulació a Catalunya els seus llibres en un sol volum, primer defugí la conversa amb Manent i després respongué a la seva insistència amb un enfilall d'objeccions. Manent hi perseverà hàbilment, procurant-li tots els arguments favorables que tenia a l'abast, fins que aconseguí que accedís a sumar-se al catàleg en català més prometedor d'aquell temps. No obstant això, el consentiment s'havia d'acabar de confirmar perquè Manent ni sortí de casa

²⁸⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 32, carta mecanoscrita de Rafael Zendrera Pijoan a Josep M. Cruzet, Barcelona, 1-VIII-1950. En part citada a Carner, *Epistolari de Josep Carner*, vol. 2, p. 287.

²⁸⁷ Marià Manent. «El volum "Poesia", primer de les obres completes». *L'Avenç*, núm. 68 (febrer 1984), p. 52.

²⁸⁸ AFM, carta mecanoscrita de Marià Manent a Josep Carner, [Barcelona], 10-X-1946. Reproduïda a Carner, *Epistolari de Josep Carner*, vol. 5, p. 41.

de Carner amb el contracte signat ni tampoc obtingué el permís per a les obres inèdites, tot i que li arrencà el compromís verbal d'autoritzar a la Selecta l'edició de les aparegudes abans del 1936:

Abans-d'ahir vaig tenir dues llargues entrevistes, a Brussel·les, amb l'autor d'*Els fruits saborosos*. Jo estava una mica inquiet, perquè, en dues o tres ocasions, vaig insinuar-li que volia parlar de l'afer de les *Obres completes*, però ell va semblar que no em sentia. A la fi, a casa d'ell, ja gairebé de mitjanit (després de sentir-li llegir llargament els seus poemes recents), vaig enfocar la qüestió. Al principi, estava molt tancat i només hi veia obstacles; però, després d'escoltar els meus raonaments una mica minuciosos, es comprometé solemnement a cedir l'exclusiva, per bé que no va voler signar el contracte, ja que —va dir— «la meua paraula val més que cap document». De moment, autoritzarà la publicació de les obres ja editades, però no la de les inèdites, per les raons que t'explicaré, si Déu vol. Vam quedar que prepararia tot seguit un pla de publicació i que precisaria els llibres que li faltien. Més endavant, no cal dir-ho, podrem obtenir fàcilment la signatura del contracte.²⁸⁹

A desgrat del compromís adquirit amb Marià Manent el mes juny, al setembre Carner encara dilatava la signatura del contracte que marcaria el compte enrere de la publicació. No hem de descartar que altres factors menys relacionats amb l'oposició al règim n'ajornessin l'acceptació, com ara el temps que preveia que li exigiria la revisió de l'obra completa, que va reescriure repetidament, i la manca de vigor per la seva edat avançada. Manent, que continuava decidit a fer ús dels seus bons oficis per materialitzar l'acord, tenia la convicció que Émilie Noulet els ajudaria a posar fil a l'agulla tant per la satisfacció, com a crítica i muller, de contemplar el retorn del poeta al seu país com per l'ajut econòmic que podia representar per a la parella que Carner hi donés el plàcet:

---

²⁸⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 32, carta manuscrita de Marià Manent a Josep M. Cruzet, París, 29-VI-1949. Reproduïda a Carner, *Epistolari de Josep Carner*, vol. 2, p. 233.

Si d'ací a dues o tres setmanes no n'hem rebut resposta [de Carner], escriuré a la seva muller qui, com vaig dir-te, ens ajudarà molt a posar en marxa aquest afer de les *Obres completes* (estic segur que a ella li interessa doblement: des del punt de vista de la presència literària del seu marit a Catalunya i també sota l'angle econòmic).²⁹⁰

E n t r e JOSEP CARNER I PUIGORIOL, escriptor, major d'edat, amb domicili a Brussel·les (Bèlgica), 155, Avenue A. Reyers, i JOSEP MARIA CRUZET SANFELIU, editor, major d'edat, amb domicili a Barcelona, carrer del Consell de Cent, núm. 391, anomenats en endavant Autor i Editor respectivament,

ES CONTRACTA:

PRIMER.- L'Autor concedeix a l'Editor el dret exclusiu de reunir totes les seves obres escrites en llengua catalana i de publicar-les i vendre-les en forma d'OBRES COMPLETES en diversos volums, incloses les inèdites i les que escrigui en l'avenir, i també les traduccions, si és que legalment pot fer-se.

Si causes especials no permetessin o no aconsellessin de publicar-les en forma d'OBRES COMPLETES, l'Editor podria fer-ho entretant o bé indistintament, en forma d'OBRES SELECTES o altre títol adequat.

SEGON.- En concepte de drets d'autor per aquesta cessió, l'Editor abonarà a l'Autor el deu per cent (10%) del preu de venda de les obres objecte d'aquest contracte sobre cadascun dels exemplars venuts.

TERCER.- En la data en què es posin a la venda cadascun dels volums d'aquestes Obres Completes, l'Editor destinarà a l'Autor una quantitat equivalent al susdit tant per cent sobre el preu de venda de cinc-cents exemplars. Després, el jurí i el desembre de cada any s'efectuaran liquidacions semestralment de tots els exemplars venuts d'ençà de la liquidació anterior, l'import de les quals s'abonarà als trenta dies a comptar de la data de la liquidació.

QUART.- Tot i que no es determini la data de publicació de les obres objecte del present conveni, queda entès que s'efectuarà tan aviat com sigui possible.

L'Autor delega en els Srs. la revisió i ordenació de les seves Obres Completes.

QUINT.- L'edició de les OBRES COMPLETES DE JOSEP CARNER s'imprimirà sobre paper bíblia amb el relligat propi d'aquesta mena d'edicions, i serà del nombre d'exemplars que l'Editor comunicarà oportunament a l'Autor, amb el benentès que l'Editor queda autoritzat per a imprimir un cinc per cent (5%) d'augment exempt de drets d'autor sobre aquest tiratge per tal de compensar la pèrdua d'impremta, els exemplars defectuosos i els d'ofrena i propaganda. Esgotada aquesta edició l'Editor podrà fer-ne tantes d'altres com cregui necessàries en les mateixes condicions que s'estipulen en aquest conveni.

SISE.- Si un cop esgotada la primera o qualsevulla altra de les successives edicions previstes en aquest contracte l'Editor, en circumstàncies normals, deixés de reimprimir-la en el termini d'un any, l'Autor podrà donar aquest contracte per rescindit, i en aquest cas ho haurà de comunicar a l'Editor amb carta certificada. Aquesta decisió entrarà en vigor si transcorreguts sis mesos després de la data de l'avis no s'hagués efectuat la reimpressió de referència.

També i amb les mateixes formalitats i termini de preavis, l'Autor podrà donar per rescindit aquest contracte si la primera edició prevista no s'imprimís dins el terme d'un any i mig a comptar de la data en què s'hagués decidit la seva publicació, llevat del cas d'impediment per força major.

Fig. 16. Contracte entre la Selecta i Josep Carner. BC, Fons JMC – Selecta (c. 29).

Passaren quatre anys fins que Carner s'adreçà per primera vegada a l'editor, a qui

²⁹⁰ AFM, carta mecanoscrita de Marià Manent a Josep M. Cruzet, Aleixar, 15-IX-1949.

justificà la seva demora, atribuïda a la galvana: «Abans d'haver-me provat a mi mateix copiosament que podia refer una mica el primer volum de la meva edició em sentia en condició massa vaga per a obligar-me jurídicament.»²⁹¹ La paciència bíblica de Cruzet i l'inestimable suport de la família Manent feren possible la signatura del poeta, que s'arribà a estampar el gener de 1951. Finalment Carner seguia els consells d'amics com Manent, emperò també de Riba i Triadú, que avalaren un dels pocs professionals del llibre en català, definit més tard pel mateix poeta com un «editor barceloní de to catalanesc».²⁹² Amb aquesta primera obra que la Selecta havia reclamat infatigablement, Carner tornà a les llibreries «en una relació mútuament beneficiosa [...] i gràcies a l'aposta, la insistència, la paciència i la murrieria de Josep M. Cruzet»,²⁹³ segons la descripció de Jaume Subirana.

La correspondència entre Carner i l'editorial té un abast més professional i tècnic que no pas cultural ni polític. S'hi donen notícies sobre el poeta i els seus viatges, conferències, honoraris, compra de llibres i, en especial, el procés de revisió dels poemes. Carner reescrigué tant la seva poesia que fou objecte de crítiques dels qui, com li retreia una part de la crítica i el mateix Riba, trobaren que no sempre la millorà.²⁹⁴ El contratemps que les esmenes en textos ja compaginats causava als editors no li meresqué cap reprovació per part de Cruzet ni de Miracle —bé que en les cartes entre Albert Manent, que transcrivia els originals, i el subdirector de la Selecta, que havia hagut de fer remaquetar els poemes, s'escolà algun plany per la dedicació malaguanyada—. El poeta, que va arribar a conèixer Miracle en una estada a Brussel·les, no tingué pudor d'admetre

²⁹¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 32, carta mecanoscrita de Josep Carner a Josep M. Cruzet, Brussel·les, 23-I-1951. Reproduïda a Carner, *Epistolari de Josep Carner*, vol. 2, p. 287.

²⁹² UL, Senate House Library, Fons Joan Gili (MS1197/19/4), carta manuscrita de Josep Carner a Joan Gili, Brussel·les, 30-XI-1959. Reproduïda a Josep Carner, *Epistolari de Josep Carner*, a cura d'Albert Manent i Jaume Medina, Barcelona: Curial, 1998, vol. 4, p. 116.

²⁹³ Jaume Subirana. «Josep Carner i l'Editorial Selecta: la mútua conveniència». Dins: Jaume Subirana (ed.). *Carneriana: Josep Carner, vint-i-cinc anys després*. Barcelona: Proa, 1995, p. 222.

²⁹⁴ Sobre les opinions de Marià Manent, Carles Riba i Josep M. Cruzet, veg. Jaume Coll, «Introducció», dins: Josep Carner, *Poesia*, Barcelona: Quaderns Crema, 1992, p. xxxvi-xxxvii. Criticada per Antoni Comas, l'obra fou defensada amb abrandament per Joan Ferraté (Joan Ferraté, «*Poesia*, de Josep Carner: ressenya i vindicació», *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, núm. 8 (setembre 1976), p. 17).

els seus excessos, per ventura amb l'esperança que la confessió li preservaria els privilegis correctius per a ulteriors col·laboracions: «em reconec abusi i fins ple de remordiments. Però, sabeu, la llunyania és una mena d'indigència».²⁹⁵

El primer volum de les obres completes, que Carner havia concebut a Mèxic²⁹⁶ i que sortí a llum el 1957 prologat per Marià Manent, constituí un esdeveniment editorial de primera magnitud per la consolidació de la llengua literària moderna, fins a l'extrem que Narcís Comadira el definí com la «clau de volta de tota la literatura catalana moderna».²⁹⁷ Inscrit en la Biblioteca Excelsa, es distingida de la resta de la sèrie pel format, més petit, i l'enquadernació en tela, gofrada i menys vinosa. Des que se'n va anunciar la sortida era esperat pel públic, com reportà Josep Ros i Artigues a Maria Antònia Salvà: «He comprovat que el sol anunci del llibre ha interessat molt, i els dependents de l'esmentada llibreria [Casa del Llibre] m'han confirmat que moltes persones van a demanar-lo, cosa que dissortadament no acostuma a passar ara amb les edicions dels nostres autors».²⁹⁸ Pel grau de correcció dels poemes ja editats, crítics com Joan Ferraté va considerar el llibre una novetat, la més important de la producció carneriana, tot i que els lectors i la crítica de l'època no ho van considerar d'aquesta manera:

Que *Poesia* era en molts sentits importants un llibre nou, i com a tal l'obra capital del poeta Josep Carner, és allò que el públic més responsable del moment no va arribar a comprendre i que d'ençà d'aleshores ha passat per alt a tothom.²⁹⁹

²⁹⁵ AMDS, Fons Josep Miracle i Montserrat, «Correspondència personal», c. 7601, carta manuscrita de Josep Carner a Josep Miracle, s.l. i s.d. Reproduïda a Josep Carner, *Epistolari de Josep Carner*, a cura d'Albert Manent i Jaume Medina, Barcelona: Curial, 1997, vol. 3, p. 105.

²⁹⁶ Pere Calders. *Josep Carner*. Barcelona: Alcides, 1964, p. 57.

²⁹⁷ Narcís Comadira. «La pedra de toc». *La Vanguardia*, núm. 36681 (9-II-1984), p. 34.

²⁹⁸ BC, Fons Josep Carner, Ms. 4877, c. 31, carta manuscrita de M. Antònia Salvà a Josep Carner, l'Allapassa, 28-VIII-1953. Reproduïda a Carner, *Epistolari de Josep Carner*, vol. 3, p. 393-394.

²⁹⁹ Ferraté, «*Poesia*, de Josep Carner: ressenya i vindicació», p. 17. Uns quants anys més tard Marina Gustà definí com una «esplèndida mostra de lucidesa» l'actualització del recull, on presentà un treball lingüístic de primer ordre, amb ressonàncies de la tradició culta i popular, i demostrà una «honestat lírica» total («Josep Carner», dins: Martí de Riquer, Antoni Comas, Joaquim Molas. *Història de la literatura catalana*,

Un cop exhaurit aquest volum de les obres completes, amb una excepcional varietat de temàtiques, registres i formes, el que l'havia de seguir —que inicialment només havia d'aplegar la prosa i el teatre— acabà incorporant una reedició de la poesia apareguda en el títol anterior i els llibres poètics escrits amb posterioritat a aquell recull.³⁰⁰ Prologat per Manent i Maurici Serrahima, no es feu conèixer fins al 1968, després de la mort de Cruzet, que, malgrat l'argumentari que havia raonat en les cartes, no havia aconseguit en vida de contrarestar la indiferència de l'autor, segons el testimoni d'un dels seus confidents, Josep Pla:

Josep M. Cruzet em parlà darrerament de les dificultats de l'edició de Carner. El volum de poesies fou relativament fàcil de fer. El volum de la prosa ha trobat tantes dificultats a causa de la falta de presència (ací) de l'autor, que no hi ha manera, per ara, de fer-lo sortir. Davant aquestes dificultats, Carner tingué un moment de fatiga i es desinteressà totalment de l'afer. Calgué que Cruzet li escrivís una llarga carta fent apel·lació a tots els seus sentiments. Només hi ha dificultats i tot sembla dominat per l'estupidesa.³⁰¹

A la Biblioteca Selecta s'emmarcà l'antologia *Arbres* (1953, amb pròleg de Marià Manent), primer llibre de Carner publicat amb permís a Catalunya després del 1939 i revisat per l'autor (prèviament n'havien sortit edicions clandestines, de les quals no havia rebut galerades).³⁰² Com a prologuista, signà l'antologia de la poesia de Maria Antònia Salvà (1957), iniciativa de la poeta,³⁰³ amb qui l'unia una relació epistolar des del 1903;³⁰⁴

Barcelona: Ariel, 1985, vol. 9, p. 207).

³⁰⁰ Josep Carner. *Obres completes*. Barcelona: Selecta, 1968, Biblioteca Perenne, 23, p. 9.

³⁰¹ Josep Pla. *Fer-se totes les il·lusions possibles i altres notes disperses*. Edició de Francesc Montero. Barcelona: Destino, 2017, p. 160-161.

³⁰² Sobre el procés de publicació d'*Arbres*, veg. Coll (ed.), «La història externa d'*Arbres*», p. 19-29.

³⁰³ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 32, targeta manuscrita de Josep Carner a Josep M. Cruzet, Brussel·les, 20-X-1955. Reproduïda a Carner, *Epistolari de Josep Carner*, vol. 2, p. 163.

Les floretes del gloriós senyor sant Francesc i dels seus frares (1957), seleccionades per ell, i el volum de la Biblioteca Perenne amb l'obra catalana de Joan Maragall (1960). Així mateix, autoritzà Cruzet per reeditar, a la Biblioteca Selecta Universal, les traduccions d'Editorial Catalana i la Catalònia: *Contes* de Hans Christian Andersen (1952, amb el pseudònim Joan d'Albaflor i amb el conte «La sireneta», que inicialment havia estat vetat per la censura);³⁰⁵ *L'amic Fritz* (1953, amb el pseudònim Joan Sitjar), *Les aventures de Tom Sawyer* (1953) i *L'elefant blanc, robat* (1955, denegat en una primer lectura per la llengua)³⁰⁶ de Mark Twain, i els dos volums de *Robinson Crusoe* de Daniel Defoe (1953).

Mentre que Carner demanà referències a Cruzet sobre Alexandre Argullós (Ariel), Frederic-Pau Verrié (Salve) i Josep M. Boix i Selva (Vergara), l'editor volgué conèixer el seu paper sobre autors a qui pensava publicar o sobre obres divulgades per la Selecta, com les signades per Gaziell.³⁰⁷ Home més reservat que no pas expansiu, Cruzet triava de manera selectiva els seus consellers particulars i Carner, com a exdirector de la prestigiosa Editorial Catalana, tenia un sentit crític que podia contribuir a afinar l'excel·lència del seu catàleg. L'atenció amb què Cruzet llegia les seves observacions no obstava que li rebutgés propostes editorials que podien fer de mal adaptar a les característiques de les seves col·leccions, si bé es preocupava d'oferir-li solucions alternatives. S'hi van trobar en la traducció de Carner d'uns proverbis de procedència excessivament heterogènia —en termes d'èpoques i països— per al gust de l'editor, preparats per Marià Manent i apareguts pòstumament a Proa el 1974:

Quant als proverbis de diverses llengües que vostè està passant al català, no crec que encaixessin gaire en a Biblioteca Selecta, ja que el seu material seria probablement

---

³⁰⁴ Carner, *Epistolari de Josep Carner*, vol. 3, p. 155.

³⁰⁵ AGA, Cultura, c. 21/9846, exp. 1566.

³⁰⁶ AGA, Cultura, c. 21/10212, exp. 1101.

³⁰⁷ BC, Fons Josep Carner, Ms. 4877, c. 21, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Carner, Barcelona, 23-II-1961.

insuficient per a omplir un volum normal. De totes maneres, si a Mallorca no els interessés, podríem tornar-ne a parlar. I en tots els casos aquest seu treball podria anar sempre al segon volum de les *Obres completes*.³⁰⁸

El mateix any en què va ser homenatjada Víctor Català, el 1959, el poeta va ser obsequiat amb *L'obra de Josep Carner. Volum d'homenatge*, prevista per al 1954 però divulgada amb motiu del seu 75è aniversari.³⁰⁹ El 1953 lideraren el projecte Ferran Canyameres i Albert Manent,³¹⁰ que constituïren una comissió amb Clementina Arderiu (presidenta), Rafael Benet, Ferran Canyameres, Josep Gassiot i Magret, Josep Obiols, Joan Oliver, Josep Pla, Joan Rebull, Jaume Rosquellas, Ferran Soldevila, Ramon Sunyer, Eduard Toldrà, Rafael Tasis (tresorer) i Albert Manent (secretari). La Comissió Editora depenent de la Selecta, que oferí subscripcions de mil a tres mil pessetes, hi comprometé un nombre mai vist de patrocinadors.³¹¹ S'hi reuniren contribucions sobre la seva poesia, l'estil, el llenguatge, el perfil humà, el mestratge i l'amistat, escrites per setanta autors, entre els quals Miquel Arimany, Pere Calders, Carles Cardó, Paulina Crusat, Josep Ferrater i Mora, Joan Fuster, Joan Gili, Manuel de Montoliu, Francesc Pujols, Joan Triadú i

³⁰⁸ BC, Fons Josep Carner, Ms. 4877, c. 21, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Carner, Barcelona, 23-I-1962. Ni en l'epistolari de Josep Carner ni en les memòries de l'editor de Raixa, Francesc de B. Moll, no apareix mencionada cap negociació entre tots dos per a l'edició dels proverbis. El 1962 la Biblioteca Raixa havia publicat traduccions de Thomas Mann, Paul Claudel i Samuel Beckett.

³⁰⁹ Autors diversos. *L'obra de Josep Carner. Volum d'homenatge*. Barcelona: Selecta, 1959. Biblioteca Selecta, 263.

³¹⁰ Jaume Subirana. *Josep Carner: l'exili del mite (1945-1970)*. Barcelona: Edicions 62, 2000, p. 37.

³¹¹ Tomàs Garcés contactà amb Francesc Recasens Mercadé; Albert i Marià Manent contactaren amb Miquel Mateu, Xavier Tusell, Josep Garí Gimeno i Albert Puig Palau; Cruzet suggerí de presentar el projecte a Rossend Riera Sala, Lluís Figueras-Dotti, Rogeli Roca Plans, Jaume Rosquellas («col·laborador i ric»), Eusebi Isern Dalmau, Guillem Colom («com Rosquellas»), Miquel Forteza («ídem»), Ramon Barbat Miracle, Fèlix Capella, Joaquim Cusí (que s'excusà de no poder contribuir-hi), Gustau Gili, Josep M. Vall Perdigó, Joan Rector, Pere Sensat, Joan Torres i Ricard Vinyes. Els patrocinadors col·laboraren amb tres mil, dues mil, mil cinc-cents o mil pessetes. 3.000 ptes.: Lluís Figueras-Dotti. 2.000 ptes.: Albert Puig Palau, Rossend Riera Sala i Rogeli Roca Plans. 1.500 ptes.: Miquel Mateu, amb la sol·licitud explícita que no figurés el seu nom, i Francesc Recasens Mercadé. 1.000 ptes.: Gustavo Gili, Eusebi Isern Dalmau, Josep Garí Gimeno i Xavier Tusell (ASB, dossier «Homenatge Rusiñol», original mecanoscrit «Persones que han contribuït a l'edició de *L'obra de Josep Carner*» [maig-juliol 1956]). En el llibre consten com a patrocinadors: Lluís Figueras-Dotti, Josep Garí, Eusebi Isern Gimeno, Albert Puig Palau, Francesc Recasens, Rossend Riera Sala, Rogeli Roca Plans, Xavier Tusell «i altres admiradors de Josep Carner» (Autors diversos, *L'obra de Josep Carner*, p. 6).

Giuseppe Ungaretti, més els proemis de Lotte Goldschmidt i Carles Riba.³¹²

L'obra de Josep Carner es convertí en un mèrit en la defensa del poeta i de Catalunya per al Patronat Pro Premi Nodel de Literatura a Josep Carner,³¹³ una iniciativa de Marià Trabal i Joan Colomines,³¹⁴ els quals recaptaren fons per finançar edicions, avals d'artistes catalans i —amb l'ajut d'Émilie Noulet— contactes amb acadèmics de l'estranger i amb traductors per a difondre'n l'obra. El gener de 1962, després de la primera reunió, Colomines hi agregà Cruzet per suggeriment del mateix poeta, que, al seu torn, acceptà seguint el consell de Marià Manent. En aquell moment ja se n'havia cursat la candidatura i s'havia sol·licitat a diferents personalitats que la subscriguessin. Si Manent requerí el suport de T. S. Eliot, Antoni M. Badia i Margarit i Joan Coromines, Joan Colomines suggerí a Cruzet que aconseguís el de Salvatore Quasimodo, de qui l'any abans la Biblioteca Selecta havia incorporat la seva poesia traduïda per Josep M. Bordas.³¹⁵

³¹² La nòmina completa d'autors estava conformada per Clementina Arderiu, Miquel Arimany, Joan Arús, Francesc Baldelló, Agustí Bartra, Jaume Bofill i Ferro, Felix Braun, Pere Calders, Ferran Canyameres, Josep M. Capdevila, Carles Cardó, Osvald Cardona, Josep M. Casas i Homs, Xavier Casp, Jean Cassou, Guillem Colom, Paulina Crusat, Delfí Dalmau, Miquel Dolç, Agustí Esclasans, Àngel Ferran, Josep Ferrater i Mora, J. V. Foix, Miquel Forteza, Joan Fuster, Tomàs Garcés, Ventura Gassol, Joan Gili, Domènec Guansé, Cèsar August Jordana, Albert Manent, Marià Manent, Josep Miquel i Macaya, Josep Lluís Gassó i Carbonell, Gaziell, Felip Graugés, Géó Libbrecht, Josep M. López-Picó, Josep Miracle, Gabriela Mistral, Manuel de Montoliu, Norge, Joan Oller i Rabassa, Juan Ortega Costa, Joan Perucho, Josep Pla, Josep Sebastià Pons, Francesc Pujols, Joan Puntí i Collell, Josep Roig i Raventós, Pèire Roqueta, Josep Romeu, Jaume Rosquellas i Alesan, Octavi Saltor, Maria Antònia Salvà, Josep Salvat, Maurici Serrahima, Carles Sindreu, Carles Soldevila, Ferran Soldevila, Salvador Soler i Forment, Josep Solsona, Jules Supervielle, Rafael Tasis, Eduard Toldrà, Joan Triadú, Giuseppe Ungaretti, Edmond Vandercammen, Marià Villangómez i Jean Wahl. En l'article «De les maneres de dir en l'epistolari carnerià», Josep Miracle presentà un tast de la seva correspondència amb el poeta per remarcar-ne l'humor i la genuïtat lingüística (Barcelona: Selecta, 1959, Biblioteca Selecta, 263, p. 207-211).

³¹³ El comitè estava integrat per Jordi Rubió (president), Ramon Aramon, Rafael Catardi, Josep M. Cruzet, J. V. Foix, Joan Fuster, Josep M. Llompart, Albert Manent, Marià Manent, Joaquim Molas, Francesc de B. Moll, Joan Oliver, Josep Palau i Fabre, Josep Sebastià Pons, Manuel Sanchis Guarner, Ferran Soldevila, Rafael Tasis, Marià Trabal, Joan Triadú i Joan Colomines (secretari). S'hi adheriren: Pierre Bayle, André Chamson, Joan Miró, els premis Nobel Mauriac i Salvatore Quasimodo, Acadèmia de Bones Lletres (Ferran Soldevila), Institut d'Estudis Catalans, PEN Club del Llenguadoc (Max Roqueta, Jean Camp), Giuseppe Ungaretti, Union Académique Internationale (Ramon Aramon i Serra), Universitat de Barcelona (Antoni Badia i Margarit), Universitat de Chicago (Joan Coromines), Universitat de València (Miquel Dolç), professors d'universitats i acadèmies belgues, alemanyes, franceses, italianes, vieneses, angleses i suïsses, entre d'altres (Joan Colomines, *Crònica de l'antifranquisme a Catalunya. Apunts de memòria*, Barcelona: Angle Editorial, 2003, p. 73-74, i «Josep Carner a l'exterior», *Revista de Catalunya*, núm. 106 (setembre 1967), p. 80-81).

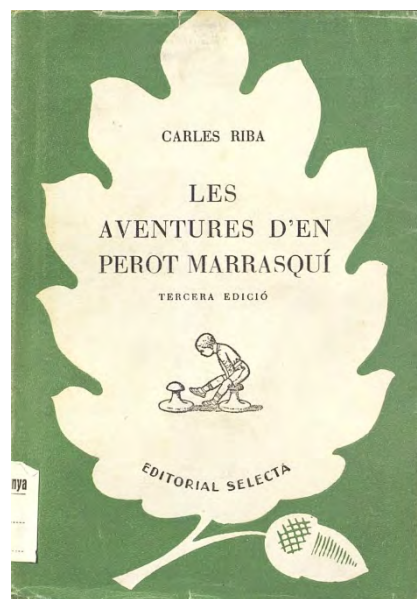
³¹⁴ Veg. la correspondència entre Joan Colomines i Josep Carner a *Epistolari de Josep Carner*, vol. 4, p. 53-85, i Subirana, *Josep Carner: l'exili del mite (1945-1970)*, p. 211-234.

³¹⁵ ASB, dossier «Josep Carner», carta manuscrita de Joan Colomines a Josep M. Cruzet, Barcelona, 15-I-

Arran de la publicació de les *Obres completes* el 1957, i mercès a la campanya del Patronat Pro Premi Nodel de Literatura, alguns dels poemes de Carner aparegueren traduïts en antologies. Aquest reconeixement internacional adquirí una significació digna d'esment tant per a l'anhelada consecució del Nobel com per a la projecció interna del poeta. Se'n feu ressò *Destino*, en què s'informà que havia sortit en revistes franceses i belgues —com ara la parisenca *Lettres Nouvelles*—,³¹⁶ i uns dies més tard *La Vanguardia* i *Revista*, que publicaren el mateix text que *Destino*, molt probablement redactat per l'equip de la Selecta. El ressò mediàtic, en un panorama tan poc receptiu a les lletres catalanes, esperonava els resistents que continuaven pugnant perquè les principals figures literàries fossin conegudes i reconegudes pel públic, a qui s'havia negat l'accés a una tradició literària dignament europea. Nogensmenys, l'activitat de mecenes, editors, lectors i crítics no fou compensada amb l'obtenció del Nobel, que el 1962 s'endugué John Steinbeck.

La incorporació editorial de l'obra d'un dels consellers de Carner, Carles Riba, responia més a una operació de política cultural, orientada a fidelitzar els referents patriòtics, que a una predilecció pel gènere poètic. Només tres anys després que Riba hagués tornat de l'exili, en un intent de l'editor per treure a llum la literatura viva, li publicà *Del joc i del foc* (1946), la primera edició d'un títol de la Selecta, d'un autor políticament compromès. Tot i que Riba donà sortida als poemaris següents a través de l'editorial Els Llibres de l'Óssa Menor, dedicada en exclusiva a la poesia,³¹⁷ a

Fig. 17. Sobrecoberta de *Les aventures d'en Perot Marrasquí* (1950), de Carles Riba.

1962.

³¹⁶ «Noticias». *Destino*, segona època, any XXII, núm. 1088 (14-VI-1958), p. 37.

³¹⁷ Sopena, *Josep Pedreira, un editor en terra de naufragis*, p. 102-111.

Cruzet li concedí el permís per a reedicions no pas menors, com ara les *Estances* (1947), paradigma de la millor lírica contemporània, amb pròleg de Marià Manent. La seva contribució al catàleg de la Selecta es completà amb tres títols de l'Editorial Catalana: *Les aventures d'en Perot Marrasquí* (1950), que, adreçades al públic més jove, foren inicialment interdites,³¹⁸ i les traduccions d'*Els assassinats del carrer de la Morgue* d'Edgar A. Poe (1953) i *L'inspector general. L'abric* de Nicolai Gogol (1957).

Si l'editor de la Selecta volia comptar amb els crítics més solvents, tampoc no podia prescindir de la col·laboració del mestre per excel·lència. Mentre Josep Carner no es decidia a revisar els seus llibres,³¹⁹ Cruzet oferí a Carles Riba l'edició de dues antologies dels seus antecessors en la funció de poeta nacional: Verdaguer (1949) i Maragall (1954), al qual havia dedicat la tesi. A desgrat de l'interès que el Riba escriptor havia de tenir per entroncar amb dues figures de tal categoria literària i popularitat, sorprèn el to amb què articulà el seu pensament crític en el volum maragallià, que d'altra banda «va fer època», segons Glòria Casals.³²⁰ A diferència del premi de Verdaguer, la nota preliminar de Maragall indignà els seguidors de l'autor del *Cant espiritual* per les objeccions a la teoria de la paraula viva, poc pròpies d'un gènere tan laudatori com un pròleg.³²¹ Riba mateix, que havia protagonitzat diverses polèmiques,³²² assumí que en desfermaria una entre els maragallians, a qui s'adreçà provocadorament en les primeres línies:

L'autor d'aquesta tria de poemes de Joan Maragall preveu l'esquinçament de més d'una vestidura. Sortosament en aquests casos només se solen esquinçar vestidures tronades: la

³¹⁸ AGA, Cultura, c. 21/8878, exp. 5069.

³¹⁹ Mesos després de la defunció de Cruzet, la Selecta tragué a llum una antologia de Carner a cura de Carles Riba (Josep Carner, *Antologia poètica*, Barcelona: Selecta, 1963, Biblioteca Selecta, 347).

³²⁰ Casals, «Notes sobre les edicions pòstumes de la poesia de Joan Maragall», p. 84.

³²¹ Sobre el debat que generà les crítiques de Riba a la poesia de Maragall, veg. Carles-Jordi Guardiola, *Carles Riba. Retrat de grup. Protagonistes de la cultura catalana del segle XX*, Barcelona: Edicions 3i4, 2017, p. 233-253.

³²² Carles-Jordi Guardiola (ed.), *Cartes de Carles Riba. II: 1939-1952. Els orígens*, Barcelona: La Magrana, 1991. Ídem, *Cartes de Carles Riba. III: 1953-1959. Els orígens*, Barcelona: La Magrana, 1993.

convicció de valors reals en la roba que es porta més aviat inclina al judici respectuós i serè; si més no, a usar raons més que no pas gestos tràgics. És destí de tota antologia fer escàndol. Més pel que no hi ha estat inclòs que no pas pel que hi figura: el cor dels crítics — professionals o «amateurs»— és o es fingeix ésser tendre i voldria el benefici de la immortalitat automàtica, que un no sap ben bé per què sembla conferir tota antologia, estès al màxim nombre de poetes o de poemes. Així, les censures sovint es resolen en un contraabocament de fitxers o d'índexs; al criteri de l'honest compilador és oposat un altre criteri que no sempre és tan honest i que més d'una vegada consisteix en la improvisació d'un criteri, quan no en una pura indiscriminació, és a dir, en l'absència de tot criteri.

Aquest perill que acompanya tota empresa antològica seria molt lleu si la crítica existís i fos exercida normalment. Dit altrament: si els crítics, en funció de doctors o de lectors, procedissin amb un mínim de rigor cartesià, partint de la consideració del que és i del que no és, per definició, una antologia, i del que ha d'ésser i del que no pot ésser, segons la seva finalitat i el seu abast en cada cas particular. Es veuria llavors clarament, sense tristes disputes marginals, amb quin penúltim, ja que no amb quin últim mot pot contribuir una antologia a l'establiment relatiu d'uns valors dins una producció col·lectiva o individual.³²³

Nogensmenys, el debat fou més intens i amarg del que havia previst el polemist. Per si no hagués estat menor la lectura negativa dels hereus sobre la vindicació de Riba de l'esforç lingüístic del poeta malgrat l'ús de la paraula viva —denúncia feta pública per Jordi Maragall en les pàgines de *Revista*—,³²⁴ el prologuista va haver de fer front a una

³²³ Carles Riba. «Nota preliminar». Dins: Joan Maragall. *Antologia poètica*. Barcelona: Selecta, 1954. Biblioteca Selecta, 148, p. 13-14.

³²⁴ El fill del poeta li rebuté que la principal preocupació de Maragall no era tant l'artefacte lingüístic com la purificació de l'experiència poetitzada i li aclarí que havia estat la «febre» o «febreta» creadora definida per Riba la que havia motivat la seva resposta perquè, per a la família, el producte del geni era més el personatge literari que vivia en el poeta que no pas una obra artística creada segons els «procediments d'escola» que havia defensat el prologuista. A manera de cloenda, Maragall reclamà la vindicació de la memòria del poeta i la responsabilitat d'un intel·lectual com Riba: «es natural que la figura y la obra de nuestro padre puedan levantar polémicas. Todo lo grande lleva consigo un signo de contradicción. Pero desde nuestro punto de vista, desearíamos que siempre se enalteciese su memoria, manteniendo una elevación, por radical que sea la postura, en cualquier dialogar posible entorno a su figura. Desearíamos, en definitiva, que la polémica

rèplica irada d'una família pròxima a la seva activitat professional alhora que políticament influent. Podem conjecturar que, si l'autoritat de Maragall no hagués estat tan elevada, el gendre de Francesc Cambó no hauria rebut amb tanta contundència el passatge en què el prologuista havia apuntat que el líder de la Lliga havia definit Maragall com a «feble» i «sentimental» per no haver acceptat l'oferta d'integrar-se a la seva candidatura.³²⁵ Riba, que respongué la carta oberta de Ramon Guardans amb un argumentari d'orfebreria filològica, no pogué alliberar Cruzet de les pressions de la família del mecenes i del seu cunyat Trias de Bes:³²⁶

Al final, el que he rebut més he estat jo, cosa que no m'estranya gens. A Madrid hi ha una censura i a Barcelona la inquisició. La forma en què s'ha desenrotllat l'assumpte privadament és d'un ridícul espantós i lamentable.³²⁷

La col·laboració entre Riba i Cruzet s'arrodoní amb el pròleg de la primera edició

---

mantuviese siempre el tono de diálogo y se alejase del de rencilla. La caída hacia esta es un peligro en nuestro pequeño mundo de las letras y que usted sabe y puede dictar el tono idóneo para que esto no suceda» (Jorge Maragall Noble, «Carta abierta a Carlos Riba», *Revista*, any III, núm. 111 (27-V-1954 – 2-VI-1954), p. 3). Pocs dies després s'hi afegiren Rossend Llates, Manuel de Montoliu, Maurici Serrahima i Joan Teixidor. Amb Montoliu en concret, Riba havia discrepat obertament per raons lingüístiques, estètiques i polítiques abans de la guerra (veg. Jaume Medina, *Carles Riba: 1893-1959*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, vol. 2, p. 41-51 i 61-66; Lluís Quintana Trias, «Notes sobre la recepció de Maragall a la dècada dels cinquanta», *Miscel·lània Joan Fuster*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, vol. 8, p. 343-349; Guardiola, *Carles Riba. Retrat de grup*, p. 234-235 i 242-243).

³²⁵ Riba, «Nota preliminar», p. 26.

³²⁶ En una carta adreçada a Riba, Ramon Guardans recuperà la citació original del seu sogre per demostrar que per a Cambó el sentimentalisme de Maragall era més un gest d'educació que una feblesa i que, ben mirat, el que ell havia fet era aplaudir-ne la fermesa per haver-se resistit a l'oferta política («Carta abierta a Carlos Riba», *Destino*, segona època, any XVIII, núm. 880 (19-VI-1954), p. 25). A manera de *captatio benevolentiae*, Riba es disculpà per l'error d'interpretació —no debades treballava a la Fundació Bernat Metge—, però, ferit d'orgull per la paràfrasi de Guardans, analitzà amb meticulositat extrema les paraules de Cambó per precisar que, si bé podia convenir amb ell que el polític havia valorat la fortalesa del poeta, bé devia tenir-ne una altra imatge quan la seva negativa l'havia contrariat («Carta abierta a D. Ramon Guardans», *Destino*, segona època, any XVIII, núm. 881 (26-VI-1954), p. 25). En una reedició d'aquest pròleg, Riba sacrificà les línies polèmiques, no sense denunciar irònicament que el canvi es devia a «un error del qual vaig ésser advertit pel Sr. Ramon Guardans» (Guardiola, *Carles Riba. Retrat de grup*, p. 252). ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 30-VI-1954. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 482.

³²⁷ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 25-VI-1954. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 480.

d'un llibre de base determinista, *L'avenc* de Josep Roig i Raventós (1956), un dels escriptors més prolífics de la Biblioteca Selecta. És possible que, a diferència del que solia ser habitual, en aquest cas fos el mateix Roig i Raventós qui pensés en el nom del prologuista, que podria fer conèixer als lectors un autor molt popular durant l'etapa d'entreguerres i que, amb la seva presentació, podria avalar-ne la qualitat literària per als joves que ho ignoraven tot de la cultura catalana prèvia a l'ensulsiada. En resposta a una consulta que li envià Roig i Raventós, amb qui es coneixien de feia temps, Riba li feu alguns suggeriments estilístics i li assegurà que, si bé el seu enfocament era més propi de la preguerra, el llibre era decididament publicable, car una literatura normal havia de comptar amb uns escriptors que, amb un estil propi, satisfessin els diferents gustos del públic:

He llegit pausadament, atentament, amb el llapis a la mà, com m'obliga l'alta estima en què us tinc, la vostra novel·la inèdita *L'avenc*. En full a part us faig algunes suggerències sobre possibles canvis de detall en l'estructura i en l'estil. En conjunt la crec, ben sincerament, publicable. Sí, cal que la publiquem. Sabeu, per a nostra relació amical ja tan llarga d'anys, com penso sobre aquestes qüestions. Una literatura que gaudeixi d'un mínim de normalitat en la seva vida no té un sol públic, sinó diversos, la curiositat i el gust dels quals han d'ésser diversament servits. El que importa és que els escriptors atenguin, cadascun amb el seu missatge propi i amb el seu estil propi, unes lleis generals, bàsiques, de la creació literària. La vida excedirà sempre els quadros de la literatura, i mai no serem prou a descobrir-ne i a aferrar-ne i a enfondir-ne els aspectes.

.....

En fi, m'heu honorat fent-me una consulta ben determinada, i és ben determinadament que us he de respondre. La vostra novel·la no desdiu de les que havíeu donat a la llum anys enrere; es pot discutir si el vostre concepte de novel·la és el d'avui o

no; però és el vostre i podeu invocar valededors de gran categoria. No és el concepte que fa la cosa, sinó la tensió, el moviment, la veritat humana; hi ha, no en dubto, el suficient de tot això en general i en conjunt, perquè els llibres puguin ésser llençats a les disputes dels homes.³²⁸

Superada la inclemència del primer franquisme, en què les traduccions a la Bernat Metge de Riba —aleshores a l'exili— havien aparegut sense signatura o amb les inicials C.R., a finals dels anys quaranta el seu magisteri, «que duia al damunt com un hàbit»,³²⁹ va començar a ser públicament reconegut i acabà sent unànimement acceptat fins a l'extrem que la jove poesia fou d'adscripció ribiana. La presidència de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans que ocupà el 1950 per la tasca feta al costat de Fabra i l'espai que ocupà a l'*Antologia de la poesia catalana (1900-1950)* de Joan Triadú el 1951, el consagraren com a referent dels poetes. En les tertúlies dels diumenges a la tarda al pis de l'avinguda de la República Argentina, aquells que necessitaven compartir les seves inquietuds culturals i literàries, especialment els més joves, hi trobaren un model cívic i un espai de represa. Per l'ascendent sobre les noves generacions i per la destresa diplomàtica, als anys cinquanta assumí —segurament més de grat que per força— el relleu de Maragall en el paper d'interlocutor amb els intel·lectuals castellans.

Aquesta autoritat justifica que el mateix 1951 Cruzet li confiés a ell, com a d'altres, unes notes «privades i confidencials», escrites per a un memorial sobre el llibre en català que Pérez Embid havia sol·licitat a Josep Pla.³³⁰ En l'informe, redactat sense embuts, Cruzet subratllà la preocupació d'autors i editors per les denegacions en bloc d'obres que, a parer seu, no contravenien normes morals, religioses, polítiques ni socials i que havien

³²⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 48, carta mecanoscrita de Carles Riba a Josep Roig i Raventós, Cadaqués, 16-IX-1954.

³²⁹ Joan Triadú. *Una cultura sense llibertat*. Barcelona: Aymà, 1978, p. 127.

³³⁰ ASB, cartes mecanoscrites de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 27-X-1951 i 5-XI-1951. Reproduïdes a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 206 i 208.

exigit inversions prèvies. Per a ell, els llibres en català havien de ser censurats com a part de la cultura hispànica, en igualtat de condicions amb els castellans, sense que la llengua en fos un agreujant ni dificultés el contacte amb un lector indispensable per a la continuïtat de la literatura. Deplorà l'empobriment lingüístic a causa de la manca de traduccions al català —reduïdes a la bibliofília, una raresa— i recordà que fins al 1936 s'havien versionat un miler de títols de literatura universal amb tota normalitat. Concloué el memorial reclamant l'ús reconegut del català per al material de suport en la difusió de les novetats: la propaganda, els actes públics i una revista literària.³³¹

Un any després, acompanyat de Clementina Arderiu, Marià Manent i J. V. Foix, Riba parlà de Maragall i Unamuno al congrés de Segòvia i hi denuncià, amb coratge, els problemes polítics de les llengües. L'escoltaren, entre d'altres, Vicente Aleixandre, José Luis Cano, Camilo José Cela, Pedro Laín Entralgo, Eugeni d'Ors, Dionisio Ridruejo i Antonio Tovar. Aquella primera trobada tragué a llum la vitalitat de la literatura catalana, que rebé una certa atenció mediàtica i editorial, com ara la traducció castellana de poetes catalans moderns i contemporanis a càrrec de Paulina Crusat el 1952. Als congressos de Salamanca del 1953 i el de Santiago de Compostel·la del 1954, s'hi sumaren altres escriptors catalans (a Salamanca, Garcés, Perucho, Teixidor i, a Santiago, Serrahima, Fuster, Antoni Comas), emperò l'immobilisme del règim havia desgastat tant la resistència que fins i tot un home tan conciliador com Tomàs Garcés, assistent al segon congrés, proposà de boicotejar-ne la tercera edició.³³² Pocs dies més tard de la trobada, Fuster, que no havia viscut de prop les tensions internes i externes pels congressos, certificà que als catalans els havia servit bàsicament per fer-se conèixer i respectar:

---

³³¹ ANC, Fons Carles Riba – Clementina Arderiu, «Informe privat i confidencial», adjunt a una targeta manuscrita, s.l., 30-X-1951. Reproduït a Medina, *Carles Riba: 1893-1959*, vol. 2, p. 102-103.

³³² Manent, *La represa*, p. 175.

El «diàleg», naturalment, no podia ser molt eficaç, donada la qualitat dels interlocutors que ens posaven al davant. No vull dir que «nosaltres» fóssem «millors» que ells, sinó que ells no tenien gens de curiositat per saber què fem o què pensem nosaltres. Comas indicava que els poetes castellans ens consideraven, al grup català, com si fóssem un petit grup de Sòria o de Huelva. I tenia raó: només teníem de distint que [sic] el fet d'escriure d'una manera que ells no entenien... però que, com que tampoc no anaven a llegir-nos, tant se valia! Fou amb els gallecs amb qui les relacions van ser més fortes i propícies. Hem pogut adonar-nos d'una jove poesia en galleg ben interessant, i de l'existència de tot un moviment cultural de moltes possibilitats. Estan molt lluny encara d'assolir no dic la normalitat, sinó ni tan sols la pista de la normalitat. Però van fent, i ja amb un sentit bastant clar del que és una renaixença nacional.... Ara bé, és inútil la presència dels catalans en aquests Congressos de Poesia? No ho ha estat fins ara. I fins i tot enguany —a banda els enllaços amb Galícia—, ha estat profitosa. El clima del Congrés es presta a una cordialitat comprensiva. Potser han començat considerant-nos, els poetes de llengua castellana, com un equip més entre els d'ells: al final s'han hagut d'adonar, però, que hi havia una diferència i alguna cosa que ignoraven i que, de moment, els calia respectar... L'altre aspecte del «diàleg», que és la pressió indirecta sobre els medis oficials, crec que també ha estat eficaç. En totes les sessions plenàries del Congrés hem intervingut els catalans: en la d'obertura, Riba, i en la de clausura, Serrahima, pronunciaren discursos carregats d'intenció «política»; en les altres, Vilanova i jo tocàrem temes estrictament literaris.³³³

El balanç optimista de Fuster respecte dels que detentaven el poder no negligia un escull de consecució improbable: la revista en català. Per a alguns (pocs) es consideraren signes de l'anomenat «diàleg» que el 1953 Riba aconseguís la creació d'una Càtedra Juan Boscán sobre literatura catalana a la universitat de Madrid i que es pogués reunir a la capital espanyola amb Pedro Laín Entralgo, rector de la Universidad Complutense de

---

³³³ Fuster, *Dos quaderns inèdits*, entrada del 31-VII-1954, p. 142-143.

Madrid; Alfredo Sánchez-Bella, director de l'Institut de Cultura Hispànica, i el ministre Ruiz-Giménez per exigir les claus de l'IEC.³³⁴ Si bé es mira, havien acceptat de parlamentar aquells qui dins del règim estaven en minoria, de manera que, malgrat la voluntat de canvi compartida en els congressos, l'operació acabà fracassant, no sols per la destitució posterior de Ruiz-Giménez i Laín Entralgo arran d'unes protestes estudiantils, sinó pel pes dels qui, en el si del govern, defensaren el veto de l'edició de llibres i de la reclamada revista literària.

El 1953 Cruzet, com a membre de la comissió organitzadora que formaven Jaume Bofill i Ferro, J. V. Foix, Tomàs Garcés, Anna M. Gili, Marià Manent, Paulina Pi de la Serra, Joan Rebull, Ramon Sunyer i Joan Triadú,³³⁵ redactà una circular per als catalans de Buenos Aires per publicitar l'homenatge pel seixantè aniversari de Carles Riba, «primera figura intel·lectual de Catalunya», i anuncià la seva determinació d'«ofrenar-li una petita casa d'estiueig a Cadaqués»,³³⁶ que, segons Jaume Medina, fou iniciativa de Rosa Leveroni.³³⁷ I el novembre d'aquell any la Casa del Llibre li dedicà una de les seves sessions literàries: Josep Maria López-Picó li dedicà un poema; Albert Manent compartí l'òptica dels poetes joves; Joan Ferraté en presentà una lectura crítica; l'exfalangista Carlos Martínez-Barbeito, que el 1939 havia saquejat la biblioteca de Juan Ramón Jiménez amb Carles Sentís i Félix Ros, manifestà el seu desconcert pel desconeixement que se n'havia tingut fins al congrés de Segòvia, Joan Vinyoli abordà el seu concepte de la

³³⁴ Medina, *Carles Riba: 1893-1959*, vol. 2, p. 116.

³³⁵ Carles-Jordi Guardiola (ed.). *Cartes de Carles Riba. III: 1953-1959. Els orígens*. Barcelona: La Magrana, 1993, p. 73.

³³⁶ Segons la circular, el pressupost de l'obsequi era 75.000 ptes. i, al juliol, n'havien recaptat 45.000 amb donacions majoritàries d'un miler de pessetes i d'altres de superiors (Francesc Ripoll i la família Folch-Rusiñol, 5.000 ptes.; Albert Puig Palau, 3.000 ptes.; Josep M. Trias de Bes, 2.500 ptes.). Al peu de l'esborrany de la circular figuraven els noms dels catalans residents a Buenos Aires a qui preveia adreçar-se Cruzet: Andreu Bausili, Jesús Cambó, Josep Maria Casabò, F. Fontana, Antoni López Llausàs, J. Serra i Rafael Vehils (BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 46, circular mecanoscrita de Josep M. Cruzet, Barcelona, 1-VII-1953). Ni Carles-Jordi Guardiola, ni Jordi Malé ni Borja de Riquer, a qui agraïm la seva amabilitat, no han pogut identificar el nom de fonts de Fontana i Serra (correus-e, 13-IV-2020, 15-VI-2020 i 9-XI-2020).

³³⁷ Medina, *Carles Riba: 1893-1959*, vol. 2, p. 56.

poesia, Eduard Valentí en reconegué el mestratge i J. V. Foix hi feu una aproximació personal.³³⁸

Així com la trajectòria de Carles Riba li havia conferit una autoritat moral i intel·lectual, un escriptor amb qui ell havia estudiat a la universitat es distingia més aviat per tenir el favor del públic: Josep M. de Sagarra, protagonista absolut de l'escena catalana moderna pel seu domini de gèneres i estil. Per al biògraf del dramaturg, la «neurosi obsessiva» de Riba contra ell —que, al seu torn, admirava el traductor i crític—, no es devia ni a raons polítiques, ni estètiques ni tan sols creatives, sinó que radicava en una qüestió estrictament econòmica.³³⁹ L'entorn ribià tampoc no contribuï a rebaixar la distància que des dels anys trenta s'havia obert entre els dos amics de joventut, sobretot a partir del moment en què als cinquanta Sagarra reprengué relacions que havia tingut a Madrid abans de la guerra, publicà a la premsa en castellà i acceptà els honors dels organismes oficials, segons Maurici Serrahima per la propensió de la seva dona «a una mena d'esnobisme provincià».³⁴⁰ Cruzet, lluny de la reprovació que li feien els resistents, no dubtà ni a publicar-li les memòries a Aedos el 1954 ni a convertir-lo en l'autor més prolífic de la Selecta després de Pla.

---

³³⁸ Podeu llegir una síntesi dels parlaments a Medina, *Carles Riba: 1893-1959*, vol. 2, p. 57-59. Manent, *La represa*, p. 195. Sobre les sessions literàries i l'acollida d'aquesta presentació a la Casa del Llibre, veg. el subapartat 3.3.1.1, «Les activitats».

³³⁹ Lluís Permanyer. *Sagarra, vist pels seus íntims*. Barcelona: Edhasa, 1982, p. 211-214, 227-245 i 296-307. Per a una aproximació més àmplia i ponderada de la relació entre els dos escriptors, veg. Guardiola, *Carles Riba. Retrat de grup. Protagonistes de la cultura catalana del segle XX*, p. 193-231.

³⁴⁰ Serrahima, *Del passat quan era present (1948-1958)*, vol. 2, p. 184.

La relativa proximitat del dramaturg amb alts càrrecs no li garantí les aprovacions directes de les obres, tot i que, del conjunt de la producció publicada per Cruzet, només dues peces de teatre es van difondre amb algunes frases escapçades per raons morals. El 1952, en *L'alcova vermella*, aplegada en el tercer volum de *Teatre selecte*, Luis Miralles de Imperial vetà de manera adoctrinadora línies en quatre pàgines, com ara la del segon acte: «La raó? I té raó volent que em casi [...] a tu, Daniel? A tu, que m'has fet teva». ³⁴¹ Tres anys després la Sección de Teatro, integrada en la Dirección General de Información depenent del Ministerio de Información y Turismo creat el 1951, ratllà una referència als orígens familiars del capellà de *La ferida lluminosa* del quart volum del *Teatre selecte*, on es deia que era «fill natural i legítim d'aquest matrimoni exemplar que som tu i jo». ³⁴² Els lectors hi van demostrar més suspicàcies que amb la poesia completa, aprovada sense reserves el 1962. ³⁴³

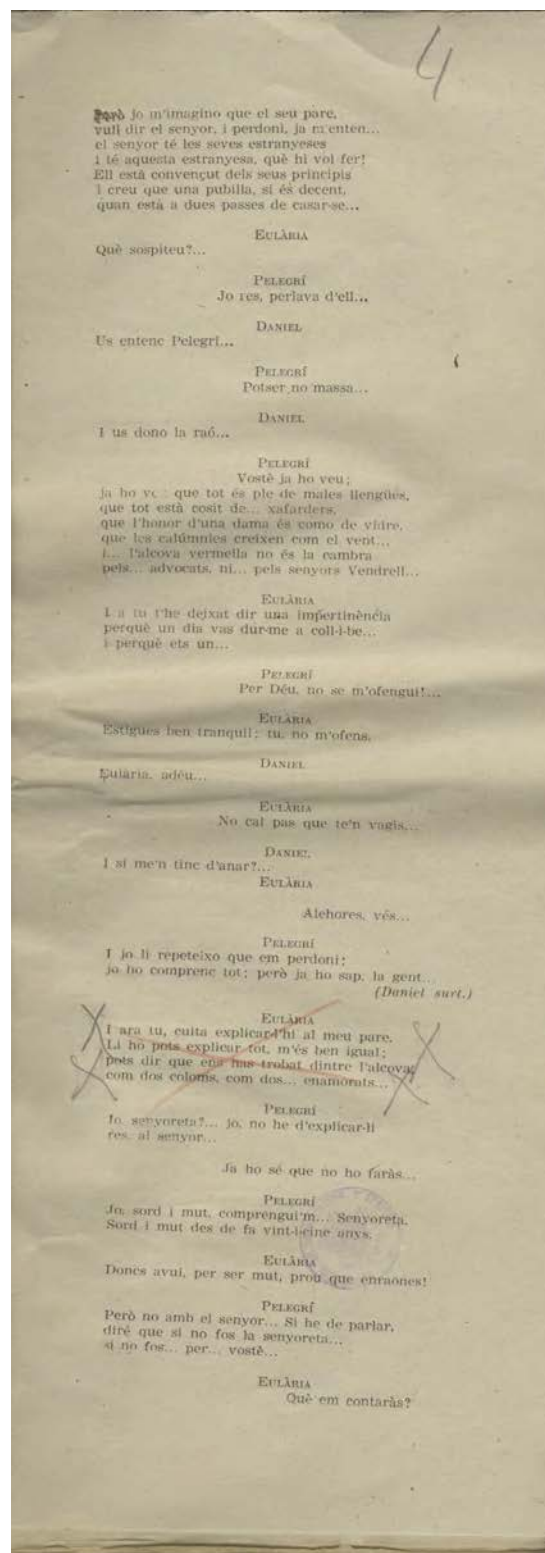

Fig. 18. Galerada censurada de *L'alcova vermella* (AGA, Cultura, c. 21/8982, exp. 405).

³⁴¹ AGA, Cultura, c. 21/8982, exp. 405. Agraïm a l'amic Fernando Larraz, generós «corresponsal» a Alcalá dels col·legues censuròlegs, que ens hagi resolt un parell de dubtes sobre l'expedient dipositat a l'arxiu.

³⁴² AGA, Cultura, c. 21/11012, exp. 1087.

³⁴³ AGA, Cultura, c. 21/13874, exp. 1847.

El 1947 Cruzet publicà, fora de col·lecció, una *Obra poètica (1912-1937)* que havia adquirit a l'editorial Barna³⁴⁴ i que va tenir una excel·lent acollida per Sant Jordi.³⁴⁵ A la Biblioteca Perenne, aparegué un títol de poesia prologat per Octavi Saltor (1962);³⁴⁶ a la Biblioteca Excelsa, tres volums d'obres completes que recuperaven el teatre (1948-1952), i a la Biblioteca Selecta, les reedicions de poesia *Cançons de rem i de vela* (1947), *Entre l'Equador i els Tròpics* (1947), *Poema de Nadal* (1948),³⁴⁷ *El comte Arnau* (1949) i una selecció del teatre en quatre toms: *Teatre selecte, I: L'hereu i la forastera, La corona d'espines, Cançó de taverna* (1950), *Teatre selecte, II: Les vinyes del Priorat, La filla del Carmesí, La careta* (1950), *Teatre selecte, III: L'alcova vermella, El prestigi dels morts, Cançó d'una nit d'estiu* (1952) i *Teatre selecte, IV: La ferida lluminosa, La fortuna de Sílvia* (1955). Fora de *La filla del Carmesí*, totes les peces de teatre eren inèdites. Sagarra encara prologà l'obra poètica de Josep Romeu (1951), les proses del seu amic universitari Eudald Duran i Reynals (1952) i l'antologia dels Jocs Florals recopilada per Octavi Saltor (1954).

Després d'una programació regular de les seves obres en un dels pocs teatres que oferien obres en català, el Romea, els darrers anys perdé el prestigi i el favor dels espectadors, en part pel descrèdit promogut per un sector de la crítica. Segons l'autor, la polseguera que el 1952 aixecà l'estrena de *L'alcova vermella* es degué tant a la manca de professionalitat de l'actor principal, que no se n'havia estudiat prou el paper, com a la contumàcia de la crítica per atacar personalment l'autor.³⁴⁸ Mentre que Luis Marsillach

³⁴⁴ Català, *Epistolari de Víctor Català*, vol. 2, p. 404.

³⁴⁵ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 26-IV-1947. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 58.

³⁴⁶ L'obra contenia la producció publicada el 1947, més els reculls «Endreces», «En la primera comunió», «In memoriam», «Vària» i «Poemes de tot l'any».

³⁴⁷ El desembre de 1940 Manuel Borràs havia demanat permís per a vendre algunes obres de Josep M. de Sagarra publicades per la Llibreria Catalònia, entre les quals *Poema de Nadal*. El gerent de la Casa del Llibre va rebre l'aprovació per difondre-les en castellà però no pas en català, edicions que foren vetades directament per l'autoritat per una raó idiomàtica, sense l'aval de l'informe prescriptiu del lector (veg. Gallofré, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, p. 121-122).

³⁴⁸ Josep M. de Sagarra. «Pròleg». Dins: *Obres completes. Teatre*. Barcelona: Selecta, 1952, vol. 3, p. XXXIII-

havia titllat la peça de «melodrama sucio, obsceno y demagógico»,³⁴⁹ Ramon de Capmany, amic del dramaturg, objectà la hipocresia dels crítics portant a col·lació peces de la literatura universal com *La Celestina* o *Hamlet* que podrien haver escandalitzat per raons anàlogues.³⁵⁰ Que l'article de Capmany fes incrementar la venda de localitats no desdigué l'empresari del Teatre Romea de retirar-la de la cartellera. Quan s'hi repensà per l'anunci d'una carta de suport al dramaturg signada per un centenar de persones a *Destino*, va ser Sagarra qui, ofès, vetà que se'n reprenguessin les funcions.³⁵¹ Per a Cruzet, els dards havien estat immerescuts, si bé no es resistí a treure un rèdit de la polèmica en anunciar l'obra impresa com a «apasionante y discutida».³⁵²

Estimat amic:

Sento que la grip m'hagi impedit veure't al teu retorn de Madrid: però ja restablert fa uns dies, i no havent-se presentat l'ocasió de parlar amb tu, vull fer-te present la meua protesta per la injusta campanya de premsa de què ha estat objecte *L'alcova vermella*.

M'identifico d'una manera absoluta amb la carta d'en Capmany publicada a *Destino* i trobo incompreensible que s'hagi retirat del cartell la teua darrera obra, quan precisament em consta que hi havia molta gent que tenia intenció de veure-la.

Espero molt aviat posar a la venda el teu volum de Teatre Selecta, encapçalat per *L'alcova vermella*, del qual m'enorgulleixo d'ésser l'editor.

Pregant-te presentis els meus millors respectes a la teua esposa, rep l'afecte i admiració del teu afectíssim amic,

Josep Maria Cruzet³⁵³

XXXIV.

³⁴⁹ Luis Marsillach. «Estreno de "L'alcova vermella" de Sagarra». *Solidaridad Nacional*, segona època, any XV, núm. 4048 (17-II-1952), p. 17.

³⁵⁰ Ramon de Capmany. «*L'alcova vermella*». *Destino*, segona època, any XVI, núm. 760 (1-III-1952), p. 6.

³⁵¹ Sagarra, «Pròleg», vol. 3, p. XXXVI.

³⁵² *La Vanguardia Española*, any LXVIII, núm. 26705 (17-IV-1952), p. 12.

³⁵³ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 50, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep M. de Sagarra, Barcelona, 7-III-1952.

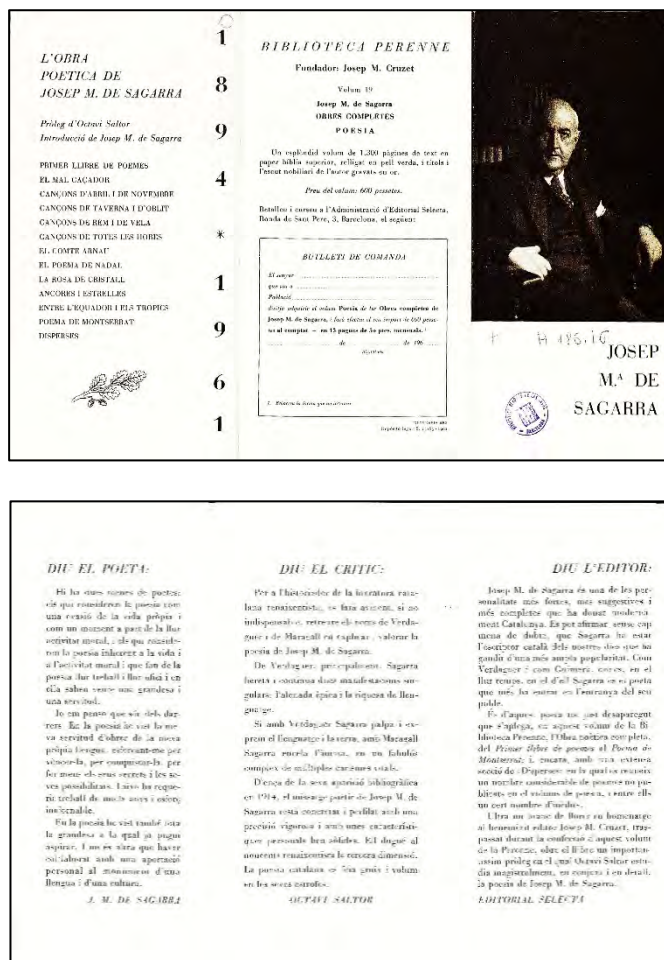

Fig. 19. Tríptic de les obres de Josep M. de Sagarra (1961). BC, Biblioteca Bergnes de las Casas (c. 332).

Una de les principals preocupacions de Sagarra fou viure de l'escriptura. Mercè Devesa admeté a Lluís Permanyer que el seu marit «se sentia realment humiliat quan havia d'anar a casa d'algun mecenes a demanar els diners», en canvi «amb en Cruzet no sentia cap mena d'angúnia, perquè eren amics».³⁵⁴ Josep Miracle recordà que l'escriptor solia desplaçar-se fins a la Catalunya per cobrar els drets,³⁵⁵ amb la confiança que podria obtenir dels llibres un rendiment com dels espectacles.

Més que uns benefets regulars, aconseguí que Cruzet i Joan Teixidor l'avalessin per a un préstec de deu mil pessetes que la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis li concedí el 1954 i que, rebuts dos requeriments de l'entitat bancària, Sagarra no havia liquidat.³⁵⁶ Tres anys més tard l'editor, amb un gest de fidelitat que l'honorava tot i el seu caràcter espantadís, suggerí a Sagarra que ignorés la segona reclamació que havia rebut del banc i que «els manifestis també l'improcedent —envers tu i envers mi— d'aquesta forma

³⁵⁴ Permanyer, *Sagarra, vist pels seus íntims*, p. 203.

³⁵⁵ Miracle, *Quatre coses del meu temps*, p. 322.

³⁵⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 50, carta mecanoscrita del secretari general de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis a Josep M. Cruzet, Barcelona, 13-VI-1958.

d'actuar».³⁵⁷

Amb motiu del seixantè aniversari de l'escriptor, el 1954 es constituí una Comissió Organitzadora formada per Josep Cabré Oliva, Fèlix Capella, Cruzet, Tomàs Garcés, Màrius Gifreda, Pere Puig Quintana, Xavier Regàs i Lluís Valeri. Es podrien traçar les afinitats personals durant la dècada dels quaranta i els cinquanta resseguint els noms dels membres de les comissions d'homenatge. En la de Sagarra es van preveure aportacions entre dues-centes i mil pessetes per finançar els actes d'homenatge, que bàsicament consistiren en representacions teatrals i actes literaris,³⁵⁸ i s'hi adheriren els escriptors, historiadors, editors, artistes, eclesiàstics, empresaris i autoritats que solien participar en aquestes iniciatives.³⁵⁹ La comissió edità un «luxós» àlbum d'homenatge format per

³⁵⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 50, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep M. de Sagarra, Barcelona, 25-XI-1957.

³⁵⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 33, carta mecanoscrita d'Administració a Guillem Colom, Barcelona, 4-XI-1954.

³⁵⁹ Els primers subscriptors que van fer de reclam foren Caterina Albert, Clementina Arderiu, Concepció Badia, Emília Baró, Elena Cambó, Joaquina Fina, Rosa Leveroni, Isabel Llorach, María Luz Morales, Mercè Nicolau, Paulina Pi de la Serra, Maria Rusiñol, Rita Rusiñol, Núria Sagnier, Maria Antònia Salvà, Anna Maria Torra i Maria Vila. S'hi sumaren Ramon d'Abadal, Ignasi Agustí, Vicente Aleixandre, Dámaso Alonso, Joan Amades, Augusto Arañó, Andreu Avel·lí Artís, Joan Arús, Rafael Benet, Xavier Benguerel, Josep Bertran i Musitu, Jaume Bofill i Ferro, Pere Bohigas, Josep M. Boix i Selva, Lluís Bonet Garí, Enric Borràs, Manuel Bosch Barrett, Antonio Buero Vallejo, Josep Cabré Oliva, Fèlix Capella, Ramon de Capmany, Domènec Carles, Lluís Carreras, Narcís de Carreras, Xavier Casp, Valentí Castanys, Alberto del Castillo, Josep Clarà, Guillem Colom, Juli Coll, Josep Córdoba, Josep Cornudella, Joan Cortés, Josep M. Cruzet, Pius Daví, Guillem Díaz-Plaja, Gerardo Diego, Miquel Dolç, Raimon Duran Reynals, Agustí Duran i Sanpere, Lluís Duran i Ventosa, Antoni Sala Argemí (comte d'Ègara), Fèlix Escalas, Aureli M. Escarré, Josep M. Espinàs, Salvador Espriu, Joan Estelrich, Lluís Faraudo de Saint-Germain, Melchor Fernández Almagro, Luis Fernández Ardavin, Emili Ferrer, J. V. Foix, Joaquim Folch i Girona, Joaquim Folch i Torres, Francesc Fontanals, Tomàs Garcés, Josep Garí, Sebastià Gasch, Màrius Gifreda, Gustau Gili, Felip Graugés, Pere Gual Villalbí, Ramon Guardans, Joan Maria Guasch, Eusebi Güell López, Josep Janés, Sebastià Juan Arbó, Josep M. López-Picó, José López Rubio, Nèstor Luján, Rossend Llates, Martí Llauredó, Rafael Llimona, Joan Llonch, Miquel Llor, Joan Maluquer, Marià Manent, Joan Antoni Maragall, Gregorio Marañón, Ricard Margarit, Frederic Marimon, Celestí Martí Farreras, Carlos Martínez Barbeito, Jesús Ernest Martínez Ferrando, Joan Ramon Masoliver, Francesc Maspons Anglasell, Miquel Masriera, Luis Massot, Jordi Mata, Miquel Mateu, Josep M. Millàs Vallicrosa, Fèlix Millet, Lluís Maria Millet, Salvador Millet i Bel, Josep Miracle, Frederic Mompou, Josep Mompou, Joaquín Montaner, Manuel de Montoliu, Xavier Montsalvatge, Jerónimo de Moragas, Joaquim M. de Nadal, Raimon Noguera, Joan Oliver, Joan Oller i Rabassa, Luis Orduna, Albert Par, Joan Anton Parpal, Agustí Pedro Pons, Lluís Pericot, Ricard Permanyer, Joan Perucho, Jaume Pi Figueras, Josep M. Pi Sunyer, Josep Pla, Lluís Plandiura, Josep Puig i Cadafalch, Albert Puig Palau, Pere Puig Quintana, Agustí Pujol, Francesc Pujols, Joan Rebull, Xavier Regàs, Carles Riba, Manuel Ribé, Pere Ribot, Rossend Riera, Martí de Riquer, Rogeli Roca, Josep Roig i Raventós, Emili Roviralta, Jordi Rubió, Marià Rubió, Nicolau M. Rubió, Víctor Ruiz Iriarte, Pere Sacrest, Octavi Saltor, Josep Samitier, Sebastià Sánchez Juan, Pere Sensat, Carles Sentís, Maurici Serrahima, Joan Serrat, Carles Soldevila, Ferran Soldevila, Vicenç Solé de Sojo, Joan Bta. Solervicens, Joaquim Sunyer, Ramon Sunyer, Joan Teixidor, Eduard Toldrà, Josep M. Trias de Bes, Joan de D. Trias de Bes, Lluís Valeri, Josep Valls Taberner, Emili Vendrell, Joan Ventosa i Calvell, Josep Vergés, Jaume Vicens Vives, Josep Viladomat,

díptics de paper verjurat, que duien impresos la dedicatòria «A Josep Maria de Sagarra | els subscriptors de les seves obres completes» i que podrien signar aquells que haurien gaudit de les condicions avantatjoses per la compra de l'obra teatral completa de la Biblioteca Excelsa.³⁶⁰

Cruzet, que tingué cura de la relació amb un autor tan popular com Sagarra, tampoc no vacil·là a reconèixer-li discrepàncies. Setmanes després que s'hi hagués solidaritzat pel deute contret amb la Caixa, l'editor li va retreure la crònica apareguda a *La Vanguardia* en què havia denunciat que els guanyadors dels Premis de Santa Llúcia se sabien amb anterioritat a la celebració i que la despesa dels assistents per un sopar de «rancho de sopa, rancho de pescado y rancho de pollo» bé es podria destinar a la compra de llibres.³⁶¹ Enutjat, Cruzet reivindicà l'esforç que representava tenir-hi una assistència nombrosa, atesa la competència d'uns certàmens en castellà amb més concurrència, i sentencià que els membres del jurat havien tingut un «profund disgust» pels «teus comentaris inexactes, impropis i desafortunats sobre les votacions, que atempten la seva integritat — despertant suspicàcies i recels entre el públic. Encara queden, amic Sagarra, gent de bona fe, entre els quals jo sempre m'he volgut comptar».³⁶² Aquest desacord esporàdic no impedí l'aparició de la poesia a la Selecta el 1962.

La contractació de Riba i Sagarra s'arrodoní amb un autor que abans de la guerra havia estat un dels més venuts i que Cruzet convertí en el principal escriptor de la literatura catalana: Josep Pla. Com més avançava la seva col·laboració, menys dubtes tenia

---

Antoni Vilanova, Xavier Vilanova, Jacint Vilardell, Pere Ynglada i Josep Zandrera (BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 51, «Homenaje a José M.ª de Sagarra», 5-III-1954; reproduït a Permanyer, *Sagarra, vist pels seus íntims*, p. 336-338).

³⁶⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 51.

³⁶¹ José María de Sagarra, «Cena y literatura», *La Vanguardia Española*, any LXXIII, núm. 28472 (19-XII-1957), p. 3. Un parell d'anys abans, en la seva crònica de *Pont Blau*, Rafael Tasis havia anat més enllà comparant el sopar amb els «àpats característics dels més acreditats camps de concentració» (Blanquerna, «El sopar de Santa Llúcia», *Pont Blau*, any IV, núm. 27 (15-I-1955), p. 27).

³⁶² BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 50, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep M. Sagarra, Barcelona, 22-XII-1957. No es conserva la resposta de Sagarra.

l'editor sobre la condició de clàssic que adquiriria: «La seva obra tindrà una llargada molt superior a la que preveu, perquè per ser la crònica més viva, amena i autèntica de la nostra època esdevindrà clàssica.»³⁶³ Per a Cruzet la indiscutible altura intel·lectual de Riba i Pla havia de permetre la recuperació del prestigi de la literatura catalana i garantir el relleu de les generacions successives. En un intercanvi epistolar amb Xavier Benguerel sobre *El carrer Estret* (1951), *Girona* (1952) i *Els pagesos* (1952), aplaudit de manera unànime per la crítica, Cruzet li agrai les observacions estilístiques sobre l'obra de Pla, amb qui preveia comentar-les, i afirmà que per a ell Pla i Riba eren els escriptors catalans més eminents:

No m'estranya gens l'enorme impressió que us ha produït la lectura de *Girona*. La crítica està coincidint unànimement que aquesta és la millor obra d'en Pla, que el situa en un lloc preeminentíssim, dins de la prosa catalana. Teniu en canvi tota la raó quan al·ludiu a la reiterada repetició d'algunes de les paraules que usa constantment. I aprofitaré la primera oportunitat tant per transmetre-li els vostres elogis, com per fer-li aquestes petites observacions, que ell serà el primer en agrair. Estic completament d'acord amb vós. Carles Riba i Josep Pla, cada un dins un aspecte molt diferent, són avui per avui els màxims exponents de la intel·lectualitat catalana.³⁶⁴

Amb el temps l'editor hi va arribar a crear llaços d'afecte, declarat pocs dies abans de morir a una tercera persona, Ramon d'Abadal: «Cregui, amic Abadal, que en Pla és una gran persona a qui jo aprecio moltíssim.»³⁶⁵ Per molt que Cruzet no sempre projectés una imatge corporativa de manera calculada, li convenia fer pública aquesta admiració — sincera, d'altra banda— per prosseguir el rumb i l'expectativa de creixement empresarial

³⁶³ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 29-IX-1956. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 599.

³⁶⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Xavier Benguerel, Barcelona, 10-II-1953.

³⁶⁵ ASB, dossier «Josep Pla», carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Ramon d'Abadal, [Barcelona], 31-I-1962.

de la Selecta, que amb esforç i rigor havia aconseguit fidelitzar un autor que n'ampliaria la popularitat. La «veritable devoció» —en paraules de Jesús Vernis— que Cruzet hi sentia acabà implicant professionalment tot el personal de la llibreria, obligat a tractar-lo amb uns privilegis que no sols representaven un greuge en relació amb altres autors sinó que els generava un cert nivell d'estrès tant quan calia renunciar a reclamar els llibres impagats com quan calia prioritzar de manera expeditiva requeriments de tota mena.³⁶⁶

Pla era autoritari i es valia de la seva ascendència damunt Cruzet per fer anar de bòlit el personal, sobretot a en Tebé i a mi, amb exigències puntuals i sempre de caràcter urgent, i s'aprofitava d'aquesta posició de no parlar mai dels seus deutes menors, com el cas de la seva «subscripció» a la col·lecció Bernat Metge, que no pagà mai.³⁶⁷

Durant la preguerra Pla havia arribat al públic gràcies als segells Diana, La Nova Revista i la Catalònia i, a partir del 1941, signa acords amb diferents editorials (Destino, Joventut, Argos, Àncora i Selecta).³⁶⁸ Ja el 1946 Cruzet, que aspirava a recuperar un dels autors de la Catalònia i satisfer la seva pretensió d'uns ingressos regulars, li oferí «una quantitat mensual apreciable» per la cessió del conjunt de la seva obra o per una selecció en català, sense comprometre'l a treure'n volums solts, com solia contractar. Una primera edició com la de Verdaguer, de tres mil exemplars, per un 10% del PVP a 175 ptes./volum, hauria reportat a Pla més de cinquanta mil pessetes que rebria mensualment mentre se n'allarguessin les vendes.³⁶⁹ Tanmateix, l'autor, gelós de la llibertat d'elecció, trobà precipitat a quaranta-nou anys parlar d'unes obres completes en cartoné a la Perenne o

³⁶⁶ AJS, entrevista en casset de Joan Samsó a Josep Miracle, 15-III-1991.

³⁶⁷ AOV, Jesús Vernis, *Notes disperses*, original manuscrit, p. 5-6.

³⁶⁸ Lluís Quintana Trias, Mònica Baró. «La correspondència entre Josep Pla i l'editorial Joventut i les decisions editorials de Pla als anys 40». *Catalan Review*, vol. XIX, núm. 1-2 (2005), p. 285-314.

³⁶⁹ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 5-IV-1946. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 38.

l'Excelsa i, com a contraproposta, accedí a lliurar originals d'acord amb un tant alçat per a cada llibre que ell mateix suggeriria,³⁷⁰ preservant el lligam amb una editorial amb qui publicà en exclusiva per les garanties de projecció en català:³⁷¹

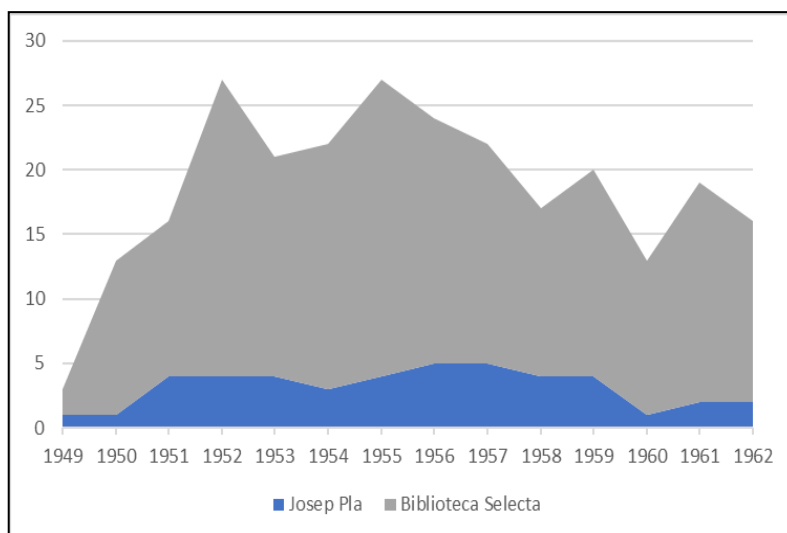
El pla editorial de vostè és el més vast, el més gros, el més meditat que s'ha portat a cap al nostre país i per això jo he estat amb vostè des del primer dia i continuaré estant-hi fins al final. En un període tan advers com el present, gràcies als seus esforços hem pogut tenir un pla editorial digne, superior als que s'havien elaborat amb anterioritat.³⁷²

Dels 377 títols publicats per la Selecta entre el 1949 i el 1962, 43 són de Josep Pla (11,4%), suma que equival a un gruix significatiu de la seva vasta obra. Mentre que el 1950 i el 1960 només 1 de les 13 novetats de la BS va ser de Pla (és a dir, el 7,69%, el percentatge més baix dels anys de col·laboració entre l'autor i Cruzet), el 1951 en van arribar a ser 4 de les 16 (25%, el percentatge més alt) i el 1958, 4 de les 17 (23,52%). No és sobrer apuntar que el valor d'aquestes dades no radica tant en el percentatge que representa respecte del total, sinó en el fet que rarament un autor escriu un volum d'aquesta magnitud i d'una manera tan continuada amb un mateix editor. Ho feren possible la voluntat granítica de Pla de professionalitzar-se com a escriptor, i les condicions econòmiques i temporals que Cruzet li brindà. La figura següent il·lustra com la presència de l'autor va evolucionar a un ritme productiu relativament paral·lel al del conjunt de l'activitat editorial, bé que la quantitat de novetats de la dècada dels anys cinquanta és prou més regular que la de tota la BS, fruit de la lleialtat entre un autor i un

³⁷⁰ ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, Palafrugell, 1-V-1946. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 39.

³⁷¹ ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, Palafrugell, 30-XI-1950. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 115.

³⁷² ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, s.l. [data de recepció: 22-X-1955]. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 569.

Fig. 20. Comparativa de novetats anuals de Josep Pla respecte de les de la BS.

editor que divulgaren una oferta tan coherent com ininterrompuda.

Dels 43 llibres, 29 pertanyen a les obres completes que acabaren conformant els volums de la BS, una xifra notable si considerem que depassava la de llibres d'un mateix autor a la Pléiade, sèrie en què pretenia emmirallar-se l'autor d'*El carrer estret*. Contràriament a la política de reedicions seguida durant els primers anys per Cruzet, que no afavorien una renovació literària, i amb la fixació de convertir Pla en el principal reclam per a la recuperació del públic lector en català, bona part dels seus originals foren novetats, tot i que alguns eren reelaboracions d'altres ja apareguts abans de la guerra. Per consolidar l'aportació literària de l'autor i per garantir la sortida comercial de cada un dels títols que constituïren aquestes obres completes, Pla ordenà que la Selecta es desfés de l'estoc residual de les primeres edicions de la Catalònia corresponents a la primera edició que presentava reelaborada i que li'n descomptés de l'avançament el cost d'aquesta destrucció.

L'obra de Pla apareguda a la Selecta abraçà des de les narracions i els llibres de viatge per l'estranger o per Catalunya fins a les biografies, novel·les i llibres sobre el pas de la vintena centúria. A despit de l'aparent diversitat de gèneres o subgèneres, aconseguí

de crear un estil propi que no sols seduï el públic del seu temps per la claredat i la precisió, sinó que encara avui és reivindicat per la coherència. De totes les seves facetes la de novel·lista fou la que desfermà més controvèrsia en el món literari. Maurici Serrahima, que arribaria a afirmar que *Els pagesos* «és millor que Montaigne»,³⁷³ augurà que Pla podria esdevenir el primer novel·lista català, malgrat les objeccions que una part de la crítica li faria amb motiu de l'aparició de la segona i darrera novel·la publicada a la Selecta, *Nocturn de primavera* (1953), inspirada en un entorn que coneixia de prop, el de Palafrugell, on situà el casament de la filla d'un banquer poderós que hi convidava les persones més influents del poble:

He llegit la nova novel·la d'en Pla, i m'ha agradat molt. Crec que és molt millor que *El carret estret*, almenys com a manera d'ésser feta. Si segueix així, en Pla es convertirà en el millor novel·lista d'aquest país; el discutiran, perquè la seva manera de fer vindrà de nou, però si és capaç de donar un altre pas endavant com aquest s'imposarà del tot. Fins sense donar-lo, jo el veig ja a primer rengle.³⁷⁴

Fig. 21. Sobrecoberta de *Santiago Rusiñol i el seu temps*, de Josep Pla (AGA, Cultura, c. 21/1171, exp. 4131).

³⁷³ Maurici Serrahima. *Del passat quan era present (1959-1963)*. Edició de Josep Poca i Gaya. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, vol. 3, p. 276.

³⁷⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 52, carta mecanoscrita de Maurici Serrahima a Josep M. Cruzet, [Barcelona], 1-V-1953.

Les crítiques dirigides per sectors minoritaris que recriminaren a Pla una manca d'experimentació temàtica i formal toparen amb la línia de defensa de la Selecta. El 1958 Tomàs Tebé notà la seva disconformitat per l'article «Sagarra i Pla ja són “història”», aparegut a la revista *Ponent* de Palma, en la qual Guillem Viladot sentencià que, si bé els dos escriptors havien creat una obra original durant el primer quart de segle, després del 1939 «eren incapaços d'oferir-nos res que no fos la repetició d'unes formes literàries i de vida absolutament superades o desacreditades [...] res no ens donaven de nou sinó un retorn al ruralisme, al ganivet i [a l']alcova».³⁷⁵ Per a Tebé, que discernia els perfils de Sagarra i Pla —potser perquè els atribuïa una actitud divergent en la defensa del llibre en català—, l'obra de Pla podia conviure amb la dels escriptors més joves i havia estat creada per «l'escriptor català més europeu d'aquests darrers anys», autor d'unes «vigoroses descripcions».³⁷⁶

En l'etapa dirigida per Cruzet, l'equip de la Selecta enaltí Pla i àdhuc maniobrà perquè li fossin concedits tota mena de reconeixements —de vegades agullonats pel mateix autor, que públicament se'n mantenia en un segon terme—. En l'historial de guardons obtinguts figura, per començar, el de la segona edició del Premi Josep M. Pi i Sunyer de periodisme, convocat el 1955 per l'Institut d'Estudis Nord-Americans per la difusió de la societat nord-americana.³⁷⁷ Cinc anys després l'escriptor persuadí Vergés i Cruzet perquè intercedissin a favor seu en el dictamen del I Premi March de Periodisme de la Fundació Joan March, que incorporà una modalitat de periodisme literari dotat amb tres-cents mil pessetes,³⁷⁸ fins a l'extrem que, per indicació de Cruzet, Tebé suggerí a

³⁷⁵ Guillem Viladot i Puig. «Sagarra i Pla ja són “història”». *Ponent*, núm. v (tardor 1957), p. 9.

³⁷⁶ Fundació Guillem Viladot «Lo Pardal», ref. d'arxiu 1182, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Guillem Viladot, Barcelona, 25-I-1958.

³⁷⁷ *La Vanguardia Española*, any LXXI, núm. 27708 (8-VII-1955), p. 8. Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 543.

³⁷⁸ *La Vanguardia Española*, any LXXVI, núm. 29392 (3-XII-1960), p. 5. Cristina Badosa, *Josep Pla*.

Joan Fuster que recomanés Josep Pla a un dels membres del jurat del premi.³⁷⁹ I, poc després de la defunció de l'editor de la Selecta, encara fou designat escriptor del mes el març de 1962 pel Gremi de Llibreters de Barcelona.³⁸⁰

El guardó de més impacte en els cenacles culturals fou el que representà la seva consagració, el Premi Joanot Martorell del 1951 per a *El carrer Estret*, la primera i millor novel·la de l'autor, però dubtosament inscrita en el gènere, segons les veus discordants. Bé que mig any abans del certamen semblava que Pla feia creure a Cruzet que es resistia a optar-hi per no perjudicar el jovent,³⁸¹ l'editor li justificà que la seva presumible obtenció dignificaria el certamen i faria de reclam per als candidats de futures edicions. Per a ell l'estratègia era doble: oferir una dotació substancial al seu autor estrella, amb què durant una temporada es podria lliurar despreocupadament a la creació, i afavorir —amb un guardonat de pes— la continuïtat del Martorell en un moment delicat, el del relleu públic després de dues convocatòries frustrades:

Respecte al Premi, encara que es farà el que vostè vulgui, dec fer-li les següents consideracions: el Premi Joanot Martorell no el coneix absolutament ningú i l'únic mitjà de fer-lo popular d'ací en avant i, per tant, d'afavorir els joves, seria que aquest any el guanyés vostè; d'altra banda, res m'impedeix publicar altres novel·les dels joves —si és que se'n presenten d'estimables— encara que materialment no guanyessin el Premi.³⁸²

Biografia del solitari, Barcelona: Edicions 62, 1996, p. 277.

Sobre les gestions favorables de Cruzet, veg. Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 668-671, 674 i 677-678.

³⁷⁹ Tebé requerí a Fuster que es posés amb contacte amb el periodista malagueny José María Bugella, que es pensava que era valencià (BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Joan Fuster, [Barcelona], 19-XII-1960). Van formar el jurat Federico García Sanchiz, Juan de Contreras (marqués de Lozoya), Juan Antonio de Zunzunegui, Vicente Aleixandre, Jesús Pabón, Francesc Casares, Pere Voltes, Julio Trenas, José María Bugella i Luis Sanz Cajigas (*La Vanguardia Española*, any LXXVII, núm. 29453 (14-II-1961), p. 18).

³⁸⁰ *La Vanguardia Española*, any LXXVIII, núm. 29785 (10-III-1962), p. 24.

³⁸¹ ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, Mas Pla, 9-VI-1951. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 154.

³⁸² ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 12-VI-1951. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 155-156.

L'aparició a la Selecta de *Coses vistes* (1949), prevista tres anys abans a Destino,³⁸³ i dels llibres que partien dels articles de la revista homònima, legitimà Vergés per reclamar a Pla els drets de la seva obra en català. Tanmateix, l'escriptor, principal informador de Cruzet sobre les interioritats de *Destino*,³⁸⁴ confià dedicament en el projecte de la Selecta, que superà amb escreix la desena de títols que Vergés i Teixidor van arribar a treure en català a la col·lecció El Dofí d'Editorial Àncora de 1947 a 1960. Pla va advertir l'esperit comercial de Cruzet, que d'entrada sortia com a «perdedor» en la cursa per la creació d'un públic de lectors en català.³⁸⁵ Preocupat per la prosperitat de l'empresa de Cruzet, Pla fins i tot li recomanà títols en català d'interès manifest per a Joan Teixidor però que, segons l'escriptor, la Selecta podria materialitzar amb més perícia que Destino pels seus recursos materials i polítics. Aquests foren els arguments que, per a ell, Cruzet hauria pogut esgrimir a la família Llimona si hagués acceptat d'editar —no ho va fer per la dificultat d'amortització— una biografia il·lustrada sobre Josep Llimona en què treballava Pla:

Vostè hauria de fer a Llimona dos arguments que crec que serien decisius: primer, que vostè té un taller magnífic, capaç de reproduir unes reproduccions de primer ordre; segon, que vostè pot aconseguir el permís de publicació en català.³⁸⁶

³⁸³ Carta de Josep Pla a Josep Vergés, l'Escala, 2-XII-1946. Josep Pla, «Epistolari Josep Pla i Josep Vergés», dins: *Imatge Josep Pla*, Barcelona: Destino, 1984, vol. 45, p. 390.

³⁸⁴ En la correspondència dipositada al Fons Josep Vergés de la BC no figuren comentaris sobre Cruzet. En les epístoles, breus i formulàries, predominen aspectes crematístics o valoracions sobre els membres de Destino. Per a un tast de les cartes més substancials —lectura esbiaixada del curador dels volums a banda—, veg. els fragments citats pel fill de l'editor de la revista a Josep C. Vergés, *Un país tan desgraciat. Memòria compartida amb l'editor de Destino*, Barcelona: SD Edicions, 2007 i *La censura invisible de Josep Pla*, Barcelona: SD Edicions, 2017.

³⁸⁵ Maria Josepa Gallofré i Virgili. «L'aposta pel perdedor: La decisió de Pla d'editar amb Cruzet va ressuscitar el català en els 40». *El Periódico de Catalunya. Llibres* (20-IV-2006), p. 8.

³⁸⁶ ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, Palafrugell, 9-V-1946. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 43.

Fig. 22. Anunci de *Serra d'Or* (novembre-desembre 1961).

La perspectiva de vendre els drets de l'obra de Pla era ben prometedora. Cruzet procurà de vehicular les traduccions d'alguns homenots, de tant èxit comercial,³⁸⁷ a través d'Aedos, no sols perquè era el segell amb què vehiculava les obres en castellà sinó per mantenir-ne allunyat Destino, que a les albors dels quaranta havia aconseguit de publicar en aquesta llengua algunes guies com la de la Costa Brava i les biografies de Santiago Rusiñol i Joaquim Mir. Per mantenir l'exclusiva amb el seu autor, n'oferí els drets a la Sudamericana d'Antoni López Llausàs, que abans de la guerra havia coincidit amb Pla a la penya Borralleres i l'havia fet conèixer amb *Coses vistes* (1925), exhaurit en pocs dies;³⁸⁸ *Rússia. Notícies de la URSS* (1925); *Llanterna màgica* (1926), i *Relacions* (1927).³⁸⁹ En la proposta concreta que Cruzet envià a l'editorial argentina, exempta del control de la censura franquista si no importava les seves novetats, descrigué Pla com un escriptor

³⁸⁷ Marina Gustà. «Josep Pla». Dins: Martí de Riquer, Antoni Comas, Joaquim Molas. *Història de la literatura catalana*. Barcelona: Ariel, 1985, vol. 10, p. 174.

³⁸⁸ Badosa, *Josep Pla*, p. 100.

³⁸⁹ El 1958 Sudamericana publicà *Israel en los presentes días*, per a la qual López Llausàs traslladà les seves condicions a Pla a través de Cruzet (ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 4-XI-1957; reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 627-629).

excepcional pel valor i el gruix de l'obra, a l'altura de Pío Baroja:

Precisamente con esta fecha le mando las novedades de Selecta y Aedos —que detallo al pie— publicadas en el penúltimo semestre. Cuando lleguen a sus manos le recomiendo en especial la lectura del *Barcelona (Papers d'un estudiant)*, 5.º volumen de las O. C. de J. Pla, que le interesará en gran manera. Pla es, en efecto, un caso intelectual único, en cantidad y calidad, y creo se le puede considerar —sin exageración— como nuestro Baroja actual. Pla tendría que publicarse, en efecto, fuera de nuestras fronteras y si a Vd. le interesara algun original suyo para la Sudamericana, gustosamente le transmitiría sus deseos.³⁹⁰

Cruzet, especialment suspicax per l'amenaça latent dels editors en català que feien ofertes als autors amb qui ell mantenia converses, no va vacil·lar a amonestar Josep Pla, que s'havia de convertir en el pal de paller de la BS, quan li anuncià que s'havia compromès amb Joventut a treure *Cartes de lluny*. Va ser un dels pocs elements de discussió entre autor i editor, que —pel que s'hi jugaven— acabaren consensuant posicions. En vista del risc de perdre una de les primeres figures del seu catàleg, l'editor, que en dues dècades superà l'autor en gestos d'admiració i franquesa, invocà la paraula donada amb tanta contundència com perseverança, fins que aconseguí el compromís escrit de Pla per editar l'obra de la disputa:

[...] el que m'ha disgustat en gran manera és que, després d'haver-me ofert *Cartes de lluny* i quedar pràcticament entesos per editar-les jo, ara resulti que les faci editorial Joventut. Aquesta obra va ésser objecte d'onze cartes creuades entre nosaltres, del 18 de març al 10 de juny de 1947. Jo no vaig tenir inconvenient a eliminar l'única dificultat que vostè hi trobava, que era la de relacionar aquesta edició amb la de la seva obra conjunta. I quan esperava

---

³⁹⁰ ASB, dossier «Josep Pla», carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Antoni López Llausàs, [Barcelona], 24-I-1957.

rebre l'original que tantes vegades m'havia anunciat, em va dir que havíem d'ajornar aquesta edició, ja que la mateixa podia perjudicar-lo prop dels de *Destino*. I jo, amb la major bona fe del món, vaig accedir-hi, puix de cap de les maneres volia que vostè tingués per culpa meva el més petit disgust o preocupació.

Però que ara em surti amb què ho fa un altre editor ja són figures d'un altre paner i no puc estar-hi d'acord. Vostè em diu que respecte a aquesta obra, *Cartes de lluny*, té un compromís amb en Zandrera i s'equivoca: sia quins sien els tractes que tingui amb Joventut i la seva data —sobre la qual ja sé a què atènyer-me— amb el qui té un veritable compromís és amb mi. Rellegeixi sinó la fulla que li adjunto a la present i no podrà menys que donar-me la raó. ¿On anirem a parar, amic Pla, si no tractem aquestes coses menys a la lleugera? Cregui que per part meva sempre m'havia pres la nostra correspondència en sèrio i no tinc cap interès que vostè i jo perdem el temps inútilment.³⁹¹

No cal ni dir que les autoritats de censura coneixien sobradament l'itinerari de Pla, que, si bé havia col·laborat amb els insurrectes, havia escrit articles per a *Destino* que havien estat censurats i, per acabar-ho d'adobar, pretenia publicar de manera contínua novetats en català. Les resolucions denegatòries dels dirigents es degueren més a les prevencions dels informadors que al desafiament de l'autor. D'aquí va venir que demanessin a José Blat que emetés un «informe político» després que Luis Miralles de Imperial, sempre tan irritable, trobés que l'apunt sobre l'amistat entre Vicent Blasco Ibáñez i Jaume de Borbó aparegut a *Contraban* (1954) podia suscitar «torcidas interpretaciones».³⁹² Blat era dels lectors ben informats i les autoritats ho sabien, no com Sebastián García Díaz, que, en relació amb *Vida de Manolo* (1953), havia dictaminat que «El estilo no parece muy rico aunque se mantiene siempre el interés de la narración por la

³⁹¹ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 24-II-1948. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 74-75.

³⁹² AGA, Cultura, c. 21/10608, exp. 427, informe mecanoscrit de Luis Miralles de Imperial, Madrid, 2-II-1954.

[que] desfilan con mas o menos insistencia los principales personajes de la modernidad cultural catalana.»³⁹³

Les precaucions autocensuradores —confessades— i la temàtica que abordava Pla li estalviaren fustigacions. Si les seves galerades ocupen un lloc destacat en l'història de mutilacions i vetos infligits a la Selecta, és més pel volum de títols que no pas per les seves afirmacions provocadores. S'adverteix, en tot cas, un interès especial de les autoritats a extremar el control dels seus llibres, assignats en bona part a un dels lectors més ultraconservadors, Luis Miralles de Imperial. José de Pablo Muñoz, d'una òptica anàlogament pobra, va recórrer a les escapçades tòpiques en les referències al catalanisme a *Week-end (d'estiu) a Nova York* (1955) i les comparacions entre les llengües catalana i castellana a *Santiago Rusiñol i el seu temps* (1955).³⁹⁴ Tampoc Manuel Sancho Millán no es resistí a ratllar algunes pàgines d'*Un senyor de Terra del Foc* (1961), esquitxades amb al·lusions als mites castellans, l'extermini dels indígenes i el dubtós origen diví de la humanitat.³⁹⁵

L'únic veto integral contra Pla afectà *Coses vistes*, el 1949, quan la norma contra les llengües no castellanes era pràcticament insalvable. Per bé que l'obra havia estat aprovada per Manuel Sancho Millán, que com la resta d'informadors encara no estava prou instruït en els límits dels criteris d'avaluació, les autoritats en tramitaren l'ofici denegatori aplicable als llibres en català. Cruzet, desconexedor de la causa de la proscripció, la recorregué apel·lant a la categoria literària de l'obra i de l'autor, «considerado por Azorín

³⁹³ AGA, Cultura, c. 21/10365, exp. 3983, informe mecanoscrit de Sebastián García Díaz, Madrid, 4-VII-1953.

³⁹⁴ AGA, Cultura, c. 21/11100, exp. 2813 i c. 21/11171, exp. 4131. Podeu llegir alguns fragments dels informes sobre Pla a Maria Josepa Gallofré, «La “meditació catalanista”: una de les obsessions persistents de la censura durant el franquisme. Alguns exemples dels anys cinquanta i començaments dels seixanta», dins: Autors diversos, *Miscel·lània Joan Fuster*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, p. 341-342.

³⁹⁵ AGA, Cultura, c. 21/13168, exp. 875.

y otros ilustres críticos como maestro en el género de narraciones cortas».³⁹⁶ El seu recurs no feu dissuadir el director general de Propaganda, que només es decidí a aprovar-la «con carácter de excepcionalidad» quan el subsecretari d'Educació Popular, Luis Ortiz Muñoz, per requeriment de Pla, envià personalment una carta a Juan Beneyto, en què l'informà que l'obra era de temàtica literària (i, en cap cas, política) i n'avalà l'autor, a qui assegurava que coneixia des de feia temps:

Mi querido amigo:

Me escribe don José Pla, que quiere publicar una obra en catalán titulada *Cosas vistas*, cuyo contenido versa exclusivamente sobre temas literarios. Dada la persona de quien se trata, a quien conozco desde hace mucho tiempo, me gustaría acceder a sus deseos. Así pues, si no ve dificultad de otra clase, le ruego autorice la obra. De todas formas, deseo me informe sobre el particular.

Un afectuoso saludo³⁹⁷

A Cruzet, bé que format en un entorn més aviat conservador, li recava que Pla escrigués inhibit pel jou de la censura. Ni tan sols un autor ben relacionat amb algunes autoritats franquistes i amb una carrera reconeguda com ell podia tenir cap garantia que abordar la moral des d'una òptica més moderna —i potser comercial— que la mantinguda pel règim amb el concurs de l'Església catòlica fos acceptat per les autoritats, irrevocablement zeloses amb els principis del nacionalcatolicisme: «Els seus tocs a l'aspecte sensual de la vida resulten sempre encaixadíssims en les seves descripcions, i més aviat els trobo reprimits, suposo que pensant amb la censura; però és precisament en

³⁹⁶ AGA, Cultura, c. 21/8673, exp. 1521, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet, Barcelona, 13-V-1949.

³⁹⁷ AGA, Cultura, c. 21/8673, exp. 1521, carta mecanoscrita de Luis Ortiz Muñoz a Juan Beneyto, Madrid, 20-V-1949.

aquest punt on segueixen apretant més», li escrigué Cruzet.³⁹⁸ Si pretendre tenir una presència continuada a les llibreries en català ja significava una provocació per al règim, Pla no es podia escapar de viure tenallat perquè qualsevol element moral o polític no es convertís en el subterfugi que podia estroncar la seva alta productivitat:

Sí, amic Cruzet, sí: lo de la censura és importantíssim i cada dia em fa més por, perquè si tinc la desgràcia de tenir una denúncia dient que he publicat 15 volums en català, en 3 o 4 anys, no me n'aprovaran cap més. Per això, si tenim la sort que [Jaume] Vicens [Vives] tregui *L'Empordanet*, els hem de deixar reposar dos o tres mesos, publicant les *Cartes de lluny*. Espero que Vergés em donarà el permís de censura del *Viatge a Catalunya*, que aprofitarem més tard, quan arribi el moment. La preocupació de la censura no em deixa dormir i m'envelleix.³⁹⁹

En termes professionals, autor i editor es posaren d'acord en tot allò que pot generar suspicàncies: dates, avançaments, títols, disseny, textos de coberta, acabats, tiratges i preu. Així com Pla comanava llibres de franc de la Catalònia i —com tenia el costum de fer amb *Destino*—⁴⁰⁰ fixava les dates de lliurament dels originals, les bestretes i les dates de sortida, Cruzet es posà a la seva disposició servint-li les novetats amb descomptes, publicant els originals amb regularitat, acceptant els seus honoraris i distribuint els títols de manera periòdica. Com a aliat de l'editor, el paper de Pla s'estengué més enllà dels seus llibres quan s'incorporà, ni que fos nominalment, a la societat de la Selecta, on havia de contrarestar el pes dels qui només es preocupaven pel compte de resultats. Encara més: Pla participà en l'organització de la primera edició del Sant Jordi, que Cruzet volia inaugurar

---

³⁹⁸ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 31-III-1954. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 465.

³⁹⁹ ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, s.l., 24-IV-1954. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 470.

⁴⁰⁰ Gustà, «Josep Pla», vol. 10, p. 163.

amb un jurat d'una categoria incontestable tant per reafirmar-se després de la liquidació del Premi Martorell com per poder competir amb el Premio Nadal.⁴⁰¹

No ha de sorprendre que Pla s'integrés al jurat quan, de fet, fou un dels assessors literaris de la Selecta que contribuí a vertebrar un catàleg definit per Joaquim Molas com «una estranya combinació d'eclecticisme literari i de conservadorisme ideològic» per la presència destacada d'un grup heterogeni d'autors i per les condicions estrictes de la censura.⁴⁰² Pla animà la creació entre els autors per a qui escriure en català tenia sentit malgrat l'hostilitat del règim, persuadit com estava que una oferta àmplia i diversa contribuiria a recuperar el públic de la preguerra i a garantir la professionalització futura dels escriptors. Pocs anys després de la seva incorporació al catàleg de la Selecta impel·lí Maurici Serrahima que es lliurés de manera intensa i continuada a l'escriptura de noves novel·les per a Cruzet, ni que fos per l'orgull de demostrar a falangistes com Antoni Tovar, exsubsecretari de Prensa y Propaganda, que el règim no havia reeixit a emmordassar del tot la literatura catalana:

Ja comprendrà que jo tampoc no tinc cap vanitat de publicar res. Però hauríem de fer un esforç, entre tots. Jo dic, amb la puerilitat que em caracteritza, que vull publicar seixanta volums a la Biblioteca Selecta. Ho vull fer simplement per contrarestar una afirmació de Tovar, segons el qual un dels cinc mèrits més grossos de la situació actual és haver mort la literatura catalana. Hauríem de reaccionar contra aquestes il·lusions —que es convertiran en realitat si badem—. La concepció de la Selecta estaria bé si de cada quatre llibres en publicués un d'inèdit. Vostè s'hauria de llançar, francament i ràpidament.⁴⁰³

La seva influència era limitada, en tot cas. Cruzet, eminentment servicial amb ell, no

---

⁴⁰¹ Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*.

⁴⁰² Molas, «La Selecta. Una editorial significativa», p. 40. (Reimprès a *Obra crítica*, vol. 2, p. 214.)

⁴⁰³ Serrahima, *Del passat quan era present (1948-1958)*, vol. 2, p. 310.

s'inhibia d'enviar-li consells que havien d'evitar que terceres persones, com ara Tomàs Garcés o Josep M. de Sagarra, se sentissin ferides pels seus textos,⁴⁰⁴ i fins i tot li feu alguna remarca de caràcter ideològic que matisa la posició de cada un. Cruzet gosà suggerir-li que corregís la referència a una Lleida «alliberada» pels vencedors en el seu retrat de Porcioles, que ell i Gaziel trobaven que era panegíric, però no l'esmenà.⁴⁰⁵ Que Cruzet es prengués la molèstia d'intervenir en una qüestió com aquesta que en cap cas no era estilística avala tant les seves preferències polítiques —allunyades del discurs oficial imperant— com la seva preocupació pel gust dels lectors, que a principis dels anys seixanta haurien pogut trobar el qualificatiu anacrònic i s'haurien pogut ofendre per la pervivència del nacionalisme espanyol més autoritari. A Cruzet l'incomodà que, com a

Fig. 23. Josep Pla amb Carles Soldevila i Josep Vergés a la Casa del Llibre (Autors diversos, *Els cinquanta anys de la Llibreria Catalònia. Records i impressions*, Barcelona: Selecta, 1974).

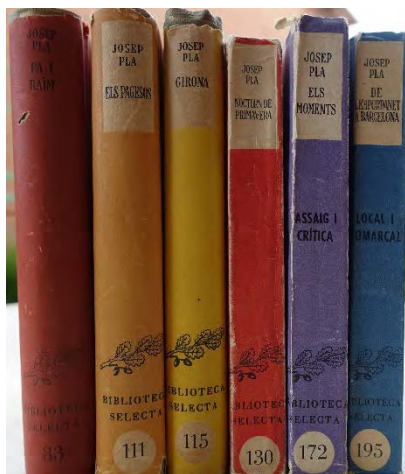
⁴⁰⁴ Sobre l'ofensa de Tomàs Garcés, veg. el capítol 1.3, «De murs, pilars i contraforts». Cruzet aconsellà a Pla que, a *Contraban* (1954), suprimís una descripció que Sagarra havia fet de l'empordanès, de qui segons ell havia dit que «soc un home fals, d'una estratègia social molt complexa, d'inclinacions sentimentals d'escassa solidesa» (Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 451).

⁴⁰⁵ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 28-IV-1961. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 699. Per a una lectura crítica de l'homenot que Pla dedicà a Porcioles, veg. Martí Marín Corbera, «El catalanisme franquista: Josep Pla i l'operació Porcioles», dins: Jordi Larios (ed.), *La cara fosca de la cultura catalana. La col·laboració amb el feixisme i la dictadura franquista*, Palma: Lleonard Muntaner, 2013, p. 97-149.

editor, el poguessin fer responsable —si no còmplice— de no haver evitat un adjectiu tan connotat.

Quan Pla ja havia esdevingut el principal autor de la *Selecta* en volum de producció i de vendes, pels volts de Sant Jordi del 1953, Jaume Vicens Vives començà els preparatius d'un homenatge al qual s'adherí amb entusiasme Cruzet.⁴⁰⁶ L'editor aconseguí que acceptessin d'impartir sengles conferències Maurici Serrahima i J. V. Foix, el parlament del qual llegí Josep Romeu per coincidir amb un sojorn a Itàlia.⁴⁰⁷ Tres dies després van intervenir Salvador Espriu i Antoni Vilanova, que Pla va escoltar a través de micròfons, des de l'altell de la Casa del Llibre, mentre, amb la companyia de Sebastià Juan Arbó, Maria Aurèlia Capmany, Joan Ramon Masoliver, Josep M. de Sagarra, Josep Vergés,

Fig. 24. Lloms d'obres de Josep Pla aparegudes a la BS, en cartoné amb sobrecoberta i en rústica.

Jaume Vicens Vives i el delegat provincial de censura José Pardo, entre d'altres, es va estar més de dues hores atenent lectors que havien arribat a fer cua un mínim de mitja hora de cua.⁴⁰⁸ El març de 1955 Cruzet encara li va dedicar un segon homenatge amb una mostra representativa de la seva obra en l'espai expositiu de la llibreria, on Pla signà un centenar d'exemplars, la majoria de la *Selecta*,⁴⁰⁹ i el 1957 *Destino*, que segons

Pla havia topat amb Cruzet pels homenatges,⁴¹⁰ li dedicà

⁴⁰⁶ UdG, Fons Jaume Vicens Vives, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Jaume Vicens Vives, Barcelona, 6-XI-1956.

⁴⁰⁷ El parlament de J. V. Foix aparegué publicat a Xavier Pla, «Elogi de la prosa poètica. Un text inèdit de J.V. Foix sobre Josep Pla de l'any 1953», *Revista de Catalunya*, núm. 300 (octubre-desembre 2017), p. 187-198.

⁴⁰⁸ «Media hora de cola por una dedicatoria de Pla», *El Noticiero Universal*, any LXVI, núm. 20830 (18-IV-1953), p. 5. Elle, «Josep Pla en el altillo», *Destino*, segona època, any XVII, núm. 820 (25-IV-1953), p. 21.

⁴⁰⁹ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 17-III-1955. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 526. Sobre les sessions literàries celebrades a la Casa del Llibre, veg. el subapartat 3.3.1.1, «Les activitats».

⁴¹⁰ Josep Pla. *La vida lenta. Notes per a tres diaris (1956, 1957, 1964)*. Barcelona: Destino, 2014, p. 147.

un número monogràfic.⁴¹¹ Ras i curt: «El reconeixement li arribava tard, però era unànime», sintetitzà Cristina Badosa.⁴¹²

A desgrat de les ofertes recurrents de Josep Vergés, Pla continuà vinculat a la Selecta fins que s'esdevingué la mort de Cruzet, el 1962. En el moment del seu traspàs, l'escriptor, que evocà l'alt volum de títols que li havia publicat i reconegué les dificultats inherents en la relació autor-editor, el retratà com un home cordial, prudent i amb una gran capacitat de treball i s'aventurà a afirmar, sense gaires detalls, que s'havia enriquit notablement amb el negoci dels llibres:

Cruzet ha estat el meu editor. He fet amb ell, entre una cosa i l'altra, prop de trenta volums catalans. No hem tingut mai la més petita dificultat. Abans de la guerra, a l'època de la Llibreria Catalònia, o sigui a l'època de López-Llausàs, també férem molts volums, sense que s'hagués produït mai cap obstacle.

Cruzet era un català amb els defectes i les qualitats inherents. Era un home de la moderació. Era un gran treballador, ordenat i precís: feia una gran quantitat de feina sense semblar-ho. Li agradaven naturalment, els diners. Suposo que era molt ric. És perfectament plausible i normal. Era gasiu i tenia el mal gust natural. Em vaig entendre sempre bé amb Cruzet, no solament en el terreny de les idees, sinó en el de la pràctica. Hi ha el tòpic de l'autor sempre renyit amb l'editor. En el cas de la nostra relació no es produí mai cap topada.⁴¹³

Tancada l'etapa de Cruzet, i segons el testimoni de Josep Vergés, la negociació de Destino per la compra dels títols de Pla es dilatà ben bé fins al 1965 a causa dels obstacles

---

⁴¹¹ «Los sesenta años de José Pla». *Destino*, segona època, any XXIV, núm. 1022 (9-III-1957), p. 7-15 i 25. Amb les col·laboracions de Miquel Adlert, Alcalá (Rafael Vázquez Zamora), Maria Aurèlia Capmany, Juli Coll, Fèlix Cucurull, Josep M. Espinàs, Salvador Espriu, Ramon Folch i Camarasa, Ramon Fontanilles, Sebastià Juan Arbó, Miquel Llor, Nèstor Luján, Ramon Planas, Joan Oller Rabassa, Josep Roig Raventós, Maurici Serrahima, Carles Soldevila, Joan Teixidor i Jaume Vidal Alcover.

⁴¹² Badosa, *Josep Pla*, p. 277.

⁴¹³ Pla, *Notes per a Sílvia*, vol. 26, p. 241-242.

que hi posà Josep Miracle, que podia preveure una empresa de mal acomboiar sense Cruzet i Pla. Bandejat Miracle de les converses, amb un Garcés disgustat per la imminent pèrdua de l'autor estel·lar i amb una Maria Borràs flegmàtica, fou Jesús M. Piña qui reconduí les converses i arribà a obtenir uns beneficis que no sols afavorien la Casa del Llibre amb una injecció de diners i exemplars de l'estoc de Destino, sinó que sobretot enfortiren la seva posició particular en els òrgans de decisió de la llibreria després que Vergés i Teixidor li cedissin les seves accions:

Fa un un moment que acabo de deixar arreglat lo dels teus llibres amb la Selecta. Ha estat laboriós, però finalment hem arribat a un acord més o menys sobre la base de què et vaig parlar. Una quantitat en efectiu, la cessió a Piña de les accions meves i de Teixidor i una quantitat de llibres del meu catàleg. Hem ja firmat un paper i en aquest moment tots els llibres teus en existència a la Casa del Llibre —passa del milió i mig, preu fort— són de la nostra propietat. Tots aquests volums seran recollits i després de guillotinars venuts a una fàbrica de paper a pes i a preu irrisori. Aquesta operació cara i fins a cert punt inútil té l'avantatge de suprimir tota possible maniobra que les existències no s'acabessin mai i interferissin d'una manera greu la nostra edició. Piña s'ha portat correctament. Ha vist la cosa com un bon comerciant i només vol vendre llibres i estar bé amb mi. Lo de les accions va ésser idea meua i no cap imposició d'ell. Més val no parlar-ne. Jo també en el seu cas procuraria tenir el control de la casa, donada la dispersió actual. Maria Cruzet va somicar una mica, però va cedir aviat portada per la manca d'entusiasme que ara té per les coses del seu marit. El passat sembla que li faci nosa. Garcés estava una mica dolgut i veu l'enfonsada de la Selecta a sobre. Em sembla que aquests diners que els he donat jo són els primers que guanyen de veritat.⁴¹⁴

---

⁴¹⁴ Josep C. Vergés. *La censura invisible de Josep Pla*. Barcelona: SD Edicions, 2017, p. 77-78. Per a conèixer més detalls sobre l'acord entre la Selecta i Destino, AOV, Jesús Vernis, «“Corranda” sobre les O.C. de Pla», original manuscrit (febrer 2006), p. 1-5, i Badosa, *Josep Pla*, p. 289.

A la dècada dels cinquanta la mediació de Josep Pla fou indispensable perquè Cruzet contractés Agustí Calvet, que abans de la guerra havia gaudit d'una projecció amplíssima com a periodista. Tots tres formaren un trio que es relacionava amb franquesa i vetllava per mantenir la relació tant a distància com en les oportunitats que els oferien els viatges de l'exdirector de *La Vanguardia* des de Madrid cap a terres catalanes, on, en tornar definitivament el 1959, visqué una etapa de «plenitud personal i intel·lectual».⁴¹⁵ En morir Cruzet, Gaziell, qualificat per l'editor com el millor prosista després de Pla,⁴¹⁶ confessà a Maria Borràs: «Penso, en efecte, que soc un dels bons amics que tingué els darrers anys Josep M. Cada dia l'estimo més i em sembla més únic, insubstituïble, en l'enorme i abnegada tasca que feia.»⁴¹⁷ Sense la bona entesa personal, que trasllueix en una correspondència respectuosa, cordial i afectuosa, no s'haurien pogut reconduir les friccions entre tots dos pel percentatge dels drets d'autor, resoltes amb la claudicació de Cruzet, que, a contracor, optà per un augment ateses les amenaces de Gaziell de publicar en un altre segell.

Cinc anys després de la recomanació de Josep Pla,⁴¹⁸ Gaziell es va estrenar a la Biblioteca Selecta amb *Una vila del vuitcents. Sant Feliu de Guíxols* (1953), seguida de cinc títols dels seus viatges, escrits «amb un estil sucós i ric, molt àgil» segons Molas:⁴¹⁹ *Castella endins per terres ibèriques* (1959), *Portugal enfora. Trilogia ibèrica* (1960), *La Península inacabada. Trilogia ibèrica* (1961), *Seny, treball i llibertat: Suïssa. Cura d'aires* (1961) i *L'home és el tot: Florència. Cura d'aires, II* (1962), «exuberant, sucós, brillant, carregat de disquisicions i d'interpretacions humanístiques», segons Joaquim

⁴¹⁵ Manuel Llanas. *Gaziell: vida, periodisme i literatura*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, p. 401.

⁴¹⁶ ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, Palafrugell, 21-XII-1951. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 214.

⁴¹⁷ BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 9, targeta manuscrita d'Agustí Calvet a Maria Borràs, [Barcelona], 5-I-1963. Reproduïda a Llanas (ed.), *Gaziell i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*, p. 451.

⁴¹⁸ ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, Palafrugell, 30-VI-1948. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 77.

⁴¹⁹ Joaquim Molas. *La literatura de postguerra*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1966, p. 19.

Molas.⁴²⁰ Amb el segell d'Aedos, el 1958 feu conèixer les memòries *Tots els camins duen a Roma. Història d'un destí, 1893-1914*. Fundador i gerent de l'editorial Plus Ultra, Gaziell emetia judicis sobre qualsevol aspecte relacionat amb els drets, la correcció, l'edició, el grafisme, la compaginació, la il·lustració, la comercialització i la promoció. Va ser un autor participatiu, diligent, meticulós i imaginatiu, que, com el mateix Pla, contribuï a perfeccionar els protocols de difusió de l'editorial, amb suggeriments com ara la inserció de frases laudatòries publicades pels crítics en els materials de propaganda editorial.⁴²¹

La residència madrilenya de Gaziell, a quilòmetres de distància de l'activitat de la Selecta, fomentà un intercanvi epistolar freqüent. Extremament minuciosos, autor i editor glossaven fil per randa els aspectes tractats en la carta rebuda. Cruzet, que llegia els originals amb promptitud, n'enviava lectures crítiques i positives, per convenciment i per infondre-li l'empemta que l'havia de situar al nivell de popularitat i reconeixement de Pla. De fet, la seva obra fou acollida «amb admiració i sorpresa» per la crítica, malgrat el boicot que Carles Godó havia aconseguit estendre a més mitjans que *La Vanguardia*.⁴²² Com a director editorial, acceptà que Gaziell, mentre escrivia els llibres, recorregués al seu equip editorial com a suport per a consultes documentals i li confià valoracions sobre els seus col·laboradors i els crítics. La relació esdevingué prou estreta per compartir els retrats sobre Ramon Godó i Josep M. de Porcioles escrits per Josep Pla —el primer poc oportú i el segon massa laudatori per a ells—, i enviar-se còpia de la correspondència que trametien a tercers.⁴²³

⁴²⁰ Joaquim Molas. «La literatura». Dins: *Llibre de l'any 1962*. Barcelona: Alcides, 1963, p. 179.

⁴²¹ BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 8, carta mecanoscrita d'Agustí Calvet a Josep M. Cruzet, Madrid, 26-I-1959. Reproduïda a Llanas (ed.), *Gaziell i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*, p. 159.

⁴²² Llanas, *Gaziell: vida, periodisme i literatura*, p. 402-405. Per a l'enfrontament entre Gaziell i *La Vanguardia*, veg. Francesc Vilanova i Vila-Abadal, *La guerra particular de Gaziell i el comte de Godó (1940-1945)*, Barcelona: Ploion, 2004.

⁴²³ Llanas, *Gaziell i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*. Sobre les intencions de Josep Pla amb l'homenot excepcionalment crític sobre Ramon Godó i les impressions de Gaziell i Cruzet, veg. Manuel Llanas, «El senyor Godó i *La Vanguardia* (1864-1931): història d'un "homenot" apòcrif», *Llengua i Literatura*, núm. 6 (1994), p. 387-398.

Fig. 25. Els quatre primers volums dels cinc de la sèrie Viatges i Somnis, signats per Gaziell entre el 1959 el 1961.

La mutilació governativa en cinc pàgines d'*Una vila del vuitcents* (1953) per expressions presumiblement indecoroses o catalanistes⁴²⁴ animà autor i editor a actuar coordinadament a l'hora de preparar els originals i els avals per a la censura. Així com a *Castella endins per terres ibèriques* (1959) el retoc previ pogué contribuir a eludir-ne l'esporgada,⁴²⁵ l'original de la segona part de la sèrie «Viatges i somnis», *Portugal enfora* (1960), que recollia l'obstinació de Gaziell per l'entesa dels pobles ibèrics, ja fou qualificat de «bastant perillós» pel mateix Cruzet un dia abans de cursar-ne el permís.⁴²⁶ Un qualificatiu d'aquella categoria no podia ser un bon presagi. El lector Manuel Sancho Millán, que definí Gaziell com un «viejo republicano liberal», defensor de la integració de Portugal i Espanya, n'emeté un plàcet que no tranquil·litzà el cap de Lectorat, tant és així que, a despit de l'aval de Trias de Bes⁴²⁷ i d'un segon informe aprovatori de Salvador Ortolá Navarro —que hi interpretà un rebuig de l'autor envers Castella i l'anhel per una Catalunya lliure—, els dirigents en comunicaren el veto sense pal·liatius.

⁴²⁴ AGA, Cultura, c. 21/10329, exp. 3313.

⁴²⁵ BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 8, carta mecanoscrita d'Agustí Calvet a Josep M. Cruzet, Sant Feliu de Guíxols, 7-IX-1959. Reproduïda a Llanas, *Gaziell i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*, p. 247.

⁴²⁶ AGA, Cultura, c. 21/12734, exp. 1973. UdG, Fons Jaume Vicens Vives, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Jaume Vicens Vives, Barcelona, 12-IV-1960.

⁴²⁷ BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 9, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Agustí Calvet, Barcelona, 13-IV-1960. Reproduïda a Llanas, *Gaziell i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*, p. 284.

Per a Cruzet, un article de Narcís Bonet aparegut a la revista caputxina *Criterion* havia fet recuar la censura contra el llibre en català.⁴²⁸ Indignat, invocà la mediació de Melchor Fernández Almagro, col·laborador de censura,⁴²⁹ i de Miquel Dolç per parlamentar amb Rodríguez Casado i Pérez Embid.⁴³⁰ La gestió del llatinista propicià que, en un gest insòlit, fos el mateix MIT qui convidés l'editor a diligenciar-ne un recurs de revisió per al qual la Selecta recorregué als avals més influents. Mentre Cruzet requerí els informes de Frederic Rahola i Pedro Laín Entralgo,⁴³¹ Josep Miracle cursà les al·legacions, amb què aconseguí convertir el veto en una mutilació de divuit pàgines amb referències als tòpics dels castellans contra els catalans, la despesa i la inutilitat de l'exèrcit, el centralisme espanyol, la independència de Portugal (amb una frontera artificial, segons ell), el risc històric de pèrdua de Catalunya, la crítica a la inversió per la restauració del santuari de Fàtima, la ironia sobre la Reconquesta espanyola i l'enaltiment de la religió a Portugal.⁴³²

Per fer-se conèixer entre els més joves, Gaziell delegà a Cruzet que obsequiés Salvador Espriu amb *La península inacabada* (1961) uns mesos després que Ricard Salvat estrenés l'adaptació de *La pell de brau*. Amb aquesta obra dedicada a Carles Riba, el poeta s'havia implicat en el debat sobre la divisió territorial, apostant pel diàleg entre Catalunya i Espanya i defensant la llibertat, fins a l'extrem que alguns dels seus versos es van popularitzar com a proclames antifranquistes. Gaziell i Espriu es portaven una vintena d'anys i en feia dos que, si l'un s'introduïa als cenacles literaris de Barcelona després de

⁴²⁸ Sobre la censura governativa contra *La Renaixença*, veg. Sopena, *El risc de la modernitat*, p. 40-47.

⁴²⁹ Beneyto Pérez, «La censura literaria en los primeros años del franquismo», p. 34.

⁴³⁰ BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 9, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Agustí Calvet, Barcelona, 3/4-VII-1960. Reproduïda a Llanas, *Gaziell i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*, p. 285-291.

⁴³¹ BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 9, cartes mecanoscrites de Josep M. Cruzet a Agustí Calvet, Castellterçol, 10-IX-1960 i Barcelona, 13-X-1960. Reproduïda a Llanas, *Gaziell i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*, p. 338-339 i 358-359.

⁴³² Podeu consultar els fragments escapçats a Gallofré, «La “meditació catalanista”: una de les obsessions persistents de la censura durant el franquisme. Alguns exemples dels anys cinquanta i començaments dels seixanta», p. 342-348.

l'etapa a Madrid, l'altre s'havia convertit en un referent per al jovent universitari, amb qui s'havia solidaritzant arran de la repressió que el règim havia perpetrat contra les primeres mobilitzacions estudiantils a la segona meitat dels cinquanta.⁴³³ Espriu, amb la seva estudiada cordialitat, enaltí el llibre de Gaziell, a qui comparà amb Josep Pla i identificà com un mestre per als escriptors de la seva generació:

Quant al tercer llibre, el de Gaziell, és senzillament extraordinari. És un prosista immillorable, menys brillant potser que en Pla, però més equilibrat, més refinat, amb més domini —si és possible— del matís, més passat per la cuina de França, que és la millor del món —tant la material com l'espiritual, com tots sabem—. He vist, en llegir el llibre, que me l'havia dedicat, amb una cordial dedicatòria que em fa pensar que em confon amb el meu pare, car parla de tornar-nos a veure, quan en realitat no ens coneixem i amb el meu pare sí que el senyor Calvet havia parlat alguna vegada. Com que desconec la seva adreça, i altrament no el voldria amoïnar, et prego d'expressar-li en nom meu tot el meu agraïment i la meva profunda i sincera admiració envers ell, no solament per aquest llibre, sinó per la seva obra en pes, que és la d'un veritable mestre, del qual els més joves hem d'aprendre molt, i els qui són a seques joves, tot.⁴³⁴

2.2.2.3. Els joves i els exiliats

La continuïtat de la tradició exigia incorporar al catàleg de la Selecta autors nascuts pocs anys abans de la guerra, que recrearien un món recognoscible per als futurs lectors. Si bé Cruzet havia previst riscos polítics i comercials en aquests títols, la polèmica que

---

⁴³³ Sobre la gestació del mite d'Espriu a partir de la seva obra, veg. Gassol Bellet, «Verdaguer, Maragall, Riba, Espriu: l'evolució de la imatge del poeta nacional durant la postguerra», p. 201-298.

⁴³⁴ ASB, carta manuscrita de Salvador Espriu a Josep M. Cruzet, Barcelona, 5-I-1961.

suscitaren un parell d'antologies fou més aviat de caràcter estètic. El primer escàndol literari, amb un ressò notable en una premsa que silenciava la literatura catalana, esclatà per les primeres obres publicades a un autor d'una trentena d'anys, l'*Antologia de contistes catalans (1850-1950)* (1950), i per l'*Antologia de la poesia catalana* (1951), totes dues a càrrec d'un actiu deixeble de Carles Riba, Joan Triadú, que enllaçà els escriptors de la República amb la joventut. En aquell moment el crític apenes si era conegut com a cofundador de la revista clandestina *Ariel* (1946-1948, 1950-1951), juntament amb Josep Palau i Fabre, Josep Romeu, Miquel Tarradell i Frederic-Pau Verrié,⁴³⁵ i com a impulsor del Concurs Parroquial de Poesia Cantonigròs.

La controvèrsia per l'antologia de contes, que reivindicava un gènere considerat subsidiari de la novel·la, aflorà a les pàgines d'*El Correo Catalán*. En una carta al director Jorge Viñeta —pseudònim o no— negligí la incorporació de Rodoreda, Benguerel, Ferran de Pol, Calders, Espriu, Capmany i Sarsanedas i va retreure al curador que hagués omès Salvador Galmés, Llorenç Riber, Manuel Brunet, Carme Karr i els guardonats al Jocs Florals.⁴³⁶ Triadú remeté als criteris raonats en el pròleg i a l'assessorament de «las personalidades más autorizadas de este país en el tema»,⁴³⁷ emperò l'intercanvi continuà amb una desafortunada carta d'un tal Francisco Pelegrí que emeté un judici sobre l'aspecte físic de Triadú i es preguntà per què l'editor no havia recorregut a altres crítics tant per a l'antologia poètica com per a la narrativa.⁴³⁸ Defensaren la sensibilitat i el rigor de l'antòleg Antoni Pous, Frederic-Pau Verrié⁴³⁹ i, en especial, Joaquim Molas, que, amb ironia, replicà a Pelegrí i, si bé evità debatre si Triadú era l'antòleg més oportú, argumentà per què cap dels crítics proposats podria haver presentat una antologia poètica més

⁴³⁵ Samsó, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, vol. 2, p. 43-76.

⁴³⁶ Jorge Viñeta. «Contra una antología». *El Correo Catalán*, any LXXV, núm. 22889 (31-XII-1950), p. 6.

⁴³⁷ Joan Triadú. «La *Antologia de contistes catalans*». *El Correo Catalán*, any LXXVI, núm. 22895 (7-I-1951), p. 4.

⁴³⁸ Francisco Pelegrí. «Sobre una antología». *El Correo Catalán*, any LXXVI, núm. 22901 (14-I-1951), p. 4.

⁴³⁹ Cartes al director d'Antoni Pous i Frederic-Pau Verrié a «Sobre una antología». *El Correo Catalán*, any LXXVI, núm. 22907 (21-I-1951), p. 4.

representativa, ni tan sols Josep M. Capdevila, curador de *Les cent millors poesies líriques de la llengua catalana* (1925, Barcino), de Ramon Llull a Joaquim Folguera:

No voy a discutir si Triadú era el hombre más apto para de [sic] poetas contemporáneos; si, empero, los nombres que este «peregrino señor», que diría mi admirado «Azorín», propone: el señor Montoliu, hombre de una indudable preparación por su situación extremosamente reaccionaria y por su escasa preparación estética en poesía contemporánea, como lo ha demostrado en algunos casos últimamente, no podía ser un candidato; del señor Capdevila, uno de nuestros críticos «personales» más interesantes, sin dudarlo, ya nos dio una discutible antología «personal» hace algún tiempo; del señor Tasis, preferimos no hablar porque su indudable incapacidad crítica nos haría perder nuestro buen humor; el señor Bofill i Ferro, con una gran preparación novecentista, se mueve en el mismo campo de «asesores» que el señor Triadú, sin que ello implique posibles comparaciones.⁴⁴⁰

Les reaccions més negatives no es limitaren a aquells que, per interessos estètics, haurien preferit una altra mena de selecció, sinó que s'hi sumaren escriptors i hereus que no veïeren reconeguda la seva aportació literària en la justa mesura. Aurora Bertrana es va doldre no sols que, en la introducció dedicada al seu pare, Triadú hi hagués comès uns errors de contingut que ella imputava a la manca de respecte per la seva obra, sinó que en un mosaic com aquell hagués anivellat escriptors reconeguts amb persones que per a ella no tenien una obra literàriament qualitativa:

[...] el text dedicat al meu pare conté una sèrie d'equivocacions historicocrítiques que demostrin el poc respecte que inspira aquest gran escriptor de llengua catalana: Prudenci Bertrana. En segon lloc us haig de dir també que em sembla poc adient barrejar amb les

---

⁴⁴⁰ Joaquim Molas. «Sobre una antología». *El Correo Catalán*, any LXXVI, núm. 22909 (24-I-1951), p. 4.

primeres plomes de Catalunya no diré ja gent mediocre (altrament ens reduiríem a poquíssims) sinó a gent que no són contistes ni escriptors, tot el més dignes per llur vàlua literària de col·laborar al *Patufet*. Llàstima que una casa sèria i honorable com la vostra faci aquestes *planxes*!⁴⁴¹

L'editor, que es comprometé a aconsellar a Triadú que s'hi entrevistés per poder prendre nota de les inexactituds, admeté a Bertrana que havia trobat les seves objeccions «una mica vehements i precipitades» i defensà l'aplec com el més notori dels publicats fins aleshores en català.⁴⁴² El judici de Bertrana, en tot cas, no va ser el més controvertit. Triadú, en sintonia amb el seu pensament crític tan estricte com franc, hi havia posat en dubte que, per la manca d'imaginació i pel llast de la pràctica del periodisme i l'escriptura bilingüe, es pogués considerar Josep Pla com un escriptor de categoria, malgrat la seva positiva capacitat d'observació.⁴⁴³ Mentre que Maurici Serrahima reconegué el seu desconcert per aquella afirmació sobre el bilingüisme,⁴⁴⁴ el periodista catòlic i col·laborador de *Destino* Manuel Brunet observà a Tomàs Garcés que aquella nota crítica de Triadú sobre l'obra de Pla —amb qui havia compartit tertúlia a Roma durant la guerra—⁴⁴⁵ generà tanta indignació que podria haver causat tres baixes en la subscripció de la BS:

La Biblioteca Selecta us fa molt bonic. Llàstima d'algunes relliscades com el *Jubileu*, de Víctor Català, i el *Gualba* de l'Ors, que és un dels llibres més ximpls del món. L'*Antologia*

⁴⁴¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta manuscrita d'Aurora Bertrana a Josep M. Cruzet, Barcelona, 16-V-1951.

⁴⁴² BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Aurora Bertrana, s.l., 1-VI-1951.

⁴⁴³ Joan Triadú (ed.). *Antologia de contistes catalans (1850-1950)*. Barcelona: Selecta, 1950, p. 1131-1132. En un exercici d'autoexculpació, el 1957 Josep Pla publicà a *Destino* que «El bilingüismo no es una peripecia. [...] El bilingüismo es una tragedia indescriptible [...]. Que todo el mundo escriba con la lengua que Dios le ha dado» (José Pla, «El bilingüismo», *Destino*, segona època, any XXI, núm. 1029 (27-IV-1957), p. 23.

⁴⁴⁴ Serrahima, *Del passat quan era present (1948-1958)*, vol. 2, p. 222.

⁴⁴⁵ Badosa, *Josep Pla*, p. 223.

d'en Triadú, no la conec, però us ha fet molt de mal. Conec tres col·leccionistes de la Selecta que han deixat de comprar-la. Diuen que és una antologia de guerra civil. Si jo sortís en aquesta antologia et diria igual. Quan l'autor d'aquestes triaduries —saps què són «triaduries»?— tingui 40 anys ho veurà d'altra manera. Digui el que vulgui en Triadú, en Josep Pla és el primer escriptor de llengua catalana d'aquesta època, comptant-hi vers i prosa. No tenim cap sentit polític.⁴⁴⁶

Malgrat el purisme de Triadú —que poc després matisà en reconèixer en un fascicle d'*Ariel* l'aportació de *Pa i raim*—⁴⁴⁷ i d'aquells que repetidament negaren l'accés de Josep Pla al Premi d'Honor de les Lletres Catalanes per la seva col·laboració amb els sediciosos, l'escriptor continuà dedicat sense pausa a la literatura catalana, amb la ferma convicció que tenia el potencial de qualsevol altra literatura europea i que ell en seria un referent popular. Sobre la polèmica desencadenada per l'antologia, el curador havia escrit a Pla per avançar-li que, ateses les reaccions, renunciaria a preparar futures antologies, però tant l'autor com Cruzet l'encoratjaren a prescindir dels dards rebuts i a prosseguir la seva trajectòria com a crític. L'editor reblà aquesta posició després que el mateix Pla li ho hagués garantit personalment per correspondència: «Puc assegurar-li també que en Pla no és home que quedi molestat ni ressentit per cap judici crític.»⁴⁴⁸

Més agre va ser el debat sobre l'antologia de poesia que Tomàs Garcés proposà a Cruzet que encarregués a Triadú,⁴⁴⁹ formalitzat el 1948.⁴⁵⁰ Així com la publicada el 1947 per Josep Janés i preparada per Josep Pedreira, *La poesia catalana. Antologia històrica*.

⁴⁴⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 31, carta mecanoscrita de Manuel Brunet a Tomàs Garcés, Figueres, 4-I-1952.

⁴⁴⁷ Joan Triadú. «Món català. Els llibres». *Vint-i-tres* (desembre 1951), p. 75.

⁴⁴⁸ ANC, Fons Joan Triadú, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Triadú, Castellterçol, 29-V-1952.

⁴⁴⁹ Joan Triadú. *Memòries d'un segle d'or*. Amb la col·laboració de Susanna Àlvarez i Montserrat Bacardí. Barcelona: Proa, 2008, p. 366.

⁴⁵⁰ Joan Triadú. *La poesia catalana de postguerra*. Barcelona: Edicions 62, 1985, p. 82.

Els contemporanis,⁴⁵¹ havia inclòs l'obra de tots els poetes i l'*Antologia de la poesia catalana. De Ramon Llull a Jacint Verdaguer* (1949), preparada per iniciativa de Rafael Tasis des del 1941,⁴⁵² no entrava al segle XX, la de Triadú ordenava la tradició i s'atrevia a revisar la poesia moderna. En aquest sentit, presentava una concepció jeràrquica, més enllà del compendi, i oferia una lectura tan personal com crítica, amb notes de caràcter polític. Inlluït per la concepció ribiana d'una poesia més hermètica que popular, que pretenia salvaguardar la llengua en una etapa tan hostil, Triadú fixà un cànon que marcà l'inici de la seva influència com a crític:⁴⁵³

Culminación de este periodo, en lo que a concepto de la literatura y a imagen del intelectual se refiere, es la *Antologia de la literatura [poesia] catalana* (1951) de Joan Triadú, uno de los hombres más representativos del sector continuista de *Ariel*. Triadú no solamente esbozó un concepto de la literatura, subyacente a sus valoraciones, y reordenó la tradición literaria catalana, sino que combinó elementos de tipo literario con otros de tipo sociológico, moral y verdaderamente político. Afirmando, en contraste con el vanguardismo, existencialismo y a la postre radicalismo político (cuando lo hay) de *Dau al Set* y de algunos miembros de la segunda etapa de *Ariel*, la vigencia respectivamente del posmodernismo en la versión intelectualista que diera Riba de la concepción cristiana del mundo y de la nobleza que el silencio y la introversión conferían al oprimido, Triadú elaboraba un estatuto de la literatura que consiguió crédito durante la década de los cincuenta.⁴⁵⁴

Les rèpliques més viscerals van arribar tant dels que no hi havien vist seleccionats

⁴⁵¹ Sopena, Josep Pedreira, *un editor en terra de naufragis*, p. 73-77.

⁴⁵² Rafael Tasis, Ramon Xuriguera. *L'espantós és el buit, el desert. La correspondència entre Rafael Tasis i Ramon Xuriguera*. A cura de Josep Camps i Arbós. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010, p. 68 n. 103.

⁴⁵³ Agustí Pons. *Pere Calders, veritat oculta*. Barcelona: Edicions 62, 1998, p. 211-212. Sobre l'origen de la controvèrsia entre l'entorn d'*Ariel* i els seus detractors, veg. Samsó, «Polèmiques literàries», dins: *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, vol. 2, p. 7-21.

⁴⁵⁴ Enric Sullà. «El pensamiento literario». Dins: Autors diversos. *Cataluña en la época franquista (1939-1975)*. Barcelona: Destino, 1976, p. 35.

els seus poetes predilectes com dels que, si bé hi foren inclosos, discreparen del criteri adoptat (en aquest sentit, fins i tot Carles Riba trobà excessiu l'espai dedicat als joves).⁴⁵⁵

Josep Pla publicà al *Diario de Barcelona* una crítica sobre l'*Antologia de la poesia catalana*, en què destacà la influència de l'estètica ribiana en la concepció de l'obra i saludà positivament l'esforç dels poetes moderns per la creació d'un llenguatge depurat.⁴⁵⁶

Des de les pàgines d'*Ínsula*, Alfons Costafreda publicà una crítica ponderada, en què, si bé posà en dubte la selecció, lloà l'agudesesa de crítica de Triadú, a qui definí com un dels millors crítics en català:

¿[Triadú] ha conseguido darnos lo mejor y más eminente dentro ya de la extensión poética por él mismo propuesta [en el próleg]? En parte sí, pero no siempre. Algunos nombres que debían estar, faltan. Hay poetas señalados escasamente. En otros, la obra seleccionada es poco representativa.

Pero hay en esta antología, y quiero señalarlos, grandes aciertos. Atinada es, en general, la parte explicativa de obras y autores. En algunos momentos encontramos páginas de un profundo valor crítico, de una desusada penetración, que no desmienten la opinión que tiene a Triadú como uno de los primeros críticos literarios de lengua catalana.⁴⁵⁷

Pocs mesos després Antoni Ribera, que quatre anys enrere havia fundat l'*Antologia dels Fets, les Idees i els Homes d'Occident* (1947-1948) —la revista allunyada de la línia més cultista d'*Ariel*—,⁴⁵⁸ va publicar a *Ressò* un poema satíric contra l'antòleg amb el pseudònim «Anònim rebutjat. Segle XX». La composició, en què al·ludí indirectament a l'entorn d'*Ariel*, esdevingué una peça emblemàtica de les discrepàncies entre els elements

---

⁴⁵⁵ Samsó, «Polèmiques literàries», vol. 2, p. 15 n. 28.

⁴⁵⁶ José Pla. «Una curiosa antología». *Diario de Barcelona*, any CLX, núm. 112 (12-V-1951), p. 3. No es conserva correspondència entre Pla i Cruzet en què es comentés aquesta crítica en concret.

⁴⁵⁷ Alfonso Costafreda, «Antología», *Ínsula*, any VI, núm. 67 (15-VII-1951), p. 4.

⁴⁵⁸ Samsó, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, vol. 2, p. 77-102.

de la resistència (Ribera la clogué amb una interpel·lació a Jaume Bofill i Ferro, que prepararia el recull *Un segle de poesia catalana*, enllestit per Antoni Comas i aparegut el 1968 a Destino):

TRIADÚ TRIA DUR

«Triadú:

cuando mueras, ¿Qué harás tú?»

Cançó popular

Morts, supervivents i apareguts

Ai Triadú, ets massa dur en la tria!

Guaita les ombres dels que has rebutjat

Com ronden la famosa Antologia

i et demanen un xic de pietat!

Mai —mísers— «Ariel» no els acollia,

que és passaport a la immortalitat,

ni feien una tannka cada dia

ni Carles Riba mai no han respatllat.

Llur pecat fou, només, fer poesia

sens pidolar-te cap certificat;

llegir Carner i escriure en la ironia

i no pertànyer a un grup determinat.

Per això els exclouies de la tria,

oh tu, galtes d'acer, sense pietat.

Si ara un aparegut compareixia

de nit al teu capçal, te l'has guanyat.

(Caldrà fer ara una altra Antologia,

senyor Bofill, dels que ell ha bandejat?)

Anònim rebutjat. Segle XX⁴⁵⁹

Triadú se'n va defensar a *Ressò* mateix vindicant el valor de la seva exigència. Un

⁴⁵⁹ Anònim rebutjat [Antoni Ribera]. «Triadú tria dur». *Ressò*, núm. 7 (agost-setembre 1951), p. 155. Joan Ferraté i Carles Fages de Climent van fer públics altres jocs de paraules a partir del cognom del crític (Triadú, *Memòries d'un segle d'or*, p. 219).

dels suports que hi va tenir fou el de Manuel de Pedrolo, que n'aplaudí la valentia. Després de la repressió governativa contra aquesta revista, el 1953 Ribera continuà llançant els seus dards des de *Pont Blau*, que acollí escriptors que s'hi posicionaren tant en contra com a favor: Ribera i Rafael Tasis d'una banda, i Pere Calders i Joan Fuster de l'altra. Mentre que els primers en reprovaren l'esperit selectiu i el sectarisme, els segons n'elogiaren la sagacitat, el nivell intel·lectual i la coherència de pensament. En conjunt, els detractors van lamentar un reconeixement tebi envers Maragall i Carner i l'espai generós dedicat a autors que els van seguir com Carles Riba, Guerau de Liost, Marià Manent, als poetes —aleshores poc coneguts— J. V. Foix i Salvador Espriu, i als joves Sarsanedas, Perucho, Palau i Fabre, Fuster i Albert Manent.⁴⁶⁰ Anys després Triadú, que es continuà reivindicant, en va fer una certa autocrítica i en recordà el risc polític:

[...] molta gent es va disgustar. Però el temps m'ha donat la raó, perquè en aquell moment en Riba no era prou considerat i en Foix era un senyor extravagant que feia versos estranys. Avui és un dels grans poetes catalans del segle XX, sense discussió, i tirant llarg, també un dels grans poetes europeus. En Salvat-Papasseit, que després se n'ha parlat tant, aleshores era un poeta de fer-hi broma. Jo li vaig dedicar tot un capítol, o sigui que vaig fer innovació. Amb alguna cosa em vaig equivocar, com en el cas d'en Màrius Torres, que no el vaig «veure»; després sí, i he reconegut l'error. Però l'*Antologia* va tenir el valor de pronunciar comentaris crítics, que vol dir que em jugava alguna cosa... Tant, que vaig anar a parar a la comissaria de Via Laietana. I el senyor [Pedro] Polo Borreguero... [...] Em va dir: vostè, què ha fet? I jo li dic que una antologia de poesia! Em va preguntar si jo llegia personatges de l'exili i li vaig dir que sí. I per què? Perquè jo sóc poeta, vaig contestar, i com que aquí

---

⁴⁶⁰ Agustí Pons, *Joan Triadú, l'impuls obstinat*, Barcelona: Pòrtic, 1994, p. 97-106. A més de les crítiques comentades per Pons, a *El Correo Catalán* n'aparegueren de Ramon Grabolosa i R. Durán (15-I-1951), i Joaquim Molas i Jaime Pons (16-I-1951). El 18-I-1951 Josep M. Junoy publicà l'article «Improcedencia y riesgo antológicos» en la tribuna «Márgenes» d'*El Correo Catalán*, on discutí la inclusió de poetes contemporanis. Sobre la polèmica suscitada en l'entorn de Maragall, veg. Quintana Trias, «Notes sobre la recepció de Maragall a la dècada dels cinquanta», p. 339-342.

no hi ha gaire poesia... Això anava així, i no estic parlant de l'any 1939.⁴⁶¹

La Selecta, que havia pres la iniciativa d'encarregar l'antologia de poesia i la de narrativa, no havia intervingut en l'estructura (fora de la inclusió de Tomàs Garcés com a narrador amb un únic relat, «La flor de panical»⁴⁶²). No obstant això, es trobà involucrada en el debat i, de fet, el mateix Antoni Ribera acusà l'editorial de ser una plataforma tancada.⁴⁶³ Cruzet, enutjat per les objeccions que podien perjudicar irrevocablement el prestigi i les vendes de l'obra, expressà amb franquesa el seu punt de vista al seu cercle de confiança, davant del qual acceptà que la selecció pogués generar discrepàncies inevitables, tanmateix elogià la categoria crítica dels estudis de Triadú, que havien estat avalats per Carles Riba, Marià Manent i Jaume Bofill i Ferro:

Les antologies d'en Triadú, que encara no han sortit, han començat a armar un gran rebombori. La gent podrà, com sempre, discrepar de la tria, però el que és indiscutible és el valor intel·lectual dels treballs del seu autor que tant en Riba com [en] Manent i [en] Bofill troben excel·lents. Per curiositat li envio les cartes aparegudes en *El Correo Catalán*, que li prego vulgui retornar-me un cop llegides. ¿Què me'n diu, de tanta estupidesa? Jo no sé si contestaré o no; en tot cas ho faria quan els llibres fossin al

Fig. 26. Caricatura de Joan Triadú apareguda a propòsit de la «guerra de les antologies» (*Ressò. Cròniques i Comentaris d'Actualitat*, juny 1951).

⁴⁶¹ Gabancho, *La postguerra cultural a Barcelona (1939-1959)*, p. 57.

⁴⁶² Pons, *Joan Triadú, l'impuls obstinat*, p. 106.

⁴⁶³ Samsó, «Editorial Selecta», vol. 2, p. 241.

carrer i defensant, com pot suposar, la independència de l'editor i de l'autor. A mi se'm pot discutir tot, menys la meua absoluta autonomia professional, de què he donat proves en tot moment.⁴⁶⁴

En defensa de l'antòleg va sortir la màxima autoritat del moment, Carles Riba, que, malgrat les reserves que hagués pogut manifestar sobre alguns aspectes de l'antologia de poesia, donà suport al deixeble. El marc que va triar per fer pública la seva adhesió fou l'homenatge que l'abril del 1952 rebé Josep M. Cruzet per la publicació dels cent títols de la BS. El crític aprofità l'acte de reconeixença a un divulgador d'autors del passat i de l'actualitat per a agrair-li els estudis breus que precedien les obres completes, signats tant per crítics amb una llarga trajectòria com per d'altres de més joves. En un exercici de vindicació del seu magisteri, Riba aprecià dels joves en general —i de Triadú en particular, a qui feia una referència relativament velada— l'afany de coneixement, la rebel·lia i àdhuc una visió del sistema literari que podia ser parcial:

Aquesta obra crítica, l'heu encomanada, amb una ponderació exemplar, no solament a homes madurs vinguts d'aquell passat, sinó també a joves que no s'hi podien considerar sentimentalment o vitalment compromesos. Heu comprès que la crítica no és feina de vells, com banalment es creu; no, el vell més aviat tendeix a l'escepticisme, donaria de vegades l'ànima per la pau, per gaudir en pau dels mites o de les seves rendes —si n'hi ha. La crítica, a l'edat que sigui, no s'exerceix artísticament i eficaçment sinó per un impuls juvenil, que comporta avidesa de menges substancials, inconformisme i parcialitat ¿Parcialitat? Sí, el dret a ésser parcial va lligat a la nostra dignitat humana; com digué un gran savi, se'ns pot exigir que siguem justos, però no imparcials. És per això, admirat Cruzet, que també teniu els joves entre els qui us estimen i us regracien; i és en nom d'ells que jo que ja no soc jove,

---

⁴⁶⁴ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 12-II-1951. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 131-132.

en el vostre banquet d'homenatge m'he atrevit a parlar el primer segons el rellotge; jo, que si una cosa he aspirat a inocular en els joves és el sentit i el coratge de la realitat d'ells mateixos, de la realitat del país on hem nascut i de la realitat de l'hora en què vivim...⁴⁶⁵

Segons el testimoni del mateix Triadú reportat per Agustí Pons,⁴⁶⁶ quan bona part de l'antologia de poesia s'havia venut, dos poemes foren objecte d'una denúncia originada, per a ell, en la polèmica d'*El Correo Catalán*.⁴⁶⁷ No era la primera vegada que es publicava el poema de Ventura Gassol «Les tombes flamejants», emblema del catalanisme republicà inclòs el 1947 en l'antologia de can Janés que de cara a les autoritats havia preparat Fernando Gutiérrez; això no obstant, el lector Luis Miralles de Imperial advertí que justament la nota biogràfica de Gassol, el seu poema i el d'«Adéu, president» d'Agustí Esclasans, inspirat en Francesc Macià i la seva mort, no eren admissibles. Que el cap de Lectorat negligís l'advertiment i enviés l'ofici aprovatori⁴⁶⁸ no obstà que el Servicio de Información Militar actués contra el pla expansionista de Cruzet requisant-ne els exemplars distribuïts,⁴⁶⁹ de manera que la Selecta en reemplaçà els textos vetats i relligà de nou les tripes.⁴⁷⁰

Cruzet, promotor d'una línia d'assaig crític representada pels títols de Triadú i pels

---

⁴⁶⁵ Carles Riba, «A Josep M. Cruzet», dins: *Obres completes. Crítica*, a cura d'Enric Sullà, Barcelona: Edicions 62, 1988, vol. 4, p. 197-198; en part reproduït a Autors diversos, *Josep M. Cruzet i la seva obra*, Barcelona: Selecta, 1964, p. 79-80. La interpretació que el cronista de *Destino* va fer de les seves paraules el 26-IV-1952, en què recollí la defensa de Riba dels «ciertos jóvenes seleccionadores», suscità una resposta desproporcionada del crític, apareguda al número següent de la revista, en què preferí centrar-se en la tasca de Cruzet. *Destino*, emperò, va ometre els dos últims paràgrafs de la carta original de Riba (recuperats per Enric Sullà i Jaume Medina en l'edició de les obres completes), en què recordava a Josep M. de Sagarra, amb to desafiant, que ells també havien fet crítica en plena joventut i que els seus judicis pervivien (Carles Riba, «Puntos sobre algunas íes», dins: *Obres completes. Crítica*, a cura d'Enric Sullà i Jaume Medina, Barcelona: Edicions 62, 1986, vol. 3, p. 321-322).

⁴⁶⁶ Correu-e, 30-VIII-2020.

⁴⁶⁷ Triadú, *Una cultura sense llibertat*, p. 103.

⁴⁶⁸ AGA, Cultura, c. 21/8675, exp. 1558.

⁴⁶⁹ Pons, *Joan Triadú, l'impuls obstinat*, p. 101.

⁴⁷⁰ Gabancho, *La postguerra cultural a Barcelona (1939-1959)*, p. 56-57. Remarquem que en l'expedient de censura no figura cap sol·licitud de permís per a uns textos nous i que no hem localitzat cap exemplar imprès de l'antologia en què apareguessin uns poemes diferents dels denunciats. Els poemes es mantingueren en la reedició apareguda el 1981.

d'altres personalitats a qui admirava com Miquel Batllori, Agustí Duran i Sanpere i Jaume Vicens Vives, va prendre contacte amb un altre jove assagista que despuntava, el «poeta, advocat i publicista Joan Fuster», de qui li havia parlat Octavi Saltor.⁴⁷¹ Com per a altres editors principatins, Fuster representà una figura polièdrica, que depassava el perfil d'autor que cobria la representació valenciana. Mercès al seu poder d'irradiació en la societat i la cultura més enllà de la Sénia, ocupava una posició preeminent per descobrir joves promeses, difondre els llibres en els cenacles culturals i ressenyar-los des de la premsa de l'interior i de la diàspora. Contràriament a la il·lusió que devia fer-se Cruzet, Fuster defugí fer de lector i conseller actiu de la Selecta en terres valencianes a la manera de Josep Pla, tanmateix assumí el compromís de comentar-ne les novetats a les pàgines de *Levante*, *Pont Blau* i *Destino*.

La primera col·laboració de Fuster amb una editorial ambiciosa data del 1956, amb l'*Antologia de la poesia valenciana*, apareguda cinc anys després que Manuel Sanchis Guarner tragués *Els poetes insulars de postguerra* a Moll. L'origen del recull valencià se situa el 1949, quan Cruzet havia acceptat la proposta del poeta Lluís Guarner d'editar-ne una, per la qual li lliuraria 1.000 ptes. i 10 exemplars.⁴⁷² Com que Guarner no n'arribà a enviar l'original, el 1953 Cruzet n'oferí l'edició a un dels poetes valencians més prometedors, Xavier Casp, que, segons que li constava a Miracle, des del 1950 tenia emparaulat un aplec anàleg per a Els Llibres de l'Óssa Menor. Si bé Casp s'havia compromès amb l'editor Josep Pedreira, ho feu amb tantes reserves envers la qualitat literària dels poetes secessionistes de Lo Rat Penat que l'edició restà inèdita, probablement també per la nul·la implementació del llibre català al País Valencià, de què es podien

---

⁴⁷¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 52, targeta mecanoscrita d'Octavi Saltor a Josep M. Cruzet, s.l., 14-IX-1952.

⁴⁷² BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 15, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Lluís Guarner, Barcelona, 24-X-1949.

col·locar entre quinze i vint exemplars:⁴⁷³

Ja m'has parlat alguna vegada sobre l'edició a Óssa Menor d'un recull de poesia valenciana. Ara em demanes que et parle sincerament; jo no et podria parlar d'altra forma. Heus ací el que pense: em sembla molt oportuna la teua idea, però no trobe encertada la realització tal com em dius. Veuràs. Si es tractàs d'un recull semblant de la jove poesia del Principat, ¿posaries López-Picó, Sagarra, Riba, Marià Manent, Tomàs Garcés, etc.? Estic segur que no, perquè aquests, la significació dels quals no cal discutir, ja no són poetes d'avui perquè, en el millor dels casos, ja han passat a ésser de sempre i, per tant, antològicables en volums d'altres característiques. Doncs bé; salvant l'enorme distància de qualitat i representació, Carles Salvador, Artola Tomàs, Almela Vives, etc. ja no tenen perquè figurar a un recull així; ja estan molt lluny d'ésser poetes d'avui i llur interès només es pot mantenir en un pla d'historiar la poesia valenciana. A més, heu de comprendre que davant la innoble guerra que se'ns fa per aqueixos elements (salve Artola que viu a Castelló veritablement aïllat) per la nostra tendència substancial d'unió, i més que unió, integració de la poesia valenciana a la catalana, cosa que ells creuen una traïció patriòtica, arribant a denunciar-nos vàries vegades, no podem acceptar cap «integració» amb ells. Ells intenten destruir-nos i, quan no ho poden aconseguir, ignorar-nos. Podria citar-te molts, i àdhuc dolorosos i vergonyosos exemples, però et diré només algun detall: així en *Glorieta*, fulls (en castellà, és clar) de divulgació literària que dirigeix Almela, encara no ha aparegut el meu nom i comprendreu que, sense que açò siga immodèstia, en uns fulls mensuals sobre literatura fets a València, que es publiquen fa ja uns quants anys, devia haver aparegut; el mateix Almela, en escriure un resum de literatura valenciana del mig segle, després de les grans lloances a poetes alguns dels quals a penes si han publicat alguna coseta d'una qualitat inqualificable (no et dic noms, perquè et són desconeguts), diu de mi, del meu germà i de Fuster que som uns principants que potser fem alguna cosa gràcies al que han fet aqueixos altres; de Carles

---

⁴⁷³ UAB, Biblioteca d'Humanitats, Fons Josep Pedreira, carta mecanoscrita de Xavier Casp a Josep Pedreira, València, 6-II-1954.

Salvador (més barroer en atacs) només t'envie còpia de la darrera coseta que conec, que potser t'ajudarà a jutjar. Després d'açò (afegint, és clar, les raons que abans t'he dit), comprendràs que jo no puc intervenir a formar un recull on hi figuren aquests individus.

Si vols fer un veritable recull de poetes valencians d'ara, jo et facilitaré tot el material i ajuda que et calga, i pots estar segur que donaràs a conèixer un recull dels set o vuit poetes d'avui que tenen interès. I en quant a la forma de selecció, etc., podria fer-se com millor et semble.

Ací tens exposada, amb tota sinceritat, la meua idea, que a més de meua, puc assegurar-te que és la de tots els ben intencionats d'entre els valencians que importen.⁴⁷⁴

En el moment de respondre a la invitació de Cruzet, Casp no se centrà tant en les discrepàncies ideològiques i estètiques entre poetes com en la limitació que una antologia suposaria per a la seva pròpia obra. No veia compatible el seu paper com a curador amb el de poeta, a què no estava disposat a renunciar en absolut, i per poder integrar-hi les seves poesies suggerí el nom d'altres possibles antòlegs com Miquel Adlert i Manuel Sanchis Guarner.⁴⁷⁵ El 1955 l'editor, després de consultar-ho amb el Comitè Editorial,⁴⁷⁶ i potser per influència d'Octavi Saltor,⁴⁷⁷ sondejà un altre valencià que crearia llaços fecunds amb el Principat, Joan Fuster.⁴⁷⁸ Havien passat cinc anys des que Casp havia informat l'escriptor de Sueca del primer encàrrec de Pedreira, que continuava inèdit,⁴⁷⁹ i Fuster no dubtà a acceptar el compromís de la Selecta: «És un encàrrec incòmode, però preferesc

⁴⁷⁴ UAB, Biblioteca d'Humanitats, Fons Josep Pedreira, carta mecanoscrita de Xavier Casp a Josep Pedreira, [València], 4-VIII-1952. Sobre l'enfrontament amb els escriptors secessionistes, veg. Joan Fuster, *Correspondència*, edició de Josep Ballester, València: 3i4, 2005-2006, vol. IX-X.

⁴⁷⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 33, carta mecanoscrita de Xavier Casp a Josep M. Cruzet, València, 15-IX-1953.

⁴⁷⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 33, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Xavier Casp, Barcelona, 22-IX-1953.

⁴⁷⁷ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Joan Fuster a Octavi Saltor, Sueca, 24-VIII-1955.

⁴⁷⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 37, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Fuster, [Barcelona], 31-III-1955.

⁴⁷⁹ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Xavier Casp a Joan Fuster, València, 6-I-1950. Reproduïda a Fuster, *Correspondència*, vol. IX, p. 137.

fer-lo jo que no pas que el faça qualsevol sectari de la localitat.»⁴⁸⁰ Sense demora en perfilà un guió basat amb un criteri més ampli que no pas restrictiu:

Us adjunte un guió, escrit una mica a correu, del que, al meu veure, hauria d'ésser aquesta *Antologia*. Naturalment, els noms que hi figuren —alguns d'ells, vull dir— estarien subjectes a una decisió definitiva, a l'hora d'emprendre l'obra. Potser n'eliminaría algun i n'afegiria algun altre. El criteri a seguir hauria d'ésser tan ampli i elàstic com un mínim de dignitat literària tolere. És a dir, soc partidari d'incloure-hi el major nombre de poetes, qualsevol que siga llur tendència, sempre que no es tracte de senyors escandalosament ases. Les meues relacions personals amb la gent —amb tota la gent— que avui escriu versos a València són bones, i procuraria que la tria de poemes comptàs amb la conformitat dels autors.

Aquest criteri em sembla el més adequat, tot i que jo hauria de sacrificar-hi certes predileccions personals. En matèria d'antologies, totes les actituds em semblen lícites; però en el cas concret d'una antologia de poetes valencians, crec que només seria oportuna l'actitud més objectiva possible: presentar al lector allò que s'ha fet en poesia, a València, i explicar-ne el perquè, deixant que ell judique en última instància.⁴⁸¹

Redactada la introducció, Fuster preguntà a Josep Maria de Casacuberta si podria fer-ne una lectura crítica per si havia comès cap omisió significativa.⁴⁸² Es veia amb cor de justificar raonadament la selecció, tanmateix necessitava la mirada experta d'un filòleg que avalés tant lingüísticament com crítica la seva edició. Mentre en preparava la selecció, Fuster reconegué amargament a Santiago Albertí el desolat panorama de les lletres

⁴⁸⁰ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Joan Fuster a Vicenç Riera Llorca, Sueca, 2-VI-1955.

⁴⁸¹ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Joan Fuster a Josep M. Cruzet, Barcelona, 16-IV-1955. En part reproduïda a Xavier Ferré, *No tot era Levante feliz. Nacionalistes valencians (1950-1960)*, Benicarló: Alambor, 2000, p. 169.

⁴⁸² Carta de Joan Fuster a Josep Maria de Casacuberta, 13-IX-1955. Faust Ripoll Domènech, *Josep Maria de Casacuberta. La construcció de la nació catalana*, Catarroja: Afers, 2017, p. 236.

valencianes —que, per a ell, es reduïa a menys de deu escriptors de vàlua literària— i els equilibris per garantir una qualitat mínima, malgrat que hi havia representat diverses línies estètiques:

Avui, al País Valencià hi ha cinquanta o seixanta senyors i dues o tres senyores que escriuen en la nostra llengua. Que escriuen versos, sobretot. Però de tots ells amb prou feines sis, set o vuit podrien arribar a mans d'un lector normal no valencià sense fer-nos eixir els colors a la cara. M'és penós de fer aquestes afirmacions, però són la pura veritat. Aquests mesos estic treballant en una *Antologia de la poesia valenciana*, destinada a la Selecta, i jo sé les dificultats en què em veig per aconseguir una tria de poemes que siga només discreta, fins i tot després d'abdicar dels meus criteris personals i d'haver adoptat una actitud d'extrema tolerància.⁴⁸³

El resultat incomodà Fuster, que advertí a Jaume Bru, un dels poetes de l'entorn de l'editorial Torre fundada per Casp i Adlert, l'escàs nivell d'alguns autors: «He seleccionat una trentena de poetes posteriors a don Teodoro. Això es diu mànega ampla. Hi haurà gatets i gossets. Fins i tot algun poeta quasi inèdit. El conjunt, literàriament, no queda massa brillant. Però jo no en tinc la culpa.»⁴⁸⁴ A les acaballes de 1955 envià l'original a Cruzet amb un pròleg escrit expressament amb morfologia valenciana per remarcar la seva valencianitat, però no tenia cap inconvenient que la hi corregissin, i s'oferí a redactar un glossari amb un centenar de mots per facilitar-ne la comprensió als principatins.⁴⁸⁵ L'editor acceptà l'estructura tal com l'havia concebut Fuster, tant per a la morfologia

⁴⁸³ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Joan Fuster a Santiago Albertí, Sueca, 16-IX-1955.

⁴⁸⁴ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Joan Fuster a Jaume Bru, Sueca, 8-XII-1955; reproduïda a Fuster, *Correspondència*, vol. x, p. 251-252. N'envià un balanç anàleg en una carta mecanoscrita el mateix dia per a Ernest Martínez Ferrando; reproduïda a Joan Fuster, *Correspondència*, edició de Vicent Alonso, València: Eliseu Climent, 1999, vol. III, p. 278-279.

⁴⁸⁵ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Joan Fuster a Josep M. Cruzet, Sueca, 9-XII-1955.

valenciana com per al glossari, que tancà el volum.⁴⁸⁶

El tràmit amb les instàncies de censura es va cloure amb una aprovació, tot i el *lapsus linguae* comès pel lector que, en definir primerament l'obra com a política en lloc de poètica, podria haver encès les alarmes de les autoritats. La relliscada va passar desapercebuda en un informe en què va prevaldre el reduccionisme folklòric i el menyspreu envers un poble valencià que, com reconeixia amb cinisme, s'havia allunyat de la literatura en llengua pròpia:

Esta obra como todas las políticas [corregit a mà: poéticas] no tiene más alcance que dar a conocer la poesía valenciana más bien contemporánea que a pesar del esfuerzo de Teodoro Llorente no ha calado en la masa porque desde el siglo pasado y con una progresión veloz el valenciano se aleja de su antiguo modo de expresarse. Recopila poemas de diversos poetas siendo realmente destacables los que hacen referencia al antes mencionado Llorente. En líneas generales es una imitación de obras parecidas catalanas pero cuyo alcance e importancia en este caso no cuentan. PUEDE PUBLICARSE.⁴⁸⁷

La pretensió de Cruzet de donar cabuda a la literatura valenciana no es basava exclusivament en unes vendes hipotètiques, sinó en una concepció àmplia de la cultura catalana. Amb l'*Antologia de la poesia valenciana* (1956), que, sense oblidar-ne el punt de partença, certificà «una certa eufòria poètica» per la qualitat aplegada,⁴⁸⁸ l'editor apostà per fer conèixer, de Barcelona estant, una selecció dels poetes valencians del segle XIX fins a l'actualitat com ara Jaume Bru, Joan Fuster, Vicent Andrés Estellés, Maria Beneyto, Francesc de P. Bruguera i Rafael Villar. A manera de gest simbòlic, reservà per al llibre un dels números rodons de la Biblioteca Selecta, de manera que, mentre peces significatives

⁴⁸⁶ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Fuster, Barcelona, 10-I-1956.

⁴⁸⁷ AGA, Cultura, c. 21/11319, exp. 232, informe mecanoscrit de José de Pablo Muñoz, Madrid, 26-I-1956.

⁴⁸⁸ Enric Ferrer. *Literatura i societat. País Valencià, segle XX*. València: Eliseu Climent, 1981, p. 93.

com *Solitud* i el canvi de format de les obres completes de Josep Pla havien sortit amb els números 100 i 201, respectivament, l'*Antologia de la poesia valenciana* aparegué —com avançà amb orgull Cruzet a Fuster—⁴⁸⁹ amb el número 200, «amb el qual Editorial Selecta ret homenatge al País Valencià, per tantes raons germà nostre».⁴⁹⁰

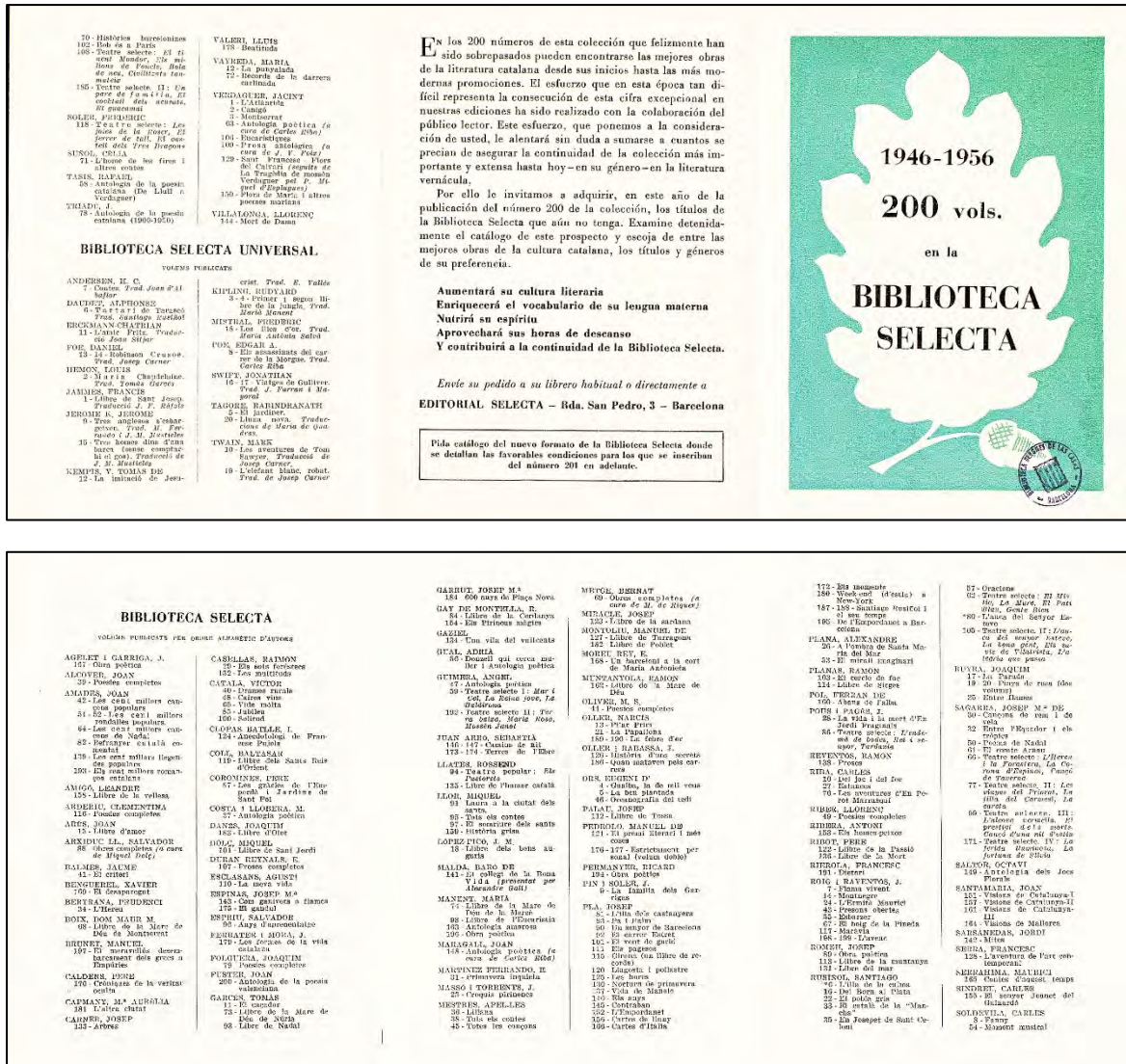

Fig. 27. Tríptic en castellà amb els 200 títols de la BS (1956). BC, Biblioteca Bergnes de las Casas (c. 332).

Com totes les antologies, l'obra, elogiada per Josep Pla i Josep Iborra,⁴⁹¹ fou objecte de retrets tant per aquells que hi foren inclosos com per persones de l'entorn dels qui

⁴⁸⁹ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Fuster, Barcelona, 16-II-1956.
⁴⁹⁰ Joan Fuster (ed.). *Antologia de la poesia valenciana*. Barcelona: Selecta, 1956. Biblioteca Selecta, 200, p. 228.
⁴⁹¹ Per a les crítiques rebudes, veg. Ferré, *No tot era Levante feliz*, p. 171-172.

havien estat descartats, com Jesús Morante Borràs i J. Ruiz, que qüestionaren que Fuster n'hagués bandejat poetes llorejats en certàmens literaris i l'acusaren de parcialitat literària i política. Cruzet envià el retall de premsa signat per Ruiz a Fuster per a conèixer de bona font quina era la seva valoració sobre els poetes que segons ell havien estat injustament oblidats. A l'antòleg ni li sorprengueren ni el disgustaren les crítiques d'aquells que opinaven sense fonament literari, sinó que en va fer una lectura més aviat irònica, com no podia ser altrament. Fuster reiterà a Cruzet que la seva selecció havia estat oberta i que, en rigor, una part de les composicions no hauria superat un examen crític:

Benvolgut amic:

Us agraesc que m'hàgeu enviat la còpia de la carta signada per J. Ruiz —nom absolutament desconegut per a mi, però que sona a pseudònim— sobre la meua *Antologia*. També havia llegit les objeccions de Morante Borràs a *Jornada*, de València.

En realitat, Morante no sols no havia llegit el llibre, sinó que ni arribà a llegir-ne el títol. Segurament es limità a consultar l'índex per veure si el seu nom hi figurava. La major part dels «poetes» que, segons ell, he exclòs injustament del recull, pertanyen, en efecte, a l'època renaixentista. I els que no hi pertanyen —com el del mateix Morante—, no hi ha manera d'acceptar-los com a poetes mitjanament decorosos. Igual dic dels que em retrau J. Ruiz.

Vós ja heu pogut veure que en l'*Antologia* he donat cabuda a poetes indiscutiblement mediocres, posant-me en un pla, més que d'objectivitat, de beneficiència literària. No he pecat, doncs, de rigorós. Ara bé: els Morante, Roda, Valero i etc., per molt mestres en Gai Saber que siguen, no mereixen bel·ligerància de cap mena. Si tinc temps i humor, abans d'enviar-vos aquesta carta, us copiaré i adjuntaré alguns fragments de poemes d'aquesta gent, perquè comproveu de quin bestiar es tracta.

Personalment, no m'importa gens guanyar-me l'animositat d'uns «protestants» com Morante o J. Ruiz —el to i la llengua de la carta d'aquest últim són ben simptomàtics—;

tampoc no crec que perjudiquen el llibre, ans li fan una propaganda polèmica ben apreciable. Però resulta difícil de fer comprendre, als «exclosos», que ho han estat precisament per llur baixa qualitat literària. Ells només hi veuen «parcialidad», «pasioncillas y sentimientos de diverso orden, incluso, al parecer, del político» (!!!). És curiós que tothom que ha escrit un poema es considere a si mateix un geni, pel simple fet d'haver-lo escrit. (Entre els poetes inclosos també n'hi ha algun ofès perquè no he dit d'ell que és, efectivament, un geni!)

En fi... Tot això són els riscos de tota antologia, majors encara quan, com la meua, es refereix a un ambient literari molt petit. Ja els tenia prevists i no em sorprenen.

Gràcies per enviar-me les convocatòries dels vostres premis. Em fa il·lusió concórrer a l'Yxart; ja veurem què decidesc. ¿Heu rebut la recensió de *Jaume el Dissortat*?

Molts records del vostre amic.

[Joan Fuster]⁴⁹²

La Selecta havia planificat un increment de la presència valenciana al seu catàleg (apenes representada per la reedició del 1947 del principal narrador valencià dels anys trenta, Jesús Ernest Martínez Ferrando, que vivia integrat al món cultural principatí des de ben jove), emperò les circumstàncies històriques, polítiques i culturals del país en dificultaven una regularitat digna. Cruzet tenia l'esperança que, amb un referent com Fuster, podria contribuir al foment de la literatura catalana, això no obstant ni Fuster es va aplicar amb constància en el paper d'assessor ni les propostes del sud que va rebre Cruzet, com la d'Enric Duran i Tortajada —que podia finançar l'edició de la seva pròpia poesia amb una compra d'exemplars com havia fet en l'*Antologia de poesia valenciana*—,⁴⁹³ no van ser avalades pel crític. De fet, Fuster aclarí sense embuts a l'editor que, si bé ell havia inclòs algun poema de Duran i Tortajada en l'*Antologia*, la seva obra no tenia prou qualitat

---

⁴⁹² BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Joan Fuster a Josep M. Cruzet, Sueca, 12-VII-1956.

⁴⁹³ Veg. nota 106.

per a aparèixer en una monografia de la Selecta, si bé li pregà que en el moment de respondre a l'ofertament que havia rebut adduís a l'autor raons extraliteràries per no ofendre'l:

Crec que els versos de Duran *no* poden publicar-se en la Biblioteca Selecta, si voleu mantenir en ella el to mitjà de dignitat literària que fins ara li heu donat. La poesia del nostre amic és mediocre i, ben sovint, francament fluida i anodina. Dins una escala de valors estrictament *local* —com la que jo he seguit en la meua *Antologia*—, té, és clar, un lloc i una consideració. Ara, en un pla general, és inadmissible. Sense dubtes ni vacil·lacions!⁴⁹⁴

L'interès de Cruzet per l'assaig en català, gènere especulatiu per què tenia predilecció, es materialitzà amb la convocatòria del Premi Josep Yxart a la Nit de Santa Llúcia el 1956. La primera edició se l'emportà un valencià de trenta-quatre anys que gràcies a la Barcino s'havia introduït al mercat principatí tres anys abans, Joan Fuster, premiat per *Figures de temps* (1957), un diari del 1952 al 1955 que es publicà amb una entrada obliterada per la censura.⁴⁹⁵ Dos anys després, els guardonats foren Jordi Sarsanedas, Maria Aurèlia Capmany, Manuel de Pedrolo, Josep M. Espinàs i Joan Perucho per un experiment innovador, *Cita de narradors* (1958), en què, davant la manca de crítica literària als mitjans, aquests autors emergents s'aventuraren a comentar l'obra els uns dels altres. L'edat dels guardonats d'aquestes primeres edicions, i en especial la dels cinc autors del 1958, consolidaren l'editorial i els premis com a plataforma per a les noves veus: «L'interès de la joventut per un premi d'assaig i la novetat de guanyar-lo en equip dona al Premi Josep Yxart la raó de ser de la seva creació i en subratlla tota la importància i —per

⁴⁹⁴ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Joan Fuster a Josep M. Cruzet, Barcelona, 11-VIII-1956.

⁴⁹⁵ La citació que el Ministerio de Información y Turismo va escapçar a Fuster era la següent: «“Envuelta en sus andrajos desprecia cuanto ignora”, deia Antonio Machado de Castella. | “Suelen reír de lo que no entienden”, deia Joan Maragall dels catalans. | Mal per mal, no sé quin serà pitjor. “Andrajos” a part, naturalment”» (AGA, Cultura, c. 21/11604, exp. 122).

què no? — tota l'oportunitat.»⁴⁹⁶

Quan pocs anys abans Josep Pla havia animat Cruzet a trobar el jovent més prometedor del País Valencià i les Illes, l'editor li'n demanà referències més concretes per explorar-ne les possibilitats, sobretot perquè la seva experiència comercial fora del Principat havia estat més aviat decebedora per la limitació del mercat, que generava pèrdues inassumibles:

Potser sí que la joventut en qualitat —però sempre en número molt petit— és a Mallorca. A València, hi ha una certa inquietud, però dins un medi també reduïdíssim. Em pot recomanar algú? És clar que cal donar, de cara a Madrid, la impressió que tots estem units, però la venda del llibre català a Mallorca, i sobretot a València, és insignificant.

Jo tracto de mantenir un ampli pla de conjunt, però l'edició de llibres d'autors tipus Raventós, Duran i Reynals, etc., i la de la major part dels altres, principalment els joves, em produeixen quantiosos dèficits, amb unes angúnies econòmiques terribles. Una fundació protectora de la Selecta seria absolutament necessària, però per ara la cosa segueix sense solucionar-se.⁴⁹⁷

Aquell 1957 en què Fuster havia estat lloreat, un jove mallorquí de trenta-un anys, Blai Bonet, guanyà el Premi Joanot Martorell amb *El mar*, publicat per Aymà el 1958. Algunes personalitats conjugaren l'activitat difusora per la represa de la publicació dels volums del *Diccionari català-valencià-balear* entre el 1950 i el 1962 amb el guardó dels dos joves per tal de reivindicar la literatura catalana en tota la seva dimensió i, en especial, els primers escriptors de les Balears i València que havien protagonitzat la festa literària més solemne i prestigiosa, la de Santa Llúcia. Amb el propòsit de fomentar «la germanor

---

⁴⁹⁶ Jordi Sarsanedas, Maria Aurèlia Capmany, Manuel de Pedrolo, Josep M. Espinàs, Joan Perucho. *Cita de narradors*. Barcelona: Selecta, 1958. Biblioteca Selecta, 251, contracoberta.

⁴⁹⁷ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 27-X-1953. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 411.

dels catalans, valencians i balears», el maig de 1958 una comissió formada per Carles Riba (president); Joan Ballester, Alfred Vilaplana i Santiago Albertí (vocals), i Joan Sales (secretari), homenatjaren Fuster i Bonet en un sopar on feren parlaments Carles Riba, Joaquim Molas i Joan Triadú. Entre les editorials que participaren en la comissió organitzadora,⁴⁹⁸ figurà la Selecta, després que Cruzet rectificqués la resposta negativa que, sense el seu coneixement, Josep Miracle havia donat a Joan Sales adduint un excés de feina.⁴⁹⁹

Pocs mesos abans de rebre el Premi Yxart, Cruzet havia aconseguit que Fuster prologués *Màrsias i Adila* (1957) d'Agustí Bartra, a qui l'editor reconegué que per a ell era «un dels millors [crítics] actualment».⁵⁰⁰ L'obra va ser aprovada per la censura després que el prologuista acceptés la proposta d'autocensura de Miracle, signe del temor que el règim havia inoculat fins per afirmacions d'una candidesa màxima.⁵⁰¹ No fou el darrer pròleg que Fuster lliurà a la Selecta, que procurà d'implicar en les seves iniciatives per la seva categoria intel·lectual i per la seva influència al País Valencià. El 1959 envià una darrera col·laboració a Cruzet, un proemi per a l'antologia de poesia d'Ausiàs March

⁴⁹⁸ Les editorials que s'hi adheriren foren Aedos, Alfa, Ariel, Arimany, Aymà, Barcino, Bagunyà, Dalmau-Jover, Destino, Horta, Janés, Joventut, Moll, Nereida, Nova Col·lecció Lletres, Óssa Menor, Quart Creixent, Selecta, Teide, Torrell i Vergara (BC, Arxiu Literari Rubió, Ms. 9600/22, c. 76, invitació).

⁴⁹⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», dossier Xavier Benguerel, c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Sales, Barcelona, abril de 1958. «Homenaje a Blai Bonet y a Joan Fuster». *Destino*, segona època, any XXII, núm. 1078 (5-IV-1958), p. 36. «Noticias». *Destino*, segona època, any XXII, núm. 1082 (3-V-1958), p. 40.

⁵⁰⁰ ACVOC/AHT, Fons Agustí Bartra, Correspondència, 48/1, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Agustí Bartra, [Barcelona], 9-VII-1957.

⁵⁰¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», dossier Agustí Bartra, c. 30, pròleg de Joan Fuster, original mecanoscrit, [p. 4], i c. 37, carta mecanoscrita de Josep Miracle a Joan Fuster, Barcelona, 4-IX-1957. En el fragment següent reproduïm les tres frases autocensurades per Miracle: «La peripècia que Bartra ha triat per als seus personatges no té res d' excepcional. No és, doncs, a una forma particular d'heroisme o de drama que el poeta s'aferra, per donar-nos la seua versió de la tragèdia col·lectiva. I justament en aqueixa “normalitat” dels fets contats, o cantats, justament en llur aspecte humil i repetible, radica la força convincent del poema. Màrsias és un soldat més, que mor quan l'hora li arriba, en el lloc i en el deure puntuals: ell, víctima, encarna la derrota — la premonició de la qual veiem en “El somni de la bandera” —, però una derrota que se sent com una llavor germinadora. Adila era l'esperança, la continuïtat per l'amor, la mare oportunament fecunda, i també es deixa arrossegar a la mort per una fosca fatalitat de dol i d'ansia. Però hi ha encara el fill. “Soc la profunda llera d'on s'alça la nissaga”, deia Adila. “Soc el que sempre torna”, diu Màrsias. ~~Nascut sota els auspicis de la Terra i de les Mediterrànies, [I] el fill de Màrsias i Adila, criatura feble i hereva, a penes és un nom, una ombra, en el final del poema.~~»

adaptada al català modern que inicialment havia de fer Joan Ferraté.⁵⁰² L'editor quedà enlluernat per la mirada innovadora i perspicaç del crític, que igualment n'assumí l'edició: «El vostre estudi fuig de tot camí fressat i tòpic per a dir coses noves —influències, evolucions, elogi mesurat i raonat, projecció de la seva obra, etc.— d'un coneixement i agudeses extraordinàries. Us felicito ben sincerament.»⁵⁰³

Després de publicar els autors clàssics i els contemporanis de Cruzet, que, com a valors incontestables, li havia permès de recuperar una quota de lectors, l'editor continuava atent a les noves fornades d'escriptors. Un dels assessors amb qui més confiava, Josep Pla, li havia advertit que els més crítics li retreien la manca de coratge a l'hora de promoure l'obra del jovent.⁵⁰⁴ Cruzet, que es movia en un entorn limitat a persones d'una edat madura si no avançada, persistia a reclamar-li noms concrets, contactes, bé que preveia limitacions en la projecció d'aquesta literatura, tant de caràcter comercial —per l'escàs nombre de joves compradors de llibres— com polític —per la intervenció de la censura en l'orientació estètica de la Selecta, escapçant o proscriuint en bloc obres que, concebudes per autors més desinhibits, fossin considerades perniciosos per raons morals o polítiques.

Si bé les primeres referències sobre Pérez Embid havien estat esperançadores per la seva pretesa consideració per la cultura catalana, la sintonia amb personalitats com Pla i Vicens Vives incidí escassament a rebaixar la repressió contínua d'un alt càrrec que restà vinculat al règim fins l'any de la seva defunció, el 1974. Després de tancar un primer any de mandat de Pérez Embid, el 1951, amb una mutilació i una denegació, l'any següent Cruzet començà a témer que s'auguraven temps difícils, sobretot per la denegació de *Les desventures de Werther* i les esporgades dels *Contes* d'Andersen i *Els pagesos* de Pla que

⁵⁰² BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Fuster, Barcelona, 2-IV-1958.

⁵⁰³ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Fuster, Barcelona, 19-X-1959.

⁵⁰⁴ ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, Mas Pla, 9-VI-1951. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 154.

el director general havia dictaminat la primera meitat de l'any. De fet, el 1952, i fins poc abans del final del seu mandat com a director general, el 1956, Pérez Embid acumulà un nombre mai vist de denegacions i mutilacions (contra les traduccions, les obres de Manuel de Pedrolo i Jordi Maluquer, entre d'altres), no sols per les xifres absolutes, sinó sobretot per la persistència a advertir als editors que qualsevol intent de normalització seria arranat. Cruzet confessà la seva temença a Pla a mitjan juliol de 1952:

A part que les obres dels joves costen molt d'introduir, una altra cosa empipadora és la tònica que ha donat a la censura Pérez Embid, que crearà dificultats —per a la publicació— en la major part del autors i títols abans anomenats. I el que passa aleshores és que, durant l'actuació d'un d'aquests senyors a censura, la producció de la Biblioteca, contràriament a la meua voluntat, es veu indefectiblement afectada en la seva independència i varietat.⁵⁰⁵

Per primera vegada l'oposició antifranquista no estava dominada per exiliats i adversaris polítics, sinó per una nova generació: el jovent. El seu inconformisme desembocà en una dissidència política intolerable a ulls del règim, amb protestes massives i organitzades. La repressió policial contra els estudiants arran de la revolta dels hongaresos la tardor de 1956 contra l'ocupació de les tropes russes i la consegüent clausura de la universitat generaren una forta indignació ciutadana. En aquest context, els mals auguris de Cruzet es confirmaren amb l'obra d'un jove autor com Jordi Maluquer, *Tina, a interludis* (1956), mutilada no pas per les referències polítiques sinó per la moral desacomplexada. Els fragments, que per l'integrisme de José de Pablo Muñoz havien estat

---

⁵⁰⁵ Els autors i els títols que Cruzet havia esmentat prèviament eren els que tenia emparaulats: un volum inèdit de Salvador Espriu amb l'obra completa de Bartomeu Rosselló-Pòrcel; les obres de Sebastià Juan Arbó *La masia* (1975), *Terres de l'Ebre* (1955) i *Camins de nit* (1954), i l'*Anecdotologi de Francesc Pujols* (1953) (ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 2-VII-1952; reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 267).

titllats de «pornogràfics, de mal gust e irreverentes en algún caso»,⁵⁰⁶ corresponien a escenes sensuals o eròtiques dels contes de l'«Elogi de l'amistat» (que restà inèdit),⁵⁰⁷ «Hermínia» i «El tren», al qual pertanyien les següents línies ratllades:

Vam anar a casa i quan va entrar a la meva habitació s'estirà, voluptuosament, damunt el meu llit blanc. La seva imatge bruna trencant el blanc, em començà a excitar, però tu saps que jo soc un cavaller i vaig atribuir la cosa a la seva ingenuïtat, sense que passés altra cosa; tot i que era un procediment que ella havia emprat el vuitanta per cent dels casos.

Vaig dir-li que vingués a l'armari per escollir-me la camisa i em digué, amb veu melindrosa:

—A que no m'aixeques...

Convençut de la meva força vaig estirar-la enèrgicament. En l'inici d'aquesta petita lluita, tant desigual, ens trobàrem, de sobte, mirant-nos els ulls l'un a l'altre. Em seguí mirant d'una manera fixa, i, de somrient que estava, es posà seriosa. Va entreobrir els llavis i llavors vingué l'abraçada plena, meravellosa, que ens va revelar el sentiment de nostres cors. Baixà les escales fortament agafada del meu braç. Estava trista, em va dir:

—Soc molt dolenta, Mercier. Fixa't ara, haig de desenganyar el pobre Janot...

Els dies passaren. Jo volia estar sol amb ella per entrar en la delícia mútua de la llarga confiança amorosa, però quasi mai vaig poder aconseguir-ho. Ella només es donava a mi a estones furtives, i, llavors, amb tota intensitat. Això produïa en mi un enfebriment que augmentava per dies. Ah!, però quan ens quedàvem tota una tarda sols, aleshores ella tenia mal de cap...!⁵⁰⁸

Cruzet va esperar fins al 1952 per a publicar el recull d'un escriptor de trenta-nou anys, no gaire conegut abans de la guerra: *Anys d'aprenentatge*, de Salvador Espriu, que

---

⁵⁰⁶ AGA, Cultura, c. 21/11427, exp. 2068, informe mecanoscrit de José de Pablo Muñoz, Madrid, 7-V-1956.

⁵⁰⁷ Correu-e de Jordi Maluquer, 5-V-2021.

⁵⁰⁸ AGA, Cultura, c. 21/11427, exp. 2068, *Tina, a interludis*, original de Jordi Maluquer, p. 118-119.

preveia anar difonent la seva obra completa a la Selecta «sota el mateix nom genèric».⁵⁰⁹ Només un any més tard aparegué la primera obra narrativa d'un jove escriptor que, com tants d'altres, s'havia iniciat amb un poemari —en aquest cas, d'ascendència sartriana—: Manuel de Pedrolo. Si bé el narrador coneixia Carles Riba i l'entorn d'*Ariel*, vivia al marge dels cenacles literaris, de manera que *El premi literari i més coses* (1953) representà tota una novetat, avalada pocs mesos després per Rafael Tasis, que el presentà com «el novel·lista més important que s'hagi donat a Catalunya després de Narcís Oller».⁵¹⁰ En el tràmit amb la censura, Cruzet s'encertí de les seves sospites respecte de la literatura més moderna: quatre de les narracions d'intriga de Pedrolo foren vetades en bloc per la censura, sense cap justificació ni dictamen.⁵¹¹

Fora de Maria Aurèlia Capmany, Jordi Maluquer i Guillem Viladot,⁵¹² el canal per on els escriptors més joves van trobar una oportunitat van ser els premis de la Festa de Santa Llúcia, concebuts en part per descobrir nous talents, entre els quals despuntaren Josep A. Baixeras, Pere Calders, Josep M. Espinàs, Ramon Folch i Camarasa, Enric Massó, Jordi Sarsanedas, Estanislau Torres i Joan Vila Casas. No obstant això, com recordà Ramon Foch i Camarasa en un homenatge a Cruzet, el predomini de l'obra de clàssics moderns i contemporanis en el catàleg de la Selecta a alguns els feu sentir bandejats del sistema literari:

⁵⁰⁹ Salvador Espriu, *Anys d'aprenentatge: Laia / Aspectes / Miratge a Citera / La pluja*, Barcelona: Selecta, 1952, p. 7. El llibre aplegava dues obres aparegudes als Quaderns Literaris (*Laia* i *Aspectes*), una reedició de Les Edicions d'Ara (*Miratge a Citera*) i quatre proses aplegades per primera vegada (*La pluja*). Sobre la gestió d'aquest llibre, veg. Agustí Pons, *Espriu, transparent*, Barcelona: Proa, 2013, p. 337-341. Aquell 1952 Cruzet havia enviat a Espriu una proposta de contracte arran de les converses mantingudes prèviament en què acordaren que el poeta prepararia l'antologia *Llibre del mar*, apareguda un any després a cura de Josep Romeu (ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Salvador Espriu, Barcelona, 7-II-1952).

⁵¹⁰ Rafael Tasis. «Manuel de Pedrolo, novel·lista inèdit». *Pont Blau*, núm. 20 (juny 1954), p. 183.

⁵¹¹ Els contes vetats foren «Sóc el defecte», «La cadena», «Persecució» i «Els fugitius», que no es conserven (AGA, Cultura, c. 21/9984, exp. 3708). Bé que Pedrolo aprofità el títol del primer conte per a una obra dramàtica publicada a Moll el 1975, les tres narracions no aparegueren, amb aquest títol, en cap dels seus reculls ulteriors. Agraïm a Antoni Munné-Jordà i Anna M. Moreno-Bedmar les notícies sobre l'obra de Pedrolo (correu-e, 30-III-2020).

⁵¹² Maria Aurèlia Capmany, *L'altra ciutat / Madame Adà / Estranys presoners / D'Arenys a «Sinera»*, Barcelona: Selecta, 1955, Biblioteca Selecta, 181. Jordi Maluquer, *Tina, a interludis*. Barcelona: Selecta, 1956, Biblioteca Selecta, 217. Guillem Viladot, *Temps d'estrena / Hem deixat Riella / Setissis / Ketubim*, Barcelona: Selecta, 1959, Biblioteca Selecta, 275.

La primera part d'aquest intent [de reconstruir la literatura catalana] ha estat acomplida amb la reedició de les obres cabdals de la nostra literatura. A fer possible la segona part ha col·laborat la creació dels premis literaris que cada any han aportat i aporten a la palestra nous autors o noves obres d'autors ja consagrats. Certament, els joves, o els que per joves passem, amb la natural impaciència, hauríem volgut més d'una vegada que aquesta segona part fos portada a un ritme més accelerat, més arriscat, que ens fos més assequible de publicar les nostres obres d'una manera immediata, que els noms nous sorgissin més sovintejadament. És molt possible, però, que aquestes lògiques impaciències fossin excessives; avui, des del punt on hem arribat, ens sentim inclinats a reconèixer que les coses s'han fet com calia dins allò que es podia fer en els moments en què s'ha fet. I, sobretot, ens sentim inclinats a admirar el prodigi de voluntat, de pertinàcia, d'obstinació, gosaríem dir, que ha fet possible la continuïtat d'aquesta biblioteca en uns temps com els que estem vivint.⁵¹³

Del pinyol de l'editorial, la persona més insistent en la necessitat de programar una narrativa més moderna va ser Tomàs Tebé. Bé que ni Cruzet ni Miracle no van promoure prou l'obra del jovent des dels mitjans que van crear per a anunciar les novetats, on la presència de clàssics era aclaparadora, van modular la seva estratègia en dedicar una doble pàgina del butlletí *Crònica literaria* als guardonats als Premis de Santa Llúcia el 1953:⁵¹⁴ mentre que per a Cruzet els contes de to surrealista de *Mites*, de Jordi Sarsanedas, constituïren un original «Molt bo»,⁵¹⁵ *Com ganivets o flames* d'Espinàs era un model de novel·la realista d'interès comercial. Amb els dos guardons la Selecta pledejà per atendre gustos heterogenis: «Els premis van resultar equilibrats, doncs amb els *Mites* es va donar

⁵¹³ «Parla Ramon Folch i Camarassa». Dins: Autors diversos, *Josep M. Cruzet i la seva obra*, p. 102-103.

⁵¹⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Vària Llibreria Catalònia – Editorial Selecta», c. 111, *Crònica literaria*, núm. 16 (primavera 1954), p. 4-5.

⁵¹⁵ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 2-VII-1952. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 266.

satisfacció a l'altre grup intel·lectual més exigent»,⁵¹⁶ el de l'entorn de la revista amb què col·laborava Sarsanedas, *Ariel*. Josep Romeu reconegué que era «d'un tracte exquisit i d'una mentalitat oberta envers els joves. M'esperonà molt en la redacció i publicació de llibres».⁵¹⁷

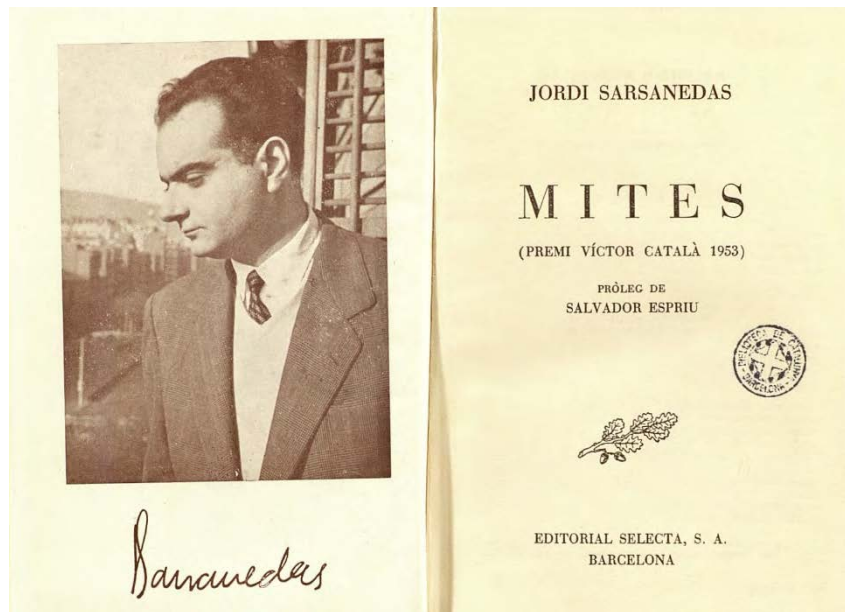

Fig. 28. Frontispici i portada de *Mites*, de Jordi Sarsanedas (1954).

Per a Cruzet l'aposta del jovent pel català, en uns temps en què el castellà era la llengua de la modernitat, era digne d'elogi, fins a l'extrem que escriptors com Manuel de Pedrolo eren «joves que es dediquen heroicament a cultivar la literatura catalana».⁵¹⁸ La reivindicació que l'editor en proclamava era més meritòria si la comparem amb la d'escriptors que havien començat a publicar abans del 1936. Així com per a Cruzet els contes d'*El premi literari i més coses* de Pedrolo «és de les coses escrites en català que he llegit darrerament amb més gust»,⁵¹⁹ el president dels jurats del Premi Víctor Català, el

⁵¹⁶ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 31-III-1954. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 466.

⁵¹⁷ Josep Romeu. *Quadern de memòries*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003, p. 113.

⁵¹⁸ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 25-II-1953. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 361.

⁵¹⁹ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 2-VII-1952. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 267.

valencià Jesús Ernest Martínez Ferrando —vist com un crític «de tendències més aviat clàssiques, però no carrincl[ó]» pel pare de Pere Calders—,⁵²⁰ expressà el desconcert dels més veterans en relació amb la temàtica, la tècnica i el llenguatge de les obres més renovadores:

L'he llegit al cap de poc de rebre'l degut a l'interés que em mereix aquest novell escriptor. De tota manera esperava més. Pot dir-se que la novetat del seu primer llibre es limita a la narració inicial «El premi literari», molt original, molt ben portada i resolta i escrita amb un estil àgil i segur. Les altres «més coses» li confesso que no m'han acabat de convèncer; hi trobo molta reminiscència de literatura coneguda dintre del gènere i manca de nervi en els assumptes. M'agraden més les narracions que diríem «imaginatives» però n'hi ha de bastant banals, com per exemple, «La pipa» o «El diumenge dels casats de nou»; àdhuc en aquesta darrera jo suprimiria expressions de mal gust que sols poden ésser utilitzades literàriament quan un escriptor ha superat decididament una manera de dir.

Tanmateix, espero coses bones d'aquest novell escriptor i estic segur que els nous llibres que ens ofereixi seran de més qualitat.⁵²¹

Les prevencions de Martínez Ferrando no convergiren devers el dictamen del jurat del Premi Joanot Martorell 1954, que escollí *Estrictament personal* de Pedrolo. Apareguda amb el plàcet de la censura un any més tard,⁵²² la novel·la inaugurà una etapa en el gènere i tingué una acceptació immediata del públic, per a qui fou tota una novetat a pesar del silenci de la crítica oficial.⁵²³ En previsió que Pedrolo podria esdevenir un escriptor professional, Cruzet es devia haver volgut assegurar l'edició en exclusiva de les seves

---

⁵²⁰ UAB, Fons Pere Calders, carta mecanoscrita de Vicenç Caldés a Pere Calders, Barcelona, 9-X-1954.

⁵²¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 41, carta mecanoscrita de Jesús Ernest Martínez Ferrando a Josep M. Cruzet, Barcelona, 8-III-1953.

⁵²² AGA, Cultura, c. 21/10939, exp. 7581.

⁵²³ Triadú, *La novel·la catalana de postguerra*, p. 35-38. Joaquim Molas, «Sobre el Pedrolo dels anys 50», dins: Xavier Garcia (ed.), *Rellegir Pedrolo*, Barcelona: Edicions 62, 1992, p. 42.

futures obres quan el gener del 1956 l'escriptor declarà el seu enuig perquè el Comitè de Publicacions, que solia convidar els autors a costejar una part de les edicions, se li adreçà per rebutjar-li un nou llibre comunicant-li que, com va interpretar Pedrolo, no era prou comercial. Cruzet basquejà per rebaixar la seva reacció remarcant la voluntat de continuar-lo publicant a la BS i recordant-li les dificultats del mercat literari en català; tanmateix Pedrolo replicà que era l'editor qui havia de crear la demanda, sense esperar que els consumidors prenguessin la iniciativa de cercar una literatura actual, i anuncià taxativament que renunciava a enviar-li nous originals si no volia publicar-los sense condicions econòmiques:

Amic Cruzet:

Tractar amb subordinats que només poden recitar una lliçó apresada és sempre una mica desagradable. Per això m'alegro d'haver rebut la vostra lletra, cosa que em permet exposar-vos el meu punt de vista.

De passada us diré —i ho haureu de reconèixer— que per arribar al trist resultat de refusar les meves obres potser no valia la pena que, un dia, m'invitéssiu a no comprometre'm amb un altre editor. Però, en fi, l'assumpte ara és un altre. Parlem-ne.

Comparteixo el vostre desig que el meu nom i la meva obra segueixin figurant a la Biblioteca Selecta, però donada la vostra actitud (em refereixo a la dels senyors que componen l'editorial i no específicament a vos, si el vostre punt de vista és un altre) veig difícil que aquest desig es materialitzi. A hores d'ara diposeu d'una base prou ampla per saber la mena de literatura que es pot esperar de mi; s'imposa, doncs, acceptar-me tal com soc o rebutjar-me definitivament. D'altra banda, jo crec que arriba un moment a partir del qual és l'autor qui ha de decidir sobre el destí de la seva obra, ja que és ell i únicament ell qui es responsabilitza davant d'ella i davant del públic. L'editor només ha de decidir si li convé que figuri en el seu catàleg. En el primer cas no pot refusar-li una obra amb l'excusa

que no és comercial —cosa d'altra banda molt difícil d'apreciar abans de posar-la a l'abast dels lectors.

En el segon cas, ja us ho he dit: es prescindeix d'ell. Em direu que les nostres circumstàncies són tan especials que aconsellen una desusada prudència, però això no em sembla una raó suficient, perquè si portem aquest criteri al seu extrem lògic i per temor refusem tot allò que és nou i escapa al corrent per la seva forma o pel seu contingut, no sortiem mai del carreró sense sortida on ens trobem. En altres mots: sou vos qui ha de formar el públic i no esperar que ell prengui la iniciativa; sabeu molt bé que no la prendrà. I per formar el públic o acostumar-lo a una literatura una mica més ambiciosa no n'hi ha prou amb donar-li una mostra d'aquesta literatura, sinó que cal servir-la-hi a dosis relativament freqüents a fi que no prengui per caprici o extravagància allò que és normal a tot arreu.

Després d'això suposo que ja comprendreu que no tinc la intenció de seguir molestant-vos amb l'espontània tramesa de més originals meus. Resto, però, a la vostra disposició per tots aquells que us sembli oportú demanar-me, en l'entesa, naturalment, que quan me'ls demaneu serà per a publicar-los i no per a sotmetre'ls a l'estudi dels vostres consellers literaris o comercials. Sé que amb això és possible que em tanqui les portes de tota publicació amb cara i ulls, ja que avui com avui la vostra editorial és l'única que té un cert pes; serà molt lamentable per a mi, com sempre ho és haver de callar, però estic disposat a resignar-m'hi —si cal.

Ben cordialment vostre,

Manuel de Pedrolo⁵²⁴

A desgrat de la contundència de Pedrolo, la seva relació amb la Selecta no s'estroncà. En nom de l'editorial, pocs mesos després Tebé el convidà a emplenar un formulari per optar a alguna traducció de la seva obra, alhora que, com a altres autors, l'encoratjà a concórrer a premis com el Santiago Rusiñol de novel·la humorística i el

---

⁵²⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 45, carta mecanoscrita de Manuel de Pedrolo a Josep M. Cruzet, Barcelona, 10-I-1956.

Víctor Català. El secretari de Cruzet li reconegué sense manies que a ell, particularment, li feia il·lusió que se n'endugués algun: «Tinc el furiós desig que guanyeu els dos [premis] i el vostre nom s'incorpori novament a la Biblioteca Selecta. | L'altre dia vaig anar a una conferència d'en Triadú —en català— sobre la literatura moderna i entre altres encerts va dir: “Recordeu aquest nom: Manuel de Pedrolo, que moltes literatures voldrien tenir.” Vaig estar a punt d'aplaudir.»⁵²⁵ Bé que Pedrolo assegurava que el seu estil no harmonitzava amb els gustos del secretari del Víctor Català, Josep Miracle (tot i que el votà en el Joanot Martorell de 1951),⁵²⁶ el jurat li concedí el guardó del 1956 per *Crèdits humans* (1957), que va ser autoritzada per la censura sense objeccions:⁵²⁷

Amic Tebé:

Molt agraït per haver pensat en mi quan sembla que s'ofereix una possibilitat, per remota que sigui, de traducció. Us retorno el qüestionari de l'INLE, on només us cal posar el preu que us sembli com a drets de traducció i el segell de l'editorial.

Vaig rebre també les convocatòries per als premis Víctor Català i Santiago Rusiñol. No tinc cap novel·la per aquest darrer, perquè ja sabeu que l'humorisme no és pas la meua especialitat, si més no l'humorisme que sembla indicat per a aquest premi. En canvi, he escrit uns contes per al Víctor Català, però, encara que n'estic content i em semblen bons, no em faig cap il·lusió sobre el resultat: he tingut massa ensopegades i és difícil aconseguir el premi quan, ja de sortida, tinc un dels membres del jurat, precisament el qui representa l'editorial, en contra. I seguiré tenint-l'hi mentre cultivi la mena de literatura que cultivo. Com que ell mateix m'ho va dir una vegada, i davant de testimonis, no crec que la cosa sigui cap secret. Es veu que estic destinat a navegar sempre entre dificultats de tota mena, com si fos la bèstia negra de la literatura catalana. Incomprensió dels editors —no limitada pas a la Selecta—, dificultats de censura com sabeu, antipaties de tota mena que he tingut l'habilitat

⁵²⁵ FP, carta manuscrita de Tomàs Tebé a Manuel de Pedrolo, Barcelona, 14-VII-1956.

⁵²⁶ Veg. l'apartat 3.1.1, «El Joanot Martorell (1951)».

⁵²⁷ AGA, Cultura, c. 21/11596, exp. 6228.

de crear-me degut a l'honestedat amb què enfoco la cosa literària i a la meva intransigència a fer concessions, m'enfotisme dels crítics que es pensen haver-te fet content i complir amb el seu deure quan t'han dedicat quatre elogis rabiosos que no volen dir res... Una desgràcia! Me la prenc amb resignació o impaciència, segons l'humor del moment, però sí que maleint el dia que vaig tenir el galdós encert de descobrir que podia escriure. No conec un càstig pitjor.

Una encaixada del vostre amic,

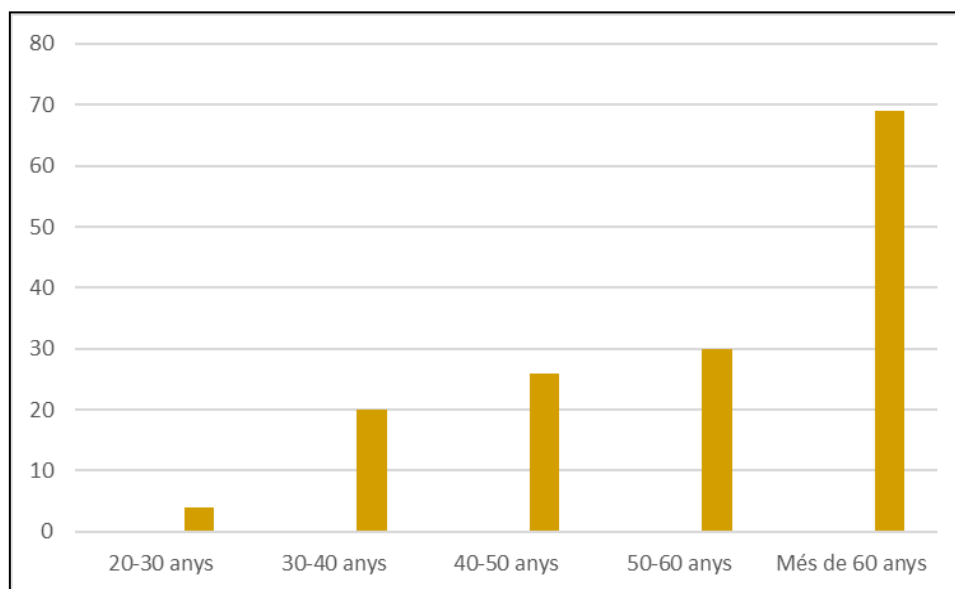
Manuel de Pedrolo⁵²⁸

Contràriament al que s'infereix del conjunt del catàleg de la Selecta, bastit de manera predominant per autors de la literatura medieval i moderna, la preferència de Cruzet pels joves és indubtable. Dels 24 autors que tenien entre 20 i 40 anys quan hi publicaren, la majoria prosseguiren la seva dedicació literària. Només un terç foren descoberts als premis literaris: Josep M. Espinàs (27 anys), Sarsanedas (30 anys), Ramon Folch i Camarasa (35 anys), Josep A. Baixeras (33 anys) i Estanislau Torres (36 anys). Entre els joves no premiats en figuren que hi feren conèixer la seva *opera prima* (Jordi Maluquer i Manuel de Pedrolo), algun escriptor que s'havia estrenat en temps de la República (Salvador Espriu) i d'altres de fora del cap i casal (Joan Fuster i Guillem Viladot). La suma d'autors de 20 a 40 anys és equiparable a la dels de la franja de 40-50 anys, entre els quals hi havia escriptors encara joves que havien irromput amb força en el mercat literari, com Joan Triadú, Joan Vila Casas, Pere Calders i Marià Villangómez. Formaren un gruix homologable a aquesta franja els autors consagrats d'entre 50-60 anys: Joan Amades, Sebastià Juan Arbó, Jesús Miquel Llor, Marià Manent, Ernest Martínez Ferrando, Josep Pla, Carles Riba, Mercè Rodoreda, Josep M. de Sagarra, Carles Soldevila,

---

⁵²⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 45, carta mecanoscrita de Manuel de Pedrolo a Tomàs Tebé, Tàrrrega, 3-VIII-1956.

Rafael Tasis, Francesc Trabal i Llorenç Villalonga.

Fig. 29. Nombre d'autors segons l'edat en publicar la primera obra a la Selecta.

L'estudi del pes literari dels autors de la Selecta exigeix una aproximació al grup dels refugiats, que no per menor és menys remarcable. Bé que l'exili interior i l'exterior cada vegada estaven més distanciat políticament i ignoraven les circumstàncies alienes,⁵²⁹ Cruzet es preocupà per obrir vies d'acord amb els expatriats: «Avui li envio adjunt el *Màrsias i Adila* prologat per Joan Fuster. El seu autor, Agustí Bartra, que mou tant d'enrenou a fora, havia de quedar incorporat a la Selecta.»⁵³⁰ La seva dificultat principal amb ells radicà en la comunicació, que a voltes generava malentesos per la sensibilitat a flor de pell dels escriptors o per la manca de delicadesa de l'editorial a l'hora d'acabar els costos o trametre proves i exemplars. Fou gràcies a la Selecta que alguns dels divuit autors integrats al catàleg reaparegueren a Catalunya, com ara Pere Calders, que,

⁵²⁹ Riquer, Culla, *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)*, vol. 7, p. 231.

⁵³⁰ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 9-XII-1957. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 635.

amb la mediació de Joan Triadú, Joan Oliver i Albert Manent,⁵³¹ renovà la narrativa contemporània amb els relats entre fantàstics i humorístics de les *Cròniques de la veritat oculta* (1955).

Les 28 obres dels exiliats eren novetats, a excepció feta de *La mort i la vida d'en Jordi Friginals* (1947) i *Teatre selecte* (1951) de Josep Pous i Pagès, *Les formes de la vida catalana* (1955) de Josep Ferrater Mora, *Vals* (1956) de Francesc Trabal i *Màrsias i Adila* (1957) d'Agustí Bartra. Tot i la censura religiosa, moral i política, els llibres que, pel seu valor literari atemporal, han gaudit de reedicions posteriors per altres empreses editores són *Arbres* (1953) i *Obres completes. Poesia* (1957) de Josep Carner, *Abans de l'alba* (1954) i *La ciutat i el tròpic* (1956) de Lluís Ferran de Pol, *Cròniques de la veritat oculta* (1955) de Pere Calders, *Abans-d'ahir* (1956) i *Un crim al Paralelo* (1960) de Rafael Tasis, *Els fugitius* (1956) de Xavier Benguerel, *París, 1940* (1956) i *Barcelona de nit* (1957) de Sebastià Gasch i *Vint-i-dos contes* (1958) de Mercè Rodoreda.

La llunyania des de la qual escrivien els exiliats els protegia de l'autocensura més que no pas als resistents de l'interior, tenallats per un ambient d'amenaça i càstig. Això no obstant, les obres que versaven sobre la seva experiència no foren jutjades amb més severitat que la resta. Els efectes de l'ensulsiada aparegueren recreats en els títols d'Agustí Bartra, amb *Màrsias i Adila*, un poema èpic que, a partir del mite grec clàssic, relata la desfeta que representen els conflictes bèl·lics tant en la vida individual com col·lectiva; Lluís Ferran de Pol recreà ambients mexicans i evocà la mitologia maia; Odó Hurtado abordà el refugi a França a *La condemna*, i Xavier Benguerel novel·là la retirada de la guerra i l'exili a *Els fugitius*. Totes van ser aprovades sense reserves, fora de la novel·la de Benguerel, amb què el 1956 Pérez Embid, després que tres anys abans haguessin interdit

---

⁵³¹ ANC, Fons Joan Triadú, carta manuscrita de Pere Calders a Joan Triadú, Mèxic, D.F., 12-IX-1954. Reproduïda a Pere Calders, Joan Triadú, *Estimat amic. Cartes. Textos*, edició a cura de Susanna Àlvarez i Montserrat Bacardí, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2009, p. 56.

el relat «El fugitiu» de *La veritat del foc*, i abans de concedir-ne la butlla, extremà el control reclamant al cap d'Inspección de Libros: «Que se lo lea un lector de buen criterio y que sepa catalán. Antes de comunicar la resolución, *informarme.*»⁵³²

Tant en els refugiats com en els resistents, l'equip editorial de la Selecta pentinava els fragments que podien encendre la ira dels censors per raons polítiques —més aviat escadusseres en literatura— i morals. Hi intervenien amb el vistiplau de l'autor, que n'acceptava el peatge amb l'esperança d'ocupar un lloc en el catàleg de l'editorial més fèrtil del moment i de reaparèixer a les llibreries catalanes, sense garanties que la intervenció els privés d'una actuació de la censura. Si bé el primer lector de l'*Antologia de contistes catalans (1850-1950)* (1950) a càrrec de Triadú l'aprovà, Pedro Rocamora (1946-1951) en va interdir, per immoral, un conte prèviament avalat per mossèn Llorenç Riber, «Judita» de Francesc Trabal,⁵³³ centrat en una follia amorosa. És incontestable que en la proscripció del director general pesà el contingut de l'obra i la condició d'exiliat de l'autor, element que aparegué en la negociació de Josep Miracle amb Juan Beneyto:

Les meves gestions a Madrid van ser laborioses i diguem que afortunadament no tan espinoses com temia. La dificultat principal consistia en el text del conte de «Judita», de Francesc Trabal, considerat immoral en alguns dels seus passatges; i com a torna hi havia el fet de l'exili de l'autor. Aquest segon punt, tractat cordialment amb el Sr. Beneyto el vam resoldre proment-li jo que no solament en el cas de Trabal sinó en tots els altres casos d'autors exiliats faria desaparèixer qualsevol al·lusió de residència.⁵³⁴

Miracle hi envià un recurs al·legant que l'antologia havia estat concebuda més per

⁵³² AGA, Cultura, c. 21/11296, exp. 6326, nota mecanoscrita de Florentino Pérez Embid al cap d'Inspección de Libros, Madrid, 7-XII-1955 (la cursiva és subratllat en l'original).

⁵³³ BC, Fons JMC – Selecta, «Censura», c. 19, ofici mecanoscrit del director general de Propaganda, Madrid, 21-XI-1950.

⁵³⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 47, carta mecanoscrita de Josep Miracle a Llorenç Riber, Barcelona, 2-I-1951.

als crítics especialistes que per al públic general i que representava una pluralitat d'estils, en què «Judita» havia estat presentada com un exemple «de lo extravagante» per assessors d'una moralitat incontrovertible com Llorenç Riber, Martí de Riquer i Tomàs Garcés.⁵³⁵ Els responsables de censura van collar la Selecta fins que va substituir el relat per la *nouvelle* del mateix autor «Era una dona com les altres».⁵³⁶ Aquest veto cerciorà Trabal de la conveniència de mantenir la seva inflexibilitat amb la censura. Quan el 1955, a través de Pere Calders, Cruzet explorà si un autor tan innovador a la preguerra per l'humor i la provocació s'avindria a reeditar la seva obra més coneguda, *Vals*, i a autoritzar la publicació d'algun altre títol que no tingués compromès, Trabal només ho acceptà amb el requisit que el text no fos mutilat, bo i remarcant que ell, a diferència d'altres escriptors refugiats com Xavier Benguerel, no s'havia exiliat per sotmetre la seva producció inèdita al flagell d'una dictadura:

Coneixia vagament la vostra col·lecció Editorial Selecta. És un gran esforç. No m'estranya, puix per alguna cosa vàreu quedar-vos a Barcelona i podíem comptar amb un home com vós. Ara que tampoc deu estranyar-vos que alguns quedem encara fora de Barcelona, sentint-ho en l'ànima. Si no hi soc, si no hi visc, és simplement perquè vaig prometre-ho així quan ho acordàrem els membres de la Institució de les Lletres Catalanes. I és per això que no puc decidir-me a donar cap original inèdit meu a cap editorial de Barcelona. Juràrem defensar la llibertat del nostre idioma: per això som a l'estranger. El dia que hi hagi a Catalunya aquesta llibertat naturalment apretaré a córrer per tornar-hi. Si un original meu ha d'ésser sotmès a censura, no crec que sia, doncs, el moment encara. (Us excuso en la vostra carta-contestació fer cap manifestació que ja sé vós no podeu fer.)

D'aquesta qüestió en parlarem fa alguns mesos amb en Benguerel quan visità Santiago.

⁵³⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Censura», c. 19, carta mecanoscrita de Josep Miracle al director general de Propaganda, Barcelona, 15-XII-1950.

⁵³⁶ AGA, Cultura, c. 21/9143, exp. 2940. BC, Fons JMC – Selecta, «Censura», c. 19, instància mecanoscrita de Josep Miracle, Barcelona, 27-III-1951.

Ell pensa diferent. I respecto el seu criteri. Tinc una carta d'ell amb un contracte de l'Aymà per unes edicions que volen fer a base de novel·les inèdites. Li contestaré un dia d'aquests dient-li que no poden comptar amb mi.

En canvi —si insistiu per posar el meu nom en l'Ed. Selecta— us puc dir que sí, a base de qualsevol cosa meva anterior, com féreu amb l'*Antologia [de contistes catalans]*. El meu punt de vista pot ésser discutible: no podem sotmetre a censura la creació literària catalana, si no acceptem negar-li llibertat.

La reedició d'obres que quan s'editaren per primera vegada no tingueren la tortura de cap censura poden seguir reeditant-se si llurs textos no són perjudicats.

Si a vos, o a altres catalans, els fa gràcia reeditar el meu pobre *Vals* (per exemple), podeu fer-ho. És una simple qüestió d'entendre'ns amb els drets d'autor (crec que en això encara no s'ha *innovat*, i sinó, si als que som fora no se'ns ha de pagar res, tant se val, no serà això el més trist, quan ens hem de queixar de tantes i tantes altres coses...).⁵³⁷

Cruzet s'acollí a les darreres paraules de Trabal per programar la reedició de *Vals*, que el 1936 havia estat guardonada amb el Premi Joan Crexells. Pocs mesos després la presentà a la censura desacomplexadament, amb l'esperança que, si es feien objeccions pel seu caràcter romàntic i eròtic, no arribessin a afectar cap part substancial de la novel·la. Si bé les autoritats en delegaren un primer informe al lector José de Pablo Muñoz que, fidel al seu esperit intolerant, la vetà de manera integral per la «morbositat», el «llibertinatge» i el «vici»,⁵³⁸ el cap de Lectorat volgué assegurar-se del sentit que havia de tenir el seu dictamen a mitjan anys cinquanta, en un context en què la permissivitat que s'autoatribuïa el règim continuava sent desmentida, i encara demanà a l'eclesiàstic Miguel

⁵³⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 54, carta mecanoscrita de Francesc Trabal a Josep M. Cruzet, Santiago de Xile, 10-VII-1955.

⁵³⁸ AGA, Cultura, c. 21/11261, exp. 5586, informe mecanoscrit de José de Pablo Muñoz, Madrid, 21-XI-1955.

Oromí, un dels de tendència menys retrògrada,⁵³⁹ una segona revisió de l'obra, en què recollí unes objeccions religioses i morals que s'acabaren imposant:

Una novela de amores de un joven que cada día va hundiéndose más en el fango. Se arrepiante y se confiesa maravillosamente. Pero la posición del confesor no está conforme ni con la moral, ni con la teología, ni con la misma naturaleza humana, y es, además, ocasión de escándalo. Para que pueda publicarse, hay que suprimir por completo la posición del confesor, pp. 199-200, y continuar sin más la novela, en la que ciertamente sobran muchos besos.

Puede publicarse.⁵⁴⁰

L'obra fou publicada amb mutilacions. No caldria ni dir que la censura intervingué en la Selecta si no fos perquè, l'estudi d'aquest cas, ens permet afinar en els matisos. Amb tanta precaució com convenciment, Cruzet esbotzà els límits del règim presentant a les autoritats clàssics moderns i reservant un espai del seu catàleg per als autors més joves — amb qui pretenia accedir a uns lectors que no es podien identificar amb la literatura de principis de segle— i els de la Catalunya expatriada —que, per a l'editor, representaven una part intrínseca de la tradició literària que pugnà per restablir—. Prova de la fe de Cruzet en una literatura moderna —i, no ho obviem, dels seus equilibris financers— són els més de tres-cents títols que aplegà a la Biblioteca Selecta, la sèrie més popular de les tres que publicà. Comptes fets, si les restriccions de la censura no foren més severes fou per la tenacitat d'uns autors que escrivien sense un mercat definit i la fermesa d'un editor, Josep M. Cruzet, que els brindà la plataforma més solvent.

---

⁵³⁹ Mireia Sopena. «“Con vigilante espíritu crítico”. Els censors en les traduccions assagístiques d'Edicions 62», *Quaderns. Revista de Traducció*, núm. 20 (2013), p. 154-155.

⁵⁴⁰ AGA, Cultura, c. 21/11261, exp. 5586, informe mecanoscrit de Miguel Oromí, Madrid, 29-XI-1955. Va aparèixer igualment censurada l'edició de la MOLC del 1980 (p. 182). El fragment no fou restituit fins a l'edició de *Quaderns Crema* del 2018 (p. 206-208).

2.3. Un catàleg sota vigilància draconiana

2.3.1. *El ribot de la censura*

La victòria aliadòfila del 1945 impel·lí el règim a abandonar la retòrica feixista i a vestir-la de nacionalcatolicisme, més acceptable per a uns països estrangers amb uns governs que donarien carta de naturalesa a les democràcies cristianes. El corrent catòlic de dins del govern feu desaparèixer la gesticulació del nacionalisme triomfant —amb les desfilades i les concentracions de milers de militants que recordaven aquells règims que havien estat vençuts— i aconseguí d'introduir modificacions en matèria de premsa, educació o sindicalisme, sense qüestionar-ne els principis, com reconegué el mateix Juan Beneyto el 1979: «Cada vez que se cambiaba no se trataba de avanzar, sino de ofrecer etapas nuevas, otros capítulos del mismo relato.»⁵⁴¹ En efecte, no es corregiren els fonaments del règim, sinó que més aviat el govern s'adaptà al conservadorisme antiparlamentari espanyol. És en aquest context que s'esdevé l'escletxa que permet un ús del català en actes públics, molt restringit.

Un dels eixos vertebradors del nacionalcatolicisme fou la preservació de la censura de llibres,⁵⁴² que durant la llarga postguerra penetrà el catàleg de totes les editorials i, en

⁵⁴¹ Juan Beneyto Pérez. «La política de comunicación en España durante el franquismo». *Revista de Estudios Políticos*, núm. 11 (1979), p. 160.

⁵⁴² Sobre la dinàmica de la censura franquista dels anys quaranta als seixanta, veg. les obres clàssiques, de referència més enllà de les nostres fronteres, de Manuel L. Abellán, *Censura y creación literaria en España (1939-1976)*, Barcelona: Península, 1980, i Maria Josepa Gallofré, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991. Monografies de consulta obligada dels darrers anys han estat a càrrec d'Eduardo Ruiz Bautista, *Los señores del libro: propagandistas, censores y bibliotecarios en el primer franquismo (1939-1945)*, Gijón: Trea, 2005; Eduardo Ruiz Bautista (coord.), *Tiempo de censura. La represión editorial durante el franquismo*, Gijón: Trea, 2008, i Fernando Larraz, *Letricido español: censura y novela durante el franquismo*. Gijón: Trea, 2014. Per a una bibliografia completa i comentada de la censura en la producció editorial en català, consulteu Olívia Gassol Bellet, Mireia Sopena, «La cultura catalana, asediada. Un balance crítico de los estudios sobre la censura franquista», *Represura. Revista de Historia Contemporánea Española en torno a la Represión y la Censura aplicadas al Libro*, nova època, núm. 2 (2017), p. 95-138.

particular, de les que publicaven en català, flagel·lades amb més severitat tant per esquerdar pretesament la unitat lingüística com per representar el vehicle d'expressió de províncies considerades díscles i secessionistes.⁵⁴³ Els efectes d'una censura burocratitzada anaren més enllà de l'espai estrictament polític, en què es reprimia el pensament heterodox, i repercutiren en la dinàmica del sistema literari, comercial i econòmic de les empreses editores. Les coaccions directes i indirectes, les dilacions, les mutilacions i els vetos, quan no els processos judicials, incidiren en l'arquitectura dels catàlegs des d'una òptica temàtica i lingüística, alhora que esvandiren dels aparadors de les llibreries l'oferta renovadora, moderna i eclèctica de la República.

Fou amb aquest control severíssim que els homes de la censura alteraren la creació literària de la Selecta instigant l'autocensura en els agents culturals i vetant les edicions per raons de caràcter idiomàtic, polític, moral i religiós, amb el consegüent perjudici en la planificació i el balanç econòmic.⁵⁴⁴ L'editorial, coartada per la data de caducitat dels dictàmens aprovatoris, havia de fer equilibris per desenvolupar el procés editorial en el termini de vigència del permís concedit, si no volia assumir el risc *nolens volens* d'enviar

---

⁵⁴³ A diferència del català i el basc, les publicacions en gallec no van patir un veto integral per raons lingüístiques i àdhuc algun lector, amb un esguard folklòric, havia remarcat «la gracia festiva y la fina ironía de la lengua vernácula» (veg. Joan Mari Torrealdai, *De la hoguera al lápiz rojo. La censura franquista en el País Vasco*, Donostia: Txertoa, 2019, p. 173-184; Xosé Manuel Dasilva, «La traducción al gallego y la censura franquista», *Quaderns. Revista de Traducció*, núm. 20 (2013), p. 22).

⁵⁴⁴ Per posar un exemple, arran de la interdicció de dos contes de *La veritat del foc* de Xavier Benguerel el 1953, de què prèviament l'autor havia distribuït una edició de bibliòfil a Santiago de Xile, Josep M. Cruzet li proposà, en primer lloc, la recopilació d'un altre volum de concepció diferent, amb els dos contes aprovats («L'home dels prismàtics» i «La màscara», mutilat) i amb d'altres de nous, i, en segon lloc, la presentació de l'original al Premi Víctor Català (Xavier Benguerel, Joan Oliver, *Epistolari*, a cura de Lluís Busquets i Grabulosa, Barcelona: Proa, 1999, p. 293 n. 6; BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Xavier Benguerel, Barcelona, 30-VII-1953). D'aquells dos contes vetats per raons morals, «La veritat del foc» i «El fugitiu», el 1955 el segon fou aprovat arran d'un recurs. Finalment s'aplegaren els tres contes autoritzats amb cinc contes més, el primer dels quals, «El desaparegut», donà títol a un volum presentat a la primera convocatòria del Víctor Català, que es va emportar Jordi Sarsanedas (AHS, Fons Joan Oliver i Sallarès, AP167/2, carta mecanoscrita de Xavier Benguerel a Joan Oliver, Santiago de Xile, 18-XII-1953; reproduïda a Benguerel, Oliver, *Epistolari*, p. 482). El conte *La veritat del foc*, que el 1953 havien interdit perquè l'autor s'esplaiava «en escenas de libidine y de adulterio sin justificación alguna ejemplar», sortí a llum legalment el 1967 a Alfaguara, reconvertit en *nouvelle* (AGA, Cultura, c. 21/10225, exp. 1361, informe manuscrit de Luis Miralles de Imperial, Madrid, 11-III-1953). Per a les intervencions de censura en aquest llibre, veg. Maria Josepa Gallofré, «La conjuntura de 1951 i els criteris de la censura», dins: Autors diversos, *Miscel·lània d'homenatge a Josep Benet*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, p. 627-630.

un text per aprovar a la censura en paral·lel a la fase de compaginació.⁵⁴⁵ Si en aquest darrer cas es donava la circumstància que l'obra era proscria, més que no pas si era escapçada, l'editorial no sols perdia la inversió destinada a la redacció, la composició o la correcció, sinó que havia de replantejar-se les prioritats per cobrir el buit del títol interdit i minimitzar les pèrdues per la manca de vendes sostingudes.

En un informe redactat per a Tomàs Garcés, negociador amb la censura, Cruzet relatà les conseqüències emocionals i empresarials d'aquell abús sistemàtic arran de la denegació d'un títol com el d'Eudald Duran i Reynals el 1951, fins i tot quan l'editor intentava actuar en l'ordenament legal, és a dir, planificant obres que, com aquesta, feta de proses d'adscripció noucentista, no atemptaven contra la política, la religió o la moral segons ell.⁵⁴⁶ Les bestretes que en alguns casos Cruzet havia avançat representaven un risc per a la seva economia, o bé per la impossibilitat de recuperar-ne la inversió si la comercialització era vetada o bé per la dificultat dels autors, professionals en precari, de reemborsar-li els avançaments d'obres inèdites per culpa de les autoritats. En aquest context, el recurs del favoritisme personal per aconseguir els seus objectius, que el règim recompensà sense manies, era una pràctica èticament dubtosa per a Cruzet:

La suspensión total e injustificada de una obra deja perplejo y alarmado al editor, que había ido formando sus planes, contraído compromisos, y encargado trabajos, de acuerdo con las normas vigentes de censura, ocasionándole con resoluciones de tal naturaleza, elevados

⁵⁴⁵ En la sol·licitud del permís d'un volum tan extens com les obres completes de Víctor Català, Cruzet s'aventurà a avançar la composició del llibre abans de rebre el *nihil obstat* de les autoritats governatives (BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 28, carta mecanoscrita de Josep Miracle a Manuel de Montoliu, Barcelona, 27-I-1951).

⁵⁴⁶ Les autoritats reconegueren per iniciativa pròpia que la denegació havia estat un error (AGA, Cultura, c. 21/9604, exp. 3497, carta mecanoscrita del director general de Propaganda a Editorial Selecta, Madrid, 17-IX-1951). Maria Josepa Gallofré atribuï la denegació a la part del diari íntim recollit en el llibre i la reconsideració ulterior, al relleu d'alts càrrecs produït per la creació del Ministerio de Información y Turismo (Maria Josepa Gallofré Virgili, «Las “nuevas normas sobre idiomas regionales” i les traduccions durant els anys cinquanta», *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, nova etapa, núm. 44 (setembre 1991), p. 6).

perjuicios y enorme preocupación para el futuro. Ejs.: Yo contrato cuatro títulos con Pla, para el año próximo, bajo determinados importes que tengo que ir abonando a la recepción de los respectivos originales. La denegación de alguno de ellos representa la pérdida de su importe. Imagínese la preocupación que tiene que representar para mí el tener anticipadas 25.000 ptas. para el *Verdaguer* de S. J. Arbó, en el que se está trabajando hace más de cinco años, 5.000 para *Homes de lletres* de Sagarra, una cantidad elevadísima para *Les 4 cròniques* y muchas otras de menor cuantía.

La censura lógica y únicamente habría de poner el veto absoluto a las obras inmorales o tendenciosas política, religiosa o social, que nunca es el caso de las que nosotros presentamos. De lo contrario este organismo, tiende a obstaculizar y paralizar las actividades editoriales en España.

El abuso del veto (denegación total) representa una amenaza latente para el editor que ejerce su profesión honestamente y que tiene que recurrir —como única defensa para tratar de levantar una suspensión— al juego de favoritismo, amistad personal, o recomendación, que creo sería un deber patriótico de todos, tratar de reducir a la mínima expresión.⁵⁴⁷

Per condició personal i professional, Cruzet vivia el combat per recuperar la normalitat literària íntimament. La comunicació escrita de les seves preocupacions li permetia alleugerir-se de la càrrega més que no pas transformar l'*statu quo*. Des de la seva perspectiva, els aliats difícilment podrien garantir-li la regularitat productiva que

---

⁵⁴⁷ BC, Fons Tomàs Garcés, Impresos, Crides i manifestos, c. 11/1, 2, «Memoràndum sobre la censura de los libros catalanes» [1951] [p. 5]. El butlletí de la Selecta anuncià que Josep M. de Sagarra estava escrivint un títol per a Aedos, *Homes de lletres*, «una visión panorámica sobre hechos y anécdotas concernientes a los intelectuales por él tratados en el curso de su vida. Esta suerte de biografía colectiva podría considerarse en cierto modo como el proemio de sus memorias, y será publicada en la Biblioteca Biográfica encabezada por María Rusiñol con su *Rusiñol vist per la seva filla* y continuada con *Del llum de gas al llum elèctric* de Carlos Soldevila» (BC, Fons JMC – Selecta, «Vària Llibreria Catalònia – Editorial Selecta», c. 111, *Crònica literaria*, núm. 11 (juliol 1951), p. 6). Si bé l'autor es comprometé per contracte de lliurar-ne l'original l'octubre de 1951, el 1953 es redactà un annex en què s'acordà la substitució d'aquesta obra per les *Memòries* de l'autor, «sin descartar la posibilidad de volver a proyectar en el futuro, la edición de aquella obra» (BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 50, contracte entre Josep M. de Sagarra i Josep M. Cruzet, Barcelona, 3-VII-1951 i 6-II-1953). Lluís Permanyer no té cap notícia de l'evolució posterior d'*Homes de lletres* (correu-e, 23-III-2020).

necessitava per a mantenir les finances sanejades i la negociació amb les autoritats partia sovint del no-res, sense que l'actitud possibilista que havia tingut als anys quaranta representés un element positiu en el judici dels seus originals. Tanmateix, la seva tenacitat a l'hora de denunciar les restriccions del règim era granítica, per la convicció que el control ideològic es podia exercir amb un cert relaxament i per l'exasperació davant els esculls que contínuament li impediien de progressar en el seu ambiciós pla editorial:

Vostè no sap el temps que em fa perdre i els perjudicis que la censura m'està ocasionant i les batalles que he hagut de lluitar per gran part dels llibres que he publicat. Pensi que en aquest terreny no hi ha res guanyat ni segur i, de tant en tant, es produeixen forts retrocessos.⁵⁴⁸

Que Cruzet hagués programat reedicions de títols ja coneguts que, en forma d'obres completes o peces soltes, poguessin contrarestar la significació de la llengua vehicular del catàleg, i que en presentés avals, no li reportaren cap mena de gratificació per part dels dictaminadors. A l'hora de la veritat, l'editor, que mai no tingué fil directe amb els ministres, ni tan sols es beneficià del compromís inicial de censura contret amb ell, Aymà i Joventut per acceptar, gràcies als bons oficis de Marià Manent, una relació d'autors clàssics gens suspectes que els haurien pogut garantir un cert marge d'actuació.⁵⁴⁹ Ben al contrari, el control a la Selecta havia de garantir al règim que l'empresa més ben posicionada per a recuperar els consumidors en català s'inhibís de projectar títols que permetessin normalitzar i modernitzar la producció en la llengua autòctona, de manera que ni Cruzet no s'estalvià, a mitjan anys cinquanta, la visita d'un inspector que havia de controlar que tots els títols publicats fins aleshores tinguessin l'autorització prescriptiva:

---

⁵⁴⁸ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 22-IV-1949. Reproduïda a Josep Pla, Josep M. Cruzet, *Amb les pedres disperses. Cartes 1946-1962*, edició i pròleg de Maria Josep Gallofré Virgili, Barcelona: Destino, 2003, p. 94.

⁵⁴⁹ Gallofré, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, p. 304-306.

En ple maremàgnum de la Festa del Llibre, es va presentar un inspector de la Delegación de Propaganda dient que de Madrid li demanaven urgentment una relació de tots els llibres catalans publicats per l'Editorial Selecta, amb el número d'expedient i data d'autorització. La volia de seguida, però vàrem lograr que ens donés un parell de dies de temps. No sé cap on deuen anar dirigits els trets, però excuso dir-li que, de moment, ja em varen donar la tarda, augmentant la meva fatiga. Pel que fa referència als seus llibres, hem donat les dades de *Coses vistes* i *Bodegó amb peixos* posant-hi al costat, entre parèntesis, *Primers escrits* i *Aigua salada* respectivament. Però cal que estigui preparat per si fos necessari escriure a Pérez Embid segons les derivacions que prenguéssim l'assumpte.⁵⁵⁰

Els mitjancers amb censura responien sempre al requeriment de Cruzet, que en definia l'estratègia i l'argumentari bàsic considerant la informació obtinguda sobre la correlació de forces de dins i fora del govern. Instruït en les normes internes dels lectors,⁵⁵¹ l'editor tramitava els llibres segons l'oportunitat política: «en certs períodes en què la censura es mostra més rigorosa en matèria de publicacions catalanes, és prudent abstenir-se de presentar noves obres».⁵⁵² La seva concepció del sistema era més mediada pels dictàmens i pels col·laboradors que negociaven a Madrid que no pas perquè ell hi hagués viatjat per mantenir cap intercanvi personal amb les autoritats, fora de Juan Beneyto, amb qui havia coincidit a Burgos, quan Cruzet feia de distribuïdor amb Juli Gibert. Li ho recordà en una carta en què, aprovats els tres títols de Verdaguer per a la BS, Cruzet, temerós i caut, es preguntà pel procediment exacte que havia de seguir per no incórrer en cap il·legalitat:

⁵⁵⁰ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 25-IV-1956. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 595.

⁵⁵¹ Juan Beneyto recopilà les normes a «La censura literaria en los primeros años del franquismo», *Diálogos Hispánicos de Amsterdam*, núm. 5 (1987), p. 38-41.

⁵⁵² BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 45, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Lleó Bergadà i Girona, s.l., 3-XII-1949.

Muy distinguido Sr. Mío y amigo:

No sé si Vd. me recordará de aquellos tiempos de la guerra de España, en que ejercía tan competentemente la censura en Burgos, y tuve ocasión de presentarle algunas obras que en aquel entonces me ocupaba en distribuir, conocimiento que tuve el gusto de renovar con motivo de presidir Vd. la primera reunión de editores y libreros de esta, recién liberada nuestra ciudad.

Su proverbial amabilidad, y su buen criterio en materia de ediciones, me animan a dirigirle la presente, para exponerle que siendo mi familia la heredera de los derechos de publicación de las obras de Jacinto Verdaguer, calificado por Menéndez y Pelayo como una de las mayores glorias españolas, solicité autorización para publicar sus mejores poemas en versión original: *L'Atlàntida*, *Montserrat* y *Canigó*.

Esta autorización me ha sido concedida según el oficio del 17 de diciembre ppdo., cuya copia adjunto a la presente, y estoy dispuesto a atenerme a las indicaciones de que las obras por su presentación, encuadernación y precio, puedan considerarse destinadas solamente a los eruditos.

Pero como sea que solamente he recibido dicho oficio y no me han sido entregadas las fichas de las mismas, le agradecería tuviera la bondad de indicarme si puedo preparar ya la edición de las mismas y que no precisa otro requisito —como lo espero— para que no pueda surgir ninguna dificultad al presentarlas —ya terminadas— al último visado de censura y control.

Y muy reconocido de antemano por su respuesta, le saluda brazo en alto, su afectísimo,

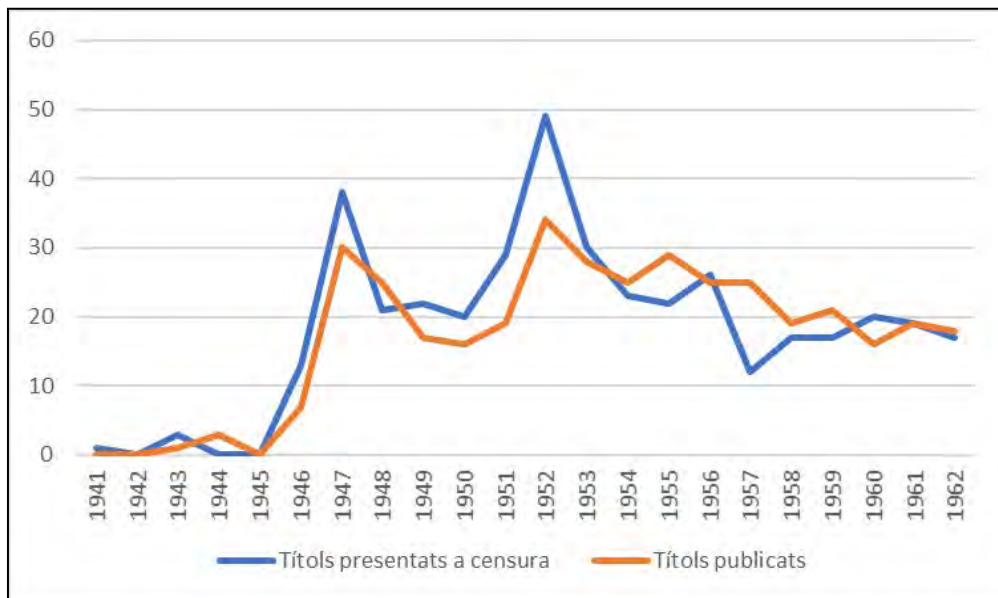
J. M. Cruzet⁵⁵³

Com il·lustra la figura següent, el ritme de novetats de la Selecta va

---

⁵⁵³ AGA, Cultura, c. 21/7297, exp. 7801, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Juan Beneyto, Barcelona, 19-I-1944. Reproduïda a Ramon Pinyol i Torrents, *Verdaguer sota el franquisme: censura i manipulació*, discurs de recepció com a membre numerari de la Secció Històrico-Arqueològica, llegit el 25 de gener de 2018, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2017.

indissociablement lligat a l'evolució de la censura, de vegades amb un efecte ressonant (anys 1946, 1947, 1949-1952, 1960), com mostren els títols de la BS de Verdaguer, que, cursades el novembre de 1943, es publicaren uns quants mesos després, el 1944, quan l'editor n'havia pogut enllestir l'edició i dipositar-ne els exemplars. És per aquesta mateixa raó, pels endarreriments deguts al procés d'edició (des de l'acumulació de feina a l'editorial fins a les reescriptura recurrent d'alguns autors), que el nombre de novetats dels anys 1955 i 1957-1959 depassa els de les sol·licituds de permisos a censura per l'acumulació de títols aprovats anys anteriors per la superioritat.

Fig. 30. Comparativa entre els títols presentats a censura i les novetats publicades.

Aquest primer gràfic, amb una correspondència entre títols presentats i publicats, prefigura la dinàmica general de les resolucions de censura, que foren majoritàriament aprovatòries. En la figura 30, les xifres dels dictàmens per anys permeten concretar el grau de repressió, deutor tant del volum i la tipologia de títols tramitats per la Selecta com de la conjuntura política. El règim intentà frenar l'empemta de Cruzet des de l'inici de l'activitat, el 1943, en què denegà *Canigó*, *Montserrat* i *L'Atlàntida* pel veto a l'edició en

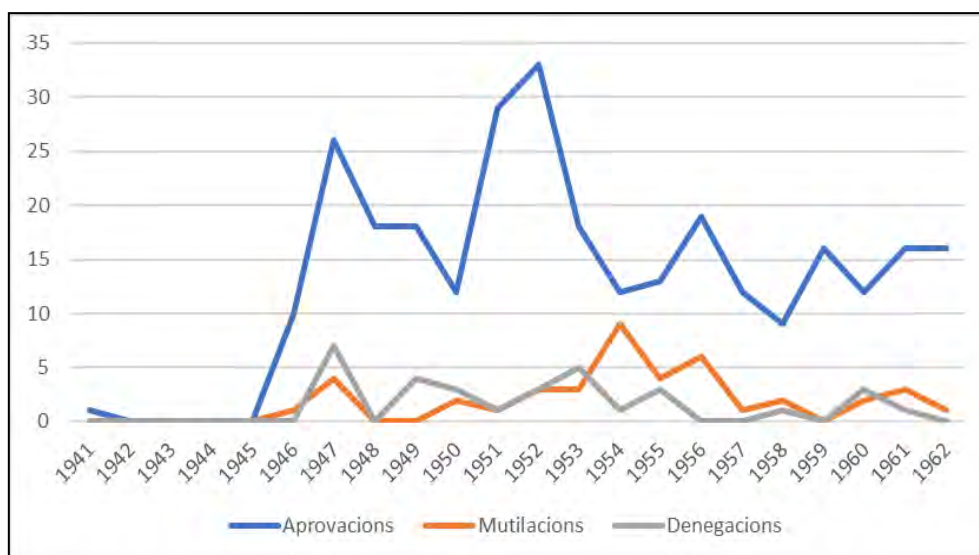
«idiomas regionales», dictamen de què posteriorment es desdí pel perfil de l'autor.⁵⁵⁴ Fou arran de la victòria aliadòfila que el 1945 l'editor començà a incrementar la producció amb cautela, i amb l'esperança d'assolir-ne un ritme regular i sostingut. En paral·lel, els títols aprovats anà *in crescendo* i assolí tres pics: el 1947 (27 aprovacions), el 1951 (29) i el 1952 (33).

Per bé que la Selecta superà les diligències de dos anys sense cap mutilació ni denegació (el 1948 i el 1959), les ingerències discorrien de manera indissociable als títols presentats, sense defalliment per part de censura, en especial el 1947 (7 denegacions), el 1949 (4) i el 1953 (5). El 1947 les autoritats fustigaren la resistència per l'organització de les festes de l'entronització de la Mare de Déu de Montserrat, que van tenir un tal èxit que va desencadenar una nova onada de repressió contra els grups polítics i el llibre en català.⁵⁵⁵ Amb investides com les de finals dels quaranta i primeries dels cinquanta, les autoritats esperaven fer desistir Cruzet del seu vast projecte, com també els editors catalans que gosessin d'emprendre el mateix camí, modulant els primers atacs directes que intentaren un genocidi, frustrat, en d'altres de més subtils que pretenien de reespanyolitzar la cultura catalana.

---

⁵⁵⁴ La figura 31, que il·lustra el nombre d'aprovacions, mutilacions i denegacions per anys, no registra les escasses resolucions contradictòries. El 1943 va ser la superioritat qui, abans d'expedir l'ofici, va rectificar el seu propi dictamen de les tres obres de la BS signades per Jacint Verdaguer, *Canigó*, *Montserrat* i *L'Atlàntida*, i, deu anys després, la de *L'elefant blanc*, *robot* de Mark Twain. Totes quatre havien estat denegades en un primer ofici que no es va enviar, tanmateix públicament se'n va emetre un altre amb sengles aprovacions, sense que en consti cap recurs de revisió (AGA, Cultura, c. 21/7297, exp. 7800-7802 i c. 21/10212, exp. 1101).

⁵⁵⁵ Gallofré, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, p. 299-309.

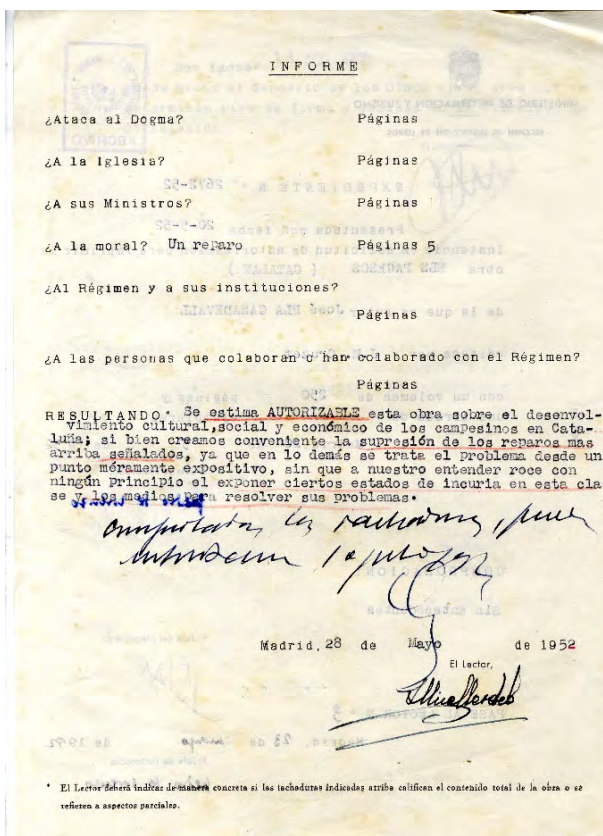
Fig. 31. Evolució dels llibres aprovats, mutilats i denegats.

Com bona part de les editorials, la Selecta acceptà les mutilacions de censura sense interposar cap recurs, que preferí reservar-se per a les denegacions. El biògraf de Miracle, probablement basant-se en el seu testimoni oral, xifrà en un 70-80% les obres denegades que després foren aprovades per la tenacitat i l'habilitat del subdirector.⁵⁵⁶ Tanmateix, podem afirmar que, en concret, de les 32 denegacions emeses per censura en una primera instància, només 10 (31,24%) es van corregir en avaluar el recurs escrit per l'editorial. Els arguments esgrimits per la Selecta, que no sempre influïren en la seva reconsideració, foren el valor literari de l'obra (*Els sots feréstecs*, *Les multituds* i *Drames rurals*), el prestigi de l'autor (*Les aventures d'en Perot Marrasquí*, *Portugal enfora*), l'existència de la versió en castellà (*Presons obertes* i *Poesies completes* de Valéry), la temàtica (*Refranyer català comentat*) i la valoració positiva en el Premi Ciutat de Barcelona (*El bell combat*). A partir del 1951 la tipologia de mutilacions es van homologar amb les del llibre en castellà.⁵⁵⁷

⁵⁵⁶ Josep Llori i Brull. *Josep Miracle*. Barcelona: Millà, 1987, p. 201.

⁵⁵⁷ Gallofré, «La conjuntura de 1951 i els criteris de la censura», p. 623.

De les prohibicions expedides a la Selecta fins a la primera meitat dels anys seixanta, *L'Araceli Bru* d'Odó Hurtado aparegué a l'exili (Xaloc, 1958) i 9 foren publicades per altres editorials de l'interior que, apostant-hi, van nodrir un catàleg de referència si no comercial sí literària, com ara Edicions 62 i Proa (en el cas dels títols estrangers, amb versions signades per traductors diferents dels de les versions de la Selecta): *Cinc poetes italians* de Giuseppe Ungaretti i altres

Fig. 33. Informe de censura d'*Els pagesos* de Josep Pla (AGA, Cultura, c. 21/9921, exp. 2672).

L'estrany / La caiguda d'Albert Camus (Vergara, 1964, trad. Joan Fuster); *Els herois* (Vergara, 1965), *Josafat* (Edicions 62, 1971) i *Nàufrags* (Edicions 62, 1986) de Prudenci Bertrana; *Genoveva de Brabant* de Christoph von Schmid (Bruguera, 1965, trad. Joan Castellanos); *Cendra per Martina* de Manuel de Pedrolo (Proa, 1965);⁵⁵⁸ *Suburbi* de Xavier Benguerel (Nauta, 1968), i *Barrabàs* de Pär Lagerkvist (Proa, 1984, trad. Núria Sales).⁵⁵⁹ Les reedicions d'*El llibre de les dones* d'Ivon l'Escop i d'*El pas dels gegants* de Pierre Benoît no es van reprendre, i la primera edició d'*El bell combat* de Màrius Gifreda va restar inèdita malgrat la reconsideració aprovatòria de la censura.⁵⁶⁰

⁵⁵⁸ Manuel de Pedrolo reconegué que, com a efecte de la censura, reescrigué una escena de violació per a l'edició de Proa de *Centra per Martina* (Manuel de Pedrolo, «El meu gra de sorra a la història de la censura», *Serra d'Or*, any XX, núm. 226-227 (15-VII-1978), p. 43).

⁵⁵⁹ AGA, Cultura, c. 21/10212, exp. 1102; c. 21/12094, exp. 3784; c. 21/12783, exp. 2695.

⁵⁶⁰ La Selecta havia acordat que l'autor renunciaria als drets (fora que se n'exhaurís l'edició, perquè en aquest cas li n'abonaria el 10%) i contribuiria a l'edició de l'obra amb 4.000 ptes. i 2.000 ptes. de compra d'exemplars (BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 15, carta manuscrita de Josep M. Cruzet a Màrius Gifreda, s.d.). D'acord amb una nota manuscrita sense signar, l'editorial retornà l'exemplar de

Bé que el règim, amb uns criteris preconcebuts sobre el llibre en català, prescindí de fer llegir 79 dels 394 originals de la Selecta, la majoria d'originals van ser sotmesos a la consideració dels lectors. D'aquest volum de vora quatre-cents títols enviats a censura, 21 (5 denegacions, 9 mutilacions i 7 autoritzacions) van passar dues lectures preventives ordenades per les autoritats,⁵⁶¹ en què sovint prevalgué el sentit del segon dictamen: 1 denegació, 4 mutilacions i 16 autoritzacions. Les obres amb el vistiplau del primer informador que havien despertat prou suspicàcies per a ser doblement controlades foren *Les aventures de Tom Sawyer* de Mark Twain; *Les formes de la vida catalana* de Josep Ferrater Mora; *Madrid, 1921* i *Homenots VI* de Josep Pla; *Cita de narradors* de Jordi Sarsanedas, Maria Aurèlia Capmany, Manuel de Pedrolo, Josep M. Espinàs i Joan Perucho; *Els 7 pecats capitals vistos per 21 contistes en homenatge a Víctor Català* de diversos autors, i *Comarca de l'Empordà* d'Anna Rubiés. Totes aquestes aprovacions dels primers lectors foren ratificades en els segons informes, fora d'*Els 7 pecats capitals*, que es resolgué amb la mutilació del terme «guerra civil» en dues pàgines.

En el conjunt d'informes dels que llegiren obres de la Selecta, en sintonia amb el laconisme i les paraules formulàries esdevingudes llocs comuns de la censurologia, predominen valoracions guiades tant per les normes internes com per la precipitació de la lectura, amanides amb manifestacions de caràcter més aviat personal sobre la qualitat literària dels originals o l'examen ideològic que se'n feia. Sabem que entre la rècula d'informadors menys habituals hi havia professionals del periodisme, l'escriptura, la

---

censura a Gifreda el 29-IX-1950.

⁵⁶¹ Les obres doblement controlades foren: *Canigó, Montserrat i L'Atlàntida* (1944) de Jacint Verdaguer; *Esbarzer* (1949) de Josep Roig i Raventós; *Les aventures de Tom Sawyer* (1953) de Mark Twain, trad. Josep Carner; *L'elefant blanc, robat* (1955) de Mark Twain, trad. Josep Carner; *La veritat del foc* (1967, Alfaguara) de Xavier Benguerel; *Contraban i De l'Empordanet a Barcelona* (1954), *Madrid, 1921* (1957), *Homenots VI* (1959) de Josep Pla; *Antologia poètica* (1954) de Joan Maragall; *Camins de nit, I i II* (1954) i *L'hora negra* (1961) de Sebastià Juan Arbó; *Les formes de la vida catalana* (1955) de Josep Ferrater Mora; *Vals* (1956) de Francesc Trabal; *Vint-i-dos contes* (1958) de Mercè Rodoreda; *Cita de narradors* (1958) de Jordi Sarsanedas, M. Aurèlia Capmany, Manuel de Pedrolo, Josep M. Espinàs i Joan Perucho; *Es té o no es té* (1958) d'Odó Hurtado; *Els 7 pecats capitals vistos per 21 contistes en homenatge a Víctor Català* (1960) d'autors diversos, i *Comarca de l'Empordà* (1960) d'Anna Rubiés.

docència, l'advocacia i el clergat que hi aconseguien un sobresou com Leopoldo Panero (l'any 1943, 1 informe), Miguel Piernavieja del Pozo (1947-1960, 14),⁵⁶² M.ª Luisa Martín (1949-1950, 3), Pedro de Lorenzo (1952, 1),⁵⁶³ José Blat Gimeno (1953-1954, 11),⁵⁶⁴ Sebastián García Díaz (1953, 1), Valentín García Yebra (1953-1954, 4),⁵⁶⁵ Máximo Batanero (1955, 1),⁵⁶⁶ Miquel Siguan (1953, 3), José María Cano (1955, 1), Miguel Oromí (1955, 2),⁵⁶⁷ Gonzalo Gómez-Acebo de Carlos (1958, 1),⁵⁶⁸ Salvador Ortola Navarro (1959-1960, 5),⁵⁶⁹ Francisco Aguirre (1960-1961, 4)⁵⁷⁰ i José Luis Elso Quílez (1962, 1).⁵⁷¹

⁵⁶² Militant de la Falange i del SEU, Miguel Piernavieja del Pozo (Santa Cruz de Tenerife, 1916 – Madrid, 1983) estudià Dret i Filosofia i Lletres i parlava sis llengües. Fou enviat a Londres per fer-hi d'espia, però fou descobert pel contraespionatge anglès i tornà a Espanya el 1941. Combaté a la División Azul i, un cop acabada la segona guerra mundial, s'integrà a l'aparell franquista. Publicà diversos estudis sobre història de l'esport (Javier Durán, «Un espía canario en Londres», *La Provincia. Diario de Las Palmas*, 20-I-2013, <https://www.laprovincia.es/sociedad/2013/01/20/espia-canario-londres/509747.html>).

⁵⁶³ Pedro Laín Entralgo retratà el periodista i escriptor Pedro de Lorenzo en un pròleg: «Todos habéis conocido a Pedro de Lorenzo, todos le habéis oído. Es agudo, estirado y cortés. Habla suavemente, como si quisiera hacerse perdonar, a fuerza de suavidad, la escandalosa juventud de su apariencia. ¿Puede imaginarse un joven mejor dotado para la vida en sociedad? Lo hallaréis en todas partes; en las tertulias literarias, junto a escritores maduros y con los escritores intonsos, sobre los divanes verbiexcitantes de *Arriba*, en la compleja redacción de *Ya*, cabe los imprevisibles despachos rector de la Prensa y la Propaganda... Siempre urbano y mesurado, siempre pálido y despierto, nunca privado de su media sonrisa sutil» (Pedro Laín Entralgo, «Pedro de Lorenzo y la soledad de Extremadura», dins: Pedro de Lorenzo, ...*Y al oeste, Portugal*, Madrid: Ediciones Cultura Hispánica, 1973, p. 11). Com altres homes de lletres, Pedro de Lorenzo, elogiat per Camilo José Cela, patí el flagell de la censura malgrat la seva vinculació amb la premsa del règim. Va ser arran dels informes de Leopoldo Panero i José Antonio Maravall que la seva obra *La quinta soledad* fou segrestada. Per a una semblança i una aproximació a l'obra de Pedro de Lorenzo, veg. Santiago Castelo, *Pedro de Lorenzo*, Madrid: EPESA, 1973, i Dámaso Santos, «La rica creación literaria de Pedro de Lorenzo», dins: Pedro de Lorenzo, *Obras completas*, Madrid: Editora Nacional, 1974, vol. 1, p. 9-74.

⁵⁶⁴ Com a mestre amb responsabilitats directives, José Blat Gimeno vetllà per una educació igualitària, veg. Amparo Blat Gimeno, «Un itinerari pedagògic: trajectòria professional de José Blat Gimeno (1914-2003)», *Educació i Història. Revista d'Història de l'Educació*, núm. 32 (juliol-desembre 2018), p. 281-304.

⁵⁶⁵ Valentín García Yebra, filòleg i traductor, va ser catedràtic de grec a la Universidad Complutense de Madrid i membre de la Real Academia Española. Als anys cinquanta va col·laborar amb la revista *Arbor*. Veg. Esther Benítez (coord.), *Diccionario de traductores*, Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 1992, p. 90-91; L.P.G. [Lila Pérez Gil], «Valentín García Yebra, la voz de la traducción en la RAE», *El País*, any xxxv, núm. 12230 (14-XII-2010), p. 53.

⁵⁶⁶ El 1952 Máximo Batanero feia classes de filosofia a l'ensenyament secundari (*Boletín Oficial del Estado*, núm. 150 (24-VI-1959), p. 8969).

⁵⁶⁷ Veg. nota 538.

⁵⁶⁸ Classificat com a «excautivo», el 1941 Gonzalo Gómez-Acebo de Carlos fou admès com a inspector tècnic del timbre, és a dir, fiscal (*Boletín Oficial del Estado*, núm. 279 (6-X-1941), p. 7729).

⁵⁶⁹ El 1986 Salvador Ortola Navarro, advocat i professor de dret administratiu, fou nomenat magistrat de la Sala Tercera del Tribunal Suprem (*Boletín Oficial del Estado*, núm. 106 (3-V-1986), p. 15775).

⁵⁷⁰ Per a una semblança dels pares Oromí i Aguirre, veg. Mireia Sopena, «“Con vigilante espíritu crítico”. Els censors en les traduccions assagístiques d'Edicions 62», *Quaderns. Revista de Traducció*, núm. 20 (2013), p. 154-155.

⁵⁷¹ José Luis Elso Quílez, advocat, era un dels lectors fixos (Lidwina M. van den Hout-Huijben, *El rojo*

Mentre que, en la valoració de *Vida de Manolo* de Josep Pla, García Díaz n'havia subestimat l'estil, Blat Gimeno quedà sorprès per la «sugestiva galanura literaria» d'*Els anys*.⁵⁷² A la superioritat devia plaure d'aprovar originals d'escàs valor literari per continuar relegant la literatura catalana a un àmbit domèstic. En les declaracions sobre el catalanisme o el català, n'hi havia que no s'estaven de recordar el sentit del regionalisme admissible, com Salvador Ortolá Navarro sobre *Comarca de l'Empordà*: «profundo conocimiento y amor a la tierra chica, pero sin zaherir a la patria madre».⁵⁷³ D'altres com José María Cano accentuaven el caràcter minoritari de la llengua d'obres divulgatives de l'estil del *Llibre de Poblet*, que feien conèixer la bellesa del monestir limitadament, atès que «su utilidad sería mayor, sobre todo para el turismo, si estuviera escrito en castellano».⁵⁷⁴ Ni tenien cap mena de rubor de plasmar per escrit que llegien «con ciertas dificultades por no ser yo catalán»,⁵⁷⁵ com confessà Gonzalo Gómez-Acebo de Carlos en valorar *Cita de narradors*.

La dedicació d'aquests lectors va ser clarament esporàdica en comparació amb la dels quatre que determinaren l'evolució de la Selecta: Romà Perpinyà (1943-1954, 36),⁵⁷⁶ Luis Miralles de Imperial (1947-1954, 41) i, encara més, Manuel Sancho Millán (1946-1962, 131) i José de Pablo Muñoz (1953-1962, 64). Les seves resolucions són indestriables de la càrrega de feina, que feien decantar-les en un sentit o un altre, no

---

crítico. Expansión de la literatura catalana bajo censura (1962-1977), tesi doctoral, Universitat de Groningen, 2015, p. 400, <https://www.rug.nl/research/portal/files/17027535/Binder1.pdf>; *ABC*, núm. 27578 (28-IV-1991), p. 131.

⁵⁷²AGA, Cultura, c. 21/10365, exp. 3983, informe mecanoscrit de Sebastián García Díaz, Madrid, 4-VII-1953. AGA, Cultura, c. 21/10464, exp. 5553, informe mecanoscrit de José Blat Gimeno, Madrid, 5-X-1953.

⁵⁷³AGA, Cultura, c. 21/12746, exp. 2162, informe mecanoscrit de Salvador Ortolá Navarro, Madrid, 2-VI-1960.

⁵⁷⁴AGA, Cultura, c. 21/10948, exp. 49, informe manuscrit de José María Cano, Madrid, 20-I-1955.

⁵⁷⁵AGA, Cultura, c. 21/11920, exp. 451, informe mecanoscrit de Gonzalo Gómez-Acebo de Carlos, Madrid, 2-II-1957.

⁵⁷⁶Per a una aproximació a la carrera de Romà Perpinyà com a economista, veg. Josep Olesti Trilles, *Diccionari biogràfic de reusencs*, Reus: Ajuntament de Reus, 1992, p. 517-518, i Frederic Ribas, «Romà Perpinyà Grau, en el centenari del seu naixement», *Revista de Catalunya*, núm. 174 (2002), p. 3-12 (reimprès a «Romà Perpinyà Grau, més que un economista», dins: *Retrat d'una elit catalanista*, Barcelona: Sunya, 2008, p. 125-133).

sempre positivament. Mentre que el 1947 Perpinyà esbandí en un sol dia les aprovacions de *La família dels Garrigas*, *Fanny*, *Flama vivent* i *L'illa de la calma*, el mateix any Miralles de Imperial, més restrictiu, resolgué el volum de la BP de Santiago Rusiñol amb una aprovació i, aquell dia, com a efecte compensatori, decretà una mutilació d'*Els sots feréstecs* que la superioritat convertí en una denegació. El 1951, en una jornada, Sancho Millán aprovà les dues edicions de la BS de *Caires vius* i *Drames rurals*, a més de les obres completes de Víctor Català. Encara el 1962 Muñoz autoritzà *La Vall de Camprodon* el mateix dia que mutilà *El món actual i el nostre país*.

D'aquest quartet, els dos més intransigents van ser Miralles de Imperial, que mutilà 16 (39%) i desautoritzà 1 (2%) dels 41 originals avaluats, i Muñoz, que dels 64 n'escapçà 17 (26,6%) i en denegà 2 (3,1%). Miralles de Imperial fou especialment suspicax en qüestions morals, que condemnaren la sortida d'*Els sots feréstecs* i causaren la tisorada de pàgines de *L'hereu* (Premi Joan Crexells 1931) de Prudenci Bertrana per l'«encendida sensualidad», dos relats íntegres de les *Proses* de Ramon Reventós en què relatava els costums d'un home noctàmbul i una infidelitat conjugal, i dos dels contes del recull que s'havia d'intitular *La veritat del foc* de Benguerel, «La veritat del foc» i «El fugitiu».⁵⁷⁷ Era tal la seva intransigència que la superioritat corregí cinc mutilacions per dictàmens aprovatoris: *L'hereu* de Bertrana el 1947, l'antologia de poesia de Triadú el 1951, el teatre de Soldevila el 1952, *Contraban* de Pla el 1954 i l'antologia de Maragall el 1954.⁵⁷⁸

Les resolucions més permissives —per entendre'ns— foren les de Perpinyà, que retallà 1 (2,7%) i vetà 3 (8,3%) dels 36 títols examinats, i les de Sancho Millán, que dels 131 informes decretà 9 (6,9%) mutilacions. D'acord amb la tònica dels informadors de la Selecta, Sancho Millán desplegava un discurs poc elaborat, impressionista. Entre les seves

⁵⁷⁷ AGA, Cultura, c. 21/7939, exp. 430; c. 21/8006, exp. 2401; c. 21/10078, exp. 5229; c. 21/10225, exp. 1361.

⁵⁷⁸ AGA, Cultura, c. 21/8006, exp. 2401; c. 21/8675, exp. 1558; c. 21/9858, exp. 1746; c. 21/10608, exp. 427, i c. 21/10619, exp. 595.

esporgades figuren, per «inmorales e irrespetuosos», fragments de *Camins de nit* de Sebastià Juan Arbó el 1954; passatges i tot el conte «Maternitat» d'*Amb unes gotes d'amargant* d'Odó Hurtado el 1958, en què una mare pren la iniciativa de contractar els serveis d'una prostituta que pugui iniciar sexualment el fill invàlid, i *Camins* de Joan Santamaria el 1960, amb una al·lusió a la inseminació artificial.⁵⁷⁹ Per raons polítiques, condemnà un paràgraf de *Llibre de Sitges* de Ramon Planes el 1952; dues pàgines d'*Abans-d'ahir* en què el 1956 Rafael Tasis advocà per la creació de partits federalistes; algunes línies de *Vint-i-dos contes* on el 1958 Mercè Rodoreda al·ludia a l'afusellament d'un catalanista, i valoracions religioses i polítiques sobre el futur del comunisme d'*Un senyor de Terra del Foc* de Pla el 1961.⁵⁸⁰

Les consignes de les autoritats per a l'avaluació de les galerades no eren prou clares; tant és així que, malgrat la confiança amb què sempre secundaven els dictàmens de Sancho Millán, el 1960 el cap de Lectorat expressà la seva fúria en topar amb l'aprovació dels poemes traduïts de Saba, Cardarelli, Ungaretti, Montale i Quasimodo: «¿No sabe el lector que la Superioridad no considera oportuno autorizar *traducciones* al catalán?»⁵⁸¹ Sancho Millán es va veure obligat a rectificar amb un segon informe en què havia après la norma interna: «Aun cuando en ellas no hay nada censurable, teniendo en cuenta que en los actuales momentos no se considera oportuno autorizar traducciones de obras extranjeras al catalán, proponemos su denegación.»⁵⁸² Tomàs Garcés, traductor de *Cinc poetes italians*, en demanà la revisió tot i que sospitava, com reconegué en el recurs, que seria debades per la causa de la denegació, idiomàtica. Després d'aquest escull Cruzet

⁵⁷⁹ AGA, Cultura, c. 21/10662, exp. 1321; c. 21/12094, exp. 3785, i c. 21/12979, exp. 5268. Agraïm a Víctor Hurtado, fill de l'escriptor, que ens certifiqués que el conte «Maternitat» ha restat inèdit (correu-e, 19-IX-2020).

⁵⁸⁰ AGA, Cultura, c. 21/9952, exp. 3212; c. 21/11364, exp. 992; c. 21/11904, exp. 209, i 21/13168, exp. 875.

⁵⁸¹ AGA, Cultura, c. 21/12979, exp. 5267, nota manuscrita en l'informe de Manuel Sancho Millán, Madrid, 9-XI-1960 (la cursiva és subratllat en l'original). L'obra *Cinc poetes italians* aparegué a Polígrafa el 1961.

⁵⁸² AGA, Cultura, c. 21/12979, exp. 5267, informe mecanoscrit de Manuel Sancho Millán, Madrid, 15-XI-1960.

priorità altres batalles i l'obra va aparèixer el 1961 a la sèrie Quaderns de Poesia que Garcés havia cofundat: «Sr. Garcés | En les gestions que pugui fer, interessa que Editorial Selecta [en] quedi al marge.»⁵⁸³

La vida separada del partit no mantenia els lectors en una posició immune als debats polítics. En la seva carrera com a professors, magistrats i eclesiàstics, i en especial quan van donar per acabada la col·laboració amb censura, alguns van fer declaracions públiques que denotaven una evolució ideològica inapreciable en els seus informes per la brevetat i la celeritat amb què havien de diligenciar-los. El mestre José Blat Gimeno, que havia mutilat les referències «nacionals» en les obres de Joan Santamaria i havia proscrit un conte íntegre de les *Cròniques de la veritat oculta*, «La noblesa del joc» (en què un home, autoerigit com a líder polític, renuncia a la proposta d'un oriental per vèncer la guerra contra el feixisme amb màgia, sense combatre),⁵⁸⁴ havia col·laborat amb el ministre Ruiz-Giménez i als anys setanta reivindicà l'ensenyament de les llengües pròpies de cada territori.⁵⁸⁵

Si bé Marià Manent afirmà que Cruzet «anava a Madrid, intrigava, afalagava, dinava amb qui fos per tal d'aconseguir els permisos»,⁵⁸⁶ segons la documentació conservada els interlocutors habituals amb les autoritats eren Julián Gómez i Josep Miracle.⁵⁸⁷ Des del 1943, en temps de les Ediciones Selectas, Gómez, que gestionava la llibreria papereria

⁵⁸³ Nota manuscrita, s.l. i s.a. (BC, Fons JMC – Selecta, «Censura», c. 23).

⁵⁸⁴ AGA, Cultura, c. 21/10468, exp. 5613 i c. 21/10670, exp. 1465. «La noblesa del gran joc» de Pere Calders havia aparegut per primera vegada a *Meridià. Setmanari de Literatura, Art i Política. Tribuna del Front Intel·lectual Antifeixista*, any I, núm. 9 (11-III-1938), p. 5. «La noblesa del joc» va ser substituït pel conte «El desert». No va aparèixer íntegrament en un llibre fins que s'inclougué dins del primer volum dels *Contes* editats per Rosa dels Vents el 2018, amb el títol «La noblesa del gran joc» i en una secció de «Contes no reunits en llibres», a part de les *Cròniques de la veritat oculta* (p. 520-524).

⁵⁸⁵ Blat Gimeno, «Un itinerari pedagògic: trajectòria professional de José Blat Gimeno (1914-2003)», p. 288. José Blat Gimeno, «Lenguas nativas y sistema educativo», *El País*, any II, núm. 379 (22-VII-1977), https://elpais.com/diario/1977/07/27/sociedad/238802420_850215.html.

⁵⁸⁶ Marià Manent. «Hi ha renovació de la sensibilitat poètica». Entrevista d'Agustí Pons. *Avui*, any III, núm. 801 (26-XI-1978), p. 24.

⁵⁸⁷ El 1959 Manuel Borràs informa Gaziell que el seu representant a Madrid és José Manuel Pozueta (BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 8, carta mecanoscrita de Manuel Borràs a Agustí Calvet, Barcelona, 31-I-1959; reproduïda a Manuel Llanas (ed.), *Gaziell i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta). Correspondència (1951-1964)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013, p. 164.

Distribuciones Emporion, havia registrat galerades a les dependències de censura i en reclamava els dictàmens.⁵⁸⁸ Els clients directes amb qui ell i el seu col·laborador treballaren foren sobretot Jesús M. Piña i Tomàs Tebé i, en casos comptats, Josep Miracle i Josep M. Cruzet. Mentre que l'any 1957 el gestor facturà a la Catalunya 250 ptes./mes per la gestió de nou expedients de la Selecta i 450 ptes./mes pels d'Edhasa,⁵⁸⁹ el funcionari Bernardo Crespo percebé de Pòrtic uns honoraris que passaren de les 100-275 ptes./llibre el 1967 a les 600 ptes./llibre el 1975.⁵⁹⁰ Des del canvi d'oficines de censura al nou Ministerio de Información y Turismo, on s'havia presentat fins a nou vegades en dos mesos per a un mateix llibre,⁵⁹¹ aquesta ocupació no el rescabava econòmicament del temps esmerçat, de manera que a les acaballes dels cinquanta renuncià a la representació d'alguns editors com Cruzet, adduint que la tasca depassava la seva vocació més comercial:⁵⁹²

Si yo ahora les dijera que precisaba la cifra de 1.000 pts. mensuales, parecería que me quería aprovechar —si así puede valer la frase— de su buen propósito hacia todos los empleados de esta casa. He trabajado hasta gratis, por esa compensación que se hacían los editores titulándome distribuidor y gestor, cosas tan separadas de la organización comercial como administrativa.⁵⁹³

⁵⁸⁸ AGA, Cultura, c. 21/7107, exp. 1085. Julián Gómez cursà les primeres sol·licituds de permís quan era a les Distribuciones Emporion (av. Felipe II, 3, Madrid) i, després, Librería Julián Gómez Papelería (c/ Prim, 5, Madrid).

⁵⁸⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Censura», c. 23, carta mecanoscrita de Julián Gómez a Editorial Selecta, Madrid, 22-VIII-1957.

⁵⁹⁰ Bernardo Crespo treballà per a altres editorials catalanes, com ara Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Dalmau, Nova Terra, Estela i Edicions 62. Veg. Mireia Sopena, *Editar la memòria. L'etapa resistent de Pòrtic*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006, p. 76-77.

⁵⁹¹ Aquest va ser el cas de l'expedient de *Barrabàs*, de Pär Lagerkvist, traduït per Josep M. Espinàs i proscriu el 1958 (BC, Fons JMC – Selecta, «Censura», c. 23, carta mecanoscrita de Julián Gómez a Editorial Selecta, Madrid, 11-X-1958). La primera edició publicada en català va aparèixer el 1984, en una traducció de Núria Sales que difongué Proa.

⁵⁹² BC, Fons JMC – Selecta, «Censura», c. 23, carta mecanoscrita de Julián Gómez a Josep M. Cruzet, Madrid, 3-VI-1960.

⁵⁹³ BC, Fons JMC – Selecta, «Censura», c. 23, carta mecanoscrita de empleat de Julián Gómez a Editorial Selecta, Madrid, 22-VIII-1957.

Qui solia figurar en les sol·licituds de tramitació era el subdirector, Miracle, que no sols hi emplenava les dades tècniques amb el tiratge real, sinó que escrivia recursos i visitava la delegació de Barcelona, responsable del control de la publicitat.⁵⁹⁴ Arran d'un viatge a Madrid el juliol de 1949, en uns dies de tempesta que havien deixat la ciutat amb restriccions elèctriques,⁵⁹⁵ l'editor el felicità per la seva actuació, per a la qual hauria pogut recórrer a la complicitat de dos col·laboradors de la casa, Josep M. de Sagarra i mossèn Joan Bonet. Si bé Cruzet tenia plena confiança en Miracle per a la presa de decisions, li aconsellà que si esqueia comptés amb Eugeni d'Ors i, sobretot, que es guanyés la confiança de totes les autoritats. En sintonia amb aquesta ordre, Miracle insistí a visitar personalment José M.ª Albareda per fer-li conèixer que s'havia denegat el *Refranyer català comentat* de Joan Amades, col·laborador del Consejo Superior de Investigaciones Científiques, de què ell era secretari general.⁵⁹⁶ El intenció de l'editor era que el viatge servís per mantenir després un canal de comunicació obert des de Barcelona, sense mediadors:

Benvolgut amic:

He llegit amb l'atenció que es mereix la vostra 7 del corrent, i en primer lloc aprovo totalment les gestions que heu fet, i el pla que teniu per acabar de desenvolupar-les. Inútil dir-vos que, en vista de que m'exposeu, és qüestió de prolongar la vostra estada, *el que calgui* (pesi al sacrifici que ja sé representa suportar el clima de Madrid aquests dies) puix evidentment tenim de tractar de treure el màxim profit dels contactes directes que heu establert i mai ens perdonaríem de deixar les coses a mig fer.

Em sembla molt bé que vulgueu veure a [Pedro] Rocamora, amb en Sagarra, i l'[Luis]

⁵⁹⁴ Josep Miracle. *Quatre coses del meu temps. Memòries*. Barcelona: La Paraula Viva, 1976, p. 342-344.

⁵⁹⁵ «Tormentas sobre Madrid». *La Vanguardia Española*, any LXV, núm. 25844 (12-VII-1949), p. 3.

⁵⁹⁶ UN, Arxiu General, Fons José M.ª Albareda, carta mecanoscrita de Josep Miracle a José M.ª Albareda, Madrid, 12-VII-1949.

Ortiz Muñoz amb Mn. Bonet, si és possible. Ara bé, encara que tingueu intenció de jugar fort, com que les primeres impressions sembla que han estat favorables, convé que l'objectiu sigui el de promoure una major comprensió i tolerància per als nostres llibres, per part de Rocamora i Ortiz Muñoz, però dins el pla més cordial i realista possible —no fos cas que les coses s'enredessin— i tenint també en compte que aquestes gestions —que ja suposo ho tindreu present—, no ens indisposin amb en Beneyto.

Crec que el més despistat és Rocamora, encara que opino que a nosaltres ens té una certa atenció, i no està en el seu ànim voler arribar a perjudicar-nos deliberadament. Potser si l'Ors, li posés unes ratlles referint-se a la vostra estada a Madrid, i a la categoria literària dels llibres que presentem, ajudaria també a predisposar-lo a favor nostre en les instàncies que presentem.

Adjunt trobareu una carta d'en Riquer, per a Miralles de Imperial. Encara que sia un funcionari de menys categoria, aprofiteu l'avinentesa per veure'l i fer-vos-hi amic. A part que no hi ha enemic petit, tinc la impressió que moltes denegacions, ens venen per aquest cantó, i com que li interessa estar bé amb en Riquer (per les causes que ell ja us explicarà), ell i jo opinem que l'ocasió és magnífica per establir unes relacions cordials. Sobretot no deixeu d'entrevistar-vos-hi, i d'aquesta manera, cobrirem el front, de Miralles a Ortiz Muñoz.

Prenc nota de tots els llibres que heu presentat i de la revisió del *Refranyer*, i confiem en la garantia Beneyto, i en la seva favorable resolució. Com que ja sabeu el caràcter dels madrilenys, que quan un és fora les coses es tornen a ensopir, seria magnífic que poguéssiu retirar personalment quants més permisos millor. Crec que en aquest aspecte podeu tractar d'entendrir en Beneyto. També convé que quedeu en forma de poder cartejar-vos amicalment amb ell i amb Miralles de Imperial, puix això pot ajudar-nos molt en les nostres futures instàncies. També si en el transcurs de les converses s'hi presta, no deixeu de fer al·lusions als propers títols que pensem presentar, ço que permet de fer-hi referència en el moment en què demanarem les corresponents autoritzacions.

Recordeu a en Gómez de retirar la cartolina de *Coses vistes*, que aquí encara no hem rebut, i d'interessar-vos per la d'*El comte Arnau*.

I, com sempre, preneu tot el que us dic en caràcter de consell, però a la pràctica resolgueu-ho enterament a criteri vostre —que, ja sabeu, compteu amb la meva absoluta confiança— en la forma millor que les circumstàncies i el vostre clar judici us aconsellin.

Per aquí tot segueix com sempre, i la calor també és molt forta. I desitjant una vegada més que us acompanyi l'èxit que us mereixeu, us estreny la mà ben amicalment,

J. M. Cruzet⁵⁹⁷

La censura va ser especialment implacable els primers anys de la singladura de Cruzet en català. Davant la quarantena d'obres cursades el 1947, les autoritats van delimitar el marc legal denegant-ne cinc per raons estrictament idiomàtiques: *Els sots feréstecs* i *Les multituds* de Raimon Casellas; les obres completes d'Emili Vilanova; *Drames rurals* de Víctor Català, i *Les presons obertes* de Josep Roig i Raventós. Les resolucions negatives suposaven un fre inequívoc tant per a Cruzet, que havia demostrat les seves pretensions amb una acumulació de títols, com per a la resta d'editors catalans, atents al procediment general de les autoritats. Les mesures governatives contra el llibre en català des d'altres instàncies es repetiren fins a mitjan anys cinquanta, en què els caps de Lectorat avortaren directament quatre sol·licituds, sense ni tan sols delegar-ne cap informe que avalés la seva actuació (com tampoc no valoraren le traduccions o les obres d'autors tan afectes com Eugeni d'Ors i Llorenç Riber): *El llibre de les dones* d'Ivon l'Escop el 1949, *El bell combat* de Màrius Gifreda el 1950, *Cendra per Martina* de Manuel Pedrolo

---

⁵⁹⁷ AMDS, Fons Josep Miracle i Montserrat, «Correspondència personal», c. 7601, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Miracle, Barcelona, 11-VII-1949 (la cursiva és subratllat en l'original). Agraïm a Josep Massot i Muntaner que ens hagi corroborat que el mossèn esmentat en la carta era Joan Bonet i Baltà, promotor i prologuista de les obres completes de Josep Torras i Bages (correu-e, 26-VIII-2020). Sobre l'eclesiàstic, veg. Josep Massot i Muntaner, «Joan Bonet i Baltà (1906-1997)», *Anuari Verdaguier*, núm. 9 (1997-2001), p. 344-346, i Autors diversos, *Mossèn Joan Bonet i Baltà: noranta anys al servei de l'Església de Catalunya*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.

el 1953 i *L'Araceli Bru* d'Odó Hurtado el 1955.

Un dels casos més significatius de la política d'aquell 1947 fou la resposta que van merèixer les *Obres completes* d'Emili Vilanova, prou desconcertant, com assenyalà Gallofré. Els editors, persuadits que la categoria literària dels autors els havia de deslliurar de la repressió, solien justificar l'aportació que representava la seva obra per a la història literària. No obstant això, les autoritats de les acaballes dels quaranta no reconsideraven la seva política si podien aconseguir el seu propòsit d'estroncar la tradició sense que l'autor vetat suscités cap escàndol internacional. Després que la Selecta hagués defensat Vilanova com el millor autor català del costumisme amb avals del nebot net de l'escriptor, Antoni Vilanova, de Martí de Riquer i de Llorenç Riber, la censura en mantingué fins al 1949 la denegació pel veto contra el català.⁵⁹⁸ En el primer recurs a la Selecta no l'havia afavorit ni els permisos que s'havien concedit per a les obres completes, d'accés restringit, ni el compromís expressat per les autoritats d'admetre els clàssics d'una llista elaborada juntament amb Joventut i Aymà, com recordà Cruzet:

Que al tomar la correspondiente resolución sobre la presente instancia, quiera tenerse también en cuenta el plan conjunto de revalorización editorial de los mejores autores catalanes que con el beneplácito de esta digna Dirección General de Propaganda está desarrollando el que suscribe la presente, y que cree representa una notable aportación al patrimonio filológico y folklórico nacional.⁵⁹⁹

Així com el 1951 Cruzet feu arribar unes notes a Riba i el seu entorn sobre la situació del llibre en català,⁶⁰⁰ el mateix any redactà un informe de cinc pàgines amb dades per a Josep Pla i Tomàs Garcés, que esgrimirien per a defensar la Selecta davant el flamant

⁵⁹⁸ Gallofré, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, p. 280-282 i 307.

⁵⁹⁹ AGA, Cultura, c. 21/8028, exp. 2897, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet al director general de Propaganda, Barcelona, 9-X-1947.

⁶⁰⁰ Veg. el subapartat 2.2.2.2, «Els contemporanis».

director general de Propaganda, Florentino Pérez Embid. L'editor informava que en el mandat del seu predecessor, Pedro Rocamora, les denegacions s'havien reduït a dues (tot i que, comptes fets, les obres afectades foren set)⁶⁰¹ i temia que, tot just un mes després del seu relleu, la desaprovació de les proeses d'Eudald Duran i Reynals hagués estat responsabilitat, més que del nou director, «del capricho o del mal humor de un censor pusilánime, parcial o incompetente que puede irrogarle gravísimos perjuicios de toda índole».⁶⁰² El seu propòsit era que Pérez Embid —de qui d'entrada creia que era una persona enraonada i comprensiva per les referències que n'havia rebut— copsés l'opinió dels editors catalans per una via directa, sense la mediació dels lectors, per aconseguir la reconsideració del veto i evitar futures denegacions com aquella.

Cruzet amplià el seu argumentari contra la denegació de Duran i Reynals fins i tot recorrent a qüestions més emocionals, com el neguit i l'ofensa que li causaven les interdiccions. Considerava que la desautorització, en un context d'obertura, no beneficiava el règim i que, per contra, perjudicava els compromisos i les finances de l'editor, com també produïa malestar entre els intel·lectuals. No s'estava de recordar que la Selecta tenia accionistes de renom i un catàleg de referència amb autors de prestigi, vertebrat per un director que, com a llibreter, havia contribuït a la difusió del llibre en castellà. Per a ell, el català, perseguit des del 1939 amb una duresa inconeguda en la història, no es mereixia la desigualtat respecte de l'única llengua oficial, tracte que «vulnera las más elementals leyes divinas y humanas», i havia de poder fer conèixer les grans figures, els autors de segona fila i les noves promocions. Per complaure els dirigents franquistes, concedí que el seu catàleg tenia un interès «local» i pregà que els informadors de censura s'inhibissin de fer

⁶⁰¹ Entre els anys 1947 i 1949, sota mandat de Pedro Rocamora, es denegaren *Els sots feréstecs* de Raimon Casellas, *Drames rurals* de Víctor Català, *Presons obertes* de Josep Roig i Raventós, *Obres completes* d'Emili Vilanova, *Coses vistes* de Josep Pla, *Les aventures d'en Perot Marrasquí* de Carles Riba i *Refranyer català comentat* de Joan Amades (AGA, Cultura, c. 21/7939, exp. 430; c. 21/8070, exp. 4182; c. 21/8081, exp. 4424; c. 21/8028, exp. 2897; c. 21/8673, exp. 1521; c. 21/8878, exp. 5069; c. 21/8723, exp. 2441).

⁶⁰² BC, Fons Tomàs Garcés, Impresos, Crides i manifestos, c. 11/1, 2, «Memoràndum sobre la censura de los libros catalanes» [1951] [p. 2].

consideracions literàries que, com en el cas de Duran i Reynals, podien contravenir obres de més qualitat que d'altres que eren en venda a les llibreries.⁶⁰³

Uns mesos després, el 1952, Cruzet s'atribuïa el mèrit d'haver aconseguit que els llibres en català fossin judicats segons les mateixes normes polítiques, religioses i morals que els escrits en la llengua imperial, tot i que, en rigor, hi devia tenir més pes el relleu dels alts càrrecs del flamant Ministerio de Información y Turismo, creat el 1951. A propòsit de la biografia que Artur Bladé tenia previst escriure sobre Francesc Pujols, l'editor avançà a l'homenatjat que, abans de demanar el vistiplau de la censura, voldria veure'n l'original per determinar en quines condicions s'havia de lliurar, amb una referència velada a una autocensura que havia de minimitzar els continguts susceptibles de ser fustigats, ja no tant per les raons idiomàtiques que ell creia haver contribuït a corregir, sinó pels criteris polítics amb què els dirigents franquistes jutjaven qualsevol llibre:

Vull avançar-li, però, que en l'assumpte censura, en tinc com pot suposar una llarga pràctica, i que darrerament he aconseguit reduir al mínim les arbitrarietats que es produïen a Madrid, i que s'apliqués als llibres catalans el mateix criteri que per als castellans.⁶⁰⁴

La desaprovació idiomàtica d'*Els sots feréstecs* es fonamentà en una pretesa raó moral justificada, en l'informe del lector del 1947, amb un argument tan prim com que un capellà perdia els feligresos per una prostituta. Per a Gallofré, aquesta denegació tan

⁶⁰³ BC, Fons Tomàs Garcés, Impresos, Crides i manifestos, c. 11/1, 2, «Memoràndum sobre la censura de los libros catalanes» [1951] [p. 1-5].

⁶⁰⁴ FFP, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Francesc Pujols, Barcelona, 13-III-1952. L'obra *Francesc Pujols per ell mateix*, que la Selecta acabà rebutjant per por de la censura segons Tomàs Tebé, va aparèixer a Pòrtic el 1967 (BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Artur Bladé, [Barcelona], 22-X-1959; a l'AGA no se'n conserva l'expedient). No obstant això, a les acaballes dels quaranta Cruzet envià un conveni a Francesc Pujols per a l'edició de les seves obres completes en català, que l'autor signà (BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 46, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Francesc Pujols, Barcelona, 11-III-1949).

gratuïta es degué, en part, al desconeixement que l'autor era un clàssic català.⁶⁰⁵ Era un any en què la moralitat serví d'escut contra les edicions en català, subjectes a la normativa general. Mentre que en *Eva* de Carles Soldevila es van esporgar més d'un centenar de pàgines, en *Valentina* (Premi Joan Crexells 1933), del mateix Soldevila, Manuel Sancho Millán destacà el cas d'adulteri i el cap de censura la denegà.⁶⁰⁶ Vuit anys després encara es prohibí la reedició de *Suburbi* de Xavier Benguerel basant-se en la lectura de José de Pablo Muñoz, contrari al fet que precisament la literatura catalana donés cabuda a escenes tan perilloses en què, amb un rerefons eròtic, una noia podia enamorar-se del seu cosí més jove: «El fondo de la obra es corrosivo e inmoral y no es aconsejable permitir a la literatura catalana estos desahogos. NO PUEDE PUBLICARSE.»⁶⁰⁷

Les mutilacions de paràgrafs per raons morals, que ocupen el gruix més notori de pàgines escapçades de la Selecta, s'arribà a infligir a relats i capítols íntegres. El 1947, *Terres de l'Ebre* de Sebastià Juan Arbó (4 pàgines) i *L'hereu* de Prudenci Bertrana (12); el 1952, els *Contes* de H. C. Andersen (el conte «La sireneta» + 2), *Els pagesos* de Pla (1), *El premi literari i més coses* de Pedrolo («Sóc el defecte», «La cadena», «Persecució» i «Els fugitius»), *Proses* de Ramon Reventós («Guia del corrido» i «Antònia o l'única falta» + 4), *Els herois* de Bertrana («Qui era en Bóta» i «L'assassinat» + 5); el 1953, *Llibre de l'humor català*, a cura de Rossend Llates (el conte «L'estudiant» de Santiago Rusiñol); el 1954, *Camins de nit* de Sebastià Juan Arbó (7), *El senyor Joanet del Guinardó* de Carles Sindreu (3) i *Cròniques de la veritat oculta* de Calders (el conte «La noblesa del joc» + 1); el 1956, *Només el miratge* de Fèlix Cucurull (5), *Abans-d'ahir* de Rafael Tasis (5), *Tina, a interludis* de Jordi Maluquer (11); el 1958, *Es té o no es té* (6) i *Amb unes gotes d'amargant* (el conte «Maternitat») d'Odó Hurtado; el 1959, *Quan els sentits s'afinen* de

⁶⁰⁵ Gallofré, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, p. 276-277.

⁶⁰⁶ AGA, Cultura, c. 21/7903, exp. 5028 i c. 21/7935, exp. 303. Gallofré, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, p. 260-261, 278, 318-319.

⁶⁰⁷ AGA, Cultura, c. 21/11247, exp. 5293, informe mecanoscrit de José de Pablo Muñoz Madrid, 24-X-1955.

Canyameres (el capítol «Les cases del mal nom»); el 1960, *Camins* de Joan Santamaria (6) i *L'hora negra* de Sebastià Juan Arbó (8); el 1961, *Viure no és fàcil* d'Enric Massó (2).⁶⁰⁸

En una dimensió més obertament política, Romà Perpinyà sentencià que la novel·la popular amb estil i tècnica del segle XIX⁶⁰⁹ *Quan mataven pels carrers*, de Joan Oller i Rabassa, fill de l'autor de *La febre d'or* i «degà dels novel·listes catalans»,⁶¹⁰ era un «libro-folleto perturbador» per l'anarquisme i el separatisme d'abans de la dictadura primoriverista.⁶¹¹ En rebre la denegació, Miracle al·legà que el llibre tenia un mèrit històric que avalava el cop d'estat de Primo de Rivera i que prefigurava el del 1936. Aplaudit per crítics de tendència catòlica com Manuel de Montoliu —que s'havia posat al servei del règim— i per Àngel Marsà, el títol d'Oller i Rabassa fins i tot contenia un episodi turbulent que, passats els anys, reforçava la «pau social» aconseguida pel règim, en paraules de Miracle:

[...] que desde su aparición en 1930 [la obra] ha sido considerada como documento histórico de una época en que los atentados personales tenían atemorizada a Barcelona y cuyos excesos no solo impulsaron al patriótico gesto del que fue Excelentísimo Capitán General de Cataluña don Miguel Primo de Rivera, sino que pueden considerarse y no sin razón como preuncio del glorioso Alzamiento Nacional de 1936;

Que la paz interior actualmente reinante resulta mucho más nítida comparada con la turbulencia de la época que el libro describe;

y que habiendo recibido dicho libro los mejores elogios por parte de críticos profundamente católicos y de manifiesta exigencia en cuanto a moral y religión, tales por

⁶⁰⁸ AGA, Cultura, c. 21/7959, exp. 1100; c. 21/8006, exp. 2401; c. 21/9846, exp. 1566; c. 21/10078, exp. 5229; c. 21/9984, exp. 3708; c. 21/10078, exp. 5229; c. 21/8018, exp. 2654; c. 21/10325, exp. 3246; c. 21/10662, exp. 1321; c. 21/10682, exp. 1676; c. 21/10670, exp. 1465; c. 21/11330, exp. 523; c. 21/11364, exp. 992; c. 21/11427, exp. 2068; c. 21/11932, exp. 859; c. 21/12094, exp. 3785; c. 21/11445, exp. 2449; c. 21/12979, exp. 5268; c. 21/13018, exp. 5745; c. 21/13189, exp. 1079.

⁶⁰⁹ Fuster *Literatura catalana contemporània*, p. 252.

⁶¹⁰ Joan Triadú. *La novel·la catalana de postguerra*. Barcelona: Edicions 62, 1982, p. 191.

⁶¹¹ AGA, Cultura, c. 21/10389, exp. 4291, informe manuscrit de Romà Perpinyà, Madrid, 19-VII-1953.

ejemplo don Manuel de Montoliu desde *El Diario de Barcelona* y don Ángel Marsá desde *El Correo Catalán* [...].⁶¹²

En les al·legacions de mig any després, que es resolgueren amb una mutilació de sis pàgines (en tres de les quals es van esporgar algunes línies i, en les altres tres, les pàgines íntegres),⁶¹³ Miracle recordà que l'obra, publicada el 1931, narrava estrictament fets del passat, sense al·lusions a la política coetània, i havia estat reconeguda per les seves virtuts literàries. Es va esplaiar en especial en l'aspecte polític, reblant que l'autor s'havia limitat a recrear l'entorn propi dels dos protagonistes, un independentista i un anarquista, i que, amb la seva reconstrucció, en què la vida al carrer era tan perillosa, havia evidenciat que l'única via per a recuperar l'ordre social alterat havia estat l'actuació de Primo de Rivera:

[...] que los dos protagonistas, un separatista y una anarquista, ambos de ilusoria y versánica actuación, resultan arrollados por la realidad hasta llegar al ridículo y las estridencias que aparecen en la narración son hijas del ambiente, de los personajes y de la época que se describe, pues el libro constituye una acerba crítica de todo aquello como lo demuestra que termina con la dictadura del General Primo de Rivera dejando bien consignado que su advenimiento fue recibido como una necesidad indispensable.⁶¹⁴

El règim, que actuà amb una tolerància selectiva envers les obres completes d'autors clàssics —amb normativa prefabriana, no fos cas—, va admetre per analogia la difusió d'obres que es podien inscriure en l'àmbit folklòric. Si bé el 1939 Joan Amades havia estat

⁶¹² BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 18, carta mecanoscrita de Josep Miracle al director general d'Informació, Barcelona, 28-XI-1953.

⁶¹³ AGA, Cultura, c. 21/10389, exp. 4291.

⁶¹⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 18, carta mecanoscrita de Josep Miracle al director general d'Informació, Barcelona, 16-VI-1954.

un dels primers autors a presentar-se infructuosament a la censura de Barcelona,⁶¹⁵ entre el 1947 i el 1948 aconseguí de divulgar les tradicions de Barcelona i Poblet gràcies a Aymà. El mateix 1948 Cruzet aprofità aquesta circumstància per a diligenciar l'aprovació de les edicions més tradicionals d'Amades. Així i tot la normativa devia suscitar-li dubtes, perquè invocà Miquel Batllori per si coneixia algú que pogués intercedir per ell amb les autoritats i, per indicació seva, s'adreçà a Higini Anglès per tal de defensar l'obra davant de Juan Beneyto.⁶¹⁶ En el tràmit per a l'aprovació de *Les cent millors cançons populars*, la Selecta recordà tant que l'autor constava en la llista de clàssics que Propaganda havia sol·licitat als editors com que l'obra tenia un caràcter «arqueològic»:

[...] permitiéndose el que suscribe informar a V.I. que Juan Amades que figura en la lista de autores catalanes sometida a esa digna dirección General de Propaganda con fecha 6 de diciembre de 1947, es el especialista más destacado en materia folklórica catalana, y que pese a encontrarse totalmente ciego y afectado por una parálisis parcial, sigue desarrollando denodadamente su labor investigadora habiendo reunido en el volumen objeto de la presente, una verdadera antología de canciones populares regionales de probada antigüedad.⁶¹⁷

La llista a què Cruzet no es cansava de remetre ni era una referència per als lectors, que no devien arribar a conèixer, ni sembla que aclarís les idees del cap de Lectorat a l'hora de fer decantar favorablement els judicis negatius dels seus subordinats. Els indicis que havien conegut els editors durant els anys quaranta els havien orientat sobre el marge de tolerància amb una tipologia d'obres en català, les inscrites en un terreny tradicional i

---

⁶¹⁵ Gallofré, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, p. 70-71.

⁶¹⁶ BC, Fons Higini Anglès, M 7084/327, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Higini Anglès, Barcelona, 19-I-1948.

⁶¹⁷ BC, Fons Higini Anglès, M 7084/327, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet al director general de Propaganda, Madrid, 15-I-1948.

pintoresc que no suposarien cap perill per a les essències del règim, amb excepcions. Només per aquesta obsessió lingüicida s'explica que, després que la Selecta hagués publicat reculls de cançons populars, rondalles i nadales, un director general com Claudio Miralles del Imperial —no pas els redactors dels informes— vetés repetidament el *Refranyer català comentat*, que desencadenà dos recursos de l'editorial, el 1949 i el 1950, apel·lant a la finalitat moral. L'obra no aparegué fins que la normativa ineludiblement es relaxà el 1951.⁶¹⁸

El possibilisme de les empreses editores de l'interior no eximí el règim d'haver de fer front a destrets i contradiccions. Ben cert, el nombre de títols programats per Cruzet desafia les autoritats, que es van veure en l'obligació tant de confiar en informadors prou versats en català com de posicionar-se sobre els requeriments per a obres escrites en una llengua que, si bé oficialment no estava proscria, es volia sotmesa a un reducte domèstic. «A Madrid temien la seva dura constància», asseverà Albert Manent referint-se a Cruzet.⁶¹⁹ Com a resposta als oficis negatius, l'equip de la Selecta acceptà les retallades de paraules o fragments, emperò presentà recursos contra les prohibicions en bloc. Només ens consta un episodi de finals dels anys cinquanta —no per anecdòtic insignificant— en què Cruzet convidà Pla a transgredir coordinadament les mutilacions perpetrades pel règim:

[...] se m'acut sobre el moment que potser el que es podria fer és que nosaltres, al presentar l'obra a censura, eliminéssim prèviament certes frases de l'original i després les hi tornéssim a reincorporar. D'aquesta manera estaríem coberts amb el permís i no crec que s'arribés a fer mai una investigació tan a fons. De perillós i arriscat tot ho és —i la responsabilitat

⁶¹⁸ BC, c. 19, carpeta 5, exp. 2441, carta mecanoscrita de Josep Miracle al director general de Propaganda, Barcelona, 4-II-1950.

⁶¹⁹ Albert Manent. «Tomàs Tebé i el temps de la "Selecta"». Dins: *Solc de les hores. Retrats d'escriptors i de polítics*. Barcelona: Destino, 1988, p. 143.

tenim que compartir-la junts— puix tot això li proposo amb la major bona fe, però em puc equivocar. Què li sembla?⁶²⁰

En sintonia amb una estratègia editorial estesa, l'editor i els autors van practicar l'autocensura més o menys deliberada sense estalviar-se'n el neguit consegüent, com reconegué encara el 1962 el principal autor de la Selecta a propòsit de l'homenot dedicat a un historiador ben relacionat amb censura: «El *Vicens Vives* quedà regular. Ara ho he vist. Fou escrit amb la preocupació de la censura i això em pertorbà enormement, com ja comprendrà.»⁶²¹ Pla, que havia passat el ribot pels articles de *Destino*,⁶²² dubtava que les autoritats permetessin avançar el seu vast projecte de publicar regularment en català, de manera que, des dels inicis de la seva col·laboració amb Cruzet, tots dos llegiren els originals amb ulls censoradors. De fet, el 1954 l'editor li reconegué que, sempre amb el seu consentiment, havien hagut de polir algunes línies de l'original, probablement les més suggeridores:

D'acord amb el que desitjava, vàrem tornar-lo [*L'Empordanet*] a llegir fent-hi unes petites supressions i lleugers retocs; molt pocs. Aquestes revisions són molt empipadores, perquè precisament el que un hauria de treure —de cara a la censura— és la sal i el pebre dels seus escrits i dol en l'ànima el suprimir-ho. En fi, s'ha fet bonament el que ha semblat millor i, si la censura treu alguna altra cosa, serà de detall i no de conjunt, com era el perill en el *Contraban*.⁶²³

---

⁶²⁰ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 21-XI-1957. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 631.

⁶²¹ ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, Mas Pla, 7-II-1962. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 713.

⁶²² Per als comentaris epistolars entre Josep Vergés i Pla sobre la censura perpetrada a *Destino*, veg. Josep C. Vergés. *La censura invisible de Josep Pla*. Barcelona: SD Edicions, 2017.

⁶²³ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 15-V-1954. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 474.

Els antecedents de la reedició en castellà de *Mme. Dillon* de Llorenç Villalonga, vetada el 1942, el 1943 i el 1954 per escandalosa i «inmoral en extremo», malgrat que Juan Aparicio, amic del germà de l'autor, hi havia demostrat interès davant dels lectors de censura,⁶²⁴ i les prevencions de Cruzet sobre l'edició de *L'àngel rebel*, feren exclamar l'autor. L'any 1960 Villalonga es volgué convèncer que, si *El mar* de Blai Bonet s'havia pogut publicar sense la mutilació d'escenes homosexuals, no podria tenir menys fortuna la seva obra, en què un vell *gentleman*, «pecador de pecats que sempre cauen [...] dins una ortodòxia *ancien régime*»,⁶²⁵ es proposa educar un jove de moral puritana que creu que el pervertirà. El seu desconcert per les sospites de l'editor no obstà a l'hora de concedir el permís a la Selecta —i hi insistí— per a autocensurar qualsevol frase que pogués valer de subterfugi a les autoritats per justificar les mutilacions:

Benvolgut amic: Avui mateix li envïi per correu certificat la còpia que em demana en la seva carta del 15.

La censura és històrica. Si coneix *El mar* de B. Bonet, recordarà una escena edificant en què un pare fornica amb el seu fill. Això ha passat sense contratemps. No seria, emperò, estrany, que un senyor que compra una polsera a una cambrera del hotel els hi semblàs massa «atrevit». Vostè ha de tenir experiència d'aquestes coses i ja que vivim a un temps en què el mot llibertat no es troba al diccionari, li agrairé que suprimesque el que vostè cregui que *ells* han de creure immoral.

Molt agraït per les seves amables paraules, el saluda cordialment el seu affm. ss. i amic
Llorenç Villalonga

Repetesc que si li sembla oportú suprimesque el que li pugue semblar perillós.

⁶²⁴ Maria Josepa Gallofré Virgili. «*Mme. Dillon / Alcía*. Documents sobre algunes provatures dels anys quaranta i cinquanta». *Randa*, núm. 34 (1994), p. 19-33.

⁶²⁵ Jaume Vidal Alcover. *Llorenç Villalonga i la seva obra*. Barcelona: Curial, 1980, p. 138.

Gràcies.⁶²⁶

Tot i la prudència de l'editor, la censura deixà passar el suïcidi de *L'àngel rebel* de Llorenç Villalonga el 1960 i el relat d'un gigoló tuberculós de *Judes i la primavera* de Blai Bonet el 1962, autoritzats íntegrament.⁶²⁷ No ens sembla una lleugeresa admetre que, malgrat el sistema coercitiu, l'autocensura no alterava ni la definició dels personatges ni la trama si actuava contra frases concretes. Fins i tot alguns escriptors exiliats accediren a practicar-la, com Odó Hurtado, que el 1957 suggerí a Cruzet que pentinés l'original d'*Es té o no es té*, una novel·la sobre un jove barceloní que abraça dels anys vint als cinquanta. L'autor, que pretenia presentar-se al Premi Joanot Martorell, no creia que s'hi hagués de fer cap gran intervenció, fora d'un episodi sobre uns refugiats a Mèxic, i delegà a l'editorial que, d'acord amb el seu criteri instruït, retoqués expressions que poguessin irritar elsensors i influir negativament el jurat del premi davant la possibilitat que les autoritats en poguessin obstaculitzar la sortida:

Si en Fèlix [Capella] o vos sou de l'opinió que no ha de passar, m'estimo més ja no portar-la al premi [Joanot Martorell]. Comprenc que per a enviar-la a la censura s'hi tenen de fer alguns retalls, molt pocs. Unes paraules per aquí i per allà i una bona retallada en el capítol de la tercera part que explica una festa a casa d'uns refugiats a Mèxic. Aquests retalls el podeu fer directament a Barcelona i us dono des d'ara a vos i a en Fèlix Capella la més ampla autorització per a retallar tot allò que us pugui semblar un obstacle, o els puc fer jo — amb menys experiència— des d'aquí en un altre exemplar i enviar-vos-el.⁶²⁸

Les consideracions d'Hurtado no es van aturar aquí. L'autor, que pronosticava

⁶²⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 58, targeta manuscrita de Llorenç Villalonga a Josep M. Cruzet, Palma, 17-XI-1960 (la cursiva és subratllat en l'original).

⁶²⁷ AGA, Cultura, c. 21/12769, exp. 2492 i c. 21/13945, exp. 2712. *L'àngel rebel* sortí a Moll.

⁶²⁸ AOH, carta mecanoscrita d'Odó Hurtado a Josep M. Cruzet, Mèxic, D.F., 5-IX-1957.

mutilacions per raons morals, com a l'hora de la veritat s'esdevingué en sis pàgines en què es relatava una iniciació sexual,⁶²⁹ feia confiança a l'equip editorial per maquillar les anècdotes polítiques de la novel·la i precisà que, en relació amb la moral —aspecte nuclear de l'obra—, volia aprovar prèviament qualsevol esmena de l'editorial. No pensava consentir de «rebaixar el to de l'obra» quan en països com França i Anglaterra, que també havien viscut les restriccions de governs conservadors, es publicaven novetats que en traslluïen la tolerància moral:

Posat a fora i llegint el que s'escriu en francès o anglès, és difícil d'arribar a entendre que, en nom d'una preocupació excessiva per la salut moral dels lectors, es posin obstacles a la lectura d'una novel·la gairebé rosa com la meua. De totes maneres és així i he de resignar-me, però espero que comprendreu la meua resistència i els meus escrúpols a desnaturalitzar definitivament el que —bo o dolent— he escrit amb tant d'entusiasme com bona voluntat.⁶³⁰

Els dos escriptors catalans que figuraven en la primera nòmina d'autors de qui el 1939 es vetà l'obra publicada en la preguerra foren Prudenci Bertrana, de qui el 1948 Cruzet publicità la preparació del volum, i Pere Bosch Gimpera.⁶³¹ Dels 141 autors de la *Selecta* que escrigueren originalment en català, 40 patiren denegacions en bloc o mutilacions parcials, principalment el mateix Bertrana i Xavier Benguerel. Sumant-hi les pàgines vetades de manera integral o parcial, els autors més fustigats van ser Emili Vilanova (1.276 pàgines), Prudenci Bertrana (533 p.), Manuel de Pedrolo (406 p.), Gaziell (249 p.), Carles Soldevila (237 p.), Odó Hurtado (214 p.) i Joan Maragall (147 p.). Si bé en números absoluts Pla hauria de figurar en aquesta nòmina per la denegació de *Coses vistes* durant el primer franquisme (246 p.), més les 9 obres amb pàgines escapçades (15

⁶²⁹ AGA, Cultura, c. 21/11932, exp. 859, *Es té o no es té*, original mecanoscrit d'Odó Hurtado, p. 88-93.

⁶³⁰ AOH, carta mecanoscrita d'Odó Hurtado a Josep M. Cruzet, Mèxic, D.F., 10-X-1957.

⁶³¹ Gallofré, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, p. 47.

p.), el volum de títols que publicà en la Selecta, 43, redueix la incidència de la censura respecte d'altres autors.

Comptes fets, de les 32 obres denegades per la censura, totes eren reedicions llevat de 9 novetats: *Refranyer català comentat*, *El bell combat*, *Cendra per Martina*, *L'Araceli Bru*, *Barrabàs*, *Portugal enfora*, *L'estrany / la caiguda*, *Cinc poetes italians* i *Poesies completes* de Valéry. Per reconduir-ne l'edició, Cruzet va tenir l'habilitat de presentar les obres catalanes més «perniciosos» com a part del patrimoni hispànic i no va rebre la primera prohibició en bloc fins al 1947, quan les autoritats havien començat a prendre consciència de l'empenta de l'editor. Va ser gràcies a la mesura amb què va programar reedicions d'obres publicades abans de la guerra que, en conjunt, el seu projecte per recuperar la tradició i vivificar la literatura contemporània pogué avançar en línia contínua.

2.3.2. *La taxonomia de llibres*

2.3.2.1. Les col·leccions

En la concepció d'una empresa editora intervé —no podria ser altrament— el gust del promotor, que, com se sol afirmar amb un rivet de grandiloquència, crea la seva pròpia obra i defensa les novetats amb tant de convenciment com persuasió. Si un editor troba obstacles per a mantenir la seva voluntat és en part per la influència d'aquells amb qui comparteix la conjuntura política i el camp editorial, on s'estableixen relacions interdependents, amb concessions que de vegades responen més a impulsos emocionals que no pas a criteris professionals ni econòmics. Per dir-ho en paraules de Joaquim Molas,

«una cultura viva és la suma de moltes propostes i constitueix, per consegüent, un conjunt articulat de moltes relacions de domini i dependència, de ruptura i continuïtat».⁶³² Encara més: en avaluar fins a quin punt un emprenedor cultural ha estat capaç de mantenir-se fidel al seu projecte, apareix un component que tampoc no convé negligir, l'atzar, que, en un grau imperceptible a primera vista, orienta la línia editorial.

Després d'anys de fer de llibreter i distribuïdor, Cruzet es guià pel mestratge d'Antoni López Llausàs: «Jo em considero un deixeble i continuador de l'obra editorial efectuada pel que fou el meu mestre Antoni López Llausàs, que he tractat de completar, però, amb la integració de la producció de molts altres autors que s'havia publicat isolada, i en alguns casos es trobava en procés de desaparició.»⁶³³ Atent al consell de les personalitats del seu entorn, l'editor va preservar amb zel l'autonomia amb què componia la programació considerant el marge que li permetia la censura i, a partir de la meitat dels cinquanta, les condicions que li havien posat els socis, que, inquiets pel baix nivell de vendes, limitaren bona part de la producció a les obres cofinançades, al marge dels compromisos prèviament adquirits per Cruzet i del valor literari que tenien les propostes dels autors. En el decurs de la seva empresa, i a despit de les crítiques que havia rebut dels patrocinadors i dels autors, l'editor presumí d'un catàleg definit de manera independent, lliure de les reserves d'adversaris i crítics:

[...] jo penso seguir amb la màxima impertorbabilitat possible la meua intensiva acció editorial catalana de tipus independent que, com va dir vostè molt bé, és el que menys em perdonen.⁶³⁴

⁶³² Joaquim Molas. «La cultura catalana i la seva estratificació». Dins: Autors diversos. *Reflexions crítiques sobre la cultura catalana*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1983, p. 133.

⁶³³ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Xavier Benguerel, Barcelona, abril de 1958.

⁶³⁴ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 19-I-1961. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 685.

La Catalònia va ser el model reconegut pel mateix Cruzet, però no l'únic segell amb què mantingué una filiació. Entre els editors, que es mouen a cavall de l'empresa i la cultura, no s'estila de reivindicar —ni declarar— els referents. Mentre que un escriptor es legitima remetent als seus autors de capçalera, un editor és un empresari que competeix amb el compte de resultats de coetanis i precedents; per a ell, atribuir-se un valor com el de l'originalitat li permet despuntar i atraure l'atenció del públic. No ha de sorprendre, doncs, que Cruzet no confessés el deute explícit amb dos antecedents que, com ell mateix, aspiraven a arribar a un públic ampli en circumstàncies socials i culturals poc favorables per a la lectura. Tanmateix, un estudi evolutiu del sector exigeix relacionar els editors amb els elements de la tradició que els inspiren per distingir-se'n o aproximar-se'n en matèria d'autors, temàtiques, acabats i difusió.

Semblantment a La Renaixensa i la Il·lustració, la Selecta pretenia arribar a les classes populars, amb una voluntat de dignificació nacional, normalitzadora, més enllà del combat d'una resistència que es volia temporal. En els contorns acotats per la censura, Cruzet va dissenyar un programa que compartia, amb La Renaixensa, uns autors catalans que per a Pere Aldavert eren coetanis, d'actualitat, i que per a Cruzet havien esdevingut clàssics de capçalera com Costa i Llobera, Guimerà, Maragall, Mestres, Oller, Pin i Soler, Serafí Pitarra, Ruyra. En una mirada de la tipologia editorial, podem traçar una línia paral·lela entre les antologies de La Renaixensa adreçades a una població amb un índex d'alfabetització *in crescendo*, com les de pàtria, fe, amor i poesia moderna, i els aplecs de Cruzet de temàtica vinculada a la religió, l'amor, el folklore o el cicle de la vida pensats per a un públic afectat per la guerra, sense prou recursos econòmics per a volums diversos.

L'aparició de l'antologia dels Jocs Florals serví d'ocasió a la Selecta per difondre una semblança de Matheu a la portada del seu butlletí de novetats, en què admeté: «Ni,

claro está, cabe silenciar las ediciones de obras completas en rústica y de coste mínimo, homenaje de Matheu a los grandes escritores del país, y tal vez el mayor y más inteligente esfuerzo que un idealista haya jamás hecho al servicio de un ideal». ⁶³⁵ Era un reconeixement màxim, únic, a l'editor que havia difós les obres completes de Verdaguer i que, amb el seu gust tipogràfic tan refinat, valgué de model per a editors futurs. Cruzet, amb edicions exquisides en castellà i en català, s'homologà amb Matheu pels anys de dedicació a l'activitat editora, amb ambició comercial, i l'arribà a superar en el nombre de novetats i en la perdurabilitat dels títols programats, clàssics dels segles XIX i XX.

Alguns dels editors que haurien pogut fer-li competència, com ara Josep Janés, que projectava una línia en català, ⁶³⁶ o Albert Puig Palau i Joan B. Solervicens, que havien previst la sortida de diversos volums d'obres completes amb l'editorial Barna, van claudicar davant dels esculls polítics i comercials. Sense la fermesa amb què Cruzet va persistir en el mercat, altres editors coetanis no s'haurien aventurat a emprendre projectes que, com exemplificà ell mateix, podien contribuir a la recuperació del públic en català amb una literatura de primera categoria. En els documents personals, tot sovint defensava sense modèstia el seu paper en la història de l'edició catalana, en la qual considerava que ocupava un lloc de primer ordre per haver mantingut la regularitat tenaçment, contra l'infortuni:

Jo he fet menys del que hauria volgut en favor de la literatura catalana contemporània, però tot i així, reivindico el respecte que mereix l'haver fet per ella més que ningú —i creieu que excloexo en aquesta afirmació tota vanitat— en un dels moments més difícils de la nostra

⁶³⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Vària Llibreria Catalònia – Editorial Selecta», c. 111, *Crònica literaria*, núm. 17 (estiu 1954), p. 1.

⁶³⁶ Joan Samsó, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, vol. 2, p. 319-327 i Josep Mengual, *A dos tintas. Josep Janés, poeta y editor*, Barcelona: Debate, 2013, p. 274-281.

història.⁶³⁷

Segons unes declaracions de Josep Pla, que el 1947 fou entrevistat a *Destino* arran de la publicació dels primers títols de l'editorial Àncora, les expectatives dels editors devien ser altes, si corria la brama que durant la immediata postguerra s'havia escrit molt en català («Me dicen que se ha escrito muchísimo»). Per a ell, Àncora, que havia programat novel·les de Llor, Arbó, Espriu i una antologia poètica a cura de Joan Teixidor, havia de reeditar autors del passat i donar cabuda als joves. En aquell moment la seva preferència per Destino l'inclinà a sostenir que «Es el primer grupo intelectual, perdone la palabra, que no tiene absolutamente nada que ver con la política.»⁶³⁸ Naturalment, les declaracions van desplaure prou a Cruzet perquè pocs dies després li demanés, per al·lusions, que Pla dedicés a la mateixa revista unes línies a la Selecta, per a les quals li facilità unes notes.⁶³⁹

Des que Cruzet imaginà un projecte propi als anys trenta, s'hi dedicà «en cos i ànima».⁶⁴⁰ Superats els anys d'inclemència total envers el llibre en català, així que va trobar una oportunitat a mitjan dècada dels quaranta començà a difondre un programa que enlluernava per l'amplitud i la coherència. Els anys dedicats a madurar la línia editorial li permeteren d'irrompre, davant la sorpresa de tothom per l'obtenció del plàcet de la censura, amb una empresa de llarga durada, que reprendria la tradició literària i acolliria les obres dels autors vius en tres col·leccions ben acotades:

⁶³⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Xavier Benguerel, Barcelona, 20-IV-1955.

⁶³⁸ X. «Editorial “Àncora” edita libros catalanes. Lo que nos dice sobre ello José Pla». *Destino*, segona època, any XI, núm. 500 (15-II-1947), p. 10.

⁶³⁹ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 25-II-1947. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 47-48.

⁶⁴⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 46, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Francesc Pujols, Barcelona, 15-I-1952.

Quan l'any 1944, va ser possible intentar reanudar la publicació de llibres catalans —dins l'estat de precarietat, restriccions i dificultats que avui dia encara perduren absurdament, però que aleshores van revestir molta més duresa, sobretot pel que es referia a l'arbitrarietat que sovint em va portar als límits de la desesperació— vaig creure que devia dedicar-me al desenrotllament d'un projecte editorial —fruit de llarga meditació— encaminat a assegurar la continuïtat de la literatura catalana i de demostrar-ne la seva viva i real existència.

Aquesta realització s'havia d'orientar, al meu entendre, dins una base al més àmplia possible en qualitat, quantitat i accelerat ritme de producció on fos representada l'obra dels millors autors catalans d'abans i d'ara, tractant d'evitar la dispersió i la improvisació que tan sovint han afectat moltes de les nostres empreses culturals. A tal fi vaig crear les tres biblioteques Selecta, Excelsa i Perenne [...].⁶⁴¹

El primer pla editorial que es conserva de l'editor, tan exemplar com il·lusionant malgrat les adversitats, data del novembre de 1946, pocs anys després que Cruzet hagués pogut constatar que les autoritats havien obert una escletxa. Era un «pla utòpic», segons la definició de Josep Massot i Muntaner.⁶⁴² Amb l'afany d'arribar als principals autors de la literatura moderna i contemporània i convertir-se en el primer editor en català, Cruzet oferí a mecenes del seu entorn personal i professional de col·laborar en l'edició de les obres completes, unes de selectes o bé les peces soltes per tornar a posar en circulació títols que no eren d'accés públic i que corrien el risc de quedar al marge de la tradició. No descartava integrar-hi traduccions, que podria recuperar de la Catalònia, la tercera editorial en què va abeurar-se, ni tampoc assagistes polítics, per qui ell, admirador de Enric Prat de la Riba, tenia un viu interès:

⁶⁴¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Xavier Benguerel, Barcelona, abril de 1958. En part citat a Tomàs Tebé, «Evocació personal de Josep M. Cruzet», *Serra d'Or*, segona època, any IV, núm. 4 (abril 1962), p. 39. (Reimprès a Autors diversos, *Josep M. Cruzet i la seva obra*, p. 121-122.)

⁶⁴² Josep Massot i Muntaner. «La represa del llibre català a la postguerra». *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, núm. 17 (setembre 1979), p. 92. (Reimprès a *El primer franquisme a Mallorca*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, p. 438.)

EDICIÓ D'OBRES COMPLETES DELS GRANS ESCRITORS CATALANS

Mentre no ha estat possible la publicació de llibres catalans, l'autor d'aquest pla editorial ha anat preparant, per a quan aquestes dificultats s'atenuessin —i aquest moment ja ha arribat— o desapareguessin, l'edició d'obres completes dels nostres millors escriptors, en un o més volums, impreses sobre paper bíblia i relligades en pell i or. El primer d'aquests reculls, les *Obres completes* de Verdaguer, ja ha sortit a mercat, i amb tan favorable acollida, que se n'està venent la segona edició.

Per tal de poder realitzar plenament aquest projecte, era indispensable, en primer lloc, posseir els drets d'autors de les nostres figures cabdals, i per aconseguir-ho s'ha portat a terme, prop d'ells o dels seus hereus, una intensa campanya, la qual ha resultat molt laboriosa. Esplèndid fruit d'aquest considerable esforç realitzat, ha estat obtenir els corresponents contractes, estesos en deguda forma, dels següents autors:

ALCOVER, Joan; ARDERIU, Clementina; BERTRANA, Prudenci; BOFILL I MATES, Jaume («Guerau de Liost»); GARCÉS, Tomàs; GUAL, Adrià; GUIMERA, Àngel; IGLÉSIAS, Ignasi; LÓPEZ-PICÓ, Josep Maria; LLOR, Miquel; MANENT, Marià; MARAGALL, Joan; MESTRES, Apel·les; MONSERDÀ, Dolors; OLIVER, Miquel dels Sants; OLLER, Narcís; PIN I SOLER, Josep; POUS I PAGÈS, Josep; RIBA, Carles; RIBER, Llorenç; ROIG I RAVENTÓS, Josep; RUSIÑOL, Santiago; RUYRA, Joaquim; SAGARRA, Josep Maria de; SOLDEVILA, Carles; VAYREDA, Marià.

És imminent, a més a més, l'obtenció d'alguns altres contractes —les gestions estan molt avançades— i així s'haurà aconseguit de poder reunir en aquest pla gairebé la total producció de les nostres primeres figures literàries. La redacció d'aquests contractes ha estat molt meditada. Es preveu, naturalment, l'aparició de les obres de cada autor dintre d'un determinat període i, un cop sortida la primera edició, la duració de la majoria dels dits convenis és indefinida, o bé per a un llarg termini renovable, mentre vagin sortint noves edicions a l'any i mig d'exhaurir-se les anteriors. També es té en compte que si determinades causes ho aconsellaven, es podria donar la publicació de les obres d'algun

autor en forma de «Selectes», en lloc de «Completes». Igualment, sempre que ha estat possible, s'ha inclòs una clàusula d'opció per a l'edició d'obres soltes, la qual cosa permet de nodrir amb els millors títols de molts d'aquests autors una petita Biblioteca complementària.

Un altre aspecte que ha volgut tenir present el que subscriu el present informe, ha estat el d'assegurar als autors o als seus hereus, un rendiment propocionat al resultat d'explotació de les respectives obres. Per tant, generalment, s'ha establert el deu per cent de drets d'autor sobre el preu de venda dels exemplars sortits, i en alguns casos s'ha fixat una determinada suma, naturalment inferior a l'al·ludit percentatge.

Tots els noms contractats són de la més alta categoria intel·lectual. N'hi ha alguns que permetrien ells sols de crear un importantíssim afer editorial. D'altra banda, l'estructuració d'un pla orgànic que permet reunir-los en dues biblioteques de diferent format però d'idèntiques característiques, afavorirà la seva venda conjunta, degudament impulsada i propagada per les importants organitzacions llibreres amb què compta el sotasignat, a part que si algun d'aquests autors deixava de publicar-se per alguna determinada raó, no es perdrien en realitat sinó els drets que otorgava a l'editor el corresponent contracte.

La possessió d'aquestes valuoses propietats intel·lectuals exclou tota possible competència important, car comprenen les dels principals creadors que ha donat la literatura de la renaixença i la contemporània, i no se'n poden pas improvisar d'altres. És mes, aquestes dues biblioteques han de representar la ràpida i completa recuperació de la nostra millor cultura literària, puix que sense elles, moltes obres desapareixerien o tardarien molt a reimprimir-se, tota vegada que no pot refer-se fragmentàriament i en poc temps allò que ha estat suspès tants anys. I més endavant hom hi podria incloure també els grans clàssics, traduccions completes de bons autors estrangers, i qui sap si les obres dels nostres més destacats pensadors polítics.

En definitiva: pot fer-se en català i millorant la presentació, el mateix que en castellà ha fet la casa Aguilar, considerada actualment com un dels primers negocis editorials de

Madrid.

La intenció del que subscriu el present informe, que s'ha dedicat i pensa seguir dedicant-se tota la vida a la difusió del llibre, era la de portar a terme personalment aquesta empresa, que considera com la més important de totes les per ell projectades i realitzades. Aquest era un desig molt humà, però l'estudi objectiu i realista de l'aspecte econòmic de tant important assumpte li ha demostrat que tenint invertida una gran part de seu capital en altres empreses del llibre —totes elles en franca i creixent prosperitat— per a portar a bon terme aquesta en les degudes condicions, era convenient comptar amb una adequada col·laboració.

El fons que estima necessari constituir el redactor d'aquestes notes, per a donar a l'explotació d'aquest negoci l'amplitud i el ritme de publicació intensiva que requereix, etc. (el que segueix queda reflexat en el contracte ja signat).

La projecció actual d'aquest negoci no pot ésser més oportuna i les seves perspectives són amplíssimes. El seu iniciador es troba en condicions d'afirmar que les edicions d'aquesta categoria literària poden sortir més o menys de pressa, però sempre acaben exhaurint-se, contrastant pel seu resultat amb les moltes i desafortunades aventures editorials que amb tanta lleugeresa han vingut prodigant-se de l'any 1939 ençà.

I, com a resum de tot l'exposat, pot concloure's que el present pla editorial, pel fet de basar-se precisament en autors i obres de màxim prestigi i valor i per la seva sòlida concepció i estructura, donarà naixença a unes biblioteques que, partint naturalment d'una orientació molt diversa, podran ésser posades al costat de les nombroses col·leccions patrocinades altre temps per Francesc Cambó amb tant d'esclat.

Josep Maria Cruzet Sanfeliu

Barcelona, novembre del 1946⁶⁴³

---

⁶⁴³ IC, original mecanoscrit «Edició d'obres completes dels grans escriptors catalans», Barcelona, novembre 1946, p. 1-3. Agraïm a Manuel Llanas les facilitats d'accés a aquesta memòria editorial (correu-e, 1-XII-2017). Pocs mesos després contractà les obres completes de Joan Arús i assegurà a Joan Coromines que també tenia l'acord signat de les de Sebastià Juan Arbó i Alexandra Plana (BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 16, contracte entre Joan Arús i Josep M. Cruzet, Barcelona, 17-I-1947; «Dossiers d'autors», c. 33, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Coromines, Barcelona, 12-V-1947).

Per una carta per a Narcís de Carreras en què Cruzet demostrà interès a comprar a Alpha els drets d'una història de la literatura catalana de Manuel de Montoliu que havia anunciat a la premsa, tenim la certesa que la linealitat del pla de Cruzet s'hauria esquarterat amb les ofertes que rebia dels autors i els consellers si no hagués estat determinat a publicar només les obres que s'adequessin al principi fundacional de cada col·lecció. La regularitat que s'enderià a preservar afavoria que uns títols fessin de reclam d'uns altres amb què, ni que fos dins de cada sèrie d'una col·lecció tan eclèctica com la BS, compartien estètica, temàtica o abast, alhora que fidelitzava un públic que dipositava la seva confiança en una empresa editora que li havia ofert títols d'interès i que, pel seu gust seleccionador, augurava propostes futures anàlogues:

He pensat molt sobre aquestes publicacions que podríem dir-ne esporàdiques i la pràctica m'ha demostrat que la seva edició encara que sia interessant, afecta sempre l'atenció i concentració que requereixen permanentment les col·leccions bàsiques de tota editorial. Fins a tal punt, que jo he decidit definitivament no prendre en consideració cap projecte isolat que no encaixi i no pugui per tant enquadrar-se en alguna de les tres col·leccions d'E.S. [Editorial Selecta].⁶⁴⁴

La precisió amb què Cruzet havia descrit el programa editorial n'afavorí la revisió periòdica.⁶⁴⁵ Sota l'efecte de la commemoració dels cent títols de la Biblioteca Selecta el 1952, l'editor relatà amb orgull la seva trajectòria en un «Memoràndum editorial» i anuncià el seu pla de treball en favor de «les nostres lletres renaixents».⁶⁴⁶ Redactat el

⁶⁴⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 15, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Narcís de Carreras, Barcelona, 8-II-1950.

⁶⁴⁵ Per a consultar el catàleg, veg. els annexos.

⁶⁴⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 15, original mecanoscrit «Memoràndum editorial» [1954]; BC, Fons JMC – Selecta, «Correspondència i convenis amb mecenes», c. 9, original mecanoscrit «Obra

1954, vuit anys després d'aquell projecte, estava encapçalat molt intencionadament amb una frase del seu referent polític, Prat de la Riba, amb què, sense institucions públiques favorables, pretenia implicar la burgesia catalana en la prosperitat de les empreses del país: «La literatura catalana és un arbre sec sense la política.»⁶⁴⁷ Per a Cruzet, les xifres de vendes demostraven que un negoci d'abast nacional com el seu no era viable amb l'esforç d'una sola persona i que les elits industrials del país tenien l'obligació moral de donar-hi suport. Per aportar-los més arguments que els decidissin a invertir en la Selecta, l'editor n'exposà el recorregut, que havia seguit un curs ben desenvolupat, amb garantia de continuïtat i solvència:

Dues conclusions es dedueixen de l'examen, per superficial que sigui, del catàleg d'Editorial Selecta. La primera, que els millors títols i els millors autors catalans han quedat incorporats —o estan en camí de ser-ho— en una o una altra de les seves col·leccions. La segona, que l'obra realitzada ressalta per les seves característiques d'unitat, coherència, selecció i esperit de continuïtat, qualitats de manifestació molt rara, almenys totes juntes, al nostre país.⁶⁴⁸

En defensa del seu catàleg, Cruzet contrarestà dues reserves que preveia: l'una, relacionada amb l'escassa projecció de les obres en català i, l'altra, amb la quantitat d'iniciatives per subvencionar que rebien els industrials. Coneixedor de la posició ideològica de la burgesia, a qui freqüentava des de feia dècades, Cruzet denuncià obertament l'autoodi que l'empresariat català tenia respecte de la llengua: «Perquè el

---

catalana editorial de José M.ª Cruzet» i «Obra editorial castellana de José M.ª Cruzet»; BC, Fons Joan Fuster, «Projecte de Fundació del Premi d'Assaigs Ramon Sibiuda» i «Indicacions sobre el pla general d'Editorial Selecta», carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Fuster, Barcelona, 5-VII-1958. Veg. els annexos.

⁶⁴⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 15, original mecanoscrit «Memoràndum editorial» [1954], portada.

⁶⁴⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 15, original mecanoscrit «Memoràndum editorial» [1954], p. 2.

català no és, segons la creença molt estesa en aquests darrers temps, sobretot entre les classes benestants, una llengua d'un abast tan limitat i petit, que s'imposi la seva substitució per la castellana.»⁶⁴⁹ Estava tan orgullós de la tasca que havia emprès des que s'havia començat a formar al costat de López Llausàs que, sense cap mena de pudor, es volgué assegurar que la burgesia comprenia la diferència entre iniciatives meritòries pels temps hostils però d'escàs recorregut, i la seva empresa, d'una ambició, coherència i rigor únics. No hem de descartar que, en la crítica, bategués de manera latent la seva contrarietat —llegiu-hi: irritació— pel foment del llibre de bibliòfil per la Benèfica Minerva o Aymà:

És cert que cal atendre moltes demandes i que molts projectes mereixen ésser ajudats, però en els mecenatges, com en tot, és essencial establir una ordenació justa i una jerarquia de valors. Fa pena de recordar els plans absurds, condemnats per endavant al fracàs, que han obtingut en el nostre país un fàcil i desproporcionat auxili econòmic.⁶⁵⁰

Amb la discreció de l'estratega, prèviament havia enviat el pla a Guillem Colom, Joan Fuster, Josep Pla, Maurici Serrahima i Jaume Vicens Vives per promocionar-se i copsar-ne les impressions. Serrahima li recomanà de distingir els volums en sèries de colors diferents. Comprenqué que, segons que inferia ell, s'haguessin hagut de publicar autors de «nivell digne» per la perspectiva d'un bon resultat econòmic o pel cofinançament a càrrec de l'autor, emperò negava que fos una alternativa òptima en la mesura que bona part dels escriptors ni podien ni volien invertir en la pròpia edició. Com a fórmula d'èxit garantida, se li acudí que Cruzet, aconsellat per algun crític, escriptor o lector, fes l'esforç de promocionar dos o tres noms d'autors més joves —presentant-los

---

⁶⁴⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 15, original mecanoscrit «Memoràndum editorial» [1954], p. 5.

⁶⁵⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 15, original mecanoscrit «Memoràndum editorial» [1954], p. 6.

com a autors consagrats (no joves promeses) que poguessin atraure un segment de la població que per a ell era petit, unes dues mil persones— i de perserverar-hi encara que d'entrada no tinguéssin el resultat esperat. Li donà alguns noms: Pedrolo, Capmany, Espinàs i Sarsanedas.⁶⁵¹

Com en el segell editorial, Cruzet optà per noms bilingües a l'hora de batejar les tres sèries. Mentre que la Biblioteca Perenne, iniciada el 1943, albergava els autors clàssics (Jaume Balmes, Àngel Guimerà, Ramon Llull, Joan Maragall, Joanot Martorell, Santiago Rusiñol, Jacint Verdaguer), la Biblioteca Excelsa, amb un primer número el 1948, integrava clàssics amb obres completes menys extenses que les de la BP i contemporanis en plena maduresa (Josep Carner, Guerau de Liost, Josep M. López-Picó, Eugeni d'Ors, Llorenç Riber, Josep M. de Sagarra). Per a la programació de la primera, inspirada en la tradició editorial, arribà als 22 volums i, en la segona, en què havia de comptar amb autors vius amb un conjunt de prou gruix, 12. En la BP, la preferida de l'editor («mi ilusión»),⁶⁵² tingueren cabuda títols de narrativa, poesia i assaig, i també epistolars com els de Joan Alcover, Miquel Costa i Llobera, Joan Maragall i Frederic Mistral. El 1949 el *Tirant lo Blanc* publicat a la BP va ser distingit per l'Instituto Nacional del Libro Español (INLE) com un dels cinquanta millors llibres impresos l'any anterior, guardó que l'editorial publicità en forma d'anuncis i un concurs.⁶⁵³

---

⁶⁵¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 52, carta manuscrita de Maurici Serrahima a Josep M. Cruzet, Sarrià, 1-XI-1954, i original mecanoscrit «Notes reflexant uns comentaris de Maurici Serrahima [...]», s.l., gener de 1955.

⁶⁵² Sempronio. «Los 300 títulos de Cruzet». *Diario de Barcelona*, any CLXXI, núm. 57 (8-III-1961), p. 4.

⁶⁵³ La Selecta convocà el concurs *Tirant lo Blanc*, basat en «La mejor frase breve de elogio a la obra», per «haber sido seleccionada su edición de *Tirant lo Blanc* en el certamen de INLE “Los cincuenta libros mejor impresos del año”». El guardó consistia en una tria de llibres de l'editorial per valor de 1.000 ptes. i tres accèssits per valor de 100 ptes. per als lectors, així com en un concurs d'aparadors en què poden participar totes les llibreries de Barcelona (*La Vanguardia Española*, any LXIV, núm. 25510 (15-VI-1948), p. 6.). No hem trobat referències del premi en les sèries documentals del fons de l'INLE per catalogar de l'AGA ni en l'inventari provisional del Fons de la Delegació a Barcelona, dipositat a l'ANC.

HISTORIA DE LA SEGUNDA GUERRA MUNDIAL

LA OBRA COMPLETA
12 VOLÚMENES

- I. ANTECEDENTES POLITICOS Y DECLARACIONES DE GUERRA, por Don Manuel Aznar.
- II. LOS EJERCITOS EN PRESENCIA Y LA BATALLA DE POLONIA, por el Teniente Coronel de Estado Mayor, Don José Díaz de Villegas, de la Escuela Superior del Ejército.
- III. LA BATALLA NÓRDICA (Finlandia y Noruega), por el General Don Eduardo de Fuentes Cervera, Jefe de Estudios de la Escuela Superior del Ejército.
- IV. LA BATALLA DE FRANCIA Y EL ARMISTICIO, por Don Manuel Aznar.
- V. LA GUERRA EN EL MEDITERRANEO, por el General Don Alfredo Kindelán, Director de la Escuela Superior del Ejército.
- VI. LA CAMPANA DE RUSIA (primera parte), por el Teniente General Don Rafael García Valiño.
- VII. LA CAMPANA DE RUSIA (segunda parte), por el Teniente General Don Rafael García Valiño.
- VIII. LAS CAMPANAS DEL PACIFICO Y DEL EXTREMO ORIENTE, por el General Don Carlos Martín Campos y Serrano, Duque de la Torre.
- IX. LA GUERRA AERONAVAL EN EL ATLANTICO Y EN EL ARTICO, por el Capitán de Navío Don Luis Carrero Blanco, profesor de la Escuela Superior del Ejército y de la Escuela de Guerra Naval.
- X. LA GUERRA AERONAVAL EN EL MEDITERRANEO Y EN EL PACIFICO, por el Capitán de Navío Don Luis Carrero Blanco.
- XI. LA BATALLA DE EUROPA, por el Teniente Coronel de E. M. Don Carmelo Medrano.
- XII. LA GUERRA ECONOMICA, por Don José María Talladé Pauli.

La segunda Guerra Mundial, consecuencia de la primera, a la que ha superado en todos los aspectos, es el gran acontecimiento histórico de nuestro siglo, y sus repercusiones se dejarán sentir durante muchos lustros. Nadie puede dejar de interesarse por este relato imparcial del trascendente suceso, escrito con serena objetividad y solvencia científica por una verdadera selección de competentes autores españoles.

Su lectura ayudará a atrechar en su conjunto tan complejo conflicto, en el que han entrado en juego factores ideológicos, económicos y políticos de singular importancia y en que la técnica ha dado un paso gigante. Se verá la enconada lucha de las armas concentrada en algunos puntos neurálgicos, que siguen siendo primordiales en la lucha política actual.

PRECIO DE LA OBRA COMPLETA (12 tomos)
AL CONTADO, PTAS. 750.— a reembolso sin otro gasto.
A PLAZOS, PTAS. 850.— el primero de Ptas. 70.— a reembolso y 18 mensualidades de ptas. 60.— cada una.

Precio tomos sueltos, Ptas. 60.— cada uno a excepción del tomo XI cuyo precio es de 90.— Ptas. por tener más de 800 págs. a reembolso sin otro gasto. Cada volumen, tamaño 18 x 27, encuadernado en tela, con magnífica sobrecubierta, consta de unas 300 páginas de texto, llevando, además, láminas en huecograbado, croquis, mapas, etc.

Se ha puesto a la venta el volumen V de la BIBLIOTECA PERENNE

TIRANT LO BLANC

de Joanot Martorell

Edución íntegra basada en la edición príncipe del año 1480.

Prólogo, notas y glosario del Dr. Martín de Riquer. Ilustraciones de F. Almuni. Un precioso volumen de 15 x 21 cm., con 1604 págs. impresas sobre papel biblia especial con profusión de ilustraciones y un mapa sobre el cual pueden seguirse todos los itinerarios de los viajes de tan interesante personaje.

Rica encuadernación en piel tadelito verde con estampaciones de oro fino.

La mejor novela medieval catalana, digna continuación de las obras publicadas hasta la fecha:

- 1.— O. C. de VERDAGUER. Ptas. 225 al contado. A plazos: 250; en diez mensualidades de pesetas. 25, la primera a reembolso.
- 2.— O. C. de COSTA I LOBREGA. Ptas. 225 al contado. A plazos: 250; en 10 mensualidades de ptas. 25, la primera a reembolso.
- 3.— O. C. de RUSINOL. Ptas. 300 al contado. A plazos: 330; en once mensualidades de ptas. 30, la primera a reembolso.
- 4.— O. C. de J. MARAGALL. Ptas. 300 al contado. A plazos: 330; en once mensualidades de ptas. 30, la primera a reembolso.

"Válgame Dios, dijo el Cura dando una gran voz, ¡que aquí esté Tirante el Blanco! Dádmelo acá, compadre, que hago cuenta que he hallado en él un tesoro de contento y una mina de pasatiempos. Digoos verdad, señor compadre, que por su estilo es éste el mejor libro del mundo." M. de Cervantes (*Don Quijote*, parte I, cap. VI).

Precio del ejemplar: Ptas. 250, al contado
A plazos 275, en 11 mensualidades de 25 ptas. la primera contra reembolso.

CARTA DE PEDIDO

LIBRERIA OCCIDENTE
P.º de Gracia, 73, Barcelona

Muy Sres. míos: Ruegoles me remitan a la mayor brevedad la obra **HISTORIA DE LA SEGUNDA GUERRA MUNDIAL** (1) TOMOS N.º ..... que me comprometo a pagar (1) AL CONTADO PTS. .... el primero de ptas. 70.— a reembolso y A PLAZOS " " " " los trece restantes de ptas. 60.— el día 1. de cada mes.

(1) Téchese lo que no interese.

Nombre y apellidos ..... FIRMA

Edad ..... Profesión .....

Domicilio .....

Población .....

Provincia .....

Empleado en ..... Domicilio del empleo .....

DISTRIBUCION AL POR MAYOR **CASA del LIBRO** Ronda San Pedro, 3 BARCELONA

CARTA DE PEDIDO

LIBRERIA OCCIDENTE
P.º de Gracia, 73, Barcelona

Muy Sres. míos: Ruegoles me remitan a la mayor brevedad un ejemplar de **TIRANT LO BLANC-OBRES COMPLETES DE** ..... (1) que me comprometo a pagar en ..... mensualidades de ..... ptas., la primera contra reembolso y las ..... restantes el día 1. de cada mes, hasta su completa liquidación. Al contado ..... ptas. (1) Téchese lo que no deseeo.

Nombre y dos apellidos ..... FIRMA

Edad ..... Profesión .....

Domicilio .....

Población .....

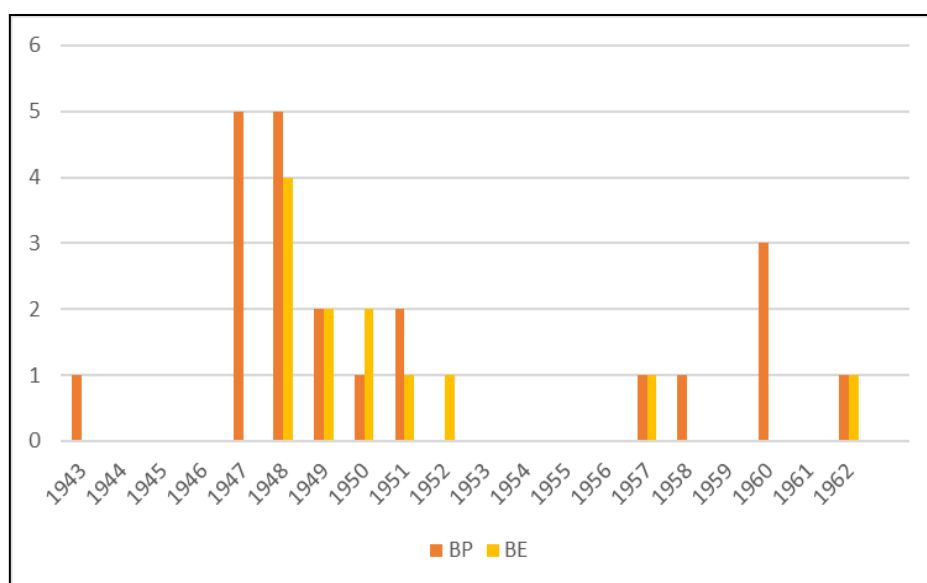
Provincia .....

Recórtense o copíense estas cartas y remítanse a **LIBRERIA OCCIDENTE** PASSE DE GRACIA 73 BARCELONA CABELLAS, publicidad.

Fig. 34. Anunci de la Llibreria Occident sobre *Tirant lo Blanc* (1947), de Joanot Martorell, a cura de Martí de Riquer (*Diario de Barcelona*, 2-III-1948).

Tot i que aquestes edicions van rebre l'aplaudiment de la crítica, la inversió econòmica que exigien en precipità el tancament.⁶⁵⁴ En una projecció a llarg termini, Cruzet havia calculat que, entre el 1954 i el 1980, trauria 15 novetats de la BP i 40 BE. Del 1954 al 1962 en publicà 6 a la BP i 2 a la BE, producció amb què complí el pronòstic de la primera, que precisament era la més voluminosa, però en cap cas el de l'Excelsa. L'embranchida de la segona meitat dels anys quaranta no rescabà la laboriositat que requeria cada volum, tant per la fixació del text com pel nombre de pàgines per corregir, compaginar, revisar en proves i imprimir. Fou materialment inviable de continuar-los difonent durant la dècada dels cinquanta, i l'esforç renovat del 1960 tampoc no es pogué allargar gaires anys.

Fig. 35. Novetats anuals de la Biblioteca Perenne i la Biblioteca Excelsa.

La inversió de temps, de personal i, sobretot, de capital econòmic va ser insuficient per a complir un pla, que, com a element afegit, va topiar amb la censura. Respecte de la planificació prevista el 1954, van quedar en cartera, sense editar, les obres completes de

⁶⁵⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 44, carta mecanoscrita de Jesús M. Piña a Joana Oliver, s.l., 20-XII-1955.

Prudenci Bertrana, Pere Coromines, Ignasi Iglésias, Josep Pous i Pagès, Ferran Soldevila i Frederic Soler, i les selectes de Josep Carner, Raimon Casellas, Agustí Esclasans, Josep M. Folch i Torres, Adrià Gual, Sebastià Juan Arbó, Miquel Llor, Miquel d'Esplugues, Dolors Monserdà, Manuel de Montoliu, Josep Pin i Soler, Alexandre Plana, Josep Sebastià Pons, Francesc Pujols, Josep Francesc Ràfols i Enric Cristòfor Ricart, Carles Riba, Josep Roig i Raventós, Jordi Rubió i Balaguer, Carles Soldevila, Ramon Turró, Marià Vayreda, Josep Yxart i Joan Sardà, com també una antologia de teatre català a cura de Joan Oliver; el segon volum de Josep Carner, Josep M. López-Picó, Miquel dels Sants Oliver i Eugeni d'Ors, i els volums quatre i cinc del teatre del Josep M. de Sagarra.

La col·lecció més fèrtil fou la Biblioteca Selecta, derivació inicial de la Biblioteca Perenne que fou inaugurada, un any després de la sortida de les obres completes de Verdaguer, amb tres títols del mateix poeta: *L'Atlàntida*, *Canigó* i *Montserrat* (1944). De format petit i unes dues-centes pàgines, Cruzet havia concebut la BS com un espai per unificar amb un preu fix les reedicions de títols remarcables.⁶⁵⁵ Recuperà Sebastià Juan Arbó, Miquel Llor, Josep Pla, Josep Roig i Raventós, Josep M. de Sagarra, Joan Santamaria, Carles Soldevila i Francesc Trabal tant per al públic modest que als anys vint i trenta els havia llegit a la premsa com per a les generacions més joves que els havien de descobrir. A diferència dels editors de bibliofília, en voga per la tolerància de la censura envers una tipologia editorial restringida, Cruzet apostà per la popularització del llibre de butxaca sense descurar-ne l'aspecte físic, que volia tan ben acabat com les obres nobles, segons que reconegué a Josep Carner arran de l'aparició d'*Arbres* (1953):

Celebro que li hagi complagut l'edició d'*Arbres*. També jo soc partidari d'aquest format que permet portar el llibre a la butxaca i llegir-lo en el lloc adequat. D'altra banda, el meu

---

⁶⁵⁵ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 24-II-1948. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 75.

propòsit editorial ha estat el de concentrar —fugint de la dispersió— el millor de la literatura catalana en unes poques col·leccions bàsiques i la presentació de la Bca. Selecta no podia concebre's d'altra manera. Clar que el llibre de luxe i de bibliòfil és millor —tot i que hi ha que tenir en compte l'ús i abús que se n'ha fet a casa nostra—, però jo he cregut que en les circumstàncies actuals el meu deure —encara que fos més penós— era crear unes biblioteques de presentació digna i de tipus normal, de cara al pervindre i pensant en una possible ampliació del nucli dels nostres lectors.⁶⁵⁶

Fig. 36. Díptic amb els objectius, els títols i les condicions de subscripció de la BS. BC, Biblioteca Bergnes de las Casas (c. 332).

⁶⁵⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 32, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Carner, Barcelona, 29-X-1953.

Per garantir la viabilitat del negoci, Cruzet compaginà la qualitat dels títols amb les expectatives comercials,⁶⁵⁷ sense descartar que, atès el baix nivell de producció que històricament havia tingut la literatura catalana, hagués de recórrer a obres de segona categoria per a mantenir un ritme regular. A desgrat de la condició econòmica, en la correspondència amb Josep Pla es comprometé a afinar en la tria per la qualitat i presumí de ser més exigent que els seus predecessors, probablement en una al·lusió a Antoni López Llausàs, a qui els autors retreien les prioritats mercantilistes:

En els volums de la Biblioteca Selecta vull aplicar-hi un criteri de selecció que dec compaginar no obstant amb el nivell aconseguit per la literatura catalana i la densitat de la seva producció. Per aquests motius, no puc deixar de donar obres conegudes i consagrades, encara que de vegades la seva qualitat no sigui la que jo desitjaria. Però el que sí puc assegurar és que el meu criteri serà molt més rigorós que els editors que m'han precedit en anteriors col·leccions.⁶⁵⁸

A l'hora de la veritat Cruzet partí del catàleg de López Llausàs per bastir el projecte de la Selecta. Comprà el fons d'Editorial Catalana i la Catalònia, d'on recuperà primeres edicions de Prudenci Bertrana, Sebastià Juan Arbó, Jesús Ernest Martínez Ferrando, Eugeni d'Ors, Josep Pin i Soler, Alexandre Plana, Josep Roig i Raventós, Joaquim Ruyra, Josep M. de Sagarra i Carles Soldevila; tant és així que la crítica i el públic acabà veient la Selecta com una «transmutació» de la Catalònia.⁶⁵⁹ En una carta del 1949 en què Cruzet demanà permís per a reeditar les traduccions de la Catalònia a un López Llausàs

---

⁶⁵⁷ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 14-XI-1950. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 114.

⁶⁵⁸ ASB, carta manuscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 9-IV-1947. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 58.

⁶⁵⁹ Joan Fuster. *L'aventura del llibre català*. Barcelona: Empúries, 1992, p. 54.

còmodament instal·lat a Buenos Aires, reconegué l'esforç herculi amb què conduïa l'edició de llibres en català contra els esculls polítics i comercials. Com a botó de mostra, li adjuntà una còpia d'un article laudatori de Carles Soldevila, que havia reconegut la professionalitat i la coherència editorial de Cruzet, i sentencià que l'aparició de les obres completes li havia permès de certificar que el conjunt de l'obra dels escriptors clàssics era digna de ser divulgada:⁶⁶⁰

Yo voy luchando con las dificultades a que aludía en mi [carta] anterior, y crea que dedicarse a la clase de ediciones que he emprendido, es hoy día ir contra la corriente. Pero tengo confianza y fe, de que poco a poco mi labor editorial irá siendo más comprendida y por de pronto me complazco en adjuntarle un alentador artículo dedicado a la misma por nuestro buen amigo Carlos Soldevila, el día de fin de año, en el *Diario de Barcelona*.⁶⁶¹

En el pic de la dècada dels cinquanta, la BS s'havia convertit en la principal del sector editorial en català pel nombre, la freqüència sostinguda i la qualitat. Tanmateix, l'evolució de les vendes, que no seguia el creixement desitjat, en forçà una redefinició. Vora els dos-cents títols publicats, i arran de la proposta de Maurici Serrahima,⁶⁶² els accionistes acceptaren de dividir les novetats de la BS en diferents seccions per millorar la identificació de cada gènere, promoure el diàleg entre títols anàlegs i, en darrer terme, explotar-ne la circulació.⁶⁶³ Alguns títols van conservar la numeració de la col·lecció en

⁶⁶⁰ Carles Soldevila. «Un gran esfuerzo literario». *Diario de Barcelona*, any CLVII, núm. 312 (31-XII-1948), p. 13.

⁶⁶¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres. Contractes», c. 16, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Antoni López Llausàs, Barcelona, 18-I-1949. No es conserva la carta anterior que menciona el fundador de la Selecta.

⁶⁶² ANC, Fons Maurici Serrahima, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Maurici Serrahima, Barcelona, 24-XI-1954.

⁶⁶³ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 20-I-1954. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 440. Fins i tot es contemplava la possibilitat d'incorporar sèries dins de les seccions: dins de «Viatges i Divulgació», aparegué la sèrie de Josep Pla «Cartes de lluny» i, dins de «Biografia, Memòries i Història», la sèrie «Monografies barcelonines», com ara *600 anys de Plaça Nova* (1955) de Josep M. Garrut.

xifres aràbigues, tan important en una col·lecció orgullosament voluminosa i amb escasses distincions gràfiques entre si, i hi afegiren la numeració de la nova sèrie en xifres romanes. Ateses les proscripcions reiterades del règim, s'hi integrà la col·lecció Biblioteca Selecta Universal, que havia nascut el 1952 separadament de la BS per donar sortida als clàssics de la literatura universal. Seguint la popularització que n'havia fet Penguin, cada sèrie es definí per la numeració i el color:

BIBLIOTECA SELECTA						
Color	Núm.	Sèrie (1944-1956)	Nombre de títols ¹	Núm.	Sèrie (1956-1962) ²	Nombre de títols ²
	I	Novel·la	46	I	Novel·la	25
	II	Narracions i Contes	35	II	Proses Literàries ³	23
	III	Assaig i Crítica	9	III	Assaig	11
	IV	Biografia, Memòries, Història	11	IV	Història	18
	V	Folklore, Cançons, Infantil	7	V	Folklòrica	2
	VI	Literatura Clàssica	1	VI	Clàssics	0
	VII	Local i Comarcal	18	VII	Ciutats i Paisatges	24
	VIII	Llibres Onomàstics ⁴	7	–		
	IX	Obra Antològica o Completa	15	VIII	Antologies ⁵	0
	X	Poesia	37	IX	Poesia ⁶	8
	XI	Teatre	14	X	Teatre	1
	XII	Viatges i Divulgació	6	XI	Viatges i Divulgació	14
	XII	Universal	20	XII	Traduccions	12

¹ Fins al núm. 200, *Antologia de la poesia valenciana*, de Joan Fuster (ed.) (1956).

² Canvi de noms de seccions a partir del número 201, que correspon al primer volum de les obres completes de Josep Pla (1956).

³ A partir del número 201, inclogué les «antologies d'autors» de la secció IX.

⁴ Com a conseqüència del canvi de format petit a format gran de la BS, a partir del número 201 es corregiren, en part, la numeració i els noms de les seccions: els «Llibres Onomàstics» s'incorporaren a les «Antologies»; les antologies «d'autors» es traspasaren a l'antiga secció de «Narracions i Contes», rebatejada com a «Proses Literàries», i s'integrà la BSU, com a nova secció, la XII.

⁵ A partir del número 201, les obres antològiques d'aquesta secció es recol·locaren a la II, anomenada «Proses literàries».

⁶ Conté les antologies exclusivament poètiques; les de prosa i poesia són dins de Llibres Onomàstics o Obra Antològica. Fonts: «Catàleg d'Editorial Selecta», dins: Joan Fuster (ed.), *Antologia de la poesia valenciana*, Barcelona: Selecta, 1956. Biblioteca Selecta, 200, p. 31-38. Rabindranath Tagore, *Trànsit / Present d'enamorat*, Barcelona: Selecta, Biblioteca Selecta, 336, [p. 173-191].

El 1958 Cruzet va preveure dos volums de la BS per mes.⁶⁶⁴ De l'enfilall d'autors que havia projectat, no arribà a publicar Marià Aguiló, Gabriel Alomar, Antoni de Bofarull, Josep M. Boix i Selva, Carles Bosch de la Trinxeria, Aureli Capmany, Joan Crexells, Joan Estelrich, Josep Feliu i Codina, Miquel Ferrà, Joan Ferraté, Gabriel Fuster Mayans, Francesc Vicent Garcia, Martí Genís Aguilar, Domènec Guansé, Josep Lleonart, Alfons Maseras, Dolors Monserdà, Joaquim M. Nadal, Lluís Pericot, Josep Pijoan, Josep M. Planes, Estefania de Requesens, Robert Robert, Josep Robrenyo, Joan Roís de Corella, Bartomeu Rosselló-Pòrcel, Antoni Rovira i Virgili, Nicolau M. Rubió i Tudurí, Joan Sacs, Joan Salvat-Papasseit, Sebastià Sánchez Juan, Anselm Turmeda, Jaume Vicens Vives, Eduard Vidal i de Valenciano, Arnau de Vilanova i Eugeni Xammar.

Amb el mateix criteri d'agrupar títols, la Selecta tenia previst de crear la Biblioteca Popular Teatral. El 1956 Cruzet havia ajornat «indefinidament» la publicació d'obres de teatre d'Ignasi Iglésias i Ferran Soldevila per culpa de les vendes deficientes d'autors tan populars com Guimerà, Rusiñol i Sagarra, argument que l'editor reportà a Joan Oliver després de rebutjar a contracor l'edició de les seves comèdies i d'aclarir-li que, si no podia acceptar originals de teatre no era per una reticència a compaginar els resultats pobres amb altres títols més comercials —com li reclamaven repetidament els autors—, sinó per l'escassa sortida de la resta de títols, que tampoc no es venien prou per a amortitzar els costos dels menys venuts. Després d'oferir al dramaturg una compra d'exemplars per fer-ne viable l'edició,⁶⁶⁵ finalment les *Tres comèdies* apareguren el 1960 gràcies al suport de Xavier Benguerel i la Selecta es reservà la possibilitat de distribuir separadament al cap d'un any les tres obres aplegades «per accelerar la venda de les existències que poguessin

⁶⁶⁴ «Autores y editores hablan de sus libros». *Destino*, segona època, any XXII, núm. 1080 (19-IV-1958), p. 28.

⁶⁶⁵ AHS, Fons Joan Oliver i Sallarès, AP163/3, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Oliver, Barcelona, 7-IX-1956.

quedar». ⁶⁶⁶

Fig. 37. Dues edicions de *Les joies de la Roser* (Millà, 1933 i BPT, 1961) i *El ferrrer de tall* (Millà, 1946 i BPT, 1961).

La Selecta encara va distribuir una altra col·lecció, centrada només en obres teatrals, amb què va donar sortida a les raimes que tenia al magatzem de la BS. Sembla plausible que la sèrie, finalment batejada com a Biblioteca Popular Teatral, fos més una iniciativa de Jesús M. Piña que no pas de Cruzet, que no l'esmentà en cap dels seus plans editorials ni la recollí en els seus catàlegs. El fet que en les contracobertes en rústica s'admetés obertament que la foliació numèrica corresponia a la dels volums de la BS s'adiuria més amb la manera de fer d'un comercial que amb la d'un editor preocupat pel rigor i l'elegància. Totes les cobertes són a dues tintes (marró i negre) i il·lustrades amb una

⁶⁶⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 44, contracte entre Editorial Selecta i Joan Oliver, s.d.

màscara de la tradició grega, com les de l'editorial Millà. Amb una previsió d'una periodicitat mensual i a un preu de 15 ptes. —probablement pensada per al canal de quiosc—, finalment entre el 1960 i el 1961 n'aparegueren 8 títols de Guimerà, Rusiñol, Pous i Pagès i Pitarrà, que hi foren representats amb dos volums cada un.⁶⁶⁷

En el decurs de la segona meitat dels anys cinquanta l'editorial aprofità els títols de teatre que tenia en raima per a adaptar-los a la nova sèrie. Estrenada la dècada dels seixanta, Jesús M. Piña comentà a Josep M. Sagarra que confiaven que la nova sèrie donaria una nova vida als llibres de teatre a un preu de 15 ptes./volum:

Per tractar d'impulsar la venda de les obres de teatre publicades en la Biblioteca Selecta, la sortida de les quals ja de per si força lenta, ve afectada encara més per les actuals circumstàncies econòmiques, aquesta editorial projecta el següent:

Anar presentant les existències en rama de les dites obres, desglossades amb petits volums d'obres soltes, al preu popular d'unes quinze pessetes el volum i agrupant-les en una sèrie que titularem Biblioteca Teatral Popular [*sic*].

No dubtem que aquest projecte que posarà aquestes obres de teatre a l'abast d'un públic més modest, especialment el dels grups i entitats teatrals de Catalunya, serà mereixedor de la seva aprovació i simpatia.⁶⁶⁸

Fig. 38. Anunci de la BPT a *La Vanguardia* (26-X-1960).

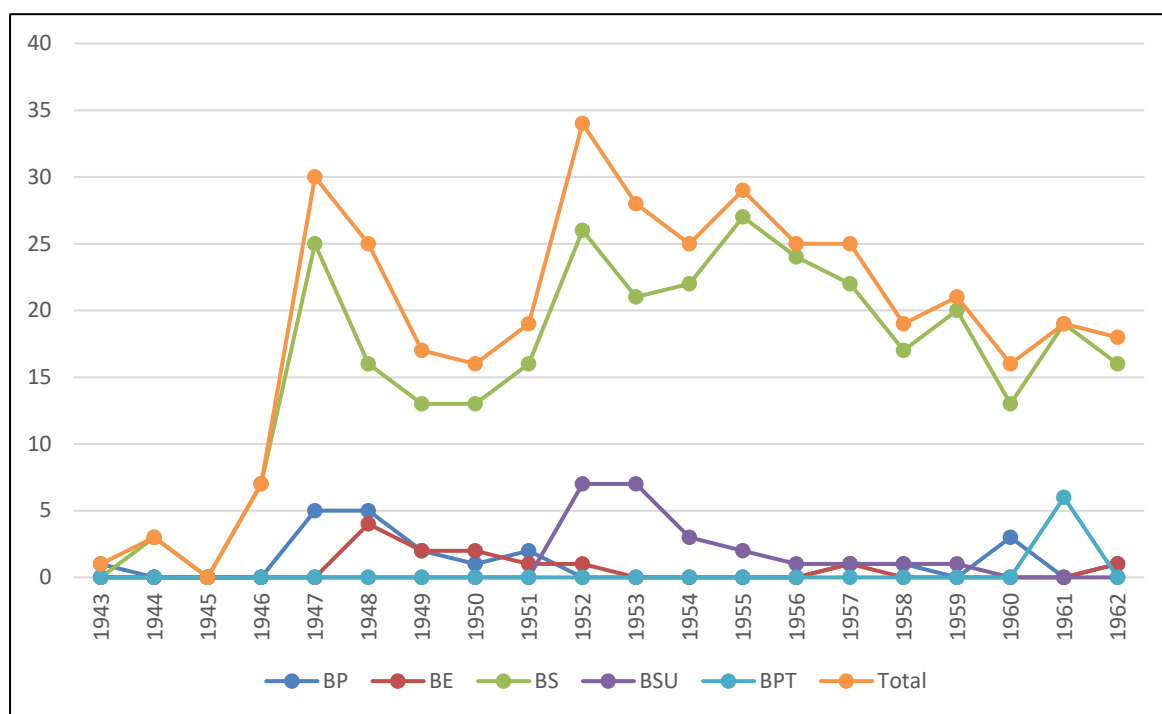
⁶⁶⁷ En casos d'incoherències entre l'any de publicació imprès en la reedició i l'anunciat en la secció «Darreres publicacions» de *Serra d'Or* (novembre 1960 – agost 1961), optem pel de la segona font de consulta. Aquesta discrepància s'esdevé en concret en els números 3 i 7 de la sèrie, en què apareix estampat l'any de l'edició de la BS, el 1951, xifra poc versemblant si considerem que els títols anteriors i els següents es van fer conèixer entre el 1960 i el 1961.

⁶⁶⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 50, carta mecanoscrita de Jesús M. Piña a Josep M. de Sagarra, Barcelona, 7-VI-1960.

El ritme de producció global de la Selecta depenia, bàsicament, de les novetats de la BS, que va assolir tres punts àlgids els anys 1947, 1952 i 1955. En contrast amb uns primers quaranta desèrtics, aquests pics no s'expliquen tant per cap fet polític concret com per la juxtaposició de diverses condicions. Fixades les bases del nacionalcatolicisme, la necessitat per integrar-se econòmicament en el concert internacional i la creació del Ministerio de Información y Turismo —que consagrava el sistema censorador amb uns protocols més regulats que no pas els de la immediata postguerra—, permetien al règim destensar la persecució, sobretot perquè, si esqueia, disposava d'un mecanisme afinat per barrar l'expansió editorial en qualsevol moment, com de fet va posar en pràctica. En aquest context, els editors passaren d'una actitud defensiva a l'ofensiva, actuant com si la situació fos normal, i acceptant resolucions que exigien dosis de possibilisme per garantir la supervivència. Havent demostrat al públic que aquella llengua que havia estat desterrada encara sobrevivia, continuaven pugnant per recuperar una certa normalitat, bo i produint amb regularitat, sense complexos, i col·locant a les llibreries prou títols per atraure un públic de totes les edats.

1947: BP, poesia de Sagarra, obres completes de Costa i Llobera, Rusiñol, Maragall i el *Tirant lo Blanc*, i BS títols, entre d'altres, de Garcés, Vayreda, Oller, Roig i Raventós, Rusiñol, Ruyra, Riba, Pous i Pagès, Casellas, Sagarra, Martínez Ferrando i Bertrana. 1952: BE, volum de teatre de Sagarra; BSU s'estrena amb traduccions de Francis Jammes, Louis Hémon, Rudyard Kipling, Rabindranath Tagore, Alphonse Daudet i Hans Christian Andersen; BS, publicacions, entre d'altres, de Pla, Llor, Sagarra, Víctor Català, Soldevila, Rusiñol, Verdager, Soldevila, Palau, Romeu, Arderiu, Roig i Raventós. 1955: BSU, obres de Frederic Mistral i Mark Twain; BS, llibres, entre d'altres, d'Arbó, Pedrolo, Pla, Oller, Santamarina, Serrahima, Agelet i Garriga, Benguerel, Calders, Sagarra, Espinàs, Pla,

Capmany, Soldevila, Guimerà i Amades. A partir de la segona meitat de la dècada dels cinquanta el volum de títols de la Selecta patí un descens per la dificultat de mantenir la regularitat en la BP i la BE, per la nul·la aportació de la sèrie més fustigada pel règim, la BSU, i per l'escàs encert comercial de la BS, que, amb un preu competitiu, ni havia seduït prou els consumidors ni ofería un marge de benefici generós per a invertir en nous projectes.⁶⁶⁹

Fig. 39. Comparativa de novetats anuals de la BP, BE, BS, BSU i BPT respecte del total.

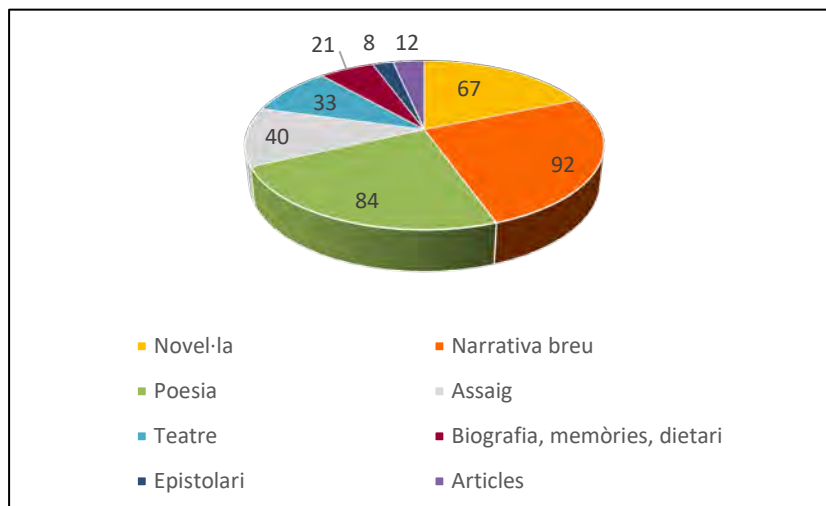
⁶⁶⁹ En comptabilitzar el nombre de títols de cada col·lecció, hem sumat tant a la BSU com a la BS els títols compartits, els que aparegueren en totes dues sèries: *Primer llibre de la jungla* (BSU3 i BSU338) i *Segon llibre de la jungla* (BSU4 i BS339) de Rudyard Kipling; *El jardiner / Ocells perduts* (BSU5 i BS294) de Rabindranath Tagore; *L'inspector general / L'abric* (BSU21 i BS279) de Nicolai Gogol; *Evangelina* (BSU22 i BS282) de H. W. Longfellow, i *Mireia* (BSU23 i BS285) de Frederic Mistral.

No per ser prou conegut que Cruzet s'introduí al mercat editorial partint de les edicions de la Catalònia o —dit altrament— dels llibres d'Antoni López i del fons d'Editorial Catalana, hem de negligir els altres segells a què va recórrer per pouar-ne clàssics que, en alguns casos, comptaven amb una certa popularitat. D'Il·lustració Catalana va publicar obres d'Alcover, Casellas, Vayreda, Verdaguer, Oller. De L'Avenç, les de Casellas, Massó i Torrents, Mistral, Oller, Rusiñol, Verdaguer, Víctor Català. De Gustau Gili recuperà tres novel·les de Narcís Oller: *Pilar Prim*, *La papallona*, *La febre d'or*. I Edicions de la Rosa dels Vents li aportaren *Estances* de Carles Riba, *Cançons de rem i de vela* de Josep M. de Sagarra, *Poesies completes* de Joaquim Folguera i *El jardiner / Ocells perduts* de Rabindranath Tagore. Als anys quaranta les reedicions superaren les primeres edicions, en especial el 1947, que fou un dels tres anys més fecunds de l'etapa de Cruzet. Amb més coneixement sobre les normes de censura, aquesta tendència es corregí de manera notable a partir de l'any següent i començà a invertir-se el 1950. A partir del 1954 les reedicions van decreïxer fins que a partir del 1958 la presència fou nul·la o testimonial.

Fig. 40. Comparativa de reedicions i primeres edicions del total de novetats de la BS.

És prou conegut que en la Selecta la prosa ha estat preponderant. La hiperproducció de llibres de prosa s'explica tant perquè agrupa gèneres diferents com la novel·la, la narrativa breu i l'assaig, entrecreuats en algunes obres, com per la necessitat d'assegurar-se un gruix de lectors amb què es pogués sostenir el projecte editorial. Si distribuïm pels gèneres i els subgèneres més presents de títols escrits originalment en català, incloent-hi els representats en un tom de la BP i reeditats a la BS, observem que la novel·la (19%) i la narrativa breu (26%) sumen gairebé la meitat de la producció (45%). No hem de negligir la presència de la poesia, que, sense el finançament de cap premi literari, assoleix un 24%, bastant per damunt del 9% del teatre, les vendes del qual mai no han tingut una correlació amb el nombre d'espectadors d'obres com les de Josep M. de Sagarra. Si bé els epistolaris i els articles hi ocupen un espai residual, tenen el valor d'haver estat aplegats en les obres completes, en un rang d'igualtat amb els títols de narrativa, poesia i teatre que consagraven els autors com a clàssics i que difícilment haurien tingut sortida en volums solts. No és sobrer de consignar, malgrat el baix percentatge, les obres assagístiques i biogràfiques, moltes escrites per l'autor més prolífic de la casa, Josep Pla.

Fig. 41. Distribució de títols per gèneres i subgèneres.

Fora de l'obra poètica de Josep M. de Sagarra, totes les novetats de la Selecta van quedar inscrites en una de les quatre col·leccions que la sustentaven: la BP, la BE, la BS i la BSU, a més de les reedicions de la BPT. La BS va ser, des de la seva concepció, el pal de paller de l'editorial, la sèrie que havia de tenir més projecció i la que, per format, tenia les condicions més òptimes per a albergar les propostes que rebia l'editor. No ens podem estar d'assenyalar que, en un volum tan elevat de títols com el d'aquesta col·lecció, la divergència qualitativa hi era intrínseca, sense que aquest factor justifiqui completament el descens de la vàlua literària d'algunes de les obres. Mentre que el 1962 Joan Ramon Masoliver, basant-se en dades de la Dirección General de Relaciones Culturales, asseverà que la producció editorial en català havia estat de 2.000 títols,⁶⁷⁰ Francesc Vallverdú en calculà 800 títols del 1939 al 1961.⁶⁷¹ Si partim de les dades més detallades de Vallverdú, conclourem que els 382 títols de la Selecta haurien suposat gairebé la meitat de la quota externa del llibre en català.

2.3.2.2. Les tipologies

Una de les variables que defineixen la professionalitat d'un editor és la coherència de les seves col·leccions. Com a qualsevol obra artística —i el catàleg n'és una—, la quimèrica linealitat de les sèries fa ineludible projectar altres mirades que, de manera complementària, n'expliquin les motivacions i els resultats. Per a conèixer la producció de la Selecta de manera omnicomprendiva s'imposa traçar un segon nivell de lectura del catàleg, el de les quatre tipologies editorials que l'articulen, coherents i proporcionades:

⁶⁷⁰ Juan Ramón Masoliver. «José María Cruzet, editor y librero». *La Vanguardia Española*, any LXXVIII, núm. 29769 (20-II-1962), p. 16.

⁶⁷¹ Francesc Vallverdú. «Cinquanta anys de l'edició en català». Dins: Autors diversos. *Vint-i-cinc anys (1962-1987)*. Barcelona: Edicions 62, 1987, p. 112.

les obres completes, les antologies, les guies comarcals i les traduccions. Si bé no hi ha una correspondència exacta amb les sèries batejades per l'editor, la majoria s'incriuen en la BP i la BE (obres completes), la BSU (traduccions) i les seccions de la BS creades a partir del 1956 (V, Folklorica; VII: Ciutats i Paisatges; VIII: Antologies; XI: Viatges i Divulgació; XII: Traduccions).

Una mirada a la producció integral indica que la quota interna de les quatre tipologies assolí la meitat del nombre de novetats de la Selecta del 1948 al 1953. Mentre que les obres completes es concentren entre finals dels quaranta i principis dels cinquanta, i les traduccions van sortir a la primeria dels cinquanta —fins que la censura escapçà totes les ànsies traductores de Cruzet—, les guies de viatge i, sobretot, les antologies, tenen una presència constant des del moment en què s'introdueixen en el mercat. Ni les recopilacions ni els llibres de comarques hi aportaven prestigi literari, això no obstant l'editor preveia que tindrien una bona acceptació entre nous lectors ocasionals i persones que, amb la recuperació econòmica, s'interessarien per conèixer el territori.

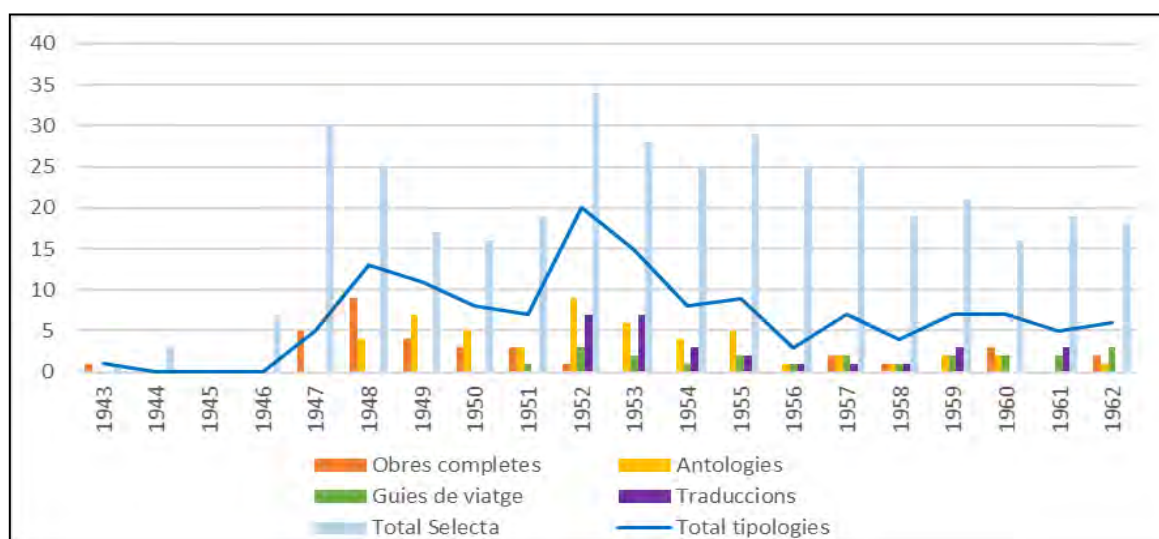

Fig. 42. Nombre de títols anuals per tipologies editorials.

L'edició d'obres completes havia començat a estendre's en la dècada dels anys vint i oferí l'oportunitat als autors, que havien estat subjugats a acords precaris amb els editors per les esclertes de la Llei de propietat intel·lectual, de recuperar la totalitat dels drets en noves relacions contractuals. La ulterior vida literària dels autors i les condicions polítiques del règim instaurat el 1939, que convertiren aquestes edicions en obres — diríem— incompletes, obligaren a reconsiderar-ne el plantejament.⁶⁷² Cruzet s'hi abocà només amb dos antecedents editorials: les obres completes de Verdaguer i Maragall. Si bé aquesta mena de volums podien ser objecte de crítiques inevitables, com la manca d'un interès literari, per a Cruzet la publicació de tots els títols oferia una expectativa comercial que, com defensà davant de Pla respecte de Rusiñol, no havia de minvar si en els pròlegs es raonava la significació de cada peça; ben al contrari de l'edició dels llibres inèdits, articles i papers íntims, que segons ell sí que havien de passar per un sedàs més exigent. El seu criteri va ser entès pel públic, que exhaurí la primera edició de les obres completes de Rusiñol.⁶⁷³

En quant a les obres completes, es planteja gairebé sempre el problema de desigualtat de valors dintre la producció d'un mateix escriptor. En aquest aspecte no es pot tirar al dret i hi ha que cercar un equilibri entre les solucions radicals de tipus erudit i les de tipus popular. Hi ha que tenir present que jo no faig edicions crítiques sinó de divulgació, tractant però de presentar-les el més dignament possible en tots els aspectes. D'altra banda, encara que el títol d'*Obres completes* sigui sempre relatiu, m'interessa aplicar-lo en molts autors i Rusiñol és un d'ells. I si bé és veritat que això obliga a donar totes les obres seves aparegudes en forma de llibre, hi ha molts recursos —pròleg, notes, diferència de tipus de lletra, etc.— que permeten justificar i salvar el criteri adoptat. En canvi, quan s'entra en la selecció d'articles,

---

⁶⁷² Àngel Marsá. «Obras completas». *El Correo Catalán*, any LXXXIII, núm. 25168 (24-VIII-1958), p. 11.

⁶⁷³ Sobre el procés d'edició de les obres completes de Verdaguer, Rusiñol i Maragall, veg. el subapartat 2.2.2.1, «Els clàssics».

epistolari, material inèdit (sempre perillósíssim i suspecte, malgrat les il·lusions familiars) ja no hi ha motiu d'ésser tolerant i la tria pot ésser tan rigorosa com calgui.

En resum, que cada autor és un cas especial i no pot tractar-se de la mateixa manera. Jo ja suposo que els nostres intel·lectuals trobaran perfecte l'*Obra poètica i literària* de Guerau de Liost, preparada per en Bofill i Ferro, i, en canvi, pot ésser que facin certes reserves sobre la de Rusiñol. Però jo no puc prescindir, en el meu pla, dels escriptors populars, que són precisament els que tenen més públic i que segurament seran els que em faran vendre els altres. És veritat o no? I això no exclueix tampoc el que després d'una primera edició, no faci modificacions en les successives que pugui emprendre.⁶⁷⁴

Pels dictàmens decretats i les raons que ocasionalment podien obtenir-ne, els editors van arribar a inferir les normes internes de censura, mai publicades. A més dels vetos a edicions per raons de llengua, a partir del 1943 el règim començà a exigir que la Selecta distribuís les obres completes de Verdaguer amb la normativa prefabriana, envellint-les des del primer dia que es mostrarien a la taula de novetats, sense possibilitat de competir amb altres volums anàlegs i escrits en castellà que, per la presentació i pel model de llengua anacrònic, es distribuïen com una novetat literària. Per les memòries de Josep Miracle sabem que ell interpel·là directament un alt càrrec de censura per esclarir com es podia editar en català sense incórrer en cap il·legalitat: «No tinc cap voluntat de delinquir, vostè em podria aconsellar?». A parer seu, aquest interrogant va ser l'origen de l'obtenció del permís per a editar els llibres en llengua normativa.⁶⁷⁵

Durant els primers anys de tempeigs, Cruzet identificà que les obres completes, que s'adreçaven a un públic amb un poder adquisitiu més folgat, eren més ben acollides per les autoritats que no pas les edicions populars destinades a una massa de lectors més

⁶⁷⁴ ASB, carta manuscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 9-IV-1947. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 58-59.

⁶⁷⁵ AJS, entrevista en casset de Joan Samsó a Josep Miracle, 15-III-1991.

àmplia. Amb motiu de les de Narcís Oller, el 1947 Cruzet recordà al prologuista, Manuel de Montoliu, que aquest criteri els afavoriria i, perquè ell mateix posés en antecedents Juan Beneyto, li informava que *Pilar Prim*, amb una protagonista amb energia i rectitud moral, i *La papallona*, que conté un final moralista amb el casament que recondueix una violació i l'embaràs consegüent, havien estat autoritzades com a volums solts el 1946. Bé que l'aprovació prèvia d'una edició, tant si sortia en català com en castellà, no era garantia d'èxit, sí que podia ser un element de reforç en les negociacions amb les autoritats.⁶⁷⁶

D'altra banda tenim l'avantatge que el criteri de la censura en matèria d'obres completes, és lògicament molt més ampli que en el permís de volums corrents, i a més hi ha el precedent que els dos títols que ja he publicat *Pilar Prim* i *La papallona* en volums solts van ésser autoritzats sense dificultats de cap classe, cosa que si li sembla bé, també li pot recordar.⁶⁷⁷

La circulació de les normes internes contra els «idiomas regionales» entre els lectors admeté com a mínim més d'una interpretació, fins a l'extrem que a finals dels quaranta alguns no havien acabat d'assumir que la llengua de les proves que els havien delegat per avaluar era un factor discriminatori. El 1948 el secretari general de Propaganda emeté l'ofici en què reconeixia el veto a les obres completes de Josep Torras i Bages després que el lector Manuel Sancho Millán, per desconeixement, l'hagués aprovat: «sometida [l'obra] a la exención de censura prevista por la orden de 25 de marzo de 1944, he de comunicarle que por venir en catalán no es posible acogerla a dicha orden».⁶⁷⁸ Només dos dies després, sense que l'editorial hagués tingut temps d'aportar-hi cap recurs, les autoritats se'n retractaren i expediren el dictamen aprovatori, basat justament en l'ordre del 25 de març

⁶⁷⁶ AGA, Cultura, c. 21/7907, exp. 5221 i c. 21/7974, exp. 1579.

⁶⁷⁷ BC, Fons Manuel de Montoliu i de Togores, c. 3/1, Ms. 4414, «Contractes editorials», carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Manuel de Montoliu, Barcelona, 15-I-1947. No se'n conserva l'expedient a l'AGA.

⁶⁷⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Censura», c. 19, carpeta 2, ofici mecanoscrit del secretari general de Propaganda, Madrid, 19-VII-1948.

de 1944, que admetia les obres clàssiques i les de valor folklòric.⁶⁷⁹

La presumible magnanimitat del règim amb els volums en cartoné i extensos, amb una expectativa de vendes més limitada pel preu, tampoc no era immutable, com prova el cas de Prudenci Bertrana. Després que la censura, dirigida per l'opusdeista Pérez Embid, hagués denegat l'edició de *Nàufrags* i *Josafat*, Cruzet aclarí a Beneyto que pensava integrar-los en unes obres completes (no distribuir-los com a volums solts) i li sol·licità que «tenga a bien aclararle si es que ateniéndose al criterio más amplio que existe en materia de obras completas, puede incorporar los citados originales en su proyectado volumen, en el bien entendido de que en ningún momento ha entrado en sus planes el publicar dichos títulos como volúmenes sueltos».⁶⁸⁰ L'editor sospesà que, si finalment li concedien el permís per a unes *Obres completes* —en lloc d'un *Obres selectes*, de menys recorregut comercial—, la inversió feta no es malbaratés per les prevencions morals del director general i un consegüent segrest de l'edició distribuïda:

Actuando editorialmente interesa muchísimo más el título de *Obres completes* que el de *Obres selectes*, hay que tener presente que incluso en el caso de resolvernos favorablemente el primer punto, existiría el peligro —dado el criterio de Pérez Embid en material moral y religiosa— de que siendo estos títulos de Bertrana, muy fuertes, viniera una disposición posterior (del tipo de lo ocurrido con la *Antología de les poesia cat.* de Triadú) a lo que según mi parecer es muy arriesgado exponerse.⁶⁸¹

⁶⁷⁹ AGA, Cultura, c. 21/8357, exp. 3392. Gallofré, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, p. 190. Sobre la recuperació de Torras i Bages per part del règim, veg. Joan Samsó, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, vol. 1, p. 110.

⁶⁸⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 18, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Juan Beneyto, Barcelona, 22-XI-1951.

⁶⁸¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 18, informe mecanoscrit «Situación obras P. Bertrana en censura», s.l. i s.d. En l'expedient de censura d'*Antologia de la poesia catalana (1900-1950)* de J. Triadú consten les mutilacions suggerides per Luis Miralles de Imperial i l'ofici amb l'aprovació íntegra, sense rastre de cap rectificació (AGA, Cultura, c. 21/8675, exp. 1558).

Pensant en un públic més ampli, i no forçosament versat en la lectura, la Selecta programà una sèrie d'antologies, com dècades enrere havia fet Pere Aldavert amb les centrades en el lema jocfloralesc i les de poetes moderns.⁶⁸² Amb les iniciatives d'Estel i Torrell, precursors del subgènere després de la guerra,⁶⁸³ s'estengué la creença que eren salutades per una població mancada de recursos econòmics.⁶⁸⁴ Cruzet agrupà reculls per temes, gèneres i autors, tots a càrrec d'un curador que ell mateix escollia i fins empaitava amb un to «delicadament imperiós».⁶⁸⁵ Va recórrer a autoritats com Joan Amades i Maur M. Boix i a personalitats

properes al seu cercle de relacions, com Miquel Dolç, Tomàs Garcés, Marià Manent i Josep Miracle. És un calaix editorial dirigit personalment per Cruzet, en què, a diferència d'altres títols de la BS (com ara els que publicà per consell de Josep Pla), es pot resseguir l'empremta dels seus gustos i preferències. Del conjunt de curadors, exclusivament masculí i vora la cinquantena, tingueren més èxit comercial els populars com Amades, que no pas els d'Arús, per molt que la temàtica amorosa del seu recull fos aparentment llaminera.

En les antologies temàtiques publicades a la BS figuren *Llibre d'amor* (1947, Joan Arús ed.), *Les cent millors cançons populars* (3 vols., 1948-1949, Joan Amades), *Les cent millors cançons de Nadal* (1949, Joan Amades), *Llibre de la Mare de Déu de Montserrat*

Fig. 43. Targeta de promoció de les *Obres completes*, de Joaquim Ruyra (1949). BC, Biblioteca Bergnes de las Casas (c. 332).

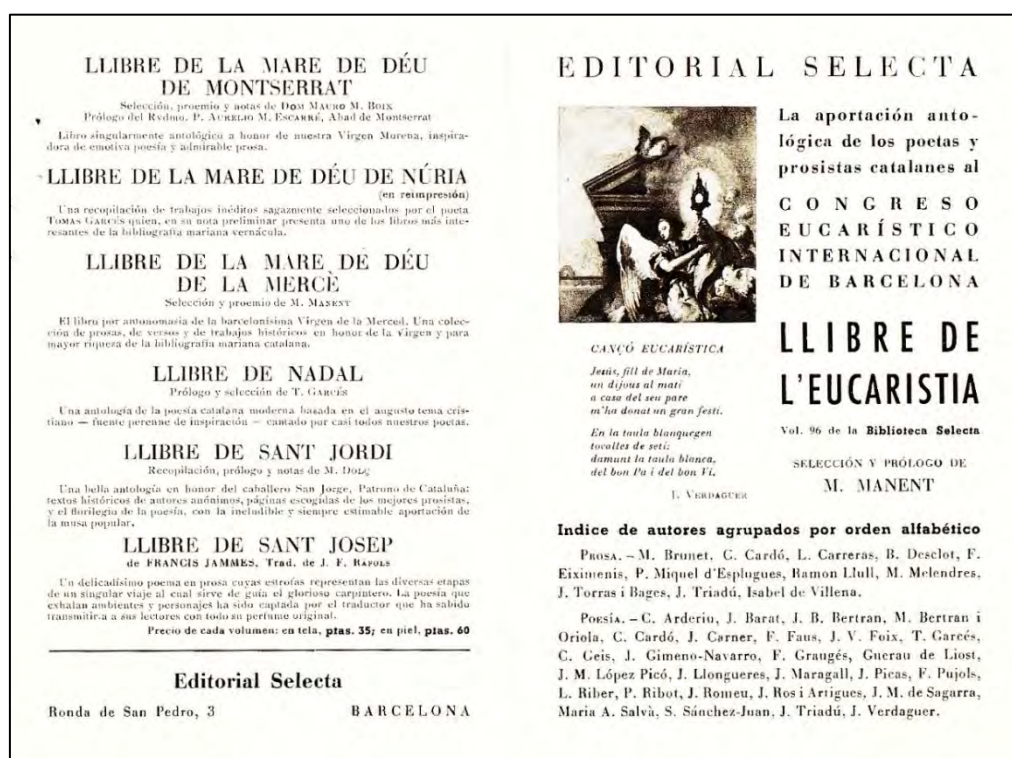
⁶⁸² Carola Duran i Tort. «*La Renaixensa*», primera empresa editorial catalana. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001, p. 165-171.

⁶⁸³ Samsó, «Polèmiques literàries», vol. 2, p. 14 n. 22, 223-225 i 329-336.

⁶⁸⁴ BC, Fons Xavier Benguerel i Llobet, c. 18, carta mecanoscrita de Joan Oliver a Xavier Benguerel, [Barcelona], 14-I-1952. Reproduïda a Benguerel, Oliver, *Epistolari*, p. 349.

⁶⁸⁵ Albert Manent. *Marià Manent. Biografia íntima i literària*. Barcelona: Planeta, 1995, p. 181.

(1950, Maur M. Boix ed.), *Llibre de la Mare de Déu de Núria* (1950, Maur M. Boix ed.), *Llibre de la Mare de Déu de la Mercè* (1950, Marià Manent ed.), *Llibre de Nadal* (1951, Tomàs Garcés ed.), *Llibre de l'Eucaristia* (1952, Marià Manent ed.), *Llibre de Sant Jordi* (1952, Miquel Dolç ed.), *Llibre de la muntanya* (1952, Josep Romeu ed.), *Llibre dels Sants Reis d'Orient* (1952, Baltasar Coll ed.), *Llibre de la Passió* (1953, Pere Ribot ed.), *Llibre de la sardana* (1953, Josep Miracle ed.), *Llibre del mar* (1953, Josep Romeu ed.), *Llibre de l'humor català* (1953, Rossend Llates ed.), *Llibre de la mort* (1953, Pere Ribot ed.), *Les cent millors llegendes populars* (1953, Joan Amades), *Llibre de la vellesa* (1954, Leandre Amigó ed.), *Llibre de la Mare de Déu* (1954, Ramon Muntanyola ed.), *Antologia amorosa* (1955, Marià Manent ed.) i *Els cent millors romanços catalans* (1955, Joan Amades). Van quedar al calaix les dedicades a la caricatura, l'esport, la neu, els pescadors,

Fig. 44. Díptic de les antologies i les obres completes d'inspiració religiosa, amb motiu del Congrés Eucarístic Internacional (1952). BC, Biblioteca Bergnes de las Casas (c. 332).

les Rambles, la sàtira, les vacances, la nit, els arbres, els ocells i les estacions de l'any.⁶⁸⁶

Eren aplecs que passaven per un sedàs autocensurador des de la mateixa concepció per no fer incórrer en perill el conjunt. Bé que Miquel Dolç partí de criteris estètics, i també polítics, per preparar l'antologia de narrativa i poesia *Llibre de Sant Jordi*,⁶⁸⁷ Garcés, Miracle i Cruzet encara hi censuraren les obres d'alguns poetes que ni formaven part de la nòmina habitual de la Selecta ni als anys cinquanta tenien prou recepció comercial. L'editor augurava, com anuncià a Dolç, que la censura trobaria, en les poesies de Miquel Gayà, Albert Manent, Roser Matheu, Joan Oliver i Miquel Saperes, subterfugis polítics per a suspendre el volum en bloc abans de la impressió o bé per a denunciar-lo amb posterioritat «com altres vegades ens ha passat».⁶⁸⁸ El veto editorial rebé el vistiplau del curador, que no se'n sorprengué per la convicció que el context polític no permetia «una sincera antologia jordiana».⁶⁸⁹ Arran de la pregunta de Cruzet sobre si als autors rebutjats preferia dir-los que els havia bandejat la censura o bé confessar-los que era l'editorial qui no n'acceptava la publicació, Dolç considerà més aconsellable atribuir el rebuig a la censura, que finalment aprovà el recull sense reserves:⁶⁹⁰

Crec que el millor, quant als autors exclosos, és atribuir-ho a la censura. D'aquells a qui havia demanat directament col·laboració figuren en la vostra llista: Roser Matheu, Saperes, Pere Quart, Miquel Gayà, Albert Manent. Com veieu, són pocs. Si en la poesia vaig tenir més «ampla màniga», era pensant en la suposada benvolença de la censura pel que fa a la poesia. A més, algun poema exclòs, per exemple el de Llorenç Moyà, figura en llibres publicats legalment després de la guerra. Com ja us deia, aviseu-me en enviar el llibre a

⁶⁸⁶ BC, Fons Joan Fuster, original mecanoscrit «Memoràndum editorial» [1954], p. XI.

⁶⁸⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 34, carta mecanoscrita de Miquel Dolç a Josep M. Cruzet, Osea, 27-I-1952.

⁶⁸⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 34, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Miquel Dolç, Barcelona, 6-II-1952.

⁶⁸⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 34, carta mecanoscrita de Miquel Dolç a Josep M. Cruzet, Osea, 10-II-1952.

⁶⁹⁰ AGA, Cultura, c. 21/9819, exp. 1089.

censura.⁶⁹¹

En consonància amb la finalitat de vertebrar un cànon literari, Cruzet tragué a llum una desena d'antologies que, agrupades per gèneres, havien d'oferir un panorama de la poesia (volums complementaris a càrrec de Joan Fuster, Octavi Saltor, Rafael Tasis i Joan Triadú), la prosa (un parell de títols, editats per Lluís Nonell i Joan Triadú) i el teatre (preparat per Rossend Llates), majoritàriament del segle XIX-XX, però amb tres incursions a l'edat mitjana (Tasis, Nonell, Llates). D'aquest conjunt de reculls, en què no ens consten intervencions autocensuradores per part de l'editorial —sense que puguem assegurar que no se'n produïssin—, foren fustigades pel règim les de Joan Triadú, tant l'*Antologia de contistes catalans (1850-1950)* com l'*Antologia de la poesia catalana*, amb un conte vetat en bloc en el primer cas i els poemes de Ventura Gassol i Agustí Esclasans.⁶⁹² En el primer volum de l'antologia a cura de Lluís Nonell, José de Pablo Muñoz s'irrità pel «corrosivo ánimo catalanista» de textos de Francesc Cambó, Jaume Bofill i Mates i Carles Cardó.⁶⁹³

Les antologies que homenatjaven autors, totes aparegudes a la BS, recuperaren els clàssics: *Antologia poètica* de Miquel Costa i Llobera (1948, Miquel Ferrà pr.), *Antologia poètica* d'Àngel Guimerà (1948, Josep Miracle pr.), *Donzell qui cerca muller* d'Adrià Gual (1949, Octavi Saltor pr.), *Antologia poètica* de Jacint Verdaguer (1949, Carles Riba ed.), *Prosa antològica* de Jacint Verdaguer (1952, J. V. Foix), *Antologia poètica* de Joan Maragall (1954, Carles Riba ed.), *Flors de Maria i altres poemes marians* (1954, Jacint Verdaguer ed.), *Antologia poètica* de Maria Antònia Salvà (1957, Josep Carner ed.), *Poesies* de Ramon Llull (1958, Josep Romeu ed.), *Antologia poètica* d'Ausiàs March

⁶⁹¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 34, carta mecanoscrita de Miquel Dolç a Josep M. Cruzet, Osa, 10-II-1952.

⁶⁹² El procés d'edició de l'antologia de poesia valenciana a cura de Joan Fuster, així com la censura i la recepció de les obres de Joan Triadú, han estat desenvolupats en el subapartat 2.2.2.3, «Els joves i els exiliats».

⁶⁹³ AGA, Cultura, c. 21/11468, exp. 2921.

(1959, Joan Fuster ed.), *Antologia de contes* signats per Agustí Esclasans (1960), *Antologia de pàgines viscudes* de Josep M. Folch i Torres (1962, Josep Miracle pr.). Cal inscriure en aquest grup el volum *Anys d'aprenentatge*, que aplegava *Laia*, *Aspectes*, *Miratge a Citera* i *La pluja* (1952, Salvador Espriu); les sèries de teatre selecte d'Àngel Guimerà, Santiago Rusiñol, Josep M. de Sagarra i Frederic Soler, i els homenatges a Carner i Víctor Català. No sortiren a llum la resta de recopilacions d'Espriu i dues antologies crítiques d'Eugeni d'Ors i Carles Riba a càrrec de Joan Ferraté,⁶⁹⁴ i una *Antologia de cent contes* de Juli Vallmitjana, finançada íntegrament pel seu fill i amb un pròleg en català de Juan Goytisolo.⁶⁹⁵

Semblantment a l'antologia de Riba sobre Maragall,⁶⁹⁶ altres títols centrats en un sol autor desfermaren controvèrsia. Josep Pla publicà un article a *Destino* criticant el pròleg devot de l'*Antologia poètica* (1948) de Guimerà, en què Josep Miracle havia lamentat la davallada de la projecció social del dramaturg, atribuïda al pas del temps i a la manca d'edicions populars.⁶⁹⁷ Després que Miracle li retragués la crítica, Pla rebà que si Guimerà no tenia prou predicament era per la seva manca de modernitat: «la literatura moderna en bloc segueix una tendència realista absolutament adversa a la literatura de Guimerà». De les objeccions que li havia fet Miracle, Pla només acceptà «la meua manca de fervor patriòtic en el terreny literari. Això és perfectament exacte».⁶⁹⁸ En la darrera carta conservada entre tots dos, l'antòleg defensà que, per a ell, el seu text proemial, més

⁶⁹⁴ BC, Fons Joan Fuster, original mecanoscrit «Memoràndum editorial» [1954], p. XI.

⁶⁹⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 15, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Abel Vallmitjana, Barcelona, 25-XI-1960.

⁶⁹⁶ Veg. el subapartat 2.2.2.2, «Els contemporanis».

⁶⁹⁷ L'article de Josep Pla que originà la polèmica i l'intercanvi de cartes foren estudiats per Josep Camps i Arbós a «Sobre la recuperació de la figura d'Àngel Guimerà durant el franquisme: a propòsit d'una polèmica entre Josep Miracle i Josep Pla», dins: Autors diversos, *Homenatge a Kálmán Faluba*, vol. 1, Estudis de Llengua i Literatura Catalanes, LXXI, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2017, p. 113-130.

⁶⁹⁸ AMDS, Fons Josep Miracle i Montserrat, «Correspondència personal», c. 7603, carta manuscrita de Josep Pla a Josep Miracle, Palafrugell, 24-XII-1948. Reproduïda a Camps i Arbós, «Sobre la recuperació de la figura d'Àngel Guimerà durant el franquisme: a propòsit d'una polèmica entre Josep Miracle i Josep Pla», p. 127-128. Al Fons Joan Triadú de l'Arxiu Nacional de Catalunya no es conserven cartes sobre aquesta polèmica.

que apologetic, era «una molt justa i necessària reivindicació» d'un autor que venia més que Ruyra i deplorà que «els vostres articles pequin de destructius i no de constructius».⁶⁹⁹

Amb la publicació el 1951 del *Llibre de la Cerdanya*, de Rafael Gay de Montellà, Josep M. Cruzet s'avançà al desenvolupament del turisme dels anys seixanta i, sobretot, setanta,⁷⁰⁰ en què les classes populars van accedir a nous bens de consum, com ara el cotxe privat, que els permeté guanyar mobilitat. L'editor, que conservava la passió juvenil pel territori, vehiculà a través d'una tipologia editorial com la de les guies de viatge un símbol per a enfortir la identitat catalana, amb què introduí els lectors a la història, la geografia, l'arquitectura i les tradicions comarcals. Que les obres haguessin de passar el sedàs d'una doble censura del Ministerio de Información y Turismo —la del departament de censura i la del departament de turisme, preocupat per la imatge del govern— no l'atemorí. De fet, es revelà com a línia prometedora perquè poc després li sortiren dos competidors directes amb obres de característiques anàlogues, igualment il·lustrades: Aymà, que s'estrenà el 1954 amb *Les terres catalanes*, seguida dels volums sobre els Pirineus i Tossa de Mar, i Albertí, amb la sèrie Comarques de Catalunya, encetada el 1959 amb un volum sobre el Maresme i un altre dos anys després sobre el Penedès i el Garraf.

Cruzet, que de bell nou demostrà una constància insòlita, tragué uns vint llibres, entre els quals els dedicats a Tossa de Mar, Girona, Sitges, Tarragona, Sant Feliu de Guíxols, Eivissa, Andorra, Poblet, Olot, Vallès, Garrotxa, Conca de Barberà, Cerdanya, Camprodon i Figueres. Bé que les obres presentaven estructures divergents i foren emmarcades en més d'una sèrie (Ciutats i Paisatges, Viatges i Divulgació, Proses Literàries), totes foren escrites per autors que coneixien l'entorn i recollien una desena de fotos en blanc i negre sobre espais o personalitats del territori, anunciades en el frontal de

⁶⁹⁹ AMDS, Fons Josep Miracle i Montserrat, «Correspondència personal», c. 7603, carta mecanoscrita de Josep Miracle a Josep Pla, Barcelona, 29-XII-1948. Reproduïda a Camps i Arbós, «Sobre la recuperació de la figura d'Àngel Guimerà durant el franquisme: a propòsit d'una polèmica entre Josep Miracle i Josep Pla», p. 129-130.

⁷⁰⁰ Luis Fernández Fúster. *Historia general del turismo de masas*. Madrid: Alianza, 1991, p. 620-942.

la coberta a manera de reclam paratextual: «amb il·lustracions fora de text». Mentre que n'hi havia que desenvolupaven la història i la geografia, d'altres presentaven una antologia literària, com ara la de Tossa de Mar de Josep Palau i la del Rosselló de Josep Sebastià Pons.

El mateix 1951 Cruzet anuncià els títols previstos a Josep Pla (alguns, com els dedicats a la Molina i el Montseny, quedaren al calaix), amb la voluntat d'involucrar-l'hi com a autor d'una monografia a dedicada a l'Empordà o, en el cas que no li interessés, de rebre el seu punt de vista sobre un encàrrec a Manuel Brunet:

Com li vaig dir, donaré pròximament en la Biblioteca Selecta el *Llibre de la Cerdanya* de Gay de Montellà, que en certa manera obrirà una sèrie —dintre la col·lecció— dedicada a destacades contrades o localitats geogràfiques. (Per exemple *El llibre del*

Montseny per en Bofill i Ferro, amb qui ja he parlat; el de Tossa per en Palau, convingut l'estiu passat; el *Llibre de la Molina*, el d'Olot, Sitges, etc.) Aquests volums seran una mena d'antologies recollint els aspectes literaris, poètics, folklòrics, històrics, excursionistes, etc. de cada paratge, encara que tractats diferentment segons el lloc i la persona que se n'encarregui que si convé hi pot posar molt text de la seva pròpia salsa.

Havia pensat també destinar un volum a l'Empordà, *El llibre de l'Empordà*, exactament. Li interessaria fer-lo a vostè? De no ésser així, ¿què li sembla si ho proposés a n'en Brunet en la carta que penso escriure-li? Li agrairé que em digui amb tota franquesa el que opina tant de la meva idea com de la persona d'en Brunet —si és que no li interessa a

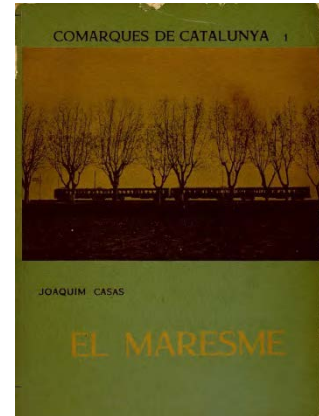

Fig. 45. Coberta d'*El Maresme* (1959, Albertí), de Joaquim Casas i sobrecoberta del *Llibre d'Eivissa* (1957), de Marià Villangómez.

vostè— per a desenrotllar-la. I moltes gràcies per endavant de la seva resposta!⁷⁰¹

A part de *L'Empordà, bressol de l'art romànic* d'Alexandre Deulofeu, contractat per Cruzet i publicat el 1961 amb el segell de la Casa del Llibre,⁷⁰² la guia dedicada a les comarques del nord del Principat la va escriure Anna Rubiés, que el lector Salvador Ortolá Navarro posà com a exemple del bon regionalisme en el seu informe per als dirigents de censura.⁷⁰³ Pel que inferim d'una carta de Cruzet, Pla va reconèixer-li que havia trobat el llibre sense prou substància i l'editor, que no ho va negar, va argüir l'aval d'Agustí Duran i Sanpere i l'immillorable resultat de vendes. Pla tampoc no feu una crítica positiva de la guia del Vallès escrita per Ferran Canyameres, a qui Cruzet defensà pel coneixement del territori i de les fonts de consulta, entre les quals un nomenclàtor que ell mateix tenia en dansa, aparegut a Aedos el 1964 amb el títol *Diccionari nomenclator de pobles i poblats de Catalunya*:

Li agraeixo els comentaris que fa d'alguns dels llibres de la Selecta i la seva sinceritat. Estic d'acord que el llibre de la Sra. Rubiés —per cert, a punt d'agotar-se— és superficial i si vaig publicar-lo va ser, com li vaig dir, perquè el Sr. Duran i Sanpere l'avalava amb un pròleg i l'original hauria anat a parar a un altre editor. En canvi, el *Vallès* d'en Canyameres em sembla que el jutja massa severament: em consta que l'autor coneix bé el tema i que n'ha escrit molts capítols sobre el propi terreny. I les dades, en tot cas, no són les de la *Geografia* d'en Carreras Candi, sinó les del *Nomenclàtor de pobles i poblats de Catalunya* que tinc en premsa.⁷⁰⁴

⁷⁰¹ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 2-III-1951. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 137.

⁷⁰² BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres. Contractes», c. 16, contracte entre Alexandre Deulofeu i Josep M. Cruzet, Barcelona, 2-IV-1961.

⁷⁰³ AGA, Cultura, c. 21/12746, exp. 2162, informe mecanoscrit de Salvador Ortolá Navarro, Madrid, 2-VI-1960.

⁷⁰⁴ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 14-IV-1961. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 696.

El perfil del redactor i el contingut de les guies no eren l'única preocupació de Cruzet, que es va esforçar per crear un planter d'autors, cobrir una quota de mercat i afavorir una demanda del mercat. Amb un enfocament més geogràfic i històric, poques susceptibilitats podia despertar en el govern aquesta tipologia d'obra, tanmateix l'editor va haver de negociar amb algun autor que tenia unes prevencions que depassaven les exigències de censura i que, en darrer terme, es preocupava per aconseguir les autoritats més del que era prescriptiu. Durant el procés d'edició del *Llibre de Poblet* de Manuel de Montoliu, l'abat del monestir exigí que s'incorporés al llibre una visita del dictador i el seu govern, sota amenaça que, si Cruzet s'hi negava després que segons ell s'hagués eliminat de l'original, renunciaria a incorporar-hi el seu pròleg. Preocupat per les conseqüències personals i comunitàries, Edmon M. Garreta s'expressà de manera rotunda que la menció fou restituïda:

He tingut una entrevista amb el Sr. Montoliu per parlar sobre la qüestió i tots dos estem d'acord a creure que és de tot punt necessari que s'inclogui dintre del mateix llibre en el lloc on es parla del trasllat dels Reis, la presència del cap d'Estat i govern en ple. És un fet massa evident per passar-lo per alt, i si bé la censura no [n']ha dit res, perquè tal vegada el censor no hi ha parat esment, no seria estrany que després se'n donessin compte.

.....

Li seré sincer, Sr. Cruzet, si no s'inclou aquesta senzilla ratlla al text, que per lo demés ja figurava en l'original del Sr. Montoliu, retiraré el meu modest pròleg. A aquesta omisió se li poden donar moltes interpretacions i la meua responsabilitat davant la comunitat de Poblet és massa gran, ja que no en sortiria perjudicat jo personalment, sinó la nostra obra de restauració monàstica. Havent rebut tantes proves de consideració i estima per part del

govern, no puc prologar un llibret on no es reconeix un fet evident i real com el present.⁷⁰⁵

La difusió regular d'aquesta mena de llibres fou un reclam per a altres autors, que oferiren a l'editor més originals dels que ell havia previst. Josep M. Espinàs, després del Premi Joanot Martorell 1953 per *Com ganivets o flames*, optà als certàmens de contes, assaig i novel·la, alhora que conreà una línia dedicada a les guies. L'expectativa comercial de Cruzet tenia uns límits: un alt percentatge dels llibres van haver de ser cofinançats pels autors (com Esteve Fàbregas, que costejà la meitat de l'edició de *Lloret de Mar i Dos segles de marina catalana*),⁷⁰⁶ condició que no duia implícit un menysteniment de l'editor pels originals, entre els quals en trobà d'«excel·lents», com el *Llibre d'Eivissa*, de Marià Villangómez.⁷⁰⁷ No s'arribaren a publicar títols contractats com *Llibre de Vic (la ciutat i la plana)* de Joan Triadú,⁷⁰⁸ el *Llibre de València* de Joan Fuster⁷⁰⁹ (embrió de *Nosaltres els valencians*) i el *Llibre de l'Alguer* d'autors diversos, promogut per Miquel Batllori i Antoni Simon,⁷¹⁰ a més d'altres a càrrec de Miquel Batllori o Joan Ramon Masoliver (Roma), Ramon Blasi Rabassa (Pirineus), Jaume Bofill i Ferro (Montseny), Isidre Clopas Batlle (Martorell), Miquel Dolç (Gràcia, Sant Gervasi, Sarrià), Agustí Duran i Sanpere (Barri Gòtic, Segarra, Lleida, Vall d'Aran), Esteve Fàbregas (Terrassa, Sabadell), Josep M.

⁷⁰⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 43, carta mecanoscrita d'Edmon M. Garreta a Josep M. Cruzet, Poblet, 15-VII-1955. El fragment afectat corresponia a l'epíleg: «haviem desfilat darrera els fèretres reials, en seguici lluidíssim, ministres i personatges de la més alta jerarquia oficial, nombroses representacions de les diputacions provincials de les regions de l'antiga Corona catalano-aragonesa, batlles i regidors dels pobles comarcans, delegacions de la noblesa i de les ordres militars, nombrosos prelats i altes autoritats eclesiàstiques, i finalment, la presència del cap de l'Estat contribuï a donar un perfil de solemnitat a aquella festa d'exaltació cordial d'uns grans monarques i d'unes altes empreses que en un passat ja remot donaren glòria immarcescible a la nostra història» (Manuel de Montoliu, *Llibre de Poblet*. Barcelona: Selecta, 1955. Biblioteca Selecta, 182, p. 223-224).

⁷⁰⁶ Servei d'Arxiu Municipal de Lloret de Mar, Fons Fàbregas – Orench, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Esteve Fàbregas, Barcelona, 13-VI-1960.

⁷⁰⁷ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 3-I-1957. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 605.

⁷⁰⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 54, contracte entre Joan Triadú i Josep M. Cruzet, Barcelona, 8-V-1953.

⁷⁰⁹ Sobre el desenllaç de *Llibre de València*, veg. Ferré, *No tot era Levante feliz*, p. 172-173.

⁷¹⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Obres (mecanoscrits i proves d'impremta)», c. 83, nota manuscrita de Josep Miracle, s.l. i s.d.

Guilera (Pirineus i Alps), Josep Iglésies (Camp de Tarragona, Baix Ebre), Josep Romeu (Igalada), Nicolau M. Rubió (Sàhara) i Joan Triadú (Berguedà, Manresa).⁷¹¹

Per a alguns literats aquesta línia editorial representava una inversió malaguanyada quan la literatura encara estava per normalitzar. Maurici Serrahima, que havia fet arribar a Cruzet algunes observacions sobre el seu pla editorial del 1954, concedí l'edició de les guies i de les antologies només en el cas que el seu rendiment contrabalancés originals de valor literari i poc rendibles: «[...] tinc molt a dir sobre els llibres comarcals, que només veig justificables si es venen per ells sols i sense esforç econòmic. El mateix diria de l'abundància d'antologies i llibres onomàstics. Qualsevol sacrifici que es dediqués a aquestes dues branques em semblaria totalment desplaçat: en canvi, em semblen molt bé si realment es venen i ajuden a pagar la resta.»⁷¹² En el fons Serrahima dubtava que ni tan sols aquestes obres tinguessin un compte de resultats prou alt per a sostenir la resta del catàleg i, de fet, el mateix Cruzet tampoc no li ho confirmà, sinó que més aviat es justificà raonant que les poques novel·les de qualitat que s'havien escrit envellien molt ràpidament,⁷¹³ més que més si la censura en dilatava la difusió.

Amb el model de predecessors com L'Avenç i, sobretot, la Catalònia, un dels nínxols de mercat que Cruzet pretenia cobrir era la literatura estrangera. Més enllà dels volums de la BP i la BE en què havia inclòs traduccions, la Selecta confiava a recuperar obres de la literatura anglosaxona, francesa i alemanya. Cruzet esperaria el moment oportú per superar els límits del règim a les obres de gran difusió, la literatura infantil i juvenil, el llibre de text, les publicacions institucionals, l'assaig i les traduccions.⁷¹⁴ Esperançat per la

⁷¹¹ BC, Fons Joan Fuster, original mecanoscrit «Memoràndum editorial» [1954], p. IX i XIV.

⁷¹² BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 52, carta manuscrita de Maurici Serrahima a Josep M. Cruzet, Sarrià, 1-XI-1954.

⁷¹³ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 52, original mecanoscrit «Notes reflexant uns comentaris de Maurici Serrahima [...]», s.l., gener de 1955.

⁷¹⁴ Francesc Vallverdú. «Testimonis de repressió i censura». Dins: Pelai Pagès i Blanch (dir.). *Franquisme i repressió. La repressió franquista als Països Catalans (1939-1975)*. València: Universitat de València, 2004, p. 184.

tímida esclatxa oberta pel règim, el 1949 va presentar un «projecte de conveni» sobre les obres de la Biblioteca Literària i la Biblioteca Univers a Antoni López Llausàs en virtut del qual el fundador de la Catalònia li cediria el dret exclusiu d'editar les traduccions de totes dues col·leccions per un cost de 1.000 ptes./obra reeditada, tot i que l'editor de Sudamericana hauria preferit un tant per cent d'unes vendes que creia esponeroses.⁷¹⁵

Arran de les noves normes del 1951,⁷¹⁶ el novembre d'aquell any Cruzet sol·licità el permís, en un sol dia, per tres llibres *Maria Chapdelaine*, *Primer llibre de la jungla*, *Segon llibre de la jungla*, autoritzats pocs dies després, tot i que endegà la Biblioteca Selecta Universal amb una obra de poc risc, de contingut religiós, *Llibre de Sant Josep*, de Francis Jammes (trad. Josep Francesc Ràfols). Totes quatre obres aparegueren immediatament, el 1952. En fer-ne un balanç retrospectiu als anys setanta, Tomàs Garcés, que conduí les negociacions amb Florentino Pérez Embid, li atribuï més indulgència del que els dictàmens de censura acabaren revelant:

La gran i fecunda riuada de les Edicions 62 no hauria estat possible sense aquells primers volums de la Biblioteca Selecta Universal que Pérez Embid, mig d'amagat, ens aprovava l'any 1952. En el seu despatx oficial em donava la raó, i aquella conversa deixà el pas lliure a l'aparició dels tres volums «blanquíssims» que Cruzet havia triat per a l'estrena de la col·lecció: el *Llibre de Sant Josep* de Francis Jammes, la *Maria Chapdelaine*, el *Llibre de la Jungla...* Pérez Embid no tan sols em donava la raó, sinó que fins i tot envermellia, indignat, pel fet que una revista com *Ariel* es veiés condemnada a la clandestinitat, o que els

⁷¹⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres. Contractes», c. 16, «Proyecto de convenio para las traducciones de las Bibliotecas Literaria y Univers», original mecanoscrit, s.l. i s.d. Cruzet feu el càlcul del tant alçat presentat a López Llausàs a partir de la xifra per què vengué un títol de les Ediciones Selectas a Manuel Aguilar: «Propongo esta cantidad, tomando por base el haber pagado por una traducción castellana de *Cuentos de la Alhambra* de Irving dos mil pesetas, y al pedirme permiso Aguilar para reproducirla en su colección Crisol, cuya enorme difusión no tiene la menor comparación con mi pequeña Biblioteca Selecta, no quiso alargarse más de las mil quinientas» (BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 15, original mecanoscrit amb fragments extrets de la correspondència entre Josep M. Cruzet i Antoni López-Llausàs, 1949).

⁷¹⁶ Gallofré Virgili, «Las “nuevas normas sobre idiomas regionales” i les traduccions durant els anys cinquanta».

«Quaderns de Poesia» no haguessin pogut tornar a sortir després de la guerra.

I quan, a Barcelona, enfront del delegat de torn, jo defensava el bon dret de Triadú a la seva lluita per la llengua i la cultura nostres, quina cara posava!⁷¹⁷

De 23 títols de la BSU, 6 van quedar aturats a les dependències de censura: 1952, 5 tràmits ordinaris i 2 endarrerits (*Contes, El jardiner / Ocells perduts*); 1953, 5 tràmits ordinaris i 2 endarrerits (*Els assassinats del carrer de la Morgue, Les aventures de Tom Sawyer*); 1954, 2 tràmits ordinaris i 1 endarrerit (*Tres homes dins d'una barca, sense comptar-hi el gos*) i 1957, l'únic presentat, endarrerit (*L'inspector general / L'abric*). El 1958 se'n presentà un més i el 1959, el darrer.⁷¹⁸ La resposta de censura acabà influint el catàleg de la BSU, que quedà integrat per tot de reedicions, fora de les primeres edicions de *La lluna nova* (1956) de Tagore i *Evangelina* (1958) d'H. W. Longfellow.

Aquell primer permís no comportà cap canvi d'orientació política, més aviat esdevingué una excepció que les autoritats, temoroses que el potencial perill del llibre en català s'escapés del seu control, retrocediren, tornant a barrar el pas a les traduccions. De fet, entre el 1952 i el 1953 Cruzet, incrèdul, començà a acumular desaprovacions de la direcció general en mans de Pérez Embid a les sol·licituds cursades per les traduccions de J. W. von Goethe (*Les desventures de Werther*), André Maurois (*Els silencis del coronel Bramble*), Pierre Benoît (*El pas dels gegants*), Christoph von Schmid (*Genoveva de Brabant*) i Charles Dickens (*Una cançó nadalenca* i *El grill de la llar*). Cap d'aquestes obres no va poder aparèixer fins a les acaballes dels anys seixanta; la majoria a la Selecta, fora de la d'Schmid, que aparegué a Bruguera el 1965, i la de Benoît, de què mai no s'ha arribat a reeditar la versió de la Catalònia dels anys trenta. Cruzet advertí la contradicció

---

⁷¹⁷ Tomàs Garcés. «Josep Miracle, creador de cultura». Dins: Autors diversos. *Josep Miracle i la seva obra*. Tàrrrega / Andorra la Vella: F. Camps Calmet / Erosa, 1973, p. 213-214. (Reimprès a *El temps que fuig*, Barcelona: Laertes, 1984, p. 93.)

⁷¹⁸ Sobre la política del règim envers les traduccions als anys cinquanta, veg. Gallofré Virgili, «Las “nuevas normas sobre idiomas regionales” i les traduccions durant els anys cinquanta», p. 8-17.

entre les falses promeses del director general i les negatives recurrents:

[...] l'assumpte de les traduccions catalanes en edicions normals com les meves està pitjor que mai. Pràcticament, des que hi ha Pérez Embid, no n'he lograt aprovar cap. Hi ha una evident discordança entre el que ell promet i el que fan els seus subordinats. Estic cremant els últims cartutxos, obres que tenia aprovades d'abans, aprofitant alguna fugaç escaleta.⁷¹⁹

Pocs mesos després Cruzet descrigué l'escenari a Guillem Colom, que pretenia difondre les traduccions de Frederic Mistral: «Des de fa més d'un any m'han sigut denegades sistemàticament i absurda totes les traduccions que he presentat a censura.»⁷²⁰ L'editor només pogué difondre l'obra de Mistral en un volum d'obres completes el 1958, després d'haver-ne obtingut el plàcet per haver remarcat el valor cristià de l'autor i el seu vincle amb Verdaguer, tot i que no és descartable que en l'aprovació hi influís una altra variable. Atesa l'acumulació de desaprovacions, sovint per a títols inofensius, Cruzet ideà una alternativa per obtenir una resposta més favorable. En la sol·licitud dels dos permisos per a totes les obres de Mistral, tant per a les completes preparades per Colom i aparegudes a la BP el 1948, com per a l'edició de *Mireia* a càrrec de Maria Antònia Salvà a la BS el 1959, l'editor va recórrer a una fórmula innovadora en què, descrivint-les com a «versions», n'atenuà la significació política —i pretesament perniciosa, per la influència forana—. ⁷²¹ Cruzet reconegué obertament a Colom que amb aquella argumentació bàsicament pretenia rebaixar la ira dels censors:

Per una qüestió tàctica, crec que tota recomanació és millor enfocar-la en el sentit de

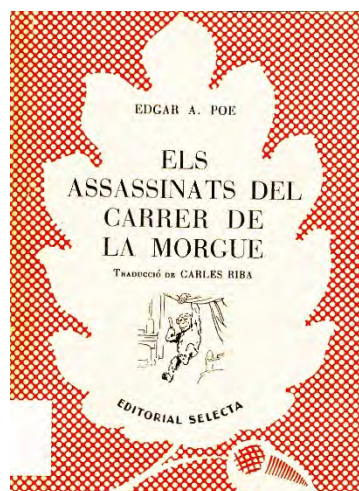
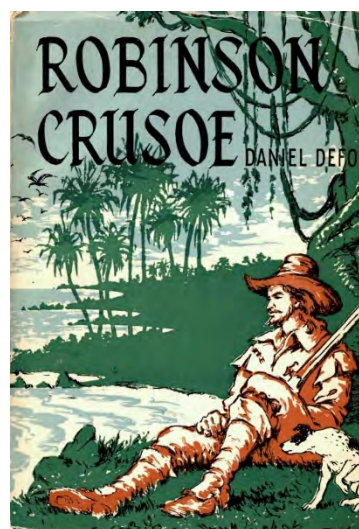
⁷¹⁹ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 7-IX-1953. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 402-403.

⁷²⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 42, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Guillem Colom, Barcelona, 4-VI-1954.

⁷²¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 33, carta mecanoscrita de Guillem Colom a Josep M. Cruzet, Palma, 6-II-1955.

demanar la urgent tramitació de l'obra, destacant el seu alt valor cristià, però sense parlar per res de que es tracta d'un traducció. Nosaltres a tot arreu hem substituït la paraula «traducció» per «versió» i al meu entendre és millor seguir jugant amb aquest equívoc, associant, això sí, el nom de Mistral amb el de Verdaguer, i al·ludint a la influència que sobre aquest va tenir. La base cultural de la censura —i sobretot d'alguns censors— és tan fluixeta, que tenim d'especular amb la possibilitat de que considerin Mistral com un autor català més, cosa que d'altra banda i en certa manera, és també la veritat.⁷²²

Malgrat els obstacles de primeries de la dècada dels cinquanta, el 1954 Cruzet encara era optimista i preveia que abans del 1980 hauria publicat un centenar de traduccions de «les obres mestres de totes les literatures».⁷²³ En un informe del 1957 recollí una altra oferta per a López Llausàs: la compra dels drets de traducció al català d'alguns títols contractats per Sudamericana a canvi del 10% del PVP, un cop descomptat el cost de la traducció.⁷²⁴ En la BSU aparegueren clàssics de la literatura francesa, alemanya, anglesa, occitana i russa, en bona part dels casos de temàtica moralment edificant. L'editor es preocupà en especial de recuperar la literatura infantil i juvenil de la Catalònia a la recerca dels lectors que havien tingut l'oportunitat d'aprendre el català a l'escola republicana, que als anys vint

Fig. 46. Sobrecobertes de la BSU.

⁷²² BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 42, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Guillem Colom, [Barcelona], 9-II-1955.

⁷²³ BC, Fons Joan Fuster, original mecanoscrit «Memoràndum editorial» [1954], p. xv.

⁷²⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», dossier Antoni López-Llausàs, c. 15, informe mecanoscrit amb fragments extrets de la correspondència entre Josep M. Cruzet i Antoni López-Llausàs, juliol 1957.

Meteora ja havia recuperat de l'Editorial Catalana:⁷²⁵ *Primer llibre de la jungla, Segon llibre de la jungla, Contes, Les aventures d'en Perot Marrasquí, Les aventures de Tom Sawyer*.

Precisament les autoritats franquistes vetllaren amb zel per l'educació nacionalcatòlica de la mainada, que dirigia rígidament l'Església. Els informadors feien èmfasi en les obres de literatura infantil i juvenil per advertir els seus superiors d'un perill potencial.⁷²⁶ Arran de la sol·licitud del permís per a l'edició de *Les aventures d'en Perot Marrasquí* el 1949, Manuel Sancho Millán sentencià de manera lacònica «Cuento infantil en catalán, muy moral | Puede autorizarse», tanmateix les autoritats subratllaren amb blau «Cuento infantil en catalán», encerclaren reiteradament amb el llapis «moral» i la suspengueren fins al recurs de l'any següent, en què Cruzet i Miracle recordaren la categoria literària de Carles Riba.⁷²⁷

El 1952 la censura preservà la seva línia implacable amb els *Contes* d'Andersen, de què mutilaren tot el relat de «La donzella del mar», que després reconsideraren, i dues pàgines del conte «Les coses que veié la lluna». L'editorial s'esforçà per demostrar el reconeixement internacional de l'autor: «la universal reputación del autor está basada en los altos preceptos morales que deriva de su obra, razón por la cual se han hecho en todos los países innúmeras tiradas de sus cuentos en ediciones para niños». La negativa atesa la comercialització que s'havia fet de l'edició en castellà, a què apel·là, validava la discriminació d'una llengua bandejada del patrimoni espanyol, i el to de les pàgines escapçades: «al modesto criterio del que suscribe, el tema de las páginas 45 y 46 está

⁷²⁵ Mònica Baró Llambias. *Les edicions infantils i juvenils de l'Editorial Joventut (1923-1969)*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2005, p. 89-90, 133, 135, n. 449. <http://hdl.handle.net/2445/35852>.

⁷²⁶ Gemma Lluch, «La LIJ censurada por la lengua», dins: Pedro C. Cerrillo, M.ª Victoria Sotomayor, *Censuras y literatura infantil y juvenil en el siglo XX. (En España y 7 países latinoamericanos)*, Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 2016, p. 217-237.

⁷²⁷ AGA, Cultura, c. 21/8878, exp. 5069, informe manuscrit de Manuel Sancho Millán, Madrid, 21-X-1949.

tratado con el debido tacto y con la prudencia necesaria». ⁷²⁸ Insensibles als arguments en què se citava les reedicions anteriors al 1939, les edicions en castellà o la finalitat moral, els dirigents franquistes no admeteren cap rectificació contra les traduccions.

Les suspicàcies envers l'educació moral del jovent s'allargaren durant tot el mandat de Pérez Embid. El canvi d'etapa en el conjunt de traduccions en català s'evidencià a finals dels cinquanta, representat pels diaris d'Anna Frank de manera «eloqüent», segons Montserrat Bacardí. ⁷²⁹ En la revisió de l'expedient el cap de Lectorat demanà expressament a Joaquín Úbeda, cap d'Inspección de Libros, que li confirmés si podien autoritzar el diari d'Anna Frank, tan sospitós per raons polítiques o morals segons l'informe emès pel falangista Miguel Piernavieja del Pozo:

Traducción catalana del famoso diario de la niña judía Anna Frank, escrito bajo la ocupación de Holanda por los alemanes. Es un documento humano, sorprendente por la edad de su autora, muerta prematuramente. Una conversación entre ella y un niño sobre el tema sexual, sin malicia ni morbosidad, puede pasar sin escándalo.

No hay nada fundamental que objetar. ⁷³⁰

Ni els autors religiosos en quedaven indemnes. El 1948, amb motiu del centenari de la defunció de Jaume Balmes, ⁷³¹ Josep Miracle gosà traduir del castellà al català *El criteri*. Amb l'aval de la cúria diocesana, i el pes de l'eclesiàstic en l'imaginari del règim, la censura l'aprovà, tot i que amb reserves, pel veto intrínsec a les traduccions al català. El cas devia arribar a instàncies tan altes que, indignades per la gosadia del traductor de presentar en una llengua minoritària un text que els catalanoparlants podien llegir en la

⁷²⁸ AGA, Cultura, c.21/9846, exp. 1566, carta mecanoscrita d'Editorial Selecta, Barcelona, 20-VI-1952.

⁷²⁹ Montserrat Bacardí. *La traducció catalana sota el franquisme*. Lleida: Punctum, 2012, p. 40.

⁷³⁰ AGA, Cultura, c. 21/12544, exp. 4374, informe manuscrit de Miguel Piernavieja del Pozo, Madrid, 26-X-1959.

⁷³¹ Sobre el centenari de Jaume Balmes, veg. Samsó, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, vol. 1, p. 108-109.

llengua original, el mateix Franco amollà a Aureli M. Escarré: «¿Sabe Vuestra Paternidad qué monstruosidad han cometido los editores de Barcelona? Traducir a Balmes al catalán.»⁷³² La repulsa del dictador no es limità a comprometre l'abat, sinó que, després de l'ofici aprovatori, la superioritat escarmentà l'editor amb una multa de 40.000 ptes.,⁷³³ de què al final l'exonerà.⁷³⁴

A desgrat de l'esperança que el 1952 hi diposità Garcés, i dels mediadors amb Pérez Embid i Rodríguez Casado, l'escassetat de les autoritzacions abocà la BSU a un fracàs de conseqüències per a tot el sector. El 1957 Miquel Dolç havia explicat a Cruzet que, per les converses mantingudes, tenia el convenciment que Vicente Rodríguez Casado era favorable al llibre en català i que ell mateix li havia reconegut de manera confidencial que eren els informes rebuts des de la delegació de Barcelona, dirigida per Demetrio Ramos, els que li generaven dubtes sobre la viabilitat dels permisos sol·licitats.⁷³⁵ La negociació entre Dolç i Rodríguez Casado desencallà algunes galerades rebutjades,⁷³⁶ però en cap cas les traduccions: «el que ens queda en peu és el problema de les traduccions, que segueix sense resoldre's, i amb l'absurd criteri de no permetre-les com a norma general».⁷³⁷ Les repetides prohibicions comportaren la integració definitiva de la BSU a la BS.⁷³⁸

---

⁷³² AJS, entrevista en casset de Joan Samsó a Josep Miracle, 14-V-1985.

⁷³³ Samsó, «Editorial Selecta», vol. 2, p. 247.

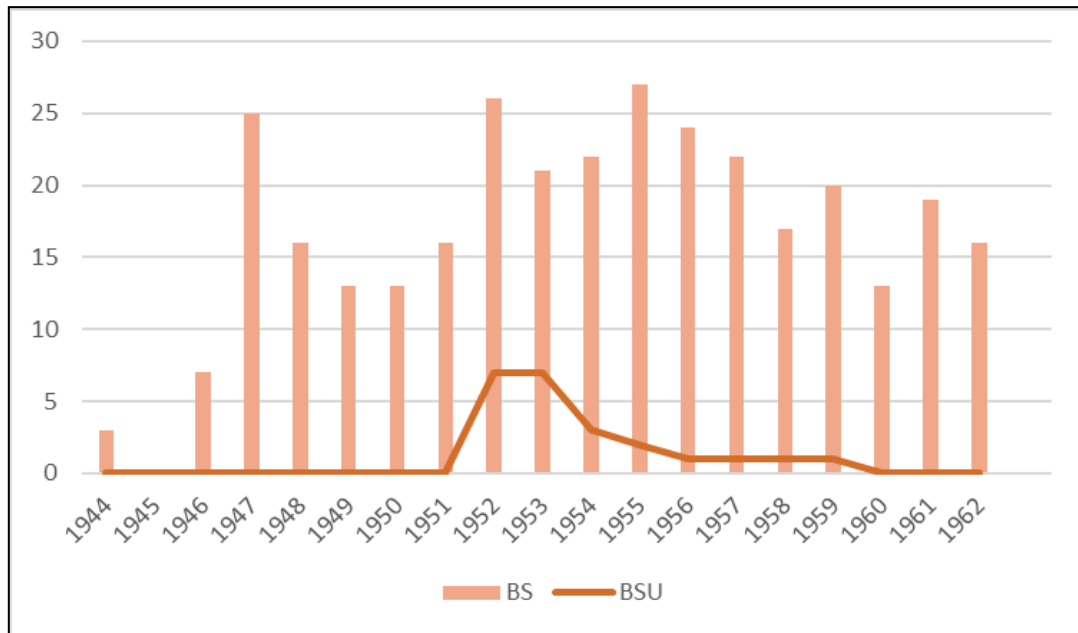
⁷³⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Censura», c. 19, ofici mecanoscrit del cap de la Secció d'Inspecció de Llibres, Madrid, 19-VII-1948. AGA, Cultura, c. 21/8348, exp. 3203.

⁷³⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Correspondència», c. 14, carta mecanoscrita de Miquel Dolç a Josep M. Cruzet, Sevilla, 2-VI-1957.

⁷³⁶ Veg. el capítol 1.3, «De murs, pilars i contraforts».

⁷³⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 34, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Miquel Dolç, Barcelona, 10-XII-1960.

⁷³⁸ AJS, entrevista en casset de Joan Samsó a Josep Miracle, 14-V-1985.

Fig. 47. Novetats anuals de la Biblioteca Selecta i de la Biblioteca Selecta Universal.

Les traves de la censura suposaren una llosa a unes obres de contractació difícil, en què Cruzet provava de despertar la commiseració dels propietaris dels textos per abonar uns «drets simbòlics» per a una llengua minoritària com el català, d'un miler d'exemplars, i fins i tot a la conjuntura política, com confessà «confidencialment» a Ernest Hemingway, de qui volia contractar *El vell i la mar*: «Ya debe suponer que las posibilidades de la edición catalana son, económicamente, muy modestas, no solamente por el área reducida de su público sino también por las especiales circunstancias políticas. (Confidencial.) Las tiradas máximas que pueden hacerse son de dos mil ejemplares, con un desarrollo de venta laboriosa.»⁷³⁹ Bé que Cruzet acceptà els cent dòlars que n'exigí l'agent, i fins recorregué a intermediaris que eren a l'altra banda de l'Atlàntic com Antoni López Llausàs, Josep Ferrater Mora i Agustí Bartra, l'acord no es pogué rubricar. Qui sí que va acceptar de renunciar als drets fou el pare d'Anna Frank, tal com l'editorial regracià en els crèdits: «Edició expressament autoritzada pel senyor Otto Frank, pare d'Anna, al qual Editorial

⁷³⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 15, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Ernest Hemingway, Barcelona, 25-X-1956.

Selecta manifesta la seva cordial reconeixença.»⁷⁴⁰

Si bé en temps de Cruzet la Selecta no va programar la traducció de títols propis a l'estranger, sí que respongué a les iniciatives d'organismes públics com l'Instituto Nacional del Libro Español, responsable de la política exterior que el 1956 s'oferí a difondre, prèvia aprovació, les obres literàries modernes proposades per les editorials. A l'hora de triar els autors més traduïbles del seu catàleg, Cruzet no pensà tant en els autors clàssics més populars com en els joves que podien cridar l'atenció d'un públic forà per les inquietuds, les temàtiques o l'enfocament. L'editorial aconsellà Manuel de Pedrolo i Jordi Sarsanedas que enviessin directament a l'INLE les dades bàsiques del llibre (títol, autor, any de primera edició, editorial, preu, import dels drets de traducció i un resum de sis línies).⁷⁴¹ El 1957 la Selecta participà en una exposició de llibres espanyols, arran de la qual el llibre català fou ben acollit per un dels crítics de la revista *Times Literary Supplement*, publicada a Londres.⁷⁴²

El reconeixement internacional que més honrà Cruzet fou la invitació a la trobada de la Unesco celebrada a París el setembre de 1958,⁷⁴³ juntament amb «un nombre d'invitats molt reduït».⁷⁴⁴ Com a organització internacional dedicada a l'educació i la cultura, l'any anterior la Unesco ja havia elaborat informes sobre els índexs de producció editorial i traduccions.⁷⁴⁵ No tenim indicis que hi hagués participat per Joan Estelrich, que del 1952

⁷⁴⁰ Anna Frank. *Diari*. Traducció de Ramon Folch i Camarasa. Barcelona: Selecta, 1959. Biblioteca Selecta, 276, p. 7.

⁷⁴¹ ANC, Fons Delegació a Barcelona de l'Instituto Nacional del Libro Español, «Foment del llibre a l'estranger», MSC63, dossier sobre obres per ser traduïdes, any 1956. BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 45, carta mecanoscrita Tomàs Tebé a Manuel de Pedrolo, [Barcelona], 14-VII-1956 i c. 52, carta mecanoscrita [de Josep M. Cruzet] a Jordi Sarsanedas, [Barcelona], 12-VII-1956.

⁷⁴² BC, Fons JMC – Selecta, «Correspondència», c. 14, carta manuscrita de Josep M. Batista i Roca a Josep M. Cruzet, Cambridge, 29-I-1957.

⁷⁴³ No hem trobat constància d'aquesta reunió en la memòria d'activitats descrita per Fernando Valderrama a *Historia de la Unesco* (París: Unesco, 1991), ni tampoc a les memòries anuals i el butlletí intern *El Correo* dipositats als Arxius de la Unesco de París.

⁷⁴⁴ Josep Pla. «Josep M.ª Cruzet, editor». Dins: *Homenots. Novena sèrie*. Barcelona: Selecta, 1962, p. 98. (Reimprès a Autors diversos, *Josep M. Cruzet i la seva obra*, p. 38.)

⁷⁴⁵ *Production de livres, 1937-1954 et traductions, 1950-1954*. París: Unesco, 1957. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000192230?posInSet=1&queryId=ca94b5a0-00de-4f45-bafc->

al 1958 representà Espanya a la Unesco.⁷⁴⁶ Naturalment l'escriptor coneixia la trajectòria de la Selecta, no sols perquè el 1952 s'havia adherit a l'homenatge que havia rebut Cruzet amb motiu de l'aparició del número 100 de la BS, sinó sobretot perquè a finals dels quaranta havia prologat les obres completes de Miquel dels Sants Oliver i fins havia signat el contracte d'edició d'una biografia que estava preparant sobre Cambó, inèdita.⁷⁴⁷ És possible que Cruzet hi hagués participat a través de l'INLE. Davant d'altres editors estrangers, i sense que fos el centre del debat, Cruzet reclamà la protecció de l'organització envers les cultures minoritzades:

En la darrera setmana de setembre vaig tenir la satisfacció d'assistir a la Unesco de París, a unes reunions d'editors, invitat com a director d'Editorial Selecta. Aquestes coses compensen una mica dels continuats malsdecap i preocupacions constants que dona la Selecta. Vaig aprofitar-ho —i encara que s'apartava del tema de la reunió— per a parlar de la necessitat d'ajuda a les cultures d'àrea lingüística reduïda, sense que ens puguem fer, però, cap il·lusió en aquest sentit. De totes formes, quedarà constància de les meves manifestacions.⁷⁴⁸

El viatge de Cruzet no fou debades. Arran d'una consulta de Seuil del mateix 1958 sobre les obres de Pedrolo, la Selecta els envià *Estrictament personal* i *Crèdits humans*⁷⁴⁹

7e5f29b055ce.

⁷⁴⁶ Agraïm a Manuel Jorba que ens hagi aclarit que a la documentació sobre la Unesco del Fons Joan Estelrich de la Biblioteca de Catalunya, en procés d'ordenació, no apareix cap referència a Cruzet (correu-e, 20-VIII-2020). En l'inventari dels anys 1957-1958 d'aquest fons, tampoc no figura cap referència a la reunió celebrada a París.

⁷⁴⁷ Segons el contracte, l'obra estaria formada per un prefaci, una cronologia biogràfica de Cambó, la biografia d'Estelrich, una bibliografia d'obres publicades per Cambó i una bibliografia amb «els principals llibres que han parlat d'ell». En el contracte es preveia el 10% de drets per a l'autor, però cap acompte (BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 35, còpia de contracte mecanoscrit entre Joan Estelrich i Josep M. Cruzet, Barcelona, 1-VII-1947). Segons l'editor, després Estelrich n'ajornà la redacció indefinidament (ANC, Fons Carles Riba – Clementina Arderiu, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Narcís de Carreras, Barcelona, 2-IV-1952).

⁷⁴⁸ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Fuster, Barcelona, 9-IX-1958.

⁷⁴⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 45, carta mecanoscrita [de Tomàs Tebé] a Manuel de Pedrolo, [Barcelona], 27-X-1958.

i, poc després, una selecció d'obres, entre les quals *Mort de dama* de Llorenç Villalonga.⁷⁵⁰ Algunes editorials havien requerit informació fins i tot sobre els inèdits, com Paul Neff, que, amb «una tirada extensíssima per a tots els països de llengua germànica i estranger», programà antologies universals de narracions contemporànies sobre temàtiques diverses (amor, humor, animals, cacera, infants, guerra). Per la sol·licitud de l'editorial alemanya Tebé suggerí a alguns autors de fer-los arribar originals escrits entre el 1930 i el 1958, amb una extensió entre 75 i 500 línies, preferiblement acompanyats d'una traducció francesa, anglesa o alemanya.⁷⁵¹ Un any després, el 1959, Cruzet continuà explorant possibilitats a l'estranger en una reunió amb editors a Viena.⁷⁵²

Bé que Paul Neff desestimà narracions de Salvador Espriu i Miquel Llor,⁷⁵³ el 1960 publicà una antologia de literatura contemporània de caràcter universal i humorístic, amb una presència predominant d'escriptors europeus. De les 616 pàgines de *Die Reise zum wonnigen Fisch. Die besten Humoresken der zeitgenössischen Weltliteratur*, composta amb l'elegància tipogràfica de la millor tradició alemanya i relligada amb cartoné, se n'estamparen sis mil exemplars. En el pròleg, els promotors i curadors Richard Hoffmann i W. A. Oerley van demostrar el seu interès pel tractament de l'humor en pobles heterogenis.⁷⁵⁴ Com a representats espanyols, inclogueren contes de Calders (en el pròleg asseguraren que, com Hurtado, fou dels autors de qui els costà triar atesa l'alta qualitat de la seva obra), Fernández Flórez i Pedrolo (de qui destacaren l'humor satíric) i, com a mexicans, Odó Hurtado, que compartia exili amb Calders, i María Lombardo de Caso. En

⁷⁵⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 58, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Llorenç Villalonga, 11-XI-1958.

⁷⁵¹ BC, Fons Carles Sindreu, c. 22/1, doc. 40-42, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Aurora Bertrana, Barcelona, 10-X-1958. ANC, Fons Josep Iglésies, c. 19, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Josep Iglésies, Barcelona, 10-X-1958.

⁷⁵² BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Fuster, Barcelona, 16-VI-1959.

⁷⁵³ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 38, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Odó Hurtado, [Barcelona], 15-X-1959.

⁷⁵⁴ Hi foren representats Alemanya, Anglaterra, Argentina, Austràlia, Àustria, Bèlgica, Brasil, Bulgària, Dinamarca, Espanya, Estats Units, Finlàndia, França, Ghana, Grècia, Holanda, Hongria, Índia, Iran, Israel, Itàlia, Iugoslàvia, Japó, Mèxic, Nigèria, Noruega, Paquistàn, Polònia, Portugal, República Àrab Unida, Romania, Suècia, Suïssa, Turquia, Txecoslovàquia, URSS i Xina.

les breus notes biogràfiques dels autors catalans apuntaren la seva llengua d'expressió, tant és així que tots els seus relats eren traduccions explícitament directes del mateix Hoffman, que també havia fet alguna versió de l'anglès i el francès.⁷⁵⁵ Se'n va fer ressò *Serra d'Or* i *La Vanguardia*.⁷⁵⁶ L'any següent Hoffman, que estava «very much impressed» amb les històries d'Hurtado,⁷⁵⁷ encara tragué a Neff *Der eine hat's, der andere nicht*, traducció d'*Es té o no es té*.

El 1960 Marcel Laignoux, de l'agència literària ACER emplaçada a Madrid, s'adreçà a l'editorial per informar-se sobre les condicions de l'edició en alemany d'algunes obres i sobre l'existència d'una traducció castellana, en concret, d'*Un camí de Damasc* (1959), de Miquel Llor; *Josep Oller i la seva època. L'home del Moulin Rouge* (Aedos, 1959), de Ferran Canyameres, com també les obres de Pere Calders i Ramon Folch i Camarasa.⁷⁵⁸ Va ser aleshores quan Tebé va escriure a Llor que, si ell no hi tenia objeccions, els respondrien amb les condicions habituals: el 7% dels drets d'autor, amb un avançament per a l'autor de l'equivalent de 500 exemplars i 3% dels drets per a l'editor.⁷⁵⁹ Mig any després, Laignoux notificà al secretari de Cruzet que l'editor que s'havia plantejat l'edició de *La maroma* (1957) n'havia rebut un primer informe favorable i que n'esperava un de segon per acabar-se de decidir.⁷⁶⁰ No hem trobat indicis que s'arribés a publicar.⁷⁶¹

⁷⁵⁵ El conte de Calders fou «El principi de la saviesa» de les *Cròniques de la veritat oculta*, el d'Hurtado «Els mangos del mercat de la Mercè» (publicat a *Unes quantes dones*, Mèxic: Xaloc, 1955, p. 137-145) i el de Pedrolo «L'impost».

⁷⁵⁶ R.[edacció], «Les lletres», *Serra d'Or*, segona època, any II, núm. 11 (novembre 1960), p. 35. «Mesa de Redacción», *La Vanguardia Española*, any LXXVII, núm. 29585 (19-VII-1961), p. 20.

⁷⁵⁷ AOH, carta mecanoscrita de Paul Neff Verlag a Odó Hurtado, Viena, 11-VII-1959.

⁷⁵⁸ BC, Fons Miquel Llor, «Correspondència / Editorial Selecta», carta mecanoscrita de Marcel Laignoux a Editorial Selecta, [Madrid], 16-XII-1960.

⁷⁵⁹ BC, Fons Miquel Llor, «Correspondència / Editorial Selecta», carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Miquel Llor, Barcelona, 29-XII-1960.

⁷⁶⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 15. carta mecanoscrita de Marcel Laignoux a Tomàs Tebé, Madrid, 20-VI-1961.

⁷⁶¹ No figura cap registre en les bases de dades de traduccions (*Index translationum, Traduccions del català a altres llengües* de l'Institut Ramon Llull, *Visat*, agències d'ISBN de França i Alemanya, catàlegs de les biblioteques de França i Alemanya).

El 1961 Michel Chodkiewicz, de Seuil, demanà a Cruzet exemplars de tres obres que li havien cridat l'atenció: *Viure no és fàcil* (que encara s'estava editant), la novel·la de Miquel Cuspinera editada per Ariel, *Només caser* (1961), i les dues novel·les de Pedrolo que probablement havia triat Tebé el 1958, *Estrictament personal* i *Crèdits humans*.⁷⁶² L'obra de Massó, apareguda el mes de març, fou avaluada per Chodkiewicz com una peça ben construïda i coherent; tanmateix, la refusà per manca d'elements que aportessin alguna innovació o que aconseguissin sorprendre:

Je vous remercie d'avoir pensé à m'envoyer le roman d'Enric Massó sur lequel mon attention avait été attirée. C'est un bon ouvrage, solide, honnête, sans qualités éclatantes mais sans défaut notable. Il appartient à une catégorie d'ouvrages qui pose un difficile problème : il n'y a pas de raison très forte de les refuser, pas de raison décisive non plus de les accepter. L'intérêt d'un livre comme celui-là n'est pas discutabile lorsqu'il s'agit de la publication en catalan. Pour le public français, je crois finalement qu'il vaut mieux lui faire connaître votre littérature en lui présentant des œuvres plus brillantes et plus originales.⁷⁶³

Cruzet feu un esforç editorial fora de discussió per ennoblir la literatura catalana, donant cabuda autors clàssics i joves promeses. Amb la producció de literatura moderna i contemporània en llengua pròpia, liderà el redreçament lingüístic i cultural. El predomini de la literatura en català en el seu catàleg no obstà l'obertura d'altres línies editorials amb traduccions de narrativa i assaigs sobre història, folklore i viatges. La seva principal contribució va ser en l'àmbit de la narrativa, que, malgrat el context políticament perillós per a aquest gènere, li reportà una difusió popular per la claredat del missatge corporatiu,

⁷⁶² BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», dossier Enric Massó, c. 42, carta mecanoscrita de Michel Chodkiewicz a Josep M. Cruzet, París, 6-I-1961. BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 45, carta mecanoscrita [de Tomàs Tebé] a Manuel de Pedrolo, [Barcelona], 27-X-1958.

⁷⁶³ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 42, carta mecanoscrita de Michel Chodkiewicz a Josep M. Cruzet, París, 27-VI-1961.

la solidesa dels autors i la regularitat en el temps. A despit de les limitacions del règim, que segà les manifestacions polítiques, morals i religioses dissidents, Cruzet aconseguí d'erigir-se en el principal antecedent dels editors de les acaballes del segle XX, que, en un context polític més favorable, encetaren una etapa deutora, en part, de la seva benemèrita trajectòria.

TERCERA PART

La redescoberta del públic

3.1. Els Premis de Santa Llúcia, un monopoli

Que la Selecta esdevingués la punta de llança del que es definí com «una nova renaixença»¹ es va deure tant a la represa de la tradició literària amb la sortida ininterrompuda d'autors clàssics com a la descoberta de joves promeses per mitjà d'una tribuna de nova planta que pretenia disputar la supremacia de la literatura castellana. En efecte: l'ambició de Cruzet depassava la competitivitat literària i comercial amb els editors coetanis en català —pocs i amb recursos escassos— i es parangonava sense complexos amb la dels editors en castellà, aquells que, amb les restriccions del marc legal, publicaven en l'única llengua oficial i acaparaven l'espai de les llibreries. Amb l'objectiu de recuperar el públic que la dictadura havia volatilitzat, Cruzet aspirava a fixar els autors de pes d'una literatura emmordassada i a disputar-se lectors amb les editorials que, en una operació inaudita d'ençà de la Renaixença, havien estès la pràctica d'una literatura forana com la de creació pròpia del país.

Tan conegut com es vulgui, però no per això eludible, és el referent de Cruzet per als premis literaris de Santa Llúcia, que no era cap altre que l'entorn de Destino, promotor de l'acte més pompós de la vida literària oficial de Barcelona. El Premio Eugenio Nadal, estrenat el 1944 per l'editorial Àncora i concedit durant la Nit de Reis, havia nascut per substituir dissimuladament el Joan Crexells, el primer certamen de novel·la en català, que havia aparegut sota el paraigua dels premis de la Generalitat. L'objectiu de Joan Teixidor, propietari de l'editorial amb Josep Vergés, havia estat el foment de novel·les inèdites en castellà, que en alguns casos s'inspiraren en la temàtica, els referents i l'entorn de la

---

¹ Agustí G. Larios, Xavier Pujadas, Carles Santacana. «Cap a una nova renaixença (1954-1966)». Dins: Jordi Casassas (coord.). *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya. Materials per a un assaig d'història cultural del món català contemporani: 1808-1975*. Barcelona: Pòrtic, 1999, p. 357-368. Segons Rafael Tasis, Josep Pla feu circular el terme a partir de Lo Gaiter del Llobregat, amb la pretensió d'assolir una «absolució» dels «pecats» de Destino (Rafael Tasis, «El “Destino” dels botiflers i la “Nova Renaixença”», *La Nostra Revista*, any II, núm. 18 (juny 1947), p. 235-237).

tradició novel·lística autòctona, en especial en les escrites per autors catalans que havien canviat de llengua o que s'havien format en castellà (hi foren seleccionats Carmen Laforet, Josep Maria Gironella, Sebastià Juan Arbó i Lluïsa Forrellad). La iniciativa, que s'apropià del públic que durant els anys trenta llegia en català, contribuï com poques activitats a la substitució idiomàtica maquinada pel franquisme.²

Si bé el Nadal s'erigí com el guardó més mediàtic, no era pas l'únic a què assistien aquells elements que havien atès una posició benestant i tenien un interès literari escàs — emprem l'adjectiu de manera laxa—. Un any després de la fundació del Premio Juan Boscán de poesia per l'Instituto de Estudios Hispánicos de Barcelona, el 26 de gener de 1950, data de la commemoració de l'entrada de les tropes franquistes, l'Ajuntament concedí el Premio de Literatura Ciudad de Barcelona, impulsat pel tinent d'alcalde falangista i editor Luis de Caralt. L'acceptació de les novel·les en català —que, segons Joan Samsó, ja no es podien ignorar— no implicava una igualtat de condicions amb el castellà, llengua preferent per raons polítiques òbvies. Amb la incorporació el 1951 d'altres gèneres en uns Premios Ciudad de Barcelona que, amb el nom catalanitzat, encara es concedeixen, Caralt aconseguí que hi concorregués, entre d'altres, un autor que s'havia allunyat de la resistència, Josep M. Sagarra, a qui els cercles antifranquistes, irritats, acusaren de connivència.³

La configuració de Barcelona com a capital de l'edició en castellà i català durant el segle XX incentivà la cultura minoritzada, ni que fos en un grau molt inferior respecte del que significà per a l'hegemònica. Bé que la coexistència amb una cultura reconeguda oficialment al llarg de tota la història ha causat una laminació dels recursos i del potencial

---

² Joan Samsó. *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, vol. 1, p. 86-91.

³ *Ibidem*, p. 116-123. Mentre que un editor com Josep Pedreira, que havia combatut al bàndol republicà, es negà a publicar autors que havien estat guardonats amb el Premi Ciutat de Barcelona, Cruzet no vacil·là a treure a la BS una trilogia de Lluís Valeri en què s'inclouïa l'obra guardonada amb el Premi Ciutat de Barcelona 1954, *Beatituds*.

d'una cultura minoritària que ha estat perseguida si no desemparada, la vertebració d'un sector format per agents que sovint viuen de llibres en català i castellà ha afavorit que, a despit de la precarietat intrínseca del mercat, s'hagin pogut professionalitzar i obtenir uns honoraris relativament regulars mercès al volum de producció global de tots dos idiomes. Les empreses de tots els editors radicats al país han servit d'agulló per a la competència, tant en la llengua pròpia com en la forana, amb una actitud més o menys temerària per part dels editors en català, que sempre han pugnat amb la convicció que, per qualitat literària, podien equiparar-se comercialment amb una cultura amb un estat propi.

Per a l'organització de la seva festa literària i social, Cruzet ponderà la singladura dels premis clandestins. Així com els Jocs Florals de la Llengua Catalana s'havien reprès a l'Argentina el 1941 amb els tradicionals guardons de poesia i altres modalitats per als escriptors de l'interior i l'exterior,⁴ el primer certamen convocat a l'interior fou el Concurs Parroquial de Poesia Cantonigròs del 1944, de la mà de Jordi Cots, Joan Triadú i Jordi Parcerisas a recer de l'església.⁵ Tres anys més tard s'hi sumaren el Rosselló-Pòrcel, concedit per *Ariel* al millor poemari inèdit;⁶ el Salvat-Papasseit de poesia i el concurs mensual de narrativa de la revista *Antologia dels Fets, les Idees i els Homes d'Occident*,⁷ i el Joanot Martorell. En aquest context, i amb l'esperit aglutinador que havia après d'Antoni López Llausàs, Cruzet alliberà la literatura de les catacumbes i persuadí Jaume Aymà Ayala i el seu fill per atorgar el premi que havien fundat, el Martorell, juntament amb l'Aedos de biografia catalana —i, per compensar l'atreviment, el de biografia castellana—, primer pas devers la projecció pública.

⁴ Josep Faulí. *Els Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili (1941-1977)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.

⁵ Sobre els premis Cantonigròs, veg. Jaume Fabre, Josep M. Huertas, Antoni Ribas, *Vint anys de resistència catalana (1939-1959)*, Barcelona: La Magrana, 1978, p. 163-164; Joan Triadú, *Una cultura sense llibertat*, Barcelona: Aymà, 1978, p. 88-91.

⁶ «I Premi Rosselló-Pòrcel de poesia». *Ariel. Revista de les Arts*, any III, núm. 17 (maig 1948), p. 60.

⁷ «Premi de poesia "Salvat-Papasseit"». *Antologia dels Fets, les Idees i els Homes d'Occident*, any II, núm. 9 (gener 1948), p. 25.

Una convocatòria pública com la que pretenia Cruzet per amplificar la presència de la literatura havia de passar per la delegació provincial de censura, que, com a responsable de material d'extensió inferior a trenta-dues pàgines, supervisava les bases del concurs, els membres del jurat i el posterior desenvolupament de l'acte.⁸ De les dues versions de les bases que l'editor sempre enviava en català i en castellà, els censors es rabejaven tornant-n'hi segellada només la segona,⁹ alhora que coercien a anunciar els noms dels certàmens amb la inicial de l'antropònim: J. Martorell, J. Yxart, el P. Pons i Camarasa. Inevitablement l'amenaça de la delegació, vista pels editors dels anys cinquanta com un òrgan més implacable que el de Madrid, planava en els preparatius de l'acte. Bé que Cruzet, com a màxim responsable de la iniciativa mancomunada, aconseguí que la delegació no la paralizés, vivia amb temor una intervenció que vetés membres de jurat o en condicionés les deliberacions, segons que Josep M. Castellet reconegué a Joan Fuster a propòsit de la primera edició del premi Yxart:

Pel que respecte al Premi Yxart, en Cruzet està una mica espantat per les noves normes estatals que regulen oficialment l'atorgament dels premis. Tenim por de què ens fotin un censor al costat o, inclús, de què treguin alguns jurats. Ja et donarem notícies de com marxa la cosa. Mentrestant, acaba el teu llibrot. Ja saps que si ets capaç de fotre-ho bé jo, que soc un jurat honest, et votaré amb entusiasme. Tot depèn de tu.¹⁰

En una de les edicions del Joanot Martorell la delegació de Barcelona pretengué d'imposar el nom en castellà, «premio» en lloc de «premi». Josep Miracle, que tenia delegades les gestions amb la censura de Barcelona, s'hi desplaçà acompanyat pel

⁸ Sobre la censura de Barcelona, veg. Miquel Arimany, *Memòria de mi i de molts altres*, Barcelona: Columna, 1993, p. 152-154.

⁹ BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 9, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Agustí Calvet, Barcelona, 16-VII-1960. Reproduïda a Manuel Llanas (ed.), *Gaziel i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta). Correspondència (1951-1964)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013, p. 296.

¹⁰ BC, Fons Joan Fuster, carta manuscrita de Josep M. Castellet a Joan Fuster, Barcelona, 24-IX-1956.

catedràtic de geologia de la Universitat de Barcelona i director de la *Geografia de Catalunya* publicada per Aedos (1958-1982, 4 vols.) Lluís Solé Sabarís, amb la confiança que ell tindria una certa influència sobre Demetrio Ramos, el control del qual fou descrit per Josep Vergés com «el fino y diabólico trabajo de inquisidor que hace este abyecto y caricaturesco aprendiz de Goebbels».¹¹ Segons el testimoni de Miracle, emperò, no va ser la categoria acadèmica del geòleg la que mudà la posició perniciosament immobiliària del delegat, sinó la tossuderia de Miracle, que l'acabà exasperant:

El senyor Ramos no semblava que es volgués deixar convèncer. Ja era cosa convinguda que el senyor Soler Sabarís no hi intervindria. El diàleg entre el senyor Ramos i jo va ser mogut, picat. Tot plegat discutíem la presència o l'absència de la lletra *o*, i qualsevol que ens hagués sentit hauria cregut que discutíem un qüestió de vida o mort. Jo no vaig donar el braç a tórçer; el senyor Ramos, sí. Al cap d'una bona estona de discutir, vermell com un perdigot, el senyor Ramos em va dir: «Se lo autorizo para que vea que no soy tan tozudo como usted.» Amb la qual cosa el senyor Ramos va demostrar palpablement que tot en aquella casa es resolía no segons les lleis establertes, sinó d'una manera arbitrària que depenia del concepte o de l'humor d'una persona.¹²

Per dir-ho com François Chaubet, Cruzet va crear «un espace multifonctionnel» en què intercanviava preferències estètiques i àdhuc comercials amb els membres del jurat, amb qui compartia afinitats literàries.¹³ L'editor devia considerar que repetir anualment els membres que el constituïen estimularia una cohesió entre ells, un enfortiment del prestigi del guardó i una continuïtat de la línia editorial, que —insistim-hi— no es podia posar en

¹¹ FMD, AMD,84,4.146, carta manuscrita de Josep Vergés a Miguel Delibes, Barcelona, 19-X-1956. Reproduïda a Miguel Delibes, Josep Vergés, *Correspondencia, 1948-1986*, Barcelona: Destino, 2002, p. 148.

¹² Josep Miracle. *Quatre coses del meu temps. Memòries*. Barcelona: La Paraula Viva, 1976, p. 340.

¹³ François Chaubet. «Sociologie et histoire des intellectuels». Dins: Michel Leymarie, Jean-François Sirinelli. *L'histoire des intellectuels aujourd'hui*. París: Presses Universitaires de France, 2003, p. 187.

risc amb persones amb qui pogués tenir poca confiança o relació. Així com Josep Pla agrai el gir postal de 1.500 ptes. per la seva participació en el jurat del Sant Jordi, que significà un reconeixement a tots nivells,¹⁴ no ens consta que en edicions anteriors els avaluadors haguessin obtingut cap remuneració pecuniària per la lectura d'alguns dels originals i el consegüent debat, sinó que, per l'apel·lació que Cruzet solia fer a «l'esperit de sacrifici» —amb què representà la realitat a la seva mida—, més aviat inferim que en el millor dels casos eren obsequiats amb un lot de llibres de la casa:

Com que soc partidari de la homogeneïtat dels jurats dels premis literaris, apel·lo novament a la teva bona disposició i a l'esperit de sacrifici —que pel que res refereix a la cultura catalana tots devem tenir— per a què acceptis el seguir formant part del jurat del Premi Víctor Català, la qual convocatòria per aquest any, estic preparant.¹⁵

La designació del 13 de desembre per celebrar la festa de les lletres catalanes va ser una proposta de Josep Miracle. Era el dia en què justament s'havia concedit el Joan Crexell, poc abans de Nadal, i amb prou temps per a tenir les obres al carrer la diada de Sant Jordi. Per a la primera convocatòria del 1951, l'editorial no rebé el permís de les autoritats, de manera que, quan la Casa del Llibre tancà les portes, es desenvolupà l'acte en «un ambient de catacumba», en paraules d'Albert Manent,¹⁶ amb «tots els taulells arrambats, tots els prestatges plens de llibres».¹⁷ Seguint el model del Nadal, se serví el sopar al jurat a dos quarts de deu, a la Sala de Tertúlies, i van prosseguir amb el debat i les

---

¹⁴ ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, s.l., 6-I-1961. Reproduïda a Josep Pla, Josep M. Cruzet, *Amb les pedres disperses. Cartes 1946-1962*, edició i pròleg de Maria Josepa Gallofré Virgili, Barcelona: Destino, 2003, p. 684. El mateix import fou ofert a altres membres del jurat, com Joan Fuster; l'any següent s'incrementà fins a 2.000 ptes. (BC, Fons Joan Fuster, cartes mecanoscrites d'Antoni Sàbat a Joan Fuster, Bcn, 31-XII-1960 i 21-III-1962).

¹⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 39, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Miquel Llor, Barcelona, 29-IV-1954.

¹⁶ Albert Manent. *La represa. Memòria personal, crònica d'una generació (1946-1956)*. Barcelona: Edicions 62, 2008, p. 148.

¹⁷ Autors diversos. *Josep M. Cruzet i la seva obra*. Barcelona: Selecta, 1964, p. 191.

votacions.¹⁸ A quarts d'onze, per fer més passadora l'espera del veredict, al primer pis se serví cafè i xampany als assistents —més de dues-centes cinquanta persones,¹⁹ aviat és dit—. ²⁰ Qui sap si per l'atmosfera a porta tancada o per la novetat, «Algunos escritores sentíanse un poco cohibidos». ²¹ L'ús del català quedà reduït a la lectura dels resultats,²² a càrrec del col·laborador de *Destino* Artur Llorens,²³ no fos cas es produís una eventual intervenció policial. A ningú no se li escapava que, malgrat que la delegació n'havia estat informada, Cruzet havia assumit un risc insòlit:

Cap hotel ni cap restaurant de la ciutat no haurien gosat de fer un sopar d'aquella mena sense tenir tots els papers en regla. De fet, poques persones, tret de Cruzet, ho haurien fet. I el balanç és que, tot i que no hi va haver permisos, l'acte no va generar cap mena de sanció o represàlia.²⁴

¹⁸ Joan Samsó. *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, vol. 2, p. 257.

¹⁹ Josep Faulí. *Mig segle de la Nit de Santa Llúcia. La Festa de les Lletres Catalanes (1951-2000)*. Barcelona: Òmnium Cultural, 2000, p. 18.

²⁰ BC, Fons Miquel Llor, «Correspondència / Editorial Selecta», carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Miquel Llor, Barcelona, 7-XII-1951.

²¹ «Se falló el Joanot Martorell». *Destino*, segona època, any xv, núm. 750 (22-XII-1951), p. 30.

²² Samsó, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, vol. 2, p. 258.

²³ Manent, *La represa*, p. 148.

²⁴ Faulí, *Mig segle de la Nit de Santa Llúcia*, p. 13-14.

Fig. 1. Els Premis de Santa Llúcia a la Casa del Llibre (Autors diversos, *Els cinquanta anys de la Llibreria Catalònia. Records i impressions*, Barcelona: Selecta, 1974).

Aquella celebració que les autoritats no havien volgut autoritzar havia tingut tant d'èxit que l'any següent la llibreria es convertí en un restaurant amb un aforament més ampli, on els convidats hi podien prendre cafè o sopar.²⁵ Com que el debat començava abans de l'obertura al públic, alguns candidats preferien d'indagar les seves opcions de victòria abans de comparèixer a una cerimònia d'on podien sortir vençuts, com fou el cas de Josep Pla i Jordi Maluquer, i estaven temptats de retirar la seva obra si podien comptar amb l'aquiescència del jurat, com estava disposat a acceptar Maurici Serrahima en l'edició del Martorell on es presentà Pla.²⁶ Per entretenir-se mentre discorria la durada de les deliberacions, que es podia fer més o menys tediosa segons la companyia de la taula, a partir del 1957 els assistents tenien a l'abast un full de votació amb l'anotació dels autors i els títols per fer-hi les seves apostes particulars.

Els premis Martorell de novel·la i Aedos de biografia s'ampliaren el 1953 amb l'Óssa Menor de poesia fundat per Josep Pedreira —que existia des del 1949 i que, el 1959, es metamorfosejà en el Carles Riba arran de la mort del poeta— i el Víctor Català

²⁵ Autors diversos, *Josep M. Cruzet i la seva obra*, p. 191.

²⁶ Maurici Serrahima. *Del passat quan era present (1948-1958)*. Edició de Josep Poca i Gaya. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, vol. 2, p. 398.

de narrativa, en estrena absoluta.²⁷ La integració d'aquestes modalitats consolidà «la festa major de la literatura catalana»,²⁸ per l'envergadura literària, per la sumptuositat de l'espai on es va desplaçar l'acte i per la significació sociocultural que li atorgà la premsa.²⁹ Tres dècades després de la celebració de la singladura de la Bernat Metge a l'Hotel Ritz,³⁰ el 1953 el sopar, la deliberació i el veredictes dels premis de Santa Llúcia transcorregueren al Majestic, en una immensa sala que infondria autoestima col·lectiva. Sense publicitat de cap mena, entre artistes, mecenes i persones que simplement figuraven, s'hi aplegueren més de tres-cents comensals i, a l'hora del cafè, encara seguiren les votacions unes quatre-cents persones més.³¹ Joan Oliver n'envià un relat gloriós a Xavier Benguerel, en què detallà tant l'elegància de la concurrència com el desengany dels autors vençuts:

LA FESTA. Magnífica! Imagina't els salons del Majestic Hotel plens de gent ben vestida, intel·lectuals, artistes, mecenes (sic) i esnobs. Més de tres-cents persones sopant; i, en un altre gran saló, els vint membres del jurat en una mena de santa cena doble (tots els comensals seguts al cantó anterior de la taula). Després del sopar, els jurats es van reunir al saló de lectura, que dona al carrer. Els quatre tribunals, un a cada angle del saló, separats per uns grans paravents; cafè, copa i puro. En veure tanta sumptuositat, tanta gent i tant aparat, qualsevol observador ingenu hauria pogut creure que les lletres catalanes viuen un moment d'altíssima esplendor. Era un mirífic sarcasme! Havent sopat, van invadir aquells salons quatre o cinc-cents persones. Era l'hora del cafè, ofert generosament per l'editor als

²⁷ Entre el 1956 i el 1958 s'incorporen premis efímers com el Santiago Rusiñol (1956, novel·la humorística; veg. el subapartat 2.2.2.1, «Els clàssics»), Josep Claramunt (1957, teatre) i Joventuts Musicals de Barcelona (1956-1958, composició). Faulí, *Mig segle de la Nit de Santa Llúcia*, p. 168-169. «Anoche fueron adjudicados los Premios de Santa Lucía», *El Noticiero Universal*, any LXIX, núm. 22280 (14-XII-1957), p. 12. BC, Fons JMC – Selecta, «Recordatoris i invitacions», c. 114, menú «Concesión de los 6 Premios Literarios», 13-XII-1958.

²⁸ Samsó, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, vol. 2, p. 257.

²⁹ Per a un resum de les cròniques dels primers anys, veg. Faulí, *Mig segle de la Nit de Santa Llúcia*, p. 17-18.

³⁰ Montserrat Franquesa. *La Fundació Bernat Metge, una obra de país (1923-1938)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013, p. 114.

³¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 28, carta mecanoscrita s.sig. a Caterina Albert, Barcelona, 22-XII-1953.

invitats. No es podia donar un pas. I aleshores va venir el moment amarg per a mi, i per a altres jurats: en Serrahima, picat; en Canyameres, trist; en Tasis, agre; la Suñol, murriosa; en Pedrolo, irritat... I no saps què dir! A dos quarts de tres encara hi havia grups davant de l'hotel discutint la jugada. Semblaven *hinchas* del futbol. Vols més paradoxa?³²

El 1954 la festa es traslladà a l'Hotel Colon, tan pròxim a la capella de Santa Llúcia que Josep Miracle diligencià el tràmit perquè aquella nit la catedral s'il·luminés.³³ Per a un dels cronistes de la festa, Rafael Tasis, la concurrència, que ascendí a sis-centes persones el 1956,³⁴ s'arribà a doblar l'any següent, amb una presència notable de joves fora al carrer,³⁵ disposats a resistir el clima plujós.³⁶ L'expectació generada preocupà la policia, que, en la primera edició del Premi Sant Jordi (1960), acordonà l'hotel i, en coincidir-hi els que hi soparien i els que hi farien el cafè, els barrà el pas argumentant que es tractava d'una manifestació.³⁷ No va poder evitar que, convocats per uns simples fullets redactats en castellà, a l'àpat s'hi congreguessin tres-cents comensals, als quals se sumaren dues-centes persones més a l'hora del cafè i les votacions. Que l'esdeveniment literari arribà a adquirir amb el Sant Jordi una dimensió imponent ho apunta l'interès suscitat entre alguns dels assistents, entre els quals no sols hi havia mecenes, autors, crítics i editors, sinó diplomàtics de França i els Estats Units i autoritats del MIT.³⁸

³² BC, Fons Xavier Benguerel i Llobet, c. 18, carta mecanoscrita de Joan Oliver a Xavier Benguerel, [Barcelona, mitjan desembre 1953]. Reproduïda a Xavier Benguerel, Joan Oliver, *Epistolari*, a cura de Lluís Busquets i Grabulosa, Barcelona: Proa, 1999, p. 484-485.

³³ Miracle, *Quatre coses del meu temps*, p. 338. Ni la premsa local ni la cultural de l'endemà de la festa no es feren ressò d'aquest detall.

³⁴ Blanquerna. «Santa Llúcia gloriosa, una altra vegada». *Pont Blau*, any IV, núm. 49-50 (novembre-desembre 1956), p. 358.

³⁵ Blanquerna. «Santa Llúcia gloriosa i els seus premis». *Pont Blau*, any VII, núm. 63 (gener 1958), p. 15.

³⁶ Blanquerna. «Cinc premis literaris catalans i un altre que no ho és». *Pont Blau*, any VIII, núm. 75 (gener 1959), p. 22.

³⁷ AJS, entrevista en casset de Joan Samsó a Josep Miracle, 14-V-1985.

³⁸ Segons el cronista de *La Vanguardia Española*, «Entre las personalidades concurrentes recordamos, a vuelo pluma, las siguientes: catedráticos don José M.^a Pi Suñer; don Fabián Estapé y don José María Valverde; secretario de la Delegacion del Ministerio de Información y Turismo, don Juan Miret; don Ramón Guardans, don Rosendo Riera Sala, don José María de Sagarra, don Federico Bernades, don Víctor Seix, señor Roda Pérez, escultor don José Viladomat, don Juan Serra, don Manuel Ortínez, don J. E. Martínez Ferrando, don

Si bé des de la segona edició Cruzet havia incorporat canvis per «donar una major animació a l'espectacle»,³⁹ el suspens de les votacions es dilatava fins a l'exasperació. Amb l'experiència dels anys, el 1957 la deliberació transcorregué a mitjanit. Foren els secretaris els qui emeteren per altaveu tant el nom dels membres del jurat que no s'hi havien pogut desplaçar i havien certificat el seu vot per telèfon com els primers resultats, rebuts «con calurosos aplausos por la selectísima concurrencia que llenaba el local».⁴⁰ Els veredictes no s'arribaren a conèixer fins a la una de la matinada,⁴¹ en què guanyadors i jurat feren declaracions en castellà als mitjans de comunicació, com ara Ràdio Barcelona.⁴² A desgrat de la interminable durada de l'acte, la premsa en difongué una crònica admirativa. El repòrter de *Revista*, que homologà l'organització als Premis Goncourt, en retratà l'ambient rutilant —amb aquell biaix conservador de l'època, si es pot dir així, apuntant la significació de la presència femenina com a guarniment decoratiu dels intel·lectuals—:

Juan Gaspar, doña Aurora Bertrana, don Eduardo Valentí; don Pedro Bohigas, don Julio Manegat, doña Rosa Leveroni, don Ramón Folch Camarasa, don Juan Rebull, don Miguel Llor, don José Pedreira; señores Cabré, Cosp, Capella, Cendrós; don Andrés Avelino Artís, don Antonio Grau, don Luis María Millet, don Pedro Sensat, don Juan Poch Pujadas, don Luis Valeri, don Oswaldo Cardona, señor Ballbé, don José María Trías de Bes, doña María María Moragas Moragas, don Luis Carulla, don R. Juliá, señores Carulla Font, don J. B. Cendós, don Luis Massot, don Francisco Recasens, don Ramón Noguera don M. Borrás de Cruzet, don Benito Perpiñá, don Agustín Durán Sanpere, don Federico Barris, señores Escalas Keerls y Vilardell; don Charles Buyk, vicecónsul de Francia, Monsieur [*sic*] William MacLane, cónsul de los Estados Unidos; don Esteban Molist, doña María Luz Morales, don Juan Cortés, señores Guilera, Ribó, Gili, Malveyh, Company, Sagnier de Arana, Badía, Carro, Valls, Forn, Pardo, don Francisco Fábregas; don Pedro Voltes, director del Instituto Municipal de Historia de la Ciudad; doctor Obiols, señores Picas, Tebé, Piña, Miracle, Triadi [*sic*], Bertrán Oriola, Lorente Segura, Laporta, Quintá, Ventalló, Samaranch, Llatjós, Vergés, Puig Garí, Casas, Piña, Forcadar, Puget, doctores Fullá y Surós, don Pablo Riera, señores Passola y Sábat, don José María Espinás, don Manuel Ortínez, don Roberto Delmas, don Ángel Marsá, don Juan Sariol, don Rafael Manzano, don José María Tavera, don Javier Comín, señores Badosa, Irurozqui, Vigil, don Felipe Graugés, don Arturo Llopis y otras personalidades de la vida cultural, artística y social de nuestra ciudad, que llenaron a rebotar los amplios salones del hotel» («Anoche fueron adjudicados los premios “Santa Lucía” – 1960», *La Vanguardia Española*, any LXXVI, núm. 29401 (14-XII-1960), p. 38).

³⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 50, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep M. de Sagarra, Barcelona, 13-XII-1952.

⁴⁰ «Anoche fueron adjudicados los tradicionales premios del día de Santa Lucía». *Diario de Barcelona*, any CLXVI, núm. 298 (14-XII-1957), p. 33.

⁴¹ «Fueron adjudicados los premios literarios de Santa Lucía». *El Correo Catalán*, any LXXXII, núm. 24953 (14-XII-1957), p. 4.

⁴² Serrahima, *Del passat quan era present (1948-1958)*, vol. 2, p. 249.

Los salones donde se celebró la cena, presentaban un brillante aspecto: bellas damas y señoritas, junto a lo más destacado de nuestra intelectualidad, hacían cábalas sobre el resultado de los galardones que se iban a otorgar. La organización del premio había cuidado todos los detalles. En cada mesa, al lado de la cartilla del «menú», figuraba una lista de cada premio con el nombre de los seleccionados y un casillero para poder seguir, cómodamente, las votaciones. Todo dentro de un aire deportivo, de alegre competencia «quinielística», que tan bien cuadra con el sistema Goncourt de premios. La organización, en una palabra, resultó impecable.⁴³

La notícia era als antípodes de la descripció capturada per una lectora que, mereixedora del Premi Joanot Martorell 1947, no havia freqüentat gaire els cenacles culturals: Cèlia Suñol. Bé que la seva dedicació discontinua a l'escriptura repercutí en una idea més aviat mítica del món de les lletres, el seu distanciament la conceptuà una observadora crítica de l'acte. En les impressions de la gala del 1952 que va recollir al seu diari inèdit, escrites a raig, sense depuració ni artificis, plana una decepció que contrasta vivament no sols amb l'atmosfera majestuosa descrita pels homes periodistes, sinó amb l'imaginari transmès a través dels estudis literaris i culturals de les darreres dècades. En reproduïm la integritat del fragment, que, per la compassió amb què l'autora solia fer els judicis de valor i per l'interès històric del tema que hi introdueix, recrea una imatge tan penosa com versemblant de la domesticitat, el tedi i la vulgaritat dels homes i les dones que protagonitzaven la festa per antonomàsia de les lletres catalanes:

Ahir a la nit vaig anar a la Casa del Libro (diem, encara, a la Catalònia) al cafè i xampany obsequi dels concessors del premi Joanot Martorell 1952 i del premi de biografia Aedos, en la nit en què tenia lloc el veredictes d'aquest premi i del premi de biografia. [...]

---

⁴³ «Los premios de la noche de Santa Lucía». *Revista de Actualidades, Artes y Letras*, any VI, núm. 297 (21 al 27-XII-1957), p. 42.

Han estat sempre així, aquestes festes literàries? Han estat sempre i per tot així? Ens han enganyat els que ens n'han descrites d'altres llocs i d'altres temps? Què ens passa als catalans, i sobretot als catalans d'aquest segle, que no podem ser «genials», que tot lo nostre té aquest to casolà, agrisat, ensopit?

Ens imaginem una reunió així, a França, el segle passat... quan entraven els «lleons». «Voilà Victor Hugo!», devien dir els assistents. I el nom d'Hugo devia circular de taula en taula. «Balzac... Musset, Georges Sand...» I d'altres despertaven una expectació, un interès que ahir no despertava ningú. I en els grups de cada taula la conversa devia ser brillant, mordaç, aguda...

Inclús aquí, a Barcelona, durant la meva infantesa, «Ara entra en Guimerà...», deia tothom. «En Guimerà, en Guimerà...» I ell entrava, amb la seva alçada, que intimidava, el seu bigoti i barba un xic esborifats... Molts devien discutir-lo, però més encara l'admiraven. I l'estimaven tots...

Ahir érem —o semblàvem— totes senyores Pones, al volt de les taules. I tots, no senyors Esteves, perquè no és ben bé això, sinó senyors Ponos... Els senyors Esteves d'ara deuen anar al Cortijo i a la Rosaleda, no saben escriure en català, ni en cap altre idioma, i parlen castellà als fills.

Ahir ningú sabia riure, ni fer fines ironies, ni beure xampany. Potser és això el que ens fa falta als catalans: un xic més d'afició a l'alcohol... L'altaveu anava donant els resultats de les votacions, i entremig, anava fent una mena de ressenya de la història dels premis i dels assistents a l'acte. Jo, pobra de mi, vaig sortir no sé quants cops, com a «novel·lista excepcional», i guanyadora del Premi Joanot, que deia l'*speaker*....

Imagíneu: si parlaven de mi, és que tots els altres que anomenaven eren, en conjunt, d'una categoria comparable a la meva! Tan poca cosa, tots plegats, Déu meu!

L'*speaker* parlava sense gràcia, sense volada; no ens va suggerir ni un sol somriure que no fos de pena davant de la casolaneria dels seus comentaris. No hi havia interès general per veure quins serien els guanyadors; ni passió, ni gairebé curiositat. Només ensopiment.

La majoria de senyores, com jo, pensàvem, ens sentíem encara dintre de la rutina casolana: els plats, el dinar de demà, les despeses que ocasionarà el Nadal, la salut dels fills.... Jo era de les més ensopides. Les quatre escriptores esnobs, lliures econòmicament, que corrien per lla, feien un xic més de goig. Però, en general, l'esnobisme les estandarditza i deshumanitza. Jo estava enmig de dues excepcions: una casolana, sincera, catalaníssima i nobilíssima poetessa, sense cap bellesa física, però plena de sensibilitat, i una altra poetessa novel·lista que escriu en castellà, elegant, aguda i que la seva sensibilitat salva de l'esnobisme que he esmentat. Però restaven també apagades en el banymaria general.

On eren els «lleons» de la vetllada? En altre temps un d'ells hauria estat en Sagarra, que és un dels que més s'ha acostat a aquesta «lleonia». És que és l'ambient d'aquest marasme esclavitzador dels darrers 20 anys, el que ens ensopeix i ofega? És que els catalans ja som mitjans de mena?⁴⁴

Amb la comparació subjacent de les 150.000 ptes. que oferia el Nadal, el finançament fou un aspecte primordial per a Cruzet. Es preocupà de buscar els patrocinadors proposant-los col·laboracions variades —Víctor Català contribuïa al premi de narrativa renunciant a l'ingrés dels seus drets d'autor, posem per cas— i en el decurs dels anys estimulà increments de les dotacions per incrementar el nombre d'originals. Si en tenia l'ocasió no es cansava de denunciar, davant d'autors i industrials, la nul·la disposició dels mecenes per apostar decididament per la literatura, que, d'altra banda, quan s'hi implicaven, podien determinar la positiva continuïtat de les convocatòries i la selecció dels membres del jurat. A les acaballes del 1957 Octavi Saltor, que felicità Cruzet per l'excel·lent recepció del certamen, lamentà que els dos darrers anys no s'hagués concedit l'Óssa Menor i li renovà l'oferiment que li havia traslladat de costejar-ne les 5.000 ptes. anuals, o bé juntament amb Tomàs Garcés o bé en solitari, a canvi de decidir la

---

⁴⁴ AHCS, llibreta 5, original manuscrit, entrada de 14-XII-1952, p. 39-42.

formació del jurat en què ell participaria:

[...] enguany, una vegada més, ha mancat el premi de poesia. Jo et vaig proposar, i t'ho reitero, assumir, amb Garcés, i àdhuc sense ell, si no li abellís, que espero que sí, la dotació del premi Óssa Menor, en la seva xifra de 5.000 anyals, sense que consti cap nom com a donant. Jo m'asseguraria una col·laboració econòmica d'amics que m'ajudessin a fer-ho; però, per endavant, i des d'ara, en respondria jo mateix.

El jurat, podria anar variant cada any, amb la permanència de Garcés i meva en el jurat. Pel primer any, proposaria com a president a J. M. López-Picó, que per tants conceptes mereix aquest homenatge. El segon any el Pt. podria ésser Carles Riba, o Josep Carner. Els altres dos vocals del primer any podrien ésser, per exemple, Vicents Solé de Sojo i Joan Perucho. Per al segon any, Miquel Dolç i Mn. Pere Ribot, etc. Pensa-hi, i ja me'n diràs alguna cosa.⁴⁵

Cruzet acceptà de parlar amb Pedreira del finançament i del jurat proposats per Saltor, que trobà «molt encertats»,⁴⁶ tanmateix la negociació no arribà a bon port, probablement perquè l'editor de l'Óssa Menor s'estimà més preservar la seva independència.⁴⁷ Per a l'editor de la Selecta la pervivència de totes les categories literàries era una prioritat, tant com la incorporació d'altres que fomentessin originals de tots els gèneres literaris. En un balanç de l'any 1960, feu una valoració dels concursos existents (incloent-hi els que ell no convocava, com els de l'Institut d'Estudis Catalans —integrats

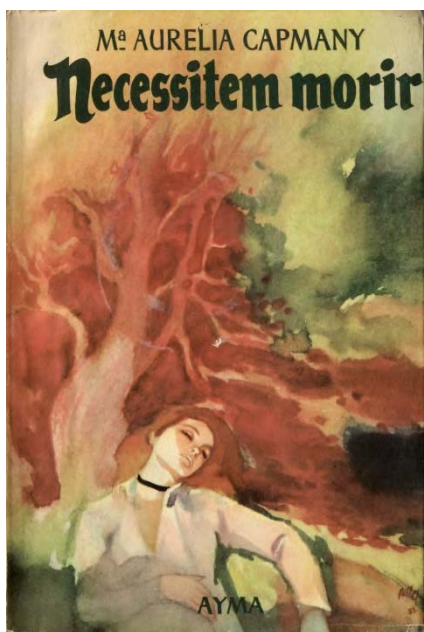
⁴⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 52, carta mecanoscrita d'Octavi Saltor a Josep M. Cruzet, Barcelona, 17-XII-1957.

⁴⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 52, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Octavi Saltor, Barcelona, 23-XII-1957.

⁴⁷ L'Óssa Menor no es tornà a convocar fins el 1958, en què un jurat format per autors afins a l'editor van optar per *És a dir* de Clementina Arderiu. El van triar Tomàs Garcés, Josep Janés i Olivé, Nèstor Luján, Joan Teixidor i Pedreira (Mireia Sopena, *Josep Pedreira, un editor en terra de naufragis*, Barcelona: Proa, 2011, p. 131).

des del 1953 com una de les diferents modalitats dels Jocs Florals—,⁴⁸ el Joan Santamaria —narració un any i teatre el següent— i el Premi Internacional de Formentor —novel·la—) i encara en suggerí un per al conjunt de l'obra d'un autor (que més endavant, adaptat, seria el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, concedit per Òmnium Cultural). El propòsit últim era diversificar l'oferta per estendre la lectura en català, garantint la transferència de lectors d'un gènere a l'altre i cohesionant el públic.

3.1.1. El Joanot Martorell (1951)

Fig. 2. Coberta de l'obra finalista de la primera edició del Martorell, *Necessitem morir*, de Maria Aurèlia Capmany (Aymà, 1952).

L'any 1947, en què la Col·lecció Literària Aymà s'estrenà amb *L'Hostal de la Glòria* de Josep M. de Sagarra, Maurici Serrahima, Ramon Aramon i l'editorial instituiren el Premi Joanot Martorell, el primer que, dos lustres més tard d'ençà de la darrera edició del Joan Crexells, estava dedicat a novel·les inèdites en català.⁴⁹ Amb una dotació de 10.000 ptes., s'hi presentaren una vintena d'originals, entre els quals

es guardonaren els de dues dones que hi concorregueren amb sengles òperes primes. El 23 de desembre guanyà

Cèlia Suñol, de quaranta-nou anys, amb la novel·la

autobiogràfica *Primera part* i quedà finalista una dona que en tenia dinou menys, Maria

⁴⁸ Faulí, *Els Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili (1941-1977)*, p. 192.

⁴⁹ Sobre els jurats i els veredictes de les primeres edicions del premi, veg. Serrahima, *Del passat quan era present (1948-1958)*, vol. 2, p. 1, 7-8, 22-23, 51 i 79, i Samsó, «El premi de novel·la "Joanot Martorell"», vol. 2, p. 291-299.

Aurèlia Capmany, amb *Necessitem morir*. Tanmateix, les autoritats, furioses pel ressò de les Festes de l'Entronització de la Mare de Déu de Montserrat d'aquell any, estroncaren la singladura del concurs vetant la publicació de l'obra premiada el 1948, *El cel no és transparent* de la mateixa Capmany (publicada el 1963 amb el títol *La pluja als vidres*).

Arran dels problemes econòmics que el 1949 i el 1950 havien privat l'editor de convocar-lo,⁵⁰ Maurici Serrahima aconseguí que Aymà i Cruzet, que volia fundar un premi de nova planta, rubriquessin un acord per concedir plegats el Martorell. Segons el conveni, l'un podria donar continuïtat al seu projecte personal i l'altre podria beneficiar-se de la desclosa protagonitzada per Aymà. En cas de discrepància, els editors consensuarien els membres del jurat amb l'assessorament de Serrahima i Tomàs Garcés, a qui també delegarien la resolució de les diferències d'interpretació del pacte subscrit. La recompensa, encara de 10.000 ptes. per un original de dues-centes pàgines, i l'edició, enllestida en dotze mesos a tot estirar, anirien a càrrec de l'editor de torn.⁵¹ Aquell que no publicués el guanyador podria optar a adquirir els drets del finalista, bé que seria la Selecta qui tindria preferència per fer aparèixer en dos anys qualsevol altra obra ben posicionada en les deliberacions.⁵²

En la base setena de l'acord, les dues editorials precisaren el *modus operandi* del jurat, que, havent-se llegit tots els originals, hauria de seleccionar raonadament cinc obres. Si no s'assolia una unanimitat, se'n faria una votació nominal i, si cap original no obtenia una majoria absoluta, se'n farien d'eliminatòries:

⁵⁰ Samsó, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, vol. 2, p. 295.

⁵¹ La dotació va evolucionar *in crescendo* durant la segona meitat dels anys cinquanta (1955, 25.000 ptes.; 1956-1957, 30.000 ptes. per la contribució d'un mecenes anònim; 1958, 40.000 ptes., «gracias a la aportación de generosos donantes (senyores F. T. S., J. A. P. y F. P.)»; 1959, 50.000 ptes.). BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, carta mecanoscrita de Jaume Aymà a Josep M. Cruzet, Barcelona, 28-V-1956. Samsó, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, vol. 2, p. 258.

⁵² BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, contracte entre Josep M. Cruzet i Jaume Aymà, Barcelona, 15-I-1951, i original mecanoscrit «Premi de novel·la Joanot Martorell», 15-I-1951.

La deliberació es farà a base que cadascun dels membres del jurat portarà una llista de les cinc obres que estimi millors, per ordre de preferència, i raonarà aquesta tria. Si després d'això no hi ha acord, es procedirà a votació nominal. En el cas que cap de les novel·les presentades no aconseguís una majoria absoluta, es farien votacions d'eliminació per ordre de menor a major nombre de vots. Reduïdes les obres a dues, es repetirà la votació nominal, i el jurat premiarà una de les dues obres esmentades.

Tot seguit de designada l'obra guanyadora, el secretari del jurat farà públic el veredict, el qual podrà contenir les característiques i resultats de les deliberacions i votacions fins arribar a la concessió del premi.⁵³

Aymà i Selecta s'estrenaren amb polèmica pel llibre escollit per un jurat que conformaren Miquel Llor (president), Salvador Espriu, Maurici Serrahima, Antoni Vilanova i Josep Miracle (secretari). Josep Pla, que en aquell moment havia publicat quatre títols amb la Selecta, s'hi presentà amb un original que no era una novel·la convencional, seduït pel possible reconeixement literari i la compensació monetària. Sense testimonis escrits, fa de mal concloure que el judici sever que Joan Triadú n'havia emès a l'*Antologia de contistes catalans* apareguda aquell any fos l'únic element que influís en les indagacions de Cruzet per esclarir si Serrahima o els altres membres tindrien cap inconvenient que Pla la retirés si no havia de ser guardonada. Serrahima comprengué tant que l'editorial temés que el títol no fos acceptat com a novel·la com que Pla pogués ser vençut en públic, tant és així que avançà obertament a Garcés que el votaria i que, en qualsevol cas, per a ell, era tot el jurat qui havia d'acceptar que es bandegés l'obra prèviament al dictamen.⁵⁴

La confluència del poder de convocatòria de les dues editorials afavorí que el

---

⁵³ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, original mecanoscrit «Premi de novel·la Joanot Martorell», 15-I-1951.

⁵⁴ Serrahima, *Del passat quan era present (1948-1958)*, vol. 2, p. 244.

nombre d'originals presentats, trenta-tres, superés el del 1947. Cruzet, que apostava per Pla amb la voluntat de divulgar i prestigiar el premi,⁵⁵ no les tenia totes que Miquel Llor i Josep Miracle l'arribessin a votar⁵⁶ i, això no obstant, el seu candidat partí amb una majoria simple que al final s'imposà: *El carrer Estret* (1951) obtingué la victòria pels vots de Serrahima, Espriu i Vilanova, sense unanimitat amb la resta del jurat, i *El cercle de foc* (1952) de Ramon Planes quedà en segona posició. Que Miracle, com Llor, optés per *El premi literari i altres contes* de Manuel de Pedrolo demostra tant la nul·la influència de Cruzet sobre el representant editorial del jurat com el seu bon gust estètic, que li havia fet augurar el que per a Xavier Pla és, en el corpus planià, «un dels seus llibres més famosos, més reeditats i més valorats per la crítica».⁵⁷

Per a Maria Aurèlia Capmany, el premi lliurat a Pla pretenia contribuir a una represa de la cultura catalana que el franquisme acabà instrumentalitzant. Amb la seva pretesa tolerància a l'hora d'aprovar l'edició dels llibres en català, el règim havia aconseguit estendre la idea que la literatura catalana i la castellana es tractaven de manera igualitària des de les instàncies oficials, de manera que, quan passat el temps les vendes no es correspongueren amb les oportunitats concedides per les autoritats, se'n responsabilitzà en exclusiva els lectors, infidels a la seva cultura, o als autors, indiferents als interessos del públic majoritari:

Aquest any 51, Josep Pla guanya el premi Joanot Martorell amb la seva primera i única novel·la, *El carrer Estret*. «La nebulositat que anomenem públic culte» (la frase és de Salom de Sinerà) va opinar que era molt important que Josep Pla hagués fet una novel·la i que guanyés el premi Joanot Martorell. A mi en aquell moment no em va semblar ni tan

⁵⁵ Veg. el subapartat 2.2.2.2, «Els contemporanis».

⁵⁶ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 17-X-1951. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 202.

⁵⁷ Xavier Pla. «La modernitat de l'obra». *Avui*, any XXVI, núm. 8689 (8-XII-2001), p. 43.

important, ni tan novel·la, i com jo molts d'altres. Però no se'ns havia de fer cas, perquè nosaltres érem de mena envejosos, teníem ganes de publicar, i les repetides prohibicions de censura ens feien perdre el matís de la ironia. Vist a distància, crec que ho va ser, un fet important. Volia dir, per entendre'ns, l'entrada a la normalitat de la cultura catalana. Ho volia dir, però que ho fos és tota una altra cosa. Començava a perfilar-se en el país el convenciment tàcit que la cultura castellana i la cultura catalana vivien en perfecta concòrdia en el país i que tot era qüestió d'escollir o d'alternar-les. Aquest convenciment aniria matisant-se i, molt sovint, quan la impertinència dels fets faria dubtar de l'existència de la cultura catalana, s'acusaria al públic girat d'esquena, que preferia llegir Luisa Forrellad i no Manuel de Pedrolo, i s'acusaria també als autors catalans que en lloc de fer obres majoritàries només feien novel·les i contes mecanografiats.⁵⁸

Fig. 3. Josep Pla envoltat dels guanyadors del Premi Joanot Martorell. D'esquerra a dreta: Folch i Camarasa, Sales, Capmany, Benguerel, Espinàs i Pedrolo (*Destino*, 9-III-1957).

El rebombori provocat per la selecció del jurat inclinà Pla a qüestionar-se si la seva participació havia estat oportuna, alhora que, per desplaçar el centre de la polèmica i contribuir a treure la literatura de les catacumbes, instà Cruzet a fomentar un estat d'opinió

---

⁵⁸ Maria Aurèlia Capmany. *Pedra de toc*. 2a edició. Barcelona: Nova Terra, 1971, p. 116.

favorable sobre l'existència real d'escriptors novells dignes de ser editats.⁵⁹ Com a resposta a aquell gest —diríem— de modèstia, l'editor de la Selecta no vacil·là a donar fe que les obres rebudes en aquella edició tenien tan poca qualitat que premiar Pla era l'única via per convèncer tots els professionals del sector del llibre de l'existència d'una literatura en català tan defensable com la patrocinada des de les instàncies oficials.⁶⁰ Ni l'un ni l'altre no pogueren evitar que el debat esclatés a la premsa, bé que en traieren un rèdit per a la publicitat de l'obra i el certamen. En llegir les crítiques, Cruzet comentà desacomplexadament a Pla que «La cosa comença, en efecte, a animar-se, que és el que ens convé.»⁶¹

La metxa l'havia encesa un tal M.P. (identificat per error amb l'escriptor Manuel de Pedrolo) que en una carta al director d'*El Correo Catalán* havia esbombat que un autor finalista de les darreres votacions del premi li havia assegurat que tres mesos abans del veredicta l'obra ja era impresa, només a punt de relligar (havia estat aprovada per censura al juliol i sortí al carrer a gener de 1952),⁶² que tres dies abans del veredicta un membre del jurat havia confessat a un amic que tenia setze obres per llegir i, per acabar-ho d'adobar, que un altre membre del jurat havia tornat en sis hores vuit obres rebudes perquè ja se n'havia fet un criteri.⁶³ Enmig d'aquest intent de descrèdit de l'editorial i el jurat, qui aportà els arguments per jutjar l'obra de manera solventment crítica fou Joan Ferraté, que raonà que si s'adcrivia al gènere novel·líctic era per la perspectiva de la trama, enfocada des del mirall stendhalià, i per la forma clàssica, en què «los elementos formales están

⁵⁹ ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, Palafrugell, 11-I-1952. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 221.

⁶⁰ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 12-I-1952. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 224-225.

⁶¹ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 28-XII-1951. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 215.

⁶² AGA, Cultura, c. 21/9553, exp. 2844. *La Vanguardia Española*, any LXXVIII, núm. 26616 (3-I-1952), p. 10.

⁶³ M.P. «¿Qué ha pasado con un premio?». *El Correo Catalán*, any LXXVI, núm. 23192 (21-XII-1951), p. 4. S'hi sumà el redactor Estilo, que en la nota breu «Pla en la picota», recollí la denúncia de M.P. assegurant que l'editorial havia influït en el veredicta perquè estava imprimint l'obra (Estilo, «Pla en la picota», *Solidaridad Nacional*, segona època, any XIV, núm. 4003 (27-XII-1951), p. 6).

llevados a un grado extremo de pureza».⁶⁴

Des de les pàgines de *Destino*, Antoni Vilanova respongué als detractors de Pla comparant el seu talent estilístic amb el de Txèkhov i enaltint «el extraordinario mérito y la poderosa originalidad de esta novela», que qualificà d'obra mestra per la descripció dels personatges i el paisatge.⁶⁵ Feia poques setmanes que, en un intercanvi més personal amb l'editor, el crític s'havia irritat per l'acusació de frau i havia denunciat el valor de la resta de novel·les que havien arribat per al certamen, tan prim que els atribuïa un nivell propi dels primers anys de la Renaixença:

Tot plegat ens servirà una mica com a experiència que en aquests afers i en un cercle de gent tan petit com el de les *soi-disant* lletres, la reserva més impenetrable no és mai prou hermètica. No parlo pas de mi, que seguint els seus consells vaig extreure la reserva fins al punt de no dir absolutament res que es presentava en Pla ni als més amics de *Destino*. Em refereixo a les denúncies gratuïtes entorn de si un membre del jurat havia «liquidat» un paquet de novel·les en poques hores i si un altre n'havia llegit la meitat i coses per l'estil. El càstig pitjor que podríem donar a tots aquests difamadors tan ressentits perquè haguem perjudicat la literatura catalana impedit surar els genis incompresos i donant el premi a en Pla seria la publicació de les 33 novel·les presentades al concurs que, ara entre nosaltres i d'una manera estrictament confidencial, constitueixen un dels espectacles més tristos i desoladors que un hom pugui veure mai. La qualitat i el to que la nostra poesia manté i ha mantingut enfront de totes les adversitats, prohibicions i censures no les ha conservades pas la novel·la, que està endarrerida, que és francament anacrònica i que demostra un nivell cultural baixíssim, tan baix com potser feia un segle que no palesava el nostre país. És per això, potser encara més que per l'arbitrarietat de fer broma entorn de si en Pla va guanyar a en Planas per punts —el llibre d'en Planas jo el portava tercer i no m'agrada pas massa—

⁶⁴ Juan Ferrater. *Laye*, núm. 17 (gener-febrer 1952), p. 46.

⁶⁵ Antonio Vilanova. «*El carrer Estret*, de José Pla, Premio Joanot Martorell 1951». *Destino*, segona època, any XVI, núm. 764 (29-III-1952), p. 15-16.

que em molesta tant que capelles i capelletes parlin de tupinada. La decisió prejutjada i de coses per l'estil quan vostè sap lo poc tranquils que estàvem encara a mig sopar entorn del que s'esdevindria. Tant se val, és clar, i potser no caldria ni parlar-ne, però tanmateix també nosaltres tenim dret a protestar per alguna cosa, no li sembla?⁶⁶

El 1952 tocà la tanda a Aymà, que publicà *La família Rouquier* de Xavier Benguerel. Se li concedí el premi en una festa «apoteòsica» mercès a la difusió de la Selecta, a parer de Joan Oliver, que, entre admirat i eufòric, ennovà al seu amic que a mitjanit els nombrosos assistents encara compraven llibres.⁶⁷ Un any després, a mans de la Selecta, l'obra premiada marcà un punt d'inflexió estètic. El jurat s'inclinà per un jove novel·lista, col·laborador de *Destino*, que es va estrenar com a autor de la Selecta, Josep M. Espinàs i una de les dues novel·les amb què hi concorregué, *Com ganivets o flames* (1954). Espriu, que compartí la deliberació amb Carles Soldevila, Jaume Bofill i Ferro, Tomàs Garcés i Antoni Vilanova,⁶⁸ confessà a Oliver que no estava a l'altura del que se n'esperaria: «Diuen que és força fluixa, la novel·la. L'Espriu em va dir que era “abismes” inferior als *Rouquier*.»⁶⁹ Rere seu havien quedat *Un de nosaltres* de Pedrolo; *L'últim retrat* de Domènec Guansé (el favorit dels assistents segons el cronista de *Pont Blau*); *Margarida i els jutges* de Ramon Planes; una obra de Màrius Gifreda, i una de Ramon Fontanilles.⁷⁰

Precursor del neorealisme en la literatura catalana,⁷¹ a *Com ganivets o flames* Espinàs presentava una trama moderna sobre un obrer que s'apropa a uns contrabandistes per escapar de la misèria, sense èxit, i és assassinat per un dels de la banda. Per a Joan-

⁶⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 58, carta manuscrita d'Antoni Vilanova a Josep M. Cruzet, Barcelona, 2-I-1952.

⁶⁷ Carta de Joan Oliver a Josep Ferrater Mora, s.l., 2-V-1953. Josep Ferrater Mora, Joan Oliver, *Joc de cartes: 1948-1984*, a cura d'Antoni Turull, Barcelona: Edicions 62, 1988, p. 82.

⁶⁸ Faulí, *Mig segle de la Nit de Santa Llúcia*, p. 167.

⁶⁹ BC, Fons Xavier Benguerel i Llobet, c. 18, carta mecanoscrita de Joan Oliver a Xavier Benguerel, [Barcelona, mitjan desembre 1953]. Reproduïda a Benguerel, Oliver, *Epistolari*, p. 484.

⁷⁰ Ramon Nebot. «Homenatge a Carles Riba. – Els Premis de Santa Llúcia». *Pont Blau*, any III, núm. 15 (12-I-1954), p. 30. L'obra de Pedrolo aparegué amb el títol de *Balanç fins a la matinada* a la Selecta el 1963.

⁷¹ Vicent Simbor. «La narrativa del realisme social». *Caplletra*, núm. 28 (primavera 2000), p. 103.

Lluís Marfany, l'obra, que es va vendre amb la faixa «Una novel·la d'avui», destil·lava un pessimisme amb un biaix existencialista.⁷² Rafael Tasis dedicà una pàgina de la revista *Ínsula* per posar el focus sobre l'eclosió dels tres premiats aquella edició, tots de menys de trenta anys: Josep M. Espinàs, Manuel de Pedrolo i Jordi Sarsanedas. No és ociós afirmar que el crític deplorà que la joventut ignorés la tradició i que la lectura d'obres dels seus predecessors es limités a les reeditades per la Biblioteca Selecta, erigida en principal font literària.⁷³ Joves com Espinàs vivien tan lluny d'altres autors que ell mateix es va sentir més compromès que encuriosit per seguir el consell de Cruzet, quan, obsedit per crear una xarxa cultural, l'instà a conèixer personalment aquells que l'havien votat i a aplegar-ne les impressions:

El senyor Josep M. Cruzet, de l'Editorial Selecta, que havia convocat el concurs, em va dir que seria bo que anés a visitar alguns membres del jurat. No tan sols per donar-los les gràcies sinó per escoltar algunes opinions sobre el llibre que havia escrit. Tinc la impressió que em va recomanar especialment Tomàs Garcés i Salvador Espriu, i em va costar fer-licas. Jo no tenia contactes amb gent de lletres, ni grans ni joves, no assistia a tertúlies literàries clandestines presidides per figures de respecte, ningú no havia llegit el que jo escrivia. El jurat del premi eren els primers escriptors que ho havien hagut de fer, i a mi em feia mandra haver-hi d'anar. Cruzet va haver d'insistir, i al capdavant em vaig sentir obligat a complaure l'editor.⁷⁴

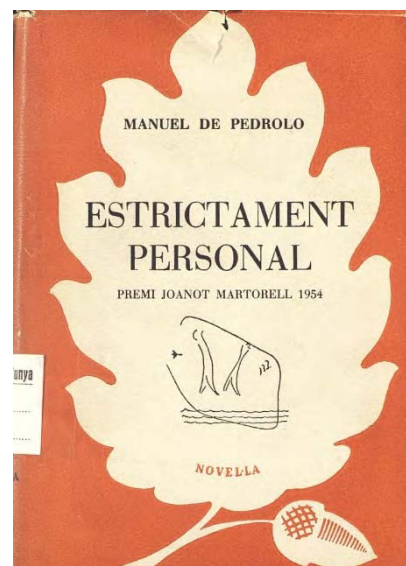
---

⁷² Joan-Lluís Marfany. «El realisme històric». Dins: Martí de Riquer, Antoni Comas, Joaquim Molas. *Història de la literatura catalana*. Barcelona: Ariel, 1985, vol. 11, p. 230.

⁷³ Rafael Tasis. «Tres narradores recientes», *Ínsula*, any IX, núm. 102 (1-VI-1954), p. 5.

⁷⁴ Josep M. Espinàs. *Relacions particulars. Moments viscuts amb Espriu, Foix, Delibes, Pla, Cela i Sagarra*. Barcelona: La Campana, 2007, p. 16-17.

En consonància amb el conveni rubricat pels convocants, i després que el primer any assumís l'edició la *Selecta* (1951) i, el segon, Aymà (1952), corresponia a la primera fer-se càrrec de la bestreta, l'edició i la difusió de les obres guardonades els dos anys següents (1953-1954).⁷⁵ La sortida de *Com ganivets o flames* anà seguida d'*Estrictament personal* (1955) de Manuel de Pedrolo, un monòleg interior d'un home corrent en què afloraven «amors, aspiracions, terrors i enyorances».⁷⁶ Aquesta edició consolidà la Festa de Santa Llúcia com a reclam

Fig. 4. Sobrecoberta d'*Estrictament personal* (1955), de Manuel de Pedrolo.

per als joves escriptors i avalà l'evolució de la línia editorial de la *Selecta*, que el 1953 ja havia publicat *El premi literari i altres coses*, que el 1951 no havia guanyat malgrat la defensa de Llor i Miracle. Per a Cruzet no hi havia gaires dubtes que el jurat, el mateix de l'edició anterior,⁷⁷ havia triat Pedrolo entre els vint-i-un originals⁷⁸ pel seu estil i la seva tècnica, «extraordinàriament difícil».⁷⁹ Ho argumentà a Odó Hurtado, que, seleccionat per a una digna tercera posició, coincidí en el valor literari del guanyador:⁸⁰

Ja he acabat la novel·la d'en Pedrolo. Trobo que és el que els castellans en diuen un *alarde*.

El personatge està estudiat des de tots els angles i amb un detall de miniatura. I està tan

⁷⁵ BC, Fons JMC – *Selecta*, «Premis literaris», c. 26, contracte entre Josep M. Cruzet i Jaume Aymà, Barcelona, 15-I-1951, [p. 1].

⁷⁶ Joan Perucho. «Panorama cultural de Barcelona durant el període 1954-1955». *Cap d'Any 1956*. Palma: Moll, 1955, p. 22.

⁷⁷ Faulí, *Mig segle de la Nit de Santa Llúcia*, p. 167.

⁷⁸ Entre d'altres, van provar sort J. Ferrer Coll, Màrius Gifreda, Odó Hurtado, Joan Sales (amb el pseudònim Simó Santgenís) i Rafael Tasis (Blanquerna, «El sopar de Santa Llúcia», *Pont Blau*, any IV, núm. 27 (15-I-1955), p. 29; carta mecanoscrita de Rafael Tasis a Ramon Xuriguera, Barcelona, 6-I-1955 (Rafael Tasis, Ramon Xuriguera, *L'espantós és el buit, el desert. La correspondència entre Rafael Tasis i Ramon Xuriguera*, a cura de Josep Camps i Arbós, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010, p. 198).

⁷⁹ BC, Fons JMC – *Selecta*, «Dossiers d'autors», c. 38, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Odó Hurtado, [Barcelona], 12-VIII-1955.

⁸⁰ AOH, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Odó Hurtado, Barcelona, 10-X-1955.

extraordinàriament ben escrita que acabes identificant-te amb les preocupacions i problemes d'aquell pobre home tan insignificant. Però, a part del que té d'obra d'un gran escriptor, a part del mèrit que representa escriure tota una novel·la amb tan poca anècdota, cosa que no pot fer tothom i menys encara en una forma tan original, trobo que si mentre la llegeixes i hi estàs ficat t'interessa, representa en canvi un esforç tornar a agafar el llibre quan has interromput la lectura, perquè no et venen ganes de seguir viatjat en tramvia en companyia d'aquell homenet.⁸¹

El premi del 1955 —integrat a la sèrie fundada pels Aymà i Benguerel, El Club dels Novel·listes— esdevingué un clàssic: *Incerta glòria*, que procurà a Joan Sales un import al nivell del Premio Ciudad de Barcelona de novel·la,⁸² 25.000 ptes.⁸³ Amb la creació del Club el premi s'alternà entre les dues editorials.⁸⁴ L'any següent la Selecta en quedà relativament rescabalada amb el fitxage d'un altre jove escriptor. El jurat, compost per Carles Soldevila, Joan Oliver, Salvador Espriu, Joan Teixidor i Antoni Vilanova (secretari)⁸⁵ seleccionà *La maroma* (1957) de Ramon Folch i Camarasa en primer lloc i, com a finalista, per influència de l'editor,⁸⁶ *Abans d'ara* de Joan Francesc Vidal i Jové. Folch i Camarasa, que igualment s'havia presentat al Víctor Català d'aquell any amb *A l'altra banda del món*,⁸⁷ fou guardonat amb 30.000 ptes.⁸⁸ Entre les disset obres descartades,⁸⁹ figuraven *Haceldama* de Blai Bonet —desestimada per raons morals i religioses, tot i ser la preferida pels avaluadors— i *La noia a la sorra* de Jordi

⁸¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 38, carta mecanoscrita d'Odó Hurtado a JMC, Mèxic, D.F., 1-IX-1955.

⁸² *Premios Ciudad de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1954, [p. 6].

⁸³ Faulí, *Mig segle de la Nit de Santa Llúcia*, p. 167.

⁸⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Xavier Benguerel, Barcelona, abril de 1958, p. 4 n. 8.

⁸⁵ Faulí, *Mig segle de la Nit de Santa Llúcia*, p. 168. BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 37, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Jaume Aymà, [Barcelona], 20-VI-1956.

⁸⁶ Serrahima, *Del passat quan era present (1948-1958)*, vol. 2, p. 398.

⁸⁷ Faulí, *Mig segle de la Nit de Santa Llúcia*, p. 46.

⁸⁸ *Ibídem*, p. 168.

⁸⁹ Blanquerna. «Santa Llúcia gloriosa, una altra vegada». *Pont Blau*, any IV, núm. 49-50 (novembre-desembre 1956), p. 358-359.

Sarsanedas.⁹⁰ El jurat, per a qui el dictamen fou «trístíssim»,⁹¹ hauria declarat el premi desert si no hagués estat per la insistència de Miracle, segons que ell mateix reconegué a un dels candidats:

Segurament que la premsa us ha fet perdre el Joanot Martorell. Si us interessen les votacions, us les enviaré —escric de casa estant, no del despatx—. De bones a primeres tractaren de declarar el premi desert en vistes que ningú del jurat no volia la responsabilitat de donar-lo a en Blai Bonet per una novel·la en la qual hi ha masturbacions i franques porqueries a cada pàgina. Va costar déu i ajuda convèncer-los, i al capdavall es van determinar a votar per en Ramon Folch. Com a representant de l'editorial vaig haver de ser present a dues sessions del jurat, i vaig prou sentir com es planyien que la vostra novel·la no aguantés, en la segona meitat, el to de la primera. No conec la vostra ni la d'en Folch; però sé qui és més escriptor. I per això crec que teniu raó quan parleu de les presses.⁹²

El 1957 es premià l'obra que Blai Bonet havia presentat l'any anterior i que en el segon intent titulà *El mar* (Aymà, 1958) i, com a finalista, s'optà per *Es té o no es té* d'Odó Hurtado,⁹³ el preferit de Capmany.⁹⁴ Havien passat per davant de vint-i-set originals més,⁹⁵ entre els quals *Ronda naval sota la boira* de Pere Calders. En vista de la

⁹⁰ Altres autors que hi concorregueren foren Fèlix Cucurull (*La recerca*), Ramon Fontanilles (*Parets nues*), Lluís Ferran de Pol (*Port de Mareny*) i Maurici Serrahima (*La frontissa*) (Serrahima, *Del passat quan era present (1948-1958)*, vol. 2, p. 398-399).

⁹¹ Carta de Joan Oliver a Josep Ferrater Mora, s.l., 21-I-1957. Ferrater Mora, Oliver, *Joc de cartes: 1948-1984*, p. 114.

⁹² Biblioteca P. Fidel Fita, Fons Lluís Ferran de Pol, carta mecanoscrita de Josep Miracle a Lluís Ferran de Pol, Barcelona, 9-I-1957.

⁹³ Blanquerna. «Santa Llúcia gloriosa i els seus premis». *Pont Blau*, any VII, núm. 63 (gener 1958), p. 20.

⁹⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 38, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Odó Hurtado, [Barcelona], 14-III-1958.

⁹⁵ Faulí, *Mig segle de la Nit de Santa Llúcia*, p. 48. S'hi presentaren Fèlix Cucurull (*El silenci i la por*), Joaquim Casas, Màrius Gifreda, Josep Maria Miquel Vergés (*L'eixut*), Rossend Perelló, Cèsar Martinell, Marià A. Vayreda, Vidal i Jové, J. B. Xuriguera, Carles Magriñà, Joaquim Segura i Lamich, Rossend Perelló (*Companys de jornada*), Jaume Uyà, Joan Lluís, Calzada, Faulí, Figueras, Grabolosa, Jordà, Lleonart, Padró, Salou, Torres, Villarreal, joves com Dolors Cortey, Walda Pla (*Salt d'euga*) i M. Àngels Vayreda (*La fe perduda*) (Blanquerna, «Santa Llúcia gloriosa i els seus premis», *Pont Blau*, any VII, núm. 63 (gener 1958), p. 16 i 20).

fredor amb què el públic acollí la primera obra de Bonet presentada al públic del Principat,⁹⁶ Hurtado i Cruzet auguraren, per un raonament tan imprecís com antinòmic, que el baix nivell de vendes podria afavorir una obra alternativa com la del finalista, que aparegué posteriorment a la Selecta.⁹⁷ El darrer Martorell publicat per Cruzet, el del 1958, dotat amb 40.000 ptes.,⁹⁸ va recaure en l'autor que havia merescut el premi Creixell vint-i-set anys abans, Miquel Llor. Fou reconegut per *Un camí de Damasc* (1959), un intent de seguir la novel·la catòlica,⁹⁹ que rebé el vistiplau de Carles Soldevila, amb Salvador Espriu, Sebastià Juan Arbó, Joan Oliver i, com a secretària, Maria Aurèlia Capmany. En quedà finalista Josep M. Miquel i Vergés amb *Un giratomb de la vida*.¹⁰⁰

El jurat de l'edició de clausura, integrat per Carles Soldevila, Salvador Espriu, Joan Fuster, Rafael Tasis i Maria Aurèlia Capmany (secretària), assignà el primer lloc per a *Animals destructors de lleis* (1961). L'obra havia estat escrita per un joveníssim Ricard Salvat, de vint-i-cinc anys, que un any abans havia dirigit un espectacle de l'Agrupació Dramàtica de Barcelona a partir d'un text d'una autora amb qui estaven forjant una amistat estreta, Capmany. El segon lloc l'ocupà *Doble blanc* (1960) de Joan Vila Casas, que sortí a la Selecta i que, centrada en el món de l'art, fou aplaudida pel «contingut dialèctic, riquíssim de suggerències i àdhuc de revelacions sobre el fet misteriós de tota creació de base intel·lectual».¹⁰¹ Rodoreda quedà apartada a la quarta posició i Ferran de Pol, situat en la tercera,¹⁰² se sentí tan dolencós amb el seu amic de joventut, Espriu, que hi trencà

⁹⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 38, carta mecanoscrita d'Odó Hurtado a JMC, Mèxic, D.F., 4-VI-1958.

⁹⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 38, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Odó Hurtado, [Barcelona], 11-VI-1958.

⁹⁸ Faulí, *Mig segle de la Nit de Santa Llúcia*, p. 169.

⁹⁹ Jordi Castellanos. «La literatura dels paisatges interiors». *Avui*, any XVIII, núm. 5942 (11-V-1994), p. 41.

¹⁰⁰ Hi concorregueren Walda Pla, J. Serra-Oller, Màrius Gifreda i arribaren al final Domènec Guansé (*L'estranger*), Ramon Fontanilles, Miquel Llor i Josep M. Miquel i Vergés (*Un giratomb de la vida*) (Blanquerna, «Cinc premis literaris catalans i un altre que no ho és». *Pont Blau*, any VIII, núm. 75 (gener 1959), p. 22-23).

¹⁰¹ Josep M. Espinàs. «Panorama cultural de Barcelona, 1960-1961». *Cap d'Any 1961*. Palma: Moll, 1960, p. 21.

¹⁰² BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 38, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Odó Hurtado,

relacions durant anys¹⁰³ (de fet, la disputa fou tan viva que a partir d'aquell incident el poeta renuncià per sempre a participar en jurats i premis).¹⁰⁴

Per culpa de la censura sexual, Salvat s'autoedità l'obra amb una impremta de Barcelona que li pressupostà 31.000 ptes. per a un format de butxaca,¹⁰⁵ però, gràcies a la mediació d'Odó Hurtado, aconseguí de fer-la aparèixer amb el segell d'Ediciones Xaloc, fundat per Ramon Fabregat i Vicenç Riera Llorca entre d'altres. Hurtado, autor estrella de l'editorial mexicana, no sols feu de pont entre l'autor i l'editor oficial, sinó que es comprometé a adquirir-ne cinquanta exemplars i a col·locar-ne trenta més a Ramon Fabregat i alguns llibreters, a qui oferiria un 30% de descompte.¹⁰⁶ Un cop relligat tot el tiratge, Salvat, que —malgrat la il·lusió de difondre l'obra més enllà de l'Atlàntic— en el moment de l'acord es preocupà per si podria treure els exemplars del país, rebé una carta d'Hurtado en què, amb les metàfores pròpies de qui es comunica sota un govern punitiu, li confirmà que no havia rebut el total de la comanda:

Pocs dies després de la seva carta del 22 de maig em van arribar trenta plats de França. Com que vostè em deia que el ceramista me n'enviava d'un cop quaranta i després deu o quinze més he estat esperant que arribessin els altres, però ja crec que no arribaran. No sé si

---

[Barcelona], 12-I-1960.

¹⁰³ S'hi havien presentat autors coneguts abans de la guerra (Rodoreda amb *Una mica d'història*, Josep M. Miquel i Vergés amb *Un deliri de mar*, Joaquim Segura i Lamich, Francesc Rossetti), d'altres de coneguts més recentment (Odó Hurtado amb *La condemna*, Ramon Fontanilles amb *Final de partida*, Joan Perucho amb *Les històries naturals*, Lluís Ferran de Pol amb *Érem quatre*, Jaume Uyà i Morera, Joaquim Amat-Piniella amb *La clau de volta*, Ramon Planas, Josep M. Palau i Camps), escriptors poc coneguts i madurs (Perfecte Gimpera i Vidal amb *Es lloga amb barca i tot*, Lluís Guardiola Prim) i joves escriptors desconeguts, com els mateixos guardonats (Walda Pla, Núria Albó, J. Martí i Clarà, Pere Elias i Busqueta, Ramon Palomera, Miquel M. Cuspinera amb *La llum daurada*, Maria dels Àngels Vayreda) (Blanquerna, «Sis premis catalans... ens conservi [sic] la vista i la claredat», *Pont Blau*, any IX, núm. 87 (gener 1960), p. 376).

¹⁰⁴ Sobre la relació personal entre Espriu i Ferran de Pol, veg. Garcia Raffi, Manuel Cuenca, *Esyllt T. Lawrence: una gal·lesa entre dracs*, p. 141-143. Sobre la renúncia als premis, veg. l'apartat 3.1.5, «El Sant Jordi (1960)», i la carta manuscrita de Salvador Espriu a Jordi Sarsanedas, Barcelona, 9-I-1960 (Francesco Ardolino, «Cartes a Itàlia. Notes preliminars a un epistolari Espriu-Sarsanedas», *Indesinenter. Anuari Espriu*, núm. 4 (2009), p. 139-140).

¹⁰⁵ AOH, carta mecanoscrita de Ricard Salvat a Odó Hurtado, Menton, 13-IX-1961.

¹⁰⁶ AOH, carta mecanoscrita d'Odó Hurtado a Ricard Salvat, Mèxic, D.F., 6-IX-1961.

s'hauran perdut pel camí o és que només me'n varen enviar els trenta que han arribat. Això per a mi és un fracàs perquè en vaig vendre quaranta cinc i esperava que arribessin per a vendre'n sis o set més. I no sols els he venut sinó també cobrat. Ara he repartit els que arribaren, però si no varen ser enviats i he d'esperar tres o quatre mesos més per a acabar el repartiment serà una catàstrofe i quedaré malament amb molta gent, cosa que més aviat em sap greu.¹⁰⁷

Salvat, que havia anat enviant els llibres per tongades des de París, conclogué que, malgrat la cura amb què ell mateix s'hi havia dedicat, el servei de correus els havia extraviat irremeiablement.¹⁰⁸

3.1.2. *El Víctor Català (1953)*

Així que els Premis de Santa Llúcia s'afermaren, Cruzet hi anà incorporant noves modalitats que havien de suscitar una demanda dels lectors. Uns anys després de la mort de Joaquim Ruyra (1939) i Prudenci Bertrana (1941), Cruzet creà un guardó per animar un públic no necessàriament escolaritzat en català a introduir-se en la literatura catalana d'una manera més amable que amb les novel·les. Després d'haver reivindicat la narrativa amb l'antologia de Triadú, el Premi Víctor Català brindà una plataforma als contistes que només havien pogut publicar —i encara— en revistes de l'exili i que prestigià el conte, fins aleshores considerat com a subsidiari de la novel·la.¹⁰⁹ Només ell podia dignificar un

---

¹⁰⁷ AOH, carta mecanoscrita d'Odó Hurtado a Ricard Salvat, Mèxic, D.F., 24-VI-1962.

¹⁰⁸ AOH, carta mecanoscrita de Ricard Salvat a Odó Hurtado, París, 8-VII-1962.

¹⁰⁹ Sobre les obres guardonades, veg. Enric Bou, «El premi "Víctor Català": una aproximació al conte català sota el franquisme», *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, núm. 12 (gener 1978), p. 102-108.

gènere que s'havia premiat als Jocs Florals de l'exili i a la revista clandestina *Antologia*.¹¹⁰ En l'edició de les obres, Santiago Albertí seguí el seu exemple traient el *Recull de contes balears* (1956) i, a cura de Joan Fuster, el *Recull de contes valencians* (1958), una «fita literària»,¹¹¹ considerant la migrada narrativa valenciana.

És possible que l'editor cregués inicialment que Víctor Català, a qui tenia per una escriptora de referència que es mereixia tot homenatge públic, podria finançar-lo amb el seu patrimoni. Cruzet li proposà de batejar el premi de contes o narracions breus amb el seu nom i li confessà que, si bé ell podia sufragar íntegrament l'edició del llibre, cercava un mecenes per a la dotació de l'autor, que hauria de percebre unes cinc mil pessetes.¹¹² L'escriptora acceptà l'honor i s'hi comprometé a mitges, costejant-ne una part, que es correspondria amb l'import de les seves liquidacions.¹¹³ No tenim constància documental que Cruzet insistís per un patrocini més substancials ni que cerqués altres mecenes que, al capdavall, haurien pogut condicionar el reconeixement que l'editorial volia retre especialment a Víctor Català. Fruit de l'acord, ella n'ocupà la presidència honorària¹¹⁴ i Josep Miracle, tan vinculat a la seva biografia, en fou nomenat «secretari perpetu».¹¹⁵

Les bases del 1953 es van presentar, per força, evitant les suspicàcies dels censors: «El Premio Víctor Català, patrocinado por la ilustre escritora Catalina Albert, ha sido

¹¹⁰ El 1945 el premi Copa Artística era dotat amb 75 dòlars i el Fastenrath, amb 200 (Faulí, *Els Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili (1941-1977)*, p. 53). Els guardonats en el concurs mensual convocat en el decurs del 1947 per *Antologia dels Fets, les Idees i els Homes d'Occident*, amb dotació de 200 pts., foren Joan Calsina («El llamp», juliol 1947), Josep Pedreira («A Manchada», agost 1947), Joan Solà («Yung-Fu, l'avar», setembre 1947), Ignasi de Malvals («El bon caçador», octubre 1947) i Cèlia Suñol («Dos contes», desembre 1947). El novembre de 1947 la revista publicà «En Janet i la seva amor», de Miquel Martines, presentat fora de termini.

¹¹¹ Ferran Carbó, Vicent Simbor. *La recuperació literària en la postguerra valenciana (1939-1972)*. València / Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, p. 131.

¹¹² BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 28, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Caterina Albert, Barcelona, 2-II-1953. Reproduïda a Víctor Català, *Epistolari de Víctor Català*, edició a cura d'Irene Muñoz i Pairet, Girona: CCG Edicions, 2009, vol. 2, p. 476-477.

¹¹³ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 28, carta mecanoscrita de Jesús M. Piña a Caterina Albert, Barcelona, 21-II-1955. Reproduïda a Català, *Epistolari de Víctor Català*, vol. 2, p. 486-487.

¹¹⁴ «Premio "Víctor Català" 1958». *El Noticiero Universal*, any LXX, núm. 22471 (29-VII-1958), p. 3.

¹¹⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 28, carta mecanoscrita de Josep Miracle a Caterina Albert, Barcelona, 25-XI-1955. Reproduïda a Català, *Epistolari de Víctor Català*, vol. 2, p. 487-488.

instituido por Editorial Selecta para estimular la producción de narraciones cortas en vernáculo catalán.»¹¹⁶ Hi podien concórrer originals amb un mínim de cinc narracions, no necessàriament inèdites, per a un volum de dues-centes pàgines de la Biblioteca Selecta que sortiria abans de dotze mesos.¹¹⁷ A diferència de les bases de 1953, en les del 1954 l'editorial delimità a sis mesos el termini per a optar a adquirir els drets d'originals no guardonats,¹¹⁸ tanmateix en les del 1955 repregueren les bases de la primera edició, en què la Selecta tornava a mirar pels seus interessos i no concretava el temps per optar a la compra de drets de les obres bandejades. En el decurs dels anys variaren l'extensió, de 230-250 pàgines a 150 folis mecanoscrits a doble espai, i la remuneració, de 5.000 a 25.000 ptes.¹¹⁹ L'import de la primera edició era la meitat de la del Premi Martorell.

Des de la publicació de les bases fins a la data de lliurament (del maig a l'octubre), els autors tenien uns cinc mesos per preparar-ne els originals.¹²⁰ Cruzet delegà a Maria Sandiumenge la tramesa de les bases a escriptors com ara Joan Fuster (a qui primer requerí que se'n fes ressò i després li recordà el termini d'admissió),¹²¹ i convidà explícitament Xavier Benguerel i Domènec Guansé, posem per cas, a presentar-s'hi.¹²² Arran d'aquest suggeriment, el 1953 Benguerel, que l'any anterior s'havia endut el Joanot Martorell, hi presentà *La dama del parc i la meva ombra*, recull que incorporava vuit contes, entre els quals els tres aprovats de *La veritat del foc*.¹²³ La fenomenal resposta de

¹¹⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, díptic «Premio de narraciones cortas Víctor Català 1953», [p. 2].

¹¹⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, díptic «Premio de narraciones cortas Víctor Català 1953», [p. 2-3].

¹¹⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, original mecanoscrit, bases.

¹¹⁹ Les dotacions fixades foren 5.000 ptes. (1953-1954), 10.000 ptes. (1955-1958) i 25.000 ptes. (1962) (BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26).

¹²⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, díptic «Premio de narraciones cortas Víctor Català 1953», [p. 3].

¹²¹ BC, Fons Joan Fuster, cartes mecanoscrites de Maria Sandiumenge a Joan Fuster, [Bcn], 9-X-1954 i 3-X-1955.

¹²² BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Xavier Benguerel, Barcelona, 30-VII-1953.

¹²³ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Xavier Benguerel a Josep M. Cruzet, Santiago [de Xile], 30-IX-1953. Veg. l'apartat 2.3.1, «El ribot de la censura», nota 543.

la convocatòria sorprengué els convocants tant per la quantitat, que ascendia a quaranta obres, com pel perfil dels autors: de totes les edats, més o menys inèdits i de tot el territori, inclosa la Catalunya expatriada.¹²⁴

El jurat reduí la quarantena d'obres a cinc o sis de qualitat, segons el dictamen de Jesús Ernest Martínez Ferrando (president), Miquel Llor, Joan Oliver, Joan Triadú i Josep Miracle (secretari).¹²⁵ En una primera selecció descartà, «per no ajustar-se a les bases»,¹²⁶ 19 obres (totes signades per autors desconeguts, fora de Carles Salvador i Tomàs Roig i Llop)¹²⁷ i en consideraren 21: les de Miquel Adlert, Maria Albareda, Xavier Benguerel, Ferran Canyameres, Esteve Fàbregas, Manuel de Pedrolo, Jordi Sarsanedas, Maurici Serrahima, Cèlia Suñol i Rafael Tasis, entre d'altres.¹²⁸ Mentre que Martínez Ferrando i Triadú preferien Sarsanedas, Llor i Miracle s'inclinaven per Esteve Fàbregas.¹²⁹ En la cinquena votació es desfeu l'empat entre les dues obres, amb una diferència màxima de puntuació: *Mites* (1954) de Sarsanedas (4 vots), que l'any anterior havia publicat *Contra la nit d'Oboixangó* (Ariel), i *L'interior és al final* (1991) de Pedrolo (1 vot).¹³⁰

L'obra seleccionada, contractada per la Selecta poques setmanes abans amb el

¹²⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 28, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Caterina Albert, Barcelona, 9-XI-1953. Reproduïda a Català, *Epistolari de Víctor Català*, vol. 2, p. 478.

¹²⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, díptic «Premio de narraciones cortas Víctor Català 1953», [p. 3].

¹²⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 28, carta mecanoscrita s.sig. a Caterina Albert, Barcelona, 22-XII-1953.

¹²⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, original mecanoscrit, acta de la reunió.

¹²⁸ Les obres rebudes foren: *Cor al un* de Miquel Adlert, *Coses de la Segarra* de Maria Albareda, *La dama del part i la meva ombra* de Xavier Benguerel, *Entre el Carlit i el Puigmal* de Ramon Blasi i Rabassa, *Primera vida* de Ferran Canyameres, *L'agulló de la glòria i altres contes* de Pere Català Pic, *Narracions* de Laureà Dalmau, *Bonances i cops de mar* d'Esteve Fàbregas, *Contes de set nacions* de Joan Gascon, *Pirineus màgics* de Rafael Gay de Montellà, *Penedesenques* de Pere C. Palau Ferrer, *Passatgers de tercera* d'Enric Panadès, *L'interior és al final* de Manuel de Pedrolo, *Gavina del perdó i altres narracions* de Frederic Pujulà i Vallès, *Torre de Babel* de Joan Sallarès, *Mites* de Jordi Sarsanedas, *Llibre de narracions* de Joaquim Segura Lamich, *Tots els contes* de Maurici Serrahima, *El bar i altres contes* de Cèlia Suñol, *Nocturns i altres històries* de Rafael Tasis i *Basea 1900* de Josep M. Vilà. Passaren la primera ronda els títols d'Adlert, Albareda, Benguerel, Blasi i Rabassa, Canyameres, Català Pic, Dalmau, Fàbregas, Gascon, Panadès, Pedrolo, Sallarès, Sarsanedas, Serrahima, Suñol i Tasis. A la segona votació els d'Albareda, Benguerel, Pedrolo, Sarsanedas, Serrahima i Suñol. A la tercera es reduïren als d'Albareda, Pedrolo, Sarsanedas i Suñol (BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, original mecanoscrit, acta de la reunió).

¹²⁹ BC, Fons Xavier Benguerel i Llobet, c. 18, carta mecanoscrita de Joan Oliver a Xavier Benguerel, [Barcelona, finals novembre 1953]. Reproduïda a Benguerel, Oliver, *Epistolari*, p. 479-480.

¹³⁰ Sobre les votacions, veg. BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Xavier Benguerel, Barcelona, 30-VII-1953.

benentès que se'n revisarien les condicions si guanyava el certamen,¹³¹ significà «una de les aportacions més brillants a la prosa catalana contemporània»¹³² i, amb una conjugació dels corrents noucentista i surrealista,¹³³ tingué impacte per la seva «compleja, rica y sugeridora prosa».¹³⁴ No és gratuït subratllar que el títol que havia despuntat no desmereixia el conjunt d'originals, de què el jurat va fer un balanç positiu. Fins i tot Jesús Ernest Martínez Ferrando, que temps enrere havia quedat descontent amb la pobra imaginació de Pedrolo,¹³⁵ reconegué tants els mèrits de la seva obra com els d'altres concursants.¹³⁶ Agraït pel lot de llibres que Cruzet li havia tramès per la seva participació en la festa, reivindicà el gènere en comparació amb la novel·la del moment —per a ell, de qualitat limitada— i li aconsellà que encarrerés alguns dels originals avaluats:

Aquest concurs de contes ha estat un èxit literari que —ho confesso— no l'esperava. S'acostuma a valorar el conte injustament, com si fos producte d'una alenada inferior a la de la novel·la. És un error. El conte demana una imaginació i una tècnica diferent a la de la novel·la, i com a gènere literari bé es pot posar al costat d'aquesta; en la història de totes les literatures el conte, coma gènere literari, és estudiat i valoritzat al costat de la novel·la i en capítol a part amb les seves característiques pròpies.

L'actual novel·lística catalana —desgraciadament— és fluixa. En canvi, el conte, a jutjar pel concurs Víctor Català d'aquest any, ha vingut a ocupar un lloc preferent i mereix estimular-lo en el futur, seguint la bella iniciativa d'aqueixa editorial exemplar, que ha ben merescut un expressiu homenatge.

Reitero la meva opinió de què un selecte conjunt de concursants mereix ésser atès amb

¹³¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 52, contracte entre Jordi Sarsanedas i Josep M. Cruzet, Barcelona, 10-XI-1953.

¹³² Bou, «El premi “Víctor Català”: una aproximació al conte català sota el franquisme», p. 104.

¹³³ Agustí Pons. *Pere Calders, veritat oculta*. Barcelona: Edicions 62, 1998, p. 224.

¹³⁴ J.[osep] M.[aria] Castellet. «Las prosas, de Jordi Sarsanedas». *Revista. Seminario de Información, Artes y Letras*, any III, núm. 105 (15 a 21-IV-1954), p. 10.

¹³⁵ Veg. el subapartat 2.2.2.3, «Els joves i els exiliats».

¹³⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 41, carta manuscrita de Jesús Ernest Martínez Ferrando a Josep M. Cruzet, Barcelona, Nadal de 1953.

la publicació dels seus contes. No sols Sarsanedas, sinó també Maria Albereda [?], el preciós conte de Pedrolo, el de la Suñol, els d'Esteve Fabregas, els de Dalmau [?] (de Girona) i altres noms que ara no recordo farien vibrar la Col·lecció Selecta; n'estic segur.¹³⁷

L'any 1954 Cruzet ratificà els membres del jurat.¹³⁸ L'entusiasme pels quaranta originals rebuts en la primera edició Aymà-Selecta s'aiguà en constatar un descens significatiu del total, fins a la meitat. Si bé la nòmina de candidats suposà una renovació respecte dels concursants anteriors, la majoria van abandonar la carrera literària. Dels dinou que s'hi presentaren només tres autors van mantenir una activitat pública: Pere Calders, Manuel de Pedrolo i Josep Anton Baixeras, que corresponen als que, per aquest ordre, arribaren a la quarta votació.¹³⁹ Les *Cròniques de la veritat oculta* (1955) de Calders, un dels autors antologats per Triadú el 1950, aplegaven una colla de relats que en bona part havien estat publicats en revistes durant la guerra i l'exili. Feia tant de temps que el volum era damunt la taula de Josep Janés que un dels tècnics que hi treballava, l'editor de l'Óssa Menor Josep Pedreira, aconsellà a l'autor que es presentés al Víctor Català per reconduir-ne la publicació.¹⁴⁰ Vicenç Caldés infongué al seu fill una certa esperança en el jurat:

Em penso que ja saps quins formen el jurat. En tot cas et repetiré els noms: Martínez

¹³⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 41, carta manuscrita de Jesús Ernest Martínez Ferrando a Josep M. Cruzet, Barcelona, Nadal de 1953.

¹³⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, original mecanoscrit, bases.

¹³⁹ Entre els títols presentats figuraven *Preludis* de Josep Anton Baixeras, *Les quatre paraules* de Joan Casanovas i Vilà, *Cròniques de la veritat oculta* de Pere Calders, *L'aventura de la mar* de Jordi Elías, *Recull de proses d'ambient empordanès* de Joan Forment, *De Gràcia a la Cannabièrre* de Simó Llauneta, *Àlbum de calcomanies* de Carles Magriñà, *Sis narracions curtes* de F. Mateu Montagut, *Pels camins de cada dia* de Jaume Molins Maestre, *Paperets i serpentes* de Miquel Palau Claveras (pseud. de Deric Gorçana), *Un món per a tothom* de Manuel de Pedrolo, *La mort de l'escolà* de Josefina Planas, *La quiniela i altres contes* de Vicenç Prat, *Somnis* de Josep M. Ribas Monfar, *Esferes tornassolades* de Francesc Rossetti, *Bric a brac, o memòries i anècdotes d'il·lustres desconeguts* de Pere Rossinyol Rovira, *D'ahir i d'avui* de F. Salvador i Rosés, *Llibre blanc* de Joaquim Segura Lamich, *El destí i el diable* d'Emili Soler. Ramon Planas retirà *Per l'anell de Sofia* abans que el jurat no deliberés (BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, original mecanoscrit, acta de la reunió).

¹⁴⁰ UAB, Fons Pere Calders, carta mecanoscrita de Vicenç Caldés a Pere Calders, Barcelona, 29-V-1954.

Ferrando i Llor, de tendències més aviat clàssiques, però no carrinclons; Triadú i Oliver, moderns, i Miracle, situat entre uns i altres, a última instància, penso jo, otorgarà el seu vot tenint en compte tant els mèrits literaris del treball que pugui arribar a ésser discutit, les virtuts de caràcter *vendible* o publicitari que més avantatges ofereixi a la casa. (Aquest criteri és estrictament personal.)¹⁴¹

Els membres del jurat convergiren en la valoració de les *Cròniques de la veritat oculta*. Per a Martínez Ferrando, «era del millor que he llegit en català».¹⁴² En endegar-ne el procés d'edició, Josep Miracle demanà a Caldés que el seu fill en suprimís dos contes per poder-se ajustar a les pàgines previstes a la Biblioteca Selecta.¹⁴³ L'escrupolositat de l'editorial amb l'extensió era inexcusable per poder mantenir el preu de venda al públic. Tampoc no li amagà les seves prevencions en relació amb la censura, i seguint el consell de Joan Triadú, abans de lliurar l'original definitiu l'autor corregí la referència a «derrotar el feixisme» i «els de l'altra banda» en el conte «La noblesa del joc». Així i tot, els retocs no li estalviaren el veto en bloc per un dels lectors menys reaccionaris del Lectorat, de manera que va haver de substituir aquest relat pel d'«El desert».¹⁴⁴ Bé que el llibre no seduï prou uns lectors enlluernats pel realisme social,¹⁴⁵ marcà el punt d'arrencada de l'etapa més creativa de Calders.¹⁴⁶

L'any 1955 la presidència del jurat es traspassà a Miquel Llor i Maurici Serrahima substituï Joan Oliver.¹⁴⁷ Partint de la suposició que no es guardonaria, per segon any consecutiu, un autor exiliat, Odó Hurtado descartà de presentar-s'hi i anuncià el seu

¹⁴¹ UAB, Fons Pere Calders, carta mecanoscrita de Vicenç Caldés a Pere Calders, Barcelona, 9-X-1954 (la cursiva és subratllat en l'original).

¹⁴² Pons, *Pere Calders, veritat oculta*, p. 224.

¹⁴³ UAB, Fons Pere Calders, carta mecanoscrita de Vicenç Caldés a Pere Calders, Barcelona, 5-II-1955.

¹⁴⁴ Pons, *Pere Calders, veritat oculta*, p. 223. Veg. l'apartat 2.3.1, «El ribot de la censura», nota 583.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 226.

¹⁴⁶ *Ibidem*, p. 231.

¹⁴⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, original mecanoscrit, acta de la reunió.

original, més treballat, per a l'any següent.¹⁴⁸ Cruzet no compartia amb ell que la seva condició d'expatriat li hagués de restar opcions, però aplaudí la decisió d'acabar-ne de polir el text.¹⁴⁹ De les 14 obres rebudes per valorar,¹⁵⁰ en la tercera votació, van quedar els únics que probablement eren publicables. Per aquest ordre: Manuel de Pedrolo (5 vots), Lluís Ferran de Pol (5), Ramon Folch i Camarasa (4) i Jordi Maluquer (1).¹⁵¹ El desempat entre els dos primers se saldà amb una victòria que degué sorprendre Hurtado: tres vots per a *La ciutat i el tròpic* (1956), de Lluís Ferran de Pol, i dos per a *International setting* (1986), de Pedrolo. Va ser el 1956 quan el mateix jurat de l'edició anterior premià l'original obra de Pedrolo *Crèdits humans* (1957),¹⁵² que a partir d'aleshores abandonà la narrativa breu.¹⁵³

En l'edició del 1957 Jesús Ernest Martínez Ferrando recuperà la presidència i Gonçal Lloveras ocupà la plaça que deixà vacant Serrahima. D'entre les vint obres rebudes,¹⁵⁴ en figurava una de Mercè Rodoreda, animada per Cruzet. L'editor, que s'havia fixat en les seves novel·les,¹⁵⁵ pretenia estalviar-se l'avançament d'un llibre que preveia contractar-

¹⁴⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 28; AOH, carta mecanoscrita d'Odó Hurtado a Josep M. Cruzet, Mèxic, D.F., 1-IX-1955.

¹⁴⁹ AOH, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet s Odó Hurtado, Barcelona, 10-X-1955.

¹⁵⁰ Els originals inscrits foren *Victorina* de M. Aurora Balari, *Albada* de Francesc Castells, *Visions i fets* de Concepció Fàbregas, *A sol i a serena* de Ramon Fontanilles, *La ciutat i el tròpic* de Lluís Ferran de Pol, *Prop dels homes* de Ramon Folch i Camarasa, *Tina, a interludis* de Jordi Maluquer, *Violació de límits i International Setting* de Manuel de Pedrolo, *Animetes* de Vicenç Prat, *El distret, amb el seguici* de Pere Prat Ubach, *La cripta* de Francesc Rossetti, *De la meva collita* de M. Serres Margalef i *Capgirells* de Jaume Uya Morera (BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, original mecanoscrit).

¹⁵¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, original mecanoscrit, acta de la reunió.

¹⁵² Faulí, *Mig segle de la Nit de Santa Llúcia*, p. 168.

¹⁵³ Pedrolo competí amb quinze autors més, entre els quals Mercè Rodoreda (*Setze contes*), Ramon Folch i Camarasa (*A l'altra banda del mur*), Josep Anton Baixeras (*Perquè sí*) i Roser Matheu (*La veritat*) (Blanquerna, «Santa Llúcia gloriosa, una altra vegada», *Pont Blau*, any IV, núm. 49-50 (novembre-desembre 1956), p. 359).

¹⁵⁴ S'hi presentaren concursants coneguts pel públic com Ramon Folch i Camarasa, Mercè Rodoreda, Ramon Planas, Perelló; autors descoberts recentment com Josep Anton Baixeras, Jordi Maluquer, Ramon Grabulosa, Jaume Vidal i Alcover, i menys populars com Concepció Maluquer, Gumersind Oleart i Guerau Mutgé (Blanquerna, «Santa Llúcia gloriosa i els seus premis», *Pont Blau*, any VII, núm. 63 (gener 1958), p. 17).

¹⁵⁵ UAB, Fons Rafael Tasis, carta mecanoscrita de Mercè Rodoreda a Rafael Tasis, Ginebra, 20-VII-1956. Reproduïda a Mercè Rodoreda, *Cartes de guerra i d'exili (1934-1960)*, a cura de Carme Arnau, Barcelona: Fundació Mercè Rodoreda, 2017, p. 299.

li.¹⁵⁶ Els seus *Vint-i-dos contes* (1958), circumscrita a l'anàlisi psicològica i el realisme, superaren només per un vot el finalista, *Segones faules*, de Ramon Folch i Camarasa.¹⁵⁷ La crítica, que ha considerat el recull de la guanyadora com una «obra de tempteig, amb inseguretats encara»,¹⁵⁸ n'ha reconegut el paper de transició, nuclear, cap a la seva novel·lística.¹⁵⁹ Amb aquests contes Rodoreda, que fou obsequiada amb l'admiració de Víctor Català i Carles Riba,¹⁶⁰ tornà a l'espai públic després de l'ensulsiada i influí en el desenvolupament de la narrativa catalana posterior.¹⁶¹

Els vint-i-dos originals presentats el 1958¹⁶² foren jutjats per un quintet que preservaria la línia estètica dels darrers anys: Martínez Ferrando, Triadú, Lloveras, Joan Ruiz Calonja i Miracle.¹⁶³ Si el seu dictamen no sorprengué els lectors va ser pels seus gustos literaris i per la manca d'experimentació entre els autors. Guanyà *Varietés* (1958) d'Espinàs, que entusiasma Víctor Català —orgullosa de contribuir a la descoberta de nous talents— per la gran originalitat «tant de pensament com d'estil»,¹⁶⁴ amb tres relats inscrits en el neorealisme.¹⁶⁵ La benevolència amb què ella el jutjà no fou secundada pels historiadors de la literatura, que hi identificaren «un humor, de vegades, massa casolà, influït per Camilo José Cela», segons l'estudi d'Enric Bou.¹⁶⁶ Com a finalista d'aquella

¹⁵⁶ Entrevista a Pilar Umbon, 15-V-2018.

¹⁵⁷ «Anoche fueron adjudicados los tradicionales premios del día de Santa Lucía». *Diario de Barcelona*, any CLXVI, núm. 298 (14-XII-1957), p. 33.

¹⁵⁸ Esther Centelles. «Estudi introductorio». Dins: *El conte des de 1939*. Barcelona: Edicions 62, 1981, p. 21.

¹⁵⁹ Carme Arnau. «Mercè Rodoreda». Dins: Riquer, Comas, Molas, *Història de la literatura catalana*, vol. 11, p. 165.

¹⁶⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 28, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Caterina Albert i Paradís, s.l., 9-V-1958. Fundació Mercè Rodoreda, AMR 5.1.2.126/2, targeta manuscrita de Carles Riba a Mercè Rodoreda, Barcelona, 3-IX-1958; reproduïda a Carles-Jordi Guardiola (ed.), *Cartes de Carles Riba. III: 1953-1959. Els orígens*, Barcelona: La Magrana, 1993, p. 457-458.

¹⁶¹ Bou, «El premi “Víctor Català”: una aproximació al conte català sota el franquisme», p. 105.

¹⁶² Entre els candidats cal consignar Josep Anton Baixeras, Alexandre Cirici-Pellicer, Josep M. Espinàs, Ramon Folch i Camarasa, Odó Hurtado, Concepció G. Maluquer, Carme Montoriol, Josep Vallverdú, J. Vives i Borrell i Núria Albó. Passaren la primera votació Baixeras, Espinàs, Folch i Albó (Blanquerna, «Cinc premis literaris catalans i un altre que no ho és», *Pont Blau*, any VIII, núm. 75 (gener 1959), p. 24).

¹⁶³ Faulí, *Mig segle de la Nit de Santa Llúcia*, p. 169.

¹⁶⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 28, carta mecanoscrita de Caterina Albert Paradís a Josep M. Cruzet, l'Escala, 16-IV-1959.

¹⁶⁵ Vicent Simbor. «La narrativa del realisme social». *Caplletra*, núm. 28 (primavera 2000), p. 106.

¹⁶⁶ Bou, «El premi “Víctor Català”: una aproximació al conte català sota el franquisme», p. 105.

edició, fou reconegut un jove que ni havia tingut l'oportunitat d'exposar les seves obres en llibreries ni havia pogut accedir als cenacles literaris de la capital, el tarragoní Josep Anton Baixeras, que hi presentà *Zu i altres coses*.¹⁶⁷

L'any següent, el 1959, Baixeras s'endugué el primer premi amb *Perquè no* (1960), seleccionat per Martínez Ferrando (president), Llor, Lloveras, Triadú i Miracle i ressenyat positivament per Francesc Vallverdú, que n'elogià l'habilitat narrativa malgrat les incoherències del registre lingüístic.¹⁶⁸ Quedà just per sota *El fel i la mel*, de Folch i Camarasa,¹⁶⁹ que el 1960, competint amb 21 concursants, s'endugué el primer premi amb *La sala d'espera* (1961), per voluntat de Llor (president), Miracle, Tasis, Ruiz Calonja, Lloveras. Novament el finalista d'una convocatòria anterior, com Estanislau Torres amb *De la humana convivència* el 1961,¹⁷⁰ ocupà la primera posició un any després amb uns relats inscrits en el compromís social,¹⁷¹ *La Xera* (1962),¹⁷² «barreja d'ironia i de crítica, de realitat i d'absurd» amb què, segons Joaquim Molas, Torres superà la seva obra anterior.¹⁷³ Aquell any l'autora revelació va ser Núria Albó, que va quedar en tercer lloc.¹⁷⁴ Els guanyadors del 1960 i el 1961 foren triats pel quintet ordinari: Llor (president),

¹⁶⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 38, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Odó Hurtado, [Barcelona], 18-XII-1958.

¹⁶⁸ Francesc Vallverdú. Crítica a *Perquè no*. *Serra d'Or*, segona època, any II, núm. 8 (agost 1960), p. 18.

¹⁶⁹ Aspiraren al premi les obres *Júlia i altres narracions* de Eusebi Isern i Dalmau, *Llibre de contes* de Lluís Jordà, *Així em plau* de Ramon Bardés i autors de noves promocions com Francesc Nel·lo, Josep Serra i Estruch, A. Pujol de la Huerta, Blai Bonet, Ramon Grabolosa, Ramon Folch i Camarasa (Blanquerna, «Sis premis catalans... ens conservi [sic] la vista i la claredat», *Pont Blau*, any IX, núm. 87 (gener 1960), p. 372 i 375).

¹⁷⁰ Entre els altres concursants figuraven autors madurs com Lluís Soler, Pere Prat i Ubach, Amador Garrell, Joan Draper, Francesc Rossetti, Joaquim Buïgas, Joan B. Xuriguera, Lluís Jordà, Concepció G. Maluquer (*Bonaventurats*) i Joan Garrabou, i autors joves com Núria Albó (*Mentre esperem*), Pere Bech (*L'ànima submergida*), Joaquim Carbó, Sebastià Estradé i Estanislau Torres (*De la humana convivència*) (Blanquerna, «Un premi considerable i sis més de major modèstia», *Pont Blau*, any X, núm. 99 (gener 1961), p. 15).

¹⁷¹ Vicent Simbor. «La narrativa del realisme social». *Caplletra*, núm. 28 (primavera 2000), p. 191.

¹⁷² Per ordre de vots obtinguts en la primera volta: Josep Vallverdú (*Peripècies*), Frederic Martínez (*Gent de tro*), Llorenç Mas (*Solucions provisionals*), Jaume Vallcorba (*Les coses ens parlen*), Roser Cardús, Ramon Bardés, Lluís Jordà. També hi concorregueren: Sebastià Ibàñez, Simó Llauneta, Tomàs Roig i Llop, Elisard Sala, Francesc de Sola, Matias Valet i Ferran Xampeny (Blanquerna, «Servituds i grandeses dels premis literaris», *Pont Blau*, any XI, núm. 109 (gener 1962), p. 22; J.[ordi] M.[aluquer], «Els premis de Santa Llúcia 1961», *Serra d'Or*, segona època, any IV, núm. 1 (gener 1962), p. 35).

¹⁷³ Joaquim Molas. «La literatura». Dins: *Llibre de l'any 1962*. Barcelona: Alcides, 1963, p. 177.

¹⁷⁴ J.[ordi] M.[aluquer] i B.[onet]. «Els premis de Santa Llúcia 1960». *Serra d'Or*, segona època, any II, núm. 12 (desembre 1960), p. 18.

Lloveras, Ruiz Calonja, Tasis i Miracle.

En la darrera edició de l'etapa de Cruzet, la del 1962, Martínez Ferrando reemplaçà Tasis i la secretaria del jurat passà de Miracle a Joan Triadú.¹⁷⁵ S'hi consideraren catorze originals, com ara els d'Enric Massó i Guillem Viladot.¹⁷⁶ Arribaren a la tercera votació Joaquim Carbó (4 vots), Jordi Maluquer (4), Viladot (4) i Núria Albó (3). Per un vot de diferència fou premiat *Pol·len* (1963) de Maluquer i seguidament *A prop de la lluna* de Carbó. Pocs dies abans de la celebració de la festa el guanyador havia coincidit amb Triadú, que el desanimà —probablement perquè ell pensava votar per Carbó—, de manera que s'absentà de l'acte.¹⁷⁷ Un dels que apostà per Maluquer va ser Llor, que l'havia votat «amb molt de gust, convençut que és un dels millors reculls de narracions i contes presentats al Víctor Català de 1962».¹⁷⁸ Joaquim Molas el definí com «un llibre desigual, poc unitari; tanmateix l'ús de determinades tècniques i l'habilitat de certs plantejaments ens obliguen a esperar de l'autor d'altres coses més importants».¹⁷⁹

De tots els premis que es concediren als Premis de Santa Llúcia, el Víctor Català és el que descobrí més autors, dignificà el gènere amb obres com *Mites*, *Cròniques de la veritat oculta* i *La ciutat i el tròpic*, i contribuí a posar en voga les tècniques i els temes del realisme (mancats d'una voluntat de denúncia que hauria estat escapçada per censura o prevencions morals). La majoria de títols guardonats, emperò, foren titllats per Enric Bou de «francament avorrits i de lectura i comprensió difícils».¹⁸⁰ El baix nombre de novetats, els comptats concursants i la desatenció de la premsa perjudicaren la consideració social

¹⁷⁵ Faulí, *Mig segle de la Nit de Santa Llúcia*, p. 171. BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, original mecanoscrit, bases.

¹⁷⁶ Hi provaren fortuna *El temps dels homes* de Núria Albó, *Esquixos* de Júlia Blasco, *A prop de la lluna* de Joaquim Carbó, *Farandola* de Lluís Jordà, *Pol·len* de Jordi Maluquer, *Blanc i negre* de Frederic Martínez, *Poliedre* d'Enric Massó, *Imatges i actituds* de Pere Mialet, *Romanç d'amor* d'Antoni Muset, *Quan els déus enfolleixen* de Walda Pla, *Un crim abstracte* de Nicolau M. Rubió i Tudurí, *Amics i coneguts* de Joan Sallarès, *Riella* de Guillem Viladot i *Les Venus d'Estrach* de Ferran Xampeny (BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, original mecanoscrit, full de votacions).

¹⁷⁷ Correu-e de Joaquim Maluquer Bonet, 23-IV-2018.

¹⁷⁸ Arxiu Jordi Maluquer Bonet, carta manuscrita de Miquel Llor a Jordi Maluquer, s.l., 13-X-1963.

¹⁷⁹ Joaquim Molas. «La literatura». Dins: *Llibre de l'any 1963*. Barcelona: Alcides, 1964, p. 234.

¹⁸⁰ Bou, «El premi “Víctor Català”: una aproximació al conte català sota el franquisme», p. 105.

d'un gènere que es continuà percebent com un sucedani. Per a Jaume Aulet, aquests són els factors que provocaren que la tendència alcista que als anys cinquanta assolí el conte respecte de la novel·la s'invertís dos lustres més tard.¹⁸¹ A manera de reclam, el 1998 Òmnium Cultural i la Fundació Enciclopèdia Catalana, convocants del premi, el rebatejaren amb el nom d'una de les escriptores guardonades, Mercè Rodoreda.

3.1.3. *El Josep Yxart (1956)*

Des dels primers temps en què Josep M. Cruzet concebé el seu programa editorial preservà la il·lusió per recuperar els clàssics i descobrir nous talents de la literatura contemporània, allhora que per oferir una plataforma per als assagistes, de qui era un defensor declarat. Per les restriccions governatives —especialment suspicaces amb obres que podien estendre idees presumiblement perniciosos— i per la destrucció del mercat del llibre, l'editor percaçà des de la primeria dels cinquanta un patrocini que vetllés per la continuïtat d'un premi. Entossudit que l'empresariat català havia de fer viable la normalització cultural, proposà infructuosament al Patronat Cultural Minerva la creació del Premi d'Assaigs Ramon Sibiuda, seguidor de Ramon Llull i mestre de Montaigne, per un cost de 25.000 ptes. (és a dir, 5.000 per al guardonat i 20.000 per a l'edició), de les quals s'oferia a cobrir 10.000 i deixava les 15.000 restants en mans dels mecenes.¹⁸²

Desestimat l'acord amb la Benèfica Minerva, trobà un patrocinador alternatiu en Francesc A. Ripoll, que havia finançat alguns títols de la BS.¹⁸³ Advocat de prestigi, havia

¹⁸¹ Jaume Aulet. «Realisme i models narratius en el conte català dels anys seixanta». Dins: A. Bernal i C. Gregori (eds.). *Realisme i compromís en la narrativa de la postguerra europea*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 2002, p. 333-334.

¹⁸² Samsó, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, vol. 2, p. 259, n. 62.

¹⁸³ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 24, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Francesc A.

treballat per a Viatges Marsans i Banca Marsans, i era el president de la Societat Anònima Cros. Pròxim a Cambó i Carrasco Formiguera, el franquisme, que havia reconegut que havia lluitat per la causa dels rebels, li obrí un expedient que es va sobreseure tot i haver estat regidor de la Lliga i «la labor anti-espanyola» durant la dictadura de Primo de Rivera.¹⁸⁴ Va ser el mateix Ripoll qui proposà el canvi de nom d'un filòsof medieval massa desconegut pel d'un crític modern, Josep Yxart, que Cruzet trobà «encertadíssim». L'editor aconseguí que fins al 1960 Ripoll aportés 10.000 ptes. per al guanyador (i 5.000 per a l'edició) i que el 1961 i el 1962 les augmentés fins a 15.000 ptes.¹⁸⁵ Hi tenia un interès evident, si hem de creure l'entusiasme amb què rebia els dos exemplars de les obres signades per l'autor i les còpies de les crítiques.

Per a Cruzet, que s'havia format en una etapa esplendorosa de la cultura catalana, aquest premi «ha de demostrar l'existència i eficàcia dels pensadors catalans moderns de to europeu».¹⁸⁶ Mentre l'Institut d'Estudis Catalans premiava les obres acadèmiques, les bases de l'Yxart es limitaren a «obras de carácter intelectual en las que predomine el espíritu de divulgación sobre el puramente erudito o de tesis», a partir de «temas preferentemente genéricos y relacionados con la vida y la cultura del país, sin que ello excluya, no obstante, los de ámbito más extenso».¹⁸⁷ Per afavorir la presentació d'originals, s'admeté la inclusió d'algun capítol publicat anteriorment per a uns volums que, en total, haurien de fer unes dues-centes pàgines. L'editorial es comprometia a fer sortir l'obra en un any i es reservava un termini de sis mesos per optar a l'edició de

---

Ripoll, Barcelona, 14-I-1955. Segons Josep Faulí, també hi col·laborà Raimon Ripoll (Faulí, *Mig segle de la Nit de Santa Llúcia*, p. 22).

¹⁸⁴ Francesc Vilanova i Vila-Abadal. *Repressió política i coacció econòmica. Les responsabilitats polítiques de republicans i conservadors catalans a la postguerra (1939-1942)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 253-256.

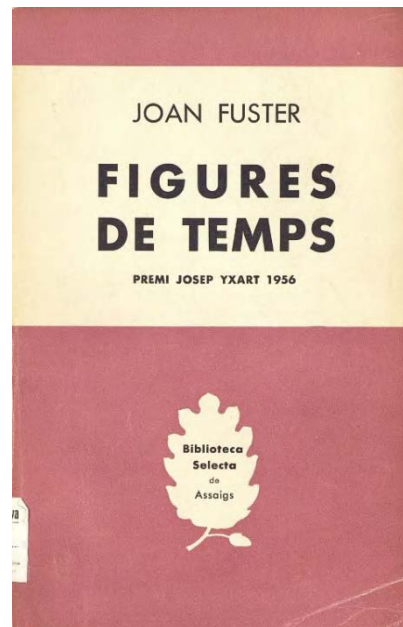
¹⁸⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 24, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Francesc A. Ripoll, [Barcelona], 25-I-1956.

¹⁸⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 24, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Francesc A. Ripoll, Barcelona, 29-XII-1956.

¹⁸⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 24, díptic «Premio de ensayos J. Yxart 1956», [p. 2].

qualsevol obra no premiada.¹⁸⁸ El jurat previst per Cruzet coincidí gairebé en la totalitat amb el que es constituí, tots d'edat avançada, fora del secretari: Jordi Rubió i Balaguer (president), J. V. Foix, Rossend Llates, Marià Manent i Josep M. Castellet (secretari).¹⁸⁹

Amb la convocatòria d'un premi que anava contra la normativa vigent, Cruzet es proposava tant fomentar l'escriptura d'obres de pensament com treure a llum aquelles piles d'originals que s'especulava que havien quedat al calaix des de l'ensulsiada. Els primers senyals auguraren una edició tan prometedora que el novembre de 1956 Cruzet avançà a Ripoll que, per la qualitat de les obres rebudes en la primera convocatòria, el jurat confiava que «pot sortir un premi veritablement destacat i valios».¹⁹⁰ A la Casa del Llibre van rebre *Figures de*

Fig. 5. Coberta de *Figures de temps* (1957), de Joan Fuster.

temps de Joan Fuster (a qui l'editor havia convidat a presentar-se poc després d'haver-li publicat l'antologia de poesia valenciana),¹⁹¹ *La genialitat i el caràcter a Catalunya* de Delfí Abella, *El Pirineu a trossos* de Josep M. Guilera i obres de J. F. Ràfols, Rafael Tasis, Miquel Arimany, Carles Magrinyà i Joan Triadú.¹⁹²

La presència entre els concursants de Triadú, que el 1956 integraria el jurat del Víctor Català, fou discretament discutida per Fuster,¹⁹³ si bé considerava que «el jurat em

¹⁸⁸ *Ibidem*, [p. 3-4].

¹⁸⁹ Si bé Cruzet havia pensat inicialment en Manuel de Montoliu i Maurici Serrahima com a membres del jurat, la seva substitució per Llates i Manent no el devia desplaure, ben al contrari (BC, Fons Joan Fuster, «Projecte de fundació del premi d'assaigs Ramon Sibiuda», original mecanoscrit [1954]).

¹⁹⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 24, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Francesc A. Ripoll, Barcelona 29-XI-1956.

¹⁹¹ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Joan Fuster a Josep M. Castellet, Sueca, 2-VIII-1956.

¹⁹² Blanquerna. «Santa Llúcia gloriosa, una altra vegada». *Pont Blau*, any IV, núm. 49-50 (novembre-desembre 1956), p. 360.

¹⁹³ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Joan Fuster a Josep M. Castellet, Sueca, 2-VIII-1956.

serà benèvol, si no propici». ¹⁹⁴ Per assegurar-se la victòria i obtenir una bestreta, ni que fos modesta, demanà obertament a Castellet que votés per ell o que, en el cas que l'obra no fos seleccionada, orientés el jurat perquè fes veure a l'editor la conveniència de publicar-lo. ¹⁹⁵ A part de Castellet, que li respongué que ell era el seu candidat predilecte, Martínez Ferrando va felicitar Fuster per l'heterogeneïtat temàtica de l'original i li avançà que confiava que la resta de membres del jurat l'acollirien favorablement, fins i tot una persona que, com Rossend Llates, estava desencisada per la impossibilitat d'haver assolit una posició cultural de més altura. No s'equivocà gens, perquè la seva aposta és la que s'acabà imposant en la darrera votació:

Trobe molt suggestiva aqueixa barreja de temes que presenta al premi Yxart; molt interessant i divertida. Espere que farà efecte en el jurat calificador. A Llates el tinc tractat molt poc. És una d'aquestes persones amb qui no he sapigut lligar. Fa molts anys freqüentava l'Ateneu; ha tingut llargs silencis i em fa l'efecte d'un home que no ha pogut assolir les seues ambicions; una mica agrejat. De tota manera pot ésser un element a qui les coses de vostè facin efecte. Si tingués avinentesa ja procuraria assabentar-me de com va el concurs. A qui tracte més actualment és a Rubió. ¹⁹⁶

El 1957 la Selecta comunicà a la premsa que «a pesar de la especialización que requiere, se han recibido un muy apreciable número de originales de gran calidad e interés». ¹⁹⁷ Només eren set originals, ¹⁹⁸ tanmateix calia guanyar la batalla de la premsa. ¹⁹⁹

---

¹⁹⁴ *Ibidem*.

¹⁹⁵ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Joan Fuster a Josep M. Castellet, Sueca, 21-IX-1956.

¹⁹⁶ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Jesús Ernest Martínez Ferrando a Joan Fuster, Barcelona, 12-IX-1956. Reproduïda a Joan Fuster, *Correspondència*, edició de Vicent Alonso, València: Eliseu Climent, 1999, vol. III, p. 303.

¹⁹⁷ «Los premios literarios de la noche de Santa Lucía». *El Correo Catalán*, any LXXXII, núm. 24930 (17-XI-1957), p. 8.

¹⁹⁸ A part dels guanyadors i el finalista s'hi presentaren Delfí Abella (*El geni i l'home català*), Andreu Caimari (*Calma a l'illa*), Josep M. Garrut (*Viatge entorn del meu pessebre*), Salvador de Sansalvador (*La nostra època*) i Josep Sureda i Blanes (*Reflexions sobre la història*) (Blanquerna, «Santa Llúcia gloriosa i els

El jurat, que es mantenia invariable respecte de l'edició anterior i havia compartit una deliberació entretinguda,²⁰⁰ atorgà la primera posició a *Cita de narradors*, de Jordi Sarsanedas, M. Aurèlia Capmany, Manuel de Pedrolo, Josep M. Espinàs i Joan Perucho. Francesc A. Ripoll quedà satisfet tant pel premi per a uns autors joves com per la qualitat del finalista, el *Nonell i altres assaigs* d'Enric Jardí, fins a l'extrem que sufragà l'edició de tots dos.²⁰¹ A despit de la baixa acollida de la convocatòria, l'optimisme que l'editor s'esforçà per traslladar al mecenes estava justificat no sols perquè la qualitat de les obres enfortiria el premi i la condició coral de la guardonada n'afavoriria la «plena popularitat»,²⁰² sinó perquè l'edat dels autors premiats rejuveniria el catàleg de la Selecta.²⁰³

Entre els sis originals que es presentaren el 1958,²⁰⁴ el jurat de les dues edicions anteriors²⁰⁵ guardonà *Vint-i-cinc anys de crítica* (1959) de Jaume Bofill i Ferro i declarà finalista una obra d'Osvald Cardona, *Les afinitats*. En les seves confidències a Josep Pla, Cruzet no ocultà que hauria preferit un altre guardonat, bé que considerà merescut el premi a Bofill.²⁰⁶ L'any següent els mateixos avaluadors²⁰⁷ seleccionaren *Verdaguer i Lamartine i altres assaigs* d'Osvald Cardona, publicat com a *De Verdaguer a Carner* (1959), un treball de literatura comparada que, segons Albert Manent «revela un profund

---

seus premis», *Pont Blau*, any VII, núm. 63 (gener 1958), p. 17).

¹⁹⁹ Faulí, *Mig segle de la Nit de Santa Llúcia*, p. 48.

²⁰⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 24, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Francesc A. Ripoll, Barcelona, 16-XII-1957.

²⁰¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 24, carta mecanoscrita de Francesc A. Ripoll a Josep M. Cruzet, Barcelona, 18-III-1958.

²⁰² BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 24, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Francesc A. Ripoll, Barcelona, 16-XII-1957.

²⁰³ Jordi Sarsanedas, Maria Aurèlia Capmany, Manuel de Pedrolo, Josep M. Espinàs, Joan Perucho. *Cita de narradors*. Barcelona: Selecta, 1958. Biblioteca Selecta, 251, contracoberta. Veg. el subapartat 2.2.2.3, «Els joves i els exiliats».

²⁰⁴ Segons la nominació, foren seleccionats Jaume Bofill i Ferro, Osvald Cardona, Delfí Abella (*Elogi del sofriment i altres assaigs*), Manuel Valls, Sebastià Sánchez Juan i Lluís Crusellas (Blanquerna, «Cinc premis literaris catalans i un altre que no ho és», *Pont Blau*, any VIII, núm. 75 (gener 1959), p. 24).

²⁰⁵ Faulí, *Mig segle de la Nit de Santa Llúcia*, p. 169.

²⁰⁶ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 24-XII-1958. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 640.

²⁰⁷ Blanquerna. «Sis premis catalans... ens conservi [sic] la vista i la claredat». *Pont Blau*, any IX, núm. 87 (gener 1960), p. 372.

coneixedor de la poesia i una actitud discreta, de vegades de glossador, gens dogmàtica».²⁰⁸ Les tres obres restants que s'hi havia presentat foren *El caràcter català* de Delfí Abella, *Viatge a l'Atlàntida i retorn a Ítaca* de Guillem Díaz-Plaja (finalista) i *Les cooperatives a Catalunya* d'Albert Pérez Baró.²⁰⁹

El 1960 un jurat presidit per J. V. Foix i format per Llates, Manent, Bofill i Ferro i Castellet (secretari) premià *Ha calgut escollir*, una recopilació d'estudis crítics de Joan Triadú que aparegué com a *La literatura catalana i el poble* el 1961 i, en segona posició, un estudi de Miquel Arimany intítulat *Maragall 1860-1911-1961*. Havien comptet amb Joan Oller i Rabassa, que també havia presentat *Catalunya i el primer ferrocarril peninsular*, inspirada en Maragall i Joan Ferrer i Miquela.²¹⁰ En la seva crònica del *Cap d'Any*, Maria Aurèlia Capmany feu una defensa clara tant de l'ètica de Triadú com de la seva valentia, que l'encoratjà a superar la contestació amb què havien estat acollides les seves antologies:

Dels premis de Santa Llúcia d'aquest any esmentem amb satisfacció la concessió del Josep Yxart a Joan Triadú pel seu recull d'assaigs *La literatura del poble*. Si hi ha un home en el nostre país que s'ha jugat el tot pel tot per a la literatura, que ha fet del seu ofici d'escriptor una ètica i un servei sense reserves, que ha defugit deliberadament, arriscadament, tota actitud d'amable diletant, aquest és —parlo naturalment de la nostra generació de postguerra— Joan Triadú. El premi és naturalment atorgat a la qualitat intrínseca pel seu treball, però m'interessa en aquest moment posar de manifest el que tots pensàvem en

²⁰⁸ Albert Manent. «Osvald Cardona, assagista, crític i verdaguerista». *Anuari Verdaguer*, núm. 3 (febrer 1988), p. 253-255.

²⁰⁹ J.[ordi] M.[aluquer], «Els premis de Santa Llúcia», *Serra d'Or*, segona època, any II, núm. 1 (gener 1960), p. 13. Blanquerna, «Sis premis catalans... ens conservi [sic] la vista i la claredat», *Pont Blau*, any IX, núm. 87 (gener 1960), p. 373.

²¹⁰ Blanquerna. «Un premi considerable i sis més de major modèstia». *Pont Blau*, any X, núm. 99 (gener 1961), p. 13-14.

aplaudir l'atorgament del premi el dia de Santa Llúcia.²¹¹

Després de cinc edicions de temàtica exclusivament literària, la convocatòria començà a atreure estudiosos d'altres disciplines. L'any 1961 un jurat presidit per J. V. Foix, amb Rossend Llates, Marià Manent, Jaume Bofill i Ferro i Josep M. Castellet, s'inclinà per *La societat industrial i nosaltres*, distribuït com a *El món actual i el nostre país*, de Josep M. Corredor, i, com a finalista per segon any consecutiu, Miquel Arimany, premiat amb *Realitat i miratge*.²¹² En la convocatòria del 1962 fou reconegut *Els heretges catalans* de Jordi Ventura. El baix nombre d'originals rebuts el 1960, quatre, no desistiren Cruzet de recordar a Ripoll el valor intel·lectual del premi: «Cregui que en aquests temps de frivolitat i improvisacions, estem fent una sòlida obra intel·lectual.»²¹³ El convenciment amb què Cruzet defensava la seva actuació i el prestigi dels primers temps no bastaren perquè el premi acabés de complir el seu propòsit, en part per la minsa dotació. Ni motivà la creació d'originals solvents i transformadors ni tingué l'acollida comercial desitjada fins que desaparegué el 1970.²¹⁴

²¹¹ Maria Aurèlia Capmany. «Crònica de Barcelona». *Cap d'Any 1962*. Palma: Raixa, 1961, p. 22.

²¹² Hi concursen nou obres més, per ordre de vots: *Un altre Laocoont* d'Enric Jardí, *Teoria d'un imperi pirinenc* de Josep M. Guilera, *Maragall: la meravella de la paraula* de Joan Oller i Rabassa, *L'esperit de competició* de Josep Escrivà. Descartats en primera volta: *Sermons laics* de Josep Renè, *Llibre d'assaigs* de Joaquim Segura i Lamich, *Tots els dies són sants i bons* de Joan Vallespinós, *Maragall 1860-1911-1961* de Miquel Arimany, *Aspectes històrics de la crisi d'Occident* d'Antoni Jutglar (Blanquerna, «Servituds i grandeses dels premis literaris», *Pont Blau*, any XI, núm. 109 (gener 1962), p. 23-24; J.[ordi] M.[aluquer], «Els premis de Santa Llúcia 1961», *Serra d'Or*, segona època, any IV, núm. 1 (gener 1962), p. 35).

²¹³ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 24, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Francesc A. Ripoll, Barcelona, 6-X-1960.

²¹⁴ J.[osep] Murgades Barceló. «Consideració amb premi sobre l'assaig». *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, núm. 3 (gener 1975), p. 116.

Fig. 6. Els guardonats als Premis de Santa Llúcia 1961: Josep M. Corredor, Josep M. Espinàs i Estanislau Torres (*Serra d'Or*, gener 1962).

3.1.4. *El Pere Maspons i Camarasa (1959)*

A les acaballes dels anys cinquanta Josep M. Cruzet gosà eixamplar la línia editorial dedicada a l'assaig amb una modalitat de premi que complementaria l'Yxart i que responia de ple als seus interessos: unes monografies comarcals. Mercès al seu coneixement de la realitat vallesana, i a la seva relació amb l'advocat Pere Canal Baliu, l'editor tingué accés al que seria el patrocinador del premi, el comerciant Pere Maspons i Camarasa, que entre el 1945 i el 1961 patrocinà un guardó homònim als Jocs Florals. Si bé el mecenes vallesà establert a Guayaquil²¹⁵ hauria preferit que la temàtica del premi se centrés exclusivament en la seva comarca, com estipulava el premi de la diàspora,²¹⁶

²¹⁵ Blanquerna. «Santa Llúcia, una altra vegada. Riscos i fortuna dels premis literaris». *Pont Blau*, any XII, núm. 120 (gener 1963), p. 13.

²¹⁶ Fora dels anys 1947 i 1958, en què el premi no es convocà, les obres seleccionades foren *Recull de notes per a l'estudi dels catalans en la vida de la Gran Colòmbia*, de Miquel Fornaguera (1945); *Estampes del Mercat*, de Domènec Colomer (1946); *A l'antiga capital vallesana*, de Ramon Mas (1948, «mig premi»); *Dotze contes del Vallès*, d'Andreu Dameson (1949); *Estampes del Vallès*, de Ferran Canyameres (1950); *Demà anirem al Vallès*, de Cèlia Suñol (1951); *Com el Vallès no hi ha res [sic]*, de Ferran Canyameres, *exaequo* amb Carles Sindreu, autor de *Del nostre Vallès. Coses de l'Ametlla* (1952); *Cor endins*, de Joan

Cruzet el convencé de donar-hi prioritat en la primera edició i d'ampliar-la a tot el territori a partir de la segona edició per no limitar-ne ni la temàtica ni l'autoria.²¹⁷ L'experiència com a llibreter, i com a editor de l'Yxart en particular, li havia ensenyat que el nombre d'originals que s'hi presentarien serien tan pocs que calia oferir un marc prou ampli tant per a garantir una recepció mínima i sostinguda d'originals com per a assegurar la continuïtat del guardó.

Tancat l'acord amb el patrocinador per a un Premi Pere Maspons i Camarasa homònim al dels Jocs Florals de l'exili, Cruzet va topar amb les camàndules del règim, que no va donar el vistiplau a les bases fins al 12 de novembre, un mes abans de la celebració de la festa de Santa Llúcia.²¹⁸ Respecte dels altres premis de Santa Llúcia només diferia en la matèria, de què afegirien una nota al peu per precisar que en la primera edició la temàtica vallesana seria preferent: «Dichos originales deberán estar dedicados a una cualquiera de las comarcas naturales de Cataluña [...], sea en un aspecto general, sea en el particular de alguna de sus ciudades o poblaciones, pero dando preferencia a las visiones de conjunto (historia, economía, paisaje, peculiaridades locales, personajes relevantes, etc.) y con predominio del espíritu de divulgación al excesivamente erudito; se podrán incluir antologías gráficas y literarias.»²¹⁹ La dotació per al guardonat fou una mica inferior a la de l'Yxart i oscil·là entre les 5.000 ptes. del 1959 fins a les 15.000 ptes. el 1962 (més 5.000 ptes per a l'editor).

Amb la voluntat de prestigiar el premi, Cruzet oferí la presidència a un dels seus

---

Vernet i Batet (1953); *La comarca del Vallès*, de Joan Espinassa (1954); *Mercat de Granollers*, de Joan Vernet i Batet (1955); *Com el Vallès no hi ha res [sic]*, d'Andreu Dameson (1956); *Figures de pessebre de l'Ametlla del Vallès*, de Carles Sindreu (1957); *El pagès del llamp*, de Pere Català Pic (1959); *Tres estampes*, d'Amador Garrell (1960); *Notes per a un assaig sobre el Vallès*, de Jordi Baulies (1961) (Faulí, *Els Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili (1941-1977)*, p. 179-204).

²¹⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Lluís Thomasa de Subirà, 25-XI-1959.

²¹⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Pere Canal, 11-XI-1959 i 12-XI-1959.

²¹⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, díptic «Premio de monografías comarcales P. Maspons i Camarasa 1959», [p. 2].

historiadors de referència, Agustí Duran i Sanpere, que l'ennobliria per la seva categoria intel·lectual i per la defensa de les comarques catalanes.²²⁰ Completaren un jurat que es mantingué invariable els geògrafs Lluís Solé Sabarís i Josep Iglésies (tots dos membres del consell de redacció de la *Geografia de Catalunya*), el mateix Pere Canal i Tomàs Tebé, a qui Cruzet demostrà la seva confiança proposant-li per primera vegada la secretaria, ocupació exercida durant molts anys per Josep Miracle.²²¹ La intervenció de Canal en la concepció del guardó es concretà en la seva participació directa en el jurat i en la tria concreta dels seus membres, per a la qual pensà en un escriptor amb qui l'unia una relació familiar i dos anys abans havia estat guardonat a la festa de Santa Llúcia.²²² Tanmateix, el cosí de Canal, Ramon Folch i Camarasa, declinà l'oferiment davant de Tebé, dolgut per les carabasses rebudes en els premis a què s'havia presentat fins aleshores i per les excepcionals oportunitats ofertes pels editors:

[...] ja he dit al meu cosí Maspons que *no vull* de cap manera ser membre de cap jurat, ni com a secretari. Que quedi ben clar. Quan els editors es portin com cal amb els escriptors catalans, tindrem temps i esma per correspondre, però tal com van les coses, val més que us busqueu un senyor amb ganes de presumir. Entesos?²²³

Bé que el Maspons i Camarasa endegà la singladura amb un termini curt per a la presentació d'originals, la limitació temàtica i la desproporcionada dotació en comparació amb altres guardons,²²⁴ Cruzet aconseguí d'alimentar la línia centrada en uns llibres sobre

²²⁰ ACSG, Fons Agustí Duran i Sanpere, Correspondència personal-professional, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Agustí Duran i Sanpere, Calella, 14-VIII-1959.

²²¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, díptic «Premio de monografías comarcales P. Maspons i Camarasa 1959», [p. 3].

²²² BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, carta mecanoscrita de Pere Maspons i Camarasa a Editorial Selecta, 28-V-1959.

²²³ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, carta manuscrita de Ramon Folch a Tomàs Tebé, 11-VI-1959 (la cursiva és subratllat en l'original).

²²⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Pere Canal, 12-

el territori que basculaven entre la geografia i el llibre de viatges i contribuí a normalitzar la lectura en català d'un gènere tan poc comercial com l'assaig. Amb cinc originals, la primera convocatòria es tancà amb un guardonat conegut pel públic català, Ferran Canyameres i el seu *El Vallès: vigor i bellesa*, que quedà per davant de la mestra Anna Rubiés, autora d'una monografia sobre l'Empordà.²²⁵ Bé que tots dos reberen crítiques acerades de Josep Pla,²²⁶ l'aposta comercial de Cruzet no devia ser tan erràtica quan, després de la publicació del premi 1960, *L'alta Garrotxa* de Josep Girona i Casagran,²²⁷ encara va treure el guanyador del 1961, *Llibre de Figueres* (1962) del jove excursionista Eduard Rodeja. El guanyador de la darrera edició projectada per Cruzet, la del 1962, premià *La vall de Torelló* (1963) de Lluís Thomasa.²²⁸

3.1.5. *El Sant Jordi (1960)*

A la primeria de la dècada dels seixanta l'obstinada activitat de Cruzet per dignificar els certàmens literaris en català havia topat amb el control de la censura i amb un pressupost tan modest que continuava relegant la literatura ja no a la prohibició implacable a què l'havia sotmesa el règim durant els primers lustres però sí a la regionalització. La competència dels premis en castellà, propulsats políticament i mediàtica, incidia

---

XI-1959.

²²⁵ A més de Canyameres i Rubiés, s'hi havien presentat Joaquim Boixés, *El petit país del Ripollès*; A. Bosch, *Comarca de Bages*, i Ramon Grabolosa, *Perspectives d'Olot* (Blanquerna, «Sis premis catalans... ens conservi [sic] la vista i la claredat», *Pont Blau*, any IX, núm. 87 (gener 1960), p. 374).

²²⁶ Sobre les crítiques de Pla, veg. el subapartat 2.3.2.2, «Les tipologies».

²²⁷ Altres concursants: Manuel Anglada sobre Llúvia, Josep M. Poblet amb la comarca de Barberà, per davant de Ramon Grabolosa i Pere Vinyoles (Blanquerna, «Un premi considerable i sis més de major modèstia», *Pont Blau*, any X, núm. 99 (gener 1961), p. 12).

²²⁸ S'hi havien presentat Ramon Arrufat (*Les Borges Blanques*), Anna Rubiés (*Comarca de la Selva*), Pere Vinyoles (*Comarca d'Osona*), Llorenç Birba (*La vall de Camprodon*) i Josep M. Masachs (*Esquema del Penedès*) (Blanquerna, «Servituds i grandeses dels premis literaris», *Pont Blau*, any XI, núm. 109 (gener 1962), p. 21).

directament en el nombre d'originals rebuts per a la festa de Santa Llúcia. Era tal la subjugació a la cultura hegemònica que en pocs anys els organitzadors dels concursos oficials, que es vantaven d'adreçar-se també als escriptors en català, havien aconseguit implementar la literatura castellana com una oferta pròpia del país en «un fet sense precedents», per a Joan Triadú.²²⁹ En aquesta conjuntura d'inferioritat política i econòmica, intel·lectuals com Gaziell responsabilitzaven la burgesia catalana de la manca de suport financer per contrarestar l'oferta en castellà:

Perquè vostè vegi que els premis de Santa Llúcia ja es van obrint camí, àdhuc fora de casa, al peu d'aquesta lletra li enganxaré un retall de l'ABC d'ahir. Si els nostres rics no fossin tan mesquinets amb l'esperit, per compensar la petitesa de Catalunya amb alguna cosa extraordinària que fes parlar a tot el món ja haurien instituït a favor de la cultura catalana uns premis enlluernadors. D'enlluernador, però, només no volen més que els diamants de les seves dones.²³⁰

Si bé a mitjan anys cinquanta Cruzet sospitava que «els Aymà van a la creació d'un altre premi de novel·la (i qui sap si d'altres) per rebentar el Joanot Martorell»,²³¹ va ser ell qui, davant la possibilitat d'homologar econòmicament la literatura catalana amb l'oficial, trencà l'acord que els unia. L'operació de Cruzet per a salvaguardar el seu lideratge com a editor arrencà a casa de Joan B. Cendrós, un empresari d'èxit mundial. Feia poc temps que Pere Cisa, d'un catalanisme granític, s'havia ficat entre cella i cella celebrar «un Nadal

²²⁹ Joan Triadú. *La novel·la catalana de postguerra*. Barcelona: Edicions 62, 1982, p. 80-83.

²³⁰ BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 8, carta mecanoscrita de Gaziell a Josep M. Cruzet, Madrid, 14-XII-1957. Reproduïda a Llanas (ed.), *Gaziell i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*, p. 45. En la notícia d'ABC s'obviava el convocant, el nom de la festa literària i la llengua de pràcticament totes les modalitats: «Barcelona 12. Mañana, festividad de Santa Lucía, por la noche, se concederán seis importantes premios que totalizan ciento diez mil pesetas. Se trata de los dos Aedos, de biografía castellana y catalana; el Joanot Martorell [*sic*], de novela; el Josep Ixart, de ensayos; el Josep Claramunt, de teatro y el de Joventuts Musicals, de composición» (Cifra, «Hoy, concesión de premios literarios en Barcelona», ABC, núm. 16150 (13-XII-1957), p. 61).

²³¹ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 9-V-1955. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 534.

català», proposta que Cendrós va acollir de manera resoluta: «Fem-lo: només necessitem cinc persones que portin trenta mil pessetes cada una.»²³² Per a eludir les suspicàcies de la censura per una suma econòmica tan elevada com la del Nadal de Destino, que els podia semblar una provocació, els promotors vincularen la iniciativa al centenari del naixement de Joan Maragall i optaren per un nom innocu, Sant Jordi.

La dotació va anar a càrrec d'un autoanomenat Grup Institucional del Premi Sant Jordi, integrat pels futurs fundadors d'Òmnium Cultural: Joan B. Cendrós, Lluís Carulla, Fèlix Millet, Pau Riera i Joan Vallvé. En paral·lel a la negociació amb ells, i a través de Gaziol, Cisa convidà a les reunions Cruzet, que reivindicà els interessos de la Selecta.²³³ Per optimitzar esforços, al maig convingueren que ell desconvocaria el Premi Joanot Martorell amb el benentès que el Sant Jordi fos aprovat per les autoritats, els promotors conformarien el jurat amb independència de si formaven part o no d'altres premis de Santa Llúcia i —fou la condició de Cruzet— el premi es lliuraria de manera distingida el 13 de desembre i es publicaria a la BS per Sant Jordi.²³⁴ L'editor àdhuc volgué aportar-hi 30.000 ptes., assumir-ne el cost d'edició (fora dels drets d'autor)²³⁵ i destinar el 10% del preu de venda al públic al Grup Institucional del Premi Sant Jordi.²³⁶

Cruzet s'havia compromès amb el grup institucional a involucrar-hi els Aymà, no tant per respecte professional —que negligí en bandejar-los de les negociacions—, sinó sobretot per assegurar-se que, si el Sant Jordi obtenia el permís de censura i una bona acollida dels autors, els Aymà desistirien d'organitzar el Martorell l'any 1961. Una cosa estava fora de tota discussió: no hi hauria prou originals per a dinamitzar tots dos

²³² Pere Cisa. «La veritable història de la fundació del Sant Jordi». *Avui*, any XI, núm. 3249 (5-XI-1986), p. 18.

²³³ *Ibidem*.

²³⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres. Contractes», c. 16, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet als Srs. Grup Institucional del Premi Sant Jordi, Barcelona, 9-V-1960.

²³⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres. Contractes», c. 16, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan B. Cendrós i Fèlix Millet, Barcelona, 21-V-1960.

²³⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres. Contractes», c. 16, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet als Srs. Grup Institucional del Premi Sant Jordi, Barcelona, 9-V-1960.

concursos. Al juny Cruzet notificà als Aymà que havia acordat amb el grup promotor la suspensió temporal del premi que li corresponia convocar aquell any, en vista que ells materialitzarien el seu propòsit amb el suport de la Selecta o sense i que el Martorell no podria competir amb la dotació prevista per al Sant Jordi. Per a Cruzet, la contrapartida favorable era la preservació de la festa de Santa Llúcia —la seva festa— i el reconeixement que es faria a la benemèrita trajectòria del Martorell, bé que no en concretà els detalls:

Malgrat els sentiments contradictors que l'ocorregut pot suscitar, és evident que intentar mantenir una competència en condicions de tanta inferioritat davant d'una decisió ja presa resultaria inútil i impopular. Inútil perquè el nou premi actuarà de xuclador d'originals del Joanot Martorell, ja que, de fet, els que s'hi presentaven, més alguns altres, que no crec pas que siguin molts, hi aniran a parar. I impopular, perquè l'actitud favorable dels jurats en el nou premi serà compartida pels possibles concursants que en el supòsit de què s'hagués pogut aturar, retreuriem sempre l'haver obstaculitzat l'obtenció d'una borsa tan important destinada a un novel·lista català.

Entenc, doncs, que aquest fet consumat té caràcter de força major i obliga, encara que sigui forçosament, a accedir al que demanen, si bé per reduir el perjudici, he procurat salvar la festa de Santa Llúcia, i de poder publicar la novel·la premiada. Això pel que es refereix a aquest any, i pels que ve, ja veurem.

En tots els casos, el que sempre s'haurà de reconèixer és que el Premi Joanot Martorell —digne successor de l'antic Crexells— fundat per vostès i atorgat en torns alterns per les nostres dues editorials, haurà omplert el seu comès en un dels temps més difícils per a la cultura catalana. D'altra banda, la posició que vostès han pres en els darrers temps, davant de l'esmentat premi, em fa creure que aquesta deu ser també la seva manera de pensar, i encara que aquest any em correspon a mi l'atorgar-lo, he cregut que devia posar-los aquesta

carta perquè tinguessin coneixement de l'ocorregut.²³⁷

Per molt que Cruzet hagués plantejat la negociació com si només ell hi tingués facultat, podia sospitar que, orgullós com era ell mateix, els coeditors no aplaudirien un pacte ja rubricat, ni que fos per les formes. La carta de Cruzet arribà quan els Aymà n'havien rebut notícies vagues per tercers i, per acabar-ho d'adobar, un dia després que se n'hagués publicat la convocatòria a la premsa. El fill, Aymà Mayol, lamentà que es balafiés el sacrifici dels precursors del Martorell en favor d'una iniciativa que podia ser tan «literalment enlluernadora» com efímera. Va reconèixer que la seva resposta podria haver estat favorable si hagués rebut garanties que els promotors en podrien mantenir la dotació en un futur, amb regularitat, a desgrat de la «indelicadesa» d'haver-se'n hagut d'assabentar per altres. Ferit perquè Cruzet havia liquidat unilateralment el Martorell, no es comprometé a desconvocar-lo l'any següent.²³⁸

Jordi Rubió i Balaguer, que, com Pla i Gaziol, gaudien de la màxima confiança de Cruzet, justificà davant d'Aymà l'editor de la Selecta, que, segons ell, no sols hagué d'acceptar el projecte dels patrocinadors del Sant Jordi sinó que en la negociació amb ells hagué de fer renúncies: «El Sr. Cruzet va poder aconseguir el que explica a V.[ostè], sacrificant bastantes coses, però vaig tenir la impressió que no li era gens fàcil ni agradable.»²³⁹ Certament, Cruzet hauria preferit conservar el nom del Martorell per raons de tradició, talment com ell havia respectat en associar-se amb els Aymà i com des de dins de l'editorial defensaren Josep Miracle i Jesús Vernis,²⁴⁰ tanmateix el poder econòmic del grup institucional decantà les converses i feu claudicar Cruzet en benefici de la

²³⁷ ANC, Fons Jaume Aymà, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet als Srs. Aymà, Barcelona, 22-VI-1960.

²³⁸ ANC, Fons Jaume Aymà, carta mecanoscrita de Jaume Aymà Mayol a Josep M. Cruzet, Barcelona, 25-VI-1960.

²³⁹ ANC, Fons Jaume Aymà, carta manuscrita de Jordi Rubió i Balaguer a Jaume Aymà Mayol, Barcelona, 7-VII-1960.

²⁴⁰ Miracle, *Quatre coses del meu temps*, p. 338-339. AJS, entrevista en casset de Joan Samsó a Jesús Vernis, 23-V-1985.

normalització cultural, segons la lectura que en feu Tebé: «Recordo aquests últims temps l'enorme satisfacció que va tenir en constituir-se un grup econòmic d'ajut cultural, que va considerar que seria segurament la garantia de la continuació i acabament de la seva obra.»²⁴¹

L'acord entre l'entorn de Cendrós i la Selecta desfermà una de les polèmiques literàries més enceses de la postguerra privada i pública —en una paraula: un culebrot—. Escriptors com Joan Oliver, M. Aurèlia Capmany i Josep M. Espinàs es dolgueren obertament de la creació del rutilant premi, tant pels quatre mesos des de la difusió de la convocatòria fins al tancament del termini, com per la menyspreança d'un guardó que havia descobert Sales, Bonet, Pedrolo, Folch i Camarasa i els mateixos Capmany i Espinàs. N'hi hagué que defensaren que, per veterania, es mantingués independent de la Festa de Santa Llúcia.²⁴² Ferran Canyameres, que havia traduït per a Aymà un estol de títols de Georges Simenon, respongué l'anunci que Cruzet li'n feu declarant que «no trobo encertada la seva iniciativa» per diverses raons, pràcticament calcades a les de la resposta d'Aymà, i recordà que el Premi Martorell 1959 restava inèdit per culpa de la censura, no pas dels editors:

Una entre elles és que per principi no em sembla bo ni útil de fer malbé coses que amb tota humilitat però potser, també, amb adequada proporció, han acomplert el seu comès, tal com vostè diu, al llarg d'un cert nombre d'anys, a profit d'una iniciativa sens dubte molt generosa, digna de tot agraïment i, a més, literalment enlluernadora, però pel que sembla de caràcter esporàdic. Altra cosa fora si es tractés de la institució d'un premi anual tan ben dotat i que, al marge de tota preocupació editorial, per remota i desinteressada que sigui, vingués a substituir, a major profit de la literatura catalana, el Joanot Martorell que nosaltres

---

²⁴¹ Tomàs Tebé. «Evocació personal de Josep M. Cruzet». *Serra d'Or*, segona època, any IV, núm. 4 (abril 1962), p. 39.

²⁴² Sobre les reaccions a la premsa, veg. Samsó, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, vol. 2, p. 299-300.

vam creure útil de fundar fa tretze o catorze anys. Així i tot, sembla que hauria estat una delicadesa per part dels senyors que han dotat el premi Sant Jordi de procurar que els fundadors del més humil Joanot Martorell no ens haguéssim d'assabentar del «fet consumat» per la convocatòria ja publicada. És clar que un comença a no estranyar-se de res, i recorda les paraules de l'admirat Gaziell en un llibre estupend que vostès han editat, *Tots els camins duen a Roma*: «Per a una cultura xica, és terrible ser tan pocs i tan malavinguts.»

Celebro sincerament que, enmig de tot, vostè hagi aconseguit de reduir el perjudici salvant la festa de Santa Llúcia i la publicació de la novel·la premiada a la seva Biblioteca Selecta.

[...] Quant als anys pròxims, en efecte, ja veurem. La nostra posició respecte al Joanot Martorell —al qual, per cert, el darrer paràgraf de la seva carta sembla que estén així com una mena de papereta de defunció— queda reflectida en el sol fet de la seva per ara darrera atorgació per part nostra, l'any passat, en uns moments que significava per a nosaltres, no cal dissimular-ho, un sacrifici econòmic considerable, per bé que comptéssim amb la col·laboració de bons amics. I si l'obra premiada no ha sortit encara, no és per culpa nostra.²⁴³

Arran de la confirmació de la notícia per la premsa de Catalunya i l'expatriada, Odó Hurtado, induït —a parer de Cruzet— per un escriptor de l'interior,²⁴⁴ intervingué en el debat amb una col·laboració enviada a *Pont Blau*, en què, un número després que s'hi hagués anunciat la convocatòria, expressà la seva perplexitat i oposició per les bases del nou premi.²⁴⁵ Concursant assidu del Joanot Martorell i del Víctor Català, Hurtado admeté que el Sant Jordi gaudia d'una dotació notable, amb què, «gràcies segurament a uns

²⁴³ ACVOC/AHT, Fons Ferran Canyameres i Casamada, carta mecanoscrita de Ferran Canyameres a Josep M. Cruzet, Barcelona, 25-VI-1960.

²⁴⁴ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 6-IX-1960. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 657-658.

²⁴⁵ Odó Hurtado. «Cent cinquanta mil pessetes per un premi de novel·la catalana», *Pont Blau*, any IX, núm. 93 (juliol 1960), p. 239.

mecenes que guarden l'anonimat», la literatura catalana podria adquirir una dimensió internacional i seria avalada per un jurat «magnífic». No obstant les virtuts del premi, no es privà de lamentar que, ben bé sense reconèixer-ho explícitament, s'hagués rebatejat el Joanot Martorell en lloc d'assignar-hi la vistosa xifra econòmica, que es fes un greuge als autors que havien estat guardonats amb aquest premi i que no es pogués garantir la continuïtat del flamant guardó.

Hurtado tingué la deferència d'escriure a Cruzet després de l'aparició de l'article felicitant-lo per l'«esforç» i l'«èxit» que representava l'anunci, si bé no es va inhibir a l'hora de repetir-li que a parer seu era «un disbarat» la substitució nominal i conjecturà que «deu ser una imposició dels mecenes que, a més de rics, deuen ser carques. Què hi farem. Encara que no crec que el pobre Joanot Martorell fos cap menjacapellans».²⁴⁶ En compensació per la seva defensa pública del Martorell, Hurtado rebé l'aplaudiment de Jaume Aymà, que havia llegit una còpia del seu text a través de Canyameres. L'editor li regrejà «la vostra equanimitat» i es dolgué que els patrocinadors del Sant Jordi haguessin malbaratat el sacrifici fet per ell i els cofundadors del Martorell el 1947:

[...] estic molt cansat dels maldecaps, disgustos i travetes que són el fruit normal, pel que em ve dient l'amarga experiència, del nostre petit món intel·lectual i més o menys lletraferit. No val la pena parlar d'ingrituds ni de fer gestos dramàtics estripant-se la roba, etc., però us puc assegurar que a l'any 1947, quan vam donar el premi per primera vegada, les deu mil pessetes ens van ser un sacrifici de veritat. I també us puc dir que el primer jurat del Joanot Martorell no es va reunir precisament en una festa de societat, sinó en una mena de catacombes i vigilant que no ens vinguessin a destorbar. Tot això passa i s'oblida, d'acord: ja us he dit abans que tampoc no són coses prou importants perquè passin a la història. Però, tanmateix!..., un mínim de delicadesa per part dels senyors mecenes del Sant Jordi, no

²⁴⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 38, carta mecanoscrita d'Odó Hurtado a Josep M. Cruzet, Mèxic, D.F., 3-IX-1960.

hauria estat sobrer, no us sembla?²⁴⁷

Qui preparà una rèplica furibunda a la defensa que Hurtado va publicar en favor del Martorell va ser el primer industrial que havia acollit la pensada de Pere Cisa amb tant de patriotisme com amor propi, Joan B. Cendrós, que, amb la seva resposta, va reblar les discrepàncies entre la resistència i l'exili. Colèric per la crítica, l'empresari envià una carta de to insultant a Ramon Fabregat, administrador de *Pont Blau*, i li exigí «una rectificació» en la mateixa revista, que es va abstenir de publicar un text inacceptable des del més estricte sentit comú, en què no sols es llançava un dard contra Hurtado i el seu pare, l'advocat i polític Amadeu Hurtado, sinó contra l'exiliada. Aclarit que el nom del premi pretenia vèncer estratègicament l'eventual acció de les autoritats, Cendrós acusà tots els exiliats, sense manies, d'haver desemparat la lluita de l'interior i de viure de rendes públiques:

A part del llenguatge una mica barroer de l'autor d'aquest desgraciat article, es veu que aquest no s'ha parat a reflexionar cap punt de la nostra convocatòria. Si hem donat el nom de Sant Jordi, qualsevol escriptor de mitjana intel·ligència de l'interior sap que ha estat necessari per a aconseguir el necessari permís. Al Sr. O. H. li hauria semblat potser millor el nom d'algun il·lustre exiliat que ara viu de les rendes públiques, o bé, per precisar més, el del seu inoblidable pare, però per això hauria estat necessari que ell i tots els que són com ell s'haguessin pogut mantenir en els seus respectius llocs de comandament. Aleshores, els que quan ells fugiren teníem de quize a divuit anys, no hauríem hagut de reconstruir-ho tot de bell nou.²⁴⁸

La carta continuà enfilant arguments personals, sense acabar de raonar el que

²⁴⁷ UAB, Fons Rafael Tasis, carta mecanoscrita de Jaume Aymà a Odó Hurtado, s.l., 26-VIII-1960.

²⁴⁸ ANC, Fons Jaume Aymà, carta mecanoscrita de Joan B. Cendrós enviada a Ramon Fabregat, s.l. i s.d.

semblava injustificable: per entendre'ns, que els fundadors del Sant Jordi volien atribuir-se en exclusiva el mèrit de competir amb el Nadal. Cendrós apel·là a l'acord amb Cruzet i al vistiplau dels membres del jurat (tot i que, per a l'editor de la Selecta, tots accediren a col·laborar-hi amb reserves, per les implicacions per al Martorell).²⁴⁹ Li recordà que els exiliats no havien incrementat la dotació del Martorell i que els altruistes com ell destinaven lliurement els recursos personals. A manera de cloenda verinosa, gosà comparar Hurtado amb Joan Ramon Masoliver per una nota de la redacció de *La Vanguardia* en què maliciosament, pensant en els interessos de la literatura castellana, es reprovava que un premi tan substanciós com el Sant Jordi competís amb el més veterà de les lletres catalanes i induïa a disgustar-se els autors premiats amb el Martorell:

Con generoso espacio se ha anunciado la creación de un premio San Jorge de novela catalana dotado nada menos, con ciento cincuenta mil pesetas y a ventilar el 13 de diciembre, en la noche misma en que se otorgan casi todos los premios catalanes. Incluso el benemérito Joanot Martorell, también para novela y, según creemos recordar, el más antiguo de los existentes en punto a letras catalanas. Este año tocaba dotarlo a la Selecta, la misma editorial que interviene en el nuevo premio: ¿habrá que entender [que] renuncia a mantener el acreditado, con sus cuarenta mil pesetas, para entrar en la barca del nuevo, cuantioso y acaso un tanto desmesurado Nobel vernáculo? Si así fuera, María Aurelia Capmany, Sales, Espinás, Blai Bonet y demás ganadores del Martorell —y no digamos cuantos lo hubieran sido en lo por venir— no tendrán excesivos motivos de satisfacción.²⁵⁰

Gaziel, que estava ressentit amb el diari, va córrer a participar a Cruzet la seva indignació per la nota de *La Vanguardia*, «l'únic que ha fet pel nou premi (o en contra

²⁴⁹ BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 9, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Agustí Calvet, Barcelona, 21-IX-1960. Reproduïdes a Llanas (ed.), *Gaziel i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*, p. 342-343.

²⁵⁰ «Mesa de Redacción». *La Vanguardia Española*, any LXXVI, núm. 29287 (3-VIII-1960), p. 11.

d'ell), després d'haver-ne publicat la convocatòria en castellà. Nota falsa, mesquina, maligna, que traspua animadversió i despit. No haurà estat pas inspirada pels Aymà?...»²⁵¹

Després que l'editor li hagués fet a mans una còpia de l'article de *Pont Blau* remarcant-li que Hurtado havia presentat un escenari anàleg al que tots dos compartien secretament, l'autor de *Portugal enfora* —que diposava d'una còpia de la carta de Cendrós facilitada per ell mateix— li confessà que, poc després d'haver-la enviat a la revista, el gerent de la popular *Floïd* li havia admès els seus excessos. Gaziel, que atribuï aquest caràcter fogós i altiu a la seva puixança empresarial, va testimoniar-ne el catalanisme de pedra picada i la bonesa:

Ja coneixia la nota d'O. Hurtado a *Pont Blau*. Me la portà el Sr. Cendrós, molt enfurismat, acompanyada del text d'una protesta violenta, ja tramesa per ell a aquella revista. Li vaig fer veure que s'havia excedit i ell ho reconegué lleialment. És un home impulsiu, que va perdut en les coses que no són del seu ram, massa pagat d'ell mateix perquè té o guanya molts diners (tipus racial perfecte), però ensems d'un patriotisme i una bona fe que desarmen.²⁵²

Des d'una posició estratègica —o, com a mínim, equidistant—, Cruzet havia concebut un pla per recobrar el nom del Martorell l'any següent i superar «les frivolitats i els personalismes», amb la col·laboració d'un dels homes respectats per Cendrós, Gaziel.²⁵³ Amoïnat per les ingerències dels detractors del Sant Jordi, confessà la seva estratègia a Hurtado amb «caràcter absolutament reservat». Davant de l'escriptor exiliat, Cruzet estimà la quantitat assolida, la integració del premi a la Festa de Sant Llúcia i la

²⁵¹ BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 9, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Agustí Calvet, Barcelona, 11-VIII-1960. Reproduïdes a Llanas (ed.), *Gaziel i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*, p. 316.

²⁵² BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 9, carta mecanoscrita d'Agustí Calvet a Josep M. Cruzet, Sant Feliu de Guíxols, 4-IX-1960. Reproduïda a Llanas (ed.), *Gaziel i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*, p. 336.

²⁵³ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 6-IX-1960. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 657-658.

BS, i l'oportunitat renovada per als guardonats amb el Martorell. No li amagà que el seu propòsit era que el Sant Jordi es refongués amb el Joanot Martorell i que en millorés la dotació.²⁵⁴ Arran de la crítica d'Hurtado perquè un sol autor es beneficiés d'un premi substanciós en un mercat tan precari, l'editor adduí que, considerant que en tots els premis només surt afavorit un autor, era preferible que la remuneració fos generosa.²⁵⁵

El mes d'agost Cruzet preparava una proposta per als mecenes, tanmateix no la traslladà a Aymà fins mesos més tard, tothora «amb caràcter confidencial».²⁵⁶ Per a ell les negociacions privades, oportunes i discretes eren les més eficients.²⁵⁷ Bé que tots els indicis assenyalaven que els fundadors tornarien a convocar el Sant Jordi, l'editor esperava l'escaïença per convidar-los a reconsiderar el nom de Joanot Martorell amb el vistiplau d'Aymà i l'alternança d'editors pactada temps enrere entre tots dos. Si els mecenes no ho acceptaven, cosa probable, Cruzet podria buscar patronatge amb Aymà per crear un altre guardó Martorell per a la millor novel·la catalana publicada durant l'any, com el Premi Goncourt,²⁵⁸ modalitat que Gaziell havia suggerit infructuosament al grup institucional.²⁵⁹ Ell mateix considerava que la primera opció de Cruzet tenia possibilitats de prosperar; ara bé, l'editor dubtava que Millet i Cendrós combreguessin amb ells a l'hora de determinar l'interès patriòtic:

Són persones addictes a la nostra cultura, però els seus projectes (sobretot dels Srs. Millet i Cendrós) em fan més por que una pedregada seca, perquè no saben ben bé per on tenen que

²⁵⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 38, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Odó Hurtado, [Barcelona], 26-IX-1960.

²⁵⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 38, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Odó Hurtado, [Barcelona], 30-XI-1960.

²⁵⁶ BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 9, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Agustí Calvet, Barcelona, 11-VIII-1960. Reproduïdes a Llanas (ed.), *Gaziell i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*, p. 319-320.

²⁵⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, original mecanoscrit «Notes sobre “Llibertat o Planificació dels Premis Literaris”», novembre 1960, [p. 5].

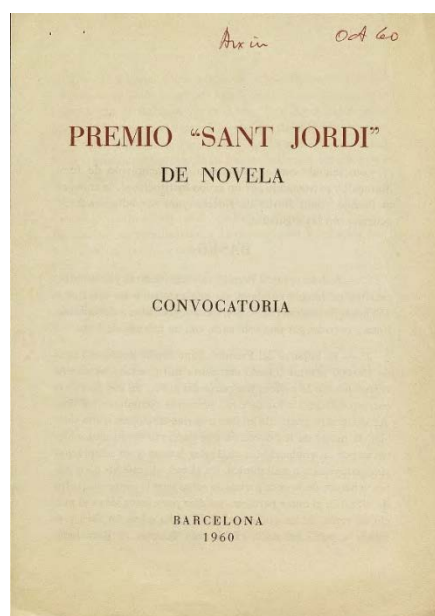
²⁵⁸ ANC, Fons Jaume Aymà, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Jaume Aymà, Barcelona, 21-XI-1960.

²⁵⁹ Genís Sinca. *El cavaller Floïd. Biografia de Joan Baptista Cendrós*. Barcelona: Proa, 2016, p. 291.

tirar. En fi, ja tractarem de portar-los entre tots pel bon camí.²⁶⁰

Per a Aymà, que ho havia comentat amb Rubió, la fórmula més encertada seria la d'un patronat com el del Goncourt amb personalitats dels Països Catalans i d'entitats culturals per a la millor novel·la publicada.²⁶¹ Cruzet li avançà que havia estudiat vies de finançament, que interpretava que l'import «no ha de ser massa elevat (recordem el cas del Goncourt)» però amb prestigi i que coincidia amb ell en la composició del jurat, si bé la participació de les entitats culturals «de vegades té uns certs perills d'ordre pràctic».²⁶² Durant la festa s'anuncià la continuïtat del premi per a l'any següent²⁶³ i, al febrer del 1961, els Aymà cantaren les absoltes al Martorell, que «ja no té raó d'ésser».²⁶⁴ Cruzet es va esperar cinc setmanes per secundar-ho i suggerir-los de preservar de manera preventiva el cost mínim del registre del nom perquè d'altres no se n'apropriessin.²⁶⁵ Seguidament els Aymà es retiraren de la festa i, poc després, de l'editorial del seu nom.

L'advocat del grup institucional, Lluís Massot, els havia comunicat el permís oficial

Fig. 7. Bases de la primera edició del Premi Sant Jordi (1960). BC, Biblioteca Bergnes de las Casas (c. 332).

²⁶⁰ BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 9, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Agustí Calvet, Barcelona, 13-X-1960. Reproduïdes a Llanas (ed.), *Gaziel i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*, p. 359.

²⁶¹ ANC, Fons Jaume Aymà, carta mecanoscrita de Jaume Aymà Mayol a Josep M. Cruzet, s.l., 23-XI-1960.

²⁶² ANC, Fons Jaume Aymà, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Jaume Aymà Mayol, Barcelona, 2-XII-1960.

²⁶³ «Anoche fueron adjudicados los premios "Santa Lucía" – 1960». *La Vanguardia Española*, any LXXVI, núm. 29401 (14-XII-1960), p. 38.

²⁶⁴ ANC, Fons Jaume Aymà, carta mecanoscrita de Jaume Aymà Mayol a Josep M. Cruzet, s.l., 8-II-1961. La redacció de *Serra d'Or* en confirmà la convocatòria («El Premi Sant Jordi», *Serra d'Or*, segona època, any III, núm. 1 (gener 1961), p. 11).

²⁶⁵ ANC, Fons Jaume Aymà, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Jaume Aymà Mayol, Barcelona, 16-III-1961.

per a la primera edició el juny de 1960.²⁶⁶ En sintonia amb la voluntat dels promotors, que volien un jurat representatiu dels Països Catalans,²⁶⁷ l'integraren Jordi Rubió i Balaguer (president), Jesús Ernest Martínez Ferrando, Joan Petit, Joan Pons Marquès, Joan Fuster (secretari) i dos homes de confiança de Cruzet, Josep Pla i Gaziol.²⁶⁸ El rebombori generat per la convocatòria posaria el seu dictamen a l'ull de l'huracà. Les bases del 1960, redactades en castellà i publicades a la premsa al juny, aportaren modernitat i ambició, amb unes possibilitats i unes xifres mai vistes. S'hi admetrien originals de 250 fulls holandesos fins a finals d'octubre, amb nom real o bé, per primera vegada a Santa Llúcia, amb pseudònim acompanyat del nom. La dotació de 150.000 ptes. estava prevista per als 10.000 primers exemplars en una o diverses edicions i per la meitat dels drets de traducció o adaptació cinematogràfica o radiofònica. Venut tot el tiratge, l'autor podria percebre el 10% de drets del PVP.²⁶⁹

Al novembre del 1960, amb la polèmica Sant Jordi prou viva, Cruzet redactà unes notes de balanç sobre els premis literaris en general, en què reivindicà la tenacitat amb què els havia mantingut sense interrupció, alhora que reivindicà la diversitat i la descoberta de les fornades d'escriptors més joves:

Podem afirmar que el manteniment d'aquests galardons ha representat un veritable esforç en tots els ordres, sovint una lluita per la seva autorització i per evitar intromissions en la lliure constitució de llurs jurats i que a desgrat de què alguns compten amb el corresponent

²⁶⁶ Joan B. Cendrós. «La Fundació i els primers anys d'Òmnium Cultural». Dins: Autors diversos. *Òmnium Cultural, 1961-1986*. Barcelona: Òmnium Cultural, 1986, p. 10.

²⁶⁷ Joan Samsó. «La Nit de Santa Llúcia, les classes de català i *Cavall Fort*». Dins: *El mecenatge cultural a Catalunya durant el segle XX*. Barcelona: Proa, 2005, p. 175.

²⁶⁸ Per encàrrec dels promotors, Pere Cisa anà a veure a l'editorial Salvat Jordi Rubió i Balaguer per proposar-li presidència. Rubió mateix proposà dos noms: un cosí de Cisa, Albert Manent, que declinà l'oferiment perquè s'havia especialitzat en poesia, i Miquel Porter Moix, que Cisa no arribà a visitar. Tampoc no acceptà d'integrar-s'hi Salvador Espriu (Pere Cisa, «La veritable història de la fundació del Sant Jordi», *Avui*, any XI, núm. 3249 (5-XI-1986), p. 18).

²⁶⁹ BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 332, original mecanoscrit «Premio Sant Jordi de novela / Convocatoria», Barcelona, 1960.

patrocini, tots ells ocasionen un perjudici econòmic, Joanot Martorell incluiu. Cap d'ells, que jo recordi (exceptuant *El carrer Estret*) ha aconseguit una segona edició, malgrat les seves tirades reduïdes, degut a la insuficiència de públic, agobiant problema primordial, junt amb el de la censura, del llibre català. No obstant, la seva eficàcia ha estat ben palesa en descobrir als nostres joves autors catalans de la postguerra.²⁷⁰

En les pàgines següents Cruzet referí l'acord consumat del Sant Jordi i es defensà de les crítiques rebudes per l'extensió màxima, la dubtosa exigència del jurat i el breu termini per a autors i per a dictaminadors. Escrites un any abans que es morís, el conjunt d'aquestes notes suposen una mena de testament de la seva activitat com a difusor de la literatura catalana:

I ara voldria fer alguns aclariments al que públicament s'ha escrit sobre aquest nou concurs: En primer lloc, no s'ha fixat un màxim, sinó un mínim a l'extensió de l'obra que pugui premiar-se; en les bases s'ha concretat específicament que el premi pot declarar-se desert, i per tant trobo supèrflua tota exhortació feta en aquest sentit als membres que n'integren el jurat, el prestigi, esperit d'equanimitat i independència dels quals ningú crec pot deixar de reconèixer; en quant al termini de presentació d'originals, és cert que hauria pogut ser més llarg —i sols circumstàncies de força major ho han impedit—, però així i tot la duració ha estat similar a la dels precedents en la matèria. Tingui's en compte també que els possibles concursants hauran anat treballant molt temps abans en els seus originals, en el convenciment de què es convocaria com cada any un premi de novel·la, i en quant als que ja havien guanyat el Martorell, si senten profundament la vocació novel·lística, com és de suposar, sempre alguna peça o altra tindran al teler. Respecte al temps de què disposen els jurats, tampoc és exacte el que han dit, puix a part dels originals que es lliuren els darrers

---

²⁷⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, original mecanoscrit «Notes sobre “Llibertat o Planificació dels Premis Literaris”», novembre 1960, [p. 2].

dies, que en efecte solen ser nombrosos, n'hi ha d'altres presentats anteriorment, el que permet examinar-los amb antelació. I qualsevol comparació que en aquest aspecte s'estableixi amb els premis de novel·la castellana, és perfectament normal, en relació amb el número respectiu de treballs que s'hi presenten. Predir finalment que aquest any, per les raons que sigui, la novel·la premiada ha de ser d'inferior qualitat a la dels successius, és una suposició merament gratuïta, i no crec necessari invocar el miracle.²⁷¹

Per a assolir un redreçament integral, enumerà un seguit de premis que mancaven i que, per a ell, s'havien d'organitzar amb tanta habilitat com discreció i sense descuidar el territori més enllà del cap i casal. De fet, en la festa del 1961 s'anuncià «d'una manera confusa» la concessió d'un premi de teatre a nom de Josep M. de Sagarra,²⁷² que, promogut per Frederic Roda, s'acabà d'instituir dos anys més tard de la mà d'Òmnium. Podem conjecturar que el document de Cruzet era una resposta al temor que l'entitat centralitzés tots els guardons. A despit del paper aglutinador que ell havia ostentat —o precisament per això—, ho rebutjà argumentant que l'entitat cívica no era una institució pública, representativa de tota la comunitat, i que una eventual concentració atemptaria contra la llibertat d'altres impulsors (el seu presagi es feu realitat el 1965, tres anys després de la seva mort, quan Òmnium assumiria el relleu de la festa de Santa Llúcia):

Sien benvinguts, per tant, tots els patronats o grups fundacionals que, dins la seva independència i els lliures objectius que es proposen, contribueixin amb un sentit de responsabilitat, continuïtat i respecte a l'obra realitzada, a exercir una funció de patrocini i harmonia, d'encauçament, en evitació d'incórrer en repeticions afeblidores i de desenvolupament de noves iniciatives, atenent l'escala de valors del que els hi sembli més

²⁷¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, original mecanoscrit «Notes sobre “Llibertat o Planificació dels Premis Literaris”», novembre 1960, [p. 3-4].

²⁷² J.[ordi] M.[aluquer]. «Els premis de Santa Llúcia 1961». *Serra d'Or*, segona època, any IV, núm. 1 (gener 1962), p. 36.

convenient ajudar. Però al meu modest entendre seria un error intentar erigir-se en planificadors, cosa que fatalment porta al monopoli i a constrènyer la llibertat, que amb tots els seus perills, si es procura que vagi unida a la tenacitat i al bon sentit, és en definitiva la que dona en tots els ordres resultats més òptims i fructífers.²⁷³

A la primeria d'octubre d'aquell 1960 la secretaria del premi, domiciliada a la seu de l'Orfeó Català,²⁷⁴ només havia rebut set obres.²⁷⁵ Cruzet havia instat personalment alguns autors a participar-hi, com ara Salvador Espriu²⁷⁶ i Llorenç Villalonga, que al gener d'aquell 1960 li havia ofert la novel·la *L'àngel rebel* (tanmateix declinà de participar en el certamen perquè l'original no arribava a l'extensió de 250 pàgines de les bases, a més d'altres motius «que serien llargs d'explicar».)²⁷⁷ Les negatives rebudes no esquerdaren la confiança de Cruzet, que esperava que, un cop tancat el termini, el jurat podria tenir una dotzena d'obres dignes de ser examinades.²⁷⁸ Finalment la convocatòria va atraure un nombre d'originals superior al del darrer Joanot Martorell,²⁷⁹ amb 40 títols signats per noms amb tantes possibilitats com Blai Bonet, Lluís Ferran de Pol, Ramon Folch i Camarasa, Manuel de Pedrolo i Mercè Rodoreda:

---

²⁷³ BC, Fons JMC – Selecta, «Premis literaris», c. 26, original mecanoscrit «Notes sobre “Llibertat o Planificació dels Premis Literaris”», novembre 1960, [p. 6-7].

²⁷⁴ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita d'Antoni Sàbat a Joan Fuster, Barcelona, 10-IX-1960.

²⁷⁵ BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 9, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Agustí Calvet, Barcelona, 13-X-1960. Reproduïdes a Llanas (ed.), *Gaziel i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*, p. 359.

²⁷⁶ BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 9, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Agustí Calvet, Barcelona, 13-X-1960. Reproduïdes a Llanas (ed.), *Gaziel i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*, p. 359.

²⁷⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 58, carta manuscrita de Llorenç Villalonga a Josep M. Cruzet, Palma, 14-VII-1960. La Selecta havia demanat el permís el maig del 1960 amb una previsió de 250 pàgines. Aprovada per la censura, Cruzet «se hace el remolón» (ANC, Fons Baltasar Porcel, carta mecanoscrita de Llorenç Villalonga a Baltasar Porcel, Son Quint, 20-IX-1960; reproduïda a Baltasar Porcel, Llorenç Villalonga, *Les passions ocultes: correspondència i vida. Epistolari complet (1957-1976)*, edició a cura de Rosa Cabré, Barcelona: Edicions 62, 2011, p. 167-168). La Selecta proposà inútilment a Villalonga de cercar subscriptors per poder materialitzar-ne l'edició i l'obra acabà apareixent a Moll aquell mateix any.

²⁷⁸ BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 9, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Agustí Calvet, Barcelona, 13-X-1960. Reproduïdes a Llanas (ed.), *Gaziel i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*, p. 359.

²⁷⁹ FJP, carta mecanoscrita d'Agustí Calvet a Josep Pla, Barcelona, 11-XI-1960. Reproduïda a Gaziel, Josep Pla, *Estimat amic. Epistolari 1941-1964 i textos complementaris*, edició a cura de Manuel Llanas, Barcelona: Destino, 2018, p. 121.

Noms que sonen: Pedrolo, Ferran de Pol, Ramon Folch, Mercè Rodoreda, Blai Bonet, Fontanilles, Garrabou, i altres de tant o més coneguts que pel fet d'amagar-se sota pseudònim, no us puc dir qui són. Un d'ells suposo que el coneixeu molt. Entre els set jurats, crec que hi ha encara una disparitat remarcable de criteris, palesa en la primera reunió general que han tingut. Sembla que agrada bastant l'obra de la Mercè Rodoreda, i que ha fet immillorable impressió un original d'un autor pràcticament desconegut. A mi, personalment, m'agradaria que guanyessin o en Ferran de Pol o bé en Pedrolo, qui per cert ha presentat dues novel·les.²⁸⁰

Per a la deliberació, els membres del jurat que eren de fora de Barcelona enviaren les seves preferències al president. Sabem per Jesús Ernest Martínez Ferrando com es desenvolupà la primera reunió, que sintetitzà a Joan Fuster. Atesos el termini i el volum d'originals, Martínez Ferrando reconegué que el jurat havia fet una lectura parcial del conjunt i que els uns i els altres s'haurien d'assessorar mútuament. La prioritat de tots plegats era tant la qualitat com el ritme de la novel·la, amb l'objectiu d'assolir la màxima difusió popular. Tampoc no ignoraven la reacció que podria tenir-hi la censura, a qui no volien facilitar que avortés un premi tan ben dotat. Martínez Ferrando anotà obertament les seves impressions sobre cada un dels títols i asseverà que la resta coincidia en el seu judici, en què despuntaven les obres de Mercè Rodoreda, Enric Massó, Jaume Uyà, Pere Calders, Joan Vila Casas i Manuel de Pedrolo:

Tots ens trobem amb una lectura molt fragmentària encara del conjunt d'originals. No hi haurà temps material per poder llegir-los tots. Haurem d'orientar-nos els uns als altres sobre el que cadascú té llegit, per tal com la confiança és completa i l'empipadora feina és

---

²⁸⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 38, carta mecanoscrita [de Tomàs Tebé] a Odó Hurtado, [Barcelona], 30-XI-1960.

excessiva.

Caldrà, naturalment, que l'obra premiada tingui qualitat (categoria), però també que sigui amena i engresqui la seva lectura. Ens haurem de preocupar que no sigui vulnerable davant la censura? Clar que si aquesta calamitat prohibís la publicació produiria desil·lusió, però... (Segueix sense publicar-se, tinc entès, el darrer Premi Joanot Martorell.)

En la reunió del passat divendres fou aprofitat el temps. A continuació li envio alguna orientació:

Sobre el que jo tinc llegit:

Draper (1), regular, amb sermons molt ensopits; Barri (2), no res; Oller (3), fluixet i assumpte que no va bé per a un premi de no ésser tractat amb categoria literària (un Proust); Cuspinera (4) té coses bastant bones: l'ambient d'un dia de pluja, diàlegs interessants, personatges ben dibuixats (la infermera, la mare...) però obra deficient; Blai Bonet (5), aquest senyor es destapa amb un judici *tonto*, desdenyós, sobre *Madame Bovary* per a presentar-nos una novel·la (?) inverteberada, plena de defectes i falles, amb coses força interessants de vegades. La declaració prèvia, en el primer full, és d'una penosa petulància; Arquer (6), res; Nanot (7), molt ingenu, tot fent parlar en la novel·la al general D'Augereau, Stendhal, Napoleó...; Xuriguera (8), molt fluixet; Folch i Torres [*sic*] (9) té coses divertides, un discurs anarquista molt còmic, però l'original, en conjunt, naufraga i queda *demodé*; Ortiz (12), res; Walda Pla (13), res; Rodoreda (14), molt bonic d'estil, molt viu, una mica de tuf de cosa passada, al final s'espatlla, és llàstima; Carbó (17), dolent; Figuerola (20), l'autora em sembla una anormal; Rivolta (28), res a fer; Palàcios (37), el nostre paisà ha fet un notable esforç, dignament redactat, però feixuc, reiteratiu, aquella baralla de nois *auralentí!!* Deuríem procurar, tanmateix, citar-lo. S'ho mereix; Ferran de Pol (38), me sorprén com aquest autor, de coses bones i de bon gust, ens ha tramés un original tan defectuós! Aquests judicis han estat compulsats amb els dels altres components del jurat i alguns amb els de vostè.

Les obres que s'indiquen com més interessants són les següents: Rodoreda, *Colometa*;

Massó, *Viure no és fàcil* (a Pla li agrada molt; ara l'estic llegint jo; m'agrada el que tinc llegit; Pla té por de la censura); Uyà, *Cotó blanc*; «Gener» (Calders), *Viatge al no-res*; però diuen que és una llauna; «Joan Serra» (Vila Casas), *Matèria definitiva*. D'aquest autor conec el *Blanca doble* [*Doble blanc*], que està força bé; Pedroló, *Cendra per Martina*. Tot això és el que més sona.

Tal vegada quedi la cosa (és un parer meu, no me'n faci cas) entre Massó, Rodoreda, Vila Casas (Gaziel diu que està molt bé el seu original) i no sé si alguna cosa més, encara no llegida per ningú. No crec que surti res de nou que valgui la pena. (???) [*sic*]

Benguerel i Sales són els autors *misteriosos* d'*El patriarca*. Gaziel, que l'ha llegit, diu que no li convenç, que és fluix.

També diu Gaziel que no creu que la censura es fiqui amb el text d'en Massó. L'ambient de gent corrumputa i l'estil, segur i mascle. Em sembla que m'agradarà...

El pròxim divendres ens tornarem a reunir. Li tornaré informar sobre com va la cosa. Tanmateix, crec que tots coincidirem. El to de vostè *s'ajusta* perfectament i segur, com era d'esperar.

.....

Cuspinera i Rodoreda, si arreglessin els seus originals, podrien ésser aquestes novel·les [*sic*] interessants.²⁸¹

Per la influència posterior del que encara avui és el primer premi de les lletres catalanes, no és gratuït d'esmentar els autors que, sense comptar els pseudònims, es presentaren a aquella primera edició tan qüestionada. Per dir-ho de pressa, alguns eren pràcticament inèdits, com Lluís Arquer, Ramon Bardés, Barri, Miquel M. Cuspinera, Joan Draper, Rosa Figuerola (possiblement, la filla de Cèlia Suñol), Ramon Fontanilles, Enric Massó, Adolf Nanot, Antoni Rivolta i Jaume Uyà. D'altres s'havien fet conèixer abans de

---

²⁸¹ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Jesús Ernest Martínez Ferrando a Joan Fuster, Barcelona, 20-XI-1960; reproduïda a Fuster, *Correspondència*, vol. III, p. 403-403. La cursiva és subratllat en l'original i la darrera frase hi fou afegida a mà. Veg. els comentaris de Gaziel i Pla a Gaziel, Pla, *Estimat amic*, p. 121-147.

la guerra, com Xavier Benguerel, Lluís Ferran de Pol, Pere Calders, Lluís Capdevila, Joaquim Folch i Torres, Joan Oller i Rabassa, Mercè Rodoreda, Nicolau M. Rubió, Joan Sales i Joan B. Xuriguera. I encara provaren fortuna joves escriptors que en aquell moment encetaven una carrera més o menys regular, com Blai Bonet, Joaquim Carbó, Ramon Folch i Camarasa, Josep Palàcios, Manuel de Pedrolo i Joan Vila Casas.²⁸²

Josep Pla, que titllà contundentment l'original de Calders, *Viatge al no-res*, de «llauna impressionant» i l'obra de Rodoreda d'«intent fallit»,²⁸³ aconseguí d'atorgar la victòria al títol per què apostava juntament amb Gaziell i Cruzet. S'endugué el premi Enric Massó amb una novel·la inscrita en el realisme social, *Viure no és fàcil*, que per a l'editor podria superar la censura un cop polida i que, per a Rafael Tasis, pertanyia a un autor prometedor, que ja havia publicat a la Nova Col·lecció Lletres.²⁸⁴ Com a finalista fou escollit Miquel M. Cuspinera amb *Només ésser*,²⁸⁵ mal que Gaziell i Cruzet preferien la *Matèria definitiva* de Joan Vila Casas;²⁸⁶ de fet, la Selecta descartà treure a llum la de Cuspinera i publicà la de Vila Casas, prologada per Gaziell. No obstant això, l'aval a *Només ésser* per part d'un dels membres del jurat més sagaços, Joan Fuster, afavorí que sortís a Ariel el 1961. El crític valencià n'havia brindat un gavadal d'arguments a Pere

²⁸² Hi participaren Ramon Bardés (*La darrera primavera*), Barri, Xavier Benguerel i Joan Sales (*El patriarca*), Blai Bonet (*Les cabres*), Lluís Capdevila (*Maria Anna*), Joan Draper (*Infants d'ahir, homes d'avui*), Ramon Folch i Camarasa (*El gust de la cendra*), Joaquim Folch i Torres (*La vida espatllada de Pere Cuquet*), Adolf Nanot (*Vent de març*), Lluís Ferran de Pol (*El port és lluny*), Joan B. Xuriguera (*L'home vulnerable*). Hi hagué una abundància de joves: Lluís Arquer, Joaquim Carbó, Josep Ferrer i Coll, Joan González, Juli Lorente, Montserrat Ortiz, Walda Pla, Rosa Ricart, Emili Sabaté, Francesc de Solà, Josep Palàcios (*Crònica d'una mort*). Foren seleccionats amb un vot: Josep Ferrer i Coll (*Quinze anys*), Rosa Figuerola (*Esculls*), Joan González (*La terra creix*), Joan Gener (pseud. de Pere Calders, *Viatge al no-res*), Jaume Uyà (*Cotó blanc i pintat*), Ramon Fontanilles (*Jugada perfecta*). Reberen dos vots: Antoni Rivolta (*Ceps torts, recargolats*), Rosa Ricart (*Recerca*), Joan Oller i Rabassa (*El dimoni mai no jeu*). Passaren la votació amb cinc vots: Joan Serra (pseud. de Joan Vila Casas), Pedrolo (*Cendra per Martina i Tants interlocutors a Bassera*), Nicolau M. Rubió (*No ho sap ningú*). Quedaren amb sis vots: Miquel M. Cuspinera (*Només ésser*), Massó i Rodoreda (Blanquerna, «Un premi considerable i sis més de major modèstia», *Pont Blau*, any X, núm. 99 (gener 1961), p. 16-17)).

²⁸³ FJP, carta manuscrita de Josep Pla a Agustí Calvet, Mas Pla, 14-XI-1960. Reproduïda a Gaziell, Pla, *Estimat amic*, p. 126.

²⁸⁴ Blanquerna. «Un premi considerable i sis més de major modèstia». *Pont Blau*, any X, núm. 99 (gener 1961), p. 17.

²⁸⁵ *Ibidem*.

²⁸⁶ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 7-XII-1960. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 673.

Cisa, que d'entrada l'havia dut al principal competidor de Cruzet, Destino, amb el compromís de costejar-lo i l'auguri d'eventuals traduccions a l'estranger.²⁸⁷

Considero que *Només ésser*, la novel·la de Cuspinera que quedà finalista en el Sant Jordi de 1960, és un dels llibres catalans més suggestius que he llegit últimament. Es tracta d'una narració intel·ligent, subtil, ben portada, d'ambient ciutadà i tipus vius i actuals, que ben bé podria representar —i admirablement— aquella mena de «llibre normal» que tant desitgem per a la nostra literatura. La penetració psicològica, l'enginy de les observacions, la gràcia descriptiva i l'originalitat de la concepció fan de *Només ésser* una obra de singular interès en el nostre moment literari actual. Valdria la pena de publicar-la. Estic conveçut que el nostre públic lector, tan sensible i refinat, sabrà apreciar-ne els valors i gaudir-ne les elegàncies. La puntuació obtinguda en el veredict del Sant Jordi ja és prou significativa. Estic segur que el públic sancionarà el judici del jurat, potser amb més justícia i tot.²⁸⁸

La polèmica que havia precedit la convocatòria per la substitució del Martorell i pel curt termini de valoració dels originals s'inflamà en conèixer-se el text i en saber-se que la *Colometa*, defensada per Joan Fuster i Joan Petit, no havia arribat ni a la semifinal. Quan Miracle, sorprès pel resultat, indagà si la novel·la de Rodoreda no era prou bona, Pla sentencià posant-se amb les mans al cap: «Horrible! Horrible!». ²⁸⁹ Segons Joan Fuster, el dia de la votació Josep Pla només havia fullejat els originals i, quan ell i Petit apuntaren que la novel·la de Rodoreda estava «molt ben escrita», Pla replicà exaltat que tenia un títol de composició sardanística. Va donar-los l'alternativa, referint-se a la d'Enric Massó: «Aquest llibre sí que s'ha de premiar, perquè aquest llibre parla de putes i d'estraperlistes,

---

²⁸⁷ BC, Fons Joan Fuster, carta manuscrita de Pere Cisa a Joan Fuster, Barcelona, 24-II-1961.

²⁸⁸ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Joan Fuster a Pere Cisa, s.l. i s.d.

²⁸⁹ AJS, entrevista en casset de Joan Samsó a Josep Miracle, 15-III-1991.

i això és la realitat».²⁹⁰ Tomàs Tebé reconegué a Joan Oliver que les deliberacions del jurat havien estat «molt picades» i Sebastià Juan Arbó li ho corroborà confessant-li que Pla i Fuster «es van gairebé insultar».²⁹¹

L'endemà de la festa Oliver pogué copsar-ne personalment l'atmosfera en un col·loqui sobre l'obra guanyadora celebrat al Palau de la Música. L'acte no sols serví per presentar en societat l'autor del primer Sant Jordi, sinó per ratificar l'anunci de la segona edició del premi, que liquidà de manera definitiva el debat sobre la hipotètica represa del Premi Martorell. Oliver, que hi intervingué per afirmar que els jurats havien d'estar integrats per components amb un perfil més propi al d'un crític que no pas al d'escriptors, va tenir una impressió pobra de la lectura que s'hi feu de *Viure no és fàcil*. Va demanar-ne l'opinió a Xavier Benguerel, que —a desgrat del judici favorable del seu soci, Joan Sales— l'havia rebutjada per incorporar-la al Club Editor, segell que havia fundat amb Sales el 1959 després de fer-se càrrec del projecte del Club dels Novel·listes:

Hi havia una seixantena de persones; entre altres en Sales i «llur» muller. En Sales va intervenir i jo també; naturalment no vam coincidir. Jo vaig dir que el jurat no estava bé; que era molt difícil que un escriptor madur i celebrat tingués un criteri objectiu, que calia fer els jurats a base de crítics literaris. També vaig dir que creia que el premi era excessiu, donada la situació, i que amb aquests diners es podia incrementar la bibliografia catalana per altres camins que no fossin un premi que tal com s'havia donat era una rifa, etc. En Tebé estava indignat. Abans de començar se'm va presentar el premiat, em va saludar molt amablement, va dir que desitjava conèixer-me, em va parlar d'un article de Jonàs que li havia agradat, etc. Fa l'efecte d'un comptable aplicat. És molt xerraire i no pot dissimular l'eufòria. El

²⁹⁰ Joan Fuster, «El Josep Pla que vaig conèixer», dins: Isidre Crespo Redondo, *De Fuster a Pla amb camí de tornada*, València: CEIC Alfons el Vell, 2002, p. 21. El 1962 *La Plaça del Diamant* va aparèixer al Club Editor per consell de Joan Fuster. Rodoreda guanyà el Sant Jordi el 1966, amb *El carrer de les Camèlies*.

²⁹¹ BC, Fons Xavier Benguerel i Llobet, c. 18, carta mecanoscrita de Joan Oliver a Xavier Benguerel, Barcelona, 16-XII-1960. Reproduïda a Benguerel, Oliver, *Epistolari*, p. 561.

col·loqui es va cloure amb la lectura de dos capítols de la novel·la *Viure és difícil* [sic] pel seu autor. Em va semblar una cosa vulgar, pel meu gust la tara pitjor de qualsevol obra literària. Es veu que és una història «viscuda», viva, real, etc., però no hi ha malícia, no hi ha art, no hi ha intenció. I l'autor va dir que els seus predilectes eren Mann, Huxley... Tot plegat, absurd. Em va dir que Sales que tu coneixies la novel·la i que no l'havies acceptada per al Club. A ell, en canvi, li va agradar. «Una gran novel·la», deia. Ell pensa a conquistar lectors d'aquests que a penes saben llegir; potser té raó. Cal eixamplar la base del nostre públic. En Petit em va dir que era una bona novel·la «des del punt de vista d'Albània». Sembla que ell propugnava per la Rodoreda. L'Oller i Rabassa va tenir dos vots perquè és fill del seu pare. Només l'Arimany va dir que sabia que una de les novel·les carbassejades era d'en Benguerel. Però tothom va callar, com si no se'l creguessin. Vaig preguntar a en Fuster: diu que heu patit molt? I em va contestar: «Ha estat perfectament tropical» i va tornar al tema del meu llibre de versos valencià [*Vacances pagades*, Premi Ausiàs March 1959]. Després del veredictes es va anunciar la convocatòria per a l'any que ve. L'Aymà ha estat completament eliminat. Voldria que em diguessis ben clarament què penses de la novel·la «llorejada» amb les 150 mil pàfies. Perquè d'en Sales no me'n fio en aquest ram. Crec que ha demanat la segona novel·la d'en Massó per al Club. Comercialment pot anar bé. Ara caldrà que canvieu el títol d'*El patriarca*, la repasseu una mica i la publiqueu. I potser un dia es podrà dir la veritat i fer comparacions. I deixar-ne anar quatre de fresques. O és que potser ens hem tornat idiotes?²⁹²

Si bé Cruzet havia qualificat l'obra premiada d'«excel·lent original»²⁹³ per l'estil viu i la recreació d'un negoci com el de l'estraperlo,²⁹⁴ al cap d'un any n'hagué de lamentar el baix nivell de vendes per l'estat del llibre en català i el silenci mediàtic.²⁹⁵ El fet és que, a

---

²⁹² *Ibidem*.

²⁹³ AHEM, targeta manuscrita de Josep M. Cruzet a Enric Massó, Barcelona, 22-XII-1960.

²⁹⁴ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 6-XII-1960. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 669.

²⁹⁵ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 4-XII-1961. Reproduïda a Pla,

diferència de Vila Casas, a qui Gaziell considerava «un home ple de talent»,²⁹⁶ l'entorn literari rebé amb tant d'escepticisme com acritud la novel·la guanyadora apareguda per Sant Jordi.²⁹⁷ Ell mateix, que l'havia defensada, mesos després renegà de l'autor, assegurant que «com més el conec, més em sembla un perfecte primari, que, per sort, va ser el concursant més passable».²⁹⁸ No feia ni quatre setmanes que Massó li havia pregat que es llegís una seva comèdia dramàtica, *L'alfange de les quimeres*, que a Gaziell li havia semblat d'una buidor total. Per a Maria Aurèlia Capmany, desencisada per aquell primer Sant Jordi, l'obra era moralment tolerable per la censura però amb uns personatges amb qui era difícil empatitzar:

[...] l'autor que els oferia una «moralitat» tranquil·litzadora dins el nostre món pervers. *Viure no és fàcil* explica amb una certa agilitat narrativa, amb constants advertències morals dedicades als personatges la vida d'un parell de joves descarrerats. L'objectivisme aquí consisteix a posar de manifest que el novel·lista no s'identifica ni un sol moment amb els seus protagonistes; no cal dir que el lector tampoc.²⁹⁹

Les deliberacions i, sobretot, la controvèrsia arran de la concessió del premi causaren la deserció del jurat. El 1961 Jordi Rubió, que s'havia discutit a un tal punt amb Gaziell que hi partí peres per sempre,³⁰⁰ se'n retirà, decisió aplaudida per Joaquim Molas, que, en assabentar-se'n per Joan Oliver, ridiculitzà la seva actuació de l'any anterior: «El

---

Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 703.

²⁹⁶ BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 9, carta mecanoscrita d'Agustí Calvet a Josep M. Cruzet, Sant Feliu de Guíxols, 23-IX-1961. Reproduïda a Llanas (ed.), *Gaziell i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*, p. 429.

²⁹⁷ Biblioteca Museu Víctor Balaguer, Fons de Joaquim Molas, carta mecanoscrita de Joan Oliver a Joaquim Molas, s.l., 1-V-1961. Reproduïda a Joan Oliver, Joaquim Molas, *Diàleg epistolar il·lustrat (1959-1982)*, a cura de Xavier García. Lleida: Pagès, 2015, p. 71.

²⁹⁸ BC, Fons Agustí Calvet i Pascual, Ms. 9232/1, c. 9, carta mecanoscrita d'Agustí Calvet a Josep M. Cruzet, Sant Feliu de Guíxols, 23-IX-1961. Reproduïda a Llanas (ed.), *Gaziell i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*, p. 429.

²⁹⁹ Capmany, «Crònica de Barcelona», p. 21.

³⁰⁰ Fuster, «El Josep Pla que vaig conèixer», p. 21.

Dr. Rubió s'ha retirat? Ho celebro. Demuestra que és intel·ligent. L'any passat, va fer, com el Fuster i el Pla, el pallasso.»³⁰¹ Igualment se'n donaren de baixa Pons, Petit i Gaziell. Així que l'exdirector de *La Vanguardia* hagué de renunciar-hi per compensar la sortida de Rubió, intentà que Pla restés en el jurat,³⁰² tanmateix el principal avalador de Massó, que havia avorrit el temps esmerçat en la lectura dels originals i la polèmica suscitada, no es deixà convèncer.

Tomàs Tebé apuntà «confidencialment» a Fuster que, per cobrir les vacants del jurat, tenien previst d'heure la participació de Salvador Espriu, Joan Triadú o Marià Villangómez.³⁰³ D'entrada el grup institucional convidà de manera formal Espriu, que havia estat vinculat al Joanot Martorell en vuit edicions del 1948 al 1959, i tot seguit hi intervingué Cruzet, que va recórrer a l'ascendent de Gaziell i Pla i li pregà que acceptés d'integrar-s'hi per alleugerir-lo dels neguits que li causava l'organització dels premis. Per a l'editor, si Espriu aconseguia de reconsiderar la seva posició sobre els certàmens i superar la ruptura amical amb Ferran de Pol pel Martorell del 1959, la seva participació prestigiaria el guardó. En un gest insòlit en l'editor, i com a prova de la confiança entre tots dos, que es tutejaven, li ho arribà a exposar com un favor més aviat personal:

Com que el parlat en diverses ocasions i el succeït anteriorment amb el Joanot Martorell em fan preveure la teva reacció immediata, et prego —posant-hi el major interès— que vulguis donar una resposta afirmativa a la demanda que se t'ha fet. Per raons que serien molt llargues d'explicar, em trobo aquest any amb les baixes de Rubió, Gaziell i Pla, i tenint tants jurats que cobrir dels altres premis literaris catalans, només tu pots resoldre'm airoament i seriosa aquest problema.

³⁰¹ AHS, Fons Joan Oliver i Sallarès, AP165/3, carta mecanoscrita de Joaquim Molas a Joan Oliver, Oxton, 14-V-1961. Reproduïda a Oliver, Molas, *Diàleg epistolar il·lustrat (1959-1982)*, p. 74.

³⁰² FJP, carta mecanoscrita d'Agustí Calvet a Josep Pla, Barcelona, 21-V-1961. Reproduïda a Gaziell, Pla, *Estimat amic*, p. 141-142.

³⁰³ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 37, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Joan Fuster, [Barcelona], 23-V-1961.

Comprenc els teus escrúpols en la matèria, que diuen molt a favor teu, pel que representen d'independència i objectivitat en l'elecció de les obres, però pensa que al capdavant, el teu vot no és més que una cinquena part del total dels altres membres que, presidits per J. E. Martínez Ferrando, seran Fuster, Petit i probablement M. Villangómez, amb els quals crec que pots entendre't molt bé. És un favor personal que et demano, invocant el crèdit d'amistat que crec tinc obert amb tu i l'afecte que ens uneix, i sense que representi un compromís pels anys successius si volguessis donar-te'n de baixa.

Però en el segon Sant Jordi —amb totes les reserves que puguin fer-se a aquest premi, sobre les quals ja saps fins a quin punt estic d'acord— ens convé, com pots comprendre, donar una absoluta serietat i prestigi en el jurat en bé d'aquest galardó de tanta importància crematística, que tot just està en els seus inicis. Degut a totes aquestes qüestions, graviten al meu damunt uns problemes tan complexos i pesats, que se'm faria impossible de resoldre si bons amics com tu no m'ajudessin a compartir-ne la responsabilitat, disgustos i sacrificis.

Tinc, doncs, la confiança que una vegada més voldràs estar al meu costat, acceptant el prec que et faig, i al qual només t'admetria el refús si pensessis presentar-t'hi com a conculsant. Gaziel i Pla creuen exactament el mateix que jo.³⁰⁴

Quatre dies més tard, en una entrevista al *Ciero*, Espriu declarà la seva animadversió als premis. Presumí de no haver-s'hi presentat mai i, com que segons ell els veredictes desorienten sobre la qualitat literària, en defensà la clausura, fins i tot afirmà que el Premi Nobel havia perdut crèdit en haver distingit autors com Echegaray, Churchill i Pasternak, mentre que havia ignorat Baroja, Machado i Valle-Inclán.³⁰⁵ Publicada l'entrevista, Espriu respongué la invitació de l'editor amb unes paraules que ja no el podien sorprendre. No era la primera vegada que el grup institucional li havia suggerit que s'incorporés a un premi que, a desgrat del poeta, havia suplantat el Martorell. Per coherència «ètica» amb

³⁰⁴ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Salvador Espriu, Barcelona, 5-VI-1961.

³⁰⁵ «Un escritor catalán». *El Noticiero Universal*, any LXXIII, núm. 23365 (9-VI-1961), p. 17.

aquest principi i per una ferma voluntat de presentar una imatge coherent i incòlume de la seva actitud cívica, Espriu tornà a declinar la invitació, ni que es pogués inferir que eventualment l'acceptaria en honor a l'amistat amb Cruzet, a qui no gosava perjudicar atès el coratge amb què havia redreçat la literatura catalana:

Molt estimat amic Cruzet,

He rebut avui la teva carta i, a la vegada, la dels senyors del Sant Jordi, també signada per tu. Agraïxo molt la confiança que us inspira el meu nom i l'afalac de ser tan i tan immerescudament sol·licitat. Però, si dic que sí, no serà traïr a l'acte aquesta confiança? Jo he dit a tots els qui m'han volgut escoltar que no volia ser mai més de cap jurat de lletres. He parlat i he escrit contra els premis literaris, àdhuc contra el Nobel. M'he tancat fredament, deliberadament, totes les portes, tant en qualitat de jutge com en la de concursant. D'altra banda, jo no veig amb simpatia el Sant Jordi, entre altres raons perquè el seu naixement va significar la desaparició del Martorell, el qual, encara que m'havia donat grossos disgustos, representava ja, en aquest país desballestat, una petita tradició. Vaig dir tot això, i moltes altres coses més, al senyor Pere Cisa, l'any passat, quan em va venir a veure de part dels amables senyors del Sant Jordi, del Dr. Rubió —pel qual sento un infinit respecte— i d'en Lluís Massot i Balaguer, un dels millors amics dels meu pare i un immillorable amic meu. Com tu saps, en Pla em va substituir. Si, després del que t'he recordat, ara dic que sí, no seràs tu el primer a menysprear-me, i amb tota la raó? És compatible l'amistat amb la pèrdua de l'estimació, amb el desdeny? I com gosaré comparèixer davant dels altres moltíssims amics que saben com penso i m'han sentit afirmar rotundament, tantes i tantes vegades, el meu propòsit?

Fixa't que no al·ludeixo a mals-de-cap ni a molèsties —car, per la nostra amistat, no tindria això, tot i que em fa moltíssima basarda, gens en compte—, sinó a una actitud ètica, d'elemental decència, de cara a la pròpia i a l'aliena estimació. Si dic que sí, tothom podrà assenyalar-me amb el dit i tindrà dret a parlar de consciència acomodaticia. Si dic que sí, ja

no seré l'home que he procurat ser al llarg d'aquests anys tan difícils i em convertiré en un «pastetes» més, dels innombrables que hi ha al nostre dissortat país.

Em dirigeixo a un amic estimadíssim i a un dels pocs homes que s'han mantingut entre nosaltres dreturers i dignes. Et vols quedar encara més sol? Si, malgrat tot, tu creus que és això el que vols, el que convé i el que de mi necessites, aleshores jo, per la nostra amistat, no et puc dir sinó que sí.

Rep una molt cordial i molt forta abraçada del teu afm.

Salvador Espriu³⁰⁶

En vista de l'apel·lació a l'amistat que hàbilment havia fet Espriu, l'editor no tingué cap altra alternativa que, en justa correspondència, acceptar la seva negativa i agrair-li la confiança. Així i tot, no es va inhibir a l'hora de subratllar la resposta hiperbòlica que li havia donat el poeta, amb què a parer seu havia problematitzat la situació. Posant-se d'exemple, Cruzet reconegué que ell mateix havia participat en la convocatòria del Sant Jordi a contracor, en favor del bé col·lectiu, i carregà a Espriu tant la pressió que ell vivia per configurar un jurat que fos admès sense discussions com la soledat amb què continuava defensant la literatura en circumstàncies adverses:

Vaig rebre oportunament la teva carta del 12 de juny. Els seus termes eren tan dramàtics i patètics, en defensa dels teus personals punts de vista, que, com pots comprendre, no vàrem tenir altre remei, els meus companys i jo, que prescindir, ben a desgrat nostre, del teu nom com a jurat del Sant Jordi.

No he d'amagar-te que, en escriure't, molt em temia ja que rebutjaries la proposta, sobretot quan pocs dies abans havia llegit les teves declaracions al *Noticiero* contra els premis. En fi, ja veus que el nostre país està tan malament que potser fins i tot arriba a ser perillós i compromès fer públicament afirmacions tan absolutes com les teves. És tot tan

---

³⁰⁶ ASB, carta mecanoscrita de Salvador Espriu a Josep M. Cruzet, Barcelona, 12-VI-1961.

complicat, que, en el meu cas, creient seguir essent fidel a mi mateix, he hagut de defensar i amoïnar-me per coses de les quals personalment no era partidari; però és que d'altra forma tot acabaria anant-se'n enlaire. El que em passa no obstant és que em trobo massa sol en aquest aspecte.

Ja veurem, doncs, com resollem el problema que tenim plantejat el jurat del premi Sant Jordi, inclús molt més complicat en diversos ordres del que pots imaginar-te. El que sí, però, vull fer-te constar, a desgrat de tot, és el meu agraïment a la confiança que m'atorgaves i que palesa una vegada més el teu esperit de sacrifici i la sincera i autèntica amistat que ens uneix.

Una cordial abraçada del teu bon amic

Josep M. Cruzet³⁰⁷

No cal dubtar que Espriu se sentí alleujat en rebre la resposta de l'editor, que l'alliberà d'una oferta que l'hauria compromès en un moment en què la seva influència com a referent cívic creixia entre intel·lectuals, escriptors i joves. Agraït per la comprensió de Cruzet, que hauria pogut perseverar en el seu argumentari, declarà que no el convencien «ni el to dramàtic ni cap mena de patetisme» i, victoriós de la negociació, acceptà sense escarafalls que si aquest to havia aflorat en la seva carta era —asseverava— per la seva manca de destresa expressiva. Encara més: després d'atribuir-se unes possibles limitacions comunicatives, es va desfer en lloances cap al seu interlocutor, a qui reconegué que havia reconduït l'afer «amb una civilitzada ironia», aplaudí «de bon grat la teva lliçó somrient i benèvola» i, a tall de cloenda hiperbòlica per una tal acumulació d'elogis, fins i tot enaltí els «sacrificis» i la «delicadesa» amb què havia tancat el diàleg epistolar.³⁰⁸

Les dificultats per tancar un jurat de perfil indiscutible convenceren el grup

---

³⁰⁷ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Salvador Espriu, Barcelona, 23-VI-1961.

³⁰⁸ ASB, carta mecanoscrita de Salvador Espriu a Josep M. Cruzet, Barcelona, 28-VI-1961.

promotor de reduir el jurat de set a cinc persones,³⁰⁹ que quedà constituït per Jesús Ernest Martínez Ferrando (president), Joan Fuster, Joan Petit, Marià Villangómez i Osvald Cardona. Odó Hurtado, que hi pensava participar, confessà a Tomàs Tebé que li semblava un grup de gustos més aviat conservadors, tot i que tenia l'esperança que Fuster i Petit farien de contrapès del president i de Cardona. Per a ell, en gros, el jurat no tenia la categoria del precedent, tanmateix confià que «els actuals hi posaran major interès i bona voluntat».³¹⁰ Amb la mateixa voluntat discreta, Tebé li havia reconegut prèviament que «No és exactament el que volíem, però no hem pogut aconseguir res més»³¹¹ i afegí que s'havien inclinat per personalitats que podrien ser admeses sense objeccions de la delegació de censura, que els continuava vigilant de prop:

El jurat, aquest any, no és pas l'ideal, però ha calgut comptar amb el factor «autorització» i això ha obligat a substituir uns personatges per altres, no massa adequats. A la meua manera de veure-ho, Martínez-Ferrando, Petit i Fuster estan bé. Villangómez és més adequat per a un jurat de poesia, car és excel·lent poeta —eivissenc— i formidable traductor en vers. I Cardona, potser queda una mica *demodé* de gustos, i d'altra banda és una mica massa «carca». Tot això entre nosaltres, i guardeu-me'n, us ho prego, una absoluta reserva.³¹²

S'hi presentaren 35 originals,³¹³ entre els quals un de Josep Miracle. Així com el

³⁰⁹ FJP, carta mecanoscrita d'Agustí Calvet a Josep Pla, Barcelona, 21-V-1961. Reproduïda a Gaziel, Pla, *Estimat amic*, p. 141.

³¹⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 38, carta mecanoscrita d'Odó Hurtado a Tomàs Tebé, Mèxic, D.F., 4-IX-1961.

³¹¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 38, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Odó Hurtado, [Barcelona], 31-VIII-1961.

³¹² BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 38, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Odó Hurtado, [Barcelona], 28-IX-1961.

³¹³ Concursants no premiats, per ordre de vots: amb quatre vots, Manuel de Pedrolo (*Els còdols trenquen l'aigua*); amb tres, Concepció Maluquer (*Hostes*); amb dos, Odó Hurtado (*El cop de pedra en un bassal*) i Miquel Cuspinera (*Més enllà de la boira*); amb un, Josep Miracle (*Seixanta minuts*), Mercè Rodoreda (*La mort i la primavera*), Jordi Rovira (*El color de les cendres*) i Joan Sellarès (*La pau a tots*). Desestimats en primera volta: Lluís Capdevila (*L'ahir serà demà*), Joan Duch (*Mossèn Manuel*), Pere Elias (*Joventut esbatanada*), Josep Faulí (*Una dotzena de batxillers*), Josep Ferrer i Coll (*Quinze anys*), Ramon Grabolosa

guanyador, Josep M. Espinàs (*L'últim replà*, una novel·la amb una història triple, protagonitzada per personatges de totes les classes socials)³¹⁴ ja s'havia endut el premi Martorell, el Víctor Català i una part del Josep Yxart, un bon candidat de l'edició anterior, Joan Vila Casas (presentat amb el pseudònim Joan Martí),³¹⁵ fou designat finalista amb *Operació Viaducte*. Tebé informà Hurtado del seu sisè lloc, per davant fins i tot de Mercè Rodoreda, que hi concorregué amb *La mort i la primavera*, sense aixecar la polseguera de l'any anterior.³¹⁶ Tal com ho interpretava ell, el jurat havia optat per una obra «moderna», amb «un interès escassíssim» per al públic,³¹⁷ però a l'hora de la veritat s'exhaurí en dos mesos.³¹⁸ En canvi, per a la crítica la novel·la finalista era «divertida, àgil, en alguns moments sentimental amb destresa, sempre intel·ligent».³¹⁹ En l'edició del 1962, la primera després de la mort de Cruzet, Hurtado fou escollit finalista amb *Desarrelats*, per darrere de l'obra d'un autor que, com Espinàs, ja s'havia fet amb el Martorell, el Víctor Català i una part del Josep Yxart: *Balanç fins a la matinada*, de Manuel de Pedrolo.

Malgrat la descoberta d'obres que han vertebrat la història literària, periòdicament els premis literaris estan sota sospita. Per a Joaquim Molas, el desprestigi que havien assolit el 1962 s'havia d'imputar a la concentració editorial, la limitada preparació i la freqüència dels jurats, els criteris ideològics i estètics, la finalitat comercial, la pobresa

---

(*La botiga de la plaça*), Santiago Leonart (*L'harakiri* i *El pastor*), Juli Lorente (*El remolí*), Frederic Martínez (*De mal ferrar*), Joan Oller i Rabassa (*La maltempsada*), Manuel de Pedrolo (*Si són roses floriran*), Walda Pla (*El mau blau també té llot*), Alfons Romeu (*Darrere meu una vida*), Joaquim Segura (*La vida i la mort* i *Com un llamp en la tempesta*), Josep Solcina (*La dona tempta el diable*), Càndid Agustí (*De la Garrotxa a Barcelona*), Josep M. Vilà (*El poder feia vacances*), Elisa Vives (...*I arribaràs al blanc*), Ferran de Witur (*Brunyola*), Joan B. Xuriguera (*La vida nova* i *El pare*), Antoni Anglé (*La imitació*), Lluís d'Arquer (*Brunisenda*) (Blanquerna, «Servituds i grandeses dels premis literaris», *Pont Blau*, any XI, núm. 109 (gener 1962), p. 18-20).

³¹⁴ Vicent Simbor. «La narrativa del realisme social». *Caplletra*, núm. 28 (primavera 2000), p. 108.

³¹⁵ Blanquerna. «Servituds i grandeses dels premis literaris». *Pont Blau*, any XI, núm. 109 (gener 1962), p. 24.

³¹⁶ Montserrat Casals. *Mercè Rodoreda. Contra la vida, la literatura. Biografia*. Barcelona: Edicions 62, 1991, p. 242.

³¹⁷ AOH, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Odó Hurtado, Barcelona, 27-XII-1961.

³¹⁸ Maria Aurèlia Capmany. «Crònica de Barcelona». *Cap d'Any 1963*. Palma: Raixa, 1962, p. 13.

³¹⁹ *Ibidem*, p. 15.

cultural i la manca de professionalitat dels autors.³²⁰ Uns dos lustres més tard, Pedrolo posà d'exemple el Goncourt tant per premiar obres publicades, com anys enrere havien proposat Gaziell, Cruzet i Josep Pla,³²¹ com per descobrir nous talents. Segons el seu diagnòstic, en cada convocatòria concorrien entre sis i set novel·les publicables que eren d'un nivell no molt inferior del de les obres que sortien a llum i, això no obstant, restaven inèdites per la incapacitat de recuperar-ne la inversió editorial. Per acabar de persuadir els editors del rendiment del model Goncourt, que permetria potenciar la joventut, fins i tot proposà que ells i els autors se'n repartissin la dotació, que podria ser més substancial (mal que per als escriptors no fos cap premi —com denuncià—, sinó un avançament del seu percentatge de les vendes):

Els premis, si es destinessin a obres ja publicades, estimularien la producció editorial. I no, l'escriptor que comença, no li costaria d'arribar... A França, per exemple, amb el «Goncourt», cada any es presenten una sèrie d'obres publicades que són d'autors nous. Dotzenes, se'n presenten... Algunes són dolentes i van quedant pel camí, d'altres, en canvi, han resultat una revelació... Moltes d'aquestes obres no s'haurien publicat mai, si no hagués existit el premi «Goncourt». Però els editors especulen amb el Goncourt i així saben que vendran uns quants centenars de milers d'exemplars... Encara que un editor, posem per cas, publiqui deu o dotze novel·les de gent nova, només que una d'aquestes novel·les obtingui el premi, només que tingui aquest encert, llavors ja ha fet el gran negoci. Aquí, fins i tot es podria arribar a... No ho sé, cony... Es podria arribar a dir: «L'editor que ha presentat l'obra guanyadora es partirà el premi amb l'autor.» Cent mil pessetes, per exemple... Es podrien fer moltes combinacions i moltes coses perquè l'editor, si té un premi al davant, donaria moltes oportunitats a xicots joves, oportunitats que ara no es possible donar... Perquè ara passa el

³²⁰ Molas, «La literatura», dins: *Llibre de l'any 1962*, p. 169.

³²¹ José Pla. «Los premios». *Destino*, segona època, any XV, núm. 704 (3-II-1951), p. 5. En la festa del 1954, alguns autors declararen la seva preferència pel sistema de votació del Goncourt, amb què s'optava per un sol nom fins que se'n trobava un amb majoria (Blanquerna, «El sopar de Santa Llúcia», *Pont Blau*, any IV, núm. 27 (15-I-1955), p. 39).

següent (que és collonut, a més a més): mira, aquí hi ha un premi i, molt bé, el guanya un determinat senyor i és publicat (això si la censura l'accepta, perquè el premi Prudenci Bertrana que vaig guanyar, no ho ha estat) però, vaja, suposem que el premi és publicat. I els altres llibres, què? De vegades també es publica el finalista... De vegades fins i tot se n'ha publicat algun altre... però, generalment, tots els altres queden absolutament al marge. Ningú no els vol. Com si del primer al segon, o del segon als altres, hi hagués una diferència enorme... I això no es produiria, com t'he dit abans, si les obres es presentessin, ja publicades. Hi ha molts premis als quals s'han presentat sis o set novel·les dignes. Que són novel·les que els editors haurien publicat si els premis s'organitzessin d'una altra manera. Però després no, no els han interessat, no les han volgudes. Perquè s'han pensat que ja no hi havien de guanyar res. Perquè aquell xicot no havia destacat prou, perquè només havia aconseguit tres vots, pel que sigui... Llavors sí que aquest xicot, aquest principiant, no té res a fer! Jo crec que premiar les novel·les publicades seria una solució. Em sembla, vaja... Jo no me n'he preocupat mai gaire, de tot això... I totes aquestes divagacions que es fan sobre els jurats, sobre si opinen així, sobre si són honestos o no són honestos... Cony! Jo crec que són honestos i que tenen les seves manies com tothom. El que passa és que no són perfectes i no poden encertar sempre... A vegades, precisament, potser la fallaran per un excés de precaució i deixaran escapar una obra bona per premiar-ne una altra de mediocre... Bé, d'acord, això passa a tots els jurats del món! Però això no són arguments que vagin enlloc... El mal seria que entre ells hi hagués combinacions i coses estanyes, com, per exemple, demanar una novel·la determinada a un escriptor determinat... Si hi ha coses d'aquestes, ja no és bonic, naturalment. Però normalment aquestes coses no hi són. Aquí hi ha hagut premis i premis, i quantes vegades hi ha hagut escàndols d'aquesta mena? Molt rarament. Això vol dir que els jurats han estat honestos. Doncs amb aquests mateixos jurats i buscant un sistema com el que t'he explicat o algun altre que se'n podria inventar (perquè suposo que n'hi ha més d'un) em penso que podríem arribar a alguna cosa positiva. De cara al país i de cara, sobretot, a la promoció de gent jove. Perquè ara publicar coses de gent jove és un

acte de fe per a un editor... Un altre problema són les dotacions dels premis, tan baixes, en general... Donar vint-i-cinc mil pessetes per un premi d'assaig, per exemple, és ridícul. Però és que, a més a més, no premien res. A mi no m'han premiat mai res, en definitiva. Jo he guanyat premis, però en realitat no puc dir que m'hagin donat res. Aquestes quantitats que he rebut com a premi, sempre han estat una avançada de la quantitat que m'havien de donar si venguessin tants exemplars.³²²

Comptes fets, bona part dels autors que van participar als certàmens de Cruzet no van prosseguir la carrera literària i, dels tretze que s'estrenaren amb la Selecta, només cinc foren joves descoberts als premis (Espinàs, Baixeras, Jardí, Vila Casas i Uya).³²³ Si bé es mira, els certàmens solen fer de reclam d'autors de qualitat dubtosa, tant desconeguts com de poca volada literària, que sovint viuen al marge dels cenacles i troben en els premis l'únic conducte per aconseguir que una editorial consideri els seus originals. Nogensmenys, els jurats de la festa de Santa Llúcia, que van guardonar escriptors amb una carrera literària prometedora, van tenir majoritàriament encert en el dictamen, apostant per obres que entroncaren amb estètiques de la preguerra, com la de Calders, o fent-se ressò de la moda del realisme, com la d'Espinàs.

Quan Cruzet pretengué disputar l'hegemonia a Destino, no tenia garantit ni uns textos dignes ni el plàcet de la censura, de manera que la Festa de Sant Llúcia corria el risc de convertir-se en un foc d'encenalls i descoratjar els resistents. Amb tanta determinació com cautela, l'editor consolidà una plataforma de caràcter polític, cultural i personal, convertint la Selecta en «el principal bastió de la literatura catalana».³²⁴ Setanta anys després, la festa de les lletres catalanes ha perviscut com un espai de revindicació cultural que s'ha reproduït en altres festes de tanta magnitud com els Premis Octubre de València

³²² Estanislau Torres. *Els escriptors catalans parlen*. Barcelona: Nova Terra, 1973, p. 107-108.

³²³ Veg. el subapartat 2.2.2.3, «Els joves i els exiliats».

³²⁴ Samsó, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, vol. 1, p. 142.

d'Associació Cultural del País Valencià, els premis 31 de desembre de l'Obra Cultural Balear de les Illes, la Nit Literària Andorrana i la Festa Literària de Sant Jordi de la Catalunya Nord.³²⁵ No hauria assolit un prestigi llegendari sense la complicitat amb altres editors, lligats per una dinàmica que oscil·lava entre la dependència i la competitivitat.

---

³²⁵ Joan Samsó. «La Nit de Santa Llúcia, les classes de català i *Cavall Fort*». Dins: *El mecenatge cultural a Catalunya durant el segle xx*. Barcelona: Proa, 2005, p. 178.

3.2. Entre el diàleg i la competència (o els altres editors)

La incursió de Josep M. Cruzet com a editor en català no sols sorprengué per la seva empena en circumstàncies hostils, sinó per la confirmació immediata que el missatge expressat en el nom de l'editorial esdevenia una realitat tangible. No cal conèixer en detall el pla editorial de la Selecta per a inferir que el seu fundador aspirava a convertir-se en el primer editor en llengua catalana, un propòsit que aviat li valgué l'escepticisme —si no l'enveja— dels seus col·legues. Van ser ells i les personalitats més estretament vinculades amb alguns segells editorials els que s'irritaren pel creixent abast productiu i pel conflicte d'interessos que mantenia amb la Casa del Llibre, tant és així que li van retreure que exercís una monopolització del sector. Amb motiu de les biografies sobre Francesc Cambó aparegudes a Alpha i Aedos, el 1952 Cruzet expressà el seu enuig a Narcís de Carreras, marmessor de l'exlíder regionalista, per les crítiques rebudes, bé que les atribuïa amb un orgull poc o gens dissimulat a la seva habilitat empresarial:

Sembla que les mateixes persones que amb un criteri tan poc liberal tendeixen a l'exclusiva de llibres sobre en Cambó, m'acusen a mi de pretendre el monopoli del llibre català. I aquesta acusació, si no fos pel mal que pot fer-me prop de gent poc enterada, ha d'omplir-me d'orgull i satisfacció. Que vol dir que jo intento el monopoli del llibre català? Si jo intervenc en la direcció d'una llibreria, tractaré que aquesta arribi a ésser la primera de Barcelona i si és possible d'Espanya. Si una editorial en què jo hi tinc part, decideix especialitzar-se en la publicació de biografies, miraré de conseguir-los-hi les que puguin tenir més èxit; si un grup d'amics entre els quals tinc l'honor de comptar a vostè, em confien la direcció d'una empresa editora de llibres catalans, jo lluitaré noblement i posaré tot el meu esforç per a què les col·leccions projectades, arribin a ésser en qualitat i quantitat — dins el seu gènere i amb tots els seus humans defectes— les més importants de Catalunya. I

conseguir i mantenir això no és cosa fàcil: per pròpia experiència sé que al llarg d'una missió com la que he emprès, i que crec mereix un cert respecte, hi vas deixant trossos de la pròpia existència.

No voldria acabar aquesta carta, a prova de la seva paciència —i que ha sortit tan llarga, perquè no l'he sabut fer més curta— sense reproduir un text del nostre gran Josep Pla, que llegia ahir i que forma part d'un dels seus pròxims llibres que publicarem a la Bca. Selecta. Diu així: «En el nostre país, tota persona que fa alguna cosa, que va endavant, que es mou, que té una o altra il·lusió, és envejada, odiada, sotmesa a un procés clandestí o públic de tendència implacable, terrible. Això és un fet observable en tots els estaments. A tot arreu l'acceptació d'un valor personal autèntic d'una capacitat per l'acció, d'una vitalitat poderosa en un o altre aspecte, crea una aura d'admiració. Ací és el contrari. Només la mediocritat és socialment plausible.»³²⁶

Feia poques setmanes que Josep Pla, emissor de Cruzet sobre els entorns de Destino i Francesc Cambó, li havia revelat que els uns i els altres li retreien «de tendir al monopoli»³²⁷ (no descartem que —enveges personals a banda— Joan B. Solervicens quedés decebut quan Josep M. Cruzet adquirí a Albert Puig Palau els drets que ell mateix havia negociat en nom de Barna). Pla provocà l'editor quan acceptà que l'acusació d'acaparador concordava amb els fets i l'instà a «realitzar el monopoli plenament», buscant nous valors que certifiqessin que ell havia tret a llum «la literatura catalana viva sense cap preocupació de grups o *coteries*».³²⁸ Encara pocs mesos després de la mort de Cruzet, Joan Fuster, involucrat en empreses editorials que prenien forma arreu del territori, declarà que, mentre el director de la Selecta havia estat en actiu, la seva hegemonia coartà

³²⁶ ANC, Fons Carles Riba – Clementina Arderiu, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Narcís de Carreras, Barcelona, 2-IV-1952.

³²⁷ Per a més detalls sobre l'acord de traspàs de les obres de Barna a la Selecta, veg. el subapartat 2.2.2.1, «Els clàssics».

³²⁸ ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, Palafrugell, 11-III-1952. Reproduïda a Josep Pla, Josep M. Cruzet, *Amb les pedres disperses. Cartes 1946-1962*, edició i pròleg de Maria Josepa Gallofré Virgili, Barcelona: Destino, 2003, p. 240.

l'expansió d'altres empreses editores:

Se m'acut de pensar que potser tot això —la nostra editorial, la iniciativa de Plaza, i d'altres coses més— ha pogut «esclatar» gràcies a la desaparició del senyor Cruzet, monopolista de l'edició catalana de la postguerra. Cruzet era un mite paralizzador. Tothom sabia que la seva editorial era idiota en l'orientació pràctica i poc eficaç com a negoci. Però, malgrat tot, ningú no gosava fer res pel seu compte...³²⁹

En un mercat editorial amb un públic tan escàs, les disputes entre els editors que compartien programes eren inevitables. Per a Cruzet, incapaç d'inhibir-se a l'hora de manifestar als col·legues la seva oposició per accions que veia com a gestos d'ingerència al seu camp privat, les picabaralles entre ells eren «lamentables». La seva atenció preferent als autors li restà disponibilitat per a confraternitzar amb uns col·legues que, per tradició, tendeixen a cooperar en rares ocasions. Ell assegurava que, si es produïa un malentès amb un altre editor, s'havia d'imputar a un fet accidental i, a diferència d'adoptar un posat ofès «de la gent que no tenen raó», se n'oblidava a l'acte, àdhuc si interpretava que n'havia sortit perjudicat. No sempre devia reaccionar amb aquesta comprensió si ell mateix reconeixia que, quan era lesionat sense causa, no tenia contemplacions a respondre amb severitat: «estic també sempre disposat a extremar l'actitud conciliatòria, però quan soc atacat injustament, no tinc més remei que defensar-me i amb duresa si cal».³³⁰

La gradació de les aliances de Cruzet amb els editors dels anys quaranta i cinquanta es definia per la concomitància d'interessos empresarials. Amb els col·legues creà tres nivells diferents de relació, que basculaven entre l'enfrontament, la cordialitat i el respecte (o l'admiració). Quan sospitava que les novetats dels altres interferien en el seu catàleg,

³²⁹ Carta mecanoscrita de Joan Fuster a Joaquim Maluquer, Sueca, 13-I-1963. Reproduïda a Joan Fuster, *Correspondència*, edició de Xavier Ferré i Trill, València: 3i4, 2004, vol. VII, p. 416.

³³⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 31, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Manuel Brunet, Barcelona, 25-IV-1952.

s'indignava més per les dificultats que, des de la solitud i la incomprensió, ell tindria a l'hora d'oferir sèries coherents i completes que no pas perquè albirés cap presumible èxit comercial que li hagués pogut escapar de les mans. No ens consten lamentacions de Cruzet per haver rebutjat un original que posteriorment fos vehiculat per un altre segell, sinó més aviat decepcions perquè algun autor publicat per ell havia ofert la seva obra ulterior a un altre col·lega, com ara Salvador Espriu, que publicà *La pell de brau* a Salve.³³¹

Va trobar igualment punts de convergència amb els competidors directes amb qui havia tingut alguna topada. Amb l'editorial Alpha fundada per Cambó,³³² Cruzet hi harmonitzà sense perdre de vista que el polític era un dels accionistes de la Selecta. El 1946 ja intentà avançar-se a possibles controvèrsies informant el polític que estava negociant amb el gendre de Joaquim Ruyra l'edició de les seves obres completes amb l'esperança que no seria incompatible amb la que Alpha n'havia previst en paper de fil.³³³ El paral·lelisme de les seves línies editorials aflorà en pocs anys. El 1950 Cruzet veié afinitats entre les tres principals col·leccions d'Alpha (Monumenta Cataloniae, La Sagrada Bíblia, Fundació Bernat Metge) i les tres de la Selecta (BP, BE, BS). En honor a les «tan excel·lents relacions editorials, com bona amistat», aquell any Cruzet demanà a Narcís de Carreras la cessió d'una obra que Alpha havia anunciat sobre història de la literatura catalana de Manuel de Montoliu com a fora de sèrie, més adequada per a una sèrie ja oberta com la BP segons Cruzet,³³⁴ tanmateix el gerent Salvador Millet li aclarí que els

---

³³¹ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Salvador Espriu, Barcelona, 21-VI-1959 (en la data apareix mecanoscrit el dia 22 i, damunt de la segona xifra, una ratlla vertical que indueix a conjeturar que el dia de redacció fou el 21).

³³² Sobre Alpha, veg. Manuel Llanas, *L'edició a Catalunya: el segle XX (1939-1975)*, Barcelona: Gremi d'Editors de Catalunya, 2006, p. 189-191, i Joan Samsó, «Editorial Alpha», dins: *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, vol. 2, p. 379-390.

³³³ IC, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Francesc Cambó, Barcelona, 27-II-1946.

³³⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 15, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Narcís de Carreras, Barcelona, 8-II-1950.

dos volums serien profusament il·lustrats i que no competirien amb els de la BS.³³⁵

Cruzet es preocupà perquè les obres contractades per Alpha no restessin opcions comercials a la Selecta, de manera que volgué reservar-se la possibilitat de contractar al cap d'un temps una traducció de *L'Odissea* per a la BSU, mentre Riba es comprometia amb Alpha a cedir-li'n els drets d'una nova edició. Per a persuadir el traductor, Cruzet recordà que ell era l'editor més ben posicionat en la literatura d'abast popular:

Ara sé que esteu decidit a cedir els drets d'una nova edició de la mateixa [de *L'Odissea*] a Editorial Alpha i comprenc perfectament les raons que us hagin inclinat en aquest sentit; però el que sí voldria, amic Riba, és el de què prenguéssiu les mides necessàries per a què aquesta edició no pogués impedir —transcorregut un determinat període— la inclusió de l'Odissea a la Selecta; i al fer-vos aquest prec, no invoco altra cosa ni altre dret, que el desig de què la vostra magnífica traducció pugui figurar en les meves col·leccions, que la permetran fer arribar al públic que crec ens ha d'interessar més cultivar.³³⁶

La principal desavinença amb Alpha es produí per la biografia de Cambó difosa per Aedos el 1952, en què Cruzet implicà Riba fent-li arribar una còpia de l'intercanvi epistolar amb Carreras. Per a l'editor de la Selecta, la biografia en tres toms de Jesús Pabón apareguda a Alpha el mateix any, a qui subtilment retreia que actués com si tingués l'exclusiva de la figura del polític,³³⁷ havia arranat la sortida comercial de la que ell trauria poc després, escrita per Maximiano García Venero. S'havia decidit a treure-la per raons editorials i polítiques, perquè —segons que presumia— el seu cunyat Josep M. Borràs li havia fet veure «que era molt millor que publicués aquesta biografia una casa en què jo hi

³³⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 15, carta mecanoscrita de Salvador Millet i Bel a Josep M. Cruzet, Barcelona, 17-II-1950.

³³⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 46, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Carles Riba, Barcelona, 13-II-1952.

³³⁷ ANC, Fons Carles Riba – Clementina Arderiu, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Narcís de Carreras, Barcelona, 2-IV-1952.

intervingués (Editorial Aedos), que no pas que anés a parar en mans d'un altre editor, amb tots els perills que això representava».³³⁸ Carreras no deixà passar ni un dia per respondre-li que per part d'ells no hi havia hagut mala fe i que tenia la convicció que les dues biografies —l'una més històrica i l'altra més divulgativa— no es perjudicarien comercialment.³³⁹

Més que no pas aquesta infeliç coincidència, el que degué doldre a Cruzet van ser les conxorxes dels homes de la Fundació Cambó que, essent accionistes de la Selecta, pretenien boicotejar els seus plans editorials en un moment en què el baix volum de vendes havia situat l'editor en una posició delicada en el Comitè de Publicacions. El 1954 confessà a Josep Pla que sabia de bona tinta que Ramon Guardans s'opondria a la seva política editorial en la Junta General d'Accionistes i faria campanya contra ell aliant-se amb la resta d'accionistes.³⁴⁰ Per a l'escriptor, rere de Guardans intrigava Joan B. Solervicens, assessor de Cambó a l'editorial, «un enemic absolut» que envejava el bagatge de Cruzet i que seria secundat per un dels homes forts de Destino, Joan Teixidor. Pla assegurava que tots dos podrien haver arribat a un acord que afectava els límits del mercat del llibre: mentre que Alpha publicaria llibres en català, Destino en trauria en castellà, a manera de «repartiment de les zones d'influència».³⁴¹

La col·laboració amb Aymà en la concessió del Premi Joanot Martorell tampoc no evità friccions entre Cruzet i els editors de la Col·lecció Literària Aymà, que, endegada el 1947, tragué a llum títols d'escriptors acollits a la Selecta, com ara Narcís Oller (*La bogeria*, 1947), Josep M. de Sagarra (*L'Hostal de la Glòria*, 1947), Emili Vilanova

³³⁸ ANC, Fons Carles Riba – Clementina Arderiu, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Narcís de Carreras, Barcelona, 2-IV-1952.

³³⁹ ANC, Fons Carles Riba – Clementina Arderiu, carta mecanoscrita de Narcís de Carreras a Josep M. Cruzet, Barcelona, 3-IV-1952.

³⁴⁰ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 22-IX-1954. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 491.

³⁴¹ ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, s.l., [30-IX-1954]. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 492.

(*Narracions*, 1948), Salvador Espriu (*Primera història d'Esther*, 1948; *Ariadna al laberint grotesc*, 1950), Josep Pous i Pagès (*Quan es fa nosa*, 1948) i Víctor Català (*Ombrívols*, 1948).³⁴² Si acceptem que els editors solen considerar-se propietaris dels seus autors més comercials, Cruzet estava raonablement gelós que Aymà temptegés aquells que ell mateix havia fitxat, alguns amb moltes dificultats. L'any 1948, per poder completar el volum d'*Ombrívols*, que feia poc més de cent pàgines, Aymà sol·licità a Víctor Català el permís per a reproduir els contes «Tarda de Carnaval» i «Marina». L'autora l'adreçà directament a Cruzet, amb qui tenia compromesos els inèdits, i li avançà que sospitava que «no li vindrà gaire bé».³⁴³

Aquell 1955 Aymà anuncià amb embranzida una nova col·lecció dirigida per Joan Oliver, El Club dels Novel·listes,³⁴⁴ nascuda després de la desaparició de la Col·lecció Literària Aymà i la seva successora, Dafne. Inaugurada amb *El testament*, de Xavier Benguerel, anuncià entre quatre i sis novel·les anuals d'autors com Arbó, Capmany, Clarasó, Espinàs, Llor, Pedrolo, Rodoreda, Sarsanedas, Suñol, Guansé, Jordana, Planas, Sales, Serrahima i Soldevila, a més dels guanyadors del Martorell. El 1955 Pere Calders agrai la bestreta oferta per Aymà de 15.000 ptes. per a unes novel·les inèdites que haurien de fer «300 quartilles» (o 150 pàgines en format DIN A4). Calders li puntualitzà que hauria de negociar amb Cruzet si l'alliberava del compromís de publicar-li novel·les i li mantenia la narrativa.³⁴⁵ Ni els contes de Víctor Català ni les novel·les de Calders no aparegueren a Aymà, que Cruzet interpretà com un competidor directe,³⁴⁶ com anys

³⁴² Per a una aproximació a Aymà, veg. Llanas, *L'edició a Catalunya: el segle XX (1939-1975)*, p. 189-191, i Samsó, «Editorial Aymà», vol. 2, p. 267-289. Sobre el Premi Joanot Martorell, veg. l'apartat 3.1.1, «El Joanot Martorell (1951)».

³⁴³ AHE, Fons Víctor Català, carta mecanoscrita de Caterina Albert a Jaume Aymà, l'Escala, 6-IV-1948. Reproduïda a Víctor Català, *Epistolari de Víctor Català*, edició a cura d'Irene Muñoz i Pairet, Girona: CCG Edicions, 2009, vol. 2, p. 433.

³⁴⁴ «El Club dels Novel·listes». *Destino*, segona època, any XIX, núm. 949 (15-X-1955), p. 33.

³⁴⁵ UAB, Biblioteca d'Humanitats, Fons Pere Calders, carta mecanoscrita de Jaume Aymà a Pere Calders, s.l., s.d. i carta mecanoscrita de Pere Calders a Jaume Aymà, Mèxic, D.F., 27-IV-1955.

³⁴⁶ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 20-IV-1955. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 531.

després vigilà de prop els primers passos d'Alcides.³⁴⁷ Oliver caricaturitzà la indignació de Cruzet per l'empenta d'Aymà:

Amb en Xavier i l'Aymà hem armat una col·lecció de novel·la catalana, de la qual sóc director. Sortiran sis obres cada any, si va bé. S'inaugura amb una novel·la d'en X., *El testament*, que és la millor que ha escrit. Hem topat, és clar, amb en Cruzet, el qual ha fet mans i mànegues per fer avortar el projecte. (L'Aymà paga o pagarà 15.000 ptes. per novel·la i ha elevat el premi Martorell a 25.000.) La Selecta posa el crit al cel, s'estripa la vesta i es decora el tupé amb un pols de cendra.³⁴⁸

L'incident més amarg viscut entre la Selecta i Aymà fou el cas Benguerel, en què Cruzet els acusà literalment de fer-li *dumping*.³⁴⁹ Arran de voluntat compartida per contractar *El testament*, el 1955 Xavier Benguerel havia demostrat la seva sintonia tant amb la Selecta, «mereixedora de tots els elogis», com amb Aymà, d'«esforç estimable».³⁵⁰ Quan ja estava previst que l'edités Cruzet, Aymà presentà un contracte a l'autor que l'afavoria en la contractació de les seves obres futures. En una còpia del document, just el mes en què la Selecta anuncià *El desaparegut* del mateix autor, Benguerel ratllà els fragments la preferència d'Aymà, que interpretà com una lesió envers la Selecta: «Tot el senyalat en vermell ho considero com un intent de bloqueig i asfíxia a Editorial Selecta, tot i que vol ser una versió, atenuada, d'un primer conveni que presentaren als autors.»³⁵¹ Tal com havia suggerit l'autor, Cruzet li feu una contraoferta per a editar *El testament* i

³⁴⁷ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 19-I-1961. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 684-685.

³⁴⁸ Carta de Joan Oliver a Josep Ferrater Mora, s.l., 8-V-1955. Josep Ferrater Mora, Joan Oliver, *Joc de cartes: 1948-1984*, a cura d'Antoni Turull, Barcelona: Edicions 62, 1988, p. 102.

³⁴⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Xavier Benguerel, Barcelona, abril de 1958.

³⁵⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Xavier Benguerel a Josep M. Cruzet, Barcelona, 25-IV-1955.

³⁵¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, contracte entre Aymà i Xavier Benguerel, 2-IV-1955.

Suburbi: engrandir el format de la BS i un avançament de 15.000 ptes.³⁵²

Les pretensions d'Aymà irritaren l'editor de la Selecta no sols perquè li semblava incompreensible que l'oportunitat concedida en una etapa adversa i la sortida comercial de la BS no prevalguessin per als seus autors,³⁵³ sinó perquè els altres editors els temptaren amb avançaments més llaminers. Segons que Jaume Aymà Mayol declarà després de la defunció de Cruzet en una carta per a *Tele/Estel*, ell redreçà uns honoraris que fins aleshores no havien estat prou dignes i insinuà que l'editor de la Selecta obstaculitzà els fitxatges d'Aymà:³⁵⁴

[...] per primera vegada els autors catalans van començar a cobrar unes quantitats una mica honorables, per a ells i per als qui els pagaven. Bé prou que va posar el crit al cel el senyor Cruzet, que en pau reposi; tot just començada a sortir la col·lecció van començar un munt d'intrigues de què més m'estimo no recordar-me, i tot plegat va culminar, quan ja havíem publicat el volum onzè o dotzè de la col·lecció, en traspasar aquesta darrera a un grup de què formava part el senyor [Joan] Sales.³⁵⁵

El 1955 Cruzet contraatacà l'investida d'Aymà per una doble via: esbombant «confidencialment» entre els autors estrella la carta que havia enviat a Benguerel per tal de fidelitzar-los i apel·lant al dret moral que tenia per haver dignificat com ningú la literatura. Poques setmanes després del cas Benguerel, Cruzet advertí a Fuster que, malgrat els cants

³⁵² BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Xavier Benguerel, Barcelona, 20-IV-1955.

³⁵³ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 39, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Miquel Llor, [Barcelona], 25-IV-1955.

³⁵⁴ Sobre la preocupació de Cruzet perquè els autors l'abandonessin per Aymà, veg. l'apartat 2.1, «L'estètica, en el gest i el producte».

³⁵⁵ ANC, Fons Jaume Aymà, carta mecanoscrita de Jaume Aymà a Celestí Martí Farreras, Barcelona, 24-VIII-1968. Aquell 1968 les declaracions no s'arribaren a publicar a *Tele/Estel*. Malgrat les millores econòmiques ofertes per altres editors, alguns autors restaren fidels a la Selecta, com Guillem Viladot, que hi edità *Hem deixat Riella* (1959) després que Joan Sales li hagués aconsellat que acceptés la proposta d'Albertí, «que econòmicament és més temptadora» (Fundació Guillem Viladot «Lo Pardo», ref. d'arxiu 59, carta mecanoscrita de Joan Sales a Guillem Viladot, Barcelona, 20-I-1959).

de sirena d'«una casa editorial a Barcelona», voldria reservar-se l'opció d'aspirar, en primera opció, a la novel·la que li semblava que tenia en dansa i fins es permetia l'atreviment de recomanar-li la conveniència de no comprometre's amb editorials de poca experiència. L'editor insistí en l'avantatge de què, segons ell, partia per contribuir a salvar el llibre en català més que ningú.³⁵⁶ Fuster, que li ratificà que havia endegat una novel·la, li precisà que l'havia interromput *sine die* i li certificà que, si l'enllestís, la presentaria en primer lloc «al vostre Martorell».³⁵⁷ Poc després de la mort de Cruzet, Joan B. Cendrós comprà Aymà, que quedà integrada dins de Proa.

El zel de Cruzet per obtenir el reconeixement als inicis heroics de la Selecta arribava a extrems tan insospitats com la intervenció en les estratègies publicitàries d'altres. El

Fig. 8. Portada del butlletí de novetats del Club dels Novel·listes. BC, Biblioteca Bergnes de las Casas (c. 332).

temps que esmerçava a la pròpia propaganda via carta postal, bé que es pogués extralimitar amb actes intervencionistes en negocis aliens, estava destinat a cohesionar la imatge d'editor rigorós i sacrificat i, doncs, a revalorar el seu catàleg davant d'una competència que podia atraure els seus autors pel magnetisme de la novetat. En un gest de confiança vers Joan Sales, l'editor gosà retreure-li que en la publicitat d'El Club dels Novel·listes venguessin la seva col·lecció de clàssics contemporanis com una baula que enllaçava amb els clàssics antics i medievals, ignorant els autors

³⁵⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 37, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Fuster, [Barcelona], 11-V-1955.

³⁵⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 37, carta mecanoscrita de Joan Fuster a Josep M. Cruzet, Sueca, 25-V-1955.

dels segles XIX i XX que la Selecta feia «gairebé 15 anys» que publicava.³⁵⁸ Ben cert, el 1956 el butlletí *Club dels Novel·listes i Amics de la Novel·la*, que —amb un format una mica més gran que la *Crònica literaria* de la Selecta— publicitava les novetats d’Ariel i el Club, reivindicà la seva sèrie, dedicada en exclusiva a la novel·la, bé que reconegué l’elegància i fins el valor patrimonial de les sèries de Cruzet sense esmentar-les:

Avui, la renglera de volums publicats constitueix una realitat indiscutible. Gràcies al Club, tenim una col·lecció que ens faltava. No existia, en efecte, després de la guerra, una col·lecció específica de novel·la nova, actual, mundial i viva, amb temes del nostre temps per a lectors del nostre temps, presentada amb la mateixa dignitat a què ens han acostumat les nostres col·leccions de clàssics antics i de clàssics medievals —legítim orgull de les lletres catalanes—. El Club es proposa, en certa manera, ser una col·lecció de «clàssics contemporanis».³⁵⁹

Que a l’abril del 1958 Cruzet i Sales es coneguessin més aviat poc no obstà l’editor de la Selecta a estudiar si el contractava com a col·laborador dins o fora de l’editorial, a mitja jornada diària.³⁶⁰ A petició de Sales —que aleshores treballava per a Ariel, Aymà i Vergara—,³⁶¹ al juliol Cruzet acceptà de grat treballar-hi quan la situació econòmica i la planificació dels serveis editorials ho permetessin. Pensant en la gestió econòmica —l’àrea més difícil de reconduir—, s’interessà per si, a part de «la vostra reconeguda competència editorial en els aspectes tècnic i literari», tenia coneixements de pressupostos,

³⁵⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d’autors», dossier Xavier Benguerel, c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Sales, Barcelona, 10-IV-1958.

³⁵⁹ BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 959, recull 1.

³⁶⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d’autors», dossier Xavier Benguerel, c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Sales, Barcelona, 10-IV-1958. Probablement per iniciativa de Joan Sales, el 1953 la BSU publicà *La imitació de Jesucrist* de V. Tomàs de Kempis, traduïda per Emili Vallès, prologada per Pere Ribot i editada pel mateix Sales.

³⁶¹ FPC, carta mecanoscrita de Joan Sales a Joan Coromines, Barcelona, 9-XII-1957. Reproduïda a Joan Coromines, Joan Sales, *Epistolari Joan Coromines & Joan Sales*, a cura de Josep Ferrer i Joan Pujadas, Barcelona: Fundació Pere Coromines, 2004, p. 154.

escandalls i control de despesa empresarial. Mentre esperaven que es concretessin alguns encàrrecs, Cruzet proposà a Sales encàrrecs externs en la il·lustració de la *Història de Catalunya* que havia contractat a Jaume Vicens Vives i que finalment restà inèdita.³⁶² No ens consta que els tractes anessin més enllà d'aquestes intencions, probablement perquè poc mesos després Sales s'abocà al seu propi projecte, El Club dels Novel·listes.

L'evolució de la Festa de Santa Llúcia, primera iniciativa intereditorial per irradiar la cultura catalana, Cruzet havia constatat que avançar-se i liderar els projectes col·lectius li permetia preservar l'hegemonia, amenaçada per l'eclosió del segell de Benguerel i Sales. El 1958 la Selecta els exposà un acord de distribució de títols escollits a la cartera de subscriptors de totes dues editorials (El Club dels Novel·listes i Amics de la Literatura Selecta), un espai de la Casa del Llibre per a reunions, la inclusió de llibres del Club en les sessions literàries, un espai de la Casa del Llibre i Occident per a les novetats del Club i el traspàs dels originals que superessin l'extensió habitual de la BS. En contrapartida, publicitaria les seves novetats al costat de les de la BS (Biblioteca Selecta Preferent) i àdhuc podria participar en l'accionariat de l'una o l'altra editorial.³⁶³

L'empemta de Cruzet, pròpia de qui està en una posició de força i vol mantenir-la controlant la competència, no bastà perquè les negociacions es materialitzessin. Encara més: Cruzet li feu arribar una lletra tan franca com maximalista. S'hi havia disgustat quan, de resultes d'una gestió de l'autor, El Club dels Novel·listes havia aconseguit fitxar el seu agent comercial, Lluís Llobet, parent de Benguerel:

Amb el Sr. Llobet m'uneixen unes excel·lents i antigues relacions des del temps en què treballava la *Història nacional de Catalunya* d'A. Rovira i Virigili, i la *Geografia de*

³⁶² BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 52, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Sales, Barcelona, 26-VII-1958.

³⁶³ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, original mecanoscrit «Notes sobre el projecte de la campanya de difusió conjunta del llibre català / Club dels Novel·listes – Biblioteca Selecta», Barcelona, abril de 1958.

Catalunya, que en 1936 teníem en curs de publicació. Després de la guerra en diverses oportunitats li havia parlat de quant m'hagués agradat que treballés personalment i a fons les obres de la Selecta, però al manifestar-me que solament la representació de l'Editorial Alfa el tenia gairebé absorbit, no m'havia semblat prudent, ni tampoc correcte, insistir-hi massa. Sempre havia cregut però —i no m'havia estat de dir-ho— que el Sr. Llobet posseïa l'única clau que existia en el nostre país capaç de proporcionar a una biblioteca literària el cos bàsic de subscripció que permetés assegurar-ne econòmicament la seva continuïtat, i no havia perdut l'esperança de què algun dia podria comptar amb la seva insubstituïble col·laboració.¹

La teva gestió, però, ha inclinat el Sr. Llobet cap al C. dels N. quan ell afirma —com m'ha dit a mi— que es veu amb cor de fer 1.000 a 1.500 subcripcions, haig d'admetre, venint d'una persona tan preparada i experta com ell, aquesta declaració.

¹ Encara que a les llibreries domini la venda de la B.S., aquesta no és suficient si li manca el nodrit cos de subscripció, que únicament el Sr. Llobet està en condicions d'aportar, ja que «no oblidem que sense aquests (subscripcions) es faria difícil que apareguessin aquelles (novel·les)», segons afirmació textual del propi C. dels N.

Contràriament al glamur projectat pels mitjans de comunicació i les obres memorialístiques, la vida dels editors no sols és prou allunyada de lectures plàcides i reunions estimulants, sinó que esdevé una professió tan absorbent com ruïnosa. La gestió econòmica que han de dirigir empresaris amb vocació cultural supera l'espai de temps inicialment previst i va en detriment de les hores previstes a la literatura, alhora que condemna els gestors a un atzucac per la difícil rendibilitat. Les paraules de Cruzet enllacen amb el desencís, l'esgotament i la ràbia tant dels seus precedessors —cal

recordar-ho: Pere Aldavert—,³⁶⁴ com d'editors coetanis més modestos, posem per cas Josep Pedreira, que, amb una devoció absoluta envers la poesia, i amb una perspectiva més mítica que pragmàtica, hi abocà tots els recursos econòmics i fins i tot la salut, que mig reconduí amb la venda de l'editorial a un empresari que penetrà amb vehemència en el sector, Joan B. Cendrós:

He llegit el teu article sobre en Foix, i t'agraeixo molt les al·lusions que dediques a l'Óssa Menor i a mi, que a hores d'ara estic molt disminuït, molt més que l'Óssa Menor. Un aclariment només, potser millor dos: jo no sols m'he rendit incondicionalment –per ara, després ja trobaràs altres notícies millors–, sinó que la poesia –i no ho dic amb cap retret– m'ha dut a una veritable catàstrofe, material, primer i moral, després.

Per a la petita història t'haig d'assabentar que la meva petita guerra entre «tanta de pau» m'ha costat prop de mig milió de pessetes. Sembla impossible, oi? La raó està en què he viscut prop de quinze anys entre la poesia i per a la poesia; i ara, jo i tots els meus, estem fotuts fins allà on no et pots imaginar. I si m'aixeco d'aquesta serà per a què, amb unes pinces, em duguin a enterrar, perquè ja no ens resta més que la pell i la roba per a vendre.

En fi, et podria contar moltes més coses, però serà un «rosari» sense campanya, negríssim, que estic intentant enterrar amb injectables, pastilles i tota mena de potingues per a mantenir-me dret i no crear un problema més gros als meus.³⁶⁵

Cruzet, que alligonà altres editors per una aparent indiferència envers la seva labor editorial i del consegüent benefici que ells mateixos n'havien ramassat, tampoc no sempre actuà amb la deferència que mereixien els competidors. Davant d'un Josep Vergés revoltat per la publicació d'un llibre de Josep Pla aparegut set anys abans en castellà a Destino,

---

³⁶⁴ Veg. l'apartat 1.2.1, «De La Renaixença a L'Avenç».

³⁶⁵ BC, Fons Joan Fuster, carta manuscrita de Josep Pedreira a Joan Fuster, datada s.l. el 6-IV-1965. Reproduïda a Mireia Sopena, *Josep Pedreira, un editor en terra de naufragis*, Barcelona: Proa, 2011, p. 310-311.

Cruzet —ofès, com si Vergés dubtés de la seva professionalitat— justificà que *Un senyor de Barcelona* no restaria lectors a l'edició castellana i que la voluntat de l'autor ultrapassava qualsevol acord previ.³⁶⁶ Feia un lustre que Vergés i Teixidor havien creat la col·lecció de literatura catalana El Dofí dins de l'editorial Àncora, que fins al 1960 només publicà nou títols d'autors majoritàriament vinculats amb la Selecta, com ara Josep Pla, Sebastià Juan Arbó, Miquel Llor, Manuel de Pedrolo i Jaume Vicens Vives.³⁶⁷

És ineludible evocar les suspicàcies —accidentals, si es vol— entre totes dues empreses pel pes de l'autor que es disputaven i la significació de totes dues. El punt de discrepància principal era l'edició de les obres de Josep Pla, que Vergés intentava contractar vinculant-les als honoraris que l'escriptor rebia per les col·laboracions de *Destino*, mentre Cruzet li repetia sense defallença —no fos cas que es replantegés una alternativa— que cap altre editor no li podria garantir la regularitat i la projecció a què ell s'havia compromès.³⁶⁸ Així com Josep Vergés i Joan Teixidor acusaven la Selecta de monopoli, Cruzet envejava el nombre de lectors catalans de *Destino*. Tenia una tal fixació amb l'editorial que arribà a afirmar que optaven a obres amb l'únic propòsit de restar la presència pública de la Selecta, com apuntà al llibreter figuerenc Ramon Canet, no obstant l'amabilitat entre editors imperés tothora:

El que també haig de dir-li confidencialment, és que encara que m'uneixen bones relacions amb Solervicens, aquest ha demostrat alguna vegada tenir una certa gelosia per la Selecta i és molt íntim de Vergés-Teixidor (amb els que també estic en bons tractes) i sentiria que encara que aquests —els de *Destino*— estic segur no tenen la intenció d'editar en català *El*

³⁶⁶ BC, Fons Josep Vergés, c. 12, carta mecanoscrita de Josep Vergés adreçada a Josep M. Cruzet, [Barcelona], 12-XII-1951, i carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet adreçada a Josep Vergés, [Barcelona], 13-XII-1951.

³⁶⁷ Per a una introducció a Àncora, veg. Llanas, *L'edició a Catalunya: el segle XX (1939-1975)*, p. 206-211, i Samsó, «Editorial Àncora», vol. 2, p. 373-378.

³⁶⁸ Sobre l'interès d'ambdós editors en l'obra Pla i les preferències de l'autor, veg. el subapartat 2.2.2.2, «Els contemporanis».

meravellós desembarc (que ja tenen publicat en castellà), bastaria potser que sapiguessin que jo ho vull fer, per incitar-los a ells. I això sí que em sabia greu, puix a més de semblar-me injust per l'interès que jo hi he posat, perquè entenc que el lloc d'aquest llibre —i molt content de què vostè comparteixi en absolut els meus punts de vista— és sens dubte de cap mena, la Biblioteca Selecta.³⁶⁹

Més enllà de l'enfrontament amb competidors directes, com Alpha, Aymà, El Club dels Novel·listes i Destino, Cruzet va establir tractes cordials amb altres editorials. Per allunyar-se de l'àrea d'influència de Destino, en projectar la venda de drets a l'estranger de les seves obres, pensà en l'Editorial Sudamericana, lliure de la censura franquista.³⁷⁰ Del món editorial en castellà, les negociacions més delicades les va conduir Garcés justament pels drets en català d'alguns llibres de Josep Pla. En efecte, Josep Zendera, arran de l'aparició del *Girona*, hagué de recordar a l'autor que prèviament havia signat un contracte amb ells. Pla aprofità l'incident per a reemborsar-ne la bestreta a Zendera a través de Cruzet, que, seguint les ordres de l'autor, descontent per les baixes vendes de Joventut, incomparables amb les de la Selecta, es feu amb els drets d'aquest llibre i els d'un altre que els pertanyia des del 1948, *Cartes de lluny*.³⁷¹ Per contra, Cruzet no els aconseguí del *Cadaqués* (1947, Joventut), malgrat la insistència de Pla que mediessin Garcés i Marià Manent. En un gest de professionalitat, Cruzet feu prevaldre la seva entesa amb Zendera per damunt de «los pequeños problemas que, debido en especial a la ligereza de los autores, se producen inevitablemente entre los editores».³⁷²

³⁶⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», dossier Manuel Brunet, c. 31, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Ramon Canet, [Barcelona], 17-I-1956.

³⁷⁰ Sobre els plans de Cruzet per a les traduccions en castellà, veg. el subapartat 2.2.2.2, «Els contemporanis».

³⁷¹ Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*. En quatre anys, Joventut vengué 210 exemplars de *Cartes de lluny*. Podeu conèixer les vendes i la negociació amb Joventut a través de l'intercanvi epistolar publicat per Lluís Quintana Trias i Mònica Baró, «La correspondència entre Josep Pla i l'editorial Joventut i les decisions editorials de Pla als anys 40», *Catalan Review*, vol. XIX, núm. 1-2 (2005), p. 285-314.

³⁷² ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Zendera, [Barcelona], s.d.

Així com Cruzet havia demostrat reticències a cedir els drets de les obres si no era a editorials estrangeres, va activar la signatura de convenis amb aquells editors que havien contractat autors o obres que ell aspirava a incorporar al seu catàleg sense témer que el seu interlocutor fos tan zelós com ell. Amb Albert Puig Palau, gerent de Barna, negocià el traspàs de sis contractes, els que tenia signats amb Joan Alcover, Víctor Català, Miquel Costa i Llobera, Miquel dels Sants Oliver, Joaquim Ruyra i Josep M. de Sagarra amb la condició d'abonar-li'n l'avançament pactat amb els autors, més un abonament addicional de 120.000 ptes.³⁷³ Els intercanvis entre totes dues editorials influïren en la configuració d'una imatge professionalment dubtosa de Barna per a treballadors de la Selecta com Jesús M. Piña, que, després que Julián Gómez li'n sol·licités referències, li n'apuntà les limitacions:

Dicha editorial tiene mucha fachada y su antiguo propietario que la subvencionaba se ha retirado dejándolo en manos del actual gerente a quien consideramos una persona muy de buena fe, pero con facultades administrativas de poca experiencia. Por lo tanto, no se puede garantizar una firme continuidad de dicha empresa.³⁷⁴

La Selecta s'avenia més amb els editors Gustavo Gili i Ariel, que no li disputaven el lideratge del camp en català. Cruzet contactà amb el primer el 1946, mentre es preparava per quan el marc legal fos més flexible,³⁷⁵ i li comprà els drets de la traducció al català d'un Rudyard Kipling traduït per Marià Manent, *El libro de las Tierras Vírgenes*, després d'acceptar les condicions proposades per Gili de liquidar-li semestralment un 5% del

³⁷³ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 15, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Albert Puig Palau, Barcelona, 4-X-1946. Sobre la negociació amb Barna, veg. el subapartat 2.2.2.1, «Els clàssics».

³⁷⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 23, carta mecanoscrita de Jesús M. Piña a Julián Gómez, Barcelona, 8-IX-1958.

³⁷⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 41, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Gustau Gili, Barcelona, 11-VII-1946.

PVP.³⁷⁶ Ara bé, Cruzet en publicà uns altres dos del mateix Kipling, popularíssims, que assoliren vuit i deu edicions en la vintena centúria: *Primer llibre de la jungla* i *Segon llibre de la jungla* (1952).³⁷⁷ Amb Ariel, dedicada al llibre en català des del 1949,³⁷⁸ acordà el traspàs d'un títol poc sospitós per a les autoritats franquistes: *La imitació de Jesucrist* de Kempis, de què Cruzet assumiria la meitat del cost de la traducció (1.250 ptes) i els costos de mecanografiar i corregir l'original, com també es comprometria a liquidar l'1% del PVP per a cada reedició.³⁷⁹

La cordialitat que Cruzet, com assenyalen tots els indicis, mantenia amb col·legues de la competència directa (Destino o Aymà) i amb els de línies editorials divergents (Miquel Arimany)³⁸⁰ es convertí en una admiració que, ben mirat, retratava les seves formes i el seu ofici. Va ser el cas d'editors que havien definit una política coherent, no sempre comercial en plena postguerra, d'una catalanitat vigorosa, com Josep Maria de Casacuberta, a qui el mateix Cruzet, en una carta a un dels col·laboradors de la Barcino, definí com «el benemèrit i gran editor català Josep Maria de Casacuberta».³⁸¹ Semblantment, la Selecta va aplaudir públicament el rigor d'editors per qui no se sentia amenaçada, com revela la generosa reconeixença envers Moll en els crèdits de l'*Antologia poètica* de Maria Antònia Salvà, de qui l'editorial mallorquina estava editant les obres completes: «En presentar aquesta *Antologia poètica* de Maria Antònia Salvà a cura de Josep Carner, ens plau de fer esment de l'excel·lent edició de les *Obres* de la il·lustre poetessa mallorquina, empresa a Mallorca per Francesc de B. Moll i actualment en curs de

³⁷⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 41, carta mecanoscrita de Gustau Gili a Josep M. Cruzet, [Barcelona], 9-VII-1946.

³⁷⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», dossier Marià Manent, c. 41.

³⁷⁸ Per a una aproximació a Ariel, veg. Llanas, *L'edició a Catalunya: el segle XX (1939-1975)*, p. 138-143, i Samsó, «Editorial Ariel», vol. 2, p. 367-371.

³⁷⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres. Contractes», c. 16, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Edicions Ariel, Barcelona, 20-I-1953.

³⁸⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 38, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Odó Hurtado, [s.l.], 1-VIII-1958.

³⁸¹ AHCJC, Fons Miquel Batllori, «Correspondència general», 2003/3-20, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Miquel Batllori, Barcelona, 20-XII-1956.

publicació.»³⁸² Editors com aquests, més agraïts del que pràctica diària insinuava, van acompanyar Cruzet en els homenatges que protagonitzà sense que ningú li fes ombra.

---

³⁸² Maria Antònia Salvà. *Antologia poètica*. Barcelona: Selecta, 1957. Biblioteca Selecta, 232, p. 4.

3.3. A l'altra banda de l'aparador

3.3.1. *La promoció*

3.3.1.1. Les activitats

Si publicar llibres i convocar premis literaris en català representava si més no un acte d'afirmació política i cultural enfront d'un govern hostil, concebre campanyes de promoció per fer conèixer les obres editades no era menys temerari atenent les sancions directes i indirectes que preveia la normativa legal, sobretot si un professional pretenia, com havia demostrat Cruzet, eixamplar la massa lectora en una llengua que presumptament podia fomentar la ruptura de la sacrosanta unitat espanyola. En ponderar la viabilitat comercial d'una obra, l'editor explotava totes les vies per escampar-la entre un públic ampli, amb la col·laboració de prologuistes que podien cooperar al prestigi; acords amb entitats, distribuïdors i editors estrangers,³⁸³ i un desplegament de recursos que abraçava la difusió de «propaganda intensa»³⁸⁴ per canals poc o molt insòlits i la celebració d'actes en català si el delegat de torn no ho vetava.

---

³⁸³ Per a la relació amb els editors estrangers, veg. el subapartat 2.3.2.2, «Les tipologies».

³⁸⁴ BC, Fons Xavier Benguerel i Llobet, c. 18, carta mecanoscrita de Joan Oliver a Xavier Benguerel, [Barcelona, abril-maig 1953]. Reproduïda a Xavier Benguerel, Joan Oliver, *Epistolari*, a cura de Lluís Busquets i Grabulosa, Barcelona: Proa, 1999, p. 427.

Fig. 9. Promoció de la popular diada de Sant Jordi organitzada per la Llibreria Catalònia (Autors diversos, *Els cinquanta anys de la Llibreria Catalònia. Records i impressions*, Barcelona: Selecta, 1974).

La celebració per antonomàsia era —i continua sent— la diada de Sant Jordi, popularitzada per la Catalònia abans de la guerra. Represa en ple conflicte bèl·lic, el 1938, s'erigí en la festa cívica que màximament irradiava els guardonats als Premis de Santa Llúcia. El dia anterior la Selecta anunciava algunes de les novetats a la *Hoja del Lunes*, el *Diario de Barcelona* o *La Vanguardia*, que s'hi venien amb un 10% de descompte. L'editor convidava personalment els autors a la Casa del Llibre, on de dotze a dues del migdia i de sis a nou del vespre signaven llibres i compartien una tertúlia a l'entresolat. Retransmesa per Radio Nacional de Espanya,³⁸⁵ la jornada esdevingué una tradició per a tants admiradors que el 1953 Pla arribà a signar més de dos-cents exemplars.³⁸⁶ La resposta del públic, en l'adquisició de llibres i en l'afany per fer-se amb un autògraf dels

³⁸⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 39, carta mecanoscrites de Jesús M. Piña a Sebastià Juan Arbó (Barcelona, 17-IV-1956) i c. 48, a Josep Roig i Raventós (Barcelona, 18-IV-1956).

³⁸⁶ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 21-IV-1953. Reproduïda Josep Pla, Josep M. Cruzet, *Amb les pedres disperses. Cartes 1946-1962*, edició i pròleg de Maria Josepa Gallofré Virgili, Barcelona: Destino, 2003, p. 373.

seus escriptors predilectes, era esclatant si consideràvem el nivell de l'economia domèstica.

Fig. 10. Portada del número 16 de *Crónica literaria*. BC, Fons JMC – Selecta (c. 111).

No cal ni dir que la celebració d'un acte popular a l'abril no bastava per col·locar totes les novetats anuals. En vista de la inexistència d'una premsa periòdica en català, Josep Miracle ideà un butlletí de novetats que aspirava a esdevenir una revista literària i artística quan el règim ho permetés. Inaugurat el 1949 i escrit imperativament en castellà per l'autoanomenat Servicio de Información Bibliográfica de Editorial Selecta, SA, *Crónica literaria* se centrava en les novetats

«de las letras vernáculas»³⁸⁷ i era enviat gratuïtament al «Cens de Lectors», entre els

quals figuraven «col·laboradors, subscriptors, lectors i amics». La subscripció al cens oferia «efectuar sus compras o sus subscripciones con notables ventajas, y participar en nuestros sorteos de valiosos premios».³⁸⁸ A través de la tramesa del butlletí, Cruzet aspirava a fidelitzar lectors i a incrementar els subscriptors de les col·leccions.³⁸⁹ Estava format per 8-12 pàgines de 10,5 × 14,8 cm, impreses en paper bíblia i plegades, amb un tiratge d'entre 2.350 i 4.400 exemplars. De periodicitat bimestral, la delegació barcelonina de censura en vetà la impressió del número i la data de sortida, que s'estamparen amb un

³⁸⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Vària Llibreria Catalònia – Editorial Selecta», c. 111, *Crónica literaria*, núm. 7 (agost 1950), p. 3.

³⁸⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Vària Llibreria Catalònia – Editorial Selecta», c. 111, *Crónica literaria*, núm. 1 (1949), p. 4.

³⁸⁹ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 5-XII-1949. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 99.

segell de goma fins a l'abril del 1953.

Les portades i les pàgines centrals estaven dedicades a un autor clàssic, de qui es reproduïa una fotografia (o dibuix d'Almuni) i una nota biogràfica.³⁹⁰ Constava d'una síntesi de la novetat, un fragment de l'obra —en català, excepcionalment i gràcies a les àrdues negociacions de Miracle amb Sebastià Sánchez Juan—,³⁹¹ anuncis d'obres anteriors del mateix autor, una llista dels darrers títols publicats en la mateixa col·lecció, «comentaris anònims més o menys primaris»³⁹² i el catàleg d'autors, gèneres i col·leccions. Tot centrat en la Selecta, Segons el número, també s'hi estampaven frases cèlebres, extractes de crítiques, llistes de títols temàticament anàlegs, ofertes de subscripció, notícies sobre les conferències de la Casa del Llibre i activitats dels autors (publicacions en curs o premis de la Selecta, conferències...). L'evolució dels continguts perfila la creixent professionalització de Miracle, que, en desdoblarse de comercial, trobava uns arguments de venda més publicitaris que descriptius. La censura en dictà la defunció sis anys després de la seva naixença.³⁹³

Des del butlletí s'havien promogut campanyes imaginatives per captar subscriptors, com ara les dels concursos inspirats en autors i èpoques assenyalades.³⁹⁴ El primer certamen d'estiu s'anuncià el desembre de 1948, en un tríptic imprès en blau i plegat. Per participar al «Concurso 50 primeros títulos Biblioteca Selecta», els lectors haurien

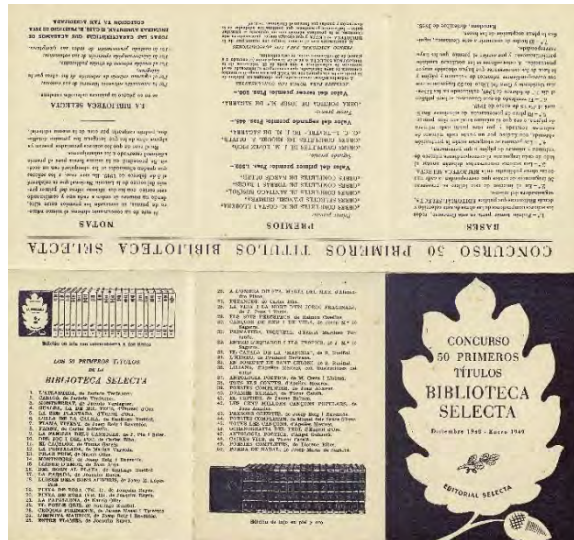
³⁹⁰ Ocuparen les portades Rusiñol (núm. 1, 1949), Verdager (núm. 2, novembre 1949), Ruyra (núm. 3, desembre 1949), Sagarra (núm. 4, gener-febrer 1950), Maragall (núm. 5, abril 1950), Riber (núm. 6, juny 1950), Balmes (núm. 7, agost 1950), Guimerà (núm. 8, octubre 1950), núm. miscel·lani de Nadal (núm. 9, desembre 1950), Joan Alcover (núm. 10, abril 1951), Guerau de Liost (núm. 11, juliol 1951), Josep Pla (núm. 12, 1952), Francesc Pujols (núm. 13, abril 1953), Oller i Rabassa (núm. 14, juliol 1953), Amades (núm. 15, hivern 1953-1954), Galí (núm. 16, primavera 1954), Francesc Matheu (núm. 17, estiu 1954), Apel·les Mestres (núm. 18, tardor-hivern 1954), Juan Arbó (19, primavera 1955).

³⁹¹ Miracle, *Quatre coses del meu temps*, p. 331.

³⁹² Joaquim Molas. «La Selecta. Una editorial significativa». *L'Avenç. Història dels Països Catalans*, núm. 6 (octubre 1977), p. 43. (Reimprès a *Obra crítica*, Barcelona: Edicions 62, 1999, vol. 2, p. 218.)

³⁹³ Josep Llor i Brull. *Josép Miracle*. Barcelona: Millà, 1987, p. 205.

³⁹⁴ Amb motiu de l'aniversari de la defunció de Santiago Rusiñol i Àngel Guimerà, la Selecta convocà sengles concursos per fomentar l'estudi de la seva obra. Veg. el subapartat 2.2.2.1, «Els clàssics» i Joan Samsó, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, vol. 2, p. 255.

Fig. 11. Bases, premis i textos del «Concurso 50 primeros títulos Biblioteca Selecta» (1948). BC, Biblioteca Bergnes de las Casas (c. 332).

ptes. Tots els concursants amb un mínim de 25 punts serien obsequiats, en adquirir 20 volums de la BS, amb un val per a la prestatgeria de faig i els subscriptors rebrien la nadala de la Selecta, amb il·lustracions i poesies originals. El resultat es feu públic l'1 de febrer a les llibreries Occident i Casa del Llibre, on s'exhibiren els 50 fragments amb la solució i la llista de concursants amb la puntuació més alta.³⁹⁵

L'experiència fou tan positiva que es renovà per a les campanyes d'estiu. El 1949 es publicità al butlletí el I Concurso de Verano, en què es formularen cinquanta preguntes literàries i «un elevado número de concursantes» expressaren els seus gustos: per damunt de tots, Verdaguer i Ruyra; després, Sagarra (considerat l'autor més llegit), López-Picó, Riba, Roig i Raventós, Víctor Català, Carles Soldevila; entre les obres predilectes, *Canigó*, *L'auca del senyor Esteve*, *Flama vivent*, *L'ermità Maurici*, *Pinya de rosa* i *Solitud*.³⁹⁶ En el II Concurso de Verano (1950) els lectors havien d'identificar entre juliol i setembre a quins sis autors pertanyien els ulls fotografiats. Els tres primers premis consistien en dues

d'esbrinar abans del 15 de gener el volum i la pàgina a què corresponien els 50 fragments de llibres de la BS reproduïts al tríptic. El 1r premi, per a qui encertés més títols, rebria 5 obres de la BP per valor de 1.500 ptes. prèviament escollides per l'editorial; el 2n premi, 3 obres de la BE de 445 ptes. i el 3r premi, 1 exemplar de l'obra poètica de Sagarra fora de col·lecció de 200

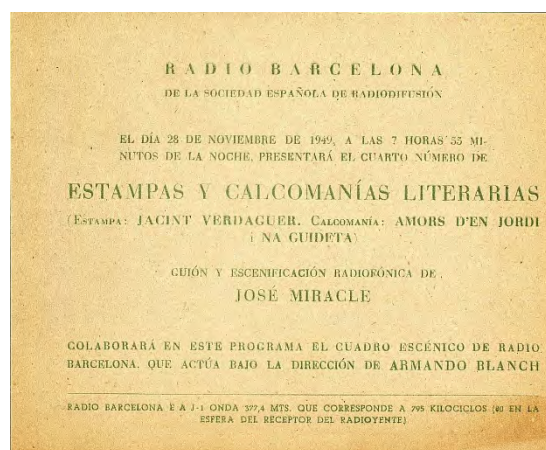
³⁹⁵ BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 332, tríptic, desembre 1948.

³⁹⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Vària Llibreria Catalònia – Editorial Selecta», c. 111, *Crònica literaria*, núm. 2 (novembre 1949), p. 4. El resultat aparegué com a notícia breu a *La Vanguardia* («Resultado del primer concurso de verano de Editorial Selecta»), *La Vanguardia Española*, any LXV, núm. 25956 (19-XI-1949), p. 10).

obres de la BP, dues de la BE i dues de la BS i, entre el quart i el quinzè premis, s'ofereí un volum de la BS en tela o una bonificació del 10% en la subscripció.³⁹⁷ En un balanç propagandístic, la Selecta reportà que el concurs havia estat «concurrido en modo extraordinario»,³⁹⁸ de manera que encara organitzà un III Concurso de Verano (1951), el darrer que hem documentat, en què s'havien de relacionar dues obres de poesia, prosa i teatre publicades a la BS amb sengles imatges.³⁹⁹

Més enllà de les funcions periodístiques de la *Crónica literaria*, les escaletes dels mitjans de comunicació oficials eren indefugibles. Una iniciativa econòmica prevista per Miracle va ser les emissions a Ràdio Barcelona, amb uns vint minuts del vespre o la nit destinats a una «estampa» (un autor) i una «calcomania» (una obra), mal que hi hagués d'ometre el nom de la Selecta per

dissimular la falca publicitària. El ritme de les novetats marcà la programació inicialment bimensual d'*Estampas y calcomanías literarias* del 1949 al 1951. El guió dialogat era del mateix Miracle, que hi esmunyí fragments en català, i hi col·laborà el quadre escènic de l'emissora, dirigit per Armand Blanch.⁴⁰⁰ Els autors radiats foren clàssics que *a priori* no havien d'irritar les autoritats: Narcís Oller, Emili Vilanova, Àngel Guimerà, Jacint Verdaguer, Joaquim Ruyra, Santiago Rusiñol, Joan Maragall, Josep M. Folch i Torres, Joan Alcover, Marià Vayreda i Josep Pin i Soler, entre els quals se censurà Folch i Torres,

Fig. 12. Targeta d'*Estampas y calcomanías literarias*. BC, Arxiu Literari Rubió, Ms. 9600/13, dossier Josep Miracle (c. 49).

³⁹⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Vària Llibreria Catalònia – Editorial Selecta», c. 111, *Crónica literaria*, núm. 7 (agost 1950), p. 6-7.

³⁹⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Vària Llibreria Catalònia – Editorial Selecta», c. 111, *Crónica literaria*, núm. 8 (octubre 1950), p. 4.

³⁹⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Vària Llibreria Catalònia – Editorial Selecta», c. 111, *Crónica literaria*, núm. 11 (juliol 1951), p. 5.

⁴⁰⁰ BC, Arxiu Literari Rubió, Ms. 9600/13, c. 49, targetes.

per motius ideològics. L'èxit va ser tal que el número de Guimerà es tornà a emetre «a petició del públic», segons Miracle.⁴⁰¹

Els espais de difusió no es podien malbaratar i, si no existien, s'havien d'inventar, talment com la *Crònica literaria* i el programa radiofònic. En sintonia amb la tradició de la Catalònia, que abans de la guerra havia acollit exposicions d'artistes novells,⁴⁰² Miracle s'inspirà en les tertúlies organitzades de manera semiclandestina en cases particulars d'intel·lectuals, prohoms benestants i locals d'entitats. Per a Joan Samsó, la «proliferació» de sessions privades durant la primera postguerra havia estat tal que a partir del 1946 s'havien posat «de moda». En aquests espais de trobada —amb tot de lletraferits intercomunicats abans la cultura catalana no emergís a la vida pública, propel·lida pels editors—, s'hi commemoraren efemèrides, homenatges, conferències, vetllades musicals, representacions teatrals i lectures literàries; sense accés del gran públic, però.⁴⁰³

A la sala d'exposicions de la llibreria, altrament dita «Casa del autor y Casa del lector»,⁴⁰⁴ se celebrarien uns actes literaris (conferències, lectures, xerrades i signatures d'exemplars) que havien de divulgar els títols de la Selecta en particular i la cultura en general. Mercès a l'excel·lent acceptació que van tenir, una autoanomenada Secció de Cultura Literària de la Casa del Llibre preparà un programa complet de «sessions literàries» cada divendres al vespre, on un presentador glossava una obra i un autor en

⁴⁰¹ La programació inclogué «La bufetada» de Narcís Oller (21-V-1949); «El senyor Joan dels casaments» d'Emili Vilanova (16-VII-1949); «El gos de casa» d'Àngel Guimerà (16-IX-1949 i 28-IX-1949); «Amors d'en Jordi i na Guideta» de Jacint Verdaguer (28-XI-1949); «El rem de trenta-quatre» de Joaquim Ruyra (9-I-1950); «El Pensil, del *Poble gris*» de Santiago Rusiñol (22-II-1950); «Níobe en tramvia» de Joan Maragall (24-VII-1950); «El llibant del pou» de Josep M. Folch i Torres (28-V-1951); «Poesies» de Joan Alcover (25-IV-1951); «La punyalada» de Marià Vayreda (28-V-1951); «La família dels Garrigas» de Josep Pin i Soler (27-VI-1951). A part d'aquestes «estampes», Miracle també presentà *Mar i cel*, *L'auca del senyor Esteve*, *La Venta focs* de Folch i Torres i la figura de Verdaguer (AMDS, Fons Josep Miracle i Montserrat, «Correspondència personal», c. 7603, carta mecanoscrita de Josep Miracle a Joan Samsó, s.l., 6-VI-1985). Josep Miracle, *Quatre coses del meu temps. Memòries*, Barcelona: La Paraula Viva, 1976, p. 316-318.

⁴⁰² Veg. el subapartat 1.2.2, «Catalònia».

⁴⁰³ Joan Samsó. «Tertúlies, cenacles, fòrums». Dins: *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, vol. 2, p. 173-300.

⁴⁰⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Vària Llibreria Catalònia – Editorial Selecta», c. 111, *Crònica literaria*, núm. 5 (abril 1950), p. 9.

llegia fragments. Bé que Cruzet justificava la manca de remuneració als participants per la gratuïtat de l'acte, animà l'ambient i la tertúlia amb una copa de cava prèvia, mentre l'autor signava llibres a l'entresolat.⁴⁰⁵ Les trobades esdevingueren una cita obligada per als interessats en la cultura, que ompliren la sala i de vegades fins i tot les escales.⁴⁰⁶ Va ser amb activitats com aquestes que Cruzet reeixí a crear un «microclima» propi, per dir-ho a la manera de Jean-François Sirinelli.⁴⁰⁷

L'editor s'aplicava per garantir l'assistència d'un públic procedent de diferents estrats del camp cultural, tant per incrementar el nom de lectors i subscriptors com per reafirmar col·lectivament la dignitat cultural i patriòtica. Els actes s'adreçaven als agents del món del llibre com ara escriptors, editors, llibreters, crítics i lectors, i també a altres professionals del món de l'art i la política que freqüentaven la llibreria, entre els quals Josep Puig i Cadafalch.⁴⁰⁸ La planificació no es limitava a la selecció d'un tema i uns ponents, sinó que Cruzet enviava personalment invitacions als autors de la casa més pròxims, amb qui preveia animar la concurrència, elevar la categoria de la sessió i, en darrer terme, reivindicar la Selecta com a pal de paller de l'activitat cultural del país:

[...] intensificar i sistematitzar l'organització de conferències i altres actes culturals que fins ara havíem vingut celebrant amb força èxit, però d'una manera esporàdica.

Dins la gran amplitud que pensem donar a aquests actes, el nostre objectiu primordial serà el de cultivar l'actualitat literària i posar en contacte l'autor amb els seus lectors en determinats moments, tals com el de la publicació d'una obra rellevant o l'obtenció d'un premi literari.

Perquè aquest projecte pugui ésser dut a bon terme, confio comptar amb l'ajut i la

⁴⁰⁵ AMDS, Fons Josep Miracle i Montserrat, «Correspondència personal», c. 7601, carta mecanoscrita de Josep Miracle a Miquel Batllori, Barcelona, 18-IV-1953.

⁴⁰⁶ Samsó, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, vol. 2, p. 252-253.

⁴⁰⁷ Jean-François Sirinelli. «Le hasard ou la nécessité? Une histoire en chantier: l'histoire des intellectuels». *Vingtième Siècle. Revue d'Histoire*, núm. 8 (1986), p. 104-105.

⁴⁰⁸ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Puig i Cadafalch, Barcelona, 6-III-1952.

col·laboració de les persones que, com vostè, poden prestigiar aquests actes honorant-los amb la seva assistència.⁴⁰⁹

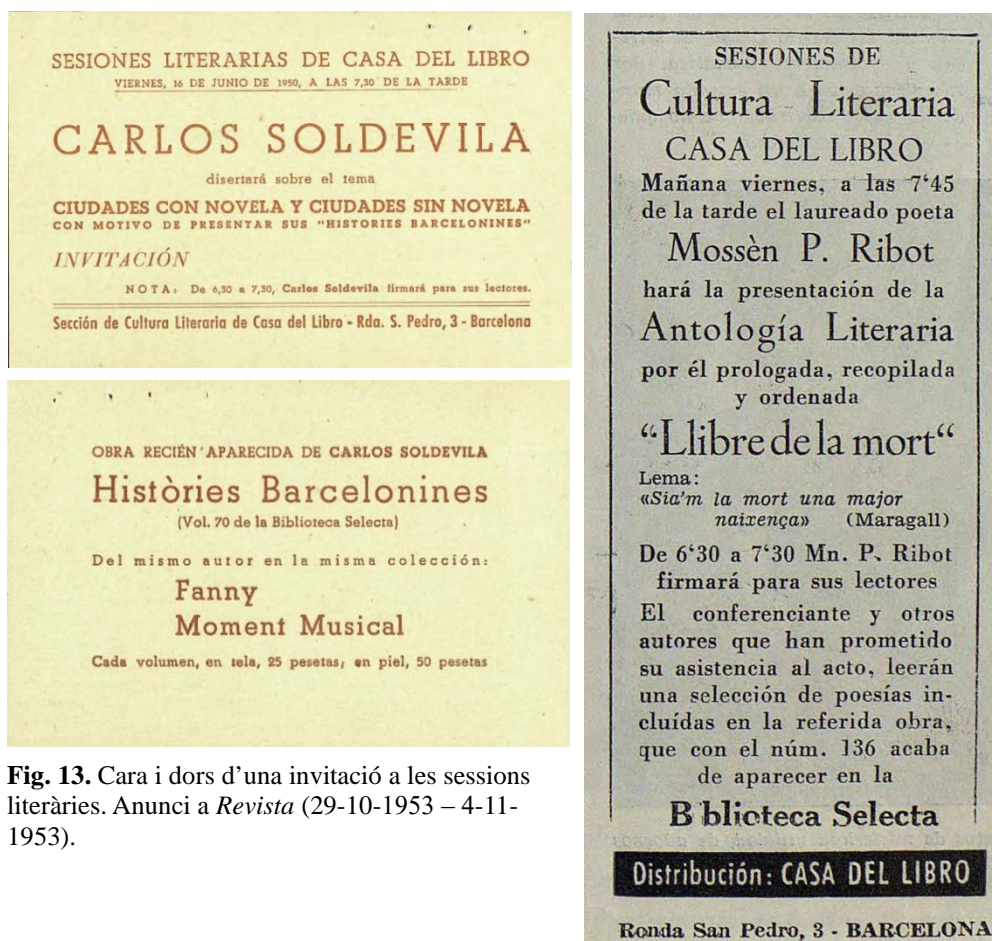

Fig. 13. Cara i dors d'una invitació a les sessions literàries. Anunci a Revista (29-10-1953 – 4-11-1953).

Les sessions s'emmarcaren en el terreny literari, acadèmic i polític. Entre les personalitats que hi prengueren part, figuren Ramon Miquel i Planas, que presidí una taula amb Agustí Duran i Sanpere, Jesús Ernest Martínez Ferrando, Martí de Riquer i Antoni Vilanova sobre les obres completes de Bernat Metge (1950);⁴¹⁰ Carles Soldevila se centrà en el tema «Ciutats amb novel·la i ciutats sense novel·la» per les seves *Històries barcelonines* (1950),⁴¹¹ i Ridruejo i Saltor presentaren l'epistolari Maragall-Unamuno

⁴⁰⁹ BCI, Fons Josep Romeu i Figueras, «Correspondència», carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Romeu, Barcelona, 16-V-1950.

⁴¹⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Vària Llibreria Catalònia – Editorial Selecta», c. 111, *Crònica literaria*, núm. 6 (juny 1950), p. 2.

⁴¹¹ BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 332, targeta d'invitació.

(1951).⁴¹² La temporada 1953-1954 es programà una lectura dels poemes del *Llibre de la mort* editat per Pere Ribot; el *Llibre de l'humor català* presentat per Rossend Llates i Pere Quart, amb la moderació de Gonçal Lloveras; la taula amb motiu del seixantè aniversari de Carles Riba a càrrec de Joan Ferraté, J. V. Foix, Albert Manent, Carlos Martínez-Barbeito, Eduard Valentí i Joan Vinyoli;⁴¹³ una sessió sobre la cançó nadalenca a càrrec de Tomàs Garcés i una altra de dedicada a «Pepita Serrador, la excelente actriz y novelista».⁴¹⁴ En evocar l'homenatge a Riba, Cruzet estava pletòric per la categoria dels participants, la resposta del públic i el creixent interès de la premsa:

L'acte dedicat a Riba que vàrem celebrar ahir va resultar brillantíssim, d'oradors i públic. Les sessions literàries que he organitzat aquest any han estat concorregudíssimes i són les úniques públiques de signe català que es fan a Barcelona. A la premsa obtenen cada vegada més ressò, amb l'única excepció de *Destino*, que per ara no se n'ha ocupat. I en Luján (suposo que és ell) al *Noticiero* fent els grans elogis de les de l'Ateneu! Què hi farem!⁴¹⁵

Les primeres sessions se celebraren en l'idioma amb què havia estat publicat el llibre comentat, fins que se n'interdiren les presentades en català arran de la presentació del volum de la BS de Bernat Metge. El delegat José Iglesias aconsellà a Miracle que l'acte s'obrís amb quatre paraules en castellà per no despertar suspicàcies entre la Brigada

⁴¹² BCI, Fons Josep Romeu i Figueras, «Correspondència», carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Romeu, Barcelona, 28-XI-1951. Sobre les repercussions de la presentació de l'epistolari de Joan Maragall, veg. el subapartat 2.2.2.1, «Els clàssics».

⁴¹³ Carles-Jordi Guardiola (ed.). *Cartes de Carles Riba. III: 1953-1959. Els orígens*. Barcelona: La Magrana, 1993, p. 209. Per a una aproximació als homenatges a Carles Riba, veg. el subapartat 2.2.2.2, «Els contemporanis».

⁴¹⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Vària Llibreria Catalònia – Editorial Selecta», c. 111, *Crònica literaria*, núm. 15 (hivern 1953-1954), p. 8. Sobre la sessió protagonitzada per diversos historiadors el 1957, entre els quals Jaume Vicens Vives, veg., Cristina Gatell, Glòria Soler, *Amb el corrent de proa. Les vides polítiques de Jaume Vicens Vives*, Barcelona: Quaderns Crema, 2012, p. 483-486. Es poden consultar la temàtica i els participants a algunes de les sessions celebrades entre el 1950 i el 1959 a Samsó, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, vol. 2, p. 253-254.

⁴¹⁵ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 28-XI-1953. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 425.

Social. Segons Albert Manent, «El policia s'hi avorria i en algun cas deia que, vist que eren pacífics, “ya volvería luego” i recolliria el “parte” que li donaria el responsable de la Casa del Libro.»⁴¹⁶ Quan cessaren Iglesias, Miracle hagué de tornar a negociar amb Demetrio Ramos per una denúncia que acabà condemnant l'ús del català. Ell li indicà matusserament que es fixés si hi havia el policia de la Brigada Social i que parlés en castellà si hi era i en català si no hi era; així i tot, la Selecta insistí a obtenir un permís legal fins que, segons Miracle, Ramos hi accedí: «Se lo autorizo porque usted es más tozudo que yo.»⁴¹⁷ El format de les lectures de llibres que prèviament havia autoritzat la censura de Madrid, proposat per Miracle, emparà les conferències que havien estat tan suspectes.⁴¹⁸

Fig. 14. Fullet a dues tintes amb motiu dels cent primers títols de la BS. BC, Biblioteca Bergnes de las Casas (c. 332).

Les mateixes personalitats que freqüentaven la llibreria van inscriure's al sopar en homenatge a Josep M. Cruzet, un acte *pro domo sua* que, com la resta d'estratègies comercials de la Catalònia i la Selecta,⁴¹⁹ havia de revertir en la difusió i la venda de llibres. Se celebrà el 18 d'abril de 1952 al Saló Rosa del passeig de Gràcia, número 55, amb motiu de l'aparició dels cent volums de la BS, que presidien la taula d'honor.⁴²⁰

Promogut oficialment pels treballadors de l'editorial,⁴²¹ hi

⁴¹⁶ Albert Manent. «Memòria personal de la Catalònia». Dins: Autors diversos. *Llibreria Catalònia: 1924-1999. 75 anys d'història*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1999, p. 38.

⁴¹⁷ AJS, entrevista en casset de Joan Samsó a Josep Miracle, 14-V-1985.

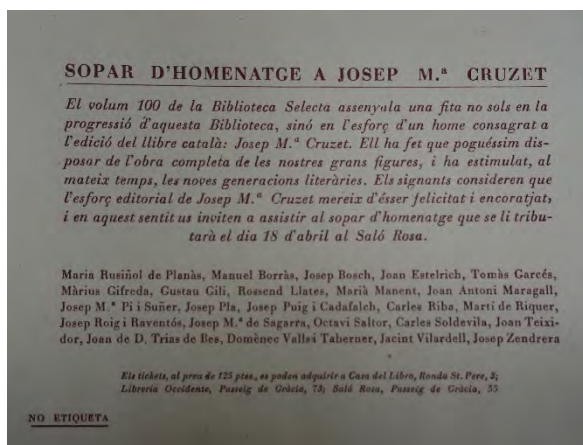
⁴¹⁸ Miracle, *Quatre coses del meu temps*, p. 332-336.

⁴¹⁹ El 1949 s'havia fet públic un sopar homenatge als fundadors de la Catalònia, amb un àpat a càrrec de la selecta casa de càtering Prats Fatjó i un preu d'entrada inassumible per a molts. Josep M. López-Picó descartà assistir-hi «per no arribar les meves possibilitats econòmiques a les dues-centes pessetes del cobert», en un any en què les llars barcelonines destinaren 638,5 ptes. a l'alimentació (López-Picó, *Dietari 1929-1959*, p. 283; *Anuario estadístico de España*, Madrid: Instituto Nacional de Estadística, 1950, p. 492).

⁴²⁰ «Banquete. La gente de letras se reúne». *Destino*, segona època, any XVI, núm. 768 (26-IV-1952), p. 18.

⁴²¹ J. Miracle i R. Zendrera (Ed. Selecta), M. Edreira, A. Fort i J. Piña (Casa del Libro), A. Vallés (Librería Occidente), J. Badosa i J. Pedreira (AEDOS), Llorenç Gambón (OLAP) (BC, Fons JMC – Selecta, «Catalònia-Casa del Libro», c. 2).

engrescaren Maria Rusiñol, Manuel Borràs, José Bosch, Joan Estelrich, Tomàs Garcés, Màrius Gifreda, Gustau Gili, Rossend Llates, Marià Manent, Joan Antoni Maragall, Josep M. Pi i Sunyer, Josep Pla, Josep Puig i Cadafalch, Carles Riba, Martí de Riquer, Josep Roig i Raventós, Josep M. de Sagarra, Octavi

Fig. 15. Invitació a l'homenatge de 1952. AHJCJ, Fons Miquel Batllori («Correspondència general», 2003/3-20).

Saltor, Carles Soldevila, Joan Teixidor, Joan de Déu Trias de Bes, Domènec Valls i Taberner, Jacint Vilardell i Josep Zandrera.⁴²² Pocs dies abans Cruzet agrai personalment als autors l'adhesió a un acte que ni la competència no es volia perdre:

Li dono les gràcies per ser un dels signants de la tarja d'invitació del sopar que se'm dedicarà el divendres 18 d'abril al Saló Rosa i que jo he acceptat perquè crec pot desviar-se a profit de la Selecta. La llista de noms m'ha sorprès agradablement. Crec que és un govern d'àmplia concentració! El cas Teixidor és curiosíssim: quan van demanar-li si volia figurar-hi, es va apressar d'acceptar-ho, però, en canvi, ha boicotejat la publicació de la gasetilla a *Destino*. Què li sembla?⁴²³

Hi foren convidats «tots els coneguts, escriptors i professionals del ram de llibreria»⁴²⁴ i hi assistiren dues-centes persones, entre les quals pràcticament tots els autors catalans establerts a la capital catalana.⁴²⁵ Hi intervingueren Carles Riba, Octavi Saltor,

⁴²² BC, Fons JMC – Selecta, «Homenatges», c. 10, targeta mecanoscrita d'invitació.

⁴²³ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 15-IV-1952. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 248-249.

⁴²⁴ ANC, Fons Carles Riba – Clementina Arderiu, carta mecanoscrita de Jesús M. Piña a Carles Riba, Barcelona, 12-IV-1952.

⁴²⁵ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 30-IV-1952. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 252.

Fig. 16. Clementina Arderiu, Josep M. de Sagarra, Carles Riba i Maria Borràs acompanyen Cruzet a la taula presidencial. BC, Fons JMC – Selecta (c. 118).

Carles Martínez-Barbeito, Miquel Dolç, Carles Soldevila, Josep M. de Sagarra i un representant del Gremi d'Impressors, el senyor Rovira.⁴²⁶ En el seu parlament, Cruzet agrai els discursos, el mestratge d'Antoni López Llausàs i la col·laboració del seu

equip i els autors. No es va estar d'impel·lir l'auditori a coadjuvar en el seu projecte «a fi de conseguir que els llibres de la Selecta en els que s'hi troben pràcticament representats tots els nostres escriptors puguin continuar-se editant a un bell ritme i no arribin a faltar — en major o menor número— en cap biblioteca catalana».⁴²⁷ La premsa de l'època recollí de manera hiperbòlica que «Todos los oradores fueron aplaudidísimos y el homenajeado escuchó sendas y prolongadas ovaciones al principiar y terminar la lectura de su discurso.»⁴²⁸

Els assistents ofrenaren Cruzet amb un àlbum enquadernat pel relligador Emili Brugalla amb trenta-vuit dedicatòries manuscrites,⁴²⁹ vint-i-cinc de les quals es van reproduir íntegrament en el volum d'homenatge.⁴³⁰ Josep Pla hi aplaudí la constància i el pragmatisme que havia demostrat en una època indiscutiblement adversa, alhora que s'enorgullí de l'hegemonia que havia assolit en el sector:

⁴²⁶ «Merecido homenaje al señor Cruzet». *Diario de Barcelona*, any CLXI, núm. 95 (20-IV-1952), p. 6.

⁴²⁷ AHCJC, Fons Miquel Batllori, «Correspondència general», 2003/3-20, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Miquel Batllori, Barcelona, 30-IV-1952.

⁴²⁸ «Merecido homenaje al señor Cruzet». *Diario de Barcelona*, any CLXI, núm. 95 (20-IV-1952), p. 6.

⁴²⁹ L'àlbum és dipositat a l'ASB.

⁴³⁰ No s'hi reproduïren les d'Octavi Saltor, Joan Triadú, Joan Oller Rabassa, Jordi Sarsanedas, Gaziel, R. Gay de Montellà, Josep Romeu, Rossend Llates, Albert Manent, Xavier Benguerel, Josep M. Espinàs, Jeroni de Moragas i 1 més (no identificat).

Amic Cruzet:

En el moment de donar-vos el volum número 15 de la meva aportació a la Biblioteca Selecta, tinc la satisfacció d'estampar el meu nom a aquest trofeu.

Amb una tenacitat admirable, amb una passió freda, heu lluitat contra la situació més tràgica per què ha passat, en els temps moderns, el nostre esperit. Em sento orgullós de la vostra posició i del vostre esforç, sobretot perquè és una posició i un esforç molt singular en el país.

Lluitar és feina d'homes. Lluitar i guanyar és feina d'homes intel·ligents. Retorçar l'adversitat, vèncer la catàstrofe i crear, amb les pedres disperses del nostre esperit, l'edifici de les més sòlides possibilitats de l'edició catalana normal ha estat obra de la vostra tenacitat i de la vostra intel·ligència.

He treballat amb vós, tenim molta feina. Us estic agraït.

Josep Pla⁴³¹

En haver publicat miraculosament mig milió d'exemplars i el número 300 de la BS,⁴³² es tributà un segon banquet per a l'editor, celebrat el 9 de març de 1961 a dos quarts de deu del vespre a l'hotel més espaiós i imponent de la capital, el Ritz.⁴³³ Les promotores —totes dones, probablement animades per Maria Rusiñol— foren Clementina Arderiu, Helena Cambó, Maria Canals, Maria Aurèlia Capmany, Víctor Català, Cecília Cortina, Maria Despujol, Montserrat Isern, Roser Matheu, María Luz Morales, Mercè Rodoreda, Núria Sagnier, Mercedes Salisachs i Anna Maria Torra. La quantitat i la categoria de les autoritats i dels autors que hi participaren, tant de la Selecta com d'Aedos,

---

⁴³¹ ASB, àlbum de signatures de Josep M. Cruzet, dedicatòria de Josep Pla, novembre 1953. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 421. En part citada a Autors diversos, *Josep M. Cruzet i la seva obra*, Barcelona: Selecta, 1964, p. 91.

⁴³² Sempronio. «Los 300 títulos de Cruzet». *Diario de Barcelona*, any CLXXI, núm. 57 (8-III-1961), p. 4.

⁴³³ Per a una aproximació a la història de l'hotel, veg. Àngel Miguelsanz Arnalot, *El Ritz de Barcelona*, Barcelona: Lunweg, 1994.

testimonia la preeminència de Cruzet en el món del llibre.⁴³⁴ Mentre el preu del tiquet ascendia a les 250 ptes., la Selecta abonà un total de 71.450 ptes. per tres-cents dotze comensals, dividits en 312 coberts a 225 ptes. (70.200 ptes.) més la instal·lació i el lloguer de micròfons, altaveus i hores extres del personal (1.250 ptes.).⁴³⁵

En els preliminars Josep M. Cruzet feu una reconeixença pública, la primera de què tenim constància, a «les envejables dots oratòries de la meva dona i animosa col·laboradora», que oficialment conduïa la direcció d'Aedos. L'editor agrai, de manera personalitzada, les encoratjadores paraules prèvies de Ramon Folch i Camarasa, Josep M. Folch i Torres, Joan Fuster, Josep M. de Sagarra i —preparat en castellà, tot i que l'autor «pronunció su estupendo discurso en límpido y armonioso catalán, bello gesto y noble esfuerzo»⁴³⁶— a Camilo José Cela,⁴³⁷ que va estendre a totes les personalitats espanyoles adherides que «siempre encontrarán entre nosotros —estoy seguro de ello— plumas autorizadas dispuestas a reanudar el diálogo Unamuno-Maragall, perennemente vigent», a més d'Agustí Duran i Sanpere i Maria Rusiñol. Abans de posar el punt i final, evocà la

⁴³⁴ S'hi adheriren cent trenta personalitats més, entre les quals personal de la casa (Bartomeu Bardagí, Josep M. Borràs, Manuel Borràs, Enric Casas, Tomàs Garcés, Josep Miracle, Jesús M. Piña, Tomàs Tebé, Josep M. Trias de Bes), autoritats polítiques (August Matons), mecenes (Lluís Carulla, Joan B. Cendrós, Ramon Guardans, Fèlix Millet, Francesc Recasens, Francesc A. Ripoll, Joan B. Solervicens, Domingo Valls i Taberner), escriptors (Jaume Agelet i Garriga, Xavier Benguerel, Just Cabot, Pere Calders, Ferran Canyameres, Josep Carner, Camilo José Cela, Guillem Colom, Miquel Dolç, Josep M. Espinàs, Salvador Espriu, Ramon Folch i Camarasa, J. V. Foix, Gaziell, Sebastià Juan Arbó, Pedro Laín Entralgo, Marià Manent, Julián Marías, Enric Massó, Jesús Ernest Martínez Ferrando, Manuel de Pedrolo, Josep Pla, Josep Sebastià Pons, Josep M. de Sagarra, Maurici Serrahima, Carles Soldevila, Rafael Tasis, Joan Vila Casas), historiadors (Ramon d'Abadal, Miquel Batllori, Agustí Duran i Sanpere, Ferran Soldevila), crítics (Enric Badosa, José Luis Cano, Josep M. Castellet, Melchor Fernández Almagro, Joan Fuster, Manuel de Montoliu, Joan Ramon Masoliver, Joan Triadú), llibreters (Joan Ballester) i editors (Miquel Arimany, Jaume Aymà Ayala, Jaume Aymà Mayol, Josep M. de Casacuberta, Gustau Gili, Antoni López Llausàs, Francesc de B. Moll, Santiago Olives, Josep Pedreira, Joan Sales, Santiago Salvat, Víctor Seix, Joan Teixidor) (BC, Fons JMC – Selecta, «Catalònia-Casa del Libro», c. 2, díptic «En arribar als 300 volums de la Biblioteca Selecta...»). La llista completa d'adhesions aparegué reproduïda a Samsó, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, vol. 2, p. 243, n. 44.

⁴³⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Homenatges», c. 10, factura de l'Hotel Ritz a Jesús M. Piña, Barcelona, 9-III-1961. Amb el marge de benefici dels tiquets, la Selecta assumí el cost del desplaçament de Joan Fuster, de qui no podia prescindir per tal com ningú millor que ell representava no sols la qualitat de la crítica i l'assaig en valencià sinó la cultura de tot el territori (BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 37, carta mecanoscrita de Joan Fuster a Tomàs Tebé, Sueca, 2-III-1961).

⁴³⁶ «El banquete de los trescientos libros». *Destino*, segona època, any xxv, núm. 1232 (18-III-1961), p. 46.

⁴³⁷ Els parlaments van aparèixer publicats a «S'ha celebrat, a Barcelona, la publicació del volum 300 de la Biblioteca Selecta», *Pont Blau*, any x, núm. 102 (abril 1961), p. 149-152; reproduïts a Autors diversos, *Josep M. Cruzet i la seva obra*, p. 101-112.

memòria de quatre personalitats que en algun moment havien marcat la seva professió: Carles Riba, Gregorio Marañón, Jaume Vicens Vives i Just Cabot, mort poc abans.

Si hem de creure les cròniques, l'editor fou «fervorosamente aplaudido en diversos pasajes de su interesantísimo discurso»,⁴³⁸ potser perquè, segons Sempronio, «[Josep M. Cruzet] Se expresa con la emoción y el entusiasmo de los novatos»,⁴³⁹ en la forma i en el

Fig. 17. Sopar amb motiu dels 300 números de la BS.
BC, Fons JMC – Selecta (c. 118).

⁴³⁸ «Anoche tuvo efecto en el Ritz el anunciado homenaje a Don José María Cruzet». *Diario de Barcelona*, any CLXXI, núm. 59 (10-III-1961), p. 35.

⁴³⁹ Sempronio. «Los 300 títulos de Cruzet». *Diario de Barcelona*, any CLXXI, núm. 57 (8-III-1961), p. 4.

fons. Amb claredat, humilitat i orgull, Cruzet concedí l'eventual aportació de la BS a la cultura hispànica i a la universal a tots els seus autors, els més grans i els més joves, que no rebien una remuneració adequada per culpa del baix nombre de lectors. No s'oblidà dels seus col·laboradors, representats per Miracle; el seu mestre, Antoni López Llausàs, i els col·legues «de Catalunya, València, Mallorca, Rosselló i Alguer», posem per cas la Fundació Bernat Metge, la represa del *Diccionari català-valencià-balear* amb col·laboradors pels Països Catalans i la de Josep Maria de Casacuberta. En un acte d'afirmació nacional com aquell, reivindicà sense complexos l'originalitat de les cultures minoritzades i de la catalana en particular:

Respectant en primer lloc l'opinió d'altri, sempre que sigui de bona fe, crec que és un error sotmetre's fatalment i per endavant a la tendència uniformista que el futur pot fer preveure. Quin dubte hi ha que l'economia, les grans organitzacions estatals, els transports s'encaminen cap a la unificació. Però el que no podrà absorbir-se en aquest món de demà, al meu entendre, sense comprometre'n la seva pròpia existència, serà la supervivència i floració de les cultures autòctones grans o petites. Penseu que és una afirmació avui dia incontrovertible, almenys en literatura i art, que les creacions locals són les més susceptibles de convertir-se en universals. El millor tribut de cada poble a la humanitat és l'aportació de figures genials, i més probabilitats hi ha que sorgeixin com més autèntics i fidels se'n mantinguin els components, a l'esperit de la seva terra, per aspre que sigui. Basta anomenar un Lull, un Verdager, un Maragall, en el camp de la literatura; les nostres bellíssimes cançons populars, o el cas d'un Casals en el de la música; i la nostra pintura i escultura o la figura d'en Gaudí, en el de les arts —valors que pel seu caràcter genuí són precisament els que han transcendit més enllà de les nostres fronteres— per comprovar la veracitat d'aquesta afirmació. Mediteu-hi una mica i veureu per exemple quant falses i equívokes interpretacions hem estat donant uns i altres al concepte del «provincianisme» que ha de ser

objecte d'una revisió total.⁴⁴⁰

Partint d'una defensa inequívoca del català, Cruzet enfilà els objectius que l'havien guiat com a editor, com ara l'accés de la literatura al públic modest, la difusió del passat entre el jovent i una programació eclèctica. Va cloure el discurs amb una interpel·lació directa —mig agraïda mig exigent— a la crítica (per la manca d'espai per al llibre en comparació amb altres activitats, com ara els esports), al públic (per la insuficiència de lectors i subscriptors) i a «les classes econòmicament més elevades», amb una «indiferència i frivolitat» que contrasta amb «l'adhesió de la sofrida classe mitja en la més àmplia accepció de la paraula —conservadora admirable de les nostres virtuts essencials— però crematísticament dèbil», sense negligir el mecenatge de què havia gaudit, que per a ell havia de tenir continuïtat en el futur.⁴⁴¹ En la clausura Maria Borràs rebé rams de flors pel suport que havia ofert al seu espòs i es llegiren les nombroses adhesions rebudes.⁴⁴²

Una setmana després Cruzet va estendre el seu agraïment als autors que s'hi havien adherit, com Agustí Duran i Sanpere, a qui no pogué estalviar un rivet desolador: «el comptar ara amb l'aprovació de persones com vostè, em compensa de sobres totes les males hores i els defalliments passats en la meua obra».⁴⁴³ Tampoc no passà per alt la nota dissonant de la vetllada, produïda per l'absència clamorosa de Josep Pla, que, segons que justificà Gaziell, potser per no volia molestar els companys de Destino.⁴⁴⁴ L'escriptor devia tenir un bri de mala consciència per no haver acompanyat un editor que l'havia complagut sense condicions, perquè, quan Cruzet li ho retregué, no va optar per minimitzar-ho, sinó

⁴⁴⁰ Autors diversos, *Josep M. Cruzet i la seva obra*, p. 172-173.

⁴⁴¹ *Ibidem*, p. 176.

⁴⁴² «Anoche tuvo efecto en el Ritz el anunciado homenaje a Don José María Cruzet». *Diario de Barcelona*, any CLXXI, núm. 59 (10-III-1961), p. 35.

⁴⁴³ ACSG, Fons Agustí Duran i Sanpere, «Correspondència personal-professional», carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Agustí Duran i Sanpere, Barcelona, 16-III-1961.

⁴⁴⁴ ASB, carta manuscrita de Gaziell a Josep M. Cruzet, Sant Feliu de Guíxols, 27-III-1961. Reproduïda a Manuel Llanas (ed.), *Gaziell i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta). Correspondència (1951-1964)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013, p. 363.

que, ofès, el convidà a posar fi a la seva relació professional. Naturalment, l'editor no tingué cap altra alternativa que reconduir les diferències amb amabilitat.⁴⁴⁵

3.3.1.2. Els recursos publicitaris

Així com la comunicació entre el personal d'una empresa se circumscriu en la difusió *micromedia*, el grafisme i la publicitat que contribueixen a la difusió del producte maduren en l'entorn de la *macromedia*.⁴⁴⁶ Segons Joan Costa, aquests dos elements han d'emetre un missatge intransferible, clar i directe entre una tipologia de perfil de comprador —de l'especialista al comú—, i l'impacte que els causa acaba orientant poderosament la qualitat amb què és percebut l'objecte. De manera més o menys meditada, el client avaluarà la mercaderia en les etapes del cicle de producció i venda: amb anterioritat a la comercialització, quan se li genera una expectativa; durant l'exposició als punts de venda per facilitar-li'n les possibilitats d'adquisició, o després de la retirada de l'objecte de consum i mentre les circumstàncies n'afavoreixen una nova posada en circulació.⁴⁴⁷

La Selecta implementà estratagemes elementals que partien d'unes inèrcies més aviat domèstiques, tot i que, reconeguda la seva necessitat —i no tant la seva eficàcia reditícia—, àmpliament estesos en un sector que estava per professionalitzar. Cartes mecanoscrites ciclostilades o impreses (primer en castellà i després en català), catàlegs i corredors eren enviats en dates clau a domicilis de subscriptors, agents comercials, llibreries i entitats (associacions, universitats, convents...). Aquesta activitat

---

⁴⁴⁵ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 18-III-1961. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 692.

⁴⁴⁶ Joan Costa. *La imagen de empresa. Métodos de comunicación integral*. Madrid: Centro de Investigación y Aplicaciones de la Comunicación, 1977, p. 29-30 i 71-78. Per a una aproximació al disseny gràfic i la dinàmica personal de la Selecta, veg. l'apartat 2.1, «L'estètica, en el gest i el producte».

⁴⁴⁷ Costa, *La imagen de empresa*.

propagandística fixa el punt de partida de la Selecta i prefigura la volada que prendrà en desplegar altres estratègies més innovadores. Cruzet explotà tots els mitjans, fins i tot, pensant en les festes nadalenques, escrigué una lletra al director que publicà *Destino*. Camuflat sota un pseudònim, promogué la venda de llibres, que se situava per sota de la d'altres estats, i instà la mateixa revista, la premsa en general i l'Instituto Nacional del Libro Español a orquestrar una campanya per predisposar-hi el públic:

[...] a ofrecer los libros como regalos preferentes —que de hecho lo son—pues es el obsequio que puede encerrar un más alto valor espiritual independientemente del que tenga su coste. [...] Y con ello se contribuiría a elevar el tono cultural de nuestro pueblo, y tratar de acortar la enorme distancia que va de la afición al fútbol al goce de la buena literatura y poesía.⁴⁴⁸

En un mercat editorial empobrit, la Selecta i les seves distribuïdores a l'interior i a l'estranger van fer una aposta decidida per invertir en publicitat imprimint materials amb motiu de l'aparició de novetats, dels aniversaris dels autors o de les campanyes de comercials de Sant Jordi, les vacances d'estiu, la *rentrée* i Nadal. Bé que ens manquen indicis directes sobre l'autoria d'aquests productes, podem inferir que els redactava Cruzet o l'editor de taula, Josep Miracle, el més capacitat per formació i coneixement. Les publicacions promocionals, ni que haguessin de passar per la censura de Barcelona, ni que fossin forçosament en castellà, difonien tant els títols i els autors que la premsa oficial silenciava com els nous acabats que pretenien atraure un públic heterogeni (el que tenia

---

⁴⁴⁸ Antonio Romero (pseud. Josep M. Cruzet). «En favor del libro». *Destino*, segona època, any XIII, núm. 644 (10-XII-1949), p. 5. L'editor va tornar a prendre la paraula en l'espai de les cartes al director de *Serra d'Or* per delimitar el seu territori, alhora que per animar l'interès dels lectors després que un hagués lamentat la inexistència d'una història de la cultura catalana. Cruzet hi anuncià que Jordi Rubió i Balaguer havia acceptat la seva invitació d'escriure una *Història de la literatura catalana* i, de manera molt inconcreta, expressà la confiança que «un dia es podrà dur al bon terme desitjat» (J.[osep] M. Cruzet, «Resposta d'un editor», *Serra d'Or*, segona època, any III, núm. 4 (abril 1961), p. 8).

interès a lluir els llocs de gruixuts volums en les prestatgeries i el que preferia llibres de butxaca a un preu més assequible).

Fig. 18. Cara i dors d'un tríptic en color dedicat a dues novetats de Josep Pla aparegudes el 1952, *Els pagesos* i *Girona*. BC, Biblioteca Bergnes de las Casas (c. 332).

La publicitat —part de l'epítex editorial, en terminologia genettiana—⁴⁴⁹ estava composta per fullets, quadríptics, tríptics, díptics, fulls volants i targetes d'obres escollides, les més populars. Especialitzada en la col·lecció, el gènere, l'autor o l'obra, s'hi aplegaven els títols ordenats per número o per autors, el preu, el format, el suport, les sinopsis, els fragments de crítiques i els avantatges de subscripció. A despit de la temporalitat d'aquestes publicacions, s'hi reconeix el rigor en la definició del catàleg i en l'edició de cada llibre. Per reforçar la marca corporativa, se seguia el grafisme de la col·lecció publicada, si bé l'existència de materials amb una imatge als antípodes dels originals

⁴⁴⁹ Gérard Genette. *Seuils*. París: Seuil, 1987, p. 349-373.

denotà una descurança ocasional, obra de tallers de composició sense perfils professionals especialitzats en disseny gràfic. L'heterogeneïtat dels acabats d'aquests productes havia de sorprendre el lector, a qui es pretenia atreure amb el paper (estucat mat, bíblia i verjurat), la impressió (una, dues o quatre tintes), el relligat i el plegat (catàlegs grapats, díptics plegats, quadríptics plegats en creu i butlletes de subscripció retallables).

L'edició d'aquests productes de caràcter efímer podia ser censurat per la llengua o bé podia ser sotmès a l'obligatorietat d'imprimir-se en una versió bilingüe, de manera que Cruzet sovint s'aventurà coratjosament a no tramitar-ne el permís i avançà a Pla que, en el cas de represàlies, caldria recórrer a la mediació de Trias de Bes amb Juan Iglesias, que substituï José Pardo com a delegat de Barcelona, o a la del mateix Pla amb Pérez Embid:

Encara que en aquest prospecte no hi ha res de censurable, si el passéssim per la censura no passaria perquè és en català i ens obligarien a fer-lo bilingüe, cosa que no ens interessa en absolut. Per tant, jo he decidit, com altres vegades, a arriscar-me i no passar-lo per la censura de Barcelona, que és on es tenen de visar els prospectes. Suposo que no passarà res, però el vull prevenir perquè, si succeís alguna cosa, seria qüestió de defensar-nos movent, al meu entendre, els ressorts Trias de Bes-Iglesias i Pla-Pérez Embid. És absurd, però les coses encara estan d'aquesta manera! Qui sap si el que algun dia es produís un incident, i l'afrontéssim de cara, seria potser la manera de resoldre-ho d'una vegada!⁴⁵⁰

Pocs anys després de la seva irrupció al mercat, i amb el vigor que havia infós la victòria aliada del 1945, el 1947 la Selecta reivindicà sense complexos el seu lideratge en el sector del llibre en català. En un tríptic de la BS intitulat «Catàleg de la Biblioteca Selecta. Les grans creacions de la literatura catalana en pulcres volums d'exquisida presentació» i imprès a dues tintes sobre paper verjurat, sintetitzà les condicions de

---

⁴⁵⁰ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 7-IX-1952. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 301-302.

subscripció i il·lustrà la col·lecció amb dos dibuixos del perfil de la BS: l'un, amb el frontal i els lloms de l'edició en tela; l'altra, amb el frontal i els lloms de «l'edició de luxe en pell i or». En l'interior del mateix tríptic —en què apareixien els títols publicats, els que eren en premsa i els que tenien en preparació, els acabats i el preu—, la Selecta reivindicà en un text sintètic la categoria literària dels autors, el nombre de llibres apareguts, la regularitat i la pulcritud:

La Biblioteca Selecta és en el seu gènere la primera col·lecció catalana: per la reconeguda solvència literària dels seus autors, pel rigorós criteri de selecció de les obres que la integren; pel crescut número de títols publicats; per la contínua aparició de nous volums; per l'acurada presentació de tots els seus exemplars. Totes aquestes destacades característiques prestigien aquesta ja tan acreditada col·lecció.⁴⁵¹

En una altra de les cares del tríptic estampà una declaració de principis, aclarint d'entrada que el seu projecte, de llarg recorregut, ambiciós, li havia permès de fer conèixer els principals narradors i poetes a través d'una planificació madurada i de la reedició de «molts dels seus volums», alguns repetidament. És ineludible el paràgraf sobre el model de llengua, signe tant de l'interès del moment per la implementació de l'ortografia fabriana com del debat sobre els dialectalismes. Mentre que el 1947 Aymà presentà el primer volum de la Col·lecció Literària Aymà fent èmfasi en la cura editorial, en la preservació de les variants lèxiques, morfològiques i sintàctiques, i en la regularització ortogràfica,⁴⁵² la Selecta presentà en aquest desplegable el que era un dels seus punts forts en relació amb les edicions de la Renaixença, el seu antecedent: la professionalitat del procés d'edició, en què l'autor, un corrector d'estil i un corrector ototipogràfic revisaven

⁴⁵¹ BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 332.

⁴⁵² Veg. la presentació de la col·lecció a Narcís Oller, *La bogeria*, Barcelona: Aymà, 1947, p. 7-8.

les proves d'acord amb la normativa vigent, preservant el lèxic de l'original (sense això li estalviés diferències amb alguns autors de fora de la capital catalana, posem per cas Víctor Català):⁴⁵³

La BIBLIOTECA SELECTA no és un projecte editorial: és una realitat, preparada de fa molt de temps. Amb els nombrosos volums que ja porta publicats, els actualment en premsa i els que té en curs de preparació, diu prou com reïx en el seu afany d'aplegar les obres mestres i els títols més importants dels millors prosistes i poetes de llengua catalana.

El propòsit de mantenir un rigorós criteri de selecció en la tria d'autors i títols imprimeix a aquesta col·lecció un caràcter clàssic en el més ample sentit de la paraula, com ho subratlla el nombre de reedicions —en alguns casos força elevat— que figuren en la coberta de molts dels seus volums, esgotats de fa molt de temps i recercats amb vera constància. D'altra banda, l'aspiració de la Biblioteca Selecta d'incloure, amb el temps, totes les obres catalanes, no exclou la incorporació de nous valors, mentre i tant tinguin aquests una veritable i reconeguda qualitat literària.

Ultra la revisió de l'autor, quan aquest és vivent, tots els volums de La Biblioteca Selecta són competentment corregits en el doble aspecte gramatical i tipogràfic, per persones idònies, les quals, enfront de textos de la Renaixença, dialectals o d'autors ja traspassats, asseguruen un criteri de respecte al lèxic de l'autor i al sabor de la seva època dins el marc de l'ortografia actual.

La favorable acollida que la Biblioteca Selecta ha tingut, i l'augment constant dels seus lectors, asseguruen la seva pesistència amb la contínua sortida de nous i esperats títols.⁴⁵⁴

Si un editor de la postguerra estava persuadit que la publicitat era bàsica per a

⁴⁵³ Sobre la reacció de Víctor Català en veure les proves corregides, veg. l'apartat 1.3.1, «Els professionals».

⁴⁵⁴ BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 332, «Catàleg de la Biblioteca Selecta. Les grans creacions de la literatura catalana en pulcres volums d'exquisida presentació». Veg. il·lustració del tríptic a la fig. 36 de la segona part.

l'increment de les vendes aquest era Cruzet, que el 1961 acordà que Francesc Recasens financés la publicació gratuïta i periòdica els primers dies de cada mes a *La Vanguardia*, *Diario de Barcelona* i *Destino* de les novetats aparegudes un mes abans de tots els editors en català.⁴⁵⁵ Mentre la Selecta no pogué disposar d'aquest patrocini, als anys cinquanta destinava una part del seu capital a gasetilles i anuncis per a *Destino*, *El Correo Catalán*, *La Vanguardia*, *Diari de Barcelona* i *Revista*, que tampoc no estaven exempts dels vetos de les autoritats inclements.⁴⁵⁶ La delegació, que actuava tan capriciosament com acomplexada respecte de la totpoderosa censura de Madrid, aprovà actuacions que fregaven el ridícul si no fos si no fos perquè afectava el moll de l'economia de l'editorial i la projecció del seu catàleg, que Josep Miracle defensà amb obstinació en les seves negociacions:

A la Selecta havíem publicat un volum de Gaziel que em sembla molt que era *Una vila del vuit-cents*. I a mi se'm va ocórrer d'anunciar-lo en català a *La Vanguardia*. Era un anunci de molt poques paraules «Dijous sortirà»; la resta era intraduïble: el títol del llibre, el número d'ordre i el peu editorial. Hi havia, doncs, dues soles paraules diguem en català. *La Vanguardia* no va publicar l'anunci. I quan telefònicament se li van demanar els motius, es van escudar amb la censura. Això em va obligar per enèsima vegada d'anar en aquella santa casa a demanar els motius pels quals no s'havia pogut publicar l'anunci. Aviat m'ho van dir: doncs perquè començava amb les paraules «dijous sortirà»; havia de dir «jueves aparecerá». Això, als meus ulls, era absurd. I perquè era absurd vaig voler tenir una conversa amb el senyor Jaime Delgado, que era el successor del senyor Ramos.

El senyor Delgado, de bones a primeres em clavà l'etiqueta de «separatista». Però no va poder defugir la meva pressió perquè em digués en quina llei es prohibia de posar dues

---

⁴⁵⁵ APCC, Publicacions, «Critèrium», lligall 15-4, circular de Tomàs Tebé, en nom de la Central de Literatura Catalana, 7-II-1961.

⁴⁵⁶ Miracle, *Quatre coses del meu temps*, p. 343.

paraules en català en l’anunci d’un llibre català destinat als lectors catalans. El senyor Delgado va tenir la infantilitat de dir-me que aquesta llei la tenien a Madrid. Jo li vaig replicar que un concepte d’ordre general obligava a una general coneixença, i que els editors catalans havien de tenir als dits aquesta llei per a no transgredir-la. I com que aquella llei no existia, la resolució de prohibir els anuncis en català era una cosa arbitrària, personal, del delegat de censura. Ens vam enfilar com gats mesquers. Recordo perfectament que jo li vaig agafar les solapes de l’americana tot cridant-li que ell no era ningú per fabricar-se una llei a la seva comoditat. No hi va haver res a fer; si jo era tossut, ell encara ho era més. Aquell gest d’agafar-li les solapes de l’americana hauria justificat que m’hagués fet detenir. No es va atrevir a tant.⁴⁵⁷

No és sobrer corroborar que en persones incòmodes com Gaziell, boicotejat per l’entorn de Carles Godó i també per *Destino*,⁴⁵⁸ l’esfera política i la mediàtica actuaven coordinadament.

3.3.1.3. Les condicions de venda

Si bé podríem considerar un lloc comú que els autors reprovien als editors el caràcter lucratiu de la seva activitat comercial —o, dit altrament, que projectin el màxim benefici de cada un dels títols, sense contrabalançar les obres més venudes amb les sortida limitada i interès cultural—, els directors editorials viuen migpartits entre un ofici vocacional, en què volen exposar les seves descobertes als lectors, i el negoci, amb què auguren uns honoraris tant per a ells com per a l’equip extern i intern que en depèn. És per aquesta

---

⁴⁵⁷ Miracle, *Quatre coses del meu temps*, p. 356-357.

⁴⁵⁸ Veg. el subapartat 2.2.2.2, «Els contemporanis».

doble naturalesa de l'editor que Pierre Bourdieu el definí com un «personnage double», la funció del qual és conjugar l'art i els diners a través d'un producte, el llibre, que té una significació simbòlica i, alhora, és una mercaderia econòmica. La clau de l'èxit és llançar-se a la descoberta de valors culturals segons la seva posició econòmica i simbòlica en el mercat, sense descuidar el control comptable en un món en què el rendiment no és ni immediat ni inflat:

L'éditeur dans sa définition idéale devrait être à la fois un spéculateur inspiré, prêt aux paris les plus riqués, et un comptable rigoureux, voire un peu parcimonieux. En fait, selon sa position dans la structure du champ, c'est-à-dire, *grosso modo*, dans la structure de la distribution du capital économique et du capital symbolique, et selon les dispositions liées à sa position et à la trajectoire qui l'y a conduit, l'éditeur, homme de commerce plongé, comme le marchand de tableaux, dans l'économie anti-économique de l'art pur, penchera vers l'un ou l'autre pôle, et réalisera une combinaison plus ou moins réussie de ces deux sentiments aussi inconciliables, sociologiquement, que l'eau et le feu, l'amour pur de l'art et l'amour mercenaire de l'argent.⁴⁵⁹

El 1948 la Selecta imprimí en paper bíblia un díptic en castellà amb les condicions de venda i els serveis especials de l'anomenat Servei d'Informació Bibliogràfica de la Casa del Llibre, que posava a la disposició dels clients la visita particular d'un agent comercial sense cap compromís. La modalitat preferida per l'editorial, la que li permetia captar i fidelitzar clientela, era la subscripció. Com a consideració exclusiva, els subscriptors de la BP, BE i BS, juntes o separadament, rebien de manera prioritària i anticipada els volums i, com a cirereta, el «Títol del subscriptor» amb el nom imprès i una

---

⁴⁵⁹ Pierre Bourdieu. «Une révolution conservatrice dans l'édition». *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, núm. 126-127 (març 1999), p. 16.

reproducció autògrafa original de l'autor del primer volum de cada col·lecció.⁴⁶⁰ Els avantatges continuaren amb el pas dels anys, amb bonificacions com les ofertes el 1951 del 10% de descompte per les subscripcions d'un volum trimestral de la BE abonades al moment,⁴⁶¹ i la compra de fascicles el 1957 «a fi de facilitar la seva adquisició als lectors de possibilitats limitades»⁴⁶² que no podien pagar bitllo-bitllo.

L'any 1957 les obres completes de Llull, amb catorze fascicles per volum, es distribuïren mensualment al preu de 30 ptes./fascicle.⁴⁶³ Segons Philippe Castellano, aquest sistema de venda, impulsat per editors d'obres de referència com Salvat, Seguí i Espasa, permetia tant sufragar els costos de volums ulteriors com una propaganda constant, present, de l'obra. Bé que les mensualitats eren baixes, les empreses editores concedien les màximes facilitats de pagament perquè els problemes que se'n poguessin derivar (baixes, impagaments...) fossin pal·liats amb el preu encarit que abonaven tots els subscriptors de la compra a terminis. Ben mirat, era raonable que el cost de la la distribució per fascicles fos més elevat per l'enquadernació.⁴⁶⁴

En el díptic del 1948 de la BP, BE i BS l'editorial afegí dues modalitats més a la subscripció: la venda directa i el compte corrent. Així com les vendes al comptat eren exemptes de les despeses d'embalatge i enviament, les desembossades a terminis es liquidaven amb un recàrrec del 10%, en deu mesos i a través d'uns cobradors que eren comissionistes.⁴⁶⁵ D'altra banda, l'obertura d'un compte corrent permetia la recepció de les novetats sense cap recàrrec a canvi d'una quota mensual prèviament convinguda,

⁴⁶⁰ BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 332, díptic de la BP, BE i BS [1948].

⁴⁶¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Vària Llibreria Catalònia – Editorial Selecta», c. 111, díptic «¿Ja està subscrit a la Biblioteca Perenne?» [1951].

⁴⁶² BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 40, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Domingo Valls i Taberner, Barcelona, 30-III-1957.

⁴⁶³ BC, Fons JMC – Selecta, «Vària Llibreria Catalònia – Editorial Selecta», c. 111, full de propaganda «Obres essencials de Ramon Llull».

⁴⁶⁴ Philippe Castellano. *Enciclopedia Espasa. Historia de una aventura editorial*. Madrid: Espasa, 2000, p. 476.

⁴⁶⁵ AJS, entrevista en casset de Joan Samsó a Jesús Vernis, 23-V-1985.

estable i proporcional al preu dels volums rebuts i del ritme de publicació de la BP, BE i BS. Com a serveis especials, la Selecta brindà un exemplar de la BP o la BE en préstec per valorar-lo en dos o tres dies abans d'adquirir-lo i, per dignificar-lo, amb el material publicitari de franc (catàlegs generals, llistes de preus, fullets de llibres...).⁴⁶⁶

De la col·lecció més popular, la BS, el 1949 la Selecta publicità tres tipologies de subscripció. Del 1946 al 1950, se'n vengueren els volums en tela a 25 ptes. i els de pell a 50 ptes.⁴⁶⁷ En l'edició en tela es podia optar per: 1) una quota mensual de 25 ptes. per a les novetats que es publicuessin a partir de la subscripció; 2) una de 50 ptes. per a vint volums d'una secció, i 3) una de 100 ptes. per a tots els volums publicats i els que sortirien ulteriorment fins a cobrir l'import dels ja lliurats, que, un cop assolit, permetria la subscripció amb la tipologia 1. En l'edició en pell, s'aplicaven les tres tipologies de l'edició en tela però amb un cost duplicat per a diferència en els acabats.⁴⁶⁸ Aquell any la Selecta encara modelà la figura del «subscriptor col·laborador», que tindria la missió d'adherir clients per un 10% de bonificació (fins a assolir la gratuïtat de la seva subscripció) o bé per la compra de títols si el col·laborador no n'era subscriptor.⁴⁶⁹ A primeries dels anys cinquanta incorporà l'opció de triar lliurement els títols i l'ordre de recepció.⁴⁷⁰

Amb uns tiratges de 1.500 exemplars per al format petit i 2.000 exemplars per al format gran de la BS,⁴⁷¹ Cruzet respectà un preu de venda al públic fix fins al 1950, malgrat el perjudici econòmic que li ocasionava. A partir del 1951, a causa de l'increment

⁴⁶⁶ BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 332, díptic de la BP, BE i BS [1948].

⁴⁶⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Vària Llibreria Catalònia – Editorial Selecta», c. 111, *Crònica literaria*, núm. 1 [1949], p. 2.

⁴⁶⁸ BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 332, díptic «Las grandes creaciones de la literatura catalana en pulcros volúmenes de exquisita presentación» [1949].

⁴⁶⁹ BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, «Catàlegs d'editors de Catalunya de 1940 a 1975», Edi 347-4°, díptic «Usted puede poseer toda la colección de la Biblioteca Selecta» [1949].

⁴⁷⁰ BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 332, full volant «Aprofiti l'excel·lent oferta per adquirir, en les millors condicions, la Biblioteca Selecta» [anys 1950].

⁴⁷¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 28, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Odó Hurtado, Barcelona, 18-V-1955.

dels costos de producció, començà a aplicar augments anuals de 5 ptes. en totes les col·leccions, fins que el 1962 la BS en rústica es venia per 75 ptes. i la tela per 100 ptes.⁴⁷²

No hi imputà un cost que fos proporcional, sinó que compulsà els preus de la competència i, en especial, es preocupà de no depassar el preu de la col·lecció Àncora y Delfín de Destino.⁴⁷³ El 1950, abans del primer augment, ho advertí als lectors per animar-los a comprar llibres abans no s'apliqués:

UN BUEN CONSEJO:

Suscríbase o adquiera los volúmenes que le interesen de la Biblioteca Selecta, antes de finalizar el corriente año.

¿Por qué? Pues porque después de más de cuatro años que Editorial Selecta ha mantenido el precio inicial de 25.- ptas. en sus volúmenes con un probado espíritu de sacrificio, el continuo aumento en los costes le obligan a ceder al fin y a elevar el precio a partir del primero de enero próximo.

Para corresponder al favor que el público lector viene dispensando a esta popular colección, se lo comunicamos previamente dándole este buen consejo:

Suscríbase o adquiera los volúmenes que le interesen de la Biblioteca Selecta, antes de finalizar el corriente año.⁴⁷⁴

L'escenari descrit per un editor com el de la popular *Enciclopedia Pulga* és una aproximació a la problemàtica que, accentuada, vivien els editors en català. Per poder rebaixar preus i accedir a un públic popular, Germán Plaza reclamà un abaratiment del cost del paper i una modernització de la maquinària, desproporcionats en relació amb

⁴⁷² Josep M. Espinàs. *L'últim replà*. Barcelona: Selecta, 1962. Biblioteca Selecta, 323.

⁴⁷³ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 26-V-1955. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 537.

⁴⁷⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Vària Llibreria Catalònia – Editorial Selecta», c. 111, *Crònica literaria*, núm. 9 (desembre 1950), p. 8.

altres capítols dels costos de producció. Les impremtes continuaven treballant amb premses de mig segle d'antiguitat, amb un rendiment massa baix. Gustau Gili denuncià l'existència d'una sola productora de teles, insuficients i cares, per a l'enquadernació a tot l'Estat.⁴⁷⁵ Per acabar-ho d'adobar, en el llibre en català el cost de la tarifa de composició s'elevava al d'una llengua estrangera i era assumit pels editors, sense imputar-lo al preu. Així mateix, Plaza reclamà un sistema de distribució i venda més eficaç i denuncià la manca de crítica literària, que obstaculitzava l'increment de lectors: «[...] ya ser por su escasez, ya por el exclusivismo de muchos críticos, los resultados no han llegado mucho más allá de atraer al público que de antemano ya estaba interesado. El contingente de lectores no se ha incrementado».⁴⁷⁶

Com en el cas dels grans editors en castellà, la principal preocupació de Cruzet era arribar de la classe mitjana. Des de mitjan anys cinquanta que pensava en alternatives per presentar-los avantatges en la compra tant de les seves novetats com de les d'altres editors.⁴⁷⁷ La coordinació intereditorial podria posar a disposició dels lectors un repertori escollit de les obres més venudes de cada un dels catàlegs, una compra amb una garantia doble per al lector (una selecció de les millors obres de les millors editorials). El director de la Selecta reputava que, teixint complicitats amb altres editors catalans, tots plegats podrien competir amb més bones condicions amb els segells en castellà. Per començar el 1955 anuncià públicament la Central de Literatura Catalana,⁴⁷⁸ amb unes pòlisses per a l'adquisició de títols i la recepció trimestral de la *Crónica literaria*.⁴⁷⁹ Amb cada pòlissa de 25 ptes./mes el subscriptor podia prendre un títol de la BS i rebre el *Boletó Cusa*, el

⁴⁷⁵ Gustavo Gili Roig. *Bosquejo de una política del libro*. Barcelona: Gustavo Gili, 1944, p. 79-80.

⁴⁷⁶ Germán Plaza. «Los problemas del libro popular en España». Dins: *Catálogo de la producción editorial barcelonesa comprendida entre el 23 de abril de 1954 y el de 1955*. Barcelona: Biblioteca Central, 1956, p. 55.

⁴⁷⁷ BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 332, circular mecanoscrita d'Editorial Selecta, Barcelona, febrer 1955.

⁴⁷⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Vària Llibreria Catalònia – Editorial Selecta», c. 111, *Crónica literaria*, núm. 19 (primavera 1955), p. 10.

⁴⁷⁹ BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 332, quadríptic «Central de Literatura Catalana».

butlletí de Compradores Unidos, SA a què estaven adherides la Casa del Llibre i vuit llibreries més.⁴⁸⁰

A la dècada dels vint els clubs del llibre havien tingut una excel·lent acollida a Alemanya, els Estats Units i Anglaterra. La selecció d'autors i una edició de qualitat per una quota anual en va afavorir la proliferació per aquests i altres països entre els anys quaranta i cinquanta.⁴⁸¹ Fins i tot els autors de la Selecta havien demostrat a Cruzet la conveniència d'articular sinergies en pro de la difusió de la literatura, com Salvador Espriu, que el 1954 li apuntà l'experiència d'altres cultures:

Sobrepasat el volum 150 de la Biblioteca Selecta, que ocupa indiscutiblement el primer lloc —en qualitat i quantitat— de l'edició catalana normal, jo suggereixo la formació —a l'estil del que es fa en altres llengües— d'un Club de Literatura que baix el lema: «AMICS DEL LLIBRE CATALÀ», permetés als seus inscrits els màxims avantatges en l'adquisició dels volums publicats i per publicar de tan important i excepcional col·lecció.⁴⁸²

Ara bé, propostes de comercialització coordinada amb editors que havien creat una línia anàloga, com ara el Club dels Novel·listes, no arribaren a quallar,⁴⁸³ en part per la premissa de què partia Cruzet en considerar que la Selecta es mereixia un tracte de favor pel combat dels anys més severos.⁴⁸⁴ Després del fracàs de la Central de Literatura Catalana, sense més dilació, el 1958 Cruzet registrà el nom i el logo d'un club integrat pel fons de la Selecta: el Club de Literatura Selecta,⁴⁸⁵ nom comercial de la BS. El Club assumí les funcions de la secció de propaganda i venda directa de les editorials Selecta i

⁴⁸⁰ Molas, «La Selecta. Una editorial significativa», p. 43. (Reimprès a *Obra crítica*, vol. 2, p. 219.)

⁴⁸¹ Raquel Jimeno. *Círculo de Lectores. Historia y transcendencia de un proyecto cultural*. Buenos Aires: Ampersand, 2020, p. 33-56.

⁴⁸² ASB, nota mecanoscrita de Salvador Espriu [1954].

⁴⁸³ Veg. l'apartat 3.2, «Entre el diàleg i la competència (o els altres editors)».

⁴⁸⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Antoni López Llausàs, Barcelona, 17-IV-1958.

⁴⁸⁵ ANC, Fons Llibreria Catalònia, «Poders», sol·licitud de registre d'una marca, Madrid, 17-V-1958.

Aedos,⁴⁸⁶ comprometent-se a un descompte del 10%, un volum de la BS de regal i la participació en els concursos.⁴⁸⁷ En les sobrecobertes de la BS s'anuncià el catàleg del Club, format per les principals obres literàries d'autors clàssics, moderns i actuals, i s'encartà un full amb els avantatges i la participació en un sorteig:⁴⁸⁸

EL CLUB DE LITERATURA SELECTA

Reuneix les principals creacions literàries dels millors autors catalans d'ahir i d'avui

La col·lecció bàsica i més important del «Club» és la BIBLIOTECA SELECTA, per la grandesa de la seva concepció, la vastitud de l'obra realitzada —en el seu catàleg figuren pràcticament tots els més grans escriptors catalans clàssics i moderns— i la cura que té d'anar incorporant en la col·lecció les produccions selectes dels més destacats autors actuals en tots els gèneres literaris.

El «Club» s'honora d'aplegar els noms màxims i fulgurants de Verdaguer, l'èpic; de Guimerà, el tràgic; de Maragall, el líric; i de Ruyra, Oller, Rusiñol, Apel·les Mestres, Sagarra, Soldevila, Pla, etc., etc., fins als més experts escriptors catalans de les noves promocions; per tant estem segurs que tothom que estimi la nostra literatura es farà subscriptor del «Club», en el seu exponent màxim que és la BIBLIOTECA SELECTA.

El «Club de Literatura Selecta» seguirà, doncs, oferint als seus subscriptors i lectors les obres més amenes i escollides de l'actual producció editorial catalana en totes les seves branques.

Els subscriptors de la BIBLIOTECA SELECTA, que, com hem dit, és la col·lecció bàsica del «Club», gaudiran de nombrosos i immillorables avantatges que s'indiquen en el full de condicions adjunt.

NOTA. — En el cas que no es trobi encartat en aquest volum el full de condicions de

---

⁴⁸⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, original mecanoscrit «Club de Literatura Selecta», Barcelona, 9-V-1958.

⁴⁸⁷ Molas, «La Selecta. Una editorial significativa», p. 43. (Reimprès a *Obra crítica*, vol. 2, p. 220.)

⁴⁸⁸ Odó Hurtado. *Es té o no es té*. Barcelona: Selecta, 1958. Biblioteca Selecta, 259 (BC, top. 2006-8-1044).

subscripció, demaneu-lo al vostre llibreter o a Editorial Selecta, rda. Sant Pere, 3, BARCELONA.⁴⁸⁹

L'obsessió de la Selecta per aconseguir l'adhesió dels subscriptors era tal que les seves accions anaven més enllà d'editors, distribuïdors i llibreters. A propòsit de la sortida del número 200 de la BS el 1956, l'editorial s'empescà una campanya perquè els autors homenatgessin la labor de Cruzet i incentivessin les subscripcions.⁴⁹⁰ En una carta sense capçalera editorial ni signatura de l'editor, els autors que oficialment l'enviaven reivindicaren la tenacitat de Cruzet, «la confiança dels autors, l'entusiasme d'actius col·laboradors i l'ajut d'un petit nucli de persones simpatitzants», alhora que tributaren homenatge a l'editor impulsant «dintre d'aquests mesos immediats uns centenars de noves subscripcions» que, amb el lema «Cada subscriptor que en porti un altre», en garantissin la continuïtat. Amb el butlletí per a la subscripció adjunt, van signar la circular Manuel Borràs, Pere Calders, Víctor Català, Tomàs Garcés, Josep Miracle, Jesús M. Piña, Josep Pla, Francesc Recasens, Josep M. de Sagarra, Carles Soldevila, Tomàs Tebé i Josep M. Trias de Bes.⁴⁹¹

L'evolució d'una empresa editora va lligada indistriablement a «l'espai dels consumidors», que està inscrit en el «camp del poder», com categoritzà Bourdieu.⁴⁹² A mitjan segle el públic tenien dificultats domèstiques —també alimentàries— degudes als preus alts, els sous baixos i la taxa d'atur, elevada, que condemnaven la població a la misèria. Amb els increments salarials, que bàsicament cobrien l'alimentació, els lectors no

⁴⁸⁹ Josep Pla. *Homenots. Quarta sèrie (Obres completes, 17)*. Barcelona: Selecta, 1959. Biblioteca Selecta, 274, contra de la sobrecoberta.

⁴⁹⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 28, carta mecanoscrita de Josep Miracle a Caterina Albert, Barcelona, 7-VII-1956.

⁴⁹¹ BC, Biblioteca Bergnes de las Casas, c. 332, «X.è aniversari de la Biblioteca Selecta / 1946-1956», Barcelona 1956.

⁴⁹² Pierre Bourdieu. «Le champ littéraire». *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, núm. 89 (setembre 1991), p. 30.

podien contribuir al consum intern general.⁴⁹³ La política del racionament, que limitava les compres, i l'escassetat, angoixant, s'allargaren ben bé fins a les acaballes dels cinquanta. Hi havia vídues i germanes d'autors difunts de la Selecta que reclamaven les liquidacions perquè arran de la mort del parent la seva situació era dramàticament precària.⁴⁹⁴ En el decurs dels anys la classe popular començà a estalviar i equilibrà l'economia domèstica,⁴⁹⁵ fins que a la dècada dels seixanta el gir social i generacional propulsà la renovació cultural.

A despit de l'analfabetisme (16,56% de la població) i la inexistència d'una xarxa de biblioteques públiques,⁴⁹⁶ Miquel Arimany donà fe que les novetats dels primers quaranta es col·locaven amb celeritat.⁴⁹⁷ La BS tenia una arrencada d'un màxim de 700 exemplars dels 2.000 i a partir del segon o el tercer any les vendes davallaven en picat i progressivament. Les que s'encimbellaven eren les d'enquadernacions més abaratides en una proporció d'1 a 5. Bé que la BP i la BE, adreçades a la classe benestant i amb afany de perdurar,⁴⁹⁸ tenien una sortida més lenta, d'uns 500 exemplars, que la BS però igualment més sotinguda. Les tres col·leccions arribaren a col·locar a principis dels seixanta una cinquantena d'exemplars anuals si no menys. Els números podien harmonitzar amb homenatges dedicats a l'autor, com el del 1952 de Víctor Català. *Drames rurals* (1948), *Caires vius* (1948), *Vida mòlta* (1950), *Jubileu* (1951) i *Solitud* (1952) van ser tan saludats en rústica i en tela que, dels dos mil exemplars, aquell any se'n col·locaren més que en sortir (no es conserven les liquidacions del 1953):

---

⁴⁹³ Carme Molinero, Pere Ysàs. *Els industrials catalans durant el franquisme*. Vic: Eumo, 1991, p. 64.

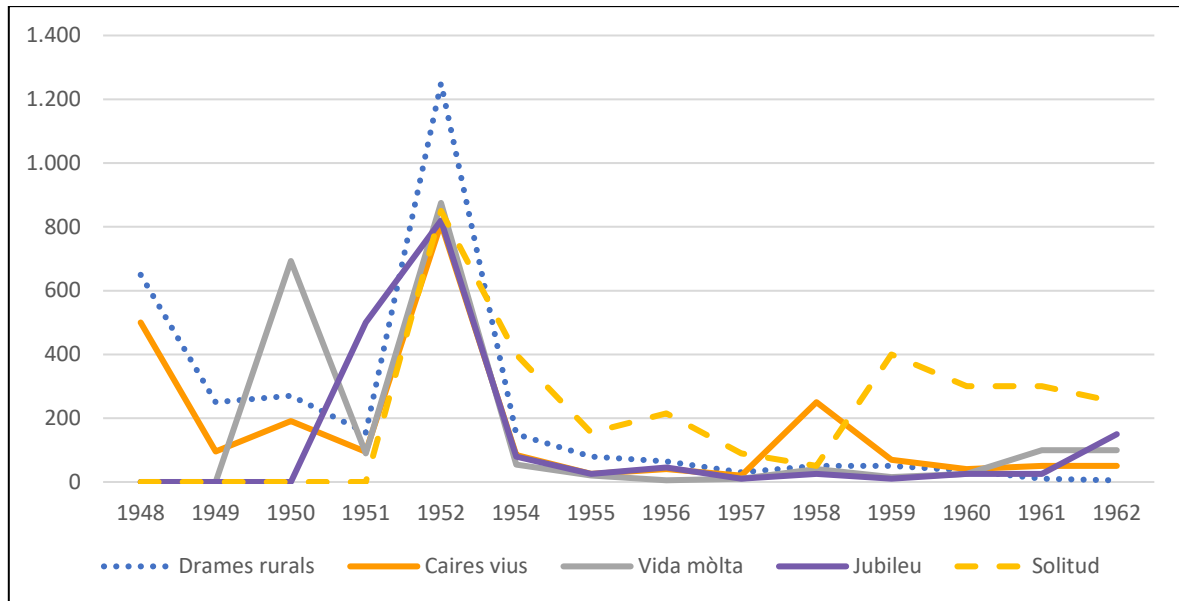
⁴⁹⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 47, carta mecanoscrita de Catalina, Magdalena i Margarita Riber a Josep M. Cruzet, Campanet, 12-III-1960.

⁴⁹⁵ Borja de Riquer, Joan B. Culla. *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)*. Dins: Pierre Vilar (dir.). *Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1989, vol. 7, p. 187.

⁴⁹⁶ Narciso de Gabriel. «Alfabetización y escolarización en España (1887-1950)». *Revista de Educación*, núm. 314 (1997), p. 217-243. A. Viñao Frago, «Analfabetismo y alfabetización», dins: Jean-Louis Guereña, Julio Ruiz Berrio, Alejandro Tiana Ferrer (eds.), *Historia de la educación en la España contemporánea. Diez años de investigación (1983-1993)*, Madrid: CIDE, 1994, p. 23-50.

⁴⁹⁷ Miquel Arimany. *Memòria de mi i de molts altres*. Barcelona: Columna, 1993, p.122, 148 i 205.

⁴⁹⁸ AJS, entrevista en casset de Joan Samsó a Jesús Vernis, 23-V-1985.

Fig. 19. Evolució de les vendes de les obres de Víctor Català aparegudes a la BS.

L'èxit de les vendes de la Biblioteca Perenne acumulades fins al 1947, lligat ineludiblement a la condició de la novetat, enlluernà fins i tot lectors com Gregorio López Raimundo, tan allunyat personalment com política de l'entorn de la Selecta:

Más positivamente apreció una noticia, aparecida sin el menor relieve en el *Diario de Barcelona* del 31 de diciembre, según la cual Editorial Selecta había reeditado ya a Guimerà, Balmes, Oller, Verdaguer, Rusiñol, Costa, Maragall, Torres i Bages y *Tirant lo Blanc*. El mismo periódico había anunciado días antes que se reanudaría la publicación del *Diccionari català-balear [sic]*, de Antoni Alcover, lo que abriría una interesante brecha en el bloqueo impuesto por el franquismo a la lengua y la cultura catalanas.⁴⁹⁹

El 1949 la BS havia venut més de 50.000 exemplars.⁵⁰⁰ En l'apartat «Los hitos de la Biblioteca Selecta» publicitats a *Crónica literaria*, el 1950 s'anunciaren els llibres de més

⁴⁹⁹ Gregorio López Raimundo. *Primera clandestinidad. Memorias*. Barcelona: Empúries, 1993, p. 243.

⁵⁰⁰ Carta mecanoscrita de Rafael Tasis a Ramon Xuriguera; Barcelona, 6-VI-1949. Rafael Tasis, Ramon Xuriguera. *L'espantós és el buit, el desert. La correspondència entre Rafael Tasis i Ramon Xuriguera*. A cura de Josep Camps i Arbós. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010, p. 73.

èxit: *L'Atlàntida*, *Entre flames*, *Poema de Nadal* i *Bodegó amb peixos*.⁵⁰¹ Passats dos anys la Selecta havia reeditat sobretot alguns dels sis primers títols, apareguts entre 1944-1946: *L'Atlàntida* (2 ed.), *Canigó* (5 ed.), *La Ben Plantada* (3 ed.) i *L'illa de la calma* (4 ed.); a partir del número 7 dues reedicions excepcionals: *Les cent millors cançons populars* (2 ed.) i *Poema de Nadal* (3 ed.).⁵⁰² Els autors acollits amb més entusiasme eren Josep Pla i Josep M. de Sagarra.⁵⁰³ Les vendes de Pla rondaven els mil o els dos mil exemplars. D'*El carrer Estret*, aparegut el 1951, a finals de gener de 1952 se n'havien venut mil,⁵⁰⁴ un mes després Cruzet calculà que n'havien col·locat entre 400 i 500 exemplars més⁵⁰⁵ i, al juny del mateix any, entre 600 i 500 més, amb un total de 2.000 exemplars.⁵⁰⁶ D'*Un senyor de Barcelona* (1951), el març de 1952 Cruzet calculà que n'havien venut 800⁵⁰⁷ i el 1953 se n'exhaurí l'edició.⁵⁰⁸

Entre els més venuts de la casa, a primeries de la dècada dels seixanta Cruzet enumerà *L'illa de la calma* de Rusiñol (3 ed., 7.000 ex.), *Els pagesos* de Pla (3 ed., 6.000 ex.) i *Poema de Nadal* de l'autor que, segons el primer concurs d'estiu,⁵⁰⁹ era el més llegit de tots, Sagarra (3 ed., 6.000 ex.).⁵¹⁰ Les xifres de llibres ben acollits concorden amb les dels autors preferits pels participants en el concurs, com ara Ruyra i Víctor Català: *Coses vistes*, *Laura a la ciutat dels sants*, *Solitud*, *Antologia de la poesia catalana* de Triadú⁵¹¹ i

⁵⁰¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Vària Llibreria Catalònia – Editorial Selecta», c. 111, *Crònica literaria*, núm. 8 (octubre 1950), p. 6.

⁵⁰² BC, Fons JMC – Selecta, «Editorial Selecta», c. 10, fullet «Els cent primers títols de la Biblioteca Selecta», [1952].

⁵⁰³ AJS, entrevista en casset de Joan Samsó a Jesús Vernis, 23-V-1985.

⁵⁰⁴ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 23-I-1952. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 228.

⁵⁰⁵ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 8-III-1952. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 237.

⁵⁰⁶ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 19-VI-1952. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 262.

⁵⁰⁷ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 8-III-1952. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 237.

⁵⁰⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Vària Llibreria Catalònia – Editorial Selecta», c. 111, *Crònica literaria*, núm. 15 (hivern 1953-1954), p. 4.

⁵⁰⁹ Veg. el subapartat 3.3.1.1, «Les activitats».

⁵¹⁰ «Enquesta als editors catalans». *Serra d'Or*, segona època, any III, núm. 3 (març 1961), p. 17.

⁵¹¹ Samsó, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, vol. 2, p. 266.

La parada.⁵¹² Mentre que la Selecta va reeditar entre dues i cinc vegades títols com *La vida i la mort d'en Jordi Fragonal*s (5 ed., 2 ed. de postguerra), *Tots els camins duen a Roma* (3 ed.), *Portugal enfora* (2 ed.) i *La península inacabada* (2 ed.),⁵¹³ la Col·lecció Literària Aymà «va ser un fracàs de vendes».⁵¹⁴

Amb el pas del temps, en l'imaginari del personal de la Selecta quallà la percepció que, com a pal de paller de l'edició en català, havien tret a llum llibres poc rendibles, amb esperit de servei.⁵¹⁵ Sense descartar que Cruzet edités alguna obra més per patriotisme que per finalitat mercantil, l'evolució de les xifres de vendes revelaren ben aviat que la ruptura del 1939 havia impossibilitat tant la recuperació com la maduració del sector editorial dels anys vint i trenta per culpa de la «insuficiència de públic i de crítica», que denunciava fins a la lassitud.⁵¹⁶ La circulació dels llibres era tan lenta que fins i tot afectava autors populars de la preguerra com Josep Roig i Raventós: «Els meus llibres no es venen a raig com abans, que esgotava una edició en pocs mesos, però fan com els degotalls de Cardó, ragen de mica en mica, pero sempre ragen.»⁵¹⁷ En els càlculs més optimistes, Joan Sales comptava que els seus llibres tindrien sortida entre els «3.000 benemèrits que compren els llibres catalans».⁵¹⁸

La primera notícia que tenim d'un balanç econòmic negatiu de la Selecta data de finals de 1947, només un lustre després de la seva fundació. La crisi social, que repercutí en els productes que no eren de primera necessitat, era de tal dimensió que corria la brama que l'editor més productiu dels anys quaranta, Cruzet, a qui no pocs autors recriminaven

⁵¹² Sempronio. «Los 300 títulos de Cruzet». *Diario de Barcelona*, any CLXXI, núm. 57 (8-III-1961), p. 4.

⁵¹³ Molas, «La literatura», dins: *Llibre de l'any 1963*, p. 220.

⁵¹⁴ Joan Samsó. «Editorials i públic». Dins: Glòria Bordons, Jaume Subirana (eds.). *Literatura catalana contemporània*. Barcelona: EDIUOC / Proa, 1999, p. 236.

⁵¹⁵ AJS, entrevista en casset de Joan Samsó a Jesús Vernis, 23-V-1985.

⁵¹⁶ AOC, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Odó Hurtado, Barcelona, 6-VI-1955.

⁵¹⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 48, carta mecanoscrita de Josep Roig i Raventós a Josep M. Cruzet, Balneari de Cardó, s.d.

⁵¹⁸ FPC, carta mecanoscrita de Joan Sales a Joan Coromines, Barcelona, juny 1959. Reproduïda a Joan Coromines, Joan Sales, *Epistolari Joan Coromines & Joan Sales*, a cura de Josep Ferrer i Joan Pujadas, Barcelona: Fundació Pere Coromines, 2004, p. 245.

una certa gasiveria, podria claudicar: «corren mals vents. La crisi s'ha atenuat lleugerament, tanmateix continua. Els editors estan acollonits. Diuen que el *mastegamitges* està a punt de fer un crac», predestinà Joan Oliver.⁵¹⁹ Que un editor tan ambiciós com ell hagués plegat hauria ocasionat un terrabastall en tot el món editorial en català. Fins aleshores l'evolució comercial de les obres completes havia estat «altament satisfactòria» i tancà amb un capital econòmic net de 238.092,40 ptes., una suma inaudita en el llibre en català, tanmateix l'acollida de la BS havia estat més lenta del que s'havia augurat.⁵²⁰

En el balanç del 1948 Cruzet admeté que la crisi del sector i els costos de producció, que feien apujar el preu més del previst, estava afectant les vendes.⁵²¹ Amb «l'orientació moderna» de la propaganda, la BS se situà per davant de les altres col·leccions.⁵²² El primer trimestre del 1950 l'editor reportà que el 1949 no s'havia reconduït: la disminució de títols a la meitat havia minvat les vendes i no les despeses generals «pese a nuestra extrema vigilancia y a la política de serveridad seguida en la administración de nuestra empresa», amb una caiguda del benefici fins a les 106.784,30 ptes.⁵²³ Segons ell, el 1950 s'enfilaren les vendes per l'augment de novetats, l'encert en la selecció, la popularitat assolida per l'editorial i la publicació de la *Crònica literaria*. Tot i que el 1950 es reedità el títol més celebrat de Josep M. de Sagarra, el *Poema de Nadal* (1948), i *Llibre de la Mare de Déu de Montserrat* (1950), el nombre de reimpressions era exigü i el benefici es

⁵¹⁹ BC, Fons Xavier Benguerel i Llobet, c. 18, carta mecanoscrita de Joan Oliver a Xavier Benguerel, [Barcelona], 17-IX-1948. Reproduïda a Benguerel, Oliver, *Epistolari*, p. 92-93. Agraïm a Olívia Gassol Bellet que ens orientés per a la interpretació del malnom oliverià «mastegamitges» (segons el *Diccionari català-valencià-balear*, una mitja podia ser una bossa per a desar-hi diners).

⁵²⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Balanços econòmics», c. 9, «Memòria i balanç corresponent al primer exercici 1947», original mecanoscrit, 31-XII-1947, p. 3-4.

⁵²¹ Sobre la problemàtica compartida amb altres editors a l'entorn de la distribució i la venda, veg. Gili Roig, *Bosquejo de una política del libro*, p. 83-128.

⁵²² BC, Fons JMC – Selecta, «Balanços econòmics», c. 9, «Editorial Selecta, S.A. / Memoria privada de l'exercici 1948», original mecanoscrit, 31-III-1949, p. 3.

⁵²³ BC, Fons JMC – Selecta, «Balanços econòmics», c. 9, «Memoria balance correspondiente al ejercicio 1949», original mecanoscrit, 29-III-1950, [p. 2]. Sobre el ritme de la producció editorial, veg. la figura 39 del subapartat 2.3.2.1, «Les col·leccions».

desplomà a un alarmant 74.109,21 ptes.⁵²⁴

Només sis anys després d'aquella primera crisi, el 1954, la Selecta en va reviuire una d'intensa, que, com d'habitud, va poder superar amb l'auxili de la Catalònia.⁵²⁵ Els accionistes de la llibreria impel·lien Cruzet, que preservava l'autonomia, per trobar una alternativa que convertís la Selecta en una empresa autosuficient, no obstant això ni el relentiment de novetats de la BP i la BE, ni les adaptacions gràfiques de la BS, ni tan sols l'alça de preus milloraren els resultats. Cruzet estava immers en una espiral congènita: per a poder recuperar el capital invertit en l'adquisició d'originals (2.000.000 ptes., bona part dels quals corresponents als drets abonats a l'editorial Barna), els costos de producció del 1954 (800.000 ptes.) i les despeses fiscals (70.000 ptes.), havia de produir un alt nombre de novetats que, de retruc, engruixiria l'estoc del magatzem.⁵²⁶

En la junta general d'aquell any Cruzet proposà als accionistes transformar la societat anònima en una de privada, conservant-los els drets, i intensificar la política del mecenatge. Una comissió amb Francesc Recasens, Ramon Guardans (en representació de Francesc Cambó) i Tomàs Garcés havia d'emetre'n un dictamen. Guardans suggerí altres formes jurídiques o una dissolució fulminant, que Cruzet interpretà com una desautorització en tota regla. L'editor estava decidit a contraatacar Guardans, rere del qual hi havia Solervicens: «Jo intentaré defensar-me, però la insidiosa campanya de denigament i descrèdit que intensificarà Soler[vicens] contra mi, serà terrible i tinc d'estar preparat a tot.»⁵²⁷ D'acord amb Cruzet, Garcés suggerí als accionistes descontents per la manca de beneficis vendre les participacions de la Selecta o bé bescanviar-les per

⁵²⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Balanzos econòmics», c. 9, «Editorial Selecta, S.A. / Memoria privada de l'exercici 1950», original mecanoscrit, 30-III-1951, p. 1-2.

⁵²⁵ AJS, entrevistes en casset de Joan Samsó a Miracle, 14-V-1985, i a Jesús Vernis, 23-V-1985.

⁵²⁶ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 6-X-1954. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 493-494.

⁵²⁷ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 6-X-1954. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 493-495.

d'altres de la Casa del Llibre.⁵²⁸ Va ser en aquest moment en què, per llimar la posició de Cruzet a la junta, Pla acceptà d'incorporar-se en l'accionariat de la Selecta a petició de l'editor i escrigué a Recasens lloant la seva experiència amb l'editorial.⁵²⁹

En un darrer pas, Cruzet comprà les accions de Guardans i Narcís de Carreras i, desarticulada l'oposició, aconseguí d'aprovar el seu pla coadjuvat pels accionistes més afins amb la seva línia editorial.⁵³⁰ A partir del 1955 la Selecta esdevingué una empresa individual amb un titular, Cruzet, propietari de més de la meitat del capital (1.200.000 ptes.), i els antics accionistes —ara compte-participants— s'havien reduït, després de la mort del fundador, a Maria Borràs (90.000 ptes.), Manuel Borràs (60.000 ptes.), Antoni Brugarolas Rocamora (120.000 ptes.), J. V. Foix (130.000 ptes.), Tomàs Garcés (65.000 ptes.), Miquel Mateu (130.000 ptes.), Josep Pla (25.000 ptes.), Jesús M. Piña (5.000 ptes.), Francesc Recasens (100.000 ptes.), Josep M. Trias de Bes (35.000 ptes.) i Frederic Trias de Bes (40.000 ptes.).⁵³¹

Aquell 1955 Cruzet clarificà a Francesc Trabal que, malgrat l'optimisme dels Aymà, que contractava amb perspectiva de futur obres d'autors contemporanis com ell mateix, les vendes en català eren tan baixes que no semblava enraonat incrementar el tiratge de la BS. Dels 400-700 exemplars que podia col·locar durant el primer any, a partir del segon els títols seguien un ritme extremament lent, fins a l'extrem que, en el millors dels casos, amb comptagotes, podia arribar a vendre'n un miler:⁵³²

Malgrat les notícies que us poden arribar per altres conductes de part de persones que

⁵²⁸ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 3-XII-1954. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 506.

⁵²⁹ ASB, cartes mecanoscrites de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 21-X-1954 i 3-XII-1954. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 497-498 i 506.

⁵³⁰ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 23-XII-1954. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 509.

⁵³¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Memoràndums Patronat Pro-Selecta», c. 9, «Informe administratiu – econòmic-comercial– d'Editorial Selecta», original mecanoscrit de Jesús M. Piña [1962].

⁵³² BFF, Fons Lluís Ferran de Pol, carta mecanoscrita de Jesús M. Piña a Lluís Ferran de Pol, Barcelona, 14-VII-1961.

puguin projectar l'edició de llibres catalans amb aquell lleuger i frívol optimisme, que acostuma a ser flor d'un dia i que amb tanta freqüència s'ha donat en el nostre país, sapigueu que la realitat actual —que jo visc cada dia de prop, des de fa bastants anys— és desgraciadament molt dura i a ella hi ha que atendre's —i jo tinc el deure de posar-la en el vostre coneixement— si es vol assegurar la continuïtat, que crec estareu d'acord amb mi, és per sobre de tot, l'essencial.

Jo he reeditat en la Biblioteca Selecta, sis Premis Fastenrath: *Solitud*, *Pilar Prim*, *El català de la Manxa*, *L'ermità Maurici*, *Quan mataven pels carrers* i *Terres de l'Ebre*; i dos Premis Crexells: *Laura a la ciutats dels Sants* i *L'hereu*. De tots ells, n'he fet edicions oscil·lants dels 1.500 als 2.000 exemplars, col·locant-ne el primer any de 400 a 700 exemplars i sent lentíssima la venda en els anys següents. Amb aquestes dades, us fareu càrrec de seguida, que no puc elevar la tirada a més de 2.000 exs. que és la mateixa que faig pels Premis Joanot Martorell (equivalents als Crexells d'abans) que, encara que de sortida es mouen una mica més, no permeten tampoc una major tirada. Davant, doncs, de la realitat, de la que hi ha que partir sempre —sia la que sia— una tirada superior a la de dos mil exs. no és aconsellable, ni editorialment, ni econòmica.⁵³³

Un any més tard l'estat dels compte forçà Cruzet a ajornar «indefinidament» la programació de les obres teatrals d'Ignasi Iglésias i Ferran Soldevila per culpa del volum de vendes de la majoria de llibres, que fora de poques excepcions restaven immobilitzats al magatzem. Així ho justificà a Joan Oliver després que el dramaturg li hagués presentat una recopilació de les seves comèdies i el convidés a publicar obres de menys resposta comercial compensant-les amb d'altres de més populars. Contra les seves preferències, Cruzet declinà d'assumir el cent per cent dels costos pel dèficit que arrossegava de bona part de títols de tots els gèneres —no exclusivament el teatre—, sense marge per als que es

---

⁵³³ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 54, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Francesc Trabal, Barcelona, 15-IX-1955.

preveien deficitaris, limitant-se a treure els d'una recepció mínima. Les converses entre l'editor i l'autor en el patrocini de Xavier Benguerel per a les *Tres comèdies*, aparegudes a la BS el 1960:⁵³⁴

També jo desitjo en gran manera que figureu en la B.S. i tant és així, que, pel meu gust i si sols de mi depengués, hi publicaria tot el que ha sortit de la vostra ploma. Però existeix, amic Oliver, l'inevitable al·ludit i agobiant problema [econòmic] que obliga l'editor —almenys a mi ho vulgui o no— a certes servituds sovint ben molestes i enutjoses. La vostra proposta de publicació d'un volum de teatre a la Selecta —el títol és de primera— us dic amb tota sinceritat que em faria verdadera il·lusió poder-la acceptar. Però l'asfixiant lentitud amb què es venen els volums de teatre que jo he publicat, cosa que no té res a veure amb la vàlua de llurs autors, o amb la popularitat dels seus noms (Guimerà, Rusiñol, Pous i Pagès, Sagarra, Soldevila, etc.) és molt superior a tot el que podeu imaginar-vos. Fora d'un parell o tres, els altres volums de teatre surten tan a poc a poc —gairebé pot dir-se que estan immobilitzats— que la venda de cap d'ells ha cobert encara el cost de l'edició. Davant d'aquestes tan poc falagueres perspectives, m'he vist obligat —dolguent-me molt— a ajornar indefinidament la publicació d'obres teatrals d'Iglésias, Ferran Soldevila... i altres de joves que m'han ofert o que tenia en projecte, per no poder comptar amb les assignacions necessàries per a dur-los a bon terme.

Us he volgut explicar tot això, perquè us feu verdader càrrec del terreny en què em cal moure'm i compregueu així les dificultats amb què topo per a la realització de la vostra proposta. Vós dieu que els editors han de publicar de tant en tant llibres que no es venen. Això pressuposaria que la majoria es venen, però el drama és que, fora de comptats títols, no ja en el teatre, sinó en els altres gèneres, la venda del llibre català ens resulta insuficient, el que fa —al no poder comptar amb ajudes de tipus fundacional— que les meves atribucions

---

⁵³⁴ Veg. el subapartat 2.3.2.1, «Les col·leccions».

de director de la Selecta vagin sent limitades.⁵³⁵

Aquell 1956 Josep M. Espinàs, que acumulava dues novel·les i una guia de Catalunya en el catàleg de la Selecta, publicà un panorama relativament prometedor per l'augment de novetats respecte de l'any precedent. Bé que va admetre que els títols encara no arribaven amb normalitat al públic per la manca d'exposició pública —anàvem a dir, mediàtica—, va remarcar l'acollida del sistema de subscripció impulsat pels editors, amb què havien aconseguit fidelitzar un públic que els llibreters no havien arribat a seduir:

Les lletres catalanes, entre nosaltres, no han tingut un any dolent. Passarem revista als llibres publicats —que és bàsicament el que queda, el que va fent gruix, el que a la llarga dóna fe de vida, més que els actes solemnes i les manifestacions espectaculars— i veurem que, comparat amb anys endarrera, el moviment és francament estimable. Potser el públic de carrer no ha acabat d'entrar encara en el fenomen de la reaparició del llibre català. Hi manca la propaganda, l'ambient. Però s'ha produït el despertar del públic de subscripció. Aquesta diferència és curiosa. Evidentment, no existeixen dos tipus de públic, però sí dues maneres de tractar-lo, d'arribar-hi. Des de les llibreries no s'ha sabut —o no s'ha pogut— arribar-hi gaire; des de les editorials se n'ha sabut una mica més. Aquest gruix de subscripció és, em sembla, la nota més favorable que podem trobar en el curs literari que fineix, perquè suposa dues coses igualment importants i necessàries: una mentalitat activa en certs editors, i un mercat existent i segurament ampliable.⁵³⁶

Marca de la casa: en haver llegit el balanç, Cruzet envià una carta personal a Espinàs per felicitar-lo, agrair-li l'espai dedicat a la Selecta (en què, a part d'enumerar i comentar

⁵³⁵ AHS, Fons Joan Oliver i Sallarès, AP163/3, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Oliver, Barcelona, 7-IX-1956.

⁵³⁶ Josep M. Espinàs. «Panorama cultural de Barcelona, 1955-1956». *Cap d'Any 1957*. Palma: Moll, 1956, p. 17-18.

les principals novetats, elogià la superació dels dos-cents números i apuntà el canvi de la presentació dels llibres) i, amb la voluntat de crear un estat d'opinió favorable a la seva obra, li aportà notícies sobre el capital comercial de la BS en concret, que, per l'abast temàtic i la periodicitat, es distribuïa tant per subscripció com pel canal de les llibreries, menys actives:

Permeteu-me però al mateix temps que faci un comentari a les vostres declaracions referents a la subscripció a llibres catalans. És evident que les benemèrites col·leccions que esmenteu han obtingut un bon resultat en aquest aspecte, però la veritat és que si la Biblioteca Selecta ha quedat per sota de les mateixes en aquesta modalitat de venda és degut precisament a les característiques i ritme de publicació que deliberadament li han estat donades.

Per a nosaltres hauria estat molt més fàcil de publicar una sola col·lecció mensual de volums inèdits, en què hauríem aconseguit indubtablement un cos més elevat de subscriptors. Però vàrem creure que en els moments de màxima adversitat havíem d'intentar dotar la literatura catalana d'una col·lecció de tipus universal —que són sempre més de venda que no pas de subscripció— que abarqués pràcticament totes les seves branques i on s'hi reeditessin les obres més importants del passat.

Amb aquest caràcter que hem imprès a la nostra col·lecció titular, hem restringit premeditadament les possibilitats d'un camí —el de la subscripció— topant per l'altre —com dieu molt bé— amb l'atonía de les llibreries i a més a més amb els problemes que presenten les biblioteques d'aquesta mena, en una àrea lingüística de poca extensió com la nostra.⁵³⁷

Amb un públic desaparegut, pèrdues —llevat de raríssimes excepcions—⁵³⁸ i una burgesia insensible, el 1958 Cruzet amplià la carta adreçada a Benguerel amb motiu de la

---

⁵³⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 35, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep M. Espinàs, Barcelona, 8-III-1957.

⁵³⁸ AOH, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Odó Hurtado, Barcelona, 15-X-1957.

renúncia de Lluís Llobet de representar la Selecta en favor d'Aymà per anunciar-li, amb un to tremendista, que abandonaria la direcció de la BS en les mans d'amics i col·laboradors, dimitint del somni d'elevat la literatura catalana al nivell de les cultures hegemòniques per la inviabilitat de reconduir-la econòmicament quan, segons ell, el Club aclapararia el mercat. La il·lusió per atènyer aquesta meta l'havia mantingut en una realitat virtual, en què havia induït el públic a creure que el llibre català vivia una situació normal, quan, a la pràctica, se sostenia mercès a la seva entrega personal. La Selecta no havia arribat a ser rendible i Cruzet, extenuat i ressentit, claudicava en vista de les adversitats i la manca d'atenció dels lletraferits:

Al no poder comptar, doncs, amb la cooperació de l'amic Llobet,² jo haig de reconèixer el meu fracàs com a director de la B.S., perquè al cap de gairebé 15 anys de maldar intensament, no he pogut —o sabut— portar-la a una situació econòmica estable.³ Jo he mantingut una ficció de vitalitat en la publicació de la B.S., perquè creia era convenient donar aquesta impressió en una col·lecció catalana de la seva envergadura, però això no ha estat possible sinó gràcies a un sacrifici constant, personal econòmic i de treball,⁴ dut a terme ademés en circumstàncies adverses i abusant de la meua salut. Em sento, amic Benguerel, enormement fatigat i penso davant del buit, indiferència, desconeixença de la meua obra i incomprensió⁵ que sento al meu entorn, si la Selecta no ha estat en la meua vida una enorme equivocació, sobretot al no poder-li donar el caràcter d'empresa fundacional, que em sembla està demostrat, requeria.⁶

¿Com vols ademés que continuï davant dels insuficients resultats de difusió que jo pugui obtenir i que són els que s'hauran de presentar als abnegats autors catalans,⁷ en contrast amb les brillants realitats que el Sr. Llobet proporcioni al C. dels N.? Prenent només com exemple la teua producció actual entre els dos títols que has publicat en la dita col·lecció i els dos en la B.S. pot haver-hi una diferència d'aquestes 1.000 a 1.500

subscripcions. I això demostra encara més que s'ha produït un decisiu desequilibri en contra meu, i que dos dels teus fills, *Els fugitius* i *El desaparegut*, quedaran excluïts dels privilegis de què podran fruir els altres.⁸

Perdona'm —et prego— el to d'apassionada vehemència que en arribar als seus finals ha anat prenent aquesta carta i la seva extensió desmesurada, deguda a què he tractat de reflexionar-hi —ben defectuosament, per cert— l'esforç que porto realitzat de cara a la Selecta, que per l'ocorregut temo no en tinguessis una idea prou exacta. Comprèn, però, per sobre de tot, el meu estat d'ànim en aquests moments en què estic a punt de posar el meu càrrec de director de la B.S. en altres mans a les que desitjo la sàpiguen portar pels camins que creguin més adequats.

En arribar al volum 250 de la B.S. (i al 20 de la B.S.U.)⁹ em creia mereixedor d'obtenir la col·laboració que em permetés de consolidar-la. No ha estat així i en comptes del repòs que projectava els dies de Setmana Santa a fora, els he passat a Barcelona —escrivint-te aquesta carta— i dominat per uns sentiments d'inquietud, dubtes i preocupacions, en veure que per la falta de l'assistència i el calor que necessitava, es volatilitzava el meu somni de portar la Biblioteca Selecta al cim més alt, que dins les seves característiques pot assolir una col·lecció catalana, podent-la comparar, malgrat la reduïda àrea en què es produeix, sense desmèrit —i proporcions naturalment guardades— amb les altres similars que existeixen en llengües universals.

² El camp que tenia el Sr. Llobet per dedicar-se a treballar a fora el catàleg de la Selecta en les seves diverses branques és extensíssim. Únicament la B.S. de N. [novel·la] pot equiparar-se —i en molts més producció— amb el C. dels N. I no diguem de les possibilitats de les Biblioteques Perenne i Excelsa en mans del Sr. Llobet, tenint en compte que en la forma flexible en què ha estat planejades les meves tres col·leccions, pot enfocar-se la seva subscripció i venda de la manera exacte —parcilament o total— que millor convingui.

³ Al no poder afermar un cos apreciable de subscripcions i mancat dels mitjans normals de propaganda de què es veu privada l'edició catalana, les obres esgotades de la B.S. han estat massa

escasses en relació amb l'alt número total de les publicades, produint-se una gran saturació d'existències en les tres Biblioteques.

⁴ En la B.S. hi he invertit la major part dels meus estalvis, sense que m'hagi reportat cap mena d'utilitat, malgrat que pot considerar-se hi dedico vocacionalment, ho pots ben creure, les tres quartes parts de les meves activitats.

⁵ Vegis còpia adjunta carta a Joan Sales.

⁶ Encara que he obtingut algunes ajudes molt valuoses, han tingut un caràcter complementari a l'aportació econòmica de la B.S. i han afectat un nombre reduïdíssim d'obres en relació amb el total de les que porto publicades.

⁷ Si bé estic segur que el total de les quantitats que anualment he satisfet als autors depassen en molt el de qualsevol altra editorial catalana, soc el primer a reconèixer que l'escriptor català està sacrificat al no poder viure del seu treball, com ho està l'editor al publicar llibres que no li produeixen. Al meu entendre, només l'obtenir una elevació de venda estimable pot anar resolent aquest problema, a no ser que es compti naturalment amb una fundació.

⁸ Amb aquestes mateixes condicions d'inferioritat es trobaran les obres premiades amb el Víctor Català, Josep Yxart i el mateix Joanot Martorell en el torn altern que pertoca a la B.S. Sobre aquest darrer premi vull recordar també que, si bé va ser instituït pels Srs. Aymà, quan feia tres anys que no es convocava crec vaig contribuir a restablir-lo i valoritzar-lo (Festa de Santa Llúcia) subscriuint amb ells un conveni que preveia un torn d'un any per E.A. i dos per E.S., que es va convertir en altern al crear-se el C. dels N.

⁹ El número petit de traduccions publicades obeeix a les dificultats de censura —agreujades encara extraordinàriament en aquesta matèria— en els temps en què ens ha tocat de viure.⁵³⁹

El to distava de l'energia i la perseverança llüides davant de Josep Pla, a qui prometeia la voluntat impertorbable de continuar treballant plegats. De fet, tres mesos després de la carta a Benguerel, l'editor enuncia a Joan Fuster, que, si bé havia hagut de fer front a massa contratemps, els havia vençut per l'escalf d'autors com ell i prosseguiria,

---

⁵³⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Xavier Benguerel, Barcelona, abril de 1958, p. 4. Sobre la carta a Joan Sales, veg. notes 358 i 360.

el seu projecte inicial amb més obstinació encara.⁵⁴⁰ Aquell any el mateix Fuster denuncià, més enllà de la crítica epidèmica envers els editors, que la indústria del llibre català vivia en un «marasme» sobretot a causa d'un «públic virtual» que s'havia de convertir en «públic actiu» si es volien depassar els tiratges curts poc o molt finançats per mecenes, garantir una remuneració als escriptors i donar estabilitat a les empreses. Per primera vegada un crític —amb fonts d'informació sòlides— es preocupava del pes industrial de les empreses editores i d'una regularitat dels editors que no sols permetria el manteniment de la seva família, sinó de tot un entorn professional amb diversos empleats (propis i externs) i amb obligacions fiscals.⁵⁴¹ Ras i curt, Fuster vindicava el capital simbòlic acumulat⁵⁴² de la Selecta i compartia les penes de Cruzet:

I es comprén que siga, en efecte, Editorial Selecta l'editora que sofresca particularment les conseqüències de la anormalitat de la nostra situació. Heu projectat i esteu realitzant una empresa tan ambiciosa i tan completa, que només en un país «normal» podria desenvolupar-se sense greus entrebancs. Ja m'imagino les dificultats i els sacrificis que haureu hagut de sofrir per aguantar les vostres col·leccions. Però també podeu tenir la satisfacció de comprovar que, durant molts anys, Editorial Selecta i literatura catalana han estat, per als nostres lectors, coses gairebé sinònimes.⁵⁴³

A principis dels anys seixanta l'obertura d'una nova etapa política, econòmica i sociocultural remodelà radicalment el sector. El 1967 Joan Sales acarà l'èxit comercial del Club Editor amb *Mort de dama* —tot el tiratge col·locat en uns vint mesos— amb la

⁵⁴⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 37, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Fuster, [Barcelona], 26-VIII-1958.

⁵⁴¹ Joan Fuster. *Indagacions possibles*. Palma: Moll, 1958, p. 95-114.

⁵⁴² Pierre Bourdieu. «Une révolution conservatrice dans l'édition». *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, núm. 126-127 (març 1999), p. 10.

⁵⁴³ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 37, carta mecanoscrita de Joan Fuster a Josep M. Cruzet, Sueca, 1-VIII-1958.

lentitud de vendes de l'edició prèvia de la Selecta, exhaurida en el decurs d'onze anys. Per molt que Sales presumís d'haver-s'hi abocat més convicció que Cruzet, no és negligible, en primer lloc, que els editors dels anys seixanta van recollir els fruits de l'itinerari desbrossat pels de la primera postguerra i, en segon lloc, que els recursos econòmics, els interessos i la formació del públic de mitjan anys seixanta, eixamplat amb el jovent universitari, no eren comparables que els de dos lustres abans:

Només et posaré un exemple de la diferència que hi pot haver en la venda d'un llibre segons que l'editor hi posi o no hi posi l'ànima: en Cruzet, en pau descansi, va fer una edició de 1.500 exemplars de *Mort de dama* l'any 1954. Fins al 1965 (onze anys després) no la va exhaurir. El 1965, el nostre Club en fa una altra de 2.000 exemplars: totalment venuda en vint mesos!⁵⁴⁴

La Selecta estrenà el 1962 amb uns costos fixos insalvables: una despesa de personal ajustada —segons Jesús M. Piña—, una factura de magatzem de 3.000 ptes./mes i el suport de la Catalònia tant en un lloguer simbòlic del despatx de 300 ptes./mes com en la subvenció del 60% de la propaganda.⁵⁴⁵ Des de la seva fundació, l'editorial pràcticament no havia generat beneficis i havia costat 300.000 ptes., aportades per la Casa del Llibre i l'accionista majoritari, Josep M. Cruzet.⁵⁴⁶ Bé que entre el 1959 i el 1961 se n'incrementaren les vendes per l'augment de preus, el marge de benefici no permeté cap expansió. Els ingressos anuals havien estat de 1.548.721,80 ptes. (any 1959), 1.737.453,45

⁵⁴⁴ AMSCR, Fons Sebastià Juan Arbó, carta mecanoscrita de Joan Sales a Sebastià Juan Arbó, Barcelona, 8-XI-1967. Reproduïda a Josep Miquel Ramis, *Epistolari Sebastià Juan Arbó-Joan Sales (1966-1982)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2018, p. 80.

⁵⁴⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Memoràndums Patronat Pro-Selecta», c. 9, «Informe administratiu – econòmic-comercial– d'Editorial Selecta», original mecanoscrit de Jesús M. Piña [1962].

⁵⁴⁶ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Pla, Barcelona, 6-X-1954. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 493-494.

ptes. (any 1960) i 2.000.000 ptes. aproximadament (any 1961),⁵⁴⁷ un benefici que no rebaixà el cost de l'estoc acumulat entre el 1955 i el 1961, que passà de 2.708.752,05 ptes. a 4.000.000 ptes. (aprox.).⁵⁴⁸ Desaparegut el fundador i ànima de l'editorial, l'estat dels comptes havia atès un nivell incorregible sense una notable inversió de capital.

3.3.2. *Les distribuïdores i les llibreries*

El bagatge llibreter de Cruzet cimentà la creació d'una xarxa descentralitzada de petits distribuïdors. Mentre que a Barcelona la Selecta gaudia d'un tracte de preferència per part de les Distribucions Catalònia —vinculada a la Casa del Llibre—, Cruzet pugnà per arribar a acords amb corredors distribuïts per pel territori. Contactà amb venedors independents, llibreters i quiosquers que comptaren amb un 30% de descompte,⁵⁴⁹ entre els quals trobà algunes dones que, malgrat les dificultats d'accés que tenien al món laboral, eren al capdavant del negoci.⁵⁵⁰ El 1950 la Selecta treballava amb trenta-dos corresponsals per Catalunya i esperava d'ampliar-ne la nòmina amb un mínim de deu

⁵⁴⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Memoràndums Patronat Pro-Selecta», c. 9, «Informe administratiu – econòmic-comercial– d'Editorial Selecta», original mecanoscrit de Jesús M. Piña [1962].

⁵⁴⁸ BC, Fons JMC – Selecta, «Memoràndums Patronat Pro-Selecta», c. 9, «Informe administratiu – econòmic-comercial– d'Editorial Selecta», original mecanoscrit de Jesús M. Piña [1962].

⁵⁴⁹ Mònica Baró Llambias. *Les edicions infantils i juvenils de l'Editorial Joventut (1923-1969)*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2005, p. 271, n. 649, <http://hdl.handle.net/2445/35852>.

⁵⁵⁰ Els corresponsals són Carles Badia (Arenys de Mar), Maria Baldelló (Bellver de Cerdanya), Blandonia (Blanes), La Buena Prensa (Lloret de Mar), Salvador Casavella (Argentona), Ramon Ciuró (Castellterçol), Joan Roger Claret (Camprodon), J. Domènech (Puigcerdà), C. Escobet Farguell (Berga), Josep Fuentefría (Calella de Palafrugell), Dolors Galvany (Cabrils), Simona Garcia (Breda), Josep Gralla (Caldes de Montbui), M. Iglesias (la Garriga), Libros Ereso (Palma), Llibreria Augusta (Sitges), Llibreria Impremta Núria (Ribes de Freser), Llibreria L. Armengou (Viladrau), Llibreria Palli (Olot), Llibreria Ribera d'Antich (la Seu d'Urgell), Llibreria Serradell (Sant Quirze de Besora), Llibres i Revistes (Vilanova i la Geltrú), F. Mateu (Banyoles), Montalt (Malgrat de Mar), Francesc Muntadas (Balsareny), Gabriel Obrador (Felanitx), Loreto Pobla (Aiguafreda), J. Ralats (Centelles), J. Roger (Camprodon), R. Romaguera (l'Escala), Joan Solés Vendrell (Caldes de Malavella), J. M. Viader (Sant Feliu de Guíxols), M. Vidal (Palamós), Concepció Vilar (Caldes d'Estrac), Vda. L. Ximeno (Sant Hilari Sacalm). La Selecta estava negociant corresponsalies a Arbúcies, la Bisbal d'Empordà, Eivissa, Moià, Palafrugell, Ripoll, Santa Coloma de Farners, Tona, Tossa, Vallfogona, Vilassar (BC, Fons JMC – Selecta, «Vària Llibreria Catalònia – Editorial Selecta», c. 111, *Crònica literaria*, núm. 6 (juny 1950), p. 6 i núm. 7 (agost 1950), p. 5-6).

llibreTERS més. Els tenia concentrats sobretot a la demarcació de Barcelona i Girona, probablement pels contactes personals de Cruzet, que obriren punts de venda com el de Castellterçol, i en fitxà dos a Mallorca i en preveié un a Eivissa.

Com a desideràtum, l'editor esperava que els llibreTERS no es limitessin a fer de venedors, sinó a examinar el catàleg i difondre'l

activament. A mitjan anys cinquanta, el figuerenc Ramon Canet, a qui segons Pla no li podien sortir els números per fiar massa la clientela de la seva llibreria,⁵⁵¹ era prou professional per reconèixer a Cruzet que la seva editorial era la més representativa de la literatura contemporània i la més ben considerada de totes les existents: «no hi ha cap més col·lecció que tingui el prestigi que té la Selecta i que aplegui d'una forma tan completa tota la literatura catalana actual».⁵⁵² És de suposar que els gustos de Canet afloessin en el diàleg amb els clients, però no en conservem cap testimoni. Més aviat ens consta que els punts de venda, en general, revelaven una imatge desoladora, atribuïda per l'editorial a la

VACACIONES
En la elección de sus lecturas tenga presente los últimos títulos publicados por Editorial SELECTA

BIBLIOTECA PERENNE
Vols. de 225 a 350 Ptas.
BALMES, J., Obras Completas.
COSTA i LLOBERA, M., Obres Completes.
GUIMERA, A., Obres Selectes.
MARAGALL, J., Obres Completes.
MARTORELL, «Tirant lo Blanc».
OLLER, N., Obres Completes.
RUSINOL, S., Obres Completes.
TORRAS i BAGES, Obres Completes.
VERDAGUER, J., Obres Completes.
VILANOVA, E., Obres Completes.

BIBLIOTECA EXCELSA
Vols. de 135 a 200 Ptas.
GUERAU DE LIOST, Obra Poética.
LOPEZ PICO, Obres Completes.
OLIVER, MIGUEL S., O. Completes.
SAGARRA, J. M., O. C., I. Teatre *
SAGARRA, J. M., O. C., II. Teatre **
RIBER, LL., Obres Completes *
SAGARRA, OBRA POETICA.

BIBLIOTECA SELECTA
Cada vol. en tela, Ptas. 25; piel, 50
TEATRE SELECTE (Mar i Cel, Reina Jove, Baidirona), d'A. Guimerà.
ANTOLOGIA POETICA (De Lluïl a Verdaguier), por R. Tassís.
ORACIONS, de S. Rusinol.
DONZELL QUI CERCA MULLER, d'A. Gual.
ESBARZER, de J. Roig i Raventós.
MOMENT MUSICAL de C. Soldevila.
EL MIRALL IMAGINARI, d'A. Plana.
LES CENT MILLORS RONDALES POPULARS (2 vols.), por J. Amades.
POEMA DE NADAL, de Sagarra.
POESIES COMPLETES, de Ll. Ribera.

EDITORIAL SELECTA, siempre atenta en ofrecer las mayores facilidades a sus clientes, ha nombrado depositarios de sus obras en las principales localidades de verano

ARENYS: C. Badià, R. Obispo Pol, 39.
BLANES: Blandonia, J. Antonio, 10.
CALDETES: C. Vilar, Estanco.
CAMPRODON: J. Roger, Librería.
CASTELLERSOL: Cluró, P. Fargas, 2.
CENTELLAS: J. Ralats, Socorro, 26.
LA ESCALA: Romaguera, Meranges 12.
LA GARRIGA: Iglesias, Baños, 12.
LLORET: Buena Prensa, Caudillo, 15.
LOLOT: Librería Pallí, S. Esteban, 11.
PALAMOS: M. Vidal, Mayor, 11.
PUIGCERDA: J. Doménech, Mayor, 39.
RIBAS: Librería Nuria, S. Quintín, 12.
S. FELIU G.: Viader, Bbla. Vidal, 37.
SITGES: Librería Augusta, Mayor, 39.
VILADRAU: J. Armengou, Librería.

PRIMER CONCURSO DE VERANO
50 preguntas literarias de EDITORIAL SELECTA. Pasatiempo de carácter intelectual con opción a valiosos premios a propósito para aguzar el ingenio en las vacaciones. Solicite detalles de este Concurso y catálogo completo de las obras de EDITORIAL SELECTA a su librero o en la Administración:

CASA DEL LIBRO RONDA DE SAN PEDRO, 3
BARCELONA

Fig. 20. Relació de llibreTERS i novetats d'estiu de la Selecta anunciades a *La Vanguardia* (18-VIII-1949).

⁵⁵¹ Josep Pla. «Ramon Canet, llibrer, a Figueres». Dins: *Retrats de passaport*. Barcelona: Destino, 1970, vol. 17, p. 621.

⁵⁵² BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», dossier Manuel Brunet, c. 31, carta manuscrita de Ramon Canet a Josep M. Cruzet, [Figueres, gener 1956].

incúria dels venedors, que no vetllaven per un producte amb un exigü marge de benefici:

M'ha sorprès desagradablement que no trobés ni un sol exemplar a les llibreries andorranes. Pensi que aquesta és una lluita constant —la dels distribuïdors amb els llibreters— i per més que hi estem al damunt i que fins i tot moltes vegades, sense rebre cap notícia els enviem exemplars, sempre es produeixen aquests fets inconcebibles, per imperdonable descurança dels llibreters, generalment lliurats a trifulgues més lucratives.⁵⁵³

El mal era que les llibreries eren regentades per botiguers, no pas d'agents culturals. Per a Gaziell, que ignorava tots els ets i uts de la xarxa de distribució articulada per Cruzet, el secret era fidelitzar una desena de comercials que distribuïssin les novetats per comarques tant pel canal de les llibreries de la seva zona com per la venda directa a particulars, en la doble modalitat d'adquisició al comptat i a terminis. No pretenia minimitzar els obstacles, perquè prou que intuïa les limitacions per relacionar-se amb comercials de confiança per a tot el territori. Al capdavant, un corredor havia d'acceptar les novetats proposades per l'editor, difondre-les decididament, aconseguir que s'exposessin en els punts de distribució i liquidar-ne les vendes amb tanta transparència com regularitat:

Sobre la difusió del llibre català, no sols per la Costa Brava, també per tot Catalunya vostè en sap molt més que jo. Amb tot, i per si pogués semblar-li atinada la cosa, penso que caldria trobar a cada comarca una persona entesa i activa, que no fos precisament un llibreter amb botiga oberta, sinó precisament que no ho fos. Ella fóra la que centralitzaria la distribució a les llibreries de tota la comarca i ensems organitzaria la venda directa i personal als particulars, en la qual tinc confiança —al comptat i a terminis—. Amb vuit o deu agents comarcals així, supervisors i impulsadors de la venda, penso que es faria feina.

---

⁵⁵³ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 32, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Lluís Capdevila, Barcelona, 14-IX-1960.

La dificultat és trobar-los: dificultat grossa, prou que ho veig, perquè aqueixes *rara avis* van molt escases i passen molt alt.⁵⁵⁴

El 1956 l'editor Santiago Albertí exposà el mal endèmic de les vendes i interpel·là els lectors a comprometre's amb el llibre en català. Segons el seu diagnòstic, des de finals del 1954 el sector experimentava un autèntic «redreçament» per l'aparició de «col·leccions decisives», els nous sistemes de venda, la incorporació de joves lectors i el creixement regular d'empreses editores arreu del país. Ho resumí amb triomfalisme: les vendes s'havien incrementat «un vuitcents per cent», xifra que ben mirat revela l'ínfim nivell de vendes (el 800% de 2 és 16). Es proposava conscienciar de les mancances del sector pels costos de composició i de la «indiferència» de bona part de les llibreries, amb una distribució desigual de vendes, que ell atribuï a l'aïllament entre municipis: Sant Just Desvern, «prodigioses»; Sant Feliu de Llobregat, «excel·lents»; el Prat de Llobregat, «bo»; Molins de Rei, «discret»; Sant Boi de Llobregat, «fluix»; Cornellà i Esplugues, «baixíssims». Les ciutats més ben posicionades eren Barcelona, Mataró, Manresa, Reus i Castelló de la Plana i, per zones, les menys lectores eren les Terres de l'Ebre, les Illes i el País Valencià.⁵⁵⁵

La distribució fora del territori català l'assumia, en primer lloc, d'Aedos, sense negligir canals alternatius en benefici de les vendes. A Madrid, Cruzet acudí ocasionalment a les Distribuciones Emporion de Julián Gómez, que li presentaven uns resultats més aviat decebedors.⁵⁵⁶ A mitjan anys cinquanta l'editor hagué de d'excusar-se

⁵⁵⁴ ASB, carta d'Agustí Calvet a Josep M. Cruzet, Madrid, 27-IV-1957. Reproduïda a Llanas (ed.), *Gaziel i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)*, p. 27.

⁵⁵⁵ S.[antiago] Albertí. «Redreçament del llibre català». *Serra d'Or. Circular del «Chor Montserratí»*, any II, núm. 22 (desembre 1956), p. 35-36.

⁵⁵⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Censura», c. 23, carta mecanoscrita de Julián Gómez a Editorial Selecta, Madrid, 27-XI-1959.

amb Joan Fuster, el seu «corredor» esporàdic al País Valencià,⁵⁵⁷ per la distribució que Aedos havia fet en terres valencianes de l'*Antologia de poesia valenciana*, mal que, per mediació del crític, prèviament havien acordat amb Enric Duran i Tortajada que només s'hi comercialitzarien els que ell havia adquirit per contribuir a finançar-ne l'edició.⁵⁵⁸ Cruzet li aclarí que l'equip de la Selecta va distreure's d'informar a Aedos que aquell llibre era excepcional i s'oferí a liquidar-ne les vendes a l'autor.⁵⁵⁹ Fuster explorà tots els contactes per assegurar-se que Duran i Tortajada n'obtingués algun retorn i que el llibre s'escampés per tot el país amb el propòsit que els editors catalans s'animessin a acollir llibres valencians:

L'amic Enric Duran s'ha fet càrrec de l'adquisició dels exemplars al·ludits. Ara bé: jo estime que caldria que entre tots ajudàssim una mica l'amic Duran a *suportar* la seua càrrega. Els exemplars que ell adquireix són per destinar-los a la venda al País Valencià. Jo us agrairia que us interessàsseu en la cosa, si us és possible. Convindria, d'una banda, estimular la venda del llibre a Castelló; i de l'altra, que vós, o algu altre patriota de la vostra ciutat, n'adquiríssiu uns quants pel vostre compte. No crec que aquesta ajuda importe moltes pessetes: ja us en donaria detalls en el moment oportú. Aquesta mateixa gestió serà feta respecte d'altres senyors, de València o de fora, que habitualment col·laboren en les empreses valencianistes.

En realitat, el projecte de col·laboració econòmica proposat per la Selecta per al cas de l'*Antologia*, ja ens l'havia proposat algun altre editor del Principat. A Barcelona es podrien publicar més llibres valencians si els editors tinguessen la garantia que el País Valencià respon a l'hora de comprar-ne. El mateix Casacuberta m'ho ha suggerit més d'una vegada. No es tracta de «patrocinar» l'edició, ni de pagar-la, sinó simplement de comprar-ne

⁵⁵⁷ Sobre els tractes comercials de Josep Maria de Casacuberta amb Joan Fuster i Enric Valor, veg. Faust Ripoll Domènech, *Josep Maria de Casacuberta. La construcció de la nació catalana*, Catarroja: Afers, 2017, p. 125.

⁵⁵⁸ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Joan Fuster a Josep M. Cruzet, Barcelona, 17-X-1956.

⁵⁵⁹ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Fuster, Barcelona, 25-X-1956.

un cert nombre d'exemplars, que després es podrien vendre en les nostres llibreries. Però, a desgrat que aqueixa col·laboració suposaria una xifra pràcticament insignificant de pessetes, no he trobat ningú que vulga assumir-la. El cas de l'*Antologia* és excepcional.⁵⁶⁰

A despit de les barreres culturals i administratives, Cruzet es preocupà per expandir-se a França, on havia romàs el nombre més alt de refugiats. Josep Pla reportà a l'editor que els llibreters francesos no exposaven els llibres catalans a l'aparador per por del control fiscal, que havia de tenir en regla, i els oferien de sotamà. No obstant això, segons ell, la Llibreria Catalogne de Perpinyà venia uns deu exemplars de cada una de les seves novetats, una suma ridícula en comparació amb la recepció que tenia al Principat (bé que dona fe de l'existència d'una comunitat catalana estable que preservava l'adhesió amb l'actualitat literària):

Lo del fisc a França és important i cap llibrer s'atrevirà a posar un llibre estranger a l'aparador sense el paper de la duana. A la llibreria Catalogne de Perpinyà, tenen els llibres de la Selecta en una capsa amagada, com si es tractés de llibres clandestins o pornogràfics. Gual, d'aquesta llibreria, que és el que s'entén amb Tasis, em digué que ven 10 exemplars de cada llibre meu. Vaig deixar un petit dipòsit (això entre vostè i jo) a un amic meu particular. Però ja arreglaré aquesta qüestió de seguida que pugui. A Perpinyà ciutat hi ha 7.000 exilats.⁵⁶¹

El 1956 Josep Sebastià Pons comentà a Cruzet que els llibreters francesos aconsellaven d'igualar el preu del seu llibre en català amb el dels llibres en francès. L'editor raonà que, atès el diferencial del tiratges, ell havia de mantenir un preu més alt

⁵⁶⁰ La cursiva és subratllat en l'original (BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Joan Fuster a Gaetà Huguet, Sueca, 19-XII-1955).

⁵⁶¹ ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, Mas Pla, 1-XII-1953. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 427.

per amortitzar-ne els costos.⁵⁶² Alguns mesos després Cruzet —a qui Pèire Roqueta, fundador de *La Revue de Catalogne* que havia finançat Cambó i els Amics del Llibre Català a Marsella, havia sol·licitat si podria fer descomptes als socis—⁵⁶³ li concretà que la Selecta podia oferir un 25% de descompte al llibreter i un 10% de descompte per al grup dels Amics del Llibre Català.⁵⁶⁴ Impulsor de les delegacions dels Amics del Llibre Català a Avinyó i Montpeller, Roqueta aconseguí que la llibreria Fuéri de Marsella es comprometés a exposar llibres en català.⁵⁶⁵ A Europa li van prestar suport dos còmplices de terres angleses: Joan Gili i Josep M. Batista i Roca, que difonia catàlegs de la Selecta en trobades.⁵⁶⁶

Per molt que els editors no podien renunciar al mercat de l'exili, la sortida exterior del llibre en català resultà més estreta del que havien augurat.⁵⁶⁷ Disposar d'una xarxa interterritorial d'autors ben relacionats en el món local de les arts gràfiques no bastà perquè la literatura catalana s'eixamplés entre la comunitat catalana. Bé que l'economia domèstica d'alguns exiliats prosperà amb el pas dels anys, les escasses plataformes de difusió —envides algunes revistes, llibreries obertes per exiliats i centres culturals— no reeixiren a promoure de manera intesa el consum del llibre en català. De fet, un editorial de *Pont Blau* de les acaballes dels cinquanta formulà que, a l'exili, la difusió del llibre català editat a l'interior encara era més reduïda que la del llibre català editat a l'exili.⁵⁶⁸

El 1949 Cruzet agrà a Antoni López Llausàs una relació de llibreters americans i li

⁵⁶² BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 46, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Sebastià Pons, [Barcelona], 30-X-1956.

⁵⁶³ BC, Fons JMC – Selecta, «Correspondència», c. 14, carta mecanoscrita de Pèire Roqueta a Josep M. Cruzet, Marsella, 17-IV-1957.

⁵⁶⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Correspondència», c. 14, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Pèire Roqueta, [Barcelona], 6-V-1957.

⁵⁶⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Correspondència», c. 14, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Pèire Roqueta, [Barcelona], 20-XI-1957.

⁵⁶⁶ J. V. Foix, Joan Gili. *Entre llibres i llibres. Correspondència (1935-1983)*. A cura de Margarida Trias. Barcelona: Edicions 62, 2021, p. 88.

⁵⁶⁷ Per als càlculs del nombre de catalans refugiats, veg. Albert Manent, *La literatura catalana a l'exili*, Barcelona: Curial, 1989, p. 18-19.

⁵⁶⁸ *Pont Blau*, any VII, núm. 64 (febrer 1958), p. 33.

intentà que la completés amb els de Mèxic, Hondures i Nicaragua.⁵⁶⁹ Va ser a través del seu soci que Cruzet fixà Lluís Llobet com a corredor de llibres,⁵⁷⁰ a qui havia conegut mentre editaven la *Història nacional de Catalunya* d'Edicions Pàtria.⁵⁷¹ El primer contacte el van tenir després de la guerra, emperò Cruzet renuncià a proposar-li que el representés quan va saber que estava dedicat de ple a Alfa. Passtas els anys col·laboraren i Llobet renuncià que podria aconseguir entre mil i mil cinc-cents subscriptors, xifra que hauria permès sostenir el ritme de publicacions de la Selecta si Llobet no hagués optat per a representar el Club dels Novel·listes:

Amb el Sr. Llobet m'uneixen unes excel·lents i antigues relacions des del temps en què treballava la *Història nacional de Catalunya* d'A. Rovira i Virgili, i la *Geografia de Catalunya*, que en 1936 teníem en curs de publicació. Després de la guerra en diverses oportunitats li havia parlat de quan m'hagués agradat que treballés personalment i a fons les obres de la Selecta, però al manifestar-me que solament la representació de l'Editorial Alfa el tenia gairebé absorbit, no m'havia semblat prudent, ni tampoc correcte, insistir-hi massa. Sempre havia cregut, però —i no m'havia estat de dir-ho— que el Sr. Llobet posseïa l'única clau que existia en el nostre país capaç de proporcionar a una biblioteca literària el cos bàsic de subscripció que permetés assegurar-ne econòmicament la seva continuïtat, i no havia perdut l'esperança de què algun dia podria comptar amb la seva insubstituïble col·laboració.¹

La teva gestió, però, ha inclinat el Sr. Llobet cap al C. dels N. i quan ell afirma —com m'ha dit a mi— que es veu amb cor de fer de 1.000 a 1.500 subscripcions, haig d'admere, venint d'una persona tan preparada i experta com ell, aquesta declaració.

⁵⁶⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres. Contractes», c. 16, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Antoni López Llausàs, Barcelona, 18-I-1949.

⁵⁷⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Antoni López Llausàs, Barcelona, 17-IV-1958.

⁵⁷¹ Veg. l'apartat 1.1, «Josep M. Cruzet, un emprenedor d'arrel noucentista».

¹ Encara que a les llibreries domini la venda de la B.S., aquesta no és suficient si li manca el nodrit cos de subscripció, que únicament el Sr. Llobet està en condicions d'aportar, ja que «no oblidem que sense aquestes (subscripcions) es faria difícil que apareguessin aquelles (novel·les)», segons afirmació textual del propi C. dels N.⁵⁷²

Més que no pas Buenos Aires, les dues places fortes del llibre català eren Ciutat de Mèxic i Santiago de Xile. A Mèxic la Selecta arribà a un acord amb les condicions habituals amb l'Editorial Hermes,⁵⁷³ filial de l'Editorial Sudamericana oberta per López Llausàs i amb Odó Hurtado com a conseller delegat.⁵⁷⁴ No tenim indicis que s'arribessin a formalitzar els tractes amb Avel·lí Artís i Balaguer, que el 1943 havia fundat a Mèxic la Compañía Impresora y Distribuidora de Ediciones (CIDE) i que el 1950, a través de Rafael Tasis, s'interessà per aconseguir l'exclusiva de les tres col·leccions de la Selecta, a què Cruzet, més aviat reticent, hauria accedit amb el compromís d'un «consum mínim» de cada col·lecció.⁵⁷⁵ El seu home de referència continuà sent López Llausàs, amb qui es lamentà que les vendes a l'Argentina fossin inferiors a les d'altres països i li suggerí de comprometre algú per a crear una associació del tipus Amics del Llibre Català vinculada als centres catalans i organitzar una exposició a la capital, com ara la celebrada per Sant Jordi a Santiago de Xile, on es van vendre pràcticament tots els títols exposats de la Selecta.⁵⁷⁶

El 1955, poc després de l'aparició de *Cròniques de la veritat oculta*, la Selecta traslladà a Pere Calders que amb Vicenç Caldés havien comentat si podria representar-los

---

⁵⁷² BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Xavier Benguerel, Barcelona, abril de 1958, p. 3-4.

⁵⁷³ UAB, Fons Rafael Tasis, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Avel·lí Artís, s.l., 16-X-1950.

⁵⁷⁴ AOH, carta mecanoscrita d'Odó Hurtado a Paul Neff Verlag, Mèxic, D.F., 30-XI-1959.

⁵⁷⁵ UAB, Fons Rafael Tasis, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Avel·lí Artís, s.l., 16-X-1950.

⁵⁷⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Autors i obres», c. 15, informe mecanoscrit amb fragments extrets de la correspondència entre Josep M. Cruzet i Antoni López-Llausàs, juliol 1957.

amb el descompte del 35% i les despeses de ports i tràmits a càrrec seu.⁵⁷⁷ La Distribuidora Selecta (amb què Calders, com a gerent, calculava fer estalvis per repatriar-se)⁵⁷⁸ tindria l'exclusiva per a dos anys i podria fixar lliurement el preu en moneda mexicana.⁵⁷⁹ Calders i el senyor Vidal acceptaren la invitació amb la voluntat d'estalviar cap perjudici a Ramon Fabregat, format a la CIDE, fundador de Difusora del Libro — dedicada a la venda de llibres a domicili— i fins aleshores responsable de la Secció Catalana de la Distribuidora Selecta.⁵⁸⁰ Tanmateix, el 1958 Calders trencà relacions amb la Selecta, no tant pels mals resultats del negoci, que de fet hagué de tancar en pocs mesos,⁵⁸¹ sinó per la representació editorial que justament començà a exercir Ramon Fabregat.⁵⁸²

Odó Hurtado ponderà la situació del llibre català a la seva ciutat de residència en vista de l'aparició d'*Es té o no es té* (1958), a què havia contribuït amb 8.100 ptes. a canvi de 225 exemplars. La Selecta havia posat a la seva disposició més exemplars per distribuir-los a través de Fabregat, el seu editor d'*Unes quantes dones* (1955) i *L'Araceli Bru* (1958), així i tot Hurtado hi renuncià per la incapacitat d'aplegar més d'un centenar de lectors en català. Per a la tramesa dels títols que li pertocaven, i a diferència del que havia proposat Piña, l'autor aconsellà a Tebé que els enviessin en un sol viatge, no pas per tongades, per evitar que se n'extraviés cap paquet per raons logístiques o polítiques. Des del prisma de l'estratègia comercial, la distribució de només una part dels exemplars

⁵⁷⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 31, carta mecanoscrita d'Editorial Selecta a Pere Calders, Barcelona, 27-I-1955.

⁵⁷⁸ Agustí Pons. *Pere Calders, veritat oculta*. Barcelona: Edicions 62, 1998, p. 237.

⁵⁷⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 31, certificat mecanoscrit de Josep M. Cruzet, 21-VIII-1956.

⁵⁸⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 31, carta mecanoscrita de Pere Calders a Jesús M. Piña, [Mèxic, D.F.], 1-VIII-1956. Albert Manent, «Ramon Fabregat, cinquanta anys d'exili», dins: *Solc de les hores. Retrats d'escriptors i de polítics*, Barcelona: Destino, 1988, p. 83-88. Més en concret sobre l'activitat editorial i comercial de Ramon Fabregat, veg. Teresa Férriz Roure, *La edició catalana en Mèxic*, Jalisco: El Colegio de Jalisco, 1998, pàg. 77-85.

⁵⁸¹ Pons, *Pere Calders, veritat oculta*, p. 237.

⁵⁸² UAB, Biblioteca d'Humanitats, Fons Pere Calders, carta mecanoscrita de [Pere Calders] a Josep M. Cruzet, Mèxic, D.F., 17-V-1958.

tampoc no n'estimularia la venda, sinó més aviat al contrari, perquè podien exposar-se que els primers exemplars circulessin en forma de préstec entre amics abans no n'arribessin els restants per a la venda:

I ara anem per la carta del senyor Piña. Ja que és tan gentil de deixar-me triar, m'estimo més rebre tan sols els 225 exemplars que corresponen a la meva entrega de vuit mil cent pessetes. A Mèxic és difícil vendre més d'un centenar d'exemplars d'una novel·la catalana encara que el seu autor sigui un amic i un resident. Això evitarà que es tornin grocs en els prestatges de l'amic Fabregat. Us agrairé, doncs, que em guardeu els mateixos cent exemplars que havíem quedat que em guardaríeu. Dels 125 restants ja n'heu enviat 15 i donat 10 a la meva mare. Us en queden, doncs, cent (100).

Us prego que me n'envieu 50 de seguida i tots d'un cop. El que em diu el senyor Piña d'esperar a saber si han arribat bé els 15 que ja m[e n]'ha enviat és un error. El més probable és que arribin bé. Aquí no hi ha censures ni policies que s'hi fiquin i si només n'arriben 15 ho tirarem tot a rodar perquè els compatriotes que arpleguin aquests primers quinze exemplars no s'hi miraran gens a *deixar-los*. I en tres mesos ja per les mans de tots els possibles lectors i compradors. Una catàstrofe! No sé a què fa referència el senyor Piña en parlar de l'etiqueta verda. Envieu-me per favor els altres 50 que us demano amb l'etiqueta que sigui. Si els envieu tot seguit, avui mateix, potser encara vindran en el mateix vaixell que els 15 primers. Si no és així aquests els guardaré fins que arribin els altres sense dir res a ningú.⁵⁸³

Amb la mediació dels autors de la Catalunya expatriada, l'editorial bastí ponts amb els catalans dedicats a la distribució i venda de llibres. A Xile Benguerel s'havia fixat en aquells que, com Domènec Guansé, poguessin portar la Selecta i Aedos segons les condicions comercials fixades per Cruzet a principis dels anys cinquanta: la recepció d'un

---

⁵⁸³ AOH, carta mecanoscrita d'Odó Hurtado a Tomàs Tebé, Mèxic, D.F., 29-X-1958.

exemplar de totes les novetats per poder-les valorar i el 35% de descompte, «tenint en compte que aquest ja és l'especial assignat a exportacions d'importància», i amb la possibilitat d'augmentar-lo fins al 40% si es produïa «un notable volum de vendes».⁵⁸⁴ Mercès al cofundador d'El Club dels Novel·listes, a principis dels cinquanta Cruzet «intensificà» la relació que ja tenia amb Linus Moulines de Venezuela a través de la llibreria de què era gerent, Suma, SA («home actiu, seriós i que es preocupa de vendre llibres catalans»),⁵⁸⁵ i concretà la col·laboració amb Pelai Sala de Santiago de Xile, que ja feia de representant d'Aymà i altres editorials de Barcelona.⁵⁸⁶ Per a Benguerel, la determinació amb què Cruzet es posicionava a Xile amb el concurs de Domènec Guansé i Pelai Sala era un model a seguir per a Aymà, amb una acció més pobre:

L'Aymà, fillet, bada massa. Pensa que a Santiago, l'única obra que s'ha rebut de la col·lecció és *El martell*; l'única, em diu en Guansé, que no es pot vendre. En canvi, sempre segons en Guansé, s'haurien venut probablement una vintena d'*El testament* (tal com s'han venut una vintena almenys d'*Els fugitius*). En Cruzet no li demana pas permís (a en Guansé), li fot entre cap i coll un paquet o dos de llibres i en Guansé d'acord amb en Sala, ja s'espavila i acaba per vendre'ls. Per què l'Aymà no ho ha fet? És incompreensible. I et diré que els pocs que coneixen *El testament*, diuen que els ha agradat molt. Per exemple la Roser Bru, la Montserrat Bofill i don Joaquim Sabaté i muller. «Com és que no el podem adquirir?», m'han preguntat. Jo he confessat que ho ignorava. Ho saps tu mateix? Ho sap el propi amic Aymà? Fins i tot l'Albertí ja li ha passat al davant. Em va donar uns exemplars perquè els donés al nostre sord amic, i, a hores d'ara, ja hi ha gent que està disposada a

⁵⁸⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Xavier Benguerel, Barcelona, 18-XII-1952.

⁵⁸⁵ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Xavier Benguerel a Josep M. Cruzet, Santiago de Xile, 13-I-1953.

⁵⁸⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Xavier Benguerel, Barcelona, 10-II-1953 i carta mecanoscrita de Xavier Benguerel a Josep M. Cruzet, Santiago de Xile, 13-I-1953.

adquirir tots els volums que vagin sortint. I, l'Aymà, què fa? Etc. etc.⁵⁸⁷

Cruzet, que durant els anys vint havia viscut de prop l'intent d'implementació de les editorials catalanes a l'Amèrica Llatina,⁵⁸⁸ esguardava tot el territori americà. Esperonà els autors a propagar els llibres en què havien col·laborat, que en promoguessin crítiques i que li fessin suggeriments per a la promoció.⁵⁸⁹ El 1954 Joan Fuster li envià alguns centres i llibreters amb qui podria contactar, com ara la Catalan Society de Nova York, el Centre Català de Caracas, la Difusora del Libro de Mèxic, la Librería Parera de Valpaíso, i Josep Montfort Segura, de São Paulo.⁵⁹⁰ Però Cruzet mai no es conformava. Dos anys després demanà orientació a Trabal per vendre la reedició de *Vals* a «tota l'Amèrica en general», per contrabalançar els desencisadors resultats de Guansé i Sala,⁵⁹¹ i Agustí Bartra encara li enumerà institucions i persones dels Estats Units vinculades a la comunitats de catalans per a la difusió de *Màrsias i Adila*.⁵⁹² Percaçant nous contactes i presentant ofertes millorades, la Selecta no es deixava perdre cap venda, per migrada que fos.

3.3.3. La recepció crítica

La polvorització de la premsa en català, orquestrada pel règim, alterà la formació de tota la ciutadania. Mentre que el jovent no llegia revistes infantils, els adults no podien consumir emissions de ràdio o diaris en la llengua pròpia. La inversió econòmica destinada a la

⁵⁸⁷ AHS, Fons Joan Oliver i Sallarès, AP167/2, carta mecanoscrita de Xavier Benguerel a Joan Oliver, Santiago de Xile, 23-III-1957; reproduïda a Benguerel, Oliver, *Epistolari*, p. 531.

⁵⁸⁸ Veg. l'apartat 1.1, «Josep M. Cruzet, un emprenedor d'arrel noucentista».

⁵⁸⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 40, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Antoni Sancho Nebot, [Barcelona], 9-VI-1960.

⁵⁹⁰ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Joan Fuster a Josep M. Cruzet, Sueca, 24-III-1954.

⁵⁹¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 54, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Francesc Trabal, Barcelona, 4-VII-1956.

⁵⁹² BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 30, cartes mecanoscrites d'Agustí Bartra a Josep M. Cruzet, Ciutat de Mèxic, 27-VIII-1956 i 17-XI-1956.

producció i la distribució de les obres poc retorn podia generar en un mercat en què l'ús del català era residual a l'escola i als mitjans de comunicació. A desgrat de les iniciatives privades que, com la de Cruzet, prioritzaven la formació lingüística, el públic desconeixia les novetats i els noms de la majoria d'autors del país, silenciats per una premsa que destinava el poc espai disponible als de sempre. El desconeixement de l'evolució dels autors de la preguerra i de la producció de les veus emergents orientà la consideració dels lectors, inevitablement confusos pel desprestigi fomentat des del poder i per la manca d'un corpus crític que avalés les obres. Contra aquest panorama desolador, es redactà i es premià *Cita de narradors* (1958).

A l'hora d'articular un discurs propi, la crítica va tendir més a jutjar les novetats que a intervenir en polèmiques literàries com les de l'antologia de Maragall signada per Riba o la de poesia de Triadú, sovint protagonitzades per familiars i escriptors.⁵⁹³ La manca d'accés dels crítics a plataformes que s'ocupessin àmpliament del llibre en català els complicà la vetibració d'un corpus teòric que en sostingués els judicis, tant era així que ben pocs podien emetre opinions fonamentades. Malgrat l'ímpetu d'uns quants, la indiferència pràcticament absoluta dels mitjans de Barcelona sobre els autors que anaven apareixent creà un embut en la seva promoció, de manera que acabaren competint pel favor de la premsa la generació de Pedrolo i la d'Espinàs, uns deu anys més jove. Cruzet feu pública insistentment la seva perplexitat —si no indignació— pel silenci dels mitjans, que Josep Pla atribuï més a una política programada en contra del llibre en català que no pas a descuits o a ordre de prioritats:

No li ha pas d'estranyar que els diaris i revistes no parlin dels llibres catalans. ¿Com vol que en parlin, si els que els fan són furiosament —encara que dissimuladament— contraris?

---

⁵⁹³ Veg. els subapartats 2.2.2.2, «Els contemporanis» i 2.2.2.3, «Els joves i els exiliats».

Donada la magnitud del seu pla, a vostè li seria de primera necessitat fer una revista. Cregui'm a mi, Cruzet. És cap a aquest cantó que ha d'anar.⁵⁹⁴

Una revista, caldria remarcar, de caràcter literari. Pla no hagué de raonar a Cruzet que aquest era un aspecte troncal de la política de difusió del llibre. Per corregir el tracte d'inferioritat del llibre en català en relació amb el castellà, l'editor de la Selecta es basquejà per obtenir el permís per a una revista, obsessió compartida amb altres personalitats com Joan Estelrich, Josep Janés, Jaume Vicens Vives i Marià Manent.⁵⁹⁵ El veto invariable de la censura davant la possibilitat que el català pogués recuperar la presència pública de la preguerra a través de la premsa periòdica constitueix un dels episodis més coneguts i revoltants de la postguerra. En una carta per a Llorenç Riber que el mallorquí lliuraria a Juan Aparicio amb un exemplar de les seves obres completes, Cruzet argüí, amb una retòrica tan políticament afecta com automàtica després d'anys d'imposició i càstig, la imperiosa necessitat d'una revista que pogués estudiar amb detall obres com les de Riber:

---

⁵⁹⁴ ASB, carta manuscrita de Josep Pla a Josep M. Cruzet, Llofriu, 31-X-1947. Reproduïda a Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*, p. 68.

⁵⁹⁵ Sobre la implicació de Joan Estelrich en la negociació d'un diari en català, veg. Maria Josepa Gallofré, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, p. 86-90, i Maria Josepa Gallofré Virgili, «Las "nuevas normas sobre idiomas regionales" i les traduccions durant els anys cinquanta», *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, nova etapa, núm. 44 (setembre 1991), p. 7-8. A mitjan anys quaranta Josep Janés encapçalà la sol·licitud d'una revista literària (Maurici Serrahima, *Del passat quan era present (1940-1947)*, edició de Josep Poca i Gaya, Barcelona: Edicions 62, 2003, vol. 1, p. 221-223; Josep Mengual, *A dos tintas. Josep Janés, poeta y editor*, Barcelona: Debate, 2013, p. 271-274). Per a una aproximació a les reclamacions de Jaume Vicens Vives a Florentino Pérez Embid a la dècada dels cinquanta, veg. Cristina Gatell, Glòria Soler, *Amb el corrent de proa. Les vides polítiques de Jaume Vicens Vives*, Barcelona: Quaderns Crema, 2012, p. 272-280 i Pla, Cruzet, *Amb les pedres disperses*. En paral·lel, Marià Manent feu les gestions en nom de Riba, Garcés i Teixidor, que volien l'aprovació d'una revista amb nom de revista foixiana de preguerra, *Monitor* (Albert Manent, «*Monitor*, revista literaria en catalán no autorizada por el franquismo», *Ínsula. Revista de Letras y Ciencias Humanas*, any LVIII, núm. 684 (desembre 2003), p. 7-11 i Albert Manent, *La represa. Memòria personal, crònica d'una generació (1946-1956)*, Barcelona: Edicions 62, 2008, p. 184-186).

Barcelona, 9 de febrero de 1953

Rdo. Padre Lorenzo Riber

Real Academia de la Lengua Española

MADRID

Mi distinguido y estimado amigo,

Atendiendo su amable ofrecimiento, me complazco en prolongar mediante estas líneas el cambio de impresiones que sostuvimos últimamente en cordialísima conversación sobre la conveniencia de que fuera autorizada en Barcelona la publicación de una revista literaria catalana.

Creo que estando al frente de la prensa española una persona de tan relevantes dotes como Don Juan Aparicio, prestigiada por la inteligente, hábil y flexible labor directiva que está llevando a cabo, sería inexcusable no poner en su conocimiento la extrañeza que sigue produciendo el hecho de que la literatura catalana —patrimonio, aunque modesto, del gran acervo cultural hispánico— no pueda contar con un órgano especializado, cosa que por otra parte es explotada constantemente desde el exterior de una manera tendenciosa.

Al enjuiciar este asunto, hay que tener en cuenta, como recordábamos el otro día, que antes de la guerra de liberación existía un número muy crecido de diarios y revistas catalanas y que nuestros grandes escritores, un Verdaguer, un Maragall, un Rusiñol, etc., fundaron o hicieron en ellas sus primeras armas literarias. Y Vd. y yo coincidíamos en apreciar que de no haber sido viable entonces la existencia de las referidas publicaciones periódicas, quizás no hubieran alcanzado estos hombres la cumbre de su fama intelectual que tanta gloria ha dado a España, a través de su condición regional.

Si entonces se pecó por exceso —cosa que hay que reconocer— ahora corremos el peligro —igualmente contraproducente a mi modesto modo de ver— de hacerlo por defecto y me parece que entre los dos extremos ha de hallarse la solución intermedia justa y razonable.

Creo yo que la autorización de una revista semanal —o quincenal— redactada en catalán, dedicada a las letras, artes y actividades regionales —de cuyo tipo de publicación existen muy nobles, apolíticos y tradicionales precedentes— constituiría un gran acierto de resultados altamente beneficiosos en todos los aspectos.

El fantasma del separatismo no puede ser alimentado hoy día más que por dos falsos y absurdos conceptos: por los que pretenden que lo catalán no es español, y por los que se resisten a someter lo catalán a las disposiciones generales vigentes. Si el Dr. Director General de Prensa autoriza una revista en vernáculo, que deberá someterse naturalmente a la previa censura, no solamente habrá encauzado y resuelto certeramente este latente y agobiante problema sinó que habrá demostrado la inutilidad de las mediocres revistas literarias catalanas que se imprimen en el extranjero, con el pretexto que en España no puede existir ninguna.

Yo le agradecería en gran manera tuviera la bondad de someter el asunto al alto juicio y consideración del Sr. Aparicio y, si lo acoge en principio favorablemente como me atrevo a confiar, cursaría la correspondiente instancia en solicitud del permiso para la publicación de una revista literaria catalana en Barcelona.

Yo no tengo el gusto de conocer personalmente al Sr. Director General de Prensa, pero soy un admirador de la ágil política que imprime a sus eficientes actividades. Le ruego quiera ponerle en antecedentes de mi persona, de la labor editorial que vengo realizando de la que ha sido Vd. el mejor de los consejeros, y de cuanto me enorgullezco de ser el principal difusor del libro castellano en Cataluña a través de la Casa del Libro y la Librería Occidente de Barcelona. Por otra parte cuento como Vd. sabe con la mejor amistad y la más absoluta confianza de José M.ª de Sagarra, José Pla, Carlos Soldevila, Sebastián Juan Arbó y los demás escritores y poetas catalanes.

Quedándole muy agradecido de antemano a la atención que le merezca la presente, le besa respetuosamente la mano su afectísimo amigo,

[Josep M. Cruzet]⁵⁹⁶

La política de premsa de Cruzet consistia bàsicament a encaixar periodistes i crítics amb la finalitat que comentessin els llibres. No escatimava exemplars entre crítics literaris com ara Joan Fuster, a qui, col·laborador habitual de publicacions periòdiques de l'interior i l'exili (*Destino*, *Jornada*, *Levante* i *Pont Blau*), trametia totes les novetats.⁵⁹⁷ D'una de les revistes de la diàspora, *Pont Blau*, arribaven anualment les cròniques dels Premis de Santa Llúcia, excepcionals per la profunditat i la documentació. La secció signada per Rafael Tasis (amb pseudònim), esdevingué un mirador privilegiat del certamen, i la revista registrà igualment les principals novetats de l'editorial en l'apartat de notícies, com *La Nova Revista* i *La Nova Revista*.

L'afany per aparèixer en la premsa en castellà provenia tant del fet que era l'únic espai cultural autoritzat en què es podia donar compte de l'activitat editorial com que els lectors d'aquestes plataformes eren catalanoparlants que, amb l'hàbit de lectura en castellà àmpliament adquirit els darrers lustres, els editors en català volien —i, de fet, necessitaven— recuperar. L'any 1947 Cruzet, que maldà perquè un futur autor de la *Selecta*, Manuel Brunet, recollís les seves novetats a *La Vanguardia*, pensà que la relació personal del periodista amb el comte Godó hi contribuiria favorablement en un moment en què les obres de Gaziel, encara per editar, no els podien valdre de subterfugi oficios:

El fet de no poder comptar avui dia amb una premsa i crítica adient que s'ocupi de les noves edicions catalanes amb la necessària amplitud, obliguen a molestar i recórrer a les poques persones que poden fer-ho amb la deguda competència.

⁵⁹⁶ BC, Fons JMC – *Selecta*, «Dossiers d'autors», c. 47, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Llorenç Riber, Barcelona, 9-II-1953.

⁵⁹⁷ BC, Fons Josep Carner, Ms. 4877, c. 21, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Carner, Barcelona, 31-XII-1957.

Si a vostè li fos possible dedicar algun dels seus articles de *La Vanguardia* a aquests llibres, li restaria molt agraït. En cas afirmatiu, prego vulgui avisar-me quan l'hagi lliurat, puix les meves relacions amb el Sr. Godó, n'assegurarien la seva publicació.⁵⁹⁸

En aquest primer objectiu de Cruzet —una tribuna a *La Vanguardia*—, hi implicà els autors, a qui delegava la mediació amb els crítics per diversificar la pressió i per a qui, per poder garantir la màxima ampliació del ressò mediàtic, recopilava les ressenyes que es publicaven dels seus llibres. Contràriament al que podria semblar, el fet que Cruzet impliqués els escriptors en la distribució i la crítica revela el seu grau de coneixement de la dinàmica editorial, en tant que ells eren els prescriptors més ben documentats i posicionats per divulgar la novetat entre el públic potencial. De part de Cruzet, el 1953 Enric Casas contactà amb Josep Romeu que prengué la iniciativa de sotmetre a un crític de *La Vanguardia* «molt amic» de l'editor, Joan Ramon Masoliver, una ressenya abans de l'estiu per animar-ne les vendes estacionals:

En quant a *La Vanguardia*, m'ha dit el Sr. Cruzet, que feu el favor d'escriure a en Juan Ramón Masoliver, Rambla de Catalunya, 125, indicant en la carta que ho feu de part d'ell, que és molt amic seu, i fent ressaltar la importància de què la seva ressenya pogués ésser publicada dintre l'estiu. Podeu fer la carta en català doncs sempre li escriu així el Sr. Cruzet, i fent esment de què ja deu haver rebut el llibre que li hem enviat nosaltres directament.⁵⁹⁹

El grau d'ingerència de la Selecta arribava a tal extrem que el 1956 Tomàs Tebé—sens dubte, animat per Josep M. Cruzet— instà Joan Fuster que redactés una crítica «objectiva» de la seva *Antologia de la poesia valenciana* amb el propòsit que la *La*

---

⁵⁹⁸ UdG, Fons Manuel Brunet i Solà, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Manuel Brunet, Barcelona, 15-III-1947.

⁵⁹⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. c. 48, carta mecanoscrita d'Enric Casas a Josep Romeu, Barcelona, 20-VIII-1953.

Vanguardia, per a qui Tebé solia escriure ressenyes merament descriptives, tingué un esborrany crític a partir del qual algú altre en pogué signar un article. La pràctica acumulada dels editors, que poc o molt havien observat el ritme frenètic de les redaccions dels diaris per preveure que si els lliuraven un text ja escrit augmentarien les possibilitats que hi aparegués publicat, els havia reafirmat en la seva estratègia:

Com sia que ja és propera la publicació de la vostra *Antologia de la poesia valenciana* us escric perquè interessaria que comencéssiu a pensar en confeccionar una crítica de la vostra obra en vistes a poder-la enviar a *La Vanguardia* de Barcelona, segons tenim costum de fer ja que és aquesta l'única manera de què facin recensió de les nostres obres. Jo soc l'encarregat de redactar aquestes crítiques, però, naturalment, quan els mateixos autors de l'obra poden fer-ho, va molt millor.

Procureu que no sembli una autocrítica sinó que tingui l'aparença de ser ben objectiva. Tampoc cal que sigui massa extensa puix moltes vegades el crític de *La Vanguardia* s'arregla el text que li enviem al seu gust i per tant mentre tingui material bàsic per a treballar-hi, ja n'hi ha prou.⁶⁰⁰

L'aparició de *Vint-i-cinc anys de crítica* (1959), de Jaume Bofill i Ferro, motivà que Cruzet proposés al crític de dirigir una secció de llibres en català que ell mateix i Garcés apuntarien al director de *La Vanguardia*, Manuel Aznar, atès el caràcter «descuidat» del responsable de les pàgines de literatura, Joan Ramon Masoliver. L'editor reconegué que si havien pensat en ell era perquè «per la seva profunda tasca crítica i reconeguda equanimitat podria desenvolupar conscienciosament aquest treball de crítica orientadora». Si acceptava la idea li enviarien totes les novetats perquè pogués reorientar la línia del diari, que el mes d'agost no havia parlat de cap dels premis de Santa Llúcia ni de la resta

---

⁶⁰⁰ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Joan Fuster, Barcelona, 2-III-1956.

de novetats editorials aparegudes aquell any: «I els pocs articles que de tant en tan apareixen són breus, superficials i de pur compromís». Com la resta d'iniciatives que endegà per enfortir el sector, la secció concebuda afavoriria tant la Selecta com la resta de segells.⁶⁰¹

En un nivell anàleg al de *La Vanguardia*, una de les fixacions de Cruzet era *Destino*, que l'ignorava excessivament a parer seu, fins i tot després d'haver costejat la publicació de notícies sobre les seves novetats, com quan el 1961 deplorà davant de Vergés que no s'hi hagués fet ressò de la fita dels 300 números de la BS.⁶⁰² En aquest cas perquè n'havia abonat una tarifa, emperò normalment feia per manera d'intervenir en els continguts de la revista a través d'intermediaris, personalitats i col·laboradors. El 1950, en una carta adreçada a Vergés, molt probablement induïda per Cruzet, Joan de Déu Trias de Bes li va retreure que, dels 70 llibres de la BS, *Destino* només s'hagués referit a 15 i li recordà que eren el mitjà més convenient per fer-se'n ressò, sense comptar els comentaris escadussers de Carles Soldevila al *Diario de Barcelona* i de Melchor Fernández Almagro a *La Vanguardia*.⁶⁰³

---

⁶⁰¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 31, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Jaume Bofill i Ferro, Barcelona, 18-VIII-1960.

⁶⁰² BC, Fons Josep Vergés, c. 12, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Josep Vergés, Barcelona, 6-III-1961.

⁶⁰³ BC, Fons Josep Vergés, c. 12, carta mecanoscrita de Joan de Déu Trias de Bes a Josep Vergés, Barcelona, 15-VI-1950.

LA LETRA Y EL ESPIRITU

«FIGURES DE TEMPS», de Joan Fuster

por ANTONIO VILANOVA

LA aparición del interesantísimo volumen de ensayos del joven poeta y crítico valenciano Joan Fuster, titulado «Figures de temps», Premio José Ixart 1956, que acaba de publicar la Biblioteca Selecta (Barcelona, 1957), constituye un acontecimiento digno de ser destacado en el campo de nuestras letras, pues como apuntaba sagazmente hace muy poco Carlos Soldevila en estas mismas páginas, señala la revelación definitiva de uno de los más finos ensayistas con que cuenta la literatura catalana contemporánea.

En realidad, preciso es confesar que dejando aparte su profusa y valiosísima producción crítica en lengua castellana, que ejerce semanalmente en uno de los principales rotativos de la capital valenciana, el fino talento de ensayista de Joan Fuster cobró verdadera entidad y relieve en el campo de las letras catalanas a raíz de la aparición de su interesantísimo libro de ensayos «El descrèdit de la realitat», publicado hace dos años por la Biblioteca Raixa (Palma de Mallorca, 1955) y que contiene un sagaz y agudísimo análisis de la evolución espiritual y estética que ha producido el fenómeno del arte moderno.

Tras este libro, lleno de sagaces atisbos, sugerencias e ideas, y que evidenciaba claramente, no sólo la sólida formación intelectual y estética del autor, sino su amplia curiosidad por los problemas capitales de la belleza y del arte, la aparición de su utilísima historia de «La Poesía Catalana», publicada en dos volúmenes por la misma Biblioteca Raixa (Palma de Mallorca, 1956) que tan acertadamente dirige el gran filósofo Francisco de B. Moll, vino a demostrar la sólida base histórica y erudita sobre la cual el joven crítico valenciano asentaba sus certeras interpretaciones y comentarios acerca de la literatura catalana clásica y moderna. Y ello, no porque el breve manual de historia de «La Poesía Catalana» de Joan Fuster sea una obra de rigurosa erudición, sino porque en su brillante y sagaz exposición de la historia y desarrollo de nuestra lírica es fácil percibir, junto a la penetración y originalidad del crítico un amplio bagaje de lecturas, hechas con absoluta libertad e independencia, pero firmemente apoyadas en una minuciosa documentación y en una rigurosa ponderación y objetividad.

La aparición ahora del interesantísimo volumen de ensayos que lleva por título «Figures de temps» y que fué galardonado con el flamante Premio José Ixart correspondiente al año 1956 por un jurado que presidía nada menos que el maestro Jorge Rubió, viene a consagrar definitivamente el brillante talento del joven crítico y ensayista valenciano con un libro a la vez sugerente, ágil y ameno, que evidencia no sólo una gran riqueza de ideas, sino una personalidad extremadamente vigorosa e independiente.

En efecto, ya en la primera parte del volumen, constituida por fragmentos del Diario que, según el propio autor relata en el prólogo, llevó durante algunos años con el exclusivo propósito de fijar sobre el papel las reflexiones que lecturas, humores o hechos le sugerían, es fácil percibir de manera muy acusada las dos características que apuntaba hace un momento. En torno a los más diversos temas, hechos o problemas, Joan Fuster ha volcado en estos que él llama «cuadernos de apuntes asiduos y confidentiales», toda suerte de reflexiones e ideas, que cobran a veces la escueta brevedad de notas o apuntes estrechamente ligados a una anécdota o a una impresión personal, y que adquieren en la mayor parte de los casos el desarrollo más amplio que fatalmente origina el profundo impacto de una lectura o la detenida consideración de un fenómeno literario, social o estético de verdadera importancia.

Según declara modestamente el autor en la breve nota preliminar, no muy seguro del valor e interés de estas páginas de su Diario, el propósito inicial que le indujo a redactarlas fué la creencia de que «en tranquila libertad, carente de las prisas de la publicación inmediata, podría acumular temas e ideas, procurar su desarrollo y articularlas dentro de unos límites discretos y en última instancia, aprovechables». Persuadido, sin embargo, de que unas cuantas «notas dispersas, urgidas, breves, probablemente no ganarían nada, ni en interés ni en trascendencia si las sometía a su desarrollo metódico», Joan Fuster decidió conservarlas en su forma originaria, «con su carácter de rápido esbozo, de esquema no siempre acabado, a veces de arabesco intelectual, sin comprobación y sin envaramiento», confiando que con ello tendrían por lo menos la ventaja de prescindir de fatigosas insistencias.

A esta decidida voluntad de autenticidad y de mera sugerencia, apunte e insinuación de hechos, ideas y problemas se debe, pues, la primera parte de «Figures de temps», verdadera miscelánea de notas y reflexiones críticas sobre los más diversos aspectos del arte

y de la literatura de nuestra época, desde Sartre al «Tirant lo Blanc», desde Koestler a Maragall entreveradas, como es lógico con ágiles interpretaciones de libros y autores del pasado, de escuelas y tendencias poéticas, modas literarias o artísticas, y hechos humanos y sociales directamente relacionados con la vida del espíritu o con el menester intelectual.

Precisamente esta preocupación, viva y compleja, que sobrepasa los límites estrictos de la literatura propiamente dicha para interesarse también por los problemas sociales e ideológicos de nuestra época, es la que ha inspirado la segunda de las «Tres notes marginals» que integran la última parte del volumen, titulada «Sobre algunes relacions entre l'art i la política». Magnífico ensayo en el que Joan Fuster plantea con extraordinaria ecuanimidad y agudeza algunas de las facetas más destacadas del problema de las relaciones entre el intelectual o el artista y la política. Al pronunciarse de manera rotunda en favor de la independencia y libertad de espíritu, de la insobornable independencia intelectual y creadora, el joven crítico y ensayista valenciano pone de relieve certeramente el papel de eterno censor y objeto de conciencia que en justicia estricta le corresponde. Pues como advierte certeramente Joan Fuster a todos aquellos que incurren en el más ciego sectarismo o se refugian en el cómodo nirvana intelectual y esteticista de la evasión y del silencio; «el intelectual no puede rehuir el «compromiso» que le prepara brutalmente la contingencia histórica de la sociedad en que vive. Pero sólo ha de comprometerse con los imperativos éticos — y con las consecuencias que de ellos proceden — de su condición de hombre... A él, mucho más que al príncipe, le atañen los consejos del libro sagrado: «abre tu boca en favor del mundo y en defensa de todos los hijos abandonados».

Hacerse digno de esta misión, contra el sectarismo y contra la violencia, sin doblegarse a servidumbres y sobornos, pero sin abdicar de su insobornable conciencia moral, es lo que el joven escritor valenciano pretende en este ensayo magistral, mero esbozo y planteamiento de un problema mucho más vasto y complejo, discutible y posiblemente insoluble, pero que Joan Fuster ha tratado, como los demás temas que desarrolla en este libro, con una independencia y una honestidad ejemplares.

Fig. 21. Crítica de *Figures de temps* publicada per Antoni Vilanova a *Destino* (31-VIII-1957).

Sense comptar les col·laboracions signades per Josep Pla, entre els redactors de *Destino* Cruzet n'estimava particularment dos per la seva afinada mirada crítica. Un dels primers en qui va intentar influir va ser Antoni Vilanova, a qui el 1950 el mateix Pla escrigué per indicar-li en nom de l'editor —així ho va argumentar— que parlés de la seva

obra en la secció que hi inaugurà, «Panorama de artes y letras»,⁶⁰⁴ com acceptà de fer a les acaballes d'aquell any. Tornà a evocar la figura de Pla a propòsit de l'obra d'un jove col·laborador de la revista des del 1955, Josep M. Espinàs, que ja havia fet una incursió als llibres de viatge de la mà de Cruzet amb el primer volum de les *Ciutats de Catalunya* (1956) i que el 1957 donà a conèixer *Viatge al Pirineu de Lleida*:

[...] *Viatge al Pirineu de Lleida* es uno de los libros más ágiles, subyugantes y amenos que ha producido en su género la literatura catalana de estos últimos años. Libro honesto y humilde, en su realización y en sus propósitos, escrito con sencillez y amenidad, con sensibilidad e inteligencia, y, lo que es aun mejor, con gracia y con ternura, compatibles en todas sus páginas con una curiosidad sagaz e inquisitiva y un sincero esfuerzo de comprensión respecto a la tierra y a los hombres que describe.

[...] La armoniosa y equilibrada mezcla de gracia y ternura, ironía y patetismo, humor y poesía, malicia y piedad con que el joven novelista barcelonés ha narrado sus andanzas y visiones pirenaicas y ha descrito la realidad vital y humana del mundo que le ha sido dado contemplar, confieren a su nuevo libro auténtico valor e interés, al que contribuye en no pequeña parte la sencillez y naturalidad de su estilo, sobrio, jugoso y expresivo, con algunos toques levemente poéticos, y la profunda y entrañable humanidad, no exenta de ironía y humor, con que ha sabido pintar con mano maestra las gentes anónimas, humildes y olvidadas que ha encontrado a su paso.⁶⁰⁵

Més enllà de Pla, Espinàs i Carner, que presentà amb la «pulcra y cuidada edición» de les obres completes de Josep Carner i reivindicà com a mestre de poetes,⁶⁰⁶ Vilanova va

---

⁶⁰⁴ Antoni Vilanova. «Josep Pla i l'editor Josep Maria Cruzet». Dins: Autors diversos. *La poètica de la banalitat. Actes de la Jornada d'Estudi Cinquanta anys d'«El carrer Estret»*. Girona: Universitat de Girona, 2003, p. 68.

⁶⁰⁵ Antonio Vilanova. «*Viatge al Pirineu de Lleida*, de José María Espinás». *Destino*, segona època, any XXI, núm. 1049 (14-IX-1957), p. 32.

⁶⁰⁶ Antonio Vilanova. «*Obres completes de José Carner*». *Destino*, segona època, any XXII núm. 1068 (25-I-

dedicar pàgines a Maria Aurèlia Capmany, Víctor Català, Joan Fuster, Miquel Llor, Josep M. López-Picó, Manuel de Pedrolo, Llorenç Riber, Josep M. de Sagarra, Jordi Sarsanedas i Llorenç Villalonga. Les seves crítiques eren de les més esperades per l'editor tant per la plataforma des d'on les estampava, la revista cultural més llegida del moment, com pel seu estil, argumentatiu i sòlid. Arran de la crítica de Josep Carner, Cruzet va admetre que «Vostè és al meu entendre un dels crítics que millor i més agudament ha captat la intuïció psicològica i la força vital d'aquestes transcendents i apassionats semblances del nostre gran escriptor».⁶⁰⁷ La conjugació del nombre de lectors de la revista amb el rigor de Vilanova havia de contribuir al prestigi d'una literatura de què s'havien allunyat els mateixos catalanoparlants.

L'editor de la *Selecta* aplaudí la tasca «modèlica» d'un altre dels col·laboradors de *Destino*, Joan Fuster, que despuntava tant per la manca d'una «crítica solvent i responsable» com pels seus articles, «plens d'agudesa, de profunda observació i de bon sentit».⁶⁰⁸ Les ressenyes de Fuster eren un incentiu per a l'editor, que les agraiïa tant com condemnava la manca de crítics que estiguessin a la seva altura intel·lectual. Per a Cruzet, l'existència de cinc o sis crítics amb el seu rigor i dedicació de Fuster que poguessin publicar a la premsa resoldria una de les deficiències nuclears del llibre en català:

Tot sovint tinc la satisfacció de rebre les vostres admirables i certeres recensions de diferents obres de les meves editorials. (Darrerament dos números de *Pont Blau*.) La vostra activitat en aquest gènere és sorprenent i exemplar, i penso que si a Barcelona hi haguessin mitja dotzena de crítics com vós —en solvència i en capacitat de treball— i les corresponents publicacions periòdiques que les insertessin, la difusió del llibre català donaria un pas molt important vers la reconquesta del lloc que li pertoca. Una vegada més grans mercès per

---

1958), p. 24.

⁶⁰⁷ ASB, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Antoni Vilanova, [Barcelona], 27-V-1958.

⁶⁰⁸ BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Fuster, Barcelona, 10-III-1953.

tot.⁶⁰⁹

Cruzet tenia tanta —diguem-ne— fe en Fuster que s'extralimitava. Després que li haguessin encarregat la secció de llibres en català, el 1959 l'editor el convidà, seguint el suggeriment de Josep Pla, a fer arribar alguna ressenya a Joan Teixidor amb promptitud per no malbaratar l'oportunitat que representava tenir una tribuna estable per a la literatura catalana. Coneixedor del seu excés, l'editor demanà al crític que ni mencionés Pla ni el mencionés a ell en parlar amb els de *Destino*.⁶¹⁰ La subsecció "Los libros catalanes" de la secció «Panorama de arte y letras» sortí signada per Fuster entre el 1960 i el 1961. A mitjan anys seixanta, sense preocupar-se per les preferències laborals de Fuster, Cruzet insistia en la periodicitat de les seves crítiques i l'impel·lia a insistir a Vergés que en lloc d'una aparició mensual fos quinzenal.⁶¹¹

L'any següent Cruzet li recordà de bell nou l'escàs contingut que *Destino* destinava a la Selecta en particular i s'estranyà que la freqüència de les seves col·laboracions continués sent mensual, malgrat el que li havien anunciat Pla i Fuster mateix. Escrupolós i persistent fins a l'enuig, Cruzet se sorprenia que en cinc mesos no s'hagués ressenyat novetats de primera com les de Gaziell i Joan Oliver i fins temé que la direcció de la revista no l'hagués vetat, ni que fos per l'aparició d'unes ressenyes sobre Aedos:

En el número 1225 de *Destino* vaig poder llegir la vostra certera i aguda crítica sobre el *Pere el Catòlic* de Jordi Ventura, que ja sé va complaure també molt a l'autor, del qual tenim en premsa l'*Alfons el Cast, primer comte rei*, premiada amb el darrer Aedos, que naturalment ja us enviaré en el seu dia.

⁶⁰⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 37, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Fuster, [Barcelona], 17-X-1956.

⁶¹⁰ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 37, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Fuster, [Barcelona], 22-IV-1959.

⁶¹¹ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 37, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Fuster, [Barcelona], 13-V-1960.

El que em va estranyar, però, va ser no veure-hi almenys una tercera recensió, que sol ser habitual en la vostra secció. És que es tractava d'alguna obra de la Biblioteca Selecta, i us l'han retigit? Seria una veritable llàstima, a part de què m'estranya de què no s'hagi posat a la pràctica el convertir en quinzenal la vostra col·laboració, segons el que vàreu manifestar-me vós i en Pla. Hauríeu d'insistir per fer possible que les vostres recensions a *Destino* fossin bimensuals, perquè altrament el perjudici dels que editem en català amb una certa intensitat, és molt considerable en aquest aspecte. Tingueu present, per exemple, que a *Destino* no s'ha fet una recensió de cap volum de la Biblioteca Selecta des del mes d'octubre. I això havent publicat llibres tan importants com el *Portugal enfora*, de Gaziel, qui em consta està esperant el vostre judici amb el més viu interès, les *Tres comèdies*, de Joan Oliver, el *Tornant-hi a pensar* de Duran i Sanpere, etc. etc. Molt em plauria poder rebre les vostres noves sobe aquest particular, que no cal dir que, siguin les que siguin, seran acollides amb la natural reserva de sempre.⁶¹²

Aquell estiu fou Tomàs Tebé qui, sens dubte en sintonia amb Cruzet, s'adreçà a l'escriptor de Sueca per reclamar-li ressenyes més freqüents, sobretot en un moment en què, a parer seu, la crítica del llibre en català vivia un retrocés en uns mitjans en què mai no havia tingut una presència equiparable a la seva aportació cultural ni encara menys en igualtat de condicions amb la cultura hegemònica de l'estat:

Encara que a la Selecta sempre t'amoïnem pidolant recensions, crec que això pot ser-nos excusat degut a l'elevat nombre de llibres que publiquem a aquesta editorial i, en proporcions més reduïdes, a l'Aedos. I el cert és que la crítica de llibres catalans mai no havia estat tan malament com en aquesta època, i per tant no ens podem estar d'adreçar els nostres precés als amics que sabem poden escoltar-nos, i disposen d'una tribuna a la

---

⁶¹² BC, Fons Joan Fuster, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Fuster, Barcelona, 21-II-1961.

premsa.⁶¹³

L'exigència de la Selecta no permetia cap escapadòria a Fuster, que havia de respondre ni que fos per frenar les múltiples demandes de l'editorial. No va tenir cap altre remei que justificar a Tebé la prioritat que havia anat concedint a cada llibre de la Selecta, tot i que altres editors i autors li escrivien amb termes anàlegs, i, apel·lant a la seva comprensió, va concloure que ni el nombre ni la regularitat de les crítiques depenien exclusivament d'ell:

Voldria que tu i el Sr. Cruzet compreguéssiu la meva situació, en tots aquests petits problemes de la crítica literària. Penseu que, com vosaltres, són molts els editors i —ai!— els autors que m'escrivien en termes ben semblants als vostres. La meva bona voluntat és gran, però materialment no puc fer més del que faig.⁶¹⁴

Certament, la Selecta no era l'única editorial preocupada pel menyspreu de la premsa cultural de Barcelona, però és probable que fos al capdavant dels més insistents. Un altre editor proper a Fuster, Josep Maria de Casacuberta, es va doldre davant de Carles Salvador el silenci premeditat dels diaris envers el llibre en català, fins i tot de *Destino*, que segons ell es guiava per nepotisme o clientelisme:

Als nostres llibres els diaris els fan el buit, són molt rars els llibres catalans dels quals parlen. Quant a *Destino*, només sol parlar dels llibres publicats per escriptors de la seva colla o molt amics o afavoridors d'algun d'ells; també, dels de les editorials que els poden

---

⁶¹³ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 37, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Joan Fuster, [Barcelona], 3-VIII-1961.

⁶¹⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 37, carta mecanoscrita de Joan Fuster a Tomàs Tebé, Sueca, 7-VIII-1961.

pagar unes quantes mil·lions de pessetes mensuals en anuncis.⁶¹⁵

Així com Cruzet s'obstinà perquè apareguessin a *Destino* ressenyes d'un dels seus crítics predilectes, igualment es preocupà per la difusió que en pogués fer en terres valencianes. A propòsit de la sortida el 1958 d'una revista editada a València i dirigida per Nicolau Primitiu, *Sicània*, que sorprengué Cruzet per «la seva diguem-ne empena valencianista», l'editor sondejà Fuster per indagar si hi podrien sortir crítiques de llibres i qui s'ocupava d'aquesta secció.⁶¹⁶ Pocs dies després el crític titllà la publicació de «bastant lamentable», no obstant el mèrit de cobrir els interessos d'una part del públic, que, com a mínim, tenia una revista bilingüe al País Valencià. Si bé declarà que «La secció de crítica de llibres, d'altra banda, és duta per persones poc sensibles, i menys intel·ligents encara que sensibles», recomanà a Cruzet que hi enviés de tant en tant les novetats literàries, d'abast més nacional que local, perquè en divulgessin la notícia.⁶¹⁷ La revista, d'un valencianisme regionalista, plegà després de divuit números, ofegada per problemes econòmics.⁶¹⁸

Descomptades les ressenyes dels col·laboradors de *La Vanguardia* (Manuel Brunet, Melchor Fernández Almagro) i *Destino* (Juan Cortés, Miquel Dolç, Josep M. Espinàs, Joan Fuster, Artur Llorens, Àngel Marsà, Josep Pla, Antoni Vilanova), van fer-se ressò de les novetats de la Selecta altres publicacions i crítics: *Cap d'Any* (Maria Aurèlia Capmany, Josep M. Espinàs, Joan Perucho), *Diario de Barcelona* (Amadis, Manuel de Montoliu, Esteve Molist Pol, Josep Pla, Carles Soldevila), *Ínsula* (Paulina Crusat i, esporàdicament,

⁶¹⁵ Faust Ripoll Domènech. *Josep Maria de Casacuberta. La construcció de la nació catalana*. Catarroja: Afers, 2017, p. 136.

⁶¹⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 37, carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Joan Fuster, Barcelona, 20-XI-1959.

⁶¹⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 37, carta manuscrita de Joan Fuster a Josep M. Cruzet, Sueca, 24-XI-1959.

⁶¹⁸ *Sicània. Edició facsímil (1958-1959)*, València: Universitat de València, 2001. Josep Daniel Climent, «El valencianisme lingüístic de Nicolau Primitiu Gómez Serrano», *Caplletra*, núm. 53 (tardor 2012), p. 65-90.

Josep Romeu, Maurici Serrahima, José Luis Cano, Josep M. Castellet, Alfons Costafreda, Joaquim Molas), *El Noticiero Universal* (Enric Badosa, Arturo Gazul, Nèstor Luján, Julio Manegat, Octavi Saltor) i *Pont Blau* (Joan Fuster, Rafael Tasis). En conjunt, van ser articles més elogiosos envers els autors i l'editor que no pas negatius.

Encara esporàdicament en van donar notícia *Arbor* (Pablo Cabañas, Josep Romeu), *El Correo Catalán* (Àngel Marsà, Octavi Saltor), *Critèrion* (Nolasc del Molar, Leonard de Torrefeta), *Inquietud* (Albert Manent, Ricard Torrents), *La Jirafa* (Àngel Carmona, Manuel Costa-Pau, M. Ristol), *La Nostra Revista* (Josep Roure-Torent) *La Nova Revista* (Anna Murià), *Le Provençal* (Pèire-Jan Roudin), *Revista* (Josep M. Castellet, Rossend Llates, Esteve Molist, Carles Soldevila), *Serra d'Or* (Gonçal Lloveras, Jordi Maluquer, Estanislau Torres, Joan Triadú, Francesc Vallverdú, Carme Vilaginés) i *Solidaridad Nacional* (Francesc Daunis, Aurora Díaz Plaja). La inauguració el 1959 de la segona etapa de *Serra d'Or*, amb una proporció notable de continguts literaris,⁶¹⁹ va perfeccionar la comunicació amb els lectors, fins a l'extrem que en un número s'hi ressenyaren dues novetats de la Selecta en un número.

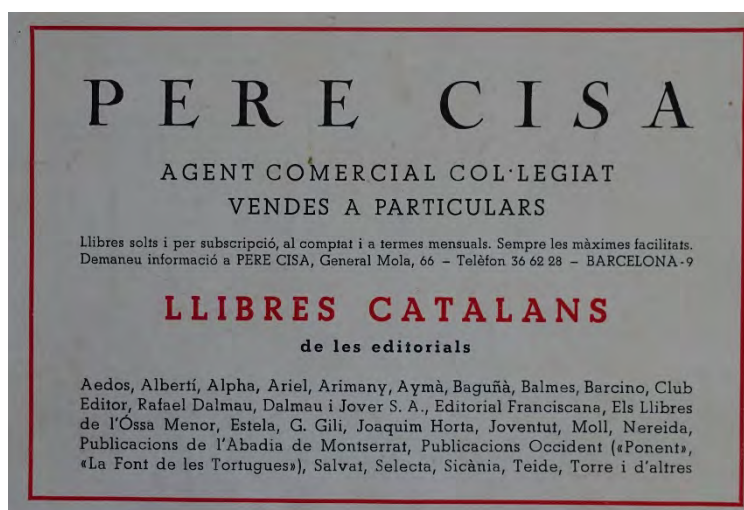

Fig. 22. Anunci de Pere Cisa, comercial de la Selecta (*Serra d'Or*, febrer 1960).

⁶¹⁹ Carme Ferré Pavia. *Intel·lectualitat i cultura resistents. «Serra d'Or», 1959-1977*. Galerada: Barcelona, 2000.

Els joves autors van merèixer una certa atenció dels mitjans, com ara Manuel de Pedrolo, a qui Rafael Tasis dedicà un article de fons. El text té una significació de primera categoria no sols pel grau d'aprofundiment en quatre novel·les encara inèdites —*Un de nosaltres*, *Acte de violència*, *Els còdols trenquen l'aigua* i *Cendra per Martina*—, sinó per la presentació de Pedrolo com una jove promesa que canviaria el curs de la història literària:

Perquè vull córrer tots els riscos —ni que sigui fent una mica de trampa— i suprimir totes les xarxes protectores de salts mortals, per a fer una afirmació prèvia, que compromet tot el meu problemàtic prestigi de crític, per proclamar de bell antuvi que Manuel de Pedrolo, novel·lista català inèdit, és la revelació d'aquests darrers vint anys en el camp de la novel·la catalana i que, probablement, haurà d'ésser considerat com el novel·lista més important que s'hagi donat a Catalunya després de Narcís Oller.

Una de les coses que més us impressionen, en enfrontar-vos amb aquestes quatre grans novel·les, és llur fidelitat a una època, a una societat, a uns personatges i a un ambient que són molt pròxims a nosaltres. [...] Una altra característica comuna a totes quatre novel·les és la narració retrospectiva. [...] Manuel de Pedrolo l'utilitza amb un virtuosisme enlluernador.⁶²⁰

Josep M. Espinàs publicà una crítica laudatòria a la maduresa de *Tina, a interludis*, de Jordi Maluquer (20 anys), i *La maroma*, de Ramon Folch i Camarasa (31 anys),⁶²¹ tot i que en la crònica del *Cap d'Any* matisà que el títol de Maluquer era «desigual però ple

⁶²⁰ Rafael Tasis. «Manuel de Pedrolo, novel·lista inèdit». *Pont Blau*, any III, núm. 20 (15-VI-1954), p. 183-185.

⁶²¹ José M.ª Espinàs. «Veinte años y un final». *Destino*, segona època, any XXI, núm. 1046 (24-VIII-1957), p. 26.

d'encerts». ⁶²² Si hem de deixar constància de les objeccions, direm que Juli Manegat, elogiós amb l'humor de *La maroma*, en reprovà el final perquè per a ell l'autor «no es justo con un personaje». ⁶²³ Per contra, Rossend Llates la retratà com «una hermosa novela, de trama rica y equilibrada y de escritura limpia sin vanos e inútiles atildamientos». ⁶²⁴ Una tal acumulació de crítiques per a una mateixa obra d'un autor jove, excepcional, només s'explica pel guardó amb què havia estat reconeguda.

Prova de la divulgació del catàleg de la Selecta és que en alguna avinentesa els crítics s'ocuparen d'autors poc o gens coneguts pel públic lector, com ara Josep Manyé, que —no és pas anecdòtic— atresorava el mèrit de col·laborar amb la revista de Vergés amb el pseudònim Jorge Marín. A *Destino* Josep M. Espinàs va reconèixer «la espléndida y conocida fluidez periodística de José Manyé, vehículo en el que se acomodan hábilmente la historia y la erudición, las anécdotas y las opiniones propias» ⁶²⁵ i, a les pàgines de *Levante*, Joan Fuster posà l'obra com a model de reportatge periodístic per «una visión amena, lúcida y completa de la vida británica, que fuese a la vez información y comentario». ⁶²⁶ Sense aquest ressò no s'hauria tingut notícia a l'interior de qui, d'Anglaterra estant, havia impulsat les emissions en català de la BBC i la cofundació de l'Anglo-Catalan Society.

La presència literària a la ràdio era encara més residual, tot just programa *Agora* i a l'espai «Anaquelet» de Sebastià Sánchez Juan a Radio Nacional de España. Sobre *París, 1940* de Sebastià Gasch, Sánchez Juan en criticà l'estil: «Gasch es un buen escritor. Ahora bien: si escribiera con mayor propiedad, naturalidad, ingravidez, con más oído, sin

⁶²² Josep M. Espinàs. «Panorama literari de Barcelona, 1956-1957». *Cap d'Any 1958*. Palma: Moll, 1957, p. 20.

⁶²³ Julio Manegat. «"La maroma", de Ramón Folch y Camarasa. Premio "Joanot Martorell" 1956». *El Noticiero Universal*, any LXIX, núm. 22186 (27-VIII-1957), p. 3.

⁶²⁴ R.[ossend] Ll.[ates]. «"La maroma" (Premio Joanot Martorell)». *Revista*, any VI, núm. 283 (14 al 20-IX-1957), p. 18.

⁶²⁵ José M.ª Espinàs. «Una Barcelona a Anglaterra y otros reportajes». *Destino*, segona època, any XXII núm. 1065 (4-I-1958), p. 30.

⁶²⁶ BC, Fons JMC – Selecta, «Llibre VI», c. 122, Joan Fuster. «Valencia, en Inglaterra». *Levante*, 10-I-1958.

cacofonías ni hinchazones de lenguaje y de estilo, sería Gasch, no ya bueno, sino excelente.»⁶²⁷ D'altra banda, Josep M. Espinàs sobre *Barcelona de nit*, del mateix Gasch, sintetitzà que: «estas páginas están llenas de olor, de color, de movimiento. Estas páginas, mi querido Gasch, están vivas como su inagotable curiosidad: y quienes solemos pasear por la Barcelona de hoy en busca de fantasmas agradecemos profundamente su libro, entre cuyas páginas se conserva, milagrosamente lozana, la frágil y preciosa flor del tiempo».⁶²⁸ El contrast de parers no necessàriament havia de perjudicar la sortida del llibre.

De l'*Antologia de la prosa catalana*, Sebastià Sànchez Juan n'acumulà elogis: «Luis Nonell, encargado de este precioso florelegio, demuestra poseer las cualidades indispensables a todo antologista que se estime: talento, documentación, gusto, amplitud y precisión de criterio, sinceridad de ánimo y decisión sometida al refrendo del más idóneo.»⁶²⁹ En els cenacles culturals, si una crítica podia suscitar interès era la de Joan Triadú, apareguda set anys després de la seva antologia. Des de *Serra d'Or*, justificà la selecció cautelosa del segon volum antològic de Lluís Nonell (per bé que li sorprengué que no s'hi haguessin inclòs novel·listes i que el volum tanqués amb Josep Pla) i, reconeixent-li l'autoritat, el convidà a publicar-ne un tercer volum.⁶³⁰ Des de la tribuna «Reflejos de la literatura catalana» de *Solidaridad Nacional*, Aurora Díaz-Plaja en valorà la cuidada selecció i les notes crítiques sobre cada autor, que, com Triadú, hauria preferit que incloguessin els escriptors contemporanis.⁶³¹

Mentre que la Selecta reaccionà amb paraules d'agraïment envers crítics com Vilanova i Fuster —mig per reconeixement, mig per necessitat—, tampoc no es va inhibir

⁶²⁷ BC, Fons JMC – Selecta, «Llibre VI», c. 122, original mecanoscrit, 17-XII-1956.

⁶²⁸ José M.ª Espinàs. «¡Aquella Barcelona de noche, mi admirado Gasch!». *Destino*, segona època, any XXII, núm. 1069 (1-II-1958), p. 30.

⁶²⁹ BC, Fons JMC – Selecta, «Llibre VI», c. 122, original mecanoscrit, 16-X-1957.

⁶³⁰ Joan Triadú. «L'*Antologia de la prosa catalana* (vol. II), de Lluís Nonell». *Serra d'Or. Circular del «Chor Montserratí»*, any IV, núm. 41 (abril 1958), p. 35-37.

⁶³¹ Aurora Díaz-Plaja. «Una antología, un drama y un tríptico». *Solidaridad Nacional*, segona època, any XXI, abril 1958.

de respondre les crítiques que no responien a les seves expectatives. L'any 1949 Miracle retregué a Manuel de Montoliu el seu article d'opinió sobre les obres completes en què esmentà com un mal exemple les de Ruyra, en què s'havien inclòs escrits esparsos i de poca entitat.⁶³² Tant ell com Cruzet s'havien disgustat per com podia afectar la crítica al prestigi de la BP, que d'altra banda seguia un criteri de selecció editorial anàleg al defensat pel crític, i confiaven que trobaria la manera de resistir-los el crèdit assolit:

Hem vist el seu article al *Diario de Barcelona* del dia 3, i tant el Sr. Cruzet com jo hem tingut goig sense alegria. Goig per la magnífica idea de parlar de les *Obres completes* de Ruyra abans d'aparèixer, i desencís perquè les primeres tres quartes parts de l'article conviden a recelar de les edicions d'obres completes. El prestigi de la Biblioteca Perenne se'n va una mica a rodar, tot i que en els dotze volums publicats s'ha partit d'un criteri similar al seu, si no d'una manera tan rigorosa, el suficient perquè s'hagi pecat, no per excés, sinó per defecte. Quan el lector arriba a la quarta part del seu article ja està tan prevenut en contra de les edicions d'obres completes, que la declaració d'haver estat ateses pels editors les observacions de vostè pot fer creure en una excepció, i no és aquest el cas.

El seu article demana, ens sembla, un complement. Vostè que coneix tant a fons les *Obres completes* de Ruyra pot dir coses prou substancials perquè, sense rectificar-se, rehabiliti una mica la Biblioteca Perenne i posi de relleu la importància de l'edició, veritable esdeveniment en el món de les nostres lletres.⁶³³

La irritabilitat de la Selecta arribà a l'extrem que Tebé va retreure a Joan Triadú que, amb motiu del seu balanç de la literatura catalana de 1958 publicat a *Serra d'Or* el gener de 1959, Cruzet es disgustés per l'absència d'una colla d'obres de la Biblioteca Selecta.⁶³⁴

⁶³² Manuel de Montoliu. «Obras completas». *Diario de Barcelona*, any CLVIII, núm. 288 (3-XII-1949), p. 2.

⁶³³ BC, Fons Manuel de Montoliu i de Togores, c. 3/1, Ms. 4414, «Contractes editorials», carta mecanoscrita de Josep M. Cruzet a Manuel de Montoliu, Barcelona, 10-XII-1949.

⁶³⁴ BC, Fons JMC – Selecta, «Dossiers d'autors», c. 54, carta mecanoscrita de Tomàs Tebé a Joan Triadú,

Comptes fets, la mirada als mitjans de comunicació certifica que la Selecta va tenir una cobertura insuficient però significativa en els mitjans coetanis, a desgrat de les lamentacions incessants de l'equip editorial. O segurament per això. No cal ni dir que la crítica no podia ignorar el nombre mensual de novetats, clarament desproporcionat en relació amb el d'altres editors, però tant com aquesta productivitat o més devia influir el seguiment que Cruzet, Miracle i Tebé anaven fent de les ressenyes i les crítiques, així com la seva insistència desacomplexada per reclamar una presència digna a la seva benemèrita dedicació en favor del llibre en català. La premsa no concedí una atenció permanent a la Selecta, però sens dubte hi ocupà un espai tan predominant com el del seu catàleg, el més llegendari de la meitat de la vintena centúria.

Fig. 23. Mostrador amb llibres BE, BP i BS el 1965. BC, Fons JMC – Selecta (c. 9).

CONCLUSIONS

La ideologia dels emprenedors, vinculada a les vicissituds polítiques i culturals en què maduren, no sols és perceptible en aquells declaradament compromesos amb l'acció política, sinó també en els que, sense militar orgànicament en cap corrent o partit, tenen unes clares preferències partidistes i fins i tot en els que menystenen l'activisme, fins a l'extrem que el seu pensament polític és indestriable tant del pla director que projecten com del seu perfil professional i del seu grau de complicitat amb els col·laboradors que coadjuvaran a materialitzar-lo. Format en l'època daurada de la Mancomunitat, Josep M. Cruzet, que de jove s'identificà amb una identitat política catalana separada de l'espanyola, endegà les seves activitats en el món associatiu i laboral guiat per l'impuls d'Enric Prat de la Riba, de manera que la seva concepció de l'empresa emana del programa polític, cívic i cultural del Noucentisme.

Dotze anys després d'haver fundat juntament amb Antoni López Llausàs i Manuel Borràs la Catalònia, la llibreria més moderna del seu temps, Cruzet hagué d'interrompre la preparació dels seus projectes personals per culpa del cop d'estat del 1936. Home d'esperit liberal, en tornar d'un exili preventiu propiciat per la revolució anarcosindicalista, oferí els seus serveis com a editor a autoritats afins als sediciosos. Quan encara es desconeixia l'abast de la ferocitat del règim, percaçava un mitjà de subsistència i, en paral·lel, reprenia el camí com a editor emancipant-se del seu mestre, López Llausàs. Va ser la indiferència dels dirigents franquistes envers les seves propostes que impel·lí a articular una empresa pròpia, independent, en l'única llengua permesa. Les obres de referència il·lustrades i les traduccions literàries d'escriptors moderns en format de butxaca aparegudes a les Ediciones Selectas emblematisen el punt de partida d'una

marca personal cimentada en el bon gust i la divulgació popular.

Superada la draconiana primera postguerra, Cruzet fundà un segell en català, l'Editorial Selecta. A desgrat de la temptació maniqueïsta de classificar els antifranquistes entre bons i dolents, les acusacions indirectes de col·laboracionisme que els elements puristes i residuals de l'exili feren als més pragmàtics no aconseguiren de velar l'aplaudiment que l'editor va rebre per l'exercici de dignificació i normalització de l'edició en català, amb l'única actitud efectiva en temps inclements: la contemporitzadora o, si voleu, possibilista. En pocs anys, l'embranchada que la Selecta conduí de manera ininterrompuda va atraure els principals escriptors de la Catalunya interior i expatriada, que la reconegueren com l'empresa més ben posicionada per reparèixer als aparadors i recuperar el públic. La seva regularitat alimentà l'esperança entre la resistència que el franquisme no havia reeixit en l'intent de subjugar la literatura catalana i que s'obria la neorenaixença cultural.

En l'etapa com a llibreter Cruzet havia estat un observador privilegiat de les interioritats de la indústria del llibre, de l'oferta de les editorials de la primèria de la vintena centúria i de la preferència dels lectors. L'estudi de les empreses editores reconstruint-ne els predecessors ens ofereix una imatge depurada de la seva contribució, que corregeix, completa o eixampla el catàleg d'uns referents en concret i no d'uns altres. És una perspectiva que pot reorientar la història de l'edició. La coherència del primer pla editorial de Cruzet poua de tres antecedents, que, si bé havien començat amb inversions i objectius incomparables, bastiren un corpus de clàssics literaris anàleg en la voluntat d'accedir a un públic ampli: La Renaixença, Il·lustració Catalana i Catalònia. Si l'estrena de Cruzet en el mercat del llibre en català fou enlluernadora es degué tant al punt d'inflexió polític que representava com al detallat programa que s'anunciava i l'estètica perfectament harmònica de les obres, continuadora dels segells en què s'emmirallà.

La Selecta, capitanejada per un editor temperamental i previsor en grau extrem, és obra d'un equip humà majoritàriament masculí, jerarquitzat, dependent de l'estructura comercial i econòmica de la Catalunya. La relació que llaçaren entre ells, de més o menys dependència i fidelitat, intervingué en la dinàmica laboral i en la imatge corporativa, d'una solvència màxima segons el judici d'autors, crítics i lectors. D'acord amb el compàs de la història de les arts gràfiques, els fou imprescindible el concurs de col·laboradors externs, tant professionals del món del llibre com persones afectes al règim i mecenes que contrarestaren els obstacles d'un estat hostil i un mercat amb una insuficiència de públic insostenible. Per a ells, l'espai de la Selecta esdevingué un punt de trobada que dirigia Cruzet, principal artífex d'una xarxa que, estesa de l'interior a l'exili, constituí un motor de canvi cultural.

L'Editorial Selecta fou batejada oficialment amb l'aparició de les *Obres completes* de Jacint Verdaguer el 1943. Aquest primer volum, amb la presentació gràfica noble pròpia de les Ediciones Selectas, seria de consulta obligada per a diverses generacions. L'oportunitat política, econòmica i comercial que hi va veure Cruzet marcaren una arrencada prometedora, en especial per l'autor, un eclesiàstic tolerable a ulls del règim, que de fet mirà d'instrumentalitzar pel seu regionalisme «bien entendido», i difunt, incapaç de participar personalment en la recuperació del públic en català. Encara més: així com l'edició de les obres completes exigí una inversió notable en correcció, composició i impressió, l'editor se n'estalvià el cost dels drets d'autoria, propietat de la seva família política. Ras i curt, l'eclosió d'un tom d'aquesta magnitud, ni que fos autoritzat amb una normativa prefabriana, significà un moment fundacional en la història de la cultura catalana.

El títol de Verdaguer es va inscriure en la sèrie dedicada a les obres completes dels clàssics, que en seguia una de l'Editorial Aguilar. Per a la sortida de la Biblioteca Perenne,

Cruzet confiava en el públic amb més poder adquisitiu, que li havia de procurar un tou de subscriptors suficient i estable. Per condició intrínseca, els autors d'aquesta col·lecció havien de ser valors segurs, clàssics que justificuessin l'aplec de la seva producció completa, per irregular que fos. Hi programà escriptors del reconeixement literari i popularitat de Joan Amades, Àngel Guimerà, Joan Maragall, Narcís Oller, Santiago Rusiñol, Joaquim Ruyra, Jacint Verdaguer i Emili Vilanova, i pensadors de la influència de Jaume Balmes i Josep Torras i Bages, alhora que abraçà tot el territori amb Joanot Martorell, Ramon Llull, Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover, a més de Frederic Mistral. Entre el 1943 i el 1962 hi desplegà vint-i-un números, més la poesia de Josep M. de Sagarra (oficialment, fora de col·lecció).

En el primer pla editorial de Cruzet figurava la creació d'una Biblioteca Excelsa d'una mida més reduït que la Perenne que albergués una selecció de les obres dels clàssics. A cavall de les dues sèries més productives, és la més difícil de nodrir, per l'exclusió de la producció integral que condensava la BP i per l'alt cost respecte dels títols independents que es preveien de les obres completes. D'ençà del 1948 hi sortiren només nou autors, predominantment poetes com ara Jaume Bofill i Mates, Josep Carner i Josep M. López-Picó; el *Glosari* d'Eugeni d'Ors, i el teatre de Josep M. de Sagarra. Alguns volums contenien obra híbrida, com la narrativa, la poesia i el teatre de Víctor Català; la poesia i la narrativa de Miquel dels Sants Oliver, i la poesia, la narrativa i l'assaig de Llorenç Riber. L'arc cronològic dels autors arrencava amb el modernisme i arribava fins a l'estricta actualitat, el 1950, en què un jove Joan Triadú va donar a conèixer la seva polèmica antologia de contistes.

La Biblioteca Selecta, petita i manejable, nasqué per integrar tant les peces contractades per a les obres completes com d'altres autors. Hi trobaren un espai, entre d'altres, Joan Amades, Miquel Batllori, Xavier Benguerel, Prudenci Bertrana, Pere

Calders, Maria Aurèlia Capmany, Josep M. Espinàs, Salvador Espriu, Josep Ferrater Mora, Joan Fuster, Gaziell, Sebastià Juan Arbó, Miquel Llor, Marà Manent, Joan Oller i Rabassa, Manuel de Pedrolo, Josep Pla, Josep M. Poblet, Josep Sebastià Pons, Carles Riba, Josep Roig Raventós, Joaquim Ruyra, Maria Antònia Salvà, Jordi Sarsanedas, Carles Soldevila, Francesc Trabal, Joan Vila Casas, Llorenç Villalonga i Marià Villangómez. Amb un total de tres-cents trenta-nou números publicats entre el 1944 i el 1962, l'eclecticisme era inevitable. Hi predomina l'obra d'autors consagrats, sense descuidar la joventut emergent en els premis literaris, amb una presència aclaparadora del gènere més comercial, la novel·lística. Els dramaturgs més populars van ser reimpressos en la Biblioteca Popular Teatral, que va treure a llum vuit títols entre 1960 i 1961 per al canal de quiosc.

La inauguració el 1952 de la Biblioteca Selecta Universal, argemanada amb la BS, havia de canalitzar les traduccions. Per a enaltir la tradició literària en català, Cruzet havia confiat en les autoritats polítiques, a qui, irascibles davant de les influències *extranjerizantes*, temptejà amb reedicions aparentment innòcues. La tolerància relativa dels dos primers anys possibilità la circulació de traduccions de Hans Christian Andersen, Daniel Defoe, Rudyard Kipling, Edgar A. Poe, Rabindranath Tagore i Marc Twain, fins que el règim bloquejà el pla expansionista de tots els editors, i en especial de la Selecta, la que tenia un pla més quantitativament pernicios. Ni els mitjancers que havien parlamentat amb els alts càrrecs, ni la selecció d'uns originals que per raons polítiques i morals s'adequaven al marc legal vigent, no desdiren la superioritat de mantenir el veto a les traduccions en català. Revoltat per la contraofensiva governamental, Cruzet acabà integrant els volums editats dins de la BS.

Comptes fets, del 1943 al 1962 Cruzet, autoconscient del seu paper canonitzador, bastí un catàleg de quatre-cents quatre títols. El pes que va assolir en la producció editorial de l'època és indiscutible, tot i que, per arrodonir-lo, caldria endegar una recerca

estadística a partir de les editorials registrades en els reperotris bibliogràfics. La incorporació estratègica d'un autor eclesiàstic, benvist pel govern, donà pas a les reedicions exemptes d'una presumible perillositat. En poc temps la línia editorial quedà perfectament delimitada amb la primera novetat, un poemari d'una autoritat tan compromesa com Carles Riba, i la representació d'obres de tots els territoris de parla catalana, incloent-hi els escriptors de la diàspora. Bé que la presència d'escriptors de l'època medieval, moderna i contemporània predominava, no fou absoluta. De fet, la plataforma que, a través dels certàmens literaris, Cruzet oferí als més joves els permeté d'iniciar una carrera professionalitzadora i renovar els corrents literaris de primeries de segle devers el neorealisme.

El programa de Cruzet, que per la seva tenacitat i ambició posà en un conflicte un règim que es vantava d'acceptar la diversitat regional, és un emblema de la política del llibre i de les palpitations de l'època que passen, per dir-ho de pressa, per l'obstinació des dels cercles polítics i intel·lectuals espanyols per controlar la difusió dels pensadors catalans que podien revifar els anhels identitaris, la instrumentalització de poetes d'una popularitat excepcional per dirigir el debat territorial, el grau d'incidència dels mediadors que havien d'afavorir l'execució del projecte empresarial, els esculls per modernitzar l'oferta literària amb traduccions, l'actitud dels exiliats envers l'editorial més prometedora, l'acollida dels certàmens literaris i el diàleg intergeneracional entre els autors. Ben mirat, la Selecta brinda un panorama a partir dels originals autoritzats pel règim —no cap altre que hagués pogut concebre l'editor en democràcia— i testimonia el pla concebut primigèniament per l'editor, més complet i coherent del que s'arribà a materialitzar.

Que Cruzet havia preparat una planificació ordenada és apreciable en un catàleg que abraça tots els gèneres literaris i unes tipologies editorials que, amb objectius heterogonis,

encaixaren el mosaic. Mentre que amb les obres completes l'editor pretenia atraure un públic benestant, altres tipologies, com les antologies i les guies de viatge, estaven pensades per a les classes populars. La línia editorial més fustigada per la censura foren les traduccions que Cruzet procurà de reeditar a partir del fons de la Catalònia i que, interdites en bloc, no pogueren sortir a llum fins anys després, la majoria en altres segells que, en l'etapa liberalitzadora dels anys seixanta, pogueren acomplir el propòsit de Cruzet de modernitzar l'oferta literària i encertar un model editorial alternatiu. Només entrecreuant els prismes de què pot ser objecte la producció editorial i posant-los en relació un editor amb els col·legues coetanis podem precisar-ne la significació més enllà de lectures segmentades.

No sempre el catàleg és l'obra de l'editor, com s'assevera pontificalment, sinó que com a mínim hi intervenen la conjuntura i l'atzar. La censura s'immiscí en el creixement de la Selecta, a què acotà sense descans per fer desistir Cruzet. Si la severitat dels anys quaranta —en què es proscrigueren per raons idiomàtiques les reedicions de Raimon Casellas, Emili Vilanova, Víctor Català i Josep Roig i Raventós— s'arribà a reconduir fou per la perseverància de l'editor, que no sols diligenciava recursos contra totes les denegacions, sinó que continuava traient un nombre de llibres tan alt i sostingut que el règim hagué d'esforçar-se per maquillar la seva intolerància. De tots els autors, el que fou interdit recurrentment, sense pietat, fou Prudenci Bertrana i les seves obres completes. El gruix més significatiu de mutilacions es degué a motivacions morals i repercutiren autors acceptats pel règim (Joan Maragall i Sebastià Juan Arbó), exiliats (Francesc Trabal i Odó Hurtado) i joves (Pere Calders i Jordi Maluquer). Fins i tot Josep Pla, que s'havia distanciat de les afinitats primerenques amb el règim, fou vigilat de prop per la seva provada ambició de recuperar els lectors en català.

Els moviments governamentals de principis dels anys cinquanta, rebuts amb

optimisme per la resistència cultural, acabaren corroborant que el règim no tenia cap intenció de modificar la seva essència; tant és així que l'esclatxa que havia obert autoritzant la traducció d'algunes reedicions inofensives desembocà en una prohibició integral de totes les versions en llengua catalana que tocà de mort la col·lecció Biblioteca Selecta Universal, la que, amb temps, prometia una modernització de la literatura en català. Dels més de quatre-cents títols de la Selecta, el govern en condemnà trenta-dos (tot reedicions fora de nou novetats), dels quals reconsiderà deu. La represa per editors com Vergara, Edicions 62 i Proa que, a partir del 1962, van poder encarrerar la publicació d'aquestes obres interdites a la Selecta prova tant l'encert cultural del programa de Cruzet —per molt que fos en part o completament avortat per la censura—, com la continuïtat de la seva labor i la seva influència en el *boom* dels anys seixanta, que mereixeria una lectura més aprofundida.

Endinsar-se en la tradició editorial i les relacions entre les cases editores, tant les que són coetànies com les d'aquestes amb les posteriors, hauria de permetre estudiar el diàleg ideològic que s'articulà entre els editors i l'efecte que va tenir en la representació col·lectiva del seu valor polític i cultural. En un episodi de la Selecta emergeix una figura significativa, Francesc Vallverdú, que evolucionà des d'una posició juvenil, crítica envers l'editor, cap a un reconeixement més ponderat quan madurà. El seu exemple no pot passar desapercebut perquè la seva primera diagnosi, feta des de la crítica marxista, denunciava la connivència franquista dels emprenedors culturals, mentre que obviava els orígens de persones amb qui col·laborà personalment, com ara Josep M. Castellet. Va corregir la seva perspectiva en endegar els treballs d'història editorial, en part centrats en el segell que als seixanta arrabassaria la posició de lideratge de la Selecta, Edicions 62, on treballà fidelment com a redactor.

Una de les principals fites de Cruzet era fer arribar les novetats al públic

catalanoparlant que havien embargat les editorials en castellà. Així com el nucli de Destino havia estrenat el Premio Nadal per fer oblidar el Joan Crexells de la preguerra, Cruzet acordà amb Jaume Aymà de reprendre el Joanot Martorell de novel·la i amb Josep Pedreira d'adherir-hi el Premi Óssa Menor de poesia en una celebració que des del 1951 representa la festa més solemne de les lletres catalanes, la Nit de Santa Llúcia. Tan sols ell, que havia adquirit un estatus preeminent en el sector i aspirava a mantenir la seva posició capdavantera, tenia la logística i la influència cultural per a organitzar un certamen mancomunat que, celebrat inicialment a porta tancada, a poc a poc aconseguí de fer forat en la vida cultural i social de la ciutat. La dimensió literària dels premis va créixer encara més amb la incorporació del Víctor Català de narrativa (1953), el Josep Yxart (1956) i el Pere Maspons i Camarasa (1959).

Si bé la crítica ha conclòs que l'assiduitat dels membres del jurat va noure una eventual heterogeneïtat estètica, els aspirants als premis tampoc no oferien trames, enfocaments ni tècniques prou originals. Així i tot, el certamen complí la funció de revelar joves promeses que, sense l'aval d'un premi, difícilment haurien trobat un editor que s'aventurés a publicar-los: Josep M. Espinàs, Ramon Folch i Camarasa, Joan Fuster, Manuel de Pedrolo i Jordi Sarsanedas. De tots els guardons el més discutit —no l'únic— fou la primera edició del Premi Sant Jordi (1960), substituït del Martorell que els cercles literaris consideraren un error estratègic, perquè malmetia una tradició animada en temps adversos i perquè els patrocinadors dubtosament podrien garantir en el decurs dels anys una dotació tan alta com l'oferta per poder seduir els escriptors en castellà (a aquestes prevencions, s'hi sobreposà la decepció per la qualitat pel llibre guardonat, d'un autor que no va tenir una continuïtat literària).

Naturalment els premis estimularen la difusió de les obres, en favor de les quals Cruzet desplegava els recursos existents i n'ideava d'altres. Va recuperar la tradició que la

Catalònia havia impulsat amb el Sant Jordi, va imprimir un butlletí de novetats que ocupava el buit de la premsa literària, i va promoure concursos i sessions culturals per fidelitzar la clientela. La inversió feta en publicitat, amb un interès gràfic i comercial indèstria de l'activitat editora, dona la mesura de l'afany de l'editor per cobrir tots els nínxols de mercat, amb fulls volants, díptics, targetes i anuncis que s'escampaven en les campanyes programades per a cada estació o efemèride. Mercès a l'agenda de la Selecta, la Catalònia esdevingué l'epicentre de la cultura en català, per molt que la delegació barcelonina de censura imposés condicions severes a l'ús de la llengua autòctona. Des de la mateixa llibreria es van divulgar els homenatges a autors de la Selecta i al seu fundador, que va ser obsequiat amb sopars a què es va adherir la flor i nata de la cultura i l'edició en català.

La inquietud per millorar el compte de resultats obligà Cruzet a imaginar les ofertes més llamineres. La fórmula de la subscripció havia de captar els lectors i assegurar la sortida regular dels volums. Era tal la seva obstinació que proposà a altres editors un acord per inaugurar un club del llibre que incorporés els títols més selectes (és possible que un estudi sobre la cooperació intereditorial ens sorprengués sobre la noció de competència instal·lada en l'imaginari col·lectiu). Amb una tal iniciativa fomentaria la lectura en català d'un públic que s'havia avesat a la literatura en castellà, una llengua que fins i tot els joves catalanoparlants trobaven de més bon llegir, i refermaria la seva posició global. En totes les empreses batejava el seu ofici de llibreter, amb què va assegurar una mínima presència de la Selecta a l'aparador de la Casa del Llibre i a diferents localitats del País Valencià, les Illes, Catalunya Nord i l'exili; això no obstant la seva perseverança no es traduí en vendes, en bona part per l'ostracisme a què havia estat relegada la llengua a l'ensenyament i els mitjans de comunicació oficials.

La formació precoç de Cruzet i la seva robustesa com a empresari el convertiren en

el principal editor en català dels quaranta i cinquanta, bàsicament perquè acomplí la promesa anunciada en la marca, feu accessible el producte i va satisfer en part les preferències dels lectors. La fertilitat de la Selecta no hauria estat tan alta sense els autors ni la professionalitat de l'equip, d'un rigor poc corrent en un temps de màxima precarietat. El seu catàleg, que aplega la tradició i la literatura més innovadora que es podia produir sota la fèrula franquista, s'erigeix com un canon d'una vigència insòlita. No únicament això. A propòsit dels títols, l'editor va perfilar una cartografia de personalitats del món polític, industrial, acadèmic i cultural, de què la Selecta fou l'epicentre en tot moment, líder en l'intent de normalització del llibre en català. La mort de Josep M. Cruzet és el preludi d'un nou cicle encetat a la dècada dels seixanta, que, si bé es mira, fou deutor de la seva obra.

ANNEXOS

Biblioteca Perenne

Núm.	Títol	Autor/a	Any
[1]	Obres completes	Jacint Verdaguer	1943
[2]	Obres completes	Miquel Costa i Llobera	1947
[3]	Obres completes	Santiago Rusiñol	1947
[4]	Obres completes	Joan Maragall	1947
4	Obres completes, I. Obra catalana	Joan Maragall	1960
4bis	Obres completes, II. Obra castellana	Joan Maragall	1960
[5]	Tirant lo Blanc	Joanot Martorell, Martí Joan de Galba	1947
6	Obres selectes	Àngel Guimerà	1948
7	Obres completes	Josep Torras i Bages	1948
8	Obres completes	Narcís Oller	1948
9	Obres completes	Emili Vilanova	1949
10	Obres completes	Joaquim Ruyra	1949
[11]	Obras completas, I	Jaume Balmes	1948
[12]	Obras completas, II	Jaume Balmes	1948
13	Folklore de Catalunya, I. Rondallística: rondalles, tradiciones, llegendes	Joan Amades	1950
14	Obres completes	Joan Alcover	1951
15	Folklore de Catalunya, II. Cançoner: cançons, refranys, endevinalles	Joan Amades	1951
16	Obres essencials, I	Ramon Llull	1957
17	Obres essencials, II	Ramon Llull	1960
18	Obres completes	Frederic Mistral	1958
19	Obres completes. Poesia	Josep M. de Sagarra	1962
Fora col.	Obra poètica (1912-1937)	Josep M. de Sagarra	1947

Biblioteca Excelsa

Núm.	Títol	Autor/a	Any
1	Obres completes	Josep M. López-Picó	1948
2	Obres completes	Miquel dels Sants Oliver	1948
3	Obres completes, I. Teatre, I	Josep M. de Sagarra	1948
4	Obra poètica completa. Proses literàries	Jaume Bofill i Mates	1948
5	Obres completes, II. Teatre, II	Josep M. de Sagarra	1949
6	Obres completes, I	Llorenç Riber	1949
6bis	Obres completes, II	Llorenç Riber	1962
7	Obra catalana completa. Glosari 1906-1910	Eugeni d'Ors	1950
8	Antologia de contistes catalans (1850-1950)	Joan Triadú (ed.)	1950
9	Obres completes	Víctor Català	1951
10	Obres completes, III. Teatre, III	Josep M. de Sagarra	1952
11	Obres completes. Poesia	Josep Carner	1957

Biblioteca Selecta

Núm.	Títol	Autor/a	Any
1	L'Atlàntida	Jacint Verdaguer	1944
[2]	Canigó. Llegendes pyrenayca del temps de la Reconquesta	Jacint Verdaguer	1944
3	Montserrat. Llegendari, cançons, odes	Jacint Verdaguer	1944
[4]	Gualba, la de mil veus	Eugeni d'Ors	1946
[5]	La Ben Plantada	Eugeni d'Ors	1946
[6]	L'illa de la calma	Santiago Rusiñol	1946
[7]	Flama vivent	Josep Roig i Raventós	1946
8	Fanny	Carles Soldevila	1946
9	La família dels Garrigas	Josep Pin i Soler	1946
10	Del joc i del foc	Carles Riba	1946
11	El caçador	Tomàs Garcés	1947
12	La punyalada	Marià Vayreda	1947
13	Pilar Prim	Narcís Oller	1947
14	Montnegre. Novel·la de muntanya	Josep Roig i Raventós	1947
15	Llibre d'amor	Joan Arús	1947
16	Del Born al Plata	Santiago Rusiñol	1947
17	La parada	Joaquim Ruyra	1947
18	Llibre dels bons auguris	Josep M. López-Picó	1947
19	Pinya de rosa, I	Joaquim Ruyra	1947
20	Pinya de rosa, II	Joaquim Ruyra	1947
21	La papallona	Narcís Oller	1947
22	El poble gris	Santiago Rusiñol	1947
23	Croquis pirinencs	Jaume Massó i Torrents	1947
24	L'ermità Maurici (Premi Fastenrath 1924)	Josep Roig i Raventós	1947
25	Entre flames	Joaquim Ruyra	1947
26	A l'ombra de Santa Maria del Mar	Alexandre Plana	1947
27	Estances	Carles Riba	1947
28	La vida i la mort d'en Jordi Fraginalls	Josep Pous i Pagès	1947
29	Els sots feréstecs	Raimon Casellas	1947
30	Cançons de rem i de vela	Josep M. de Sagarra	1947
31	Primavera inquieta. Estats anímics d'un nen contemplatiu	Ernest Martínez Ferrando	1947

32	Entre l'Equador i els tròpics	Josep M. de Sagarra	1947
33	El català de La Mancha	Santiago Rusiñol	1947
34	L'hereu. Entre la terra i els núvols	Prudenci Bertrana	1947
35	En Josepet de Sant Celoni. Novel·la picaresca	Santiago Rusiñol	1947
36	Liliana	Apel·les Mestres	1948
37	Antologia poètica	Miquel Costa i Llobera	1948
38	Tots els contes d'Apel·les Mestres	Apel·les Mestres	1948
39	Poesies completes	Joan Alcover	1948
40	Drames rurals	Víctor Català	1948
41	El criteri	Jaume Balmes	1948
42	Les cent millors cançons populars	Joan Amades	1948
43	Presons obertes	Josep Roig i Raventós	1948
44	Poesies completes	Miquel dels Sants Oliver	1948
45	Totes les cançons	Apel·les Mestres	1948
46	Oceanografia del tedi / Històries de les esparregueres	Eugeni d'Ors	1948
47	Antologia poètica	Àngel Guimerà	1948
48	Caires vius. Segona sèrie de drames rurals	Víctor Català	1948
49	Poesies completes	Llorenç Riber	1948
50	Poema de Nadal	Josep M. de Sagarra	1948
51	Les cent millors rondalles populars, I	Joan Amades	1948
52	Les cent millors rondalles populars, II	Joan Amades	1949
53	El mirall imaginari	Alexandre Plana	1949
54	Moment musical (Els anys tèrbols, I)	Carles Soldevila	1949
55	Esbarzer	Josep Roig i Raventós	1949
56	Donzell qui cerca muller. Antologia poètica	Adrià Gual	1949
57	Oracions	Santiago Rusiñol	1949
58	Antologia de la poesia catalana. De Ramon Llull a Jacint Verdaguer (segles XIII a XIX)	Rafael Tasis (ed.)	1949
59	Teatre selecte, I: Mar i cel / La reina jove / La baldirona	Àngel Guimerà	1949
60	Coses vistes	Josep Pla	1949
60*	De literatura catalana. Estudis i interpretacions	Guillem Díaz-Plaja	1956
61	El comte Arnau	Josep M. de Sagarra	1949
62	Teatre selecte, I: El místic, La mare, El pati blau, Gente bien	Santiago Rusiñol	1949
63	Antologia poètica	Jacint Verdaguer. Carles Riba (ed.)	1949

64	Les cent millors cançons de Nadal	Joan Amades	1949
65	Vida mòlta. Tercera sèrie de drames rurals	Víctor Català	1950
66	Teatre selecte, I: L'hereu i la forastera, La corona d'espines, Cançó de taverna	Josep M. de Sagarra	1950
67	El boig de la Pineda	Josep Roig i Raventós	1950
68	Llibre de la Mare de Déu de Montserrat	Maur M. Boix (ed.)	1950
69	Obres completes i selecció de lletres reials per ell redactades	Bernat Metge. Martí de Riquer (ed.)	1950
70	Històries barcelonines	Carles Soldevila	1950
71	L'home de les fires i altres contes	Cèlia Suñol	1950
72	Records de la darrera carlinada	Marià Vayreda	1950
73	Llibre de la Mare de Déu de Núria	Tomàs Garcés (ed.)	1950
74	Llibre de la Mare de Déu de la Mercè	Marià Manent (ed.)	1950
75	Bodegó amb peixos: segona sèrie de "Coses vistes"	Josep Pla	1950
76	Les aventures d'en Perot Marrasquí	Carles Riba	1950
77	Teatre selecte, II: Les vinyes del Priorat, La filla del Carmesí, La careta	Josep M. de Sagarra	1950
78	Antologia de la poesia catalana (1900-1950)	Joan Triadú (ed.)	1951
79	Poesies completes	Joaquim Folguera	1951
80	L'auca del senyor Esteve	Santiago Rusiñol	1951
81	L'Illa dels Castanyers: tercera sèrie de "Coses vistes"	Josep Pla	1951
82	Refranyer català comentat	Joan Amades	1951
83	Pa i raïm: quarta sèrie de "Coses vistes"	Josep Pla	1951
84	Llibre de la Cerdanya	Rafael Gay de Montellà	1951
85	Jubileu. Novíssims contes inèdits	Víctor Català	1951
86	Teatre selecte: L'endemà de bodes / Rei i senyor / Tardania	Josep Pous i Pagès	1951
87	Les Gràcies de l'Empordà / Jardins de Sant Pol	Pere Coromines	1951
88	Obres completes	Lluís Salvador d'Àustria. Miquel Dolç (ed)	1951
89	Obra poètica	Josep Romeu	1951
90, 321	Un senyor de Barcelona (Obres completes, 16)	Josep Pla	1951 (19
91	Laura a la ciutat dels sants (Premi Joan Crexells 1930)	Miquel Llor	1951
92, 329	El carrer Estret (Premi Joanot Martorell 1951) (Obres completes, 28)	Josep Pla	1951 (19
93	Llibre de Nadal	Tomàs Garcés (ed.)	1951
94	Teatre popular. Els Pastorets	Rosend Llates (ed.)	1952
95	Tots els contes (1925-1950)	Miquel Llor	1952
96	Anys d'aprenentatge: Laia / Aspectes / Miratge a Citera / La pluja	Salvador Espriu	1952

97	El somriure dels sants	Miquel Llor	1952
98	Llibre de l'Eucaristia	Marià Manent (ed.)	1952
99	Teatre selecte, III: L'alcova vermella, El prestigi dels morts, Cançó d'una nit d'estiu	Josep M. de Sagarra	1952
100	Solitud	Víctor Català	1952
101	El vent de garbí: cinquena sèrie de "Coses vistes"	Josep Pla	1952
102	Bob és a París (Els anys tèrbols, II. Segona part de "Moment musical")	Carles Soldevila	1952
103	El cercle de foc	Ramon Planes	1952
104	Llibre de Sant Jordi	Miquel Dolç (ed.)	1952
105	Teatre selecte, II: L'auca del senyor Esteve, La bona gent, Els savis de Vilatrista, L'alegria que passa	Santiago Rusiñol	1952
106	Eucarístiques	Jacint Verdaguer	1952
107	Proses completes	Eudald Duran Reynals	1952
108	Teatre selecte, I: El tinent Mondor, Els milions de l'oncle, Bola de neu, Civilitzats tanmateix	Carles Soldevila	1952
109	Prosa antològica	Jacint Verdaguer. J. V. Foix (ed.)	1952
110	La meva vida, I: 1895-1920	Agustí Esclasans	1952
111, 27	Els pagesos (Obres completes, 18)	Josep Pla	1952 (19
112	Llibre de Tossa	Josep Palau	1952
113	Llibre de la muntanya. Recull comentat de textos muntanyencs	Josep Romeu (ed.)	1952
114	Llibre de Sitges	Ramon Planes	1952
115, 21	Girona. Un llibre de records (Obres completes, 4)	Josep Pla	1952
116	Poesies completes: Cançons i elegies, L'alta llibertat, Cant i paraules, Sempre i ara	Clementina Arderiu	1952
117	Maràvia	Josep Roig i Raventós	1952
118	Teatre selecte: Les joies de la Roser, El ferrer de tall, El castell dels Tres Dragons	Frederic Soler	1953
119	Llibre dels Sants Reis d'Orient	Baltasar Coll (ed.)	1952
120	Llagosta i pollastre. Sobre la cuina catalana: sisena sèrie de "Coses vistes"	Josep Pla	1952
121	El premi literari i més coses	Manuel de Pedrolo	1953
122	Llibre de la Passió. Breviari de Setmana Santa	Pere Ribot (ed.)	1953
123	Llibre de la sardana	Josep Miracle (ed.)	1953
124	Anecdotologi de Francesc Pujols	Isidre Clopas Batlle	1953
125	Les hores. El pas de l'any	Josep Pla	1953
126	La història d'uns secrets	Joan Oller i Rabassa	1953
127	Llibre de Tarragona	Manuel de Montoliu	1953
128	L'aventura de l'art contemporani. L'artista i la seva època	Francesc Serra	1953
129	Sant Francesc. Flors de Calvari / La tragèdia de mossèn Verdaguer	Jacint Verdaguer / Miquel d'Esplugues	1953

130	Nocturn de primavera	Josep Pla	1953
131	Llibre del mar. El tema mariner en la literatura catalana	Josep Romeu (ed.)	1953
132	Les multituds	Raimon Casellas	1953
133	Arbres	Josep Carner	1953
134	Una vila del vuitcents. Sant Feliu de Guíxols	Gaziel	1953
135	Llibre de l'humor català. Antologia literària i anecdòtica	Rosend Llates (ed.)	1953
136	Llibre de la mort. Antologia literària	Pere Ribot (ed.)	1953
137, 31	Vida de Manolo: contada per ell mateix	Josep Pla	1953 (19
138	Proses	Ramon Reventós	1953
139	Les cent millors llegendes populars	Joan Amades	1953
140	Els anys: el pas de la vida	Josep Pla	1953
141	El Col·legi de la Bona Vida. Primera sèrie de "Calaix de Sastre"	Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà	1954
142	Mites (I Premi Víctor Català 1953)	Jordi Sarsanedas	1954
143	Com ganivets o flames (Premi Joanot Martorell 1953)	Josep M. Espinàs	1954
144	Mort de dama	Llorenç Villalonga, "Dhey"	1954
145	Contraban: setena sèrie de "Coses vistes"	Josep Pla	1954
146	Camins de nit, I	Sebastià Juan Arbó	1954
147	Camins de nit, II	Sebastià Juan Arbó	1954
148	Antologia poètica	Joan Maragall. Carles Riba (ed.)	1954
149	Antologia dels Jocs Florals. Síntesi històrica	Octavi Saltor (ed.)	1954
150	Flors de Maria i altres poemes marians	Jacint Verdaguer. Octadi Saltor (ed.)	1954
151	Visions de Catalunya, I	Joan Santamaria	1954
152	L'Empordanet: primer volum del "Viatge a Catalunya" (Obres completes, 14)	Josep Pla	1954
153	Els homes peixos. Exploració i arqueologia submarines	Antoni Ribera	1954
154	Els Pirineus màgics. De la Vall d'Andorra al Canigó	Rafael Gay de Montellà	1954
155	El senyor Joanet del Guinardó	Carles Sindreu i Pons	1954
156	Cartes de lluny: primera sèrie	Josep Pla	1954
157	Visions de Catalunya, II	Joan Santamaria	1954
158	Llibre de la vellesa	Leandre Amigó (ed.)	1954
159	Història grisa	Miquel Llor	1954
160	Abans de l'alba	Lluís Ferran de Pol	1954
161	Visions de Catalunya, III	Joan Santamaria	1954
162	Llibre de la Mare de Déu. Eucologi de Maria	Ramon Muntanyola (ed.)	1954

163	Antologia amorosa	Marià Manent (ed.)	1955
164	Visions de Mallorca	Joan Santamaria	1955
165	Contes d'aquest temps	Maurici Serrahima	1955
166	Cartes d'Itàlia: segona sèrie de "Cartes de lluny"	Josep Pla	1955
167	Obra poètica, 1924-1955	Jaume Agelet i Garriga	1955
168	Un barceloní a la cort de Maria Antonieta: Sartine	Enric Moreu Rey	1955
169	El desaparegut	Xavier Benguerel	1955
170	Cròniques de la veritat oculta (II Premi Víctor Català)	Pere Calders	1955
171	Teatre selecte, IV: La ferida lluminosa, La fortuna de Sílvia	Josep M. de Sagarra	1955
172	Els moments. El pas de les hores	Josep Pla	1955
173-174	Terres de l'Ebre	Sebastià Juan Arbó	1955
175	El gandul	Josep M. Espinàs	1955
176-177	Strictament personal (Premi Joanot Martorell 1954)	Manuel de Pedrolo	1955
178	Beatituds (Premi Ciutat de Barcelona 1954) / Poema de l'amor i Eva / Somni de la vida eterna	Lluís Valeri	1955
179	Les formes de la vida catalana / Reflexions sobre Catalunya / El llibre del sentit / Homenatges	Josep Ferrater Mora	1955
180	Week-end (d'estiu) a Nova York: tercera sèrie de "Cartes de lluny"	Josep Pla	1955
181	L'altra ciutat / Madame Adà / Estranys presoners / D'Arenys a "Sinera"	M. Aurèlia Capmany	1955
182	Llibre de Poblet	Manuel de Montoliu	1955
183	Llibre d'Olot	Joaquim Danés i Torras	1955
184	600 anys de Plaça Nova	Josep M. Garrut	1955
185	Teatre selecte, II: Un pare de família, El cocktail dels acusats, El guacamai	Carles Soldevila	1955
186	Quan mataven pels carrers (Premi Fastenrath, finalista Premi Joanot Martorell)	Joan Oller i Rabassa	1955
187-188	Santiago Rusiñol i el seu temps (Obres completes, 23)	Josep Pla	
189-190	La febre d'or	Narcís Oller	1955
191	Dietari	Francesc Rierola	1955
192	Teatre selecte, II: Terra baixa, Maria Rosa, Mossèn Janot	Àngel Guimerà	1955
193	Els cent millors romanços catalans	Joan Amades	1955
194	Obra poètica	Ricard Permanyer	1956
195	De l'Empordanet a Barcelona: segon volum del "Viatge a Catalunya"	Josep Pla	1956
196	Obra poètica	Marià Manent	1956
197	El meravellós desembarcament dels grecs a Empúries	Manuel Brunet	1956
198-199	L'avenc	Josep Roig i Raventós	1956
200	Antologia de la poesia valenciana	Joan Fuster (ed.)	1956

201	Primers escrits (Obres completes, 1)	Josep Pla	1956
202	La ciutat i el tròpic (III Premi Víctor Català)	Lluís Ferran de Pol	1956
203-204	Els fugitius	Xavier Benguerel	1956
205	Aigua salada. Bodegó amb peixos (Obres completes, 2)	Josep Pla	1956
206	Només el miratge	Fèlix Cucurull	1956
207	Els Estats Units. Clixés de viatge	Josep M. Poblet	1956
208-209	Vals (VIII Premi Joan Crexells)	Francesc Trabal	1956
210	Mar de mestral (Obres completes, 3)	Josep Pla	1956
211	La cort maia de Txikinamit	Ramon Fontanilles	1956
212	Les serres encantades. Impressions pirinenques	Joaquim Santasusagna	1956
214	Llibre de les set sivelles. Proses del Rosselló	Josep Sebastià Pons	1956
215	París, 1940	Sebastià Gasch	1956
216	Ciutats de Catalunya, I	Josep M. Espinàs	1956
217	Tina, a interludis	Jordi Maluquer	1956
218-219	Betúlia	M. Aurèlia Capmany	1956
220	Abans-d'ahir	Rafael Tasis	1956
221	Barcelona: Papers d'un estudiant (Obres completes, 5)	Josep Pla	1956
222	La meva vida, II: 1920-1945	Agustí Esclasans	1957
223-224	Antologia de la prosa catalana, I. De Ramon Llull a Josep Pla	Lluís Nonell (ed.)	1957
225	Primers viatges (Obres completes, 6)	Josep Pla	1957
226-227	La maroma (Premi Joanot Martorell 1956)	Ramon Folch i Camarasa	1957
228-229	Crèdits humans (IV Premi Víctor Català 1956)	Manuel de Pedrolo	1957
230	Pst!... Sintetitzem (Premi de Novel·la Humorística Santiago Rusiñol)	Jaume Uyà i Morera	1957
231	Figures de temps (I Premi Josep Yxart 1956)	Joan Fuster	1957
232	Antologia poètica	M. Antònia Salvà. Josep Carner (ed.)	1957
233	Les floretes del gloriós senyor sant Francesc i dels seus frares		1957
234	Scala Dei: aiguaforts de la vida monacal	Josep Iglésies	1957
235	Madrid, 1921. Un dietari (Obres completes, 7)	Josep Pla	1957
236-237	Viatge al Pirineu de Lleida	Josep M. Espinàs	1957
238-239	Llibre d'Eivissa. Paisatge, història, antologia	Marià Villangómez	1957
240	Pobles d'Amèrica. Clixés de viatge	Josep M. Poblet	1957
241	Les Illes (Obres completes, 8)	Josep Pla	1957
242	Viatge entorn del meu pessebre	Josep M. Garrut	1957

243	Màrsias i Adila	Agustí Bartra	1957
244	Cases de dispeses (Obres completes, 9)	Josep Pla	1957
245	Una Barcelona a Anglaterra i altres reportatges	Josep Manyé	1957
246	La vida amarga. Històries i fantasies (Obres completes, 10)	Josep Pla	1957
247	Barcelona de nit. El món de l'espectacle	Sebastià Gasch	1957
248	Antologia de la prosa catalana, II. De Ramon Llull a Josep Pla	Lluís Nonell (ed.)	1958
249	Vint-i-dos contes (V Premi Víctor Català 1957)	Mercè Rodoreda	1958
250	Homenots. Primera sèrie (Obres completes, 11)	Josep Pla	1958
251	Cita de narradors (II Premi Josep Yxart 1957)	Sarsanedas, Capmany, Pedrolo, Espinàs, I	1958
252	Vuit segles de cultura catalana a Europa. Assaigs dispersos	Miquel Batllori	1958
253	Llibre d'Andorra. Història, paisatge	Lluís Capdevila	1958
254	El meu país (Obres completes, 12)	Josep Pla	1958
255	Ciutats de Catalunya, II	Josep M. Espinàs	1958
256	Avencs i coves. El món de l'espeleologia / L'espeleologia subaquàtica	Francesc Vicens / Antoni Ribera	1958
257	Poesies	Ramon Llull. Josep Romeu i Figueras (ed.)	1958
258	Homenots. Segona sèrie (Obres completes, 13)	Josep Pla	1958
259	Es té o no es té (finalista Premi Joanot Martorell 1957)	Odó Hurtado	1958
260	Crònica del país natal. Vida i mort d'un petit món (Premi Carles Roxlo, Jocs Florals de la Llengua Catalan	Artur Bladé Desumvila	1958
261	Nonell i altres assaigs (finalista Premi Josep Yxart 1957)	Enric Jardí	1958
263	L'obra de Josep Carner. Volum d'homenatge	Autors diversos	1959
264	Varietés (VI Premi Víctor Català 1958)	Josep M. Espinàs	1958
265	Vint-i-cinc anys de crítica (III Premi Josep Yxart 1958)	Jaume Bofill i Ferro	1959
266	De l'Empordanet a Andorra. Segon volum del "Viatge a Catalunya" (Obres completes, 15)	Josep Pla	1959
267	Un camí de Damasc (Premi Joanot Martorell 1958)	Miquel Llor	1959
268	Llegendes i tradicions de Montserrat	Joan Amades	1959
269	Lloret de Mar. La història marinera, el turisme, l'esperit	Esteve Fàbregas i Barri	1959
270	Homenots. Tercera sèrie (Obres completes, 16)	Josep Pla	1959
271	Llibre del Rosselló. Historiografia del Rosselló, del Conflent i del Vallespir, les terres germanes	Rafael Gay de Montellà	1959
272	De la Rambla a l'Argentina. Tretze contes	Joaquim Buigas	1959
273	Antologia poètica	Ausiàs March. Joan Fuster (ed.)	1959
274	Homenots. Quarta sèrie (Obres completes, 17)	Josep Pla	1959
275	Temps d'estrena / Hem deixat Riella / Setissis / Ketubim	Guillem Viladot	1959
276	Diari	Anna Frank	1959

277	Llibre de les salvatgines. Vida i costums dels animals dels nostres boscos	Lluís Soler	1959
279 (B)	L'inspector general / L'abric	Nicolai Gogol	1957
280	Quan els sentits s'afinen. Inici d'unes memòries	Ferran Canyameres	1959
281	Castella endins per terres ibèriques (Viatges i somnis, I)	Gaziel	1959
282 (B)	Evangelina	H. W. Longfellow	1958
283	La música catalana contemporània	Manuel Valls	1960
284	Homenots. Cinquena sèrie (Obres completes, 19)	Josep Pla	1958
285 (B)	Mireia	Frederic Mistral	1959
286	De Verdaguier a Carner. Assaigs sobre afinitat entre grans poetes (IV Premi Josep Yxart 1959)	Osvald Cardona	1959
287	Doble blanc (finalista Premi Joanot Martorell 1959)	Joan Vila Casas	1960
288	De la Terra a la Lluna	Jules Verne	1959
289	Perquè no (VII Premi Víctor Català 1959)	Josep A. Baixeras	1960
290	Un crim al Paralelo	Rafael Tasis	1960
291	Papers de família (Els anys tèrbols, III). Fulls d'un dietari	Carles Soldevila	1960
292	Els 7 pecats capitals vistos per 21 contistes en homenatge a Víctor Català	Autors diversos	1960
293	Homenots. Sisena sèrie (Obres completes, 20)	Josep Pla	1959
294 (B)	El jardiner / Ocells perduts	Rabindranath Tagore	1960 (19
295	Comarca de l'Empordà (finalista Premi Maspons i Camarasa 1959)	Anna Rubiés	1960
296	El pintor Joaquim Mir (Obres completes, 21)	Josep Pla	1960
297	Antologia de contes	Agustí Esclasans	1960
298	El Vallès: vigor i bellesa (Premi Maspons i Camarasa 1959)	Ferran Canyameres	1960
299	Tres comèdies: Primera representació / Ball robot / Una dreuera	Joan Oliver	1960
300	Portugal enfora. Trilogia ibèrica (Viatges i somnis, II)	Gaziel	1960
301	Tornant-hi a pensar. Evocacions de moments viscuts	Agustí Duran i Sanpere	1961
302	Poesies completes	Paul Valéry	1961
303	La península inacabada. Trilogia ibèrica (Viatges i somnis, III)	Gaziel	1961
304	Un senyor de Terra del Foc (Obres completes, 22)	Josep Pla	1961
305	Viure no és fàcil (I Premi Sant Jordi 1960)	Enric Massó	1961
306	La literatura catalana i el poble (V Premi Josep Yxart 1960)	Joan Triadú	1961
307	La sala d'espera (VIII Premi Víctor Català 1960)	Ramon Folch i Camarasa	1961
308	L'hora negra / Divertiments / La nit de Sant Joan	Sebastià Juan Arbó	1961
310	Dos segles de marina catalana. Històries de gent de mar	Esteve Fàbregas i Barri	1961
311	Carrers de Barcelona	Josep M. Espinàs	1961

312	Homenots. Setena sèrie (Obres completes, 24)	Josep Pla	1961
313	Obres completes	Àngel Ruiz i Pablo	1961
314	Obra poètica	Salvatore Quasimodo	1961
316	Obra poètica	Tomàs Garcés	1961
317	Seny, treball i llibertat: Suïssa. Cura d'aires (Viatges i somnis, IV)	Gaziel	1961
318	L'alta Garrotxa (Premi Maspons i Camarasa 1960)	Josep Girona i Casagran	1961
319	Matèria definitiva (finalista Premi Sant Jordi 1960)	Joan Vila Casas	1961
320	La Conca de Barberà. La meva terra	Josep M. Poblet	1961
322	Homenots. Vuitena sèrie (Obres completes, 27)	Josep Pla	1962
323	L'últim replà (II Premi Sant Jordi 1961)	Josep M. Espinàs	1962
324	Poesies completes	Miquel Ferrà	1962
325	L'home és el tot: Florència. Cura d'aires, II (Viatges i somnis, V)	Gaziel	1962
326	Operació Viaducte (finalista Premi Sant Jordi 1961)	Joan Vila Casas	1962
327	La Xera (Premi Víctor Català 1961)	Estanislau Torres	1962
328	La condemna	Odó Hurtado	1962
330	El món actual i el nostre país (Premi Josep Yxart 1961)	Josep M. Corredor	1962
331	Viatge al Priorat	Josep M. Espinàs	1962
332	Vint-i-cinc anys a Llúvia. Estampes de la Cerdanya (finalista Premi Maspons i Camarasa 1961)	Manuel Anglada i Ferran	1962
333	La Vall de Camprodon	Llorenç Birba	1962
334	Llibre de Figueres (Premi Maspons i Camarasa 1961)	Eduard Rodeja	1962
335	Antologia de pàgines viscudes	Josep M. Folch i Torres	1962
336	Trànsit / Present d'enamorat	Rabindranath Tagore	1961
337	Homenots. Novena sèrie (Obres completes, 29)	Josep Pla	1962
338	(B) Primer llibre de la jungla	Rudyard Kipling	1962 (19
339	(B) Segon llibre de la jungla	Rudyard Kipling	1962

Biblioteca Selecta Universal

Núm.	Títol	Autor/a	Traductor	Any
1	Llibre de Sant Josep	Francis Jammes	Josep Francesc Ràfols	1952
2	Maria Chapdelaine	Louis Hémon	Tomàs Garcés	1952
3 (BS338)	Primer llibre de la jungla	Rudyard Kipling	Marià Manent	1952
4 (BS339)	Segon llibre de la jungla	Rudyard Kipling	Marià Manent	1952
5 (BS294)	El jardiner / Ocells perduts	Rabindranath Tagore	Maria de Quadras	1952
6	Tartarí de Tarascó	Alphonse Daudet	Santiago Rusiñol	1952
7	Contes	Hans Christian Andersen	Joan d'Albaflor	1952
8	Els assassinats del carrer de la Morgue	Edgar A. Poe	Carles Riba	1953
9	Tres anglesos s'esbargeixen	Jerome K. Jerome	M. Ferrando, Jacint Maria Mustieles	1953
10	Les aventures de Tom Sawyer	Marc Twain	Josep Carner	1953
11	L'amic Fritz	Émile Erckmann, Alexandre Chatrian	Joan Sitjar	1953
12	La imitació de Jesucrist	V. Tomàs de Kempis. Joan Sales (ed.)	Emili Vallès	1953
13	Robinson Crusoe, I	Daniel Defoe	Josep Carner	1953
14	Robinson Crusoe, II	Daniel Defoe	Josep Carner	1953
15	Tres homes dins d'una barca, sense comptar-hi el gos	Jerome K. Jerome	Jacint Maria Mustieles, P. de Verdonces	1954
16	Viatges de Gulliver. Viatge a Lil·liput, I	Jonathan Swift	Josep Farran i Mayoral	1954
17	Viatges de Gulliver. Viatge a Brobdingnag (El País dels C	Jonathan Swift	Josep Farran i Mayoral	1954
18	Les illes d'or	Frederic Mistral	Maria Antònia Salvà	1955
19	L'elefant blanc, robot	Marc Twain	Josep Carner	1955
20	La lluna nova	Rabindranath Tagore	Maria de Quadras	1956
21 (BS279)	L'inspector general / L'abric	Nicolai Gogol	Carles Riba	1957
22 (BS282)	Evangelina	H. W. Longfellow	Guillem Colom, Miquel Forteza	1958
23 (BS285)	Mireia	Frederic Mistral	Maria Antònia Salvà	1959

Biblioteca Popular Teatral

Núm.	Títol	Autor/a	Any
1	Mar i cel. Tragèdia en tres actes	Àngel Guimerà	1960
2	El místic. Drama en quatre actes	Santiago Rusiñol	1960
3	L'endemà de bodes. Comèdia en tres actes	Josep Pous i Pagès	1961
4	Les joies de la Roser. Drama en tres actes	Frederic Soler	1961
5	La reina jove. Drama romàntic en quatre actes	Àngel Guimerà	1961
6	La mare. Drama en quatre actes	Santiago Rusiñol	1961
7	Rei i senyor. Tragèdia en tres actes	Josep Pous i Pagès	1961
8	El ferrer de tall	Frederic Soler	1961

R e s u m e n

Libros catalanes publicados en total: 408

Bibliotecas Perenne y Excelsa. "Obras Completas":

Joan Alcover
Josep Carner (1r. vol.)
M. Costa i Llobera
Guerau de Liost
Angel Guimerà
J.M. López-Picó (1r. vol.)
Ramón Llull (Essencials)

Narcís Oller
Eugeni d'Ors (1r. vol.)
Llorenç Riber
A. Ruiz i Pablo
Santiago Rusiñol
Joaquim Ruyra
Josep M. de Sagarra (poesia-
teatro)

Joan Maragall
Bernat Metge
Frederic Mistral
Miquel S. Oliver (1r. vol.)

J. Torres i Bages
Jacint Verdaguer
Víctor Catalá
Emili Vilanova

Volumenes publicados en la Biblioteca Selecta: 342

Detalle: Novelas	74	volumenes
Cuentos	50	"
Poesía	41	"
Ensayo	34	"
Biografías	27	"
Comarcales	20	"
Antologías diversas	20	"
Viajes	18	"
Teatro, folklore, etc.	58	"

Otros títulos importantes que ha publicado:

FIGURES DE CATALUNYA.- Más de cien biografías de catalanes ilustres, muy ilustrado.

ANTOLOGIA DE CONTISTES CATALANS.- Recopilación de 131 cuentos, de 52 autores diferentes.

TIRANT LO BLANC.- De Joanot Martorell

LES QUATRES GRANS CRONIQUES CATALANES (Muntaner, Desclot, Jaume I, i Pere III) En prensa.

FOLKLORE DE CATALUNYA (2 volumenes).- Recopilación 5.423 canciones, 24.000 adagios, 1.338 adivinanzas populares, 662 rondallas, 727 tradiciones, 826 leyendas.

GEOGRAFIA DE CATALUNYA.- En curso de publicación.

LA MASIA CATALANA.- Con más de cien ilustraciones.

BELLESA DE CATALUNYA.- Muy ilustrada.

BARCELONA VISTA PELS SEUS ARTISTES.- Con muchas reproducciones.

Biografías que ha publicado en la colección biográfica:

Rusiñol, Gaudí, Verdaguer, Pere III, Verntallat, Jaume d'Urgell, Jaume II, Junceda, Guimerà, Jaume I, Josep Oller, Joan I, Puigblanc, Maragall,

...//...

Pere I, Duran i Bas, Alfons I, Serrallonga, Oliba, Baró de Maldà, Reis de Mallorca, Pau Casals.

Libros de memorias: Gaziol, Carles Soldevila, Sagarra, Narcís Oller, Gual, Pere Ynglada.

ALGUNAS OBRAS QUE PREPARABA PARA PUBLICAR

HISTORIA DE CATALUNYA, Reglà, Fuster, Dolç, Taradell.

HISTORIA DEL TEATRE CATALÀ, por Francisco Curet.

ELS MOSSOS D'ESQUADRA, por Nuria Sales.

MARTIL'HUMA I MARTI EL JOVE, per J.E. Martínez-Ferrando.

PRAT DE LA RIBA, por Rafael Olivar.

PERE EL GRAN, por Fernando Soldevila.

GUIA GASTRONOMICA DE CATALUNYA, de José Mª Espinàs.

NOMENCLATOR DE POBLES I POBLATS DE CATALUNYA.

Etc. Etc. ....

(4)

OBRA EDITORIAL CASTELLANA DE JOSE Mª CRUZET

A R T E

Belleza de España.
Historia de la Pintura Hispánica.
Cataluña, sus hombres y sus obras.
La Costa Brava vista por sus mejores pintores.
La Catedral de Vich y las pinturas murales de José Mª Sert.
Ribalta.
Zurbarán.

B I O G R A F I A S

Vida de Cambó.	Grandes tipos (Unamuno, Ortega y Gasset, Gómez de la Serna, Gaudí, Blasco, Ibáñez, Eugenio d'Ors, José M ^a Sert, J. Alcover, Salvador Dalí)
Biografía de Sancho Panza, Filósofo de la sensatez.	Don Marcelino Menéndez y Pelayo.
El Archiduque Carlos de Austria, Rey de los catalanes.	Don Juan Valera.
Cajal, Historia de un hombre.	Este Otro Rubén Darío.
Maura, La revolución desde arriba.	Amistades y recuerdos.
Bajeza y grandeza de Dostoiéwski.	Cuatro figuras del 98 y otros retratos y ensayos españoles.
Vida y poesía de Gerardo Diego.	Joaquín Costa, Propulsor de la Reconstrucción Nacional.
Canalejas.	Vida de Ramón Cabrera y las guerras carbistas.
Vida de Bettina Brentano, De Goethe a Beethoven.	Varios hombres y algunas mujeres.
San Juan de Dios, Una aventura iluminada.	Tres mujeres gallegas del siglo XIX (Concepción Arenal, Rosalía de Castro y Emilia Pardo Bazán).
Azorín, En torno a su vida y a su obra.	
Miguel de Unamuno, Glosa de una vida.	

V A R I O S

Diccionario español de sinónimos y equivalencias
Libros de cocina
Infantiles etc.

L'any 1913, va ser tanmateix el més difícil de tots els que hem viscut, i a més a més, va ser el més difícil de tots els que hem viscut, i a més a més, va ser el més difícil de tots els que hem viscut...

FUNDACIÓ PROTECTORA

DE

EDITORIAL SELECTA

La primera... la segona... la tercera... la quarta... la cinquena... la sisena... la setena... la vuitena... la novena... la desena... la onze... la dotze... la tretze... la catorze... la quinze... la dissetze... la divuitze... la dinou... la vint...

"La literatura catalana és un arbre sec, sense la política"

Enric Prat de la Riba,

Es procura que aquestes col·leccions tingueren una gran utilitat i dignitat, i que els seus membres tinguessin una gran utilitat i dignitat, i que els seus membres tinguessin una gran utilitat i dignitat...

L'any 1946, en el transcurs del qual fou possible de tornar a intentar la publicació de llibres catalans -no d'una manera normal, sinó vencent innombrables dificultats que encara perduren-, es va crear "Editorial Selecta", amb el propòsit (en par satisfactòriament acomplert, però avui a mig camí de la seva arriscada realització) de publicar les obres dels autors més importants de la nostra llengua, sistematitzades en tres col·leccions bàsiques.

Aquesta decisió no fou presa a la lleugera, sinó d'acord amb el parer de rellevants personalitats literàries, les quals opinaren sense excepcions que era d'una urgent necessitat evitar que, sobretot a causa de la frivolitat del nostre públic, "la literatura catalana es convertís en un pur record històric". (1)

El pla d'"Editorial Selecta" no fou tampoc producte de la improvisació, sinó el resultat d'una reflexió lenta i profunda, que aconsellà la creació de tres col·leccions fonamentals: la BIBLIOTECA PERENNE, la BIBLIOTECA EXCELSA i la BIBLIOTECA SELECTA. Les dues primeres van ser destinades a donar en volums de paper bíblia -projectats tenint en compte les necessitats de la vida moderna- l'obra completa o seleccionada dels millors autors del passat (Verdaguer, Maragall, Ruyra, Rusiñol, etc.) i dels contemporanis arribats a la maduresa o plenitud (Victor Català, Carner, Sagarra, López Picó, etc.)

La tercera, la BIBLIOTECA SELECTA, va ésser llançada per a complementar l'expressat abast intencional de les altres dues. Col·lecció llarga, abundosa, de divulgació, tindria per objecte primordial salvar de l'oblit les obres cabdals del passat i possibilitar la publicació de les del nostre temps i del futur. Fou decidit que, com a terme mitjà, sortissin d'aquesta col·lecció uns dos volums al mes, i amb aquest ritme es proporcionaria ben aviat al nostre públic una amena, nodrida i viva biblioteca, que continuaria, distribuïts en diverses seccions ("Novel·la", "Narracions curtes", "Poesia", "Teatre", "Antologies", "Assaigs", "Folklore", etc.) els millors títols de la literatura catalana de totes les èpoques.

Es procurà que aquestes col·leccions tinguessin una presentació digna i discreta, i que els seus formats fossin adequats i permetessin la fixació de preus ajustats en relació amb el seu contingut; això darrer, sobretot pel que respecta a la BIBLIOTECA SELECTA, la qual, dins el seu to de col·lecció normal destinada a una

---

(1) Josep Pla

divulgació àmplia, ha estat objecte d'una atenció preferent, amb el resultat d'haver mantingut fins avui un preu únic en tots els seus títols.

Al llarg dels vuit anys de la seva existència, "Editorial Selecta" ha llançat al mercat 200 volums -"estenenent, per danunt d'un abisme sagnant, un pont cap al passat, i donant també un camí cap al futur"- (1). D'aquests volums, 15 han estat publicats a la BIBLIOTECA PERENNE; 11 a la BIBLIOTECA EXCELSA; 160 a la BIBLIOTECA SELECTA, i 14 a la BIBLIOTECA SELECTA UNIVERSAL, de creació més recent, destinada a facilitar traduccions catalanes de les obres mestres de la literatura universal.

Dues conclusions es dedueixen de l'examen, per superficial que sigui, del catàleg d'"Editorial Selecta". La primera, que els millors títols i els millors autors catalans han quedat incorporats -o estan en camí de ser-ho- en una o una altra de les seves col·leccions. La segona, que l'obra realitzada ressalta per les seves característiques d'unitat, coherència, selecció i esperit de continuïtat, qualitats de manifestació molt rara, almenys totes juntes, al nostre país. I cal afegir el següent: que, si algú troba a faltar-hi algun títol important, pot tenir la seguretat que està prevista la seva publicació. A més, la literatura catalana no havia estat mai dotada d'aquests tipus de col·leccions, propis de les llengües més esteses. Referint-se a "Editorial Selecta", un escriptor ha dit: "que ha fet, amb tenacitat, tacte i energia, una admirable obra de salvament". (2).

D'altra banda, l'esforç d'"Editorial Selecta" no s'ha limitat a la publicació de tantes i tantes obres. També ha treballat, contra tota mena d'obstacles, per la difusió del llibre català, organitzant sessions i lectures a la "Casa del Llibre", patrocinant homenajes commemoratius, redactant una "Crònica literària", etc. A la vegada, manté uns premis literaris certament modestos, insuficients a competir amb els castellans, però, amb tot, voltats d'un veritable prestigi. (3). En relació amb aquests premis anuals, convindria completar-los, encara, amb la institució d'un altre premi, dedicat a en-

---

(1) Carles Riba

(2) Marià Manent

(3) El "Premi Joanot Martorell", de novel·la catalana, de Ptes. 10.000. El "Premi Víctor Català", de narracions curtes, de Ptes. 5.000. La quantia del primer és notòriament insuficient, comparada amb els seus similars de novel·la castellana ("Premio Nadal" de 75.000.- "Planeta" de 100.000.- Ptas. etc.) Seria molt convenient poder elevar el seu import a base d'una subvenció anual.

coratjar el gènere d'assaig, la viabilitat del qual hauria d'ésser tanmateix assegurada amb una subvenció. (1)

Tots aquests esforços han quedat qualificats de "perfecta manobra justa que salva el cor i el pensament" (2) i han guanyat per a "Editorial Selecta" el reconeixement unànim de la seva importància, que li permet d'ocupar sense discussió, avui, en un dels moments més difícils i adversos de la nostra història -amb els defectes que pugui tenir tota obra humana- el primer lloc entre les entitats anàlogues de la seva especialitat. Però, si s'han realitzat força coses, encara en resten moltes a fer.

La falta de mitjans normals de propaganda (diaris, revistes, crítiques, prospectes, conferències, cursos, etc), la supressió de l'ensenyament del català a les escoles (i, com a resultat visible, l'allucyament de les noves generacions) i la indiferència d'amplis sectors del nostre públic, estúpida i inhibits de tot el que representa cultivar l'esperit, són algunes de les causes, entre moltes d'altres, que col.loquen l'edició catalana en un "estat de defensa", en una situació d'anormalitat i d'inferioritat, al voltant del problema primordial de la insuficiència de públic. Aquest problema és aguditzat per l'actitud de determinats grups residents al país i a l'estranger, els quals, amb el pretext de seguir fidels a un esperit d'intransigència radical, han adoptat, enfront de la publicació de llibres catalans (una de les poques manifestacions precàriament possibles de la nostra cultura), una posició, tan còmoda com absurda, l'abstencionisme, refús que no deuen d'estendre -és de suposar, si no és que decideixin esdevenir del tot analfabets- als diaris, revistes, llibres, teatres, cinemes, etc., castellans o de les altres llengües dels indrets on estrobin.

En conseqüència, la publicació de llibres catalans, deixant a part algunes -ben poques- excepcions, planteja un problema d'ordre econòmic, produït per la immovilització de capital, equivalent a dèficit, que "Editorial Selecta" no està en condicions de resoldre amb els seus mitjans actuals, malgrat la seva organització modesta i austera i el desinteressat esperit i la vocació del seu director i dels seus col.laboradors, veient-se obligada a ampliar, per anar desenrotllant els seus plans en la forma prevista, l'ajut econòmic -molt valuós, però insuficient- que ha rebut fins ara. Aquest problema afecta, com diem, la publicació de la major part de llibres

---

(1) Vegi's en la pàgina el projecte detallat d'aquest Premi.

(2) Josep Mª de Sagarra.

catalans, tant els bons títols d'abans que falta encara reeditar, com els dels autors de les generacions d'entre les dues guerres, els de poesia i els dels joves pertanyents a les darreres promocions, pocs, inconeeguts, però judicats excel·lents per la crítica, la qual preveu, gràcies a ells, un esperançador futur per a la nostra literatura. Per tant, es fa indispensable la cooperació de totes aquelles persones que, identificades amb els propòsits d'"Editorial Selecta", estiguin en condicions d'ajudar-la econòmicament.

D'acord amb el pla general que té establert, certament "no exhaustiu", però sí comprnent un panorama força dilatat i a completar, naturalment, amb les novetats interessants que vagin sorgint, "Editorial Selecta" es proposa publicar -en el transcurs dels pròxims vint-i-cinc anys- uns 15 volums més a la PERENNE, 40 a la EXCELSA i 340 a la SELECTA. Arribaria així als 30, 50 i 500 volums, respectivament, l'existència dels quals posaria definitivament de relleu, la veritable magnitud i transcendència de la literatura catalana.

Afirmem que cauria en un error el qui dubtés del valor literari dels llibres catalans que hem fet o que projectem de fer. El nostre fons representa la millor i més palpable expressió gràfica del pensament català de tots els temps i pot suportar perfectament -les proporcions guardades- la comparació amb altres literatures. És més, la major part dels nostres llibres (no oblidem que el més local és el més susceptible de convertir-se en universal) tenen més interès i més amenitat que molts dels que es publiquen en altres literatures i són objecte d'una desorbitada i frenètica propaganda. I això és talment veritat que, si el qui subscriu aquestes notes arribés a creure que les seves edicions han d'ésser adquirides -o protegides- principalment per raons d'ordre sentimental, abandonaria a l'acte la seva professió.

Tampoc el qui dubtés del pervenir dels llibres catalans no podria refutar el present escrit. En aquest aspecte, caldrà recordar que "Editorial Selecta", durant aquests vuit anys darrers, ha fet arribar, a les cases i biblioteques del nostre país i de fora, més de dos-cents mil volums catalans (nombre, amb tot, econòmicament insuficient per a mantenir el seu esforç editorial), tractant de "conservar, enmig de tanta cendra, les brases més vives de la nostra llengua... (1)

Això pel que respecta al passat immediat. De cara al futur,

---

(1) Gaziol

creiem amb una fe absoluta, que a la llarga les nostres edicions s'exhauriran. I quan ningú no es recordi de moltes de les obres -de valor efímer- de les quals ara tant es parla, els nostres llibres aniran essent reeditats.

El nostre és, tanmateix, un dramàtic i feixuc problema de resistència, que han suscitat les causes abans esmentades. Però, si a la història no li ve d'unes quantes desenes d'anys, sabem en canvi que triomfen sempre, a la llarga, les coses vives, directes i autèntiques, i no les imposades, afectades, fictícies i encorcarades. Perquè el català no és, segons la creença molt estesa en aquests darrers tems, sobretot entre les classes benestants, una llengua d'un abast tan limitat i petit, que s'imposi la seva substitució per la castellana. Contra aquest error immens, sostingut algunes vegades (cal advertir-ho) de bona fe, és molt útil recordar el que escriu Josep Pla a les seves "Cartes de lluny", en referir-se als danesos -els quals usen exclusivament la seva llengua, sense que això els privi de ser a la vegada uns excel·lents políglots-, text que reproduïm a continuació:

"Digueu-me si això per a un poble no és un ideal i com queda l'absurda teoria oficial, segons la qual el coneixement de la llengua materna, si aquesta és de reduïdes proporcions, és un obstacle per a les possibilitats d'un home. ¡Quina absurditat! L'experiència ens demostra una cosa, en aquest punt, incommovible: només hi ha un camí per a aprendre llengües estranyes: conèixer a fons la llengua materna. Els qui n'agafen una de més extensa, perquè es pensen que és més útil, fan un camí errat. El resultat del seu treball és la confusió i la inseguretats més espantoses. Això ho saben els catalans per experiència. No conèixer a fons el català vol dir conèixer malament el castellà, el francès, l'anglès i l'alemany. I és natural. L'única base segura de comprensió i d'expressió, l'única pedra de toc granítica és la llengua materna, sigui petita o gran, pobra o rica. Si ens manca això, ens manca tot. Si en lloc de la base segura, tenim un signabarreig inconsistent, les nostres receptibilitat, comprensió i possibilitats d'expressió queden retallades forçosament. El resultat és un galimatias esparverador. Però cal encara insistir? Es que sabeu algun català desconegedor de la seva llengua vernacle que parli correctament la llengua castellana?"

I, fetes totes aquestes consideracions, el qui signa aquest memoràndum apel·la, per a dur a bon terme "la gran i difícil empresa

editorial de la Selecta", (1) als patriois catalans que puguin ajudar-lo i que creguin en la necessitat absoluta del manteniment, de la difusió i del creixement de la nostra cultura literària, i els demana que evitin el descoratjament dels joves autors de positiu mèrit, sense els quals no hi ha futur ni continuïtat possible. Que les obres importants que falten puguin ser editades o reeditades i que vegin els joves publicades les seves, i els seus noms donats a conèixer, i més o menys aviat -però amb tota certesa- les nostres lletres -neorenaixents- tornaran a assolir la plenitud que els correspon.

Es cert que cal atendre moltes demandes i que molts projectes mereixen ésser ajudats, però en els mecenatges, com en tot, és essencial establir una ordenació justa i una jerarquia de valors. Fa pena de recordar els plans absurds, condemnats per endavant al fracàs, que han obtingut en el nostre país un fàcil i desproporcionat auxili econòmic. ¡Quantes i quantes vegades, en l'ajut de projectes fantàstics i pseudo-colossals, s'ha perdut tot sentit de la mesura! Som un poble vanitós, que ens creiem passar de llestos, però el que ens falta és un elemental sentiment d'orgull, una qualitat o un instint que ens orienti i ens encamini cap a la veritable grandesa i a la perennitat.

Moltes coses han d'ésser objecte de protecció, certament, però no hi ha dubte que el demanat ajut aplicat a l'edició del llibre català, serà eficaçíssim per al pervenir del nostre país. Car, gràcies a la difusió del nostre pensament i de la nostra paraula impresa, poden sorgir altres creadors i altres protectors que assegurin, en múltiples direccions i diversíssimes activitats, la perdurabilitat de les nobles idees genuïnes.

De miracle (2) i de follia -en el sentit lul·lià d'aquesta paraula- ha estat qualificat "el més gran esforç creador realitzat (per "Editorial Selecta"), en l'obra restauradora de la nostra literatura, després de la guerra" (3). Depèn de l'acolliment, del favorable acolliment, que tingui aquest escrit, el que aquesta obra, servida per tres col·leccions adequades -que fins ara s'imaginaven privatives de les àrees lingüístiques de major extensió- pugui continuar amb l'amplitud amb què ha estat concebuda, "bastint volum per volum el corpus general de la literatura catalana" (4).

---

(1) Tomàs Garcés

(2) Salvador Espriu

(3) Manuel de Montoliu

(4) Carles Soldevila

NORMES PER A L'ESTABLIMENT DE LES COL.LABORACIONS
FUNDACIONALS QUE PODEN APLICAR-SE A UN GRAN NOMBRE
DE TITOLS QUE TE EN PROJECTE "EDITORIAL SELECTA"

FORMULA A. - Aportació de la quantitat necessària per a poder editar un volum en col.laboració amb Editorial Selecta, segons el model de conveni ja establert i que preven i regula el reintegrament del capital i la distribució proporcional dels beneficis, quan aquests es produeixen.

El valor aproximat necessari d'aquestes aportacions és de l'ordre d'unss deu mil pessetes per a un volum de la "Biblioteca Selecta": de setanta-cinc mil pesetas, per a un de la "Biblioteca Excelsa": i de cent vint-i-cinc a cent cinquanta mil pessetes, per a un de la "Biblioteca Perenne".

FORMULA B. - Patrocini d'un determinat o de determinats títols, a publicar dins la Biblioteca a què corresponguin, anant les despeses de l'edició a compte íntegre del protector. En aquest cas, l'editorial estableix el pressupost de l'obra, facilitant el paper de "cupó" i els altres materials a preu de cost; o sigui, que aquella resulta al mateix import que si fos costejada per E.S., la qual assessora a ixi mateix sobre la tirada més convenient i la fixació del seu preu de venda.

Apareguda l'obra, E.S. practica semestralment liquidacions d'exemplars venuts, amb el descompte del cinquanta per cent sobre el seu preu de venda, i fa efectiu el seu import al propietari de l'edició.

FORMULA C. - Subvenció de la quantitat necessària per a poder editar una determinada obra del pla d'"Editorial Selecta" -escollint-la directament o fent-ho d'acord amb la suggerència del seu director- la qual quantitat, un cop coberta en part o en la seva totalitat pel producte de les vendes líquides que la mateixa produeixi, s'aplicarà en idèntica forma i successivament, a l'edició d'altres volums.

FORMULA D. - Donatiu d'una quantitat d'import lliure, a invertir a criteri del director d'"Editorial Selecta", el qual lliurarà el corresponent rebut i indicarà oportunament -si és que desitja saber-ho on ha estat destinada.

Aquesta fórmula s'aplica preferentment a l'edició d'obres que convé que siguin editades i que difícilment poden produir un marge de benefici.

Nota. - En una de les pàgines de les obres importants que hagin estat objecte d'ajut, hi pot figurar destacadament -comptant amb la deguda autorització i conformitat- el nom de la persona o de les persones que hagin fet possible la seva edició.

PROJECTE DE FUNDACIÓ

del

PREMI D'ASSAIGS "RAMON SIBIUDA"

Per tal d'estimular la producció d'obres de caràcter intel·lectual i incrementar la secció d'assaigs de la "Biblioteca Selecta" iniciada amb la traducció catalana de "El Criteri" de Balmes, es projecta la creació del PREMI RAMON SIBIUDA d'assaigs en català, les bases del qual estarien redactades d'acord amb els següents punts:

1er.- L'import del premi corresponent als drets de la primera edició, seria de 5.000 pessetes i en cap cas podria ésser fraccionat.

2on.- Els treballs aspirants als premis deurien ésser inèdits, escrits en català i d'una extensió adequada per a formar un volum d'unes 230 pàgines de la Biblioteca Selecta, i dedicats a temes preferentment genèrics sobre el pensament català, crítica literària, històrica, o antologies o biografies de caràcter intel·lectual.

3er.- L'adjudicació del premi seria feta tots els anys a proposta d'un Jurat format per cinc membres.

4rt.- El premi seria concedit el 13 de desembre, Diada de Santa Llúcia.

5on.- L'obra seria publicada dins la secció "Assaigs" de la "Biblioteca Selecta".

Representant les despeses del Premi i l'edició de l'obra (tiratge mínim de 1.000 exemplars) unes 25.000 pessetes, i essent les possibilitats comercials pràcticament nul·les, l'aportació anual fundacional mínima necessària seria de 15.000 pessetes, corrent la resta, a càrrec d'Editorial Selecta.

Tant en les bases del Premi com en la seva edició, figuraria destacadament la col·laboració fundacional, i fins i tot podria estudiar-se un possible canvi de la seva denominació.

Possible Jurat del Premi

Jordi Rubió, President

J.V. Foix

Manuel de Montoliu

Maurici Serrahima

J.M. Castellet

(Projecte editorial que es facilita amb caràcter estrictament confidencial, tant pel que fa referència al seu contingut, com als seus detalls i iniciativa).

EXTRACTES D'ALGUNS JUDICIS QUE HA MERESCUT L'OBRA DE L'"ED. SELECTA"
INICIATS EN APAREIXER EL VOLUM CENT DE LA SEVA BIBLIOTECA TITULAR

"E.S. ha fet, i sé que seguirà fent la tasca més important -per la quantitat i la qualitat- d'ençà que s'editen llibres en català... I pot fruir plenament de la satisfacció que proporciona la feina feta de mantenir un caliu que ja és un foc sagrat" Just Cabot

"E.S. ha sobreviscut als temps adversos, preparant nobles reserves per als matins venidors" Josep Carner

A J.M.C.

el qui posa mà i cap en la seva obra
i que ens diu "Fou i perdura
en presència i en fet
lo que Déu va crear en nostre indret"
"Victor Català"

"Si tothom treballés amb una pura atenció, amb la pura atenció de l'E.S., tota la nostra activitat fóra una grandiosa pregària i aleshores el país seria salvat". Salvador Espriu

"Quan una col·lecció catalana arriba als 150 volums com aviat abraçarà la B.S. el mèrit és d'una grandària que traspassa els llindars del normal i té el valor d'una universalitat" R. Gay de Montellà

"Ja sap el meu amic que més de quatre vegades des de les llunyanes terres d'Amèrica, li he dit com admirava la valentia i tenacitat amb què treballava en la tasca ingrata i aspra de salvar la llengua catalana del total oblit en què hauria caigut, de no haver sorgit com per miracle l'editor J.M. Cruzet" Antoni López Llausàs

"Pedra per pedra -sense presses ni pauses- E.S. basteix l'alta torre, plena dels grans silencis de la paraula catalana" Rosend Llates

"Què sabriem de la literatura catalana la gent de les noves generacions sense la Biblioteca Selecta? Jo que tinc els seus volums al capçal del llit -on sols s'hi guarda l'autenticitat- dic que E.S. ha ajudat a una generació a retrobar-se". Dr. Gonçal Lloveras

"Com estariem tots, i especialment la meua generació sense que ens omplissin i ens reconfortessin -enmig de la mar udoladora del present- els volums d'E.S. ?" Albert Manent

"Avui el món és amenaçat d'uniformisme, i tota defensa de la rica diversitat europea és un gran bé. La defensa de les lletres catalanes -en la qual tant ha excel·lit E.S.- és doncs un servei prestat a Europa" Marià Manent

"E.S. ha fet més que ningú en la nostra terra per assentar la literatura catalana sobre la pedra ferma de la concòrdia entre tots els qui amb la ploma volen assegurar a la nostra llengua i literatura un prestigi mundial".

Manuel de Montoliu

"E.S. s'ha llençat al mar amb la tempesta a sobre i enmig d'una boira espessíssima. Ha volgut i ha sabut fer-ho tot per salvar una llengua"

Dr. Jeroni de Moragas

"Amb una tenacitat admirable, amb una passió freda, E.S. ha lluitat contra la situació més tràgica per què ha passat en els temps moderns el nostre esperit. Lluitar és feina de gent intel·ligent. Retorçar l'adversitat, vèncer la catàstrofe i crear amb les pedres disperses del nostre esperit, l'edifici de les més sòlides possibilitats de l'edició catalana normal, és un esforç molt singular en el país i obra de la tenacitat i de la intel·ligència."

Josep Pla

"E.S. ha fet possible que el pensament català arribi al poble i perduri d'una generació a l'altra".

Josep Puig i Cadafalch

"E.S. enmig de la desolació de la nostra terra alça tota sola un monument a la literatura d'una inesperada renaixença de l'espiritualitat catalana".

Francesc Pujols

"El nostre país ha passat per una commoció tràgica i els joves nascuts o formats durant aquest període s'han trobat a la fi d'ell com isolats del passat literari... E.S. ha emprès la tasca de fer-lo ressorgir publicant al costat dels autors actuals, els grans clàssics de la nostra Renaixença..."

Carles Riba

"Després de la tragèdia nostra de sang i de vergonya els camps de les nostres lletres eren un erm. Però un jorn venturós arribà E.S. i començà a sembrar -en la ferida roja- les sements de les obres literàries clàssiques i modernes dels autors passats i presents. Aquesta sembra de llibres -avui ja esponerosa- és la magnífica resurrecció d'una literatura per un sembrador ardit"

Dr. Josep Roig i Raventós

"L'obra d'E.S. que enllaça el passat i el present literaris en una continuïtat vital i operant, la fa mereixedora no ja de lloança, sinó d'un aplaudiment unànime..."

Josep Romeu

"El volum de les activitats d'una editorial no es mesura ni de lluny per la xifra dels llibres que veu acabats. Hi ha els que voldria publicar i convindria que publicués i no publica. Ella els imagina, els suggereix però moltes vegades, malhauradament, no arriben a ésser realitat.

Jordi Rubió

"E.S. pot vanagloriar-se d'haver recollit la magnífica sombra de la intel·lectualitat catalana"...

Maria Rusiñol

A J. M. C.   "Amb cent volums, cent llances en l'atzur
i en ordre de batalla
ets voluntat que ajuntes el futur
i el que no pot anihilar la dalla.

Josep Mª de Sagarra

"E.S. ha fet un monument d'un desig cíclic i una activitat creadora, d'un sentiment personal que adquireix categoria de veritable missatge..."

Octavi Saltor

"Quan el silenci s'havia fet més angoixós i els llibres en els quals hi havien les paraules més importants, s'havien dispersat, anat fent vells i alguns qui sap on paraven, van començar a sortir d'un a un, sense fer soroll, però decidits, disciplinats i sense vacil·lar, els volums de l'E.S...."

Maurici Serrahims

"L'obra d'Editorial Selecta, sembla un miracle. En una etapa de dificultats, quan hi havia motius racionals de dubtar de la viabilitat d'una gran biblioteca catalana de tipus normal, E.S. n'edifica una, que des d'ara es pot dir superior a totes les precedents realitzades en períodes propicis".

Carles Soldevila

INDICACIONS SOBRE EL PLA GENERAL D'EDITORIAL SELECTA

El següent pla d'E.S. està ordenat per Biblioteques, i consignats dintre d'aquestes, en dues tintes distintes, els volums publicats i els volums a publicar.

La Biblioteca Selecta, degut a la seva extensió i per a major claredat, està classificada per seccions. En determinats casos, s'ha cregut convenient separar els autors morts dels vivents i establir alguna subclassificació per sèries. Quan, en un títol, apareix en blanc l'espai destinat a l'autor, vol dir que aquest encara no ha estat designat.

L'equivalent dels signes que puguin haver-hi al marge de cada volum, és el següent:

- Volums als quals es pot aplicar una col.laboració fundacional.
- Volums sobre els quals hi ha una opció en tràmit de col.laboració fundacional.
- Volums d'ordre preferent de publicació, per estar l'original pràcticament a punt d'anar a la impremta.
- = Volums, l'original dels quals és susceptible de ser encarregat, preparat o enllestit ràpidament, a fi de poder-lo publicar el més aviat possible.
- × Volums en els quals es poden preveure unes certes dificultats a la censura.

La manca d'alguns d'aquests signes en llapis, no vol pas dir que no pugui projectar-se en breu la publicació de qualsevol volum.

....

Pla general d'Editorial Selecta

BIBLIOTECA PERENNE

Volums publicats

ALCOVER (Joan)	OBRES COMPLETES
AMADES (Joan)	FOLKLORE DE CATALUNYA (2 vols.) (Rondallística-Cançoner)
BALMES (Jaume)	"OBRAS COMPLETAS" (2 vols.)
COSTA I LLOBERA (M.)	OBRES COMPLETES
GUIMERA (Angel)	OBRES SELECTES
MARAGALL (Joan)	OBRES COMPLETES
MARTORELL (Joanot)	TIRANT LO BLANC-(1ª ed. completa)
OLLER (Narcís)	OBRES COMPLETES
RUSIÑOL (Santiago)	OBRES COMPLETES (exhaurit)
RUJRA (Joaquim)	OBRES COMPLETES
TORRAS I BAGES (J.)	OBRES COMPLETES
VERDAGUER (Jacint)	OBRES COMPLETES (3ª ed.)
VILANOVA (Emili)	OBRES COMPLETES

Volums a publicar

= AMADES, (Joan)	FOLKLORE DE CATALUNYA (vol. III i últim) (Costums-Greences-Teatre Popular)
× BERTRANA (Prudenci)	OBRES SELECTES
× IGLESIES (Ignasi)	OBRES COMPLETES
- LLULL (Ramon)	OBRES ESSENCIALS (2 vols.)
= RIQUER (Martí de)	NOVEL·LISTICA MEDIEVAL CATALANA
= ROMEU (Josep)	EL GRAN LLIBRE DE MONTSERRAT (Història-Geografia-Antologia)
{ RUBIO BALAGUER (J.)	HISTORIA DE LA POESIA CATALANA (2 vols.)
{ BOFILL I FERRO (J.)	(Crítica i Antologia)
- RUSIÑOL (Santiago)	OBRES COMPLETES (2ª ed.)
- SOLDEVILA (Ferran)	LES QUATRE GRANS CRONIQUEES CATALANES (Jaume I- Desolot-Muntaner-Pere III)

Volums publicats

CATALA (Victor)	OBRES COMPLETES
GUERAU DE LIOST	OBRA POETICA COMPLETA i Proses literà-
LOPEZ PICO (J.M.)	OBRES COMPLETES (vol. I) [ries]
OLIVER (Miquel S.)	OBRES COMPLETES (vol. I)
ORS (Eugeni d')	OBRA CATALANA COMPLETA (v. I) Glosari I
RIBER (Llorenç)	OBRES COMPLETES (v. I)
SAGARRA (J.M. de)	OBRES COMPLETES (Teatre -3 vols.)
SAGARRA "	OBRA POETICA (f.s. - 1912-1937)
TRIADU (Joan)	ANTOLOGIA DE CONTISTES CATALANS (1850- -1950)

Volums a publicar(Autors morts)

=CASELLAS (Raimon)	OBRES COMPLETES
=FOLCH I TORRES (J.M.)	OBRES SELECTES
=GUAL (Adrià)	OBRES SELECTES
=MESTRES (Apel.les)	OBRES SELECTES
=MIQUEL D'ESPLUGUES (P.)	OBRES SELECTES
=MISTRAL (Frederic)	OBRES COMPLETES
=MONSERDA (Dolors)	OBRES SELECTES
=OLIVER (M.S.)	OBRES COMPLETES (vol. II i últim) (Obra
=PIN I SOLER (J.)	OBRES SELECTES [castellana])
=PLANA (Alexandre)	OBRES COMPLETES
=SOLER, Serafi (Pitarra)	OBRES
=VAYREDA (Marian)	OBRES COMPLETES

(Autors vivents)

CARNER (Josep)	OBRES COMPLETES
JUAN ARBO (S.)	OBRES COMPLETES
=LOPEZ PICO (J.M.)	OBRES COMPLETES (vol. II)
LLOR (Miquel)	OBRES COMPLETES
=MONTOLIU (Manuel de)	BREVIARI CRITIC (50 anys de crítica lite-
=NONELL (Lluís)	ANTOLOGIA DE LA PROSA CATALANA [rària]
=OLIVER (Joan)	ANTOLOGIA DEL TEATRE CATALA
=ORS (Eugeni d')	OBRA CATALANA COMPLETA (vol. II) (Glos. II)
=ORS (Eugeni d')	OBRA CATALANA COMPLETA (vol. III i últim) (Teoria i ficció)
PLA (Josep)	QUADERN GRIS
PLA "	EL TEMPS (Els Moments - Les hores - Els Anys)
PUJOLS (Francesc)	OBRES (Sel. lecció antològica)
RAFOLS (J.F.) - RICART (E.C.)	EPISTOLARI
RIBER (Llorenç)	OBRES COMPLETES (vol. II i últim)
ROIG I RAVENTOS (J.)	OBRES SELECTES
RUBIO I BALAGUER (J.)	HISTORIA DE LA LITERATURA CATALANA
SAGARRA (J.M.)	OBRES COMPLETES (Vols. IV, V i VI) (dos vols. de <u>Poesia</u> i un de <u>Prosa</u>)
<SOLDEVILA (Carles)	OBRES COMPLETES

Secció I: Novel·laVolums publicats(Autors morts)

BERTRANA (Prudenci)	L'HEREU
CASELLAS (R.)	ELS SOTS FERESTECES
OLLER (Narcís)	PILAR PRIM
OLLER "	LA PAPALLONA
PIN I SOLER (J.)	LA FAMÍLIA DELS GARRIGAS
POUS I PAGES (J.)	LA VIDA I MORT DE JORDI FRAGINALS
RUSIÑOL (S.)	EL POBLE GRIS
RUSIÑOL "	EL CATALA DE LA MANCHA
RUSIÑOL "	EN JOSEPET DE SANT CELONI
RUSIÑOL "	L'AUCA DEL SR. ESTEVE
VAYREDA (M.)	LA PUNYALADA

(Autors vivents)

CAZALA (Victor)	SOLITUD
ESPINAS (J.M.)	COM GANIVETS O FLAMES (P.J. Martorell 1959)
JUAN ARBO (S.)	CAMINS DE NIT (2 vols.)
LLOR (M.)	LAURA A LA CIUTAT DELS SANTS
LLOR (M.)	EL SOMRIURE DELS SANTS
OLLER RABASSA (J.)	LA HISTORIA D'UNS SECRETS
PLA (Josep)	EL CARRER ESTRET P.J. (Martorell, 1951)
PLA "	NOCTURN DE PRIMAVERA
PLANAS (Ramon)	EL CERCLE DE FOC
ORS (Eugeni d')	LA BEN PLANTADA
ORS "	GUALBA LA DE MIL VEUS
ROIG I RAVENTOS (J.)	FLAMA VIVENT
ROIG I RAVENTOS "	MONTNEGRE
ROIG I RAVENTOS "	L'ERMITA MAURICI
ROIG I RAVENTOS "	PRESONS OBERTES
ROIG I RAVENTOS "	ESBARZER
ROIG I RAVENTOS "	EL BOIG DE LA PINEDA
ROIG I RAVENTOS "	MARAVIA
SOLDEVILA (Carles)	FANNY
SOLDEVILA "	MOMENT MUSICAL (I part Anya Tèrbols)
SOLDEVILA "	BOB ES A PARIS (II " " ")
VILLALONGA (Llorenç)	MORT DE DAMA

Volums a publicar(Autors morts)

× BERTRANA (Prudenci)	EL VAGABUND (i altres títols)
• — FOLCH I TORRES (J.M.)	JOAN ENDAL
MONSERDA DE MACIA (M.D.)	LA FABRICANTA
• — OLLER (Narcís)	LA FEBRE D'OR (2 vols.)
• — OLLER "	VILANIU
• — PIN I SOLER (J.)	JAUME
• — PIN I SOLER "	NIOBE
• × VAYREDA (M.)	SANG NOVA

(Autors vivents)

BENQUEREL (X.)	<u>(Una novel.la inèdita)</u>
• — BOSCH BARRET (M.)	L'ESTRANYA AVENTURA DE PIERRE QUEROULT
BRUNET (Manuel)	EL MERAVELLOS DESEMBARC DELS GRECS A EMPURIES
• — CAPMANY (Maria A.)	L'ALTRA CIUTAT
ESPINAS (J.M.)	EL GANDUL
FERRAN DE POL (Lluís)	ABANS DE L'ALBA
• — GUANSE (Domènec)	<u>(Una novel.la inèdita)</u>
JUAN ARBO (S.)	TERRES DE L'EBRE
JUAN ARBO (S.)	LA MASIA
LLOP (Miquel)	HISTORIA GRISA
LLOP "	<u>(Una novel.la inèdita)</u>
× OLLER RABASSA (Joan)	QUAN MATAVEN PELS CARRERS
PLA (Josep)	<u>(Les que vagi donant)</u>
• — PLANAS (Ramon)	MARGARIDA I ELS JUTGES
SOLDEVILA (Carles)	<u>(Tercera part de "Els Anys Tèrbols)</u>
TRABAL (Francesc)	VALS
• — PEDROLO (Manuel)	<u>(Una novel.la inèdita)</u>

Secció II: Narracions i contes

Volums publicats

(Autors morts)

CASELLAS (R.)
 MASSO I TORRENTS (J.)
 MESTRES (Apel.les)
 PLANA (Alexandre)
 PLANA "
 RUSIÑOL (Santiago)
 RUSIÑOL "
 RUSIÑOL "
 RUYRA (Joaquim)
 RUYRA "
 RUYRA "

LES MULTITUDS
 CROQUIS PIRINENCS
 TOTS ELS CONTES
 A L'OMBRA DE STA. MARIA DEL MAR
 EL MIRALL IMAGINARI
 L'ILLA DE LA CALMA
 DEL BORN AL PLATA
 ORACIONS
 LA PARADA
 PINYA DE ROSA (2 vols.)
 ENTRE FLAMES

(Autors vivents)

CATALA (Victor)
 CATALA "
 CATALA "
 CATALA "
 CLOPAS BATLLE (I.)
 LLOR (Miquel)
 MARTINEZ FERRANDO (E.)
 PEDROLO (Manuel de)
 PLA (Josep)
 PLA "
 PLA "
 PLA "
 PLA "
 PLA "
 PLA "
 SANSANEDAS (J.)
 SOLDEVILA (Carles)
 SUÑOL (Cèlia)

DRAMES RURALS (1^a sèrie "D.R.")
 CAIRES VIUS (2^a " "
 VIDA MOLTA (3^a " "
 JUBILEU
 ANECDOTOLOGI DE FRANCESC PUJOLS
 TOTS ELS CONTES
 PRIMAVERA INQUIETA
 EL PREMI LITERARI I MES COSES
 COSES VISTES (1ª sèrie C.V.)
 BODEGO AMB PEIXOS (2^a s. C.V.)
 L'ILLA DELS CASTANYERS (3^a s. C.V.)
 PA I RAIM (4ª sèrie C.V.)
 EL VENT DE GARBI (5ª sèrie C.V.)
 LLAGOSTA I POLLASTRE (6ª sèrie C.V.)
 CONTRABAN (7ª sèrie C.V.)
 MITES (P. Víctor Català, 1953)
 HISTORIES BARCELONINES
 L'HOME DE LES FIRES I ALTRES CONTES

Volums a publicar(Autors morts)

- = BOSCH DE LA TRINXERIA (C.) PROSES TRIADES
- - CASELLAS (Raimon) LLIBRE D'HISTORIES
- = FOLCH I TORRES (J.M.) ANTOLOGIA DE PAGINES VISCUEDES
- = GENIS AGUILAR (M.) PROSES TRIADES
- PLANAS (J.M.) LES NITS DE BARCELONA (?)
- SACS (Joan) VIDA I MORT DELS BARCELONINS

(Autors vivents)

- BENQUEREL (Xavier) EL DESAPAREGUT
- CALDERS (Pere) CONTES
- - CIRICI PELLICER (A.) RECORDS DE VENECIA
- FUSTER MAYANS (G.) CONTES
- ISERN DALMAU (E.) PROSES
- = MARTINEZ FERRANDO (J.E.) TOTS ELS CONTES
- PONS (Joan Sebastià) ESTAMPES DEL ROSSELLO
- RIBA (Carles) L'INGENU AMOR
- - RUBIO I TUDURI (N.M^a) CONTES
- - SERRAHIMA (Maurici) TOTS ELS CONTES
- PLA (Josep) (Els que vagi donant)

Secció III: Assaigs i Crítica (1)

Volums publicats

BALMES (J.)
ORS (Eugeni d')
PLA (Josep)
PLA "
PLA "
SERRA (Francesc)

EL CRITERI
OCEANOGRAFIA DEL TEDI
ELS PAGESOS
LES HORES (El pas de l'any)
ELS ANYS (El pas de la vida)
L'AVENTURA DE L'ART CONTEMPORANI

Volums a publicar

ALAVEDRA (Joan)
•=BENET (Rafael)
•=CREXELLS (Joan)
•=ELIAS (Feliu)
•=ESTELRICH (Joan)
FERRATER MORA (Josep)
FERRATER MORA "
•=FOLCH I TORRES (Joaquim)
GUERAU DE LIOST
•=MONTOLIU (Manuel de)
ORS (Eugeni d')
PLA (Josep)
•=PALAU (Josep)
XAMMAR (Eugeni)

EL FET DEL DIA
HISTORIA DE LA PINTURA CATALANA MODERNA
OBRES (tria)
LA PINTURA FRANCESA MODERNA FINS AL CU-
BISME i L'ESCULTURA CATALANA MODERNA
OBRES (tria)
LES FORMES DE LA VIDA CATALANA
HISTORIA DEL PENSAMENT CATALA
HISTORIA DE LA PINTURA CATALANA CLAS-
SICA
SATIRES
V. CATALA, J. RUYRA i N. OLLER
LA VALL DE JOSAFAT
ELS MOMENTS (i els que vegi donant)
LLIBRE DE LA MUSICA
ELS ESTATS UNITS

(1) Nota. - En el cas de crear-se el Premi anual d'Assaigs (vegi's pàg. 8) aquesta secció es nodriria amb les obres guanyadores i d'altres que es presentessin i que fossin interessants i possibles de publicar.

Secció IV: Biografia - Memòries - HistòriaVolums publicats

ESCLASANS (Agustí)
MALDA (Baró de)
(pr. per A. Galí)
PLA (Josep)
PLA "
VAYREDA (Marian)

LA MEVA VIDA (1895-1920)
EL COL·LEGI DE LA BONA VIDA
(del Calaix de Sastre)
UN SENYOR DE BARCELONA
VIDA DE MANOLO
RECORDS DE LA DARRERA CARLINADA

Volums a publicar

•—COLLELL (Ma. Jaume)
•—ELIAS (Jordi)
•—ESCLASANS (Agustí)
•—GASCH (Sebastià)
MALDA (Baró de)
MOREU - REY (Eurio)
NADAL (Joaquim M^a)
PLA (Josep)
PLA "
•—RIBER (Llorenç)
•—RIBER "
•—RIEROLA (Francesc)
•—ROMEU (Josep)
•—DURAN I SANTPERE (A.)
•—SOLDEVILA (Carles)
•—PERICOT (Lluís)
•—SOLDEVILA (Ferran)
VICENS VIVES (J.)

MEMORIES D'UN NOI DE VIC, DEL MEU
FADRINATGE
LA VIDA APASSIONADA DE GAUDI
LA MEVA VIDA (1920-1945) (Vol. II)
VIDA DE DIDO, l'Home dels Patxinel·lis
VIATGE A MALDA (del Calaix de Sastre) i suc.
S'ARTINE. Un ministre barceloní de Ll. XVI.
(Llibre sobre temes barcelonins)
HISTORIA DE L'ARROS DE PALS
(altres títols que pugui anar donant)
ELS SANTS DE BARCELONA
ELS SANTS DE CATALUNYA (2 vols.)
DIETARI
ELS BANDOLERS CATALANS (Joan Serrallonga-
Fadrí de Sau- Perot el Lladre)
HISTORIA DE BARCELONA (fins s. XVIII)
HISTORIA DE BARCELONA (S. XIX i XX)
PREHISTORIA CATALANA
HISTORIA DE CATALUNYA
HISTORIA DELS CATALANS

Secció V : Folklore - Cançons - InfantilsVolums publicats

AMADES (Joan)	LES CENT MILLORS CANÇONS POPULARS
AMADES "	LES CENT MILLORS RONDALLES (2 vols.)
AMADES "	LES CENT MILLORS CANÇONS DE NADAL
AMADES "	REFRANYER CATALA COMENTAT
AMADES "	LES CENT MILLORS LLEGENDES POPULARS
MESTRES (Apel.les)	TOTES LES CANÇONS
RIBA (Carles)	LES AVENTURES D'EN PEROT MARRASQUI

Volums a publicar

AMADES (Joan)	ELS CENT MILLORS ROMANÇOS CATALANS
AMADES "	FOLKLORE POPULAR (La barretina - L'es- cudella - La Sardana - El Porró)
CAPMANY (Aureli)	QUE US DIRE? (Rondalles per explicar)
	= LLIBRE DE LES FESTES MAJORS
	= JOCS POPULARS PER ALS INFANTS

Secció VI: Literatura ClàssicaVolums publicats

METGE BERNAT

OBRES COMPLETES

Volums a publicar

* = ESCOLA DE RIPOLL	(Text llatí-català)
* = JAUME I	CRONICA
* = DESCLOT (Bernat)	CRONICA
* = MUNTANER (Ramon)	CRONICA
* = PERE, EL CEREMONIOS	CRONICA
* = LLULL (Ramon)	BLANQUERNA
* = LLULL "	FELIX DE LES MERAVELLES (2 vols.)
* = LLULL "	POEMES
* = LLULL "	LLIBRE DEL GENTIL I DELS TRES SAVIS
* = LLULL "	LLIBRE DE SANTA MARIA
* = LLULL "	LLIBRE DE FILOSOFIA D'AMOR
* = RIQUER (Martí de)	NOVELLES MEDIEVALS (2 vols.)
	ENQUESTA DE SANT GRAAL
* = ROIG DE CORELLA (J.)	OBRA ANTOLOGICA
* = TURMEDA (Anselm)	L'ASE
* = VILANOVA (Arnau de)	OBRA ANTOLOGICA
* = BORJA	ANTOLOGIA DE L'EPISTOLARI CATALA
* = REQUESENS (Estefania de)	EPISTOLARI (segle XVI)

Secció VII: Local i ComarcalVolums publicats

GAY DE MONTELLA (R.)	ELS PIRINEUS MAGICS
GAZIEL	UNA VILA DEL VUITCENTS (Sant Feliu de
MONTOLIU (M. de)	LLIBRE DE TARRAGONA [Guixole]]
PALAU (Josep)	LLIBRE DE TOSSA
PLA (Josep)	GIRONA. Un llibre de records
PLANAS (Ramon)	LLIBRE DE SITGES
COROMINAS (Pere)	LES GRACIES DE L'EMPORDA-JARDINS DE S.POL

Volums a publicar

ALAVEDRA (Joan)	PELEGRINS A MONTSERRAT
=BLASI RABASSA (R.)	ENTRE EL CARLIT I EL PUIGMAL
=BOIX SELVA (J.M.)	GUIA ESPIRITUAL DE LES TERRES CATALANES
=BOFILL I FERRO (J.)	LLIBRE DEL MONTSENY
=BOTEY (Josep)	BELLS INDRETS DE CATALUNYA
=CLOPAS BATLLE (J.)	LLIBRE DE MARTORELL
DURAN I SANTPERE (A.)	VIATGE PEL BARRI GOTIC
=FABREGAS (Esteve)	LLIBRE DE LLORET DE MAR
	=LLIBRE DE TARRASSA
	=LLIBRE DE SABADELL
=FUSTER (Joan)	LLIBRE DE VALENCIA
=GUILERA (J.M.)	EXCURSIONS PELS PIRINEUS I ELS ALPS
=DIAZ PLAJA (A.)	LLIBRE D'EIVISSA
=MONTOLIU (M. de)	LLIBRE DE POBLET
PLA (Josep)	Vols. del "Viatge a Catalunya"
ROMEU (Josep)	LLIBRE DE MONTSERRAT
SANTAMARIA (Joan)	(Història-Excursions-Antologia-Folk-
SANTAMARIA "	VISIONS DE CATALUNYA (3 vols.) [lore]]
SOLDEVILA (Carles)	VISIONS DE MALLORCA
CAPDEVILA (Lluís) (?)	ANTOLOGIA DE BARCELONA
	LLIBRE D'ANDORRA
	=LLIBRE DELS PIRINEUS
	=LLIBRE DEL CANIGO
	=LLIBRE DE SANT LLORENÇ DE MUNT
	=LLIBRE DE LA COSTA BRAVA
	=LLIBRE DE SANTES CREUS
	=SANTUARIS MARIANS DE CATALUNYA
	=LLIBRE DE LES CREUS DE TERME

=DOLÇ (Miquel)

Llibre de MALLORCA
 =Llibre de GRACIA i SANT GERVASI
 =Llibre de SARRIA

Sèrie comarcal:

Volums publicats

GAY DE MONTELLA (R.)
 PLA (Josep)

LLIBRE DE LA CERDANYA
 L'EMPORDANET

Volums a publicar

DANES (J.)
 =IGLESIES (Josep)
 =TRIADU (Joan)
 =ROMEU (Josep)
 =OLLER I PINELL (J.)
 =DURAN I SANTPERE (A.)

=Llibre de BADALONA i el PLA DE BARCELONA
 =Llibre del PLA DE LLOBEGAT
 =Llibre del MARESME
 =Llibre del VALLES (Granollers)
 =Llibre de l'ALT EMPORDA
 =Llibre del GIRONES i LA SELVA
 Llibre d' OLOT i LA GARROTXA
 =Llibre de VILANOVA i GELTRU i la comarca
 =Llibre del PENEDES [de GARRAF]
 Llibre del CAMP DE TARRAGONA
 =Llibre de MONTEBLANC i la CONCA DE BARBERA
 =Llibre de LA RIBERA i TERRA ALTA
 =Llibre del PRIORAT i LES GARRIGUES
 =Llibre del BAIX EBRE i EL MONTSIA
 =Llibre de RIPOLL i EL RIPOLLES
 Llibre de VIC. La Capital. La Plana.
 =Llibre de BERGUEDA i EL SOLSONES
 =Llibre de MANRESA i el PLA DE BAGES
 Llibre d' IGUALADA i la Comarca d'ANCOIA
 Llibre de BALAGUER i LA NOGUERA
 Llibre de LA SEGARRA i d'URGELL
 =Llibre de LLEIDA i EL SEGRIA
 =Llibre de LA VALL D'ARAN
 =Llibre del PALLARS
 =Llibre de LA SEU i de l'ALT URGELL
 =Llibre de REUS i el BAIX CAMP DE TARRAGONA

Secció VIII: Llibres Onomàstics

Volums publicats

BOIX (Dom Maur)	LLIBRE DE LA MARE DE DEU DE MONTSERRAT
COLL (Baltasar)	LLIBRE DELS SANTS REIS D'ORIENT
DOLÇ (Miquel)	LLIBRE DE SANT JORDI
GARCES (Tonàs)	LLIBRE DE LA MARE DE DEU DE NURIA
MANENT (M.)	LLIBRE DE LA MARE DE DEU DE LA MERCE
JAMMES (Francis)	EL LLIBRE DE SANT JOSEP (B.S.U.)

Volums a publicar

MUNTANYOLA, Pvre. (Ramon)	LLIBRE DE LA MARE DE DEU
---------------------------	--------------------------

(Autors)

ADRIÀ (J. M.)	...
ALFONS (Salvador)	...
FERRAN (Josep)	...
FERRATER	...
GILLES BARCELÓ (F.)	...
GUARDIA (Josep)	...
PIJOAN (Josep)	...
ROSELLÓ-DORCÓ (R.)	...
SAIX I PABLO (August)	...
VILARROCA (Enric)	...

(De tema: Prosa i poesia)

MANENT (Marta)	...
----------------	-----

(*) Nota: Les antologies i recopilacions publicades s'han ordenat alfabèticament per autor i s'han separat de la resta de volums.

Secció IX: Obra antològica o completa (1)Volums publicats(D'autors)

ARXIDUC LLUIS SALVADOR
 DURAN Y REYNALS (E.)
 ESPRIU (Salvador)
 REVENTOS (Ramon)
 VERDAGUER (Jacint)

OBRES COMPLETES
 PROSES COMPLETES
 ANYS D'APRENENTATGE (vol. I)
 PROSES (Amb 10 dibuixos de Picasso)
 PROSA ANTOLOGICA

(De temes: prosa i poesia)

MANENT (Marià)
 LLATES (Rossend)
 ROMEU (Josep)
 ROMEU "
 RIBOT Pvre. (Pere)
 RIBOT " "
 MIRACLE (Josep)

LLIBRE DE L'EUCARISTIA
 LLIBRE DE L'HUMOR CATALA
 LLIBRE DEL MAR
 LLIBRE DE LA MUNTANYA
 LLIBRE DE LA MORT
 LLIBRE DE LA PASSIO
 LLIBRE DE LA SARDANA

Volums a publicar(D'autors)

= ALOMAR (Gabriel)
 ESPRIU (Salvador)
 = FERRATER (Joan)
 = FERRATER "
 = MILLAS RAURELL (J.)
 = MINGUEZ (Joan)
 = PIJOAN (Josep)
 = ROSSELLO-PORCEL (B.)
 = RUIZ I PABLO (Angel)
 = VILANOVA (Emili)

OBRES (tria)
 ANYS D'APRENENTATGE (vol. II i següents)
 ANTOLOGIA CRITICA d'E. d'Ors.
 ANTOLOGIA CRITICA DE C. RIBA
 OBRES (tria)
 PROSES (tria)
 OBRA CATALANA (Cançoner- El meu D. Joan
 Maregall)

OBRA COMPLETA
 OBRES COMPLETES
 PROSES SELECTES

(De temes: Prosa i poesia)

MANENT (Marià)

ANTOLOGIA AMOROSA
 = LLIBRE DELS ANGELS

(1) NOTA. - Les antologies exclusivament poètiques estan excloses d'aquesta secció i figuren en la de "Poesia".

=LLIBRE DELS CAÇADORS

=Castanys-Cornet-Junceda-
Llaverias-Opisso)

ANTOLOGIA DE LA CARICATURA CATALANA

=SINDREU (Carles)

LLIBRE CATALA DEL DEPORT

=LLIBRE DE L'ESCOLANIA DE MONTSERRAT

=LLATES (Rossend)

SEGON LLIBRE DE L'HUMOR CATALA

=Llibre DE LA NEU (Deports-Antologia)

=Llibre DELS PESCADORS

=Llibre DE LES RAMBLES DE BARCELONA

=MANENT (Albert)

Llibre DE LA SATIRA

=Llibre DE LES VACANCES

AMIGO (Leandre)

Llibre DE LA VELLESA

=Llibre DE LA NIT

=Llibre DELS ARBRES

=Llibre DE LES AIGUES (Rius-Fonts-Llacs)

=Llibre DE LES FLORS

=Llibre DELS OCELLS

=Llibre DE LA PRIMAVERA

=Llibre DE L'ESTIU

=Llibre DE LA TARDOR

=Llibre DE L'HIVERN

DESA PUBLICA

CANçons DE BEN Y DE VELA

NYETS I EQUADOR I ALS TEMPLES

POEMA DE MADAL

EL CORTE ENYAT

ANTOLOGIA DELS JOCS FOLCLORICS

ANTOLOGIA DE LA POESIA CATALANA

(De 1700 a 1800)

ANTOLOGIA DE LA POESIA CATALANA (1800-1900)

[1] Nota: - En aquesta sessió figuren les obres el text de les quals es publicaven de poesia; les de text s'han publicat (prosa i poesia) en volums especials en les sessions "Jornades d'obres completes" i "Reunions".

Secció X: Poesia (1)Volums publicats(Autors morts)

ALCOVER (Joan)	POESIES COMPLETES
COSTA I LLOBERA (M.)	ANTOLOGIA POETICA
FOLGUERA (J.)	POESIES COMPLETES
GUINERA (Angel)	ANTOLOGIA POETICA
MARAGALL (Joan)	ANTOLOGIA POETICA (per C. Riba)
MESTRES (Apel.les)	LILIANA
OLIVER (M. dels S.)	POESIES COMPLETES
VERDAGUER (J.)	L'ATLANTIDA
VERDAGUER "	CANIGO
VERDAGUER "	MONTSERRAT
VERDAGUER "	EUCARISTIQUES
VERDAGUER "	SANT FRANCESC-FLORS DEL CALVARI
VERDAGUER "	ANTOLOGIA POETICA (per C. Riba)
VERDAGUER "	FLORS DE MARIA i altres Posmes marians

(Autors vivents)

ARDERIU (C.)	POESIES COMPLETES
ARUS (Joan)	LLIBRE D'AMOR
CARNER (Josep)	ARBRES
GARCES (Tomàs)	EL CAÇADOR
GARCES "	EL LLIBRE DE NADAL (Antologia)
LOPEZ PICO (J.M.)	LLIBRE DELS BONS AUGURIS
RIBA (Carles)	ESTANCES
RIBA "	DEL JOC I DEL FOC
RIBER (Llorenç)	POESIES COMPLETES
ROMEU (Josep)	OBRA POETICA
SAGARRA (J.M.) de)	CANÇONS DE REM I DE VELA
SAGARRA "	ENTRE L'EQUADOR I ELS TROPICS
SAGARRA "	POEMA DE NADAL
SAGARRA "	EL CONTE ARNAU
SALTOR (Octavi)	ANTOLOGIA DELS JOCS FLORALS
TASIS (Rafael)	ANTOLOGIA DE LA POESIA CATALANA (De Llull a Verdaguer)
TRIADU (Joan)	ANTOLOGIA DE LA POESIA CATALANA (1900-1950)

(1) Nota. - En aquesta secció figuren les obres el text de les quals és exclusivament de poesia; les de text mixte (prosa i poesia) són incloses especialment en les seccions: "Obra antològica o completa" i "Onomàstica".

Volums a publicar(Autors morts)

- = CASAS I AMIGO (F.) POESIES
- - FERRA (Miquel) POESIES COMPLETES
- = GUERAU DE LIOST ANTOLOGIA POETICA
- = LLEONART (Josep) POESIES
- = MARCH (Auzies) ANTOLOGIA POETICA
- = SALVAT PAPASSEIT (J.) POESIES COMPLETES
- = VICENS GARCIA (F.) ANTOLOGIA POETICA
(Rector de Vallfogona)

(Autors vivents)

- = AGELET I GARRIGA OBRA POETICA
CARNER (Josep) ANTOLOGIA POETICA (per C. Riba)
- = (CASP (Xavier) o ANTOLOGIA DE LA POESIA VALENCIANA
(FUSTER (Joan)
- = ESCLASANS (Agustí) ANTOLOGIA POETICA
- - FOIX (J.V.) OBRA POETICA
GARGES (Tomàs) LIRA CRISTIANA (Antologia)
- GARGES " OBRA POETICA
- = LOPEZ PICO (J.M.) ANTOLOGIA POETICA
MANENT (Marià) OBRA POETICA
- = MANENT (A. i M.) ANY POETIC
- = OLIVER (Joan) ANTOLOGIA LIRICA DELS POETES CATALANS
VIVENTS
- PERMANYER (Ricard) ANTOLOGIA POETICA o Sonets
- = PONS (Joan S.) ANTOLOGIA POETICA
- RIBA (Carles) POESIES COMPLETES
- SAGARRA (J.M. de) ANTOLOGIA POETICA
- SAGARRA " POEMA DE LA MERCE
- SALVA (M.A.) ANTOLOGIA POETICA
- = SANCHEZ JUAN (S.) ANTOLOGIA POETICA

Secció XI : Teatre

Volums publicats

GUAL (Adria)	DONZELL QUI CERCA MULLER
GUIMERA (A.)	TEATRE SELECTE (Mar i cel - La Reina jove - La Baldirona)
LLATES (Rossend)	TEATRE POPULAR (Els Pastorets) (tria)
POUS I PAGES (J.)	TEATRE SELECTE (L'endemà de bodes-Rei i senyor - Tardanies)
RUSIÑOL (Santiago)	TEATRE SELECTE (I) (El mistio - La Mare - El pati blau - Gente bien)
RUSIÑOL "	TEATRE SELECTE (II) (L'auca del senyor Esteve - La bona gent - Els savis de Vilatrista - L'alegria que passa)
SOLER (Serafi) (Pitarra)	TEATRE SELECTE (Les joies de la Roser - El ferrer de tall - El castell dels Tres Dragons)
SAGARRA (J.M. de)	TEATRE SELECTE (I) (L'hereu i la forastera - La corona d'espines - Cançó de taverna)
SAGARRA "	TEATRE SELECTE (II) (Les vinyes del Priorat - La filla del Carmesi - La careta)
SAGARRA "	TEATRE SELECTE (III) (L'alcova vermella - El prestigi dels morts - Cançó d'una nit d'estiu)
SOLDEVILA (Carles)	TEATRE SELECTE (El tinent Mondor - El milions de l'oncle - Civilitzats tanmateix)

Volums a publicar

• (ROBREÑO-VIDAL VALENCIANO)	= TEATRE POPULAR - LA PASSIO
• (VILANOVA FELIU I CODINA)	TEATRE SELECTE
• = GUIMERA (A.)	TEATRE SELECTE (II) (Terra Baixa - Maria Rosa - Mossèn Janot)
• = IGLESIAS (Ignasi)	TEATRE SELECTE (La senyora Marieta - Els vells - El cor del poble)
• = LLANAS (Albert)	L'ORGULL DEL GEC - Anecdolari - Una grossa de pensaments.
SAGARRA (J.M.)	TEATRE SELECTE (IV)
• - SOLDEVILA (Carles)	TEATRE SELECTE (II)
• = SOLDEVILA (Ferran)	TEATRE SELECTE

Volums publicats

RIBERA (Antoni)

ELS HOMES-PEIXOS (Exploració i Arqueologia submarina)

Volums a publicar

• = GASCH (Sebastià)	LLIBRE DEL CIRC. Artistes catalans cirquens
• = NOLA (Rubert de)	LLIBRE DEL COQ i altres de cuina medieval
• = REGAS (Miquel)	ITINERARI GASTRONOMIC DE CATALUNYA (i Antologia literària)
• = RUBIO (Nicolau M ^a)	SAHARA-NIGER
•	= BOLETS I BOLETAIRES
•	= AVENCS I COVES (Espeologia catalana)
•	= LLIBRE DEL CAMPING
•	= LLIBRE DE L'ESCALADA
•	= LLIBRE DE LES MASIES
PLA (Josep)	CARTES DE LLUNY
PLA "	VIATGE AL CENTRE D'EUROPA
PLA "	LES ESCALES DE LLEVANT
PLA "	VIATGE A ITALIA
PLA "	VIATGE A RUSSIA
(Batista Roca (J.) o • = (Manyé (J.)	LLIBRE DE LONDRES
• SOLDEVILA (Carles)	LLIBRE DE PARIS
• (Masoliver (J.R.) o (Batllori (P. Miquel)	LLIBRE DE ROMA
• = MASPONS ANGLASELL, (F.)	EPISODIS DE VIATGE

Volums publicats

ANDERSEN	CONTES
DAUDET (A.)	TARTARI DE TARASCO
DEFOE (Daniel)	ROBINSON CRUSOE (2 vols.)
ERCKMANN-CHATRIAN	L'AMIC FRITZ
HEMON (Louis)	MARIA CHAPDELAINÉ
JAMMES (Francis)	EL LLIBRE DE SANT JOSEP
JEROME K. JEROME	TRES ANGLESES S'ESBARGEIXEN
KEMPIS (Tomàs de)	LA IMITAGIO DE JESUCRIST
KIPLING (Rudyard)	PRIMER I SEGON LLIBRE DE LA JUNGLA
POE (Edgard A.)	ELS ASSASSINATS DEL CARRER DE LA MORGUE
TAGORE (Rabindranath)	EL JARDINER
TWAIN (Mark)	LES AVENTURES DE TOM SAWYER

Volums a publicar (aprovats per la Censura)

JEROME K. JEROME	TRES HOMES DINS UNA BARCA
• — MAUROIS (A.)	ELS SILENCIS DEL CORONEL BRAMBLE
MISTRAL (Frederic)	LES ILLES D'OR (trad. de M. A. Salvà)
• — SANT FRANCESC D'ASSIS	FLORETES (trad. de J. Carner)
• — SWIFT (Jonathan)	VIATGES DE GULLIVER
• — TWAIN (Mark)	L'ELEFANT BLANC ROBAT

Nota. - Després d'aprovats aquests títols, la censura ha suspès els permisos d'altres traduccions catalanes. En el cas que se'n tornessin a lliurar, podria establir-se un pla encaminat a ampliar la Biblioteca Selecta Universal, en una primera fase d'un número determinat d'anys, fins a cent traduccions de les obres mestres de totes les literatures.

BIBLIOTECA BIOGRAFICA CATALANA AEDOS (1)Volums publicats

RUSIÑOL (Maria)	SANTIAGO RUSIÑOL VIST PER LA SEVA FILLA (exhaurit)
SOLDEVILA (Carles)	DEL LLUM DE GAS AL LLUM ELECTRIC (Memòries d'infància i joventut)
RAFOLS (J.F.)	GAUDI (1852-1926)
JUAN ARBO (Sebastià)	VERDAGUER. El Poeta, el Sacerdot i el Món
TASIS I MARCA (Rafael)	LA VIDA DEL REI EN PERE III
GALI (Alexandre)	RAFAEL D'AMAT I DE CORTADA, BARO DE MALDA (Premi Aedos, 1953)

Volums a publicar (2)

BIADE (Artur) (?)	EL SR. FRANCESC PUJOLS
CABOT (Just)	ALI-BEY
• = CAMPS I ARBOIX (J. de)	VERNALLAT, Pagès gentilhome
• = CLOPAS BATLLE (Isidre)	LA VIDA HEROICA DEL GENERAL MANSO
LLATES (Rossend)	MARAGALL
MARTINEZ FERRANDO (J.E)	JAUME II
MIRACLE (Josep)	ANGEL GUIMERA
• - PAPELL (Antoni)	FRANCESC SAVALLS, l'últim guerriller
FUJOLS (Francesc) (?)	PITARRA
REGAS (Miquel)	MEMORIES D'UN HOTELER
RUSIÑOL (Maria)	SANTIAGO RUSIÑOL VIST PER LA SEVA FILLA (2 ^a ed)
SAGARRA (J.M. de)	MEMORIES
• = SOBREQUES (Santiago) (?)	EL CARDENAL JOAN MARGARIT
SOLDEVILA (Ferran) (?)	JAUME I
SOLDEVILA "	PERE, EL GRAN
VERRIE (Francesc) (?)	EL VIRREI AMAT

(1) Encara que aquesta col·lecció ha estat iniciada i pertany a "Editorial Aedos" hi hauria possibilitats d'estudiar el traspàs a "Editorial Selecta", on es trobaria perfectament encaixada.

(2) Aquesta Biblioteca es nodreix, de més a més, anualment, amb l'obra guanyadora del Premi de Biografia catalana instituit per "Aedos", i amb altres que es puguin presentar al dit concurs i que fossin interessants de publicar.

ARXIUS I FONTS CONSULTATS

Arxius

Arxius privats

AFM	Arxiu Família Manent
AFZP	Arxiu Família Zendrera Panadès
AHCS	Arxiu Hereus de Cèlia Suñol
AHEM	Arxiu Hereves d'Enric Massó
AJMB	Arxiu Jordi Maluquer Bonet
AJS	Arxiu Joan Samsó
AOH	Arxiu Odó Hurtado
AOV	Arxiu Oriol Vernis
APU	Arxiu Pilar Umbon
ARP	Arxiu Ricard Permanyer
ASB	Arxiu Sebastià Borràs

Arxius públics (institucions o entitats)

AB	Ateneu Barcelonès
ACG	Arxiu Comarcal de la Garrotxa
ACM	Arxiu Comarcal del Montsià
ACRE	Arxiu Comarcal de la Ribera d'Ebre
ACSG	Arxiu Comarcal de la Segarra
ACVOC/AHT	Arxiu Comarcal del Vallès Occidental / Arxiu Històric de Terrassa
AD PO	Archives Départementales de l'Archéologie et du CCRP des Pyrénées Orientales
AD Ariège	Archives Départementales de l'Ariège
AD Aude	Archives Départementales de l'Aude
AD Hérault	Archives Départementales de l'Hérault
AD HP	Archives Départementales des Hautes-Pyrénées
AD Lot-et-Garonne	Archives Départementales du Conseil Départemental de Lot-et-Garonne
AD PA	Archives Départementales des Pyrénées Atlantiques
AD Tarn-et-Garonne	Archives Départementales de Tarn-et-Garonne
AESAB	Arxiu de l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona
AGA	Archivo General de la Administración d'Alcalá de Henares
AGMI	Archivo General del Ministerio del Interior de Madrid
AHCA	Arxiu Històric Comarcal de la Selva
AHCB	Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
AHCG	Arxiu Històric de la Ciutat de Girona
AHCJC	Arxiu Històric de la Companyia de Jesús de Catalunya
AHCV	Arxiu d'Història de Castellar del Vallès
AHDB	Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona
AHE	Arxiu Històric de l'Escala
AHMS	Arxiu Històric Municipal de Sitges
AHN	Archivo Histórico Nacional de Madrid
AHP	Archivo Histórico Provincial de Salamanca
AHPB	Arxiu Històric de Protocols de Barcelona
AHS	Arxiu Històric de Sabadell
AHT	Arxiu Històric de Tarragona
AMCP	Arxiu del Museu del Castell de Peralada
AMDS	Arxiu Municipal del Districte Sants-Montjuïc

AMH	Arxiu Municipal de l'Hospitalet
AMR	Arxiu Mercè Rodoreda
AMSCR	Arxiu Municipal de Sant Carles de la Ràpita
ANC	Arxiu Nacional de Catalunya
APCC	Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya
BC	Biblioteca de Catalunya
BCI	Biblioteca Central d'Igualada
BCCJRC	Biblioteca Casa de Cultura Joan Ruiz i Calonja
BFF	Biblioteca P. Fidel Fita d'Arenys de Mar
BLA	Biblioteca Lluís Alemany del Consell de Mallorca
BMVB	Biblioteca Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú
BPT	Biblioteca Pública de Tarragona
CDCPGC	Centre de Documentació de Cultura Popular de la Generalitat de Catalunya
CDESE	Centre de Documentació i Estudi Salvador Espriu d'Arenys de Mar
CDMH	Centro Documental de la Memoria Histórica de Salamanca
CDOC	Centre de Documentació de l'Orfeó Català
CERAP	Centre d'Estudis Riudomencs Arnau de Palomar
CMLV	Casa Museu Llorenç Villalonga
DB	Diputació de Barcelona
EJF	Espai Joan Fuster
ESMUC	Escola Superior de Música de Catalunya
FFP	Fundació Francesc Pujols
FGVLP	Fundació Guillem Viladot «Lo Pardal»
FJBF	Fundació Jaume Bofill i Ferro
FJP	Fundació Josep Pla
FJVF	Fundació J. V. Foix
FLM	Fundació La Mirada
FMD	Fundación Miguel Delibes
FP	Fons Pedrolo del Castell de Concabella
FPC	Fundació Pere Coromines
GEC	Gremi d'Editors de Catalunya
IC	Institut Cambó
IEC	Institut d'Estudis Catalans
IEE	Institut d'Estudis Eivissencs
INE	Instituto Nacional de Estadística
LSC	La Salle Comtal
MA Sabadell	Museu d'Art de Sabadell
MCCB	Museu Comarcal de la Conca de Barberà
MME	Museu Memorial de l'Exili
RABLB	Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona
RCB	Registre Civil de Barcelona
RMB	Registre Mercantil de Barcelona
SAMLM	Servei d'Arxiu Municipal de Lloret de Mar
TSJ	Tribunal Superior de Justícia de Catalunya i de l'Audiència Provincial de Barcelona
UA	Unesco Archives
UAB	Universitat Autònoma de Barcelona
UB	Universitat de Barcelona
UdG	Universitat de Girona
UL	Universitat de Londres
UN	Universitat de Navarra
URV	Universitat Rovira i Virgili

Testimonis

Abrams, D. Sam
 Alonso, Vicent
 Ardolino, Francesco
 Ayensa, Eusebi
 Ballester, Josep
 Baró, Mònica
 Blasco, Anna M.
 Bofarull, Benjamí
 Bohigas, Maria
 Borràs, Sebastià
 Bosch, M. Àngels
 Bou Gibert, Lluís Emili
 Bou Gibert, Montserrat
 Bover, August
 Broch, Àlex
 Brugarolas Fàbregas, Lluís
 Buckley, Ramon
 Cabré, Jaume
 Cadena, Josep M.
 Calafat, Caterina
 Campillo, Maria
 Cànovas, Lluís
 Carbó, Joaquim
 Casacuberta, Margarida
 Casas, Joan
 Castelló, Fernando
 Castelló, José Antonio
 Comas, Mercè
 Cruzet Crusellas, Carmen
 Domènech, Ignasi
 Espinàs, Josep M.
 Fàbregas, Esteve
 Falguera, Enric
 Fatjó, Elisabet
 Ferrer Puig, Jaume
 Folch i Camarasa, Ramon
 Franquesa, Montserrat
 Frère, Sebastià
 Gallén, Enric
 Gallofré, Maria Josepa
 Garcés, Jordi
 Garcia, Xavier
 García Raffi, Josep Vicent
 Gómez Villegas, Nicanor
 Guardiola, Carles-Jordi
 Guillamon, Julià
 Guimerà, Alba
 Hansen, Lluís
 Hurtado, Joana
 Hurtado, Víctor
 Jorba, Manuel
 Jou, Lluís
 Llanas, Manuel
 Lluch, Josep
 Malé, Jordi
 Maluquer Bonet, Jordi
 Maluquer Ferrer, Joan
 Maluquer Margalef, Elisabet
 Manent, Jordi
 Maragall, Pere
 Martínez-Gil, Víctor
 Martínez Soria, Francisco
 Massana, Jordi
 Massó, Margarida
 Massó, Montserrat
 Massot i Muntaner, Josep
 Mengual, Josep
 Monfort, Aram
 Munné-Jordà, Antoni
 Navas, Alina
 Oriol, Carme
 Patau, Núria
 Pelegrí, Iolanda
 Permanyer, Lluís
 Piña, Lluís
 Pla, Xavier
 Pons, Agustí
 Pons, Damià
 Pujol Mas, Andreu
 Radigales, Jaume
 Rei, Carme
 Rendé, Joan
 Riquer Permanyer, Borja de
 Sagarra, Joan de
 Sala-Sanahuja, Joaquim
 Salvat, Eulàlia
 Samaranch, María Luisa
 Sen Samaranch, M.ª Victoria
 Sans, Consol
 Santamaria, Núria
 Serra de Manresa, fra Valentí
 Soler, Glòria
 Soriano, Lina
 Sotelo, Adolfo
 Subirana, Jaume
 Sunyer, Magí
 Tebé Soriano, Carles
 Tebé Soriano, Roger
 Thomàs, Joan Maria
 Torres, Estanislau
 Umbon, Pilar
 Valls, Jordi
 Vallverdú, Josep
 Veny, Joan Ramon
 Vergés, Josep C.
 Vergés, Lluís

Vergés, Oriol
Vernis, Oriol
Vila, Marie-Christine
Viladegut, Miquel
Vilanou, Conrad
Vilanova, Francesc
Zendrera, Marta

Publicacions periòdiques buidades

Alcalá (1952)
Antologia dels Fets, les Idees i els Homes d'Occident (1947-1948)
Arbor (1949-1963)
Ariel (1946-1951)
Avui (1978-2010)
Cap d'Any (1955-1963)
Curial (1949-1950)
Destino (1943-1962)
Diari de Girona (1990-2015)
Index translatorium (1958-1963)
Ínsula (1946-1962)
La Nostra Revista (1946-1954)
La Nova Revista (1955-1958)
Papeles de Son Armadans (1956-1962)
Occident (1949-1950)
Poesia (1945-1946)
Pont Blau (1952-1962)
Presència (1967-2014)
El Punt (1982-2015)
Revista (1952-1960)
Serra d'Or (1955-1962)
La Vanguardia (1943-1962)

Bibliografia

CONTEXT HISTORICOLITERARI

- AINAUD DE LASARTE, Josep M. *Centenari de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat*. Vic: Gràfiques DIAC, 2000.
- ALBERCH I FUGUERAS, Ramon (dir.). «L'Eixample». Dins: *Els barris de Barcelona*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana / Ajuntament de Barcelona, 1997, vol. 1, p. 253-382.
- ALBEROLA, Miquel; MARTÍ, Vicent. *Fuster sabàtic*. La Vila Joiosa: Aigua de Mar, 1994.
- AMAT, Jordi. «Hilos de aproximación. El catalanismo dialogante y los Congresos de Poesía». *Ínsula. Revista de Letras y Ciencias Humanas*, any LVIII, núm. 684 (desembre 2003), p. 3-7.
- AMAT, Jordi. «El "diálogo" Catalunya-Castella. Poesia i política en ple franquisme». *L'Avenç*, núm. 319 (desembre 2006), p. 34-40.
- AMAT, Jordi. *Las voces del diálogo. Poesía y política en el medio siglo*. Barcelona: Península, 2007.
- ARNAU, Carme. «Mercè Rodoreda». Dins: Martí de Riquer, Antoni Comas, Joaquim Molas. *Història de la literatura catalana*. Barcelona: Ariel, 1985, vol. 11, p. 157-190.
- ARNAU I FAIDELLA, Carme. «Mercè Rodoreda, contista (1933-1974). Una aproximació a la seva evolució i influències». Dins: V. Alonso, A. Bernal, C. Gregori (eds.). *Actes del primer simposi internacional de narrativa breu*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, p. 215-239.
- ARNAU I SEGARRA, Pilar. «Introducció». Dins: Josep M. Llompart. *Articles i traduccions a «Papeles de son Armadans» (1956-1961)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007, p. 5-27.
- ARTÍS I MERCADET, Mireia. «L'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona des de la seva

- fundació fins al 1936», *Arxius de l'Escola Superior d'Agricultura*, 5a sèrie, núm. 1 (1998), p. 5-17.
- AULET, Jaume. «Mercè Rodoreda i els seus *Vint-i-dos contes*. Ni més ni menys». Dins: V. Alonso, A. Bernal, C. Gregori (eds.). *Actes del primer simposi internacional de narrativa breu*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, p. 457-471.
- AULET, Jaume. «La Barcelona dels narradors de la postguerra». Dins: Margarida Casacuberta, Marina Gustà (eds.). *Narratives urbanes. La construcció literària de Barcelona*. Barcelona: Fundació Antoni Tàpies: Arxiu Històric de la Ciutat, 2008, p. 191-210.
- AULET, Jaume. «Realisme i models narratius en el conte català dels anys seixanta». Dins: A. Bernal, C. Gregori (eds.). *Realisme i compromís en la narrativa de la postguerra europea*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, p. 327-350.
- AUTORS DIVERSOS. *Maragall 1860-1911. Critèrion*, vol. 1-3 (1960-1962).
- AUTORS DIVERSOS. «Número extraordinario con motivo del centenario del nacimiento de Juan Maragall». *Destino*, segona època, any XXIV, núm. 1179 (12-III-1960), p. 12-59.
- AUTORS DIVERSOS. «En el cinquantenari de la mort de Joan Maragall». *Serra d'Or*, segona època, any III, núm. 11-12 (novembre-desembre 1961), p. 3-58.
- AUTORS DIVERSOS. «Enquesta als escriptors catalans: narradors». *Serra d'Or*, segona època, any III, núm. 8 (agost 1961), p. 12-14.
- AUTORS DIVERSOS. *Joan Fuster entre nosaltres*. València: Generalitat Valenciana, 1993.
- AUTORS DIVERSOS. *Mossèn Joan Bonet i Baltà: noranta anys al servei de l'Església de Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.
- AUTORS DIVERSOS. *II Jornades d'Estudi. Vida i obra de Caterina Albert i Paradís (Víctor Català), 1869-1966. L'Escala, 20, 21 i 22 de setembre de 2001*. A cura d'Enric Prat i Pep Vila. L'Escala / Barcelona: Ajuntament / Abadia de Montserrat, 2002.
- AUTORS DIVERSOS. *La poètica de la banalitat. Actes de la Jornada d'Estudi Cinquanta anys d'«El carrer Estret»*. Girona: Universitat de Girona, 2003.
- AUTORS DIVERSOS. *Actes de les Terceres Jornades d'Estudi sobre la vida i l'obra de Caterina Albert «Víctor Català» (en ocasió del centenari de Solitud 1905-2005)*. A cura d'Enric Prat i Pep Vila. Girona: CCG, 2006.
- AUTORS DIVERSOS. *Gobernadores. Barcelona en la España franquista (1939-1977)*. Granada: Comares, 2015.
- BACARDÍ, Montserrat; GODAYOL, Pilar (dirs.). *Diccionari de la traducció catalana*. Vic: Eumo, 2011.
- BACARDÍ, Montserrat. *La traducció catalana sota el franquisme*. Lleida: Punctum, 2012.
- BADOSA, Cristina. *Josep Pla, el difícil equilibri entre literatura i política (1927-1939)*. Barcelona: Curial, 1994.
- BADOSA, Cristina. *Josep Pla. Biografia del solitari*. Barcelona: Edicions 62, 1996.
- BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric; SABATER, Jordi. *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*. Barcelona: Proa, 1996.
- BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric. «La polèmica segona edició del *Diccionari general* de Fabra (1954) al si de l'Institut d'Estudis Catalans». *Afers. Fulls de Recerca i Pensament*, vol. XVIII, núm. 46 (2003), p. 715-732.
- BALCELLS, Albert. *Cataluña ante España. Los diálogos entre intelectuales catalanes y castellanos, 1888-1984*. Lleida: Milenio, 2011.
- BALLESTER, Josep. *Temps de quarantena. Cultura i societat a la postguerra (1939-1959)*. València: Eliseu Climent, 1992.
- BENET, Josep. *Catalunya sota el règim franquista*. Barcelona: Blume, 1978.
- BENET, Josep. *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- BENÍTEZ, Esther (coord.). *Diccionario de traductores*. Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 1992.
- BONAMUSA, Francesc. «Economia, finances i col·lectivititzacions industrials». Dins: Josep M. Solé i Sabaté, Joan Villarroya (dir.). *Breu història de la guerra civil a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 2005, p. 289-316.

- BONASTRE, Francesc; CORTÈS, Francesc (coords.). *Història crítica de la música catalana*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2009.
- BROCH, Àlex (ed.). «Estudi introductori». Dins: *Poesia catalana. Antologia (1939-1968)*. Barcelona: Edicions 62, 1985.
- BROCH, Àlex (dir.). *Diccionari de la literatura catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2008.
- BROCH, Àlex (dir.). *Història de la literatura catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana / Barcino / Ajuntament de Barcelona, 2018-2020, vols. V-VI.
- BUSQUETS I GRABULOSA, Lluís. *Plomes catalanes contemporànies*. Barcelona: Edicions del Mall, 1980.
- CABANA, Francesc. *Fàbriques i empresaris. Els protagonistes de la Revolució Industrial a Catalunya*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1994.
- CABANA, Francesc. *La burgesia catalana. Una aproximació històrica*. Barcelona: Proa, 1996.
- CABO, Isabel de. *La resistencia cultural bajo el franquismo. En torno a la revista «Destino» (1957-1961)*. Barcelona: Àltera, 2001.
- CARBÓ, Ferran; SIMBOR, Vicent. *La recuperació literària en la postguerra valenciana (1939-1972)*. València / Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.
- CASACUBERTA, Margarida. «Víctor Català». Dins: Àlex Broch (dir.). *Història de la literatura catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana / Barcino / Ajuntament de Barcelona, 2020, vols. VI, p. 353-385.
- CASASSAS I YMBERT, Jordi. *L'Ateneu Barcelonès. Dels seus orígens als nostres dies*. Barcelona: La Magrana / Institut Municipal d'Història, 1986.
- CASTELLANOS, Jordi. «Les lletres catalanes dels anys quaranta». *L'Avenç. Història dels Països Catalans*, núm. 6 (octubre 1977), p. 28-32.
- CASTELLANOS, Jordi. «La literatura dels paisatges interiors». *Avui*, any XVIII, núm. 5942 (11-V-1994), p. 41.
- CENDRÓS, Joan B. «La Fundació i els primers anys d'Òmnium Cultural». Dins: Autors diversos. *Òmnium Cultural, 1961-1986*. Barcelona: Òmnium Cultural, 1986.
- CENTELLES, Esther. «Estudi introductori». Dins: *El conte des de 1939*. Barcelona: Edicions 62, 1981.
- CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA. *Llista de senyors socis fins el 31 de març de 1935*. Barcelona: El Centre, 1935.
- CLARA, Josep. «Narcís de Carreras i la participació dels catalans en el govern franquista». Dins: Autors diversos. *El catalanisme conservador*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1996, p. 241-269.
- CLIMENT, Josep Daniel. «El valencianisme lingüístic de Nicolau Primitiu Gómez Serrano». *Caplletra*, núm. 53 (tardor 2012), p. 65-90.
- COLL, Jaume. «Introducció». Dins: Josep Carner. *Poesia*. Barcelona: Quaderns Crema, 1992, p. XXI-LVI.
- COLOMINES, Joan. «Josep Carner a l'exterior». *Revista de Catalunya*, núm. 106 (setembre 1967), p. 76-82.
- COMADIRA, Narcís. «La pedra de toc». *La Vanguardia*, núm. 36681 (9-II-1984), p. 34.
«Contra el fals catalanisme. Llibertats democràtiques». *Nous Horitzons*, núm. 7 (primer trimestre 1966), p. 3-4.
- CORTÈS CARRERES, Santi. *València sota el règim franquista (1939-1951). Instrumentalització, repressió i resistència cultural*. València / Barcelona: Institut de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- CORTÈS I MIR, Francesc. *Història de la música a Catalunya*. Barcelona: Base, 2011.
- CORTS, Ramon; GALTÉS, Joan; MANENT, Albert (dirs.). *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya / Claret, 2000. 3 vols.
- DEU I BAIGUAL, Esteve. «Els orígens de la indústria estamera a Sabadell: la S.A. Cuadras i Prim». *Arraona. Revista d'Història*, 3a època, núm. 13 (1993), p. 27-39.
- DÍAZ, Elías. *Pensamiento español en la era de Franco (1939-1975)*. Madrid: Tecnos, 1983.
- DOWLING, Andrew. *La reconstrucció nacional de Catalunya, 1939-2012*. Barcelona: Pasado &

- Presente, 2013.
- FABRE, Jaume; HUERTAS, Josep M.; RIBAS, Antoni. *Vint anys de resistència catalana (1939-1959)*. Barcelona: La Magrana, 1978.
- FABRE, Jaume; HUERTAS, Josep M. «Narcís de Carreras: la Lliga que no va poder ser». *L'Avenç. Revista d'Història*, segona època, núm. 31 (octubre 1980), p. 10-17.
- FABRE, Jaume. «Els que es van quedar: Barcelona 1939». *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. 14 (2003), p. 201-2017.
- FAULÍ, Josep. *Els Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili (1941-1977)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.
- FAULÍ, Josep. *Els primers 40 anys d'Òmnium Cultural*. Barcelona: Proa, 2005.
- FAULÍ, Josep. *Repertori d'una recuperació (aportació). Premsa en català 1939-1976*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.
- FERNÁNDEZ FÚSTER, Luis. *Historia general del turismo de masas*. Madrid: Alianza, 1991, p. 620-942.
- FERRÀ-PONÇ, Damià. «Cultura i política a Mallorca (II). Art i literatura durant la guerra civil (1936-1939)», *Randa*, núm. 3 (1976), p. 71-106.
- FERRÀ-PONÇ, Damià. «Cultura i política a Mallorca (III). Tres intel·lectuals davant la guerra civil», *Randa*, núm. 4 (1976), p. 5-52.
- FERRÀ-PONÇ, Damià. «Notes autobiogràfiques de Llorenç Villalonga», *Randa*, núm. 15 (1983), p. 131-168.
- FERRÀ-PONÇ, Damià. *Escrits sobre Llorenç Villalonga*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- FERRÉ PAVIA, Carme. *Intel·lectualitat i cultura resistents. «Serra d'Or», 1959-1977*. Galerada: Barcelona, 2000.
- FERRÉ, Xavier. *No tot era Levante feliz. Nacionalistes valencians (1950-1960)*. Benicarló: Alambor, 2000.
- FERRER, Enric. *Literatura i societat. País Valencià, segle XX*. València: Eliseu Climent, 1981.
- FOGUET I BOREU, Francesc. «Rafael Tasis, crític i confident literaris d'Odó Hurtado». Dins: Montserrat Bacardí, Francesc Foguet (eds.). *Constel·lació tasiàna: contextos i relacions*. Barcelona: Societat Catalana de Llengua i Literatura, 2018, p. 147-169.
- FONTANALS, Reis; LOSANTOS, Marga. *Biblioteca de Catalunya. 100 anys (1907-2007)*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 2007.
- FRANQUET, Rosa. *Ràdio Barcelona. Setanta anys d'història (1924-1994)*. Barcelona: Col·legi de Periodistes, 1994.
- FUSTER, Joan. *Indagacions possibles*. Palma: Moll, 1958, p. 95-114.
- FUSTER, Joan. *Literatura catalana contemporània*. Barcelona: Curial, 1976.
- GABANCHO, Patrícia. *La postguerra cultural a Barcelona (1939-1959). Converses*. Barcelona: Meteora, 2005.
- GABRIEL, Narciso de. «Alfabetización y escolarización en España (1887-1950)». *Revista de Educación*, núm. 314 (1997), p. 217-243.
- GABRIEL, Pere (dir.). *Història de la cultura catalana. Resistència cultural i redreçament 1939-1990*, vol. X. Barcelona: Edicions 62, 1998.
- GALÍ, Alexandre. *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936*. Barcelona: Fundació Alexandre Galí, 1978-1986. 23 vols.
- GALLOFRÉ VIRGILI, Maria Josepa. «Autarquia i escriptura. Una lectura del Pla dels anys quaranta». *L'Avenç. Revista d'Història*, núm. 219 (novembre 1997), p. 28-33.
- GALLOFRÉ, Maria Josepa. «Josep Pla, entre el *Viaje en autobús* (1942) i el *Viaje a pie* (1949)». Dins: Glòria Granell, Xavier Pla (eds.). *Josep Pla, memòria i escriptura. Actes del Col·loqui de l'Any Pla. Universitat de Girona* (octubre 1997). Girona: Universitat de Girona, p. 65-78.
- GARCIA RAFFI, Josep-Vicent; MANUEL CUENCA, Carme. *Esyllt T. Lawrence: una gal·lesa entre dracs*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2007.
- GASSOL BELLET, Olívia. «Verdaguer, Maragall, Riba, Espriu: l'evolució de la imatge del poeta nacional durant la postguerra». Dins: Ramon Panyella i Jordi Marrugat (eds.). *L'escriptor i la seva imatge. Contribució a la història dels intel·lectuals en la literatura catalana*

- contemporània*. Barcelona: L'Avenç / Grup d'Estudis de Literatura Catalana Contemporània de la UAB, 2006, p. 271-298.
- GASSOL I BELLET, Olívia. «El franquisme a Catalunya: intel·lectuals, cultures, llengües. Balanç i perspectives (2000-2015)». *Journal of Catalan Studies*, núm. 20 (2017-2018), p. 34-63.
- GELI, Carles; HUERTAS, J. M. *Les tres vides de «Destino»*. Barcelona: Col·legi de Periodistes, 1990.
- GOLOBARDES VILA, Miguel. *Perelada. Condado, villa, palacio*. Peralada: Ediciones Biblioteca Palacio Perelada, 1959.
- GOROSTIZA LANGA, Santiago. «Josep Garí Gimeno (1886-1965)». *Recerques*, núm. 67 (2013), p. 141-159.
- GRACIA, Jordi. *La resistencia silenciosa. Fascismo y cultura en España*. Barcelona: Anagrama, 2004.
- GUILLAMON, Julià. *El dia revolt. Literatura catalana de l'exili*. Barcelona: Empúries, 2008.
- HARANA, Lola (coord.). *Jaume Vicens, mestre d'historiadors*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2010.
- HERNÁNDEZ VÁZQUEZ, Manuel; RUIZ VICENTE, Diana Belén. «Tiro Nacional: preparación para la guerra». *CAFYD. Portal de la ciencias de la actividad física y del deporte*. 62 p. <http://www.cafyd.com/HistDeporte/htm/pdf/1-2.pdf>.
- J.[joaquim de] C.[amps] i A.[rboix]. «El centenari de Verdaguer a Barcelona». *Quaderns d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials*, núm. 3 (març 1945), p. 38.
- JOLIS I FELISART, Agustí (coord.). *Centre Excursionista de Catalunya. 120 anys d'història: 1876-1996*. Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya, 1996.
- JORDANA, Cèsar August; MONTNEGRE, Sanç. *Com s'han d'escriure les cartes comercials*. Barcelona: Barcino, 1927.
- JUNOY, Josep Maria. *Obra poètica*. Estudi i edició de Jaume VallcorbaPlana. Barcelona: Quaderns Crema, 1984.
- LAÍN ENTRALGO, Pedro. «Pedro de Lorenzo y la soledad de Extremadura». Dins: Pedro de Lorenzo. ...*Y al oeste, Portugal*. Madrid: Ediciones Cultura Hispánica, 1973, p. 9-19.
- LARIOS, Agustí G.; PUJADAS, Xavier; SANTACANA, Carles. «Cap a una nova renaixença (1954-1966)». Dins: Jordi Casassas (coord.). *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya. Materials per a un assaig d'història cultural del món català contemporani: 1808-1975*. Barcelona: Pòrtic, 1999, p. 357-368.
- LINARES ALÉS, Francisco. «Trayectoria de la revista *Papeles de son Armandans*». Dins: Autors diversos. *La palabra en libertad. Homenaje a Camilo José Cela*. Múrcia: Comisión V Centenario, 1991, vol. 2, p. 137-156.
- LLANAS, Manuel. «El senyor Godó i *La Vanguardia* (1864-1931): història d'un "homenot" apòcrif». *Llengua i Literatura*, núm. 6 (1994), p. 387-398.
- LLANAS, Manuel. *Gaziel: vida, periodisme i literatura*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, p. 401-447.
- LLATES, Rossend. *Francesca Bonnemaison de Verdaguer i la seva obra*. Amb la col·laboració de M. Cinta Balagué i Domènech. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1972.
- LLORENS I VILA, Jordi. *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític: dels orígens a la presidència del Dr. Martí i Julià (1891-1903)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.
- MAINER, José-Carlos. «Los primeros años de *Revista* (1952-1955): diálogo desde Barcelona». Dins: Jean-Michel Desvois (coord.). *Prensa, impresos, lectura en el mundo hispánico contemporáneo. Homenaje a Jean-François Botrel*. Bordeus: Université Michel de Montaigne Bordeaux 3, 2005, p. 405-421.
- MANENT, Albert. *Josep Carner i el Noucentisme. Vida, obra i llegenda*. Barcelona: Edicions 62, 1969, p. 183-186.
- MANENT, Albert. *Literatura catalana en debat*. Barcelona: Selecta, 1973.
- MANENT, Albert. «Dionisio Ridruejo, una consciència lúcida». Dins: *El molí de l'ombra. Dietari polític i retrats (1946-1975)*. Barcelona: Edicions 62, 1986, p. 151-160.
- MANENT, Albert. «Com se salvaren els prohoms de la Lliga Catalana». *Serra d'Or*, any XXIX,

- núm. 333 (20 juny 1987), p. 31-37. Reimprès a «1936. Com se salvaren els prohoms de la Lliga Catalana», *De 1936 a 1975. Estudis sobre la guerra civil i el franquisme*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 43-72.
- MANENT, Albert. «Osvald Cardona, assagista, crític i verdaguerista». *Anuari Verdaguer*, núm. 3 (febrer 1988), p. 253-255.
<http://www.raco.cat/index.php/AnuariVerdaguer/article/view/69503/86013>.
- MANENT, Albert. «Com se salvaren industrials, monàrquics alfonsins, carlins, periodistes». *Serra d'Or*, any XXXI, núm. 352 (març 1989), p. 17-22. Reimprès a «1936. Com se salvaren industrials, monàrquics alfonsins, carlins, periodistes», *De 1936 a 1975. Estudis sobre la guerra civil i el franquisme*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 73-91.
- MANENT, Albert. *La literatura catalana a l'exili*. Barcelona: Curial, 1989.
- MANENT, Albert. «Els exilis durant la guerra (1936-1938)». Dins: Autors diversos. *Miscel·lània d'homenatge a Josep Benet*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.
- MANENT, Albert. «Més salvats de la revolució». *Serra d'Or*, any XXXIII, núm. 377 (maig 1991), p. 18-23.
- MANENT, Albert. *Del noucentisme a l'exili. Sobre la cultura catalana del nou-cents*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- MANENT, Albert. *De 1936 a 1975. Estudis sobre la guerra civil i el franquisme*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- MANENT, Albert. «Ramon Aramon i Serra. Simbiosi entre filologia i pàtria». Dins: *En un replà del meu temps. Retrats d'escriptors i de polítics*. Barcelona: Proa, 1999.
- MANENT, Albert. *Fèlix Millet i Maristany. Líder cristià, financer, mecenes catalanista*. Barcelona: Proa, 2003.
- MANENT, Albert. «Monitor, revista literaria en catalán no autorizada por el franquismo». *Ínsula. Revista de Letras y Ciencias Humanas*, any LVIII, núm. 684 (desembre 2003), p. 7-11.
- MARFANY, Joan-Lluís. «El realisme històric». Dins: Martí de Riquer, Antoni Comas, Joaquim Molas. *Història de la literatura catalana*. Barcelona: Ariel, 1985, vol. 11, p. 221-283.
- MARÍN CORBERA, Martí. «El catalanisme franquista: Josep Pla i l'operació Porcioles». Dins: Jordi Larios (ed.). *La cara fosca de la cultura catalana. La col·laboració amb el feixisme i la dictadura franquista*. Palma: Lleonard Muntaner, 2013, p. 97-149.
- MARÍN, José María; MOLINERO, Carme; YSÀS, Pere. *Historia política de España, 1939-2000*. Madrid: Istmo, 2001.
- MARTÍN I BERBOIS, Josep Lluís. «L'evolució personal dels exmembres de la Lliga Catalana en els anys de la gran confrontació entre la dictadura i la democràcia». Dins: Carles Santacana (coord.). *Entre el malson i l'oblit. L'impacte del franquisme en la cultura a Catalunya i les Balears (1939-1960)*. Catarroja / Barcelona: Afers, 2013, p. 177-214.
- MARTÍNEZ, Jesús A. (coord.). *Historia de España. Siglo XX: 1939-1996*. Madrid: Cátedra, 2013. 4.ª edició.
- MARTÍNEZ MONTALVO, Esperanza. *Investigación y producción científica en Documentació. La obra de Javier Lasso de la Vega (1892-1990)*. Madrid: Fragua, 2000.
- MARTÍNEZ RUS, Ana. *La persecución del libro. Hogueras, infiernos y buenas lecturas (1936-1951)*. Gijón: Trea, 2014.
- MASSOT I MUNTANER, Josep. «La Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat», dins: *L'Església catalana al segle XX*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1975, p. 137-143.
- MASSOT I MUNTANER, Josep. *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1939-1950)*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978.
- MASSOT I MUNTANER, Josep. «La repressió contra la llengua a Mallorca (1936-1939)». Dins: Autors diversos. *Segones jornades del CIEMEN: Abadia de Cuixà 16-22 d'agost de 1977*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978.
- MASSOT I MUNTANER, Josep. *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.
- MASSOT I MUNTANER, Josep. «Joan Bonet i Baltà (1906-1997)». *Anuari Verdaguer*, núm. 10

- (1997-2001), p. 344-346.
- MESTRES I SERRA, Josep M. *Cent anys de correcció de textos i normalització a l'Institut d'Estudis Catalans (1907-2007)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2012.
- MIGUELSANZ ARNALOT, Àngel. *El Ritz de Barcelona*. Barcelona: Lunwerg, 1994.
- MIR PUIGBERT, Josep. «En el 75è aniversari del Turó». Dins: Josep Mir Puigbert (dir.). *Real Club de Tenis del Turó. 75 aniversari, 1905-1980*. Barcelona: Real Club Tenis de Turó, 1980.
- MOLAS, Joaquim. *La literatura de postguerra*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1966.
- MOLAS, Joaquim. «La cultura catalana i la seva estratificació». Dins: Autors diversos. *Reflexions crítiques sobre la cultura catalana*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1983, p. 131-155.
- MOLAS, Joaquim. «Sobre el Pedrolo dels anys 50». Dins: Xavier Garcia (ed.). *Rellegir Pedrolo*. Barcelona: Edicions 62, 1992.
- MOLAS, Joaquim. «Per una lectura de Llorenç Villalonga». Dins: Pere Rosselló Bover (ed.). *Actes del Col·loqui Llorenç Villalonga celebrat a Palma del 20 al 22 de novembre de 1997*. Palma / Barcelona: Universitat de les Illes Balears. Departament de Filologia Catalana i Lingüística General / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- MOLAS, Joaquim. «1939: any límit de la literatura catalana». Dins: *Aproximació a la literatura catalana del segle XX*. Barcelona: Base, 2010, p. 183-213.
- MOLAS, Joaquim. «Sobre la literatura catalana de postguerra». Dins: *Aproximació a la literatura catalana del segle XX*. Barcelona: Base, 2010, p. 215-225.
- MOLINERO, Carme; YSÀS, Pere. «*Patria, justicia y pan*». *Nivell de vida i condicions de treball a Catalunya, 1939-1951*. Barcelona: La Magrana, 1985.
- MOLINERO, Carme; YSÀS, Pere. *Els industrials catalans durant el franquisme*. Vic: Eumo, 1991.
- MOLINERO, Carme; YSÀS, Pere. *La anatomía del franquismo. De la supervivencia a la agonía (1945-1977)*. Barcelona: Crítica, 2008.
- MORETA, Ignasi. «Els articles catalans de Joan Maragall. Estudi i edició crítica». Treball de recerca dirigit per Narcís Garolera. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2004, p. 96-101.
- MORETA, Ignasi. «La transmissió de l'obra de Maragall: cinc edicions de les obres completes en cent anys». Dins: Joan R. Veny-Mesquida i Jordi Malé (eds.). *La filologia d'autor en els estudis literaris. Textos catalans dels segles XIX i XX. Homenatge a Josep Maria Pujol*. Lleida: Aula Màrius Torres / Pagès, 2013, p. 409-433.
- MOSCOSO, Javier. «La historia de las emociones, ¿de qué es historia?». *Vínculos de Historia*, núm. 4 (2015), p. 15-27.
- MUNIESA, Bernat. *Dictadura y Transición. La España lampedusiana. I: La dictadura franquista, 1939-1975*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2005.
- MUNTADA TORRELLAS, Marta. *L'Associació de Música «Da Camera» (1913-1936)*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1984.
- MUÑOZ, Irene. *Caterina Albert / Víctor Català (1869-1966)*. Bellcaire d'Empordà: Vitel·la, 2016.
- MUÑOZ I LLORET, Josep M. *Jaume Vicens Vives (1910-1960). Una biografia intel·lectual*. Barcelona: Edicions 62, 1997.
- MURGADES, Josep. «Aspectes culturals de la Mancomunitat», *L'Avenç. Història dels Països Catalans*, núm. 3 (juny 1977), p. 48-53.
- ORTÍN, Marcel. «Josep Carner davant el micròfon. Les “confidències” a Ràdio Barcelona». *Serra d'Or*, any XXXIX, núm. 448 (abril 1997), p. 78-81.
- PALA, Giaime. *Cultura clandestina. Los intelectuales del PSUC bajo el franquismo*. Granada: Comares, 2016.
- PERMANYER, Lluís. «El restaurante Can Joanet de la Barceloneta, servido por cuatro generaciones, cumple un siglo». *La Vanguardia*, núm. 38098 (10-I-1988), p. 22. [Trad. cat.: Lluís Permanyer, *Establiments i negocis que han fet història*, Barcelona: La Campana, 1990, p. 115-199.]
- PICORNELL BELENGUER, Mercè. *Continuïtats i desviacions. Debats crítics sobre la cultura catalana en el vèrtex 1960/1970*. Palma: Lleonard Muntaner, 2013.
- PINYOL I TORRENTS, Ramon. *Verdaguer sota el franquisme: censura i manipulació*. Discurs de recepció com a membre numerari de la Secció Històrico-Arqueològica, llegit el 25 de gener de 2018. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2017.

- PINYOL I TORRENTS, Ramon; SANTANACH Joan. «Jacint Verdaguer». Dins: Àlex Broch (dir.). *Història de la literatura catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana / Barcino / Ajuntament de Barcelona, 2018, vols. V, p. 375-431.
- PLA, Josep. «La penya de l'Ateneu». Dins: *Obra completa. Prosperitat i rauxa de Catalunya*, vol. 32. Barcelona: Destino, 1977, p. 403-529.
- PLA, Xavier. «Elogi de la prosa poètica: un text inèdit de J.V. Foix sobre Josep Pla de l'any 1953». *Revista de Catalunya*, núm. 300 (octubre-desembre 2017), p. 187-198.
- PLAMPER, Jan. «Historia de las emociones: caminos y retos». *Cuadernos de Historia Contemporánea*, núm. 36 (2014), p. 17-29.
- PONS I PONS, Damià. «Els orígens ideològics i culturals de Llorenç Riber». Dins: *Entre l'afirmació individualista i la desfeta col·lectiva. Escriptors i idees a la Mallorca del primer terç de segle XX*. Barcelona / Palma: Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Universitat de les Illes Balears, 2002, p. 131-142.
- PONS I PONS, Damià. «La integració de Llorenç Riber en la cultura del franquisme». *L'Avenç*, núm. 345 (abril 2009), p. 42-48.
- PONS I PONS, Damià. «Biocronologia de Llorenç Riber i Campins». Dins: Autors diversos. *Actes de les jornades d'estudi sobre Llorenç Riber*. Binissalem-Campanet, 11 i 13 d'octubre de 2008. Palma / Barcelona: Consell Insular de Mallorca / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2011, p. 103-127.
- PONS, Margalida. *Blai Bonet: maneres del color*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.
- R. «El centenari de la naixença de Russinyol». *Serra d'Or*, 2a època, any III, núm. 8 (agost 1961), p. 14.
- RIBÉ, Carme. «La literatura catalana de la resistència». Dins: Autors diversos. *Cataluña en la época franquista (1939-1975)*. Barcelona: Destino, 1976, p. 73-74.
- RIERA LLORCA, Vicenç. *Els exiliats catalans a Mèxic*. Barcelona: Curial, 1994.
- RIQUER, Borja de. «Els catalans de Burgos». *Arreu. Setmanari d'Informació General de Catalunya*, núm. 5 (22/28-XI-1976), p. 42-46.
- RIQUER, Borja de; CULLA, Joan B. *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)*. Dins: Pierre Vilar (dir.). *Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1989, vol. 7.
- RIQUER I PERMANYER, Borja de. «Rebuig, passivitat i suport. Actituds polítiques catalanes davant el primer franquisme (1939-1950)». Dins: Autors diversos. *Franquisme. Sobre resistència i consens a Catalunya (1938-1950)*. Barcelona: Crítica, 1990, p. 179-193.
- RIQUER I PERMANYER, Borja de. «Un document excepcional: la declaració de suport als militars sublevats el 1936 d'un centenar de catalans». Dins: Autors diversos. *Miscel·lània d'homenatge a Josep Benet*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, p. 497-516.
- RIQUER, Borja de. *L'últim Cambó (1936-1947). La dreta catalanista davant la guerra civil i el franquisme*. Vic: Eumo, 1996.
- RIQUER, Borja de. *Cambó en Argentina. Negocios y corrupción política*. Barcelona: Edhasa, 2016.
- RIQUER, Martí de; COMAS, Antoni; MOLAS, Joaquim. *Història de la literatura catalana*. Barcelona: Ariel, 1985.
- RISQUES, Manel; VILANOVA, Francesc; VINYES, Ricard (eds.). *Les ruptures de l'any 1939*. Barcelona: Fundació Carles Pi i Sunyer / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.
- ROCAMORA, Joan. *El Casal de Catalunya a Buenos Aires*. Barcelona: Curial, 1991.
- ROIG I ROSICH, Josep Maria. *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.
- ROSSELL, Mercè. «La política cultural de la Generalitat (1931-1939). Pressupòsits ideològics», *L'Avenç. Història dels Països Catalans*, núm. 1 (abril 1977), p. 10-17.
- RUIZ CASANOVA, José Francisco. «Presència de la cultura catalana en *Papeles de Son Armadans* (1956-1979)». Dins: Sílvia Coll-Vinent, Cornèlia Eisner i Enric Gallén. *La traducció i el món editorial de postguerra*. Lleida: Punctum / Trilcat, 2011, p. 243-251.
- SABATÉ, Modest. *Història de la "Lliga"*. Barcelona: Bruguera, 1969.
- SAFONT, Joan. *Sabotatge contra Franco. Episodis d'oposició dels que havien guanyat la guerra*. Barcelona: Angle, 2017.

- SALVO TORRES, Ramon. «Guillem Viladot en el temps d'estrena de l'experimentació». *Revista de Catalunya*, núm. 280 (octubre-desembre 2012), p. 88-108.
- SAMSÓ, Joan. *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*. 2 vols. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994-1995.
- SAMSÓ, Joan. *El mecenatge cultural a Catalunya durant el segle XX*. Barcelona: Proa, 2005.
- SÁNCHEZ RON, José Manuel. *Cincuenta años de cultura e investigación en España. La Fundación Juan March (1955-2005)*. Barcelona: Crítica, 2005.
- SANTACANA, Carles; PUJADAS; Xavier. «La popularització de l'esport» i «Del primer excursionisme al turisme». Dins: Borja de Riquer (dir.). *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1995, vol. 8, p. 366-374.
- SANTACANA I TORRES, Carles. «La persistència de l'associacionisme». Dins: Borja de Riquer (dir.). *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1997, vol. 10, p. 272-289.
- SANTACANA, Carles. «Noves idees i praxi cultural en una societat en canvi sota la dictadura». Dins: Ramon Arnabat Mata, Josep Santesmases i Ollé. *1960-1980. Transicions i canvis a les terres de parla catalana. Actes del VIII congrés de la CCEPC*. Valls: Cossetània, 2012, p. 61-77.
- SANTACANA, Carles (coord.). «Els intel·lectuals davant dels reptes dels anys seixanta». *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 16 (2013).
- SANTACANA, Carles. «Una lectura franquista de la cultura catalana als anys quaranta». Dins: Carles Santacana (coord.). *Entre el malson i l'oblit. L'impacte del franquisme en la cultura a Catalunya i les Balears (1939-1960)*. Catarroja / Barcelona: Afers, 2013, p. 45-70.
- SANTAMARIA, Núria. «*Revista* (1952-1955) i la introducció del realisme social narratiu». *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, núm. 39 (gener 1989), p. 95-109.
- SANTOS, Dámaso. «La rica creació literaria de Pedro de Lorenzo». Dins: Pedro de Lorenzo. *Obras completas*. Madrid: Editora Nacional, 1974, vol. 1, p. 9-74.
- SHEER, Monique. «Are Emotions a Kind of Practice (and is That What Makes Them Have a History)? A Bourdieuan Approach to Understanding Emotion». *History and Theory*, núm. 51 (maig 2012), p. 193-220.
- Sicània. Edició facsímil (1958-1959)*, València: Universitat de València, 2001.
- SIMBOR, Vicent. «La narrativa del realisme social». *Caplletra*, núm. 28 (primavera 2000), p. 87-120.
- SIMBOR ROIG, Vicent. «Josep Maria Espinàs, escriptor compromès». Dins: Ferran Carbó, Dolores Jiménez, Elena Real, Ramon X. Rosselló (eds.). *Les literatures catalana i francesa: postguerra i «engagement»*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, p. 395-414.
- SIMBOR, Vicent. *El realisme compromès en la narrativa catalana de postguerra*. València / Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005.
- SOLDEVILA I BALART, Llorenç. «Contribució a l'estudi de les commemoracions verdaguerianes de 1945 als Països Catalans». Dins: Autors diversos. *Miscel·lània Ricard Torrents. Scientiae patriaeque impendere vitam*. Vic: Eumo, 2007, p. 529-547.
- SOLDEVILA, Llorenç. «Commemoracions verdaguerianes a l'exili europeu i iberoamericà el 1945 i 1952». *Anuari Verdguer*, núm. 16 (2008), p. 159-173.
- SOLDEVILA, Llorenç. «Sebastià Juan Arbó, biògraf de Verdguer». *Anuari Verdguer*, núm. 20 (2012), p. 171-189.
- SOLOMON, Robert C. *True to Our Feelings: What Our Emotions Are Really Telling Us*. Oxford: Oxford University Press, 2007. [Trad. cast: *Ètica emocional. Una teoria de los sentimientos*, Barcelona: Paidós, 2007.]
- SUBIRANA, Jaume. *Josep Carner: l'exili del mite (1945-1970)*. Barcelona: Edicions 62, 2000.
- SULLÀ, Enric. «El pensamiento literario». Dins: Autors diversos. *Cataluña en la época franquista (1939-1975)*. Barcelona: Destino, 1976, p. 35-36.
- TASIS, Rafael. «El "Destino" dels botiflers i la "Nova Renaixença"». *La Nostra Revista*, any II, núm. 18 (juny 1947), p. 235-237.
- TASIS, Rafael. «Manuel de Pedrolo, novel·lista inèdit». *Pont Blau*, any III, núm. 20 (15-VI-1954),

- p. 183-188.
- TASIS, Rafael. «Manuel de Pedrolo, novel·lista inèdit». *Pont Blau*, any III, núm. 21 (15-VII-1954), p. 223-226.
- TASIS, Rafael; TORRENT, Joan. *Història de la premsa catalana*. Barcelona: Bruguera, 1966. 2 vols.
- THOMÀS, Joan Maria. *Falange, guerra civil, franquisme. F.E.T. y de las J.O.N.S. de Barcelona en els primers anys del règim franquista*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.
- THOMÀS, Joan Maria. «Franquistes catalans i llengua catalana durant el primer franquisme». *Llengua & Literatura*, núm. 9 (1998), p. 153-171.
- THOMÀS, Joan Maria. *Feixistes! Viatge a l'interior del falangisme català*. Barcelona: L'Esfera dels Llibres, 2008.
- TORRES, Estanislau. *Els escriptors catalans parlen*. Barcelona: Nova Terra, 1973.
- TRIADÚ, Joan. «Mite i realitat a la novel·la catalana de postguerra». Dins: Autors diversos. *Problemes de llengua i literatura catalanes. Actes del II Col·loqui Internacional sobre el Català*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1976, p. 355-371.
- TRIADÚ, Joan. *Una cultura sense llibertat*. Barcelona: Aymà, 1978.
- TRIADÚ, Joan. *La novel·la catalana de postguerra*. Barcelona: Edicions 62, 1982.
- TRIADÚ, Joan. *La poesia catalana de postguerra*. Barcelona: Edicions 62, 1985.
- TRIADÚ, Joan. «L'obra narrativa de Josep M. Espinàs». Dins: Josep M. Espinàs. *Obra completa*, vol. I, p. 15-43. Barcelona: La Campana, 1990.
- VALDERRAMA, Fernando. *Historia de la Unesco*. París: Unesco, 1991.
- VALENTÍ, Eduard. *El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*. Barcelona: Ariel, 1973.
- VILANOVA I VILA-ABADAL, Francesc. *Repressió política i coacció econòmica. Les responsabilitats polítiques de republicans i conservadors catalans a la postguerra (1939-1942)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- VILANOVA, Francesc. «1939: la “falsa ruta” de los regionalistas catalanes». *Espacio, Tiempo y Forma*, sèrie V, núm. 9 (1996), p. 189-205.
- VILANOVA I VILA-ABADAL, Francesc. *La guerra particular de Gaziol i el comte de Godó (1940-1945)*. Barcelona: Ploion, 2004.
- VILANOVA, Francesc. *Una burgesia sense ànima. El franquisme i la traïció catalana*. Barcelona: Empúries, 2010.
- VILANOVA, Francesc. *Franquisme i cultura: «Destino. Política de unidad». La lluita per l'hegemonia intel·lectual a la postguerra catalana (1939-1949)*. Barcelona: Lleonard Muntaner, 2018.
- VIÑAO FRAGO, A. «Analfabetismo y alfabetización». Dins: Jean-Louis Guereña, Julio Ruiz Berrio, Alejandro Tiana Ferrer (eds.). *Historia de la educación en la España contemporánea. Diez años de investigación (1983-1993)*. Madrid: CIDE, 1994, p. 23-50.
- YSÀS, Pere. «Los empresarios catalanes en el primer franquismo». Dins: Glicerio Sánchez Recio, Julio Tascón Fernández (eds.). *Los empresarios de Franco. Política y economía en España, 1936-1957*. Barcelona: Crítica, 2003, p. 225-236.
- ZABALLA, Bel. *Manuel de Pedrolo. La llibertat insubornable*. València: Sembra Llibres, 2018.
- ZARAGOZA BERNAL, Juan Manuel. «Historia de las emociones: una corriente historiográfica en expansión». *Asclepio*, núm. 65 (1) (2013): e012, DOI: <http://dx.doi.org/10.3989/asclepio.2013.12>.

CENSURA

- ABELLÁN, Manuel L. «Censura y práctica censoria». *Sistema. Revista de Ciencias Sociales*, núm. 22 (gener 1978), p. 29-52.
- ABELLÁN, Manuel L. «Análisis cuantitativo de la censura bajo el franquismo (1955-1976)». *Sistema. Revista de Ciencias Sociales*, núm. 28 (gener 1979), p. 75-89.
- ABELLÁN, Manuel L. *Censura y creación literaria en España (1939-1976)*. Barcelona: Península, 1980.
- ABELLÁN, Manuel L. «Apunts sobre la censura literària a Catalunya durant el franquisme».

- Revista de Catalunya*, nova etapa, núm. 27 (febrer 1989), p. 123-132. [Reproduït a *Represura. Revista de Historia Contemporánea Española en torno a la Represión y la Censura aplicadas al Libro*, núm. 6 (2009).]
- ABELLÁN, Manuel L. «Problemas historiográficos en el estudio de la censura literaria del último medio siglo». *Revista Canadiense de Estudios Hispánicos*, vol. XIII, núm. 3 (primavera 1989), p. 319-329.
- ALBERTÍ, Santiago. «Una incidència de censura de Manuel de Pedrolo», *Urtx. Revista Cultural de l'Urgell*, núm. 6 (1994), p. 223-229.
- ARBONÈS, Jordi. «Pedrolo i la censura». *El Temps*, any XIII, núm. 647 (11-XI-1996), p. 4.
- BENEYTO, Antonio. *Censura y política en los escritores españoles*. Barcelona: Euros, 1975.
- BENEYTO PÉREZ, Juan. «La censura literaria en los primeros años del franquismo». *Diálogos Hispánicos de Amsterdam*, núm. 5 (1987), p. 27-40.
- BERMEJO SÁNCHEZ, Benito. «La Vicesecretaría de Educación Popular (1941-1945), un ministerio de la propaganda en manos de Falange». *Espacio, Tiempo y Forma*, sèrie V, núm. 4 (1991), p. 73-96.
- BLAT GIMENO, José. «Lenguas nativas y sistema educativo». *El País*, any II, núm. 379 (22-VII-1977), https://elpais.com/diario/1977/07/27/sociedad/238802420_850215.html.
- BLAT GIMENO, Amparo. «Un itinerari pedagògic: trajectòria professional de José Blat Gimeno (1914-2003)». *Educació i Història. Revista d'Història de l'Educació*, núm. 32 (juliol-desembre 2018), p. 281-304.
- CERRILLO TORREMOCHA, Pedro C.; SÁNCHEZ ORTIZ, César. *Prohibido leer: la censura en la literatura infantil y juvenil contemporánea*. Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 2016.
- CHULIÁ, Elisa. *El poder y la palabra. Prensa y poder político en las dictaduras. El régimen de Franco ante la prensa y el periodismo*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2001, p. 85-219.
- CLOTET, Jaume; TORRA, Quim (eds.). *Les millors obres de la literatura catalana (comentades pel censor)*. Barcelona: A Contravent, 2010.
- DASILVA, Xosé Manuel. «La traducción al gallego y la censura franquista». *Quaderns. Revista de Traducció*, núm. 20 (2013), p. 17-29.
- DURÁN, Javier. «Un espía canario en Londres». *La Provincia. Diario de Las Palmas*, 20-I-2013, <https://www.laprovincia.es/sociedad/2013/01/20/espia-canario-londres/509747.html>.
- ESTANY FREIRE, Lara. *Del silenci a la represa. La censura franquista en la traducció catalana durant el franquisme*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2021.
- FALGUERA, Enric. *La poesia de Jaume Agelet i Garriga: evolució i fidelitat*. Lleida: Pagès, 2004. <http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/131996/Tefg1de1.pdf?sequence=2>
- FAULÍ, Josep. «Francesc Matheu, l'home de la "Il·lustració"». Dins: Autors diversos. *Commemoració dels 500 anys del primer llibre imprès en català, 1474-1974. L'aventura editorial a Catalunya*. Barcelona: Fundació Carulla, 1972, p. 97-98.
- FAULÍ, Josep. *L'interludi tràgic (1939-1975). Notes i documents sobre la resistència cultural catalana*. Barcelona: Edicions 62, 1981.
- FAULÍ, Josep. *Premis literaris catalans*. Sabadell: Minerva, 1983.
- GALLOFRÉ, Maria Josepa. «"...Unidad precisa y duración segura...": depuració, suspensió i prohibició Barcelona, 1939». *Diálogos Hispánicos de Amsterdam*, núm. 9 (1990), p. 183-190.
- GALLOFRÉ, Maria Josepa. «La censura franquista davant la llengua». Dins: Autors diversos. *Miscel·lània Jordi Carbonell*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, vol. 1, p.
- GALLOFRÉ, Maria Josepa. *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.
- GALLOFRÉ, Maria Josepa. «La "meditació catalanista": una de les obsessions persistents de la censura durant el franquisme. Alguns exemples dels anys cinquanta i començaments dels seixanta». Dins: Autors diversos. *Miscel·lània Joan Fuster*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, p. 339-348.
- GALLOFRÉ, Maria Josepa. «La conjuntura de 1951 i els criteris de la censura». Dins: Autors diversos. *Miscel·lània d'homenatge a Josep Benet*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de

- Montserrat, 1991, p. 621-630.
- GALLOFRÉ VIRGILI, Maria Josepa. «Las “nuevas normas sobre idiomas regionales” i les traduccions durant els anys cinquanta». *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, nova etapa, núm. 44 (setembre 1991), p. 5-17.
- GALLOFRÉ VIRGILI, Maria Josepa. «Mme. Dillon / Alicia. Documents sobre algunes provatures dels anys quaranta i cinquanta». *Randa*, núm. 34 (1994), p. 19-33.
- GALLOFRÉ VIRGILI, Maria Josepa. «El llibre en català durant el primer franquisme». *Serra d'Or*, any XXXVII, núm. 429 (setembre de 1995), p. 19-21.
- GALLOFRÉ VIRGILI, Maria Josepa. «Un nou llenguatge». Dins: Manuel Risques, Francesc Vilanova, Ricard Vinyes (eds.). *Les ruptures de l'any 1939*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Fundació Carles Pi i Sunyer, 2000, p. 199-211.
- GASSOL BELLET, Olívia; SOPENA, Mireia. «La cultura catalana, asediada. Un balance crítico de los estudios sobre la censura franquista». *Represura. Revista de Historia Contemporánea Española en torno a la Represión y la Censura aplicadas al Libro*, nova època, núm. 2 (2017), p. 95-138. Alcalá de Henares: Universitat d'Alcalá de Henares. http://www.represura.es/represura_2_nueva_epoca_2017.pdf
- GUBERN, Romà. *La censura. Función política y ordenamiento jurídico bajo el franquismo (1936-1975)*. Barcelona: Península, 1981.
- HOUT-HUIJBEN, Lidwina M. van den. *El rojo crítico. Expansión de la literatura catalana bajo censura (1962-1977)*. Tesi doctoral. Universitat de Groningen, 2015. <http://www.rug.nl/research/portal/files/17027535/Binder1.pdf>
- LARRAZ, Fernando. *Letricidio español. Censura y novela durante el franquismo*. Gijón: Trea, 2014.
- LLUCH, Gemma. «La LIJ censurada por la lengua». Dins: Pedro C. Cerrillo, M.ª Victoria Sotomayor. *Censuras y literatura infantil y juvenil en el siglo XX. (En España y 7 países latinoamericanos)*. Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 2016, p. 217-237.
- LOSADA CASTRO, Basilio. «Literatura gallega y censura franquista». *Diálogos Hispánicos de Amsterdam*, núm. 5 (1987), p. 57-63.
- L.P.G. [Lila Pérez Gil]. «Valentín García Yebra, la voz de la traducción en la RAE». *El País*, any XXXV, núm. 12230 (14-XII-2010), p. 53.
- MANENT, Albert. «Durant un quart de segle les traduccions en català foren oficialment prohibides». Dins: Sílvia Coll-Vinent, Cornèlia Eisner i Enric Gallén. *La traducció i el món editorial de postguerra*. Lleida: Punctum / Trilcat, 2011, p. 287-297.
- PEDROLO, Manuel de. «El meu gra de sorra a la història de la censura». *Serra d'Or*, any XX, núm. 226-227 (15-VII-1978), p. 43-44.
- RUIZ BAUTISTA, Eduardo. *Los señores del libro: propagandistas, censores y bibliotecarios en el primer franquismo (1939-1945)*. Gijón: Trea, 2005.
- RUIZ BAUTISTA, Eduardo (coord.). *Tiempo de censura. La represión editorial durante el franquismo*. Gijón: Trea, 2008.
- SINOVA, Justino. *La censura de prensa durante el franquismo*. Madrid: Espasa-Calpe, 1989.
- SOPENA, Mireia. «“Con vigilante espíritu crítico”. Els censors en les traduccions assagístiques d'Edicions 62». *Quaderns. Revista de Traducció*, núm. 20 (2013), p. 147-161.
- TORREALDAI, Joan Mari. «Censura y literatura vasca». *Diálogos Hispánicos de Amsterdam*, núm. 5 (1987), p. 65-97.
- TORREALDAI, Joan Mari. *De la hoguera al lápiz rojo. La censura franquista en el País Vasco*. Donostia: Txertoa, 2019.
- TORREALDAI, Joan Mari. *La censura de Franco y el tema vasco*. [San Sebastián]: Fundación Kutxa, 1999.
- TORRES, Estanislau. *Les tisoires de la censura. El règim franquista contra l'autor i contra Manuel de Pedrolo, Pere Calders, Guillem Viladot, Montserrat Roig, Víctor Mora*. Lleida: Pagès, 1995.
- URIBARRI ZENEKORTA, Ibon. «Censura(s) en la traducción al/des vasco». *Quaderns. Revista de Traducció*, núm. 20 (2013), p. 31-45.

- VERGÉS, Josep C. *La censura invisible de Josep Pla*. Barcelona: SD Edicions, 2017.
- VILARDELL, Laura (ed.). *Traducció i censura en el franquisme*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2016.

HISTÒRIA CULTURAL

- ALTED VIGIL, Alicia. «De una historia de la cultura a una historia socio-cultural de la España contemporánea». Dins: René Rémond, Javier Tusell, Benoît Pellistrandi, Susana Sueiro (eds.). *Hacer la historia del siglo XX*. Madrid: Casa de Velázquez, 2004, p. 358-376.
- BODIN, Louis. *Les intellectuels*. París: Presses Universitaires de France, 1962.
- BODIN, Louis. *Les intellectuels existent-ils?* París: Bayard, 1997.
- BOURDIEU, Pierre. «Le marché des biens symboliques». *L'Année Sociologique*, tercera sèrie, vol. 22 (1971), p. 49-126.
- BOURDIEU, Pierre (amb Yvette Delsaut). «Le couturier et sa griffe. Contribution à une théorie de la magie». *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, núm. 1 (gener 1975), p. 7-36.
- BOURDIEU, Pierre. «Comment libérer les intellectuels libres?», entrevista amb Didier Éribon. *Questions de sociologie*. París: Minuit, 1980.
- BOURDIEU, Pierre. *Questions de sociologie*. París: Minuit, 1984.
- BOURDIEU, Pierre. «Le champ littéraire». *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, núm. 89 (setembre 1991), p. 3-46.
- BOURDIEU, Pierre. *Les règles de l'art. Gènese et structure du champ littéraire*. París: Seuil, 1992.
- BOURDIEU, Pierre. «Une révolution conservatrice dans l'édition». *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, núm. 126-127 (març 1999), p. 3-28.
- BOURDIEU, Pierre. «Censure et mise en forme». Dins: *Langage et pouvoir symbolique*. París: Seuil, 2001.
- BOURDIEU, Pierre. «Les conditions sociales de la circulation internationale des idées». *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, núm. 145 (desembre 2002), p. 3-8.
- BOURDIEU, Pierre. *Intelectuales, política y poder*. Buenos Aires: Eudeba, 2000.
- BURKE, Peter. *La cultura popular en la Europa moderna*. Barcelona: Alianza, 1991.
- BURKE, Peter. *¿Qué es la historia cultural?*. Barcelona: Paidós, 2006.
- BURKE, Peter. *Formas de historia cultural*. Barcelona: Alianza, 2000.
- BURKE, Peter. «Is There a Cultural History of the Emotions?». Dins: Penelope Gouk, Helen Hills (eds.). *Representing Emotions. New Connections in the Histories of Art, Music and Medicine*. Nova York: Routledge, 2005, p. 35-47.
- CASASSAS I YMBERT, Jordi. «Espacio cultural y cambio político. Los intelectuales catalanes y el catalanismo». *Espacio, Tiempo y Forma*, sèrie v, *Historia Contemporánea*, t. 6 (1993), p. 55-80.
- CASASSAS, Jordi (coord.). *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya. Materials per a un assaig d'història cultural del món català contemporani: 1808-1975*. Barcelona: Pòrtic, 1999.
- CHARTIER, Roger. «Le monde comme représentation». *Annales. Economies, Sociétés, Civilisations*, any XLIV, núm. 6 (1989), p. 1505-1520.
- CHARTIER, Roger. *El mundo como representación. Historia cultural: entre práctica y representación*. Barcelona: Gedisa, 1992.
- CHAUBET, François. «Sociologie et histoire des intellectuels». Dins: Michel Leymarie, Jean-François Sirinelli. *L'histoire des intellectuels aujourd'hui*. París: Presses Universitaires de France, 2003, p. 183-200.
- CHAUBET, François. «Histoire des intellectuels, histoire intellectuelle. Bilan provisoire et perspective». *Vingtième Siècle. Revue d'Histoire*, núm. 101 (2009), 1, p. 197-190. <http://www.cairn.info/revue-vingtieme-siecle-revue-d-histoire-2009-1-page-179.htm>
- DARNTON, Robert. «Intellectual and Cultural History». Dins: Michael Kammen (ed.). *The Past before Us. Contemporary Historical Writing in the United States*. Ithaca / Londres: Cornell University Press, 1980.
- DARNTON, Robert. «Retorno a "¿Qué es la historia del libro?"». *Prismas. Revista de Historia Intelectual*, vol. 12, núm. 2 (desembre 2008), p. 157-168.
- DARNTON, Robert. «¿Cuál es la historia de los libros?». Dins: *Las razones del libro. Futuro*,

- presente y pasado*. Madrid: Trama, 2010, p. 177-204.
- DOSSE, François. *La marcha de las ideas. Historia de los intelectuales, historia intelectual*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2007.
- GENETTE, Gérard. *Seuils*. París: Seuil, 1987.
- HERNÁNDEZ SANDOICA, Elena. «La historia contemporánea en España: tendencias recientes». *Hispania*, LVIII/I, núm. 198 (1998), p. 65-95.
- HERNÁNDEZ SANDOICA, Helena. «La historia cultural en España: tendencias y contextos de la última década». *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 4 (2001), p. 57-91.
- LEYMARIE, Michel; SIRINELLI, Jean-François. *L'histoire des intellectuels aujourd'hui*. París: Presses Universitaires de France, 2003.
- MARTÍNEZ MARTÍN, Jesús. «Historia socio-cultural. El tiempo de la historia de la cultura». *Jerónimo Zurita*, núm. 82 (2007), p. 237-252.
- MORENTE, Francisco. «La historia de los intelectuales durante el franquismo: un ensayo bibliográfico». *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, núm. 50 (2016), p. 163-194.
- OLTRA, Benjamín. *La imaginación ideológica. Una sociología de los intelectuales*. Barcelona: Vicens Vives, 1978.
- PICÓ, Josep; PECOURT, Juan. «El estudio de los intelectuales: una reflexión». *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 123 (2008), p. 35-58.
- PROST, Antoine. «Sociale et culturelle, indissociablement». Dins: Jean-Pierre Rioux, Jean-François Sirinelli. *Pour une histoire culturelle*. París: Seuil, 1997, p. 131-146.
- RIOUX, Jean-Pierre; SIRINELLI, Jean-François. *Pour une histoire culturelle*. París: Seuil, 1997.
- RUIZ MANJÓN, Octavio. «Nuevas orientaciones en historia cultural». Dins: Antonio Morales Moya, Mariano Esteban de Vega (eds.). *La historia contemporánea en España*. Salamanca: Ediciones de la Universidad de Salamanca, 1996, p. 197-205.
- SANZ ROIG, Diana (ed.). *Bourdieu después de Bourdieu*. Madrid: Arco/Libros, 2014.
- SAPIRO, Gisèle. *La guerre des écrivains, 1940-1953*. París: Fayard, 1999.
- SAPIRO, Gisèle. «Redes, institucion(es) y campo». Dins: Diana Sanz Roig (ed.). *Bourdieu después de Bourdieu*. Madrid: Arco/Libros, 2014, p. 123-141.
- SAPIRO, Gisèle. «Pour une approche sociologique des relations entre littérature et idéologie». *COntEXTES. Revue de Sociologie de la Littérature*, núm. 2 (2007). <https://doi.org/10.4000/contextes.165>. [Trad. cast.: «Una aproximación sociológica a las relaciones entre literatura e ideología». Dins: Diana Sanz Roig (ed.). *Bourdieu después de Bourdieu*. Madrid: Arco/Libros, 2014, p. 143-165.]
- SIRINELLI, Jean-François. «Le hasard ou la nécessité? Une histoire en chantier: l'histoire des intellectuels». *Vingtième Siècle. Revue d'Histoire*, núm. 9 (gener-maarc 1986), p. 97-108.
- SIRINELLI, Jean-François. «La culture de masse». Dins: Benoît Pellistrandi, Jean-François Sirinelli (eds.). *L'histoire culturelle en France et en Espagne*. Madrid: Casa de Velázquez, 2008, p. 371-378.
- SIRINELLI, Jean-François. «Les élites culturelle». Dins: Jean-Pierre Rioux, Jean-François Sirinelli. *Pour une histoire culturelle*. París: Seuil, 1997, p. 275-296.
- SIRINELLI, Jean-François. «Éloge de la complexité». Dins: Jean-Pierre Rioux, Jean-François Sirinelli. *Pour une histoire culturelle*. París: Seuil, 1997, p. 433-442.
- STORM, Eric. «Los guías de la nación. El nacimiento del intelectual en su contexto internacional». *Historia y Política. Ideas, Procesos y Movimientos Sociales*, núm. 8 (2002), p. 39-55.

HISTÒRIA EDITORIAL

- AGUILAR MUÑOZ, Manuel. *Una experiencia editorial*. Madrid: Aguilar, 1963.
- AGUSTÍ RUIZ, Lluís. *L'edició espanyola a l'exili de Mèxic (1936-1956). Inventari i propostes de significat*. Tesis doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2018.
- ALBERTÍ, S.[antiago]. «Redreçament del llibre català». *Serra d'Or. Circular del «Chor Montserratí»*, any II, núm. 22 (desembre 1956), p. 35-36.
- ARÉVALO I CORTÈS, Just. «Notes sobre editors, col·leccions i obres populars i de consum que sí varen existir a la Barcelona del primer terç del segle». *Els Marges. Revista de Llengua i*

- Literatura*, nova etapa, núm. 67 (octubre 2000), p. 107-123.
- BAINES, Phil. *Penguin by Design. A Cover Story, 1935-2005*. Londres: Penguin, 2005.
- BARÓ LLAMBIAS, Mònica. *Les edicions infantils i juvenils de l'Editorial Joventut (1923-1969)*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2005. <http://hdl.handle.net/2445/35852>
- BERMEJO MARTÍN, José Bonifacio. «Las artes gráficas y la fabricación del libro». Dins: Jesús A. Martínez Martín (dir.), *Historia de la edición en España (1939-1975)*, Madrid: Marcial Pons, 2015, p. 445-472.
- Bibliografía general española e hispanoamericana*. Madrid: Cámara Oficial del Libro de Madrid, 1923-1942.
- Bibliografía hispánica*, any 1, núm. 1 (maig-juny 1942); any 16, núm. 3 (desembre 1957). Madrid: Instituto Nacional del Libro Español, 1942-1957.
- BLAS RUIZ, María José. *Aguilar. Historia de una editorial y de sus colecciones literarias en papel biblia (1923-1986)*. Madrid: Librería del Prado, 2012.
- BOHIGAS, Pedro. *El libro espanyol. Ensayo histórico*. Barcelona: Gustavo Gili, 1962.
- BOTREL, Jean-François et al. «Poder político y producción editorial». Dins: Víctor García de la Concha (dir.). *Historia de la literatura española. Siglo XIX (I)*. Madrid: Espasa-Calpe, 1997, p. 22-27.
- BOTREL, Jean-François. «Enciclopedias, identidad y territorios en la España franquista». Dins: Autors diversos. *Prensa, impresos y territorios en el mundo hispánico contemporáneo*. Bordeus: Universitat Michel de Montaigne, 2002, p. 31-44.
- BOTREL, Jean-François. *Libros y lectores en la España del siglo XX*. Rennes: JFB, 2008.
- BOZAL, Valeriano. «La edición en España. Notas para su historia». *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 14 (maig 1969), p. 85-93.
- BURKE, Christopher. *Paul Renner, maestro tipógrafo*. València: Campgràfic, 2000.
- CABALLER ALBAREDA, Gemma; PRADES ARTIGAS, M. Lourdes. «Forjant "El imperio del libro católico y españolísimo": l'edició a Catalunya durant els primers anys del franquisme». Dins: Antoni Segura, Andreu Mayayo, Teresa Abelló (dirs.). *La dictadura franquista. La institucionalització d'un règim*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2012, p. 383-396.
- CABALLERIA I FERRER, Sílvia; CODINA I CONTIJOCH, Carme. «El món editorial de les lletres catalanes (des de finals del segle XIX fins al final de la Guerra civil)». *Ausa*, any XVI, núm. 132-133 (1994), p. 81-112.
- CABRÉ, Lluís; ORTÍN, Marcel. «Aproximació a Josep Carner, traductor (Els anys de l'Editorial Catalana: 1918-1921)». *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, núm. 31 (1984), p. 114-125.
- CADENA, Josep M. «Innocenci López Bernagossi, editor popular». Dins: Autors diversos. *Commemoració dels 500 anys del primer llibre imprès en català, 1474-1974. L'aventura editorial a Catalunya*. Barcelona: Lluís Carulla i Canals, 1972, p. 93-94.
- CAMPS I ARBÓS, Josep. «La continuïtat a l'exili (1944-1964)». Dins: Manuel Llanas, Ramon Pinyol. (eds.). *Proa, 1928-2003. 75 anys A Tot Vent*. Barcelona: Proa, 2003, p. 85-91.
- CAPMANY, Maria Aurèlia. «Crònica de Barcelona». *Cap d'Any 1962*. Palma: Raixa, 1961, p. 17-31.
- CAPMANY, Maria Aurèlia. «Crònica de Barcelona». *Cap d'Any 1963*. Palma: Raixa, 1962, p. 11-21.
- CARRASCO, Pep. «Así nació Edhasa». Dins: Antonio Largo Caballero, Nicanor Gómez Villegas (eds.). *Un viaje de ida y vuelta: la edición española e iberoamericana (1936-1975)*. Madrid: Siruela, 2006, p. 199-201.
- CARRERES I PÉRA, Joan. «Francesc Matheu i Fornells. Poeta i editor». Dins: *La nostra gent: història de Catalunya*. Esplugues de Llobregat: Plaza & Janés, 1988, vol. 3.
- CASACUBERTA, Margarida. «Francesc Matheu, les estratègies d'un editor». Dins: Ramon Panyella, Jordi Marrugat (ed.). *L'escriptor i la seva imatge. Contribució a la història dels intel·lectuals en la literatura catalana contemporània*. Barcelona: L'Avenç, 2006, p. 89-120.
- CASACUBERTA, Margarida. «Francesc Matheu i la tradició de l'antiintel·lectualisme a Catalunya». Dins: Ramon Panyella (ed.). *La projecció social de l'escriptor en la literatura catalana*

- contemporània*. Lleida / Barcelona: Punctum / GELCC, 2007, p. 233-243.
- CASTELLANO, Philippe. *Enciclopedia Espasa. Historia de una aventura editorial*. Madrid: Espasa, 2000.
- CASTELLANOS, Jordi. «Mercat del llibre i cultura nacional (1882-1925)». *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, nova etapa, núm. 56 (octubre 1996), p. 5-38.
- Catálogo general de la librería española: 1931-1950*. Madrid: Instituto Nacional del Libro Español, 1957-1965. 4 vols.
- CENDÁN PAZOS, Fernando. *Edición y comercio del libro español (1900-1972)*. Barcelona: Editora Nacional, 1972.
- Clàssics i més. L'Editorial Barcino i Josep Maria de Casacuberta*. Barcelona: Barcino, 2005.
- «El Club dels Novel·listes». *Destino*, segona època, any XIX, núm. 949 (15-X-1955), p. 33.
- COLL-VINENT, Sílvia; EISNER, Cornèlia; GALLÉN, Enric (eds.). *La traducció i el món editorial de postguerra*. Lleida: Punctum & Trilcat, 2011.
- CORBETO, Albert. «La fascinación por los tipos “modernos” de Giambattista Bodoni en el ocaso de la época dorada de la tipografía en España». *Boletín del Instituto de Investigaciones Bibliográficas*, nova època, vol. XIV, núm. 1-2 (2009), p. 37-89.
- COSTA, Joan. *La imagen de empresa. Métodos de comunicación integral*. Madrid: Centro de Investigación y Aplicaciones de la Comunicación, 1977.
- COSTA, Joan. *Los 5 pilares del branding. Anatomía de la marca*. Barcelona: CPC Editor, 2013.
- CREXELL, Joan; MANENT, Albert. *Bibliografía catalana dels anys més difícils (1939-1943)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.
- CREXELL, Joan; MANENT, Albert. *Bibliografía catalana: cap a la represa (1944-1946)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989.
- DOUBLEDAY, Richard B. *Jan Tschichold, designer. The Penguin Years*. Oak Knoll Press / Lund Humphries: New Castle / Hampshire, 2006.
- DURAN I TORT, Carola. «*La Renaixensa*», primera empresa editorial catalana. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.
- DURÁN BLÁZQUEZ, Manuel; SÁNCHEZ VIGIL, Juan Miguel. «En vanguardia de la cultura: apuntes para una historia de Austral». *Ínsula. Revista de Letras y Ciencias Humanas*, any LIII, núm. 622 (octubre 1998), p. 6-11.
- «Enquesta als editors catalans». *Serra d'Or*, segona època, any III, núm. 3 (març 1961), p. 16-18.
- ESCOLAR SOBRINO, Hipólito. *Historia social del libro*. Madrid: Asociación Nacional de Bibliotecarios, Archiveros y Arqueólogos, 1974.
- ESCOLAR, Hipólito. *Historia universal del libro*. Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez / Pirámide, 1993.
- ESCOLAR SOBRINO, Hipólito. *Historia del libro*. Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez / Pirámide, 1996.
- ESCOLAR SOBRINO, Hipólito (dir.). *Historia ilustrada del libro español. La edición moderna. Siglos XIX y XX*. Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez / Pirámide, 1996.
- ESPINÀS, Josep M. «Panorama cultural de Barcelona, 1955-1956». *Cap d'Any 1957*. Palma: Moll, 1956, p. 17-28.
- ESPINÀS, Josep M. «Panorama literari de Barcelona, 1956-1957». *Cap d'Any 1958*. Palma: Moll, 1957, p. 17-30.
- ESPINÀS, Josep M. «Panorama cultural de Barcelona, 1960-1961». *Cap d'Any 1961*. Palma: Moll, 1960, p. 15-29.
- Estadística de la producción editorial de libros*. Madrid: Instituto Nacional de Estadística, 1970-1990.
- FÉRRIZ ROURE, Teresa. *La edición catalana en México*. Jalisco: El Colegio de Jalisco, 1998.
- FRANQUESA, Montserrat. *La Fundació Bernat Metge, una obra de país (1923-1938)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013.
- FUSTER, Joan. «L'aventura del llibre en català». Dins: Autors diversos. *Commemoració dels 500 anys del primer llibre imprès en català, 1474-1974. L'aventura editorial a Catalunya*. Barcelona: Lluís Carulla i Canals, 1972, p. 7-59. [Reimprès a *L'aventura del llibre català*, Barcelona: Empúries, 1992.]

- GARRIGASAIT, Raül. *Els fundadors. Una història d'ambició, clàssics i poder*. Barcelona: Ara Llibres, 2020.
- GILI ROIG, Gustavo. *Bosquejo de una política del libro*. Barcelona: Gustavo Gili, 1944.
- GÜELL, Antoni M.; REIXACH, Modest. *La producció editorial a les àrees lingüístiques restringides: el cas català*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 1978.
- GUTIÉRREZ I POCH, Miquel. *Full a full. La indústria paperera de l'Anoia (1700-1998): continuïtat i modernitat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- GUTIÉRREZ-POCH, Miquel. *Tradición, conocimiento y modernidad. Las claves del éxito de Miquel y Costas & Miquel, SA (siglos XVIII-XXI)*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 2016.
- HARE, Steve (ed.). *Penguin Portrait: Allen Lane and the Penguin Editors, 1935-1970*. Londres: Penguin, 1995.
- HURTLEY, Jacqueline. *Josep Janés. El combat per la cultura*, Barcelona: Curial, 1986.
- INFANTES, Víctor; LÓPEZ, François; BOTREL, Jean-François (dir.). *Historia de la edición y de la lectura en España, 1472-1914*. Madrid: Fundación Germán Sánchez Puipérez, 2003.
- LARRAZ, Fernando. *Una historia transatlántica del libro. Relaciones editoriales entre España y América Latina (1936-1950)*. Gijón: Trea, 2010.
- El Libro Español. Revista Mensual del Instituto Nacional del Libro Español*, toms I-VI. Madrid: Instituto Nacional del Libro Español, 1958-1963.
- Le livre et l'édition dans le monde hispanique. XVIe-XXe siècles. Pratiques et discours paratextuels*. Actes del Col·loqui Internacional CERHIUS. Grenoble, 14-16 de novembre de 1991. Grenoble: Université Stendhal-Grenoble III, 1992.
- «Ley de protección al libro». *Bibliografía Hispánica*, any VI, núm. 7 (juliol 1947), p. 560-564.
- El Libro Español. Revista Mensual del Instituto Nacional del Libro Español*. Madrid: Instituto Nacional del Libro Español, 1958-1962.
- LLANAS, Manuel. *L'edició a Catalunya: el segle XIX*. Barcelona: Gremi d'Editors de Catalunya, 2004.
- LLANAS, Manuel. *L'edició a Catalunya: el segle XX (fins a 1939)*. Barcelona: Gremi d'Editors de Catalunya, 2005.
- LLANAS, Manuel. *L'edició a Catalunya: el segle XX (1939-1975)*. Barcelona: Gremi d'Editors de Catalunya, 2006.
- LLANAS, Manuel; PINYOL, Ramon. (eds.). *Proa, 1928-2003. 75 anys A Tot Vent*. Barcelona: Proa, 2003.
- «El llibre català a Amèrica». *Ressorgiment*, any XI, núm. 123 (octubre 1926), p. 2000.
- LÓPEZ-MORELL, Miguel Á.; MOLINA ABRIL, Alfredo. «La Compañía Iberoamericana de Publicaciones, primera gran corporación editorial en castellano». *Revista de Historia Industrial*, any XXI, núm. 49 (2012.2), p. 111-145.
- LUIDL, Philipp (ed.). *Paul Renner: alrededor de la futura*. València: Campgràfic, 2007.
- MANENT, Albert. «Roser Matheu. Entre la cultura del vuit-cents i la del nou-cents». *Serra d'Or*, any XXV, núm. 282 (març 1983), p. 23-29.
- MANENT, Albert. *Escriptors i editors del nou-cents*. Barcelona: Curial, 1984.
- MANENT, Albert. «Ramon Fabregat, cinquanta anys d'exili». *Solc de les hores. Retrats d'escriptors i de polítics*. Barcelona: Destino, 1988, p. 83-88.
- MANENT, Albert. «Maria Montserrat Borrat i l'Editorial Estel (1944-1952)». Dins: Autors diversos. *Miscel·lània Joan Triadú*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1993, p. 233-242.
- MANENT, Albert; CREIXELL, Joan. *Bibliografía catalana dels anys més difícils (1939-1943)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.
- MANENT, Albert; CREIXELL, Joan. *Bibliografía catalana: cap a la represa (1944-1946)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989.
- MANGADA SANZ, Alfonso; POL ARROJO, Jesús. *Libreros y editores (1920-1960). Joaquín de Oteyza: biografía de un empresario del libro*. Madrid: Paraninfo, 1996.
- MARSÁ, María. «La producción editorial española de postguerra. Una propuesta metodológica». Actas del I Congreso Universitario de Ciencias de la Documentación. Teoría, historia y metodología de la Documentación en España (1975-2000). *Cuadernos de Documentación*

- Multimedia*. Universidad Complutense de Madrid, núm. 10 (2000), p. 359-377.
- MARTÍN SÁNCHEZ, Isabel. «La producción impresa. Precios, volumen y tiradas». Dins: Jesús A. Martínez Martín (dir.), *Historia de la edición en España (1939-1975)*, Madrid: Marcial Pons, 2015, p. 405-443.
- MARTÍNEZ MARTÍN, Jesús A. «La circulación de libros y la socialización de la lectura. Nuevos públicos y nuevas prácticas», dins: Jesús A. Martínez Martín (dir.), *Historia de la edición en España (1836-1936)*, Madrid: Marcial Pons, 2001, p. 455-472.
- MARTÍNEZ MARTÍN, Jesús A. (dir.). *Historia de la edición en España (1836-1936)*. Madrid: Marcial Pons, 2001.
- MARTÍNEZ MARTÍN, Jesús A. (dir.). *Historia de la edición en España (1939-1975)*. Madrid: Marcial Pons, 2015.
- MARTÍNEZ RUS, Ana. «El comercio de libros. Los mercados americanos». Dins: Jesús A. Martínez Martín (dir.), *Historia de la edición en España (1836-1936)*. Madrid: Marcial Pons, 2001, p. 269-305.
- MASSOT I MUNTANER, Josep. «La represa del llibre català a la postguerra». *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, núm. 17 (setembre 1979), p. 88-102. [Reimprès a *El primer franquisme a Mallorca*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, p. 429-462.]
- MATHEU, Roser. *Vida i obra de Francesc Matheu*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1971.
- MARTÍ, Montserrat. «El moviment editorial». Dins: *Llibre de l'any 1962*. Barcelona: Alcides, 1963, p. 185-187.
- MARTÍ, Montserrat. «El moviment editorial». Dins: *Llibre de l'any 1963*. Barcelona: Alcides, 1964, p. 250-252.
- MENCHÉN, Marc. «Edhasa compra el negocio de De Vecchi en España». *Expansión*, 9-X-2010. <http://www.expansion.com/2010/10/09/catalunya/1286592647.html>.
- MENGUAL, Josep. *A dos tintas. Josep Janés, poeta y editor*, Barcelona: Debate, 2013.
- MOLAS, Joaquim. «La literatura». Dins: *Llibre de l'any 1962*. Barcelona: Alcides, 1963, p. 167-185.
- MOLAS, Joaquim. «La literatura». Dins: *Llibre de l'any 1963*. Barcelona: Alcides, 1964, p. 219-250.
- MONTAL, Josep [August Gil Matamala]. «Les traduccions en el panorama literari català de la postguerra», *Horitzons*, núm. 2 (1961), p. 57-60.
- MORET, Xavier. *Tiempo de editores. Historia de la edición en España, 1939-1975*. Barcelona: Destino, 2002.
- MUNNÉ, Antoni; TORRENTS, Ramon. «Jaume Aymà, entre la llengua i la literatura». *L'Avenç. Revista d'Història*, núm. 79 (febrer 1985), p. 10-14.
- MUÑOZ LLORET, Teresa. *Josep M. Castellet. Retrat de personatge en grup*. Barcelona: Edicions 62, 2006.
- MUÑOZ SORO, Javier. *Cuadernos para el Diálogo (1963-1976). Una historia cultural del segundo franquismo*. Madrid: Marcial Pons, 2006.
- MURGADES BARCELÓ, J.[osep]. «Consideració amb premi sobre l'assaig». *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, núm. 3 (gener 1975), p. 115-120.
- ORTÍN, Marcel. «Aspectes institucionals i culturals de la reedició de traduccions. El cas de la Biblioteca Literària de l'Editorial Catalana». Dins: Gabriella Gavagnin, Víctor Martínez-Gil. *Entre literatures. Hegemonies i perifèries en els processos de mediació literària*. Lleida: Punctum, 2011, p. 101-120.
- ORTÍN, Marcel. «La direcció de l'Editorial Catalana». *Josep Carner i la traducció*. Lleida: Punctum, 2017, p. 55-63.
- PALAU I DULCET, Antoni. *Memòries d'un llibreter català*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1935.
- PALAU DULCET, Antonio. *Manual del librero hispano-americano: bibliografía general española e hispano-americana desde la invención de la imprenta hasta nuestros tiempos, con el valor comercial de los impresos descritos*. Barcelona: Palau / Oxford: The Dolphin Book, 1948-1977. 28 vol.
- PASQUAL, Marta. *Joan Sales, la ploma contra el silenci*. Barcelona: Acontravent, 2012.

- PERUCHO, Joan. «Panorama cultural de Barcelona durant el període 1954-1955». *Cap d'Any 1956*. Palma: Moll, 1955, p. 15-30.
- PLA, Josep. «Josep Vergés i “Destino”». Dins: *Retrats de passaport*. Barcelona: Destino, 1970, vol. 17, p. 600-607.
- PLA, Josep. «Ramon Canet, llibrer, a Figueres». Dins: *Retrats de passaport*. Barcelona: Destino, 1970, vol. 17, p. 620-625.
- PLA I ARXÉ, Ramon. *El núcleo intelectual de «L'Avenç» en la evolución de «La Renaixença» hacia el «Modernisme»*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1974. 2 vols.
- PLA I ARXÉ, Ramon. «L'Avenç (1881-1915): la modernització de la Renaixença». *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, núm. 4 (1975), p. 23-38.
- PLAZA, Germán. «Los problemas del libro popular en España». Dins: *Catálogo de la producción editorial barcelonesa comprendida entre el 23 de abril de 1954 y el de 1955*. Barcelona: Biblioteca Central, 1956, p. 49-56.
- Production de livres, 1937-1954 et traductions, 1950-1954*. París: Unesco, 1957. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000192230?posInSet=1&queryId=ca94b5a0-00de-4f45-bafc-7e5f29b055ce>.
- Premios Ciudad de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1954.
- RENNER, Paul. *Paul Renner*. València: Campgràfic, 2000.
- RIPOLL DOMÈNECH, Faust. *Josep Maria de Casacuberta. La construcció de la nació catalana*, Catarroja: Afers, 2017.
- RIQUER, Martín de. «La producción editorial en catalán». *Revista Bibliográfica y Documental*, t. II, núm. 3 (juliol-setembre 1948), p. 301-304.
- RIVALAN GUÉGO, Christine. «Formas y formatos. El libro de bolsillo». Dins: Jesús A. Martínez Martín (dir.). *Historia de la edición en España (1939-1975)*. Madrid: Marcial Pons, 2015, p. 473-519.
- ROGEL VIDE, Carlos. «Libro, propiedad intelectual y derechos de autor». Dins: Jesús A. Martínez Martín (dir.). *Historia de la edición en España (1939-1975)*. Madrid: Marcial Pons, 2015, p. 121-141.
- RUEDA LAFFOND, José Carlos. «La fabricación del libro. La industrialización de las técnicas. Máquinas, papel y encuadernación», dins: Jesús A. Martínez Martín (dir.), *Historia de la edición en España (1836-1936)*, Madrid: Marcial Pons, 2001, p. 73-110.
- SALVAT, Santiago. «El editor y sus problemas». Dins: *Catálogo de la producción editorial barcelonesa comprendida entre el 23 de abril de 1949 y el de 1950*. Barcelona: Biblioteca Central, 1950, p. 29-47.
- SAMSÓ, Joan. «Editorials i públic». Dins: Glòria Bordons, Jaume Subirana (eds.). *Literatura catalana contemporània*. Barcelona: EDIUOC / Proa, 1999, p. 234-238.
- SÁNCHEZ VIGIL, Juan Miguel. *CALPE. Paradigma editorial (1918-1925)*. Gijón: Trea, 2005.
- SANTONJA, Gonzalo. *La República de los libros. El nuevo libro popular de la II República*. Barcelona: Anthropos, 1989.
- SINCA, Genís. *El cavaller Floïd. Biografia de Joan Baptista Cendrós*. Barcelona: Proa, 2016.
- SOPENA, Joaquín. «El editor y la imprenta». Dins: *Catálogo de la producción editorial barcelonesa comprendida entre el 23 de abril de 1955 y el de 1956*. Barcelona: Biblioteca Central, 1957, p. 55-68.
- SOPENA, Mireia. *Editar la memòria. L'etapa resistent de Pòrtic*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.
- SOPENA, Mireia. *Josep Pedreira, un editor en terra de naufragis*. Barcelona: Proa, 2011.
- SOPENA, Mireia. *El risc de la modernitat. La revista «Crítèrion» (1959-1969)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2018.
- TRENC BALLESTER, Eliseo. *Les arts gràfiques de l'època modernista a Barcelona*. Barcelona: Gremi d'Indústries Gràfiques de Barcelona, 1977.
- TREVISANI, Piero. *Bodoni: epoca, vita, arte*. Milà: Ulrico Hoepli, 1940.
- VALLVERDÚ, Francesc. «L'edició catalana de 1923 a 1930». *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, núm. 9 (1977), p. 23-50.
- VALLVERDÚ, Francesc. «Els mitjans de comunicació social». Dins: *L'escriptor català i el*

- problema de la llengua*. 2a ed. revisada. Barcelona: Edicions 62, 1975. Llibres a l'Abast, 59, p. 103-126.
- VALLVERDÚ, Francesc. «Cinquanta anys de l'edició en català». Dins: Autors diversos. *Vint-i-cinc anys (1962-1987)*. Barcelona: Edicions 62, 1987, p. 111-118.
- VALLVERDÚ, Francesc. «La llengua catalana. Els llibres». Dins: Autors diversos. «Resistència cultural i redreçament, 1939-1990», vol. X. *Història de la cultura catalana*. Barcelona: Edicions 62, 1998, p. 69-82.
- VALLVERDÚ, Francesc. «Testimonis de repressió i censura». Dins: Pelai Pagès i Blanch (dir.). *Franquisme i repressió. La repressió franquista als Països Catalans (1939-1975)*. València: Universitat de València, 2004, p. 181-188.
- VALLVERDÚ, Francesc. «Sobre la història de “Nous Horitzons” (1960-1976)». *Nous Horitzons. Edició facsímil 1960-1961*. Barcelona: PSUC, 1979, p. 8-9.
- VALLVERDÚ, Francesc. «La cultura i la qüestió nacional a “Nous Horitzons” (1960-1976)». *Nous Horitzons. Edició facsímil 1960-1961*. Barcelona: PSUC, 1979, p. 17-21.
- VÉLEZ I VICENTE, Pilar. *El llibre com a obra d'art en la Catalunya vuitcentista (1850-1910)*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1989.
- VERRIÉ, Jordi. «Resistir amb llibres». *Serra d'Or*, any XX, núm. 223 (15-IV-1978), p. 17-21.
- VERRIÉ, Jordi. «Permis per a llegir. 1939-1975: ja és història». *Serra d'Or*, any XXI, núm. 235 (10-IV-1979), p. 21-26.
- VICENS, Francesc. «La primera etapa de “Nous Horitzons” (1960-1964)». *Nous Horitzons. Edició facsímil 1960-1961*. Barcelona: PSUC, 1979, p. 10-16.
- VILA-SANJUÁN, Sergio. *Pasando página: autores y editores en la España democrática*. Barcelona: Destino, 2003.
- X. «Editorial “Áncora” edita libros catalanes. Lo que nos dice sobre ello José Pla». *Destino*, segona època, any XI, núm. 500 (15-II-1947), p. 10-11.
- ZENDRERA FECHA, José. «El libro, el público y el éxito». Dins: *Catálogo de la producción editorial barcelonesa comprendida entre el 23 de abril de 1951 y el de 1952*. Barcelona: Biblioteca Central, 1953, p. 35-55.

SELECTA

- AGUT, Joan. «Els llibres de la Selecta». *Serra d'Or*, any V, segona època, núm. 8-9 (agost-setembre 1963), p. 36-37.
- AGUT, Joan. «Presentem el finalista del darrer premi Sant Jordi: Josep A. Baixeras». *Serra d'Or*, núm. 51 (maig 1964), p. 59-60.
- «Anoche fueron adjudicados los Premios de Santa Lucía». *El Noticiero Universal*, any LXIX, núm. 22280 (14-XII-1957), p. 12.
- «Anoche fueron adjudicados los premios “Santa Lucía” – 1960». *La Vanguardia Española*, any LXXVI, núm. 29401 (14-XII-1960), p. 38.
- «Anoche fueron adjudicados los Premios “Santa Lucía” – 1961, en una brillante fiesta literaria». *La Vanguardia Española*, any LXXVII, núm. 29712 (14-XII-1961), p. 44.
- «Anoche fueron adjudicados los tradicionales premios del día de Santa Lucía». *Diario de Barcelona*, any CLXVI, núm. 298 (14-XII-1957), p. 33.
- «Anoche tuvo efecto en el Ritz el anunciado homenaje a Don José María Cruzet». *Diario de Barcelona*, any CLXXI, núm. 59 (10-III-1961), p. 35.
- Anònim [Antoni Ribera]. «Triadú tria dur». *Ressò*, núm. 7 (agost-setembre 1951), p. 155.
- «Autores y editores hablan de sus libros». *Destino*, segona època, any XXII, núm. 1080 (19-IV-1958), p. 27-29.
- AUTORS DIVERSOS. «Los sesenta años de José Pla». *Destino*, segona època, any XXIV, núm. 1022 (9-III-1957), p. 7-15 i 25.
- AUTORS DIVERSOS. *Josep M. Cruzet i la seva obra*. Barcelona: Selecta, 1964.
- AUTORS DIVERSOS. *Josep Miracle i la seva obra*. Tàrrega / Andorra la Vella: F. Camps Calmet / Erosa, 1973.
- AUTORS DIVERSOS. *Els cinquanta anys de la Llibreria Catalònia. Records i impressions*. Barcelona: Selecta, 1974.

- AUTORS DIVERSOS. *Llibreria Catalònia: 1924-1999. 75 anys d'història*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1999.
- AYMÀ MAYOL, Jaime. «José María Cruzet y el premio “Joanot Martorell”». *La Vanguardia Española*, any LXXIX, núm. 30337 (18-XII-1963), p. 30.
- [BADOSA, Enric]. «Carlos Riba, en la Casa del Libro». *Destino*, núm. 877 (29-V-1954), p. 28.
- «Banquete. La gente de letras se reúne». *Destino*, segona època, any XVI, núm. 768 (26-IV-1952), p. 18.
- «El banquete de los trescientos libros». *Destino*, segona època, any XXV, núm. 1232 (18-III-1961), p. 46.
- BARDAGÍ, Bartomeu. *Humor amb lletra i música*. Barcelona: La Campana, 1991.
- BARTRA, Agustí. «Quatre cartes a J.M. Cruzet. A cura de D. Sam Abrams». *Reduccions. Revista de Poesia*, núm. 93 (2009), p. 15-24.
<https://www.raco.cat/index.php/Reduccions/article/view/136875>
- BATLLORI, Miquel. «La meva amistat amb Josep M. Cruzet». *Galeria de personatges. De Benedetto Croce a Jaume Vicens Vives*. Barcelona: Vicens Vives, 1975, p. 211-215. [Reproduït a *Josep M. Cruzet i la seva obra*. Barcelona: Selecta, 1964, p. 69-75.]
- BLANQUERNA (pseud. de Rafael Tasis). «El sopar de Santa Llúcia», *Pont Blau*, any IV, núm. 27 (15-I-1955), p. 27-39.
- BLANQUERNA (pseud. de Rafael Tasis). «La nit dels cinc premis», *Pont Blau*, any IV, núm. 38 (15-XII-1955), p. 450-453.
- BLANQUERNA (pseud. de Rafael Tasis). «Santa Llúcia gloriosa, una altra vegada». *Pont Blau*, any IV, núm. 49-50 (novembre-desembre 1956), p. 351-361.
- BLANQUERNA (pseud. de Rafael Tasis). «Santa Llúcia gloriosa i els seus premis». *Pont Blau*, any VII, núm. 63 (gener 1958), p. 15-21.
- BLANQUERNA (pseud. de Rafael Tasis). «Cinc premis literaris catalans i un altre que no ho és». *Pont Blau*, any VIII, núm. 75 (gener 1959), p. 22-25.
- BLANQUERNA (pseud. de Rafael Tasis). «Sis premis catalans... ens conservi [sic] la vista i la claredat». *Pont Blau*, any IX, núm. 87 (gener 1960), p. 372-377.
- BLANQUERNA (pseud. de Rafael Tasis). «Un premi considerable i sis més de major modèstia». *Pont Blau*, any X, núm. 99 (gener 1961), p. 13-17.
- BLANQUERNA (pseud. de Rafael Tasis). «Servituds i grandeses dels premis literaris». *Pont Blau*, any XI, núm. 109 (gener 1962), p. 16-25.
- BLANQUERNA (pseud. de Rafael Tasis). «Santa Llúcia, una altra vegada. Riscos i fortuna dels premis literaris». *Pont Blau*, any XII, núm. 120 (gener 1963), p. 12-18.
- BONADA, Lluís. «Selecta-Catalònia: a l'espera del nou impuls». *Serra d'Or*, núm. 337 (novembre 1987), p. 27-30.
- BONADA, Lluís. «Bartomeu Bardagí: La consciència lingüística de Pla era formidable», *El Temps*, any VIII, núm. 360 (13-V-1991), p. 68.
- BONADA, Lluís. «Tomàs Garcés, notari i far de la segona Renaixença», *El Temps*, núm. 1480 (23-X-2012), p. 49-51.
- BONADA, Lluís. «Cruzet i Pla, dos patriotes de l'edició». *El Temps*, núm. 1033 (30-III-2004 a 5-IV-2004), p. 80-81.
- BORRÀS TEY, Sebastià. «La Catalònia fa tres quarts de segle». Dins: Autors diversos. *Llibreria Catalònia: 1924-1999. 75 anys d'història*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1999.
- BOU, Enric. «El premi “Víctor Català”: una aproximació al conte català sota el franquisme». *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, núm. 12 (gener 1978), p. 102-108.
- BUSQUETS I GRABULOSA, Lluís. «Pla, Cruzet i Benguerel: la dècada dels 50». *Diari de Girona*, núm. 14836 (21-IV-1991), p. 11-12.
- C. «Don Luis Massot habla del “Premi Sant Jordi”». *Destino*, núm. 1197 (16-VII-1960), p. 40.
- CALDERS, Pere. «La noblesa del gran joc». *Meridià. Setmanari de Literatura, Art i Política. Tribuna del Front Intel·lectual Antifeixista*, any I, núm. 9 (11-III-1938), p. 5.
- CAMPS I ARBÓS, Josep. «Sobre la recuperació de la figura d'Àngel Guimerà durant el franquisme: a propòsit d'una polèmica entre Josep Miracle i Josep Pla». Dins: Autors diversos. *Homenatge a Kálmán Faluba*, vol. 1. Estudis de Llengua i Literatura Catalanes, LXXI. Barcelona:

- Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2017, p. 113-130.
- CAPMANY, Ramon de. «L'alcova vermella». *Destino*, segona època, any XVI, núm. 760 (1-III-1952), p. 6.
- CARNER, Josep. *Arbres*. Introducció, edició i apèndixs de Jaume Coll. Barcelona: Edicions 62, 2004.
- CASALS, Glòria. «Notes sobre les edicions pòstumes de la poesia de Joan Maragall». *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, nova etapa, núm. 43 (febrer 1991), p. 77-87.
- CASTELLET, J.[osep] M.[aria] «Las prosas, de Jordi Sarsanedas». *Revista. Seminario de Información, Artes y Letras*, any III, núm. 105 (15 a 21-IV-1954), p. 10.
- CISA, Pere. «La veritable història de la fundació del Sant Jordi». *Avui*, any XI, núm. 3249 (5-XI-1986), p. 18.
- COCA, Jordi. *L'Agrupació Dramàtica de Barcelona. Intent de Teatre Nacional Català, 1955-1963*. Barcelona: Publicacions de l'Institut del Teatre, 1978.
- COLL I ALENTORN, Miquel. «Editorial Selecta, vint-i-cinc anys al servei del llibre català». *Serra d'Or*, any XIV, núm. 149 (15-II-1972), p. 27-29.
- COROMINA POU, Eusebi. «Jaume Collell i Josep Carner, traductors de les *Foretes de Sant Francesc*». Dins: Montserrat Bacardí, Pilar Godayol (dirs.). *Traducció i franquisme*. Lleida: Punctum, 2017.
- COSTAFREDA, Alfonso. «Antología». *Ínsula*, any VI, núm. 67 (15-VII-1951), p. 4.
- CRUZET, J.[osep] M. «Resposta d'un editor». *Serra d'Or*, segona època, any III, núm. 4 (abril 1961), p. 8.
- CRUZET, Josep M. «Marañón i tres figures catalanes: Rusiñol, Cambó i Maragall». *Cataluña al doctor Marañón. In memoriam*. Barcelona: Diputación Provincial, 1964, p. 33-38.
- DEL ARCO. «José María Cruzet». *Diario de Barcelona*, any CLVII, núm. 19 (22-I-1948), p. 2.
- «Don José M.ª Cruzet al habla». *Destino*, segona època, any XI, núm. 505 (22-III-1947), p. 12.
- ESPINÁS, José M.^a «Veinte años y un final». *Destino*, segona època, any XXI, núm. 1046 (24-VIII-1957), p. 26.
- ESPINÁS, José M.^a «Una Barcelona a Inglaterra y otros reportajes». *Destino*, segona època, any XXII núm. 1065 (4-I-1958), p. 30.
- ESPINÁS, José M.^a «¡Aquella Barcelona de noche, mi admirado Gasch!». *Destino*, segona època, any XXII, núm. 1069 (1-II-1958), p. 30.
- ESTILO. «Pla en la picota». *Solidaridad Nacional*, segona època, any XIV, núm. 4003 (27-XII-1951), p. 6.
- FAULÍ, Josep. *Mig segle de la Nit de Santa Llúcia. La Festa de les Lletres Catalanes (1951-2000)*. Barcelona: Òmnium Cultural, 2000.
- FERRATÉ, Joan. «Poesia, de Josep Carner: ressenya i vindicació». *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, núm. 8 (setembre 1976), p. 15-32.
- FERRATER, Juan. *Laye*, núm. 17 (gener-febrer 1952), p. 41-48.
- FONTCUBERTA I FAMADAS, Judith. «Les traduccions de Bonaventura Vallespinosa». Dins: Autors diversos. *El noucentisme a Reus. Ideologia i literatura*. Reus: Edicions del Centre de Lectura, 2002, p. 157-176.
- «Fueron adjudicados los premios literarios de Santa Lucía». *El Correo Catalán*, any LXXXII, núm. 24953 (14-XII-1957), p. 4.
- FUSTER, Joan. «S'ha celebrat, a Barcelona, la publicació del volum 300 de la Biblioteca Selecta». *Pont Blau*, any X, núm. 102 (abril 1961), p. 150-151. [Reimpres a Autors diversos, *Josep M. Cruzet i la seva obra*, Barcelona: Selecta, 1964, p. 108-111.]
- GALLOFRÉ I VIRGILI, Maria Josepa. «L'editorial Selecta: els límits d'un programa de recuperació». Dins: Borja de Riquer i Permanyer (dir.). *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1995, p. 254-255.
- GALLOFRÉ I VIRGILI, Maria Josepa. «L'aposta pel perdedor: La decisió de Pla d'editar amb Cruzet va ressuscitar el català en els 40». *El Periódico de Catalunya. Llibres* (20-IV-2006), p. 8.
- GARCÉS, Tomàs. «Josep Miracle, creador de cultura». Dins: Autors diversos. *Josep Miracle i la seva obra*. Tàrraga / Andorra la Vella: F. Camps Calmet / Erosa, 1973, p. 207-214.
- GARCÉS, Tomàs. «Josep M. Cruzet i la represa del llibre català a la postguerra». Dins: Autors

- diversos. *Commemoració dels 500 anys del primer llibre imprès en català, 1474-1974. L'aventura editorial a Catalunya*. Barcelona: Fundació Carulla, 1972, p. 91.
- GUARDANS, Ramon. «Carta abierta a Carlos Riba», *Destino*, segona època, any XVIII, núm. 880 (19-VI-1954), p. 25.
- GUILLAMON, Julià (ed.). *Enric Cluselles. Ninots i llibres*. Barcelona: Barcino, 2015.
- «Ha fallecido el editor Don José María Cruzet». *Diario de Barcelona*, any CLXXII, núm. 43 (20-II-1962), p. 33.
- HERRERA I PITCHOT, Manuel. *Josep Miracle*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Districte Sarrià-Sant Gervasi, 2002.
- «Homenaje a Blai Bonet y a Joan Fuster». *Destino*, segona època, any XXII, núm. 1078 (5-IV-1958), p. 36.
- HURTADO, Odó. «Cent cinquanta mil pessetes per un premi de novel·la catalana». *Pont Blau*, any IX, núm. 93 (juliol 1960), p. 239.
- IZQUIERDO, Oriol. «Desde la trastienda». *La Vanguardia*, núm. 43798 (6-X-2003), p. 38.
- JANÉ, Albert. «Josep Miracle i Montserrat (1904-1998)». *Estudis Romànics*, vol. 22 (2000), p. 350-353.
- JANÉ, Albert. «En la mort de Bartomeu Bardagí». *Llengua Nacional*, núm. 45, IV trimestre del 2003, p. 39.
- JANÉ, Albert. «Bartomeu Bardagí i Moras (1915-2003)». *Estudis Romànics*, vol. 26 (2004), p. 525-526.
- J.[ordi] M.[aluquer]. «Els premis de Santa Llúcia 1961». *Serra d'Or*, segona època, any IV, núm. 1 (gener 1962), p. 35-36.
- J.[ordi] M.[aluquer] i B.[onet]. «Els premis de Santa Llúcia 1960». *Serra d'Or*, segona època, any II, núm. 12 (desembre 1960), p. 17-18.
- J.[ordi] M.[aluquer]. «Els premis de Santa Llúcia». *Serra d'Or*, segona època, any II, núm. 1 (gener 1960), p. 12-13.
- JUAN ARBÓ, Sebastià. «Pròleg a l'edició de 1970». Dins: *La vida tràgica de mossèn Jacint Verdaguer*. Barcelona: Planeta, 2002, p. 17-34.
- «La Librería Catalonia». *La Gaceta Literaria*, any I, núm. 21 (1-XI-1927), p. 6.
- LLANAS, Manuel. «Dotze cartes de Josep Pla a l'Editorial Selecta». *Revista de Catalunya*, nova etapa, núm. 118 (maig 1997), p. 99-116.
- LLANAS, Manuel. «La Selecta (amb Aedos de torna): el combat per refer el públic lector». Dins: *L'edició a Catalunya: el segle XX (1939-1975)*. Barcelona: Gremi d'Editors de Catalunya, 2006, p. 233-239.
- LLANAS, Manuel (ed.). *Gaziel i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta). Correspondència (1951-1964)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013.
- LLANAS, Manuel. «Editorial Selecta (1946-1998)». *EDI-RED. Editores y editoriales iberoamericanos (siglos XIX-XXI)*. <http://www.cervantesvirtual.com/obra/editorial-selecta-1946-1998-semblanza-788532/>
- LLANAS, Manuel; PINYOL, Ramon. «El traspàs de l'Editorial Catalana a Antoni López-Llausàs (1924-1925): context i documents». *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, tercera època, núm. 95 (2011), p. 72-93.
- LLANAS, Manuel. «L'epistolari entre Gaziel i Josep M. Cruzet: un tast i una primícia». *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, núm. 7 (primavera 2012), p. 42-55.
- LLANAS, Manuel; PINYOL, Ramon. «Notes sobre l'activitat professional d'Antoni López-Llausàs fins al 1936». Dins: Montserrat Bacardí, Francesc Foguet i Enric Gallén. *La literatura catalana contemporània: intertextos, influències i relacions*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2013, p. 169-182.
- LLETGET LÓPEZ, Isabel. *Memòries de la família Lletget López del 1872 al 1942*. Biblio3W, núm. 718 (20 de abril de 2007). <http://www.ub.edu/geocrit/b3w-718.pdf>.
- LLORT I BRULL, Josep. *Josep Miracle*. Barcelona: Millà, 1987.
- LÓPEZ LLOVET, Gloria. *Sudamericana. Antonio López Llausàs, un editor con los pies en la tierra*. Barcelona: Random House Mondadori, 2005.
- MANEGAT, Julio. «“La maroma”, de Ramón Folch y Camarasa. Premio “Joanot Martorell” 1956».

- El Noticiero Universal*, any LXIX, núm. 22186 (27-VIII-1957), p. 3.
- MANENT, Albert. «Cinquanta anys de la Catalònia». *Serra d'Or*, any XVI, núm. 177 (15 juny 1974), p. 32.
- MANENT, Albert. «Tomàs Tebé i el temps de la "Selecta"». *Solc de les hores. Retrats d'escriptors i de polítics*. Barcelona: Destino, 1988, p. 141-148.
- MANENT, Albert. «Bartomeu Bardagí, tenor i corrector mític». *Semblances contra l'oblit*. Barcelona: Destino, 1990, p. 27-38.
- MANENT, Albert. *Tomàs Garcés, entre l'Avantguarda i el Noucentisme*. Barcelona: Edicions 62, 2001.
- MANENT, Albert. «Centenari de Josep M. Cruzet, l'estrenu primer editor de la postguerra civil». *Revista de Catalunya*, nova etapa, núm. 189 (novembre 2003), p. 3-5.
- MANENT, Albert. «Bartomeu Bardagí, un corrector excepcional». *Serra d'Or*, núm. 528 (desembre 2003), p. 22-23.
- MANENT, Marià. «Pròleg». Dins: Josep Carner. *Poesia*. Barcelona: Selecta, 1957, p. XV-LXIII.
- MANENT, Marià. «Hi ha renovació de la sensibilitat poètica». Entrevista d'Agustí Pons. *Avui*, any III, núm. 801 (26-XI-1978), p. 24.
- MANENT, Marià. «El volum "Poesia", primer de les obres completes». *L'Avenç*, núm. 68 (febrer 1984), p. 52-53.
- MARAGALL NOBLE, Jorge. «Carta abierta a Carlos Riba». *Revista*, any III, núm. 111 (27-V-1954 – 2-VI-1954), p. 3.
- MARSÁ, Àngel. «Obras completas». *El Correo Catalán*, any LXXXIII, núm. 25168 (24-VIII-1958), p. 11.
- MARSILLACH, Luis. «Estreno de "L'alcova vermella" de Sagarra». *Solidaridad Nacional*, segona època, any XV, núm. 4048 (17-II-1952), p. 17.
- MASOLIVER, Juan Ramón. «José María Cruzet, editor y librero». *La Vanguardia Española*, any LXXVIII, núm. 29769 (20-II-1962), p. 16.
- «Media hora de cola por una dedicatoria de Pla». *El Noticiero Universal*, any LXVI, núm. 20830 (18-IV-1953), p. 5.
- «Merecido homenaje al señor Cruzet». *Diario de Barcelona*, any CLXI, núm. 95 (20-IV-1952), p. 6.
- «Mesa de Redacción». *La Vanguardia Española*, any LXXVI, núm. 29287 (3-VIII-1960), p. 11.
- «Mesa de Redacción». *La Vanguardia Española*, any LXXVII, núm. 29585 (19-VII-1961), p. 20.
- MIRACLE, Josep. «Francesc Almuni». *Mirador*, any VIII, núm. 388, 20-VIII-1936, p. 7.
- MIRACLE, Josep. *L'obra de Josep Maria Cruzet*. Barcelona: Selecta, 1963.
- MIRACLE, Josep. «Antoni López Llausàs, i les edicions de la Llibreria Catalònia». Dins: Autors diversos. *Commemoració dels 500 anys del primer llibre imprès en català, 1474-1974. L'aventura editorial a Catalunya*. Barcelona: Fundació Carulla, 1972, p. 95.
- MIRACLE, Josep. *Quatre coses del meu temps. Memòries*. Barcelona: La Paraula Viva, 1976.
- MIRACLE, Josep. «Antoni López-Llausàs». *Mestres i amics*. Barcelona: Selecta, 1985, p. 185-194.
- MIRACLE, Josep. *Entre l'ahir i el demà: opinions de cor a pensa*. Barcelona: El Llamp, 1991.
- MOLAS, Joaquim. «Sobre una antología». *El Correo Catalán*, any LXXVI, núm. 22909 (24-I-1951), p. 4.
- MOLAS, Joaquim. «La Selecta. Una editorial significativa». *L'Avenç. Història dels Països Catalans*, núm. 6 (octubre 1977), p. 39-43. [Reimprès a *Obra crítica*, vol. 2. Barcelona: Edicions 62, 1999, p. 212-221.]
- MONTOLIU, Manuel de. «Obras completas». *Diario de Barcelona*, any CLVIII, núm. 288 (3-XII-1949), p. 2.
- M.P. «¿Qué ha pasado con un premio?». *El Correo Catalán*, any LXXVI, núm. 23192 (21-XII-1951), p. 4.
- NEBOT, Ramon. «Homenatge a Carles Riba. – Els Premis de Santa Llúcia». *Pont Blau*, any III, núm. 15 (12-I-1954), p. 30.
- PELEGRÍ, Francisco. «Sobre una antología». *El Correo Catalán*, any LXXVI, núm. 22901 (14-I-1951), p. 4.
- PIQUER, Eva. «La gran novel·la sobre Barcelona». *Avui*, any XXXII, núm. 10816 (24-X-2007), p.

44.

- PLA, José. «Una curiosa antología». *Diario de Barcelona*, any CLX, núm. 112 (12-V-1951), p. 3.
- PLA, Josep. «Notícies d'aquella època: els llibres catalans». Dins: *Articles amb cua*. Barcelona: Destino, 1976, vol. 31, p. 364-368.
- PLA, José. «Los premios». *Destino*, segona època, any XV, núm. 704 (3-II-1951), p. 5.
- PLA, Josep. «Josep Maria Cruzet, editor». Dins: *Homenots. Segona sèrie*, vol. 16. Barcelona: Destino, 1970, p. 561-595.
- PLA, Manel; TOUTAIN, Ferran. «Bartomeu Bardagí: un tenor entre correctors». *Diari de Barcelona*, any I, núm. 11 (10-III-1990), p. I, IV-V.
- PLA, Xavier. «La modernitat de l'obra». *Avui*, any XXVI, núm. 8689 (8-XII-2001), p. 43.
- PORCEL, Baltasar. «Gabriel Ferrater y la poesía moral». *Destino*, segona època, any XXX, núm. 1572, 23-IX-1967, p. 38-39. [Reimprès a *Los encuentros. Primera serie*. Barcelona: Destino, 1969, p. 170-175.]
- PORCEL, Baltasar. «Antoni López Llausàs, editor de dos mons». *Destino*, segona època, any XXXII, núm. 1706, 13-VI-1970. [Reimprès a *Obres completes. Grans catalans*. Barcelona: Proa, 1994, vol. 6, p. 678-685.]
- POUS, Antoni. «Sobre una antología». *El Correo Catalán*, any LXXVI, núm. 22907 (21-I-1951), p. 4.
- «Premio "Víctor Català" 1958». *El Noticiero Universal*, any LXX, núm. 22471 (29-VII-1958), p. 3.
- «Los premios literarios de la noche de Santa Lucía». *El Correo Catalán*, any LXXXII, núm. 24930 (17-XI-1957), p. 8.
- «Los premios de la noche de Santa Lucía». *Revista de Actualidades, Artes y Letras*, any VI, núm. 297 (21 al 27-XII-1957), p. 42.
- QUINTANA TRIAS, Lluís. «Notes sobre la recepció de Maragall a la dècada dels cinquanta». *Miscel·lània Joan Fuster*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, vol. 8, p. 333-354.
- QUINTANA TRIAS, Lluís; BARÓ, Mònica. «La correspondència entre Josep Pla i l'editorial Joventut i les decisions editorials de Pla als anys 40». *Catalan Review*, vol. XIX, núm. 1-2 (2005), p. 285-314.
- RAFANELL, August. «Els franquistes van veure que les llengües no es liquiden així com així». Entrevista de Sebastià Roig. *Diari de Girona*, núm. 22209 (27-V-2012), p. 70-71.
- RÁFOLS, J.[osep] F.[rancesc] (dir.). *Diccionario de artistas de Cataluña, Valencia y Baleares*. Barcelona: Edicions Catalanes / Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca, 1980-1981.
- R.[edacció]. «Les lletres». *Serra d'Or*, segona època, any II, núm. 11 (novembre 1960), p. 35.
- «Resultado del primer concurso de verano de Editorial Selecta». *La Vanguardia Española*, any LXV, núm. 25956 (19-XI-1949), p. 10.
- RIBA, Carles. «Nota preliminar». Dins: Joan Maragall. *Antologia poètica*. Barcelona: Selecta, 1954. Biblioteca Selecta, 148, p. 13-24.
- RIBA, Carles. «Carta abierta a D. Ramon Guardans». *Destino*, segona època, any XVIII, núm. 881 (26-VI-1954), p. 25.
- RIBA, Carles. «Puntos sobre algunas íes». Dins: *Obres completes. Crítica*. A cura d'Enric Sullà i Jaume Medina. Barcelona: Edicions 62, 1986, vol. 3, p. 320-322.
- RIBA, Carles. «A Josep M. Cruzet». Dins: *Obres completes. Crítica*. A cura d'Enric Sullà. Barcelona: Edicions 62, 1988, vol. 4, p. 197-198.
- R.[ossend] Ll.[ates]. «"La maroma" (Premio Joanot Martorell)». *Revista*, any VI, núm. 283 (14 al 20-IX-1957), p. 18.
- ROMERO, Antonio (pseud. Josep M. Cruzet). «En favor del libro». *Destino*, segona època, any XIII, núm. 644 (10-XII-1949), p. 5.
- R.R. [Francesc Vallverdú]. «Els Premis Literaris de la Nit de Santa Llúcia». *Horitzons*, núm. 2 (1961), p. 60-61.
- RUBIÓ I BALAGUER, Jordi. «L'exemple de Josep M. Cruzet». Dins: *Mestres, companys i amics*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, p. 205. [Reimpresió d'Autors diversos, *Josep M. Cruzet i la seva obra*, Barcelona: Selecta, 1964, p. 95.]
- SAGARRA, Josep M. «Pròleg». Dins: *Obres completes. Teatre*. Barcelona: Selecta, 1952, vol. 3.

- SAGARRA, Josep M. «Sobre la crítica teatral». *Destino*, segona època, any XVI, núm. 760 (1-III-1952), p. 6.
- SAGARRA, José María. «Cena y literatura». *La Vanguardia Española*, any LXXIII, núm. 28472 (19-XII-1957), p. 3.
- SAMBRICIO, Valentín de. «Bibliografía». *El Arte Español. Revista de la Sociedad Española de Amigos del Arte*, tercer trimestre (1941), p. 20.
- SANTAEULÀLIA, J. N. «Quatre modalitats en la poesia de Josep Carner. (Entorn dels poemes inèdits i els no publicats en llibre inclosos a *Poesia*)». *Catalan Review*, vol. 6, núm. 1-2 (1992), p. 325-369.
- SARSANEDAS, Jordi; CAPMANY, Maria Aurèlia; PEDROLO, Manuel de; ESPINÀS, Josep M.; PERUCHO, Joan. *Cita de narradors*. Barcelona: Selecta, 1958.
- SEMPRONIO. «Los 300 títulos de Cruzet». *Diario de Barcelona*, any CLXXI, núm. 57 (8-III-1961), p. 4.
- «S'ha celebrat, a Barcelona, la publicació del volum 300 de la Biblioteca Selecta», *Pont Blau*, any X, núm. 102 (abril 1961), p. 149-156.
- SOLDEVILA, Carles. «Un gran esfuerzo literario». *Diario de Barcelona*, any 157, núm. 312 (31-XII-1948), p. 13.
- SOLDEVILA, Carles. *Veinticinco años de librería: apuntes de un dependiente*. Barcelona: Casa del Libro, 1949.
- SOLER I NOGUERA, Valentí. «Tomàs Garcés, l'editor i conseller editorial». *Revista de Catalunya*, nova etapa, núm. 244 (novembre 2008), p. 92-97.
- SUBIRANA, Jaume. «Josep Carner i l'Editorial Selecta: la mútua conveniència». Dins: Jaume Subirana (ed.). *Carneriana: Josep Carner, vint-i-cinc anys després*. Barcelona: Proa, 1995, p. 203-222.
- TASIS, Rafael. «Tres narradores recientes», *Ínsula*, any IX, núm. 102 (1-VI-1954), p. 5.
- TEBÉ, Tomàs. «Evocació personal de Josep M. Cruzet». *Serra d'Or*, segona època, any IV, núm. 4 (abril 1962), p. 39-40. [Reproduït a *Josep M. Cruzet i la seva obra*. Barcelona: Selecta, 1964, p. 121-128.]
- TODA, Agnès. «D'humor amb lletra i música, de Bartomeu Bardagí». *Llengua Nacional*, núm. 97 (IV trimestre del 2016), p. 8-9.
- TORRES, Estanislau. «Seixanta minuts, per Josep Miracle». *Serra d'Or*, any V, segona època, núm. 10 (octubre 1963), p. 32-33.
- TRIADÚ, Joan. «Víctor Català: *Solitud*». *Ariel. Revista de les Arts*, any II, núm. 10 (juny 1947), p. 49.
- TRIADÚ, Joan. «Món català. Els llibres». *Vint-i-tres* (desembre 1951), p. 75.
- TRIADÚ, Joan. «La *Antologia de contistes catalans*». *El Correo Catalán*, any LXXVI, núm. 22895 (7-I-1951), p. 4.
- TRIADÚ, Joan. «L'*Antologia de la prosa catalana* (vol. II), de Lluís Nonell». *Serra d'Or. Circular del «Chor Montserratí»*, any IV, núm. 41 (abril 1958), p. 35-37.
- TRIADÚ, Joan. «Temps i paraules per als cinc-cents títols de l'Editorial Selecta». *Serra d'Or*, any XIII, núm. 146 (15 novembre 1971), p. 39.
- VALLVERDÚ, Francesc. Crítica a *Perquè no*. *Serra d'Or*, segona època, any II, núm. 8 (agost 1960), p. 18.
- VERRIÉ, Frederic-Pau. «Sobre una antología». *El Correo Catalán*, any LXXVI, núm. 22907 (21-I-1951), p. 4.
- VILADOT I PUIG, Guillem. «Sagarra i Pla ja són "història"». *Ponent*, núm. V (tardor 1957), p. 9-10.
- VILANOVA, Antonio. «*El carrer Estret*, de José Pla, Premio Joanot Martorell 1951». *Destino*, segona època, any XVI, núm. 764 (29-III-1952), p. 15-16.
- VILANOVA, Antonio. «*Viatge al Pirineu de Lleida*, de José María Espinás». *Destino*, segona època, any XXI, núm. 1049 (14-IX-1957), p. 32.
- VILANOVA, Antonio. «*Obres completes* de José Carner». *Destino*, segona època, any XXII núm. 1068 (25-I-1958), p. 24.
- VILANOVA, Antoni. «Josep Pla i l'editor Josep Maria Cruzet». Dins: Autors diversos. *La poètica de la banalitat. Actes de la Jornada d'Estudi Cinquanta anys d'«El carrer Estret»*. Girona:

- Universitat de Girona, 2003, p. 61-69.
- VILANOVA, Antonio. *Auge y supervivencia de una cultura prohibida. Literatura catalana de posguerra*. Barcelona: Destino, 2005.
- VIÑETA, Jorge. «Contra una antología». *El Correo Catalán*, any LXXV, núm. 22889 (31-XII-1950), p. 6.
- BIOGRAFIES, MEMÒRIES I EPISTOLARIS
- AGUSTÍ, Ignacio. *Ganas de hablar*. Barcelona: Planeta, 1974.
- ALBÓ I VIDAL DE LLOBATERA, Imma. *Fèlix Cucurull. La lluita per l'autenticitat*. Barcelona: La Llar del Llibre, 1986.
- ALONSO, Vicent. *La trajectòria intel·lectual d'Ernest Martínez Ferrando*. València: Eliseu Climent, 1992.
- AMAT FUSTÉ, Jordi; BRAVO CELA, Blanca; DÍAZ-PLAJA TABOADA, Ana. *Querido amigo, estimado maestro: cartas a Guillermo Díaz-Plaja (1929-1984)*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2009.
- AMIGÓ, Leandre. *Semblances. Testimonis d'una cultura*. Barcelona: Columna, 1990.
- ARBONÈS, Jordi; PEDROLO, Manuel de. *Epistolari Jordi Arbonès & Manuel de Pedrolo*. Edició a cura de M. Elena Carné. Lleida: Punctum / GETCC, 2011.
- ARDOLINO, Francesco. «Cartes a Itàlia. Notes preliminars a un epistolari Espriu-Sarsanedas». *Indesinenter. Anuari Espriu*, núm. 4 (2009), p. 133-150.
- ARIMANY, Miquel. *Símbol vivent. Biografia de Rafael Tasis*. Barcelona: Arimany, 1967.
- ARIMANY, Miquel. *Memòria de mi i de molts altres*. Barcelona: Columna, 1993.
- AUTORS DIVERSOS. *Eugeni d'Ors, llums i ombres. Cicle de conferències en el cinquantenari de la seva mort (1954-2004)*. Vilafranca del Penedès: Institut d'Estudis Penedesencs, 2006.
- BARTRA, Agustí; OLIVER, Joan. *Correspondència entre Agustí Bartra i Joan Oliver*. A cura de Jaume Aulet. Terrassa: Ajuntament de Terrassa, 2006.
- BARTRA, Agustí; CALDERS, Pere. *Epistolari Pere Calders, Agustí Bartra*. 2 vols. A cura de Jaume Aulet. Terrassa: Ajuntament de Terrassa, 2001.
- BATLLORI, Miquel. *Records de quasi un segle*. A cura de Cristina Gatell i Glòria Soler. Barcelona: Quaderns Crema, 2000.
- BATLLORI, Miquel. *Records personals i últims escrits*. Obra completa, vol. XIX. A cura d'Eulàlia Duran i Josep Solervicens. València: Tres i Quatre, 2003.
- BENQUEREL, Xavier; OLIVER, Joan. *Epistolari*. A cura de Lluís Busquets i Grabulosa. Barcelona: Proa, 1999.
- BENQUEREL, Xavier. *Memòries 1905-1940*. Barcelona: Alfaguara, 1971.
- BENQUEREL, Xavier. *Memòria d'un exili. Xile 1940-1952*. Barcelona: Edicions 62, 1982.
- BUSQUETS I GRABULOSA, Lluís. *Xavier Benguerel, la màscara i el mirall*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- CABANA I VANCELLS, Francesc. *Eduard i Francesc Recasens, dos empresaris de Reus*. Tarragona: Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Reus, 2003.
- CABRERA, Mercedes. *Juan March (1880-1962)*. Madrid: Marcial Pons, 2011.
- CALDERS, Pere. *Josep Carner*. Barcelona: Alcides, 1964.
- CALDERS, Pere. *Cartes d'amor*. Barcelona: Edicions 62, 1996.
- CALDERS, Pere; TRIADÚ, Joan. *Estimat amic. Cartes. Textos*. Edició a cura de Susanna Àlvarez i Montserrat Bacardí. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2009.
- CALDERS, Pere. *Fe de vida. Cartes a Rafael Tasis*. Edició a cura de Montserrat Bacardí i Francesc Foguet. Barcelona: Acontravent, 2012.
- CALDERS, Pere. *La maleta extraviada. Més cartes a Joan Triadú*. Edició a cura de Susanna Àlvarez i Montserrat Bacardí. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013.
- CALDERS, Pere; ARTÍS-GENER, Avel·lí. *Epistolari Calders-Tísner*. A cura de Francesc Galera. Barcelona / Palma: Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Universitat de les Illes Balears, 2020.
- CAMBÓ, Francesc. *Meditacions: dietari*. Barcelona: Alpha, 1982.
- CAMBÓ, Francesc. *Memòries (1876-1936)*. Barcelona: Alpha, 2008.

- CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *Josep M. Pi Sunyer*. Barcelona: Alcides, 1963.
- CANYAMERES, Ferran. *Diari íntim*. Barcelona: Pòrtic, 1972.
- CANYAMERES, Ferran. *El gran sapastre: vida exterior d'un escriptor etopeia*. Caldes de Montbui: Agut, 1977.
- CANYAMERES, Ferran. *Obra completa, VI. Epistolari (1939-1951)*. A cura de Montserrat Canyameres i Casals. Barcelona: Columna, 1996.
- CAPMANY, Maria Aurèlia. *Pedra de toc*. 2a edició. Barcelona: Nova Terra, 1971.
- CAPMANY, Maria Aurèlia. *Dietari de prudències*. Barcelona: Hogar del Libro, 1982.
- CAPMANY, Maria Aurèlia. *Mala memòria*. Barcelona: Planeta, 1987.
- CAPMANY, Maria Aurèlia. *Això era i no era*. Barcelona: Planeta, 1989.
- CAPMANY, Maria Aurèlia. *Cartes impertinents*. Palma: Moll, 1971.
- CARNER, Josep. *Epistolari de Josep Carner*. 5 vols. A cura d'Albert Manent i Jaume Medina. Barcelona: Curial, 1994-2000.
- CARNER, Josep; OBIOLS, Armand. *Cartes, 1947-1953*. Edició i pròleg de Jordi Marrugat. Sabadell: Fundació La Mirada, 2013.
- CASACUBERTA, Margarida. *Santiago Rusiñol: vida, literatura i mite*. Barcelona: Curial, 1997. Textos i Estudis de Cultura Catalana, 56.
- CASACUBERTA, Margarida. *Els noms de Rusiñol*. Barcelona: Quaderns Crema, 1999.
- CASALS, Montserrat. *Mercè Rodoreda. Contra la vida, la literatura. Biografia*. Barcelona: Edicions 62, 1991.
- CASTELO, Santiago. *Pedro de Lorenzo*. Madrid: EPESA, 1973.
- CATALÀ, Víctor. *Epistolari de Víctor Català*. Edició a cura d'Irene Muñoz i Pairet. Girona: CCG Edicions, 2009, vol. 2.
- CELA, Camilo José. *Memorias, entendimientos y voluntades. Una autobiografía de mano maestra*. Barcelona: Plaza & Janés, 1993.
- COLOM, Guillem. *Entre el caliu i la cendra. Memòries (1890-1970)*. Barcelona: Pòrtic, 1972.
- COMAS, Antoni. *Joan Alcover. Aproximació a l'home, al seu procés i a la seva obra*. Barcelona: Dopesa, 1973.
- COROMINES, Joan; PLA, Josep. *Epistolari Joan Coromines & Josep Pla*. A cura de Josep Ferrer i Joan Pujadas. Barcelona: Fundació Pere Coromines / Destino, 2001.
- COROMINES, Joan; RIBA, Carles. *Epistolari Joan Coromines & Carles Riba*. A cura de Josep Ferrer i Joan Pujadas. Barcelona: Fundació Pere Coromines, 2002.
- COROMINES, Joan; SALES, Joan. *Epistolari Joan Coromines & Joan Sales*. A cura de Josep Ferrer i Joan Pujadas. Barcelona: Fundació Pere Coromines, 2004.
- COROMINES, Joan; CASACUBERTA, Josep Maria de. *Epistolari Joan Coromines & Josep Maria de Casacuberta*. A cura de Josep Ferrer i Joan Pujadas. Barcelona: Fundació Pere Coromines, 2005.
- DELIBES, Miguel; VERGÉS, Josep. *Correspondència, 1948-1986*. Barcelona: Destino, 2002.
- DORIA, Sergi. *Ignacio Agustí, el árbol y la ceniza. La polémica vida del creador de «La saga de los Rius»*. Barcelona: Destino, 2013.
- ERILL I PINYOT, Gustau. *Ferran Canyameres. Entre la memòria i l'oblit*. Terrassa / Barcelona: Òmnium Cultural / Baula, 1999.
- ESCLASANS, Agustí. *La meva vida*. Vol. 2. Barcelona: Selecta, 1957.
- ESPINÀS, Josep M. *Inventari de jubilacions*. Barcelona: La Campana, 1992.
- ESPINÀS, Josep M. *Relacions particulars. Moments viscuts amb Espriu, Foix, Delibes, Pla, Cela i Sagarra*. Barcelona: La Campana, 2007.
- ESPINÀS, Josep M. *I la festa segueix*. Barcelona: La Campana, 2009.
- ESPRIU, Salvador; VILLANGÓMEZ, Marià. *La «Carpeta 49»*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2009.
- ESPRIU, Salvador. *Del seu afm. Espriu. Correspondència de Salvador Espriu amb Antoni Comas*. Edició a cura de Mercè Comas Lamarca. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007. Biblioteca Serra d'Or, 372.
- ESTELRICH, Joan. *Dietaris*. A cura de Manuel Jorba. Barcelona: Quaderns Crema, 2012.
- FABRE, Jaume; FEBRÉS, Xavier. *Tío Alberto. Vida, secreto y fiesta de Alberto Puig Palau*.

- Barcelona: La Esfera de los Libros, 2007.
- FARRERAS, Francesc. *Gosar no mentir. Memòries*. Barcelona: Edicions 62, 1994.
- FEBRÉS, Xavier. *Josep Pla, biografia de l'homenot*. Barcelona: Destino, 1997.
- FERRÀ, Miquel. *Cartes a Joan Pons i Marquès (1915-1947)*. A cura d'Isabel Graña i Zapata. Barcelona: Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- FERRAN DE POL, Lluís. *Un de tants*. Barcelona: Club Editor, 2009.
- FERRER GUASP, Pere. *Joan March, la cara oculta del poder (1931-1945)*. Palma: Cort, 2004.
- FERRER, Pere. *Joan Marc. L'home més misteriós del món*. Barcelona: Ediciones B, 2008.
- FERRET, Gabriel; GONZÁLEZ, Fernando. *Cela en Mallorca*. Palma: Consell Insular de Mallorca, 1989.
- FOIX, J. V.; MANENT, Albert. *Correspondència (1952-1985)*. A cura de Margarida Trias. Barcelona: Quaderns Crema, 2015.
- FOIX, J. V.; OBIOLS, Armand. *Correspondència Foix-Obiols*. A cura d'Agnès i Anna Ponsati. Barcelona: Quaderns Crema, 1994.
- FOIX, J. V.; GILI, Joan. *Entre llibres i llibres. Correspondència (1935-1983)*. A cura de Margarida Trias. Barcelona: Edicions 62, 2021.
- FUSTER, Joan. «El Josep Pla que vaig conèixer». Dins: Isidre Crespo Redondo. *De Fuster a Pla amb camí de tornada*. València: CEIC Alfons el Vell, 2002, p. 21-31.
- FUSTER, Joan. *Correspondència*. Edició de Vicent Alonso. València: Eliseu Climent, 1999, vol. III.
- FUSTER, Joan. *Correspondència*. Edició de Josep Ferrer i Costa, Joan Pujadas i Marquès, Joan Ferrer i Costa. València: Eliseu Climent, 2002, vol. v.
- FUSTER, Joan. *Correspondència*. Edició de Xavier Ferré i Trill. València: 3i4, 2004, vol. VII.
- FUSTER, Joan. *Correspondència*. Edició de Josep Ballester. València: 3i4, 2005-2006, vol. IX-X.
- FUSTER, Joan. *Dos quaderns inèdits*. Alzira: Bromera, 2004.
- GARCÉS, Tomàs. *El temps que fuig*. Barcelona: Laertes, 1984.
- GARCIA, Xavier (ed.). *Epistolari de Manuel de Pedrolo*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 1997.
- GARCIA I PUJADES, Xavier. *Biografia d'Esteve Fàbregas i Barri. L'escriptor, el creador, l'home*. Barcelona: Selecta-Catalonia, 1992.
- GARCÍA I FERRER, J. M.; ROM, Martí. *Francesc Vicens*. Barcelona: Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya, 2003.
- GATELL, Cristina; SOLER, Glòria. *Martí de Riquer. Viure la literatura*. Barcelona: La Magrana, 2008.
- GATELL, Cristina; SOLER, Glòria. *Amb el corrent de proa. Les vides polítiques de Jaume Vicens Vives*. Barcelona: Quaderns Crema, 2012.
- GAVAGNIN, Gabriella. «L'amistat epistolar entre Joan Oliver i Salvador Espriu». *Indesinenter. Anuari Espriu*, núm. 3 (2008), p. 101-149.
- GAZIEL; PLA, Josep. *Estimat amic. Epistolari 1941-1964 i textos complementaris*. Edició a cura de Manuel Llanas. Barcelona: Destino, 2018.
- GAZIEL. *Meditacions en el desert (1946-1953)*. París: Edicions Catalanes de París, 1974.
- GIBSON, Ian. *Cela, el hombre que quiso ganar*. Madrid: Aguilar, 2003.
- GISBERT, M. Eugènia. «Una correspondència entre Pere Calders i Joan Oliver». *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, nova etapa, núm. 71 (desembre 2002), p. 67-88.
- GRACIA, Jordi (ed.). *El valor de la disidència. Epistolario inédito de Dionisio Ridruejo, 1933-1975*. Barcelona: Planeta, 2007.
- GRILLI, Giuseppe. «Josep Maria Junoy, una biografía en escorzo». Dins: Joan Ramon Resina (ed.). *El aeroplano y la estrella: el movimiento de vanguardia en los Países Catalanes: 1904-1936*. Amsterdam / Atlanta: Rodopi, 1997.
- GUARDIOLA, Carles-Jordi. *Carles & Clementina. Àlbum de Carles Riba i Clementina Arderiu*. Barcelona: La Magrana, 1993.
- GUARDIOLA, Carles-Jordi (ed.). *Cartes de Carles Riba. II: 1939-1952. Els orígens*. Barcelona: La Magrana, 1991.
- GUARDIOLA, Carles-Jordi (ed.). *Cartes de Carles Riba. III: 1953-1959. Els orígens*. Barcelona: La Magrana, 1993.

- GUARDIOLA, Carles-Jordi (ed.). *Cartes de Carles Riba. IV: apèndix 1916-1959*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2005.
- GUARDIOLA, Carles-Jordi (ed.). *De casa a casa: tria de cartes*. Barcelona: Edicions 62, 2007.
- GUARDIOLA, Carles-Jordi (ed.). *Cartes de Carles Riba*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2012. <https://www.iec.cat/carles-riba/presentacio.asp>
- GUARDIOLA, Carles-Jordi. *Carles Riba. Retrat de grup. Protagonistes de la cultura catalana del segle XX*. Barcelona: Edicions 3i4, 2017.
- HURTADO, Odó; TESIS, Rafael. *La magnitud de l'esforç. Epistolari de la represa*. A cura de Montserrat Corretger i Francesc Foguet. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2019.
- IBÀÑEZ ESCOFET, Manuel. *La memòria és un gran cementiri*. Barcelona: Edicions 62, 1990.
- JARDÍ, Enric. *Quim Borralleras i els seus amics*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1979.
- JARDÍ, Enric. *Eugeni d'Ors. Obra i vida*. Barcelona: Quaderns Crema, 1990.
- JORDANA, Cèsar August. *Correspondència amb Agustí Bartra des de l'exili xilè. Cartes de C. A Jordana, Domènec Guansé i Francesc Trabal*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa, 2005.
- Josep M.ª de Vera (Alfons Ramon i Uribe)*. Barcelona: s.ed., 1992. Biblioteca Hispano Caputxina, sig. 25-7-10.
- JUAN ARBÓ, Sebastià. *Memorias. Los hombres de la ciudad*. Barcelona: Planeta, 1982.
- JULIÀ, Lluïsa. *Maria Antònia Salvà (1869-1958)*. Palma: Ajuntament de Palma, 2008.
- LLADÓ I ROTGER, Francesc. *El pont de la mar blava. Vida i obra de Miquel Ferrà*. Barcelona / Palma: Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Edicions UIB / Institut d'Estudis Baleàrics, 2009.
- LLATES, Rossend. *Ésser català no és gens fàcil*. Barcelona: Aedos, 1971.
- LÓPEZ-PICÓ, Josep M., RIBA, Carles. *Epistolari J. M. López Picó – Carles Riba*. A cura d'Osvald Cardona. Barcelona: Barcino, 1976.
- LÓPEZ-PICÓ, Josep M. *Dietari 1929-1959*. A cura de Joan de Déu Domènech. Barcelona: Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- LÓPEZ RAIMUNDO, Gregorio. *Primera clandestinidad. Memorias*. Barcelona: Empúries, 1993.
- LUJÁN, Nèstor. *El pont estret dels anys 50. Memòria personal*. Barcelona: La Campana, 1995.
- MANENT, Albert. *Marià Manent. Biografia íntima i literària*. Barcelona: Planeta, 1995.
- MANENT, Albert. *La represa. Memòria personal, crònica d'una generació (1946-1956)*. Barcelona: Edicions 62, 2008.
- MANENT, Marià. *A flor d'oblit*. Barcelona: Edicions 62, 1986.
- MANENT, Marià. *Dietari dispers, 1918-1984*. Barcelona: Edicions 62, 1995.
- MARTÍ I POL, Miquel; OLIVER, Joan. *Et devia una carta. Correspondència Miquel Martí i Pol – Joan Oliver (1961-1983)*. A cura de Roger Canadell Rusiñol. Vic: Eumo Editorial, 2020.
- MEDINA, Jaume. *Carles Riba: 1893-1959*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989. 2 vols.
- MIRAVITLLES, Jaume. «Els cent dies de Bertrand Cussiné». Dins: *Homes i dones a la meua vida*. Barcelona: Destino, 1982, p. 260-273.
- MOLL, Francesc de B. *Els altres quaranta anys (1935-1974)*. Mallorca: Moll, 1975.
- MOLL, Francesc de B. «Escrips autobiogràfics». Dins: *Obres completes*, vol. I. Palma: Moll, 2003.
- NADAL, Joaquín M.^a de. *Seis años con don Francisco Cambó (1930-1936). Memorias de un secretario político*. Barcelona: Alpha, 1957.
- NAVARRA, Andreu. *La escritura y el poder. Vida y ambiciones de Eugenio d'Ors*. Barcelona: Tusquets, 2018.
- OLESTI TRILLES, Josep. *Diccionari biogràfic de reusencs*. Reus: Ajuntament de Reus, 1992.
- OLIVER, Joan; FERRATER MORA, Josep. *Joc de cartes: 1948-1984*. A cura d'Antoni Turull. Barcelona: Edicions 62, 1988.
- OLIVER, Joan. *Temps, records*. A cura de Miquel Bach. Sabadell: Fundació La Mirada, 1991.
- OLIVER, Joan; MOLAS, Joaquim. *Diàleg epistolar il·lustrat (1959-1982)*. A cura de Xavier García. Lleida: Pagès, 2015.
- ORTÍNEZ, Manuel. *Una vida entre burgesos. Memòries*. Barcelona: Edicions 62, 1993.
- PALAU I FABRE, Josep. *Obra literària completa II. Assaigs, articles i memòries*. Barcelona:

- Galàxia Gutenberg / Cercle de Lectors, 2005.
- PENELLA, Manuel. *Dionisio Ridruejo, poeta y político. Relato de una existencia auténtica*. Salamanca: Caja Duero, 1999.
- PERELLÓ FEMENIA, Maria Antònia. *Joan Alcover Maspons. El poeta humà colpit per la dissort*. Mallorca: Obra Cultural Balear / Moll, 2008.
- PERMANYER, Lluís. *Sagarra*. Barcelona: Edicions de Nou Art Thor, [1982].
- PERMANYER, Lluís. *Sagarra, vist pels seus íntims*. Barcelona: Edhasa, 1982.
- PLA, Josep. «Jaume Vicens Vives». Dins: *Homenots. Vuitena sèrie* (Obres completes, vol. 27). Barcelona: Selecta, 1962, p. 165-206.
- PLA, Josep. «Miquel Mateu i Pla». Dins: *Retrats de passaport*. Barcelona: Destino, 1970, vol. 17, p. 535-537.
- PLA, Josep. «Santiago Rossinyol i el seu temps». Dins: *Tres artistes*, vol. 14. Barcelona: Destino, 1970, p. 281-596.
- PLA, Josep. «Josep Maria Junoy: Inestabilitat». Dins: *Homenots. Quarta sèrie*, vol. 29. Barcelona: Destino, 1975, p. 89-122.
- PLA, Josep. «Epistolari Josep Pla i Josep Vergés». Dins: *Imatge Josep Pla*. Barcelona: Destino, 1984, vol. 45, p. 359-493.
- PLA, Josep. *Cartes a Pere*. Edició a cura de Xavier Pla. Barcelona: Destino, 1996.
- PLA, Josep. *La vida lenta. Notes per a tres diaris (1956, 1957, 1964)*. Barcelona: Destino, 2014.
- PLA, Josep. *Fer-se totes les il·lusions possibles i altres notes disperses*. Edició de Francesc Montero. Barcelona: Destino, 2017.
- PLA, Josep; CRUZET, Josep M. *Amb les pedres disperses. Cartes 1946-1962*. Edició i pròleg de Maria Josep Gallofré Virgili. Barcelona: Destino, 2003.
- PLA, Josep; VICENS VIVES, Jaume. *L'hora de les decisions. Cartes 1950-1960*. Edició a cura de Guillem Molla. Barcelona: Destino, 2019.
- PLA, Xavier. *Josep Pla, ficció autobiogràfica i veritat literària*. Barcelona: Quaderns Crema, 1997.
- PLANES, Ramon. *Memòries*. Sitges: Grup d'Estudis Sitgetans, 1987.
- POBLET, Josep M. *Memòries d'un rodamón*. Barcelona: Pòrtic, 1976.
- POMAR, Jaume. *A la recerca de Llorenç Villalonga*. Palma: El Tall, 2001.
- PONS, Agustí. *Joan Triadú, l'impuls obstinat*. Barcelona: Pòrtic, 1994.
- PONS, Agustí. *Pere Calders, veritat oculta*. Barcelona: Edicions 62, 1998.
- PONS, Agustí. *Maria Aurèlia Capmany. L'època d'una dona*. Barcelona: Meteora, 2017.
- PONS, Agustí. *Espriu, transparent*. Barcelona: Proa, 2013.
- PORCEL, Baltasar; VILLALONGA, Llorenç. *Les passions ocultes: correspondència i vida. Epistolari complet (1957-1976)*. Edició a cura de Rosa Cabré. Barcelona: Edicions 62, 2011.
- PUIMEDON I MONCLÚS, Pilar. «La correspondència entre Llorenç Villalonga i Joan Sales». *Randa*, núm. 34 (1994), p. 133-159.
- PUJOL, Enric; CLARA, Josep (eds.). *Cartes de Ferran Soldevila (1912-1970)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2017.
- RAMIS, Josep Miquel. «Correspondència Salvador Espriu – Sebastià Juan Arbó». *Indesinenter. Anuari Espriu*, núm. 9 (2014), p. 45-97.
- RAMIS, Josep Miquel. *Epistolari Sebastià Juan Arbó – Joan Sales (1966-1982)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2018.
- RIBAS, Frederic. «Els germans Recasens de Reus i el mal fat de la banca». *Serra d'Or*, núm. 528 (desembre 2003), p. 103-105.
- RIBAS, Frederic. «Romà Perpinyà Grau, més que un economista». Dins: *Retrat d'una elit catalanista*. Barcelona: Sunya, 2008, p. 125-133.
- RIBAS, Frederic. *Retrat d'una elit catalanista*. Barcelona: Sunya, 2008.
- RIDRUEJO, Dionisio. *Casi unas memorias*. Barcelona: Península, 2007.
- RIERA, Ignasi. *Joan Oliver / Pere Quart: l'inventor de jocs*. Barcelona: Proa, 2000.
- RIERA, Ignasi. *Els catalans de Franco*. Barcelona: Plaza & Janés, 1998.
- RIQUER, Isabel de; SANTANACH, Joan. «Catorze cartes entre Lluís Carulla i Martí de Riquer». Dins: *Martí de Riquer i els valors clàssics de les lletres*. Barcelona: Barcino / Institució de les

- Lletres Catalanes, 2014, p. 32-69.
- RODOREDA, Mercè. *Cartes a l'Anna Murià (1939-1956)*. Barcelona: El Club Editor, 2021.
- RODOREDA, Mercè; SALES, Joan. *Cartes completes (1960-1983)*. Barcelona: Club Editor, 2008.
- RODOREDA, Mercè. *Cartes de guerra i d'exili (1934-1960)*. A cura de Carme Arnau. Barcelona: Fundació Mercè Rodoreda, 2017.
- ROIG I LLOP, Tomàs. *Prudenci Bertrana: l'home i l'escriptor*. Barcelona: Hogar del Libro, 1959.
- ROMEU, Josep. *Quadern de memòries*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003.
- ROMEU, Josep. *Dietari sense dates. Reflexions i notes*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.
- RUSIÑOL, Maria. *Santiago Rusiñol vist per la seva filla*. 3a edició. Barcelona: Aedos, 1968.
- SAGARRA, Josep M. de. *Memòries*. 2a edició. Barcelona: AEDOS, 1964. (1a edició: 1954.)
- SAINZ RODRÍGUEZ, Pedro. *Testimonio y recuerdos*. Barcelona: Planeta, 1978.
- SAINZ RODRÍGUEZ, Pedro. *Semblanzas*. Barcelona: Planeta, 1987.
- SALA I BARCELÓ, Catalina M. «Josep M. Llompart, impulsor de la nostra cultura des de la revista *Papeles de son Armadans*». *Estudis Baleàrics*, núm. 44-45 (novembre 1992 – març 1993), p. 37-42.
- SÁNCHEZ SALAS, Gaspar. *Cela: el hombre a quien vi llorar*. Barcelona: Carena, 2003.
- SÁNCHEZ-TERÁN, Salvador. *De Franco a la Generalitat*. Barcelona: Planeta, 1988.
- SANTAMARIA, Núria. «La conversa civilitzada: cartes de Salvador Espriu a Ricard Salvat (1959-1965)». *Indesinenter*, núm. 6 (2011), p. 49-151.
- SERRAHIMA, Maurici. *Coneixences*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1976.
- SERRAHIMA, Maurici. *Del passat quan era present (1940-1947)*. Edició de Josep Poca i Gaya. Vol. 1. Barcelona: Edicions 62, 2003.
- SERRAHIMA, Maurici. *Del passat quan era present (1948-1958)*. Edició de Josep Poca i Gaya. Vol. 2. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004.
- SERRAHIMA, Maurici. *Del passat quan era present (1959-1963)*. Edició de Josep Poca i Gaya. Vol. 3. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004.
- SERRAHIMA, Maurici. *Mentrestant. Meditacions en temps de silenci*. Edició de Jordi Amat i Josep Poca. Barcelona: RBA, 2014.
- SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume; MORALES I MONTOYA, Mercè (eds.). *Jaume Vicens Vives. Visions sobre el seu llegat*. Barcelona: Base, 2010.
- SOLDEVILA, Carles. *Del llum de gas al llum elèctric: memòries d'infància i joventut*. Barcelona: Aedos, 1951.
- SOLDEVILA, Ferran. *Dietaris de joventut i de vellesa (1922-1966)*. Edició a cura d'Enric Pujol i Casademont. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2020.
- SUBIRANA, Jaume. «Presentació». Dins: Josep Carner. *Epistolari de Josep Carner*. A cura d'Albert Manent i Jaume Medina. Barcelona: Curial, 2002, vol. 5, p. 7-9.
- SUBIRANA, Jaume; ROMERO SIRE, Anna. «Epistolari entre Eugeni d'Ors i Antoni López Llausàs, 1934-1939». *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, tercera època, núm. 119 (tardor 2019), p. 82-109.
- SUBIRANA, Jaume; ROMERO SIRE, Anna. «Epistolari entre Eugeni d'Ors i Antoni López Llausàs, 1941-1954». *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura*, tercera època, núm. 121 (primavera 2020), p. 64-114.
- SUNYER, Magí (coord.). *Josep Anton Baixeras, literatura i acció cívica*. Benicarló: Onada, 2011.
- TASIS, Rafael; XURIGUERA, Ramon. *L'espantós és el buit, el desert. La correspondència entre Rafael Tasis i Ramon Xuriguera*. A cura de Josep Camps i Arbós. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010.
- TASIS, Rafael. *Diari íntim. Escrits autobiogràfics*. A cura de Montserrat Bacardí i Francesc Foguet. Barcelona: Acontravent, 2011.
- TÍSNER (Avel·lí Artís Gener). *Viure i veure*. Vols. 1-4. Barcelona: Pòrtic, 1989-1996.
- TRIADÚ, Joan. *Memòries d'un segle d'or*. Amb la col·laboració de Susanna Àlvarez i Montserrat Bacardí. Barcelona: Proa, 2008.
- VALLVERDÚ, Josep. *Garbinada i ponent. Els meus cinquanta anys*. Barcelona: Proa, 1998.
- VALVERDE I LLOR, Elias. *Evocació biogràfica de Miquel Llor*. Barcelona: Pòrtic, 1983.

- VALVERDE LLOR, Elias. *Miquel Llor, íntim*. Girona: Curbet, 2014.
- VARELA, Javier. *Eugenio d'Ors, 1881-1954*. Barcelona: RBA, 2017.
- VENY-MESQUIDA, Joan R. (ed.). *Epistolari Joan Colomines – Salvador Espriu*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2018.
- VERGÉS, Josep C. *Un país tan desgraciat. Memòria compartida amb l'editor de Destino*. Barcelona: SD Edicions, 2007.
- VICENS VIVES, Jaume. *Epistolari de Jaume Vicens Vives*. A cura de Josep Clara, Pere Cornellà, Francesc Marina i Antoni Simon. Girona: Centre d'Estudis Històrics i Socials, 1994-1998. Vols. 1 i 2.
- VIDAL ALCOVER, Jaume. *Joan Alcover en els seus millors escrits*. Barcelona: Arimany, 1976.
- VIDAL ALCOVER, Jaume. *Llorenç Villalonga i la seva obra*. Barcelona: Curial, 1980.
- VILLALONGA, Llorenç. *Falses memòries de Salvador Orlan*. Barcelona: Edicions 62, 1998.
- VILLALONGA, Llorenç. *Primera aportació a l'epistolari de Llorenç Villalonga*. Edició de Jaume Pomar. Palma: Antiga Impremta Soler, 1984.
- VILLALONGA, Llorenç. *333 cartes*. A cura de Jaume Pomar. Palma: Moll, 2006.
- VINYOLI, Joan; MARTÍ I POL, Miquel. *Barcelona/Roda de Ter. Correspondència*. A cura de Xavier Folch i Andreu Rossinyol. Barcelona: Empúries, 1987.
- VIVES MASCARÓ, Miquel (coord.). *Llorenç Ribet. De l'escola de la natura a la ciutat dels llibres*. Campanet: Revista Campanet, 2008.

ALTRES PUBLICACIONS

- «I Premi Rosselló-Pòrcel de poesia». *Ariel. Revista de les Arts*, any III, núm. 17 (maig 1948), p. 60.
- ABC*, núm. 27578 (28-IV-1991), p. 131.
- Anuario estadístico de España*. Madrid: Instituto Nacional de Estadística, 1943-1962.
- ARAMON I SERRA, R.[amon]. «Advertiment. Dins: Pompeu Fabra. *Diccionari general de la llengua catalana*. 2a edició. Barcelona: A. López Llausàs, 1954, p. XX.
- Boletín Oficial del Estado*, núm. 279 (6-X-1941), p. 7729.
- Boletín Oficial del Estado*, núm. 150 (24-VI-1959), p. 8969.
- Boletín Oficial del Estado*, núm. 106 (3-V-1986), p. 15775.
- Butlletí de l'Arxiu Nacional de Catalunya*, núm. 19, març 2008, p. 19.
- CANYAMERES, Ferran. *El Vallès: rigor i bellesa*. Barcelona: Selecta, 1960.
- Correo Catalán, El*, any LXVIII, núm. 20265 (10-VI-1943), p. 2.
- Gaceta de Madrid*, núm. 129 (9-V-1925), p. 764; núm. 319 (15-XI-1900), p. 564.
- JORDANA, Cèsar August. *El món de Joan Ferrer*. Barcelona: Edicions 1984, 2009.
- MONTOLIU, Manuel de. *Llibre de Poblet*. Barcelona: Selecta, 1955.
- La Nostra Revista*, any III, núm. 27 (31-III-1948), p. 112.
- «Notícies». *Destino*, segona època, any XXII, núm. 1082 (3-V-1958), p. 40.
- «Notícies». *Destino*, segona època, any XXII, núm. 1088 (14-VI-1958), p. 37.
- OLLER, Narcís. *La bogeria*. Barcelona: Aymà, 1947, p. 7-8.
- PLA, Josep. *Notes per a Sílvia*. Barcelona: Destino, 1974, vol. 26, p. 241-244.
- Pont Blau*, any V, núm. 57 (juliol 1957), p. 197.
- Pont Blau*, any VII, núm. 64 (febrer 1958), p. 33.
- «Premi de poesia "Salvat-Papasseit"». *Antologia dels Fets, les Idees i els Homes d'Occident*, any II, núm. 9 (gener 1948), p. 25.
- «Tormentas sobre Madrid». *La Vanguardia Española*, any LXV, núm. 25844 (12-VII-1949), p. 3.
- TRIADÚ, Joan (ed.). *Antologia de contistes catalans (1850-1950)*. Barcelona: Selecta, 1950.
- TRIADÚ, Joan. «Pròleg». Dins: Autors diversos. *Els 7 pecats capitals vistos per 21 contistes en homenatge a Víctor Català*. Barcelona: Selecta, 1960.
- «Un escritor catalán». *El Noticiero Universal*, any LXXIII, núm. 23365 (9-VI-1961), p. 17.
- Vanguardia Española, La*, any LXIV, núm. 25510 (15-VI-1948), p. 6.
- Vanguardia Española, La*, any LXVIII, núm. 26616 (3-I-1952), p. 10.
- Vanguardia Española, La*, any LXVIII, núm. 26705 (17-IV-1952), p. 12.
- Vanguardia Española, La*, any LXXI, núm. 27708 (8-VII-1955), p. 8.
- Vanguardia Española, La*, any LXXVI, núm. 29392 (3-XII-1960), p. 5.

Vanguardia Española, La, any LXXVII, núm. 29453 (14-II-1961), p. 18.

Vanguardia Española, La, any LXXVIII, núm. 29785 (10-III-1962), p. 24.

